37
13 A
24

Digitized by Google

Digitized by Google

D. JOANNIS MABILLON
PRÆFATIONES
ET
DISSERTATIONES.

Digitized by Google

Digitized by Google

D. JOANNIS MABILLON

Presbyteri & Monachi Benedictini
CONGREGATIONIS S. MAURI

PRÆFATIONES

IN ACTA SANCTORUM ORD. S. BENEDICTI
Nunc primùm conjunctim editæ.

EJUSDEM

DISSERTATIONES V.

I. DE PANE EUCHARISTICO AZYMO ET FERMENTATO.
II. DE CULTU SANCTORUM IGNOTORUM *edit. ſecund. cui acceſſit EPISTOLA AD STEPHANOTIUM nunquam antea typis deſcripta.*
III. DE VETERIBUS RELIQUIIS DISCERNENDIS.
IV. DE VOCIBUS MISSÆ ET COMMUNIONIS IN REGULA S. BENEDICTI ADHIBITIS.
V. DE PRIMARIO ROMARICI MONTIS INSTITUTO.

TRIDENTI MDCCXXIV.
Apud Joannem Baptiſtam Paronum Typogr. Epiſc.
PRÆSIDUM PERMISSU.

Digitized by Google

Reverendiſſimo & Ampliſſimo Domino

DOMNO BLASIO

Hujus Nominis Tertio

ABBATI AD S. BLASIUM

In Sylva Hercinia

DOMINO IN BONDORFF ET GURTWEIL &c.

S. C. ET C. MAJESTATIS CONSILIARIO,

SACRI PALATII COMITI PERPETUO,

&

ORDINUM ECCLESIASTICORUM
ANTERIORIS AUSTRIÆ PRÆSIDI

Felicitatem precatur

Joannes Baptiſta Paronus

Typographus Tridentinus.

Digitized by Google

Reverendiſſime & Ampliſſime Domine.

OMnes quidem, qui res geſtas litteris prodiderunt, unum æquè ſpectaſſe videntur, ut commemoratis Majorum virtutibus ac vitiis, quid ſit in vita optandum aut fugiendum poſteritati præciperent: at impoſitas nobis à republica noſtra partes implere ex eorum potiſſimùm ſcriptis docemur, à quibus peculiaris illius cœtus hiſtoria tractata eſt diligenter. Quamvis enim in hominum quo-

rum-

Digitized by Google

rumcunque moribus latè patentia honeſti principia, animiſque innata ſemina deprehendere interdum liceat; contractioris tamen ſocietatis jura & domeſtica diſciplina, niſi perſpecta ejuſdem populi, & varia temporum conditione, cognoſci vix unquam poſſunt. Quòd ſi plus operæ Scriptores illi in examinandis ſuorum inſtitutis & ſtudiis, quàm in ſimplici rerum narratione inſumpſerint: cùm optimum philoſophiæ genus colant, æquum ab iniquo, & ab erroribus veritatem ſeparantes; tum incredibilem vel ideo utilitatem afferunt, quòd communis felicitatis originem, & labefactatæ conſociationis cauſſas nos ignorare non ſinant. Atque hunc eſſe uberrimum fructum exiſtimarunt Veteres, quotquot ad formandas Civitates, vel ad publica privatave officia definienda incubuerunt, quem ex hiſtoria collegit Mabillonius: dum meliore propoſito ea ſuæ Gentis facta illuſtraret, quæ vitæ ſimul intra clauſtra agendæ ac Exteris omnibus proficuæ præcepta contineant. Verùm quemadmodum non hoc ſatis Civitati conſulitur, ſi Leges ſolùm juſtiſſimæ condantur; ut neceſſaria eſt in Magiſtratu poteſtas, ut conditarum ſanctitatem tueatur: ſic priſcis exemplis deeſt plerumque illicium; niſi hiſce reverentiam, qui dignitates obtinent, ſpeciem in ſe ipſis exprimendo concilient. Proſpiciendum igitur nobis erat, ne tot præclara Monachorum facinora, in unum jam librum incluſa, nemini prorſus commendata prodirent: quin imitationem potiùs primoris cujuſpiam Viri authoritate urgeremus, cujus actiones cum præſcriptorum norma apprimè congruerent. At quis Te magis oculos ad ſe noſtros raperet Antiſtes ampliſſime? cujus eximiæ virtuti in celeberrimo totius Orbis theatro plauſum eſt: cùm Vindobonam ad procuranda Monaſterii tui, ceterorumque Briſgojæ Ordinum negotia traductus, dum antiquis Tuorum veſtigiis ſedulò inſiſtis; æqualibus & poſteris, quem ſequantur, ex eminenti loco oſtenſus videreris. Sive enim in conſiliis prudentiam requirent: ea tanta fuit, ut ab ipſo poſteà ſapientiſſimo Cæſare ad res arduas perficiendas adhibitus, non laudem modò ab Illo & Proceribus; ſed magnifica etiam dona reportaveris.

Seu

Seu Inſtituti veſtri obſervantiam perpendent : ita auſteris legibus in palatiis adſtrictus vixiſti; ut meritò abſenti ſuprema hæc dignitas raro exemplo ſit delata. Jam monaſticæ diſciplinæ ſtudium, ſuſceptumque litterarum patrocinium, & pro utilitate publica labores quid in aliis ſpectamus? Uſi ſunt Principum favore ſapienter Ananienſis Benedictus quidem, quo collabentem Regulæ ſeveritatem fulciret, at Alcuinus ad promovenda ſtudia, & pro Gallorum bono Suggerius. Horum facta poſtquàm legerint, inflammari ſeſe ad veræ gloriæ conſecutionem Benedictini ſentient; ſi in tuas curas animum retorquebunt : qui vixdum Abbas creatus vel minimam, qua monaſticam abſtinentiam diſcingi poſſe metuebas, occaſionem à Familia tua abeſſe volueris, & in Friburgenſi Academia Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ ſcholam aperiendam curaveris : Briſgoicæ verò Nationis commoda tantoperè dilataveris, ut mirabilem omnium Ordinum benevolentiam ſis adeptus. Omitto cetera; ſciet enim multa, quibus commotus, qui nobis ſyntagmatis hujus congerendi author fuit, idem tuo nomine inſcribi in primis mandavit : cùm Te præterea hoc velut invitamento excitare cupiat ad Monaſtices decus ampliandum editis Cænobii tui Annalibus, qui Te auſpice nunc ex egregiis monumentis cuduntur. Quare ſuſcipe hoc qualecunque munus non invitus, ac tantam mittenti gratiam impertire : quanto Opus iſtud deſiderio omnibus per Te commendari optamus.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD LECTOREM

Joannes Baptiſta Paronus.

CUM primùm jacentibus Litteris dignitas priſtina reſtituta eſſet, atque neglecti diu veteres Libri denuo vigere cœpiſſent; adeò crevit in Hominum animis antiquitatis exiſtimatio, ut ii eruditi ferè uſurparentur, qui in Ethnicorum ſcriptis explanandis operam ponerent; aut, quod laborioſis negotii dabatur, ad decerpendum Græcos Romanóſve ritus ætatem ſuam occuparent. Pauci ſanè de Chriſtianorum inſtitutis laborabant: nam neque edita in Conventibus Pontificûm acta multi ſcrutabantur, nec quid Eccleſiaſtici Scriptores tradiderint, admodùm expendebant. Qui verò ſeſe ad ſanctiores diſciplinas applicabant, abſtruſis plerumque diſputationibus impliciti pridem ejuſmodi ſtudia reſpuerant quaſi Divinitatis contemplatoribus minimè neceſſaria. Itaque vix ab ullo ampliùs colebantur, cùm alii mallent Exterorum virtutes admirari eleganter deſcriptas: alii perplexas ſubtilitates pluris æſtimarent. Aggreſſi ſunt quidem ex his nonnulli commentationes SS. Patrum interpretari; ſed à potioribus adjumentis inopes nihil egregium in lucem protulerunt. Verùm ſerò cognitum eſt in quanta utrique ignoratione & caligine verſarentur: poſteaquàm ab improbis hominibus diſſeminatæ ſunt peſtiferæ quædam opiniones. Quis enim tunc graſſanti malo obſiſteret? an ii qui in Majorum facta ne inſpexerant quidem, undè ſibi ac populo exempla depromerent: num iſti potiùs, qui priſcâ ſuorum ſapientiâ vix leviter erant delibuti? Et manabat latiùs in dies contagio: donec ſummo Dei beneficio melioris illius ſcientiæ amor invaluit, quæ mox à præſtantiſſimis ingeniis tractata ſæculo tandem ſuperiore perfecta eſt Criticæ artis auxilio. Floruit autem præ ceteris hac arte ad noſtram uſque memoriam Joannes Mabillonius Benedictinus, qui & Monachos ſuos ad optima ſtudia informavit,

& ipſe pro Eccleſiæ bono immenſum laborem cum ſingulari prorſus perſpicacia conjunxit. cujus famam qui nondum percepit, celeberrima nomina ignorare inde conficitur; quòd cùm eximiam Chriſtianæ antiquitatis peritiam laudare in quopiam voluerunt, [*Fabric. in Præf. ad Iter. Germ. Mab.*] hunc *alterum Mabillonium* denominaverint Viri litteratiſſimi. Certè doctrina ac pietas in ſcriptis etiam abundè expreſſa tantum ei [*Fontanin. in epiſt. ad Ruinart. in Mab. vita latina & alibi.*] bonorum omnium favorem & opinionem conciliarunt, ut non Thomaſius modò *Venerabilis* Cardinalis, ſi optio ſibi daretur, unum aliquem in ampliſſimum Purpuratorum ordinem adlegendi; [*Id. ib.*] Mabillonium ſe continuò pronuntiaturum dixerit: ſed & Clemens XI. Pont. Max. hominis morte dolens corpus diſcretè ab [*Mabil. vita latina num. 118.*] aliis honeſto in loco humari debere cenſuerit. Taceo Noriſium, Bonam, Coloredum, Aguirreum, laudatores ceteros. taceo Lucubrationes æternitati tranſmiſſas, cùm exſtet vita gallicè à Ruinarto ſocio conſcripta, & auctior latinè reddita. At unum prætermittere non poſſum: quòd idem Clemens incredibili Pontifex prudentia & probitate, quo tempore Mabillonius *Acta SS.* [* *VI. Jun. 1702. ibid. num. 20.*] *Ord. S. Ben.* omnino ediderat, datis * ad Præfectum Congregationis S. Mauri litteris ea *piè ac diſertè explicata* ſit gratulatus. Quæ quoniam rariùs jam in tabernis librariis proſtabant, neque omnibus par eſt facultas carò comparandi opus magnis novem voluminibus exaggeratum; Præfationes in unum corpus colligere deſtinabat nuper Pariſienſis quidam Typographus, ut quidquid fermè in illo doctrinæ & eruditionis continetur ſejunctim proponeret, amputatis quidem Sanctorum vitis & ſcriptionibus, quas ſtylo inquinato confecerunt Homines ſanè religioſi, at niſi æqualium actiones commemorent non æquè diligentes. Sed ne lucrum alii præriperet, qui integrum opus typis deſcripſerat, impeditus, nobis ejus conſilii occupandi locum dedit. Quare nos operæ pretium facturos credidimus, ſi deterſa barbarie librum exhiberemus, qui de Monaſticis rebus juſtos commentarios ſufficiat. Videlicet hìc habent Monachi ubi diſcant, quorumnam conatu ætateque Benedictina Religio pleraſque Europæ, ac longinquas Regiones pervaſerit: quo pacto ſibi aſſerant Gregorium, Amandum, alioſque vel ſanctitatis laude vel litterarum gloriâ illuſtres Viros: qua de cauſa Abbates Epiſcopis obedientiam diu profiteri detrectaverint, quandove Pontificalia ornamenta ſint conſecuti. Habent ſanctiſſimi Patris Benedicti obitum certo tempori probabiliter aſſignatum: Sanctæ Scholaſticæ genus Inſtituti: Congregationum origines & conſuetudines: enumeratos Martyrologiorum Scriptores: præcipua ſuorum ſtudia, ſcholas & inventa: Ordinis de-

decora : ad obtrectationes *reſponſa*. Habent præclaram ad virtutes hortationem, ſi traditum legerint, quantis contemptis moleſtiis eorum Majores Chriſti cultum amplificaverint, & ab erroribus ac contrariis ritibus liberaverint : quam domeſticæ diſciplinæ languenti medicinam fecerint : quem ſibi ciborum potuſque modum præſtiterint : quantâ vel Germani temperantiâ : quanto omnes ſolitudinis, corporis exercitationum, bonarum artium amore fuerint. Atque hæc cùm Monaſtices ſplendorem augeant, tum præcipuè ſectatorum provocant imitationem. Ne tamen quemquam titulus fallat; alia ſe legendo deprehenſurum ſciat ad univerſam ſacrorum notitiam pertinentia. Quod præfari voluimus, quamvis nemo ignorare queat, niſi in Eccleſiaſtica Hiſtoria omnino puer; bonam hujus partem Monachorum rebus geſtis abſolvi: de univerſali dico; nam unde Germanos & finitimos populos Chriſtianis myſteriis initiatos : unde tot majorum Eccleſiarum, & ſcholarum inſtitutionem : doctrinæ rudibus ſæculis progreſſum : agrorum culturam propagatam, ſi Benedictinorum labores neſcias, unquam comperiſti? Quid quod ipſi diutiſſimè Chriſtianam Rempublicam adminiſtrarunt continuata ſibi alicubi Epiſcoporum ſucceſſione, imò ſupremam Pontificum dignitatem Romæ obtinentes; ut adeò maxima ex Eccleſia diſcidia ſuſtulerint, legeſque condiderint ſaluberrimas? Verùm ut ad propoſitum revertar, invenient in receſſu quotquot litteras pendunt, reconditam eruditionem, & ne definitam tot incertorum temporum menſuram commemorem; erutas ſummo acumine ex multis Authoribus narrationes de Scottorum Græcorumque à Latinis diſſenſione, de Gotheſcalci turbis, de Joannis Scotti Erigenæ & Berengarii erroribus, de Sæculi decimi ſtatu, de Rabani, Ratramni, Paſchaſii, Cellotiani anonymi, pluriumque aliorum ſcriptis, ætate, nomine judicium. Quæ omnia partim obſcura è tenebris evolvuntur, partim ab aliis viſa nova monumentorum luce illuſtrantur. Quid Theologus? cùm hujus generis & circumfuſa capita occurrent de Indulgentiis, Sanctorum Canonizationibus, certis B. V. Deimatrem venerandi modis & precationibus, Symboli Apoſtolici Angelicæque Salutationis additamento, flagellorum ictibus ſibimet à Piis inflictis, denique de anniverſariis diebus & Sodalitiis ad expiandas mortuorum animas excogitatis? nonne aptè dijudicare ac tueri docebitur, quæ utiliter uſus antiquus aut recentior invexerit, ac Religionis noſtræ Antiſtites edictis confirmaverint : non ſolùm dubiarum vocum ſignificationem & ad vitandas lites neceſſariam prudentiam aſſequetur. Quòd ſi ſuperioribus adiiciat,

quæ

Digitized by Google

quæ graviter hîc diſputantur ad SS. Imaginum cultum, Miſſæ ſacrificium, Euchariſtiam, Pœnitentiam, ceteraque Sacramenta ſpectantia; petitum à conſenſu omnis ætatis locum abundè inſtruet, atque argumenta de Sacrorum fide nunquam interrupta vehementiùs urgebit: dum tamen in ritibus & diſciplina ſtatuendis caveat, ne quidquid factum olim intelliget, id propterea probari, aut quæ pridem obtinuerunt, nunc etiam in præceptis poſita credat. Scilicet duplex officium Scriptoris dignoſcere opus eſt; quandoquidem Critici Mabillonius, & aliquando Narratoris tantummodò partes agit. Quotieſcunque igitur factum aliquod nudè referri audiet, non ideò laudari: aut ſi laudabile quondam fuit, nunc reſtitui debere judicabit. Multa iniquitas temporum invexerat, quæ jam licèt exacta ſcire convenit, ut tolerantiæ ſpecimen præbeant: at ne porrò ſuſcipiantur, ipſa nos ſua turpitudine deterreant. Multa rectè ſancita ab Occidentali Eccleſia modò receſſerunt, tametſi forſan Orientales retineant: quæ non reduci quidem legibus; attamen cognita animos ad pietatem ſtimulare poſſunt. De his appoſitè S. Auguſtinus. *Sit ergo una fides univerſæ, quæ ubique dilatatur Eccleſiæ tamquam intus in membris: etiamſi ipſa fidei unitas quibuſdam diverſis obſervationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum eſt impeditur*. Secus arbitrari licet, cùm animadvertes pronuntiatum quodpiam Authoris judicio ponderari appenſo Hiſtoricorum teſtimonio, quo frequenter Catholicorum Dogmatum vetuſtatem confirmat: tum enim accuratas ejus diſceptationes validè adhibebis ad veritatis cognitionem, & profluentem ex quacunque re utilitatem percipiendam. Hinc nos in Indice, ubi ritus antiquatos ſignavimus, & quidquid à Latinis in exemplum trahi non oportet, adjecto ad oram aſteriſco vel alio verborum indicio Lectori cautum voluimus. Ceterùm in illo ordinando Mabillonii diligentiam imitati ſumus, qui diſperſa in unoquoque Actorum volumine morum argumenta, illuſtres eventus, & exoletarum vocum interpretationem in tres indices incluſerat, nos verò in unum compegimus: quem cum aliis ab ipſo ad ſex Præfationes additis collatum; ſervatis priorum titulis *Moralem*, *Hiſtoricum*, *&* *Onomaſticum* inſcribimus. Quoniam autem poſt deſcriptas typis Præfationes ſupplementa quædam in Actis invenimus; ea nequid deeſſet, unaque *Obſervationes* ſubjecimus *De Vetula Civitate Vellavorum*, *De Antiquis Notitiis*, *&* *quinque à Martino I. Pontt. Romm.* ſerie: quos locos ut ex *Appendice & Chronologica Tabula* deſumerentur integros * reliquerat Mabillonius. Atque hæc potiſſimùm nobis cauſſa fuit Opuſcula quoque attexendi de eodem

Ep. 86. ad Caſul.

* *In Præf. in Sæc. II num. LXIII. & Præf. prima in Sæc. IV. num. CCXII.*

Digitized by Google

dem ac Præfationes aut, ſimili argumento ſcripta; inter quæ locum præcipuum obtinent duo *de Pane Azymo*, & *de Cultu Sanctorum Ignotorum*. Primum quidem excitavit ipſe cui id nuncupatur Joannes Bona Cardinalis clariſſimus; ut enim Mabillonii aſſertione de perpetuo Azymorum uſu in Latina Eccleſia Sirmondi opinionem de fermento impeti cognovit; mediam oppoſuit, qua cibarium quemcunque panem ante Photianum ſchiſma ad ſacrificia adhibitum dicit, nec Azymum penitus removet ab altari. Quocirca rogatus reſpondit Mabillonius, & ſententiam preſsè in Præfationibus propoſitam ibi latiùs explicavit. Quamquam autem ejus & Chriſtiani Lupi ratio ubique non valuit, cùm multi nunc Eruditi diſſentiri videantur: memorabilis eſt nihilominus adverſarii modeſtiſſimi confeſſio, qui ſecundam refutationem hiſce verbis orditur. *Legi avidè ejus* (Mabillonii) *lucubrationem, ex qua ut ingenuè fateor, me profeciſſe, ita illi gratias egi, quòd quædam à me non obſervata in publicam utilitatem contuliſſet, & aliquid etiam in quo lapſus eram emendaſſet*. Laudandam aperti animi æquitatem, cui ſola eſt propoſita veri indagatio. Nempe quod ob conceptæ opinionis ſtudium multi rixando amittunt, facilius reperirent; niſi turpe ducerent fateri, ſe humanitus decipi potuiſſe. Nunc de altero opere videamus. Vulgaverat Mabillonius Epiſtolam illam contendens in Summorum Pontificum leges peccare, qui immodicos quoſvis honores deferrent quibuſcunque Reliquiis Sanctorum, quorum adhuc nomina ignorantur. Cum ſententiam notare inſtituerunt religioſi quidam Viri (ſic enim eos pro ſua modeſtia ipſe vocat) quòd perniciosas conſecutiones malè colligerent. Ne tamen imminutam à ſe in Apoſtolicam Sedem obſervantiam criminari pergerent; Epiſtolam retexuit ac iterum publicavit. Quapropter nos curas poſteriores utpote Summo Pontifici probatas deſcripſimus conjectis in finem Litteris ad Stephanotium miſſis eo conſilio, ut ex familiari hujuſmodi & privato colloquio Scriptoris mens liquidò appareat. Quod quidem monumentum à Reverendiſs. P. Abbate Eraſmo Gatula acceptum nobiſcum communicavit R. P. Thomas Minorellius Magiſter Dominicanus & Caſanatenſis Bibliothecæ Præfectus: Mabillonii credo amicitiæ memoriam præſtare cupiens, qui utriuſque doctrinam commendavit, ac Gatulam prætereà adeò amaverat, ut quidquid ſubinde Sodales ſui elaboraturi eſſent, illi dono mitti antequàm moreretur, optaverit. Reliquarum Diſſertationum planum eſt argumentum. Sit igitur horum finis, poſtquam illud monuerimus, nos Pariſienſem Ortographiam etſi variam ſecutos eſſe (ne nimia

Rer. Liturg. lib. 1. cap. 23. n. 2. ſecundæ editionis.

Vita Lat. Mab. n. 58.

cu-

curioſitate Authorem carpere videremur, ſi receptas ab ipſo formulas ſcribendi alicubi immutaſſemus.) tum autem Lectorem rogaverimus ut noſtris conatibus faveat, quibus maximè Studioſorum commoda juvare conſtituimus.

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN SÆCULUM PRIMUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti D. ad DC.
impreſſa Pariſiis anno 1668.

Digitized by Google

I AD Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti unum in corpus redigenda tandem Deo duce aggredior, non quidem auctor, ſed adjutor Operis; non primarius architectus, ſed miniſter ſuccedaneus. Quod antequam exponam, inſtituti noſtri cauſas & rationes viris piis ac eruditis aperire & approbare operæ pretium eſt.

II Inprimis id perſuaſit amor ſacræ Antiquitatis, cui pro facultate illuſtrandæ partes ſuas deeſſe non ſuſtinuerunt Congregationis noſtræ Præpoſiti, veri iſtius conſilii auctores. Quippe in ſubjectis ſibi Monaſteriis cùm ſcriptorum codicum recondatur egregia ſupellex, quamvis majori ex parte direpta; præclara rei litterariæ monimenta tenebris premi nefas eſſe duxerunt. Hinc veterum Scriptorum Spicilegia hominibus doctis adeò accepta: hinc ad antiquorum exemplarium fidem expurgata SS. Patrum opera: hinc denique erutæ Beatorum Illuſtriumque Virorum vitæ & geſta in communem Reipublicæ Chriſtianæ utilitatem.

III Non minor hac in Collectione fuit Veritatis, quam Antiquitatis cura. Cùm enim in Sanctorum Actis, ſi uſpiam alibi, miserè laboraverit hominum imperitorum licentia; maximè intereſt ſincera ſecernere ab ſpuriis, certa ab incertis, ut rebus piè ac ſanctè geſtis ſua conſtet auctoritas. Quod etſi aſſequi in tantis ſuperiorum temporum ambagibus ſit difficillimum; id tamen pro viribus ab unoquoque tentari, nemo ſanæ mentis improbabit umquam. Huc veterrimos ac primarios, quoad licuit, conquiſivimus Vitarum Scriptores, quos integros & nullo fuco adulteratos repræſentamus, nil morati dictionis ac ſtili barbariem; quandoquidem non à comptiori oratione, ſed ab auctorum religione petenda eſt vera ac genuina rerum ante actarum cognitio.

IV Tertia demum, eaque præcipua propoſiti noſtri cauſa eſt, ut Benedictini Ordinis alumni Majorum ſuorum exempla in promptu habeant, & novella Congregationis noſtræ ſoboles ad eorum normam ſtudeat mores ſuos componere. Eò nos jam dudum provocavit Leo Papa IV. dum ſtatuit in Synodi Romanæ cap. 28. *Ut quotidie lectione aut pia inter ſe agitatione Monachi inſtruantur, qualiter Monachorum Auctores non tantùm habitu ſequantur & nomine, ſed magis operibus & virtute pertingere valeant.* Alia in hoc argumentum teſtimonia perquirere opus non eſt, quando S. P. Benedictus diſcipulos ſuos revocat ad *Vitam & inſtituta Patrum*, quòd non ſint aliud, *niſi bene viventium & obedientium Monachorum exempla.* Unde inſignis ille cognominis Benedictus Anianæ Abbas, *dum communi utilitati conſulens attentiùs quæreret, quomodò utiliùs poſſet cunctis prodeſſe; cœpit Sanctorum Vitas Regulaſque legere Patrum.* Quibus inſtructus copiis collabentem Vitæ Monaſticæ diſciplinam in Gallia, tantùm non in Europa inſtauravit.

Apud Holſten. 2 parte Collect. Rom. pag. 80.

Reg. c. ult.

Prol. in Concord. Regul.

V. Intellexit hoc magnus ille Congregationis noſtræ quondam Præpoſitus Generalis Gregorius Tariſſius, vir prudentiæ, doctrinæ, pietatiſque ſingularis. Cùm enim ultimis hiſce temporibus renaſcentem in Gallia Benedictinæ Regulæ cultum fovere ac promovere modis omnibus cogitaret, id omnium maximè curavit, ut SS. Patrum noſtrorum Vitæ perluſtratis quaquaverſum Bibliothecis colligerentur. Sed quoniam non unius anni res erat, negotium iſtud eo movente inchoatum, ſub ejus ſucceſſore venerandæ memoriæ Domno Johanne Harelio promotum, tandem felicibus Reverendiſſimi Patris Bernardi Audeberti auſpiciis, cura, ſtudioque incomparabili occipit prodire in lucem. Porrò in his, qui diſquirendis Sanctorum Monachorum Actis præpoſiti ſunt, meritò primas tenet noſter Lucas Acherius, reconditæ antiquitatis ſtudioſiſſimus. Is non tantùm San-Germanenſis Bibliothecæ ſibi jamdudum commiſſæ forulos revolvit diligentiſſimè, ſed etiam vetuſta monaſteriorum Gallicanorum aliarumque Eccleſiarum Legendaria ſedulus excuſſit, exſcribique curavit: immò & litteras direxit ad exteras provincias, ut quotquot poſſet Sanctorum noſtrorum Vitas compararet. Faſciculis magna ex parte congeſtis, cùm ætatis viriumque defectum ſentiret, alióque diſtraheretur, jubente Reverendiſſimo Præfecto Generali Domno Audeberto, huic ſtudio animum devovi, qui forſitan tantum onus refugere tenuitatis meæ conſcius debuiſſem. Verùm in Sanctorum gloriam aliquid audendum eſt, *nec ulli fuit vitio Divos colere, quoquomodo poſſet.*

Plin. præfat. in Hiſt. nat.

VI Non deerunt fortaſſe, qui poſt varios clariſſimorum virorum hoc in genere labores, operam noſtram cauſabuntur otioſam. Scimus equidem Laurentium Surium, virum optimè de Eccleſia meritum, iſto in ſtadio laudabiliter deſudâſſe: nec ſatis prædicare poſſumus eximium illud par, Johannem Bollandum & Godefridum Henſchenium, qui opus immenſum de Sanctorum omnium geſtis tanta cum diligentia & eruditione inchoarunt, nihil ut prætereà deſiderandum videatur. At quis umquam iniquo animo tulit, ſi præter generales rerum veterum Annales ſcribuntur peculiares locorum vel familiarum hiſtoriæ, in quibus facta diſtinctiùs & ſcrupuloſiùs commemorari ſolent? Sanè cùm ordo rebus novam ſpeciem novamque formam inducat, dicere procul jactantiâ poſſumus, aliam eſſe omnino ab illorum Auctorum propoſito inſtituti noſtri rationem. Illi menſium faſtos, nos ſæculorum ordinem ſequimur: illi Natales Sanctorum dies juxta Kalendarium obſervant, nos Natales eorumdem annos juxta ſingulorum ætatem diſtinguimus. De utraque diſpoſitione judicium penes alios eſto: nemo verò interim inficiari poteſt, quin ex litteraria illa multorum ſæculorum collectione conſurgat ampliſſima Benedictini Ordinis Eccleſiaſticarum rerum hiſtoria, veterrimis ac ſinceris adornata monimentis. Ordo quippe a S. P. Benedicto inſtitutus tot præclara Eccleſiæ lumina ſubminiſtravit, ut clariſſimæ eorum actiones ſuo tempore concinnè diſpoſitæ non minimam Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ partem componant.

VII His ita expoſitis, nunc ejus quam in opere noſtro ſervamus methodi ac diſtributionis ratio reddenda eſt. Relaturi igitur Sanctorum Monachorum Acta in Sæculorum ac temporum claſſes, primum Sæculum Benedictinum cum Chriſti concepti Sæculo Sexto, quod ab Eræ Chriſtianæ anno D. ad DC. excurrit, componimus. Cùm enim S. Benedictus anno Domini CCCC. LXXX. Orbi natus (quæ communior ſententia eſt) in eremum paucis ab infantia elapſis annis, ſeu, ut vulgò creditur, ætatis anno XIV. ſeceſſerit, tandemque anno circa D.XLIII. diem ſupremum expleverit; conveniens nobis viſum eſt ſolida & integra Ordinis Benedictini Sæcula ſolidis & integris Chriſtiani calculi

Digitized by Google

Sæculis comparare. In diſponendis autem Sanctorum Actis hunc ordinem te-
nemus, ut quo quiſque anno obiiſſe exiſtimantur, eorum Vitæ referantur ſin-
gillatim. Iſta ſiquidem epocha ideo viſa eſt præferenda, quòd quavis alia no-
tior ſit & illuſtrior.

Ad hæc, Sanctorum Acta, ſi edita erant, cum ſcriptis codicibus contu- VIII
limus: ſi nondum edita, ex vetuſtis eruimus membranis. Ubi plures ac diver-
ſæ de eodem occurrerunt lucubrationes, eam, quæ melioris notæ viſa eſt, in
cenſum noſtrum adduximus: si quid in aliis ſingulare legebatur, in margine
inferiore curavimus adnotari. Dum verò duos aut plures, qui de uno eodem-
que Sancto Monacho ſcripſerint, illuſtres nacti ſumus Auctores, eorum ſingu-
las ſcriptiones edimus, ut minimum deſit ad hiſtoriæ auctoritatem.

Hinc ſtilum primigenium, quantumvis rudem & impolitum, intactum IX
ſervavimus, ne ſcriptoribus fidem mutatis verbis detraheremus. Non enim
paramus amœnitates delicatis Criticis, ſed rerum piè geſtarum veritatem veræ
pietatis & antiquitatis cultoribus ſartam tectam exhibere optamus. Porrò me-
lior eſt ſimplex ruſticitas, quam fucata ac ſuſpecta eloquentia. Optandum
quidem eſſet, ut Vitas Sanctorum eo quo par eſt rerum ac verborum delectu,
ſplendore, ac majeſtate litteris commendatas haberemus: ſed quidquid tule-
runt ſæcula, ferendum eſt nobis. Poſtquàm geſta Cælitum noſtrorum legiti-
mis aſſerta erunt monimentis, fortaſſe quidam ex noſtris bonas Muſas cum
Sanctis in gratiam redire coget. Quod jam Gallico idiomate feliciter exſecuta
eſt Jacquelina *Boüette de Blemur*, Parthenonis S. Trinitatis Cadomenſis Reli-
gioſa Benedictina. Quamquam non deſunt Vitæ à probatis deſcriptæ auctori-
bus, in quibus eloquentiam, non ſtudio quæſitam, ſed naturæ obſequentem haud
deſideres. In Actis à nobis relatis Capitum partitiones ac ſummaria, ubi in libris
Mſs. occurrunt, ſervamus: alias narrationes in varias ſectiones marginalibus nu-
meris appoſitis diſtinguimus, ut codicum antiquorum reddamus integram fidem.

Quia verò contingit nonnunquam, ut quorundam Sanctorum Vitæ, ſeu X
Scriptorum defectu, ſeu temporum injuria, reperiri non poſſint; eas vel ex
veterum Auctorum dictis ſparſim exceptis conteximus, quas *Elogia Hiſtorica* ap-
pellamus: vel ex recentioribus, qui de iis ſcripſerunt, rariùs quidem, exprimi-
mus. Sicubi verò nihil ſani aut explorati potuimus aſſequi, incertis relationi-
bus prætermiſſis ſilentii noſtri rationem poſt primum indicem in Operis fronte
reddimus.

Præter Vitas Sanctorum Miracula adducimus & Translationes, quas in XI
propria Sæcula, ut Chronologiæ nobis propoſitæ ſequamur ordinem, mo-
nito prius lectore rejicimus. In Miraculis recenſendis, ſi uſpiam reſecamus ali-
qua minoris momenti (ſit verò illud perquàm rariſſimè) ejus rei admonitionem
ſuis locis apponimus, ne quis de fide noſtra ſuſpicetur.

Ad delectum Beatorum Monachorum, quos Ordini noſtro aſſerimus, ut XII
plurimùm conſiſtimus intra Martyrologii Benedictini cancellos. Quoniam ve-
rò Sancti nonnulli, quos ad Benedictinæ Regulæ præſcriptum vixiſſe non
conſtat, in primo ſæculo admiſti ſunt; eos, ne proprio arbitrio nimiùm in-
dulgere videremur, retinuimus quidem, at proprios & germanos majori cha-
ractere, dubios & adſcriptitios, quos quidem putavimus, diſtinctionis ergo
donavimus minoribus typis. Si in quibuſdam nobis vindicandis abdicandiſve
hallucinati ſumus, nemo nos in calumniam rapiat, quando utriſque fecimus
ſatis. De Sanctis viris in peculium ſibi aſſerendis diſputationes & rixas inter
religioſos viros fervere, credo nec ipſis Beatis glorioſum eſt. Ignotæ apud pri-
ſcos Monachos hujuſmodi lites, quas ultro abjicimus. Omnibus Monaſticam
Vi-

Digitized by Google

Vitam profitentibus hoc in opere prodeſſe cupimus, & ex omnibus prodeſſe: nec intereſt cuius Sancti exemplis, Baſiliani an Benedictini, ad bene vivendum informeris. In commune Chriſtiani omnes vivunt, in commune Sancti vixere, in commune eorum exempla poſita ſunt, ut omnes indè proficiant. Placet Bernardi ſententia: *Unum* (Ordinem) *opere teneo, ceteros caritate*. Porrò caritas nihil proprium ſibi vindicat. Et tamen Sanctos noſtros, quantum in nobis eſt, ab alterius inſtituti Monachis diſtinguimus, non ad faciendum pompam, ſed ad illuſtrandam hiſtoriæ veritatem. Sed quia in Sanctorum noſtrorum ſyllabo recenſiti ſunt nonnulli, quos & paullò ante S. P. Benedictum in cœlum migraſſe, & S. Benedicti diſcipulos non fuiſſe conſtat; hos conjecimus in Appendicem, ut à Legiſlatoris noſtri Vita exordium faceremus.

In apolog. ad Guill.

XIII Jam ne in pleriſque locis ſalebroſis Lectorem hærere contingeret, Adnotatiunculæ margini paginæ inferiori ſuppoſitæ ſunt, ut loca repugnantia conciliarentur, complanarentur difficilia, & barbaræ explicarentur dictiones. Si obſervationis prolixioris faciendæ opportunitas fuerit, illius tractatio in Præfationem remiſſa eſt. Demum ſi quid ad Vitæ alicujus elucidationem, Sancti vel Auctoris gratia, in anteceſſum præmittendum fuit, id præſtant Obſervationes præviæ. Si aliquando hæſit aqua, cogitet Lector quàm ſit *res ardua, vetuſtis novitatem dare, novis auctoritatem, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem.*

Plin. præfat. Hiſt. nat.

XIV Denique his omnibus quatuor acceſſerunt Indices, Primus in ipſo locatus limine Sanctorum nomina, qui in unoquoque Sæculo quo de agitur vixerunt, comprehendit: ubi Sanctorum prætermiſſorum rationes afferuntur, & Auctorum qui de Sanctis ſcripsêre notitia perſtringitur. Secundus Index eſt de rebus Hiſtoricis, Tertius de moralibus, Quartus de vocibus exoticis & barbaris, in Operis calce appoſiti. Inſuper brevis Chronologia ſingulis præmiſſa eſt ſæculis, in qua Sanctorum Pontificum, Regumque nomina & ætates, Monaſteriorum conſtructiones, aliaque id genus breviter commemorantur.

XV Ceterùm de Vitarum quas referimus auctoritate præmonendus eſſet Lector, ne ancipiti fide in illis verſetur. Verùm habent ſuos plurimæ Auctores in fronte deſignatos. Si Auctor eſt anonymus, ex narratione, quoad ejus fieri poteſt, exprimitur ipſius ætas, ex qua pendet ſcriptorum auctoritas præcipua. Deinde genius hominum aliæque conditiones ex ipſorum ſcriptis ſatis deprehenduntur ab eruditis, ut non ſit neceſſe alios de ipſis interrogare. Occurrent in Actis à nobis relatis nonnulla (fatemur ingenuè) ad Lydium lapidem non omni ex parte probata: „ Sed ſi ob unum errorem vel alterum in Vitis „ Sanctorum inventum, cetera quæ remanent fide carere dixerimus, (inquit „ Illuſtriſſimus Card. Baronius) profectò omnes ferè Sanctorum Vitas in maxi- „ mum diſcrimen adducimus: Cum pænè in omnibus aliquid notari poſſit, „ quod corrigendum videatur, ſitque canonicarum tantummodo ſcriptura- „ rum ſingularis prærogativa, ut in eis cuncta vera, inconcuſſa, certaque „ narrentur. „ Neque Baronii dictum locum habet ſolùm in Sanctorum Actis, Hiſtoricos ferit propè omnes, nullus non homo fuit. Quibuſdam nihilominùs magis innatum eſt quidlibet fingendi ſeu credendi vitium ex ſoli natura, quod Armoricis, Angliciſque Vitarum ſcriptoribus plures jam impegerunt. Vetus eſt Petri Cellenſis querela in quadam Epiſtola ad Nicolaum Monachum Anglum. *Inſula eſt*, inquit de Anglia, *circumfuſa aquâ: unde hujus elementi propria qualitate ejus incolæ non immeritò afficiuntur, & nimia mobilitate in tenuiſſimas & ſubtiles phantaſias frequenter transferuntur, ſomnia ſua viſionibus comparantes, ne dicam præferentes.* Quod tamen citra calumniam relatum à me ve-

In martyrolog. 7. Id. Octobr.

lim

Digitized by Google

lim, nam magnos alioquin viros tulit fertque hodie illa inſula: Sed Scriptorum vulgo imperito id vitii tribuendum eſt.

XVI Poſtquàm propoſiti noſtri ordinem expoſui, nunc res poſtulat, ut nonnulla in hac Præfatione expendantur: quæ cùm diligentiorem exigant tractationem, in quoſdam Articulos appoſitè diſtinguenda videntur. Primo loco agendum eſt ſtrictim de Monaſticæ vitæ origine in Occidente, deque Regulis ante S. Benedictum iſthic obſervatis. Secundò inquirendum eſt de tempore obitûs S. P. Benedicti, de Regulæ ſuæ promulgatione & propagatione ſæculo ſexto facta; ubi in tranſcurſu mentem noſtram de vulgata ipſius ad S. Remigium Remorum Epiſcopum Epiſtola aperiemus. Tertiò de S. Scholaſtica dicendum erit, ac de Benedictinæ Regulæ uſu etiam ad Virgines Deo ſacras tranſmiſſo. Quartò S. Placidi miſſio in Siciliam ac Martyrii tempus agitabitur. Quintò exponetur S. Mauri Abbatis legatio in Galliam. Sextò de Regulæ progreſſu in Hiſpaniam ſermo erit. Septimò de Gregorii Magni ſtudio in S. P. Benedicti Inſtitutum: ubi Benedictina ipſius profeſſio contra Cæſarem Baronium aſſeretur. Octavò de Auguſtino aliiſque S. Gregorii diſcipulis in Britanniam miſſis diſputatio ſuccedet. Nonò denique Obſervationes quaſdam de rebus cùm Eccleſiaſticis tum Monaſticis notatu dignis ſubjiciemus. In aliud ſæculum remittimus Germaniæ Benedictinæ tractationem pleniorem.

§. I.

De Monachorum origine, ſtatu, & Regulis in Occidente ante S. P. Benedictum.

XVII Fidei Chriſtianæ ortum, & progreſſum pænè è veſtigio ſubſecuta eſt Monaſtica inſtitutio, & naturali quadam lege ex Oriente in Occidentem pervaſit. Baſilium Ducem præcipuè celebrant Orientales, Benedictum Occidentales Monachi, utrumque rectiùs Monaſtices præconem, propagatorem, ac legiſlatorem dixeris, quam auctorem primarium. Baſilium brevi quidem intervallo præceſſit magnus ille Antonius Ægyptius, Benedictum duobus ferme ſæculis, qui in occiduas partes induxerunt Monachorum Inſtituta. Hæc (ſi Baronio credimus) accepit Roma ab Antonio Magno per Athanaſium Epiſcopum *Baron ad an 328. n. 20.* Alexandrinum: à Romana verò Eccleſia velut è promptuario diſciplinæ, aliæ omnes Occidentalis Orbis Eccleſiæ mutuatæ ſunt. Athanaſius Anno Domini CCC.XL. in Urbem acceſſit. *Nulla eo tempore*, inquit Hieronymus, *nobilium familiarum noverat Roma propoſitum Monachorum, nec audebat, propter rei novitatem, ignominioſum (ut tunc putabatur) & vile in populis nomen aſſumere. Hæc* (Marcella) *ab Alexandrinis priùs Sacerdotibus Papaque Athanaſio, & poſteà Petro, qui perſecutionem Arianæ hæreſeos declinantes, quaſi ad tutiſſimum communionis ſuæ portum Romam confugerant Vitam B. Antonii adhuc tunc viventis, Monaſteriorumque in Thebaide, Pachumii, & Virginum, ac Viduarum didicit diſciplinam, nec erubuit profiteri, quod Chriſto placere agnoverat.* *In epiſt. 16. ad Princip. de Marcella epitaph.* Deinde Hieronymo Romæ *Idem ibidem.* commorante fuerunt *tam crebra Virginum Monaſteria, Monachorumque innumerabilis multitudo, ut pro frequentia ſervientium Deo, quod priùs ignominiæ fuerat, eſſet poſtea gloria.* Auguſtinus *Romæ etiam plura* Monaſteria *cognovit, in quibus ſinguli gravitate atque prudentia & divina ſcientia pollentes, ceteris ſecum habitantibus præerant Chriſtiana caritate, ſanctitate, & libertate viventibus.* *Auguſt. de morib. Eccl. c. 33.*

Eu-

Euſebio primo Vercellarum Epiſcopo ab anno circa CCC. XL. ad CCC.
Ambroſ. lib. 10. epiſt. 82. LXXI. id elogii tribuit Ambroſius, quòd *primus in Occidentis partibus diverſa inter ſe conjunxit, ut & in civitate poſitus inſtituta Monachorum teneret, & Eccleſiam regeret jejunii ſobrietate*. *Et erat*, Auguſtino teſte, *Monaſterium Mediolani plenum bonis fratribus extra urbis mœnia ſub Ambroſio nutritore*. Quo Monaſterio nullum fortè in tota Italia antiquius, ſi ante annum CCC. XIII. (quemadmodum Ferdinandus Ughellus affirmat) à Mirocle Mediolanenſium Antiſtite conditum fuit. Legimus apud Severum Sulpicium, S. Martinum Turonicum poſteà Epiſcopum, *Mediolani ſibi Monaſterium ſtatuiſſe*, ubi *eum Auxentius auctor & princeps* Arianorum graviſſimè inſectatus eſt, multiſque affectum injuriis de civitate exturbauit. Indè Martinus in Inſulam Gallinariam ſe recepit, ubi aliquandiu vitam Monaſticam coluit.
Auguſt.lib. 8.conf. c. 6. Ughel. tom. 4. Ital. ſac. Sever. vita S. Martini c. 4.

Poſſidon. in vita S. Auguſt. S. Auguſtinus Ambroſii exemplo edoctus, *factus Presbyter Monaſterium intra Eccleſiam* (Tagaſtæ in Africa) *mox inſtituit & cum Dei ſervis vivere cœpit, ſecundùm modum & regulam ſub Sanctis Apoſtolis conſtitutam*. Taceo *in inſulis Dalmatiæ choros à Nepotiano frequentatos*, ut ſcribit Hieronymus ad Heliodorum: taceo *Inſulas, & totum Etruſcum mare, Volſcorumque provinciam, & reconditos curvorum litorum ſinus, in quibus*, tempore Hieronymi, *Monachorum conſiſtebant chori*. Mitto Caprariam, & Gorgoniam Inſulas a Monachis cultas. Satis hæc ſunt ad demonſtrandam vitæ Monaſticæ in Italia originem ſæculo quarto. Elanguit Monaſtica Inſtitutio in illis Regionibus ſæculo ſequente ob Gothorum, Hunnorum, Vandalorum, & Erulorum irruptiones: ſed tandem ineunte ſæculo ſexto reſpirare cœpit, & Benedicto auctore AEgyptiorum Monachorum celebritatem adæquavit.
Hieron. ep.2. Id. ep. 30.

XVIII Italiam in Monaſtico ſtatu excolendo æmulata eſt, ac propemodum ſuperavit Gallia. Martinus ex Inſula Gallinaria ad S. Hilarium Pictavorum Epiſcopum ab exilio reverſum ſe recipiens, *haud longè ſibi ab oppido Monaſterium collocavit*. Gregorius Turonicus Epiſcopus *Monaſterium Lociacenſe* appellat, *diſtans ab Urbe Pictavis quaſi Stadiis quadraginta*. Procedente tempore Martinus *factus Epiſcopus Turonenſis aliquandiu adhærenti ad Eccleſiam cellula uſus eſt. Deinde, cùm inquietudinem ſe frequentantium ferre non poſſet, duobus ferè extra civitatem millibus Monaſterium ſibi ſtatuit*. Majus Monaſterium hactenus vocatur. Brevi adeò Monachorum numerus Martino auctore accrevit, ut ad Antiſtitis *exſequias Monachorum ferè duo millia conveniſſe dicantur*. *Specialis*, inquit Severus Sulpicius, *Martini gloria, cujus exemplo in Domini ſervitute ſtirps tanta fructificaverat*.
Sever.Sulp. in vita S. Mart. c. 5. Gregor.Turon. lib. 4. mirac. S. Mart. c. 30. Sever. ibid. c. 7. Sever. epiſt. ad Baſſulam.

XIX Inſulam Barbaram paullò ſupra confluentes Araris, & Rhodani in medio Araris ſitam, Monachos ab antiquis retrò temporibus habuiſſe conſtat, fortaſſe ante S. Martinum. Eò, ſæviente Septimii Severi perſecutione, Chriſtianos ſe recepiſſe ferunt. Certè apud Gregorium Turon. S. Maximus B. Martini diſcipulus occultare ſe cupiens, *apud Inſulam Barbaram Monaſterii Lugdunenſis* perfugiſſe legitur.
Gregor.Turon. de gl. Conf. c. 22.

XX S. Honoratus anno CCCC. XXVI. Epiſcopus Arelatenſis ordinatus in Inſula maris mediterranei extremæ Prouinciæ Phocenſi adjacente, quam Lerinum nuncupant, Monaſterium Lerinenſe excitavit. Is primùm divenditis facultatibus, & in pauperes diſtributis, & cum eo Venantius frater, duce Capraſio ſene, *in Orientis oras*, inquit S. Hilarius ipſius diſcipulus & in ſede Arelatenſi ſucceſſor, *& quæcumque alia plena Sanctis loca accipiendi exempli gratiâ accedunt*. Mortuo in Achaja Venantio, Honoratus in Galliam redux, *vacuam Inſulam* ob nimietatem ſqualoris, & inacceſſam venenatorum animalium metu,
Hilarius in vita S. Honorati.

tu, *Alpinò haud longè jugo ſubditam petit:* ubi conſtructo Cœnobio *certatim ſe dam illuc omnis regio quærens Deum dirigebat; Honoratum expetiit quiſquis Chriſtum deſideravit, & planè Chriſtum, quiſquis Honoratum expetiit, invenit: itaque velut ulnis effuſis, protenſiſque brachiis in amplexum ſuum omnes hoc eſt in amorem Chriſti invitabat, omnes undique ad illum certatim confluebant. Etenim quæ adhuc terra, quæ natio in Monaſterio illius cives non habet? in proxima* Lerino *Inſula* hoc eſt in Lerone, degebat S. Eucherius, qui in ſermone de laude Eremi multa præclarè de Lerino adducit, ubi erant *Auctore Honorato ſancti ſenes, qui diviſis cellulis Ægyptios Patres Galliis intulerunt.*

An verò prætermittemus illuſtrem Galliæ noſtræ hoſpitem, immò popularem * noſtrum Joannem Caſſianum, qui ſæculo quinto in civitate Maſſilienſi inclytum Aſceterium ædificavit, ac quinque millia Monachorum rexiſſe dicitur. Is ultimas collationes ſeptem *ad ſanctos qui in Stoechadibus conſiſtebant inſulis fratres* ſcripſit, quæ inſulæ ab urbe Maſſilia brevi millium ſexaginta freto diſtant. XXI

**Holſten. præfat. in cod. Regular. probat Gallum fuiſſe Caſſianum.*

Eodem ferè tempore Monachi Condateſcenſes in locis Turenſibus, Autiſſiodorenſes à B. Germano inſtituti, Divionenſes S. Benigni, Ternodorenſes apud Burgundiones, Menatenſes apud Arvernos, Micianenſes Aureliæ, Grinniacenſes Viennæ, Agaunenſes Octoduri, ſanctitate florebant. Et hic quidem Reipublicæ Monaſticæ ſtatus ad S. P. Benedicti ætatem in Galliis erat. Supereſt, ut de Hibernia, Gothia, Illyrico, & Hiſpania, quæ ſolæ ex Europa nationes Monachiſmum ante S. Benedictum ſuſcepiſſe videntur, paucis abſolvamus. XXII

S. Patricium à Cæleſtino Papa circa annum D.XXX. in Hiberniam miſſum, fidem vitamque monaſticam propagâſſe, Probus in ejus vita auctor eſt. E Meſopotamia in Scythiam Monachorum Inſtituta tranſtulit Audæus, qui teſte Epiphanio, à *Conſtantio relegatus Monaſteria fecit in Gothia*. Severinus Noricorum dictus Apoſtolus, *tempore, quo Attila Rex Hunnorum defunctus eſt,* (nimirum anno CCCC. LIV.) *de partibus Orientis adveniens, in vicinis Norici Ripenſis & Pannoniarum partibus, quod Aſturis dicitur, opido morabatur, vivens juxta Evangelicam Apoſtolicamque doctrinam*. Deinde *ad ſecretum habitaculum, quod Turgum opidum appellatur ab incolis, quinque à Favianis diſtans milliaribus ſeceſſit. Daturus Monachis formam ſollicitior admonebat B. Patrum veſtigiis inhærere*, ut ex ipſius vita ab Eugippio Abbate Lucullanenſi ſubpari ſcripta carptim delibavimus. Denique *prior in Hiſpaniam Monaſticæ obſervantiæ uſum & Regulam dicitur adduxiſſe* apud Ildefonſum Toletanum Epiſcopum Donatus, qui *profeſſione & opere Monachus, cujuſdam Eremitæ in Africa fertur exſtitiſſe diſcipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conſpiciens ferè cum ſeptuaginta monachis copioſiſque librorum codicibus navali vehiculo in Hiſpaniam commigravit; qui ab illuſtri religioſaque femina Minchæa ſubſidii ac rerum opibus miniſtratis, Sirbitanum Monaſterium viſus eſt conſtruxiſſe*. Perſecutio illa referenda videtur ad Traſamundum Vandalorum Regem, qui in vita S. Fulgentii Ruſpenſis Epiſcopi Chriſtianos legitur divexâſſe ineunte ſæculo ſexto. Tempus ſatis congruit Donati ætati apud Johannem Biclarenſem ad annum quintum Juſtini relatæ in hunc modum: *Donatus Abbas Monaſterii Servitani, mirabilium operator clarus habetur*. Æqualis Donato fuit B. Victorianus Abbas, qui teſte Fortunato *plurima per patriam Monachorum examina fudit*, & Monaſterium Aſanenſe in Aragonia conſtruxit, ut in ipſius geſtis referemus. XXIII

Epiphan. hær. 70.

Ildef. lib. de Virg. illuſtr. c. 4.

l. 4. c. 11.

Inveſtigata Monachorum origine & progreſſu in Occidentis partibus, ſupereſt, ut de primariis eorum Regulis pauca dicamus. Ut in Oriente, ſic in XXIV

B Oc-

Caſſianus lib. 2. Inſt. c. 2. Occidente, *tot propemodum typi ac Regulæ* erant, *quot cellæ ac Monaſteria*. Aliis pro regula erat Abbatis voluntas, aliis leges ſcriptæ imponebantur: in uno eodemque Cœnobio plures in ſimul Regulæ ſcriptæ non raro obſervatæ, detractis vel aſſumptis, quæ pro locorum ac temporum conditione opportuna videbantur. Et tamen in tanta Regularum diverſitate maxima erat Monachos inter omnes animorum conſenſio, una ſocietas, facilis ac promiſcuus tranſitus, mutuuſque commeatus. Nondum invaluerat illud Corinthiorum: *Ego ſum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ;* Unus Monachorum in Eccleſia Ordo cenſebatur. Nomen iſtud in varias partes ſcindi cœpit ſub finem ſæculi noni, quando Congregatio Cluniacenſis, ob conſuetudines Benedictinæ Regulæ ſuperinductas Ordo Cluniacenſis dici cœpit. Et nobiliora etiam Monaſteria, ob ritus peculiares, ſuum Ordinem conſtituerunt, quamvis S. Benedicti *Guill. Gem. l. 7. c. 37.* Regula eſſet omnibus communis. Sic *ordo Majoris Monaſterii* apud Guillelmum Gemeticenſem, Ordo S. Dionyſii, &c. Res poſtea in infinitum abiit.

XXV Ergo ut ad id, unde digreſſus ſum, me referam, variæ erant ante S. Benedictum Regulæ in Occidente, quædam à pluribus receptæ. Sancti Baſilii Regulam, poſteaquàm Rufinus Aquilejenſis Presbyter petente Urſeio Pineti Abbate eam Latini juris fecit, Monachi Itali præferebant. Nam Eugippii Abbatis Lucullanenſis, & Virgilii Diaconi Regulæ non admodum terebantur. *Regulæ c. 37.* Certè S. Benedictus Baſilii Regulam familiarem habuit, eamque ſuis diſcipulis commendavit. Eandem in Gallia ſervabat Aredius cum Caſſiani inſtitutis, quæ etiam in pluribus Galliarum Monaſteriis tenebantur. Erant & Lerinenſium, Grinniacenſium, & Agaunenſium ſeu Tarnatenſium Inſtituta. Regula S. Macarii in Reomaenſi Monaſterio vigebat, fortè ex Lerinenſium cenſu; nam apud illos Joannes Reomaenſis Abbas primus diu egerat. Apud Miciacenſes SS. Antonii & Pauli norma colebatur; apud Turonenſes Monachos S. Mar- *In vita S. Mart. c. 7.* tini vivendi forma a Severo Sulpicio deſcripta; quam etiam S. Patricius in Hiberniam invexiſſe fertur. Qualem Regulam Donatus ex Africa ad Hiſpa- ** n. 72.* nos detulerit non facile eſt divinare: hac de re poſtea recurret oratio *. Interim ad alia pergamus.

§. II.

De die & anno obitus S. P. Benedicti ipſiuſque Regulæ propagatione in Italia: ubi Dialogorum libri Gregorio M. aſſeruntur, & vulgata S. Benedicti ad B. Remigium epiſtola expenditur.

XXVI Cùm Orbi natus eſt S. Benedictus, miſerabilis Europæ facies erat. Italia quippe ſub Odoacre Erulo, Hiſpania & Aquitania ſub Alarico Veſigotho, Arianorum Principum jugo addictæ gemebant: Suevis Arianis parebat Cal-

Callæcia, regnabat in Gallia Childericus Francorum Rex idolorum cultui deditus, Burgundionibus Arianis non modicam Galliæ partem occupantibus: Germania verò & Britanniæ Inſulæ pars verum Deum ignorabant. Annum CCCC.LXXX. S. Benedicti natalem non tam veterum probat auctoritas, quàm recentiorum ſcriptorum conſenſus. Vix pueritiæ annos prætergreſſus, in Sublaci ſpecum ſe recepit, eo ferè tempore, quo Chlodoveus Francorum Rex cum ſua gente Idola ejuravit. Conſtructis apud Sublacum Monaſteriis duodecim, S. Benedictus Caſſinum montem petiit anno (ut creditur) D. XXIX. ut indè per univerſam Europam ſuum Ordinem diffunderet: quaſi funeſtiſſima illa ætate (liceat mihi hoc de Benedictino dicere, quod de Monaſtico ſtatu univerſim dixit Johannes Mareshamus) comparatum fuiſſet hoc vivendi inſtitutum, tutiſſimum adversùs humanas miſerias refugium. Et quidem Europa ferè tota Benedicti ſæculo Monachis adlaborantibus veram religionem ſuſcepit. Quo die vel anno vir ſanctus in Cœlum abierit, lis eſt inter auctores. Diverſas recenſere ſententias otioſum videtur, cùm id jam præſtiterint nonnulli ex noſtris. Rem totam ex Gregorio, ſi fieri poteſt, repetamus. Sed quia Dialogorum libros, quibus niti præcipuè volumus, Gregorio Magno quidam timidè adſcribunt, quidam temerè abjudicant: operæ pretium arbitror, ſi quàm potero breviſſimè hos libros genuino auctori aſſeruero.

Præfat. in tom. 1. Monaſt. Anglic.

V. Haefien. in c. 37. vita S. Bened.

XXVII Gregorium hujus nominis primum Pontificem Romanum lucubrationem de *Miraculis Patrum, quæ in Italia facta ſunt* cogitâſſe, ac parturiſſe, teſtatur ipſe in libro 2. Epiſtola 50. ad Maximianum Syracuſanum Epiſcopum, à quo in hoc argumentum ſuppetias poſtulat. *Fratres mei*, inquit, *qui mecum vivunt, omnimodò me compellunt aliqua de miraculis Patrum, quæ in Italia facta audivimus, ſub brevitate ſcribere. Ad quam rem ſolatio veſtræ caritatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognoviſſe vos contigit mihi breviter indicetis.* Auctor verò Dialogorum tantùm de ſanctis Italiæ viris agit, idque ſtatim ab initio lib. 1. Petro interloquente ſatis innuit his verbis: *Non valde in Italia aliquorum vitam virtutibus fulſiſſe cognovi: ex quorum igitur comparatione accenderes ignoro. Et quidem bonos viros in hac terra fuiſſe non dubito, ſigna tamen atque virtutes, aut nequaquam ab eis facta exiſtimo, aut ita ſunt hactenus ſilentio ſuppreſſa, ut utrúmne ſint facta neſciamus* &c. & lib. 3. c. 14. *hic itaque venerabilis Iſaac ortus ex Italia non fuit, ſed ea illius narro miracula, quæ converſatus in Italia fecit.* Quis hìc non videat Auctori non alium eſſe ſcopum, quàm ut de miraculis in Italia factis ſcribat? pergit Gregorius M. in laudata ad Maximianum Epiſtola. *De Domno enim Nonnoſo, qui juxta Domnum Anaſtaſium de Pentunis fuit, aliqua retuliſſe te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, & ſi qua ſunt talia tuis peto epiſtolis imprimi, & mihi ſub celeritate tranſmitti.* At Dialogorum ſcriptor in lib 1. cap. 7. & 8. de Nonnoſo plura refert, aliaque non pauca de aliis, quæ à Maximiano Epiſcopo accepiſſe ſe affirmat.

XXVIII Deinde tam valida ex ipſis Dialogorum libris in Gregorii M. cauſam erui poſſunt argumenta, ut vel ſtolidus ſit, qui non aſſentiat, vel impudens, qui mentitum ſcriptorem dicere audeat. Primò Dialogorum auctor in lib. 4. cap. 14. 15. 16. 19. 27. 37. eaſdem refert hiſtorias, quas in Evangeliorum Homiliis à ſe commemoratas aſſerit. Et certè Homilias 40. in Evangelia, Gregorii M. germanum eſſe fetum, & ipſiſſimas in illis recitari hiſtorias nemo negare poteſt. Deinde Dialogorum opifex nomen ſuum paſſim interponit Gregorii, tum ſe Romanum Pontificem in lib. 1. cap. 8. & lib. 3. cap. 3. & 8. omnino indicat; ad hæc in lib. 3. cap. 32. & 36. meminit legationis ſuæ in ur-

bem Conſtantinopolim, ac cap. 31. prodit familiari ſibi neceſſitudine dudum junctum fuiſſe Leandrum Hiſpalitanum Epiſcopum, quem Gregorius in amicitiam Conſtantinopoli à ſe receptum fuiſſe præfat. in lib. Moral. teſtatur. Denique Dialogiſta in lib 2. initio ait, ſe ea, quæ de S. Benedicto narrat, quatuor ejus diſcipulis referentibus agnoviſſe. Producant igitur adverſarii Gregorium quemdam Romanorum Pontificem, Leandro Hiſpalenſi Epiſcopo familiarem primis S. Benedicti diſcipulis ætate comparem, alium a Gregorio Magno: & tunc demum illum Dialogorum auctorem agnoſcemus. Quòd ſi non poſſunt, ceſſent apertæ repugnare veritati, cùm alioqui Dialogorum ſtilus Gregorium Magnum ubique ſpiret.

XXIX Verùm quoniam adverſarios ſuſtinemus contumaces, obruere eos auctoritate neceſſe eſt, ſi ratione vinci nolint. Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus Gregorio M. pænè æqualis de Vir. illuſt. cap. 27. tradit ipſum edidiſſe *Dialogi more cum Petro habiti de virtutibus Patrum libros quatuor*. Et S. Ildefonſus Toletanus ejuſdem ferè ætatis de Vir. Illuſt. cap. 1. *de vitis Patrum* inquit *per Italiam commorantium edidit etiam libros quatuor, quos volumine uno compegit, quem quidem codicem Dialogorum maluit appellari*. Præ tantis viris piget adducere insuper Venerabilem Bedam. apud quem hæc de Gregorio Magno leguntur: *libros etiam Dialogorum quatuor fecit in quibus rogatu Petri Diaconi ſui virtutes Sanctorum, quos in Italia clariores noſſe vel audire poterat, ad exemplum vivendi poſteris collegit*. Bedæ ſuccinuit Aldhelmus Epiſcopus, immò prævivit, utpote anno DCC. IX. Beda teſte denatus, qui cùm S. Benedicti vitam a Gregorio M. ſcriptam dicat, eum procul dubio Dialogorum auctorem reſcierat. En Aldhelmi diſtichon ex carmine de laude Virg. ubi agit de S. Benedicto:

Beda Hiſt. lib. 1. c. 1.

Id. lib. 5. c. 19.

Cujus præclaram pandens ab origine vitam,
Gregorius Præſul chartis deſcripſerat olim.

Adeò ut aquam in mare miſſurus ſim, ſi Pauli Diaconi ſuffragium rogem, qui in lib. 4. de geſtis Langob. cap. 5. quatuor libros Dialogorum a Beatiſſimo Papa Gregorio editos, & Theudelindæ Langobardorum Reginæ directos affirmat.

XXX Valeant igitur Credenus, aliique ejus ſequaces, qui Gregorium Dialogorum auctorem tempore Leonis Imp. cognomento Iſauri vixiſſe putant, nimirum anno DCC. XXVI. integro ferè ſæculo poſt Iſidorum, & Ildefonſum. Adquieſcant tandem manifeſtæ veritati Huldricus Coccius, Chemnitius, & Andreas Rivetus modeſtiores utique Roberto Coco, qui procaciter auſus eſt negare, quod alii dumtaxat revocârant in dubium. Nimirum heteredoxi æquis oculis legere non poſſunt iſtos libros, in quibus hæreſes ſuas damnari vident. Hæc digreſſio graſſanti errori debebatur: ad propoſitum redeo.

Cocc. præf. in Greg. Op. Baſileæ 1551.
Riveti Critici Sacri.
Coc. cenſura quorumdã librorum.

XXXI Ad ſtatuendum S. Benedicti, quem modò inquirimus, obitum, duo altrinſecùs termini figendi ſunt, quos ultra citráque divagari Gregorius non ſinit. Unus terminus repetitur ex principatu Totilæ Regis, qui B. Benedictum conveniſſe in lib. 2. Dialogorum cap. 15. dicitur: alter ex clade Monaſterio Caſſinenſi, à Langobardis aliquanto poſt S. Benedicti exceſſum illata.

XXXII Totila Gothorum Sceptrum adeptus eſt belli Gothici anno ſeptimo, hoc eſt Chriſti D. XLI. ſiquidem bellum iſtud orſus eſt Juſtinianus Auguſtus annum agens imperii nonum, *εὐθὺς καθίςατο ἐς τὸν πόλεμον ἔννατον ἔτος τὴν βασιλείαν ἔχων*, inquit Procopius. Porrò annus Juſtiniani Imperii nonus Eræ Chriſtianæ anno D. XXXV. reſpondet: Cùm enim ex Victoris Tununenſis calculo Juſtinianus quadrageſimo Imperii ſui, anno Domini D. LXVII. vitæ finem ſuſceperit; ipſius principatûs annus primus cum Chriſti anno D. XXVII. nonus

Procop. belli Goth. lib. 1.

nus

nus cum D.XXXV. componendus eſt. Denique ut Procopius auctor eſt, Hildebaldus anno ſexto belli Gothici vertente occiſus à Vila eſt. Huic ſucceſſit Eraricus anni ſeptimi initio. Sed Eraricus iſte nihil geſſit memoratu dignum, nam cùm paucis ſupervixiſſet menſibus, ex humanis deceſſit. Totila verò ex convento ſuſcepit Imperium. Illud in Procopio advertendum eſt, annos militares à verno tempore inceptos ipſi adhibitos fuiſſe. Annus proinde Belli Gothici ſeptimus, anno Chriſti D.XLI. Vere inchoatus Regem excepit Eraricum, paucíſque poſt menſibus Totilam, qui ante annum belli Gothici octavum Chriſti D.XLII. Benedictum adire non potuit. Eo quippe anno poſtquam Cæſenæ, mox Petræ præſidia ceperat Totila, paullò poſt ſe in Tuſciam contulit, locíſque in ea jam pertentatis, cùm ad ſe nemo concederet, amne Tiberi tranſmiſſo, non tamen urbis ingreſſus confinia, ad Campanos & Samnites divertit. Quo in itinere ſinè dubio Caſſinum in Samnitibus poſitum acceſſit, ac vitæ ſuæ ſortem à B. Benedicto didicit: factumque eſt id, quod dicit Gregorius, ut mitior ex illo congreſſu Totila redderetur. Nam Neapoli exinde capta, eam in captivos, teſte Procopio, præ ſe tulit benignitatem, quæ utique nec barbaro nec hoſti ſatis convenit. Quippe qui Romanorum inediâ confectorum inprimis curam ſuſcepit; & morte affecto milite, qui virginem vitiârat, bona quoque ejus quæcumque fuêre, vitiatæ mox tradidit. Unde factum, ejus ut nomen ut ſapientiæ, ita & benignitatis celebre, apud Romanos jam eſſet, ac maximi fieret. Si ergo Totila ineunte belli Gothici anno VIII. priùs Cæſenæ ac Petræ præſidia cepit, Tuſciam peragravit, variiſque in ea tentatis locis Tiberim tranſmiſit, quam ad Campanos & Samnites divertit; iſthuc ſe conferre non potuit ante finem ipſius anni, Chriſti D.XLII., nec proinde obitus S Benedicti, quem tum inviſit, ante menſem Martium inſequentis anni collocari poteſt. Hic primus limes eorum refellit ſententiam, qui S. Benedictum vel ad annum D.IX. vel D.XXXI. vel D.XXXVI. vel denique D.XLII. ad ſuperos migraſſe exiſtimârunt.

Idem lib. 3.

Gregorius lib. 2. Dial. c. 15.

Procop. lib. 3. belli Goth.

XXXIII

Præter iſta nihil nos cogit, ut B. Benedicti annum extremum ulteriùs differamus. Nam ipſius cum Canuſinæ Eccleſiæ Antiſtite colloquium de *ingreſſu Regis Totilæ & Romanæ urbis perditione* erat paullò poſt futurâ. Et Zallæ militis Totilæ factum omnino accidiſſe videtur ante ejuſdem Totilæ Collationem cum S. Benedicto habitam: neque enim exinde, quis eſſet Benedictus, a Zalla ignorari potuit. Fixum igitur eſto, S. Benedicti mortem ante annum D.XLIII. ſtatui non licere: jam ex alio quem præfiximus cladis Caſſinenſis cardine, an ultra hunc annum differri poſſit videamus.

Greg. lib. 2. Dial. c. 15.

Ibidem c. 31.

XXXIV

Langobardos a Narſe Patricio anno D.LXIX. invitatos duce Alboino in Italiam irrupiſſe, ſcribit Paulus Diaconus. Alboino poſt ſeptem annos demortuo, cum Clephus paucos menſes poſtea regnâſſet, *per annos decem Langobardi Regem non habentes ſub ducibus fuerunt*. Quibus annis expletis Autharium Clephi filium Regem ſibi ſtatuerunt, eoque poſt ſex annos exſtincto, Theudelinda ipſius relicta Agilulfum Taurinatium Ducem in Regnum & Thalamum adſcivit, Regia dignitate quinque annos ſupra viginti potiturum. Itaque quandoquidem Caſſinenſe Monaſterium ante Gregorii M. Pontificatum à Langobardis everſum fuiſſe conſtat, quærimus Langobardorum Ducibus an Regibus Cladem iſtam acceptam referre debeamus. Sanè Ducibus tribuendam eſſe, ideoque ante annum D.LXXXV. eam accidiſſe ſubjectæ rationes perſuadere videntur.

Paul. Diac. l. 1. de geſt. Lang. c. 7.

Idem c. 31. & 32.

XXXV

Leo Marſicanus Cardin. Oſtienſis auctor eſt, Monachis Caſſinatibus Cœnobii ſui excidio à Langobardis patrato ſubductis Lateranenſe Patriarchium à

Pela-

Pelagio Romano Pontifice conceſſum fuiſſe in Monaſterium erigendum; cui Valentinianus multis annis præfuerat, antequàm Gregorius Dialogis ſcribendis daret operam, uti & libri 2. exordio conſtat. Dialogos ſcribebat Gregorius anno D.XCIII. ut igitur Valentinianus annis multis Lateranenſem Eccleſiam rexiſſe Gregorio tum dici potuerit, annis minimùm decem Valentiniani præfectura, adeoque Monaſterii Caſſinenſis ruina Gregorii ſcriptionem præceſſiſſe debuit. Et verò credi vix poteſt, everſionem illam accidiſſe anno (ut paſſim recentiores ſcribunt) D.XCIX. regnante Authario, *cujus diebus*, inquit Paulus Diac. *in Regno Langobardorum nulla erat violentia, nulla*
Paul.Diac. l. 3. c. 16. *ſtruebantur inſidiæ, nemo injuſtè aliquem angariabat, nemo ſpoliabat. Non erant furta, non latrocinia: unuſquiſque quò libebat ſecurus ſinè timore pergebat.* E contrario
Id. l. 2. c. 37. *per hos Langobardorum Duces ſpoliatis Eccleſiis, Sacerdotibus interfectis, civitatibus ſubrutis, populiſque qui more ſegetum excreverant exſtinctis (exceptis his Regionibus quas Albuvim ceperat) Italia ex maxima parte capta eſt, & Langobardis ſubjugata.* Hinc colligere licet, cladem Caſſinenſem anno circa D.LXXX. patratam à Langobardis fuiſſe, citiùs fortaſſe.

XXXVI Nec refert, quòd ſtrages illa Gregorio Dialogos ſcribenti *nuperna* dicatur. *Nuper* enim nonnunquam de longo tempore dici maximè apud Gregorium, in vita S. Benedicti cap. 17. demonſtrabimus. Si quis verò ad ſuperioris argumenti vim elevandam contendat, Patriarchium Lateranenſe Monachis Caſſinatibus ante Monaſterii ſui ruinam conceſſum fuiſſe; id Leonis Marſicani auctoritate, cui nulla antiquior nec recentior opponi poteſt, refellemus. Et certè primis illis Ordinis florentiſſimi temporibus intra urbium mœnia Monachi nonniſi ob ingruentes bellorum tempeſtates ſe recipiebant.

XXXVII A S. Benedicti obitu ad Caſſinenſem everſionem quatuor Abbates Cœno-
Id. l. 4. c. 18. bio Caſſinenſi præfuiſſe, ſcribit in primis Paulus Diac. his verbis. *Ceterùm B. Benedictum Conſtantinus, poſt hunc Simplicius, poſt quem Vitalis, ad extremum Bonitus Congregationem ipſam rexit, ſub quo hac deſtructio facta eſt.* Nec diſſentit in libri 2. Dial. principio Gregorius M. qui Conſtantinum S. Benedicto *in Monaſterii ſui regimine ſucceſſiſſe*, Simpliciumque tertio loco *Congregationem* rexiſſe affirmat. Quid demum inde probamus? Nimirum S. Benedictum non anno D.LX. vel D.LXI. (ut nonnulli hocce tempore perſuadere conantur) ſed citiùs mortem obiiſſe. Demus enim primos S. Benedicti ſucceſſores tres decennio quemque præfuiſſe Caſſino; nec certè minus temporis Abbatibus perpetuò quoad viverent in ſua dignitate manentibus tribuere potes. Fac deinde ſtragem Caſſinenſem, quam anno ad ſummum D.LXXX. prorogandam diximus, accidiſſe ſub Bonito Abbate primos Præfecturæ annos agente; S. Benedicti annum ſupremum, ultra annum D.XLIV. differre vix poteris. Hactenus ex Gregorio extremum S. Benedicti annum expendimus; nunc quid veri, hoc ex S. Mauri Abbatis Vita ab Odone interpolata elicere poſſimus, indagandum eſt.

XXXVIII Vulgatis illis B. Mauri actis ſubmediæ ætatis ſcriptores tantam tribuerunt auctoritatem, ut cùm in eis S. Benedictum XII. Kalendas Aprilis in pervigilio Paſchæ exceſſiſſe legiſſent, id ſibi retinendum conſtantiſſimè putaverint, adducti exiſtimatione Fauſti B. Mauri Diſcipuli, cujus lucubrationem omni ex parte integram credebant. Ea res multis implicata difficultatibus viros minimè indoctos, Abbonem Floriacenſem Abbatem, Marianum Scottum, Sigebertum Gemblacenſem, alioſque non mediocriter exagitavit, & in pugnantes diſtraxit ſententias. Cùm enim homines illi animadverterent, Paſchæ ſollennitatem proximis S. Benedicti temporibus in XII. Kalend. Aprilis nonniſi an-

nis

Digitized by Google

nis D. IX. & DC. III. ſecundùm Dionyſii Exigui Cyclum incidiſſe; in eas abierunt opiniones, ut ex vulgati Fauſti perſuaſione Sigebertus ad annum D. IX. Marianus ad DC. III. Abbo denique correctis Dionyſii Cyclis ad annum D. XXXI. S. Benedicti obitum retulerint. Abbonis ea de re opuſculum (id monere interim liceat) in ipſius Vita deſignat Aimoinus, ab eruditis viris diu deſideratum. Iſtud verò non aliud eſſe arbitror à Præfatione Dionyſii circulis apud Bedam præmiſſa: tum quòd auctor ſub finem ſecundi anni magni Paſchalis, qui anno M. LXIV. concluditur, ſe vixiſſe indicat; tum quòd Dionyſii Cyclos corrigit ad Evangelicam veritatem, quemadmodùm de Abbone Aimoinus refert. Ceterùm ex calculo jam ſuperiùs conſtituto apparet, nullum ex tribus illis auctoribus non hallucinatum eſſe in deſignando S. Benedicti anno extremo, quem neque citra annum Chriſti D. XLIII. neque ultra annum D. LXXX. collocare fas eſt. S. Mauri acta paullisper attendamus.

Aimoin. in vita S. Abbonis c. 13. apud Boſcium.

S. Benedicti obitus XII. Kalend. Aprilis cum vigilia Paſchæ coincidere nullatenus poteſt, ſive Proſperianum ſive Alexandrinum, ſive Victorinum, Dionyſianumve Cyclum ſequaris, ſive tandem antiquo Gallorum utaris calculo, qui Paſcha perpetuò die 25. Martii obſervabant. Nam in quocunque cyclo ab Anno D. XLII. ad LXXX. nuſquam Paſcha ad 21. Martii propiùs accedit, quàm anno D. XLVII. quo in diem 24. prædicti menſis incidebat. Nec alicujus momenti eſt, ſi varias lites proferas de Paſchatis die identidem exortas etiam Benedicti ævo, apud Gregorium Turon. duobus in locis, nimirum Childeberti II. anno ſecundo in lib. 5. Hiſt. Franc. cap. 17. ejuſdem Regis anno quinto decimo in lib. 10. cap. 23. ſiquidem duplex illa controverſia tum nata eſt ob Cyclorum diſcrepantiam, quæ raró evenire ſolebat, nec in præfixo à nobis ab anno D. XLII. ad D. LXXX. intervallo, niſi ſemel emerſit, nimirum Childeberti anno ſecundo, Chriſti D. LXXVII. ob diverſitatem Victorini Cycli, quem plerique Gallorum tenebant, à Proſperiano Hiſpanis familiari. Alia enim controverſia a Gregorio Turon. anno ipſius Childeberti XV. Chriſti D. XC. relata, ex diſcrimine proceſſit Alexandrini & Victorini Cyclorum, qui nonnunquam octiduo diſſidebant, ut Ægidius Bucherius Comment. in Victorii Can. Paſch. cap. 10. eruditè animadvertit. Verùm quamvis anno D. XLIII. Cycli diſcrepâſſent, nullo tamen pacto cum die 22. Martii (quemadmodùm nonnullis videtur) componi poteſt. Etenim poſt Concilium Nicenum Paſcha celebrare ante plenilunium nuſquam licuit. Quod tamen anno prædicto ſecus contigiſſet: ſiquidem luna eo anno nata 21. Martii, inſequenti die à plenilunio diebus duodecim abfuit. Hinc neceſſariò conſequi arbitramur, S. Benedicti diem ultimum cum vigilia Paſchæ XII. Kalend. Aprilis ſeu 21. Martii nullatenus convenire poſſe. Alterutrum itaque negandum eſt, ut ſi in vigilia Paſchæ S. Benedictum mortuum eſſe ſentias, alium diem à 21. Martii in Kalendario tribuere ei neceſſe ſit, ſi diem 21. Martii retinere velis (quod quidem magis mihi probatur) à vigilia Paſchæ B. Benedicti obitum removere debeas. XXXIX

Certè in veterrimis quibuſque Martyrologiis Bedæ, Vvandelberti, Uſuardi, Adonis, ceteriſque anonymorum Auctorum, Natalis S. Benedicti XII. Kalend. Aprilis nuſquam non conſignatur. Nec objicias, Auctores illos Actis S. Mauri ab Odone interpolatis adhæſiſſe. Nam etſi hoc de quibuſdam dici poſſit, nec Bedæ ſincerum Martyrologium habeamus, id tamen non cadit in Vvandelbertum, qui Lotharii Imperatoris anno XXV. Chriſti DCCC. XLII. ſuum opus compoſuit: nec in Uſuardum Odone antiquiorem, cujus faſtos omnino integros in pervetuſto codice ſervamus. Cur autem Odo Abbas Glannafolien- XL

lienſis Fauſtum hoc in loco vitiaverit, conjicere utrumque poſſumus. Fauſtus in vita S. Mauri fortean ſcripſerat, S. Benedictum in vigilia Reſurrectionis dominicæ, hoc eſt in ſabbato (nam dominicum diem veteres non rarò diem Reſurrectionis Dominicæ appellabant) exceſſiſſe, quod de ſabbato Sancto Odo interpretatus ſit. En & alia conjectura: in vetuſtis Kalendariis legimus diem 22. menſis Martii ſolitam vocari apud Latinos *Primum Paſcha*, quòd ipſis citimus Paſchæ terminus fuerit. An Fauſtus fortaſſe prodidit B. Benedicti mortem in Vigilia primi Paſchatis accidiſſe, eoque loquendi modo Odonem in errorem induxit. At diutius hariolari non licet. Si Benedictus in Vigilia Paſchæ, ſeu ſabbato Sancto in cœlum abiiſſet, adduci non poſſum Gregorium tam inſignem, ut ajunt, circumſtantiam omiſſurum fuiſſe. Pænè oblitus ſum inſtitutæ brevitatis; ſed Patris amor me rapit, & reddit excuſatum. Eſto hujuſce diſputationis ſumma, S. Benedictum XII. Kalend. Aprilis, ſabbato ante Dominicam paſſionis anni Domini concepti D. XLIII. carne ſolutum fuiſſe. Ad Benedictinæ Regulæ promulgationem in Italia factam tranſeo.

XLI S. Benedicti Regulam ipſo vivente in Italia maximè promulgatam ac diſſeminatam fuiſſe, nemo ante Gallonium Cæſaris Baronii patronum dubitavit. Nimirum Gallonius ut ſibi commiſſam Baronii cauſam, de Gregorii M. profeſſione Æquitiana propugnaret, Benedicti Regulam quoad vixit latuiſſe, & à Simplicio dumtaxat tertio ejus ſucceſſore divulgatam fuiſſe commentus eſt infeliciter. Illud enim etſi Gallonio concederemus, nec ſic tamen, quod cupit, evinceret, uti infra dum de S. Gregorio agemus apparebit. Certè non pauca monaſteria a S. Benedicto excitata, ac ſuiſinet ſinè dubio inſtructa legibus fuiſſe, nemo inficias ire poteſt: ſiquidem præter duodecim, quæ in ſolitudine Sublacenſi condidiſſe legitur, Cœnobium Terracinenſe teſte Gregorio in lib. 2. Dial. cap. 22. conſtruendum curavit. Quid, quòd ipſe brevì moriturus Mauro diſcipulo ſuo in Galliam proficiſcenti Regulam manu propria exaratam conceſſit: An fortaſſe invidendo ſubtraxit popularibus, id quod cum exteris benignè communicavit? ſuppetit & aliud argumentum ex Fundani Abbatis ad Simplicium Abbatem Caſſinenſem Epiſtola paullò poſt S. Benedicti obitum ſcripta petitum: cujus Epiſtolæ exemplar Caſſini aſſervatum, cùm Lucas Holſtenius Bibliothecæ Vaticanæ nuper cuſtos, vir doctus, calculo ſuo probaverit, eam prout a V. C. Angelo de Nuce Abbate Caſſinenſi ex codice MS. edita eſt, referre non pigebit.

Angel. de Nuce in Chron. Caſſ. lib. 3. c. 29.

Reverendiſſimo Monachorum Patri Simplicio B. Abbas Monaſterii apud Fundanam urbem obedientiæ ſubjectionem.

Experientiâ compertum eſt, multorum Rectorum mores varias vivendi normas in Monaſteriis peperiſſe. Hinc factum eſt, ut jam omnia Monaſteria Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tuſciæ, Liguriæ, & aliarum Provinciarum Italiæ, certam & rectam regulam vivendi, quam Sanctiſſimus & Deo acceptus Benedictus Magiſter tuus inſtituit, ſervare decreverint: ut juxta illam viventes nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinare præſumant: hanc ergo ſervandam propoſui huic Congregationi, cùm nuper me in ſuum Abbatem elegit indignum. Quam cupientes in hoc Monaſterio, ſicut in Caſſinenſi, obſervare inviolabiliter, decrevimus ad Sanctitatem veſtram deſtinare religioſos ex eadem Congregatione viros Hugonem & Paulum Fratres noſtros juxta prædictam ſanctam Regulam, & obſervantiam pleniùs inſtruendos in Caſſinenſi ſancta Congregatione, quos commendatos apud Paternitatem tuam humili obſequio rogamus. Datum in Monaſterio prope urbem Fundanam VII. Kal. Aprilis.

Hoc

XLII Hoc argumento cùm ſe feriri ſentiret Galonius Bernardi & Hugonis nomina in iſta Epiſtola expreſſa, Simplicii ævo in Italia fuiſſe inaudita exclamavit. At Bernardi nomen haud exprimit Epiſtola, ſed vocem decurtatam in ancipiti reliquit; nec unius Hugonis nomen ſufficit elevandæ Epiſtolæ auctoritati.

XLIII Præter Regulam S. Benedicto nonnulli tribuunt quædam opuſcula, nempe librum *de Ordine vitæ* & Epiſtolam ad S. Remigium Remorum Epiſcopum ſcriptam. Primum ſatis refutavit Haëftenus, qui illud in Monaſt. Diſquiſitionum calce edidit; de altero hîc paucis dicendum. Refert in vita S. Remigii Remorum Epiſcopi vetus Auctor, Fortunatus Hincmaro creditus, puellam quamdam Toloſanam à dæmone vexatam, Romam ad B. Petri ſepulcrum deductam fuiſſe, *ubi quidam Dei ſervus cum auxilio ſacri corporis plurima patrabat ſigna virtutum*, negaſſe tamen dæmonem ſe ab alio, quam à Remigio expelli poſſe. *Tunc* inquit Auctor, *parentes ejus & ipſius Benedicti ſervi Dei & Alarici Gothorum Regis affatibus ſuffragati, cum ægrota ſobole ad S. Remigium Antiſtitem pervenerunt*. Legerat hæc verba Hincmarus, cùm in vita ejuſdem S. Antiſtitis à ſe interpolata de S. Benedicto iſtud factum explicavit, non S. Remigii Teſtamento malè intellecto, ut putavit Baronius, ſed hocce teſtimonio deceptus. Nam *benedicti* vocabulum adjectivè hîc ut ſæpe alias* uſurpatum in nomen viri proprium Hincmarus commutavit. Quod etſi ita eſſe concedamus, hunc tamen locum negamus S. P. Benedicto aptari poſſe. Nam ille Dei ſervus, de quo vetus ille ſcriptor, *in Romana urbe degebat ad B. Petri ſepulcrum*, & quidem tempore Alarici Junioris apud Toloſam Gothorum Regis anno Chriſti D. VII. exſtincti: quo tempore Benedictus adoleſcens in ſpecu Sublacenſi adhuc latebat, nec inde in urbem receſſiſſe legitur. Præterea non probat Baronius, Remigium Epiſcopum in vulgata illa epiſtola Benedicto Abbati *Fratrem* appellari. Vereor ne ſatis validum non ſit iſtud argumentum, cùm Friardus Recluſus apud Gregorium Turonicum Epiſcopum Fratris nomine Felicem Namnetenſem Epiſcopum compellaverit. Quæ diximus, ſpuriam Epiſtolam omnino demonſtrant. Valeat proinde Epiſtola illa à Monachis S. Remigii Remenſis ad Caſſinates præfixo Benedicti nomine tranſmiſſa: cujus falſitas vel ex eo deprehenditur, quòd Monachi Remigiani ajunt, ſe Caſſinatibus dirigere S. Benedicti ad B. Remigium Epiſtolam eatenus ipſis ignotam, ſenſu quidem genuinam, ſed verbis aliis à ſe *caraxatam*. Nam ſi illius Epiſtolæ verum exemplar habebant, cur mutabant verba auctore ſuo conſecrata? ſi non habebant, quis eis ſenſum revelavit, non verba? aut quomodò tandem nulla apud Caſſinates iſtius Epiſtolæ memoria? nimis verborum in his terimus minutiis: at non facilè opiniones præjudicatæ ex animis evelluntur.

Fortun. apud Sur. 1. Octobr.

* *Initio ejuſdem vitæ:* matri ſuæ benedictæ Ciliniæ.

Gregor. Turon. de vit. PP. c. 10.

Exſtat apud Haëft. comment. in vita S. Bened. c. 16.

§. III.

De Inſtituto Sanctimonialium ad Regulæ S. Benedicti præſcriptum per S. Scholaſticam præmunito.

XLIV Virorum agmen ducit Benedictus, Virginum Scholaſtica choris præit Dux & Magiſtra in Schola fratris ſui edocta. V. C. Joannes Bollandus Com-

Bolland. To. 2. 10. Febr.

C men-

mentário prævio in S. Scholaſticæ vitam, duplex de Scholaſtica dubium movet. Unum, an Religioſa clauſtralis fuerit, Monaſticis addicta Regulis; an Devota, modeſto quidem ſed communi amictu communique inſtituto religioſam vitam ducens. Alterum an juxta Caſſinum habitârit: quorum iſtud negat, illud pia tantùm ductus perſuaſione ſe credere profitetur. Ego verò utrumque certiſſimum exiſtimo.

XLV S. Benedicto paruiſſe Virgines ſacras, ab eoque leges accepiſſe ex vitæ capp. 19. & 23. clarum & exploratum videtur. In illarum Virginum ordine Scholaſticam fuiſſe, id argumento eſt, quòd Gregorius eam Sanctimonialem nuncupat, eique Cellam tribuit. De iſtorum verborum ſenſu, non extranei, non profani rogandi ſunt auctores, ſed Gregorius ipſe, qui ea in totis Dialogorum libris non niſi ad perſonas, reſque Monachicas traducit. Virgines in Monaſterio degentes in Dialogorum lib. 1. cap. 4. Sanctimoniales vocat. In lib. 3. cap. 14. quamdam Gregoriam refert nuptiarum timore in Eccleſiam fugiſſe, & *ſanctimonialis vitæ conſervationem quæſiſſe, & ad eum, quem deſiderabat habitum perductam fuiſſe*. Erat igitur peculiaris non communis Sanctimonialium habitus. Et ſi adhuc hæres, audi rurſus Gregorium in lib. 4. cap. 15. *Redempta quædam nomine*, inquit, *in ſanctimoniali habitu conſtituta* &c. quod neſcio cur Gregorius dixerit, ſi communis eſſe potuit Sanctimonialium quarumdam, id eſt Devotarum habitus; Mitto libri 3. capp. 21. & 23. & lib. 4. cap. 13. in quibus *Sanctimoniales*, ut ſemper aliàs, Gregorius Virgines in Monaſterio Deo dicatas appellat: pias verò feminas, nonnumquam Religioſas nominat in lib. 2. cap. 12. Sanctimoniales, quod legerim nunquam.

Greg. lib. 2. Dial. c. 33. & 34.

XLVI Neque Cellæ vocabulum apud Gregorium minùs exploratam ſignificationem habet, ut ſemper vel pro Monaſterio, vel pro privato Monachi conclavi uſurpetur. Pro Monaſterio quidem, dum in libri 1. cap. 4. Æquitius Baſilium Monachum de *Cella* expelli jubet: dum in lib. 2. cap. 8. *hortum Cellæ* cap. 9. *habitacula Cellæ* cap. 21. *fores Cellæ* legimus: denique dum in lib. 3. cap. 15. quatuor vel quinque pecudes in *Cella* remanſiſſe memorat. Pro Monachi verò cubiculo privato uſurpatur in lib. 3. cap. 16. ubi Martii Eremitæ *Cellam*, & cap. 18. ubi itidem Benedicti Monachi *Cellam* dicit, cùm ergo apud Gregorium legis, Scholaſticam *Sanctimonialem ad Cellam propriam* ſe recepiſſe propriè Sanctimonialem fuiſſe non dubites. Unde S. Bertarius Abbas Caſſinenſis anno DCCC. LXXXIV. martyrio coronatus apud Angelum de Nuce in caput 33. Vitæ S. Benedicti *venientes ad locum*, inquit, *in quo Virgo Domini Scholaſtica, dum adhuc viveret, ſimulque cum aliis religioſis, ſanctiſque Virginibus Domino ſerviebat, quas illa docuerat* &c. Hîc Scholaſticam & Monacham audis, & Monacharum Magiſtram. Accedit carmen de S. Scholaſtica, vetus quidem, ſed Paulo Diacono perperam attributum, quod integrum ſuo loco referemus, cujus modo hoc diſtichon prælibamus.

Caſtalides Proceres precibus concita Prædux
Illuminabas ovans Caſtalides Proceres.

XLVII Ex eodem carmine diſcimus Scholaſticam (quod alterum controverſiæ caput eſt) juxta Caſſinum habitâſſe, ſic canit Poëta:

*Virginal * ecce tuum Fratris conjunxeras ædi,*
Staret ut invulſum Virginal ecce tuum.

Hoc ipſum verò ex Gregorio tam evidenter exprimitur, ut mirum ſit, id à quoquam negari poſſe. Nam die altero fratris congreſſu *ad Cellam propriam receſſiſſe* Scholaſtica dicitur, ejuſdemque poſt triduum mortuæ corpus fratris juſſu Caſſinum manibus Monachorum delatum, ibique ſepultum eſt. Quod certè breviſſimum à Caſſino intervallum ſatis denotat. Hæc

* *id eſt* Parthenona ſeu Monaſterium Sacrarū Virginum.

Greg. lib. 2. Dial. c. 34.

Hæc cùm ſint, Scholaſticam Virginum Benedictinarum Ducem, & Magi- XLVIII
ſtram, & Anteſignanam pronuntiare non dubitamus: quamquam an ſubitò
plurimas Inſtituti ſui ſocias ac participes habuerit, non omnino certum eſt.
In Gallia Regulam S. Benedicti non antè Sanctimonialibus receptam arbitror,
quam Donatus Veſontionenſis Epiſcopus circa annum DC.XX., petente Fla-
via Matre, eam feminis aptavit. Sic enim in prologo ſuo loquitur: *ſæpiùs mi-* *Exſtat in*
hi injungitis, ut explorata S. Cæſarii Arelatenſis Epiſc. Regulâ, quæ ſpecialiùs Chri- *Cod. Regul.*
ſti Virginibus dedicata eſt, unà cum Beatiſſimorum Benedicti quoque & Columbani
Abbatum, ut pota quibuſdam (ut ita dixerim) collectis in unum floſculis ad inſtar
Enchiridion excerpere vobis vel coacervare deberem, & quæ ſpecialiùs femineo ſe-
xui cuſtodienda competerent, promulgarem, dicentes, quòd regulæ prædictorum Pa-
trum vobis minimè venirent; cum eaſdem viris potiùs, & nequaquam feminis edi-
diſſent. Poſteà verò S. Benedicti norma uſque adeò invaluit, ut generali con-
ſtitutione canon ultimus Concilii apud Liptinas in agro Cameracenſi anno
DCC.XLII. habiti definiat, *ut Monachi, & ancillæ Dei Monaſteriales juxta Re-*
gulam S. Benedicti Cœnobia vel Xenodochia ſua ordinare, gubernare ſtudeant, &
vitam propriam degere ſecundùm prædicti Patris ordinationem non negligant. Quod
decretum non in primariam Regulæ receptionem, ſed in laxioris obſervatio-
nis reſtitutionem ſancitum eſt. Sed antequam ex Italia in Galliam faciamus
gradum, de Sicilia, quò prima Regulæ translatio facta creditur, agendum eſt.

§. IV.

De Regulæ S. Benedicti in Siciliam in-vectione per S. Placidum.

AD difficilem pervenimus locum, ubi de S. Placido Benedictinorum Mo- XLIX:
nachorum protomartyre, ipſiuſque in Siciliam acceſſu, & Martyrio
tractandum incumbit. Res eſt obvoluta tot ſpinis, totque anfractibus intrica-
ta, ut aculei undique, & imperviæ ſe objiciant ambages, quibus removendis
probati nos deficiunt Auctores. Petrus Diaconus Caſſinenſis, ſæculi XII. ſcri-
ptor non malus quidem, ſed non ſatis diligens, S. Placidi ejuſque Sociorum
geſta à Gordiano Placidi comite ſcripta vel interpolavit, vel ſuppoſuit. Nam
Gordianum inter ſcriptores Monaſterii Caſſinenſis in libro hac de re ſingulari
non memorat, etſi Fauſtum ob ſimilem de S. Mauri Abbatis Vita lucubratio-
nem non omittit. Acta illa non quidem perpurgata reddere, ſed atrocioribus
mendis exonerare conabimur. Nunc in tempus, quo S. Placidus Siciliam petiit,
quóve martyrium complevit, inquirendum eſt.

Leo Marſicanus in Chron. Caſſin. lib. I. cap. I. S. Placidi legationem in L
Siciliam deſcribit his verbis: *Beatum etiam Placidum diſcipulum ſuum vir Domi-*
ni Benedictus tunc ad Siciliam miſit, ubi Pater ejuſdem Placidi Tertullus Patricius
decem & octo patrimonii ſui curtes eidem B. Benedicto conceſſerat. Auctorem Leo-
ne antiquiorem legi neminem, qui de iſta B. Placidi profectione ſcripſerit. De
ejus martyrio, primus ſe offert Uſuardus in Martyrologio *III. Non. Octob.*
apud Siciliam Natalis SS. Placidi, Eutichii, & aliorum triginta. Utrumque ſi-
let Gregorius Magnus in libris Dialogorum, ubi nimirum res in Italia dum-
taxat geſtas commemorare in animo habet. In vulgatis S. Placidi actis num.

20. iter ejus in Siciliam anno D. XXXVI. conſignatur. Mallem anno D. XXXIV. ante bellum Gothicum, præcipuè cùm Sabinus Canuſinus Epiſcopus, quem Placidus tum inviſiſſe dicitur anno D. XXXVI. Conſtantinopoli verſaretur; ut ſuo loco dicendum erit.

LI Nec minor eſt difficultas de Martyrii anno, qui malè in iiſdem actis anno Chriſti nati D. XLI. Juſtiniani XIII. illigatur. Nam annus Juſtiniani XIII. in Chriſti annum DXXXIX. incidebat, ut Baronius in notis ad Martyrol. adnotavit. At qui in iiſdem geſtis de Mamucha cædis auctore, de Saracenorum claſſe ex Hiſpania in Siciliam advecta legitur, intolerabilis error eſt: Siquidem non niſi poſt centum & ſeptuaginta annos Saraceni Hiſpaniam occuparunt. Nec facilè invenias, quibus nefarium illud ſcelus auctoribus tribuas, ſi temporis calculo à Petro Diacono conſtituto inhærere velis. Procopius rerum illius temporis ad Italiam Siciliamque pertinentium Scriptor, ad annum belli Gothici quintum, ſextum, ſeptimumve nullius hujuſmodi incurſionis meminit. Si à prædictis annis paullulum diſcedimus, nonnullas obſervamus Siciliæ vaſtationes, cuinam iſta Sanctorum Martyrum cædes adſcribi debeat, definiat qui poteſt.

LII Primùm enim apud eundem Procopium in lib. 3. ad belli Gothici annum XV. Chriſti D. XLIX. Totila, aliis Baduila, poſtquam Rhegium à ſuis obſeſſum relictâ cuſtodiâ circumcluſerat, ipſe trajectis in Siciliam copiis Meſſanæ adortus eſt mœnia: cui cùm Domentiolus urbis Præfectus reſtitiſſet, Gothi nemine ſibi deinceps obviam procedente Siciliam ferè omnem depopulantur. Quibus peractis in Italiam remeâſſe dicuntur. Et quidem hic vulgatis S. Placidi actis cùm nonnulla ſatis conveniant, tum illud maximè conſentit, quòd prædones Rhegium (quod paullò antè Gothis ſe dediderat) utrobique petiiſſe navigio feruntur. Id tamen diſcriminis inter utramque narrationem eſt, quòd Totila feliciter in Italiam appulſus eſt, Mamucha verò cum ſuis naufragio periiſſe dicitur.

LIII Eſt etiam quædam ratio, cur S. Placidi necem poſſimus aptare Sclavinis ferocibus populis, quos Procopius eodem loci per Hiſtrum, Thraciam, Illyricum, & Dalmatiam graſſatos commemorat, nec Siciliæ pepercisſe verisimile eſt à Totila fortè conductos. Nam Procopius Sclavinorum immanitatem deſcribens tradit, eos nulli ætati pepercisſe, & quoslibet obvios ſinè delectu necâſſe, non enſe, non telo, vel armorum genere aliquo conſueto, ſed acutiſſimos in terram palos figentes ſumma vi miſeros ſuper impoſuiſſe, ſummumque pali idque præacutum per inferiorem pudendamque partem trudendo, & in viſcera adigendo interiora excruciâſſe. Addit & aliud tormenti genus à Sclavinis adhiberi ſolitum. Nempe ad ſudes quernas & craſſiores altiùs in terram defixas pedes, manuſque captivorum deligabant, fuſte deinde caput diverberantes, veluti in canes ſerpenteſve & ejuſmodi cetera deſæviendo, mortes conficiebant: alios verò cum bobus pecudibuſque, & id ceteris genus, quos abigere domum non ſatis commodè præ ſenio poterant, locis arctioribus coërcendo igne inclementiùs cremabant. Quæ planè tormentorum genera in S. Placidum, ejuſque Socios in editis eorum geſtis partim perpetrata leguntur. Sclavinorum porrò religionem Procopius ad annum belli Gothici XI. commemorans ait, his lege cautum eſſe, ut inter Deos aliquem unum, qui fulminis ſit fabricator, rerum omnium Dominum, ac ſolum Deum eſſe credant, illique boves, & hoſtias ceteras mactent. Silvas inquit, prætereà & Nymphas colunt & dæmones alios, hiſque ſacrificia peragunt, & inter ſacrificandum vaticinantur. Gregorius Magnus in lib. 9. Epiſtola 45. bis in hebdomada letanias fieri

Digitized by Google

fieri ob Barbarorum in Siciliam incurſiones præcipit: at Gregorii Pontificatus a B. Placidi tempore nimiùm remotus videtur.

In appendice ad Marcellini Comitis Chronicon, & in Chronico Hermanni Contracti dicitur Bucelinus Comes per annos aliquot Italiam Siciliamque infeſtâſſe, & Romanum ſæpè exercitum ſuperâſſe, tandemque exercitus ejus profluvio ventris attritus, à Narſe pugna victus & profligatus, ipſeque Dux occiſus eſſe: quod etiam in annalibus Bertinianis Juſtiniani principatu factum traditur. Hæc ferè ſunt, quæ de Siciliæ vaſtationibus circa S. Placidi ætatem factis in probatis auctoribus leguntur, non eo animo à me adducta, quò vulgatis S. Placidi Actis omnimodam fidem detraham, ſed quò probem, obſcuræ veritatis illuſtrandæ ſtudium mihi non defuiſſe. LIV

Tom. 3. Cheſnii pag. 233. Hiſt. Franc.

§. V.

De S. Mauri miſſione in Gallias, deque Benedictini Inſtituti facto per eum acceſſu.

SI B. Mauri Vita à Fauſto ipſius ſocio deſcripta ad nos integra perveniſſet, non eſſet nobis in iis, quæ ad ipſum pertinent, immorandum. At cùm Odo Glannafolienſis Abbas, homo noni ſæculi, in Acta illa jam vitiata, ut in epiſtola ſua prævia teſtatur, inciderit, novaque ipſe addiderit errata; nonnulla, quæ lectorem ceſpitare faciunt, diſcutere mihi incumbit: nimirum quis S. Benedicto fuerit auctor mittendi B. Maurum in Galliam, quove anno id acciderit. Deinde qualem commendationem Regula per eum in hoc Regno acceperit, ac demum quo anno vitâ ſit defunctus. LV

S. Benedicti diſcipulos a quodam Epiſcopo Cenomannenſi in Galliam fuiſſe invitatos, conſentiunt omnes: aſt interpolatorem hallucinatum fuiſſe, dum iſtius legationis auctorem nobis obtrudit Bertchramnum, aliis Bertigrannum, qui ſeriùs, quàm S. Mauri hiſtoria ferat, hoc eſt à Childebetti II. anno undecimo, Chriſti D. LXXXVI. ad annum Domini DC. XX. Eccleſiæ Cenomanniæ præfuit. Quærendus igitur eſt alius, & ſiquidem nullus ante ipſum cognominis prædictam Eccleſiam rexit, pro Bertchramno in S. Mauri vita ſubſtituendus eſt Innocens, ſeu Innocentius, in quem totius negotii cauſa refundenda videtur. LVI

Antequàm ad id probandum aggrediar, ſtatuenda eſt Epiſcoporum Cenomannenſium per ſæculum VI. ſucceſſio, in quibus primus occurrit Principius, qui Concilio I. Aurelianenſi ſubſcripſit anno D. XI. & intra ſequens biennium habuit Innocentium ſucceſſorem. Innocentius interfuit Concilio II. Aurelianenſi anno D. LXXXIII. & Aurelianenſi item IV. anno D. XLI. nec diu ſupervixiſſe videtur. Eo mortuo diu vacavit ſedes, tandemque annò D. LX. ſuffectus eſt Domnolus, ſi locus Gregorii Turon. in lib. 6. cap. 9. interpolatione vacat. Domnolo verò anno Childeberti junioris VI. Chriſti D. LXXXI. ſucceſſit Badegiſilus, qui anno D. LXXXVI. Bertchramnum, ſuperiùs memoratum, ſucceſſorem accepit. LVII

Atque ut S. Mauri in Galliam acceſſum Innocentio vocanti tribuamus, ſuadet inprimis ejus ætas cum S. Benedicti ſupremis annis, ac Theodeberti Regis principatu conſentiens: tum in monaſticum Inſtitutum humanitas ac liberali- LVIII

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

ralitas Innocentii, qui quotquot potuit Monachos probatiſſimos in Diœceſim ſuam invitavit, excepit, & recreavit benigniſſimè. Teſtes appello Carileſum, Avitum, Almirum, Leonardum de Vendopera, alioſque ſanctiſſimos viros, quibus prædia, cellas, aliaque neceſſaria ſuppeditavit. Adeò ut *triginta ſex Monaſteriola in ipſo Epiſcopatu eſſent, quando Gauzlenus* (is Pippino regnante ſedem tenuit) *prædictum Epiſcopatum aſſumpſit; in quibus Monachi ſub Regula degentes, ſanctè ac regulariter vivebant. Sed quando ipſe defunctus eſt (quod pudet dicere) pauci & quaſi in his nulli remanſerunt, quoniam inde ille omnes ejicere indeſinenter ſtuduit, & laicis ac ſæcularibus hominibus ipſas cellas beneficiario jure poſſidendas, tradidit* &c. Hæc ex Actis Mſſ. Epiſcopatus Cenomannenſis.

Acta Mſ. Epiſc. Cenom.

LIX Ita ergo res geſta eſſe videtur. Innocentius paullò poſt Concilium Aurelianenſe IV. anno D.XLI. celebratum, Frodegarium Archidiaconum & Harderadum Vice Dominum miſit ad B. Benedictum, ut Regulam ac diſcipulos ad Regulæ præſcriptum inſtitutos ad ſe tranſmitteret. Frodegarius & Harderadus Belli Gothici difficultatibus præpediti Caſſinum ægrè tandem accedunt, ac B. Maurum cum quatuor Sociis ſibi à S. Benedicto conceſſis in Galliam cùm adducerent, Innocentium morte ſublatum audiunt. Fortè jam vel in demortui locum intruſus erat, neſcio quis deceſſoris ſui votis malè reſpondens; vel ſede omnino deſtituta, nemo Innocentii partes ſuſcipiebat: cum Florus Vir illuſtris, Harderadi conſobrini monitu, S. Mauro Glannafolienſe Monaſterium in territorio Andecavenſi paravit. Certè Innocentium ante Concilium V. Aurelianenſe anno D.XLIX. convocatum jam vitâ functum eſſe, vel idem probat, quòd neque iſti Concilio, neque Pariſienſibus II. & III. annis D. LI & D. LVII. ſubſcripſiſſe reperitur, immò nec quivis alius Cenomannenſium Epiſcopus: ut meritò ſedem Cenomannicam toto illo tempore vacuam fuiſſe, vel legitimo paſtore deſtitutam liceat affirmare. In S. Domnoli Actis ab vetuſtiſſimo Auctore Haduini Antiſtitis juſſu ſæculo VII. exaratis diutina ſedis vacatio diſertè exprimitur: *Domnolus relictâ Patriâ & Parentibus, cunctiſque rebus quas poſſidere videbatur; Romam profectus eſt limina Apoſtolorum orationis gratiâ viſitaturus, ubi cùm animi ſui devotioni feciſſet ſatis, poſt longa itineris emenſa ſpatia Domino gubernante ad Cenomannes appulit, quos propter obitum ſui Pontificis magno offendit animi mærore affectos. Jam pridem enim beatus Innocens ad Dominum migrârat, & laboris ſui præmia conſecutus: in ejus verò locum necdum alius ſubrogatus fuit.* Neque his obſtat vulgatus Gregorii locus in lib. 6. cap. 6. ubi *migrante Innocentio* Domnellus à Chlotario Epiſcopus *deſtinatus legitur*. Vox enim *Migrante*, indefinito Græcorum modo effertur, tantumque indicat Domnolum Innocentio ſucceſſiſſe, ſeu brevi, ſeu multo tempore vacua ſedes fuerit.

Vita S. Domnoli apud Surium 16. Maii.

LX B. Maurus exactis in Gallia annis quadraginta cum menſibus aliquot, XVIII. Kalend. Febr. ad cæleſtem patriam diſceſſit. Cujus intra tumulum paullò poſt ſancti viri obitum, Bertulfus Abbas S. Stephani Protomartyris Reliquias in Buxtula lignea recondidit cum hoc pittacio: *Hic requieſcit corpus B. Mauri Monachi, & Levitæ, qui tempore Theodeberti Regis in Galliam venit, & XVIII. Kalend. Febr. migravit à ſæculo.* Hanc inſcriptionem detexit Gauzlinus Abbas Glannafolienſis, dum B. Mauri corpus è tumulo levavit anno DCCC. XLV. eamque retulit Odo Gauzlini ſucceſſor in hiſtoria Tranſlationis S. Mauri à nobis ſæculo IX. Deo dante proferenda. Quam inſcriptionem veriſſimam arbitror, nec in re tam levi Odonem, qui Monachos ipſius tranſlationis teſtes audiſſe ſe teſtatur, mentitum credere par eſt. Pittacium iſtud cum reliquiis *juxta prædicti Patris tumulum ob ejus venerationem in buxtula lignea reconditerat Bertulfus*, & quidem *tempore Chlotarii Regis*, nimirum ſecundi, qui Chilperico

Odo in Hiſt. Tranſlat. apud Bollandum 15 Jan.

co patri anno D.LXXXIV. exeunte in Regnum ſucceſſit. Proindeque Januario inſequenti, qui ſecundùm computum Gallicanum ad finem anni ſuperioris pertinebat, S. Maurus vivere deſiit: vel ſi Januario præcedenti, prædictæ reliquiæ paullò poſt ipſius mortem in ejus tumulo reconditæ ſunt.

Biennio ferè, quam S. Maurus hominem exueret, Monachos centum, & ſexdecim in cœlum præmiſit. Tantus hominum brevi in eodem Cœnobio mortuorum numerus facilè perſuadet, peſtem aliquam tunc temporis graſſatam eſſe: eoque ſpectare credimus, lucem illam, quam Gregorius Turon. Childeberti II. anno VII. Chriſti D.LXXXII. deſcribit in hunc modum: *Magna eo anno lues in populo fuit, valetudines variæ, milinæ cum puſulis, & veſicis, quæ multum populum adfecerunt morte*. Hac peſte correptos B. Mauri diſcipulos exiſtimo, immò & Monachos S. Ebrulfi Uticenſis Abbatis ſeptuaginta octo, ut in propria ipſius Ebrulfi vita infra videbimus. Nam & locorum vicinia id credere nos cogit, & temporis ratio in S. Ebrulfi Actis num. 17. ſic notata: *Elapſo interea anno viceſimo ſecundo inchoationis eorum in ipſa eremo, in eodem Monaſterio ab incurſione inſidiatoris generis humani peſtifera clades ſubitaneæ mortis ingreſſa adfuit*; & num. 19. *Eodem mortalitatis urgente incommodo, mortui ſunt ex Monachis ſeptuaginta octo, ſed & famulorum non minima multitudo*. Quæ idcirco refero, ut B. Mauri tempus mortis anno circa D.LXXXIV. collocandum demonſtrem. LXI

Gregor. Turon. lib. 6. c. 14.

Aliud argumentum de extrema S. Mauri Vitæ Periodo eruere licet ex antiquiſſima inſcriptione fronti majoris portæ Caſtrenſis Eccleſiæ quondam inſculpta, quæ in Chronico Epiſcoporum Albigenſium, & Abbatum Caſtrenſium refertur hoc modo. LXII

To. 7. Spicil. vet. Script. pag. 338.

Fauſtinus lapſis à Mauri morte decem octo
Luſtris, has Sancto Benedicto dedicat aras,
Impenſiſque ſuis tota eſt ſtructura peracta,
Aptavitque ſuis humeris de more cucullam,
Relligionis amans, cellis ſe devovet iſtis,
Atque Abbas factus, mira pietate refulſit.

De iſtius epigraphes antiquitate dubitare nefas eſt. Retulit eam Petrus Borellus in Hiſtoria Caſtrenſi, affirmatque lectam fuiſſe in majori janua Eccleſiæ Caſtrenſis adusque annum M.CCC.XVII. quo anno novum portalitium conſtructum eſt. Atqui in laudato Chronico Caſtrenſium prima conſtructio Caſtrenſis Monaſterii ita deſignatur. *Anno Domini DC.XLVII. Robertus, Anſelmus, & Daniel tres viri pii & nobiles, relicto cingulo militiæ ſæcularis in pago Albigenſi juxta fluvium Agouti ſub Regula S. Benedicti Deo militantes caſtra metati ſunt, & inde nomen loco inditum, Caſtra. Tres cellas manibus propriis ſibi conſtruxerunt ex lignis ſilvaticis, terra & foliis: vacabant orationi, jejuniis, & vigiliis, & operationi manuali. Tantæ pietatis fama ſpargitur circum quaque, plurimorum fit concurſus, multiplicantur cellæ uſque ad num. XXIX. advenit Fauſtinus miles ſtrenuus opibus abundans, Deus tetigit cor ejus, fit Monachus, Eccleſiam S. Benedicti à fundamentis magno ſumptu ædificat, & per mortem Roberti fit ſecundus hujus Monaſterii Abbas*. Infra verò in catalogo Abbatum: *Anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio Ricardus Epiſcopabat, Fauſtinus Abbatiabat.* Supra iſtum annum DC.LXXIII. reducto calculo ſi *octodecim* luſtra, hoc eſt annos nonaginta numeres ad obitum S. Mauri, hunc anno D.LXXXIV. à me jam conſtituto mortuum intelliges.

Hiſt. Galli-ca Caſtr. l. 2. c. 1.

Quoſdam ab hac ſententia retrahit Gregorii Turon. ſilentium; quem, cum nec in libro de Gloria Conf. nec de Vitis Patrum, B. Mauri meminiſſe legant, S. Mauri obitum ultra Gregorii Turonenſis annum ſupremum, ſcilicet LXIII

Chri-

Chriſti D.XCV. differendum exiſtimant. At certè non omnia ſcripſit vir optimus Gregorius, nec omnia ipſius ſcripta ad nos pervenerunt, fortaſſis in libro de Curſibus Eccleſiaſticis, qui unà cum ejus commentario in Pſalterium intercidit, curſus ſeu divini, ut vocant, Officii à S. Benedicto inſtituti, ac per B. Maurum in Galliam introducti mentionem fecerat. Objiciebatur nobis nuper venerabilis Bedæ altum ubique de Benedictina Regula ſilentium. Et ecce
* V. inf. n. 88. in minutiſſima Monaſterii ſui hiſtoria ab Jacobo * Vvaræo recèns edita S. Benedicti Regulam non ſemel legitur celebrâſſe. Si tamen Gregorius ex toto B. Maurum prætermiſit, non deeſt excuſandæ reticentiæ cauſa. Quippe Gregorius in libris de Gloria Conf. & de Vitis Patrum haud multos memorat Sanctos præter Galliarum indigenas, non Samſonem, non Malgorium Epiſcopos Dolenſes, ac provinciales ſuos, non Gildam Reuvinenſem Abbatem cognomento Sapientem nominat, clariſſimos alioqui ſanctiſſimoſque viros ex Britannia Inſula profectos in Armoricam, Metropolitæ Turonenſi ſubjectam. Quin etiam Sancti populares non pauci, qui non longè ab Urbe Turonica ſanctitate florebant Gregorii ætate, in ipſius libris locum non habent. Cur enim quæſo Maximum Miciacenſem, Liſardum Magdunenſem, Carileſum Aniſolenſem, Leonardum Vendoperenſem, Abbates, cur Almirum, Boamirum, Conſtantinianum, alioſque viros apud Aurelianos, & Cenomannenſes ſolemni cultu celebratos Gregorii calamus expunxit? Nimirum unus omnibus non ſufficit; & dum Gregorius apud patrios Anvernos, dum apud Turones in S. Juliani & B. Martini miraculis occupatur, extranea minùs cogitat, & attendit.

LXIV Quantos agente B. Mauro progreſſus in Gallia fecerit S. Benedicti Inſtitutum, declarat S. Odilo in Vita S. Majoli Abbatis Cluniacenſis his verbis. *Proceſſu temporis poſt tranſitum videlicet ſupradicti piiſſimi Patris per B. Maurum ejus diſcipulum omnis pæne Gallia ejus Inſtitutionis ſuſcepit exordium. Deinde per eum & eos, quos ipſe ad juſtitiam erudivit, per plurima temporum ſpatia eadem religio ad cumulum perfectionis excrevit. Nec abs re credimus contigiſſe*, inquit B. Odo iti-
S. Odo in ſer. de S. Bened. dem Cluniacenſis Abbas primus ſerm. de S. Bened. *quòd clientem unicè dilectum, Beatum videlicet Maurum, has in partes adhuc vivens direxit S. Benedictus, & demum ſe transferri voluerit. Fortè enim cùm ſancta mens ejus adeò dilatata eſſet, ut omnem mundum ſimul conſpiceret, hunc locum ſibi quodam occulto conſilio ſpecialiter delegavit*, non tamen adeò clara & aperta ſunt normæ Benedictinæ ſæculo ſexto in Gallia propagatæ veſtigia. Nec mirum certè; nam ne quid de temporum longinquitate querar, hæc propagatio facta ſolùm non eſt per coloniarum tranſmiſſa huc illucque examina, per novas Monaſteriorum conſtructiones; ſed per Regulæ tacitam ſuſceptionem & obſervationem, quam cum primævo more vivendi antiqua primum uſurpavere Cœnobia, tum ſolam creſcente ſanctæ Regulæ exiſtimatione & auctoritate retinuerunt. Concilium Turonenſe II. anno D.LXVII. celebratum can. 17. & 18. Monachis quemdam præſcribit jejuniorum & pſalmodiæ modum, qui cùm à Regula noſtra diverſus omnino ſit, vulgatum à B. Mauro Inſtitutum nondum paſſim invaluiſſe ſatis arguit.

LXV Verùm procedente tempore tantam brevì apud omnes obtinuit auctoritatem Regula Benedictina, aliaſque regulas tanto poſt ſe intervallo reliquit, *ut*
S. Odo ibidem. *etiam in ipſorum Patrum Cœnobia, qui normam ſancti propoſiti fideliter ac religioſè promulgârunt, hanc proprii clientes eorum maluerint profiteri: non immeritò arbitrantes, quòd hunc* (S. Benedictum) *ſpecialiter tanquam alterum Moyſen Deus prædeſtinaverit, per quem Monaſticæ legis decreta ſanciret*. Hæc S. Odo loco ſupracitato. Carolo Magno imperante Reſpublica Monaſtica a S. Mauro condita

tam

tam profundas radices egerat, ut quæſtionis eſſet, *Utrùm aliqui Monachi eſſe poſſent præter eos, qui Regulam S. Benedicti obſervant: Item ſi in Gallia Monachi fuiſſent, prinſquàm traditio Regulæ S. Benedicti in has parochias deveniſset*, Quemadmodùm legitur in Capitulari Interrogationum ad Epiſc. & Abbates, Interrog. XII. Et in Brevi proximè ſubſequente: *Inquirendum* ait Carolus M. *quæ Regula Monachi vixiſseut in Gallia, prinſquam Regula S. Benedicti in ea tradita fuiſset; cùm legamus iuquiunt Sanctum Martinum & Monachum fuiſse, & ſub ſe Monachos habuiſse, qui multò ante S. Benedictum fuit*. Adeò Regulæ omnes ceteraque Inſtituta Monaſtica in deſuetudinem, & oblivionem tunc temporis abierant. Unde ſola Benedicti Regula tum audiebat in Conciliis, Auguſtodunenſi anno DC. LXX. Liptinenſi anno DCC. XLIII. Sueſſionenſi anno DCC. XLIV. Vernenſi anno DCC. LV. Francofordenſi anno DCC. XCIV. Moguntiacenſi, Cabillonenſi II. Remenſi itidem II. & Turonenſi III. anno DCCC. XIII. Aquiſgranenſi demum anno DCCC. XVII. duoque duntaxat in Gallia erant Monaſteriorum Ordines Monachorum nempe, & Canonicorum, non tantùm pro Viris, quod ex prædictis Conciliis patet, ſed & pro Virginibus ſacris. Ita enim in Concilio Moguntiacenſi canon. 13. ſtatuitur: *Abbatiſsas cum Sanctimonialibus omnino rectè & juſtè vivere cenſemus, quæ verò profeſſionem S. Regulæ Benedicti fecerunt regulariter vivant; ſin autem, canonicè vivant pleniter.* Et in Cabillonenſi II. can. 53. *Libuit namque huic ſacro Conventui quaſdam admonitiunculas breviter ejus Sanctimonialibus ſcribere, quæ ſe Canonicas vocant; quoniam hæ, quæ ſub Monaſticæ normæ Regula degunt, totius vitæ ſuæ ordinem in eadem, quam profitentur, Regula ſcriptum habent*: nimirum Regula S. Benedicti, quæ κατ' ἐξοχὴν Regula, Regula ſancta cùm in laudatis Conciliis, tum in Capitularibus ſolet appellari.

Capit. Interrog. XII. To. 2. Conc. Gall. pag. 261.

Ex iis, quæ ſuperiùs de Carolo M. retulimus, manifeſtè apparet, Regu- LXVI
lam iſtam jam pridem ante ejus principatum uſu generali receptam fuiſſe, quemadmodùm canon. 25. Concilii III. Turonenſis anno DCCC. XIII. habiti diſertè confirmat: *Monaſteria Monachorum in quibus olim B. Benedicti Regula conſervabatur, ſed nunc fortè qualicumque negligentia ſubrepente remiſſiùs ac diſsolutiùs cuſtoditur, vel certè penitus abolita negligitur, bonum videtur, ut ad priſtinum revertantur ſtatum*. Jam ex S. Donato Epiſcopo Biſuntienſi ſupra notavimus, Virgines ſacras ab eo poſtulaſſe, aptaret feminis Regulam S. Benedicti, quod ex Virorum æmulatione proceſſiſſe nemo non videt. Itaque in Virorum Cœnobiis B. Benedicti norma trita erat S. Donati ætate, hoc eſt ineunte ſæculo ſeptimo. Eo ipſo tempore Deſiderius anno DC. XXIX. factus Cadurcæ civitatis Epiſcopus S. Benedicti diſcipulos in ſua Diœceſi excepit. *Nullum quidem eo tempore*, inquit vitæ ipſius ſcriptor gravis, *in urbe Caturca propoſitum Monachi, neque habitus Religionis aut Regula Cœnobialis intraverat. Secta Columbani procul aberat. Inſtituta B. Benedicti longè diſtabant. Deſiderii autem tempore hæc ſecta Caturcæ intravit, hujus ſub die hæc Religio adoleſcere cœpit. Nam & Marciliacenſe Cœnobium hujus tempore à viris laudabilibus Anſeberto & Leutado initiatum eſt, & in ipſo opido S. Viri Monaſterium his diebus exorditum eſt, & alia complura Monaſteria ſuo tempore ſata creverunt*: Sed præclarum inprimis de Regulæ Benedictinæ progreſſu teſtimonium in Vita S. Salabergæ Auctor pænè coævus nobis ſuppeditat. cap. 4. *In B. Euſtaſii locum jam pridem beatæ recordationis Vualbertus in Regimine fratrum ſubvectus eſt, Vir omnium famâ laudabilis eximiæque ſanctitatis hujus temporis per Galliarum Provincias agmina Monachorum, & ſacrarum Puellarum examina non ſolùm per agros, villas vicoſque atque Caſtella; verùm etiam per Eremi vaſtitatem ex Regula dumtaxat Beatorum Patrum Benedicti & Co-*

To. 1. Biblioth. Ph. Labbe.

Extat in fine operum Guiberti de Novig.

lumbani pullulabant, *cùm ante illud tempus Monaſteria vix pauca illis reperirentur in locis*.

LXVII Ex hoc loco manifeſtum eſt S. Columbani Regulam in Benedictinam ab ipſo coaluiſſe principio: Cùm primi B. Columbani diſcipuli utramque ſimul propagaverint, ut in proximo ſæculo ampliùs declarabimus. Nec dubium, quin vivente Columbano S. Benedicti Regula in Luxovienſi Monaſterio recepta fuerit: ſiquidem permulta Cœnobia Beſuenſe Diœceſis Lingonenſis, Resbacenſe Lemovicenſis, Altivillarenſe Remenſis, Solemniacenſe Lemovicenſis, quorum primi Inſtitutores ex Luxovienſi Aſceterio educti ſunt, ſub SS. Benedicti & Columbani Regula condita & erecta leguntur. Immò omnia ferè Monaſteria ſæculo VII. ædificata, qualia ſunt Corbeïenſe, Floriacenſe, Gemeticenſe, Fontanellenſe, & Puellare B. Mariæ apud Sueſſionas ad SS. Benedicti & Columbani Regulam ordinata ſunt, ut ex primariis eorum inſtrumentis conſtat. Ubi dum Regula ſingulari exprimitur ſigno, utriuſque Regulæ convenientia, & promiſcuus uſus evidenter exprimitur.

LXVIII In antiquioribus Aſceteriis ſæculo VII. Benedictinæ leges familiares erant, nimirum apud Inſulæ Barbaræ Monachos ante Chlodovei junioris principatum, cujus rei Regiæ litteræ ab eruditiſſimo viro Claudio *le Laboureur* relatæ faciunt fidem; apud Lerinenſes qui S. Aigulfum Monachum Floriacenſem Regulæ Benedictinæ ſubditum in Abbatem cooptârunt. In Monaſterio S. Martini intra urbis Turonicæ mœnia (quod etiam de Majori Monaſterio dicendum eſt) S. Benedicti documenta viguiſſe ante annum DC. XC. patet ex Bertoni ſeu Berti Epiſcopi charta, qua in confirmationem privilegii Baſilicæ Martinianæ à Chrotperto deceſſore ſuo conceſſi tribuit Monachis facultatem eligendi Abbatem ſecundùm Regulam S. Benedicti: idque ſimiliter Ibbo anno DCC. XXI. Guntramno Abbati ratum fecit, voluitque, *ut ſi Abbas ab hac luce diſceſſerit, per electionem memoratæ Congregationis Monaſterii, quorum vita perfecta creditur, ſicut Regula S. Benedicti edocet, in eorum conſenſu ſolidetur, ſicut & auctoritas Papæ urbis Romæ ADeodati continet per privilegii ſeriem*. Et quibuſdam verſibus interpoſitis; *Nos inſpirante Domino plena devotione deinceps in idipſum venerabilem Guntramnum Abbatem ſuamque Congregationem vel præfati Monaſterii S. Martini Antiſtitem volumus confirmare, ut inſpecta ipſa privilegia tam deceſſoris noſtri Chrotperti Bertoni, quàm & ADeodati Papæ urbis Romæ, ſeu confirmationis glorioſorum Regum, ut noſtro tempore, vel ſucceſſorum noſtrorum omnimodis inviolabiliter conſerventur, &c. Ego in Chriſti nomine Ibbo etſi peccator Epiſcopus hoc privilegium --- integra voluntate & devotione ad Monaſterium S. Martini, ubi Monachi ſecundùm Regulam S. Benedicti conſervari videntur*. Perduravit in eadem Baſilica Monachorum cœtus ad Iterium Abbatem Cœnobii Cormaricenſis conditorem, immò ad Alcuinum ipſius ſucceſſorem, qui Monachos in dictum Cœnobium induxit. Nam litteris primariis ejuſdem Monaſterii Cormaricenſis, *quas unà cum conſenſu fratrum Iterius Abbas* fieri juſſit, plures Martinianæ Eccleſiæ ſubſcripſêre hoc modo: *Chriſtianus Monachus ſuſcripſit, Lambertus peccator Monachus* &c. Et Carolus M. Diplomate Alcuino Abbati inſcripto anno DCC. XCV. antiqua Eccleſiæ Martinianæ Privilegia confirmat, & Monachis res ſuas omnis vectigalis immunes eſſe præcipit.

Hiſt. Gallica Inſ. Barb.

LXIX Seriùs in nonnullis Armoricæ ſeu Britanniæ minoris Cœnobiis Regula S. Benedicti generali uſu recepta eſt. Monaſterium S. Johannis de Gaëlo, nunc S. Menevenni, auctore Jucaële Britanniæ (ut vocant) Rege ſub Benedicti legibus militavit, uti & Antrenſe in Diœceſi Namnetenſi à S. Hermelando conditum, & Rothonenſe S. Salvatori nuncupatum: at S. Vvinvvalœi Monaſterium,

rium, Landevenecenſe dictum, & fortaſſe alia quædam Ludovici Pii juſſu in eaſdem conceſſerunt. En Ludovici præceptum ex Landevenecenſi tabulario deſcriptum.

In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri I. C. Ludovicus divina ordinante providentia Imperator Auguſtus omnibus Epiſcopis, & univerſo Ordini Eccleſiaſtico Britanniæ conſiſtenti notum ſit, quòd dum Matmonocus Abba ex Monaſterio Landevvinoch noſtram adiiſſet præſentiam & illum ſive de converſatione Monachorum illarum partium, ſive de tonſione interrogaſſemus & ad liquidum nobis, qualiter hæc forent patefeciſſet, cognoſcentes ab Scotis, ſive de converſatione, ſive de tonſione Capitum accepiſſe, dum Ordo totius ſanctæ Apoſtolicæ atque Romanæ Eccleſiæ aliter ſe habere dignoſcitur; Placuit nobis, ut ſive de vita, ſeu etiam de tonſura cum univerſali Eccleſia Domino diſpenſante nobis commiſſa concordarent. Et ideo juſſimus, ut & juxta Regulam S. Benedicti Patris viverent, quæ poſſibilis & laude digna eſt; & de tonſura Capitis juxta taxatum modum cum Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, quæ per orbem terrarum dilatata eſt, concordarent unitate. Et ut eumdem vivendi morem juxta quod in ſancti, atque eximii Patris Regula ſcriptum eſt, in hoc Monaſterio prædicto teneant, & in ſubjectis ejus, ceteriſque noſtrum pleniſſimum juſſum exſequi valeant. Hæc piiſſimi Ludovici Imp. Præcepta de manu ejus roborata.

Scripturam hanc Auctor anonymus in Vita S. Vvinvvaloëi, qualis penes nos manu deſcripta habetur, commemorat cap. 9. his verbis: *Nullum uvæ liquorem,* nec mellis, nec lactis, nec cerviſiæ ſumpſit. Potus ejus conſtabat ex aqua plurima, & aliquibus malorum agreſtium ſuccis. Neſciebant omnes uſum vini. Et hæc lex diu in iſto refulſit Monaſterio, à quo tempore Grallonus, quem appellant Magnum, Britanniæ Sceptrum tenebat, ad annum Ludovici Imperatoris quintum, Dominicæ Incarnationis DCCC.XVIII. Propter infirmitates fratrum, qui in tanta auſteritate vivere vix poſſunt, idem Imperator dum in eadem Britanniæ provincia caſtra fixiſſet ſuper fluvium Elegium juxta ſilvam, quæ dicitur Briſiaci, hæc propria manu direxit mandata Martinoco Abbati de Monaſterio Landevenne, ut nempe Regulam S. Benedicti ſequerentur poſſibilem & laude dignam, deque tonſura juxta taxatum modum cum Eccleſia concordarent, de quibus miſſam epiſtolam ſubſignavit.*

* Eadem habet Rogerius Hoveden. ad an. 764. de Monachis Lindisfar. item de Fuldenſib. Bonif. Epiſc. Magunt. in epiſt. 4 ad Zachariam P.

Antequam Galliam miſſam faciamus, nonnulla de Ordinis noſtri in Bel- LXX
gio primitiis dicenda eſſent, quippe S. Amandus Trajectenſium Epiſcopus, iſtius Gentis Apoſtolus, varia per Belgium condidit Monaſteria procedente ſæculo VII. Elnonenſe, Blandinienſe, Gandenſe, Bariſiacenſe &c. eaque ad Regulæ Benedictinæ præſcriptum dirigi voluit. Nam Martinus Papa I. in Bulla pro Monaſterio Blandinienſi decernit, ut liceat Florberto Abbati quem S. Amandus Blandinio præfecerat, Monaſterium diſponere & ordinare ſecundùm Regulam S. Benedicti. Verùm de his aliàs. Hæc paullò fuſiùs perſecutus ſum in gratiam exterorum Sodalium Benedictinorum quibus diligentiorem rerum noſtrarum tractatum debebam. Ad Hiſpaniam accedo.

§. VI.

De Regulæ Sanctæ traditione in Hiſpania.

ANtonius Yepez, vir doctus, & de Repub. Benedictina perquàm bene- LXXI
meritus in Chron. Bened. ad ann. 537. approbare contendit, ipſo anno S. Benedicti Regulam in Hiſpaniam invectam fuiſſe, ac Monaſterio S. Petri de

Cardena impoſitam, priuſquàm B. Maurus in Galliam appulerat. Vellem equidem id validis demonſtrari argumentis, lubens inexploratam conceſſurus veritatem. Abſit ut privato quovis ſtudio Benedictini Inſtituti primitias Gallis noſtratibus ferventiùs arrogare cogitem. At cùm videam Achilleum Antonii Yepez argumentum Pſeudo-Maximi potiſſimùm auctoritate fulciri, patiantur Hiſpanici Patres noſtri, aliunde repeti originis ſuæ primordia.

LXXII S. Donatum ex Africa in Hiſpaniam Monaſticam intuliſſe Regulam jam ſuperiùs obſervatum eſt*: at qualis fuerit, nondum eſt definitum. Pſeudo-Maximi Somnium id de Regula S. Auguſtini Eremitarum interpretantis nihil moror. Donatus teſte S. Ildefonſo Epiſcopo Toletano *cujuſdam Eremitæ in Africa fertur exſtitiſſe diſcipulus*. Donati Magiſter fuit Facundus Epiſcopus Afer (haud dubiè Hermianenſis, qui de tribus Capitulis ad Juſtinianum ſcripſit) ſi germanum eſt Eutropii Abbatis Servitani Epitaphium S. Donato deceſſori ſuo poſitum, cujus en primi verſus à Johanne Tamayo accepti:

* n. 23.

Ildefon. de viris illuſt. c. 4.

Joh. Tamayus in Martirol. Hiſpan. To. 6 pag. 23.

Clauditur hîc ſanctus Donatus, quem Africa dignum
Obtulit ipſa Patrem, quemque & Ibera tulit.
Iſteque Facundi quondam præcepta Magiſtri,
Præſulis & Monachi dulcia ſæpe bibit.
Gentibus aſt prorſus barbaricis Africa tota
Scatens Hiſpanos protinus ipſe fovet.
Septuaginta ſibi conjuxit divus in oris
Adverſis Monachos, quos vehit unda maris.

His conſona refert laudatus Ildefonſus Toletanus: ſic verò quibuſdam verſibus interpoſitis clauditur Epitaphium.

Hoc poſuit carmen Eutropius ultro Magiſtro
Cælicolo, cujus occupat ipſe locum.

Quæ ut vera ſint, de Regula a Donato Hiſpanis tradita adhuc incerti ſumus.

LXXIII Eutropius Abbas Donati diſcipulus, & in Monaſterio Servitano ſucceſſor, de diſciplinæ monaſticæ rigidiori cenſura interpellatus, in epiſtola Apologetica* ad Petrum Irtabicenſem Epiſcopum Regulæ ſanctæ meminit in hunc modum: *Sed quamvis hoc à multis, qui locum officii noſtri intelligunt, ſæpè dicatur, tenenda eſt tamen diſcretio & ſanctæ Regulæ inſtitutio: ut quæ Patres inſtituerunt, etiam ſucceſſores, & filii integra illibataque cuſtodiant, & obſervent.* Hic ſanctæ Regulæ nomine Benedictinam intelligi, ſuſpicari fortè quis poſſet: mihi tamen non omnino probatur: nam Regula, cujus de ſeveriori obſervatione Eutropius exagitabatur, illa ipſa fuit, quam Donatus ex Africa adductam Monaſterio Servitano impoſuit. Sic enim proſequitur Eutropius in laudata Epiſtola: *Nos ſicut Fundatores, & Patres iſtius Monaſterii tenuerunt & nobis tradita demiſerunt, auxiliante Domino & tenuimus & tenemus -- ut per hæc Domnos & Patres noſtros, qui Regulam ſecundùm antiquiorum normam Deo ſibi inſpirante ſtatuerunt, in judicio Dei non adverſarios, ſed patronos in omnibus habeamus.* Cùm ergo parùm veriſimile illinc Donatus diſcederet, penetráſſe, aliam Monaſterio Servitano propoſuiſſe dicendus eſt, non quidem (ut arbitror) ſcripto, ſed uſu ac moribus ſecundùm antiquiorum (ut præfertur) *normam* compoſitis. Niſi id de Caſſiani Inſtitutis ab antiquis Patribus acceptis interpretemur; quandoquidem *Caſſiani dicta Victor Martyritanus Epiſcopus Afer purgâſſe, & quæ minùs erant addidiſſe* apud Caſſiodorum legitur: fortè ut finè offendiculo legi a Monachis Africanis poſſent.

* Hæc epiſtola, cujus meminit Iſidor. de vir. illuſt. c. 32. exſtat in Cod. Regul. Holſten. ubi Romæ directa perperam dicitur.

Caſſiod. lib. 2. Inſt. c. 6.

LXXIV At quo auctore demum, quove tempore Benedictina Regula vigere in Hiſpania cœpit? Fateor, hîc mihi hærere aquam. Exiſtimo tamen, id factum

eſſe

eſſe operâ S. Martini Abbatis & Epiſcopi Dumienſis primi, qui ex Pannonia ortus facilè ob Italiæ viciniam, ſuſceptaſque peregrinationes S. Benedicti famam atque mores hauſiſſe potuit, & cum Hiſpanis circa annum D.LX. communicâſſe. Si quis tamen dicat Benedictinam Religionem ſenſim ex Gallia Narbonenſi Veſigothorum Regibus ſubdita in Hiſpaniam fuiſſe diffuſam, is fortean à vero non aberrabit. Certè S. Æmilianus Abbas apud Cantabros, cognomento Cucullatus, Monaſterium ſuum condidiſſe, ac rexiſſe ad Regulæ noſtræ præſcriptum dicitur in ipſius epitaphio Gothicis litteris exarato. Hic verò anno Domini D.LXXIV. vivere deſiit. Et in Concilio Toletano IV. anno DC.XXXIII. cap. 48. pueris in Monaſterio à parentibus oblatis poteſtas ad ſæculum revertendi intercluditur, ad mentem videlicet Regulæ S. Benedicti, quæ cap. 59. id fieri vetat*. Hinc Iſidorus Hiſpalenſis, qui prædicto Concilio præfuit, iſtam conſtitutionem in Regulam à ſe conditam tranſcripſiſſe videtur cap. 4. pluraque alia ex eodem fonte mutuatus eſt, ut in tota ipſius Regula licet advertere, maximè capp. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 20. 21. 22. quam Regulam in cap. ultimo admonitionem tantùm appellat, eamque ità cuſtodiri præcipit, ut *majorum præcepta Patrum per omnia conſerventur*.

** S. Baſilius pueros in Monaſteriis admittit Interrog. 7. at ſollemnem oblationem non præſcribit, nec eis adimit libertatem revertendi in ſæculum.*

Verùm nihil æquè confirmat, Benedictinas leges tum apud Hiſpanos fuiſ- LXXV
ſe obſervatas, quàm S. Fructuoſi Regula in cap. 8. *obedientia* (Præceptum eſt Regulæ) *ut impoſſibilibus quoque rebus opere atque affectu oſtentetur, & teneatur uſque ad mortem*. Quæ enim alia Regula niſi Benedictina hìc intelligenda eſt, cujus in cap. 68. præceptum eſt, ut *ſi cui fratri impoſſibilia injunguntur, ſuſcipiat jubentis imperium?* Nam & Hebdomadariorum miniſtrorum benedictionem, ceteraque officia Iſidorus cap. 9. ad inſtar Regulæ noſtræ cap. 35. præſcribit, & jejunia ab Exaltatione Sanctæ Crucis ad Paſcha, & pœnas tardiùs ad officium divinum, & menſam accedentium cap. 18. diſpenſat omnino ad mentem S. Benedicti. Quòd ſi Regulam ipſius communem diſpiciamus, inveniemus pleraque capita Benedictinæ etiam verbis tenus omnino conſentanea. Nam cap. 6. *Eligatur* inquit *Cellerarius bonæ patientiæ probatus, quem communis elegerit collatio, & ab omni excuſetur Monaſterii ſervitio, & coquinæ officio. -- Et ſi major fuerit Congregatio, junior ei detur pro ipſo officio diſcurrendo*: quæ S. Benedicti verbis cap. 31. omnino reſpondent. Ejuſdemque Regulæ inſcriptionem capitis 14. deſumpſit Iſidorus ad verbum ex cap. 27. Benedictinæ. Hìc enim legitur: *Qualiter debeat eſſe ſolicitus Abbas circa excommunicatos*, illic: *qualiter debent Abbates eſse ſoliciti erga excommunicatos*. Iſidori verba in cap. 18. *in plumbi natura mollitus* arguunt eum non oſcitanter S. Benedicti perlegiſſe Regulam, quæ cap. 1. eadem verba habet. In eodem capite Iſidorus annuam probationem exigit, & facultates in pauperes impendi præcipit, antequàm Novitius ſollemnem faciat profeſſionem: *Poſt quam*, inquit *exuatur ſæcularibus veſtibus & induatur Monaſterii religioſis ſimplicibus*. Quid verò Benedictus? *Mox ergò in oratorio exuatur rebus propriis, quibus veſtitus eſt, & induatur rebus Monaſterii*. Cap. 58. Ovum ovo ſimilius non eſt. Ceteris comparandis ſuperſedeo: id unum addere juvat, Leandri, Iſidori, & Fructuoſi Regulas cenſendas potiùs *admonitiones*, ut loquitur Iſidorus, & quaſdam in S. Benedicti Regulam commentationes, locis ac perſonis accommodatas.

Paullò explicatior ſe ſe offert Regulæ Benedictinæ mentio ſæculo VIII. LXXVI
apud Hiſpanos. Nam Fromiſta Abbas unà cum ſobrino ſuo Maximo Presbytero Era DCCC. XIX. quæ anno Chriſti DCC. LXXXI. reſpondet, Monaſterium S. Vincentii de Oveto condidit *in honorem S. Vincentii Martyris atque Levitæ, & accepit Regulam S. Benedicti*, ut in charta quadam apud Antonium

Ye-

Yepez legitur. Et Adelgaſter * filius Silonis Regis eâdem Erâ conſtruxit *Cœnobium in loco nominato Obona ad honorem Dei , & Beatæ Matris ejus , & S. Michaëlis Archangeli , & S. Joannis Evangel. S. Antonii Mart. & S. Benedicti Abbatis , cujus Ordinem* inquit , *in ipſo Monaſterio conſtituimus.* At quis putet ſancti Benedicti Regulam fervente Maurorum tyrannide in Hiſpania primùm radices egiſſe ? Jam ergo ſuperioribus ſæculis ab Hiſpanis exculta fuerat , quemadmodùm argumenta nuper allata confirmant. Denique dum per Mauros licuit everſa ab eis Monaſteria , inſtaurata fuêre ſub Benedicti legibus , nempe Cœnobia S. Petri de Montibus ab Ordonio Rege , & Eluira Uxore Erâ DCCCC. XXXVI. tum SS. Facundi & Primitivi ab Aldefonſo M. Erâ DCCCC. XLIII. item S. Petri de Elſonia ab Hurraca Ferdinandi Regis filia Erâ DCCCC. L. aliaque non pauca , de quibus Diplomata apud Prudentium de Sandoval referuntur . Et Monaſterium S. Andreæ in agro Coxano Diœceſis Elnenſis à ſeptem Sacerdotibus Urgelitanis anno DCCC. LXXI. erectum fuiſſe ad normam S. Benedicti , teſtantur litteræ Caroli Calvi Imp. quas in Tomo 8. Spicilegii Acheriani videre licet.

Anton. Yepez. Chron. Bened. Tom. 3. Append. Scripſ. 11.

Ibidem Scripſ. 17.

Sandoval de fund. Hiſp.

Spicil. To. 8. p. 349.

§. VII.

De S. Gregorii Papæ Magni ſtudio in promovenda Regula Benedictina , cui addictum fuiſſe , demonſtratur.

LXXVII GRegorio tantum debent Benedictini Monachi , ut etiamſi ad ipſos nullo alio jure pertineat , hoc nomine in ſuis hiſtoriis locum ei dare teneantur , qualem certè meretur is , qui B. P. Benedicti vitam peculiari diligentia elaboravit , qui ejuſdem Regulam eximio commendavit elogio , & cunctis Latini orbis Monachis auctoritate ſua approbavit , qui Monaſteriorum quieti paternâ ſemper conſuluit Providentiâ . Adeò ut amore , ſtudio , paterna ſollicitudine Gregorius noſter ſit : at , quod etiam dicere meritò poſſumus , & debemus , noſter eſt ejuſdem Inſtituti ſocietate. Primus hac de re in jus nos vocavit Illuſt. Card. Cæſar Baronius, cum quo nobis res eſt , non rixa , de inquiſitione veritatis. Sed priùs de Gregorii mora in propoſito Monaſtico cum eo nobis agendum.

LXXVIII Gregorium abdicatis ſæculi curis Monaſticæ vitæ dediſſe operam , nemo eſt, qui negare audeat, cùm in Præfatione moral. ad Leandrum, & in lib. 1. Dial. exordio atque etiam cap. 4. ad gloriam uſque id ipſe fateatur. Eum verò privatam Monachi vitam ne ſolido quidem egiſſe anno Baronius contendit , hoc adductus argumento , quod anno D.LXXXI. Præfecturam Urbanam adhuc geſſerit Gregorius , ac paullò poſt è Monaſterio eductus , Conſtantinopolim à Pelagio Papa accepta Diaconi Cardinalis dignitate directus ſit . Verùm Baronii ſententiam duæ vel maximè convellunt rationes. Gregorii nimirum eximia cùm in virtute , tum in ſacra ſcientia perfectio , in Monaſterio haud dubium comparata , cui comparandæ tam breve tempus ſufficere non potuit . Priùs enim quam ad Eccleſiaſticas dignitates faceret gradum , eum aſſecutus erat animi ſtatum , quem ipſe dolens in lib. 1. Dial. initio ita deſcribit , *Infelix animus meus*

Baron. To. 8. ad an. 581.

mentis occupationis ſuæ pulſatus vulnere, meminit, qualis aliquando in Monaſterio fuit, quomodò ei cuncta labentia ſubter erant, quantùm rebus omnibus, quæ volvuntur eminebat: quòd nulla niſi cœleſtia cogitare conſueverat, quòd etiam retentus corpore ipſa jam carnis clauſtra contemplatione tranſibat, quòd mortem quoque, quæ pæne cunctis pœna eſt, videlicèt ut ingreſſum vitæ & laboris ſui præmium amabat. At nunc ex occaſione curæ Paſtoris ſæcularium hominum negotia patitur, &c. Intelligit profectò quiſquis hæc legit, tanquam perfectionem, nec homini Præfecturæ Urbanæ & quidem Romanæ officiis occupato, nec Novitio Monacho poſſe convenire.

At permitto hìc deſcribi Gregorium, non qualis ante Leviticum gradum LXXIX
fuit, ſed qualis poſt Legationem Conſtantinopolitanam evaſit: nec ſic tamen alio argumento facilè ſe Baronius expedierit. Admirabilem ac propè divinam ſacrarum Scripturarum, ac rerum moralium intelligentiam in libris moralium ſuſpiciunt omnes, quos libros, compellentibus Leandro Hiſpalenſi Epiſcopo, & Fratribus ſuis, Gregorius aggreſſus eſt eo tempore, quo Conſtantinopoli cum Leandro verſabatur, utì in præfatione ſua teſtatum reliquit. An verò fieri potuit, ut Gregorius inter varias Romanæ Præfecturæ ſolicitudines curaſque tumultuantes tam exquiſitam hauſerit ſacrorum librorum cognitionem, tam intimè res morales calluerit deguſtaveritque? Aliud ſanè de ſe nobis reliquit judicium in illa moralium Præfatione, dum ſe *inolita conſuetudine devinctum, non jam ſpecie tenus ſed mente in mundum retentum dici longéque converſionis gratiam diſtuliſſe* confitetur. Non itaque in ſæculari palæſtra virtutis & ſapientiæ apicem Gregorius apprehendit, ſed in Monaſterio, ubi proinde ante plures annos, quam Diaconus crearetur, vixiſſe dicendus eſt.

Jam ad Baronii momentum facilis videtur reſponſio. *Diverſis*, inquit, LXXX
verbis Gregorius teſtatur, ſe tunc in Præfecturæ magiſtratu fuiſse, cùm Laurentius adhuc eſset Mediolanenſis Epiſcopus. Rectè, id enim ex lib. 3. Epiſt. 1. conſtat *Laurentius* addit Baronius, *diem obiit, cùm jam ipſe Gregorius ageret in Sede Romana annum tertium: tunc enim de ejus obitu, & in ejus locum ſubrogatione Conſtantii, exſtant ipſius Gregorii lib. 2. Epiſtola 30. & 31. anno D. XCIII. ſcriptæ*. Et hoc ultro admitto. At Laurentium duodecim annos dumtaxat Sedi Mediolanenſi præfuiſſe infitior. Nam etſi id affirmant Eccleſiæ Mediolanenſis vulgati indices, quò minùs tamen iis aſſentiamur, non levis efficit conjectura. Poſt Honoratum illius Sedis Antiſtitem anno D. LXX. ſeu D. LXXXIII. demortuum Frontonius, aliis Junctus appellatus, malis artibus Cathedram occupavit, haud inter legitimos ejus Eccleſiæ Præſules numerandus, ait Ferdinandus Ughellus. Quis *Ughellus Italia ſac. To. 4.*
credat interim cives Mediolanenſes æquo animo tuliſſe illum invaſorem, nec de Canonica electione cogitâſſe ad uſque annum D. LXXXI. quo Frontonius morte correptus creditur. Quin potiùs credere par eſt, Honorato mortuo brevi poſt intervallo ſubrogatum fuiſſe Laurentium, ſtatimque cautionem ſuam, cui Gregorius adhuc Prætor Urbanus ſubſcripſit, ad Romanum Pontificem direxiſſe, quamvis fortaſſe ante Frontonis mortem non habuerit ſedem pacatam atque tranquillam.

His de mora Gregorii in Monaſterio prælibatis, rurſus nobis cum Baro- LXXXI
nio agendum eſt, qui Gregorium Æquitianis Sodalibus accenſendum putat contra veterum ſententiam, Johannis Diaconi in lib. 4. Vitæ cap. 16. Aimoini in Prol. Mirac. S. Bened. Thomæ Aquinatis in Opuſc. 17. Antonini parte 2. tit. 15. cap. 12. omniumque poſterorum, qui Gregorium Benedictinis Monachis conſtanter adnumerant. Quod quidem jam aſſeruerunt bene multi ex noſtris, Antonius Yepez in Chron. Bened. ad annum 576. cap. 2. Conſtantinus

Ca-

Cajetanus, omnium verò optimè Henricus Vanden-Zipe ſingulari ea de re opuſculo. Sed nonnulla hoc loco argumenta commemorare juvat. Et quandoquidem teſtibus Gregorio poſterioribus non credit Baronius, Gregorium ipſum interrogemus, affectum in Patrem ſuum diſſimulare non poterit. Gregorium plus ſtudii, diligentiæ, & curæ poſuiſſe in deſcribendis ſancti Benedicti, quàm cujuſvis alius Sancti, ne dum B. Æquitii Geſtis legenti libros Dialogorum liquidò patet. Nam liber 2. totus de Benedicto eſt, quatuor teſtes ab initio fidei adſtruendæ gratiâ adducuntur: Benedicti genus, ortus, vitæ progreſſus, mortis conditiones curioſiùs explicantur, tum idem eximiis antiquæ legis hominibus ſtudioſè comparatur, Regulæ ipſius, & doctrina præclaro commendatur elogio, & omnibus Monaſticen profitentibus proponitur. At verò Æquitii facta uno lib. 1. cap. 4. comprehenduntur. Petrum plura ſcire cupientem ad Albinum Epiſcopum remittit Gregorius. Næ tu de Æquitio malè meruiſti, Gregori, (pace tua dixerim) qui cùm diſcipulus ejus fuiſſe dicaris, in Benedicti laudibus totus es: de Æquitio ſecurus, aliis committis operam. Immò verò Benedictum diſertè parentem agnoſcis, quem ſic amas, & colis. Nec ſolùm Benedicti Regulam commendat Gregorius, ſed Urbicum *Lucuſiani Monaſterii à ſe conditi in Sicilia Abbatem arguit admiſſi piaculi contra Regulæ Benedictinæ auctoritatem, nimirum parvæ eulogiæ a Bono Monacho contentioſè expoſtulatæ: *quod quanta* inquit, *amaritudine cordis deſcenderit, poterat tua dilectio ſcire, ſi Regulam Monachorum noſse voluiſset*, nempe Regulam ſancti Benedicti, qui eulogias ſinè Abbatis licentia à quoquam accipi cap. 54. vetat. Denique Gregorius in lib. 4. Reg. citat eamdem Regulam ſancti Benedicti, *quem artiſſimæ vitæ Magiſtrum optimum, & ſummæ veritatis diſcipulum eruditum* appellat. Nuſquam autem Æquitii Regulam adducit in medium.

* *Eum in lib. 4. ep. 4. Monaſterii ſui Præpoſitum vocat.*

Id. lib. 9. ep. 42.

LXXXII Nec refert, Valentinum (quod Achilleum Baronii argumentum eſt) in Provincia Valeria primò Abbatem, ubi S. Æquitius floruerat, Gregoriano S. Andreæ Monaſterio præfectum fuiſſe. Nuſquàm enim Valentinum Æquitii diſcipulum exſtitiſſe reperies. Provincia Valeria vicina erat Sublaco, quo in loco S. Benedictus XII. Monaſteria primitus conſtruxerat. Adde in externis etiam Valeriæ Monaſteriis Benedictinam Regulam antè fuiſſe receptam, quàm Gregorius S. Andreæ Cænobium ædificaret, (ut ſuperiùs* oſtendimus) quo tempore jam dudum Æquitius nullâ ſcriptâ Regulâ ad ſuperos conceſſerat. Verùm his aliiſque relictis conjecturis ad prævalidum nos convertamus argumentum, quo ex Regulæ noſtræ in Britanniæ propagatione per Gregorii diſcipulos facta Gregorium nobis vindicemus.

* *num. 41.*

§. VIII.

Auguſtinum, ſocioſque Monachos non tantùm Fidei Chriſtianæ, ſed etiam rei Benedictinæ in Britannia eſſe auctores.

LXXXIII QUamvis Baronium hac in parte nobis apertè repugnantem non ſuſtineamus, ea tamen eſt Gregorium inter, & Auguſtinum neceſſitudo, ut ſi Auguſtinum nobis vindicare poſſimus, Gregorium jure à Baronio repetamus.

Au-

Digitized by Google

Auguſtinus Gregorii M. diſcipulus in Britanniam Inſulam cum ſociis aliquot miſſus à Gregorio anno D.XCVI. Indict. XIV. *fecit Monaſterium non longè ipſa civitate Doroberncnſi ad Orientem*, in quo Monachos ad vitæ ſuæ genus inſtitutos ab eo collocatos fuiſſe. & ratio perſuadet, & Gregorii epiſtola 31. lib. 12. in Reſponſione ad 1. Auguſtini quæſtionem. *Quia tua fraternitas Monaſterii Regulis erudita ſeorſum fieri non debet à Clericis ſuis, in Eccleſia Anglorum, quæ nuper auctore Deo ad fidem perducta eſt, hanc debet converſationem inſtituere, quæ in initio naſcentis Eccleſiæ fuit Patribus noſtris*, &c. Quod ab Auguſtino factum legimus in Epiſtola Bonifacii IV. ad Ethelbertum Regem ità ſcribentis: *Fili glorioſe, quod ab Apoſtolica Sede per Coepiſcopum noſtrum Mellitum poſtulatis, libenti animo concedimus, id eſt ut veſtra benignitas in Monaſterio in Dorobernenſi civitate conſtituto, quod S. Doctor veſter Auguſtinus beatæ memoriæ Gregorii Diſcipulus S. Salvatoris nomini conſecravit, cui ad præſens præeſſe dignoſcitur dilectiſſimus frater noſter Laurentius, licenter per omnia Monachorum regulariter viventium habitationem ſtatuat, Apoſtolica auctoritate decernentes, ut ipſi veſtri Prædicatores Monachi Monachorum gregem ſibi aſſocient, & eorum vitam ſanctitatum moribus exornent.* Huc ſpectat, quòd Johannes Mareshamus in Monaſticum Anglic. rectè prænotavit; in Eccleſiæ noſtræ cunabulis, inquit, Monachi non fuerunt à Clericis diſparati. Siquidem à temporibus antiquis in Lindisfarnenſi Monaſterio & Epiſcopus cum Clero, & Abbas ſolebat manere cum Monachis, qui tamen & ipſi ad curam Epiſcopi familiariter pertinerent. Etiam hodie Eccleſia Cathedralis vocatur Monaſterium. Ita ille. At nuſquam Monachos Æquitianos in Anglia audiiſſe, ſed Benedictinos tum in ipſa Dorobernenſi primaria Eccleſia, tum in Monaſterio S. Salvatoris, tum aliis in locis facilè demonſtrari poſſe confido. LXXXIV *Beda lib. 1. c. 33.*

Johannes Mareshamus jam laudatus in προπυλαίῳ ad Monaſt. Anglic. etſi ſcribit, S. Benedicti Regulam poſteaquàm à Zacharia Papa non modò in Italia inſtaurata, ſed etiam ultra Alpes propagata fuit, tantam demum obtinuiſſe perfectionis ſuæ exiſtimationem, ut nullum ferè non eſſet in Occidente Cœnobium ad normam Benedicti vel primitus inſtitutum, vel denuo formatum; in hoc tamen à ceteris ferè Anglicis ſcriptoribus diſſentit, quòd exiſtimet eandem Regulam in Concilio Vvintonienſi anno DCCCC. LXV. ſub Dunſtano Archiepiſcopo Cantuarienſi ab omnibus primùm in Anglia receptam fuiſſe. *Tunc primùm*, inquit, *Monachis praſcripta fuit conſtitutio generalis, tam ex Benedicti Regula, quàm ex veteribus conſuetudinibus contexta, quæ dicta eſt Regularis Concordia Anglicæ nationis.* Et infrà. *Bellenſes Monachi inſtituti ſunt ad Benedicti Regulam, cujus maxima fuit apud nos ab Edgari tempore reverentia.* Verùm cùm omnino nulla ſit in Concilio Cloveshoviæ Benedictinæ Regulæ mentio, licèt aptiſſima eſſet illius commemorandæ occaſio, & altiſſimum ſit ea de re apud Bedam ſilentium, videamus quomodò, quove tempore Regula illa Eccleſiæ Occidentali increbuit. Tria ergo hoc in loco diſpungenda ſunt. 1. Num ante Edgarum Regem, & Dunſtanum Epiſcopum S. Benedicti Regula in Anglia non viguerit. 2. An nulla iſtius Regulæ in Concilio Cloveshoviæ mentio. 3. An altiſſimum de ea apud Bedam ſilentium: quibus nonnulla pro cauſa noſtra ſubjicimus argumenta. LXXXV

Johannes Diaconus in vita S. Gregorii à ſe ſcripta præter alia, quibus utitur ad Gregorium Ordini Benedictino aſſerendum, hoc momentum proponit. *Quòd verò Monachi, qui à Gregorio in Saxoniam* (id eſt tranſmarinam Saxoniam ſeu Angliam) *miſſi ſunt, S. Benedicti Regulæ fuerint mancipati, inter alia etiam illud oſtendit, quòd ex ipſius diſcipulis vix poteſt in illis partibus Monachus* LXXXVI *Joh. Diac. l. 4. Vita S. Gregor. c. 82.*

chus

chus aliquis inveniri, à quo non obſervetur tam in propoſito, quàm in habitu Regula Benedicti. Quid clarius aut validius adversùs Mareshamum proferri poteſt. Johannes Diaconus ſuam lucubrationem dedicavit Johanni VIII. qui ab anno DCCC.LXXII. ad decennium Romanæ Sedi præfuit. Preſſiùs Johannes Diaconus Gregorii vitam ſcribebat tempore Johannis Papæ VIII. Indict. VIII. (ut notat in lib. 3. cap. 58.) quæ Indictio anno DCCC.LXXV. reſpondet, quo tempore Regula Benedictina ita apud Anglos invaluerat, *ut vix poſſet in illis partibus Monachus aliquis inveniri, à quo non obſervaretur tam in propoſito, quàm in habitu Regula Benedicti.* Longè ergo ante annum DCCCC.LXV. in Angliam inducta eſt Regula iſta, immò longè ante Johannis Diaconi ætatem: cùm ab omni memoria poſt Auguſtini Prædicationem illic eam viguiſſe, homines noni ſæculi perſuaſum habuerint.

LXXXVII Neque proinde neceſſe fuit S. Benedicti Regulam in Concilio Cloveshoviæ anno DCC. XLVII. commemorari; ſed ſatis fuit, Monachos ad communis ac receptæ Regulæ normam revocare; at certè ſi Mareshamus Concilium iſtud cum Benedictina Regula attentè comparaſſet, hanc non obſcurè expreſſam advertiſſet can. 14. in hæc verba: *Viceſimo quarto ſancitum eſt capitulo, ut ſi quis ſæcularium ſanctæ profeſſionis famulatum ſubire deſiderat, non antea tonſuræ habitum ſuſcipiat, quàm illius converſatio, ac morum qualitas ſecundùm Monaſticæ Regulæ definitionem manifeſtiùs probetur juxta Apoſtolicum Præceptum: Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt, niſi aliqua rationabilis cauſa, ut ante ſuſcipiatur in Congregationem, ritè perſuadeat.* Quænam eſt rogo illa Monaſtica Regula, niſi Benedictina, cujus verba cap. 58. Concilii verbis omnino reſpondent? *Noviter veniens quis ad converſionem, non ei facilis tribuatur ingreſſus: ſed ſicut ait Apoſtolus: Probate ſpiritus, ſi ex Deo ſunt.* Deinde membrum illud, *ſuſcipiatur in Congregationem*, ex eodem Regulæ noſtræ capite deſumptum eſt. Cùm igitur Concilium Monaſticam interponens Regulam, B. Benedicti locutione utatur, nullus juſtæ dubitationi ſupereſt locus, Regulæ Monaſticæ nomine Benedictinam à Concilii Patribus fuiſſe intellectam. Nec enim in aliis Regulis antiquioribus quidquam reperitur, quod prædicti Concilii dictioni diſertè conveniat, ut ex Concordiæ Regularum cap. 65. evidenter colligitur.

To. 1. Conc. Angl. pag. 251.

Reg. S. Benedicti cap. 58.

Hinc conficimus firmiſſimum & graviſſimum argumentum. Regula Benedictina Patribus Concilii Cloveshovienſis anno DCC. LVII. celebrati abſolutè Regula Monaſtica appellatur: Non alia itaque Regula tum temporis apud Anglos vulgata erat. Sed parcendum Mareshamo, viro quidem docto, qui licet res Monaſticas haud ſegniter verſaverit, Monaſticam tamen, hoc eſt Benedictinam Regulam memoriâ tenere non debuit: nec indignandum, quòd nobis Venerabilis Bedæ ſilentium opponat, qui Bedæ aliquot opuſcula recèns edita non legerit.

LXXXVIII Hiſtoriam Abbatum Monaſterii ſui duobus libris à ſe exaratam teſtatur Beda Presbyter Anglus in fine Epitomes Hiſtoriæ Anglorum, ubi operum ſuorum Indicem texuit: Eamque diu deſideratam nuper tandem edidit Jacobus Vvaræus cum duabus Bedæ Epiſtolis atque Ecgberti Eboracenſis Epiſcopi Dialogo: nuperrimè verò Ludovicus Billaine Bibliopola Pariſienſis anno M. DC. LXVI. recenſuit elegantioribus, & commodioribus typis, in libro 1. ipſius hiſtoriæ, quæ *Hiſtoria Abbatum Vviremuthenſium, & Girvvienſium* inſcribitur, legimus Biſcopum cognomento Benedictum Egfrido Rege Transhumbranæ regionis prædia largiente, Monaſterium conſtruxiſſe *anno ab Inc. Domini ſexcenteſimo ſeptuageſimo quarto Indict. II. anno autem IV. Imperii Ecgfridi Regis.* Deinde quibuſdam interjectis quartam profectionem Romam aggreſſus dicitur Bi-

Pag. 11. Edit. Pariſ.

Biſcopus *poſt compoſitum juxta Regulam Monaſterium*. Celebrem fatearis neceſſe *pag. 21.*
eſt, ac vulgatiſſimam fuiſſe Regulam illam, quæ nullo adjuncto diſcrimine
Regula vocatur, ſub eadem Regula Biſcopus *poſt annum Monaſterium Beati Pau-* *pag. 25. & 26.*
li conſtruxit, præpoſito Abbate ac Presbytero Ceolfrido. Ne verò pro arbitrio quæ-
nam illa ſit Regula interpreteris, tandem ſub finem libri I. proprio eam no-
mine deſignat Biſcopus ſæpè laudatus in oratione extrema ad diſcipulos habi-
ta. *Multùm cavetote Fratres ſemper*, inquit, *ne de foris aliunde vobis Patrem quæ-* *pag. 31.*
ratis, ſed juxta quod Regula Magni quondam Abbatis Benedicti, juxta quod Pri-
vilegii veſtri continent decreta, in Conventu veſtræ Congregationis communi conſilio
perquiratis, qui ſecundùm vitæ meritum, & ſapientiæ doctrinam aptior ad tale mi-
niſterium perficiendum, digniorque probetur, &c. Idem Ceolfridus Abbas, Biſco-
pi ſucceſſor, mare tranſmiſſurus in lib. 2. inculcâſſe legitur. *Utilius decrevit*,
inquit Beda, *dato Fratribus præcepto, ut juxta ſui ſtatuta Privilegii, juxtaque* *pag. 38.*
Regulam S. Abbatis Benedicti de ſuis ipſi Patrem, qui aptior eſset, eligerent. Ni-
hil interprete opus eſt. Deſinent nunc tandem Adverſarii, opinor, Bedæ no-
bis opponere ſilentium de Regula S. Benedicti, agnoſcent vocem hactenus igno-
tam, nec nobis ultra non modò Biſcopum & Bedam, ſed Auguſtinum eorum
ducem ac parentem denegabunt.

Suboleo non nihil (ne quid diſſimulem) quòd huic conſequentiæ reponi LXXXIX
poſſit: nempe Biſcopum auctorem fuiſſe, ut Regula Benedictina primùm in
Angliam inveheretur. Nam brevì moriturus, teſte Beda, *ſatagebat advenien-* *Ibidem lib. 1. pag. 31.*
tes ſæpius ad ſe Fratres de cuſtodienda, quam ſtatuerat, Regula firmare. Neque enim
putare habetis, inquit, quòd ex meo hæc quæ vobis ſtatui decreta indoctus corde pro-
tulerim. Ex decem quippe & ſeptem Monaſteriis, quæ inter longos meæ crebræ pe-
regrinationis diſcurſus optima comperi, hæc univerſa didici, & vobis ſalubriter ob-
ſervanda contradidi. Verùm illud quodcumque eſt argumenti, adeò nobis non
officit, ut cauſam noſtram egregiè fulciat. Biſcopus cùm ſecundò Româ re-
vertit, *ingrediens ad Inſulam Lerinenſem, ibidem ſe Monachorum cœtui tradidit,* *Ibid. pag. 19.*
tonſuram accepit, & diſciplinam Regularem Monachi voto inſignitus debita cum ſoli-
citudine ſervavit: ubi per biennium idoneâ Monaſticæ converſationis doctrinâ inſtitu-
tus, rurſus B. Petri Apoſtolorum Principis amore devictus, ſacratam ejus corpore
civitatem repetere ſtatuit. Reverſus cum Theodoro, & Hadriano in Angliam,
venit Cantiam, & ſuſcepit Monaſterium B. Petri Apoſtoli ad regendum, quod duo- *Ibid. pag. 21.*
bus annis rexit. Ex illis ergo ſeptemdecim Monaſteriis, in quibus Biſcopus hau-
ſit ſua Decreta ſeu Inſtituta, id eſt S. Benedicti Regulam variis hinc inde ri-
tibus obſervatam, erat Cœnobium S. Petri Cantuarienſe, quod proinde, uti
& Lerinenſe, tum B. Benedicti legibus obſequebatur.

Jam quidem Johannis Mareshami momentis, ſi quid judico, factum eſt XC
ſatis. Nunc ea qua fas erit brevitate quædam alia perſequi juvat argumenta,
quibus B. Auguſtinum Benedictini Ordinis in Anglia anteſignanum ulteriùs de-
monſtrabo.

Bonifacius Archiepiſcopus Moguntinus anno Domini DCC. LV. Marty- XCI
rii laureâ donatus, adhuc puer, teſte Vvillibaldo Eiſtatenſi Epiſcopo ipſius
diſcipulo & vitæ ſcriptore in Monaſterio Britanniæ *ad Eſtam Caſtrum* oblatus *Apud Sur. 5. Junii.*
eſt ſub Abbate ſuſceptus, *labore manuum quotidiano, & diſciplinali officiorum*
adminiſtratione inceſſanter ſecundùm præfinitam B. P. Benedicti rectæ Conſtitutionis
formam inſiſtebat. Poſteà in Germaniam à Gregorio Papa II. miſſus anno IV.
imperii Leonis, ut conſtat ex Gregorii litteris ad ipſum ſcriptis, Chriſti an-
no DCC. XX.; deinde annuente Zacharia Pontifice Romano, *in loco ſilvatico,* *To. 1. Conc. Gall. p. 511.*
in eremo vaſtiſſimæ ſolitudinis, in medio nationum prædicationis ſuæ, Fuldenſe Mo-

 naſte-

Ibid. p. 577. *naſterium conſtruxit ſub Regula S. Benedicti*, prout ſcribit ad Zachariam Papam; demumque in Concilio ad Liptinas anno DCC. XLIII. coacto ſtatui curavit can. 7. *Ut Monachi, & Ancillæ Dei Monaſteriales juxta Regulam S. Benedicti Cœnobia & Xenodochia ordinare, gubernare, vivere ſtudeant*. Eam tibi Bonifacius Germaniæ Apoſtolus ex Anglia in exteras nationes transfert Benedictinæ vitæ rationem, quam ab Auguſtini diſcipulis in patria didicerat.

XCII Si ad Aldhelmum Bonifacio paullò ſuperiorem reducimus oculos, eum cauſæ noſtræ impendio ſuffragari probabimus. Is Haeddi Occidentalium Saxonum Epiſcopi anno DCC. V. vitâ functi partem Epiſcopatûs obtinuit, alterâ Davidi cuidam attributâ, ac poſt quatuor annos ad Superos migravit; quemadmodùm B. Beda in lib. 5. Hiſt. Ang. cap. 19. teſtatur. Aldhelmus inter alia *ſcripſit de virginitate librum eximium*, inquit Beda, *quem in exemplum Sedulii geminato opere, & verſibus hexametris, & proſa compoſuit*. In utroque B. P. Benedictum magnificè commendat, ſic verò orationis elogium concludit.

al Primus. *Primò * qui ſtatuit noſtræ certamina vitæ,*
Qualiter optatam teneant Cœnobia normam,
Quóque modo properet directo tramite Sanctus
Ad Superos ſcandens cœlorum culmina cultor.
Cujus præclaram pandens ab origine vitam
Gregorius Præſul chartis deſcripſerat olim,
Donec æthralem felix migraret in arcem.
al Hujus. *Cujus * alumnorum numero glomeramur ovantes*
Quot gerit in gremio fœcunda Britannia cives:
A quo jam nobis Baptiſmi gratia fluxit,
Atque Magiſtrorum veneranda caterva cucurrit.

XCIII Hac auctoritate cùm in litteris ſuis Johannem Mareshamum urſiſſet noſter Lucas Acherius, eò redegit hominem, ut quatuor extremos Aldhelmi verſus, non de S. Benedicto, ſed de B. Gregorio interpretandos eſſe dixerit. Fac ita eſſe, nec ſic tamen te expedies. Quid enim ad illud?

Primò qui ſtatuit noſtræ certamina vitæ.

Aldhelmus Monachus Monachos alloqui tibi videtur, an Laicos? ſi primùm: agnoſcis ergo Benedictum Vitæ Monaſticæ, quam populares ſui profitebantur, primarium auctorem. Sin alterum magis placet; Benedicto per diſcipulos ſuos Chriſtianæ vitæ apud Anglos reſtitutionem tribuas neceſſe eſt.

XCIV Ad ipſa rerum primordia tandem accedamus. Paucis annis poſt ſtabilitam in Anglia fidem, ac Monaſticam vitam, *venit Mellitus Lundoniæ Epiſcopus Romam* (ut ſcribit Beda lib. 2. Hiſtor. Angl.) *de neceſſariis Anglorum Eccleſiæ cauſis cum Apoſtolico Papa Bonifacio tractaturus. Et cùm idem Papa reverendiſſimus ageret Synodum Epiſcoporum Italiæ, de vita Monachorum & quiete ordinaturus, & ipſe Mellitus inter eos aſſedit anno VIII. Imperii Focatis Principis Indict. VIII. tertia die Kalend. Martiarum*, hoc eſt anno Chriſti DC.X. Quid in illa Synodo Bonifacius in Monachorum gratiam decreverit; refert in parte 7. cap. 22.; & ex eo Gratianus partim. En tibi verba ex MS. Codice ſincerè deſcripta.

Beda lib. 2. Hiſt. Angl. c. 5.

Sunt nonnulli ſtulti dogmatis, magis zelo amaritudinis, quàm dilectionis inflammati, aſſerentes Monachos, quia mundo mortui ſunt & Deo vivunt, Sacerdotali officio indignos, neque pænitentiam, aut Chriſtianitatem, ſeu abſolutionem largiri poſſe per ſacerdotalis officii injunctam gratiam. Sed omnino falluntur; nam ſi ex hac cauſa veteres æmuli vera prædicarent, Apoſtolicæ Sedis compar B. Gregorius Monachico habitu pollens, ad ſummum api-

apicem nullatenus conſcenderet, cui * ſolvendi, ligandique poteſtas conceſſa eſt. Auguſtinus quoque ejuſdem Sanctiſſimi Gregorii diſcipulus, Anglorum Prædicator egregius, & Pannonienſis Martinus*, aliique quam plurimi Viri ſanctiſſimi pretioſorum Monachorum habitu fulgentes nequaquam anulo ſubarrharentur. Neque enim Benedictus Monachorum Præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor: ſed omnes ſæcularium negotiorum dicit expertes eſſe debere. Quod quidem Apoſtolicis documentis, & eorum inſtitutis, non ſolùm Monachis, ſed etiam Canonicis ſummopere imperatur. *Apud Ivonem perperā interponitur oſtiatim. * *Epiſcopus Dumienſis.*

Interrogo, propter Anglóſne Bonifacius hoc Decretum condidit, an propter aliarum regionum Monachos? Si propter Anglos (ut quidem ex Beda ſatis conjicimus, dum Mellitus *de neceſſariis Anglorum Eccleſiæ cauſis cum Apoſtolico Papa Bonifacio tractaturus*, Romam profectus ſubditur;) conſequens eſt, ut Monachi Anglicani B. Benedicti profeſſi fuerint Regulam, cujus auctoritate Bonifacius eos tuetur. Nemo enim ad peregrini, ſed ad proprii juris præſcriptum abſolvitur, damnaturve. Si verò Bonifacius in aliorum Monachorum gratiam id pronuntiat; ſaltem ex hoc loco tria conficimus. Primùm jam tum in Canonem (ut vocant) tranſiiſſe Benedictinam Regulam, ex qua Pontifex ſuam ſententiam derivavit. Alterum, S. Benedictum abſolutè dici *Monachorum Præceptorem*, quod argumento eſt eum paſſim hoc nomine Monachis notum, & deſignatum fuiſſe. Tertium eſt, inde probari, Gregorio, Auguſtino, & Martino Pannonienſi, qui fuit Abbas & Epiſcopus Dumienſis, interdictas non fuiſſe Eccleſiaſticas dignitates, quòd *Benedictus Monachorum Præceptor hujus rei non fuit interdictor*. Certè Bonifacius Gregorium, & Auguſtinum ad S. Æquitii leges provocâſſet, ſi Benedictinæ Regulæ ſubditi aliquando iſti non fuiſſent.

Multa alia congerere poſſem argumenta. Nempe Theodorum Cantuarienſem Epiſcopum, qui *à Vitaliano Papa anno Dominicæ Incarnat. DC. LXVIII. ordinatus eſt*, teſte Beda, in ſuo Capitulari penes nos manu deſcripto ſtatuere, *ut in Monachorum Ordinationibus Abbas debeat Miſſam agere, & tres Orationes complere ſuper caput ejus, & ſeptem dies velet caput ejus cucullâ, & ſeptimo die Abbas tollat velamen de capite Monachi*. Qui ritus velandi Monachos in profeſſione ex antiqua & peculiari Ordinis noſtri conſuetudine proficiſcitur, ut conſtat tum ex Concilii Aquiſgranenſis cap. 35. tum ex S. Udalrici lib. 2. Conſuet. Cluniac. cap. 6. & aliis. Adducere in medium poſſem Regem Ethelredum, qui in Privilegio Eccleſiæ Cantuar. anno M. VI. conceſſo, cur Monachos Benedictinos reſtituerit in eamdem Eccleſiam, hanc rationem ſuggerit: *hoc ideo*, inquit, *effeci, & Monachos ejuſdem Ordinis, quem huc attulit S. Auguſtinus, in Eccleſia poſui, Ordinis ſcilicet, quem ille ex præcepto S. Gregorii, & ex Magni Regis Ethelberti conſtitutione, & auxilio in terram hanc intulit*. Mitto Diplomata Regia, chartas, & alia ejus generis ſexcenta. At certè præterire non deberem Johannis Seldeni validiſſima argumenta, quibus cauſam noſtram quaſi conductus propugnat vir eruditiſſimus. In his refert Bonifacii Papæ IV. litteras interminantes, ne quis Monachos in Monaſterio Dorobernenſi ſemel inſtitutos tranſmutare in poſterum, alioſve alterius Inſtituti inducere auderet. Sed jam metas excedo Præfationis, ad reliqua pergendum eſt. XCV *Beda lib. 3. Hiſt. Angl. c. 1.* *To. 1. Conc. Angl. p. 504. & ſeq.* *Seldenus in not ad Eadm. Hiſt. Novor. pag. 200. & 215.*

§. IX,

§. IX.

Obſervationes quædam Eccleſiaſticæ, & Aſceticæ, ex primi ſæculi Benedictini Actis erutæ.

XCVI OBSERVATIO I. *De extrema Unctione.* EX Sanctorum geſtis in ſæculorum ſeriem relatis cùm plura proveniant commoda, tum illud inprimis conſurgit, quòd res Eccleſiaſticæ meliùs exinde illuſtrentur. Quamobrem ut ſtudioſorum hominum labori non nihil accedat adjumenti, non incongruum viſum eſt, in Præfatione adnotare, quid in unoquoque ſæculo conſideratione dignum venerit, ne hac in parte antiquitatis amantes noſtram opellam deſiderent.

XCVII Et primò quidem in Vita S. Augendi, vulgò Eugendi, Abbatis Turenſis ab ejus diſcipulo elaborata occurrit inſignis locus de ſacræ Unctionis, quam Extremam nunc vocamus, Sacramento ad hæc verba: *Cùm ultra ſexagenariam ætatem ſex ferè menſibus prædictus Pater inæqualitate corporea laboraret, ſic tamen quòd numquam Canonico uſque ad horam defuiſſet curſu, nec bis in die feſſo corpuſculo coactus fuit aliquid impertiri, vocato uno ad ſe de Fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, ſecretiſſimè quoque ſibi pectuſculum petiit (ut moris eſt) inungi.* Neque id facit Eugendus ſanitatis gratiâ, quem in finem dumtaxat à priſcis Chriſtianis adhiberi ſolitam unctionem contendit non nemo magni apud novatores nominis: ſed causâ præmuniendi exitûs. Eugendus ſiquidem tunc apud diſcipulos querelam deponit, quòd ſe jam morti proximum in vita precibus ſuis retinerent. Ad metam ergo properabat, aut potiùs accedebat.

XCVIII Nec quemquam movere debet, quòd ſola pectoris unctio iſthic memoretur. Varii fuêre cùm in aliis Sacramentis, tum in iſto ritus ac ceremoniæ. Baptiſandos tertiùm mergi toto corpore, olim mos fuit. Baptiſmi tempora Paſchate & Pentecoſte definiebantur. Sic in unctione infirmorum non eædem partes ſemper inunctæ ſunt, nec ſervata eadem temporis ratio. Præcipua peccati organa, nimirum quinque corporis ſenſus, unctionem antiquiſſimo ritu exceperunt. Parvi pendenda non ſunt verba vitæ S. Theoderici Abbatis Remenſis, qui Theodorici Regis filiam ſuſcitaturus, *Oleo ſancto in morem reconciliantis quinque corporis ſenſus* illiniſſe dicitur. Illius vitæ ſcriptorem ſæculo IX. vixiſſe ex num. 13. apparet. Pectus cordis ſedem, ex quo omnes culpæ procedunt, ungi ſolitum fuiſſe aliquando, immò plerîſque in locis, uti apud Græcos etiamnunc id fieri, Menardus noſter in lib. Sacram. obſervavit. De tempore conferendæ infirmis Unctionis etiam variavit uſus. Unctionem Viatico præmittebant veteres, qui ritus apud ſolos Ciſtercienſes Monachos, & quaſdam fortè Eccleſias illibatus hactenus perdurat. Mos iſte antiquus ineunte ſæculo XIII. in deſuetudinem abiit. Sanctus Gilbertus de Semprinham anno Domini M.C.LXXXIX. denatus, *nocte, qua natus eſt Dominus* inquit vitæ auctor, *apud Monaſterium, quod eſt in Inſula de Kadeneia, Extremæ Unctionis Dominicique corporis munitus eſt Sacramentis*. Guillelmus Archiep. Bituricenſis mortuus anno M.CC.IX. *Cùm jam omnibus ritè peractis, etiam teſtamentum multis*

Vita S. Theod. n. 13. tom. 1. Act. SS. Ord. S. Bened.

Menard. in Sacram. pag. 358.

Tom. 2. Monaſt. Angl. pag. 669.

Sur. 10. Jan.

aſſi-

aſſiſtentibus viris edidiſſet, Fratribus convocatis Extremæ Unctionis Sacramentum humiliter ac devotè percepit. Eo percepto, etiam Sacroſanctam Euchariſtiam ſibi porrigi inſtantiſſimè poſtulavit. Hæc Vitæ ſcriptor coævus præferendus utique alteri ſupari apud Bollandum, qui Viaticum Extremæ Unctioni habita ſui temporis ratione præponit. Ergo Unctio infirmorum ante Extrema dicta eſt, quam Viatico poſterior eſſet. Porrò Extrema ſub finem ſæculi XII. vocari cœpit. Locus in Vita S. Mauræ à B. Prudentio ſcripta apud Camuzatum, ubi *Unctionis Extremæ* fit mentio, interpolatus videtur. Nam nec in Sacramentorum libris à Menardo editis, nec apud Udalricum in libris Conſuetud. Cluniac., nec apud Lanfrancum, Anſelmum, Petrum Damiani, Petrum de Honeſtis in Regula Cleric., nec apud S. Bernardum, aut Petrum Lombardum, *Unctionis Extremæ* nomen occurrit.

Boll. 19. Jan.

XCIX

Et tamen non ipſo morbi principio, ſed periculo imminente, infirmi ungebantur, & continuò Viaticum ſubminiſtrari mos erat*, quod nonnunquam in eodem morbo iterabatur, ut ex Sacramentorum libris quibuſdam, & ex vita S. Adelradi Abbatis Corbejenſis, manifeſtè verò ex vita Ludovici VI. Francorum Regis in Sugerio ſcripta patet. S. Chrothildis Regina in iſtis Actis *triceſimo die vocationis ſuæ ſecundùm Apoſtolum inuncta à Sacerdotibus oleo ſancto, & ſacri corporis & ſanguinis Chriſti percepto Viatico in Confeſſione Sanctæ Trinitatis corpus exuit.* Legi vitam S. Hunegundis à duobus auctoribus altero Anonymo coævo, altero Bernero Abbate Hummolarienſi litteris traditam. Iiſdem verbis uterque auctor, à nobis ſæculo Benedictino proximo ſincerè repræſentandus, Hunegundis extremam periodum ità deſcribit. *Adſtantibus circumquaque utriuſque ſexus Chriſto famulantibus, qui ad deceſſum tantæ Matris, atque Virginis convenêre ex vicinis & longinquis regionibus, dolor ingens & mæror & ſingultus erat omnibus, quoniam videbant ſe fruſtrari nimio ſolatio, licèt eſſent fidentes, quòd ejus ſemper in cœlis devotiſſimo fruerentur patrocinio. Inter hæc converſa eos, qui aſſidebant ſibi Presbyteros Unctionis oleum, & Communionem expetiit.* Quod circa annum DC. LX. contigit. Paſchaſius Radbertus in Vita S. Adelardi Abbatis Corbeïenſis, *Interrogavimus eum,* inquit, *utrumne vellet* oleo perungi, *quem procul dubio ſcieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in cœlum obſecrabat ut fieret. Quid putas tum ſanctus agebat animus, quantis tunc replebatur lacrymis. Erant igitur oculi ad Deum defixi, manus verò extenſæ.* An fortè ut ſanitatem flagitaret? Audi quod ſequitur: *Invitanſque Sanctum Spiritum dicebat, nunc dimittis ſervum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum in pace, quia percepi omnia tui Myſterii Sacramenta. Et nunc quid ſupereſt? niſi ut ad te veniam?* En cujus rei gratia *Unctionis Sacramentum* poſtulaverat. Denique B. Petrus Damiani ita de ſe ipſo teſtatur: *Dum hæc & his ſimilia frequentiùs itero, funereæ mihi parantur exſequiæ; ſacrati olei delibutione perungor, in cineris, ac cilicii ſtrato tamquam illic emoriturus exponor.* Hinc manifeſtum eſt, morituris unctionem collatam, antequàm *Unctio* vocaretur *Extrema*, ejuſque finem præcipuum non corporis ſanitatem, ſed animæ gratiam ab antiquis æſtimatum fuiſſe.

* *Riculf. Sueſſ. Epiſc. Conſtitut. X.* Oportet, ut Presbyteri infirmos ſuos poſt confeſſionem & reconciliationem oleo ſancto ungant, & tunc communicent.

Sur. & Boll. 2. Janu.

Petr. Dam. lib. 6. ep. 19.

C

Ceterùm quamobrem ſæculi tertii decimi homines vetuſtum Unctionis infirmorum Ordinem mutaverint, ex Britanniæ Conciliis utcumque conjeciſſe mihi videor. Quippe falſa hæc vulgi animos eo tempore invaſit perſuaſio, non ampliùs poſt ſuſceptam ſemel infirmorum Unctionem licere uxoratis, ſi convaluiſſent, reverti ad opus conjugale. Quæ ſuperſtitio ad alia erroris capita ſenſim prolapſa effecit, ut Unctioni Viaticum præmitterent. Ricardus Epiſcopus Sareſberienſis in Conſtitutionibus circa annum M. CC. XVII. factis, ubi

Ordo unctionis infirmorũ quando mutari cœpit, & cur?

To. 2. Conc. Angl. p. 115. ubi de Sacramentis Extremæ Unctionis agit. *Dicant etiam*, inquit, *ac denuntient confidenter Sacerdotes, quòd poſt ſuſceptum hoc Sacramentum licitum eſt reverti ad opus conjugale*. Illud idem in Conſtitutionibus anonymi Epiſcopi ſub annum M.CC.XXXVII. repetitur. Eam verò perſuaſionem non modò non deſiiſſe, ſed accreviſſe diſcimus ex Synodo Uvigornienſi tribus pòſt annis habita. Sic enim loquuntur Patres ad Capitulum de Extrema Unctione. *Sunt autem quidam, ut audivimus, qui poſt perceptionem hujuſmodi Sacramenti ſanitati priſtinæ reſtituti, nefas reputant vel uxores ſuas cognoſcere, vel carnes comedere, vel etiam aliqua ratione nudis pedibus ambulare. Horum autem errorem utpote doctrinæ ſanæ contrarium exſecramur, & eos comminationibus & monitionibus duximus corrigendos*. Et poſt pauca: *quidam etiam abhorrent hoc percipere Sacramentum, quòd hoc ſibi vix in ipſo mortis articulo ſuſtinent exhiberi: propter quod forſan accidit, quòd ejus expertes plurimi ab hac luce ſubtrahantur. Contra hunc igitur errorem cum aliis eos per Sacerdotes ſuos & Prædicatores alios crebris exhortationibus præcipimus præmuniri*. Gliſcentem errorem non ſuſtulit iſtud Concilium, ut apparet ex Synodo Exonienſi anno M.CC.LXXXVII. convocata, quæ conjecturam meam omnino confirmat his verbis: *Et quoniam quidam Laici imperiti de hoc Sacramento nequiter ſentientes, illud abhorrent, in tantum quòd vix velint illud ſuſcipere etiam in Extremis, fatuè æſtimantes, quòd poſt ipſius ſuſceptionem carnis eſum, nudis pedibus inceſſum, copulam carnalem etiam cum uxore legitima ſibi fore penitus interdicta, præcipimus Parochialibus Presbyteris, ut ubi noverint tantam hæreſim pullulare contrarium prædicent*, &c. Idemque denuo in Synodo Vvintonienſi anno DCCC. VIII. iteratur decretum: ut veriſimile ſit, ob ea vulgi deliramenta Unctionem infirmorum in mortis articulum reſervari cœpiſſe, ac ſenſim uſum in omnes Eccleſias fuiſſe propagatum.

[Margin: Ibidem pag. 235. — Ibid. pag. 247. — Ibid. p. 357. — Ibid. p. 448.]

CI De curationibus oleo factis.

Ad iſtam de Unctionis Sacramento obſervationem pertinet quæſtio, an oleum ad Unctionis Sacramentum conſecratum illud ipſum fuerit, quod Sancti in curandis infirmitatibus ſæpiùs cùm in his Actis, tum in aliis adhibuiſſe leguntur. Non eodem ubique oleo curationes divinitùs perpetratæ ſunt. Oleum ex tumulis Sanctorum, ſeu ex lampadibus ad eorum corpora lucentibus acceptum, non rarò uſui fuit. In vita S. Aredii Abbatis infrà: *Aliam potiùs de Chriſmario ſuo protulit ampullam, oleum quòd de S. Martini Eccleſia tulerat, continentem*. Et apud Gregor. Turon. de Glor. Conf. cap. 9. *Aredius Presbyter ampullulam olei de ſepulcro S. Martini abſtulit*. Venantius Fortunatus Pictavorum Epiſcopus oculis inunctis ex oleo ad S. Martini effigiem Ravennæ lucente lumen deſperatum, ut ipſe in lib. 4. de Vita S. Martini fatetur, recuperavit. Etiam oleum in infirmorum curationem de improviſo ſancti homines benedicebant. S. Martinus, referente Severo Sulpicio *pauxillum olei cum exorciſmi præfatione benedixit, atque ita in os puellæ ſanctificatum liquorem infudit*. Nec feminis ſanctis etiam id negatum. Gregorius Turonenſis Epiſcopus ſcribit, Monegundem à Sodalibus rogatam oleum ſalemque pro infirmis benedixiſſe. Epiſcopi in via poſiti oleum benedictum ſecum deferebant. S. Germanus Pariſiorum Epiſcopus, ut vitæ ſcriptor Fortunatus habet, procedens Namnetas *Diaconum cum Chriſmariis ſuis* curando homini ægroto mittit. In Capitulari lib. 6. cap. 175. præſcribitur. *Ut Presbyteri ſinè ſacro Chriſmate, oleoque benedicto, & ſalubri Chriſti Euchariſtia alicubi non proficiſcantur: ſed ubicumque vel fortuitu requiſiti fuerint, ad officium ſuum veniant parati reddendo debito*. Notanda verba Severi Sulpicii: *Non prætermittendum videtur, Avitiani Comitis uxorem miſiſſe Martino oleum, quod ad diverſas morborum cauſas ſicut eſt conſuetudo, benediceretur*. Certè benedicebatur oleum *pro infirmis, ſive pro populo*, ut conſtat ex Me-

[Margin: Sever. lib. 3. Dial. c. 3. — Greg. Tur. de vita Pat. c. 19. — Vit. S. Germani n. 47. Act. SS. Ord. S. Bened. tom. 1. — Sever. loco cit.]

rar.

nardi noſtri libris Sacrament. Quid eſt autem *pro populo*, niſi pro uſibus populi? inquit Goar. Id omnino ex vitæ S. Cæſarii Arelatenſis Epiſcop. lib. 2. num. 13. manifeſtum eſt. *Nam ad oleum benedicendum competentibus diebus in Baptiſterio annis ſingulis veniebat. Et ingrediens cucumula, cùm ad conſignandos infantes ſederet, parvuli illic pueri vel puellæ à parentibus miſſi certatim currebant exhibentes vaſcula cum aqua, alii cum oleo, ut eis benediceret.* Verùm Carolo M. imperante Concilium Arelatenſe anno DCCC. XIII. decrevit can. 18. *Ut Presbyteri ſub ſigillo cuſtodiant Chriſma, & ut nulli ſub prætextu medicinæ vel cujuslibet rei donare præſumant. Genus enim Sacramenti eſt, & non ab aliis niſi à Sacerdotibus contingi debet.* Idem in Concilio Maguntiacenſi can. 27. definitum eſt. Utrobique Chriſmatis nomine intelligendum Oleum infirmorum. Huc facit Theodori Cantuar. Epiſcopi Capitulare MS. *Romani*, inquit, *non velant viduam. Secundùm Græcos Presbytero licet Virginem ſacro velamine conſecrare, & reconciliare pœnitentem, & facere Oleum exorciſatum, & infirmis Chriſma, ſi neceſſe eſt. Romanis autem non licet, niſi Epiſcopo ſoli.* Hinc apparet, Innocentii Pontificis Romani ſententiam in epiſt. ad Decentium Eugubinum Epiſc., ubi *ægrotantes ſacro Oleo Chriſmatis perungi poſſe in ſua neceſſitate* docet, non rectè à Novatore detorqueri in Chriſma, quo baptiſati chriſmabantur. Nam Oleum exorciſatum, quod à Chriſmate infirmorum diſtinguitur, in Sacramentorum libris Remenſi & Ratoldi Abbatis Corbeïenſis Oleum baptiſandorum dicitur. De Oleo ſatis.

Menard. in Sacram. pag. 67. *Goar in Euchol. p. 432.* *Menard. in Sacram. pag. 142.*

CII OBSERVATIO II. Moribundi in Eccleſia Sacramenta ſuſcipiebant.

Secundo loco obſervandus venit piorum hominum ritus verè Chriſtianus. Quippe in extremis poſiti in Eccleſiam ſe deferri poſtulabant, ut illic Sacramentis muniti animam agerent. Id patet in Actis S. P. Benedicti, SS. Mauri, Gildæ, & Spei Abbatum à nobis hîc relatis. Exſtat hujuſce rei præclarum exemplum de S. Cuthberto Lindisfarnenſi Epiſc. auctore Beda, qui in vita ejus metricè ſcripta, quam ſæculo Bened. proximo in lucem edemus, ita cecinit:

> *Ecce ſacer reſidens Antiſtes ad Alta*
> *Pocula deguſtat vitæ, Chriſtique ſupinum*
> *Sanguine munit iter.*

Hoc ampliùs ex ſequenti obſervatione elucеſcet.

CIII OBSERVATIO III. Triplex modus profitendi pœnitentiam in extremis.

Tertia obſervatio erit de triplici modo profitendi pœnitentiam in extremis. Primò quidem per Reconciliationem atque Extremam Unctionem, quæ, ſicut Confirmatio Baptiſmi, ita Pænitentiæ complementum cenſebatur. S. Theodoricum Abbatem Remenſem, dum Theodorici Regis filiam ſuſcitare à mortuis vellet, *Oleo ſancto in Morem Reconciliantis quinque corporis ſenſus illiniſſe* ſuperiùs vidimus*. Unde Græci etiam ſani Unctione infirmorum utuntur in Pænitentiæ ſignum, & peccatorum expiationem, ut Goar in Euchol. animadvertit.

** num. 98.* *Euch. pag. 432. & 433.*

CIV

Alter profitendæ Pænitentiæ modus erat per cineris ac cilicii ſuſceptionem, à ſanctis Viris maximè frequentatus. Cujus rei exemplum in Vita S. Mauri Abbatis habemus. Auctor Vitæ S. Arigii Epiſc. Vapincenſis. *Nudato corpore*, inquit, *ante Altare S. Euſebii cum cinere ac cilicio jacens, Viaticum Corporis & Sanguinis Chriſti de manibus Iſicii Epiſc. & Diconcii Presb. cùm accepiſſet dixit*, &c. Antiquius & luculentius exſtat hujuſce ritus veſtigium apud Severum Sulp. in epiſt. ad Baſſulam de obitu S. Martini, qui morti proximus *in cinere & cilicio recubans cùm à diſcipulis rogaretur, ut ſaltem vilia ſibi ſineret ſtramenta ſupponi; non decet*, inquit *filii*, *Chriſtianum, niſi in cinere & cilicio mori. Ego ſi aliud vobis exemplum relinquo, ipſe peccavi.* Tranſiit pia illa conſuetudo

To.4.Spicil. Script. Vet. ad noſtros Cluniacenſes, eamque S. Udalricus in lib. 5. Conſuet. Cluniac. cap. 29. deſcribit hoc modo: *Famuli, qui ſunt in talibus multùm exercitati, multùmque periti, cùm viderent jam ejus exitûs horam imminere, cilicium expandunt, cinerem deſuper ſpargunt, & infirmum de lecto levatum in cilicium ſubmittunt, ab uno eorum percutitur tabula contra oſtium Clauſtri crebra, & quaſi continua percuſſione. Quod cùm ſignum ſit obituri, illico ut auditum fuerit, Fratres omnes accurrunt.* Eumdem olim obſervabant ritum Carthuſienſes, ut teſtantur vetera eorum Statuta, & ſimile quid à Laicis etiam actitabatur. Nam ante Unctionem Presbyter *faciebat crucem ex cinere ſuper pectus infirmi, & imponebat cilicium ſuper caput ejus.*

Menard. in Sacram pag. 345.

Præclarum eſt hac in re Ludovici VI. Franc. Regis exemplum, qui referente Sugerio Abbate *præcipiens tapetum terræ & cineres tapeto in modum crucis deponi, ibidem manibus ſuorum depoſitus, ſigno ſanctæ crucis præſentiam* * *ſuam muniens, XXX. Regni adminiſtrationis, ætatis verò ferè LX. anno Kal. Aug. ſpiritum emiſit.* Nec alio abludit Vita S. Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi, qui *dum in Vincentii Martyris Baſilica juxta Altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs ſtare præcepit, ut in accipiendo ipſe pænitentiam, virorum tantùm, non illarum circa eum cerneretur præſentia. Et dum à prædictis Sacerdotibus, ab uno cilicium, ab altero ſuper ſe mitti expoſceret cinerem, expandens manus ad cælum ita exorſus eſt,* &c. Reſpondebat uſus iſte pænitentiæ publicæ, de qua in Capitular. lib. 5. cap. 58. *Pænitentes tempore, quo pænitentiam petunt, impoſitionem manûs ſuper caput, & cilicium à Sacerdote ſicut ubique conſtitutum eſt, conſequantur.* Et cap. 71. *Qui pænitentiam publicè gerunt, debent unum annum eſſe cum cilicio inter audientes.* Perſeveravit praxis illa ad uſque ſæculum XIII. in infirmis. Nam Guillelmus Archiepiſc. Bituricenſis anno M. CC. IX. in extremis jacens, *voce & manu ſignificavit ſe velle in terram deponi. Parent illi juſſis ejus: & quia non decet Chriſtianum niſi in cinere & cilicio mori, in ſparſos humi cineres eum deponunt.* Quin Anonymus ſancti Dionyſii Monachus, qui S. Ludovici Francorum Regis gallicè vitam ſcripſit, eum *in cinere ac cilicio*, brachiis in modum crucis compoſitis, ſpiritum emiſiſſe refert.

* fortè pænitentiam.

V. Conc. Tolet. 3. c. 12.

CV Tertiam denique pænitentiæ publicæ formam infirmi ad incitas redacti profiteri cœperunt ſuſcepto habitu Monaſtico mediæ ætatis homines. Johannes Diaconus in Vita S. Gregorii à ſe ſcripta exemplum nobis ſuppeditat Lucidi Ficulini Epiſcopi, qui mortem ſibi imminere præmonitus, *Monachicum habitum ſuſcepit, & paullatim ingraveſcente moleſtia ſextâ feriâ diluculo ſubdormivit.* Idem refert Letaldus Monachus de Ermenthæo Epiſcopo Aurelianenſi in lib. Mirac. S. Maximini Abb. Miciacenſis num 40. Et Gregorius M. in Epiſt. ad Johannem Syracuſanum Epiſc. de Venantio Patricio ex Monacho ſcribens monet, *ut de anima ejus cogitare debeat exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus miſericordiam promittendo, ut ad habitum ſuum redire vel in extremis debeat, ut ei reatus tantæ culpæ in æterno judicio non obſiſtat.* Plura hujuſce rei exempla offendes apud Ordericum Vitalem, ex quo diſcimus, illis, qui habitum Monaſticum in exitu ita ſuſcepiſſent, convaleſcentibus non licuiſſe habitum ſuſceptum deponere. Quippe Monaſticæ profeſſionis vinculum ex ipſa Religioſi habitus ſuſceptione olim contrahebatur, ex Regulæ noſtræ præſcripto. Nec Regibus in extremis poſitis indignum viſum eſt depoſitâ purpurâ cucullam aſſumere. Ludovicus VI. Francorum Rex, auctore Sugerio Abbate in ipſius vita, *ut erat in conſiliis providus, ſibi ipſi conſulens, & miſeratus animæ ſuæ Deo placens, frequentatæ confeſſionis & orationum ſibi devotione providebat: hoc unum toto animi affectu peroptans apud SS. Martyres protectores ſuos Dionyſium Sociosque ejus ſe quomodocumque deferri, & ante ſacratiſſima* co-

Joh. Diac. lib. 4. c. 90.

Greg. lib. 9. epiſt. 31.

Reg. S. Bened. c. 58.

eorum corpora, Regni & Coronæ depoſitione coronam pro corona, pro regalibus inſignibus, & imperialibus ornamentis humilem B. Benedicti habitum commutando, Monaſticum Ordinem profiteri. Videant qui Monaſticæ paupertati derogant, inquit Sugerius, *quomodo non ſolùm Archiepiſcopi, ſed & ipſi Reges tranſitoriæ vitam æternam præferentes, ad ſingularem Monaſtici Ordinis tutelam ſecuriſſimè confugiunt.* Quin etiam feminas in extrema vitæ meta Religioſum habitum a viris accepiſſe, ſed muliebrem non virilem, probat charta Inſtitutionis Vallis Scholarium Ord. S. Auguſtini, anno M.CC.XV. confecta in hæc verba: *Mulieres ad habitum ſuum non recipiant, niſi in extremis, & quæ fortè apud eos elegerunt ſepulturam.* Iſtius ritus origo ex Conc. Tolet. III. can. 12. & IV. cap. 54. manaſſe videtur.

Spicil. tom. 8. pag. 227.

CVI

OBSERVATIO IV. De Electione Epiſcopi Lugdun.

Vita S. Conſ. n. 10. tom. 1. Act. SS. O. S. B.

Quarto loco notanda ſunt, quæ in Vita S. Conſortiæ Virg. de electione Epiſcopi Lugdunenſis referuntur. *Accidit eo tempore, ut Pontifex Eccleſiæ Lugdunenſis* (Viventiolus) *migraret ad Dominum. Mos autem erat præfatæ Eccleſiæ, ut quoties lege cunctis mortalibus debita ſuo viduaretur Epiſcopo, in eligendo ſucceſſore revelationem Domini expectaret. Tunc ergo triduano à cunctis præmiſſo jejunio, cuidam puerulo apparens in viſu Angelus Domini*, Eucherium Epiſcopum deſignavit. Certè jejunium triduanum ante Epiſcoporum electionem olim præmitti ſolitum fuiſſe, Acta Sanctorum paſſim teſtantur. Vita S. Aniani Aurelianenſis Epiſc. *Atque ut in ipſum concordia divinæ electionis clareſceret, cùm triduanum jejunium more Eccleſiaſtico indixiſſet, Brevibus & libris ſuper Altare poſitis, nec dum loquentem parvulum afferri præcepit, ut ipſe Breves ab Altari ſublevaret.* Cùm verò infans Anianum Epiſcopum inclamaſſet, ut *votis omnium fieret ſatisfactum, aperto Pſalterio verſum, quem primum invenerunt legentes dixerunt: Beatus quem elegiſti &c. Prolato quoque Apoſtolico Codice, in primo repererunt ſermone. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere &c. Sed & in Evangelii pagina hanc primam repererunt ſententiam. Super hanc petram ædificabo* &c. Etiam in S. Martini Turonenſ. Epiſc. electione adversùs Defenſorem intervenit ſors ex Pſalterio, quam Theodorus Cantuarienſis Epiſcopus in Pænitentiali vetat. In Vita S. Evurtii Aurelianenſis item Antiſtitis. *Tunc illi* (Epiſcopi) *ex communi tractatu indixerunt triduo jejunium univerſæ plebi, quærentes quem ſibi vellet Deus Antiſtitem purum officium atque libationem offerre.*

Theod. apud Burch. l. 10. c. 26.

CVII

OBSERV. V. De Baculo & Cruce Epiſc.

Vita S. Cæſarii lib. 2. n. 22. in Appendice noſtra.

Vita S. Germ. n. 27. t. 1. Act. SS. O. S. B.

Vita S. Samſ. lib. 2. n. 10.

* adde laminis.

Quinta etiam animadverſio ad Epiſcopos pertinet, ante quos Baculum paſtoralem præferri antiqui moris erat. In lib. 2. de Vita S. Cæſarii Arelaten. Epiſc. legimus: *Cùm ecce Vir Dei ibidem requiſitus ad aliam Eccleſiam pergeret, Clericus, cui cura erat Baculum illius portare (quod Notariorum officium erat) oblitus eſt*, &c. Item in vita S. Germani Pariſiorum Epiſcopi, *cujus Miniſter* (inquit Fortunatus) *quo loco Sancti tenebat Baculum, illic inergumenus pendebat religatus aërio vinculo.* Crucem etiam tum ante Epiſcopos geſtatam, teſtatur Auctor anonymus ferè æqualis, qui Acta S. Samſonis Dolenſis Epiſcopi duobus libris compoſuit, infra nunc primùm edita. *Poſt cujus obitus aliquod intervallum* (verba ſunt libri ſecundi Vitæ) *imago Crucis, quæ ante eum ferri ſemper ſolebat, quámque benedixerat, quæ denique auri atque argenti * circùm fuerat ſolidata, à quodam malefico ac peſſimo homine furtim detecta ac dehoneſtata eſt.*

CVIII

OBSERVATIO VI. De Stola Diaconorū.

Vita S. Mauri n. 15.

Sextò conſideranda ſunt verba Vitæ S. Mauri Abbatis, qui claudum & mutum curaturus, *Stolam cum qua eodem anno jubente beato Magiſtro ſuo ordinatus ad miniſterium fuerat Leviticum, & quam juxta morem ſanctitatis gratiâ primo indeſinenter ferebat anno, de collo ſuo protulit, & ſuper caput infirmi crucis ſignum faciens poſuit.* In decretis Canonum, & Regula S. Benedicti nulla iſtius ritus fit mentio. In Concilio Maguntiacenſi anno DCCC. XIII. ſtatutum eſt cap.

28. *ut Presbyteri ſinè intermiſſione utantur orario propter differentiam Sacerdotii dignitatis*. Huc reſpicit lib. 6. Capitular. cap. 169. & Concilium Triburienſe cap. 26. apud Burchardum: *Ut Presbyteri non vadant, niſi ſtola vel orario induti*. Denique Johannes Saresberienſis in Vita MS. Thomæ Cantuarienſis Epiſcopi ſcribit; *Stolam tamen jugum Chriſti ſuave circa collum diebus ac noctibus habebat*. Nihil ſimile de Diaconis præterquàm in Vita S. Mauri legiſſe me memini. An fortè adhuc tunc temporis veſtes ſacræ in uſu extra myſteria erant? legimus S. Severinum Abbatem Agaunenſem, in Clodovei Francorum Regis aulam profectum, poſt orationem *ſe Caſulâ exuiſſe*, ac ſuper Regem eam impoſuiſſe: & S. Germano Pariſiorum Epiſcopo mulierem nervis contractam in egreſſu de Monaſterio Turonenſi occurriſſe, quam *ſub Caſulam receptam* ſanâſſe Vir ſanctus dicitur. Non me fugit Caſulam nonnunquam pro Tunica talari uſurpari, ad quem modum Fortunatus in Vita S. Medardi Noviomenſis Epiſcopi à noſtro Acherio recèns editâ, *cùm adoleſcens*, inquit, *ad ſcholam recurreret, Caſulam, quam ei genitrix ſua fecerat, per ipſum ad artificem componendam direxit*. Et Concilium Ratisbonenſe anno DCC. XLII. *Ut Presbyteri vel Diaconi, non ſagis Laicorum more, ſed Caſulis utantur ritu Servorum Dei*; Ubi *Caſulæ* ſumuntur pro Tunicis talaribus Monachorum, qui *Servi Dei* apud Antiquos appellabantur, Moniales verò *Ancillæ Dei*. At certè indecorum fuiſſet, vel Germanum excepiſſe mulierem *ſub Caſula*, vel Severinum *Caſulâ* ſe exuiſſe, ſi Caſula in allatis teſtimoniis pro Tunica accipi deberet. Locus apud Gregorium Turonenſem de quodam Diacono Caſulam in uſum profanum geſtante, ad Tunicam vulgarem nulla ratione deflecti poteſt. *Et quia novimus*, inquit Gregorius, *Priſcum Epiſcopum huic Sancto* (Nicetio Lugdun. Epiſc.) *ſemper fuiſſe adverſum, Diacono cuidam hujus Caſulam tribuit. Erat autem valida, eò quòd & ipſe Vir Dei robuſto fuiſſet corpore. Capſa autem hujus indumenti ita dilatata erat atque conſuta, ut ſolent in illis * candidis fieri, quæ per Paſchalia Feſta Sacerdotum humeris imponuntur. Ibatque Diaconus cum hoc veſtimento diſcurrens ac parvipendens, de cujus uſibus remanſiſſet, hoc habens in lectulo, hoc utens in foro*. Nec Diaconum arguit Gregorius de iſtius modi profano uſu, ſed quòd parvi penderet, *de cujus uſu remanſiſſet*. Ut propterea veritati proximum videatur. B. Maurum ex recepto more Stolam Leviticam extra rem ſacram geſtâſſe. Quod eo animo fiebat, ut Diaconi ſemper gradus ſui dignitatem haberent ob oculos, & à Subdiacono diſtinguerentur. Nec fortè aliò ſpectat canon. 27. Concilii Bracarenſis I. Theodemiri Regis anno III. Chriſti D. LXIII. celebrati, cujus hæc verba: *Placuit quia aliquanti hujus provinciæ Eccleſiæ Diacones abſconſis infra tunicam utuntur orariis, ita ut nihil differre à Subdiacono videantur, ut de cetero ſuperpoſito ſcapulæ utantur orario*.

Burch. l. 6. c. 10.

Vita S. Germ. n. 7. tom. 1. Act. SS. Ord. S. Bened. Tom. 8. Spicil.

Greg. Tur. de Vit. PP. c. 8.

* id eſt in Albis unde Dominica in Albis.

CIX De Chriſmali circumferendo.

Simili Religione apud Britannos nefas erat ſinè Chriſmali procedere Chriſtianum. Beda in Pænitentiali cap. 6. *Qui oblitus fuerit Chriſmal, pergens procul ad opus aliquod, quinis quinquies percuſſionibus* (ſubjaceat) &c. Quid ſit Chriſmal, necdum ſatis expoſitum legi. Variæ ſunt Chriſmalis acceptiones. Aliquando pro vaſe, in quo Chriſti Corpus ſervatur, vel pro palla (ut vocant) corporali uſurpatum Menardus rectè probat: at neutra ſignificatio locis adductis congruit. Columbanum, & Bedam nonnulli interpretantur de velo ſeu faſcia, qua ligabatur frons eorum, qui ab Epiſcopo inungebantur. Omnino verò uterque explicandus eſt de candido illo amictu ſeu caputio albo, quod Baptizatorum capitibus poſt factam verticis è Chriſmate unctionem imponebatur. Id colligitur ex vetuſtis Sacramentorum Codicibus. In libro mutilo Sacramentor. Monaſterii Anianæ ita ſcriptum reperitur: *Tunc Sacerdos baptizet illum*

Menard. in Sacram. pag. 199.

illum dicens: & ego te baptizo in nomine Patris (& mergat ſemel) & Filii (& mergat iterum) & Spiritus Sancti (& mergat tertiò.) Tunc faciat de Chriſmate crucem cum pollice in vertice eorum, cum invocatione S. Trinitatis, dicens Orationem: Deus Omnipotens &c. Tum continuò ſubditur: *Hic mittat Chriſmale in capitibus eorum* dicens: *accipe veſtem candidam, ſanctam, & immaculatam &c. Poſteà mittat cereos illuminatos in manibus eorum dicens: accipe lampadem ardentem* &c. In Miſſali Codice manu antiquitus deſcripto, qui in Bibliotheca noſtra San-Germanenſi ſub nota 620. obſervatur, eadem ferè occurrunt, niſi quòd *Chriſmal*, non *Chriſmale* habetur. Hæc in tranſcurſu dicta ſunto.

CX OBSERVATIO VII. De Cantu Laicorum in Eccleſia.

Septimo loco prætermittenda non ſunt ex S. Cæſarii Arelatenſis Epiſcopi vita hæc verba: *Adjecit etiam atque compulit, ut Laicorum popularitas Pſalmos & Hymnos pararet, altaque & modulata voce inſtar Clericorum alii græcè, alii latinè Proſas, Antiphonaſque cantarent, ut non haberent ſpatium in Eccleſia fabulis occupari.* Fortunatus in lib. 2. Carm. 10. id etiam à S. Germano Pariſiorum Epiſcopo proviſum teſtatur.

In lib. 1. vitæ S. Cæſarii n. 11. in Append.

Pontificis monitis Clerus, plebs pſallit, & infans.

Et Theodorus Cantuarienſis Epiſc. in Capitulari MS. ſæpè laudato: *Laicus in Eccleſia non debet recitare, nec Alleluja dicere, ſed Pſalmos tantùm & Reſponſoria ſinè Alleluja.* Et tamen in Synodo Laodicena ſtatutum fuerat can. 15. *Non oportet præter Canonicos cantores, qui ſuggeſtum aſcendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in Eccleſia.*

CXI OBSERVATIO VIII. De ſeceſſu Quadrageſimæ.

Octava obſervatio erit de notiſſimo ſeceſſu, quem homines pii in Quadrageſima frequentabant. Auctor vitæ S. Marii Bodanenſis Abbatis à nobis relatus; *Cùm autem*, inquit, *ut mos eſt Religioſorum in Quadrageſima, Vir Dei in cella retruſus parciùs ſolito viveret, Lucretius Dienſis Epiſc. ad eum viſitandum aſſiduè veniebat.* Item S. Braulio in Vita S. Æmiliani: *Mos quippe erat ei his diebus, ſolùm cellulâ eſſe contentum, neque quemquam videre ſolitum, niſi unum è ſuis, qui propter vitæ hujus ſubſidium ei parciſſimum ac vilem miniſtrabat cibum.* Sanctus Senoch apud Gregorium Turon. de Vita Patr. cap. 19. à die feſto S. Martini uſque ad Chriſti Natale, ac totâ Quadrageſimâ recludebatur. Lege infrà Vitam S. Marculfi Abbatis Nantenſis, qui in quamdam Inſulam quotannis ſecedebat, *quatenus ibi per illud tempus Quadragenarium corpus rigidiùs ſolito maceraret, & quo ab hominum conſpectu eſſet remotior.* S. Hermelandus Abbas Antrenſis, cujus Acta ſæculo proximo referemus, *conſuevit Quadrageſimæ diebus ob vitandam hominum frequentiam, qui illum Fratreſque viſitaturi cum oblationibus ad Monaſterium adventabant, Antriginum petere, atque illic cum paucis Fratribus multâ abſtinentiâ corpus ſuum macerare, ut in Paſchali ſolemnitate poſſet ſe ipſum Deo hoſtiam gratiſſimam exhibere.* Etiam Epiſcopis pia illa conſuetudo familiaris erat. Exemplo ſunt Dubricius in lib. 1. Vitæ Samſonis num. 33. & Samſon ipſe in lib. 2. num. 12., quam vitam hoc tomo exhibemus. Palladium Santonicum Epiſcopum *diebus Quadrageſimæ ſanctæ in Inſulam maris orationis causâ ſecedere, & ad Dominicæ Cœnæ feſta ad Eccleſiam ſuam populo expectante redire conſueviſſe*, in libri 8. hiſtor. cap. 43. ſcribit Gregorius Turonicus Epiſcopus. *Et in loco ſecreto ac remoto, qui Leuconaus dicebatur, B. Pontifex Ambianenſis Berendus diebus Quadrageſimæ contemplationi Divinæ inſiſtere ſolebat*, ſicuti ait Auctor æqualis de Vita Walarici Abbatis. Eadbertus Lindisfarnenſis Epiſcopus apud Bedam *ſæpius in remotiore ab Eccleſia loco, refluis undique pelagi fluctibus cincto, ſolitarius manebat. In hoc etenim ſemper Quadrageſimæ tempus agere, in hoc quadraginta ante Dominicum Natale dies in magna continentia, orationis & lacrymarum devotione tranſigere ſolebat.* Quod etiam de Johanne Ha-

Vita S. Marii n. 4. tom. 1. Actor. SS. O. S. B.

Vita S. Æmil. c. 10. to. 1. Act. SS. O. S. B.

Apud Sur. 25. Mart.

Beda lib. 1. Hiſt. Angl. c. 39.

gul-

Ibidem c. 2. *To. 4. Spicil.*

gulſtadenſi Epiſc. idem Auctor commemorat. Denique Canonicis Chrodegangus Mettenſis Epiſc. in Regulæ cap. 34. præcipit, *ut tempore Quadrageſimæ foris clauſtra, niſi neceſſe fuerit, non egrediantur*. Lege Sophronium de Vita Mariæ Ægypt. cap. 6.

CXII OBSERVATIO IV. *De Feminarum acceſſu ad monachales Eccleſias prohibito.*

Nonò, ex eodem ſeceſſus ac ſolitudinis ſtudio feminis quondam in nonnullas Monachorum Eccleſias aditus fuit interdictus, ut patet ex Vita Sancti Carileſi in Appendice noſtra relata: immò & viris negatus fuit in Monaſterio Sancti Johannis Reomaënſis: cujus Acta cum notis in eadem Appendice legenda ſunt. Adrevaldus in lib. 1. Mirac. S. Benedicti cap. 28. ubi de particulis Reliquiarum S. Dionyſii, & B. Sebaſtiani Monaſterio Floriacenſi conceſſis agit; *Porrò*, ait, *quia ex antiqua Auctoritate ſancitum erat, feminas extra exteriores portas Monaſterii haud quaquam tranſitum introrſus habere, hi qui à longe Memorias Sanctorum ſecuti fuerant, ad preces convertuntur, ut permitteretur eis poſcentibus causâ orationis Eccleſiam, in qua Sanctorum Reliquiæ depoſitæ erant, ingredi, votaque ſua perſolvere, quod quia adverſum erat Religioni Monaſticæ, nullo omnino pacto impetrare valuerunt. Illis verò in prece perdurantibus, cœpêre etiam quinque nobiliores causâ tanti rumoris excitati ad tam venerabile undequaque confluere ſpectaculum: junctiſque precibus vix extorquere quoquo modo ab Abbate & Fratribus potuerunt, ut extra portam Monaſterii ad Occidentalem plagam in loco nemoribus conſito tentorium extendi juberet, quò Memoriæ Sanctorum certo tempore hoc eſt vigiliâ Dominici diei deferrentur*, Obſervatu dignum eſt, quòd *ex antiqua auctoritate* id fieri dicit Adrevaldus, homo (ut ex eodem capite patet) Ludovico Pio Auguſto paullò junior. Quæ Religio potiùs ex quorumdam Monaſteriorum peculiari lege profecta eſt, quàm vel ex S. Benedicti Regula, quæ cap. 59. Parentibus puerum oblaturis in Eccleſiam permittit acceſſum *, vel ex generali Gallicanorum Monachorum praxi: ſiquidem baptizari in Monaſteriis Gallicanis parvulos ſolitos fuiſſe, Terreolus Uceciensis Epiſcopus in Regulæ cap. 15. auctor eſt. Lege Regulæ Tarnatenſis cap. 20. Et tamen Monaſterii Condateſcenſis aditus feminis interdictus erat. Unde S. Romanus Abbas apud Gregorium Turon. de Vita Patrum cap. 1. *Non poteſt fieri*, inquit, *ut ego in Monaſterio ſepulcrum habeam, à quo mulierum acceſſus arcetur*. Eadem conſuetudo vigebat apud Cœnobii Caſtrenſis Monachos, teſte Aimoino in Hiſtoria Tranſlationis S. Vincentii Mart. Cæſarauguſtani, cujus corpus ſæculo IX. Caſtrum Galliæ Narbonenſis opidum advectum eſt. En Aimoini verba: *Martyris itaque corpus ſervandum, venerandumque in Eccleſia Almæ Genitricis Dei Mariæ ante ipſius Cœnobii portam collocaverunt ob devotam maximè feminarum frequentiam, quibus Monaſterii ipſius aditus ex antiqua Patrum ejuſdem loci conſuetudine denegatur*. Monaſterii nomine comprehendit Baſilicam Monachorum Caſtrenſium, præcipuam S. P. Benedicto ſacram; quòd regulari murorum ambitu contineretur. Ut meritò ſuſpicari liceat, Concilium Autiſſiod. anno D.LXXVIII. convocatum eodem modo intelligendum eſſe, dum ita definit can. 26. *Si quis Abbas mulierem in Monaſterio ſuo ingredi permiſerit, aut feſtivitates aliquas ibi ſpectare præceperit, tribus menſibus in alio Monaſterio retrudatur, pane & aqua contentus*. Et Gregorius M. in lib. 5. epiſt. 43. aliiſque, in Monaſteriis *Miſſas publicas* fieri prohibet ab Epiſcopo, *ne in Servorum Dei receſſibus popularibus occaſio præbeatur ulla conventibus, & ſimpliciores ex hoc animas plerumque in ſcandalum trahat. Frequentior quoque*, ait, *mulierum introitus arceatur*. Mira ſunt, quæ de Torneïæ Cœnobio Vuillelmus Malmesb. in lib. 4. de geſtis Pontif. Angl. ſub finem memorat his verbis: *Solitudo ingens ad quietem data Monachis, ut eò tenaciùs hæreant Superis, quò caſtigatiùs mortales conſpicantur. Femina ibi ſi viſitur,*

* *V. Concil. Aquiſgran. c. 36.*

Hiſt. Tranſl. S. Vinc. apud Boll. 22. Jan.

Lege decretum Synod. Gregorii apud Baron. an. 601.

Digitized by Google

tur, monſtro habetur: maribus advenientibus quaſi Angelis planditur. Ceterùm ibi nullus niſi momentaneè converſatur: Famuli Monachorum & ipſi feriatis diebus abſunt. Verè dixerim inſulam illam eſſe caſtitatis diverſorium, honeſtatis contubernium, divinorum Philoſophorum Gymnaſium. O quis mihi det tales Inſulas! Priſcam illam Ordinis noſtri diſciplinam revocaverunt initio Patres Ciſtercienſes. Probat Vita S. Bernardi Abbatis Clarevallenſis, cujus vitæ lib. 4. cap. 2. ubi de Sancti Viri funere agitur, hæc legimus: *Amariùs tamen pro foribus Monaſterii lamentabatur ſexus miſerabilium mulierum, quòd accedentibus ad beata veſtigia viris, Monaſtici Ordinis diſciplina inexorabiliter eis etiam tunc negaret ingreſſum.*

Decimam adnotationem inſtituemus de labore manuum, quem Monachi CXIII
primis illis ſæculis exercebant. Nonnoſus Soractenſis Præpoſitus, teſte Gre- OBSERVATIO X.
gorio M. in lib. 1. Dialog. cap. 7. laborem extra Monaſterium etiam caritatis De labore
gratiâ fieri non probavit, *ne exeuntes Fratres ex Monaſterio, animarum damna* manuum.
paterentur. Unde S. Iſidorus in Regulæ cap. 1. *Hortulus ſanè intra Monaſterium ſit incluſus, quatenus dum intus Monachi operantur, nulla occaſione exteriùs evagentur*. Omnino ad mentem S. P. Benedicti, cujus hæc ſententia in Reg. cap. 66. *Monaſterium ſi fieri poteſt, ita conſtruatur, ut omnia neceſſaria, id eſt aqua, molendinum, hortus, piſtrinum, vel artes diverſæ intra Monaſterium exerceantur, ut non ſit neceſſitas Monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum.* Et tamen in cap. 48. concedit, ut ob loci neceſſitatem Monachi *ad fruges colligendas per ſe occupentur*, quod ipſe, ac S. Maurus factitâſſe leguntur

Antiquis maximè placebat codicum ſcribendorum opera. *Ego fateor vo-* XCIV'
tum meum inter vos ait Caſſiodorus ad Monachos ſuos, *quæcumque poſſunt cor-* Antiqua-
poreo labore compleri, Antiquariorum mihi ſtudia (ſi tamen veraciter ſcribant) non riorum labor.
immeritò forſitan plùs placere: quòd & mentem ſuam relegendo ſcripturas divinas Caſſiod. lib.
ſalutariter inſtruunt, & Domini præcepta ſcribendo longè latéque diſſeminant. Fe- 2. Inſt. c. 7.
lix intentio, laudanda ſedulitas: manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, ſalutem mortalibus tacitùm dare, & contra diaboli ſurreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera ſatanas accipit, quot Antiquarius Domini verba deſcribit. Uno itaque loco ſitus, operis ſui diſſeminatione per diverſas provincias vadit. In locis ſanctis legitur labor ipſius, audiunt populi, unde ſe à prava voluntate convertant, & Domino pura mente deſerviant. Operatur abſens de corpore ſuo. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacenſis Caſſiodorum imitatur, ac ferè ſuperat in Antiquarii operis commendatione, ad Giſſebertum Recluſum ita
ſcribens: *Plantari non poſſunt arbuſculæ, rigari nequeunt ſata, neque aliquid rura-* Pet. Ven. lib.
lis operis exerceri, recluſione perpetua prohibente: ſed, quod eſt utilius, pro aratro 1. ep. 20.
convertatur manus ad pennam, pro exarandis agris, divinis litteris paginæ exarentur. Seratur in Chartula verbi Dei Seminarium, quod maturatis ſegetibus, hoc eſt libris perfectis, multiplicatis frugibus eſurientes lectores repleat, & ſic panis cœleſtis letalem animæ famem depellat. Sic planè, ſic verbi divini poteris fieri taciturnus prædicator, & lingua ſilente in multorum populorum auribus manus tua clamoſis vocibus perſonabit. Mira addit, ac demum ita claudit ſententiam: *tantoque tempore etiam poſt mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum tuorum, quantò (ut ita dicam) durare potuerit vita librorum tuorum.* Julianus defenſor a
Romano Pontifice ad S. Æquitii Monaſterium miſſus, *Antiquarios ſcribentes re-* Greg. M. lib.
perit. Leobardus Recluſus, teſte Gregorio Turon. *ad cellulam Majori-Monaſte-* 1. Dial. c. 4. Greg. Tur.
rio propinquam acceſſit, ibique ſibi propriis manibus membranas faciens ad ſcriben- de Vit. Pat. c.
dum aptavit: more videlicet Monachorum Majoris Monaſterii, apud quos, 11.
auctore Severo Sulpicio, *ars ibi exceptis ſcriptoribus nulla habebatur. Cui tamen* Sever. in vi-
operi minor ætas deputabatur, majores orationi vacabant. Hunc laborem ſtrenuè ta S. Martin. c. 7.
exce-

Digitized by Google

exceperunt S. P. Benedicti diſcipuli, eumque poſteris ſuis quaſi teſtamento reliquerunt. Adeò ut quidquid apud Antiquos eruditum, ac ſcitu dignum, quidquid apud Patres pium & ſapientiæ plenum, quidquid in Conciliis ſanctum, quidquid in libris ſacris divinum eſt; totum id (procul jactantiâ dictum velim) per Monachorum noſtrorum manus ad hæc uſque tempora pervenerit. Iſta fuſiùs perſecutus ſum, tum ut hominibus ætatis noſtræ nonnullis, quibus adeò inviſum eſt nomen Monachorum, hortator ſim, quò his paullulò ſe præbeant æquiores: tum ut Fratres ac Sodales meos commoneam homo tenuis conſilii, ut Majores ſuos imitari pergant, non jam libros exſcribendo, quamquam eos ad id etiam poſt typorum inventionem ſpeciali tractatu invitat Trithemius noſter; ſed quà libros editos emendando, quà veteres ſcriptores eruendo, quà Codices Mſs. ſtudioſè aſſervando & poſtliminio ſibi aſſerendo, quà Monaſteriorum noſtrorum hiſtorias deſcribendo: ut pro ſuo quiſque modulo Eccleſiam juvent, & Monaſtici Ordinis decus interire non patiantur. Hæc extra modum dicta benignè accipi etiam atque etiam rogo.

CXV. Qui præ corporis infirmitate operoſos labores manibus exercere non poterant, iis pro Regulæ indulgentia prolixioribus ſtudiis aliorum operas compenſare licebat. Vvillelmus Malmesb. in lib. 1. de Geſtis Pont. Angl. nobis ſuppeditat Lanfrancum, *qui factus Monachus, homo qui neſciret agreſti opere victum quærere, publicas ſcholas de Dialectica profeſſus eſt, ut egeſtatem Monaſterii ſcholarum liberalitate temperaret.* Cùm econtra Herlevvinus Abbas coquendis panibus, & fimo tractando occuparetur. Bernardus ſingulare illud Eccleſiæ, & Ordinis Monaſtici ornamentum, ex ſpeciali diſpenſatione manuum laborem frequentiori ſcriptione commutabat. *Quòd aliquoties* (inquit ad Fratres) *vobis loquimur præter conſuetudinem Ordinis noſtri non noſtra id agimus præſumptione, ſed de voluntate venerabilium Fratrum & Coabbatum noſtrorum, qui id nobis etiam injungunt, quod tamen ſibi quidem paſſim nolunt omnino licere. Nempe aliam mihi rationem & ſingularem neceſſitatem eſſe noverunt. Neque enim modò loquerer vobis, ſi poſſem laborare vobiſcum. Illud fortè vobis efficacius verbum fieret, ſed &, conſcientiæ meæ magis acceptum. Ceterùm quando id mihi peccatis meis exigentibus, & oneroſi hujus (ut ipſi ſcitis) tam multiplici infirmitate corporis, & ipſa quoque temporis neceſſitate negatur; utinam dicens, & non faciens in Regno Dei vel minimus merear inveniri.* Multa in hanc ſententiam habet Iſidori Regula, inter cetera verò cap. 6. *Qui ſic volunt lectioni vacare, ut non operentur, ipſi lectioni contumaces exiſtunt, quia non faciunt quod ibi legunt. Ibi enim ſcriptum eſt: Operantes panem ſuum manducent.* Sed tandem, *qui non valet inſiſtere operi, det promptiùs operam lectioni: quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat,* monet S. Ferreolus. Legendus omnino Guillelmus S. Theoderici Abbas in Epiſt. ad Fratres de Monte Dei. *Operandum eſt,* inquit cap. 6. *aliquid manibus, quod injungitur, non tam quòd animum delectando ad horam detineat, quàm quod ſpiritualium ſtudiis delectationem conſervet & nutriat: in quo remittatur ad horam animus, non reſolvatur;* Nempe ut *panem ſuum efficiant operando, quantùm operari poſſunt teſtimonio Dei & conſcientiæ ſuæ,* ait cap. 13. Et infrà: *Veſcamur ſaltem ſecundùm pœnam Adæ pane noſtro, ſi non poſſumus in ſudore vultus noſtri, in dolore cordis noſtri, in lacrymis doloris, ſi non poſſumus in ſudore laboris. Magnam hanc jacturam Profeſſionis noſtræ ſuppleat pietas ac devotio conſcientiæ humilis.* At libros Morales ſcribere non eſt animus. Notationes finio.

Bernard. ſerm. 10. in pſal. Qui habitat.

Ferr. Reg. c. 28.

CXVI. Nonnulla in Philologorum gratiam obſervarem, niſi Lectoris faſtidium incurrere oneroſa prolixitate vererer. Ambo Gregorii Epiſcopi, Romanus alter, alter Turonicus, genium Scriptorum ſæculi ſui, quorum eximia duo lumi-

nina erant, in ſe ipſis nobis expreſſerunt. *Non metaciſmi colliſionem fugio*, ſcribit Gregorius Magnus, *non barbariſmi confuſionem devito, ſitus motuſque præpoſitionum, caſuſque ſervare contemno, qui indignum vehementer exiſtimo, ut verba cæleſtis oraculi reſtringam ſub Regulis Donati. Neque enim hæc ab ullius temporis interpretibus in Scripturæ ſacræ auctoritate ſervata ſunt: Ex qua nimirum quia noſtra expoſitio oritur, dignum profectò eſt, ut quaſi edita ſoboles matrem ſuam imitetur.* Ita vir non minùs modeſtiâ, quàm ſapientiâ ſummus. Gregorius verò Turon. *Timeo*, inquit, *ne cùm ſcribere cœpero, qui ſum ſinè litteris Rhetoricis & arte Grammatica, dicat mihi aliquis: An tu Ruſtice & Idiota, ut quid nomen tuum inter Scriptores indi æſtimas? aut opus hoc à peritis accipi putas, cui ingenium artis non ſuppeditat, nec ulla litterarum ſcientia ſubminiſtrat. Qui nullum argumentum utile in litteris habes, qui nomina diſcernere neſcis, ſæpius pro maſculinis fœminina, pro fœmininis neutra, & pro neutris maſculina commutas. Qui ipſas quoque præpoſitiones, quas nobilium dictatorum obſervari ſanxit auctoritas, loco debito plerumque non locas. Nam pro ablativis accuſativa, & rurſus pro accuſativis ablativa ponis.* Hi flores illius temporis erant. *Contempto, fructo*, ceteraque id genus pro ſexto caſu nominum quartæ declinationis de more ſonabant. *Anteſtis* pro *Antiſtes* paſſim antiqui libri, *Sanctæmoniales* Gregorius M. in ſuis Dialogis præferunt. *Spaniam* apud antiquos, etiam apud ipſummet Apoſtolum in cap. 15. Epiſt. ad Rom. ideò ſcriptum exiſtimo, quod littera S ſyllabæ noſtræ *His* ſono æquaretur. Nam in vetuſtis libris Iſidori manu exaratis ſæpius lego *ſtoria* pro *hiſtoria*, *ſtorialiter* pro *hiſtorialiter*, ut codex noſter San-Germanenſis notatus 265. qui duos Iſidori libros ad Sororem continet, in lib. 2. cap. 19. & alter codex ſignatus 250. qui ejuſdem Chronicon ab initio mundi complectitur, in Præfatione legentibus plura hujuſmodi loca ſubminiſtrant.

Greg. M. in Job. c. 5.

Greg. Tur. in Præf. de Gl. Conf.

Ingratus ſim, Præfationem ſi clauſero non habitâ iis gratiâ, qui operâ, CXVII
conſiliis, libris Mſs. nobis adjumenta benignè ac liberaliter præbuerunt. Operam in Actis Sanctorum perquirendis tranſmittendiſque contulerunt Domnus Simon Guillelmus Benedictinus Subprior Monaſterii S. Gisleni in Hannonia, & D. Jacobus Lannoyus Ciſtercianus, ambo viri docti. Hic manu, commendaticiis litteris ad exteras etiam Nationes directis, Opus noſtrum non ſecus ac fetum proprium promovere ſtuduit. Conſiliis Virorum Clariſs. Jacobi *de Saincte Beuve* Doctoris ac Socii Sorbonici, & Hadriani Valeſii Hiſtorici Regii multùm me debere profiteor. Scriptos Codices nobis ſuppeditârunt Bibliothecæ San-Victorina & Thuanea: nonnullos commodavit Claudius Jolius Pariſiacæ Eccleſiæ Canonicus, vir eruditionis & humanitatis eximiæ. Nobis inſtar Bibliothecæ fuit, qui juvandis litteris totus natus eſt, V.C. Antonius Vion Herovallius, Lutetiæ in ſuprema rationum publicarum Curia Auditor. E noſtris plures habuimus laboris adjutores. D. Odonem *de la Mote* & D. Claudium Chantelovium ſecuriùs laudo, quia mortuos: hunc multigena eruditione præditum, qui dum multa meditatur, in ipſo ætatis flore interceptus eſt: illum in hiſtoria ſacra adeò verſatum, ut eum Illuſtriſs. Henricus Spondanus ſtudiorum ſuorum adjutorem poſtulaverit, V.C. Andreas Sauſſaius nunc Tullenſis Epiſcopus ſubſidiarium expertus ſit in condendo Martyrologio Gallicano, quod antea Odo noſter cogitabat. Tertium addo itidem vitâ nuper functum D. Franciſcum *le Sueur*, virum doctum, qui plures Sanctorum Vitas ipſe deſcripſit & illuſtravit. Aliorum qui adhuc ſuperſunt modeſtiæ parcere cogor. Ex Bibliothecis Monaſteriorum noſtrorum S. Petri Corbeïenſis, S. Benedicti Floriacenſis, S. Remigii Remenſis, & S. Theoderici prope Remos, item S. Cornelii Com-

pendienſis, & S. Petri Conchenſis, multum auxilii accepimus, auctores beneficii nominare ſuperſedeo, pluresque alios, quos propriis locis deſignabo.

CXVIII Supereſt, ut omnes quorum intereſt, Sodales noſtros, cujuſcunque regionis Monachos, quibus S. Benedictus cordi eſt, ſubſidio vocem, & in laboris noſtri invitem conſortionem: immò quoſcunque pios doctoſque viros, quibus ſacræ antiquitatis nomen antiquum eſt. Juvabunt autem nos plurimùm, ſi Acta vetera Sanctorum noſtrorum, qui peculiari cultu quibuſdam in locis honorantur, eorumve Miracula & Tranſlationes, ſincerè deſcripta & diligenter collata nobis tranſmiſerint, notatis ad marginem vulgari idiomate, Locorum, Opidorum, Sanctorumque ipſorum propriis nominibus. Si notiores ſunt Sancti, prima & ſuprema cujuslibet Vitæ verba ſatis erit indicâſſe, quam fortaſſe jam habemus præ manibus. Hoc facto Sanctos noſtros ſibi demerebuntur, noſque beneficii ſui memores habebunt & præcones.

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN SÆCULUM SECUNDUM
ORDINIS
SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti DC. ad DCC.
impreſſa Pariſiis anno 1669.

Digitized by Google

DEcurſis primi ſæculi Benedictini ſalebris, accedimus I
haud inviti ad ſecundum, in quo paullò jucundior apparet rerum facies, & piorum Monachorum turba numeroſior. Aureum verè ſæculum! dum præjacta gratiæ virtutumque ſemina, quæ in ſe ipſo divinitùs recondita habuit *Vir omnium juſtorum ſpiritu plenus*, calamitoſis temporibus eruperunt in flores, ac demum Orbi Chriſtiano fructus uberrimos protulerunt. Mortuo S. P. Benedicto, Caſſinenſi Monaſterio ſuſque deque verſo, cùm ſacri Inſtituti propagandi pæne emortua videretur ſpes omnis, res è contrario immensùm crevit: & ſeu Chriſtianis detrimentis ſuccurrente, ſeu futuris malis providente Numine, ex ſacris tum Benedicti, tum Caſſini cineribus agminum ſanctorum numeroſa conſurrexit ſoboles, per partes Europæ præcipuas diffundenda. Poſtquàm enim Gregorius Magnus S. Benedicti vitam & Regulam voce ac calamo ſuo celebravit, poſtquàm Bonifacius Papa IV. eandem Regulam in Synodo Romana commendavit; eam ambabus (quod ajunt) ulnis excepêre Monachi, ſive qui ab anterioribus Patribus Inſtitutiones ſuas hauſerant, ſive qui nova Monaſteria conſtruere volebant. Et, quod fieri ſolet in principio cujuslibet diſciplinæ, Benedictinis aſſeclis pia æmulatione flagrantibus, tot & tanta Sacri Ordinis lumina mundo illuxerunt, ut non alia umquam ætas piorum Monachorum fecundior fuerit, numquam felicius viderit ſæculum Benedictina Religio. Quod quidem magno Dei præpotentis beneficio accidit: ut cùm ſcientia & doctrina deficientibus invaleſceret ignorantia, Eccleſia errorum & hereſeon procellis afflicta turbaretur; præſtò adeſſet morum ſanctitas, quæ fide & zelo armata periclitanti Eccleſiæ opem ferret. Neque enim homines ſolùm ſapientes & doctos, *ſalem terræ & lucem mundi* prædicavit veritas Chriſtus; ſed etiam ſanctos viros, qui & corruptis moribus ſalem integritatis, & occæcatis mentibus juſtitiæ lumen opponunt.

Infame tum erat in Oriente nomen Muhammedis Pſeudo prophetæ na- II
tione Saraceni, qui ex Judæorum, Arianorum, & Neſtorianorum dogmatibus propriiſque commentis novam ſectam conflavit; ac popularibus ſuis Arabiæ felicis incolis per ſe primùm, deinde toti ferme Orienti per ſuos impiæ ſuperſtitionis, dominationiſque jugum impoſuit. Id Heraclii Auguſti principatu infeliciter cæptum, quum Chlotarius II. Francicum Regnum adminiſtrabat. Paullò poſt, id eſt Dagoberto Chlotarii filio regnante, etiam Orientis Eccleſias infecit Monotheletarum hæreſis, Cyro Alexandrino Patriarcha incentore: cui Heraclius Imperator, ejuſque nepos Conſtans, aliis Conſtantinus dictus, edictis, & authoritate plurimùm faverunt. Ex Regia urbe per Sergium, Pyrrhum, & Paulum Conſtantinopolitanos Patriarchas malum in alias Eccleſias permanavit: nec pepercisset Occidenti, niſi Theodori, Martini, aliorumque Pontificum Romanorum vigilantia, piorum hominum conſiliis

liis & ope adjuta obſtitiſſet. Neque tamen Occidentales ſeu Aquilonares plagæ ab ſuo quoque contagio immunes erant. Gallia Paganos aliquot in locis, Corturiacenſes, Tornacenſes, Gandavenſes, & finitimos populos ſuſtinebat. Britannia Inſula permiſtos habebat idololatras, Scottos ſeu Hibernos à Romanis ritibus de Paſchate, deque Tonſura diſſentientes patiebatur. Germania majori ſui ex parte in Gentiliſmi tenebris deliteſcebat. Gallia per Audomarum & Amandum; Britannia per Auguſtinum, Vvilfridum, & Cuthbertum alioſque Viros ſanctiſſimos reſipuit: Germania Kiliano, Vvinfrido, Rudperto, aliiſque ductoribus, Evangelii lucem reſpicere cœpit, Bonifacium ſæculo inſequenti Apoſtolum habitura. Columbanus in Gallia Monaſticum ſtatum extulit; Euſtaſius, Agilus, Amandus, Audomarus, Remaclus, Vvandregiſilus, Filibertus mirificè propagârunt. Auguſtinus, Vvilfridus, Cuthbertus, Benedictus Biſcopus Britanniam; Fructuoſus, Hildefonſus Hiſpaniam ſanctorum Monachorum agminibus implevêre. Et quidem hic ferè erat per ſeptimum ſæculum Chriſtianæ ac Monaſticæ Reipublicæ ſtatus.

III Ut verò præſtituto à nobis ſuperiori præfatione ordini ac diſpoſitioni inſiſtamus, quædam argumenta hîc fundamenti loco tractanda ſunt, quæ ſubſequentibus Actis non parùm lucis adlatura videntur. Primum erit de S. Columbani Regula & Inſtitutis, an à S. Benedicti Regula diverſa ſint, an cum illa aliquando coïerint? II. de Monaſtici ſtatus antiquitate in Belgio, ejuſdemque per S. Amandum propagatione. III. de Sanctimonialium & Canonicarum origine itidem in Belgio. IV. obſervationes varias Eccleſiaſticas & Monaſticas complectetur. V. denique obſervationes hiſtoricas & chronologicas. Quæ antequàm latiùs explicare incipiam, juvat nonnulla diluere objecta, quæ adversùs conſilii ac propoſiti noſtri rationem Sæculo primo ſtabilitam opponuntur.

IV Conqueruntur ſiquidem è noſtris quidam de violato à nobis Sanctorum noſtrorum Canone, nimirum quòd ſanctos Monachos quam plures in extraneorum claſſem rejecerimus, minoribuſque typis ediderimus eorum Acta, quos in domeſticorum ac ſodalium numero Scriptores noſtri hactenus habuerunt. Ex adverſo nonnulli alterius partis homines cauſantur, quòd hiſtoriam noſtram Actis Sanctorum ſubditiciorum oneremus. Quin eos continuò, ſi tales eos agnoſcimus, inſalutatos prætermittere libuit, ut germanis ac propriis Sanctis integrum demus locum? Verùm quodcumque utrobique eſt incommodi; tantum abeſt, ut Inſtituti noſtri methodum ac rationes convellat, aut attingat, quin potiùs illuſtrando conſilio noſtro confert plurimùm: quod paucis demonſtrare juvat.

V Nihil convenientius aut accomodatius videtur potuiſſe inveniri ad utriuſque partis conciliationem, quàm ſi Sanctos dubios, & extraneos, quos tamen nonnulli è noſtris proprios & germanos exiſtimârunt, retineremus quidem, ſed minoribus characteribus deſignaremus. Sic enim utrorumque votis fit ſatis, dum & noſtri habent eorum Acta, quæ legant; alii verò diſtinctos habent, quos eliminandos velint. Nec meliùs, opinor, alumni Benedictini qui Patris, ac Familiæ Benedictinæ legitima decora propugnare debet; vel hiſtorici ſinceri & veritatis amantis partes explere licebat. At rem propiùs intueamur.

VI Provocamur ad Martyrologii Benedictini edicta, quibus obviam à nobis itum nonnulli queruntur. Nefas quippe exiſtimant violare Sanctorum noſtrorum Canonem, quem Majores noſtri ſanctum eſſe voluerunt. Verùm nec Canon iſte, qualiſcumque tandem eſt, tam ſacer videri debet, ut paullùm ab ipſo recedere piaculum ſit; nec forſitan ullo modo ab eo receſſimus.

Qui

Qui viros pios & illuſtres Ordinis S. Benedicti in numerum primus redegit Trithemius, non ita explicavit aut complexus eſt omnia, quaſi aut nihil ab ipſo prætermiſſum, aut nihil commiſſum fuerit. Suam profectò laudem meretur eruditiſſimus vir. At quemadmodùm, qui novæ cujuſdam diſciplinæ rudimenta præſcribunt, non adſequuntur omnia, ſed in pleriſque deficiunt, allucinantúrve: ita & Trithemio accidit in erudienda Benedictini Ordinis antiquitate: multa ſiquidem aliis explicanda, illuſtranda & ſupplenda reliquit. Certè Arnoldus Vvion primus Martyrologii Benedictini Concinnator, quum uno poſt Trithemium ſæculo Sanctorum noſtrorum Faſtos ordinare tentavit, adeò obſcura invenit omnia, ut nihil incertius Sanctorum Monachorum rebus præclarè geſtis fuiſſe affirmet: „ quorum vitæ, ætas vi- „ delicèt, conditio, mors & cetera hujuſmodi ita in obſcuris latebant, ut „ etiam an Monachi umquam fuiſſent neſciretur.„ Excuſandus proinde Arnoldus ſanè de Benedictina Republica bene meritus; excuſandus, inquam, ſi in aliquibus lapſus eſt, ſive nobis Sanctos vindicando extraneos, ſive prætermittendo proprios. In his enim errare aliquando hominem per offuſas antiquitati tenebras ambulantem neceſſe fuit. Hinc Menardus noſter, qui libros duos Obſervationum in Vvionis Martyrologium commentatus eſt, quoſdam Sanctos à Vvione admiſſos ſecernit à noſtris, alios ab eodem prætermiſſos adjungit: quod etiam præſtiterat Antonius Yepezius in Annalibus Benedictinis. Quid enim attinet ementitos & fictitios Ordini Benedictino affingere honores, cùm ſuo ſatis ſuperque ſplendore illuſtretur? Næ illi ignavam & otioſam familiæ ſuæ expendunt operam, qui ejus decora immodicis efferunt elogiis: nec tantum perficere in ejus injuriam poſſent injuſti contemptores aut vituperatores, quantum laudatores nimii ac præcipites, qui dum laudibus ſinè delectu ſtudent, & vera falſis immiſcent, etiam veritatem in diſcrimen adducunt; contingitque illis, ut nec vera dicentibus credatur. Unde mihi ſemper maximæ curæ fuit, hunc ſcopulum vitare, & quamvis eruditione & ſcientia inferior, nulli tamen ſinceritate verique ſtudio cedere umquam ſuſtinebo. Neminem calumniari aut traducere eſt animus: multa ignoraverunt Majores noſtri, quæ diſſimulare non poſſumus. Nimirum poſtquàm noſtro ſæculo innumera antiquitatis monumenta eruta ſunt è tenebris, poſtquàm tot clariſſimi & eruditiſſimi viri hiſtoricis rebus illuſtrandis inſudaverunt; tot fabularum debellata ſunt monſtra, adeò res obſcuræ in manifeſtam lucem venerunt, ut qui in antiquitatis rebus clariùs non videt, oculos claudere, vel ſe ipſe excæcare dicendus ſit. Nihil igitur mirum, ſi nonnullos Monachos Sanctos, quos Vvion in noſtrorum ordinem retulit, aliquando in dubiorum aut ſubditiciorum claſſem rejicimus: cùm eorum Acta aliaque permulta, quibus deſtitutus erat Vvion, habeamus præ manibus: iiſque inſpectis faciliùs ſit de eorum Inſtituto ac profeſſionis conditione judicare. VII

Illud etiam addam in excuſationem Vvionis & aliorum, quòd etiamſi germanos Ordinis Benedictini Monachos ſanctos ab alienis facilè diſtinguere potuiſſent, non tamen continuò quoſcumque extraneos elimināre & abjicere debuerint. Sunt enim ex his plerique ita Ordini noſtro affines, & tanta neceſſitudine noſtris alligati, ſive quòd in Cœnobia ab ipſis condita noſtri proximè ſucceſſerunt, ſive quòd eorum diſcipuli in S. Benedicti caſtra commigrārunt, ut è re noſtra eſſe videatur, eorum memoriam in tabulis noſtris conſervare, & id exigente affinitatis & neceſſitudinis lege, quæ inter ipſos adſciticios & noſtros intercedit. Quemadmodùm qui alterius generis feminam in familiæ ſuæ conſortium vocant, ejus ſtemma gentilicium, & præclaras ſtirpis imagi- VIII

nes

nes propriæ familiæ adjungunt & immiſcent. Sic qui regionem aut provinciam aliquam in tabella depingunt, finitimarum regionum partes viciniores exprimere ſolent. Uno verbo dicam: manca eſſet & mutila Ordinis Benedictini hiſtoria, ſi ejuſmodi Sanctorum memoriam & res præclarè geſtas prætermitteremus: id quod non ſolùm nobis ingrati animi vitio, ſed etiam rei noſtræ publicæ detrimento verteretur. Iſtud igitur in cauſa fuit, cur pluſculos Sanctos ab Inſtituto Benedictino alienos in primum ſæculum noſtrum admiſerimus: at veritatis amor fecit, ut eorum acta minutioribus typis à domeſticis, & propriis diſtingueremus. Eodem modo dubios & incertos exprimere viſum eſt: ut planè conſilium noſtrum non ſatis intelligant, qui quotquot Sanctorum Acta minoribus edita notis viderint, eos à nobis proſcriptos incunctanter vociferantur. Sanè in primo ſæculo nonnulli ſunt Sancti minutis donati literis, quos non leves conjecturæ Ordini Benedictino vindicare poſſe videntur. Quo in numero SS. Sequanum, Ebrulfum utrumque, Martinum Vertavenſem, & Theodulfum Remenſem, Abbates, ut & S. Baſolum è ſecundo hocce ſæculo, reponimus: quos tamen quia huic rei confirmandæ non ſatis valida ſuppetunt argumenta, in dubiorum claſſem conſultò ſepoſuimus. Hæc interim dicta velim ad conciliandos eorum animos, quibus labores noſtros quantuloſcumque præcipuè devoveri, approbari, & acceptos utileſque, ſi Deus ſirit, eſſe ſemper in votis fuit. Nunc ad rerum ordinem ſe recipiat oratio.

§. I.

De S. Columbani Regula & Inſtituto, an à S. P. Benedicti Inſtituto diverſum, an cum illo aliquando coierit?

NOn ſinè fundamento idoneiſque argumentis Scriptores noſtri Columbanum ejuſque diſcipulos in Album ſodalium Benedictinorum retulerunt. Cùm enim animadverterent, S. Benedicti Regulam in Monaſteriis a B. Columbano inſtitutis ab omni Majorum viguiſſe memoria, nec ullum tempus adſignari poſſe, quo in illis primùm recepta fuerit; in hanc demum conceſsêre ſententiam, eamdem Regulam prædictis Cœnobiis ab origine impoſitam fuiſſe: unum proinde, non diverſum S. Benedicti ac S. Columbani cenſeri debere Inſtitutum. Neque recentiorum dumtaxat hac de re perſuaſio fuit, ſed ab antiquorum placitis profecta traditio. Huc teſtimonia quædam adducere juvat, quò Auctorum poſteriorum, qui Columbanum Ordini Benedictino vindicant, opinionem confirmemus.

Primus occurrit S. Donatus ex Monacho Luxovienſi ac S. Columbani diſcipulo Antiſtes Veſontionenſis, qui ſæpius à Flavia matre aliiſque Juſſani Parthenonis Sanctimonialibus rogatus, *ut explorata S. Cæſarii Arelatenſis Epiſcopi Regula, quæ ſpecialiùs Chriſti Virginibus dedicata eſt, unà cum Beatiſſimorum Benedicti quoque & Columbani Abbatum collectis in unum floſculis ad inſtar enchiridion excerperet*, id tandem perfecit, & tria ſupra quadraginta capitula ex Regula S. Benedicti adduxit. Quorſum, quæſo, Virgines Juſſanenſes in vicinia Luxovienſium Monachorum conſiſtentes à Donato S. Columbani diſcipulo poſcunt

Digitized by Google

ſcunt aptari ſibi S. Benedicti Regulam, niſi quia à Monachis circumpoſitis obſervari hanc advertebant, eoſque cupiebant imitari? Certè quod ad S. Cæſarii Regulam attinet, eam hac ratione conſulendam exiſtimabant, quòd *ſpecialiùs Chriſti Virginibus dedicata eſt*. At inferebant, & quidem rectè, *quòd Regula S. Benedicti ſibi minimè competeret, cùm eamdem viris potiùs, & nequaquam feminis edidiſſet* Benedictus. Ergo Monachorum æmulatione adductæ SS. Benedicti & Columbani Regulas ſuis uſibus aptari poſtulaverunt. Idem egregiè confirmat Auctor libri de vita B. Salabergæ æqualis & gravis, de Vualdeberto poſt Euſtaſium Columbani ſucceſſorem Abbate Luxovienſi ſcribens in hunc modum: *Hujus tempore per Galliarum Provincias agmina Monachorum ac ſacrarum puellarum examina non ſolùm per agros, villas, vicóſque, atque caſtella; verùm etiam per eremi vaſtitatem ex Regula dumtaxat Beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt*. Accedit auctoritas ex vita S. Præjecti ab Scriptore ejuſdem ſæculi petita. Quippe Vir Illuſtris Geneſius conſilio S. Præjecti *Monaſterium Sacrarum Virginum ſuburbano præfatæ civitatis in loco, cui Camelaria nomen inditum eſt, omni niſu atque conamine fabricare adorſus eſt ex Regula dumtaxat Virorum Sanctorum, id eſt S. Benedicti & S. Cæſarii atque Columbani:* quo loco ipſiſſimam S. Donati Epiſcopi lucubrationem ſeu compilationem intelligendam eſſe veriſimile eſt. Denique in hujus rei confirmationem adduci poteſt teſtimonium ex Actis S. Deſiderii Cadurcenſis Epiſc. petitum in hæc verba: *Nullum eo tempore in urbe Caturca propoſitum Monachi, neque habitus Religionis aut Regulæ cœnobialis intraverat: Secta Columbani aberat; Inſtituta S. Benedicti longè diſtabant. Deſiderii autem tempore hæc Secta Caturcæ intravit, & hujus ſub die hæc religio adoleſcere cœpit.*

ad ann. 654. *ad ann. 674.* *To. 2. Bibl. Labbæ.*

XI Si verò ab hujuſmodi teſtibus ad veterrima chartarum inſtrumenta convertamus oculos, inveniemus primordiales Monaſteriorum litteras huic ſententiæ oppidò ſuffragari. Bertefridus Ambianorum Epiſcopus Monaſterio Corbeïenſi conceſſit privilegium immunitatis *anno VII. Chlotarii Regis*, in quo hæc verba: *Illud etiam addi placuit, ut ipſi Monachi ſub Regula S. Benedicti, vel S. Columbani converſari & vivere debeant*: quod etiam Patres Concilii Pariſiaci anno DCCC.XLVI. apertè confirmant. Drauſio Epiſcopus Sueſſionicus in Privilegio Parthenoni B. Mariæ *anno XIV. Regni Chlotarii* dato præcepit, *ut infra Monaſterium Virgines caſtè Domino debeant militare ſecundùm votum Deum timentium, qui conſtruxerunt Regulam S. Benedicti ad modum Luxovienſis Monaſterii, quod S. Columbanus tenuit*. Id paullò ante ſtatuerat Emmo Senonicus Antiſtes Litteris ſuis in gratiam Monaſterii S. Petri Vivi. *Et quia* inquit, *Vir venerabilis Aghilenus Abba unà cum Fratribus ſecum conſiſtentibus de Monaſterio S. Petri & Pauli, quod Domna Teodechildis Regina quondam ſuo opere conſtruxit, vel ipſa ibidem ſuum videtur habere ſepulchrum ſub opidum Senonis civitate, religioſæ ſuggeſtionis poſtulatis noſtrarum quippe aurium intima penetravit. Sancto igitur deſiderio ſuccenſi, ſub Regula B. Benedicti & modo Luxovienſis Monaſterii devota mente & integra devotione deliberant conſiſtere, &c. Actum Mauſolaco curte Dominica anno III. Domini noſtri Chlotharii Regis*. Hujus Privilegii meminêre Clarius in Chronico ad ann. 675. & Odoramnus apud Cheſnium. Quid referam Diploma Chlotarii Regis de Beſuenſi Monaſterio, ubi *Monachi ſub Regula B. Columbani ſeu B. Benedicti adunati* fuiſſe dicuntur? Quid teſtamentum Leodeboldi Abbatis de Cœnobii Floriacenſis ædificatione? Quid chartam Nivonis ſeu Nivardi Remorum Præſulis pro Monaſterio Altivillarenſi commemorem, in quibus Regula SS. Benedicti & Columbani itidem commendantur? Nec ſanè inficior, in nonnullis id genus Inſtrumentis veterrimis quædam reperiri errata, quæ & li-

Sirmond. to. 1. Conc. Gall. p. 502. *To. 2. Spicil. Acheriani.* *To. 1. Spicil.*

brariorum audacia & temporum longinquitas induxit. At tam varios tamque diſſitos amanuenſes in id quaſi coitione facta conſpiràſſe, ut Columbano Benedictum falsò adjungerent, vix profectò credibile eſt. Certè Frodoardus Canonicus Remenſis in Hiſt. Rem. lib. 2. de Nivardo agens, *conſtruxit*, inquit, *Monaſterium quod dicitur Altumvillare petente Berchario Abbate, ubi cum Fratribus ſuis ſub Regula Patrum S. Benedicti, & S. Columbani vivere poſſet*. Porrò Frodoardus ineunte ſæculo X. florere cœpit, quo tempore primaria ejuſdem Monaſterii Inſtrumenta videre potuit.

XII Hæc aliaque id genus argumenta noſtros adduxerunt, ut Columbanum & ejus diſcipulos Benedictinis ſodalibus adnumerarent. Quod ſanè nequaquam temerè factum, nemo prudens non intelligit. Quamquam Ordericus Vitalis, Monachus Uticenſis, lib 8. Hiſt. Eccleſ. Columbani quidem diſcipulos, non tamen Columbanum ipſum Benedictinis ſubjicit Inſtitutis, eò quòd Columbanum S. Benedicti æqualem fuiſſe, & S. Maurum Columbano mortuo in Galliam acceſſiſſe crediderit. Sic enim de S. Columbano ſermonem inſtituit. *Hic admirandæ ſanctitatis Pater Monachilem Regulam edidit, primuſque Gallis tradidit. Florentiſſimi de ſchola ejus Monachi prodierunt Euſtaſius Luxovienſis, Agilus Resbacenſis, Faro Meldenſis, Audomarus Bononienſis, Filibertus Gemeticenſis, aliique plures Epiſcopi & Abbates. Ipſi, reor, B. Maurum ejuſque ſocios & diſcipulos noverunt, & ab ipſis, ſicut ab aliis ſcripta Doctorum, ædificationis causâ, ſancti normam ſuſcepere Benedicti, ita tamen ut non abhorrerent ſui ſtatuta Magiſtri, almi videlicet Columbani. Ab ipſo quidem modum Divinæ ſervitutis & Ordinem didicerunt, & formam orationum pro cunctis Ordinibus, qui in Eccleſia Dei ſunt, nigredinem veſtium aliaſque obſervationes ſumpſerunt, quas pro religione & honeſtate ipſius tenuerunt & ſequaces eorum uſque in hodiernum reverenter obſervare appetunt*. Hoc teſtimonio nihil manifeſtius adduci poterat ad ſtabiliendam ſententiam noſtram, qua S. Columbani Inſtitutum cum Benedictino coaluiſſe ab initio diximus, uti & inferiùs demonſtraturi ſumus.

XIII Non placet hæc concordia Bollandi continuatoribus, qui utrumque Inſtitutum perpetuo divortio (ſi Deo placet) diſcretum fuiſſe contendunt, tum in Comment. prævio ad vitam S. Attalæ Bobienſis, ubi ajunt, „Attalam rexiſſe Bobienſe Monaſterium ſecundùm Regulam & Inſtitutionem S. Columbani: id & poſteros diu obſervàſſe, & Inſtitutum S. Columbani à Regula Benedictina ita differre, atque hoc tempore inter ſe differunt Conſtitutiones
21. Martii §. 1. n. 2. „Mendicantium:„ tum in Comment. prævio ad Vitam S. P. Benedicti, ubi Regulæ Benedictinæ propagationem a reſtauratione Caſſinenſi per Petronacem facta inceptam fuiſſe innuunt, & a S. Bonifacio Epiſcopo Moguntino tentatam in Concilio Liptinenſi. „Verùm, inquiunt, frequentiores adhibendæ fuerunt inculcationum machinæ, ut propria & hactenus obſervata Regula tolleretur, atque alia a S. Benedicto ſcripta aſſumeretur. Qua in re ſub Ludovico Pio Imperatore anno DCCC. XVII. plurima in Concilio Abbatum Aquiſgrani collecto fuerunt peracta. S. Benedictum Anianæ Abbatem huic negotio adhibitum, ob idque Concordiam ſcripſiſſe Regularum, ut ad amplectendam Benedicti Regulam animi omnium magis benevoli redderentur,„
2. Febr. n. 15. uti Henſchenius commentatur in Vitam S. Benedicti Anianæ Abbatis, quod
20. Martii n. 13. etiam in Comment. Vitæ S. Cuthberti repetit. Horum ergo ſententia eſt, per Benedictum Anianenſem Abbatem, curante potiſſimùm Ludovico Auguſto, cœpiſſe Benedictinæ Regulæ propagationem. Cui ſententiæ accedit Carolus Cointius in Annal. Tomo 3. paſſim, præcipuè anno 667. num 20. Immo neque in Floriacenſi Monaſterio poſt S. Benedicti Reliquiarum translationem

iſthuc

iſthuc factam admiſſa S. Benedicti placita exiſtimat ad ann. 675. n. 2. tum ad ann. 667. n. 5. negat Monaſterio Fontanellenſi impoſitam fuiſſe Benedicti Regulam à S. Vvandregiſilo, quòd is in Italico itinere nuſquam Caſſinum profectus eſſe dicatur. Quaſi aut Caſſinenſe Monaſterium eo tempore ſteterit, aut in Caſſinenſibus Archiviis S. Benedicti Regula ſub clave obſervata fuerit. Denique ad annum 640. n. 36. ſubſcribit Ferdinando Ughello, affirmanti Regulam S. Benedicti in Cœnobio Bobienſi primùm audiri cœpiſſe poſterioribus ſæculis, hoc eſt Lucio II. Summo Pontifice, medio ſæculo XII. Ægrè quidem adducor, ut hiſce de rebus concertationes ſuſcipiam: tùm quia id genus cauſarum injucundam ac moleſtam habet tractationem, tum quia adverſùs homines de Republica Chriſtiana benemeritos ſtilum exerere me piget. At cùm videam, eos velut ex condicto ad omnem occaſionem eadem repetere; meritò ignaviæ ac ſocordiæ vitio mihi verteretur, ſi in propugnando Ordinis noſtri honore legitimo minus diligentiæ adhiberem, quam iſti in minuendo. Itaque porrectum ab ipſis calamum arripere coactus tria præſtabo quam breviſſimè. Primùm, quid ſentiam de SS. Benedicti & Columbani Inſtitutis in unum collatis, ingenuè ac ſincerè exponam. Deinde admiſſo ea fuiſſe initio diverſa, ambas utriuſque Sancti Regulas paullò poſt, id eſt procedente ſæculo VII. in omnibus pene Monaſteriis ſimul obſervatas fuiſſe demonſtrabo. Tum demum in confutatione objectorum, unam S. Benedicti Regulam ſæculo VIII. in Gallia viguiſſe, idque potiſſimum perfeciſſe Benedictum Abbatem Anianenſem.

Et fuit hactenus (ut jam dixi) noſtrorum perſuaſio, ut SS. Benedicti & Columbani normam perpetuò unam fuiſſe exiſtimaverint. Id negant Socii Bollandiani, contenduntque inſuper, S. Benedicti Regulam a Columbani Statutis ſemper fuiſſe diſcretam, nec ante ſæculi noni principium B. Columbani Regulam Benedictinæ ceſſiſſe. In hacce controverſia ſuffragium meum premere aut diſſimulare nec poſſum, nec debeo. Columbanus (ut mihi videtur) diverſum à Benedictino vivendi genus in Galliam invexiſſe non immeritò dici poteſt. Primò enim ex Hibernia ſeu ex Bancorenſi Monaſterio venit in Galliam, antequàm Regula S. Benedicti in Britanniam Inſulam, adeóque in Hiberniam penetraviſſet. Deinde in Gallia conſtitutus, Monachis Regulam peculiarem ſcripſit, quam in Codice Regularum unà cum ipſius Pœnitentiali legere licet. In ea nullum ferè veſtigium Benedictinæ Regulæ apparet. Præterea Jonas in Actis Columbani ejuſque diſcipulorum ſæpè S. Columbani, nuſquam S. Benedicti Regulam memorat. Equidem aliquot in locis *Regulam ſanctam* laudat, quo nomine Concilia S. Benedicti Regulam commendare ſolent. At Jonas Columbani Regulam, quam ipſe profeſſus erat, deſignâſſe videtur. Ad hæc Columbanus & Monachi ab eo inſtituti Scottorum habitum, tonſuram, alioſque ritus præferebant, uti ex Concilio Matiſconenſi Agreſtii cauſſâ coacto apparet. Denique in eo Concilio conqueſtus eſt Agreſtius, teſte Jona in Vita S. Euſtaſii, quòd *Columbani diſcipuli à cæterorum more deſciſcerent*. His argumentis adductus inclinat animus, ut Monaſticum B. Columbani genus à Benedicto diverſum ac ſeparatum principio fuiſſe concedam. At utrumque paullò poſt in unum demum vivendi genus, quibuſdam ritibus detractis & temperatis, coaluiſſe, perſuaſum mihi eſt: id quod & rationes ſuperiores, aliæque inferiùs referendæ validiſſimè adſtruunt. Et Columbanus quidem in Italiam profectus, S. Benedicti famâ permotus, ejus Regulam ut ſe moribus Romanis accommodaret, in ſuo ipſius Bobienſi Monaſterio admiſiſſe, dici haud temerè poteſt. At in Gallia poſt Synodum Matiſconenſem anno DC.XXV. habi- XIV

habitam Columbani ritibus eamdem Regulam acceſſiſſe, nemo jure negârit; Id quomodò factum ſit exponere juvat.

XV Agreſtius ex Theodorici Francorum Regis Notario Luxovienſis Monachus, *ad ann. 625.* dein apoſtata & ſchiſmaticus, *Beati Columbani Regulam offendit, adversùs Regulam* *al. livido.* *ejus canino * dente garriens*, ut Jonas in vita S. Euſtaſii auctor eſt, *Cúmque nihil profeciſſet, ſtatuit ut Synodali examinatione probaretur. Emanante ergo Regali auctoritate multi Burgundiæ Epiſcopi in ſuburbio Matiſconenſi conveniunt. Sciſcitantur Agreſtium, quid adversùs Regulam S. Columbani objiceret. At ille ait, ſuperflua quædam & Canonicæ Inſtitutioni aliena eorum ſtudiis teneri: ſe ſua Regulæ habere, cochleam quam lamberet crebrò Crucis ſigno ſignari, & in ingreſſu cujuslibet domus intra Cœnobium tam introeundo quàm egrediendo, benedictionem poſtulare. Columbanum à ceterorum more deſciſcere*, &c. Euſtaſii Abbatis reſponſis confuſus Agreſtius, *addit garrulitatis noxam calumniator, capitis comam aliter tondi, alio charactere exprimi, & omnium more deſciſci*, notans videlicet Scotticam tonſuram, quæ dimidiatam coronam reddebat. Scilicet ab aure ad aurem per frontem in coronam cæſus erat capillus, ab aure ad aurem per occipitium capillus in- *ad ann. 625.* tonſus dependebat, ſicuti ex Ceolfridi Abbatis Epiſtola in Actis S. Euſtaſii inferiùs probabimus. Euſtaſius aliis Agreſtii calumniis fecit ſatis: ad tonſuræ accuſationem, quia rem diſſimulare non poterat, nec aliis forſitan approbari poſſe putabat, nihil reſpondit. Quantas turbas in Britannia excitaverit Scottica illa tonſura, aliique Scottorum ritus, teſtatur Venerabilis Beda paſſim, præcipue libro 3. capp. 3. & 4. & lib. 6. cap. 16. Reverſus è Concilio Matiſconenſi Euſtaſius, ut ſcandalum de tonſura inuſitata aliiſque moribus ab Eccleſia Romana alienis excuteret, S. Benedicti Regulam cum Columbani Inſti- *num. 69.* tutis conjunxit, quemadmodùm Ludovicum Pium Imperatorem in Monaſterio Landevenecenſi feciſſe, in Præfatione Sæculi I. obſervavimus. Hinc auctor libri de Vita Beatæ Salabergæ ſupra laudatus affirmat, ſub Vvaldeberti, qui Euſtaſio paullò poſt Concilium ſucceſſit, regimine, complura Monaſteria *ex Regula dumtaxat* SS. Benedicti & Columbani ædificata fuiſſe: quod etiam S. Donati aliorumque teſtimoniis confirmavimus. Et certè quis credat Audoënum, Eligium, Nivardum, ex Luxovienſi Monaſterio arceſſituros fuiſſe Monachos Simoniacâ diſtinctos coronâ, quam homines Romanis moribus addicti adeò averſabantur? Neque verò Honorius Papa Bertulfum Abbatem Bobien- *ad ann. 640.* ſem cum eo honore, qualem in ipſius Bertulfi vita deſcribit Jonas itineris comes, ſuſcepturus erat, ſi eatenus detrectâſſet Romanis parere moribus, quos tantopere commendatos Romani Pontifices ſemper eſſe voluerunt. Ita ergo S. Columbani Inſtitutum cum Benedictino coaluiſſe ante ſæculi VIII. initium videtur, eum ad modum, quo in Cœnobio Atanenſi *non modò Caſſiani, verùm etiam Baſilii & reliquorum Abbatum, qui Monaſterialem vitam inſtituerunt, celebratæ ſunt Regulæ*, ut Gregorius Turonicus Epiſcopus auctor eſt in Hiſt. lib. 10. cap. 29. Adverſariorum argumenta diſcutiamus.

XVI Bollandiani Socii in id conveniunt, ut Benedictum Anianæ Abbatem velint Regulæ Benedictinæ propagatorem primarium in Gallia, Adjutorem Ludovicum Auguſtum. At Regulam noſtram ante utriuſque ætatem ubique per Galliam, immo per Europam fuiſſe diffuſam, pronum eſt comprobare.

XVII Si ante Concilium Aquiſgranenſe anno DCCC. XVII. juſſu Ludovici Pii habitum Regula S. Benedicti per Galliam recepta non erat, ridicula eſt Caroli Magni interrogatio in Capitulari interrog. *Si in Gallia Monachi fuiſſent, priuſquàm traditio Regulæ S. Benedicti in has Parochias deveniſſet?* Nec minùs inepta illa, quæ in Brevi ſubſequente extat: *Inquirendum quâ Regulâ Monachi vixiſ-*

ſent

ſent in Gallia, priuſquàm Regula S. Benedicti in ea tradita fuiſſet: cùm legamus in ju'unt, S. Martinum & Monachum fuiſſe, & ſub ſe Monachos habuiſſe, qui multò ante S. Benedictum fuit. Cur enim, quæſo, viros eruditos adhibebat Carolus Magnus ad id inquirendum, niſi quia jam ante ſuam ipſius ætatem Regula Benedictina ubique invaluerat? Sanè ſi res ſuo tempore acta fuiſſet, eam non adduxiſſet in quæſtionem homo alioquin rerum ſuo ævo geſtarum haud ignarus. Carolo Magno ſuccinit Albinus Alcuinus Flaccus, ejus Præceptor, aliquot annis ante ipſum mortuus, in Epigr. 112. de S. Benedicto agens hoc Diſticho:

Turba Monachorum celebrat te Sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine ſcripta tuo.

Quis ferat hanc Alcuini ſententiam, ſi unum aut alterum dumtaxat Monaſterium in Gallia, nec plura in Britannia, S. Benedicti leges ſectabantur? Hæc quidem ſufficere debuerant ad propoſitæ quæſtionis illuſtrationem: at ex ipſis Benedicti Anianenſis Actis controverſia dirimenda eſt.

S. Ardo ſeu Smaragdus, ejuſdem Benedicti Anianenſis diſcipulus & Vitæ ſcriptor, hæc de Præceptore ſuo commemorat: *Dedit autem cor ſuum ad inveſtigandam B. Benedicti Regulam, eamque ut intelligere poſſet ſatagens, circuivit Monaſteria, peritos quoſque interrogans quæ ignorabat.* Ergo paſſim in Monaſteriis Gallicanis antea ſervabatur Regula Benedictina: aliàs incaſſum Benedictus Anianenſis Monaſteria perluſtrabat, ut ejus praxim uſumque exploraret. Quis enim Benedictinæ Regulæ ſtudioſus indagator, Auguſtinianorum aliave Religioſorum hominum collegia adeat, ut ejuſdem Regulæ uſus & obſervationes percipiat? Porrò necdum Benedictus ille Anianæ Abbas Concordiam ſuam ſcripſerat. Sic enim ſubdit Ardo: *Et omnium Sanctorum quaſcumque invenire potuit Regulas congregavit, normamque utilem & Monaſteriorum ſalubres conſuetudines didicit, ſuiſque eas tradidit Monachis obſervandas.* Audire mihi videor quemdam inſuſurrantem, alias Patrum Regulas in Gallicanis Cœnobiis à prædicto Abbate repertas: eas proinde iſthic obſervatas fuiſſe. Id ejuſmodi eſt, quaſi ſi quis inventá apud Dominicanos S. Benedicti Regulá, continuò eos Benedictinos eſſe proclamet. Si adhuc hærere pergis, audi Ardonem cauſæ noſtræ ampliùs patrocinantem. *Præfecit eum quoque* (ſcilicet Benedictum Anianenſem) *Imperator Ludovicus cunctis in Regno ſuo Cœnobiis. Multa denique Monaſteria erant, quæ quondam regulariter fuerant inſtituta: ſed paullatim tepeſcente rigore Regularis penè deperierat Ordo. Ut autem ſicut una omnium erat Profeſſio, fieret quoque omnium Monaſteriorum ſalubris una conſuetudo, jubente Imperatore aggregatis Cœnobiorum Patribus unà cum quàm pluribus Monachis per plures reſedit dies. Omnibus ergo ſimul poſitis Regulam ab integro diſcutiens, cunctis obſcura dilucidans, dubia patefecit, priſcos errores abſtulit, utiles conſuetudines, aſſentientibus cunctis protulit, de quibus etiam Capitulare Inſtitutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in Regno ſuo poſitis Monaſteriis obſervare præciperet. Cui protinus Imperator adſenſum præbuit. Perfectum itaque propagatumque eſt opus Divina opitulante miſericordia, & una cunctis generaliter obſervatur Regula, cunctaque Monaſteria ita ad formam unitatis redacta ſunt, acſi ab uno Magiſtro & in uno imbuerentur loco.* Hæc paullò fuſiùs retuli, quòd Henſchenius eodem loco abutitur, ut opinionem ſuam fulciat. Huc æquorum hominum, immo Henſchenii ipſius fidem appello. Ludovicus Auguſtus non duobus aut tribus, *ſed cunctis in Regno ſuo Monaſteriis*, Benedictum Anianenſem præficit: Synodum cogit, *ut ſicut una omnium erat profeſſio, fieret quoque omnium Monaſteriorum ſalubris una conſuetudo.* Ergo antè una erat Profeſſio in cunctis Galliæ Monaſteriis. Separata erant ab invicem

XVIII Bolland. 2. Febr. n. 25.

num. 16.

Mo-

Monaſteria, diverſis addicta ritibus; alii aliter Regulam Benedictinam interpretabantur, in pleriſque Ordo Regularis pænè deperierat. Concilium indicit Imperator; de abdicandis S. Columbani aliorumve Patrum Regulis verbum nullum. Benedictinæ Regulæ dubia explicantur, conſuetudines diverſæ conciliantur; pravæ reformantur, meliores conſtituuntur, admittuntur ubique: Abbas omnibus unus providet Benedictus, Anianenſis Monaſterii Rector. Quis hoc de primaria Regulæ receptione, non de Monaſteriorum reformatione & modo vivendi uniformi explicare abſque gravi errore poſſit? Sanè Ardo in conſequentibus idem exponens, ſeu potiùs Monachi Indenſes in Epiſtola ſua de obitu ſui Benedicti; *Hic eſt Benedictus*, inquiunt, *per quem Dominus Chriſtus in omni Regno Francorum Regulam S. Benedicti reſtauravit*. Reſtauravit, inquam, hoc eſt in integrum reſtituit, & ita *in omni Regno Francorum* obſervandam curavit, ut olim fuerat obſervata. Jam ergo ante illum *in omni Regno Francorum* hæc eadem Regula ſtabilita fuerat. Nemo quippe reſtaurat, quod non antè extitit. At Benedictus hic ſæpè laudatus Monachum in Cœnobio S. Sequani induit anno DCC.LXXIII. ſiquidem poſt annos Profeſſionis octo ſupra quadraginta, ſupremum diem abſolvit anno DCCC.XXI. Ergo ante medium ſæculum VIII. Regula Sancta *in omni Regno Francorum* recepta erat. Neque demum Caroli Martelli aut tandem filii ejus Pippini Principatu Ordo Benedictinus in Cœnobiis Gallicanis florere cœpit. Quin potiùs ob bellorum tempeſtates Monaſteria deſolata, ſæcularibus viris in beneficium attributa, denique omni ferme Religionis cultu & obſervatione deſtituta ſunt. Hinc mali labes, ob quam *Regularis Ordo penè deperiiſſe* ab Ardone dicitur. Longè proinde ante Monaſterii Caſſinenſis inſtaurationem per Petronacem Gregorio tertio Romano Pontifice peractam per Galliam vigebat Ordo noſter: alias qui fieri potuiſſet, ut ab anno DCC.XL., quo Caſſinenſis reſtitutio perfecta eſt, ad annum DCC.LXXIII. quo Benedictus Gallus Monaſticum habitum ſumpſit, hoc eſt intra annorum triginta trium ſpatium Regularis Ordo S. Benedicti primùm quidem ubique admitti, exin florere, demum abjecto omnis pænè Religionis cultu in omnibus Monaſteriis deperire potuerit? Et tamen iſta approbare coguntur Adverſarii, ſi idem Ordo per Galliam à Caſſinenſi dumtaxat inſtauratione propagari cœpit. Verùm quid tandem reſpondebunt ad canonem 15. Concilii Auguſtodunenſis anno circà DC.LXV. habiti, quo ſtatuitur de *Abbatibus & Monachis, aut quidquid Canonicus Ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere & cuſtodire in omnibus debeant*. Reponent fortaſſe, mirum non eſſe, ſi Leodegarius, qui Regulam S. Benedicti in Maxentiano Pictonum Monaſterio obſervari viderat Abbas, eamdem Regulam jam Epiſcopus Monachis Auguſtodunenſis Diœceſis imponere curavit, (ſic enim ferè Carolus Cointius reponit;) nec tamen conſtare, an Monachi ipſi iſtam Regulam admiſerint. Benè eſt. Jam ergo Regula S. Benedicti a Maxentianis Monachis medio ſæculo VII. recepta erat, an verò ab ipſis ſolis? probent Adverſarii: nos verò ab aliis etiam receptam interim probamus. Et Concilium Auguſtodunenſe Regulam S. Benedicti non imponit Monachis, ſed eam ab iis *impleri, cuſtodiri, conſervari* exigit. Neque ſolent Eccleſiæ Patres Regulas legitimè ſuſceptas & probatas, qualis fuit S. Columbani Regula, è Monaſteriis eliminare; nec Monachos ad alienum Inſtitutum, ſed ad proprium religioſè obſervandum inducere.

Le Cointe ad ann. 663. n. 18.

XIX Denique ut manifeſtum fiat, Benedictum Anianenſem Concordiæ librum non conſarcinâſſe, quò ad amplectendam Benedictinam Regulam (ut Henſchenius opinatur) animi omnium magis benevoli redderentur; Concordiæ opus nuncupat *Abbatibus & Monachis omnibus*, objicitque ſibi ea, quæ à tepi-

dis

dis ſegnibuſque Monachis dici ſolent: *Quid cetera huic conferunt Regulæ? quid ad me quas non promiſi pertinet legere?* Sanè ſi Regula S. Columbani vel alius cujuſvis è Patribus in Gallicanis Monaſteriis tum vigebat, abſurda fuiſſet hæc objectio: Vovi Regulam S. Benedicti, aliæ Regulæ quid ad me? Immo ſi Concordiæ auctor alieni Inſtituti Monachos ad S. Benedicti leges pertrahere in animo habebat, opponere ſibi debuerat B. Columbani Monachos: Quid ad me quam non promiſi Regulam S. Benedicti pertinet legere? Denique idem Concordiæ concinnator in Præfatione metrica Monachos univerſim monet, ut monita ſancta quæ in Regula Benedictina eatenus aſſiduè lectitaverant tum aliorum Patrum teſtimoniis confirmata ſuſcipiant.

Sumite hac Monachi monita, quæ Regula Sancta
Vos monet aſſiduè.

Cùm ergo *Monachis & Abbatibus omnibus* lucubrationem ſuam Auctor inſcribat, innuatque *Regulam Sanctam*, id eſt Regulam S. Benedicti eatenus ab ipſis aſſiduè frequentatam; planè non aliis quam Benedictinis Monachis, qui tum ſoli *in omni Regno Francorum* erant, opus ſuum dirigit.

Ex his ſatis, ſi quid ſapio, refutata manet Adverſariorum de ſera Benedictinæ Regulæ propagatione opinio. Nec tamen ea, quæ adducta ſunt argumenta, aliaque id genus non pauca ignorare potuerunt viri oculatiſſimi: at quâ cauſâ factum ſit, ut in contrariam abierint ſententiam, divinare nec poſſim, nec velim. Supereſt, ut Caroli Cointii objectis nonnullis faciamus ſatis. XX

S. Vvandregiſilus, ſi Cointio affirmanti credimus, non S. Benedicti, ſed potiùs S. Columbani, immo diverſorum Patrum Regulam Fontanellenſi Monaſterio præſcripſit. Atque ut omnem auferat dubitationem, teſtem adducit Aigradum Monachum, qui in Vita S. Anſberti laudat Landbertum Abbatem, quòd in regendo Fontanellenſi Monaſterio cuncta ſtrenuè atque irreprehenſibiliter *ſecundùm normam Sanctorum Patrum* geſſerit. Verùm obſervare debuerat Vir eruditiſſimus, hoc vocabulum rectè convenire Regulæ S. Benedicti, quæ antonomaſticòs *Regula SS. Patrum* nonnunquam appellatur. Et ne longiùs funem ducam, liber antiquus qui *Ordo Romanus* inſcriptus eſt, hoc nomine Regulam S. Benedicti deſignat. Nimirum in capite *de Ordinatione Abbatis* præmiſſis verbis Theodori ſubjicitur hæc *Allocutio. Eccleſiæ noſtræ, Fratres cariſſimi, Pater electus ſuum adeſt ordinem ad ſuſcipiendum. Unde Apoſtolica priùs cenſemus eum auctoritate examinandum, ſuum propoſitum & S. Benedicti Regulam ſi velit ipſe obſervare*, &c. Et longè infrà poſt Abbatis conſecrationem: *Tunc det ei Regulam dicens: Accipe Regulam à SS. Patribus nobis traditam ad regendum cuſtodiendumque gregem tibi à Deo creditum. Accipe Monaſticæ converſationis Regulam*, &c. En Regula S. Benedicti dicitur *Regula à SS. Patribus tradita*, nempe quòd a viris ſanctitate ac dignitate præſtantibus quam plurimis euſque per manus tradita fuerat. Porrò ſcriptus eſt liber ille *de Ordine Romano* circiter Pippini Regis Principatum. Jam ergo ante illud tempus Regula noſtra eam auctoritatem obtinuerat, ut *Regula Sanctorum Patrum*, ſeu (quod idem eſt) *Regula à SS. Patribus tradita* vocaretur, ob præſtantiam ſcilicet SS. Monachorum, qui illam ſervaverant. Et tamen Adverſarii noſtri unum S. Maurum, & fortaſſe pauciſſimos diſcipulos, agnoſcunt Regulæ Benedictinæ primarios cultores adusque Ludovici Auguſti cognomento Pii Imperium, quo tempore Ordinis noſtri (ſi Superis placet) incrementa locant. At ſi Aigradi teſtimonia de Regula per S. Vvandregiſilum Fontanellæ inſtituta probat Cointius, probet etiam neceſſe eſt, quod S. Vvandregiſilus Anſberto Fontanellam primùm acceden-

XXI *LeCointe ad ann. 667. n. 5.*

denti auctoritatem Regulæ S. Benedicti proponit. Ansberti quippe *poſtulationem audiens, inducias conſulendi ſuper hoc dicebat habere ſe velle: ut ſicut Apoſtolica & Monaſtica docet Regula, ſciret ad quid venerat.* Quibus ſanè verbis intelligit Regulam S. Benedicti, quam *Regulam Monaſticam* per excellentiam vocat, id cap. 58. præcipientem. Accedit auctoritas Chronographi Fontanellenſis, qui Ludovico Pio imperante opus ſuum abſolvit, ita ſcribentis de Teutſindo Abbate cap. 9. *Ab iſto tempore, quo lugendus iſte regiminis ſuſcepit locum, ſtatus vitæ innocentis, quem in eodem Cœnobio ſecundùm eximii P. Benedicti normam excolendum fore B. P. Vvandregiſilus inſtituerat, ob inopias plurimas fluctuare cœpit.* Vides mentem iſtius Auctoris eſſe, *normam S. Benedicti* apud Fontanellam primitus inſtitutam a Vvandregiſilo fuiſſe. Denique neque Lantbertus neque Ansbertus Vvandregiſili ſucceſſores vivendi genus a Patre ſuo inſtitutum mutaverunt. Porrò ne deinceps mutaretur, Ansbertus jam Epiſcopus teſte Aigrado, in Synodo Rotomagenſi ſtatuit, *ut ſicuti ſub ejus regimine, ita inantea & ipſi & poſteri eorum ſecundùm Regulam S. Patris Benedicti fideliter Chriſto deſervirent.* Ergo antea ſub ejus regimine Regula S. Patris Benedicti illic ſervabatur. Proferant ergo Adverſarii validum aliquod argumentum, quo Ansbertum Regulæ Benedictinæ Fontanellam inductæ auctorem demonſtrent: ſin minùs, verbis ludere deſinant.

XXII Venio ad Cœnobium Bobienſe, in quo (ſi Ferdinando Ughello ejuſque approbatori Carolo Cointio credimus) poſtremis temporibus Regulam S. Benedicti receptam fuiſſe, ratum eſt. Theodorus Papa in Litteris Privilegii Bobuleno Abbati Bobienſi conceſſi meminit *Regulæ ſanctæ memoriæ Benedicti*. Ughellus interpolationem in hæc verba irrepſiſſe dicit, additque nullum de S. Benedicti Regula teſtimonium ante Lucii II. Pontificatum in monumentis Bobienſibus extare. Ughello Cointius ſupplaudit. Verùm eſto, nulla extet mentio Regulæ Benedictinæ in aliis ante Lucium diplomatis; an propterea interpolata Theodori bulla dici debet? Ughellus tabulas Bobienſes, adeoque Pontificia diplomata revolvit, ac diligenter (ut quidem opinor) inſpexit. Unas Theodori & Lucii II. Litteras vulgavit cum variis Regum & Imperatorum Privilegiis: de ceteris cùm ea videre mihi non licuerit, nec ſententiam ferre licet. Alios proinde auctores conſulo: & ecce mihi Gerberti, Bobienſis quondam Abbatis, poſtea Romani Pontificis epiſtolas legenti occurrit epiſtola octava decima, in qua ferè duobus ante Lucium II. ſæculis Regulæ noſtræ apud Bobienſes præclarum extat teſtimonium. Gerbertus ſiquidem labente ſæculo X. ſcribens ad Bobienſes ſuos, ſic eos compellat: *Qui Regulam S. Benedicti profeſſi eſtis & Paſtorem deſerendum abjeciſtis, colla tyrannis ſponte ſubdidiſtis.* Interpolationem, opinor, non cauſabitur Ughellus, aut ejus quivis ſecutor hoc loco, quo nihil afferri luculentius poteſt. At fortaſſe reponent, Gerbertum ex Floriacenſi (ut ajunt) Monacho Abbatem Bobienſem, rejectâ S. Columbani Regulâ, Benedictinam Bobio primùm impoſuiſſe. Bona verba quæſo: longè aliter res ſe habet. Monachus quidam Bobienſis anonymus librum de Miraculis S. Columbani à nobis hîc primùm editum compoſuit ante medium ſæculum

ad ann. 615. X. in cujus libri cap. 23. Auctor laudat *privilegia S. Sedis Apoſtolicæ, Honorii, Theodori, Martini, Sergii, Gregorii, Zachariæ, & aliorum* Monaſterio Bobienſi conceſſa, è quibus Auctor recitat fragmentum privilegii Theodori Papæ, inter alia decernentis, *ut ſi Monachi Bobienſes tepidi in Dei amore & in Inſtitutis Patrum torpentes quandoque exiſtant, ſecundùm Regulam ab Abbate, id eſt à P. Monaſterii corrigi debeant. Si autem & ipſe Abbas in ignavia aliqua contra Inſtituta Patrum & Regulæ tenorem fuerit deprehenſus, & in aliquam ſiniſtram partem*

incli-

inclinatus, à Sede Apoſtolica, ſub cujus conſtitutione conſiſtit, corrigatur, &c. Ex his Theodori verbis apud Ughellum vitiatis intelligimus, Theodori privilegium à prædicto miraculorum ſcriptore viſum ac lectum, uti nunc ſe habet, ſi paucas Ughellanæ editionis mendas excipias. Deinde Regulæ nomine intellexit Auctor Regulam S. Benedicti, id quod probare facile eſſet, ſi non ipſe diſertè exprimeret his verbis ſubſequentibus in Epiſcopum Terdonenſem aut Placentinum intortis: *Non vales tuum Epiſcopatum regere, & Monachos ſecundùm Regulam S. Benedicti gubernare.* Denique hoc argumento Ughellum convenimus. Monachus Bobienſis anonymus, qui ineunte Sæculo X. vixit, Theodori privilegium eo modo legit, quo in chartis Bobienſibus exſtat. In eo mentio *Regulæ S. Benedicti* expreſſis verbis habetur. Vigebat ergo Regula hæc in Bobienſi Monaſterio, Theodoro Pontifice, *Conſtantini anno ſecundo, conſulatûs primo, Indict. 1.* (hi ſunt chronologici Bullæ characteres) id eſt anno Chriſti DC. XLIII. quum Bobulenus Abbas Monachis Bobienſibus præerat. Nec interpolationem objicere poſſunt Adverſarii, niſi eam certis documentis probent.

Ecquid mirum, ſi Bobienſe Monaſterium Regulam S. Benedicti admiſerit exemplo Luxovienſium Monachorum, quos ſtatim à Concilio Matiſconenſi paruiſſe legibus Benedictinis ſuperiùs probavimus? An fortaſſis Adverſarii id etiam de Luxovio negare pergent? Facilis refutatio. Ludovicus Pius *anno IV. Imperii ſui Luxovium famoſum in Galliis Cœnobium ad regendum beneficii jure contulit Anſegiſo* Abbati Fontanellenſi, teſte Chronographo Fontanellenſi ejus æquali c. 16. qui Anſegiſus cùm animadverteret, *uti ex deſidia piorum Patrum* Fontanellenſium, *qui gregis ſibi commiſſi curam jam devotè geſſerant, ſtatus almæ Regulæ P. Benedicti jam quaſi caſurus videbatur; ex Luxovio Cœnobio, quod in Galliarum terris in Religione ac Regulari diſciplina non inferius uſque ad præſens videbatur, Monachos Deum timentes viroſque religioſos ſecum huc* (Fontanellam) *adduxit, qui & legem iſthic Monachorum docerent, & exempla ſalubria oſtenderent: licèt olim à viro juſto Benedicto Foſſatenſi Abbate eruditi in hac Philoſophia fore * viderentur.* Hinc conficimus, Luxovienſe Monaſterium, uti & Foſſatenſe, ineunte ſæculo IX. Benedictinis Inſtitutis paruiſſe. De Luxovienſi diſertè confirmat S. Eligius in charta pro Monaſterio Sollemniacenſi hîc in Appendice edita: ubi Sollemniacenſe Aſceterium dotatum a ſe dicit *ea interpoſita conditione, ut* Monachi *tramitem Religionis ſanctorum Virorum Luxovienſis Monaſterii conſequantur, & Regulam Beatiſſimorum Patrum S. Benedicti & Columbani firmiter teneant:* obteſtaturque Remaclum Abbatem & ſucceſſores, *ut Regulam ſupradictorum Patrum, quam in ſæpè memorato Luxovio Monaſterio tenent, omni cuſtodia teneant.* Quo quid clarius proferri poſſit non video. Sanè ſi Regula S. Benedicti in Monaſteriis Luxovienſi & Habendenſi ſeu Romaricenſi recepta non fuiſſet ante principatum Caroli Magni, Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus, Pippini Francorum Regis æqualis, non aliam quam S. Columbani Regulam a Monaſteriis illis vicinis acceptam præſcripſiſſet duobus Cœnobiis ab ſe conditis. Et tamen auctore Paulo Vvarnefridi in lib. de Mettenſ. Epiſc. S. Benedicti Monachos in iſtis conſtituit, non aliunde ſinè dubio quam è Luxovio arceſſitos. *Chrodegangus* (inquit Paulus) *conſtruxit Monaſterium in Parochia B. Stephani in pago Moſellenſi in honore Beatiſſimi Petri Apoſtoli, & ditavit illud opibus magnis, Monachoſque ibi conſtituit, atque ſub Regula S. P. Benedicti in una charitate conjunxit. Conſtruxit etiam alterum Monaſterium, quod Gorzia vocatur, ubi pari modo non minimam multitudinem adunavit Monachorum.* Quid, quod Pippinus ipſe Monaſterio S. Galli per Othmarum Abbatem reſtituto, non S. Columbani, ſed *libellum quem Benedictus Pater de Cœnobitarum converſatio-*

XXIII

To. 3. Spicil. Acheriani.

* eſſe.

I ne

ne compoſuerat, eidem Abbati tradidit, teſte Vvalafrido Strabo in lib 2. de Vita S. Galli cap. II. & Gallenſe Monaſterium ab ipſa ſui inſtauratione Regulæ Benedictinæ numquam non adhæſiſſe ex Ratperto, Ekkehardo, Vvalafrido, aliiſque domeſticis auctoribus manifeſtè intelligitur. Neque dicas libelli prædicti nomine intelligi Concordiam Regularum. Pippini ſiquidem principatu Benedictus Anianenſis Concordiæ auctor necdum Monachum induerat. Cur ergo Pippinus non S. Columbani Regulam, ſiquidem eatenus viguiſſet à norma S. Benedicti aliena; cur, inquam, eam non impoſuit Monaſterio S. Galli, qui Columbani diſcipulus addictiſſimus fuerat, niſi quia ante octavum ſæculum utriuſque legumlatoris, Benedicti ſcilicet & Columbani, Inſtituta jam in unum coaluerant, immo jam Benedicti Regula ſola audiri ac exerceri cœperat? Verùm Columbano noſtris partibus vindicato, ad Amandum convertatur oratio.

§. II.

De Monaſtici ſtatus antiquitate in Belgio, ejuſdemque per S. Amandum propagatione.

XXIV ORdinis Cœnobitici in Gallia Belgica probat antiquitatem S. Paulinus Nolanus Epiſcopus in Epiſtola 28. ad Victricium Rotomagenſem Epiſcopum his verbis: *Et nunc in terra Morinorum ſitu orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus, gentium populi remotarum, qui ſedebant in latebris, viâ maris arenoſâ extra Jordanem, antequàm pingueſcerent fines deſerti in ea, ortam ſibi per tuam Sanctitatem à Domino luce gaudentes, corda aſpera Chriſto intrante poſuerunt. Ubi quondam deſerta ſilvarum ac litorum pariter intuta advenæ Barbari aut latrones incolæ frequentabant; nunc venerabiles & Angelici Sanctorum Chori urbes, opida, inſulas, ſilvas Eccleſiis & Monaſteriis numeroſis plebe conſona ce-*
Bolland. 16. Janu. *lebrant*. Et S. Treverius Monachus *ex genere Nortmannorum Caturcinenſi territorio ortus, in pago Tarovvanenſi Monaſterium, quod in ſuburbio Tarovvanicæ urbis ſitum erat, expetiiſſe* ſæculo VI. dicitur. Parùm exculta fuit in Belgio Monaſtica Religio aduſque ſæculum VII., quo per S. Amandum & Audomarum eorumque diſcipulos magnum incrementum cepit. Audomarus eductus fuerat ex Luxovienſi Aſceterio, ex Turonico S. Amandus, cujus de Inſtituto modò agere propoſui.

XXV Amandus *cùm jam adoleſcentiam tranſiens, in robur migraret virile*; paren-
ad ann. 679. tes, patriamque relinquens, *ad Ogiam inſulam*, Rupellæ proximam, *navigans, tandem portum Monaſterii petiit*, ſicuti ſcribit in ejus vita Baudemundus. Amandum iſthìc ſuſceptum, necdum tamen Monachum factum *cæpit pater ejus blandis ſermonibus irretire, ut quantociùs de Monaſterio egrederetur*. At Amandus *in eodem permanens deſiderio, relicto ſolo parentibuſque, Turonis ad ſepulchrum Sanctiſſimi petiit Martini. Cùm ab oratione ſurrexiſſet, ſtatim comam capitis ſui abſcidit, adeptuſque Clericatûs honorem, omnem gratiam transſcendebat in Clero*. Poſteà *ab Abbate ipſius loci & à Fratribus benedictione percepta, civitatem Bituricas ad Sanctum petiit Auſtregiſilum*. Ab eo Sanctoque Sulpicio *clementiſſimè ſuſceptus, in cellula juxta Eccleſiam tribus ferè militavit luſtris*. Dein *incidit ei cogita-*

tio

tio, ut ad limina Apoſtolorum properare deberet. Reverſus in Gallias, *coactus à Rege & Sacerdotibus Epiſcopus ordinatus eſt. Accepto Pontificatûs honore, Gentibus verbum Domini evangelizare cœpit*, nimirum Gandenſibus, Tornacenſibus, aliiſque Galliæ Belgicæ populis, ubi varia Monaſteria, in his præcipua Gandenſe, poſtea Bavonianum dictum, Blandinienſe & Elnonenſe excitavit. Carolus Cointius opinatur, Clericos in Gandenſi & Blandinienſi Eccleſia primùm inſtitutos, quibus poſt annos circà duodecim Monachi ſucceſſerint: in Elnonenſi verò non aliam quàm S. Columbani Regulam propoſitam fuiſſe. Mirum eſt, quàm ſolicitus ſit Vir eruditiſſimus, ut S. Columbano diſcipulos undequaque conquiſitos ſupponat, adimat Benedicto: quod ægrè quidem profero adversùs hominem, cujus amicitiam uti & eruditionem colo. Nec me movet, quòd Sodales noſtros tam anxio delectu ab extraneis ſecernat, dummodo ſententiam ſuam bene probet. Sicut enim nullum SS. Monachorum alienum à nobis reputamus; ita ſubditicium, ſi fieri poſſit, neminem nobis arrogare ſtudemus. Duo in præſens probare contendo, nempe Amandum in S. Benedicti leges juràſſe, nec aliam quam S. Benedicti Regulam * Monaſteriis ab ſe conditis impoſuiſſe: tum Monachos in utroque Cœnobio Gandavenſi, non Clericos, à primordiis extitiſſe.

**Hinc tamen non excludo ritus S. Columbani, quos unà cum S. Benedicti Regula in Cœnobio Bariſiaco à ſe inſtitutos dicit S. Amãdus in quadam charta à nobis in fine tomi 2. edita.*

Amandus in Turonico S. Martini Monaſterio *Clericatûs honorem*, id eſt tonſuram ac veſtes Monaſticas ſuſcepit. Huc ſpectare videtur Alcuinus in Epigr. 59. de Martiniana Baſilica agens, poſtremo hocce diſticho: XXVI

Dum ſanctus Præſul hic inhabitavit Amandus
Crevit honor Patris, crevit & iſte locus.

In Præfatione Sæculi primi jam adduxi Ibbonis Epiſcopi Turonici litteras ad Guntramnum ejuſdem Cœnobii Abbatem, quibus jubet Ibbo, *ut ſi Abbas ab hac luce diſceſſerit, alius per electionem memorati Congregationis Monaſterii, quorum vita perfecta credetur, ſicut Regula S. Benedicti edocet, in eorum conſenſu ſolidetur: ſicut & auctoritas Papæ urbis Romæ Adeodati continet per privilegii ſeriem*. Subſcribit *Ibbo peccator Epiſcopus integra voluntate & devotione ad Monaſterium S. Martini, ubi Monachi ſecundùm Regulam S. Benedicti converſari videntur*. Iſtud privilegium in ſuſpicionem interpolationis vocari non poteſt. Cùm enim ex ejuſdem Eccleſiæ Archivis depromptum ſit, conſtetque Monachos exinde Caroli Magni principatu deturbatos fuiſſe; non poteſt dici à Canonicis ſubornatum fuiſſe in gratiam Regulæ Benedictinæ, cujus mentio Canonicis tanti non eſt. Ibboni præiverat Berto ſeu Bertus, in Actis S. Leodegarii Epiſcopi Auguſtodunenſis laudatus, qui anno circà DC. XXC. confirmavit privilegium Baſilicæ Martinianæ à Chrotberto deceſſore ſuo conceſſum eo pacto, ut Monachis eligendi Abbatem *ſecundùm Regulam S. Benedicti* faceret copiam. In eadem Baſilica perſeveràſſe Monachos uſque ad tempus Alcuini, eodem loco probavimus: cujus rei etiam fidem facit ejuſdem Auctoris Epiſtola 31. *Sanctiſſimis Fratribus & B. Martino ſervientibus* directa, in qua eos ad humilitatem aliaſque virtutes exhortans. *Per humilitatem*, inquit, *obedientiam, & caritatem Monachus cœlum aſcendit. Non eſt igitur laudabile in veſtimentis habitum imitari Patrum, ſinè obſervatione Mandatorum, quæ illi ſtatuerunt*. Porrò Monachos Turonenſes Benedictinis Sodalibus ſe ſe primos adjunxiſſe, utpote vicinos Glannafolienſi Cœnobio, veriſimilius eſt, quam eos de Luxovienſium remotiorum Inſtituto cogitaſſe. Ergo Amandus in Turonico S. Martini Cœnobio Benedictinas Leges didicit, ibi Monaſticum habitum induit.

Had. Valeſ. in diſcept. de Baſil. & in ejuſdem defenſ. probat in Monaſterio B. Martini olim Monachos fuiſſe.

Nec obſtat, quòd Amandus *Clericatûs honorem* iſthic accepiſſe dicitur: XXVII
Hoc enim loquendi genere antiqui ſcriptores Monaſticam tonſuram ac ſollem- *Lege Valeſ. ibid.*

I 2 nem

nem habitûs Religioſi ſuſceptionem non rarò deſignabant. Huc teſtimonia
quædam conferre juvat. Aredius Abbas Lemovicinus *conſtruxit templa*, teſte
Gregorio Turon. Epiſc. in lib. 10. Hiſt. cap. 29. *ac ex familia propria tonſuratos
inſtituit Monachos*. Et tamen Gregorius ipſe in libro 2. de Gl. Martyr. cap. 28.
ejuſdem Aredii Monachum appellat *Clericum Aredii Lemovicini Abbatis*. Et
ne quis de Clerico ſæculari in ejus Monaſterio degente id interpretetur, eum-
dem Clericum poſteà *Monachum* vocat. *Quod ne quis dubitet*, inquit, *teſtor om-
nipotentem Deum, quia ab ipſius Abbatis hæc ore cognovi, apud cujus Monachum
hæc geſta ſunt*. Præterea in libro de Gl. Conf. cap. 82. idem Auctor de S. Euſi-
chio Recluſo, *qui tamquam Eremita inter ſpinarum condenſitatem ab hominum ſe
familiaritate removerat*, hæc inſerit: *Habebant Clerici ejus* (id eſt Monachi) *duo
vaſa apum* &c. Gregorius item auctor eſt in lib. de Vita PP. cap. 6. Gallum
nobilem Arvernum, *Monaſterium Crononenſe ſexto milliario ab Arverna urbe ex-
petiiſſe*, ac ſuppliciter Abbatem exoràſſe, *ut ſibi comam capitis tondere dignare-
tur*. Abbas quum rem patri ejus haud ingratam fore cognovit, *puerum Cleri-
* pro poſt- cum fecit*. Et S. Chlodoaldus *poſtpoſitum * regnum terrenum, ad Dominum tran-
poſito. ſiiſſe, & ſibi manu propria capillos radens, Clericus* (id eſt Monachus) *factus eſſe*,
dicitur in ejuſdem Gregorii lib. 3. Hiſt. cap. 18. Denique in lib. 1. de Gl. Mar-
tyrum cap. 76. puerum quemdam in Monaſterio Agaunenſi *Clericum factum,
cum reliquis Clericis, & inter choros pſallentium Monachorum* poſt obitum cecinif-
ſe, Gregorius affirmat. Gregorio complures alii Auctores ſuffragantur. Con-
Sæc. I. ad ditor libri de Geſtis S. Marculfi Abbatis Nantenſis commemorat, Marculfum
ann. 556. Childebertum Regem ſub finem vitæ adiiſſe apud Compendium villam Re-
giam: in eoque itinere, dum lepus, quem Regii venatores inſequebantur,
confugiſſet ad Virum ſanctum, per contumeliam illuſum fuiſſe his verbis:
Qua temeritate Clerice, (ſic Marculfum Monachum, & Monachorum Patrem
cognominabant) *venationem Regis invadere præſumpſiſti?* Jonas ſæculi VII. Au-
num. 57. ctor haud ignobilis, in vita S. Columbani eodem ſenſu *Clerici* vocem uſurpat,
ad ann. 615. dum inducit Columbanum Theodeberto Auſtriæ Regi ſuadentem, *ut à bello
deſiſtat, ſeque Clericum faciens ſacræ Religioni ſubderetur*. Vvandregiſilus referen-
te Aigrado in Actis S. Ansberti Rotomagenſis Epiſcopi, Ansbertum Mona-
ad ann. 697. chum fieri poſtulantem, *Clericatûs honore decorabilem reddidiſſe* fertur. Auctor
antiquus & gravis, qui vitam S. Sigolenæ litteris mandavit, miraculum *de
Clerico dæmoniaco* (ſic enim capituli inſcriptio præfert) liberato his verbis ex-
primit cap. 16. *Illo tempore quidam juvenis Dadulfus nomine ſub profeſſione Mona-
chi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus acceſſit --- Exigentibus meritis
correptus à dæmone eſt --- ad Sanctam defertur curandus*. En qui *Clericus* in titu-
lo capitis nominatur, in ipſo contextu *profeſſionem Monachi* moribus mentitus
To. 3. Spicil. dicitur. His teſtibus accedit Chronographus Fontanellenſis Cœnobii, Ludovi-
Acherii. ci Pii æqualis, qui cap. 13. *Hardoinum hoc in Cœnobio Clericatûs ſuſcepiſſe habi-
tum* ſcribit. Quin etiam idem Auctor Monachorum Collegium *Clerum* appel-
lat cap. 16. *Sicut illi*, inquit, Vvandregiſilus nimirum & Ansbertus, Fontanel-
lenſe Monaſterium *in exordio ſui ædificiis nobilitaverunt, Clerum auxerunt; ita
iſte* (Anſegiſus) *diruta emendare ſtuduit, Clerum nobiliſſimè auxit*.

XXVIII Plura id genus teſtimonia huic rei affirmandæ congerere poſſem; at iſta,
opinor, ſufficient ad refellendam eorum ſententiam, qui ubicumque *Clerici*
nomen expreſſum legerint, Clericos ſæculares non Monachos intelligi opinan-
tur. Quod in erratum incidit Theodoricus Abbas Trudonianus in Vita S. Ba-
vonis à ſe ſcripta; pertraxitque alios in idem mendum, qui ex primarii ſcri-
ptoris Vitæ S. Bavonis verbis malè intellectis tradiderunt, Clericos Gandæ Mo-
naſte-

naſterio primitùs à S. Amando fuiſſe impoſitos, poſteà Monachos ſucceſſiſſe, quibus Florbertus Abbas præfectus ſit. Id Molanus in lib. de Natal. SS. Belgii *Molan. 1. Octob.* de Ganda Monaſterio admittit: quod Carolus Cointius ad Blandinienſe Cœnobium extendit, eò quòd Clericorum longè utilior (uti ipſe putat) quàm *To. 2. Annal. ad ann. 631. n. 5.* Monachorum erat opera Epiſcopo verbum Dei per vicinam regionem diſſeminanti. Et tamen Gregorius Magnus in expeditionem Britannicam Monachos, non Clericos direxit: nec aliis quam Monachis Germania, ſicut & Britanniæ Inſulæ pars magna, aliæque Provinciæ complures, Fidei reſtitutæ primitias referunt acceptas. Quod citra invidiam interim ſit dictum. Clericorum operam Eccleſiæ utiliſſimam laudamus. Sed quid juvat Monachos deprimere, ut Clericos extollas? Utroſque Operarios meſſis Dominica recipit, & locupletat. Redeo ad rem. Conſulamus Auctorem primarium Vitæ S. Bavonis, *ad ann. 653.* quem è tenebris nunc primum eruimus, ut reſciamus, quid Clericorum nomine intelligat, Monachos an Clericos ſæculares. En ejus verba: *Deo etiam* *num. 5.* *annuente Clericorum Cœnobium in ipſo caſtro Gandavo honorificè eſt conſtructum, ubi die noctuque laus à Fidelibus decantatur. His expletis in eodem Monaſterio B. Confeſſor Bavo comam capitis ſui abſcidi deprecatus eſt: & adeptus venerandi Pontificis* (Amandi) *manibus Clericatûs honorem, meruit fieri conſors Apoſtolorum*, id eſt Apoſtolicæ inſtitutionis: quod præcipuè convenit Monachis, quos Apoſtolicæ vitæ imitatores S. Bernardus aliique permulti appellant. Mentem ſuam Auctor in conſequentibus clariùs exprimit. *Dimiſit comam capitis & invenit coronam gloriæ: reliquit veſtimenta ſæcularia, & ſuſcepit ſtolam candidam: reliquit pompam hujus mundi, & indutus eſt loricam fidei.* Quibus verbis ſcriptor iſte religioſas veſtes ac tonſuram ſatis exprimit. At paullò poſt disertè enuntiat, *Clericorum* vocabulo non tantùm Monachos à ſe intellectos, ſed etiam *num. 7.* Monachos Regulam S. Benedicti inſtitutos. *Ergo Allowinus vir Dei reverſus ad ſupradictum Caſtrum Gandavum, ad venerabilem virum Florbertum Abbatem, quem Almus Pontifex Amandus ibidem conſtituit ſuper Gregem Clericorum Rectorem, petiit eum ſibi humiliter cellulam, in qua familiariter Domini miſericordiam pro facinoribus ſuis deprecaretur, largiri.* Ergo Florbertus Abbas erat, antequàm Bavo tonſuram acciperet: nam ab eo tempore Amandus Gandavum regreſſus non erat. Et Recluſi illic admittebantur, quod in Clericorum ſæcularium Collegiis rarius uſitatum. Audi ampliùs. *Ut verò pius Pater ejus petitionem audivit, cum gaudio ſuſcepit: & ejuſdem Fratribus Monaſterii juxta præceptum pii Patris Benedicti convocata omni Congregatione ejus patefecit preces, ut forſitan juniori revelatum fuiſſet*, &c. Quæ poſtrema verba deprompta ſunt ex cap. 3. Regulæ Benedictinæ, cujus *præcepto* in iſto facto paruiſſe Florbertus dicitur. Denique Florberti diſcipuli ad obedientiam ſeu ad laborem manualem, cellæ gratiâ S. Bavoni extruendæ, exiiſſe dicuntur: quod Monachis aptari neceſſe eſt. Sed quid pluribus immoror? quando Adverſarii Monachis, non Clericis præfuiſſe concedunt Florbertum, quem tamen *Clericorum Rectorem* fuiſſe auctor ſentit: quo nomine proinde Monachos (uti ex aliis etiam ipſius verbis appa ret) intelligit. Nec aliam quæras cauſam, cur S. Bavo, qui ſtatim atque in Monachum attonſus eſt, Amando prædicationis ſocium ſe adjunxerat, *per ſupraſcriptum Pontificem ſibi licentiam dari petiit, Monaſteria circuire Chriſti Athletarum, quatenus vitam Monachorum & converſationem Cœnobitarum poſſet agnoſcere.* Nimirum Monachus cùm eſſet Monachorum perfectiorum mores rimari atque æmulari votis omnibus optabat. Unde Gandam poſteà reverſus, in cella recludi (quod optimum judicavit) apud ſe ſtatuit.

Ex

XXIX Ex his manifeſtum eſt, Monachos non Clericos ſæculares in Ganda Monaſterio (quod etiam de Blandinio dicendum eſt) ab initio extitiſſe: quod ſatis ſuperque veriſimile reddit Amandi ipſius Monaſtica profeſſio. Nempe Monachus Monachos haud dubiè in locis ab ſe erectis inſtituit, Benedictinus Benedictinos. Non ergo commenticia videri debet iſta clauſula privilegii Martini Papæ, qua decernit, *ut liceat Abbati Florberto in univerſis utilitatibus* Monaſterii Blandinienſis, *ita omnia diſponere abſque ullius contradictione vel refragatione, ut inibi Deo ſervientes liberè invigilent mandatis Domini ſecundùm Regulam S. Benedicti*. Cùm alioquin ſuperiùs probaverimus, S. Amandum in Turonico S. Martini Cœnobio Benedictinis Inſtitutis aſſueviſſe. Certè in litteris Arnulfi Flandriæ Comitis, quibus prædia varia Monaſterio Blandinienſi reſtituit, *regnante Ludovico Filio Caroli Regis Reclauſi*, cognomento Simplicis, leguntur hæc verba: *cupio omni tempore ævi in ſæpefato Monaſterio Monachos Chriſto ancillari (ut actum eſt tempore S. Amandi) ſecundùm normam S. Benedicti viventes*. Et quidem tempore Vindiciani Epiſcopi Cameracenſis, & Atrebatenſis, id eſt poſt medium ſæculum ſeptimum, Vedaſtinæ Abbatiæ Monachi Benedictini præerant. Quippe Fulradus, Vedaſtini apud Atrebates Monaſterii Abbas, cùm *inregulariter vivens, ab Rothardo Epiſcopo ſæpè graviter argueretur; induratus gloriabatur ſe habere S. Vindiciani ejuſdem Sedis Epiſcopi Privilegia Apoſtolica auctoritate confirmata, in quibus decretum eſſet, Monachos S. Vedaſti non debere habere reſpectum ad Pontificem Eccleſiæ Cameracenſium. Ex hoc ſanè*, infert Baldericus hujuſce facti relator in Chron. lib. 1. cap. 106. *falſam argumentationem trahens, quòd Beatus Vindicianus ſuo tempore omnes inquietudines à Monaſterio S. Vedaſti ſcripto præcepto excluſit, ut quietè ſecundùm Regulam S. Benedicti Monachi viventes Deo ſervirent, non ut inordinatè & turpiter converſantes, veluti iſte cum ſuis à propoſito deſciſcerent*. Hæc Baldericus ſæculi XI. auctor. Porrò S. Vvindicianus æqualis erat & amicus S. Amandi, ſucceſſor S. Autberti, qui Autbertus in Baſilica Vedaſtina Monachos inſtituerat haud alios ſane quam Benedictinos ac S. Amandi diſcipulos. Hatta quippe primus Abbas Vedaſtinus à S. Vindiciano, *ſecundo ordinationis ejus anno benedictus, ſimul Gandenſem S. Petri Abbatiam, quæ in monte Blandinio ſita eſt, nobiliter regebat*, prout in Actis S. Euſebiæ num. 4. legitur.

Miræi Notit. cap. 53.

ad ann. 689.

XXX Nunc locus poſtularet, ut de S. Audomaro ejuſque diſcipulis S. Bertino aliiſque Inſtituti Monaſtici per Belgium propagatoribus ageremus. Verùm cùm è Monaſterio Luxovienſi educti ſint eo tempore, quo jam Luxovienſes Cœnobitæ Caſtris Benedictinis (ut ſuperiùs probatum eſt) ſe ſe adjunxerant; de his plura dicere ſuperſedeo, tranſitum facturus ad Sanctimoniales, quæ procurante potiſſimùm S. Amando in Gallia Belgica inſtitutæ ſunt.

§. III.

De Monacharum & Canonicarum origine in Belgio.

XXXI SAnctus Amandus non ſolùm Monaſteria Virorum in Belgio, verùm etiam Cœnobia Puellarum, Nivialenſe, Melbodienſe, Caſtrilocenſe, Marcianenſe, aliaque nonnulla ordinavit. Monachas an Canonicas illis in locis colloca-

locaverit, inquirendum. Primò audiendus Miræus in Notis ad cap. 13. Cod. Donat. ita diſſerens: „Canoniſſarum nobili ſtirpe progenitarum, quæque ad „ nuptias tranſire poſſunt, Collegia in Hannonia ſunt duo, Montenſe & Melbodienſe: totidem in Comitatu Namurcenſi, Andennenſe & Monaſterienſe: & unum in Brabantia Nivellenſe, omnium apud Belgas (ut opinor) „ antiquiſſimum.„ Idem Auctor in lib. de Canonicorum Collegiis capp. 17. & 19. ſatis mentem ſuam aperit circa originem Canonicarum. „Non ſum neſcius, inquit, cap. 19. multos contendere olim Canonicarum iſtarum, ut „ cæterarum Virginum Collegia, ſi non omnia, ſaltem pleraque voto ſe ſe „ caſtitatis perpetuæ ſolita obſtringere, etſi ipſæ Canonicæ ægrè forſitan admittant. „ Verùm, quia nonnulli perſuadere volunt, hujuſmodi Cœnobia a primordiis attributa fuiſſe Canonicabus, quæ nullis adſtrictæ fuerint votis, utrumque quoad fieri poterit breviſſimè refellere propoſui.

Nullas Canonicas in Galliis ante ſæculum IX. extitiſſe argumenta non XXXII pauca demonſtrant. In Gallia Belgica Virginum Cœnobia primus excitavit ordinavitque S. Amandus, iiſque Monachas ſinè dubio non Canonicas impoſuit Monachus ipſe. Duplex in unoquoque Parthenone conventus erat, Monachorum ſcilicet ac Puellarum: hæ ab ipſis regebantur pro more: id quod Patres Concilii Hiſpalenſis Actione II. ſtatuerunt. S. Foillanus aliique Monachi Scoti in Monaſterio Nivialenſi hoſpitari ſoliti erant. Et in libro de Mirac. S. Gertrudis Abbatiſſæ Nivialenſis, exorto apud Niviallam in- *cap. 3. ad* cendio, *Monachorum ac Virginum concurrentium* fit mentio. In iſto Monaſterio *ann. 658.* præter Abbatiſſam, quæ Sanctimonialibus præerat, erat & Abbas Monachorum iſthic degentium Subinus, uti in Actis S. Aldegundis num. 18. legitur. Et *ad ann. 684.* S. Jonatus Abbas Monachis Marcianenſibus præfectus eſt à B. Amando, quo tempore S. Rictrudis ibidem Monachas regebat. Adde & Monaſterium Habendenſe ſeu Romaricenſe, in quo S. Amatus, Monachorum illic degentium Abbas, Mactefledem Sanctimonialibus præpoſuit. Amato ſucceſſit Romaricus Abbas, huic Adelphius, quo Abbate Tetta ſeu Tecta Virginibus præſidebat. Duplicem etiam conventum in Parthenone Melbodienſi fuiſſe, innuit Auctor ſecundarius Vitæ S. Aldegundis ſupremis lucubrationis ſuæ verbis: *Eſtque ipſe locus*, inquit, *grege Puellarum farcitus, aliorumque Deo ſervientium numeroſitate repletus:* Suffragatur etiam Vita S. Vvaldetrudis de Cœnobio Caſtrilocenſi: ſic enim Auctor in Prologo loquitur: *Quorumdam Religioſorum Fratrum ac Sororum caritate compulſus, hoc opus aggredi præſumpſi:* Idem etiam probabimus de Parthenone S. Joannis Baptiſtæ apud Laudunum in Vita S. Anſtrudis inferiùs ſuo loco. Quemadmodum in Belgica illa Cœnobia ſucceſſerunt Collegia Canonicarum Monachabus, ita & Monachis Canonicorum conventus: ut ſicut primitùs Monachi Monachabus, ita poſtmodum Canonici Canonicabus Sacramenta adminiſtrarent. Puellas in illis Cœnobiis degentes velo conſecratas & caſtitatis voto obſtrictas fuiſſe, clarius eſt, quam ut probatione indigeat. Gertrudis Abbatiſſa Nivialenſis *ſacrum velamen cum ſodalibus ſuis* ab S. Amando accepiſſe dicitur. S. Aldegundis *ſacræ Religionis velamen & habitum* ſuſcepit. Vvaldetrudis ab S. Autberto Epiſcopo *velamen ſacrum impetravit*. Denique S. Bega Gertrudis Abbatiſſæ Nivialenſis ſoror, & ipſa Abbatiſſa Andanenſis, Monaſterium conſtruxit, *ubi religioſam vitam duceret, Virgineſque Sacras in ſervitutem Divinam perpetua ſtabilitate firmaret*; uti ad lib. Mirac. S. Gertrudis obſervavimus. Non ergo ſæculum repetere illis licebat, quæ *perpetua ſtabilitate in ſervitutem Divinam* mancipabantur. Erant illis in locis Monachæ, non Canonicæ ſæculares (prout nunc) ſæcularibus votis implicatæ. Erant, inquam, Mo-

Monachæ Benedictinæ, quibus S. Amandus leges Benedictinas præſcripſerat. In Concilio apud Liptinas agri Cameracenſis vicum anno DCC. XLIII. habito S. Bonifacius ſtatuit, *ut Monachi & Ancillæ Dei Monaſteriales juxta Regulam S. Benedicti vivere ſtudeant*. Ad Cameracenſem Diœceſim pertinebant, & hucuſque pertinent Melbodienſe & Motenſe ſeu Caſtrilocenſe Cœnobia Puellarum. Immo Concilium illud a Bonifacio Legato Apoſtolico coactum valebat apud ceteras Galliæ ac Germaniæ Provincias, ubi proinde *Ancillæ Dei Monaſteriales juxta Regulam S. Benedicti vivere* tenebantur, quam antea profeſſæ erant.

XXXIII Hinc intelligitur, nullas tum fuiſſe alias *Ancillas Dei Monaſteriales* quàm Monachas; nondum Canonicarum nomen audiri cœpiſſe. In Conciliis ſæculo VIII. convocatis Canonicarum mentio nulla, nec in Epiſt. 9. Zachariæ Papæ ad Pippinum Francorum Regem c. 5., nec in Reſponſionibus Stephani Papæ III. ad Gallos, neque in Capitulari Caroli Magni anno DCC. LXXIX. condito, ubi aptiſſima Canonicarum commemoratio futura erat. In Concilio Francofordienſi ann. DCC. XCIV. ſtatuitur cap. 46. *ut de Abbatiſſis, quæ canonicè aut regulariter non vivunt, Epiſcopi requirant, & Regi adnuntient, ut ab honore priventur*. Quo in loco dictio *canonicè* opponi videtur *regulariter:* tametſi in titulo ſola vox *regulariter* apponatur in hunc modum: *Abbatiſſæ, quæ regulariter non vivunt, deponendæ*. At verò in Concilio Moguntino anno DCCC. XIII. clariùs Canonicæ exprimuntur cap. 13. *Abbatiſſas cum Sanctimonialibus omnino rectè & juſtè vivere cenſemus. Quæ verò profeſſionem Sanctæ Regulæ Benedicti fecerunt, regulariter vivant; ſin autem canonicè vivant pleniter, & ſub diligenti cura cuſtodiam habeant & in Clauſtris permaneant*, &c. Novellum tum fuiſſe Canonicarum Inſtitutum ſatis probant Patres Concilii Cabilonenſis, dum cap. 53. aliiſque ſubſequentibus *Admonitiones*, ſeu leges præſcribunt *Sanctimonialibus, quæ ſe Canonicas vocant*, Paullò poſt in Concilio Aquigranenſi anno DCCC. XVI. poſt Regulam Canonicorum compoſita eſt in gratiam Canonicarum alia, quæ capitulis 28. continetur. Itaque ſæculo VIII. nulla erant præter Virginum Benedictinarum Cœnobia: appetente ſæculo IX. duo tantùm erant Parthenonum genera, Monachorum & Canonicarum. Illæ S. Benedicti Regulam obſervabant: his pro Regula erant decreta Concilii Aquigranenſis, quæ Regula ex SS. Cypriani, Athanaſii, Hieronymi & Cæſarii dictis propriiſque Synodi ſtatutis conflata eſt. Utræque, Monachæ ſcilicet & Canonicæ, communi nomine vocabantur *Sanctimoniales, Sorores, Puellæ, Ancillæ Dei*; uti & Canonici *Fratres*: Canonicæ poſtea dictæ ſunt *Dominæ, Domicellæ*: utriuſque Ordinis habitacula, *Monaſteria* dicta. Canonicæ vota perpetua profitebantur, nec illis ſæculum repetere integrum erat, ex cap. 18. Regulæ, quam Patres Concilii Aquigranenſis dictaverunt. *Si his omnibus exhibitis*, inquiunt, *inemendabilis atque incorrigibilis apparuerit, quia nullatenus huic ſæculum repetere fas eſt, advocetur ſi neceſſe eſt Epiſcopus*. Secundò veſtibus nigris utebantur, ex cap. 10. *Quid prodeſt veſtibus nigris indui* &c. Differebant verò à Virginibus Benedictinis, quòd plura ac lautiora habebant edulia & carnibus veſcebantur cap. 13. quòd Ancillas ſingulæ ſingulas habebant cap. 21., aliaque hujuſmodi, quæ Puellis Regularibus non permittebantur. Hinc apparet quantùm à vero aberret Guillelmus de Rebreviettis in Vita gallicè edita S. Gertrudis, qui ut Nivialenſis Eccleſiæ Canonicabus hodiernis adblandiatur, primarias Puellas Nivialenſes nullis votis adſtrictas fuiſſe audet affirmare.

Fuit & aliud genus Sanctimonialium ſeu Devotarum in privatis ædibus aſſumpto velo manentium, de quibus Ordo Romanus & liber Mirac. S. Richarii & S. Remacli hic.

XXXIV Ergo ut ad propoſitum revertar, Virgines Nivialenſes, Melbodienſes, Caſtrilocenſes, aliæque ab origine Monachæ erant, & Inſtitutis Benedictinis S. Amando ſuggerente addictæ. Verùm quo pacto à Monaſtico ſtatu ad Ca-

no-

nonicalem deſciverint, paucis explicandum. Poſtquàm Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus Canonicis Regulam præſcripſit, feminæ etiam nonnullæ æmulatione adductæ Canonicarum nomen affectare cœperunt; quæ tamen vota ſollemnia profitebantur. Poſt cladem à Nortmannis illatam Cœnobia perplura ſenſu ac religione deſtituta, in corruptos mores prolapſa ſunt: Monachis Canonici, Monachabus Canonicæ pleriſque in locis ſucceſſerunt. Bruno Archiepiſcopus Colonienſis, Legati Apoſtolici munus medio ſæculo X. gerens, in villa Montenſi (ſi Jacobo Guiſio credimus) *in Eccleſia B. V. Mariæ, quæ nunc S. Vualdetrudis nuncupatur, & in villa Malbodienſi in Eccleſia, quæ nunc Aldegundis dicitur, Canonicales ordinavit Præbendas ſæculares, de Sanctimonialibus Canonicos & Canonicas ſæculares ordinans*. Nivialenſes aduſque ſæculum XI. vocabantur *Fratres* ac *Sanctimoniales*, prout conſtat ex diplomate Henrici IV. Imper. anno M. LIX. conceſſo, quo prædia Eccleſiæ Nivialenſis *in tres portiones* diviſa probat, ſcilicet *in Xenodochium, in beneficium Abbatiſſæ, in Præbendas Fratrum ſeu Sanctimonialium* LXXII. Et Gerardus Cameracenſis Epiſcopus *in Landenſi territorio Beſneium cambiavit cum Sororibus S. Gertrudis*. Tametſi jam Canonicæ erant, uti ex præbendarum appellatione ſatis intelligitur. Canonicæ *Dominæ* dici cœperunt ſæculo inſequenti, eoque nomine Odo Cameracenſis Epiſcopus eas vocat in ſuis litteris apud Miræum his verbis: *Ego Odo piæ petitioni Richetæ Abbatiſſæ S. Gertrudis Nivialenſis Eccleſiæ annuens, audiens etiam preces Dominarum Monaſterii & Canonicorum* &c. Et tamen priſcum *Sanctimonialium* vocabulum etiam tum retinebant. Nam Lotharius Imperator, *precibus tam Clericorum quàm Sanctimonialium S. Gertrudis Nivellenſis Eccleſiæ*, rerum diviſionem ab Henrico IV. factam confirmat anno M. C. XXXVI. Et primitus quidem Canonicæ illæ ſæculares (ut credere par eſt) velo retento vota perpetua promittebant. At rebus in deteriora labentibus, noſtro ævo ſolæ Abbatiſſæ cum Officialibus (ut vocant) vota nuncupant, ſervatis alicubi Ordine & ritibus Benedictinis, quemadmodùm de Romaricenſi Eccleſia ad Acta S. Romarici dicturi ſumus. Hinc *in Monaſterio Thorenſi Ord. S. Benedicti Diœceſis Leodienſis ipſa dumtaxat Abbatiſſa dictum Ordinem expreſsè profiteri conſuevit*, ut Franciſcus Vincantius in Hannon. Annal. cap. 12. refert. Id genus vitæ laxioris cum iniquiùs ferrent Puellæ Monaſterii Horreenſis apud Treviros (cui quondam B. Modeſta, S. Gertrudi Abbatiſſæ Nivialenſi præcipua neceſſitudine & profeſſione adſtricta præfuit) abjecto Canonicarum indumento & vitæ genere, ad S. P. Benedicti leges ſeſe revocaverunt anno M. CCCC. XCV. eximio ſanè exemplo & hortatu D. Johannæ de Bettſtein Abbatiſſæ, quæ avitam Ordinis Monaſtici diſciplinam vetuſtate & morum corruptelâ collapſam reduxit. Quod utinam aliæ imitentur.

Jac. Guiſius To. 2. lib. 14. c. 35. ita citatus à Vinchātio in Annal. Hann.

Miræi notit. cap. 99.

ibid. cap. 84.

ibid. cap. 128.

ibid. cap. 147

ad ann. 653.

§. IV.

Obſervationes Eccleſiaſticæ ac Monaſticæ ex ſecundi ſæculi Benedictini Actis erutæ.

QUandoquidem intellexi haud ingratas fuiſſe viris eruditis Obſervationes, quas ex primi ſæculi Actis unum in faſciculum conjeci; lubet hoc eodem loco XXXV

loco duplicem huic operæ articulum adhibere, unum qui res Eccleſiaſticas & Monaſticas, alterum qui res hiſtoricas & chronologicas complectatur.

XXXVI OBSERVATIO I. Atque ut a ſacroſancto Miſſæ ſacrificio incipiam, notare inprimis juvat, quod viri pii haud pauci per ſæculum VII. rem ſacram quotidie frequentâſſe leguntur: id quod anterioribus ſæculis non tam obvium videtur. *ad ann. 649.* S. Goar Anachoreta *babuit conſuetudinem omni die, excepta Paraſceve, Miſſarum ſollemnia celebrare populo*. *ad ann. 658.* Et S. Geremarus Abbas Flaviacenſis, *factus Sacerdos, offerebat Sacrificium per ſingulos dies*. Venerabilis Beda in libro 2. Hiſt. Abbatum Monaſterii ſui idem affirmat de Ceolfrido Abbate, qui Romam pergens, *ex die, quo de Monaſterio ſuo profectus abiit, uſque ad diem, quo defunctus eſt, quotidie Miſſâ cantatâ ſalutaris hoſtiæ Deo munus offerebat*. *ad ann. 690.* Ubi *Miſſam cantare* non eſt certa ac modulata voce Sacris operari, uti modò uſurpatur, ſed *recitare*. *Bibl. S. P. to. 9.* Extat luculentum hujuſce ſignificationis teſtimonium apud Remigium Autiſſiodorenſem Epiſc. in Explicatione Canonis Miſſæ, dum rationem reddit, cur *Te igitur Clementiſſime Pater* tacitè recitetur, his verbis, *Idcirco, ut fertur, venit conſuetudo in Eccleſia, ut tacitè ipſa obſecratio atque conſecratio à Sacerdote cantetur, ne verba tam ſacra vileſcerent*. Quo in ſignificatu eamdem vocem uſurpat Beda in Epiſtola ad Egbertum Epiſcopum recèns à Vvaræo edita. *S. Antiſtes Ambroſius*, inquit, *hoc de Fide loquens admonet, ut verba Symboli matutinis ſemper horis Fideles quique decantent*. Denique ut plura alia omittam, eodem ſenſu Licinius Andecavorum Epiſcopus *quotidie Miſſam cum ingenti cordis compunctione cantâſſe* fertur. Idem obſervavit Gregorius M. in lib. Dial. cap. 56. de Caſſio Narnienſi Epiſcopo, *qui quotidianum offerre conſueverat Deo Sacrificium*. Lege Regulam Solitar. à Grimlaico ſcriptam, cap. 36. Non tamen quotidiana Miſſæ frequentatio ita Sacerdotibus in more erat ſæculo VII. ut ſinguli in dies ad Altare Sacra celebraturi accederent. Quin etiam tum vigebat ritus ille, quo Sacerdotes, immo & Epiſcopi, in publica Miſsa communionem ſacram percipiebant. Ceolfridus ſuprà laudatus in profectionis Romanæ procinctu, *cantatâ primo manè Miſsâ communicantibus qui aderant*, (aderant autem ſinè dubio Presbyteri complures) *continuò præparatur ad eandem*. Et Concilium Toletanum IV. anno tertio Siſenandi Regis, hoc eſt anno Chriſti DCXXXIV. celebratum ſtatuit c. 17. *ut Sacerdotes & Levitæ ante Altare communicent, in Choro Clerus, extra Chorum populus*. Eumdem ritum egregiè illuſtrat Ordo Romanus quatuor primis capitulis. *Accedunt primùm Epiſcopi* (verba ſunt capitis 4.) *ſecundùm ordinem de manu Pontificis communicare, & poſt eos adſcendunt Presbyteri omnes, ut communicent ad Altare*. Lege Morinum de Ordinat. Sacr. P. 3. Exer. 8. c. 1. Poſtea uſus obtinuit, ut unus Sacerdos plures Miſſas uno die celebraret: quod quidem ob penuriam Sacerdotum Concilium Emeritenſe Ærâ DCC.IV. collectum permiſerat fieri per ſingulas, quæ uni Presbytero commiſſæ erant, Parochias *pro diebus Dominicis* c. 19. Tempore procedente, quod neceſſitate admiſſum eſt, in uſum ceſſit, adeò ut Leo Papa *una die ſeptem vel novem Miſſarum ſollemnia celebrâſſe* dicatur apud Vvalafridum Strabum. *Vvalafrid. de reb. Eccl. c. 21.* Eadgarus Rex in Canonibus anno CM.LXVII. conditis habet cap. 37. *Ut nullus Sacerdos Miſſam ſæpius in uno die celebret, quàm ter ad ſummum*. Plures Miſſas etiam ſæculo XI. peragebant Sacerdotes, teſtante Petro Damiani libro quinto Epiſtolâ decimâ nonâ. Poſteà id tantùm in quibuſdam ſollemnitatibus, demum in ſola Nativitatis Chriſti celebritate licuit.

XXXVII OBSERVATIO II. Qui diebus feſtis ſacroſanctis Myſteriis intererant, cibi ac potûs expertes eſſe oportebat. Auctor antiquus & gravis in lib. de Vita S. Vvalarici cap. 15. *ad ann. 622.* *Duo*, inquit, *germani erant, qui ad eum in feſtivitate B. Martini advenerant*,

qui-

quibus increpando ait: Admiror cur ante Miſſarum ſollemnia bibere præſumpſiſtis. Qui confitentes commiſſum ſuum, veniam poſtulant & de reliquo ſe ſe emendaturos ſpondent. Simile factum de alio, qui die Dominica heminam vini ante Miſſam biberat, continenter ſubjicitur. Huc ſpectat canon. 19. Concil. Autiſſiod. *Non licet Presbytero aut Diacono aut Subdiacono, poſt acceptum cibum vel poculum Miſſas tractare, aut in Eccleſia, dum Miſſæ dicuntur, ſtare.*

Præterea diebus Dominicis Chriſtiani Matutinis Officiis intereſſe communi lege tenebantur ſolebantque. In vita S. Leodegarii Anonymus Ebroïni interitum deſcribit cap. 16. his ferè verbis: Quidam *ex Optimatibus poſt exſpolium ad Ebroïni oſtium ante lucem obſervat egreſſurum. Dies agebatur Dominica; ideoque proceſſurus erat ad Matutinarum ſollemnia. Cùm autem ille pedem foras miſiſſet de limine, ecce iſte inſperatè proſiliens, gladio eum percuſſit in capite.* Si Ebroïno Majori Domûs Regiæ, homini alioquin vitæ haud ſeverioris, religio fuiſſet abſtinere à precibus antelucanis, quantò magis aliis? Lege Pallad. de Vita S. Johannis Chryſoſt. & Vitam Gallicam lib. 3. cap. 10. XXXVIII. OBSERVATIO III. *ad ann. 678.*

Quin etiam carpenti uſum die Dominica fuiſſe interdictum, auctor eſt Beda in lib. de vita S. Cuthberti cap. 27. ubi Cuthberti congreſſum cum Ermentrude Regina exponit. *Confeſtim intravit ad Reginam, & ſecretò eam alloquens, (erat autem dies Sabbati) vide,* inquit, *maturè illuceſcente ſecunda Sabbathi,* id eſt feriâ ſecundâ hebdomadæ, *aſcendas currum, (quia die Dominico curru ire non licet) vadaſque & Regiam civitatem citiſſimè introeas.* Unde Theodorus in Capitulari: *Græci & Romani in die Dominica navigant & equitant, panem non faciunt, nec in curru ambulant, niſi ad Eccleſiam tantùm: nec balneant ſe Græci, nec ſcribunt publicè, tamen pro neceſſitate ſeorſum in domo ſcribunt* &c. Confer canon. 28. Conc. III. Aurelian. Denique antiquitus uſque ad noſtri ævi memoriam, obſervatio Dominicæ diei *à veſpera uſque ad veſperam,* ut loquitur Herardus Turon. Epiſc. in cap. 2. protendebatur. Et Euſtachius Abbas apud Matthæum Pariſium ad ann. 1200. & Rogerium Hovedenſem ad ann. 1201. hortamentis perſuadere niſus eſt, ut *ab hora nona Sabbati uſque ad ortum ſolis in die Lunæ feriatio protenderetur.* Hujus rei obvia ſunt exempla tum in his Actis tum apud Gregorium Turon. in lib. 3. de Mirac. S. Martini capp. 31. & 56., tametſi Ahyto Baſileenſis Epiſcopus ineunte ſæculo X. pronuntiat in Capit. art. 8. *ut omnem Dominicam à manè uſque ad veſperam* ferientur, *ne Judaiſmo capiantur.* Lege Conſtitutionem Abbatis *de Flay* de cautiori obſervatione Dominicæ factam anno 1203. Tomo 2. Conc. Angl. XXXIX OBSERVATIO IV. *ad ann. 687.* *Tom. 6. Spicil. Acheriani.*

Luculentum Sacramenti Confirmationis exemplum profert Beda in Vita S. Cuthberti ſoluta oratione compoſita cap. 29. tum aliud cap. 32. quæ tu conſule ſuis locis. Legendus item Beda in Epiſtola recèns edita ad Egberhtum, in hæc verba: *Si autem aliquid utilitatis Fidelibus conferre manûs impoſitionem quâ Spiritus Sanctus accipitur credimus, conſtat è contrario, quòd hæc ipſa utilitas eis quibus manûs impoſitio defuerit abeſt.* XL OBSERVATIO V.

Pænitentiæ publicæ præclarum ſpecimen edidit S. Amatus Abbas Habendenſis, dum ſolidum annum ante obitum ſuum *in cinere & cilicio* jacere voluit. Qui homicidium perpetraverant, ferreis vinculis conſtricti, per loca ſancta peregrinari jubebantur. Neque enim quovis tempore pœnâ capitis plexa eſt hominis cædes. In lib. 3. Mirac. S. Bavonis, *Duo nepotes inter ſe rixantes, correptis armis alter alterum oppreſſit. In ſe itaque reverſus fratricidium expavit, Epiſcopum adiit, ac more Chriſtianæ remiſſionis peregrinando pænitentiam accepit.* Poſt varia loca perluſtrata, in quodam S. Bavonis Oratorio, *virtute divina quibus erat ſtrictus ferrei crepuerunt circuli,* Et in lib. de Mirac. S. Galli cap. 34. *pan-* XLI OBSERVATIO VI. *ad ann. 627.* *ad ann. 653. num. 4.* *ad ann. 646.*

perculus quidam propter homicidii reatum circulis ferreis tam in collo quàm in utroque conſtrictus brachio, in Baſilica S. Galli *nexus quibus ſtringebatur amittere meruit*. Omittere non poſſum quod in Cod. MS. de Mirac. SS. Floriani & Florentii legitur, huic rei illuſtrandæ aptiſſimum. *Conſuetudine antiqua partibus interioris Franciæ uſque hodie mos inolevit, ut quiſquis propinquiorem ſibi parentem gladio jugulaverit, & poſteà pænitentiâ ductus, ad Pontificem crimen admiſſi facinoris detulerit, ipſo decernente Pontifice, ex ipſo gladio ferrei nexus componantur, & collum peccatoris venter atque brachia ſtrictim innectantur, ex ipſis ferreis vinculis: ſicque de propria Patria & ſolo Patrio pellatur. Interim quouſque Divina pietas eadem vincula ſolvi præcipiat, primùm Romæ, dehinc per diverſa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregrè proficiſci cogitur*. Poſt hæc ſubjicitur miraculum in Monaſterio S. Florentii patratum erga quemdam Clericum Amelium nomine, qui avunculum occiderat: ob idque *ab Artcario Trajectenſium urbis Epiſcopo damnatus*, prædictam ſententiam exceperat. Solutus meritis S. Florentii, *quia Abbas tunc præſens non aderat, obnixè deprecatus eſt Fratres, ut ex nomine Abbatis ipſorum deprecatoriam epiſtolam jam præfato Epiſcopo, à quo in pænitentiam miſſus fuerat, tranſcribere ut, quatinus cum in propria Parochia miſericorditer reciperet: utpote quem divina benignitas ac meritum S. Florentii ſpecialiter abſolutum in ſolutione viſibilium vinculorum monſtraverat, ipſe quoque ſua Pontificali auctoritate omnimodis abſolutum eſſe decerneret*. Lege Adnotationes in Mirac. S. Johannis Abbatis Reomaenſis Sæculo I.

Append Sæc. I. ad ann. 639. n. 7.

XLII OBSERVATIO VII.

Jam ut de Sanctorum Reliquiis nonnihil obſervemus, non otioſum erit adnotare ritum, quem ſæculi VII. homines in iis transferendis recondendiſve frequentare cœperunt. Ante iſtud ſæculum, Sanctorum corpora tangere aut loco movere, Occidentalibus religio erat. Inſignis eſt ea de re Gregorii Magni Epiſtola ad Conſtantiam Auguſtam, quæ *propter eam quam in honore S. Pauli Apoſtoli in palatio ædificabat Eccleſiam, caput ejuſdem Apoſtoli aut aliud quid de corpore ipſius tranſmitti* ad ſe petierat. Reſpondet Gregorius id ſibi non licere, relatis variis prodigiis ad tumulos SS. Petri, Pauli, ac Laurentii factis adversùs eos, qui humum eorum ſepulchris contiguam effoderant. Tum ſubdit: *Cognoſcat autem tranquilliſſima Domina, quia Romanis conſuetudo non eſt, quando Sanctorum Reliquias dant, ut quidquam tangere præſumant de corpore: ſed tantummodo in pyxide brandeum mittitur, atque ad ſacratiſſima corpora Sanctorum ponitur: quod levatum, in Eccleſia quæ eſt dedicanda, debita cum veneratione reconditur, & tanta per hoc ibidem virtutes fiunt, ac ſi illuc ſpecialiter eorum corpora deferantur*. Et infrà. *In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intollerabile eſt atque ſacrilegum, ſi Sanctorum corpora tangere quiſquam fortaſſe voluerit. Quod ſi præſumpſerit, certum eſt, quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum conſuetudine, qui oſſa Sanctorum levare ſe aſſerunt, vehementer miramur & vix credimus*. Hinc patet, Gregorii Pontificatu nefas fuiſſe in Occidente Sanctorum corpora contingere aut e tumulis levare; ſed Reliquiarum loco brandea fuiſſe tranſmiſſa. De brandeis ſeu linteis ejuſcemodi legendus Gregorius Turonicus Epiſcopus tum in lib. 1. de Miraculis S. Martini cap. 11. tum in lib. 1. de Gl. Martyr. cap. 28. qui rurſus cap. 47. Reliquias SS. Gervaſii & Protaſii, id eſt *linteamina ſeu pallulas* eorum ſanguine intinctas a S. Martino in Galliam aſportatas aſſerit. Et lib. 2. capp. 34. & 35. Reliquias S. Juliani vocat *fimbrias pallæ, quæ ſanctum tegit tumulum* à ſe detractas: & *parumper ceræ* à ſepulchro ſublatum capp. 40. & 44. Item Reliquias S. Martini appellat *ampullam olei* ab S. Aredio è S. Martini ſepulcro ablatam in lib. de Gl. Conf. cap. 9. item *uvam de vite quam Sanctus plantaverat*

Reg. lib. 15. epiſt. 30. ind. 12.

cap.

cap. 10. Id genus Reliquias ad Templorum dedicationes adhibebant illius temporis homines, qui Sanctorum membra diſtrahere, ſive huc illueque circumferre, optimo conſilio non ſuſtinebant. Verùm per ſæculum VII. Sanctorum corpora è tumulis levari transferrique cœperunt. Quippe S. Audoënus Rotomagenſis Epiſcopus S. Marculfi Abbatis Nantenſis, Eligius Noviomagenſis Epiſcopus S. Quintini, Ansbertus itidem Rotomagenſis Antiſtes Audoëni deceſſoris ſui, Epiſcopus quidam S. Amandi Epiſcopi, Anſoaldus Pictavorum Epiſcopus S. Leodegarii Epiſcopi & Martyris, Sexburga Elienſis Abbatiſſa S. Ethildritæ Abbatiſſæ, Eadbertus Lindisfarnenſis Epiſcopus Cuthberti deceſſoris ſui, alii aliorum corpora ſollemni ritu levaverunt: quod etiam S. Ildefonſus Toletanus Pontifex erga S. Leocadiam præſtitit. *Sæc. I. ad ann. 558. ad ann. 667.* Nec tamen eo animo id actitabatur, ut membra ſancta hinc inde diſtraherentur, ſed ut transferrentur in locum decentiorem. Certè S. Audoënus, qui S. Marculfi caput aufferre volebat, à conſilio ſuo divinitus revocatus eſt. Et S. Ildefonſus S. Leocadiæ dumtaxat veli partem cultro præcidit. In Geſtis quoque Regum Franc. quæ ante annos DCCC.L. ſcripta ſunt, cap. 44. & in Geſtis Dagoberti cap. 52. Chlodoveus, qui anno DC.XL. regnavit apud Francos, *brachium S. Dionyſii Martyris abſcidiſſe inſtigante diabolo*, dicitur, *& per idem tempus concidiſſe Regnum Francorum caſibus peſtiferis*.

XLIII OBSERVATIO VIII.

Fatendum eſt nihilominus, varias ante ſæculum VII. Elevationes (ut vocant) Tranſlationesſque Sanctorum celebratas fuiſſe, cùm in Oriente, tum in Occidente. *Conſtantinus* Imp. teſte Hieronymo in lib. contra Vigilantium, *ſanctas Reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei tranſtulit Conſtantinopolim; Arcadius oſſa B. Samuelis de Judæa tranſtulit in Thraciam*. Et Pulcheria Auguſta SS. XL. Martyrum Reliquias è ruderibus eduxiſſe legitur apud Sozomenum in lib. 9. cap. 2. & Nicephorum Calliſtum in lib. 14. cap. 10. qui Nicephorus Stephani Protomartyris, Zachariæ Prophetæ, aliorumque Sanctorum Reliquias tranſlatas commemorat ejuſdem libri capp. 9. 10. & 11. Denique *poſt conſulatum Baſilii anno XX. corpus S. Antonii Eremitæ repertum cum maximo honore Alexandriam perducitur, & in Baſilica S. Joannis Bapt. honorificè collocatur*, ut Victor Tunnunenſis in Chron. auctor eſt. Neque id in Occidente inauditum. S. Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus SS. Gervaſii & Protaſii Reliquias loco movit. Perpetuus Turonicus S. Martini, Gregorius Lingonicus S. Benigni Martyris, *Gregor. Turon. de Glor. Mart. lib. 1. capp. 51. 56. 63. & de Gl. Conf. c. 72. & 80.* Palladius Santonicus S. Eutropii Epiſcopi, Ebregiſilus Agrippinenſis S. Malloſi Martyris, Monulfus Trajectenſis S. Arvatii ejuſdem Sedis Antiſtitis, Germanus Pariſiorum Epiſcopus S. Urſini Biturigum Epiſcopi corpora è tumulis ſuſtulerunt, & convenientiori loco recondiderunt. Iſta ignorare non poterat Gregorius Magnus. Sed quia in detrimentum Religionis id nonnunquam fieri adverterunt Eccleſiæ Paſtores, parciùs ejuſmodi Tranſlationes Pontificatu S. Gregorii peragebant, & mos antea inductus jam in deſuetudinem abierat, qui Gregorio mortuo revocari ac frequentari cœpit. Cur enim, quæſo, corpora SS. Pontificum haud ignobilium Germani utriuſque, Autiſſiodorenſis & Pariſiaci, Remigii Remenſis; cur Gregorii Magni, S. Albani Martyris, aliorumque Sanctorum corpora in primariis tumulis ad ſæculum uſque octavum jacuerunt, niſi quia tum temporis Tranſlationes ferè inuſitatæ erant? Quid Eccleſiæ Paſtores impulerit, ut transferendarum Reliquiarum morem abrogaverint, conjicimus ex S. Auguſtino in lib. de Opere Monach. cap. 8. ubi redarguit perſonatos quoſdam ac fictos Monachos, qui *circumeuntes Provincias, membra Martyrum (ſi tamen Martyrum membra) venditabant*. Quæ Theodoſio Imperatori ſanciendæ hujuſce legis fuit occaſio: *C. l. ult. de ſepul. viol. C. Theodoſ.* *Humatum corpus nemo ad alterum locum*

cum

cum transferat, nemo Martyrem diſtrahat, nemo mercetur, uti Acherius in Guiberti Abbatis lib. 1. cap. 4. de Pignorib. Sanctor. adnotavit. Quod poſteà Patres Concilii Maguntiacenſis cap. 50. anno DCCC.XIII. iteraverunt. *Certè ſi Sanctorum corpora,* inquit Guibertus eodem loco, *ſua juxta natura debitum loca, id eſt ſepulcra ſervâſſent, hujuſmodi, quos recenſui errores,* nimirum SS. Reliquiarum nundinationes, *ac falſificationes ceſsâſſent. Per hoc enim quòd è tumulis eruuntur, membratim huc illucque feruntur, & cùm pietatis obtentus occaſio circumlationis extiterit, ad hoc ſubeunte nequitia detorqueri capta eſt intentionis rectitudo, ut pæne, quæ ſimpliciter fieri conſueverant, corrumperet univerſa cupido.* Deinde relata Gregorii Magni auctoritate ſuperiùs adducta ſubinfert: *Dicat quiſque quod ſentit: ſecurus planè ego inferam, non Deo, non Sanctis ipſis umquam fuiſſe placitum, ut eorum cujuſpiam debuerit reſerari ſepulcrum, aut dirimi per fruſta corpuſculum.*

XLIV OBSERVATIO IX. Et quidem per ſeptimum ſæculum tametſi Sanctorum corpora frequentiùs loco moveri cœperunt; tamen, ut jam dixi, religio erat ſacra corpora membratim diſtrahere: nec illa ita è tumulis levabantur, ut ſacris Altaribus (id quod nunc fit) ſublimi loco imponerentur. Quod antequàm explicare incipio, juvat deſcribere modum, quem antiquiores Patres in recondendis colendiſve Sanctorum Reliquiis obſervabant. Euſebius Pamphilus Cæſareæ Epiſcopus in Hiſt. Eccleſ. lib. 4. cap. 15. refert Smyrnenſis Eccleſiæ Epiſtolam ad Eccleſias Ponti de Polycarpi Epiſcopi martyrio ſcriptam, in qua quidam dicuntur ſuggeſſiſſe Nicetæ Herodis patri, „ ut Proconſulem adiret, moneretque, ne ca„ daver illius donaret, ne fortè (ut ajebant) relicto Crucifixo hunc deinceps „ Chriſtiani colere inciperent. Porrò cùm Centurio pertinaciam Judæorum „ animadverteret, corpus in medio collocatum, ut moris eſt, concremavit: „ atque ita nos demum oſſa illius gemmis pretioſiſſimis cariora & quovis auro „ puriora colligentes, ubi decebat condidimus. Quo etiam in loco ſi fieri po„ terit, (inquiunt Smyrnenſes) convenientibus concedet Deus natalem ejus „ Martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, tum in memoriam eo„ rum qui defuncti ſunt, tum ad poſteros hujuſmodi exemplo erudiendos & „ confirmandos.„ Lege V. C. Henrici Valeſii adnotationem in hunc locum, ubi ex eodem Euſebio in ſerm. 2. de Reſurrect. obſervat, „ fuiſſe & alium mo„ rem ſecutis temporibus, ut ſinguli Fidelium Reliquias Martyrum quaſcum„ que nanciſci potuerant, domi honorificè ſervarent. Huc etiam, inquit, re„ ferendus eſt mos Ægyptiorum, qui Martyrum corpora non humabant ſed „ domi in lectulis repoſita ſervabant, „ ut refert Athanaſius in Vita B. Antonii. Verùm in cœmeteriis paſſim humabantur colebanturque. Lege Epiſtolam Dionyſii Alexandrini Epiſcopi ad Germanum Epiſc. in qua Æmilianum Præfectum inducit ſibi comminantem: „Nullatenus licebit vobis, nec quibuſ„ cumque aliis conventus agere, aut ea quæ vocantur cœmeteria adire, „ ſicuti Euſebius in lib. 7. cap. 11. commemorat: qui rurſus in lib. 9. cap. 2. meminit interdicti, quo Maximinus Imp. Chriſtianos à conventibus, qui in cœmeteriis fieri ſolebant, arcere aggreſſus eſt. Corpora XL. Martyrum, qui regnante Licinio paſſi ſunt, Euſebia Diaconiſſa ſepelivit in oratorio ſubterraneo, & in duabus pyxidibus argenteis collocavit, teſte Sozomeno in lib. 9. Hiſt. cap. 2. Omnino audiendus Gregorius Turonicus Epiſcopus in lib. 1. de Miraculis Martyrum cap. 28. de S. Petri tumulo agens in hunc modum: *ſepultus eſt in Templo quod vocabatur antiquitus Vaticanum quatuor ordines columnarum valde mirabilium numero nonaginta ſex habens. Habet etiam quatuor in altari, quæ ſunt ſimul centum præter illas quæ ciborium ſepulcri ſuſtentant. Hoc enim ſepulcrum ſub altari collocatum habetur valde rarum. Sed qui orare deſiderat, reſeratis cancel-*

cellis, quibus locus ille ambitur, accedit ſuper ſepulcrum: & ſic feneſtellâ parvulâ patefactâ, immiſſo introrſum capite, quæ neceſſitas promit, efflagitat. Nec moratur effectus, ſi petitionis tantùm juſta proferatur oratio. Quòd ſi beata auferre deſiderat pignora, palliolum aliquod momentanâ penſatum jacit intrinſecùs. Deinde vigilans ac jejunans devotiſſimè deprecatur, ut devotioni ſuæ virtus Apoſtolica ſuffragetur. Mirum dictu! ſi fides hominis prævaluerit, à tumulo palliolum elevatum ita imbuitur divina virtute, ut multò ampliùs quàm penſaverat ponderet: & tunc ſcit, qui levaverit, cum ejus gratia ſumpſiſſe quod petiit. Multi enim & claves aureas ad reſerandos cancellos B. ſepulcri faciunt, quas ferentes pro benedictione priores accipiunt, quibus infirmitati tribulatorum medeantur. Omnia enim fides integra præſtat.* En quales Reliquias Majores noſtri inquirebant! Subdit Gregorius: *Sunt ibi & columnæ miræ elegantiæ, candore niveo, quatuor numero, quæ ciborium ſepulcri ſuſtinere dicuntur.* Hunc locum paullò fuſiùs retuli, quòd rei quam tractamus illuſtrandæ aptiſſimus videatur. Nec abs re erit, etiam conſulere adnotationem Henrici Valeſii in Sozomeni lib. 9. cap. 2. „Duplex, inquit, erat foramen ſuper Martyrum Reliquias: alterum exterius, in altari vel in pavimento, ſub quo conditæ erant Reliquiæ: alterum interius, in capſa ſeu arca, qua Reliquiæ claudebantur.„ Per hæc autem foramina, quæ è regione ſibi invicem reſpondebant, Chriſtiani ſolebant demittere velamina, ut Sanctorum Reliquias contingerent, quæ pro magna benedictione accipiebant, &c.

* *Lege de Gl. Conf. c. 37 de feneſtella ad Venerandi Epiſcopi ſepulcrum.*

XLV OBSERVATIO X.

Hinc etiam colligimus, Sanctorum corpora antiquitus vel ſub altari, vel ſubtus apſidem recondi ſolita eſſe. Ambroſius in Epiſtola 85. ad Marcellinam ſororem de SS. Gervaſio & Protaſio agens: *Succedant*, inquit, *victimæ triumphales in locum, ubi Chriſtus hoſtia eſt: ſed ille ſuper altare, qui pro omnibus paſſus eſt, iſti ſub altari, qui illius redempti ſunt paſſione. Hunc ergo locum prædeſtinaveram mihi. Dignum eſt enim, ut ibi requieſcat Sacerdos, ubi offerre conſuevit.* Super Sanctorum Reliquias, quæ intra apſidem recondebantur, erigebantur ciboria ſeu turritæ ædiculæ, quatuor columnis innixæ, columbâ aureâ decoratæ, uti Gregorius Turon. Epiſc. tumulum S. Dionyſii in lib 1. de Glor. Mart. cap. 72. depingit, cruce in ſummo appoſita, in lib. 2. cap. 20. Qualia ferè ciboria altaribus imponebantur, de quibus Chronographus Centulenſis in lib. 3. cap. 3. hæc habet: *Super illa tria altaria habentur tria ciboria ex argento & auro parata, in quibus tres dependent coronæ, ſingulæ per ſingula ex auro gemmiſque paratæ cum aureis circulis aliiſque ornamentis.* Non tamen Sanctorum corpora in ſuperna ciborii parte collocabantur, ut quidam exiſtimant: ſed cùm in terram recondita eſſent, eorum tumuli turritis illis ædiculis exornabantur, eo ferè modo, quo antiqui Baſilicas ſuper Sanctorum ſepulcra ædificabant. *Guntramnus Rex* teſte Paulo Diacono Vvarnefridi filio in lib. 3. de Geſt. Lang. cap. 35. *ciborium ſolidum ex auro miræ magnitudinis, & magni ponderis fecit, multiſque illud pretioſiſſimis gemmis decoratum ad ſepulcrum Domini Hieroſolymam tranſmittere voluit. Sed cùm minimè potuiſſet, idem ſupra corpus B. Marcelli Martyris, quod in civitate Cavallono ſitum eſt, poni fecit.* Ejuſmodi ciboria ſeu turritas ædiculas etiam *fredas* appellabant. Chlotarius Chlodovei M. filius, ut Herricus Monachus in libro 1. de Mirac. S. Germani Autiſs. cap. 27. auctor eſt, *ſuper adorandam beatiſſimi Germani Memoriam per manus S. Deſiderii ejuſdem tunc urbis Epiſcopi, Regalibus expenſis fredam compoſuit.* Aliis nominibus *lectos, lecticas, tumbas, mauſolea*, ædiculas illas deſignabant, quarum tectum *repa*, ſeu *crepa* dicebatur. Denique Gregorius Turon. Epiſc. in lib. de Gl. Conf. cap. 69. S. Albini membra *intra vitream apſidem* concluſa fuiſſe docet.

Tom. 4. Spicil. Acher.

Hoc

XLVI. Hoc ritu veteres illi Chriſtiani Sanctorum corpora venerabantur. Sæculo VII. quamvis ſæpius è tumulis levarentur, tamen etiam tum humo recondebantur, more haud omnino diſſimili. S. Amandi corpus paucis poſt obitum annis è ſepulcro levatum, iterum Sæculo IX. cùm moveret Lotharius æditaus, *urnam ſepulchri non, ut antea fuerat, in profundioribus poſuit, ſed in ſuperioribus, ita ut fundamentum illius videri, & lumen ſub illo accendi poſset.* Ergo in primaria illa Elevatione corpus *in profundioribus* repoſitum fuerat. S. Ethildritæ corpus itidem *in urnam marmoream* ſexto decimo anno ab obitu illatum, ſub terra collocatum eſt. S. Eligius Noviomagenſis Epiſcopus teſtante S. Audoëno in lib. 2. Vitæ cap. 6. B. Quintini corpus a ſe inventum *ſumma cum diligentia citra Altare tranſpoſuit, tumbam denique ex auro argentoque & gemmis miro opere deſuper fabricavit.* Item S. Platonis corpus, *ſicut Martyrem decuit, eleganter compoſuit, atque mauſoleum urbanè deſuper fabricavit* cap. 7. Sic S. Balthildis Regina *juſſit crepam ex auro atque argento mirificè fabricari, quam ſupra Confeſsoris* (S. Eligii) *membra depoueret*, cap. 39. Paullò aliter S. Cuthberti tranſlationem factam Venerabilis Beda commemorat. Fratres Lindisfarnenſes involutum novo amictu corpus novaque in theca reconditum *ſupra pavimentum Sanctuarii poſuerunt.* Eadberti verò ſucceſſoris *corpus in ſepulcro benedicti Patris Cuthberti ponentes, appoſuerunt deſuper arcam, in qua incorrupta ejuſdem Patris membra locaverant.*

Milonis ſupplem. c. 7. ad ann. 679.

XLVII. Sæculo VIII. S. Germani Pariſiaci Epiſcopi corpus, cujus Tranſlatio ſpectante Pippino Rege facta dicitur, *depoſitum eſt in foſsam ſibi præparatam.* B. Joannis Baptiſtæ (ut putant) caput *in ciborio* unà cum quibuſdam SS. Innocentium Reliquiis concluſum fuiſſe legitur in Chron. Malleacenſi. Ad quem modum S. Emeramni Epiſcopi corpus in *ciborio quadrato, auro tecto, & gemmis redimito, octo columnis innixo* ſuſtentabatur, cum quo incluſi erant Evangeliorum libri, ſicuti Arnolfus in lib. de Miraculis ejuſdem cap. 5. refert. Eſt hujuſce ritus inſigne monumentum in Chron. Fontanell. c. 13. de turricula, in qua capſa Reliquiarum S. Gregorii collocata eſt, quam deſcribit hoc modo teſtis oculatus: *Eſt formæ quadratæ, ex quatuor videlicet angulis ab imo adſurgens, & ita omne opus paullatim minuendo in latitudine in ſummo anguſtum redditur, ut pyramidem in altitudine reddat, uniuſque mali parvi concluſione ſolidetur. Habet quoque in medio ſui Solariolum*, in quo codex ille Evangelicus cum capſa illa ſervabatur, cui deſuper aptatum eſt laquear. Eminet in altitudine pedum circiter octo, in latitudine plùs minùſve trium.* Qualiter ſæculo IX. Reliquiæ Sanctorum adſervarentur, diſcimus tum ex Walafrido Strabo, tum ex Lupo Abbate Ferrarienſi. Ille in lib. de Mirac. S. Galli cap. 2. rem ita deſcribit. Boſo Conſtantienſis Eccleſiæ Præſul *ſumens loculum, in quo ſanctum Corpus erat, poſuit ſuper terram inter parietem & altare, & deſuper (ut moris eſt) arcam altiorem conſtruxit, foſsam vero terrâ replevit.* Lupus verò in lib. de Vita S. Wigberti cap. 25. agens de Reliquiis ejuſdem Sancti Monaſterio Herolfesfelt conceſſis *à reliquis*, inquit, *Dei ſervis illic exceptum, magnificè primo loco eſt in Eccleſia conditum: atque Lullus annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque cæterorum Sanctorum viſuntur, auro & argento, nec non reliquis congruentibus metallis exornandum curavit.* Lotharius Elnonenſis æditaus *urnam ſepulcri* S. Amandi, *non ut antea fuerat in profundioribus poſuit, ſed in ſuperioribus, ita ut fundamentum illius videri, & lumen ſub illo accendi poſset.* Attamen per Sæculum IX. pleraque Sanctorum corpora in ſubterraneis locis etiam quieſcebant, ut ex Adrevaldo in libro de Mirac. S. Benedicti cap. 34. item ex lib. 1. Mirac. S. Filiberti Abbatis hîc, tum ex Mirac. S. Martini Abb. Vertavenſis in Appendice Sæculi I. relatis manifeſtum eſt. Quin etiam Sæculo XI. adhuc conſuetudo illa vigebat. Id apparet ex lib. 1. Mirac. S. Agili

Tom. 1. Bibl. Labbe.

Tom. 2. Caniſii.

** Calem [illegible] utitur Chronographus cap. 12.*

ad ann. 646.

S. Agili cap. 7. Nam *tempore Roberti Abbatis quadam Emelina nomine perturbatione ſpiritus immundi vexata, in pavimentum ſacratum, quo continetur ſub terra latibulo gleba hujus Sanctiſſimi viri, recubuiſſe*, ibique ſanata fuiſſe dicitur. Et Petrus Damiani in lib. de vita S. Romualdi narrat, poſt quinquennium ab ſancti Viri obitu datam fuiſſe Monachis ab Apoſtolica Sede licentiam, non ut corpus levarent, ſed *ut ſupra venerabile corpus ejus altare conſtruerent*. Subdit Petrus: *Azo quidem frater ſilvam petiit, quatenus modicam capſam faceret, quæ S. Confeſſoris oſſa & pulverem tantummodo capere potuiſſet*. Poſteà thecarum aurearum & argentearum uſus, ſanctorumque corporum diſtractiones in morem abierunt. Qua de re Guibertus Abbas Novigenti, propter abuſus inde enatos, graviter ac vehementer conqueritur, tametſi jam principatu Ludovici Pii Auguſti in Monaſterio Centulenſi erant *capſæ Reliquiarum aureæ & argenteæ, vel eburneæ triginta*, teſte Hariulfo in Chron. lib. 3. cap. 3. Et S. Hugo Rotomagenſis Epiſcopus dimiſit inter alia Cœnobio Fontanellenſi *capſam auro & gemmis decoratam, continentem pignora diverſorum Sanctorum*, quæ tamen non alia fuiſſe, quam brandea ſuſpicari licet. Hæc prolixiori oratione perſecutus ſum, quod iſtud argumentum à nemine hactenus ex profeſſo expoſitum legerim. *ad ann. 650.* *Guibert. de pignor. SS.* *Chron. Font. cap. 8.*

XLVIII. OBSERVATIO XI.

Si quid furti in Oratoriis, in quibus Sanctorum Reliquiæ continebantur accidiſſet, ſolebant antiqui Sanctos ipſos ad rei amiſſæ reſtitutionem non tam oratione, quam piâ violentiâ adigere. Alii id præſtabant altarium nudatione, ut S. Fructuoſus Bracarenſis Epiſcopus, qui ob prædia Monaſterio ſuo ablata, *ſancta nudavit altaria & ciliciis induit ea*. Alii luminum extinctione, ut Chriſtianus æditiuus Floriacenſis in lib. Mirac. S. P. Benedicti cap. 26. ob armillas ab Eccleſia ſublatas. Egregium eſt hanc in rem exemplum Leonis Epiſcopi Agathenſis. Is ob agrum quemdam ab hæretico homine ſubtractum Eccleſiæ S. Andreæ, *proſternitur in oratione, celebrat vigilias, ac noctem totam in lacrymis & pſallentio ducit. Manè autem facto accedit ad lychnos, qui de camera Eccleſiæ dependebant, extendenſque virgam, quam tenebat, effregit cunctos &c.* Ut apud Gregorium Turon. Epiſc. lib. 1. de Gl. Martyrum cap. 79. legitur. Alii vel Reliquias ſacras, vel Sanctorum imagines in terram aut in ſpinas deponebant. Chronographus Senonienſis in lib. 5. cap. 7. *Quum Dominus de Salmis res Eccleſiæ Senonienſis diriperet, Monachi conſilio Gilonis Epiſcopi Tullenſis imagines Redemptoris noſtri, & etiam Beatiſſimi Simeonis Confeſſoris de locis ſuis ad terram ſuper ſpinas depoſuerunt.* Denique S. Eligius inſtar comminantis ad S. Columbam, cui oratorium conſtruxerat, ſic orationem direxiſſe legitur in lib. 2. Vitæ cap. 30. *Niſi citò ornamenta tabernaculi hujus furata reduxeris, equidem ſpinis allatis faciam hanc januam ita obſerari, ut numquam tibi in hoc loco veneratio prabeatur ab hodie*. Sæculo IX. aut inſequenti alius inductus eſt ritus, ut ſcilicet Sanctorum Reliquiæ adverſus pervaſores deferrentur: quod ſexcentis exemplis conſtat. Lugdunenſe Concilium generale ſub Gregorio X. relatum in VI. Decretal. de off. ord. c. *Si Canonici*, reprobavit, *deteſtabilem abuſum horrendæ indevotionis illorum, qui Crucis, B. Mariæ Virginis, aliorumque Sanctorum imagines ſeu ſtatuas irreverenti auſu tractantes eas in aggravationem ceſſationis (à divinis) proſternunt in terram, & urticis ſpiniſque ſupponunt*. *ad ann. 670.* *ad ann. 653.* *To. 3. Spicil.*

XLIX. OBSERVATIO XII.

His obſervationibus ſuccedant quædam animadverſiones de Epiſcoporum deſtitutione, quam nimirum ob cauſam, & quo ritu iſthoc ſæculo VII. perageretur. Epiſcopos alioſque Miniſtros ſacros ob lapſum carnalem perpetua depoſitione feriebant Canones. Id S. Amando diſtrictè obſervandum præcipit Martinus Papa in Epiſtola ad ipſum Amandum relata in ſupplemento Milonis cap. 2. iis ſanè verbis, quæ hic integra transſcribere conveniret. *Qui ſemel poſt* *ad ann. 679.*

Digitized by Google

ſuam ordinationem in lapſu ceciderit, deinceps jam depoſitus erit, nullumque gradum ſacerdotii poterit adipiſci: Sed ſufficiat ei lamentationibus fletibuſque aſſiduis quouſque advixerit in eadem pœnitentia perdurare, ut commiſſum delictum valeat extinguere. &c. Unde illa Iſidori Hiſpalenſis eximia ſententia ad Helladium Toletanum Epiſcopum: *Sciat ſe amiſiſſe nomen & officium Sacerdotis, qui meritum perdidit ſanctitatis*. Lege elogium S. Helladii ad annum 632. Iiſdem legibus præivit Gregorius Magnus, quemadmodum ex lib. 7. Epiſt. 25. Indict. 1. & lib. 10. Epiſt. 8. intelligitur. Quare non immeritò viris eruditis ſuppoſititia videtur illa pars Epiſtolæ S. Doctoris *ad Secundinum Servum DEI*, quæ lapſis Sacerdotibus veniam gradumque non adimit: maximè cùm pars illa Epiſtolæ in nonnullis exemplaribus MSS. deſideretur. Attamen genuinam Gregorii præſcriptionem eſſe appendicem illam epiſtolæ ad Secundinum, multa perſuadere videntur: Stilus ubique æqualis; Pauli VVarnefridi Diaconi ac Monachi Caſſinenſis exemplar ad S. Adelardum Abbatem Corbeïenſem, cujus autographum penes nos habemus, in quo hæc epiſtolæ pars legitur. Nec minùs favent Hincmarus Remenſis Antiſtes in Capitulari 2. Art. ultimo, ubi totam ferè illam epiſtolæ controverſæ partem refert; & Anſelmus Cantuariæ Epiſcopus in lib. 1. Epiſt. 56. ad Guillelmum Abbatem, in qua hæc verba: *Qui autem huic ſententiæ, quæ ad Sacri Ordinis officium reditum poſt lapſum concedit, nequaquam aliqua ratione, niſi auctoritate fulciatur Scripturarum, vult conſenſum attribuere, legat Epiſtolam B. Calliſti Papæ, Decretum univerſis Epiſcopis per Galliam conſtitutis, & B. Gregorii ad Secundinum incluſum - - - ſed quoniam idem B. Gregorius idipſum in aliis ſuis quibuſdam Epiſtolis ſtudioſè prohibet; ne ſibi ipſe contrarius ſit, de apertis quidem prohibuiſſe, de occultis verò per occultam pœnitentiam conceſſiſſe intelligitur*. Hincmari teſtimonium hac in parte eò majoris eſt auctoritatis, quòd accuſaretur à quibuſdam, quaſi faveret Novatianis, dum reſtitutionem Presbyteris & Diaconis lapſis denegabat. Quòdſi tum temporis variaſſent Gregorianæ Epiſtolæ exemplaria, id certè diſſimulaturus non fuiſſet, quod cauſæ ſuæ futurum erat opportunum. Verùm iſtud quodcumque eſt controverſiæ, dirimendum relinquo doctiſſimo Viro, qui Gregorii Operum Editionem accuratam molitur.

Regeſt. lib. 7. Epiſt. 53. ind. 2.

To. I. op. Hincmari circa fin.

L

OBSERVATIO XIII. *ad ann. 678.*

Alias cauſas, ob quas Miniſtri ſacri in ordinem, immo extra ordinem redigebantur, perſequi non eſt hujus loci. Supereſt ut quo ritu id fieret ex his Actis depromamus. In Vita S. Leodegarii primaria ab anonymo ſcripta cap. 14. *Theodericus & Hebroinus Didonem, qui Sanctum Virum Leodegarium cum VVaimero expulit de Sede ſui Epiſcopatus, & tradidit pœnæ illectus, condemnatum ab ipſa Synodo, calvariâ acceptâ in capite, expulſum à S. Congregatione ſegregâſſe* dicuntur. Et Hebroini invidentiâ *factum eſt, ut Epiſcoporum conſilio, Leodegarii diſrumperet veſtimentum, quatenus ob hoc eſſet ei interdictum, ut ultrà non præſumeret offerre Sacrificium*. Qui deſtitutionis ritus ex Gregorio Turon. Epiſc. lib. 5. Hiſt. cap. 19. in cauſa Prætextati Rotomagenſis Epiſcopi confirmatur. In Actis S. Theodardi Narbonenſis Epiſcopi, qui nono ſæculo florebat, Selva, aliique Epiſcopi hoc modo abjecti feruntur. *Truncatis in conſpectu omnium ac penitus ſciſſis Epiſcopalibus indumentis, baculiſque ſuper eorum capita confractis, nec non annulis ſingulorum ab eorum digitis dedecore cum magno avulſis, ab omni Ordine Clericatûs penitus dejecti ſunt ac depoſiti*. Nulla hîc mentio de mitra, (ſic pileum Epiſcopalem vocant,) uti neque in Concilio Toletano IV. cap. 27. neque in Ordine Romano: quamquam Sulpicius Pius Biturigum Epiſcopus *Pontificale Petalum* geſtâſſe memoratur. A rebus Eccleſiaſticis ad Monaſticas transeamus.

Catel. in Hiſt. Occitan. pag. 769.

ad ann. 644. num. 37.

Ab-

LI OBSERVATIO XIV. *ad ann.* 690.

Abbates Monachorum per Sæculum VII. ab Epiſcopis ordinabantur. Huc facit Venerabilis Beda in Hiſtoria Abbatum Monaſterii ſui lib. 1. num. 11. Benedicti Biſcopi referens hæc verba: *Quemcumque omnes unanimi caritatis inquiſitione optimum cognoſcentes elegeritis, hunc vobis accito Epiſcopo rogetis Abbatem conſueta benedictione firmare*. Et lib. 2. n. 19. *Reverſo autem domno Huvetberto, advocatur Epiſcopus Acca, & ſolita illum in Abbatis Officium benedictione confirmat*. Hinc Ordo Romanus de Ordinatione Abbatis. *Incipit capitulum ex Canone Theodori* Epiſcopi Cantuarienſis. *In Ordinatione Abbatis Epiſcopus debet Miſſam cantare, & eum benedicere inclinato capite cum duobus vel tribus de fratribus ſuis, & dat ei baculum & pedules. Poſt Antiphonam ad Introitum, & dictam Orationem, adnuntiat Epiſcopus in populum dicens: Eccleſiæ noſtræ, Fratres cariſsimi, Pater electus ſuum adeſt Ordinem ad ſuſcipiendum. Unde Apoſtolica priùs cenſemus eum auctoritate examinandum, ſuum propoſitum, &c. S. Benedicti Regulam ſi velit obſervare*, &c. Denique ex Gregorio Magno in lib. 7. Epiſt 7. Indict. 2. conſtat, Abbatiſſas tum *ſolemni more ab Epiſcopo ordinatas fuiſſe*: quod etiam meritò de Abbatibus dicere poſſumus.

LII OBSERVATIO XV.

Privilegium immunitatis Cœnobii Bobienſis adſtruit Jonas Monachus auctor æqualis in vita S. Bertulfi Abbatis, & qui librum de miraculis S. Columbani Abbatis compoſuit Monachus Bobienſis anonymus cap. 23. quod non eo animo obſervo, quaſi de ejuſmodi privilegiis diſceptare velim: ſed quò appareat, rem haud novitiam eſſe, eamque à viris piis ac Sanctis Attala & Bertulfo comparatam. Lege S. Anſelmi lib. 2. Epiſt. 33. ad Urbanum Papam.

LIII OBSERVATIO XVI. *ad ann.* 658 *ad ann.* 664.

In Præfatione ad Sæculum primum obſervavimus, Eccleſias Monachorum feminis quondam inacceſſas fuiſſe. Cujus rei exempla etiam hic habes in Actis S. Geremari Abbatis num. 24. de Monaſterio Flaviacenſi. *Mulieribus*, inquit Geremarus, *nullus umquam acceſſus patebit*. In Miraculis S. Remacli num. 21. de Monaſterio Stabulenſi. In ſupplemento Milonis Monachi cap. 6. de Cœnobio Elnonenſi: item de Eccleſia Lindisfarnenſi in vita S. Cuthberti Epiſcopi. Ejusdem ritus inſigne exemplum de Romano S. Pauli Monaſterio, Baronius ad ann. 713. commemorat. Lege Leonis Papæ Epiſtolam ad Hugonem Abbatem de Monaſterio S. Martini. Eccleſiæ Pontiniacenſis *ſolis Anglicanis mulieribus*, teſte Matthæo Pariſio ad annum 1250. conceſſus erat aditus ob S. Edmundum popularem ſuum. At in Monaſteria S. Columbano ſubjecta, Luxovium, & alia, nequidem ſæculares homines ingredi permittebantur. Quam ob cauſam Theodericus Rex Columbanum in calumniam rapuiſſe, & vexaviſſe dicitur in Vita S. Columbani num. 33. Prætermittere non poſſum Monachorum S. Galli, egregium factum huic loco opportunum, ab Ekkehardo juniore in lib. de Caſibus Monaſterii S. Galli, cap. 1. fusè relatum, cujus hæc ſumma. *Petiit Salomon adoleſcens bene educatus, ut Frater conſcriptus fieri mereretur*. (Illi in partem ac ſocietatem precum & piarum actionum adlegebantur.) *Aulam Regis Ludovici adiit, Capellanus factus, ejus fit intimus, & prælibatis Abbatiis proclivè eſt prælatus. Locum autem S. Galli ſibi præ omnibus habitum ſubinde adiit, Clauſtrumque ille, quia potens erat, abſque duce, & (quod magnæ confuſionis tunc erat) cum lineis veſtibus dietim introivit*. Increpitus à Monachis, *abſtinuit tandem abſque aliquo Patrum, ut moris eſt, præduce Clauſtrum introire. Poſt aliquantum temporis à palatio veniens, Quadrageſimam in eo loco agere elegit. Ingreditur clam penetralia Clauſtri nudipes, capâ quidem (uti fratrum unus putaretur) indutus. Vigiles cum lumine confeſtim adproperant, agnitus eſt, atque ilico Ruggerus Pater; Per S. Galli, inquit, meritum (Sic enim Patres jurabant) hunc in Clauſtro ejus his horis non patiemur habitum. In proceſſu temporis habitum S. Galli ſumere pol-*

To. 2. Spicil, pag. 375.

liceetur: *tantùm interim propter Clauſtri reverentiam talis habitus ſibimet rogat ſit licitus*. *Variis fratrum hinc inde tractatibus vix tandem conceditur*: *deſignaturque ei locus*, *quem hodie lapidibus quadris notatum videmus*, *quibus intrans habitum indueret*, *exiens exueret*. Scilicet ea Majorum noſtrorum religio erat. Quod ſi religioſè poſteri ſervâſſent, Clauſtra Monaſtica, quæ olim ſtudentium ac Deo vacantium Monachorum latibula erant, non fuiſſent converſa in diverticula, & deambulatoria hominum ſæcularium.

§. V.

Obſervationes Hiſtoricæ & Chronologicæ.

LIV OBSERV. XVII. QUàm inclinata fuerint in Occidente per ſæculum VII. ſtudia litterarum, docet Agatho Pontifex Romanus in Epiſtola ad Conſtantinum Auguſtum, dum Legatorum, quos Conſtantinopolim ad Concilium dirigebat, imperitiam excuſat his verbis: *Apud homines in medio Gentium poſitos*, *& de labore corporis cotidianum victum cum ſumma exercitatione conquirentes*, *quomodo ad plenum poterit inveniri Scripturarum ſcientia*, *niſi quæ regulariter à Sanctis atque Apoſtolicis prædeceſſoribus*, *& Venerabilibus quinque Conciliis definita ſunt*, *cum ſimplicitate cordis*, *& ſinè ambiguitate à Patribus traditæ fidei conſervamus*. Et in alia Epiſtola tam ſuo quàm Patrum Synodi Romanæ miſſa nomine; *Non æſtimamus quemquam temporibus noſtris reperiri poſſe*, *qui de ſummitate ſcientiæ glorietur*: *quandoquidem in noſtris regionibus diverſarum gentium cotidie æſtuat furor*, *nunc confligendo*, *nunc diſcurrendo*, *nunc rapiendo*. *Unde tota vita noſtra ſollicitudinibus plena eſt*, *quos Gentium manus circumdat*: *& quibus de labore corporis victus eſt*, *eò quòd priſtina Eccleſiarum ſubſtantia paulatim per diverſas calamitates deficiendo ſuccubuit*. *Et ſola eſt noſtra ſubſtantia Fides noſtra*, *cum qua nobis vivere ſumma eſt gloria*. Aurea ſanè ferrei ſæculi verba! Ex illa ſtudiorum inclinatione natum eſt & aliud malum, negligentia ſcilicet, & incuria librorum: adeò ut Taïus Cæſar-Auguſtanus Epiſcopus, qui poſtremam partem Moralium Gregorii Magni apud Hiſpanos fruſtra perquiſierat, Romam eadem de cauſa Chindaſuindi Regis juſſu profectus, eam non aliter quàm Divina revelatione recuperare potuerit. Cujus rei extat monumentum in Appendice ad Conc. Tolet. VII. & apud Baronium ad ann. 649.

LV Idem Taïus in Epiſtola nuncupatoria ad Quiricum Toletanum Epiſcopum, cui libros quinque de rebus Divinis ex Gregorii Magni operibus collectos dedicavit, ſui temporis calamitates deflet in hunc modum.

„ Domno venerabili Sanctiſſimoque Viro Quirico Epiſcopo Taïus indi-
„ gnus Cæſar-Auguſtanæ Urbis Epiſcopus cognomento Samuhel. Memor ve-
„ ſtræ benigniſſimæ petitionis, noſtræque devotiſſimæ promiſſionis, hujus
„ textum libelli comptis ſententiarum titulis prænotatum veſtræ Sanctitati
„ malui dirigendum: ut ſicut unius ſanctæ caritatis vinculo nectimur, ita quo-
„ que laboris ac lectionis gratiâ merito participemus. Ordo namque rationis
„ expoſcit, ut priùs cauſas originum, immo potiùs calamitatum, qualiter
„ editus, vel in quibus ſit anxietatibus diſſloratus atque conſcriptus, brevita-
„ te qua poſſum veſtris auditibus pandam, & ità demum ad reliqua ora-
„ tio-

„ tionis ſermo percurrat. Optimè novit Beatitudo Veſtra tempus illud, quo „ tortuoſus anguis ore peſtifero in quorumdam mentibus virulenta ſeminum „ ſuorum ſparſerit zizania, fraudulentaque deceptione a tramite recti itine- „ ris greſſum removerit mentium perditarum. In quo quidam homo peſtifer, „ atque inſani capitis Troja tyrannidem ſumens, adſumptis ſceleris ſui per- „ verſis fautoribus adversùm orthodoxum magnumque Dei cultorem Receſſu- „ inthum Principem fraudulenta prætendens molimina ſuperbo adniſu Chri- „ ſtianos debellaturus aggreditur patriam. Hujus itaque ſceleris causâ gens ef- „ fera Vaſconum Pyrenæis montibus promota, diverſis vaſtationibus Hibe- „ riæ patriam populando graſſatur. Heu prò dolor! diſcendi ſtudium cala- „ mitatis intercipit magnitudo. Sed tandem veniendum eſt ad id quod formi- „ dat oratio. Innoxius quippe multorum Chriſtianorum ſanguis effunditur: „ alii jugulis, nonnulli miſſilibus, plerique diverſis jaculis ſauciantur, innu- „ merabilis multitudo captivorum abducitur, immenſa ſpolia ſubtrahuntur. „ Templis Dei infauſtum bellum infertur, ſacra Altaria deſtruuntur, pleri- „ que ex Clericatûs Officio enſibus obtruncantur, atque inhumata canibus „ avibuſque multorum exponuntur cadavera occiſorum: ita ut 78. Pſalmi „ non immeritò illi calamitati congrua videatur inſcriptio. Cúmque nos hu- „ juſcemodi causâ Cæſar-Auguſtæ Urbis circumſeptos murorum ambitus con- „ tineret, adventumque ſupra taxati Principis præſtolaremur, omnipotentis „ Domini miſericordiam promptiſſimè exorantes efflagitabamus, ut tyrannicæ „ jugum dominationis nequaquam cervicibus noſtris ſineret imponi, auxilium- „ que dexteræ ſuæ piiſſimo Principi contra impiiſſimum hoſtem quantocius „ impertiret. Sed orationes pauperum, & deprecationem miſericordiſſimi „ Principis protinus exaudivit Dominus. Miſſo igitur cælitus propugnatore „ fortiſſimo, hunc auxilio omnipotentiæ ſuæ ſublevat, illum verò tyranni- „ cæ ſuperſtitionis auctorem repentino caſu condemnat: iſti tribuens pal- „ mam victoriæ copioſam, illi verò inferens atrociſſimæ mortis infamiam. In „ hoc igitur ſuprà taxatæ tempeſtatis turbine, licèt diebus continuis periculis „ circumquaque ſævientibus minimè quippiam agere liceret, nec uſpiam pro- „ grediendi, aut alicujus ruris libera eſſet facultas excolendi; noctium ta- „ men otia laborum ſpiritualium incrementis congeſſimus, ac de ſacris volu- „ minibus, ſcilicet S. Papæ Gregorii Romenſis ſententiarum capitula in quin- „ que libellis diſcreta, uno codicis textu concluſa auxiliante Domino colli- „ gendo decerpſimus. . . Sumentes igitur exordium ab omnipotentis Domini „ immutabilis eſſentiæ Trinitate atque ab origine mundi hominumque plaſma- „ tione uſque ad hujus Sæculi conſummationem, &c. „ Hæc ex Ms. Cod. Thua- neæ Bibliothecæ per cuſtodem humaniſſimum D. Queſnelium benignè com- municato fuſiùs excerpſi, tum quia hæc Epiſtola optimè rerum Hiſpanica- rum Statum exponit, tum quia Taii lucubrationem hactenus ignotam in apertam lucem exhibet.

Nec meliori loco tum erat res litteraria in partibus Gallicanis, quemadmo- dum ex vetuſtis monumentis nobis relictis intelligitur. *Mundus ſeneſcit,* (inquit Fredegarius Scholaſticus in Prologo Chronici ſui:) *ideoque prudentiæ acumen in no- bis tepeſcit: nec quiſquam poteſt hujus temporis, nec præſumit, Oratoribus eſſe ſimilis.* Britannia Inſula hominibus piis & Chriſtianæ diſciplinæ amantiſſimis abunda- vit, paucos litteratos habuit ante Venerabilem Bedam: Si fortè Theodorum Cantuariæ Epiſcopum excipias. Germania armis quàm litteris valentior fuit. Non defuêre tamen aliquot Viri Docti, Iſidorus, & Hildefonſus in Hiſpania; Columbanus, Jonas, Audoënus, & Eligius in Gallia, & Italia: quales ſanè fe- rebat ætas illa. LVI

Quod

LVII OBSERV. XVIII. Quod attinet ad res chronologicas, cùm Romani Indictione & annis Pontificum, Galli annis Regum, Hiſpani ærâ ſuâ vulgatâ, Venerabilis Beda in rebus Britannicis ærâ Chriſtianâ, in Hiſtoricis libris Sæculi VII. uſi ſint; operæ pretium fuerit, quaſdam difficultates, quæ remoram in ſubſequentibus Actis facere poſſent, hoc loco explanare, maximè circa Regum Francorum annos, qui non facilè cum vulgato æræ Dionyſianæ calculo conciliari poſſunt.

LVIII OBSERV. XIX. Prima ac maxima difficultas eſt de Regno Dagoberti ſenioris, quem annos ſexdecim regnâſſe conſtat. Verùm hos annos alii à tempore, quo vivente patre Chlothario Rex Auſtriæ conſtitutus eſt, alii dumtaxat à patris obitu numerandos exiſtimant. Poſteriorem ſententiam, quam ſecuti ſunt ferè omnes recentiores uno aut altero excepto, primus omnium validè confutavit V. C. Hadrianus Valeſius in Rer. Franc. lib. 18. ubi multis docet præferendam prioris calculi rationem. Valeſio accedit Carolus Cointius in Annal. Eccl. Franc. Tom. 2. & 3. quibus ſubſcribere me cogunt validiſſima argumenta: tametſi Socii Bollandiani poſteriori ſententiæ hactenus inhærent.

LIX Antequam Valeſiani calculi argumenta conſideremus, præfigendi ſunt anni Chlotharii Regis auctoritate Fredegarii Scholaſtici, quem unicum habemus iſtius controverſiæ auctorem, & interpretem. Anno Guntramni Regis XXIV. *quum Guntramno perlatum fuiſſet, quòd Frater ſuus Chilpericus eſſet interfectus, Chlotarium* puerum *in Regno* Neuſtriæ *firmavit,* inquit Fredegarius in Chron. cap. 3. *anno Guntramni XXVI. Levichildus Rex Spaniæ moritur, & obtinuit Regnum Recaredus filius ejus,* cap. 6. Atqui ex Chronico Iſidori Hiſpalenſis Epiſc. *ærâ ſexcenteſimâ vigeſimâ quartâ,* hoc eſt anno Domini concepti D.XXCVI. *Levvigildo defuncto Recaredus Regno eſt coronatus*: quo anno Guntramnus regni annum XXVI. Chlotarius nepos tertium agebat. Chlotharius *anno XXX. regni ſui* teſte Fredegario cap. 43. hoc eſt anno DC.XIII. *in Burgundia & Auſtria Regnum arripuit* & cap. 47. anno XXXVIIII. * Regni ſui ſeu anno Chriſti DC. XXII. aut ineunte inſequenti *Dagoberthum filium ſuum conſortem Regni fecisse, eumque ſuper Auſtraſios Regem conſtituiſſe* legitur. Denique *anno XLV. Regni ſui,* Chriſti DC. XXVIII. *Chlotharius moritur* cap. 56. Dagobertus verò, ut Fredegarius cap. 79. auctor eſt, conſentitque liber de Geſtis Dagoberthi, *anno XVI. regni ſui emiſit ſpiritum*, & quidem XV. Kalend. Februarias, quem diem Monachi noſtri Dionyſiani anniverſaria precatione & ritu ſolemni etiamnunc celebrant. Si ergo Regnum Dagoberti numeres ab ejus principatu in Auſtria, annum Chriſti DC. XXXVIII. Dagoberti ſupremum conſtituere debes: at ſi à morte patris ineas, anno Chriſti DC.XLIV. Dagoberti obitum collocabis. Cur autem priorem ſententiam præferamus, paucis accipe.

* *Sic Valeſius reſtituit ex MSS.*

LX Primum argumentum eſt, quòd Fredegarius ſtatim poſt Chlotarii mortem ſubjicit annum VII. Dagoberti Regis, quo is *Burgundiam ingreſſus, maximam partem Regni paterni adſumpſerit*. Quis putet Dagobertum ſex annos à morte patris dormitâſſe, & nequaquam de ineundo paterno regno cogitâſſe? Et quidem Hermannus Contractus in Chron. Fredegarii mentem clariùs exprimit, quàm ut commentario egeat. *Lotharius Rex Francorum fortis, pius & religioſus, anno regni XLV. defunctus, & Pariſiis in Baſilica S. Vincentii ſepultus eſt. Ejus Regnum Dagobertus accipiens, quum jam ſex annis regnaret, decem annis poſteà rexit*. Alterum argumentum eſt, quòd Fredegarius exordium regni Sigiberti Dagoberti filii, non à patris obitu, ſed a tempore, quo Rex Auſtriæ ab eo impoſitus eſt, modo prorſus ſimili deducit. Siquidem annum X. regni Sigiberti cum anno IV. regni Chlodovei ejus fratris comparat, cap. 88. & 89.

Propte-

Digitized by Google

Propterea Fredegarius (ut Valeſius obſervat) caput XLVII. inſcribit *de initio regni Dagoberti*, & caput LXXV. *de initio regni Sigiberti in Auſter*, tum ſcilicet quum Dagobertus a patre Chlotario, & Sigibertus à Dagoberto genitore Reges Auſtraſiorum ſunt conſtituti. His duobus Valeſii argumentis tertium adjicit Carolus Cointius, petitum ex Jonæ Prologo in Vitam S. Columbani cum Actis S. Euſtaſii collato. Nimirum Jonas Prologum ſcribebat, triennio vixdum elapſo à morte S. Bertulfi Abbatis anno DC. XL. demortui. Et tamen ſcribebat Euſtaſii vitam Columbani Actis continenter ſubjectam, quum jam *Eccleſiæ Veromandenſi præerat Eligius*, qui *anno tertio Chlodovei* Dagoberti filii ordinatus eſt Epiſcopus. Tribus illis argumentis ſuperaddo alia duo, quæ Fredegarii Chronicon ſuppeditat. Nimirum c. 73. dicitur Siſenandus Senzilam ſeu Suinthilam Hiſpanorum Regem ſolio deturbâſſe, ac Regnum occupâſſe *anno IX. regni* Dagoberti. At verò Siſenandus regnare cæpit anno DC.XXXI. quandoquidem Conc. Toletanum IV. convocatum eſt, *anno tertio regnante glorioſiſſimo Principe Siſenando*, ut habent ipſius Concilii Acta; & quidem *ærâ ſexcenteſimâ ſeptuageſimâ primâ*, ut ex vetuſtis monumentis eruit Garſias Loaiſa; Anno proinde Chriſti DC. XXXIII. aut certè inſequenti: ſicuti reponit Joannes Mariana in lib. 6. Hiſt. cap. 5. qui Suinthilam anno DC.XXXI. expulſum, eodemque Siſenandum ſubrogatum fuiſſe docet. Denique (quod poſtremum noſtræ ſententiæ argumentum eſt) Fredegarius cap. 82. teſtatur *Sentilam*, quem alii Chintilam appellant, *qui Siſenando in Regnum ſucceſſerat, defunctum eſſe anno ſecundo Chlodovei Regis* Dagoberti filii: id, quod Hermannus Contractus etiam ex Fredegario docet. Chintila ſub finem anni DC. XXXV. Siſenando ſucceſſit, regnavitque annis tribus, menſibus XI. diebus ſedecim, ſicuti numerat Johannes Mariana, qui Chintilæ obitum anno DC. XXXIX. conſignat. Certè in brevi ſerie Regum Gothorum (quæ à V.C. Andrea Cheſnio ſine auctoris nomine edita Juliano Toletano Epiſcopo in Ms. Cod. Thuaneo tribuitur) *Siſenandus annis quatuor, Chintila annis tribus regnaviſſe* leguntur. Hinc corrigendus Rudericus Toletanus Epiſcopus, qui Chintilano regno annos quinque adſignat. Ergo Chintila vivere deſiit anno Chriſti DC. XXXIX., & tamen anno ſecundo Chlodovei Regis, ſeu anno ſecundo poſt mortem Dagoberti ejus patris: qui proinde anno DC. XXXVIII. obiiſſe dicendus eſt.

Le Cointe ad ann. 640. num. 22.

Cheſn. To. 1. Hiſt. Franc. pag. 818.

Opponitur epocha ordinationis SS. Eligii, & Audoëni, qui teſte ipſo Audoëno in lib. 2. de vita S. Eligii cap. 1. *convenientes ſimul in civitatem Rotomagenſem XIV. die menſis tertii*, id eſt Maii, *tertio anno Chlodovei juvenculi adhuc Regis, die Dominico ante Litanias conſecrati ſunt Epiſcopi*. Qui characteres chronologici (inquiunt Adverſarii) conveniunt cum anno Domini DC. XLVI. quo anno dies Dominica ante Aſcenſionem Chriſti, ſeu ante Litanias Majores in diem 14. menſis Maij incidebat. Ex quo inferunt, regni Chlodovei exordium deſumendum eſſe ab anno DC. XLIV., quo Dagobertum deceſſiſſe colligunt. Hunc nodum optimè, ut quidem ego exiſtimo, ſolvit Carolus Cointius, qui verſus prædictos ita diſpungit, ut Audoënum & Eligium dicat Rotomagum acceſſiſſe die 14. Maij, non verò eodem die, ſed inſequenti Dominica, quæ Adſcenſionem Domini præcedebat, fuiſſe ordinatos, anno ſcilicet DC. XL., quo Paſcha in 16. Aprilis, Dominica ante Adſcenſionem in 21. Maii incidebat. LXI

ad ann. 640 num. 20. & ſeqq.

His de annis Dagoberti præmiſſis, dubia quædam de aliis Regibus breviter elucidanda ſunt. Chlodoveo Dagoberti filio *regni annos* XVIII. tribuit Fredegarii continuator, Chronica Moiſacenſe & Beſvenſe, Scriptor Vitæ ſecundæ S. Vvandregiſili, aliique; quidam annos tantùm XVII. tribuunt. LXII OBSERV. XX

Obiit

Obiit igitur Chlodoveus anno DC.LIV. aut certè inſequenti. Succeſſit Chlotharius filius, quem regnaviſſe annis XIV. (non verò dumtaxat annis IV. uti in Fredegarii Append. & apud Hermannum Contractum ſcribitur) conſtat tum ex prædictis S. Vvandregiſili Actis, tum hoc argumento, quòd Auſtraſii poſt ejus obitum ei Chlotharium filium ſuppoſuerunt. Quod certè de puero octenni (nam Chlotharius ſucceſſerat quadrimus Chlodoveo patri) nullatenus fingi, minùs perſuaderi vulgo potuiſſet. Chlotharius anno DC.LXIX. ſucceſſorem habuit Childericum fratrem, qui jam in Auſtria annis circa novem regnaverat. Extinctus eſt poſt annos quatuor, ut in Actis Vvaningi legitur: ſceptrumque reliquit Theodorico fratri, quem priùs in Dionyſianum Monaſterium relegaverat. Theodericus Monarchiam tenuit annis XVII. integris, ab anno ſcilicet DC. LXXIII. ad DC. XC. nam autumno anni DC. LXXIII. Childericus frater oppreſſus fuit. Liber de geſtis Regum Franc., & Hermannus Contractus Theoderico Regni annos XIX. aſſignant; quæ diverſitas in annos cavos rejicienda eſt. Theodorici anno XVI. habitum eſt Concilium Rotomagenſe, præſidente Ansberto Metropolita, cujus corpus *anno regni Childeberti decimo, Chriſti DCC.IV.* translatum legitur in veterrimo Chronico Fontanell. cap. 2., & in fine veteris Chronici Euſebiani, quod Jacobi Bangarſii fuit, ſcriptum inveniſſe ſe ait Joſephus Scaliger, anno *V.* Childeberti Regis Francorum, Pippino jubente fuiſſe Paſcha X. Kalend. April., Adſcenſionem Kalendis Maiis: quæ notæ in annum DC. XCIX. conveniunt: quod Hadrianus Valeſius obſervavit. Ex quibus intelligitur, Childebertum anno DC. XCV. regnum iniiſſe: proindeque Chlodoveum ejus fratrem ac deceſſorem, cui plerique Auctores & libri Mſs. regni annos IV. tribuunt, Theodorico patri anno DC. XCI. ſucceſſiſſe. Porro Childebertum Theodorici filium, Chlodovei fratrem, & ſucceſſorem anno DCC. XI. obiiſſe, nunc conſtat inter eruditos. De Regibus Francorum hæc ſe habent.

LXIII OBSERVATIO XXI. In annis Pontificum Romanorum vulgatum ſequimur calculum, præterquàm in Martino, Eugenio, Vitaliano, & ſucceſſoribus uſque ad Agathonem, de quorum Pontificatu pauca obſervanda. Martinus auctore Hermanno Contracto, *anno DC. XLIX.* ſedere cœpit. Sedit autem *annis ſex, menſibus ferè duobus*, ſeu ut Anaſtaſius ſcribit *annos ſex, menſem unum, dies viginti ſex*. Anno igitur DC.LV. ejus martyrium accidit, non verò anno DC. LIV. ut Baronio videtur, qui etiam in exilio Martini deſignando lapſus eſt. Siquidem Martino decretum eſt exſilium *feriâ ſecundâ, XV. Kalend. Julias*; ejectio vero contigit *feriâ quartâ, XIII. eaſdem Kalend.* id quod ipſius Martini Epiſtola teſtatum facit. Proinde non anno DC. L. ut Baronius putat, ſed anno DC. LIII. currente littera Dominica F., Martinus ex urbe Roma abductus eſt. Id jam antea obſervavit Carolus Cointius, ad ann. 658. num. 6. & ſeqq., qui etiam rectè corrigit Baronium in deſignandis annis Eugenii & Vitaliani Pontificum Romanorum, alioſque ſucceſſores ſummovet, donec tandem in Agathone Papa cum Baronio in concordiam redit. *Anno DC. LV.*, inquit Hermannus *Martinus Papa in exilio migravit ad Dominum, pro quo Romæ Eugenius ordinatus, ſedit annis duobus, menſibus ferè decem. Anno DC. LVII. Romæ Eugenio Papa defuncto ceſſavit Epiſcopatus menſibus ferè duobus. Anno DC. LVIII. Vitalianus Papa ſedit annis XIV.* Anaſtaſius Bibliothecarius paullò diligentiùs tempus cujuſque Pontificatûs deſignat, ſicuti in tabula noſtra Chronologica inferiùs deſignabimus. At Hermanni calculo in deſignando Pontificatûs initio omnino ſtandum eſt. Certè Milo Monachus Elnonenſis in Supplem. ad Vitam S. Amandi cap. 5. num. 8. annum Domini DC. LXI. illigat anno Epiſcopatûs Vitaliani Papæ ter-

Digitized by Google

tertio, qui proinde non anno (ut apud Baronium) DC.LV. ſed anno DC.LVIII. ſedere cœpit. Hinc annos ſequentium Pontificum uſque ad Agathonem ſummovemus.

LXIV OBSERVATIO XXII.

Antequàm has Obſervationes finio, nonnihil de Frodoardo Canonico Remenſi dicendum occurrit. V.C. Antonius Vvionius Herovallius, quem rei antiquariæ Genium meritò appellaveris, pro ſua in litteratos omnes providentia me monuit, extare in Bibliotheca RR. PP. Carmelitarum Excalceatorum Conventûs Pariſiaci Acta Sanctorum manu deſcripta, ex quibus non parum utilitatis accepi. In his deprehendi Frodoardi Canonici Remenſis libros XIV. de variis Sanctis metricè compoſitos, in quibus Pontificum Romanorum, aliorumque Virorum illuſtrium egregia facta ſecundùm temporis rationem deſcribuntur. Iſtos libros numero XV. jam è Bibliotheca Trevirenſi indicaverat Joannes Bonderius in Indic. Mſs. codd. Belgic. & ex eo Gerardus Voſſius in lib. 2. de Hiſt. Lat. cap. 40. tametſi libros dumtaxat quatuordecim præfert exemplar Pariſienſe, detractis duobus primis libris cum cap. 1 tertii. Præter Acta nonnulla Sanctorum ex his Frodoardi libris a me eruta, duo veniunt obſervanda, nempe ſilentium Frodoardi hominis ſupparis de Johanna Fabuloſa illa Papiſſa, quæ à nonnullis inter Leonem IV. & Benedictum III. inſulse inſeritur. Sic enim Leonis mortem, & Benedicti electionem deſcribit Frodoardus in lib. 12. Epigr. 1.

Hinc rebus bene diſpoſitis, portu, urbe, ſoloque
Auſoniæ tuto, digna mercede potitur (Leo ſcil.)
Se deſlens, Patribus claris cum milite junctis,
JESUM corde petit prono ſe munere digno
Solari. Nec abeſt Dominus haurire paratus
Servorum gemitus, dum ſpirat mentibus, uno
Ore ſimul cunctos Benedictum poſcere Patrem:
Æthereo qui rore ferat, &c.
His radians meritis, in ſancto clara Senatu
Jura capit, &c.

Idem Auctor (quod alterum obſervatu dignum) ſcribit ſe Romam fuiſſe profectum Leone VII. Pontifice, ab eoque benignè exceptum: quo Pontifice etiamtum ſuperſtite librum ſuum XII. abſolvit, ſic enim canit:

Qui me viſentem ætherei pia limina Petri
Jocundè excipiens, animo quæſita benigno
Admiſit favitque piè, ſtuduitque modeſtè.

Et poſt paucos verſus:

Quem Pater Omnipotens alacrem cultuque venuſtum
Attollat ſervetque diu, &c.

Hinc patet, libros iſtos a Frodoardo ſcriptos fuiſſe ante annum CM.XXXIX. quo Leoni VII. ſucceſſit Stephanus Octavus. Frodoardus in neutra hiſtoria ſua, ſcilicet in hiſtoria Remenſis Eccleſiæ libris 4. exarata, aut in Chronico, (nam utriuſque eumdem eſſe auctorem conſtat) Romanæ ſuæ peregrinationis meminit. Unde forſitan ſuſpicari quis poſſet, an libri XIV. Carminum prælaudati ejuſdem ſint Auctoris, an potiùs Frodoardi nepotis ejus, de quo in Chron. ad ann. 963. agit. At certè Frodoardum ſeniorem & hiſtoricum verſibus delectatum fuiſſe probat liber de Miraculis S. Mariæ in Eccleſia Remenſi, quæ Miracula *verſibus* à ſe exarata fuiſſe, in lib. 3. hiſt. cap. 6. teſtatur. Ejus Epitaphium in exemplari Carmelitano, lib. 14. Carminum ſubjicitur, quod aliàs DEO dante referemus.

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM PRIMAM
SÆCULI TERTII
ORDINIS
SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti DCC. ad DCCC.
impreſſa Pariſiis anno 1672.

APeritur nobis favente DEO, Æræ Benedictinæ ſæculum tertium, Chriſtianæ octavum; non minùs alternantium rerum varietate, quàm memorandis factis inſigne. I

Europa ſiquidem, cujus ferè limitibus hiſtoria noſtra continetur, pænè tota motibus quaſſa inſolitis, novos Dominos novamque formam ſubiit. Fuit inprimis Hiſpaniæ luctuoſum fatum, quæ Vvitizæ & Ruderici pravorum Regum contaminata flagitiis, proditore Juliano Duce in Maurorum poteſtatem venit; tumque Veſigothorum Imperium, quod trecentis amplius annis ſteterat, ab immani ac feroci gente extinctum eſt. Sardinia Inſula idem infortunium experta: uti & Sicilia miſerè ab Saracenis vaſtata. Paullò felicior extitit Italia, non tamen à magnis converſionibus immunis. Nimirum Romani Imperii portio, quæ per Exarchos Ravennates adminiſtrata diu fuerat, Imperatoribus Græcis erepta, Romanis Pontificibus ceſſit: & Langobardorum Regnum, annis ducentis validum, Francorum demum armis ſuccubuit. Nec etiam Gallia ipſa mutationum expers. Quidquid à Pyrenæis jugis ad Rhodanum uſque maritimi ſoli eſt, id à Mauris occupatum; ſævitumque perſæpè ab illis igni & ferro in finitimas regiones. Quin abjecto Childerico, Merovingici generis poſtremo Francorum Rege, ad Majores domûs devolutum eſt regium nomen, quod ipſum eis ſolum deerat. Nam regia poteſtate jam dudum gerebant omnia. Pippinus, alterius familiæ caput, rebus fortiter geſtis & populi ſtudio thronum conſcendit; eumque poſtea Carolus ejus filius, re & cognomine Magnus, imperatoria dignitate extulit, Germaniæ Provinciis pleriſque ſubactis. Denique Britannia Inſula, per varios Heptarcharum motus jactata, à Danis miſerè lacerata vertente ſæculo eſt. II Europæ ſtatus.

Intanto rerum turbine, quàm afflicta publica res litteraria fuerit, docent nos illius temporis qualiacumque monumenta, maximè hiſtorica, quæ veluti quibuſdam pannoſæ imperitiæ centonibus a ſeſe divulſis conſtant. Ex hoc Auctorum ſordidorum numero excipiendi ſunt viri pro ea ætate ſummi, Beda Venerabilis, Paulus Vvarnefridi, Ambroſius Autpertus, Albinus ſeu Alcuinus Flaccus, & ſi qui alii, Ordinis noſtri lumina. Carolo Magno imperante Muſis honos reſtitui cœpit, rediitque avita celebritas, paullò pòſt Nortmannorum tempeſtate rurſus infeliciter violata. III Litterariæ Rei.

Verùm pro inſtituto noſtro ſatius fuerit, Chriſtianæ ac monaſticæ Reipublicæ faciem conſiderare: quæ utraque nihilominus rerum variarum ſubiit vices. Dum enim Græcorum Imperatores funeſtum imaginibus ſacris bellum indicunt, Latinam itidem Eccleſiam iſtius controverſiæ pervadit tumultus. At ex adverſo Scotti, agentibus ſodalibus noſtris, Schiſmate depoſito catholicis partibus accedunt. Eteodem ferè tempore, quo Chriſtiana Religio in Hiſpania Sardiniaque propemodum extincta eſt, Germania Idolorum cultum per Bonifacium noſtrum perque ſocios ejus abjecit, quaſi *diminutio illorum*, ut verbis utar Apoſtoli, fuerint *divitiæ gentium*. IV Eccleſiæ.

Dum

V Et Ordinis S. Benedicti.

Dum Majores noſtri farciendis Chriſtianis rebus operam & ſanguinem impendunt, etiam in populos recèns ad Fidem adductos inferunt Benedictinæ Regulæ cultum, qui bellorum tumultu afflictus in Gallia, per Saracenos eliminatus ex Hiſpania eſt. Movit Romanos Pontifices tam ardens & arduum noſtrorum ſtudium in rem Chriſtianam: eiſque viſum operæ pretium eſt, ut denuo excitaretur primarium illud Seminarium, Caſſinenſe inquam Monaſterium, jam dudum ſub ruinis per Langobardos inflictis jacens, quod tam eximiæ propagini originem dederat. Id negotii per Petronacem curâ Gregorii Papæ junioris incœptum Gregorius tertius promovit, Zacharias porrò feliciter abſolvit. Tuncque factum eſt, ut ex ſacro illo Aſceterio Sturmius, & Vvillibaldus in Germaniam, Carolus M. in Galliam purioris Religionis diſciplinam derivarint.

VI Hæc breviter ob oculos poſita, paullò fuſius explicare juvat. Agendumque in primis de ſchiſmate Scottorum: tum de Germaniæ ad fidem acceſſione, deque Eccleſiis Cathedralibus & litterarum Academiis in ea inſtitutis, ac de cultu ſoli Germanici per noſtros; quibus rebus ſuccedent Obſervationes Eccleſiaſticæ, Monaſticæ, & Hiſtoricæ ex his actis eruendæ.

§. I.

De Scottorum diſcidio per Benedictinos ſublato, ubi de tonſura Laicorum, Clericorum, & Monachorum.

VII Diſſenſio de Paſchate, tonſura &c.

EA eſt humanæ ſocietatis indoles ac natura, ut conſtare nequeat ſinè quadam æqualitate & convenientia morum. Id luculenter etiam probatur in rebus ſacris, in quibus ejuſmodi religionis homines alligari neceſſe eſt Sacramentis ac ritibus certis: quibus neglectis aut violatis, ſolvi ac dividi religiones oportet. Hujuſce rei experimentum ab ipſo pænè Eccleſiæ naſcentis exordio patuit in paſchalis Feſti celebratione, quam diverſi Chriſtianorum cœtus alii alio die ſervabant, ac propè factum eſt, ut unius diei diſcidium Eccleſiæ corpus unionemque divelleret. Recruduit controverſia illa per Brittones & Scottos in Britannia & Hibernia Inſulis, eóque demum evaſit, ut Brittonum pertinacia ſanguine mille ducentorum Monachorum frangi aut expiari non potuerit. Cùm enim Auguſtinus, à Gregorio Magno in Britanniam miſſus, modis omnibus tentaret, ut Brittones ad rituum Romanorum concordiam revocaret, nec tamen ab ſuſceptis ſemel inſtitutis recedere vellent; tandem Ethelfridus Rex in eos, uti prædixerat Auguſtinus, exercitum movens ad civitatem Legionum, ,, cùm videret Sacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bellum ,, agente convenerant, ſeorſum in tutiore loco conſiſtere; in hos primum ar- ,, ma verti jubet: extinctiſque eorum qui ad orandum pro Brittonibus ex Ban- ,, chorenſi Monaſterio confluxerant viris circiter mille ducentis poſteà ceteras ,, nefandæ militiæ copias delevit, ,, teſtante Beda in hiſtoriæ libro ſecundo, capite ſecundo. *Dicebat autem eis Auguſtinus, quòd in multis quidem noſtræ conſuetudini, immo univerſalis Eccleſiæ contraria geritis. Et tamen ſi in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Paſcha ſuo tempore celebretis; ut miniſterium baptizandi, quo Deo renaſcimur, juxta morem S. Romanæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ compleatis; ut gen-*

genti Anglorum unà nobiſcum verbum Domini prædicetis; cetera quæ agitis, quamvis moribus noſtris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus. Hæc ergo diſcidii præcipua capita, quæ ſimiliter Scottos in Hibernia degentes ab Romanis dividebant. Accedebat etiam de tonſura diſſenſio non levis, quam Brittonibus ac Scottis adverſus Romanos communem fuiſſe exiſtimo. Eam quæſtionem pacis gratiâ diſſimulavit Auguſtinus: quæ tamen aliis haud levis momenti viſa eſt, ut patet tum ex Epiſtola Ceolfridi Abbatis ad Naitonum Nortanhumbrorum Regem, tum ex Pœnitentiali Theodori Cantuarienſis Epiſcopi, cujus hæc verva: *Qui ordinati ſunt à Scottorum vel Brittonum Epiſcopis, qui in Paſcha vel tonſura Catholicæ non ſunt adunati Eccleſiæ, iterum à Catholico Epiſcopo confirmentur. Similiter & Eccleſiæ, quæ ab ipſis ordinantur, aquâ exorcizatâ adſpergantur. & aliqua collectione * confirmentur*. Immo longè ante eos Patricius; *Si quis eſt Clericus, cujus capilli non ſunt tonſi Romano more, debet excommunicari*, quæ verba leguntur in manuſcripta collectione Canonum Hibernicorum, quæ penes nos eſt, libri quinti capite ſeptimo. Parva nunc res, & quæ vix ſeriò agenda videri poſſit, tunc ingenti certamine inſulares illos accendit.

* *id eſt* collecta.

VIII

A noſtris impugnata.

Contra eas Brittonum ac Scottorum ineptias ſtilum ac zelum exercuêre non pauci. Primus poſt Auguſtinum occurrit mihi Cummianus, è Scottorum grege Monachus, qui ad Romanas partes adjunctus, rationem facti ſui reddit Segieno Hyenſi Abbati. Exſtat ea epiſtola de controverſia paſchali inter Hibernicas ab Uſſerio vulgatas. qua in epiſtola validè refellit auctor populares ſuos conſenſu Eccleſiæ univerſalis. *Quid autem pravius*, inquit, *ſentiri poteſt de Eccleſia matre, quàm ſi dicamus, Roma errat, Hieroſolyma errat, Alexandria errat, Antiochia errat, totus mundus errat: ſoli tantùm Scotti & Brittones rectum ſapiunt?* Meminit etiam idem auctor Synodi in campo *Lenee* à Majoribus ſuis habitæ ac factæ definitionis, *ut Paſcha cum univerſali Eccleſia in futuro anno celebrarent. Sed non poſt multum ſurrexit quidam paries dealbatus, traditionem ſeniorem ſervare ſe ſimulans, qui utraque non fecit unum; ſed diviſit, & irritum ex parte fecit, quod promiſſum eſt*. Cummianus iſte mihi videtur non alius eſſe à Cummeneo Albo, qui librum de vita S. Columbæ Abbatis à nobis in ſæculo primo editum poſteris mandavit circiter annum ſexcenteſimum trigeſimum. Segienus enim ſeu Segianus Abbas, cui librum de paſchali controverſia inſcribit Cummianus, Hyenſi Monaſterio præfuit ab anno ſexcenteſimo vigeſimo ſecundo ad quinquageſimum ſecundum, uti ex annalibus Ultonienſibus probat Uſſerius.

IX

„ Ronanus dein, natione quidem Scottus, ſed qui in Galliæ vel Italiæ partibus Regulam Eccleſiaſticæ veritatis edoctus fuerat, Lindisfarnenſes Monachos Scotticorum rituum ſectatores exagitavit, „ auctore Beda in hiſtoriæ libro tertio, capite vigeſimo quinto. „ Is quippe cùm Finano Epiſcopo confligens, multos quidem correxit, nequaquam tamen Finanum emendare potuit.

X

„ Defuncto Finano, cùm Colmannus in Epiſcopatum ſucceſſiſſet, & ipſe miſſus à Scotia, gravior de obſervatione Paſchæ, nec non & de aliis Eccleſiaſticæ vitæ diſciplinis controverſia nata eſt. Mota ergo quæſtione de Paſcha, vel tonſura, vel aliis rebus Eccleſiaſticis, ob id in Monaſterio Streaneshalenſi indicta Synodus anno ſexcenteſimo ſexageſimo quarto. „ Poſt longam Colmanni & Vvilfridi concertationem, auditis utriuſque partis ſuffragiis, Oſvvius Rex in gratiam Vvilfridi ſententiam tulit. Erat tum Vvilfridus Sacerdos in Monaſterio HRipenſi, ex quo paullò antè ejecti Scotti, *qui data ſibi optione magis loco cedere, quàm ſuam mutare conſuetudinem volebant*. Quorum exemplo *Colmannus videns ſpretam ſuam doctrinam ſectamque eſſe deſpectam, abſumtis his qui*

ſe

ſe ſequi voluerunt, id eſt qui Paſcha Catholicum, & tonſuram coronæ (nam & de hoc quæſtio non minima erat) recipere nolebant, in Scotiam, id eſt Hiberniam, *regreſſus eſt*. Monachi Romani ſeu Benedictini agente Vuilfrido in locum eorum inducti. Hic finis Synodi ac diſputationis, quam Beda fuſiùs commemorat in libri tertii capitibus vigeſimo quinto ac ſequenti.

XI Quarto loco per Adamnanum Presbyterum & Abbatem Hyenſium Monachorum, qui legationis gratiâ miſſus in Angliam Romanos illic mores didicerat, *plurima pars Scottorum in Hibernia, & nonnulla etiam de Brittonibus in Britannia, Eccleſiaſticum Paſchalis obſervantiæ tempus ſuſcepit*, inquit Beda in lib. 5. cap. 17. *Attamen ſuos qui erant in Inſula Hy, quive erant ſubditi Monaſterio, ad veritatis callem perducere non valuit*. Id factum paullò poſt annum ſexcenteſimum nonageſimum probat caput ſextum decimum ejuſdem libri.

XII Secuta eſt dehinc ejuſdem quæſtionis agitatio auctore Aldhelmo tum Abbate Malduneſi, qui jubente Synodo incerti loci epiſtolam adverſus errores Brittonum ſcripſit, eam ſcilicet, quæ extat inter Bonifacianas ordine centeſima vigeſima nona.

XIII Sexto loco memorandus venit Ceolfridus Abbas Girvvenſis & Vviremuthenſis: cujus eruditam epiſtolam ad Naitonum Pictorum Regem commemorat Beda in capite vigeſimo ſecundo libri quinti; cujus lectione epiſtolæ effectum eſt, ut *Rex ſurgens de medio Optimatum ſuorum conſeſſu genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quòd tale munuſculum de terra Anglorum mereretur accipere: voluitque perpetuò Paſchæ tempus obſervare cum univerſa gente ſua, & accipere tonſuram, quam plenam eſſe rationis audierat*.

XIV Poſtremò anno inſequente, uti Beda proximo capite addit, *illi quoque, qui Inſulam Hy incolebant Monachi Scotticæ nationis, cum his quæ ſibi erant ſubdita Monaſteriis ad ritum Paſchæ ac tonſuræ Canonicum perducti ſunt*, operâ ſcilicet Egberti Monachi Angli, qui in Hibernia peregrinus degebat. Hunc tandem exitum habuit diutina illa altercatio: tametſi aliquas inolitæ ſuperſtitionis reliquias in Cambria penes Brittones perſeveràſſe, auctor eſt Uſſerius in hiſtoria de Antiquitatibus Britannicis, patetque tum ex Bedæ libro quinto, capite vigeſimo quarto, tum ex Bonifaciana epiſtola centeſima vigeſima nona. Sic unius diei quæſtio Eccleſiam detinuit per annos ferè ſexcentos: & tria minimùm ſæcula vix fuerunt ſatis componendæ hominum rixoſorum coronæ.

XV His ego gratiora dictis alia eſſe ſcio: ſed in rebus iſtis, etſi minutioribus, diligentiam religioni tribuere præſtat, quàm voluptati: maximè cùm videam id argumenti, quod incidit in propoſitum noſtrum, a nemine hactenus ſatis explicatum eſſe. Porrò in ea controverſia mirari ſubit naturam ingenii humani: cujus præjudicia, ubi per ſpeciem religionis in animum irrepſerint, modum pati neſciunt, dum accedit fervor diſputationis & victoriæ ambitio: fitque plerumque, ut ritibus ab humano ſenſu profectis cedant ſanctiores leges caritatis & neceſſitudinis Chriſtianæ. In his verò caſibus, ſicut ab Eccleſiæ Catholicæ ſententia recedere nemini licet; ita convenit Eccleſiæ Paſtores ſic moderari auctoritatem ſuam, ut nec imbecilles animos, propriis ſenſibus nimiùm addictos, incautè provocent ad ſeceſſionem, nec in levibus cauſis pariant grande malum. Certè quod Brittones ac Scottos ab Eccleſia Catholica ſejunxit, ſi res magni momenti non fuit, non tamen minùs commendat operam ſodalium noſtrorum, quâ effectum eſt, utrique ut populi, à Romana Eccleſia jam dudum averſi, ad pacem & concordiam revocarentur.

XVI Regula S. Benedicti à Scotis recepta.

Poſtquam Scotti ac Brittones Romanis cæremoniis adſueverunt, acceſsère etiam Monachi utriuſque gentis ad Benedictinæ Regulæ inſtituta, quæ ſanctus Au-

Digitized by Google

Auguſtinus in Britanniam intulerat. Id non obſcurè ſignificat Beda in hiſtoriæ libro quarto, capite itidem quarto, ubi agit de duobus Monaſteriis à Colmanno in Hibernia exſtructis, *quorum unum Mageo vocatum, uſque hodie*, inquit, *ab Anglis tenetur incolis: & converſis jam dudum ad meliora inſtituta omnibus egregium examen continet Monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti ad exemplum venerabilium Patrum ſub Regula & Abbate canonico in magna continentia & ſinceritate proprio labore manuum vivunt*. Quibus verbis ſignificat Beda eamdem tum Monachis Hibernicis fuiſſe Regulam quam Anglicanis, qui ab Auguſtino Regulam S. Benedicti acceperant. Certè quotquot poſteà in Galliam trajecêre Monachi Scotti, (acceſſerunt verò quàm plurimi) admittebantur omnes in Monaſteria noſtra: aut ſi qua condebant ipſi, ea Benedictinis Inſtitutis conformabant. Teſtes ſunt eam in rem S. Findanus Recluſus & Euſebius in Monaſterio S. Galli, Marcus Epiſcopus, qui in Sueſſionico S. Medardi Cœnobio ætatem exegit, ſæculo nono. S. Forannanus auctor Monaſterii Valciodorenſis, & Fingenius Abbas Mettenſis, ſæculo decimo. Marianus Scottus, & alii innumeri, ſæculo undecimo. Hinc Monaſteria permulta Ordinis S. Benedicti in gratiam Scottorum ædificata, S. Martini Colonienſe, Ratiſponenſe, Erfordenſe S. Jacobi VVirtzburgenſe, & alia non pauca in Germania. Huc etiam ſpectat id quod refertur in libro de vita Bernardi Abbatis Tironenſis de Roberto quodam nobiliſſimo viro, *qui in litore maris Hibernici juxta Teni fluvium, priùs quidem cellam, poſteà verò duodecim cum Abbate impetratis, ex Tironio Monachis Cœnobium compoſuit*. Id ipſum David Scottorum Rex in Regno ſuo magnificentiùs exſecutus eſt. Lege vitam S. Malachiæ Archiepiſcopi Hibernici auctore Bernardo Clarevallenſi Abbate.

Occaſione Scotticæ tonſuræ viſum eſt hoc loco quædam obſervare de tonſura, quæ tum à Laicis, tum à Clericis Monachiſve eo tempore uſurpabatur. Laicorum tonſura penes Europæos, alia puerorum erat, alia adultorum. Pueri capillum intonſum aliquamdiu gerebant; poſtea cincinnos a capite eorum demetebat Epiſcopus, aut certè is qui *Pater ſpiritualis* ob hoc dicebatur. Sic Conſtantinus Imperator, cognomento Pogonatus, *mallones capillorum* Juſtiniani & Heraclii filiorum direxit ad Benedictum Papam ſecundum. Sic *Carolus Princeps Francorum, Pippinum ſuum filium ad Luidprandum* Longobardorum Regem *direxit, ut ejus juxta morem capillum ſuſciperet: qui ejus cæſariem incidens, ei Pater effectus eſt*, inquit Paulus VVarnefridi in libro ſexto de geſtis Longobardorum, capite quinquageſimo tertio. Ab eo, ut puto, tempore Reges Francorum capillos in orbem compoſitos geſtarunt: nam antea, teſte Agathia „ ſolemne erat Francorum Regibus intonſam habere comam a pueris, involitantibus utrim„ que in humeros capillorum cirris, anterioribus capillis a fronte diſcriminatis. „ Quippe in cereis Regum Carolovingorum iconibus, quas vidi bene multas, capilli in orbem æquati ad humeros uſque apparent. Ritus ille tondendi pueros profectus videtur à paganis, qui plerique primum puerorum capillum alicui deorum ſuorum deciſum offerebant. Apud Græcos in more poſitum erat, teſte Plutarcho in Theſeo, ut ex ephebis qui exceſſerant, profecti Delphos comæ primitias Apollini ſacrarent. Apud Judæos ex voto etiam comam promittebant Nazaræi, ac finito voti tempore, in ignem ſacrificii pacificorum Hieroſolymis detonſam eam ponere jubebantur. Quamquam votum iſtud adultis potiùs competebat, ut patet exemplo Pauli, qui, cùm eſſet Cenchris, crinem totondiſſe ex voto perhibetur. An mos iſte in pueris ab initio Chriſtianæ Religionis frequentatus ſit, non facilè dixerim: cùm nulla ferè iſtius rei exempla legantur ante ſæculum octavum, quo id *ex more* factum dicitur. Extant in Ordine

XVII Tonſura Laicorum.

dine Romano plures orationes *ad capillaturam incidendam* & *ad puerum tonſurandum*, aliæ ab eis quæ ad *Clericum faciendum* adſignantur. Priores videntur uſurpatæ fuiſſe in ſollemni iſto ritu, quo pueri primùm tondebantur extra ordinem Clericorum, qui à pueris illis coronâ ſecernebantur. Ut pueris primam comam, ſic adultis barbæ primitias reſecabant Patres ſpirituales. Nimirum Paulus Vvarnefridi in libro quarto de geſtis Longobardorum, capite quadrageſimo, auctor eſt, Gregorium patricium Romanorum malo animo promiſiſſe Taſoni Giſulfi Forojulienſis Ducis filio & heredi, *ut ei barbam, ſicut mos eſt, incideret, eumque ſibi filium faceret*. Denique Anaſtaſius vulgatus in vita Hadriani Papæ ſcribit, Longobardos complures, poſtquam a Carolo Magno ſubacti ſunt, facto ad beatum Petrum confugio, Hadriano Papæ ſeſe tradidiſſe, *& more Romanorum tonſuratos fuiſſe*. Erat ergo alia Romanorum, quam Langobardorum tonſura. Locum hunc illuſtrat Herkempertus in Epitome, ubi Carolus Beneventanis Ducem Grimoaldum conceſſiſſe fertur eo pacto, *ut Langobardorum mentum tonderi faceret, chartas quoque nummoſque ſui nominis characteribus ſuperſcribi ſemper juberet*. Vviticʜindus in fine libri ſecundi de geſtis Saxonicis notat Henricum Imperatorem, quòd fuerit ei *prolixior barba, & hæc contra morem antiquum*. Hanc menti detonſionem probro ſemper habuêre Græci, qui puerorum crines paullò poſt baptiſmum in figuram crucis tondere ſoliti ſunt, & ſegmenta in ſacrario reponunt, uti legitur in Euchologio & apud Symeonem Theſſalonicenſem. Lege notas eruditas Caroli Freſnii Cangii domini in Joinvillæum.

XVIII. Erat etiam tum Clericorum tonſura triplex, Romana, Græcanica, & Scotica. Romanorum tonſuram eo tempore uſitatam deſcribit canon quadrageſimus Concilii quarti Toletani, ut ſcilicet *omnes Clerici vel Lectores, ſicut Levitæ & Sacerdotes, detonſo ſuperiùs capite toto, inferiùs ſolam circuli coronam relinquant*: Qualem certe ſodales noſtri retinuerunt. Græci Sacerdotes & Monachi penitus detonſi erant raſiſque ſimiles, uti apud nos ſymphoniaci pueri, ad imitationem quidem (ut putabant) ſancti Jacobi fratris domini & Pauli Apoſtoli ceterorumque. Ita enim exiſtimabat Germanus Patriarcha in Theoria ſua. Ratramnus in libro quarto contra Græcos capite quarto idem adfirmat de Clericis Græcis, quibus *mos ineſt barbam quidem non tondere, caput verò crine totum nudare*. Hinc eſt, quòd Theodorus Græcus Græco more tonſus, a Vitaliano Papa in Britanniam miſſus, *expectavit quatuor menſes, donec illi coma creſceret, quò in coronam tonderi poſſet*. At verò Scottis mos erat, anteriorem capitis partem capillis nudare ab aure ad aurem, poſteriori intonſa. Unde Simoniaca eorum tonſura dicebatur, qualis ſcilicet Simoni Mago aliiſque hominibus calvis ſponte naſcitur. Qualis erat etiam Abantibus populis apud Homerum, quos propterea ὀπιθεκόμας appellat.

XIX à quibus collata. Tonſura clericalis ad ſæculum uſque decimum conferebatur non ſolùm ab Epiſcopis, ſed etiam ab Monaſteriorum Præfectis & à Presbyteris. Concilii Cabilonenſis ſecundi Patres capite ſeptimo decernunt pœnitentiam canonicam in Epiſcopos & Abbates, *qui non in fructum animarum, ſed in avaritiam & turpe lucrum inhiantes, quoslibet homines illectos circumveniendo totonderint*; itidemque *in miniſtros eorum, qui hoc feciſſe convicti eſſent*. Ratherius, medio ſæculo decimo Veronenſis Epiſcopus, in ſermone ſynodico Presbyteros ſuos alloquens; *Clericum*, inquit, *nemo veſtrûm ſinè licentia faciat noſtra*. Quod argumento eſt, Preſbyteris eo etiam tempore licuiſſe Clericum facere tonſurâ impoſitâ. Id ampliùs eluceſcit ex epiſtola Gilleberti Lunicenſis Epiſcopi ad Prælatos Hiberniæ ſcripta circiter annum nonageſimum ſupra milleſimum, in qua de Presbyteri agens poteſtate hæc dicit: *In abſentia Epiſcopi poteſt benedicere coronam Clerici, & velum viduæ*.

Digitized by Google

dua. Ergo uſque ad id tempus raſilem coronam Presbyteri conferebant abſente Epiſcopo. Immo etiam ſæculo nono Laici, quod antiquitus paſſim uſurpaverant, id ſibi arrogabant nonnumquam. Nam Letaldus Monachus in libro de Miraculis S. Maximini Abbatis laudat Simonem quemdam Mitiacenſem Monachum, Reliquias ſacras in collo portare juſſum adversùs eos, qui Monaſterii colonis moleſtiam faceſſebant. *Cui miniſterio*, ait Letaldus, *præfuit venerabilis Simon nomine, à laico quidem tonſuratus, ſed modeſtiæ & gravitatis moribus non improbabiliter adornatus*. Quibus verbis ſatis intelligitur, jam tum improbari cæptam tonſuram a Laicis collatam: ſed tamen non omnino rejectam fuiſſe. Et quidem Gerardus Auriliacenſis Comes eo tempore barbam, id eſt cæſariem, ſibi *in modum coronæ* raſit, quam *tiarâ* vertici impoſitâ diſſimulabat. Quæ ſi huic rei probandæ minùs appoſita & clara videntur, ſaltem conſtat tonſuram à Laicis collatam valuiſſe ad Clericum faciendum ſæculo ſeptimo, quo peregrini quidam Judocum adhuc Laicum contondiſſe & Clericum feciſſe perhibentur. Cæterùm non adſentior Johanni Morino doctiſſimo Oratorii Presbytero, qui in exercitatione quinta decima de Sacris Ordinationibus capite tertio exiſtimat, tonſuram clericalem nonniſi cum ordine Lectoratûs aut Oſtiariatûs conferri ſolitam, nec ſeorſum dari cæptam eſſe ante ſæculum ſeptimum. Rem aliter perſuadet factum Pauli Emeritenſis Epiſcopi ſæculo ſexto, qui Fidelem puerum, ſororis ſuæ filium primùm quidem *tonderi præcepit*: deinde *per ſingulos gradus* eum perducens, Diaconum ordinavit, uti Paulus alter Emeritenſis Diaconus ſcribit in libro de Patribus Emeritenſibus capite quinto. Enimverò etſi verum ſit, tonſuram non raro cum extremo Ordine collatam ante iſtud tempus fuiſſe; tamen ævo Gregorii Turonici Epiſcopi, qui ſub finem ſæculi ſexti deceſſit, idem erat tonderi, ac Clericum fieri, ut pluribus locis demonſtravi in Præfatione Sæculi noſtri ſecundi. Unde & Monachi ob tonſuram Abbatum manibus traditam Clerici cenſebantur.

Procedente nihilominùs tempore, quiſquis attondebatur in Monachum, non continuò Clericus dicebatur: ſed ii ſoli qui præter decurtatos capillos etiam raſilem coronam gerebant. Id apparet ex vita ſancti Vulmari Abbatis hoc in Sæculo edita, qui primò factus Monachus, non tamen Clericus, eò quòd illitteratus erat, poſtea eruditione accedente factus eſt *Clericus*. Duravit diſcrimen iſtud inter Monachos ad ſæculum uſque duodecimum, ut patet ex libro de Geſtis Bernardi Abbatis Tironenſis, ubi fit mentio cujuſdam non ſacerdotis, qui tamen in ſæculo exiſtens, *ſacerdotali uſurpaverat fungi officio: Is ad Bernardum veniens, habitum monachalem ſuſcepit.* Tandem *ad extrema veniens, Benedictionem coronæ, quam necdum acceperat, cum Viatico accepit, & obiit*. Qui ſinè corona monaſticum ſuſcipiebant habitum, ii *Monachi Laici* dicebantur. XX. Tonſura Monachorum.

Quocircà obſervare juvat, olim in unoquoque Ordinis noſtri Cænobio non unum fuiſſe Monachorum genus. Erant enim alii pueri *oblati*, ex voto parentum Deo conſecrati, quibus ſæculum repetere non licebat. Erant & Converſi, aliis *novitii & pulſantes* appellati, ii ſcilicet qui in adulta ætate à moribus ſæculi ad monaſtica inſtituta convertebantur, teſtante in primis Fructuoſo Bracarenſi Epiſcopo in Regula Monachorum; diverſi omninò ab his, quos modò Converſos appellamus. Nam Converſi illi choro addicti erant, & ad Ordines ſacros, quum poſcebat res, promovebantur: cùm recentiores Converſi externis tantùm officiis inſerviant, ſacrorum Miniſteriorum expertes. Ab his etiam diſtincti erant Monachi *Laici*, dicti etiam aliquando *Converſi*: qui etſi primò exterioribus curis occupabantur, (unde & Miniſteriales à Smaragdo vocantur in Regulæ caput 35.) poſteà tamen ad clericalem ſtatum faciebant gradum, quum id moribus ſuis XXI

N 2 pro-

promerebantur. Eo in ordine vixêre ſanctus Vulmarus ſuperiùs laudatus, qui deinde Monachus Clericus & Abbas factus eſt, Gingurianus & Gulſtanus Ruinenſes Monachi piiſſimi, quorum geſta in vita S. Gildæ Abbatis ſæculo primo perſtringuntur, & alii quam plures. Utrique Monachi, Converſi videlicet ac Laici poſt annuam probationem depoſitâ comâ exuebant ſæcularem habitum, & religioſum ſuſcipiebant. Ejus rei argumentum habemus in Regula Magiſtri, capite nonageſimo, ubi præcipit reſervare *veſtes ſæculares*, quibus exuti fuerint tam Laici, quam Converſi *firmati*, id eſt admiſſi. Et tamen Laicorum Monachorum veſtis (ut quidem exiſtimo) aliquantùm ab aliis diverſa erat, uti etiam nunc apud Cartuſianos. Præter iſtos erant & *Monachi ad ſuccurrendum*, qui ſcilicet urgente mortis periculo monaſtica inſignia pœnitentiæ publicæ animo expetebant, eoque pacto ſaluti ſuæ optimè conſultum ac ſuccurſum iri perſuaſum habebant. Talis fuit Lotharius Auguſtus, Ludovici pii Filius, qui æger Prumiæ Monachus factus eſt, ac paullò poſt obiit anno octingenteſimo quinquageſimo quinto, ut Annales Bertiniani & Mettenſes cum Reginone docent. De his agit Udalricus in lib. 2. Conſuetudinum Cluniacenſium capite vigeſimo octavo, ubi poſtquàm dixit, Novitios tribus à profeſſione diebus capite operto ſummum tenere ſilentium hæc ſubdit: *Si quis infirmus, & (ut ajunt) ad ſuccurrendum benedictionem acceperit, & pro infirmitate ſilentium tenere non potuit, cum aliis qui benedicuntur capita contegentibus ipſe quoque contegit, & omnia quæ illi faciunt eo triduo ſimiliter facit, ut quod priùs omiſſum erat ſuppleatur*. Eo in numero haberi voluit Goſlenus, auctor Monaſterii Joſaphatenſis prope Carnutas: *quem cùm Abbas & Monachi votivo favore recepiſſent, Goſleno Epiſcopo jubente & præſente prædictus Abbas Girardus jura Monachatûs, ſicut mos eſt, ad ſuccurrendum in eo complevit. Qui monachali habitu veſtitus, brevi poſteà tempore tranſacto vitam exuit*. Extat in libro Cæremoniarum ejuſdem Cœnobii *Ordo ad viſitandum infirmum ad ſuccurrendum*, in quo plures orationes ad poſtulandam ægroti ſanitatem referuntur. Qui ſuſcepto hoc modo habitu Monaſtico poſteà convaleſcebant, iis ſæculum repetere nefas erat. Secùs ſi feciſſent, apoſtatæ cenſebantur & a recto tramite prolapſi. Qua de re legenda eſt Præfatio in Sæculum primum. Alii fuiſſe mihi videntur *Fratres ad ſuccurrendum*, ii nempe qui ſuffragiorum participes facti inſcribebantur Monaſteriorum tabulis, ob id *Fratres conſcripti* appellati. Sic Johannes Comnenus Græcorum Imperator in Necrologio Abbatiæ Martinianæ apud Laudunum locum habet in hæc verba: *XV. Kal. Maii., commemoratio Johannis Imperatoris hujus Eccleſiæ Fratris ad ſuccurrendum*, in Appendice ad Guibertum. Et erant etiam in virorum Monaſteriis *Monachæ ad ſuccurrendum*, & in puellarum Cænobiis *Monachæ Laicæ*. In litteris primariis de inſtitutione Vallis Scholarium, quas litteras Acherius noſter in Spicilegii tomo octavo publici juris fecit, hæc leguntur: *Mulieres ad habitum ſuum non recipient* * f. hanc *niſi in extremis, & quæ fortè apud eas ſibi elegerint ſepulturam, & tunc * ad præſentationem ſui Plebani*. In Necrologio Argentogilenſi, quod ex vetuſto Dionyſiano excerptum eſt, memoratur *quinto Kalendas Februarii Feliciana Monacha ad ſuccurrendum*. De Monachabus Laicis unum ſufficit teſtimonium ex libro ſecundo de miraculis ſancti Dionyſii hîc editis, in capite vigeſimo quinto, ubi duæ Sanctimoniales Argentogilenſis Parthenonis à ſacro igne in mammillis ſanatæ dicuntur, *quarum altera Deo ſacrata, altera Laica fuit*. Monachæ Deo ſacratæ velo ſuſcepto, Laicæ ſolo habitu religioſo ac modeſto caſtitatem profitebantur. Monachis Laicis ſucceſſerunt Converſi recentiores, apud Ciſtercienſes primùm admiſſi; dein apud quoſvis alios Religioſos, & Sanctimoniales propagati: quos *illitteratos* vocat Petrus Venerabilis Abbas Cluniacenſis in libri quarti epiſtola octava

octava decima, & in ſtatuto vigeſimo quarto *Converſos barbatos*. Denique erant in utriſque Cœnobiis *Recluſi ac Recluſæ*, de quibus alias erit dicendi locus. Qualem inter ſe ordinem ſervarent omnes, docet Lanfrancus in Decretorum capite quarto, ubi ita pompam ſacram Dominicâ palmarum fieri ſolitam inſtruit, ut poſt Cruciferos *ſequantur duo* Subdiaconi portantes duos textus Evangeliorum, poſt quos Laici Monachi, deinde infantes cum Magiſtris: poſt quos ceteri Fratres præcedentes Abbatem, qui ultimus procedit.

Ergo, ut exponere cæperam, Monachi Clerici cum Monachis Laicis conveniebant in detonſione capillorum; ab eis ſecernebantur diſcrimine coronæ, quæ Monachis tantùm Clericis ac litteratis concedebatur. Omnibus verò ab inita profeſſione tondebatur, non ſolùm coma, ſed etiam barba. Sic enim in Vita S. Vvillelmi ex Comite Monachi Gellonenſis legitur: *Vvillelmus Comes auro textis depoſitis veſtibus, per Dei gratiam ſolemniter benedicitur. Totus ille in eo ſacer Ordo perficitur; coma nobili, barba venerabili depoſita & Deo conſecrata, veſte Apoſtolica inſtar Crucis induitur.* Quid ſit Deo conſecrare præſegmina capillitii & barbæ, docet nos S. Aurelianus, Arelatenſis Epiſcopus, ita ſcribens in Regulæ ſuæ capite quarto: *Si quis Laicus tonſurandus eſt, de capillis illius in confeſſionem*, hoc eſt in locum ſacrum ſub altari, *mittatur, quæ ei in teſtimonio ſit*. Coronam inſuper Abbas Monachis litteratis benedicebat, id eſt conferebat in ipſa profeſſione: quæ corona clericalis cenſebatur etiam apud Græcos. Id tamen ita definiunt Patres Concilii ſeptimi, ut qui tonſuram à pueris acceperant, ante acceptam Epiſcopi manuum impoſitionem, in ſuggeſtu Lectoris officium, quod erat Clerici munus, non exercerent etiam apud Monachos: *Lectoris autem manuum impoſitionem liceret in proprio Monaſterio etiam ſoli unicuique Abbati facere, ſi ipſi Abbati ſcilicet ab Epiſcopo manus fuiſſet impoſita*, ipſeque Abbas fuiſſet *Presbyter*, ex canone quinto decimo. Valuit pro tonſura clericali Benedictio coronæ per Abbates Monachis collata ad uſque ſæculum duodecimum, ut ſuperiùs vidimus ex Actis Bernardi Abbatis Tironenſis, patetque etiam tum ex Theodoro Balſamone in canonem ſextum Synodi Carthaginienſis, tum ex libro ſecundo Conſuetudinum Cluniacenſium capite primo in hæc verba: *Ad majorem Miſſam finitâ Letaniâ ducendus eſt Laicus in chorum, & ſellâ contra altare majus poſitâ ſedere juſſus, & abſciſſâ comâ coronatur barbâque detonsâ tirocinio Chriſti inſignitur.* Ubi etiam vides non ſolùm detonſam à Prælato comam, ſed etiam barbam. Quo in negotio nonnumquam alii cooperabantur Abbati, uti beato Mauro in Floro tondendo Rex Theodebertus, qui *primus poſt eum de coma capitis Flori totondiſſe* perhibetur. Ab eo tempore, nimirum a ſæculo duodecimo, Clericos tondendi officium Epiſcopis reſervatum videtur. Certè Petrus, ex Cellenſi Abbas Remigianus factus, ad Petrum Cardinalem ſancti Chryſogoni mittit Criſpinum quemdam ad ſuſcipiendam ab eo coronam, ſcriptâ epiſtolâ ſextâ decimâ libri ſeptimi, cujus hæc verba: *Magiſter Criſpinus Clericus & amicus noſter eſt: aquè deſiderat eſſe veſter. Ecce Pariſius ad Scholas vadit, ſed & ubique nomen veſtrum ſuper ſe invocari poſtulat - - - - Præ cæteris hoc unum ad præſens poſtulat, ut de manu veſtra primitias Clericatûs, id eſt coronam accipiat*, & epiſtolâ octavâ decimâ de eodem ad eumdem: *Habeat itaque vos Dominum & ſigno Clericatûs à vobis ſuſcepto patronum & auctorem hujus ordinis habeat.* In ſumma, ſecundùm Romanos Clerici & Monachi attondebantur in orbem, alii toto ferè capite in coronam, alii ſummo vertice ad cutem raſo, & brevi circulo ibi deſignato, non (uti modo fit à Clericis) in occipitio. Et quidem Monachi ante annos octingentos alii majorem coronam, minorem alii præferebant. Quod adverti in pluribus picturis eo tempore factis, quales ſunt eæ, quas exhibuit Brovverus in libro ſecundo XXII

Ful-

Digitized by Google

Fuldenſium Antiquitatum, capite ſexto decimo. De Tonſura plura qui volet, adeat Salmaſium in prolixa epiſtola de coma & cæſarie, in qua id argumenti copioſè & eruditè pertractavit. Tametſi in nonnullis non bene divinavit. Nam quod ait antiquos Monachos tonſos non fuiſſe, vel eo ſolo refellitur, quòd Julianus, Apoſtata dictus, antequam Cæſar à Conſtantio Auguſto fratre patrueli fieret, ad cutem uſque tonſus monaſticam vitam ſimulavit, *ἐν χρῷ τε κειράμενος τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον*, teſtante Sozomeno in hiſtoriæ libro tertio capite primo. Et Pachomius in Regulæ ſuæ capite nonageſimo ſexto admittit tonſuram. Siquidem præcipit, *ut nullus attondeat caput abſque majoris imperio*. Nimirum ut non quovis tempore pro libito, ſed ſtatis intervallis tonſionem renovarent, quod etiam hodie in Cœnobiis ſtatutum viget.

§. II.

De Germania per noſtros ad Chriſtianam Religionem adducta, deque Monaſteriis in ea inſtitutis.

XXIII QUatuor potiſſimùm beneficia Ordini noſtro Germania referre debet accepta, nempe converſionem gentis ad Religionem Chriſtianam, Eccleſiarum Cathedralium inſtitutionem, ſcientiarum diſciplinam, ſoli cultum & ornatum. De ſingulis agendum paucis.

XXIV *Germanorũ acceſſio ad Eccleſiam.* Gemebat rigebatque ſub veterno ſuperſtitionum indurata Germania: cujus populi, per omnes Europæ plagas effuſi, nihil niſi arma noverant. Inde Gothi, Vandalique, Rugi, Heruli, atque Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes prodierunt; tantum à ceterarum gentium more ac natura diſſentientes, ut quæ ceteræ pro religionibus ſuis, iſtæ contra omnium religiones bella ſuſciperent. Iſtius gentis converſio tentata non ſemel: at innata indigenarum feritate ſemper impedita uſque ad ſæculum octavum, ſi fortè Rheni accolas excipias, Bajoariosque, quos Theodorici Chlodovei Magni filii principatu Chriſtianæ Religioni acceſſiſſe legimus. Id porrò majoribus noſtris reſervatum, qui ſudoribus ac ſanguine proprio ingentem Chriſto regionem comparaverunt. Rem inprimis aggreſſus eſt Sanctus Kilianus, Franciæ Orientalis vocatus ob id Apoſtolus. Dein Egbertus Presbyter & Monachus Anglus, ſed nutu divino in proprium ſolum ab Oceano rejectus. Miſſi ab eo qui negotii periculum facerent, Suidbertus & ipſe Monachus Anglicanus cum ſociis duodecim: quorum operâ Boructuarii ad Fidem adducti, uti & Friſiones, adjutoribus Vvillibrordo & Vulframno. His ſubſidiarius acceſſit Bonifacius cum ſuis, qui Turingiam, Haſſiam, Buchoniam, Sueviam, aliaſque Provincias Chriſti legibus imbuit, verè Germaniæ Apoſtolus nuncupatus: nec alius quis in id opus plus laboris impendit, nemo unus plus gloriæ inde retulit. *Primus omnium*, inquit Adamus Bremenſis, *qui Auſtrales Germaniæ partes idolorum cultui deditas ad cognitionem divinæ ac Chriſtianæ Religionis adduxit, erat Vvinfridus natione Anglus, verus Chriſti philoſophus, cui poſteà cognomentum ex virtute erat Bonifacius. Et quamvis alii ſcriptorum vel Gallum in Alemannia, vel Heimerammum in Bavaria, ſive Kilianum in Franconia, ſeu certè Vvillibrordum in Freſia prio-*

res

Digitized by Google

res adſerant verbum Dei prædicaſſe: hic tamen omnes alios, uti Paulus Apoſtolus, ſtudio & labore prædicationis antevertit. Agnovit tantum beneficium Germania quondam omnis, quum quatuor Eccleſiæ Epiſcopales a Bonifacio erectæ ſuam quæque ſymbolam contulêre Fuldenſi Monaſterio, in monumentum acceptæ per Bonifacium Fidei Chriſtianæ, uti legitur apud Brovverum in libro tertio Fuldenſium Antiquitatum capite undecimo. Hîc numerandi eſſent Bonifacii diſcipuli & adjutores, Lullus, Burchardus, Vvillibaldus, Vvnebaldus Epiſcopi; Vvigbertus Abbas cum ſociis; feminæ ſanctæ & piæ Thecla, Lioba, aliæque Sanctimoniales. Addendi etiam Rudbertus Bajoariæ, Virgilius Carinthiæ Apoſtoli dicti, quorum Acta hîc conſulenda. Quid dicam de Sancto Vvillehado Saxonum Doctore? Quid de Sanctis Anſchario, Remberto, aliiſque Septemtrionalium populorum prædicatoribus? Hoc verò quantum eſt, quòd tantus virorum Apoſtolicorum numerus uno ferè tempore ex uno Ordine noſtro prodiit.

Dum Germaniæ populos ad Chriſtianas partes adducere ſatagebant homines illi ſanctiſſimi, etiam Monaſticæ rei curam gerebant non minimam, Cœnobia non pauca ædificantes, quaſi arces munitiſſimas, quæ & ſibi perfugia eſſent & naſcenti Religioni incunabula. Hinc Suidbertus Vverdenſe, Vvillibrordus Eſternacenſe, Bonifacius Fritiſlarienſe, Fuldenſe, aliaque virorum, Biſchofheimenſe virginum, alii alia Monaſteria conſtruxerunt. Iis in locis inſtituta eſt diſciplina purior & ſanctior, qualis certè apoſtolicos viros decebat. Bonifacius ſiquidem *locum ſilvaticum in eremo vaſtiſſimæ ſolitudinis, in medio nationum prædicationis ſuæ* elegit, in quo Monaſterium conſtruxit, Monachoſque conſtituit ſub Regula S. P. Benedicti viventes, viros ſtrictæ abſtinentiæ, *abſque carne & vino, abſque ſicera & ſervis, proprio manuum ſuarum labore contentos.* Sic Fuldenſis Monaſterii primarium ſtatum deſcribit Bonifacius ipſe in epiſtola ad Zachariam Papam. Hanc eamdem ſinè dubio vivendi normam, etiam alia ſervabant Cœnobia ab ipſo inſtituta, non ſolùm virorum, ſed etiam puellarum: quæ quanta cum integritate viverent in Parthenone Biſcofheimenſi, docet nos Rodulfus in Vita Sanctæ Liobæ Abbatiſſæ. Nec in his ſolis viguit ſeverum illud vivendi genus, ſed traductum ad poſteros eſt, etſi cum aliquo temperamento, non tamen ſinè magno fœnore gratiarum. Quamvis enim vini uſum Pippinus Rex Monachis Fuldenſibus conceſſerit, cetera tamen illibatus manſit diſciplinæ vigor per multos annos, etiam in alia Monaſteria, Hirſaugiam in primis propagatus. Abſtinuêre a cæna per totum annum iidem ad ætatem uſque Marcvvardi Abbatis, id eſt ad medium ſæculum duodecimum; nec ante quartum decimum feminas in Eccleſiam ſuam admiſerunt. Longum eſſet per ſingula diſcurrere Cœnobia, Gallenſe, Augienſe, Corbeïenſe, cæteraque permulta, in quibus non magis abundavit bonorum copia, quam ſanctitas religionis. At poſtquam ex copia otiove laſciviêre animi, cæpitque religio magnificè magis coli quam piè; tum demum ſæcularium cupiditas involavit in bona Monaſteriorum, quæ priùs tota in cultum verſa Numinis violari ducebant nefas. Succeſſit inde tempeſtas hæreſeos Lutheranæ, quæ pleraque Cœnobia nefariè protrivit, & reliquias expoſuit in prædam alienorum. Sola ferè, quæ tunc vigebat, huic cladi ſuperſtes fuit Congregatio Burſfeldenſis, quæ avitam majorum parſimoniam revocare ſtudebat, ut intelligas, nullum eſſe validius præſidium ad tuenda Monaſteria, quam ſanctioris diſciplinæ cuſtodiam. Porrò ex hoc ſuperiorum temporum conſpectu revincitur excuſatio molliorum quorumdam hominum, qui ſolo patrio nimiùm indulgentes putant illo in cœlo, in illa corporum conditione tolerari non poſſe temperatum moderatumque vitæ Mo-

XXV ad Ordinem S. Benedicti.

Monaſticæ Inſtitutum. Quam ſanè miſerabilem excuſationem refellit multorum experientia temporum, & ſanctiſſimorum Germanicæ gentis hominum eximia frugalitas.

§. III.

De Cathedralibus Eccleſiis in Germania per Benedictinos erectis & ordinatis, ubi agitur de Epiſcopis Abbatibus, ſeu de Epiſcopis Monaſteriorum.

XXVI NOn ſatis erat religioſioribus viris ædes in Germania ſtatuiſſe, niſi etiam Epiſcopos & Majores Eccleſias novellis Chriſtianis viri illi apoſtolici providerent. Hinc Vvillibrordus Trajecti ad Rhenum, Rudbertus Saltzburgi, Corbinianus Friſingæ Cathedras epiſcopales inſtituerunt, & Bonifacius facta ſibi à Pontifice Romano poteſtate alias ſedes conſtituit, Vvirziburgi, Buriburgi, Erpesfurti, & Eiſtetti, Vvillehadus verò aliam Bremæ.

XXVII In Eccleſiis illis Monachi ab initio pro Canonicis inſtituti. Nec diffitetur Gretſerus Presbyter Societatis Jeſu in libro primo Obſervationum in Vitæ S. Vvillibaldi caput ſeptimum decimum, „ dum ait certum eſſe, Germanicum „ nomen *Munſter*, quo multis in locis Eccleſiæ cathedrales appellantur à Mo„ naſterio deſcendere: quia primi illi Canonici vitam Monaſticam profiteban„ tur. „ Id etiam de Britanniæ inſulæ Baſilicis majoribus obſervavit Mareshamus in Præfatione ad Monaſticon Anglicanum. Et quidem in Germania epiſcopales Eccleſiæ minimùm ſeptem paruêre Monachis, in Anglia novem.

XXVIII *Eccleſiæ Cathedrales in Germania.* Nimirum Germanicum Imperium Benedictinos habuit aliquando in primariis templis Friſingenſi, Saltzburgenſi, Trajectenſi ad Rhenum, Eiſtetenſi, Vvirtziburgenſi, Bremenſi, & Ratiſponenſi. Ne ſim nimius, id probavi de ſex prioribus in Actis Corbiniani, Rudberti, Gregorii, Vvillibaldi, Burchardi & Vvillehadi hîc editis. De Ratiſponenſi demonſtrandum hoc loco. Arnolfus ex Comite Monachus Cœnobii ſancti Emmerammi in ſuburbio Ratiſponenſi, de Monaſterio ſuo ita ſcribit in libro ſecundo de ſancto Emmerammo. *Eſt quoque alia cauſa* inquit, *propter quam non ſunt conſtituti Abbates in prænominato Monaſterio. Ex eo quippe tempore quo primùm à beato Bonifacio Apoſtolicæ Sedis Vicario juxta decreta canonum in Bajoaria ordinabantur Epiſcopi; viciſſim ſibi ſuccedebant in hujus Epiſcopatu Monachi atque Canonici: ita ut ſi anteceſſor eſſet Canonicus, fieret ſucceſſor Monachus, & iterum huic anteceſſori ſuccederet Canonicus. Hac conſuetudo uſque ad noſtra permanſit tempora. Epiſcopalis verò Sedes erat apud S. Emmerammum uſque ad tempora Caroli Principis, qui hanc reſtituit in civitatem, ubi priùs erat*, nempe *in Eccleſiam Beati Petri Apoſtoli*, & quidem *ſub Simperto Epiſcopo*, uti idem auctor tradit in libri primi capite quinto. Qualis fuerit tum Monaſterii Sancti Emmerammi diſciplina deſcribit Arnolfus ipſe in dialogo libri ſecundi. *Quòd autem percontatus es, ſub cujus Regula degerent, paucis abſolvam. In primis ergo promiſſionem faciebant ſecundùm Regulam ſancti Benedicti,*

co-

Digitized by Google

coram Epiſcopo Abbatis vices agente. Dein licentiam dedit eis Epiſcopus dandi & accipiendi propter inopiam loci. Lineis camiſiis utebantur ſeniores, qui eas habere potuerunt; ceteri laneis utebantur, ob penuriam ſcilicet cilicinarum veſtium. Præpoſitus & Decanus Monaſterium regebant poſt Epiſcopum. Qui majoris erant ætatis, babebant cellas ſeu caminatas, junioribus inter ſe diviſis propter cuſtodiam. Communiter pauperem annonam habebant. Volatilia manducabant. Cetera faciebant ſecundùm conſuetudines, quæ in Monaſteriis regalibus ad id temporis fuerunt. Hæc auctor ille gravis, qui ſeculo undecimo floruit.

Prædictis Eccleſiis adjungenda eſt Magadaburgenſis, quæ principio Monachos habuit, ut conſtat tum ex Chronico Ditmari Merſeburgenſis Epiſcopi, qui ibidem Monachus fuit; tum ex Magadaburgenſi ſeu Saxonico; tum etiam ex litteris Ottonis Imperatoris à Meibomio relatis poſt Vvitichindi Annales. Qua de re fuſiùs agam, DEO dante, in Actis S. Adalberti Magadaburgenſis Pontificis primi in Benedictino ſæculo quinto. Denique adnumerandum iis etiam puto primariam ſedem Mimigardefordenſem, quam beatus Luidgerus à Carolo Magno deſignatus Epiſcopus inſtituit *in loco, cujus vocabulum Mimigerneford: ubi Domino ipſe honeſtum conſtruxit Monaſterium ſub Regula canonica Chriſto famulantium*, inquit Altfridus Epiſcopus in Liudgeri Actis, referendis ſæculo inſequenti, ubi id accuratiùs expendendum. Sanè *Regulæ Canonicæ* nomine nonnumquam Benedictina ſignificatur; & in Synodo, quæ S. Leodegarii ſeu Auguſtodunenſis vocabulum præfert, *Ordo canonicus* & *Regula S. Benedicti* pro eodem uſurpantur, & porrò *Monachi canonici* appellantur ii, quos Gregorius Papa quartus in Eccleſia ſancti Calliſti trans Tiberim collocavit. Lege Obſervationes in Acta ſanctorum Gregorii Abbatis Trajectenſis & Vvillehadi Epiſcopi Bremenſis, ubi de miſto monaſticæ & canonicæ vitæ genere agendum. XXIX

In Britannia Inſula Eccleſias principales ab ipſis receptæ Fidei primordiis etiam Monachis noſtris addictas fuiſſe conſtat, *Auguſtinus enim & Laurentius*, inquit Ordericus Vitalis in Hiſtoriæ libro quarto, *aliique primi prædicatores Anglorum Monachi fuerunt, & in Epiſcopiis ſuis vice Canonicorum (quod vix in aliis terris invenitur) Monachos piè conſtituerunt*. Id certum de Eccleſia Cantuarienſi, cujus poſteà formam æmulatæ aliæ, Eboracenſis, Lindisfarnenſis, tum Haguſtaldenſis & Dunelmenſis, Vvintonienſis, Norvvicenſis, Roffenſis & Elienſis. De quibus aliàs dicendum erit uberiùs. Quod autem Ordericus dicit, vix in aliis terris extra Britanniam inveniri Eccleſias Cathedrales à Monachis occupatas, id ait certè habita ratione ſui temporis, quo pleræque Anglorum Eccleſiæ à Monachis regebantur: quum Germanicæ jam ad Canonicos migraverant. Necdum enim (ſi non fallor) noſtros admiſerant Eccleſiæ Gallicanæ ante Johannis vigeſimi ſecundi Papæ pontificatum. Eodem ſpectat Robertus Abbas de Monte in Appendice ad Sigebertum, cujus hæc verba ad annum centeſimum quinquageſimum primum ſupra milleſimum: *Sunt hodie in Gualia quatuor Epiſcopatus, in Anglia ſeptemdecim. In octo eorum ſunt Monachi in epiſcopalibus ſedibus. Hoc in aliis provinciis aut nuſquam, aut rarò invenies. Sed ideò in Anglia hoc reperitur, quia primi prædicatores Anglorum, ſcilicet Auguſtinus, Mellitus, Juſtus, & Laurentius, Monachi fuerunt. In aliis octo Epiſcopalibus ſedibus Canonici ſæculares, in una Canonici regulares.* XXX In Anglia.

Nihil verò magis honorificum magnificumque ad decus & honorem Ordinis noſtri eſt, quàm quòd in ipſo univerſarum Eccleſiarum Capite, Romanis dico Eccleſiis primariis, ſodales noſtri quondam ſedem habuerunt nimirum in Lateranenſi, in qua conſtituti Caſinates Monachi poſt cladem Monaſterio ſuo à Longobardis illatam, ubi etiam exiſtebant tempore Innocentii XXXI. Romæ.

O Papæ

Papæ ſecundi, ut Baronius probat, & in ipſa S. Petri Eccleſia jubente Gregorio tertio, Monachi trium Eccleſiarum Romæ vigilias celebrabant, ut interim ſileam de Eccleſia S. Pauli, quæ ab annorum longa ſerie Benedictinos habuit, habetque ad noſtram uſque ætatem.

XXXII Episcopi Monaſteriorum. Huic quod præ manibus verſatur argumento adfine eſt aliud de Abbatibus Monachiſve nonnullis, qui in Cœnobiis inſignioribus Epiſcopi nomen & officium geſſerunt: quales fuêre in Monaſteriis Sancti Martini Turonis, Sancti Dionyſii prope Pariſios, Laubienſi in Belgio, & Hohenovienſi in Aleſatia. Quid de iſtorum Epiſcoporum dignitate & officio ſtatuendum ſit, eruditi quærunt. Ego verò hac de re quod legendo adſequi potui hîc ſcribo.

XXXIII In eo quod tractamus ſæculo Epiſcopi nomen traductum eſt ad Epiſcopos regionarios ſeu errantes, ad Monaſteriales, ad Chorepiſcopos, ad Prædicatores divini verbi.

XXXIV Epiſcopi regionarii qui & vagantes & vacantes Græcis σχολάζοντες & σχολαζόμενοι in Conciliis, Scotti plurimùm erant ex Hibernia oriundi, quibus innata peregrinandi facilitas. Iſti quòd paſſivam ubique licentiam uſurparent ordinandi Miniſtros ſacros, coerciti non ſemel, nec ſic tamen omnino quiêverunt. Eorum ordinationes irritas pronuntiant Patres Concilii Cabilonenſis ſecundi capite quadrageſimo tertio. Quod ipſum antè ſtatuerat Synodus Vermerienſis capite quarto decimo *de Epiſcopis ambulantibus*, & poſt annos tres Vernenſis capite tertio decimo de *Epiſcopis vagantibus* inſcripto. Immo in Britannia Inſula prohibebantur Scotti a ſacris faciendis; *quia incertum eſt nobis*, inquiunt Patres Concilii Celichitenſis capite quinto, *unde & an ab aliquo ordinentur*. Fatendum eſt tamen ejuſmodi Epiſcopos plurimùm Eccleſiæ tum Gallicanæ, tum Germanicæ profuiſſe: tametſi nonnulli (ut fit) per ſpeciem Evangelii prædicandi, & nomine & officio abuſi ſunt ſuo.

XXXV Erat & aliud genus Epiſcoporum in Monaſteriis exemptis ab ordine communi aliquibus. Cùm enim Monaſteriis illis cellæ (ut vocant) Eccleſiæque plures ſubjectæ eſſent, nec facilè reperirentur Epiſcopi, qui munia ſacra ab Epiſcopis gerenda iis in locis exercerent; proviſum eò eſt, ut ex Monachis unus aliquis ordinaretur Epiſcopus ad id præſtandum. Eam inſtitutionis iſtius cauſam adſignant Stephanus & Hadrianus Pontifices Romani in litteris hac de re conceſſis pro Monaſteriis ſancti Martini Turonis, & ſancti Dionyſii in agro Pariſiaco. Exſtant eæ Stephani litteræ primariæ in Archivo Dionyſiano, quales editæ à nobis ſunt in Elogio Fulradi Abbatis. In quibus hoc in loco notanda hæc verba: *Et quoniam ad preces Chludovii filii Dagoberti Regis Domnus Landericus, Pariſiacæ urbis Epiſcopus à ſua & omnium ſucceſſorum ſuorum poteſtate deinceps, cum conſilio ſuorum Canonicorum & Fratrum ſuorum Coepiſcoporum regionis illius, Cœnobium veſtrum & omnes ad eum ſervientes Clericos quorumcumque ordinum in procinctu veſtri Monaſterii abſolvit; nos etiam idem, & habere vobis Epiſcopum per ſingulare privilegium concedimus, qui de vobis ab Abbate vel à Fratribus in Monaſterio veſtro electus, & à Fratribus noſtris Epiſcopis de illa regione conſecratus, illa veſtra Monaſteria à vobis ædificata provideat, & vice noſtri nominis ubi & ubi fuerint regat, & prædicationi tam in ipſo veſtro Monaſterio, quàm in ſibi ſubjacentibus deſerviat*. Jacobus Sirmondus in tomo ſecundo Conciliorum Galliæ alias edidit Hadriani Papæ litteras, quibus Pontifex ratum habet privilegium ab Stephano Papa tertio conceſſum, *ut penitus liceat ibidem habere Epiſcopum, ſicut à priſcis temporibus & uſque hactenus fuit: per cujus prædicationem populus, qui à diverſis regionibus devota mente quotidie ad ſancta ejuſdem Martyris Chriſti Monaſterii limina concurrit, remedium conſequi mereatur animarum*. Eadem ferè verba legun-

guntur in privilegio, quod Hadrianus ipſe Cœnobio Martiniano conceſſit: quale editum eſt apud Radulfum Monſnierium in defenſione jurium Eccleſiæ S. Martini, capite ſecundo, emendatius eo, quod à Papirio Maſſono vulgatum eſt in libro de Pontificibus Romanis, ubi de Sergio Papa. Viguit aliquamdiu in utroque iſto Cœnobio uſus propriorum Epiſcoporum; diutiùs quidem in Martiniano, quàm in Dionyſiano, nimirum ad Pontificatum uſque Urbani Papæ ſecundi, qui Turonos ad limina ſancti Martini profectus, ſublato proprio Epiſcopo Martinianam Baſilicam juſſit *Romano ſpecialiter adhærere Pontifici, anno Dominicæ incarnationis milleſimo nonageſimo ſexto, pontificatûs nono*, ad componendas ſcilicet querelas Epiſcoporum Gallicanorum, præcipuè verò Legatorum Eccleſiæ Romanæ, quos Martiniani Canonici debito cum honore ſuſcipere recuſabant. Legeſis has litteras apud Monſnierium in capite tertio. At verò in Dionyſiano Monaſterio peculiares illi Epiſcopi non videntur perſeveràſſe ultra Imperium Ludovici Auguſti, ut ex iis quæ poſteà referam intelligitur. Porro Epiſcopi illi aliquando ipſi Abbates erant Monaſterii, aliquando alii ab Abbate, prout vota & ſuffragia Monachorum ferebant. Ne quis autem hæc incaſſum prolata ſuſpicetur, res tota exemplis cònfirmanda eſt. De proprio Dionyſianæ Eccleſiæ Epiſcopo inſignis eſt locus veterrimi Auctoris, qui libros de Miraculis B. Dionyſii duos à nobis hic editos ſcripſit principatu Caroli cognomento Calvi. Is in libri primi capite ſexto agens de quodam ruſtico ad ſepulcrum ſancti Dionyſii à furcilla liberato; *Poſtera die* inquit, *acceſſit ad Herbertum Epiſcopum, (moris quippè ei fuit Eccleſiæ aliquamdiu Epiſcopos habere) eique peccata ſua confeſſus eſt. Jubet Epiſcopus furcillam utrimque præcidi, evocatiſque Fratribus ut pro eo Dominum precarentur obtinet. Sic unà cryptam beati Dionyſii ingredientes pro eo cùm Fratres devotè orarent, Sanctorum meritis ſparſis digitis reſoluta manus amiſſum plenè recepit officium.* Id miraculi accidit Fulrado Abbate, cui Stephanus Papa conceſſerat privilegium habendi proprium Epiſcopum, quem mox eidem Eccleſiæ ordinatum fuiſſe conſtat ex hoc loco & peregrinantium confeſſiones (ut Pontifex ſtatuerat) excepiſſe. Hinc conjicere licet, *Gothofredum Epiſcopum* in rotulo (ut vocant) Monachorum Dionyſianorum memoratum, tomo quarto Spicilegii, ibidem etiam Epiſcopum fuiſſe. Ex his porro anonymi verbis intelligimus, jam ipſius tempore deſiiſſe *morem* illum habendi Epiſcopum loci proprium, ut verba Auctoris expendenti conſpicuum fiet. Longè plures in Martiniana Baſilica fuêre proprii Epiſcopi. Monſnierius omnino decem enumerat in capite ſecundo, Amaraldum ſcilicet, Nicetium, Paternum ſæculo octavo, Benignum, Deſiderium, Vvichardum ſæculo nono, Maximum, Julianum ſæculo inſequenti, Philippum & Lucianum tempore incerto. Primæ claſſi, duos adjungo, Vvicterbum & Andegarium, quorum obitus adnotatur in Francorum Annalibus ex codice Maſciacenſi vulgatis à Labbeo in tomo ſecundo Bibliothecæ novæ. Annales illi veterrimi, qui annum ſeptingenteſimum nonageſimum ſextum non excedunt, de Vvicterbo iſta habent: *Anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſexto, anno quinto regnante Pippino Rege, obiit Vvicterbus Epiſcopus & Abba ſancti Martini. Fuit autem Baugoarius, genere Heilolvingus*, (id eſt Bajoarius de gente ſeu familia Agilolfinga, ex qua fuêre Duces Bajoariorum veteres) *ſenex & plus quàm octogenarius uſque ad id tempus ſedebat, propria manu ſcribens libros.* De Andegario ſic: *Anno ſeptingenteſimo nonageſimo Andegarius Epiſcopus Monaſterii S. Martini obiit quinto decimo Kalendas Februarii. Fuit autem ex genere Anglorum, ſed Pater eius Botto nomine negotiator fuit in urbe Maſſilia. Fuit autem magnæ humilitatis, unde omnibus gratiſſimus habebatur.* Tam aperta ſcriptorum antiquorum teſtimonia ſufficiunt ad illuſtrandam

dam propriorum Epiſcoporum notitiam: qui aliquando (ut dixi) iidem ipſi Abbates erant, ut Vvicterbus; aliquando alii ab Abbate, ut Andegarius, qui Alcuino Abbate fuit Epiſcopus Martinianus.

XXXVI Eo in numero cenſendos exiſtimo Abbates nonnullos Hohenoviæ infra Strateburgum ſeu Argentoratum, Benedictum ſcilicet, Thubanum, Thomam, Stephanum, qui modò Abbates, modò Epiſcopi; nunc utroque vocabulo appellantur: ſeu quòd antea epiſcopali dignitate perfuncti, id quod de Benedicto conſtanter adfirmant codices manu exarati; ſeu quòd Epiſcopi regionarii, nullis certis addicti ſedibus, ſeu quod Argentoratenſis Epiſcopi Vicarii ac Chorepiſcopi fuerint, uti conjicit Jodocus Coccius in libro de Dagoberto, capite quarto decimo. Certè non adſentior iis Auctoribus, quos Franciſcus Guilimannus in libro primo de Argentinenſibus Epiſcopis capite ſexto ait adſerere, duos quondam fuiſſe Epiſcopatus, alterum Argentorati cis Rhenum, alterum Hohenoviæ ultrà. Veriſimilius eſt primos Abbates iſtius Monaſterii fuiſſe Adjutores ſeu Chorepiſcopos Pontificis Argentoratenſis. Nonnumquam enim Chorepiſcopi ſedem fixam habebant. Qualis fuiſſe videtur Epiſcopus ille Eccleſiæ Sancti Martini Cantuariæ *in Suburbio civitatis in parte Orientali, ubi ſedes Epiſcopalis erat* ad Pontificatum uſque Lanfranci: qui Godvvino *Epiſcopo Eccleſiæ Sancti Martini mortuo ſucceſſorem ſubrogare noluit, dicens, quòd in una civitate duo Epiſcopi minimè eſſe deberent, minùs cautè conſiderans, quòd ille in civitate ſedem Epiſcopalem non habebat*, inquit Auctor anonymus in tomo primo Monaſtici Anglicani, paginâ vigeſimâ ſextâ. Sic Herlebertus Alberici Lingonenſis Epiſcopi *Coepiſcopus*, Abbas erat Monaſterii Benigniani apud Divionem, uti & Bertilo *Coepiſcopus & Abbas* ibidem fuiſſe perhibetur: cui tamen poſteà *Iſaac Epiſcopus Saronem Abbatem ad regimen & curam animarum ſocium conſtituit*, teſtante Anonymo in chronico Benigniano. Denique Cœnobii Laubienſis Abbates primi Urſmarus, Ermino, & Theodulfus *Abbates* & *Epiſcopi* dicuntur. Cujus rei rationem in Urſmaro inveſtigans Fulcuinus in Chronico Laubienſi ita ſcribit: *Varia de hoc eſt ſeniorum noſtrorum relatio, dicentibus quibuſdam, quòd prædicandi gratiâ, ut competebat tunc rudimentis novellæ fidei, ad compeſcendos ſuperfluos ritus gentis Barbaricæ Epiſcopus fuerit ordinatus, quod factum quoque de S. Amando legimus; quibuſdam dignitatem hanc loco tribuentibus, opinionemque ſuam ratione quadam tuentibus: quòd videlicet locus regius, regiâ munificentiâ conſtructus, regio palatio contiguus, ſcilicet Liptinis, nulli committeretur, niſi priùs ordinatus eſſet Epiſcopus, quam dignitatem & in pleriſque ſucceſſorum ejus duràſſe in ſubſequentibus dicemus. Quid horum verum ſit lectoris arbitrio committimus*. Sic ille rectè & genuinè.

XXXVII Alii denique dicebantur Epiſcopi, cùm tamen Epiſcopi non eſſent, ob munus ſcilicet evangelicæ prædicationis. Certè Anſcharius in vita ſancti Vvillehadi Bremenſis Epiſcopi hoc in ſæculo exhibita obſervat, eum ſeptennio priùs, quàm Epiſcopus eſſet, vocatum Epiſcopum fuiſſe. *Septem annis*, inquit, *priùs in eadem Presbyter eſt demoratus parochia, vocatus tamen Epiſcopus, & ſecundùm quod poterat cuncta poteſtate præſidentis ordinans*. Nec aliam ob cauſam Gregorius Presbyter & Abbas Trajecti ad Rhenum dictus eſtâ nonnullis Epiſcopus, quam quòd poſt Bonifacii Martyris necem eam Eccleſiam adminiſtravit. Hinc conjecturam capio plures ob eamdem cauſam Epiſcopi nomine donatos fuiſſe. Sic S. Richarius Abbas & auctor Cœnobii Centulenſis, in Martyrologio Notkeri ſexto Kalendas Maii; & Vulmarus Abbas Silvinacenſis, apud Adonem quinto-decimo Kalendas Julii, appellantur Epiſcopi, eò quòd partes Epiſcopi in diſſeminando Evangelio expleverint. Exiſtimo etiam id nominis ea fortè de cauſa

cauſa traductum ad eos, qui Synodo Ingilheimenſi in cauſa Ebbonis Remorum Epiſcopi ſubſcripſiſſe inveniuntur hoc modo *Ratoldus Presbyter vocatus Epiſcopus*, *Amalricus vocatus Epiſcopus*, apud Frodoardum in libro ſecundo hiſtoriæ Remenſis, capite vigeſimo. His per opportunum excurſum pro modulo expoſitis ad ordinem revertor.

§. IV.

De litterarum ſtudiis per Benedictinos inſtitutis in Germania.

POſt adnuntiatam receptamque in Germania Religionem Chriſtianam, poſt inſtitutas Eccleſias cathedrales, proximum erat ut Scholæ publicæ in ea conſtituerentur, in quibus inculta & efferata gens paullatim duros mores deponeret, & manſuetioribus ſanctioribuſque exculta diſciplinis humaniùs ſaperet. Non ignorabat S. Bonifacius, quantùm id novitiæ fidei intereſſet. Eo curas ſuas direxit, & in Fritiſlarienſi primùm Aſceterio, poſteà in Fuldenſi, tum Trajecti ad Rhenum, aliiſque in locis publicas aperuit ſcholas. Atque, ne id genus exercitii eo mortuo inſuper haberetur, ſcripſit epiſtolam ad Fulradum, magnæ tunc in Regno Francorum auctoritatis, in hæc verba: *Deprecor celſitudinem Regis noſtri pro nomine Chriſti filii Dei, ut mihi nunc viventi indicare & mandare dignetur circa diſcipulos meos, qualem mercedem poſteà de illis facere voluerit. Sunt enim pene omnes peregrini, quidam Presbyteri, per multa loca ad miniſterium Eccleſiæ & populorum conſtituti, quidam ſunt Monachi per cellulas noſtras, & infantes ad legentes* litteras ordinati ſunt, & aliqui ſeniores, qui longo tempore mecum viventes laboraverunt, & me adjuvabant. De his omnibus ſollicitus ſum, ut poſt obitum meum non diſperdantur.* Hinc mortuo Vvigberto Fritiſlarienſis Monaſterii Abbate præcipit, *ut Vvigbertus Presbyter, & Megingodus Diaconus Regulam inſinuent, & magiſtri ſint infantium, & prædicent verbum Dei Fratribus.* Floruêre dein ſtudia litterarum in Cœnobiis, quantùm æruginoſa illa ferebant tempora: ut non magìs eſſent aſceteria virtutis, quàm ſcientiarum. Quia verò huc devenimus, juvat ab origine repetere, quæ fuerint in Ordine noſtro ſtudiorum initia & incrementa, quæ diſciplina: tum percurrere inſigniora quædam loca, in quibus ampliùs ea floruerunt. XXXVIII

* *f.* infantibus ad legendas.

Non priùs Ordinis ſui apud Sublacum fundamenta jecit Sanctus Benedictus, quàm puerorum inſtitutionem in ſe ſuſcepit. Teſtes Maurus & Placidus Senatorii generis pueri, aliique quos à tenerioribus annis educavit, & pietatis litterarumque ſtudiis informavit. Id exinde frequentatum aliis in locis in gratiam eorum puerorum, qui DEO in Monaſteriis oblati à parentibus erant. Sed poſteà quàm ea res probari cœpit experientiâ utilitatis communis, placuit ut ejuſmodi inſtitutio ad exteros etiam derivaretur: quod neſcio an Germania prima ſuſceperit. XXXIX Studiorum origo in Ordine noſtro.

Quia verò pueris Deo conſecratis non conveniebat, ut ſæcularium collegio commiſcerentur, alii ab aliis diviſi ſunt in duas turmas, & *Scholæ interiores & exteriores* conſtitutæ. Certè Abbates noſtri in Concilio Aquiſgranenſi anno octingenteſimo ſeptimo decimo ſtatuerunt capite quadrageſimo quinto, *ut ſchola in Monaſterio non habeatur niſi eorum, qui oblati ſunt*. Non quò pueri XL Scholæ interiores & exteriores.

ri ſæculares ab ſcholis noſtris excluderentur; ſed quò diverſi ordinis pueri diviſis in ſcholis non unos audirent præceptores. Quò magis mirari ſubit ſecuritatem cujuſdam recentioris Scriptoris, qui eo capite exiſtimat Monachos ab docendis externis pueris removeri juſſu & auctoritate Principis: cùm ſtatutum iſtud ab ipſis Ordinis noſtri Præfectis conditum ſit eo animo, ut ne pueri Monachi ſæcularia cum pueris ſæcularibus diſcerent, eâ ſcilicet animi ſententiâ, qua vetuerant capite quadrageſimo ſecundo, *ut nullus plebejus ſeu Clericus ſæcularis in Monaſterio ad habitandum recipiatur, niſi voluerit fieri Monachus*. Erant ergo, ut dixi, in Cœnobiis noſtris Scholæ *interiores* ſeu *clauſtrales* pro Monachis; *exteriores* ſeu *canonicæ* pro ſæcularibus. Hujus diſcriminis auctorem habemus in primis Ekkehardum in vita S. Notkeri, capite ſeptimo. *Traduntur poſt breve tempus Marcello ſcholæ clauſtri cum beato Notkero Balbulo & ceteris monachici habitus pueris: exteriores verò, id eſt canonicæ, Iſoni cum Salomone & ejus comparibus*. Iis in ſcholis quantâ diligentiâ inſtituerentur pueri in Monaſteriis, teſtis eſt Udalricus in libro tertio Conſuetudinum Cluniacenſium capite octavo, ubi commemoratis omnibus, quæ in eorum educatione obſervabantur, concludit, difficilè fieri poſſe, *ut ullus Regis filius majore diligentia nutriatur in palatio, quàm puer quilibet minimus in Cluniaco*. Et quidem Regum filios quàm plures in Monaſteriis noſtris educatos legimus, Lotharium Caroli Calvi filium Autiſiodori in Cœnobio S. Germani, Theodoricum tertium Kalæ, Ludovicum ſextum, aliosque in Monaſterio Dionyſiano: quibus adjungendi Pippinus Caroli Magni parens, & Rotbertus tertiæ ſtirpis Rex ſecundus.

Puerorum inſtitutio.

XII Cur dimiſſi.

Poſtea verò quam tepeſcente religione datus eſt locus parentum cupiditati, qui levandæ familiæ causâ, non devotionis, ſi quos gibboſos, deformes, ſtupidos & ſæculo ineptos haberent filios, Monaſteriis includebant, Res in Monaſticæ diſciplinæ verſa diſpendium, aboleri dein cœpit. Unde Sanctus Udalricus in prologo libri præcitati gratulatur Vvillelmo Hirſaugienſi Abbati, quòd peſtem hanc ſuſtuliſſet è medio, lege lata, ne pueri in Monaſterium ſuum admitterentur, *ut opus ſit præfatis ſæcularibus alium ſibi nidum providere, ubi reponant pullos ſuos abortivos velut exheredatos. De qua re* inquit Udalricus, *ſentiat quiſque quod voluerit. Ego autem certus ſum, illam te radicem funditus exſtirpâſſe, ex qua præcipuè omnia ſunt Monaſteria deſtructa, quæ deſtructa ſunt, vel in Teutonica, vel in Romana lingua*. Petrus Damiani etiam probat in Opuſculi trigeſimi ſexti capite ſexto decimo puerorum ſcholas, quos *rigorem ſanctitatis* ſæpè enervâſſe dicit, ſuo tempore in monte Caſino deſiiſſe. Id cùm animadvertiſſent Cartuſienſis Ordinis primi Inſtitutores, peculiare hac de re ſtatutum condiderunt, Guigone Cartuſiæ majoris Priore in hæc verba referente: *Pueros ſive adoleſcentes non recipimus, quia per eos Monaſteriis multa contigiſſe dolemus, & magna ſpiritualia ſimul & corporalia pericula formidantes*. Præter eos Guibertus Abbas de Novigento in libro primo de vita ſua, capite octavo, agens de cauſis remiſſionis diſciplinæ regularis in Cœnobiis noſtris, obſervat inter alias cauſas id factum, quia in Monaſteriis *perpauci reperiri poterant, qui peccati faſtidio ſæculum reſpuiſſent: ſed ab illis potiſſimùm detinebantur Eccleſiæ, qui in eiſdem parentum devotione contraditi ab ineunte nutriebantur ætate, qui quantò minorem ſuper ſuis quæ nulla ſibi videbantur egiſſe malis metum habebant, tantò intra Cœnobiorum ſepta remiſſiore ſtudio victitabant*. Denique Petrus Mauritius Venerabilis, Abbas Monaſterii Cluniacenſis, puerorum ſuſceptionem in Ordine ſuo prohibuit, edito hac de re ſtatuto trigeſimo ſexto: quod poſteà Hugo Abbas eo nomine quintus confirmavit. Sic paullatim puerorum ſuſceptio oblatiove in Monaſteriis in deſuetudinem abiit, donec tandem Eccleſiæ Decreto in Concilio Tri-

den-

dentino vetita eſt ea, quæ ex Regulæ præſcripto reatum perpetui voti inducebat.

XLII Diſciplinæ quæ præcipuè traditæ.

In Scholis noſtris docebantur diſciplinæ omnes; præcipuè tamen vigebat ſtudium Scripturæ ſacræ ac Sanctorum Patrum, quæ una erat Theologia illius ætatis. Eò cetera omnia ſtudia ferebantur, eò viam faciebant humaniores litteræ arteſque liberales, ut probant Bedæ Venerabilis libri de arte metrica, de ſchematis Scripturæ, de indigitatione; & HRabani opuſculum de Inſtitutione Clericorum: Etſi verò bellorum atrocitas identidem ſilentium imponebat politioribus muſis, eas tamen ſerenatis rebus pax continuò revocabat. Nam veteres illæ noſtrorum Academiæ, eædem & rectè faciendi & benedicendi ſcholæ erant: neque disjuncti, (quod alicubi Cicero improbat) ſed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi. Abſurdum quippe eſt diſcidium illud quaſi linguæ atque cordis, ut alii nos ſapere, alii dicere doceant. Erat ergo, inquam, in ſcholis noſtris, ut virtutis ſtudium, ita & humaniorum litterarum frequens uſus: quibus addiſcendis etiam profanorum Auctorum, eorum qui ab omni obſcenitate abhorrent, lectio adhibebatur. Hinc Anſelmus in libri primi epiſtola quinquageſima quinta Mauricio Monacho, ſuo quondam, tum Arnulfi auditori præcipit, ut, quantum poſſit, legere ſatagat *de Virgilio & aliis Auctoribus, exceptis his, in quibus aliqua turpitudo ſonat*. Scio quid Paulinus in carmine ad Auſonium ſcribat, *Camœnis* ſcilicet *nec Apollini patere debere dicata Chriſto pectora*. Scio & Gregorii Magni effatum ad Deſiderium Cadurcorum Antiſtitem, *quia in uno ſe ore cum Jovis laudibus Chriſti laudes non capiant*. Nec ignoro, quòd Petrus Damiani in Opuſculo tertio decimo reprehendit Monachos, *qui Grammaticorum vulgus adeunt, qui, relictis ſpiritualibus ſtudiis, addiſcere terrena artis ineptias concupiſcunt, parvipendentes ſcilicet Regulam Benedicti, regulis gaudentes vacare Donati*. Verùm aliud eſt, quod inſtituendæ juventutis gratiâ ex neceſſitate a pueris diſcitur; aliud quod ab Epiſcopis, a viris ad ſanctiora tendentibus exigitur, aliud quod ad uſum diſcitur, aliud quod ad voluptatem & officium. „ Omnes enim artes, inquit Orator, aliter ab iis „ tractantur, qui eas ad uſum transferunt; aliter ab iis, qui ipſarum artium „ tractatu delectati nihil in vita ſunt aliud acturi. „ Hi ſcilicet id unum meditantur, id unum agunt: illi iis utuntur, quum eſt commodum, quum poſtulat tempus & ratio honeſta. Rectè hanc in rem Lanfrancus, cùm de quibuſdam profanis quæſtionibus pulſaretur, ita ſcribit ad Damnoaldum epiſtolâ trigeſimâ tertiâ: *Quæſtiones ſæcularium litterarum nobis ſolvendas miſiſtis. Sed Epiſcopale propoſitum non decet operam dare ejuſmodi ſtudiis. Olim quidem juvenilem ætatem in his detrivimus: ſed accedentes ad paſtoralem curam abrenuntiandum eis decrevimus*. Certè a primis temporibus, tamquam ex inolita quadam conſuetudine, Eccleſiarum Doctores Græcorum diſciplinis ſe ſe exercuerunt, ut diſertè probat Socrates in Hiſtoriæ libro tertio, capite ſexto decimo: idque conſtat de Gregorio Nazianzeno, de Baſilio, aliiſque viris religioſiſſimis, quos gentilium libros lectitâſſe & commendâſſe novimus. Hæc dixerim occaſione eorum, qui humaniorum litterarum expertes in aliis ejuſcemodi ſtudia plùs æquo reprehendunt, quæ, ſi debito modo ac tempore adſumantur, judicium informant, animum perpoliunt & exornant, atque ad virtutis ſtudium docilem aptumque efficiunt. Lege Fileſaci Tractatum hac de re ſingularem.

Profanorum lectio neceſſaria ad informandos adoleſcentes.

XLIII Provectioribus poſthabenda.

Atqui ut conſentaneum eſt pueros ſeu adoleſcentes humanioribus ſtudiis occupare animum; ita ex adverſo indecorum eſt Monachos jam adultæ ætatis, niſi exigat alios docendi neceſſitas, libris gentilium lectitandis meliorem dare operam. Hinc Patres Concilii Cloveshovienſis in Anglia Sæculo octavo celebra-

brati decernunt capite vigeſimo, *ut provideant vigilanti perſpectione Epiſcopi, ut ſint Monaſteria juxta vocabulum nominis ſui, id eſt honeſta ſilentium, quietorum, atque pro DEO laborantium habitacula: & non ſint artium ludicrarum receptacula, hoc eſt poëtarum, cithariſtarum, muſicorum, ſcurrarum; ſed orantium, legentium, Deumque laudantium habitationes*. Appoſitè quidem. Non enim congruit eos qui omnia DEO adhærendi gratiâ reliquerunt, fabulis & inanibus ludicris detineri; cùm poſſent deberentque animos lectione Scripturæ ſacræ, Patrum, Conciliorum, & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ imbuere more Majorum, alias verò artes non niſi per ſpeciem relaxandi animi paullulùm attingere. *Nam dictu dolendum eſt*, inquiunt Patres ejuſdem Concilii capite ſeptimo, *quòd his temporibus perpauci inveniantur, qui ex intimo corde ſacræ ſcientiæ rapiantur amore, & vix aliquid elaborare in diſcendo voluerint, quin potiùs à juvenili ætate vanitatibus diverſis & inanis gloriæ cupiditatibus occupantur, atque præſentis vitæ inſtabilitatem plus quàm ſacrarum Scripturarum aſſiduitatem vagabunda mente ſequuntur. Proinde*, ajunt, *coerceantur, & exerceantur in ſcholis pueri ad dilectionem ſacræ Scripturæ: ut per hoc bene eruditi inveniri poſſint ad omnimodam Eccleſiæ Dei utilitatem*. Omnino verò egregia eſt ea de re epiſtola Caroli M. ad Baugulfum Abbatem Fuldenſem, digna certè, quæ hîc integra exhiberetur. Monet ſiquidem Rex ille piiſſimus, *utile eſſe, ut Epiſcopia & Monaſteria, præter regularis vitæ ordinem atque ſanctæ Religionis converſationem, etiam in litterarum meditationibus ſecundùm unius cujuſque capacitatem docendi ſtudium debeant impende: qualiter ſicut regularis norma honeſtatem morum; ita quoque docendi & diſcendi inſtantia ordinet & ornet ſertem verborum: ut qui DEO placere appetunt rectè vivendo, ei etiam placere non negligant rectè loquendo. Quamobrem hortamur, vos*, inquit, *litterarum ſtudia non ſolùm non negligere, verùm etiam humillima & Deo placita intentione ad hoc certatim diſcere, ut faciliùs & certiùs Divinarum Scripturarum Myſteria valeatis penetrare*.

XLIV Antiquariorum labor. Magnam etiam diligentiam adhibuêre Majores noſtri in ſtudio hiſtoriæ ſacræ & civilis, tranſmittendo ad poſteros tum monumenta antiquorum, tum memoriam rerum ſuo tempore geſtarum. In priori genere Henricus Meibomius in præfatione ad tertiam Vvitichindi editionem celebrat in primis Monaſterium Corbienſe in Saxonia, „ quòd nobis non tantùm Vvitichindum Hi-„ ſtoricum, verùm multos Archiepiſcopos, Epiſcopos, Archimandritas & „ viros inſigniter doctos dedit, adeoque primaria utriuſque Saxoniæ ſchola „ aliquot ſæculis fuit: immo rempublicam litterariam inſigni omnique præ-„ dicatione digno beneficio affecit, conſervatis quinque prioribus Annalium Cornelii Taciti libris. „ Corbeïæ Saxonicæ ſi non præferenda, certè conjungenda hac in laude Corbeïa Gallica, alterius parens, quæ tot viros illuſtres protulit, tot monumenta litteraria orbi Chriſtiano ſervavit, ut quotidiè probant homines eruditi. Meibomii teſtimonio adjungenda eſt haud exigui hoc in loco momenti auctoritas Joachimi Vadiani hæretici, in libro primo de Collegiis Monaſteriiſque Germaniæ confitentis, „ curam aliquam ſtudiorum illis Sæ-„ culis fuiſſe in Monaſteriis. Id quod teſtantur Bibliothecæ plures, præcipuè „ Fuldenſis & Laureſheimenſis, Hirſaugienſis, & Cæſarienſis prope Nordlin-„ gam, aliæque non paucæ in Germania: quas inter & ea, quæ S. Galli eſt, „ meritò cenſetur, optimis quondam libris & ſelectis referta. „ De illa Antiquariorum opera, cui Majores noſtri in omnibus æquè Cœnobiis per multa Sæcula inſudavêre, legenda eſt obſervatio decima Præfationis ad Sæculum primum. **Hiſtoriæ ſtudium.** In poſteriori ſtudii genere illud memoriâ dignum, quod legitur in Præfatione Matthæo Pariſio præfixa ex Scotti Chronico, „ nimirum ſtatutum „ fuiſſe in Anglia quondam, ut in uno quoque regali Monaſterio unus ali-

„ quis

Digitized by Google

„ quis deſignaretur ſcriba doctus ac diligens, qui Regis aliorumque facta ac „ Regni eventus notaret, quæ poſt Regis cujuſque obitum ad proximum generale Capitulum deferrentur examinanda, poſteà redigenda in Chronicon „ accuratè, in Archivis adſervandum ad documentum poſterorum. Hinc Johannes Marshamus in προπυλαίῳ Monaſtici Anglicani ſcribit Monachatum „ olim maximam fuiſſe partem gentis Eccleſiaſticæ, & parietes cœnobiales diu „ ſanctitatis & melioris litteraturæ fuiſſe ſæpes, ex illo Seminario prodiiſſe „ ingentia illa Chriſtiani orbis lumina, Bedam, Alcuinum, Vvillebrordum, „ Bonifacium atque alios, ob doctrinam & propagatam fidem impensè colendos. „ Denique, quod ad præſentem locum facit, *abſque Monachis*, inquit, *nos ſanè in hiſtoria patria ſemper eſſemus pueri*. Quid Bedæ noſtro, quid Ingulfo & Turgoto, quid Vvillelmo Malmesburienſi, quid Matthæis ambobus, Vveſtmonaſterienſi & Pariſio Monachis, aliiſque pluribus debeat Britannia Inſula; quid Adoni Viennenſi Archiepiſcopo, quid Vvillelmo Gemeticenſi, & Orderico Uticenſi Cœnobitis, quid utrique Aimoino & Hugoni Abbati Flaviniacenſi Gallia; quid Paulo Diacono, Erkemperto, Leoni Marſicano, & Petro Diacono Italia; quid Germania Reginoni Prumienſi Abbati, quid Vvitichindo & Lamberto Scafnaburgenſi, quid Ditmaro & Hermanno Contracto, ceteriſque debeat, etiam me tacente judicabunt rerum hiſtoricarum periti.

Neque verò in his ſolùm, ſed in omni ſtudiorum genere maximè floruêre pleraque Germaniæ, uti etiam Galliæ, Britanniæ, Hiſpaniæ & Italiæ Monaſteria noſtra. Legendus hoc de argumento Johannes Trithemius in Chronico Hirſaugienſi, quæ optima eſt hujus Auctoris hiſtoria, ubi Cœnobia litterarum cultu celebriora enumerat Fuldenſe, Sancti Galli, Augienſe, Hersfeldenſe, Hirſaugienſe, Sancti Albani Moguntinenſe, Corbeienſe utrumque, Prumienſe, Medelocenſe ſeu Mediolacenſe, Sancti Dionyſii Pariſienſe, Sancti Maximini Trevirenſe, Remenſe, Autiſiodorenſe Sancti Germani, Turonenſe Sancti Martini, Stabulenſe & Vveiſſenburgenſe: *in quibus omnibus* inquit, *erant Monachi & multi valde ſtudioſi, è quorum Collegio in ſingulis Cœnobiis unus ceteris in Scientia Scripturarum excellentior, Scholaſticus ponebatur*. Ekkehardus *Magiſtros Scholæ* appellat. Iſtorum Cœnobiorum numero addenda ſunt Pariſienſe S. Germani, Floriacenſe, Saltzburgenſe, (hactenus Univerſitas), Gorzienſe, Bremenſe, Cluniacenſe, aliaque permulta: de quibus Deo dante aliàs uberiùs differendi erit locus. Interim, ſi lubet, lege Paulum Langium, Chriſtophori Brovveri Antiquitates Fuldenſes, & Matthæi Vveiſſii Lyceum Benedictinum. Ex his porro ſcholis etiam Laici adoleſcentes inſtructi promovebantur ad infulas Pontificales: quales fuerunt Adalbero Remorum & Octardus Cameracenſium Epiſcopi ſæculo decimo, *qui in Scholis Gorgienſis Monaſterii pariter condiſcipuli extiterant*, referente Balderico in Chronici Cameracenſis libro primo, capite primo ſupra centeſimum, & Ekkehardus junior in capite ſexto de Monaſterio ſancti Galli: *Erant* inquit, *diſciplinæ loci, ut ſemper, & tunc ſeveræ, non modò in Clauſtro, ſed & in Scholis externis. Unde etiam præter Clericos, qui apud nos ſæpe nutriti ſunt, clariſſimos Eccleſiis variis multoties dedimus & Epiſcopos*. Nempe ut ab adverſariis noſtris teſtimonium repetam, „ in Præſule, inquit Joachimus Vadianus, duæ „ res potiſſimùm ſpectabantur, pietas & eruditio. Pietatem à vitæ innocen„ tia, & divini cultus amore metiebantur: eruditionem autem à judicio & à „ doctrinæ præſtantia, quam quia paullo rariorem habebant illa ſæcula, per„ ſæpe accidit, ut & Monachi doctrinæ famâ commendati, & quòd omnis ſtu„ diorum facultas eo tempore præcipuè in Monaſteriis regnabat, in Epiſco„ pos electi, & ſummis Sedibus præfecti fuerint. „ Hæc ille initio libri primi jam citati.

XLV In quibus præcipuè Monaſteriis.

Inde educti Epiſcopi &c.

XLVI
Præceptores Eccleſiarum Cathedralium Academiarumque.

Nec ſolùm in Monaſteriis Majores noſtri litteras docebant; ſed etiam non rarò ex illis præceptores Eccleſiarum Epiſcopalium Scholis præficiebantur. Exſtat hac de re Frodoardi teſtimonium in Hiſtoriæ Remenſis libro quarto capite nono ſcribentis, „ Fulconem Præſulem duas ſcholas Remis, Canonicorum „ ſcilicet loci atque ruralium Clericorum, pæne delapſas reſtituiſſe, & *evocato* „ *Remigio Autiſiodorenſi Magiſtro* liberalium artium ſtudiis adoleſcentes Clericos „ exerceri feciſſe, ipſumque cum eis lectioni ac meditationi ſapientiæ dediſſe „ operam. Sed & *Huebaldum Sancti Amandi Monachum virumque diſciplinis ſo-* „ *phiſticis nobiliter eruditum* arceſſiſſe; ſicque *Eccleſiam Remenſem præclaris illu-* „ *ſtrâſſe doctrinis*, quod ibidem poſtea præſtitit Gerbertus Monachus tum Au- „ riliacenſis. „ Quin etiam Remigium jam dictum Luteciæ Pariſiorum ſcholas tenuiſſe, ac docuiſſe Dialecticam ceteraſque artes liberales, prodit Johannes Monachus in vita Sancti Odonis Abbatis Cluniacenſis, qui Odo Remigium præceptorem habuit. Denique, ut alios prætéream, Sigebertus Cœnobita Gemmelacenſis in Mettenſi Cœnobio Sancti Vincentii litteras publicè profeſſus eſt, & factus eſt *fons patens non ſolùm Monachis, ſed & Clericis ad ſe undique confluentibus*, teſtante Chronographo Gemmelacenſi ejus diſcipulo, qui & præclara ſcribit de Olberto præceptore Burchardi Epiſcopi Vvormatienſis. In his officiis ſi quid munificentiæ a diſcipulis accipiebant Præceptores, id in uſus pios expendere ſolebant. Sic Sigebertus ipſe, *multa contulit ad uſum & ornatum Eccleſiæ* Gemmelacenſis, *quæ adquiſierat voluntaria eorum quos inſtruxerat liberalitate*. E recentioribus porrò non omittendus Genebrardus noſter, qui litteras Hebraicas in Pariſienſi Academia eſt interpretatus.

XLVII
Sanctimonialium ſtudia.

Pænè oblitus eram ſingulare Ordinis noſtri decus, Sanctimonialium ſcilicet Benedictinarum ſtudium quondam ardens in litteris excolendis, quæ laus etiam Bonifacio auctori tribuenda eſt. Is quippe in Britannia cùm degeret, non tantùm viros diſciplinis imbuit, verùm etiam Monachas, quæ tantæ ſapientiæ virum, ut ſcribit Vvillibaldus, Præceptorem expetiêrunt, quo præceptore *paginarum tranſcurrentes ſeriem, cæleſti inſtanter ſcrutinio inhærebant, & ſacramentorum Arcana myſteriorumque abdita jugiter meditabantur*. In Germaniam ipſe profectus religioſas feminas e Britannia iſtuc advocavit, ex quibus Chunichilt *& filia ejus Berathgit valde eruditæ in liberali ſcientia, in Turingorum regione conſtituebantur Magiſtræ*, ex Othloni libro primo, capite vigeſimo quinto. Præter eas Lieba Biſchofeimenſi Parthenoni à Bonifacio præfecta, *lectionis ſtudio tantâ diligentiâ incumbebat, ut niſi orationi vacaret, numquam divina pagina de manibus ejus abſcederet. Nam cùm ab ipſis infantiæ rudimentis Grammaticâ & reliquis liberalium artium ſtudiis eſſet inſtituta, tantâ meditationis inſtantiâ ſpiritalis ſcientiæ perfectionem conabatur adſequi, ut conſentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ & induſtriæ bono, erudititiſſima redderetur.* Atque ut meliùs ſcias, quibus potiſſimùm ſtudiis animum informaret, audi Rudolfum ipſius vitæ ſcriptorem hoc modo proſequentem: *Sed & dicta Sanctorum Patrum, & decreta Canonum, totiuſque Eccleſiaſtici Ordinis jura plenitudini perfectionis adjecit*. Eo in Parthenone *non parvus ancillarum DEI numerus collectus eſt, quæ ad exemplum beatæ Magiſtræ cæleſtis diſciplinæ ſtudiis inſtituebantur, & in tantum doctrinâ ejus proficiebant, ut plures ex illis poſtmodùm Magiſtræ fierent aliarum: ita ut nulla, aut etiam rara in illis regionibus eſſent Monaſteria feminarum, quæ non diſcipularum ejus magiſteria deſiderarent*. Non hîc ſtetit piarum Virginum conatus, ſed etiam proceſſit in communem rei publicæ utilitatem. Ut enim Monachi libris tum exſcribendis, tum componendis meliorem impendebant operam, ſic illæ laudabili æmulatione adductæ utrumque laboris genus experiri ſtuduerunt. Quas inter

maxi.

Digitized by Google

maximè celebrandæ ſunt Monachæ Eikenſes in Belgio, quæ tum legendo & meditando, tum ſcribendo atque pingendo vacare ſolebant. In primis verò Harlindis & Renildis Abbatiſſæ, teſte Auctore anonymo, qui earum Acta litteris mandavit „ præter textilia opera, quatuor Evangelia, Pſalterium in„ tegrum alioſque plures divinæ Scripturæ libros conſcripſiſſe, ac liquido auro, „ gemmis, margaritiſque exornâſſe memorantur.„ Præceſſerat iſtius facti exemplum in Cæſaria Abbatiſſa Arelatenſi, „ cujus Sodales inter Pſalmos atque je„ junia, vigiliasquoque & lectiones, libros divinos pulchrè ſcriptitabant, ipſam „ magiſtram habentes„, referente Cypriano in Vita S. Cæſarii Epiſcopi, Cæſariæ germani. Earum porrò Sanctimonialium è noſtris, quæ proprii ingenii monumenta protulerunt in lucem, numerum inire non eſt hujus loci. Exemplo ſint HRoſvvita Gandersheimenſis Monacha, nobilis pro tempore Poëtria, quæ res geſtas Ottonis primi Imperatoris carmine cecinit; Hildegardis, Gertrudis, & aliæ, quæ maximè in Germania floruerunt.

§. V.

De cultu ſoli Germanici per Benedictinos.

DUo in Germania præſtitêre Majores noſtri in reipublicæ Chriſtianæ utilitatem, nimirum converſionem gentis, & Eccleſiarum Epiſcopalium inſtitutionem; ſtudia verò in Clericorum & ſæcularium commune emolumentum: quartum in habitatorum commoditatem, nempe ipſius ſoli Germanici propè deſerti cultum & ornamentum. Primo loco occurrit Buchonia, ſolitudo quondam ingens, in Franciæ Orientalis, & Turingiæ confinio. At poſtquam eo in ſaltu Bonifacius Monaſterium Fuldenſe conſtruxit, ex horrore illo emerſit urbs & regio non ingrata. Teſtis hujus rei Liudgerus in Actis S. Gregorii Abbatis in hæc verba: *Sturmi Venerabilis Abbas, unus ex numero illo Electorum DEI, qui ex S. Bonifacii diſciplina profecti; quantùm profecerit in eremo, Bocauna ſylva in teſtimonio eſt, quæ propè omnimodis inculta erat ac deſerta; nunc* * *autem ab Oriente uſque ad Occidentem, à Septentrione uſque ad Meridiem, Eccleſiis Dei & electis palmitibus Monachorum impleverunt*. Inde nomen a Fago Buchoniæ relictum auctore Candido in Vita S. Eigilis. Idem præſtitit Bonifacius variis in locis, tam per ſe, quam per ſuos; aliique è noſtris poſt eum. Quid enim quondam Corbeïa, quid Brema, modò urbes in Saxonia? quid Fritiſlaria, quid Hersfeldum, opida in Turingia? quid Saltzburgum, Friſinga, Eiſtetum, urbes Epiſcopales in Bajoaria? quid opida ſancti Galli & Campidona apud Helvetios? quid numeroſa alia opida in tota Germania? horridæ quondam ſolitudines & latibula ferarum: nunc hominum amœniſſima diverſoria, poſtquàm ea noſtri labore & induſtriâ ſuâ excoluerunt. Facile eſſet id etiam de aliis provinciis ac regnis demonſtrare, ſed iſta in exemplum ſufficiunt, ut intelligant omnes, ex Benedictinæ familiæ propagatione quid emolumenti & ornamenti Regnis Chriſtianis acceſſerit. XLVIII

* f. hinc.

Quippe noſtrorum labor & parſimonia rem familiarem auxit, pietas & religio traxit hominum frequentiam, a quibus conceſſa Monachis prædia & multa ſervitiorum capita. His commiſſi agri ad excolendum, exſtructæ caſæ circum Monaſteria, villæ ad incolendum impoſitæ, tum caſæ & villæ in opida & vicos converſæ. Crevit etiam Monaſteriorum res familiaris, non ſolùm ex donatione Regum ac Principum aliorumque conditorum; ſed maximè ex opi- XLIX

bus eorum, qui vitam Monaſticam profitebantur. Quantum contulerit Monachorum labor & induſtria, lubet uno declarare exemplo Cœnobii Gravenſis in Aquitania. Stephanus Abbas Monaſterii Sancti Rigaldi & Ermenaldus Prior ejuſdem loci, turbam declinare cupientes, in Inſulam Corda ſe ſe receperunt poſt medium ſæculum undecimum. Adjunctus eſt ad eos quidam Cluniacenſis Monachus, nomine VVillelmus, *vir ingenioſus, laborioſus, piſcandi & acquirendi ſolertiſſimus. Ipſo retia componente, piſcarias conſtruente,* Monachi, qui eatenus rebus deſtituti fuerant, eò demum excreverunt, ut Monaſterium conſtruxerint *haud procul ab ipſa Inſula, in loco qui dicitur Grava*, quod Monaſterium *Amatus Romanæ Sedis Legatus, idemque Burdegalenſis Archiepiſcopus* adſiſtente Petro ejuſdem Eccleſiæ Decano conſecravit. Quæ omnia legi in litteris Stephani Abbatis & Ermenaldi, quibus iſtud Monaſterium Hugoni Abbati Cluniacenſi ſubjiciunt.

L Ex iſtis ergo fontibus derivata eſt Ordinis noſtri amplitudo, quæ in reipublicæ etiam commoda redundavit. Hinc colligere licet, quid ſacro debeat Ordini Germania, quæ utinam ita ſe nunc gratam exhiberet, ut aliàs quondam: & non magis alienis traderet ſancti Benedicti patrimonium. Magnam partem jam hæreſis devoravit, rapuitque aliena manus; reliquiis non parcent avidi comedones, niſi obſiſtat Monachorum religio ac pietas: quod optimum ac ferè unicum eſt graſſantis mali remedium. Jam Imperatoria Majeſtas Benedictinis Cœnobiis temperari juſſit; reliquum eſt, ut ſibi ipſi conſulant ſodales noſtri, & Majorum ſuorum memores, relictam ab iis hereditatem ſervent iis modis, quibus eam illi comparârunt. Illud enim maximè nobis cavendum eſt, ne, ut Majoribus noſtris pulcherrimum fuit tantam nobis Ordinis noſtri gloriam & amplitudinem relinquere; ſic nobis turpiſſimum ſit, illud quod accepimus tueri & conſervari non poſſe: maximè cùm exemplis ſuis utriuſque rei nobis auctores eſſe poſſint, ſi eorum religionem velimus imitari.

§. VI.

Obſervationes Eccleſiaſticæ.

LI OBSERVATIO I. TAmetſi in Præfatione Sæculi ſuperioris adnotata ſunt non pauca de Miſſa quotidiana, de Reliquiis Sanctorum, aliiſque de rebus; juvat tamen quædam huic loco opportuna retractare.

LII Statutum de Miſſa quotidiana. Miſſæ quotidianæ celebratio jam inde à ſæculo ſexto frequentata Sacerdotibus piis, circiter octavum ſæculum ampliùs commendari cœpit. Statutum hac de re nullum invenio ante annum octingenteſimum quinquageſimum quintum, quo Synodus Ticinenſis ita decrevit capite ſecundo: *Statuimus, ut non tantùm Dominicis diebus & præcipuis Feſtivitatibus Epiſcopi Miſſas celebrent: ſed cùm poſſibile fuerit, cotidiana quoque Sacrificia frequentent.* In Gallia etiam idem ſtatutum obtinere cœpit eo tempore, ut probat Riculfi Sueſſionici Epiſcopi capitulum tertium, ita Presbyteros alloquentis: *Habete, quæſumus, ſtudium in Pſalmos cantando, in divinos libros legendo, in canonicas horas conſtituendo, id eſt Primam, Tertiam, Sextam; Miſſarum quoque cotidiana celebratione.* Quæ Statuta potiùs exhortationis, quàm legis aut præcepti vim habuiſſe conſtat. Paullò ante id tempus Monachi Fuldenſes Carolo Magno porrexerunt ſupplicem libellum, in quo præter alia Imperatori ſuggerebant, *ut Presbyteris concederetur Miſſas ſæpiùs celebrare; & ut ſpatia ad hoc eis darentur; ſicut à Majoribus dabantur.* Nimi-

Digitized by Google

mirum eo tempore Ratgarius Fuldenſis Abbas Monachos ſuos ita urgebat ad laborem, ut nec Presbyteris liceret operari Sacris, cùm vellent; nec in diebus feſtis, quos ipſe Abbas ſuſtulerat, interſpirare. Quam ob rem poſtulant Monachi, *ut Sanctorum honor & feſtivitas non deteſtetur, ſed in vigiliis & Miſſis eorum digna commemoratio fiat: & quòd in his feſtivitatibus, quibus major veneratio convenit, Fratribus ab opere ad lectionem & pſalmodiam vacare liceat.* Non una erat in Monaſteriis celebrandæ ab unoquoque Miſſæ diſciplina, ut probat exemplum Ratperti Monachi ac litterarum Præfecti in Monaſterio ſancti Galli apud Ekkehardum juniorem, capite tertio.

LIII OBSERVATIO II. Panis Sacrificii.

Panis Sacrificio adhibitus eo tempore, non erat panis cibarius & uſitatus: ſed formulæ quædam inſtar Oblatarum, quibus modò in Sacris utimur. Huc notanda ſunt verba Iſonis Monachi Sancti Gallenſis in libro primo de Miraculis S. Otmari capite tertio, ubi agens de tranſlatione corporis ejuſdem Sancti circiter medium ſæculum nonum facta, ita ſcribit: *ſub capite autem & circa pectus viri Dei, quadam panis rotula, quæ vulgò oblata dicuntur, ita illæſa atque ab omni corruptione extranea ab eodem Epiſcopo* Salomone *inveniebantur, ut in nulla omnino parte colorem vel ſpeciem ſui amittentes, adſpicientium oculis infra ſpatium ipſius hebdomadæ videantur eſſe confecta.* Nempe moris erat antiquis, ut Sacerdotes cum iis ornamentis inſtrumentiſque ſepelirentur, quibus in re ſacra uti ſolebant. Meminit iſtius ritus anonymus Auctor in libro quarto de Vita S. Gutberti Epiſcopi Lindisfarnenſis, qui *toto corpore lavato, capite ſudario circumdato, Oblatis ſuper ſanctum pectus poſitis, veſtimenta Sacerdotalia indutus, in obviam Chriſto calceamentis ſuis præparatis, in ſindone cerata curatus* ſepultuſque eſt.

LIV OBSERVATIO III. Oblatæ duplices.

Oblatarum nomen variis in locis invenio, ubique forma eadem, tametſi uſus diverſus. Aliæ quippe ad uſum ſacrum, aliæ ad communem erant. Primam acceptionem in multis exprimit Ordo Romanus his verbis: *Archidiaconus accipiens Oblatas, ponit tantas ſuper altare, quanta poſſunt populo ſufficere*: & Gaufredus Prior Voſienſis in fine ſui Chronici: *Sunt qui depravant eulogias quas vocamus oblias ſeu hoſtias, nimirum dicentes, Magnum bonum Miſſa, ſed nullus idoneus ad hoc.* Aliam deſignat Burcardus in libro de Caſibus Monaſteri ſancti Galli capite ſexto, agens de Norperto Abbate, qui *in hebdomada paſchali, in meridie vinum & oblatas dari conſtituit.* Quo ſenſu Udalricus in libro primo Conſuetudinum Cluniacenſium capite quadrageſimo nono ait, *in Quinquageſima ſolere apponi ea, quæ in ferramento characterato conſperſione farinæ tenuiſſima ſunt, & ab hominibus Romana lingua Nebulæ, à noſtratibus appellantur Oblatæ.*

LV OBSERVATIO IV. Quo ritu factæ.

Quo ritu fierent Oblatæ illæ, docet nos anonymus ſæculi noni Monachus in libro de Miraculis ſancti Vvandregiſili Abbatis, capite vigeſimo nono. *Tempeſtate quadam cùm vigilia adeſſet Nativitatis Dominicæ, & ſodales ſuas Sanctimoniales feminas multimoda prece rogitaret*, femina ſcilicet à Vandregiſilo ſanata, modò ne ad ignem accederet, *ut Oblatas quas oblatura Domino in craſtinum erat formarent, ignique cui appropinquare non audebat decoquerent, & minimè impetraret; acceſſit ad ignem, ferroque quo imprimendæ ac decoquendæ erant Oblatæ arrepto, mox nervi manûs ejus dextræ contracti ſunt, ac oblatorium, quod ſponte ſuſceperat, invita vi agente divina retinuit.* Ergo oblatæ jam tum coquendæ ferro comprimebantur, imprimebanturve, quum id accidit, hoc eſt *anno octingenteſimo nonageſimo quinto.* Quo etiam anno puella quædam ex familia Monaſterii Campidonenſis, nomine Guntrada, in Partenone Mouheimenſi oblatas à ſe confectas, & *nitidè coctas atque in buxula repoſitas*, ſanctæ Vvalpurgi obtuliſſe fertur in libro tertio de Vita & Miraculis ſanctæ Vvalpurgis, capite primo. Utrumque locum egregiè illuſtrat Udalricus in libri tertii capite tertio decimo.

Digitized by Google

mo. Primò tempus notat,quo fiebant oblatæ. *Quotieſcumque fieri hoſtias neceſſe fuerit, præcipuè tamen ante Domini Natalem vel ſanctæ Reſurrectionis diem fieri ſolent.* Sic ſuprà mulier illa componebat oblatas in vigilia Nativitatis Dominicæ. Secundò poſtquàm *frumentum granatim electum magna cum reverentia molitum eſt, farina cribratur & conſpergitur cum aqua frigida, quia indè fiunt hoſtiæ candidiores.* Tertiò, *ferramentum in quo ſunt coquendæ characteratum tenet converſus, manuſque induit chirothecis. In ferramento verò poſſunt ſimul hoſtiæ ſex poni.* En ferramentum, quod oblatorium ſuprà dictum ab Anonymo eſt. Eadem ferè religione hoſtiæ fiebant ſæculo undecimo, non ſolùm in Monaſteriis, ſed etiam in aliis Eccleſiis. Quippe, teſte Humberto Cardinali in libro contra Græcorum calumnias, *Diaconi cum Subdiaconis, ſeu ipſi Sacerdotes ſacris amicti veſti-*
* azymum *bus, cum melodia Pſalmorum azyma * conſperſum & in ferro paratum ex Secre-*
LVI *tario proferebant.*

qua religione Jam verò longè ante ea tempora panis Sacrificio deputatus religioſis quibuſdam ritibus conficiebatur. Pachomius ſiquidem, uti in ejus Vita legitur à Dionyſio Exiguo latinè verſa, capite quadrageſimo, *præceperat Fratribus, qui in piſtoria arte laborabant, ut ſi quando facerent Oblationes, nihil loquerentur ſupervacaneum: ſed apud ſemetipſos ſalutaria meditarentur eloquia.* Cur Pachomius ſilentium piſtoribus ſignanter indixerit, dum Oblationes conficerent, non alia videtur cauſa, quam ut res ad uſum ſacrum deſtinatæ cum reverentia tractarentur. Id ipſum ſervabant Cluniacenſes, quum oblatas faciebant. Pachomius quidem in Regulæ capite centeſimo ſexto-decimo univerſim præcipit Fratribus, ut *quando farinam conſpergunt aquâ & maſſam ſubigunt, nullus loquatur alteri,* at ſeverius ſine dubio ſilentium impoſuerat iis, qui oblationibus faciendis operam dabant. Certè oblationis nomine Pachomius oblationes ſacras in Miſſa fieri ſolitas intelligit in Regulæ capitibus ſeptimo decimo, & nono decimo, & ſanctus Oddo Abbas Cluniacenſis in Collationum libro ſecundo, capite vigeſimo octavo ſuperiorem Pachomianæ Regulæ verſum de oblationibus ſacris interpretatur. Eadem Religione Radegundis, auctore Fortunato, *more ſancti Germani totâ quadrageſimâ, in quantum quatriduana refectio poſtulavit, ſua manu commolebat:* & exinde *Oblationes ſuis manibus faciens, locis venerabilibus inceſſanter diſpenſabat,* quod etiam præſtabat materfamilias illa, cujus mentio in vita Gregorii Magni. Eas præceſſerat Candida uxor Trajani Magiſtri militum, quæ totas noctes molebat, & panem oblationis propriis manibus faciebat, teſte Palladio in hiſtoriæ Lauſiacæ capite ſeptuageſimo nono editionis Meurſianæ, cujus hæc verba: *ταύτην τὴν γενναίαν οἶδα ἐγὼ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς κοπιῶσαν, καὶ ἀλήθουσαν, ταῖς ἰδίαις χερσὶν ποιοῦσαν τὸν ἄρτον τῆς προσκομιδῆς.* Ex eo verò quòd panem rei ſacræ adhibendum, molitâ priùs à ſe farinâ, manibus ſuis conficiebant matronæ tam nobiles, ſatis intelligitur, non fuiſſe tum panem cibarium & uſitatum, qui à meritoriis operis confici ſolet: ſed alium, longe majori diligentia & religione paratum.

LVII OBSERVATIO V. candidi coloris. Id etiam colligitur ex colore ultra morem candido, qualem inſinuat Beda in hiſtoriæ libro ſecundo, capite quinto. Nam eo loci de tribus idololatris filiis Seberti Chriſtiani Regis Orientalium Saxonum ſcribit in hunc modum: *Cùm viderent Pontificem* Mellitum *celebratis in Eccleſia Miſſarum ſollemniis Euchariſtiam populo dare, dicebant (ut vulgò fertur) ad eum barbarâ inflati ſtultitiâ: Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri noſtro Saba dabas?* Quibus verbis ſatis innuunt illi, panem Euchariſticum ultra ſolitum fuiſſe nitidum candidumque.

Ve-

Verùm panem illum & album ſupra ceteros, & alium ab uſitato & communi fuiſſe omnino evincit Concilium ſextum decimum Toletanum, anno ſexcenteſimo nonageſimo tertio celebratum, canone ſexto. *Ad Conventus noſtri agnitionem delatum eſt, quòd in quibuſdam Hiſpaniarum partibus quidam Sacerdotum, non panes mundos & ſtudio præparatos ſupra menſam Domini in ſacrificio offerant: ſed de panibus ſuis uſibus præparatis cruſtulam in rotunditatem auferant, eamque ſuper altare cum vino & aqua pro ſacro libamine offerant. Quod factum nequaquam in ſacra auctoritatis hiſtoria geſtum perpenditur. Unde id unanimitatis noſtræ elegit Conventus, ut non aliter panis in altari Domini benedictione ſanctificandus proponatur, niſi integer & nitidus, qui ex ſtudio fuerit præparatus; neque grande aliquid, ſed modica tantùm Oblata, ſecundùm quod Eccleſiaſtica conſuetudo retentat.* In hoc Canone multa obſervatione digna occurrunt. Primum, *panem nitidum* opponi uſitato & communi, ut ſuperiorem Bedæ locum interpretabar. Alterum, panem, eo tempore offerri ſolitum, *rotundum* fuiſſe: ſiquidem Presbyteri illi, de quibus agit Concilium, *cruſtulam in rotunditatem* è pane ſuo uſitato detrahebant, quò ſcilicet formam Oblatarum ſacrarum, quæ tum in uſu erant, exprimerent. Certè Epiphanius in Anchorato eas ϛρογγυλοειδεῖς, id eſt rotundæ formæ vocat, & Iſo ſuprà rotulas eas, quòd inſtar rotæ rotundæ eſſent, appellat. Dein rem fuiſſe ubique *Eccleſiaſtica conſuetudine* receptam, ut non panis communis & cibarius, ſed *nitidus & ſtudio præparatus*; *non grande aliquid, ſed modica tantùm Oblata* Sacrificio adhiberetur. Prætereà *in ſacra auctoritatis hiſtoria* nihil extitiſſe conſuetudini tum receptæ contrarium, quod favere poſſet Presbyteris illis, panem *ſuis uſibus præparatum* in rem ſacram uſurpantibus. Denique panem illum, non *grandem*, ſed *modicum*, nec tamen fractum, ſed *integrum* fuiſſe. Quibus omnibus pænè ob oculos ponitur ſpecies & forma Oblationum noſtrarum, quam formam reſpexiſſe videtur Concilium Arelatenſe quintum, medio ſæculo ſexto celebratum, cujus caput primum decernit, *ut Oblatæ, quæ in Sacrificio offeruntur altario, à Comprovincialibus Epiſcopis ad formam Arelatenſis offerantur Eccleſiæ*. His adfine eſt Concilii Calchutenſis, labente ſæculo octavo in Anglia convocati, capitulum decimum in hæc verba: *Oblationes etiam fidelium tales ſint, ut panis ſit non cruſta*. Ex quo intelligitur, Anglis nonnullis, uti & Hiſpanis, ſubrepſiſſe id quod Humbertus Cardinalis reprehendit in Græcis, qui *coronulam panis*, communis ſcilicet & uſualis, in rem ſacram *ferro levare* ſoliti ſunt: uti hoc compendio declinarent moroſam in præparando ſacro pane diligentiam Latinorum; immo etiam Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, quæ *tenues Oblatas ex ſimila præparatas, integras & ſanas antiquitùs* adhibuiſſe perhibetur in libro præcitato Humberti Cardinalis. Hinc mihi perſuaſum eſt, Patres Concilii Toletani nomine panis modici & integri ſignificare tenues haſce oblatas, quales hoc loco deſignat Humbertus, in ferro ſcilicet characterato coctas. Certè ante nonum ſæculum frequens in Eccleſia uſus erat patenarum vitrearum ad continendas oblatas: quæ ſi non fuiſſent tenuiſſimæ, plures (ut neceſſe erat) in fragili inſtrumento cautè offerri deferrique non potuiſſent.

LVIII aliæ à pane communi.

Tenues itaque erant Oblatæ & graciles; paullulò tamen forſan ampliores quàm noſtræ, ſive quæ ad Sacerdotum, ſive quæ ad Laicorum Communionem fiebant. Oblata quippe ſeu hoſtia Sacerdotis dividebatur in novem portiones ex præſcripto Miſſalis Mozarabum ab Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo ordinati, & una Oblata. Laicorum in Communionem pluribus ſufficiebat frangebaturque nonnumquam. *Tenues Oblatas* inquit Humbertus, *ex ſimila præparatas & ſanas Sacris Altaribus nos quoque ſuperponimus, & ex ipſis poſt Conſe-*

LIX OBSERVATIO VI. tenues & graciles.

cra-

orationem fractis cum populo communicamus. Et mos erat ad ſæculum uſque undecimum in Gallia frequentatus, ut Clericus ad Sacerdotium promotus, *hoſtiam de manu Epiſcopi ſuſciperet*, quam *uſque ad quadrageſimum diem uſu quotidiano conſumebat*: cujus rei fidem facit Fulberti Epiſcopi Carnutenſis, aut potiùs alterius Fulberti Monachi epiſtola ſecunda ad Einardum, in editis mendosè Finardum. Denique Cartuſiani ante annos quadringentos unam tantùm hoſtiam in Viaticum infirmorum reſervabant in pyxide, quam hoſtiam frangebant, ut ex ea particulam infirmo porrigerent. Sic enim habet Statutorum antiquorum prima pars in capite quadrageſimo tertio: *Infra hebdomadam non mutatur hoſtia, quæ eſt in capſula: ſi tamen propter infirmum fracta fuerit, mutare licebit*. Alius mos erat penes Cluniacenſes noſtros, qui quatuor hoſtias conſecratas in Viaticum adſervabant, teſte Udalrico in libro primo Conſuetudinum Cluniacenſium, capite octavo. *Ipſæ autem hoſtiæ*, inquit, *cùm fuerint conſecratæ mutantur quatuor cum illis quæ in pyxide & in aurea columba ſuper Altare pendente jugiter ſervantur maximè propter infirmos, ut quidquid de eis eveniat Viaticum ſit in promptu*. Qui verò in Miſſa communicaturi erant, ſinguli ſingulas offerebant hoſtias, ut poſtea videbimus. Diaconus tamen ex eadem, qua Sacerdos hoſtia communicabat, ex libri ſecundi capite trigeſimo. Ex quibus conjicere licet, etiam ſæculo undecimo variâſſe Eccleſias Gallicanas in quantitate ſeu magnitudine hoſtiarum. Alii quippe integras (ut ita dicam) formulas, quales ſcilicet in ferro characterato compoſitæ fuerant, conſecrabant: alii ſingulas formulas in plures hoſtias dividebant, & quidem Cluniacenſes in ſex, ut ex Udalrico ſuperiùs vidimus. Specimen Oblatarum antiquarum exhibet codex manu deſcriptus ante annos quingentos, in Bibliotheca noſtra Germanenſi adſervatus, in quo delineatus inter Altaria duo ſtat Sacerdos, quorum in altero Judaici ritûs ſunt victimæ, aries & hircus, in altero Chriſtianorum Sacrificium denotant Calix & Oblatæ crucis titulo inſignes, tum penſiles utrimque hoſtiarum ſupra capſulæ. Quæ omnia æneis typis repræſentavit Sirmondus in Diſquiſitione de Azymo.

LX. *Quo ritu oblatæ à fidelibus.*

In Miſſa offerebant panem & vinum, qui aderant, maximè qui communicaturi erant. Id quo ritu fieret, quove tempore deſierit, paucis explicare juvat. Jam inde à primis Eccleſiæ temporibus Chriſtiani ſuam quiſque Hoſtiam offerebant. Notior res, quàm ut probatione indigeat. Varia hac de re ſtatuta poſteà confecta ſunt in eos qui ſecus agerent. In his Concilii ſecundi Matiſconenſis Patres anno quingenteſimo octogeſimo quinto decreverunt capite quarto, *ut omnibus Dominicis diebus Altaris oblatio ab omnibus viris & mulieribus offeratur, tam panis quàm vini: ut per has immolationes & peccatorum ſuorum faſcibus careant, & cum Abel vel ceteris juſtis offerentibus promereantur eſſe conſortes*. Id tum aliis Decretis, tum exemplis manifeſtare facilè poſſem, ſi res poſtularet. Inſignem tamen locum Gregorii Turonici Epiſcopi hic prætermittere non lubet. Is in libro de Gloria Confeſſorum, capite quinto ſupra ſexageſimum commemorat, duos in urbe Lugduno fuiſſe conjuges ſenatorii generis, qui abſque liberis matrimonio defuncti, hæredem Eccleſiam reliquerunt. Viro mortuo uxor ſuperſtes, *per annum integrum aſſiduè orationi vacabat, celebrans quotidie Miſſarum ſollemnia, & offerens Oblationem pro memoria Viri, non diffiſa de Domini miſericordia, quòd haberet defunctus requiem in die, qua Domino oblationem pro ejus anima delibaſſet. Semper ſextarium Gazeti vini præbuit in Sacrificium Baſilicæ ſanctæ, ſed Subdiaconus nequam reſervans gulæ Gazetum, acetum vehementiſſimum offerebat in Calice, muliere non ſemper ad communicandi gratiam accedente*. Matrona facti à viro admonita in ſomnis, *ad matutinum ſecundùm conſue-*

ſuetudinem ſurrexit, quibus expletis celebratiſque Miſſis, accedit ad poculum ſalutare, quæ tam fervens acetum hauſit ex calice, ut putaret ſibi dentes excuti. Hoc in exemplo multa notatu digna; uſus calicis eo tempore in Communione, perſuaſio de refrigerio animæ defunctorum ex virtute Sacrificii, oblatio vini in calice etiam eo die quo mulier non communicabat; in calice inquam, haud dubiè, alio a calice Sacerdotis: aliàs certè æquè Sacerdos ac mulier fraudem Subdiaconi deprehendiſſet, nec tuliſſet ipſe aceti acrimoniam. Quo in loco venit in mentem reſponſio Gregorii Papæ ſecundi ad Bonifacium Epiſcopum, congruum ſcilicet non eſſe, *duos vel tres calices in altario ponere, quum Miſſarum ſollemnia celebrantur.* Ex quo intelligimus, id in more poſitum his in partibus fuiſſe. Ejuſmodi calices Anaſtaſio *miniſteriales* dicuntur non ſemel, aliis *offertorii*. Quid verò inde fiebat, quum mulier illa non communicabat? Illud porrò præcipuè advertendum eſt, matronam illam per annum integrum quotidie ſextarium vini in Sacrificium obtuliſſe. Id quo tempore fiebat, docet Hincmarus in Capitularis primi capite ſexto decimo. *Qui candelam offerre voluerit, ſive ſpecialiter, ſive generaliter; aut ante Miſſam, aut inter Miſſam, antequàm Evangelium legatur, ad altare deferat. Ad oblationem autem, unam tantummodo oblatam & offertorium pro ſe ſuiſque omnibus conjunctis & familiaribus offerat. Si plus de vino voluerit, in buticula vel canna, aut plures Oblatas; aut ante Miſſam, aut poſt Miſſam Presbytero vel miniſtro illius tribuat, unde populus in eleemoſyna & benedictione illius eulogias accipiat, vel Presbyter ſupplementum aliquod habeat.* Cluniacenſes etiam poſt Evangelium oblationes panis vel vini faciebant, ut patet ex libro primo Udalrici capite trigeſimo. Ritus deſcribitur in libri ſecundi capite duodecimo. *In privatis diebus ad Miſſam matutinalem, quia cuncti offerunt, curat hebdomadarius, ut inter calices mediocres ad hoc ſolum factos, & inter ampullas cum vino, habeat quinque & totidem patenas cum hoſtiis, quas ordinatim ponit forinſecus propè chorum, ſuper tabulam deſuper coopertam & panno intrinſecus amictam: ut inde Fratres eas accipiant cum offertoriis oblaturi. Ad majorem Miſſam, quia non offertur niſi ab uno choro, tantùm tres calices ſeu ampullæ præparantur, & hebdomadarius ſtat in choro ſiniſtro, tenens in manu auream patenam & ampliorem hoſtiis refertam: quas cum aureo cochleari offerentibus diſtribuit ſingulatim.* Ex hoc loco etiam patet ritum illum perſeveràſſe uſque ad ſæculum duodecimum, cujus initio vivebat adhuc Udalricus. Non immoror aliis teſtimoniis referendis. Grimlaicus Presbyter ſæculi noni, in Regula Solitariorum præcipit, *ut Recluſi Oratorium ſit Eccleſiæ contiguum, quatenus idem ſolitarius per feneſtram ejuſdem Oratorii poſſit ad Miſſas per manus Sacerdotum oblationes offerre.* Exiſtimo tamen ſæculo octavo deſinere cœpiſſe oblationum laicarum uſum, ut poſteà exponam.

LXI **Eulogiæ.**

Ex oblationibus pars in materiam Sacrificii adſumebatur, ea ſcilicet quæ poſt lectum Evangelium à Fidelibus offerebatur, ex Hincmaro ſuprà; pars benedicebatur in Eulogias; quæ verò in uſus miniſtrorum pauperumve cedebat, alterius conditionis erat, panis ſcilicet uſitatus cum ceteris rebus. Panem communem à Fidelibus offerri ſolitum ab Oblatis conſecrandis diſertè diſtinguit Concilium Namnetenſe, ſtatuens capite nono, *ut de oblationibus quæ offeruntur à populo & conſecrationi ſuperſunt, vel de panibus quos offerunt Fideles ad Eccleſiam, vel certè de ſuis Presbyter convenienter partes inciſas habeat in vaſe nitido: ut poſt Miſſarum Sollemnia, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die Dominico & in diebus Feſtis exinde accipiant.* Hincmarus idem ſtatuit in Capitularis primi capite ſeptimo. Exſtat iſtius ritus præclarum veſtigium apud Udalricum in libri ſecundi capite trigeſimo. *In privatis diebus hoſtia*

non conſecratæ portantur in refectorio, ut his qui eo die non communicaverunt per manus Sacerdotis diſtribuantur, nempe ante alios cibos ex capite vigeſimo tertio, *quod hoc ordine fieri ſolet, ut primùm tribuat de ipſis hoſtiis domno Abbati; poſteà cùm ſint menſæ tres, utrimque ad dexteram domni Abbatis ad unam menſam; poſteà ad omnes in alia parte: & ſic iterum redit ad dexteram, & tribuentis manus à ſingulis oſculatur*. Fluxerat iſte ritus ex antiquo Majorum noſtrorum exemplo. Nam Monachi Fuldenſes in libello ſupplici ad Carolum Magnum poſtulant, *ut communicationem fracti panis ante cibum quotidie ſumere non reſpuatur, ſecundùm exempla præcedentium Patrum*. Abbates verò in Synodo Aquiſgranenſi congregati anno octingenteſimo ſeptimo decimo ſtatuerant capite octavo ſupra ſexageſimum, *ut eulogiæ Fratribus à Presbyteris in refectorio dentur*. Petrus Damiani in libro de vita eremitica capite quinto meminit cujuſdam Martini, qui cùm aliis diebus non acciperet cibum niſi poſt ſolis occaſum; diebus tamen Dominicis, circa ſextam horam, *unam ex his quæ pro Sacramentis fiunt oblatiunculam percipiebat*, & ſic jejunium ſolvebat. Sic ergo reliqua pars Oblatarum expendebatur in eulogias, aut certè panis communis, qui a precatione Sacerdotis dictus eſt benedictus. Memini me aliquando vidiſſe priſcarum eulogiarum uſum in quibuſdam parœciis Diœceſis Remenſis; ſiquidem die Feſto Paſchæ Presbyter ſeu Rector Eccleſiæ benedicit Oblatarum formulas integras, quæ poſtea jejunis pueris, quibus præ ætate communicare non licet, diſtribuuntur. Id in ſua Diœceſi prohibuit Guillelmus Major Epiſcopus Andecavenſis in Statutis ab ſe conditis anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo tertio, *ne ex ejuſmodi hoſtiarum miniſtratione ſeu receptione erubeſcentiam evitare videantur parochiani*, qui ſcilicet a perceptione corporis Domini ob ſua peccata removebantur. Sic enim hunc locum interpretandum exiſtimo. Nam quia eadem eſt hoſtiæ conſecratæ & non conſecratæ ſpecies exterior, facilè in mentem veniebat, idem utrobique eſſe Sacramentum. Quo errore deceptus fuiſſe videtur Theodorus Balſamon, dum ad caput quartum-decimum Synodi Laodicenæ arguit Latinos, „ quòd in feſto Paſchæ diſtribuerent Laicis azyma, „ poſtquam ſanctificata ſeu conſecrata fuerint, perinde ac communia. „

LXII OBSERVATIO VIII. Pecuniarum eleemoſina pro Miſſis.

Oblationi panis & vini, à Laicis antiquitùs fieri ſolitæ, ſucceſſit eleemoſyna pecuniaria Presbytero facta, quam *Stipendium* vocant. Id fieri cœptum, ut videtur, ſæculo octavo, ſaltem in Miſſis privatis; non tamen ubique paſſim ante ſæculum duodecimum. Pecuniariam eleemoſynam ſatis apertè deſignat Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus in Regulæ ſuæ capite quadrageſimo ſecundo. *Si aliquis uni Sacerdoti pro Miſſa ſua vel pro Confeſſione; aut Clerico pro Pſalmis & Hymnis, ſeu pro ſe ipſo vel pro quolibet caro ſuo, aut vivente aut mortuo, aliquid in eleemoſyna dare voluerit; hoc Sacerdos vel Clericus à tribuente accipiat, & exinde quod voluerit faciat*. Hinc factum, ut Laici ob modicam ſtipem ſingulas quiſque Miſſas ſibi arrogarent. Hunc uſum introduci cœptum reprehendere videtur Eugenius Papa ſecundus in Concilio Romano anno octingenteſimo trigeſimo ſeptimo. Sic enim ait capite ſeptimo-decimo: *Presbyteri nullius blandiantur aut ſuadeantur ſermonibus, ut non omnium ad ſe concurrentium in quibuslibet ſacris locis oblationes ad Miſſarum ſollemnitates recipiant, quia cùm mediatores DEI hominumque exiſtant, in exercendis votis relaxandiſque peccatis largiſſimam debent orationem peragere*. Id ipſum repetit Leo Papa quartus in Synodo Romana. Eodem tempore Vualafridus Strabus naſcentem ejuſmodi morem erroris arguit in libro de Rebus Eccleſiaſticis, capite vigeſimo ſecundo. *Sed & in hoc error non modicus videtur, quòd quidam ſe non poſſe aliter plenam commemorationem eorum facere, pro quibus offerunt, niſi ſingulas oblationes*

pro

pro ſingulis offerant: vel pro vivis & defunctis non ſimul æſtimant immolandum, cùm verè ſciamus unum pro omnibus mortuum, & unum panem eſſe & ſanguinem, quem univerſalis tenet Eccleſia. Quòd ſi cui placet pro ſingulis ſingulatim offerre, pro ſolius devotionis amplitudine & orationum augendarum devotione id faciat, non autem pro ſtulta opinione, qua putet, unum Dei Sacramentum non eſſe generale medicamentum. Nunc autem eò devenit res, ut niſi Sacerdos pro modica ſtipe ſingulas perſolvat Miſſas, graviſſimum crimen commiſiſſe judicetur à recentioribus caſuum arbitris. Meum non eſt hac de re ferre judicium: ſed ſimpliciter exponere variam temporum diſciplinam. Optimum eſt Decretum Sacroſancti Concilii Tridentini in ſeſſione vigeſima ſecunda, prohibentis *cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, nec non importunas atque illiberales eleemoſynarum exactiones, quæ à Simoniaca labe non longè abſunt.* Sed tamen cuperent boni omnes, ut aliqua facili via conſuleretur & inopiæ Sacerdotum, & ſcrupulo Miniſtrorum ſeu æditùorum, & neceſſitati ſeu devotioni Fidelium, quibus dum ſua cuique Miſſa perſolvitur, ſuffragia in longum tempus differri neceſſe eſt, urgente quamtumvis neceſſitate, quod maximè evenire ſolet in frequentioribus locis. Hæc per exceſſum dixerim.

Ab eo ergo tempore, quo frequentari cœpit pecuniaria merces in uſum Sacerdotis, cœpit etiam paullatim aboleri mos Oblationum ſacrarum. Argumento ſunt donationes quædam eo tempore factæ prædiorum atque villarum, ad comparandam materiam ſacrificii. Carolus Francorum Rex, cognomento Calvus, *villam Scindelicias in pago Pariſiacenſi ſitam* concedit Monachis Dionyſianis, ut oblationes pro ſe ſuaque conjuge Domino offerant, *& de vino, quod in vineis prædictæ villæ natum fuerit, decem modia in ſacrario Fratres mittant, quod mixtum fiat vino in Sacrificio deputato.* Dicet forſan aliquis, vinum iſtud ex annuo reditu proveniens, oblatum poſteà fuiſſe à Monachis eo modo, quo apud Cluniacenſes fieri mos erat, & ſanctum Remigium Remorum Epiſcopum longè ante id tempus vineas quaſdam teſtamento reliquiſſe eo facto: *ut diebus feſtis & omnibus Dominicis ſacris altaribus ſua offerretur oblatio,* quo tamen tempore morem offerendi penes Fideles perſeveràſſe conſtat. Nec repugnarem, niſi legerem apud Fulcuinum Abbatem Chronici Laubienſis auctorem, qui poſt medium ſæculum decimum floruit, *ſolitum pendere vas cum vino juxta altare* in Sacrificium ſacroſanctum; quod manifeſtè probat jam deſitum offerri vinum à Monachis Laicìſve in Cœnobio Laubienſi. Sæculo inſequenti Gulbertus de Huglevilla, nobilis Neuſtraſius, *unum modium vini ad celebrandas Miſſas* Monachis Alſagienſibus conceſſiſſe memoratur apud Ordericum Vitalem in hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro ſexto. Et ne fortè quis reponat, id in Cœnobiis actitatum, ſecùs quàm in paræcialibus Eccleſiis, invenio paullò quidem ſeriùs, nimirum circiter annum milleſimum centeſimum octogeſimum, Philippum Flandriæ Comitem in *eleemoſynam perpetuam adſignâſſe Eccleſiæ Sanctæ Mariæ de Longovillari unam marcam argenti ſingulis annis, ad emendum panem & vinum in ſacrificio altaris,* ut legi in Chartulario Bertiniano, quod Antonius Vion Herovallius, litteratorum omnium patronus, mihi communicavit. Eodem etiam ævo fieri cœptæ donationes ad Miſſas inſtituendas. Plura ejus rei exempla exſtant in majori Chartario Brivatenſi, quod itidem ab eodem humaniſſimo viro nobis commodatum eſt. In his Airaudus quidam Eccleſiæ ſancti Juliani, cui Bernardus Comes tum præerat, res ſuas in villa Buciaco ſitas tradit in ſtipendia Fratrum ſeu Canonicorum, *vel ad ſacrificium DEO offerendum, anno ſexto regnante Karolo Rege Aquitanorum, filio Karoli Regis Francorum,* id eſt Karoli cognomento Calvi, Item Joſeph & uxor ejus res ſuas in villa Roſariis cedunt eidem

LXIII Donationes prædiorum pro materia ſacrificii.

Digitized by Google

Eccleſiæ, *ut illi ſervientes*, inquiunt, *propter nos ſacrificium & orationes offerant*, anno vigeſimo ſexto regni Karoli Calvi. Denique ejuſdem anno trigeſimo quinto, quo tempore Frotarius Abbas idemque Archiepiſcopus Bituricenſis locum regebat, Dado quidam res, quas poſſidebat in Villa Ardallo, concedit ad Sacrificium pro ſe offerendum. Ex quibus manifeſtum efficitur, jam ſæculo nono ejuſmodi donationes in more fuiſſe.

LXIV OBSERVATIO IX Panis azymus

Ex his quæ hactenus retuli, multa ſunt quæ perſuadent, antiquorum Oblatas ſacrificio deputatas, non modò ejuſdem ferè formæ ac figuræ cum noſtris, ſed etiam azymas ſeu infermentatas fuiſſe. Nam & tenues rotulæ erant, non ſpiſſæ ac denſæ; nec proinde fermento inflatæ: & factæ ex ſimila diluta in aqua frigida, & coctæ intra ferrum characteratum, quo in genere fermentum numquam adhiberi ſolet. Verùm quia Jacobus Sirmondus, vir non magis pietate, quàm eruditione ac ſinceri ſtudio venerabilis, in Diſquiſitione ſua de Azymo, primus adſeruit, azymorum uſum nonniſi in illo intervallo, quod à Schiſmate Photii tempore Nicolai Papæ primi, ad turbas Michaëlis Cerularii pontificatu Leonis noni, hoc eſt ab anno fere octingenteſimo ſexageſimo tertio ad milleſimum quinquageſimum effluxit in Eccleſia Latina obtinuiſſe, non abs re erit quædam huc argumenta conferre pro recepta jam dudum ſententia de antiquiori uſu azymorum; tum paucis diluere Sirmondi objecta.

LXV Antequàm hanc in rem argumenta proferam, expendendum eſt (quod ſanè magni momenti eſſe debet) ſilentium Sanctorum Patrum, non Latinorum modò, ſed etiam Græcorum, Photii ætate ſuperiorum: qui Euchariſtiæ inſtitutionem ineunte veſpera azymorum, ac proinde in azymis celebratam fuiſſe probant. Qui cùm Chriſti Domini facto inhærendum eſſe in iſtius Sacramenti confectione dicant, atque in nonnullis ritibus, ſicubi obvenit mutatio, rationes factæ mutationis inquirant; nullam tamen de mutato azymo quæſtionem movent. Sic Auguſtinus in epiſtola ad Bonifacium, & poſt eum Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus in libro primo de Officiis Eccleſiaſticis, Paſchaſius Radbertus in libro de corpore & ſanguine Domini, Haimo Halberſtatenſis Antiſtes in epiſtolam ad Corinthios, & alii cauſam indagant, cur a jejunis Euchariſtia percipiatur in Eccleſia, cùm ab cœnatis Apoſtolis percepta ſit, à nullo verò proditum eſt, Eccleſiam aliquando relictis azymis prætuliſſe fermentatum: quod tamen magis ad rem Sacramenti accedit, quàm jejunium aut cœnatio percipientis. Sanè quum video Cyprianum in epiſtola ad Cæcilium, aliosque poſt eum, tanta cum religione admiſtionem aquæ in calicem tueri tum Eccleſiæ traditione tum etiam facto Domini; vix in animum inducere poſſum, eos minùs curaſſe de fermento, quod abfuiſſe à Dominica cœna perſuaſum habuêre. Nec valet dicere, Patres antiquiores non meminiſſe azymi, ubi de Euchariſtiæ materia tractant. Satis enim eſt, ut exemplum Domini propoſuerint: nec admodùm de re trita & familiari loqui ſolent, niſi aut controverſiæ aut morum neceſſitas id exigat.

LXVI At verò non deſunt etiam teſtimonia Patrum Photio antiquiorum, qui ſacrificii panem azymum fuiſſe demonſtrant. In primis occurrit Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus, qui anno ſexcenteſimo trigeſimo ſexto vitam abſolvit. Is in libro primo de Officiis Eccleſiaſticis capite octavo decimo de materia ſacrificii loquitur in hunc modum: *Sic verò calix Domini noſtri JESU Chriſti non poteſt eſſe aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi utrumque ſibi miſceatur: quomodò nec corpus Domini poteſt eſſe ſimila ſola, aut aqua ſola, niſi utrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage ſolidatum.* Hîc ſanè cùm Iſidorus agat de compoſi-

poſitione panis Euchariſtici, ejuſque partes diſtinctè explicet; non omiſiſſet fermentum, ſi panis azymus ſuo tempore uſitatus non fuiſſet. Amalarius in libro tertio de Officiis Eccleſiaſticis, capite nono decimo, iiſdem omnino verbis explicat hoſtiæ compoſitionem, quam fermenti expertem ſuo tempore fuiſſe probant HRabani & Paſchaſii Radberti manifeſta teſtimonia. Eam Iſidori ſententiam declarant Hiſpanorum antiqui ritus in Sacris olim ſervati, quorum auctor Iſidorus, ſi librorum editorum inſcriptioni & recentioribus Hiſpaniæ ſcriptoribus credimus; aut certè Patres Eccleſiæ Toletanæ ejus ætatis, ut colligitur ex objectis Elipandi in epiſtola ad Alcuinum & ex actis Concilii Francofurtenſis. Ritus autem illi poſteà dicti ſunt Mozarabum, id eſt Hiſpanorum Arabibus permiſtorum: qui tametſi in multis ab ceteris Latinis diſcreparent, ſuoſque ritus pugnaciter plerique retinuerint uſque ad ſæculum tertium decimum, teſte in primis Ruderico Toletano Epiſcopo; *conſtituebant tamen Sacramentum altaris de pane azymo, quemadmodùm alii Latini*, ut ſcribit Jacobus a Vitriaco in Hiſtoriæ occidentalis capite octogeſimo primo, quod ſinè dubio ex traditione Majorum ſuorum acceperant. Certè in ea conſenſione cum Latinis jam erant Hiſpani inclinante ſæculo octavo, quum eorum aliqui novatores adfirmare cœperunt, *mittendum eſse ſalem in Sacrificium*, id eſt in materiam panis euchariſtici, contra conſuetudinem univerſalis atque Romanæ Eccleſiæ. Extat ea de re Alcuini Epiſtola ſexageſima nona ad Fratres Lugdunenſes, prout à Cheſnio edita eſt, in qua ejuſmodi errorem hac ratione convellit Alcuinus, quòd *panis qui Corpus Chriſti conſecratur abſque fermento ullius alterius infectionis debet eſse mundiſſimus: & aqua abſque omni ſorde puriſſima*. Quibus verbis removet à pane ſacrificii non tantùm ſordes, ſed *fermentum* quodcumque, id eſt quidquid farinæ admiſceri poteſt præter aquam, aliàs ejus argumentum non valeret contra ſalis admiſtionem. Et quidem ſubſequentibus verbis ſatis aperit mentem ſuam, quum dicit: *Ex aqua & farina panis fit qui conſecratur in corpus Chriſti*. Cùm enim diſertè agat contra eos, qui res alienas admiſcebant in panem ſacrum, doceatque quibus rebus conſtare, quibuſve carere debeat; ejus profectò inſtituti erat commemorare fermentum, ſi tum in uſu fuiſſet. Denique HRabanus Alcuini diſcipulus manifeſtè ſtat pro azymo, ut inferiùs videbimus, quod à præceptore ſuo, ut veriſimile eſt, didicerat. Hinc ſatis patet, Hiſpanos ante ſchiſma Photii azymum adhibuiſſe in ſacrificium: atque ita ſenſiſſe Iſidorum, qui eorum rituum, ſi non auctor, certè approbator fuit. Quum ergo Patres Concilii Toletani ſexti decimi Iſidoro mortuo celebrati decernunt, panem nonniſi *integrum & nitidum qui[illegible] ſtudio fuerit præparatus; neque grande aliquid ſed modicam tantùm Oblatam, ſe[illegible]quam[illegible] quod Eccleſiaſtica conſuetudo retentat*, offerri debere; quumque adfirmant, *nequaquam in ſacræ auctoritatis hiſtoria* uſquam aliter geſtum deprehendi, ſatis innuunt, eumdem panem, quem probavit Iſidorus tanta cum laude in octavo Concilio Toletano laudatus, in Sacrificium adhibitum ab ſe fuiſſe, id eſt infermentatum, ſeque in ea fuiſſe perſuaſione, non alium apud Latinos ante omnem memoriam admiſſum eſſe. Extat & alius locus pro azymo clariſſimus inter editas Iſidori epiſtolas, in ea ſcilicet quæ Redempto Archidiacono inſcripta eſt. At epiſtola hæc, uti & præcedens Claudio Duci inſcripta, mihi ſemper ſuſpecta viſa eſt, tum quia agit de azymorum controverſia inter Græcos & Latinos, quam non ante ſæculum undecimum natam fuiſſe & multa perſuadent, & Leo Papa nonus in reſponſione ad Michaëlem Cerularium pronuntiat: Tum quia nimis logicè definit verba ſacra, quibus Chriſtus Dominus Euchariſtiam inſtituit, eſſe *de eſſentia ſeu de ſubſtantia Sacramenti*, Tametſi non longè ab eo loquendi modo recedit

Ruderic. lib. 6. c. 26.

Pa-

Paſchaſius Radbertus in libro de corpore & ſanguine Domini, capite quinto decimo. Utut ſit de iſtius epiſtolæ veritate, aliunde ſatis conſtare videtur Iſidori pro azymo ſententia.

LXVII Poſteaquàm hæc ſcripſeram, accepi à V. C. Emerico Bigotio, audiſſe ſe aliquando Romæ à doctiſſimo Bibliothecæ Vaticanæ cuſtode Luca Holſtenio, extare in quodam codice Vaticano teſtimonium Hildefonſi Toletani Pontificis pro uſu azymorum: quo teſtimonio Holſtenius adductus contra Sirmondi ſententiam ſcribere cogitaverat. Hildefonſi locum etſi ob temporis anguſtias nondum obtinere potuerim, de hoc tamen lectorem monuiſſe è re litteraria eſſe exiſtimavi.

LXVIII Iſidoro ſubſcribit Venerabilis Beda in Lucæ caput vigeſimum ſecundum. *Et neque aquam ſolam*, inquit, *neque ſolum vinum; ſicut nec granum frumenti ſolum ſinè aquæ admiſtione & confectione in panem cuiquam licet offerre*. Eadem verba ſunt HRabani Mauri in libro ſexto Commentariorum in Matthæum, qui rurſus in libro primo de Eccleſiaſticis Officiis, capite trigeſimo primo, ita ſignanter exprimit azymum in uſu ſacrificii, ut ipſius ſola auctoritas manifeſtè demonſtret, jam ante Photii ſchiſma Latinos in Miſſa panem infermentatum adhibuiſſe. Siquidem lucubratio iſta ab eo condita eſt anno octingenteſimo nono-decimo, ut patet ex verſibus ei ſubjectis in pervetuſto exemplari Bibliothecæ Regiæ, id eſt ante annos quadraginta, quàm Photius pulſo Ignatio in ſedem Byſantinam intruderetur. Sic autem HRabanus loquitur in capite mox citato. *Quòd autem panem ſacrificii ſinè fermento eſſe oporteat, teſtatur liber Leviticus, ubi commemoratur Dominum per Moyſen filiis Iſraël ità præcepiſſe. „Omnis, inquit, oblatio, quæ offertur Domino, abſque fermento fiat, nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio Domini. „ Credimus ergo & panem illum, quem primùm Dominus in cœna Myſtica in Myſterium* * *corporis ſui conſecravit, infermentatum eſſe*. Et paullò ſuperiùs ita concluſerat: *Ergo panem infermentatum & vinum aquâ mixtum in Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſti ſanctificari oportet*. Ita HRabanus, cùm in editis, tum in manuſcriptis codicibus, ut fidem faciunt duo exemplaria Bibliothecæ Regiæ, quorum unum eſt annorum ferè ſexcentorum, alter octingentorum. Hìc verò locus, quo nihil luculentius ad præſentem controverſiam adduci poteſt, vel unus adſtruit omnino uſum azymorum initio ſæculi noni, iis quidem verbis, ut non alicujus Eccleſiæ, ſed Latinæ univerſæ communem, antiquum, ac neceſſarium morem fuiſſe appareat. Idem etiam non obſcurè inſinuat Paſchaſius Radbertus Abbas Corbeïenſis, HRabani æqualis, ſed quinque annis mortuus ante ipſum, nimirum anno quinquageſimo primo ſ[illegible]ingenteſimun, ſeptennio ante ambitum Photii: dum ſacrificii partes, immo & azymum trahit ad mores in libro de corpore & ſanguine Domini capite vigeſimo. *Hæc igitur conſperſio de multis granis fecit unum corpus, corpus inquam ſinceritatis & veritatis: ſi tamen ſumus azymi, id eſt abſque fermento malitiæ & nequitiæ, ut dignè panem de hac aqua conſperſum accipere poſſimus --- Idcircò, ò homo, ſerva conſperſionem gratiæ: quia licèt triticum ſis, niſi doctrinâ & virtute Spiritus Sancti ad hanc unitatem & conſperſionem fueris bene in farinam attenuatus; deinde conſperſus gratiâ, & igne caritatis excoctus, non poteris ad ſoliditatem fidei firmari*. Hìc attinebat meminiſſe, non tantùm farinæ, aquæ, & coctionis; ſed etiam fermenti, ſi tum panis ſacrificii azymus non fuiſſet. At, quod rem evincit, Paſchaſius ad deſignandum Euchariſticum panem utitur vocabulo *conſperſionis*, porrò *conſperſum* ſeu *conſperſionem* idem eſſe atque infermentatum, docet nos Haimo Halberſtatenſis Epiſcopus in caput quintum epiſtolæ primæ ad Corinthios, dum ſcribit, filios

* Mſ. miniſterium.

Iſraël

Iſraël egreſſos de Ægypto non detuliſſe inde *fermentatam farinam, ſed tantummodò conſperſam*. Et Johannes Genuenſis in Catholico: *Conſperſio* inquit, *eſt farina per aquam conglutinata ſinè fermento*. Ex quibus nullus de Paſchaſii mente ſupereſt ambigendi locus.

His argumentis adde ea, quæ ſuperiùs retulimus de Oblatis rotuliſve ſuper Cuthberti mortui pectus atque Othmari poſitis ante ſæculum nonum: quæ ſinè dubio ferro charactèrato impreſſæ, ac proinde infermentatæ erant, uti & oblatæ illæ, quæ a duabus feminis Germanicis confectæ ſunt anno octingenteſimo nonageſimo quinto, ex dictis. Illud verò in Udalrici auctoritate dignum conſideratione eſt, quòd ritus Cluniacenſes non fluxerint ab inſtitutione Monaſterii Cluniacenſis: ſed longè ante Euticius vir religioſus, Cœnobii Balmenſis (ut creditur) Abbas principatu Ludovici Auguſti, conſuetudines illas deſumſerit ex *inſtitutionibus & regulis diverſorum Patrum, unoque volumine colligaverit* teſtante Johanne Monacho in libro de vita ſancti Odonis Abbatis Cluniacenſis. Ex quo inferre licet, religioſos illos ritus, quos Cluniacenſes in conficiendis hoſtiis azymis ſervabant, profectos eſſe ex ſuperiorum Patrum exemplo, cujus veſtigia quædam in Candida nobili matrona & in S. Radegunde ſupra obſervavimus. LXIX

Hæc ſufficere videntur ad probandum azymorum uſum apud Latinos ante Photii ſeceſſionem. Scio quid ſentiant ſanctus Thomas Aquinas, & Durandus, qui uſum hunc ab Eccleſiæ quidem exordio receptum, ſed ob hæreſim Ebionitarum interruptum ajunt: quod factum Alexandro primo Pontifice cenſet Calvinus cum Barlaamo Hieracenſi Epiſcopo. Nec me fugit, quid ſuper hac re Johannes Gerſon Cancellarius Pariſienſis ſcripſerit in tractatu primo de Communione ſub utraque ſpecie. Aſt harum obſervationum brevitas non ſinit his immorari. Reſtat ut ad Sirmondi objecta reſpondeam, poſtquàm loca duo Leonis Pontificis Romani & Humberti Cardinalis retulero. Leo Papa nonus in epiſtola ſexta ad Michaëlem Patriarcham Conſtantinopolitanum, cognomento Cerularium, tamquam indubitatam rem ſupponit, ab ipſis Chriſtianæ Religionis principiis azymos panes in Eccleſia Latina uſitatos fuiſſe, nec ſanè uſpiam, quod ſciam, id novitatis nomine impugnavêre Orientales ſæculo undecimo. Leonis Papæ verba hîc adſcribam. *Illud autem quis non ſtupeat, quòd poſt tot Sanctos & Orthodoxos Patres per mille & viginti à paſſione Salvatoris annos novus calumniator Eccleſiæ Latinorum emerſiſti, anathematizans omnes & publicam perſecutionem excitans, quicumque participarentur Sacramentorum ex azymis?* Nemo non videt, invalidum, immo nullum eſſe Leonis argumentum, niſi ſupponat uti exploratum, Eccleſiam Latinam perpetuò uſam azymis fuiſſe. Unde mirari ſubit, quid his verbis intellexerit Sirmondus, qui in diſquiſitionis ſuæ capite tertio negat, „ Leonem vel Humpertum, cùm azymorum „ cauſam agerent, iſta ſe perpetui moris præſcriptione defendiſſe; „ recuſatque ob id adſentiri vel Hugoni Tuſco, qui Eccleſiam Latinam in azymis perpetuò immolaſſe; vel Ruperto Tuitienſi, qui Eccleſiam Romanam cenſet fermentum in ſacrificio nunquam admiſiſſe. Sanè Humbertus in Reſponſione ad Nicetam Pectoratum, ex Actis neſcio quibus ſextæ Synodi univerſalis refert Legatorum Romanorum reſponſum ad Conſtantinum Imperatorem: „ à quo interrogati, qualiter Romana Eccleſia de ſacrificio corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti ordinem tentaret, reſpondiſſe feruntur: in calice offerendum vinum aquâ miſtum: oblationem verò panis nullam commiſtionem aut corruptionem fermenti habere debere. „ *Tunc*, addit Humbertus, *placuit piiſſimo Principi Conſtantino hæc traditio Apoſtolicæ Sedis*. Ex quo intelligitur, LXX

tur, Humberti, uti & Leonis, mentem fuiſſe, ex Eccleſiæ Romanæ traditione perpetua deſcendere uſum azymorum. Jam Sirmondi momenta pro fermento conſideremus.

LXXI Primum eſt in capite primo diſquiſitionis, quòd ex populi oblationibus ſacrificium conſecraretur. „ Quo igitur argumento, inquit Sirmondus, doceri clariùs poterat Latinos tunc azymis in altari uſos non eſſe, quam unde „ conſtet oblatum a populo panem conſecrâſſe, quem minimè dubium erat „ uſitatum ſibi ac fermento de more temperatum obtuliſſe? „ Immo verò non uſitatum, id eſt communem, & cibarium, ſed ſtudio præparatum panem a populo fuiſſe oblatum conſtat ex dictis; nec quidquam vetat, Fideles ante Photii turbas azymos panes obtuliſſe ex Eccleſiæ præſcripto: cùm poſt Photium id præſtiterint Cluniacenſes & alii, præſtentque hactenus Armoricanæ matronæ teſte ipſo Sirmondo. Quamquam non negaverim, oblatum aliquando panem communem a Laicis: at quidem ante vel poſt ſacrificium qui non in Sacrificii materiam cederet; ſed in uſus miniſtrorum & pauperum, ut ſuperiùs dictum eſt.

LXXII In capite ſecundo plura congeruntur argumenta. „ Undenam, inquit „ diſquiſitor, Latinis de azymo veniſſet in mentem, qui ab Oriente, unde illis ſacrorum origo, non didicerant; „ Ad quod ego: Non conſtat, Latini an Græci variaverint panis materiam. Quippe Jacobus à Vitriaco Cardinalis in hiſtoriæ Occidentalis capite trigeſimo octavo cenſet, Romanam Eccleſiam accepiſſe uſum azymorum a Beatis Apoſtolis Petro & Paulo: Græcos verò mutâſſe hunc ritum poſt ſuam ab Latinis diſceſſionem, ne Romanam Eccleſiam imitari viderentur. Quòd ſi id non facilè perſuaderi poteſt, eò quòd Græci antiquæ diſciplinæ retinentiſſimi fuerint; ſaltem illud certum eſt Eccleſiam Romanam ab ipſis primordiis cum Orientali non conſenſiſſe in nonnullis, puta in jejunio ſabbati & in modo ſervandæ quadrageſimæ, ut ex Ambroſio & Auguſtino, ex Socratis hiſtoria Eccleſiaſtica, aliiſque auctoribus manifeſtum eſt. Quid mirum ſi etiam in azymis?

LXXIII Tertium Sirmondi argumentum eſt, notatos ab Orientalibus Ebionæos fuiſſe, quòd *δι' ἀζύμων*, panibus azymis, ut Epiphanius refert, myſteria celebrarent. Verùm legenti integrum Epiphanii locum res omnino contraria apparet. Epiphanii textus is eſt: *Μυστήρια καὶ δῆθεν τελοῦσι κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων, καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι' ὕδατος μόνου.* Ad verbum: Myſteria verò ſcilicet perficiunt ex imitatione Sanctorum Eccleſiæ quotannis in azymis, alteram autem Myſterii partem in aqua ſola. Ex quo ſic argumentari licet: Ebionæi Catholicos in celebrando ſacrificio imitabantur in eo, quòd adhibebant azyma: diſcrepabant verò in eo, quòd ad alteram ſacrificii partem adhibebant meram aquam. Ergo Catholici primis illis Eccleſiæ temporibus azymo pane in ſacrificio utebantur. Quæ conſecutio exinde confirmatur, quòd Epiphanius azymorum uſum (uti errores ſolet) improbat nuſquam: at meræ aquæ patronos itidem Encratitas refutat in hæreſi quadrageſima ſexta editionis Petavianæ, in qua hæreſis Ebionitarum trigeſima eſt. Sane Epiphanius referens alium errorem Ebionæorum, qui carnium uſum repudiabant, eos confutat exemplo Chriſti, qui in extrema paſchatis celebratione carnes agni manducavit & azyma. Quî ergo Epiphanio in mentem venire potuit, ut hæreſeos inſimularet Ebionæos in eo, quòd Chriſtum Dominum exemplo ſuo docuiſſe ipſe probat?

LXXIV Reliqua Sirmondi objecta vel ſatis refutata manent ex dictis, vel minoris momenti ſunt. Nam quod opponit Ambroſii locum ex libro quarto de Sacramen-

mentis ubi panis ſacrificii *uſitatus* dicitur; facilè diſſolvitur, ſi conſideres eo in loco panem vocari uſitatum, quòd ejuſdem materiæ ſit cum pane communi: opponique uſitatum pani ſupercœleſti ſeu carni Chriſti. Ceterùm etſi Photius, Romanæ ſeu Latinæ Eccleſiæ infenſiſſimus hoſtis, nullam de azymis objectionem movit, non inde tamen conſequitur, azymorum uſum apud Latinos in re ſacra non viguiſſe. Id enim ſine dubio diſſimulandum eſſe judicavit, propterea quòd azymum ex facto Chriſti Domini haberet auctoritatem. Hanc enim ob cauſam ſaniores & doctiores quique ex Græcis graviter indignati ſunt adversùs ſuos, ut probat Allatius in libro de perpetuo conſenſu utriuſque Eccleſiæ, quòd ea de re Latinis moverent litem. Et Latini ipſi, quantumvis diſputationis fervore abrepti, nuſquam tamen Græcis fermentum ſuum tanquam illicitum exprobaverunt. Et quidem Photium, immo Eccleſiam Orientalem cum Chryſoſtomo in ea tum fuiſſe perſuaſione, Servatorem noſtrum veſpere azymorum celebrâſſe Paſcha, ac proinde in azymis Euchariſtiam inſtituiſſe, declarat Photius ipſe in ſuæ Bibliothecæ capite centeſimo ſexto-decimo, dum refert incerti auctoris librum de ſacro Paſchæ feſto, dicentis, Chriſtum aliis quidem annis peregiſſe Paſcha legale, id eſt ſecundùm legis præſcriptum: minime verò eo anno, quo traditus eſt. Id quod Photius animadverſione dignum judicavit. „ Nam „ Chryſoſtomus inquit & Eccleſia docent, Chriſtum ante cœnam celebrâſſe Paſcha legale. καὶ σκόπειν χρή. ὁ γὰρ Χρυσόστομος καὶ Ἐκκλησία τότε φησὶν, αὐτὸν ἐπιτελέσαι τὸ νομικὸν τοῦ μυστικοῦ δεῖπνου. Non ergo mirum ſi Photius Romanis non obtrectavit uſum azymorum: cùm ipſe agnoverit cum tota ſui temporis Eccleſia Orientali, Chriſtum in eo quod extremum celebravit Paſchate azymis uſum fuiſſe. Præterea id genus alia diſſimulavit Photius, in quibus Latini a Græcis diſcrepabant. Quantas turbas excitaverit Scottica tonſura inter Romanos & Scottos, ſuperiùs vidimus. Diſſimilis erat inter Græcos Latinoſque tonſura capitis: nec tamen Photius Latinis id vitio tribuit, ſed ſolam menti detonſionem. Ampliùs, ſollemne tempus conferendi Baptiſmi obſervabant Græci in Epiphania: interdicebant Latini, prohibente in primis Leone Magno in epiſtola octogeſima. Ad hæc, in Confirmationis ſacramento ſolam chriſmationem adhibebant illi: hi chriſmationi addebant manuum impoſitionem. Ea non ignoravit Photius, nec tamen objecit. Nimirum ejus mentem facta hæc non pulſavêre, quemadmodum alia ab ipſo objecta. Non enim omnium animi iiſdem rebus moventur feriunturve. Denique agnoſcit Photius differentiam & diſſimilitudinem in myſticis ſacrificiis per varias Eccleſias, διαφορὰν, καὶ ἀνομοιότητα ἐν ταῖς μυστικαῖς θυσίαις. Nec tamen inde reprehenſionem petiiſtinet in epiſtola ſexageſima quarta. Quid ſi in illa differentia repoſuit azymum? Addunt nonnulli, Photium Latinorum rituum non ita callentem fuiſſe, ut qui Latinis capita quædam ſuppoſiticia meraſque calumnias impoſuerit, de agni conſecratione, de ordinatione Diaconorum in Epiſcopos per ſaltum, & de chriſmatis confectione ex aqua fluminis. Sicut ergo ex ejus objectis falsò quis inferat, hæc ita, uti ipſe objicit, ſe tum habuiſſe apud Latinos: ſic ex ejus ſilentio non rectè deduci azymum tum abfuiſſe à ſacrificio Latinorum. Verùm etſi Ratramnus tria hæc capita Latinis per calumniam objici cauſatur, nihilo minùs Æneas Pariſiorum Epiſcopus ſecundum admittit, & Vvallafridus Strabus, utroque ſuperior, in libro de rebus Eccleſiaſticis capite octavo decimo diſertè tradit, morem offerendi & conſecrandi agni *de Judaïcarum ſuperſtitionum ſeminario natum, quorumdam ſimplicium errore* ad ſua uſque tempora fuiſſe propagatum. Qua in re Vvalafrido potior fides, quam Æneæ aut Ratramno, qui id ut commenticium in Photium rejiciunt. Ex quo intelligitur, Photium Lati-

norum rituum non ita ignorantem fuiſſe. Quidquid id eſt, argumentum ex Photii ſilentio deductum contra uſum azymorum, omnino diluitur certis auctorum ſuperiorum teſtimoniis, quæ adduxi. De azymo hactenùs.

LXXV OBSERVATIO X. Communio Laicorum ſub utraque ſpecie.

Oblationem ſequitur Communio ſacra, quam Laici etiam octavo ſæculo manu recipiebant, & ſub utraque ſpecie frequentabant. Utrumque colligitur ex Actis ſanctæ Odiliæ Abbatiſſæ, quæ morti proxima, *cùm calicem in quo Dominicum corpus & ſanguis habebatur, ſibi adferri præcepiſſet, propriis manibus eum accipiendo ſancta communione participata, omnibus cernentibus animam reddidit.* Uſum calicis ſacri in Viaticum egregiè ſignat factum religioſæ feminæ, nomine Fridburgæ, in Vita ſancti Anſcharii Bremenſis Archiepiſcopi, ſæculo inſequenti referenda. Ea quippe cùm jam appropinquaret dies mortis ſuæ, & nullus tunc adeſſet Sacerdos eo in loco ubi reſidebat; *ipſa amore ſacrificii, quod audierat Viaticum eſſe Chriſtianorum, de vino aliquantulum in quodam fecit reſervari vaſculo: & filiæ ſuæ in fide commendans, ut ſi quando ei ultimum tempus inſtaret, de ipſo vino, quia ſacrific um non habebat, ei in os diſtillaretur, ut vel ſic Domini gratia exitum ſuum commendaret*, quod *vinum tribus ferè annis apud eam conſervatum eſt.* Hoc exemplum apertè demonſtrat calicis uſum, etiam ad Viaticum, ſæculo nono. Quamquam in alio exemplo ex Actis ſanctæ Odiliæ repetito, non ſanguinem ſolùm ac ſeparatum, ſed panem ſanguine intinctum ſignificari conjicio eum ad modum, quo ſtatuitur in cujuſdam Concilii Turonenſis capite quarto apud Burchardum. *Ut omnis Presbyter habeat pixidem aut vas tanto Sacramento dignum, ubi corpus Dominicum diligenter recondatur ad Viaticum recedentibus ab hoc ſæculo. Quæ tamen Oblatio intincta eſſe debet in ſanguine Chriſti, ut veraciter Presbyter poſſit dicere infirmo: Corpus & ſanguis Domini proficiat tibi*, &c. Idipſum etiam apud Cluniacenſes obſervatum fuiſſe conſtat ex libro ſecundo Conſuetudinum, capite trigeſimo: tametſi Concilium Bracarenſe tertium canone primo longe antè prohibuerat, *Euchariſtiam vino madidam populis pro complemento communionis porrigi*. Ad iſtam prohibitionem reſpexiſſe videtur Guillelmus de Campellis Catalaunenſis Epiſcopus, Bernardi Abbatis Clarevallenſis præcipuus amicus, is cujus lucubrationes paſſim citantur in opuſculo quodam, quod Pancriſis inſcribitur. Locum integrum ex membraneo codice Cheminionenſi deſcripſi in hunc modum: *De perceptione Euchariſtiæ diverſi quidem uſus ſunt, ſecundùm al quas cauſas: ſed res eadem. Quòd enim panis intinctus prohibitus eſt accipi, ex frivola cauſa fuit, ſcilicet pro buccella intincta, quam Dominus Judæ ad diſtinctionem porrexit, tamen cum fide bonum eſt. Item quòd utraque ſpecies per ſe accipitur, eò fit, ut memoria corporis quod in cruce viſibiliter pependit, & memoria ſanguinis qui cum aqua de latere fluxit, artiùs teneatur, & quaſi præſentetur. Tamen ſciendum, quòd qui alteram ſpeciem accipit, totum Chriſtum accipit. Non enim accipitur Chriſtus membratim vel paullatim: ſed totus vel in utraque ſpecie, vel in altera. Unde & infantulis mox baptizatis ſolus calix datur, quia pane uti non poſſunt, & in calice totum Chriſtum accipiunt. Dandus autem eſt calix eis: quia ſicut non poteſt ad vitam quis ingredi ſinè baptiſmo; ita nec ſinè hoc vitali Viatico.* Et poſt quoſdam verſus: *Quòd ergo dicitur utramque ſpeciem oportere accipi, hæreſis planè eſt. Quamvis enim utraque ſacramenta ibi ſint ſecundùm fractionem, & odorem, & colorem, & ſaporem: tamen in utraque ſpecie totus eſt Chriſtus, qui poſt reſurrectionem quidem ex toto eſt inviſibilis, impaſſibilis, indiviſibilis: ita ut nec ſanguis ſinè carne, nec caro ſinè ſanguine, nec utrumque ſinè anima humana, nec tota humana natura ſinè verbo DEI ſibi perſonaliter counito. Et ideò licèt in alterutra ſpecie totus ſumatur; tamen pro cauſa prædicta ſacramentum utriuſque ſpeciei ab Eccleſia immutabiliter retinetur. Sunt enim in Eccleſia ſacramenta quæ mutari licet,*

ſunt

Digitized by Google

ſunt quæ non licet: ut de aqua baptiſmi, de his ſpeciebus, de oleo conſecrationis. Hæc fuſiùs retuli, tum quòd ea non cuivis obvia eſſe poſſint, tum quòd indè manifeſtum ſit, Communionem ſub utraque ſpecie duraviſſe ad ſæculum uſque duodecimum. Siquidem Guillelmus de Campellis obiit anno centeſimo vigeſimo primo ſupra milleſimum, quo etiam tempore panis intinctus vulgò communicantibus porrigebatur, id quod item patet ex epiſtola quadam Arnulfi Roffenſis Epiſcopi, edita in tomo ſecundo Spicilegii, & ex alia Hildeberti Epiſcopi Cennomanenſis id improbantis. Non tamen calicis uſum tum fuiſſe abolitum, certum eſt non ſolùm ex hoc loco, ſed etiam ex pluribus aliis. Petrus Damiani in opuſculo quarto-decimo de ordine Fontis Avellanæ: *Calices duos argenteos*, inquit, *hac vobis ratione providimus, ut cùm ſacra Dominici Corporis & Sanguinis Myſteria vultis accipere, ſtannum vel vilius quodcumque metallum veſtris labiis nequaquam neceſſe ſit adhibere.* Id etiam clarè docet Udalricus in libri ſecundi capite trigeſimo. Extat poſt Gerberti Epiſtolam nonageſimam *diſtichon in calice*, quod an de pane intincto an de utraque ſpecie ſeorſum adſervata intelligendum ſit, Lectoris erit judicium.

Hinc ſitis atque fames fugiunt, properate Fideles:
Dividit in populos has Præſul Adalbero gazas.

Verùm disertè omnino Petrus Damiani calicis uſum penes laicos etiam infirmos adſtruit in Opuſculi quadrageſimi ſeptimi capite ſecundo, agens de quodam Presbytero, qui *aliquando dum ſacri muneris Euchariſtiam detuliſſet ægroto, ut erat utique deſes ac negligens, aliquantulum Dominici ſanguinis remanſit in calice. Quod cùm ille ad Eccleſiam rediens comperiſſet, ſed faſtidio præpeditus noluiſſet accipere, mox calicem lavit, & in labrum marmoreum, in quo erat aqua ſanctificata projecit. Et ò magnum divinæ virtutis indicium! illam labri partem, quam id quod effuſum eſt de calice contigit, in ſanguineum ruborem repentè convertit, ubi ſcilicet duæ majores guttæ exprimuntur.* Sanè per id tempus, hoc eſt medio ſæculo undecimo, panis intincti uſum paucis in locis apud Latinos uſurpatum fuiſſe, intelligitur ex Humberto Cardinali, qui morem hunc in Græcis carpit, & calicis uſum ſeorſum à pane penes Latinos frequentatum adfirmat. Deinde ex dictis manifeſtum eſt, etiam ſæculo duodecimo ſanguinem Chriſti Domini infantibus ſtatim à baptiſmo præbitum fuiſſe. Huc accedit auctoritas Magiſtri Roberti Paululi in libro primo de Eccleſiaſticis Officiis capite vigeſimo, ubi notat ignorantiam quorumdam ſui temporis Presbyterorum, qui Eccleſiaſticæ inſtitutionis formam retinentes, non rem ipſam, pueris dabant vinum, locò ſanguinis. Iſtud opuſculum editum eſt ſub nomine Hugonis à ſancto Victore: verùm in optimæ notæ apographo Corbeïenſi tribuitur Magiſtro Roberto Paululo, qui in Chartario Corbeïenſi nonnullis inſtrumentis ſubſcripſiſſe invenitur annis ſupra milleſimum centeſimo ſeptuageſimo quarto, nono, & octogeſimo quarto, *Magiſter Robertus Paululus, miniſter Epiſcopi Ambianenſis.* Hæc indicare opportunum viſum eſt ad illuſtrandum Auctorem hactenùs ignotum.

LXXVI OBSERVATIO XI. Euchariſtia manu recepta.

Euchariſtiam in manus etiam à feminis acceptam octavo ſæculo fuiſſe, ſuperiùs ex actis ſanctæ Odiliæ vidimus. Quamquam Synodus Autiſiodorenſis, ſub Aunachario congregata ſub finem ſæculi ſexti, id feminis interdicit canone trigeſimo ſexto, & *Dominicale* manibus teneri præcipit canone quadrageſimo ſecundo. Viris autem, & fortaſſis etiam virginibus ſacris, licebat Euchariſtiam manibus excipere ad ſæculum octavum, Cædmon Monachus, non tamen Presbyter ad extrema deveniens, rogavit Euchariſtiam ſibi adferri, *quâ acceptâ in manu*, inquit Beda in Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro quarto, capite vigeſimo quarto, *interrogavit ſi omnes placidum erga ſe animum haberent.* Adeò verò ne-

que id etiam feminis tunc temporis negatum, ut etiam Euchariſtiam aliis tradere præſumerent ſæculo nono. Eam temeritatem in viris fœminiſque laicis refellunt damnantque Concilia Pariſienſe anno octingenteſimo vigeſimo nono in partis primæ capite quadrageſimo, Remenſe relatum ab Reginone in libro primo de Eccleſiaſticis diſciplinis capite vigeſimo ſupra centeſimum, & à Burchardo & Gratiano; Hincmarus etiam in Capitularis ſecundi capite decimo. Huic malo in dies gliſcenti ut obviaret Concilium Rotomagenſe, ſtatuit, ut ne quis ampliùs Euchariſtiam acciperet manu, ſed Sacerdos communicaturis eam porrigeret. Concilii hæc verba ſunt capite ſecundo: *Dictum eſt nobis, quòd quidam Presbyteri celebratâ Miſsâ detrectantes ipſi ſumere divina Myſteria, quæ conſecrarunt, calicem Domini mulierculis quæ ad Miſſas offerunt tradant, vel quibuſdam Laicis qui dijudicare corpus Domini neſciunt*, id eſt diſcernere inter cibum ſpiritualem atque carnalem. *Quod quantùm ſit omni Eccleſiaſticæ religioni contrarium, pectus Fidelium novit. Unde omnibus Presbyteris interdicimus, ut nullus impoſterum hoc facere præſumat: ſed ipſe cum reverentia ſumat, & Diacono aut Subdiacono, qui miniſtri ſunt altaris, colligenda tradat. Illud etiam attendat, ut eos propria manu communicet. Nulli autem Laico aut fœminæ Euchariſtiam in manibus ponat; ſed tantùm in os ejus cum his verbis ponat: Corpus Domini & ſanguis proſit tibi ad remiſſionem peccatorum & ad vitam æternam. Si quis hæc tranſgreſſus fuerit, quia Deum omnipotentem contemnit, & quantum in ipſo eſt inhonorat, ab altari removeatur.* Iſtud Concilium, quod necdum editum eſt præter hoc caput quod refertur ab Ivone, in manuſcripto exemplari conſtat capitulis ſexdecim, inſcribiturque *Synodus generalis Rodomi regnante Hludovio Glorioſo Rege*, id eſt (ut quidem conjicio) Ludovico ſecundo cognomento Balbo, aut certè ejus filio cognomine ac ſucceſſore, circiter annum octingenteſimum octogeſimum, quo ex tempore abrogari cœpit mos ille recipiendi in manus Euchariſtiam, reſervata nihilominùs Diacono & Subdiacono tractandi corporis Dominici facultate. Apud Udalricum in libro ſecundo Conſuetudinum Cluniacenſium capite trigeſimo, Diaconus *hoſtias frangere & dividere*, in aliorum communionem dicitur; & Subdiaconus *portiunculam Dominici corporis, quam ſumturus eſt, de patena accipere cum duobus mediis digitis ſiniſtræ manus*. Et in antiquis Statutis Cartuſienſium anno milleſimo ducenteſimo quinquageſimo nono conditis præcipitur, Diaconum ſingulis Dominicis de hoſtia adſervata ſe ipſum communicare. Guillelmus Major Andecavorum Epiſcopus, in Synodo habita in feſto ſancti Lucæ anni ſupra milleſimum ducenteſimi ſeptuageſimi tertii, arguit Rectores ſeu Curiones nonnullos, permittentes, ut Diaconi, quos ſecum habebant, *ſinè neceſſitatis articulo* confeſſiones audirent & abſolverent, corpuſque Dominicum infirmis deferrent & miniſtrarent, id quod non niſi in neceſſitatis articulo fieri vetat ſub interminatione ſuſpenſionis.

LXXVII OBSERVATIO XII. Altaria plura in una Eccleſia.

Huc pertinet conſideratio de Altaribus ſacris, de quibus ut aliquid admoneam, movet me Auctor Hiſtoriæ Euchariſticæ, dum ait, altare unicum in unaquaque Eccleſia ante ſæculum octavum fuiſſe, & altaria portatilia ſeu tabulas altaris, quas *itinerarias* vocat Ordo Romanus, in uſu non fuiſſe ante ſæculum undecimum. Utrumque examinandum hoc loco eſt. Altare unicum in qualibet Eccleſia primis Religionis Chriſtianæ ſæculis fuiſſe conſtat; tum quia unus Sacerdos uni Eccleſiæ præficiebatur, ſeu (ut ajunt) incardinabatur; tum quia rari erant Sacerdotes etiam in Monaſteriis, Sacerdotum Collegia nulla. Creſcente numero Fidelium, crevit & numerus Miniſtrorum ſacrorum, Eccleſiarumque. Optatus Milevitanus in libro ſecundo Romæ quadraginta & ampliùs fuiſſe teſtatur Baſilicas ſub tempore perſecutionis Diocletiani, & Cor-

pe:

Digitized by Google

nelius Papa in epiſtola ad Fabium, ab Euſebio relata in hiſtoriæ libro ſexto capite quadrageſimo tertio, ait, „ Romæ tum fuiſſe Presbyteros quatuor & quadraginta, pro numero videlicet Eccleſiarum, ſeptem autem Diaconos, totidemque Subdiaconos, Acoluthos duos & quadraginta, Exorciſtas & Lectores cum Oſtiariis quinquaginta duos, Viduas denique cum infirmis & egentibus pluſquàm mille & quingentas. „ En qualis erat tum Romani Cleri ſtatus. Vix alia erat in Monaſteriis diſciplina, etſi in Monaſterio Nitriæ erant Presbyteri octo; unus tamen, is ſcilicet qui primus erat, quoad viveret, offerebat, judicabat, concionabaturque, teſte Palladio, ceteris nihil ejuſmodi præſumentibus. Verùm de numero Presbyterorum in Monaſteriis inferiùs oratio recurret. Sæculo ſexto unius Baſilicæ unus titulus erat: teſtis ea de re Gregorius Turonicus Epiſcopus in libris de Gloria Martyrum. Eccleſiæ plures in uno Monaſterio conſtructæ, ſua cuique ara. Hinc S. P. Benedictus in monte Caſino duplex Oratorium, S. Maurus Glannafolii quadruplex erexit. Paullò pòſt Sacerdotum numerus augeri, Myſteria ſacra frequentari ampliùs; & aræ plures una in Eccleſia conſtrui cœptæ. Quippe in ſepulcri Dominici Eccleſia, referente Arculfo Epiſcopo Gallo, qui loca ſacra inviſit ſæculo ſeptimo, altaria erant quinque. Immo ſæculo ſexto Burdigalæ in Baſilica ſancti Petri altare duplex erat, uti nos docet Gregorius Turonenſis Epiſcopus in libro primo de Gloria Martyrum capite trigeſimo tertio. Sæculo dein octavo numerus altarium auctus, adeò ut Carolus Magnus in Capitulari edito anno octingenteſimo quarto ad Theodonis villam mandaverit *de altaribus, ut non ſuperabundent in Eccleſia*. Certè in primaria Romæ Baſilica Sancti Petri, præter majorem aram, Paulus Papa *menſam illam*, quam Pippinus Rex Stephano Pontifici direxerat, *infra aulam ipſius Principis Apoſtolorum introduxit & ſuper corpus ejuſdem* poſitam *Chriſmate unctionis ſanctificavit, & in ea Sacrificium obtulit*, ut teſtatur epiſtola quarta-decima Codicis Carolini. Etſi verò unius Eccleſiæ quondam unum erat altare, plures tamen in eo Miſſas unoquoque die celebrari fas erat, contra quam multi opinantur. Ea enim quæ hac de re leguntur interdicta, non de diverſis Sacerdotibus, ſed de uno eodemque explicanda ſunt. Id ex Concilii Autiſſiodorenſis, quod anno quingenteſimo ſeptuageſimo octavo celebratum eſt, capite decimo planum fiet. *Non licet ſuper uno Altario in una die duas Miſſas dicere; nec in Altario, ubi Epiſcopus Miſſas dixerit, ut Presbyter in illa die Miſſas dicat.* Quibus ſanè verbis prærogativa quædam Epiſcopo ſupra ceteros Presbyteros tribuitur, ut ſcilicet in illo altari, in quo Miſſam dixiſſet, Presbytero non liceret ea die Sacrificium offerre. Ergo Presbyteris licebat, aliis poſt alios, Miſſas in eodem altari celebrare, aliàs fruſtranea eſſet Concilii additio de Epiſcopis. Hoc illuſtratur facto Gregorii Turonici Epiſcopi, qui cùm ab æmulis apud Chilpericum eſſet accuſatus maledicentiæ in Fredegundem, *apud Brennacum villam reſtitit ad hoc cauſa, ut dictis Miſſis in tribus altaribus ſe de his verbis exueret ſacramento. Et licèt Canonibus eſſent contraria, pro cauſa tamen Regis impleta ſunt*. Ad quid enim non in uno, ſed in tribus altaribus Gregorius celebravit Miſſas tres, niſi quia uni Sacerdoti id in uno altari non licebat?

Altaria mobilia ſeu portatilia in uſu fuiſſe longè ante ſæculum undecimum, patet ex Vita Sancti Vulframni Epiſcopi Senonenſis, in qua Vulframnus, in navi Oceanum trajiciens, ſacrum feciſſe ſuper altare portatile dicitur. Conſentit Beda in Hiſtoriæ libro quinto, capite undecimo, agens de duobus Evvaldis, qui *cotidie Sacrificium Deo victimæ ſalutaris offerebant, habentes ſecum vaſcula & tabulam altaris vice dedicatam*, & Hincmarus in Capitulari tertio præcipit, *ut nullus Miſſam celebret in altari non conſecrato, vel ſine tabula ab Epi-* LXXVIII OBSERV. XIII. Altaria mobilia.

ſco-

ſcopo conſecrata, quæ ſit de marmore, vel nigra petra, aut litro honeſtiſſimo. Nec alium fuiſſe uſum ſæculo quinto, ut putat auctor hiſtoriæ Euchariſticæ in addendis, probat exemplum Theodoriti, qui Diaconorum manibus vice altaris uſus eſt ad Sacrificium. Quamvis enim tabellæ ejuſmodi in uſu eſſent ævo Theodori Cantuarienſis Epiſcopi, tamen ipſe in Pænitentiali ſuo libro ait, licere Presbytero *Miſſam in campo dicere, ſi Diaconus, vel Presbyter, vel ipſe calicem & oblationem manibus tenuerit*. Quin immo Theodoriti factum innuit, non licuiſſe uti menſâ profanâ in Sacrificium: ut neceſſe fuerit adhibere manus miniſtri fieri vice altaris. Formam ejuſmodi tabularum repræſentat nobis codex manu exaratus Cœnobii Dionyſiani prope Luteciam Pariſiorum, quo in codice Carolus Calvus prædicto Monaſterio multa donaria contuliſſe dicitur, in his *altare portatile* de marmore Porphyretico per quadrum auro incluſo, quatuor pedes habente, in quo in anteriori parte poſuit brachium ſancti Jacobi Apoſtoli, qui dictus eſt frater Domini; ad dexteram verò ejuſdem altaris partem brachii pretioſiſſimi Protomartyris Stephani, ad ſiniſtram verò ejuſdem altaris brachium ſancti Vincentii Martyris auro optimo incluſit.

LXXIX OBSERVATIO XIV. Altaria edita & cava. Porrò edita fuiſſe ab initio altaria conſtat ex facto Alexandri Conſtantinopolitani Epiſcopi apud Socratem in hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro primo, capite trigeſimo ſexto, & ex facto Gaïnæ apud Sozomenum in libri octavi capite ſeptimo, qui uterque ſubtus aram Deo preces fudiſſe perhibentur. Ejuſdem erant formæ altaria in Occidente ſæculis octavo & nono. Nam teſte Adelhelmo Sagienſi Epiſcopo in libro de Miraculis Sanctæ Opportunæ, numero nono, miles quidam Boſonis Regis, cæcitate à Deo percuſſus, *ſubtus altare jacens* viſum Monciaci recepiſſe perhibetur. Et in libello de Tranſlatione & Miraculis S. Gorgonii Martyris hic, capite quarto decimo, mutus quidam permiſſus eſt in Eccleſia *jacere ſub gradibus, quibus altare adſcenditur*, quod de crypta ſubterranea intelligendum non puto. Utrumque locum illuſtrat Gregorius Turonenſis Epiſcopus in libro primo de Gl. Martyrum capite trigeſimo tertio, ubi aram, qualis ſuo tempore Burdigalæ in Baſilica Sancti Petri Apoſtoli cernebatur, deſcribit in hunc modum: *Hujus altare poſitis in altum pulpitis locatum habetur: cujus pars inferior in modum cryptæ oſtio clauditur, habens nihilominus & ipſa cum Sanctorum pignoribus altare ſuum*. Neque ſolùm edito in loco ſita erant altaria: erant etiam cava, ut patet ex libro Ardonis de vita Benedicti Anianæ Abbatis, ubi auctor de altari Salvatoris apud Anianam conſtructo ſcribit in hæc verba: *Altare illud forinſecus eſt ſolidum, abintus autem cavum, retrorſum habens oſtiolum, quo privatis diebus incluſæ tenentur capſæ cum diverſis Reliquiis Patrum*. Ergo diebus dominicis & feſtis inde producebantur Reliquiæ, Fidelium oculis & cultui exhibendæ. Simile etiam erat altare illud aureum, quod Angilbertus Mediolanenſis Epiſcopus in æde Ambroſiana, ubi tum degebant Sodales noſtri, fieri curavit ante medium ſæculum nonum: quodque ex Puriſello deſcribens Ughellus in Italiæ Sacræ tomo quarto, notat in poſteriori altaris parte binas fuiſſe fores peranguſtas, per quas oſtiolum patebat in partem altaris interiorem, ubi repoſitæ Reliquiæ. Quin etiam mobilia erant quandoque altaria majora. Ejus rei auctorem habemus Chronographum Laureshamenſem ſcribentem, „ Helmericum Abbatem tumbam ſancti Nazarii auro ar„ gentoque decoráſſe, altare etiam ſimili impenſa & opera mirificáſſe, „ *quod poſteà ad Eccleſiam ſancti Petri, quæ dicitur Altenmunſter, translatum eſt*, & in loco ubi Chriſtus Dominus natus eſt, præter altare quod erat minus, quod transferebatur in ſpeluncam ab iis qui Miſſas ibi celebrare volebant, teſte Sanctimoniali in Vita ſancti Vvillibaldi Epiſcopi Eiſtatenſis.

Poſt

Poſt Euchariſtiæ conſiderationem agendum videtur de Confeſſione & pœnitentia, prout nobis occaſionem præbent Acta hîc edita: in quibus Confeſſorum vocabulum uſurpatum non ſemel, & confeſſio frequens inculcata. Sic enim in libello de geſtis Bertilæ Abbatiſſæ Kalenſis ſcribit Auctor anonymus ejus æqualis: *Familiam quoque Monaſterii ſive vicinos propinquos per ſanctam communionem attrahebat, ut datis confeſſionibus pœnitentiam pro peccatis ſuis agerent*. Ex his verbis ſatis apparet, eam fuiſſe tum temporis perſuaſionem, ut qui ad Communionem ſanctam accedere vellent, conſcientiam prævia confeſſione repurgarent. Siquidem Bertila *per Communionem* ſuos attrahebat ad confeſſionem & pœnitentiam: indeque refelli Johannem Dallæum, è Novatoribus ſanè eruditum, qui in libro quarto de Confeſſione capite quarto adſerit, ne nono quidem ſæculo, hoc à Fidelibus communicaturis poſtulâſſe Patres, ut apud Sacerdotem confeſſione arcana pectus purgarent, antequàm ad Domini menſam accederent. Ab eo errore longè aberat Alcuinus, dum in Confeſſionis formula, quam exhibet in ſecunda parte de pſalmorum uſu, pœnitentem ita loquentem inducit: *Corpus & ſanguinem Domini, polluto corde & corpore, ſinè confeſſione & pœnitentia, ſcienter indignè accepi, nec judicium DEI ſuper me venturum exterritus timui, ut timere debui*. Qui ergo Euchariſtiam polluto corde & corpore ſuſcipiebat, niſi confeſſionem & pœnitentiam præmiſiſſet, judicium incurrere cenſebatur. LXXX OBSERVATIO XV. Confeſſio communioni præmiſſa.

Ne verò Dallæus, ut ſolet, hos aliosque locos detorqueat ad confeſſionem peccatorum, quæ publicâ pœnitentiâ expiari prævia confeſſione oportebat; demonſtrandum eſt iſtud Alcuini totiuſque Eccleſiæ dogma eo tempore fuiſſe receptum, peccata letalia, etiam interna, ſinè confeſſione remitti non poſſe, ubi adeſſet copia Sacerdotis. Exorta per id tempus eſt prava ſecta quorumdam Laicorum *in Provincia Gothorum*, id eſt (ut quidem exiſtimo) in Gallia Narbonenſi, qui peccata ſua Sacerdotibus confiteri recuſabant. Extat ea de re Alcuini Epiſtola ſeptuageſima prima editionis Cheſnianæ, inſcripta *dilectiſſimis Fratribus & Patribus in Provincia Gothorum*, malè Caniſio (apud quem vigeſima ſexta eſt) *in provincia Scotorum*, qua in epiſtola ſic Alcuinus loquitur: *Dicitur verò neminem ex Laicis ſuam velle confeſſionem Sacerdotibus dare, quos à Domino Chriſto cum ſanctis Apoſtolis ligandi ſolvendique poteſtatem accepiſſe credimus*. Tum variis argumentis & neceſſitatem confeſſionis in peccatore, & facultatem abſolvendi in Sacerdote probat. Poſtea ex comparatione trium mortuorum, quos Dominus ſuſcitavit, tria diſtinguit peccantium genera, *quæ modò quotidie divina confitentibus ſuſcitare ſolet gratia*. Alii quippe in corde peccant, alii opere, alii ex conſuetudine. Demum ita concludit: *Hæc cogitate cariſſimi Fratres, & in qualicumque harum trium genere ſi quis jaceat, citiùs ad confeſſionis probatiſſima medicamenta confugiat, ſalutifero pœnitentiæ ſe abluat medicamine, ut non ad judicium damnationis, ſed ad ſalutem ſanctificationis communicet corpore & ſanguine Domini noſtri JESU Chriſti*. Ex quibus manifeſtum eſt Alcuini hanc fuiſſe ſententiam, non minùs eos qui in corde, id eſt ſolo interno animi conſenſu, quàm eos qui opere ipſo externo peccaverant, Confeſſionis remedio ac legi obnoxios eſſe, ut non ad judicium, ſed ad ſalutem Euchariſtiam acciperent. Id verò etiam ampliùs declarat his verbis, quibus aliter ſentientes revocat ad ſaniorem mentem. *Sequimini veſtigia ſanctorum Patrum & nolite in Catholicæ fidei Religionem novas inducere ſectas. Cavete vobis venenoſum erraticæ infectionis fermentum: ſed in ſinceritate & veritate mundiſſimos ſacræ Fidei panes comedite*. Quid nomine *ſectæ* intelligat, non uno in loco explicat Alcuinus in libris adversùs Elipandum. Eo enim vocabulo deſignat hæreſim in tribus LXXXI Confeſſionis neceſſitas.

Digitized by Google

bus verſibus epiſtolæ iſtis libris præfixæ. Ergo in negotio Religionis Chriſtianæ non ſequitur *veſtigia Sanctorum Patrum*, ſed *ſectam*, id eſt *hæreſim, & erraticæ invectionis fermentum inducit*, quisquis negat, peccata etiam interna Sacerdotibus non eſſe revelanda, & prætermiſſo confeſſionis remedio expiari poſſe ſolo animi pœnitentis dolore. Nec alienum ab hoc eſt id quod in actione prima Concilii Romani ſub Zacharia Pontifice legitur de præſumptione quadam Adelberti hæretici, cujus hoc *maximum ſcelus & blaſphemia contra DEUM* commemoratur, quòd *venienti populo & proſtrato ante pedes ejus & cupienti confiteri peccata ſua, dicebat: Scio omnia peccata veſtra, quia mihi cognita ſunt occulta veſtra: ideoque non opus eſt confiteri ea. Securi ergo & abſoluti de peccatis veſtris, revertimini ad domos veſtras cum pace*. Hoc in textu duo potiſſimum obſervanda: alterum, moris tunc temporis fuiſſe, ut qui Sacerdotibus peccata ſua in aurem revelare volebant, proſtrati ante pedes Confeſſarii id præſtarent. Alterum, Adelbertum Sacerdotem fuiſſe, & proinde non ob aliam cauſam à Patribus hoc in facto damnatum, quàm quòd dicebat, *opus non eſſe* confiteri ſibi peccata ſua, ut quis *ſecurus & abſolutus* à peccatis redderetur. Ex his item refellitur Dallæus, dum in libri quarti capite undecimo audacter adſeverat, nullos ante hæc quinque ultima ſæcula homines Catholicis de ſacramentali confeſſione feciſſe controverſiam.

LXXXII etiam in extremis. De neceſſitate confeſſionis in extremis eadem erat hominum illius ævi perſuaſio. Id quod probat in primis auctor Anonymus ac ſubpar in libello de vita ſancti Filiberti Abbatis Gemeticenſis. Quippe *cùm unus Monachus veniſſet ad extremum mortis, mutus effectus eſt labiis. Ingreſſus Dei Sacerdos ad illum, blandè ſuadere cœpit, ut ſi haberet occultum facinus, unde pœnitentiam non egiſſet, manum ejus ſtringeret. Cumque ille ita feciſſet, ingreſſus vir DEI Eccleſiam ſanctæ Mariæ, cœpit Dominum exorare, ut ægro dignaretur linguam reddere, ne adverſarius animam pro abſconſo crimine valeret ſubmergere in barathrum inferni. Cumque Sanctus de oratione conſurgeret, ei Frater alius nuntiavit, quòd æger loqui valeret, & confeſſionem ei dare satageret. Quod ita factum eſt, nam Confeſſione data & receptâ pœnitentiâ reddidit animam Domino, ut nec Sanctus de Domino diffideret, nec æger in deſperationem tranſiret*. Hic vides exiſtimâſſe Filibertum, Monachi ſui facinus, tametſi *occultum*, etiam amiſſo vocis officio ſinè confeſſione remitti non poſſe: quod tamen aliter de illis moribundis à Leone Magno doceri, obſervavi in Sæculo noſtro ſecundo, ubi hæc vita edita eſt. Neceſſitatem confeſſionis in extremis agnoſcunt etiam Patres Concilii Calchutenſis in Anglia celebrati anno ſeptingenteſimo octogeſimo ſeptimo, in capite vigeſimo. *Si quis (quod abſit) ſinè pœnitentia aut confeſſione de hac vita diſceſſit, pro eo minimè orandum eſt. Nullus enim ſinè peccato eſt*. Et Jonas Aurelianenſis Epiſcopus in libro primo de Inſtitutione Laicorum, capite quarto decimo: *Si ergo infirmi in peccatis ſint, & hæc Presbyteris Eccleſiæ confeſſi fuerint, ac profectò corde ea relinquere atque emendare ſategerint, dimittentur eis. Neque enim ſinè confeſſione emendationis* (lege *& propoſito emendationis*) *peccata queunt dimitti*. Quid ſignantiùs ad Catholicum dogma confirmandum adferri poteſt? Huc multa alia conjici poſſent teſtimonia & exempla, qualis eſt auctoritas Concilii Pariſienſis ſexti, vetantis Presbyteros ſeu Rectores Eccleſiarum per diverſa mitti, quòd *eorum abſentiâ homines ſinè confeſſione plerumque moriantur*, qualia ſunt exempla apud Bedam in libri quarti capite vigeſimo quinto, & quinti quarto-decimo, & apud Bonifacium Maguntinum Antiſtitem in epiſtola nona decima ad Ethelbaldum de Ceolredo Rege, *ſinè pœnitentia & confeſſione de hac luce ad tormenta inferni migrâſſe* perhibetur. Verùm hæc fuſiùs perſequi non ſinunt obſervationis leges.

Con-

Confeſſionis integritatem commendant Concilia, Cabilonenſe ſecundum capite trigeſimo ſecundo, & Ticinenſe capite ſexto. Theodulfus etiam Aurelianenſis Epiſcopus in Capitularis articulo trigeſimo primo: quibus in locis præcipitur, ut Confeſſio *plena* fiat, tam de peccatis quæ *animi motu* ſive *cogitatione*, quàm de his quæ carnis *fragilitate* ſeu *opere* perpetrantur: & publica quidem *publicè*, occulta verò *occultè* expientur. Legendus etiam Jonas in libro primo de Inſtitutione Laicali, capite octavo decimo. LXXXIII OBSERVATIO XVI. Confeſſionis integritas

Generalis Confeſſionis exempla quædam hoc loco expendenda ſunt, unum ex ſeptimo, alterum ex nono ſæculo. Eligius teſte Audoëno in Vitæ libro primo, capite ſeptimo, *cùm jam virilem ageret ætatem, cupiens ſe vas Deo exhibere ſanctificatum, ac metuens, ne aliqua ſuum delicta pectus fruſtrarent, omnia ab adoleſcentia ſua coram Sacerdote confeſſus eſt acta, ſicque ſibi auſteram imponens pœnitentiam* &c. En egregium confeſſionis generalis exemplum in homine piiſſimo, ab Auctore æquè ſancto ejuſque æquali & amico relatum. Aliud non minùs inſigne extat in libello, qui inſcribitur Concilium Hincmari Archiepiſcopi de pœnitentia Pippini Junioris, olim Regis Aquitaniæ, apud Sirmondum, in Analectis ad capitula Caroli Calvi. *Exhortandus eſt Pippinus, ut puram confeſſionem de omnibus peccatis ſuis, quæ ab ineunte ætate perpetravit, ſecretè faciat: quia fortè talia fecit, quæ turpe eſt etiam in publicum dicere*. Hæc de occultis: de publicis autem criminibus, nempe *de hoc quòd ſuum habitum*, monaſticum ſcilicet, *dimiſit, & ſe perjuravit & quia cum paganis ſe junxit, & quia ſua conjunctione multa mala ſunt perpetrata, coram Eccleſia inter publicè pœnitentes ſe lacrymabiliter accuſet*. De Monachorum ſeu Novitiorum generali confeſſione infrà. LXXXIV

Aliud genus confeſſionis generalis, qua ſcilicet ſcripto aut verbis generatim conceptis ſe ſe peccatores profitebantur, in uſu per ea tempora erat. Eo animo Rotbertus Cenomannenſis Epiſcopus epiſtolam ſcripſit, *quam in ægritudine valida poſitus direxit Epiſcopis circa muros Andegavis cum Carolo Principe in obſidionem Nortmannorum reſidentibus, petens ab eis abſolvi*. Extat ea epiſtola in tomo tertio Conciliorum Galliæ, cum ſubjecta *Epiſtola abſolutionis, quam ei remiſerunt iidem venerabiles Conſacerdotes*. Memoratur & altera Hildeboldi Sueſſionenſis Epiſcopi ad Hincmarum, *cum exhortatoria Hincmari Metropolitani ad ipſum Hildeboldum corporea infirmitate detentum: in qua juxta petitionem litterarum confeſſionis illius, ſua auctoritate eum per abſentiam corporalem reconciliando abſolvit*. Quid Epiſcopi illi Coepiſcopis ſuis revelaverint, qualemve ab illis abſolutionem retulerint, non facile fuerit divinare. In litteris confeſſionis generatim ſe peccatores eſſe proteſtantur, ſed forſan ſeriem peccatorum ſuorum ſeorſum exponebant in aliis ſchedulis, quas perlectas incunctanter lacerari par erat. Crediderim hac generali profeſſione poſtulâſſe eos indulgentiam ſeu remiſſionem pœnæ peccatis ſuis debitæ. Id ſuadet epiſtola Joannis Papæ decimi noni ad Hugonem, cognomento Cabilonenſem, Autiſſiodorenſem Epiſcopum: qui *ſcrupulo tactus peccatorum ad Joannem pergens, acriter ſe pœnitere clamavit, indignum ſe vociferans curæ paſtoralis ac pontificalis dignitatis*. Is à Pontifice abſolutionis litteras impetravit, in quibus notanda hæc verba: *Proinde Fratri noſtro Hugoni Autiſſiodorenſi Præſuli, DEO & nobis ſua peccata confitenti, ſeſeque culpabilem reddenti, plenariam à Deo pollicente promittimus conſequi indulgentiæ veniam*, uti legitur in libro de geſtis Epiſcoporum Autiſſiodorenſium, capite quadrageſimo nono. His præiverat Alcuinus, qui in epiſtola ſexageſima tertia Hadriano Papæ ſeſe offert *peccatorum maculis ſanandum*, poſtulatque *ut jubeat ſe ſalutiferæ pietatis verbo à peccatorum vinculis eſſe ſolutum*. Idem flagitat à Leone Papa epiſtolâ ſeptuageſimâ ſecundâ. LXXXV OBSERVATIO XVII. Confeſſio generalis.

 Quo

Quo demiſſionis ac confeſſionis, tametſi generatim expreſſæ, genere aliquid relaxamenti auctoritate Eccleſiaſtica ſibi contingere perſuaſum habebant homines illi Religioſi.

LXXXVI OBSERVATIO XIX. Confeſſarii proprii.

Auditores Confeſſionum ab eo primùm octavo ſæculo certis perſonis addictos invenio. Bertinus Sithivenſis Abbas Vvalberto Comiti *Pater confeſſionum* fuiſſe dicitur, & Martinus Corbeïenſis Monachus, Caroli Principis cognomine Martelli *Capellanus, cui Carolus confitebatur peccata ſua*. Humbertus ſeu Bertus, Offæ Regis Merciorum Capellanus, *conſcius* ejuſdem *Secretorum & Confeſſor* appellatur apud Spelmannum in Conciliorum Angliæ tomo primo. Donatus Scottus, Feſulanæ Eccleſiæ Epiſcopus, Ludovico & Lothario Imperatoribus à confeſſionibus fuiſſe perhibetur in tomo tertio Italiæ ſacræ. Poſtea res trita cœpit eſſe. Nam Dunſtanus regii Palatii Presbyter, ac *Cancellario Turketulo à ſecretis familiariſſimus, & confeſſionum ſuarum communicator confidentiſſimus* dicitur apud Ingulfum. Othalricus ſeu Udalricus Auguſtanus Epiſcopus Ottonis primi Imperatoris, teſte Ditmaro in Chronici libro ſecundo; Stephanus, qui poſteà hæreticus fuit, Conſtantiæ Reginæ, uxoris Rotberti Francorum Regis *Confeſſor* in Actis Concilii Aurelianenſis, tomo ſecundo Spicilegii; Theodoricus Abbas Cœnobii ſancti Petri apud Carnutas, *Confeſſor* Richardi Nortmannorum Comitis ſeu Ducis; Avicius Prior Monaſterii Eoveshami, *Confeſſor* Comitis Leofrici apud Ingulfum, uti & Lanfrancus Comitis Vvaldeni, appellantur. De Confeſſoribus propriis vulgarium hominum extat locus inſignis in Dialogo Egberti Eboracenſis Archiepiſcopi, inferiùs commemorandus.

LXXXVII OBSERVATIO XX. Confeſſarii plures unius hominis.

Confeſſores nonnumquam plures unius hominis peccata maximè in extremis audiebant, & ſimul pœnitentem abſolvebant. Theodardus Narbonenſis Archiepiſcopus, morti proximus *vocavit ad ſe Abbatem* Cœnobii ſancti Martini apud Cadurcos, & *qui ſub ejus cura degebant omnes reliquos Sacerdotes monaſtico utentes officio, & confeſſionis ſuæ profeſſionem eorum quæ patraverat delictorum evidenter cum luctu & gemitu expoſuit*, uti legitur in quodam fragmento apud Labbeum, tomo ſecundo Bibliothecæ novæ. Ebbo Remorum Antiſtes, læſæ majeſtatis poſtulatus, *Confeſſoribus ſuis* Ajulfo & Nothoni Archiepiſcopis, Badardo, Modoino, Achardo & Theoderico Epiſcopis crimina ſua confeſſus eſt. Quam tamen confeſſionem *ſecretam* ipſe vocat in Apologetico ſuo, quod extat in tomo ſecundo Spicilegii: idemque atteſtantur Patres Concilii Trecenſis in epiſtola ad Nicolaum Papam. Plura id genus exempla mihi inter legendum occurrerunt. In primis Taginonis Magadaburgenſis Epiſcopi, qui anno milleſimo duodecimo infirmatus, *accerſito Sigefrido Abbate, fratre Thietmari Epiſcopi Merſburgenſis, & Erico Havelbergenſi Epiſcopo, peccatorum confeſſionem bis fecit*, ut legitur in manuſcripto Chronico Magadaburgenſi, quod etiam tradit ipſe Thiermarus ſeu Dirmarus in Chronici libro ſexto. Idem Auctor in octavo libro laudat Bernardum Epiſcopum, qui ipſum ad cujuſdam Eccleſiæ ab ſe conſtructæ conſecrationem invitavit. *Ante cujus conſecrationem*, inquit *volumen longum facinoribus ſuis inſcriptum, ac priùs ceteris Confeſſoribus ſuis oſtenſum, mihi aperuit, & coram me gemens legit & à me ſupplex indulgentiam poſtulavit*. Addit poſtea quædam non omittenda hoc loco, tametſi paullò extra propoſitum. *Hanc epiſtolam ſumſi, & abſolutionem commiſſi divina poteſtate huic feci. Cúmque eodem die, id eſt ſexto decimo Kalendas Aprilis, quia tunc erat annua dies ſui patris, prædictam conſecrarem Eccleſiam, ſupra pyxidem Sanctorum Reliquiis refertam prænominatum poſui Breviarium, ut eorum aſſiduo interventu vera flebiliter confitenti remiſſio fieret & diu optata abolitio. Hoc numquam vidi aliquem feciſſe*

aut

Digitized by Google

aut andivi: ſed quia infirmitatem meam huic nil prodeſſe timui, ad Sanctos interceſſores confugi. Simile factum legi in Actis ſanctæ Segolenæ Abbatiſſæ in hujus ſæculi tomo poſteriori. Ad hæc, „ Goffridus Autiſſiodorenſis Epiſcopus inſtan„ te morte deferri voluit in Monaſterium Caritatis ſuper Ligerim, convoca„ vitque Hugonem Epiſcopum Nivernenſem nepotem ſuum, & Gerardum „ Priorem jam dicti loci: „ *ut inter ſanctas illorum manus facta confeſſione delictorum, Redemptori Chriſto ſpiritum redderet*, in libro de Geſtis Epiſcoporum Autiſſiodorenſium capite quinquageſimo primo. Henricus item primus Anglorum Rex, extrema ægritudine decumbens, *Capellanis ſuis reatus ſuos confeſſus eſt, & peracta confeſſione abſolutionem & pænitentiam à Sacerdotibus accepit, oleique ſacri unctione delinitus, & Euchariſtiâ refectus Deo ſe commendavit*, apud Ordericum in hiſtoriæ libro tertio-decimo. Id quod Hugo Rotomagenſis Archiepiſcopus, qui aderat, declarat in epiſtola ſua apud Vvillelmum Malmesburienſem Monachum in libro primo hiſtoriæ novellæ, his verbis: *Venimus ad ipſum, & cum ipſo plenum mœroribus confecimus triduum. Prout ei dicebamus, ipſe ore proprio ſua fatebatur peccata, & manu propria pectus ſuum percutiebat, & malam voluntatem dimittebat. Conſilio Dei & noſtro & Epiſcoporum emendationem vitæ ſuæ obſervaturum ſe ſe promittebat. Sub iſta promiſſione pro noſtro officio tertiò eum & per triduum abſolvimus*. Huc ſpectat Petrus de Honeſtis in Regulæ Clericorum libro ſecundo capite vigeſimo ſecundo, dum iſta de ægrotantibus præſcribit. *Hi ergo ſi febrem continuari vel languorem increſcere perſenſerint, tunc advocato Priore ſeu Præpoſito & Presbyteris ad hoc officium deputatis, plenam de peccatis ſuis confeſsionem faciant. Sicque promiſſa de præteritis culpis ſecundùm Prioris juſſum ſatisfactione, & in futuro ſui emendatione, ſuſceptaque ab omni conventu benedictione & peccatorum abſolutione, fideliter per eos quibus injunctum eſt cuſtodiantur, ut eos in cunctis neceſsitatibus ſuis miniſtros aptiſsimos habeant. Qui ſemel ſaltem in die conviſitantibus ſe fratribus confeſsionem faciant, atque orationis benedictionem ab eis aquirant*. Cur enim, quæſo, ſi uni Presbytero fiebat confeſſio, convocantur Presbyteri omnes, omnes abſolutionem dant? nonne evidens eſt argumentum, ab iiſdem abſolutionem datam, quibus facta confeſſio? Ex eodem ritu profectum eſt, ut unctionem infirmis adhiberent Presbyteri plures, uti Menardus obſervavit in librum Sacramentorum. Confer Morinum in libro ſecundo de Pænitentia capite undecimo.

Confeſſio Presbyterorum cuilibet Sacerdoti, Monachorum Priori & Confeſſario Monaſterii, Sanctimonialium Presbytero & Abbatiſſæ nonnunquam fiebat. Hæc paucis explicanda. De Presbyterorum confeſſionibus præter id, quod habetur in Reſponſis Zachariæ ad Pippinum, interdicentis reconciliationem Presbyteris per manuum impoſitionem, hoc eſt per pænitentiam publicam; & in Concilii Pariſienſis ſexti parte prima, capite ſexto ſupra quadrageſimum; nihil invenio ante ſæculum quartum decimum, quo definitum non ſemel, ut Presbyteri cuivis Sacerdoti confiteri poſſint, nempe in Concilio Vvaurenſi anno milleſimo treceuteſimo ſexageſimo octavo, capite octogeſimo primo, & poſtea in Narbonenſi capite octavo decimo Collectionis Baluzianæ. Idem eodem ferè tempore permittit Synodus Bajocenſis. *Præcipitur quòd Sacerdotes Epiſcopo vel Pænitentialibus ſuis*, id eſt Epiſcoporum, *ſemel in anno confiteantur. Permittit autem Epiſcopus, quòd interim poſsint, quoties opus fuerit, aliis Sacerdotibus confiteri*. Quæ Synodus etiam Cenomannenſis aliis dicitur.

LXXXVIII OBSERVATIO XXI. Confeſſio Sacerdotum

De Monachorum confeſſione ita ſcribit Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus in Regulæ capite trigeſimo ſecundo: *Monachi in unoquoque ſabbato confeſſionem faciant cum bona voluntate Epiſcopo aut Priori ſuo*. Hunc locum forſan

LXXXIX OBSERV. XXII. Monachorũ

Digitized by Google

non viderat Petrus Bleſenſis, dum ait in epiſtola quadam ad Vv. Abbatem: *Sæpè videmus aliquos hujus veſtri Ordinis Epiſcopis confiteri, vel illis quos pro ſe delegant Epiſcopi, quod quidem ſcimus eſſe contra conſtitutiones Patrum & honeſtati contrarium.* Erat in Monaſteriis præter Abbatem Prioremve Presbyter Monachus, audiendis confeſſionibus deputatus. Presbyteri octo erant in Monaſterio Nitriæ, ut ſuperiùs vidimus: ſed unus judicabat, id eſt ſententiam ferebat de aliorum peccatis. Theganmarus Confeſſarius erat Fratrum in Monaſterio Augienſi, à Vvalafrido Strabo laudatus in carmine de viſione Vertini Monachi in hæc verba:

cui longa ſenectus
Contulit æterno venerandos munere canos,
Confeſſor Fratrum, gnarus conferre medellam.

Idem officium in Cœnobio Cluniacenſi geſſit ſæculo undecimo Sanctus Udalricus, uti ſuo loco videbimus. De Monachorum confeſſione plura inferiùs.

XC OBSERVATIO XXIII. & Sanctimonialium. Confeſſiones Sanctimonialium ſub conſcientia Abbatiſſæ Presbytero fieri probat ſanctus Baſilius in Regulæ ſuæ capite undeducenteſimo, ubi interrogatus, *ſi oportet, quum aliqua Soror confitetur quodcumque delictum ſuum Presbytero, etiam Matrem Monaſterii adeſse;* reſpondet: *Honeſtius mihi videtur eſse & religioſius, ut per ſeniorem matrem Presbyter ſi quid illud ſibi videtur ſtatuat, & modum vel tempus pænitentiæ imponat ad emendationem ejus, quæ corrigi deſiderat à peccato.* Hinc videtur illuſtrari poſſe id quod legitur, tum apud Jonam in libello de rebus geſtis in Cœnobio Eboracenſi tempore Burgundofaræ Abbatiſſæ, capitibus octavo (malè decimo in editis noſtris) & tertio-decimo; tum in Regula cujuſdam (ut vocant) capitibus ſexto & decimo ſexto; in quibus mentio fit confeſſionis Abbatiſſæ vel Præpoſitis factæ etiam de gravioribus delictis, & quidem in extremis apud Jonam. Id verò ſtatutum eo animo fuerat, ſive quòd Presbyter à Sanctimonialibus per Abbatiſſam faciliùs confeſſionem exprimeret earum maximè rerum, quæ verecundiæ ſpeciem habent; ſive quòd rectiùs cum ea pænitentiæ modum præſcriberet; ſeu denique, ut ea præſente confeſſio fieret eum ad modum, quo plures Sacerdotes unius ejuſdemque hominis confeſſionem excepiſſe dictum eſt. Quamquam neſcio an quibuſdam in locis ſibi hoc in negotio nimiùm ſumſerint Abbatiſſæ, quæ per ſpeciem removendi homines à conſpectu Monacharum, in ſubditarum conſcientias plus auctoritatis, quàm liceret, uſurpare tentaverint. Certè Theodorus Balſamon in Juris Græco-Romani libri quinti interrogatione trigeſima quarta, notat quaſdam Cœnobiorum Præfectas, quæ Epiſcopi licentiam requiſierunt, ut Monacharum ſibi ſubditarum confeſſiones exciperent. „ Reſpondet Antioche-„ nus Patriarcha eam poteſtatem ſolis Sacerdotibus conceſſam eſſe. „ Lege Acta Sanctæ Segolenæ Abbatiſſæ, quæ omnia vitæ ſuæ errata, quantumvis leviſſima, Monacho Presbytero confeſſa eſt. Tametſi eo tempore, quo necdum venialium culparum frequens erat confeſſio ſacramentalis, Sanctimoniales rariùs forſan Presbyteris quàm Abbatiſſis conſcientias ſuas denudabant.

XCI Jam ſupereſt ut exponam, quo tempore, quave occaſione quondam ſolita ſit fieri confeſſio, nempe in præcipuis anni feſtis & ante Quadrageſimam: ante Confirmationem, & Peregrinationes; ante Profeſſionem Monaſticam, & militum initiationem; ante pugnam, & in extremis.

XCII OBSERV. XXIV. Confeſſio in feſtis præcipuis. In præcipuis ſollemnitatibus. Luculentum hac de re teſtimonium extat in fine Dialogi Egberti Eboracenſis Epiſcopi in hæc verba: *Quartum jejunium menſe Novembrio à veteribus colebatur juxta præceptum Domini ad Hieremiam dicentis: Tolle volumen libri &c. Hac ergo auctoritate divinarum ſcripturarum Ec-*

cle-

cleſia Catholica morem obtinet, & jejunium atque obſervationem menſe celebrat decimo, ſabbato quarto, propter advenientem venerabilem ſollemnitatem Domini noſtri JESU Chriſti: ubi ante plures dies & continentia carnis, & jejunia exhibenda ſunt, ut unuſquiſque Fidelis præparet ſe ad communionem corporis & ſanguinis Chriſti cum devotione ſumendam. Eam ob rem jejunia exercebant, ſecedebant in Monaſteria, ad Confeſſores denique ſuos accedebant. Sic enim continenter ſubdit Egbertus: *Quod & gens Anglorum ſemper in plena hebdomada ante Natale Domini conſuevit, non ſolùm quartâ & ſextâ feriâ & ſabbato, ſed & juges duodecim dies in jejuniis & vigiliis & orationibus & eleemoſynarum largitionibus, & in Monaſteriis, & in Plebibus, ante Natale Domini quaſi legitimum jejunium exercuiſſe perhibetur. Nam hæc, Deo gratias, à temporibus Vitaliani Papæ & Theodori Dorobernenſis Archiepiſcopi inolevit in Eccleſia Anglorum conſuetudo, & quaſi legitima tenebatur, ut non ſolùm Clerici in Monaſteriis, ſed etiam Laici cum conjugibus & familiis ſuis ad Confeſſores ſuos pervenirent, & ſe fletibus à carnalis concupiſcentiæ conſortio his duodecim diebus cum eleemoſynarum largitione mundarent: quatenus puriores Dominicæ communionis perceptionem in Natale Domini perciperent.* Hunc locum integrum referre viſum eſt, ut appareret contra Dallæi item erratum in libri quarti capite octavo, jam ſeptimo ſæculo, id eſt a tempore Vitaliani Papæ, mentionem factam confeſſionis ante Natale Domini, (ad quid enim aliud Laici ad *Confeſſores ſuos* accedebant?) & quidem confeſſionem communioni uti diſpoſitionem cum jejunio præmiſſam. Confeſſio item fiebat ante Quadrageſimam ob feſti Paſchalis Religionem. Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus in Regulæ capite trigeſimo ſecundo id probat de tribus Quadrageſimis, quæ ſervabantur ante Paſcha, ante Natale Sancti Iohannis Baptiſtæ, & Chriſti Domini. *Hæc eſt*, inquit, *ratio pænitentiæ & confeſſionis noſtræ, quæ coram Deo & Sacerdotibus ejus à nobis pariter agendæ ſunt; id eſt in unoquoque anno tribus vicibus, id eſt in tribus Quadrageſimis populus fidelis ſuam confeſſionem faciat: & qui plus fecerit, melius facit.* Theodulfus Aurelianenſis Epiſcopus in Capitularis articulo trigeſimo ſexto. *Hebdomadâ unâ ante initium Quadrageſimæ confeſſiones Sacerdotibus dandæ ſunt.* Hinc Adelardus Abbas Corbeïenſis, in Statutorum libro primo capite ſecundo, Monaſterii operis concedit laboris manualis remiſſionem *primo die jejuniorum Quadrageſimæ, ideo ut ſpatium habeant confeſſiones ſuas renovare.* Et ne quis hæc interpretetur de confeſſione ordinata ob pænitentiam publicam, occurrit Regino Prumienſis Abbas, duplicem diſtinguens confeſſionem in Collectionis *Canonum libro primo capite octogeſimo ſuper ducenteſimum. *Presbyteri debent admonere plebem ſibi ſubjectam, ut omnis, qui ſe ſentit mortifero peccati vulnere ſauciatum, feriâ quartâ ante Quadrageſimam cum omni feſtinatione recurrat ad vivificantem Matrem Eccleſiam: ubi quod malè commiſit, cum omni humilitate & contritione cordis ſimpliciter confeſſus, recipiat remedium pænitentiæ* (publicæ) *ſecundùm modum Canonicis auctoritatibus præfixum, tradaturque ſatanæ in interitu carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in nomine* * *Domini.* Hæc ille de confeſſione facienda ob publicam pænitentiam. Sic verò de privata: *Non ſolùm autem ille qui mortale aliquod commiſit, ſed etiam omnis homo quicumque ſe recognoſcit immaculatam Chriſti tunicam, quam in baptiſmo accepit, peccati maculâ polluiſſe, ad proprium Sacerdotem venire feſtinet, & cum purificatione mentis omnes tranſgreſſiones omniaque peccata, quibus Dei offenſam ſe incurriſſe meminit, humiliter confiteatur.* Adeò verò hoc in legem evaſerat, ut idem auctor in libri ſecundi capite quinto referat id inter ea, de quibus Epiſcopus in Synodo interrogare debet, nempe *ſi aliquis ad confeſſionem non veniat vel una vice in anno, id eſt in capite Quadrageſimæ, & pænitentiam pro peccatis ſuis ſuſcipiat.* Non ergo

* *Ea recèns edita eſt à V. C. Stephano Baluzio.*

* *l.* in die.

ergo Innocentius tertius (ut Dallæus fallit) iſtius Legis auctor, ſed approbator cenſendus eſt. His accedit Giſſebertus Lunicenſis Epiſcopus in epiſtola quadam de Statu Eccleſiæ: *Abſolvit Præſul populum de venialibus in capite jejunii, de criminalibus in Cœna Domini.* Quibus in locis, tam apud Regionem, quàm apud Giſſebertum, *venialium peccatorum* nomine intelligenda ſunt leviora peccata mortalia, quæ pænitentiæ publicæ ſubjecta non erant, tametſi *tunicam in baptiſmo acceptam maculâ* ſuâ *polluebant*: non verò peccata illa leviſſima, quæ Recentiores appellant venialia. De his enim per ea tempora paſſim non fiebat confeſſio Sacerdoti, ut poſteà dicendum erit.

XCIII ante confirmationem — Ante confirmationem, de qua ita Herardus Turonenſis Archiepiſcopus in capitulo ſeptuageſimo quinto: *Ut jejuni ad confirmationem veniant perfectæ ætatis, & moneantur confeſſiones dare priùs, ut mundi donum ſancti Spiritûs valeant accipere.*

XCIV ante peregrinationem — Ante peregrinationem. Ahito ſeu Hetto ex Monacho Augienſi Baſilienſis Epiſcopus, in Capitularis articulo octavo decimo, *omnibus Fidelibus denuntiandum* jubet, *ut qui causâ orationis ad limina beatorum Apoſtolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata ſua, & ſic proficiſcantur, quia à proprio Epiſcopo ſuo aut Sacerdote ligandi aut exſolvendi ſunt, non ab extraneo.* Neque adverſatur Leo Papa nonus, dum Monachis Beſuenſibus concedit facultatem audiendi adventantium peregrinorum confeſſiones, quod & ipſum aliis ab aliis Pontificibus indultum.

XCV ante vitæ monaſticæ initium. — Ante Monaſticæ vitæ tirocinium Novitii confeſſionem edebant, eamque ut plurimùm generalem. Johannes Climacus in Scalæ gradu quarto: *πρὸ πάντων ἐξομολογησώμεθα τῷ καλῷ ἡμῶν δικάςῃ, καὶ μόνῳ, εἰ δὲ κελεύει, καὶ πᾶσι.* id eſt, „ primum omnium confiteamur bono judici noſtro, vel ſoli, vel ſi „ imperet ille, omnibus. „ Sic confeſſarii Sacerdotis officium Judicandi nomine exprimit Palladius, ubi de Monaſterio Nitriæ agit. Patrem ſpiritalem vulgò Græci, uti & Latini appellant. Idem ſtatutum de Novitiis legitur apud Udalricum in libri tertii capite vigeſimo ſexto; *In vita quoque ſæculari quæque extra ſalutem animæ ſuæ commiſerunt, omnia Domno Abbati ad confeſſionem manifeſtant.* Quod apud Cluniacenſes, id etiam vigebat apud Cartuſienſes, uti legitur in ſecunda parte Statutorum antiquorum, capite undecimo. *Conſulimus & monemus, ut tam Clerici quàm Laici univerſaliter confiteantur ad minus, quum ad ordinem veniunt, & quando Prior mutatur.* Jam Monachi facti confeſſionem venialium ſibi invicem plerumque faciebant, quod etiam obſervabant homines religioſiores. Beda in Commentario in caput quintum epiſtolæ S. Jacobi Apoſtoli exponens hunc verſum, *Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra; in hac ſententia,* inquit, *illa debet eſſe diſcretio, ut cotidiana leviaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur,* &c. Jonas Aurelianenſis Epiſcopus in libro primo de Inſtitutione Laicali capite ſexto decimo: *Moris eſt Eccleſiæ de gravioribus peccatis Sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, confeſſionem facere; de cotidianis verò & levibus quibuſcumque perrari ſunt qui invicem confeſsionem faciant, exceptis Monachis, qui id cotidie faciunt,* nempe æqualibus, ut inferiùs probat adductis Bedæ aliorumque Patrum teſtimoniis, ex quibus ita concludit: *His documentis colligi poteſt, quòd ſicut cotidie in multis offendimus; ita cotidie de admiſsis confeſsionem alterutrum facere, & orationibus & eleemoſynis, & humilitate & contritione cordis & corporis ea debemus purgare.* Alia tamen videtur fuiſſe ſententia Chrodegangi Mettenſis Epiſcopi ſuperiùs adducta, *qui in unoquoque ſabbato* à Monachis confeſſionem fieri non æqualibus modò, ſed *Epiſcopo aut Priori* monet. Quod intelligendum puto non de ſingulis Monachis, ſed de iis quibus aut

Confeſſio venialium.

con-

conſcientia, aut ſcrupulus culpæ gravioris ineſt. Certè in primariis Statutis Cartuſienſium apud Guigonem hæc leguntur in capite ſeptimo. *Et quia tota hebdomada in cellis ſilentium tenemus, peccata noſtra Priori vel quibus ab eo injunctum eſt confitemur*, nempe in Sabbato. Id quod non de ſacramentali, ſed de communi culparum accuſatione explicat tertia compilatio Statutorum in partis ſecundæ capite undecimo, ubi relatis Guigonis verbis, explicationis gratiâ iſta ſubduntur. *Occurrente autem Capituli feſto in Sabbato, die præcedenti quæ ſinè tali feſto occurrit, confitemur. Semper autem confitemur in vigilia Natalis Domini, niſi eadem vigilia occurrat in Dominica vel in feria ſecunda: in quo caſu confitemur in Sabbato ſequenti. Providendum eſt enim, ut ſemper in qualibet hebdomada faciamus confeſſiones communes. Quandocumque in Capitulo confitemur, prolixitatem caveamus: In cella autem diffuſiùs poſſumus confiteri. Pro privata confeſſione quæ in cella fit vel alibi, non dimittitur generalis quæ fit in ſabbato.* Hinc manifeſtum eſt, Guigonis Statutum ſuperiùs memoratum non eſſe de confeſſione ſacramentali, cujus ille (ſi bene recolo) in toto Statutorum ſuorum libello non meminit, quaſi innueret, Cartuſienſium mores ac vitam ita comparatam eſſe debere, ut ſicut nullus erat locus peccatis gravioribus, ſic nullum tempus confeſſioni ſacramentali adſignari neceſſe eſſet. Et tamen Guigonis ævo peccata venialia in aurem Sacerdotum Monachi revelare ſolebant, maximè in dubiis cauſis, ubi culpæ gravioris latebat ſuſpicio, qua de re intelligendum videtur Regulæ ſancti Benedicti caput quadrageſimum ſextum, ubi errata communia coram omnibus exponi Abbati præcipit: *Si verò peccati cauſa latens fuerit, tantùm Abbati & ſpiritalibus ſenioribus pateſieri.* ubi *Patres ſpiritales*, Confeſſarios appellare videtur more veterum Græcorum Latinorumque recentiorum. Vigebat etiam initio ſæculi quinti decimi mos ille revelandi æqualibus peccata venialia, ut conſtat ex ſermone quodam Radulfi Ardentis in Litania majore, tametſi jam dudum ſacramentalis confeſſio venialium inducta erat, ſaltem apud Monachos. De hac confeſſione interpretandi ſunt Petrus Damiani, Petrus de Honeſtis, Guillelmus Abbas Monaſterii S. Theoderici, uti & S. Bonaventura, quorum teſtimonia hoc loco expendenda. Petrus Damiani in opuſculo quinto decimo de ſuæ Congregationis Inſtitutis, capite quarto & vigeſimo, Eremitam monet, ut *ſi aliquando conſiſtens in cellula, illicitum aliquod cogitando, vel etiam operando peccaverit, unde ſe quantumlibet conſcientia paveſacta remordeat, non ſtatim confeſſionis gratiâ prodat, vel propoſiti rigorem frangat:* ſed *Deo interim confiteatur & futuræ jam confeſſionis velut quaſdam illi arras in hunc modum tradat: Domine JESU Chriſte* &c. Ubi Petrus non videtur loqui de lethalibus culpis, quarum ſinè dubio confeſſionem religioni ſilentii prætuliſſet, homo purioris diſciplinæ amantiſſimus. Petrus de Honeſtis in libro ſecundo de Regula Clericorum, capite ſexto decimo præcipit, ut in feſtorum pervigilio *fiat omnium exceſſuum patens confeſſio. Si quis tamen aliquid privatè confiteri voluerit, confiteatur Priori ſive Presbyteris per Priorem ad hoc officium deputatis*, nempe etiam de levioribus noxis, quarum confeſſionem clariùs exprimit Guillelmus Abbas in libro primo de vita ſancti Bernardi Abbatis Claravallenſis capite ſexto, ita loquens de diſcipulis ejus piiſſimis: *Sed viri verè religioſi & piè prudentes, & in prædicatione ſermonum ejus venerabantur etiam quæ non capiebant, & in confeſſionibus ſuis licèt ad novum ſluerent auditum, eò quòd ſeminarium quoddam deſperationis præferre videretur infirmis, tamen juxta ſententiam ſancti Job nefas putabant contradicere ſermonibus Sancti.* Nempe ita leviora peccata, quæ ſibi confitebantur diſcipuli, Bernardus exaggerabat verbis, ut illi penè deſperatione fracti, ſpem conſectandæ perfectionis abjicerent.

Digitized by Google

rent. Omnium verò clariſſimè Bonaventura ſacramentalem venialium peccatorum confeſſionem ſuo tempore in uſu fuiſſe docet in librum quartum ſententiarum, diſtinctione ſeptima decima, parte tertia, articulo ſecundo, quæſtione prima. *Quamvis*, inquit, *de ratione ſui generis non ſit ea confiteri neceſſarium, tamen ea confiteri congruum eſt, maximè viris perfectis; quia utile eſt multùm, & pœna illis debita minuitur ex vi clavium*. In Actis ſanctæ Segolenæ Abbatiſſæ hic editis extat longè vetuſtius exemplum confeſſionis venialium erratorum. Segolena quippe cuidam Monacho, qui & ipſe Sacerdos erat, omnia *parva minimaque peccata, ſinè quibus eſſe non poſſumus, cùm gravia deeſſent, lacrymans confeſſa eſt*, utì legitur in capite vigeſimo tertio. Ex his patet, jam ante longa tempora homines purioris vitæ ſtudioſos de venialibus feciſſe confeſſionem, uti & modò, maximè ad ſerenandam conſcientiam in dubiis cauſis. Verùm illud intereſt, quòd Majores noſtri ſtata ejuſmodi confeſſionibus intervalla non definiebant, ſed ſuæ quemque conſcientiæ permittebant.

XCVI ante militum initiationem

Ut ante Monachorum, ſic ante militum initiationem confeſſio quondam præmittebatur. Nempe *Anglorum erat conſuetudo*, teſte Ingulfo Abbate Crulandenſi, *quòd qui militiæ legitimè conſecrandus eſſet, veſpere præcedente diem conſecrationis ſuæ, ad Epiſcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel Sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus peccatis ſuis confeſſionem faceret; & abſolutus, orationibus & devotionibus & afflictionibus deditus in Eccleſia pernoctaret, in craſtino quoque Miſſam auditurus gladium ſuper altare offerret, & poſt Evangelium Sacerdos benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret, & communicatus ad eamdem Miſſam ſacris Chriſti myſteriis, denuo miles legitimus permaneret*. Ità Ingulfus, qui ait eum modum initiandi militis odioſum Nortmannis fuiſſe. Et tamen ipſi Regum filii hoc ritu initiabantur milites, ut colligimus ex Orderico Vitali, qui in Hiſtoriæ libro quinto obſervat, Ricardum Guillelmi Anglorum Regis filium occubuiſſe, *antequàm militiæ cingulum acciperet*. Idem etiam factum in Gallia docet Chronicon Dionyſianum, in quo Philippus filius Philippi Regis, cognomento pulcher, *factus miles in feſto Aſſumptionis* beatæ Virginis perhibetur, idemque tres filios ſuos, Ludovicum, Philippum, & Karolum, in feſto Pentecoſtes *novos milites* ordinâſſe, & ipſi filii Regis *alios milites novos numero ampliùs quadringentos* accinxiſſe referuntur in Chronico Rotomagenſi apud Labbeum, tomo primo Bibliothecæ novæ, ubi etiam Philippus ſextus Johannem filium ſuum primogenitum accinxiſſe, & quadringentos novos milites ordinâſſe memoratur anno milleſimo trecenteſimo trigeſimo ſecundo, in octavis poſt feſtum ſancti Michaëlis, ſub cujus nomine & auſpiciis Ordo militum ab Ludovico undecimo poſteà inſtitutus eſt.

XCVII ante pugnam

Ante pugnam etiam milites peccata ſua Presbyteris revelabant, auctore Alcuino in epiſtola quadrageſima ſexta ad Damætam. *Valde ſollicitus ſum de itinere profectionis in hoſtem: quia plurima ſolent in talibus evenire pericula rebus. Tu verò iter tuum confeſſione confirmare, eleemoſynis roborare memento*. Audomarenſes opidani à Nortmannis obſeſſi, *compuncti ſe mutua confeſſione rebaptizaverunt, ac humili perceptione myſterii corporis & ſanguinis ſe munierunt*, ait auctor æqualis ejus temporis, in libro ſecundo de miraculis ſancti Bertini capite ſeptimo. Rex Arnulfus in obſidione Romana, *ſollemnitate Miſſarum celebrata, exercitum unanimiter interrogavit, quid facto opus ſit. Conveniunt omnes cum lacrymis fidem promittentes, confeſſionem coram Sacerdotibus publicè agentes*, in Annalibus Fuldenſibus ad annum octingenteſimum nonageſimum quintum. Villelmus Malmesburienſis Monachus in libro tertio de geſtis Anglorum, capite quinto-decimo laudat milites Nortmannos, quòd *tota nocte confeſſioni pecca-*

peccatorum vacantes, manè Dominico corpore communicaverint, antequàm pugnam cum Anglis inirent. Denique Dux Conradus anno quinto & quinquageſimo ſupra nongenteſimum pugnaturus contra Hungaros, *poſt Miſſæ celebrationem ſacramque communionem ab egregio porrectam Odelrico Confeſſore ſuo proceſſit adverſùs hoſtes*, ut legitur in Chronico Magadaburgenſi. Hinc Synodus Germanica Liptinis confirmata permittit, capite ſecundo, ut *in caſtris Princeps habeat unum vel duos Epiſcopos cum Cappellanis vel Presbyteris eorum, & unusquiſque Præfectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam poſſit*, quod Decretum Carolus Magnus in capitula Eccleſiaſtica poſtea tranſtulit anno octingenteſimo.

In extremis denique peccata Sacerdoti confiteri præceptum erat, ut ſuperiùs probatum eſt. Qua in re illud animadverſione dignum, obtinuiſſe aliquando hunc morem, ut reis capitis damnatis ſpatium confitendi negaretur. XCVIII in extremis.
Argumento eſt Dacco, Dagarici quondam filius, qui cùm à Chilperico Francorum Rege *vinctus detineretur, & cerneret ſe penitus non evaſurum, à Presbytero Rege neſciente pœnitentiam petiit, qua accepta interfectus eſt*. Hunc locum Gregorii Turonici Epiſcopi ex libri quinti capite vigeſimo quinto, ita reddidit Aimoinus in libri tertii capite vigeſimo nono: *Dacco confeſſus cuidam Presbytero peccata ſua, pœnitentiam Rege neſciente petiit; qua accepta interfectus eſt*. Et certè pœnitentiæ vocabulum apud Gregorium de confeſſione ſecreta interpretari cogit ipſe contextus, non verò de pœnitentia publica. Quid enim juviſſet Dacconem, accipere pœnitentiam publicam à Presbytero, quam perſolvere temporis anguſtia non patiebatur? aut quid demum remedii conſequebatur accipiendo, non obeundo pœnitentiam? Rectè verò *pœnitentiam*, hoc eſt Sacramentum pœnitentiæ peccata confitendo *petiit & accèpit*. Ex hoc uno loco refellitur Dallæi commentum duplex, unum, dum ait in libri quarti capite quinto, nullum extare exemplum confeſſionis factæ ab homine poſito in extremis ad uſque ſæculum nonum incluſivè: alterum in capite quadrageſimo ejuſdem libri, pœnitentiam ſimpliciter dictam ad octavum uſque ſæculum de pœnitentia publica, non de confeſſione intelligi. Porrò etiam ex hoc Gregorii teſtimonio intelligitur, reis capitis damnatis pœnitentiam ſeu confeſſionem negari ſolitam, ut Dacco *Rege neſciente* clam à Presbytero eam poſtulare coactus ſit. Exemplum aliud nobis ſuppeditat Ordericus Vitalis in hiſtoriæ ſuæ libro octavo de Conano quodam, qui cùm Rotomagum Guillelmo Rufo prodere tentaſſet, captus tandem a Rotberto Duce, *pro amore DEI confeſſionem ſibi permitti* poſtulavit, nec obtinuit. Severam hanc legem primi in Anglia ſæculo nono ſuſtulerunt Alfredus ſeu Aluredus Anglorum, & Guthurnus Anglo-Dannorum Reges, ſancientes in legum Eccleſiaſticarum capite octavo, ut *ſi quis reus mortis profiteri deſideret Sacerdoti, numquam negetur ei*, quam remiſſionem approbavit Edvvardus Rex Aluredi filius in Legum ab ſe & Guthurno conditarum capite quinto, in hæc verba: *Si quis rei capitalis damnatus ſua ingenuè Sacerdoti peccata confiteri cupiverit, id ei conceditor*. Seriùs in Gallia id permiſſum, nimirum anno trecenteſimo nonageſimo ſexto ſupra milleſimum, quo Carolus ſextus Francorum Rex multorum Procerum Eccleſiaſticorum & Laicorum precibus perſuaſus hunc morem abrogavit, cujus rei edictum integrum Fontano refert in tomo primo Edictorum. Profectus erat mos iſte ex antiqua diſciplina, quæ facinoroſis excommunicatis pœnitentiam denegabat, ſi tantùm in exitu eam petebant, ut Morinus obſervavit in libro primo de pœnitentia capite primo.

Digitized by Google

XCIX OBSERVATIO XXV. *Pœnitentia publica.* Nunc locus & occaſio poſtularet, ut de pœnitentiæ publicæ diſciplina, qualis ſcilicet per octavum ac ſubſequentia ſæcula tenebat, aliquas obſervationes proponerem. Nimirum octavo ſæculo Patres Concilii Cloveshovienſis graviter conqueſti ſunt de pœnitentiæ publicæ redemptione per eleemoſynas & Miſſas, dein Patres Cabilonenſis ac Remenſis Synodorum de ejus remiſſione, ac redemptione item per laborem peregrinationum *Romam Turonumve & alia quædam loca ſub prætextu orationis*, ut loquuntur Patres Cabilonenſes: tametſi Nicolaus Papa primus ob peregrinationem Romanam nonnihil relaxamenti conceſſit Vvimaro, aliiſque nonnullis publicæ pœnitentiæ addictis. Verùm quia Morinus modò laudatus & alii plures noſtro ævo copioſè & eruditè hoc argumentum tractaverunt, ei ſuperſedeo. Tantùm obſervo verum non eſſe id quod Dallæus adfirmat non ſemel, pœnitentiam publicam ab ineunte ſæculo tertio decimo ſeu ab Innocentii tertii Pontificatu extinctam penitus eſſe. Nam in præceptis conditis in Synodo Rotomagenſi anno ducenteſimo quadrageſimo quinto ſupra milleſimum iſtud legitur, *ut Presbyteri Parochianos ſuos ſollemniter pœnitentes faciant venire in capite jejunii ad cathedralem Eccleſiam, ut per Archiepiſcopum ſollemniter ab Eccleſia ejiciantur, & ſimiliter in die Jovis proxima ante Paſcha per Archiepiſcopum Eccleſiæ reconcilientur*, quod argumento eſt, etiam tum viguiſſe publicam pœnitentiam: cujus aliqua veſtigia in Eccleſia Romana ſuo remanſiſſe tempore auctor eſt Deſiderius Eraſmus in Exomologeſi.

C OBSERVATIO XXVI. *Societas pro ſuffragiis.* Eodem octavo ſæculo mutuæ ſocietates in commendationem vivorum, & præcipuè mortuorum; & Anniverſaria perpetua frequentari cœpta. De ejuſmodi ſocietatibus extat inſignis locus apud Venerabilem Bedam, qui in mercedem vitæ ſancti Cutberti ab ſe conſcriptæ, hæc rogat in prologo ad Eadfridum Epiſcopum & Monachum Lindiſfarnenſem: *Me defuncto pro redemptione animæ meæ, quaſi pro familiaris ac vernaculi veſtri orare & Miſſas facere, & nomen meum inter veſtra ſcribere dignemini. Nam & tu Sanctiſſime Antiſtes, hoc te mihi promiſiſſe jam retines: in cujus etiam teſtimonium futuræ conſcriptionis religioſo Fratri noſtro Godfrido manſionario præcepiſti, ut in albo veſtræ ſanctæ Congregationis meum nunc quoque nomen appareret.* Plures ea de re leguntur ſancti Bonifacii Epiſcopi Moguntini & Martyris epiſtolæ, in his Epiſtola centeſima ſexta ad Optatum Abbatem, ſcilicet Caſinenſem. *Diligenter quoque deprecamur, ut familiaritas fraternæ caritatis inter nos ſit, & pro viventibus oratio communis, & pro migrantibus de hoc ſæculo & orationes & Miſſarum ſollemnia celebrentur, quum alternatim nomina defunctorum inter nos mittentur*, & Epiſtola nonageſima quinta Cudberti Abbatis Vviremuthenſis ad Lullum Epiſcopum Bonifacii ſucceſſorem: *Nomina Fratrum, quæ ad nos miſiſti, cum nominibus hujus Monaſterii Fratrum dormientium in Chriſto ſcripta continentur, ita ut pro illis nonaginta & eò ampliùs Miſſas facere præceperim.* Iſtiuſmodi ſocietas non tantùm in gratiam Monachorum, ſed etiam amicorum & familiarium ejuſdem Monaſterii fiebat. Hinc Dado Abbas Hornbacenſis in Bonifaciana epiſtola octogeſima quarta ad Lullum: *Cum ſalutationis*, inquit, *officiis humili prece depoſcimus, ut iſtam familiam Chriſti & ſancti Petri in veſtra commemoratione ſemper habeatis, & ipſi pro omnibus amicis noſtris, tam Epiſcopis & eorum Clero, quàm Abbatibus & eorum Monachis, ſeu & Abbatiſſis vel DEO dicatis, in iſta Congregatione ſancti Petri oratores veſtros tam vivos quàm defunctos in veſtra mercede commemorare faciatis, ut in ſacris orationibus illorum eam aſſiduè memorare debeant, quatenus per illorum ſuffragia olim optatam adire mereamur januam paradiſi.* Deinde addit: *Similiter vos deprecamur, ut omnium amicorum veſtrorum nomina, tam vivorum, quàm defunctorum,*

rum, per præſentem Fratrem noſtrum Saganaldum per Breve ad nos dirigere faciatis. Brevia ſeu Breves iſti erant indiculi nominum eorum, qui in ſuffragiorum ſocietatem admittendi ſeu admiſſi erant, quales extant in Bonifacianis epiſtolis centeſimis octava, nona & undecima: quales item memorat Udalricus in libro tertio Conſuetudinum Cluniacenſium, capitibus trigeſimo, ſequenti, & ultimo. Quippe moris erat, ut prima quaque occaſione quotannis, ſeu ſtatim poſt mortem alicujus Abbatis aut ſpectatæ perſonæ, mitteretur ad ſocios Monachos epiſtola encyclica, in qua deſcribebantur potiora geſta defuncti Abbatis, & Rotulus, ſeu nomina defunctorum eo anno; ex parte verò ſociorum remitteretur carmen lugubre ſuper morte Abbatis ſpectatæve perſonæ (Titulum appellabant) cum Rotulo ſeu indiculo ſuorum etiam mortuorum: qui ab utriſque in Necrologiis inſcribebantur. Neque manſit penes ſolos Monachos iſte ritus; ſed ad Clericos etiam & Laicos permanavit. In Synodo Francofurtenſi ſub finem octavi ſæculi celebrata Carolus Rex commonuit Patres, *ut Alcuinum ipſa ſancta Synodus in ſuo conſortio ſive in orationibus recipere dignaretur, eò quòd eſſet vir de Eccleſiaſticis doctrinis eruditus. Omnis namque Synodus ſecundùm admonitionem Domini Regis conſenſit, & eum in eorum conſortio ſive in orationibus receperunt:* & in Concilio apud Saponarias poſt medium ſæculum nonum Epiſcopi ſtatuerunt, *ut pro ſe invicem omnes dum adviverent, preces hujuſmodi frequentarent, ſcilicet ut ſinguli pro cunctis per ſingulas hebdomadas feriâ quartâ Miſſam celebrarent: poſt vocationem autem cujuslibet eorum ſuperſtites obtinerent, ut pro eo qui deceſſerit, in ſedibus ſeptenæ Miſſæ totidemque vigiliæ Domino perſolverentur: à Presbyteris autem Monaſteriorum ſive villarum tres Miſſæ totidemque vigiliæ dependerentur. Exitus autem uniuscujuſque viciſſim piis currentibus litteris innoteſcat.* Qui in ejuſmodi ſocietatem adlecti erant, *Fratres conſcripti* appellabantur, apud Goldaſtum de Monaſterio ſancti Galli. Varia fuêre in ejuſmodi Societatibus officia, ſeptenaria, tricenaria; annona ſeu portio quotidiana Monachi, pauperibus expenſa in dies triginta: porrò ſocietates illæ non ex operum fiducia, qua Monachi inflati eſſent, ut Joachimus Vadianus calumniatur; ſed ex Fidelium perſuaſione profectæ ſunt, qua in animum induxerant ſuum, piorum hominum ſuffragia ob communionem Religionis Chriſtianæ plurimùm valere ad DEI gratiam conciliandam.

Societatibus iſtis acceſſêre anniverſaria perpetua per idem ferè tempus. A primis Eccleſiæ ſæculis defunctorum extremum diem anniverſariis precibus cultum fuiſſe teſtis eſt Tertullianus in libro de Corona militis, & Caſſianus in Collationis primæ capite nono-decimo, idque aliis argumentis probavit Gazæus in eum Caſſiani locum. An verò anniverſaria illa officia ſemel tantùm, an perpetuò recurrerent, non auſim adfirmare. Certè Candidus Monachus in Vita ſancti Eigilis Abbatis Fuldenſis, qui anniverſariam memoriam Fratrum defunctorum inſtituerat, ſatis innuit rem tum vulgatam non fuiſſe, ut proinde eam tueri & approbare neceſſarium judicaverit his verbis: *Simili conſilio atque devotione idem* (Eigil) *bonæ voluntatis vir anniverſariam Sturmis primi Abbatis, fundatoris Monaſterii Fuldæ, & memoriam omnium fratrum de hac luce defunctorum in Natale ſancti Ignatii Martyris Chriſti, qui paullò inferiùs ab hac anniverſaria numeratur, propter interceſſionem tanti Patroni in Miſſarum celebratione, pſalmodiis, & oratione ſancta celebrari ſancivit. Hujus rei ſiquidem conſtitutio dum cunctæ Congregationi perlecta eſſet, ac deinde ſi placeret interrogatum fuiſſet; reſpondebatur ab omnibus, placet. Sed ne cui fortaſſe hæc celebratio ſuperſtitioſa & caſſa eſſe videatur, legat Collationes ſanctorum Patrum, & ibi reperiet hujus feſtivitatis exemplum.* Hinc patet, rem iſtam his in partibus haud uſitatam fuiſſe, cui, ne ſuper-

CI OBSERVATIO XXVII Anniverſaria.

perſtitioſa videretur, exempli auctoritas præſtruenda fuerit. Quamquam nonnulla extant Anniverſaria Regum aliarumque illuſtrium perſonarum ante illud tempus inſtituta in Gallia, Chlodovei Magni ſcilicet in Eccleſia ſancti Petri, nunc ſanctæ Genovefæ; Childeberti ejus filii in Monaſterio ſancti Vincentii, ſeu ſancti Germani de Pratis; Dagoberti in Baſilica Dionyſiana, apud Luteciam Pariſiorum: quæ Anniverſaria in prædictis locis hactenus recoluntur, at quo tempore cœperint, ignoratur. Neque tamen putes ea recentiorum commenta fuiſſe. Siquidem Carolus Calvus in diplomate conceſſo Monachis Germanenſibus rogatu Gozlini Abbatis anno trigeſimo tertio regni ſui approbat *refectionem* Monachis parari ſolitam *in Anniverſario Childeberti Regis*. Synodus verò Piſtenſis anno octingenteſimo ſexageſimo ſecundo ratas habet refectiones, quas *Hilduinus Abba ordinaverat atque conſtituerat*, Dionyſianis in nonnullis feſtis, *atque in anniverſario Dagoberti Regis*. Rigobertus quoque Remorum Antiſtes, auctore Frodoardo in hiſtoriæ Remenſis libello ſecundo capite undecimo Eccleſiam ſancti Hilarii cum ſuburbio ad eam pertinente conceſſit Canonicis Eccleſiæ ſuæ, *ut in annua tranſitûs ſui die ſufficiens eis indè refectio pararetur*. In Anglia Ethelredus Rex Merciorum ſub finem ſæculi ſeptimi donationes fratris ac ſororum ſuarum Cœnobio Medehamſtedenſi factas confirmavit, *ut in anniverſariis ſuis eas haberent pro anima ſua*, utì legitur in calce decretalis Epiſtolæ Agathonis Papæ apud Spelmannum. Quidam huc trahunt locum ex Bedæ libro tertio capite ſecundo, pro Anniverſario Regis Oſvvaldi, ſed perperam. Quas enim vigilias Fratres Haguſtaldenſes quotannis celebrabant, id eo vivente *pro ſalute ejus* præſtabant *pridie, quàm poſteà idem Oſvvaldus occiſus eſt*. Anaſtaſius vulgatus in Leone ſecundo meminit *Anniverſitatis*, quo nomine neſcio an intelligat anniverſarium perpetuum. At relata teſtimonia ſufficiunt ad probandum, jam id genus anniverſaria quædam præceſſiſſe Eigilis Abbatis inſtitutionem, à cujus tempore factum eſt, ut res haud vulgaris à Regibus illuſtrioribuſque viris ad alios inferioris ordinis homines traduceretur. Primùm hac de re Statutum poſt Eigilem invenio in Synodo Abbatum Aquisgrani coacta anno ſeptimo-decimo ſupra octingenteſimum, *ut pro Abbate defuncto Anniverſarium fiat officium*, forſan pro uno dumtaxat anno. Norbertus Abbas Sancti-Gallenſis, qui anno milleſimo ſeptuageſimo ſecundo mortuus eſt, *primus* inter Abbates ejuſdem Monaſterii *Anniverſarium ſuum inſtituiſſe* dicitur in Necrologio, quarto Nonas Septembris. Porrò Goldaſtus obſervat, à diebus Manegoldi Decani anniverſarios dies cœptos in Alemannia ab omnibus utriuſque ſexûs celebrari circa annum ducenteſimum ſexageſimum ſecundum ſupra milleſimum. At ritum iſtum jam in morem ſæculo nono tranſiiſſe ſatis indicat Amalarius, cujus hæc verba in libro tertio de divinis Officiis capite quadrageſimo quarto: *Anniverſaria dies ideo repetitur, quia neſcimus, qualiter eorum cauſa habeatur in alia vita.* In majori Chartario Brivatenſi plura legi anniverſaria privatorum hominum nono ſæculo inſtituta; & ſæculo inſequenti Adalbero Mettenſis Epiſcopus *Anniverſaria piorum Pontificum* in magno ſumptu magniſque eleemoſynis celebrâſſe perhibetur. Præclarus hujus argumenti locus eſt apud Ordericum Vitalem, in Hiſtoriæ libro tertio, ubi Osbernus Abbas Uticenſis dicitur conſtituiſſe *generale Anniverſarium* ſingulis annis ſexto Kalendas Julii fieri pro patribus & matribus, pro fratribus & ſororibus omnium Monachorum Cœnobii Uticenſis. *In rotulo quidem longiſſimo omnium fratrum, dum vocante DEO ad Ordinem veniunt, nomina ſcribuntur, deinde patrum & matrum eorum, fratrumque ac ſororum vocabula ſubſcribuntur, qui rotulus penes aram toto anno ſervatur, & ſedula commemoratio inſcriptorum in conſpectu Domini*

agi-

agitur, *dum ei à Sacerdote in celebratione dicitur*, „ *Animas famulorum famula-* „ *rumque tuarum, quorum nomina ante ſanctum Altare tuum ſcripta adeſse vi-* „ *dentur, Electorum tuorum jungere digneris conſortio.* „ *Anniverſarium verò de quo loquimur, ſexto Kalendas Julii ſic agitur. Omnia ſigna ſerò & manè ad Officium defunctorum diu pulſantur, volumen mortuorum ſuper altare diſsolutum palam expanditur: & deprecatio priùs pro defunctis, poſteà verò pro vivis parentibus & benefactoribus cunctis fidelibus DEO offertur. Miſsa verò matutinalis ab Abbate celebriter canitur: ab eleemoſynario autem tot pauperes, quot Monachi ſunt, ipſa die in cœnobio colliguntur*, &c. Plura id genus exempla ex ſæculo nono mihi occurrerunt, Ludovici Auguſti cognomento Pii in Statutis Corbeïenſibus Adelardi Abbatis; Vvitlaſii Regis Merciorum apud Ingulfum; Heccardi Comitis apud Perardum in Monumentis Burgundicis. At originem rei inveſtigâſſe ſufficiat.

CII OBSERV. XXVIII. Signa pulſata in extremis.

Et quoniam de mortuis agi cœptum, notare juvat olim Signa ſeu Campanas Eccleſiæ pulſari ſolitas pro iis qui in agone mortis conſtituti erant. Locus eſt hanc in rem ferè ſingularis in Vita ſancti Sturmii Abbatis Fuldenſis hoc in ſæculo edita, qui morti proximus, *currere citiùs ad Eccleſiam juſſit, omnes gloggas pariter moveri imperavit, & Fratribus congregatis obitum ſuum citò adfuturum nuntiare præcepit, & pro ſe enixiùs orare poſtulavit*. In Britannia tamen poſt extremos halitus emiſſamque animam ſigna pulſabantur, teſte Beda in hiſtoriæ libro quarto, capite vigeſimo tertio, ubi agit de obitu Hildæ Abbatiſſæ: quâ mortuâ *Begu ſanctimonialis femina* alius Monaſterii, *audivit notum campanæ ſonum, quo ad orationes excitari vel convocari ſolebant, cùm quis de hoc ſæculo fuiſset evocatus*. Concilium verò Calchutenſe capite decimo præcipit, mortuo Epiſcopo, *ut pulſato ſigno omnis famulorum DEI cœtus ad Baſilicam conveniat*. Quamquam veri ſimile eſt, aliis in locis campanas etiam olim pulſatas in agone morientium, ut extrema vitæ periodus Domino precibus commendaretur. Certè apud Remos lugubris ille tinnitus, quo mortuorum obitus modò ſignificari ſolet, corrupto vulgi more appellatur, *l'Abbé mort*, quaſi diceres agonem mortis ſeu morientis, *l'Abboy de la mort*: inde tracta forſan appellatione, quòd olim ſignum illud in agone pulſari ſoleret.

CIII OBSERVATIO XXIX. Reliquiæ ſuper altare.

Obſervatu dignum eſt id, quod in Actis ſanctæ Vvalpurgis Abbatiſſæ refero ex ſancto Odone in libro ſecundo Collationum, capite vigeſimo octavo, nimirum deſiiſſe miracula ipſius Sanctæ, *quia ejus Reliquiæ erant ſuper altare Domini, ubi Majeſtas divini myſterii ſolummodo debet celebrari*: & ſanctus Bercharius Abbas Dervenſis Monachum quemdam graviter corripuiſſe viſus eſt, quòd ipſius Reliquias *ſuper altare* depoſuiſſet. Huc etiam ſpectant verba cujuſdam Anonymi in libro de Vita ſancti Servatii Tungrorum Epiſcopi, cujus Reliquiæ cùm juſſu Caroli Magni per Vvilgiſum Epiſcopum levatæ è tumulo fuiſſent, *ante altare poſitæ ſunt. Necdum enim*, ait Auctor, *præſumi fas erat, ut quidquam ſuper altare poneretur præter ſacrificium: quia menſa eſt Domini exercituum*. Alius mos inductus procedente ſæculo nono. Siquidem Reliquiæ ſanctæ Vvalpurgis *ſuper altare* locatæ ſunt anno octingenteſimo nonageſimo tertio, & poſt annos ferè octoginta, ſancti Svvithuni Vvintonienſis Epiſcopi arca itidem ſuper altare poſita eſt, tum ſub finem ſæculi noni Concilium Remenſe ineditum, cujus plura capitula citantur ab Reginone, Burcardo & Ivone, obſervari jubet, *ut menſa Chriſti, id eſt altare, ubi corpus Dominicum conſecratur, ubi ſanguis ejus hauritur, ubi Sanctorum Reliquiæ reconduntur; cum omni veneratione honoretur, nihilque ſuper eo ponatur, niſi capſæ cum Sanctorum Reliquiis & quatuor Evangelia*. Denique Ratherius Veronenſis Epiſcopus in Oratione ſynodica; *Super altare nihil ponatur, niſi capſæ aut Reliquiæ, aut fortè quatuor Evan-*

Evangelia, & buxida cum corpore Domini ad Viaticum pro infirmis. Quamquam ne tum quidem Reliquiæ paſſim ſuper altare perpetuò expoſitæ conſiſtebant, ſed feſtis tantùm ſollemnibuſque diebus: aliis reconditæ jacebant in concavo altaris loco, ut ſuperiùs vidimus in quarta decima obſervatione. Plura de adſervandis Sanctorum Reliquiis dicta ſunt in Præfatione ſæculi ſecundi.

CIV OBSERVATIO XXX. Romani ritus in Eccleſia Gallicana recepti

Inter octavi ſæculi novas res, Romani ritus in Eccleſia Gallicana Anglicanaque recepti, Organa Muſica in Galliam invecta. Galli ſiquidem *ab initio receptæ fidei*, ut loquitur Hilduinus Abbas in epiſtola Areopagiticis præfixa, alium *Miſſæ ordinem* ſervabant, *uſquequo tenorem quo nunc utitur Romanum ſuſceperunt*, quod factum putat Hilduinus hortatu Innocentii, Gelaſii, & Gregorii Magni Pontificum Romanorum: quorum epiſtolas ad Epiſcopos Galliarum *de more Romano in cunctis Eccleſiaſticæ auctoritatis muniis imitando* laudat Hilduinus. At ſeriùs depoſitum eſſe Miſſæ ordinem Gallicanum, conſtat ex reſponſis Gregorii Magni ad Auguſtinum: in quibus eo tempore *altera conſuetudo Miſſarum in Romana Eccleſia, atque altera in Gallia* fuiſſe perhibetur. Diſſidebat etiam Gallicana Eccleſia in cantu & pſalmorum tum ordine tum verſione ab Romana. Cantum Romanum in Gallias Pippinus ſublato Gallicano induxit *ob unanimitatem Apoſtolicæ Sedis & ſanctæ Dei Eccleſiæ pacificam concordiam*, teſtante Carolo Magno in Capitularis Aquiſgranenſis capite octogeſimo. Hinc Remigius Rotomagenſis Antiſtes Pippini frater, Monachos Romam direxit ad diſcendum cantum Eccleſiæ Romanæ. Dein Carolus Magnus animadvertens cantûs modos in diverſis Galliæ Eccleſiis diſcordare, duos Clericos Leoni Papæ direxit in ſchola Romana inſtruendos; quorum alterum apud ſe poſteà retinuiſſe, alterum Drogoni Mettenſi Epiſcopo conceſſiſſe memoratur in libro primo Monachi Sancti-Gallenſis. Romanos tamen aliquid de Gallicano cantu retinuiſſe auctor eſt Vualafridus Strabus in libro de rebus Eccleſiaſticis capite vigeſimo quinto. Quo in loco hic Auctor de verſione pſalmorum, quæ tum in uſu erat apud Gallos & Germanos, ita ſcribit: *Pſalmos autem cùm ſecundùm ſeptuaginta interpretes Romani adhuc habeant; Galli & Germanorum aliqui ſecundùm emendationem, quam Hieronymus Pater de ſeptuaginta editione compoſuit, pſalterium cantant: quam Gregorius Turonenſis Epiſcopus à partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Eccleſias tranſtuliſſe.* Anglicana Eccleſia paullò ante Gallicanam recepit cantum ritusque Romanos, & cantum quidem per Johannem Abbatem, Romanæ ſancti Petri Eccleſiæ Archicantorem, teſte Beda in Hiſtoriæ libro quarto, capite octavo decimo: ritus autem Romanos anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſeptimo in Concilio Cloveshovienſi, cujus extat hac de re canon tertius decimus. Porrò Alfonſus ſextus Hiſpaniarum *Rex digniſſimum Romanæ inſtitutionis officium* in Regno ſuo *celebrari* præcepit ſæculo undecimo, quod ipſe teſtatur in ſuo ipſius diplomate relato apud Yepezium in Chronici Benedictini tomo tertio.

* in aliis.

CV OBSERV. XXXI. Organa in Gallia.

Organa in Galliam invecta eſſe anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſeptimo, Eginhardus inprimis memoriæ prodidit his verbis: *Conſtantinus Imperator Pippino Regi multa miſit munera, inter quæ & organa, quæ ad eum in Compendio villa pervenerunt*. Organa ærea ante id tempus apud noſtrates fuiſſe in uſu, nullo conſtat argumento. Venantius quidem Fortunatus in carmine decimo libri ſecundi teſtatur, in Eccleſia Pariſiaca, *cymbalicas voces calamis miſceri acutis* ſolitas. At ejus verba de Organis æreis intelligi neceſſe non eſt: ſed hæc figuratè dicta de varietate vocum, diverſa inſtrumenta muſica imitantium. Quin ex Vualafrido Strabo intelligimus, Græcorum hoc inventum eſſe, & ab eis ad Gallos tranſiiſſe. Sic enim ille canit in verſibus Aquiſgra-

gra-

Digitized by Google

grani editis anno ſexto-decimo Ludovici Imperatoris de Templi Aquiſgranenſis apparatu.

Aſt alia de parte nitens fulgore coruſco
Auratus diſcurrit eques, comitante pedeſtri
Agmine tintinnum quidam, quidam Organa pulſant.
Dulce melos tantùm vanas deludere mentes
Cœpit, ut una ſuis decedens ſenſibus, ipſam
Femina perdiderit vocum dulcedine vitam.
Cedant magna tui ſupereſt figmenta coloſſi,
Roma: velit Cæſar magnus; migrabit ad arces
Francorum, quodcumque miſer conflaverit orbis.
En queis præcipuè jactabat Græcia ſe ſe,
Organa Rex magnus non inter maxima ponit.

Idem etiam prodit Monachus Gallenſis Anonymus in libro ſecundo de Vita Caroli Magni capite decimo. *Adduxerunt etiam iidem miſſi*, Conſtantini ſcilicet Imperatoris, *omne genus organorum, ſed & variarum rerum ſecum, quæ cuncta ab opificibus ſagaciſſimi Caroli quaſi diſsimulanter adſpecta, accuratiſsimè ſunt in opus converſa: & præcipuè illud Muſicorum organum præſtantiſsimum, quod doliis ex ære conflatis, follibuſque taurinis per fiſtulas æreas mirè perflantibus, rugitu quidem tonitrui boatum, garrulitatem verò liræ vel cymbali dulcedine coæquabat. Quod ubi poſitum fuerit, quàm diuque duraverit, & quo modo inter alia rei publicæ damna perierit, non eſt hujus loci vel temporis enarrare*. Nempe id periit, ut puto, in direptione Aquiſgranenſis Baſilicæ per Nortmannos. Ad hæc Joannes Papa octavus Annoni Epiſcopo Friſingenſi de Organis ita ſcribit: *Precamur autem, ut optimum Organum cum artifice, qui hoc moderari & facere ad omnem modulationis efficaciam poſsit, ad inſtructionem Muſicæ diſciplinæ nobis aut deferas, aut cum eiſdem redditibus mittas*. Vvolſtanus Monachus Ventanus in Prologo ad Vitam metricam Sancti Svvithuni, laudat Elfegum Ventanum Epiſcopum ob Organa in Ventano Monaſterio conſtructa, his verſibus.

Talia & auxiſtis hic Organa, qualia nuſquam
Cernuntur, gemino conſtabilita ſono.
Biſſeni ſuprà ſociantur in ordine folles,
Inferiúſque jacent quattuor atque decem.
Flatibus alternis ſpiracula maxima reddunt,
Quos agitant validi ſeptuaginta viri:
Brachia verſantes, multo & ſudore madentes,
Certatimque ſuos quiſque monet ſocios,
Viribus ut totis impellant flamina ſurſum,
*Et rugiat * pleno kapſa referta ſinu.* * Lrugiat et
Sola quadringentas quæ ſuſtinet ordine muſas,
Quas manus organici temperat ingenii.

Pluribus hæc mirifica Organa deſcribit Vvolſtanus: cujus lucubrationem aliaſque permultas ex Anglia accepimus beneficio & munificentiâ clariſſimi ac nobiliſſimi viri Domini Joſephi Vvilliamſonis, Regi Britanniæ ab archivis Statûs & à ſecretis intimis, qui non minùs litteratos amat fovetque, quam litteras. Ex his porrò manifeſtum eſt, Organa non ſolùm in Gallia, ſed & in Anglia fuiſſe in uſu ſæculo decimo. De Italia verò teſtatur Gerbertus in epiſtola nonageſima prima ad Raimondum Aureliacenſem Abbatem, in qua dicit non habere ſe quod ſcribat *ſuper organis in Italia poſitis ac Monacho dirigendo qui ea conducat*. Jam ergo uſus Organorum penes Monachos erat. Id quod

de

Digitized by Google

de Fiſcamnenſi Monaſterio adfirmat Baldricus Dolenſis Archiepiſcopus in epiſtola ad Fiſcamnenſes. *Illa in Eccleſia*, inquit, *unum erat, quod mihi non mediocriter complacuit, quod ad Deum laudandum & excitandum David canticis ſuis inſervit: Laudate, inquit, Dominum in chordis & Organo. Ibi ſiquidem inſtrumentum vidi muſicum fiſtulis æreis compactum, quod follibus excitum fabrilibus, ſuavem reddebat melodiam Organa illud vocant, certiſque temporibus excitabant*. Quibus verbis ſatis quidem innuit Baldricus, rariora id genus inſtrumenta fuiſſe, & maximè in Monaſteriis; additque non omnibus probari. *Non tamen ignoro, quia ſunt multi, qui tale quid in ſuis non habentes Eccleſiis, eos qui habent murmurando dilapidant: quos non obloquentes & detrahentes audemus nuncupare, qui quod Organa nobis innuant, neſciunt exponere*. Sic multa ille in hunc modum. Quamquam non deſunt etiam noſtro ævo, qui Organorum uſum in Eccleſiis, maximè verò cœnobiticis improbant, alii mediâ incedentes viâ tolerant ea ubi ſunt, inducenda eſſe ubi non ſunt pernegant.

CVI OBSERV. XXXII. Canonici in Eccleſiis Cathedralibus.

Suntqui etiam ſæculo octavo collegia Canonicorum in Eccleſiis cathedralibus primùm cœpiſſe exiſtimant. Et quidem ante illud tempus rariora fuiſſe ejuſmodi Collegia conſtat, non tamen nulla. Quippe ſæculo ſeptimo Paulus Epiſcopus Veroduni, Tetricus Audiſiodori, Rigobertus Remis Canonicos inſtituiſſe, an reſtituiſſe feruntur. Attamen jam ante ea tempora numeroſum Clericorum cœtum in nonnullis fuiſſe Eccleſiis, certum eſt ex Venantio Fortunato, qui Clerum Eccleſiæ Pariſiacæ celebrat in libri ſecundi carmine decimo in hunc modum:

Celſa Pariſiaci Cleri reverentia pollens.
Eccleſiæ genium, gloria, munus, honor:
Carmine Davidico divina poëmata pangens,
Curſibus aſſiduis dulce revolvit opus.
Inde Sacerdotes, Leviticus hinc micat ordo:
Illos canities, hos ſtola pulchra tegit.
In medio Germanus adeſt Antiſtes honore,
Qui regit hinc Juvenes, ſubrigit inde Senes.

Hinc etiam patet, pſallendi morem aſſiduum ſeu quotidianum in iſta Eccleſia tum obtinuiſſe, & in aliis indubiè permultis, contra quam nonnulli opinantur. Canonici etiam erant ſæculo ſeptimo in majori Eccleſia Namnetenſi, utpote qui dedicationi Baſilicæ Antrenſis interfuiſſe dicuntur in Actis ſancti Hermenlandi Abbatis.

§. VII.

Obſervationes Monaſticæ.

CVII OBSERVATIO XXXIII Abbates Diaconi.

AD res Monaſticas, quod attinet, adverto per iſtud ſæculum octavum fuiſſe Abbates nonnullos, qui ſolùm Diaconi erant, non Sacerdotes, quales fuêre Benignus Abbas Fontanellenſis in Gallia, Sigfridus Gervvenſis in Britannia Inſula. Immo Joannes Abbas à Paulo Papa miſſus ad Pippinum Regem, Subdiaconus duntaxat appellatur in Pontificiis litteris octava decima & vigeſima Codicis Carolini. Certè in primordiis Ordinis noſtri, tametſi Sacerdotio initiati erant Abbates plerique, non tamen omnes, nam ſanctum Maurum Abbatem, ſancti Patris Benedicti diſcipulum, Magiſtri cariſſimi hortatu, an etiam exemplo, Levitici tantùm Ordinis fuiſſe conſtat. Quid ſequioribus ſæculis, nono ſcilicet & ſubſequentibus, hac in re contigerit, paucis conſiderare

re

re juvat. Anno ſeptimo decimo ſupra octingenteſimum Abbates in Synodo Aquiſgrani congregati ſtatuerunt capite ſexageſimo ſecundo, *ut Abbas, Prapoſitus, vel Decanus, quamvis Presbyteri non ſint, Lectoribus benedictionem tribuant*. Quod ſanè conſentaneum Regulæ in capite ſexageſimo, ubi ſanctus Benedictus agens de Sacerdote, qui voluerit in Monaſterio habitare; *Concedatur ei*, ait, *poſt Abbatem ſtare & benedicere*. Poſt Abbatem, inquit, etiamſi Abbas Presbyter non ſit, uti explicant Patres Synodi Aquiſgranenſis: quorum ævo proinde Abbates quidam Sacerdotii expertes erant. Et in Regula Magiſtri Abbas Presbyter non erat: nec Sacerdotes tamen quidquam agendi ſupra ceteros poteſtatem habebant, ex capite octogeſimo tertio. Paullò poſt Synodum Aquiſgranenſem Eugenius Papa primus in Concilio Romano, H Ludovici Auguſti anno tertio decimo, de Abbatibus ita decernit canone vigeſimo ſeptimo: *Sacerdotalem quoque honorem ſint adepti, ut peccantium ſibi ſubjectorum Fratrum valeant omnimodis refrenare & amputare commiſſa*. Et tamen anno tertio poſt mortem Ludovici pii Abbas Fontanellenſis erat Herembertus Diaconus: itidem Nicolaus de Nortmannia Cœnobii ſancti Audoëni apud Rotomagum Abbas, teſte Orderico Vitale, anno milleſimo nonageſimo ſecundo. Goffridus Abbas Vindocinenſis, nonniſi poſt adeptam Cardinalatûs dignitatem Presbyter ordinatus eſt: Denique ut uno ſaltu alia ſæcula concludam, Chriſtophorus Abbas Stabulenſis obiit Diaconus anno ſeptuageſimo ſexto ſæculi proximè elapſi.

CVIII OBSERV. XXXIV. Sacerdotum numerus in monaſteriis.

Hæc verò Abbatum Diaconorum electio haud quaquam fiebat ob penuriam Sacerdotum in Monaſteriis, ſed quòd ſuffragiorum major pars in Diaconum prævaleret. Quod ut palàm fiat, lubet quibuſdam exemplis demonſtrare, quot nonnullis in monaſteriis Presbyteri fuerint per tempora mediæ ætatis. Angilbertus Abbas in Cœnobio Centulenſi Monachos trecentos, puerоſque centum inſtituit, ac diviſit in turmas tres, ſtatuitque, *ut ſi non plus, vel triginta à Fratribus diverſorum chororum per diverſa altaria Miſſæ quotidie agerentur, exceptis illis duabus de conventu, quæ manè & meridie ſolemniſſimè celebrantur*, Auctore Hariulfo in Chronico Centulenſi. Quem locum paullò ſubobſcurum ita interpretor, ut ex ſingulis turmis, quæ centum monachis conſtabant, Presbyteri minimùm triginta Miſſas totidem celebrarent, in ſumma nonaginta ſingulis diebus; quod Caroli Magni principatu contigit. Non multò pòſt in Monaſterio ſancti Galli *ſub Salomone Abbate fuerunt ſimul Presbyteri quadraginta duo, Diaconi quatuor & viginti, Subdiaconi quindecim, pueri viginti*, teſtante Ekkehardo: & in brevi indiculo Monachorum Dionyſianorum recenſentur Sacerdotes triginta tres, Diaconi ſeptemdecim, Subdiaconi quatuor & viginti, Acolythi ſeptem, Monachi quadraginta unus, omnes centum viginti duo, in Spicilegii tomo quarto. Ex triginta Monachis Crulandenſibus, quos Ingulfus ſcribit fugiſſe rabiem Nortmannorum anno octingenteſimo ſeptuageſimo, *decem erant Sacerdotes, ceteri inferiorum graduum exſtiterant*. In Chronico Piſcharienſi anno milleſimo quadrageſimo ſexto electioni Dominici Abbatis ſubſcribunt Presbyteri minimùm viginti ex Monachis triginta duobus. Ex quibus intelligitur, paullò minorem, quam modò, Presbyterorum in Cœnobiis noſtris numerum per ea tempora exſtitiſſe.

CIX OBSERVATIO XXXV. Interdictus feminis ingreſſus in Eccleſias Monachorum.

De interdicto feminis ingreſſu in Eccleſias noſtras, quædam obſervavimus in Præfatione ſæculi ſecundi: hìc nonnulla rurſus animadverſione digna recurrunt ex his Actis repetenda. Viguit ejuſcemodi lex in Cœnobiis Sithivenſi & Fuldenſi uſque ad ſæculum decimum quartum. Una Flandriæ Comitiſſa, nomine Adala, ſæculo decimo, gratiâ poſtulandæ a ſancto Bertino ſanitatis, id obtinere potuit ex conſenſu Epiſcoporum Tarvannenſis & Cameracenſis, qui

Digitized by Google

acceptâ etiam à Monachis licentiâ anno Nativitatis Domini nongenteſimo trigeſimo octavo , annoque quinto Ludovici Regis , feriâ ſecundâ Paſcha introduxerunt eam præfati Epiſcopi in eodem Monaſterio , id eſt in Eccleſiam Monaſterii , *non ſinè tremore maximo : quoniam hoc illa prima facere præſumpſerat , quod antea Reginarum nulla concupiſcere audebat*, ex libro ſecundo de miraculis ſancti Bertini. Nec deinceps id permiſſum ad ſæculum uſque decimum quartum , ut conſtat ex Johanne Iperio. Eadem lex tanta etiam Religione in Fuldenſi Monaſterio ſervata eſt, (quod maximè conſtat ex Actis S. Liobæ Abbatiſſæ, cui uni licuit Baſilicam Fuldenſem ingredi ex conceſſione ſancti Bonifacii popularis & conſanguinei ſui) ut Fridericus Imperator , cognomento Ænobarbus , ingreſſu Baſilicæ Monachorum Fuldenſium abſtinuerit, *quia Regina in comitatu ejus erat.* Idem refert de Albrata Comitiſſa Chriſtophorus Brovverus in libro primo Fuldenſium antiquitatum capite octavo, ubi obſervat, Fuldenſe templum fulmine de cœlo tactum conflagrâſſe anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo octavo, ſeptima die menſis Junii , id eſt triduo poſtquàm ſancti Bonifacii feſta luce feminis in Baſilicam & Monaſterii ſæpta tunc primùm ingreſſus datus, ex conceſſione videlicet Bonifacii Papæ noni, qui rogatu Johannis Merlavii Abbatis, priſtini interdicti rigorem emollierat diplomate dato ante annos duos. Quid principatu Pippini cuidam feminæ Anglæ vocabulo acciderit ob violatam Baſilicæ Beſuenſis religionem , memorat Johannes Monachus in Chronico Monaſterii ſui . Eamdem diſciplinam à Columbano ſibi traditam Luxovienſes Cœnobitæ ſervaverant ad medium uſque ſæculum nonum , *quo Hubertus Clericus, Boſonis filius , Monaſterium in commemoratione beati Petri Apoſtoli Luxovio conſtitutum, cujus clauſtri aditus mulieribus numquam patuerat , hoſtili modo ingreſſus cum illicitis mulieribus per aliquot dies remorari non trepidavit*, qua de re eum arguit Benedictus Papa tertius in epiſtola ad Epiſcopos in Regno Caroli conſtitutos. Quin Turonici Canonici Baſilicæ Martinianæ eam quam a Monachis acceperant diſciplinam aliquamdiu etiam abjectis monaſticis Inſtitutis retinuerunt, uti apparet ex epiſtola Leonis Papæ ſeptimi ad Hugonem Abbatem, quæ extat in tomo ſecundo Spicilegii , & ſanctus Odo Abbas Cluniacenſis in libro de combuſtione Eccleſiæ ſancti Martini conqueritur, quòd ſanctus ille locus priſtina religione relicta *commune diverſorium* eſſe permittatur . Utinam nunc ſaltem chorus modulantium Eccleſiæ miniſtrorum ſecretus eſſet à conſpectu & concurſu promiſcui vulgi; utinam religioni haberentur ſacri altaris gradus, ad quos non raro mulierculæ obrepunt impunè.

CX OBSERV. XXXVI. Miraculorum frequentia piis ſuſpecta Monachis.

Huc etiam pertinet conſideratio de religione Majorum noſtrorum , qui miracula, ſi quando per Sanctos factitabantur in Baſilicis ſuis, aut occultare, aut cohibere pro virili ſtudebant . Inſigne eſt eam in rem factum Medianenſium Monachorum in Actis ſancti Hildulfi ex Epiſcopo Trevirenſi Abbatis Medianenſis primi. Hi nimirum cùm ob frequentia ſancti Spinuli miracula paterentur hominum turbas eò confluentium; ne *à Regia via* diſciplinæ regularis his incommodis avocarentur , *ex obedientia* ſancto Spinulo etſi mortuo præceperunt, ut à patrandis miraculis ceſſaret, quod incunctanter conſecutum fuiſſe tradit Richerius Monachus Senonienſis . Idem etiam præſtitêre quondam in ſanctum Gibrianum Remigiani noſtri, & Clarevallenſes in ſanctum Bernardum . Eodem ſpectat exemplum Sarlatenſium Monachorum , qui cùm ſancti Pardulfi Abbatis corpus è Garactenſi Monaſterio acceptum juxta loculum ſancti Sacerdotis Lemovicenſis Epiſcopi collocâſſent, fierentque in dies miracula, quibus illic frequens populus invitabatur, ſanctum *Abbatem à Pontifice ſeparantes , in Eccleſiam ſancti Johannis extra Monaſterium tranſtulerunt*, ut turbam miraculorum ſe-

ſequacem eò removerent. Nec prætereundum hoc loco eſt id, quod Rudolphus Abbas Trudonianus de Guntramno Abbate commemorat in Chronici Trudonenſis libro primo. *Hujus vitæ ultimis annis*, inquit, *Domini noſtri Trudonis ſepulchrum frequentiſſimè cœpit coruſcare miraculis, quæ ille ſtudioſiſſimè ſatagebat occultare*. Cujus facti rationem hanc reddit: *Sagaci enim pectore concipiens quod futurum erat, ſigna data eſſe infidelibus, non fidelibus dicebat: quod non longè poſt illum nonnulli de noſtris experti ſunt, qui inter ipſa quoque miracula DEUM offendere non timuerunt*. Nimirum ut Rudolphus ipſe obſervat initio libri ſecundi, ſuccedente Adelardo ſecundo Abbate, *cœperunt* haberi *miracula & virtutes ſepulchri ſancti Trudonis non tam timori & reverentiæ, quàm oſtentui & populari gloriæ*. Concurrentibus eò peregrinorum turbis, *oratorium, chorus, templum, clauſtrum, pratum nocte dieque non inveniebatur à multitudine vacuum, quarum perſtrepentium continua inquietatio magna fiebat moleſtiæ & Ordinis impedimento: ſenioribus ſolitis & volentibus Deo ſervire in quiete & ſilentio; juniores verò, quibus tædio erat religio, & diſciplina odio, gratulabantur priùs occultè hac quaſi neceſſitate ſe magiſtra Regulæ mandata præterire*. Hinc labefactata diſciplina regularis, violatæ ſilentii leges, ſpreta Majorum imperia, in proprios uſus converſæ res, uti genuinè ac patheticè rem deſcribit Rudolphus, magno ſanè poſterorum documento. Demumque ita concludit: *Quantò longiùs ferebatur relatione peregrinorum glorioſa celebritas miraculorum ſancti Trudonis, tantò & noſtrorum reprehendebatur ſæcularitas ex levitate morum & abuſione diſciplinationis. Erat enim ſumma opportunitas quibuſque noſtri Ordinis perire volentibus ex peregrina, ut dixi, veniente & abeunte multitudine, tum ex confracti Monaſterii vaſta reparandaque amplitudine*. Audiant hæc qui turbas populorum amant, illi nempe, quibus nulla ſanctior feſtivitas, quàm quæ celebratur in frequentia tumultuantis vulgi; ubi ſcilicet bellè fervet pietas, dum multitudo vagos rapit oculos, nec mentem ſinit rebus divinis, ut par eſt, occupari.

Eodem ferè octavo ſæculo inducti ſunt Abbates ſæculares, & Advocati Monaſteriorum. Ab ipſis Ordinis noſtri primordiis Monachi liberam habebant eligendi Abbatis facultatem. Eam primò ad ſe traducere moliti Epiſcopi, tum etiam Clerici: qui per ſpeciem Eccleſiaſtici muneris in Monaſteriis exercendi captabant regimen abbatiale. Extant plures adversùs ejuſmodi Clericos epiſtolæ Gregorii Magni citatæ ab Johanne Diacono in libro ſecundo vitæ Gregorianæ capite quinquageſimo quarto. Ut verò ab ejuſmodi ambitu removerentur ſæculares, Privilegia ſubinde ab ſummis Pontificibus, Epiſcopis & Regibus petita obtentaque ſunt, maximè ſæculo ſeptimo. Dein Carolus Princeps, cognomento Tudes, variis bellorum tumultibus impeditus & exhauſtus, Abbatias, immo & ſedes epiſcopales Laicis hominibus conceſſit, & pleraque Eccleſiarum prædia in beneficium attribuit; aut certè eo bellis occupato Sæculares ipſi res Eccleſiæ invadebant impunè, atque alii aliis pro libito tradebant. Qua de re conqueſtus eſt Bonifacius Apoſtolicæ ſedis Legatus in epiſtola trigeſima ſecunda ad Zachariam Papam his verbis: *Modò maxima parte per civitates, Epiſcopales ſedes traditæ ſunt Laicis cupidis ad poſſidendum, vel adulteris Clericis, ſcortatoribus, & publicanis ſæculariter ad perfruendum*, eòque tandem proceſſit mali labes, ut etiam Abbatiæ ſeu virorum Monaſteria feminis in beneficium traderentur. Sic Remigius, Pippini Regis frater, Anglæ cuidam Theodardi uxori Beſuenſe; ſic Lotharius Vvaldradæ pellici Lutrenſe; alii alia Monaſteria commiſerunt. Hinc fugati tum vi, tum inopiâ Monachi: Cœnobia in ſolitudinem redacta: prædia in precarium quibuslibet conceſſa: denique periit Ordo ferè omnis. Iſtius temporis calamitatem egregiè deſcribit Fontanellenſis

CXI OBSERV. XXXVII. Abbates ſæculares.

Digitized by Google

Chronographus, agens de Teutſindo Abbate: qui locum regiminis adeptus anno ſeptingenteſimo trigeſimo quarto, *mox rebus ablatis in maximam paupertatem hoc quondam glorioſum cœnobium redegit. Nam penè tertiam ſacultatum partem abſtulit, ſuiſque propinquis ac regiis hominibus ad poſſidendum contradidit. Nempe melius eſſet*, addit paullò pòſt, *ea die quando præfatæ res de iſto cœnobio fuerunt ſublatæ, ut ignis ibi accenderetur, qui univerſa ædificia funditus conſumpſiſſet: quoniam decies antea quiviſſet readificari, quàm tales res adquirere. Nam unde milites Chriſti alimoniam conſequebantur, indè nunc paſtus exhibetur canibus: & unde lumen ante aram Chriſti in Eccleſia lucere ſolebat, indè armillæ, baltei, & carceres fabricantur, nec nòn ſellæ equinæ auro argentoque decorantur, - - Tales quippe Rectores nequiores ſunt paganis: quoniam ſi pagani locum ipſum cremaverint, terram tamen ſecum non tollunt.* Nec laudabilioris vitæ fuit Vvido Teutſindi Succeſſor. *Hic propinquus Caroli Principis fuit, qui etiam Monaſterium ſancti Vedaſti, quod eſt in Atrebatenſi civitate, jure regiminis tenuit anno uno, ſicut & iſtud. Erat autem de ſæcularibus Clericis, gladioque, quem ſemiſpiacium* (rectiùs *ſemiſpathium*) *vocant, ſemper accinctus, ſagoque pro cappa utebatur, parumque Eccleſiaſticæ diſciplinæ imperiis parebat. Nam copiam canum multiplicem ſemper habebat* &c. Is erat Monaſteriorum in Gallia ferè omnium miſerabilis ſtatus, cui malo jam altas radices agenti remedium adhibere conati ſunt, optimi quippe Principes, Carolomannus, Pippinus, Carolus & Ludovicus Auguſti, itidemque Carolus Calvus; eiſque collaboraverunt Epiſcopi Gallicani in Conciliis Sueſſionenſi anno ſeptingenteſimo quadrageſimo quarto in capite tertio; Vernenſi anno octingenteſimo quadrageſimo quarto in capite itidem tertio; Meldenſi anno inſequenti, in capite decimo; & Troslejano anno nongenteſimo nono, in capite tertio: quibus in Conciliis luctuoſus rerum ſtatus patheticè deſcribitur maximè in Troslejano, cujus hæc fuit ſententia: non poſſe reſtitui deformatum Ordinem monaſticum, niſi per Abbates Regulares. Sic enim loquuntur Patres: *Quomodò igitur aurum ſinè aurifice in priſtinum & optimum non poteſt reformari colorem: ſic & monaſtica vita ſinè regularis Abbatis providentia ad priſtinum atque optimum vivendi nequit reformari ordinem. - Cenſemus igitur, ut Status Monaſteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & canonum conſtituta ſervetur: & ut Abbates ſint religioſæ perſonæ, & quæ regularem noverint diſciplinam.* Huc etiam Romani Pontifices auctoritatem ſuam adhibuerunt, in quibus Nicolaus Papa primus in privilegio, quod conceſſit Tranſulfo Abbati Corbeienſi, vetat præfici Monaſterio *Abbatem Canonicum, aut Laicum, aut alterius Monaſterii Monachum: quoniam Monachico Ordini præficere vel Laicum, vel Canonicum, non eſt ſervare Ordinis profeſſionem, ſed evertere: quòd unuſquiſque Præpoſitus cujus eſt Ordinis, ejus quoque erit & propagator: nec bene diſponet aliquando cujuſcumque militiæ vitam, cujus non fuerit ipſe qui diſponit æmulator.* Dein Reges monet his verbis: *Non decet, neque juſtum videri poterit, ut ſibi militantibus de Eccleſiæ Chriſti poſſeſſionibus mercedem reſtituant: & quod de Republica ſua retribuere debent, id reddere velint de his quæ collata ſunt Deo.* Tandem Hugo tertiæ ſtirpis regiæ nunc feliciter imperantis caput, integram Eccleſiis eligendorum Præfectorum libertatem reſtituit. Lege Dadini librum quintum de Ducibus & Comitibus in capite decimo-tertio, qui etiam capite ſexto agit de Advocatis Monaſteriorum, de quibus pauca hic obſervanda.

CXII OBSERV. XXXVIII Advocati Monaſteriorum.

Quod in Eccleſia Romana & Orientali præſtitêre Defenſores, id ut in Monaſteriis agerent inſtituti Advocati ſunt. Id muneris primò quidem ſuppleverunt Reges plerique, qui loca Deo ſacra in ſuam (ut vocabant) mundeburdem ſeu tutelam ac defenſionem ſuſcipiebant. Poſteà verò quàm multiplicatis Mo-

Monaſteriis regia cura ſingulis defendendis ſufficere viſa non eſt, ſubrogati ſunt homines præpotentes, Duces ac Comites, qui auctoritatis ſuæ præſidium Cœnobitis accomodarent. Obſtitêre primò Epiſcopi nonnulli, quos inter Synodi Cabilonenſis Patres circiter medium ſæculum ſeptimum præcipiunt capite quinto decimo: ut *Abbates & Monachi aut Agentes Monaſterium patrocinio ſæculari penitus non utantur, nec ad Principis præſentiam ſinè Epiſcopi ſui permiſſu ambulare audeant*. Attamen vicit ipſa rei neceſſitas, ut ſcilicet hominum ſæcularium Eccleſiaſticis rebus inhiantium cupiditas reprimeretur. Quippe Chlotarius, Chlodovei junioris filius, *illuſtrem virum Gengulfum* Beſſuenſibus Monachis *Advocatum* conceſſit *anno decimo regni ſui*: nimirum *ut omnes cauſas ipſius Monaſterii proſequeretur, & ablata reſtitueret*. Poſteà Carolus Magnus in Capitulis Eccleſiaſticis, quæ extant apud Sirmondum ad annum octingenteſimum primum, ſtatuit capite trigeſimo quarto, *ut Epiſcopi & Abbates Advocatos haberent, & ipſi* (Advocati) *haberent in illo Comitatu propriam hæreditatem, & ut ipſi recti & boni eſſent, & haberent voluntatem rectè & juſtè cauſas perficere*. Hanc provinciam ſuſcepêre plerique Monaſteriorum conditores, ipſorumque poſteri, ſiquidem ſatìs virium habebant & auctoritatis: ſin minùs alii optimates à Monachis electi, & approbati à Rege. Hinc Albertus Bremenſis Archiepiſcopus cùm Goreceníe Monaſterium erexiſſet, decernit, *ut quiſquis in ſtirpe noſtra*, inquit, *laicus ceteris ætate provectior fuerit, hic noſtra conſtitutione huic loco Advocatus conſtituatur. Si verò evenerit, ut talis de ſtirpe noſtra deficiat, quemcunque Abbas cum conſilio Fratrum ad defenſionem & utilitatem loci expetierit, hunc Archiepiſcopus Bremenſis Advocatum conſtituet*. Ita legitur in fragmento Chronici Gorecenſis poſt Vvitichindi librum de geſtis Saxonicis. Monaſterium ſancti Galli, propterea quòd *non ex regalibus donariis ſed ex privatorum traditiunculis accreverat, cùm nullum privilegium aliorum monaſteriorum, neminem ſui defenſorem vel Advocatum reperire potuiſſet*, Ludovicus Auguſtus tuendum accepit, teſte Monacho Sancti Gallenſi in libro primo de Vita Caroli Magni, capite quinto. Atque ut Advocati adverſariis ſe ſe validiùs opponerent, ſtipendium ac merces conſtituta eis eſt: ipſique adeò Monaſteriorum lites omnes proſequebantur, immo & duella (ſi neceſſe erat) ſuſcipiebant, & ad caſtra pergebant cum militibus ſeu cum vaſſis & hominibus Monaſteriorum, quæ Regi militiam debebant. Stipendium illud erat annuus cenſus tertiave pars emendarum: quo nomine pecuniarias multas appellabant. Theodericus Flandrenſis Comes in generali privilegio Monachis Bertinianis conceſſo anno centeſimo quadrageſimo ſeptimo ſupra milleſimum, ſtatuit, *ut quicumque Advocatus fuerit ejuſdem Eccleſiæ juxta Inſtitutum Balduini Inſulani, iturus in regalem expeditionem ſemel in anno, unum bacconem & unam penſam caſeorum, & unum ſummarium; vel pro his unam marcam argenti ab Abbate accipiat, & ſingulis annis de unaquaque terra villæ de Arcbas dimidiam firtalam avenæ habeat, eo pacto, ut nihil umquam de eadem villa qualicumque cauſa exigat aut accipiat, & ut Eccleſiæ opportunum ſuæ defenſionis auxilium non ſubtrahat*. Advocatus Monaſterii Senonienſis in Voſago, *tertiam partem emendarum, illorum ſcilicet placidorum ad quæ ab Abbate vocatus erat, accipiebat; ad cetera manus non extendebat*, ut legitur in Chronici Senonienſis libro ſecundo capite quinto. Duellorum ab Advocatis ſuſceptorum in cauſis Monaſterii ſui exempla extant non pauca. Unum in libro de miraculis ſancti Benedicti auctore Adrevaldo capite vigeſimo quinto & ſequenti. Aliud in libro ſecundo de miraculis ſancti Bertini capite quinto decimo, notatu dignum. Tertium in notis ad Guibertum. Ad finiendam litem Advocati etiam actionem omnem proſequi debebant, & juramentum (ſi quando exigebat res) præſtabant. Exemplo eſt lis inter Archepiſcopum

Tre-

Trevirenſem Abbatemque Prumienſem ventilata coram Carolo Magno pro Cella ſancti Goaris, apud VVandalbertum in libro de miraculis ipſius Sancti: ubi Prumienſis Cænobii Advocatum Ratbertum nomine appellat *Cauſidicum Monaſterii.* Officium iſtud in dignitatem evaſit, quæ una cum annuo ſtipendio tranſibat ad hæredes Advocatorum. Tempore procedente, qui Monaſteriorum defenſores eſſe debuerant, eorum deprædatores ac direptores exſtiterunt: ac demum Advocatiæ pretio Monaſteriis vindicatæ, Sæculo quarto decimo penitus extinctæ ſunt. Theodericus Abbas Gemeticenſis à Dragone Ambianenſi Comite annuos cenſus, quos is pro jure Advocati exigebat in Geneſtevilla, redemit *offerendo ſexaginta & duas libras Rotomagenſis monetæ, nec non & ſex equos permagni pretii,* ut legitur in charta hac de re condita anno milleſimo trigeſimo, quam habes in calce hujus ſæculi. Idem pactum fecerunt Monachi Senonienſes cum Simone Lotharingiæ Duce anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo. Porrò antequam munus inirent Advocati, Abbati Monachiſque præſtabant ſacramentum, cujus hæc forma in manuſcripto codice Monaſterii ſancti VValarici.

Vos juratis per DEUM & omnes Sanctos, quorum Reliquia hic ſunt & alibi, quòd vos ab hac hora & deinceps benivolentiam & fidelitatem habebitis & portabitis huic Eccleſiæ ſancti VValarici, & omnibus membris: & etiam poſſeſſiones omnes, & omnia jura iſtius Eccleſiæ bona fide juvabitis ad defendendum & cuſtodiendum de omni injuria ſeu violentia adverſùs omnes ſecundùm veſtram poſſibilitatem, quotieſcumque ſuper his fueritis requiſitus? Concludat Abbas: ita vos juvet Dominus.

Iſtud juramentum ibi præſtitit Rotbertus Drocarum Comes anno treceteſimo vigeſimo primo ſupra milleſimum, quo ferè ſæculo Advocatorum munus ac nomen deſiit in Monaſteriis.

XCIII Conſervatores & Subadvocati. Nomine non Officio differebant Conſervatores, in quibuſdam Monaſteriis inſtituti, qualis fuit in Cœnobio ſancti Salvatoris in Voſago ex Chronici Senonienſis libro ſecundo capite ſexto decimo. Et erant Subadvocati aliquando plures in ſingulis Monaſteriis, qui vice Advocatorum res Monaſterii curabant. Hinc Otto Imperator in litteris, quibus Lantbertum Comitem Lovanienſem creat Advocatum Cœnobii Gemmelacenſis, ſtatuit, *ut Comes numquam præter unum Subadvocatum habeat, porrò Subadvocatus in villis ad Abbatiam pertinentibus nihil aliud juris habeat, niſi per ſingulos annos de unaquaque domo denarium unum, gallinam unam, avenæ ſextarium unum.* Quæ literæ datæ ſunt anno quadrageſimo octavo ſupra nongenteſimum, exſtantque in Chronico Gemmelacenſi, tomo ſexto Spicilegii. Hinc manifeſtè colligitur, plures aliquando Subadvocatos Monaſteriis impoſitos fuiſſe. Ea de re graviter conqueritur Fulcardus Abbas Laubienſis in epiſtola ad Henricum Imperatorem, eo nomine quartum. *Modò,* inquit, *habentur in villis ſancti Petri multi Advocati, immo raptores in aliquibus quinque, in aliis quatuor, in aliquibus tres, in aliquibus etiam ſeptem: qui præter tres principales generales placitos, quandocumque volunt, ibi ſingillatim placitant.* Edita eſt hæc Epiſtola in Continuatione libelli de geſtis Abbatum Laubienſium tomo ſexto Spicilegii, lectu ſanè digna hoc in argumento, ſed mihi ad finem jam properanti locum indicâſſe ſatis eſt.

CXIV His Obſervationibus eccleſiaſticis monaſticiſque ſuccedere debebant aliæ quædam ad hiſtoriam & ad nonnulla controverſiarum capita pertinentes. Verùm quia Præfatio hæc jam excedit modum, præſtat eas remittere in tomum ſecundum hujus ſæculi, quod in duas partes diſtinguere neceſſarium fuit.

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM SECUNDAM SÆCULI TERTII ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti DCC. ad DCCC.
impreſſa Pariſiis anno 1672.

Digitized by Google

CUm iſtius Sæculi Præfatio paullò jam excederet modum, ne proœmii loco librum condidiſſe putarer, viſum eſt levandi faſtidii gratiâ eam dividere in partes duas, ut duplici tomo ſua cuique pars tribueretur. Jam ergo poſt Obſervationes quas de Eccleſiaſticis Monaſticiſque rebus in prima parte exſecutus ſum, ſupereſt ut de argumento hiſtorico ſubjiciam Animadverſiones nonnullas, quibus defenſio Præfationis Sæculi noſtri ſecundi ſuccedet. I

§. I.

Obſervationes Hiſtoricæ.

DE Regibus Francorum ex his Actis quædam eruimus, quæ illuſtrandæ hiſtoriæ Francicæ non parùm conducunt. II
OBSERVATIO I. Childerici tempus regni
Atque ut ab Childerico Chlodovei ſecundi filio ducam initium, maximè notandi ſunt loci duo in fragmento de vita ſancti Lantberti ex Fontanellenſi Abbate Epiſcopi Lugdunenſis, quibus diſcimus, quot annis regnaverit Childericus, utque Dagobertum filium habuerit, quorum alterum hactenus non ſatis exploratum, alterum ab Hiſtoricis noſtris prorſus ignoratum eſt. Sic ergo auctor ille, qui imperante Ludovico Auguſto vivebat, ubi agit de prædiis quibuſdam Lantberto Abbati collatis in Neuſtria, primæ Obſervationi lucem præfert. *Edita eſt autem hæc regia largitio Arlauno jocundo palatio, undecimo anno præfati Regis in Auſtria, qui fuerat primus in Neuſtria*. Ex his verbis intelligimus, Childericum poſt decem annos quàm in Auſtria regnare cœperat, Neuſtriæ ſolio impoſitum fuiſſe poſt mortem Chlotarii fratris, qui annis quatuordecim Neuſtriâ potitus eſt. Childericum proinde non ſtatim à morte Chlodovei patris, ſed poſt annos dumtaxat quatuor Auſtriæ præfectum fuiſſe, egiſſeque annum regni decimum, quum frater ipſius Chlotarius annum quartum decimum, qui vitæ ſupremus fuit, abſolvebat. Denique Childerici annum regni undecimum in Auſtria, primum ejuſdem in Neuſtria fuiſſe. Apud Baldericum in Chronici Cameracenſis libro primo capite ſeptimo decimo extant litteræ quædam Choneberti Abbatis, datæ *anno duodecimo Childerici Regis*, qui proinde annus regni Neuſtraſienſis ſecundus erat. Porrò Childericus in ſumma regnavit *annis quatuordecim*, ut patet ex Chronico breviſſimo, quod ex codice Tiliano poſt Erchanberti fragmentum edidit Andreas Cheſnius; & quidem in Neuſtria quatuor annis rerum potitus eſt, ex Actis S. Vvaningi ſuperiori in Sæculo relatis, extinctus anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio in autumno.

III OBSERVATIO II. Filii, Dagobertus.

Alter locus ejuſdem fragmenti docet nos, Childericum habuiſſe filium Dagobertum, qui unà cum ipſo ac Bilhilde uxore occiſus ſit. Auctoris prædicti hæc verba ſunt: *Antefatus autem Rex Hildericus inſidiis ſatellitum ſuorum, Amalberti videlicet & Ingolberti ſimulque Badilonis, nec non & Lupi aliorumque, unà cum conjuge ſua vocabulo Bilhilde filioque nomine Dagoberto, & vitâ & Regno privatus eſt, quorum corpora prænominatus Maximus* -- Cetera deſiderantur in membranis, quibus uſi ſumus, magno ſanè Franciçæ hiſtoriæ damno. Sed tamen ex hoc loco diſcimus tandem, Childerico filium fuiſſe Dagobertum, quem puto eſſe infantulum illum, cujus urnula Reginæ matris ſuæ loculo impoſita juxtà cineres Childerici patris in Baſilica noſtra Germanenſi reperta eſt, anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſexto: cujus detectionis narrationem Hadrianus Valeſius exhibet in Rerum Francicarum libro vigeſimo primo.

IV OBSERVATIO III. Et Chilpericus.

Præter Dagobertum Childericus filium etiam habuit Chilpericum, cognomento Danielem, qui poſt Dagobertum tertium in Francia regnavit. Id quidem jam probavêre nonnulli ex quibuſdam Chilperici inſtrumentis, quorum unum Corbeienſibus Monachis, alterum Chillardo Abbati Dionyſiano conceſſum legitur. At cùm ea inſtrumenta ex ipſis autographis deſumta non putarentur, iis fidem omnem non adhibebant viri quidam eruditi. Luſtravi proinde archivum Dionyſianum, in quo duplex reperi inſtrumentum primarium Chillardo Abbati conceſſum à Chilperico, unum *datum quod fecit menſis Martius dies quinque, anno primo regni, Compendio*, in quo Chilpericus *genitorem ſuum Childericum, avunculos*, id eſt patruos, *Chlodocarium & Theodericum appellat*, alterum *datum quod fecit menſis Martius dies ſexdecim, itidem anno primo regni, Compendio*, in quo *Dagoberchum proavum, avum Chlodoveum, genitorem Childericum* vocat. Utrumque hoc monumentum, quod mecum unà viderunt in autographo viri clariſſimi Carolus Freſnius, Antonius Vion, & Johannes Baptiſta Cotelerius, cum aliis id genus inſtrumentis non ſinè negotio erui ex ipſis primariis litteris, quæ ob apicum & ſtili ſalebras vix legi poſſunt. Ea vide ſis in calce hujuſce voluminis, ubi leges aliud etiam diploma Chilperici, *datum ſub die pridie Kalendas Martias, anno primo regni, Compendio*, in quo Chilpericus inſuper *conſobrinos*, id eſt fratres ſuos patrueles, nominat Chlodovium, Childeberecthum & Dagoberecthum; quod diploma, quia mendoſum apud Dubletum legebatur, ex ipſo originali integrum repræſentare viſum eſt. Ex his patet corrigendos eſſe Ademarum aliosque, qui Chilpericum hunc Dagoberti fratrem fuiſſe ajunt.

V OBSERVATIO IV. Theodorici initium regni.

Chronologiæ ſuperiùs ſtabilitæ de initio regni Childerici cùm in Auſtria, tum in Neuſtria, ſuffragatur tempus initi principatûs a Theodorico ejus fratre ac ſucceſſore, cujus annus quartus-decimus cum anno æræ Chriſtianæ ſexcenteſimo octogeſimo ſexto comparatur in inſtrumento quodam chartarii Benigniani, relato apud Perardum in Collectione monumentorum Burgundicorum, dato *die Sabbato proximo ante medio menſe Aprili, in anno XIV. regnante Domino noſtro Theodorico Rege*, quæ notæ conveniunt anno Chriſti prædicto, quo dies quintus decimus menſis Aprilis litera Dominicali G. præditus erat, non verò Theodorici cognomento Kalenſis Regno aptari poſſunt. Hæc verò epocha initiâ Theodorico principatûs confirmatur ex iis quæ de tempore cæſi Dagoberti poſteà dicturus ſum.

VI OBSERVATIO V. Dagoberti ſecundi reſtitutio.

Quo tempore Neuſtriæ dominabatur Theodoricus Chlodovei ſecundi filius, Childerici frater; eo etiam regnabat in Auſtria Dagobertus ſecundus, filius Sigiberti junioris; patre mortuo in Hiberniam pulſus à Grimoaldo palatii Præfecto, ab Auſtraſiis poſteà revocatus, cujus reſtitutionem per multos annos ignora-

ratam, tandem in apertam Hiſtoriæ lucem nuper revocavit Hadrianus Valeſius, Hiſtoriographus regius; eamdemque præclaro commentario Godefridus Henſchenius illuſtravit. Argumenta potiora duo, quæ Dagoberti reditum perſuadent, ex Vuillelmo Malmesburienſi Monacho in Actis ſancti Vuilfridi Archiepiſcopi Eboracenſis, & ex libro de geſtis ſancti Memmii Catalaunenſis Epiſcopi repetuntur, ex quibus diſcimus quidem, Dagobertum in Galliam revocatum, in legitimam paterni regni ſortem reſtitutum fuiſſe, at quo tempore, quove mortis genere deceſſerit, non diſcimus. Utrumque verò demonſtro in primis ex Fridegodo & Eadmero, gravibus auctoribus, qui in libello quiſque ſuo de vita ſancti Vuilfridi, Dagoberti non ſolùm reſtitutionem, ſed etiam mortis genus tempuſque nos docent, id quod neſcio, an ab Stephano Heddio, qui ſancti Vuilfridi res geſtas primus ſcripſiſſe dicitur, an ab aliis ſcriptoribus acceperunt.

Fridegodus Monachus Anglus, alius à Fridegodo Gallo ſancti Audoëni laudatore, is qui rogatu Odonis Cantuarienſis Pontificis ſæculo decimo vitam ſancti Vuilfridi verſibus deſcripſit, ſic de Dagoberto ſecundo & Vuilfridi ad eum adventu cecinit: VII

Ver gelidas tepidis jam ſolverat æſtibus Alpes,
Viribus adſumptis, cùm Præſul lætus ab illis
Gallica rura petens exivit finibus, atque
Nota ſubit fidens Dagoberti mœnia Regis.
Is equidem meritò, venturus ut adſerit ordo,
Publica ſuſcepto præbebat læta patrono.
Perditus, ut noſtis, inquit, popularibus alis,
Excepi maſtas tenero olim ſomate ærumnas.
Aſcendi tremulum non multo remige lembum,
Pulſus ad ignavos adoleſcens exſul Hibernos.
En vobis, cujus merui tutamine reddi,
Per me perque tuam, miles delecte, ſalutem;
Si qua fides animo, tantum ſervemus amicum.

Quos Fridegodi verſus poſt annos centum ferè octoginta ita reddidit Eadmerus in Actis ipſius Vuilfridi. *Securus igitur inſidiarum Præſul, in ipſa provincia totam cum nova Dei plebe hiemem feliciter exigens, deinde pergendi Romam iter repetiit, & Galliam perveniens nota ſibi Regis Dagoberti mœnia ſubiit, quem ipſe Rex viſum mox recognovit, eumque multa cum lætitia hoſpitio ſuſcepit. Et vocatis hominibus ſuis hac eos voce alloquitur; Virum hunc, quem ecce coràm habetis, magnopere dilectioni veſtræ commendo, rogans ut illi in quocumque negotio veſtri opus habuerit, adſiſtatis, ſiquidem me (ſicut credere fas eſt) ſincera mente amatis. Hujus enim probitate & induſtria vobis redditus, vobiſque, ut in præſentiarum videtis, regia ſum dignitate prælatus. Nam dudum, velut ipſi recordamini, cùm popularibus inſidiis ferè perditus eſſem, exſul quoque liberationis meæ gratiâ oberraſſem, pelago quoque jactatus ad ignavos Hibernos perlatus fuiſſem; hic me indè adductum magnâ benevolentiâ ſecum aliquando tenuit, ab omni periculo protexit, atque nativo ſolo incolumem ac tutum reſtitui poſſe donavit. Quapropter per meam & veſtram vos obteſtor ſalutem, ut ſi qua in vobis eſt fides, tantum ſervemus amicum, & vicem exhibitæ mihi dilectionis ac benevolentiæ communiter gratioſi procuremus ei impendere.* Sic Dagoberti reditum in Galliam confirmant Eadmerus & Fridegodus,

Digitized by Google

VIII OBSERVATIO VI & interitus.

Præterea iidem Auctores probant, Dagobertum ipſum cæſum ab æmulis fuiſſe eodem anno, quo Synodus Romana Pontifice Agathone contra Monotheletas celebrata eſt, id eſt, anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo nono. Cùm enim hæc Synodus peracta fuiſſet *menſe Octobri, indictione ſeptima, anno vigeſimo Conſtantini Auguſti*, uti iſtius Concilii fragmentum de Britannicis rebus indicat apud Spelmannum, inde abſolutus reveniens Vvilfridus, obvios habuit ſicarios, qui Dagobertum è medio paullò antè ſuſtulerant, ſibi ipſi necem minitantes. Rem ita narrat Fridegodus.

Nam properans patuli dum verreret æquora campi,
Conglomerata ſuis furunt collegia ſignis
Noxia, regali (ceu fertur) ſanguine fuſo.
Civiles etenim Dagobertus Marchio dextras
Senſerat, & rigidum capulo tenus inguine ferrum:
Prælia vibratis intentant comminus haſtis.
Arduus excuſſo quorum convicia telo
Unus Pontifici fœdo ſic ingerit ore:
Delator patriæ petulans, moribunde viator,
Gallica tu pridem violaſti ſceptra, relato
Qui periit caſus, quem jure ſequêre, tyranno.

Sic verò Eadmerus: *Ecce autem extra quam putabatur latronum manus ad interficiendum parata, viro Domini haud grata proceſſione occurrit. Erant enim qui Regi Dagoberto inſidias tetenderant, eumque gladio in inguine merſo necaverant. Hi ergo viro Dei occurrentes, animique furorem vultûs ſui ferocitate pandentes, prælia vibratis intentant comminus haſtis, quorum unus, qui quaſi loco Principis inter eos habebatur, excuſſo quod manu tenuerat telo, militi Chriſti fœdo ore conviciabatur. Delator, inquiens, patriæ petulans, & moribunde viator, tu quidem jam pridem Gallica ſceptra violaſti, tu Gallica rura peſſum dediſti, tu Gallicam libertatem in ſervitutem redegiſti, cùm tyrannum jam olim à nobis exſiliatum tuâ inſtantiâ, in Regnum conſtituiſti. At ipſius quidem crudelitas juſtiſſima morte punita, te quoque, utpote maximum ſuæ mortis auctorem, te inquam, eadem morte puniendum eſſe declamat* &c. Hæc teſtimonia magni momenti ſunt ad illuſtrandam rerum Francicarum hiſtoriam. Et quidem Eadmeri verba ſignificant, Vvilfridum revocandi Dagoberti auctorem, aut certè adjutorem fuiſſe. Deinde ex utriuſque Auctoris narratione intelligimus, Dagobertum, exorto civili bello ab adverſariis necatum intra illud temporis intervallum, quod ab adventu Vvilfridi tempore verno uſque ad Synodum Romanam menſe Octobri convocatam effluxit per annum ſexcenteſimum ſeptuageſimum nonum. Tum illud conficitur, Theodoricum Francorum Regem, qui cum Dagoberto fratre patrueli de finibus Regni in agro Lingonenſi dimicâſſe perhibetur in libello de vita ſanctæ Salabergæ; jam ante annos minimùm quinque, quàm Dagobertus exſtingueretur, regnare cœpiſſe, hoc eſt anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio. Sub ejus enim anni autumnum cæſus Childericus, Auſtriæ & Neuſtriæ Rex, locum fecit revocandis Theodorico apud Neuſtraſios, & Dagoberto apud Auſtraſios regnaturis. Porrò Dagobertus annos minimùm quatuor Auſtraſiis imperavit, anno ſexcenteſimo undeoctogeſimo extinctus, & Theodoricus annum regni quartum-decimum agebat anno Chriſti ſexcenteſimo octogeſimo ſexto, ex dictis. Hæc ergo de Dagoberti nece & anno mortis ita ſe habent: quod utrumque hactenus probare potuit nemo, tametſi Hadrianus Valeſius ejus annum ſupremum (quæ viri acerrimo judicio præditi ſagacitas eſt) jam ferè conjecturâ adſecutus erat, dum ſcribit in libro vigeſimo ſecundo, „ in-

„ cer-

„ certum eſſe quid rerum geſſerit, quove anno obierit Dagobertus. Videri „ tamen eum non diu rerum potitum eſſe, nec annum Domini ſexcenteſi- „ mum octogeſimum exceſſiſſe. „ Harum quidem rerum notitiam debemus Anglicanis Scriptoribus noſtris, Fridegodo & Eadmero, uti & Vuillelmo Malmeſburienſi Monachis. Ut verò Eadmerus in manus noſtras veniret, fecit eximia humanitas ac liberalitas viri non minùs de litteraria, quàm de civili Republica bene meriti, prænobilis Domini Joſephi Vuilliamſonis, jam in ſuperiori Præfationis hujus parte laudati, Fridegodum autem exhibuit nobis vetus codex Bibliothecæ Corbeienſis.

IX OBSERVATIO VII. Dagobertus Satanaci cultus.

Præter ea quæ de morte Dagoberti hucuſque ſtabilita ſunt, ſi conjecturis indulgere licet, veriſimile crediderim Dagobertum ſecundum eſſe eum ipſum, qui Satanaci Martyr & ſanctus colitur quarto Nonas Septembris, eodemque die jam dudum in Diœceſi Verodunenſi, uti in manuſcripto ejus Eccleſiæ Breviario adverti. Moris quippe fuit apud priſcos illius ævi Chriſtianos, ut quiſquis innocens quavis ex cauſa necaretur, is ſanctus ſeu Martyr diceretur cenſereturque. Sic Carolus cognomento Simplex, auctore Hugone Flaviniacenſi Abbate, *ſanctus rectè poteſt vocari: quoniam injuſtè ab infidelibus ſuis & perjuris longo carceris ſqualore afflictus, transmiſſus eſt vita perpetua*, & Eadvvardus, Anglorum Rex pius, proptereà quòd novercæ peſſimæ inſtinctu ficâ transfoſſus eſt, *Martyr* audit & *Sanctus* apud Vuillelmum Malmesburienſem Monachum, alioſque rerum Anglicarum ſcriptores. Sunt in eam rem exempla pænè infinita. Dagobertum fuiſſe Regem pium bonumque probant nonnullæ ejus donationes apud Henſchenium. Immeritò cæſus ab æmulis eſt: ob hoc forſan Martyr vocatus & cultus, ejuſque reliquiæ Satanaci honoratæ. Nec me movet alterius Fridegodi teſtimonium in libro de vita ſancti Audoëni adfirmantis, Childericum Dagobertumque Sigiberti filium in Rotomagenſi Baſilica ſancti Petri ab Audoëno ſepultos fuiſſe. Ut enim falſus eſt in Childerico, apud Pariſios in Eccleſia noſtra Germanenſi tumulato; ſic etiam facilè decipi potuit in Dagoberto Childerici filio, juxta patrem (ut diximus) ſepulto, quem pro Dagoberto Sigiberti filio uſurpaverit. Certè cùm Dagobertus ſecundus regnaverit in Auſtria, ibique interierit; potiùs apud Auſtraſios, quibus Satanacum villa quondam regia, nunc opidum ad Moſam, ſubjectum erat, quam apud Francos ſeu Neuſtraſios ſepulturæ locum habuiſſe videtur. Hæc de Dagoberto ſecundo.

X OBSERVATIO VIII. Dagobertus III.

Fuit & tertius Dagobertus, Childeberti itidem tertii filius, qui in quibuſdam Francorum Annalibus anno ſeptingenteſimo quinto-decimo, in aliis anno inſequente obiiſſe memoratur, utrubique rectè, habita diverſi calculi ratione. Cùm enim mors ejus inciderit in XIV. *Kalendis Februarii*: qui anni initium deſumebant ab Januario, annum ſeptingenteſimum ſextum decimum; qui verò à Martio, annum antecedentem ſignaverunt. Dagobertus iſte Childeberto patri ſucceſſerat anno ſeptingenteſimo undecimo, ut conſtat ex veterrimis Annalibus Francorum; & quidem XVIII. *kalendas Maii, feriâ ſecundâ Paſchæ*, quo die mortuus pater, ex Chronico Medardenſi. Porrò Dagobertus vivere deſiit, XIV. *Kalendis Februarii*, ex Chronico Monaſterii ſancti Petri Vivi. Annos proindè ferè quinque regnavit. Hinc conciliantur diverſi annales, quorum alii annos regni quatuor, alii quinque huic Dagoberto tribuunt. Charta quædam ordine trigeſima quinta apud Goldaſtum, in tomo ſecundo rerum Alamannicarum, data dicitur *anno trigeſimo poſt regnum Tagoberti Regis*.

De

XI OBSERVATIO IX. Caroli Principis Confeſſarius Martinus. De Carolo Principe, quem Tuditem cognominant, aliqua ſunt obſervatu haud indigna. Is quippe Martinum Corbeienſem Monachum (quod antea nullus animadvertit) Capellanum ſeu Confeſſarium habuit, Alfonſum Caſtrenſis Monaſterii Abbatem, intimorum conſiliorum participem, qui ipſum ad piè moriendum coràm hortatus eſt. Martinus iſte, hactenus nomine ſolo notus, in Annalibus Francicis deſignatus eſt, his omnino verbis, *Anno DCC. XXVI. Martinus mortuus eſt*. Quo in loco Hadrianus Valeſius non immeritò arguit tantam ſecuritatem negligentiamve Annaliſtarum noſtrorum, ut nudis hominum nominibus lectis, qui illi fuerint, poſteros divinare voluiſſe, aut divinaturos credidiſſe videantur. Ego verò tandem lectione veterrimorum annalium, qui apud Labbeum in tomo ſecundo Bibliothecæ novæ editi ſunt ex codice Maſciacenſi, didici quis fuerit ille Martinus. *Anno DCCXXVI. Martinus mortuus eſt. Fuit autem Monachus in Corbeïa, vir vita continentiſſima & adprimè eruditus; quem Carolus Dux in ſumma veneratione habuit, & peccata ſua ei confitebatur*. Id ſanè non fugiſſet Hadriani Valeſii diligentiam, ſi Annales illi tum, quum hiſtoriæ ſuæ tomum tertium condebat, in lucem editi fuiſſent. Plura de hoc Martino viro ſancto adnotavi ad annum præcitatum.

XII OBSERVATIO X. Alfonſus eidem à Conſiliis. Præter Martinum, Carolo quoque familiaris fuit Alfonſus Caſtrenſis Abbas è noſtris, uti & Martinus. Alfonſum ita laudat Chronographus Caſtrenſis in tomo ſeptimo Spicilegii.

Nobilium ut reparet Martellus damna virorum,
Injecit dominas in ſacra feuda manus:
Caſtrenſi gazæ parcens Abbatis amore,
Cujus conſilio eſt uſus & auxilio.
Proximus eſt morti Princeps: hunc excitat Abbas
Et tinctum Chriſti Sanguine monſtrat iter.

Fabula de ejus damnatione. Hæc ſi compares cum diplomate Pippini Regis, dato Compendii anno quarto regni ejus, quo diplomate Fulrado Abbati ac Monachis Dionyſianis concedit *locum in pago Virdunenſi, qui appellatur ad Montem ſancti Michaëlis, tum pro ſua ipſius mercede, tum pro remedio animæ genitoris ſui Karoli*; intelliges ſanè fabuloſa eſſe quæ de vulgatâ Caroli Principis damnatione circumferuntur. Neque enim Pippinus ignoraſſet Eucherii viſum ac factum, detectionem ſcilicet paterni ſepulchri & fuliginoſam illam ſerpentis officinam, damnationis indicem, nec ſi reſciviſſet, poſteà pro animæ ejus remedio preces ſacras inſtituiſſet. Qua de re fuſiùs in Actis ſancti Eucherii Aurelianenſis Epiſcopi dictum eſt ad annum ſeptingenteſimum duodequadrageſimum. Eadem fabula de Carolo Calvo jactata eſt in vulgus ſæculo tertio-decimo teſte Richerio in Chronici Senonienſis libro tertio, capite ſeptimo decimo. Carolus Princeps Regnum Francorum ſolus tenuit per interregni annos quinque, à morte ſcilicet Theodorici Regis ad ſuum ipſius obitum. Cujus rei argumento eſt diploma, quod ipſe Monaſterio Dionyſiano conceſſit *anno quinto poſt defunctum Theodoricum Regem, die ſeptima decima Septembris*, uno ferè menſe antè, quàm è vivis excederet Idibus Octobris anni ſeptingenteſimi quadrageſimi primi, tametſi non Regis, ſed Majoris-domûs nomen dumtaxat uſurpavit. Inſtrumentum quoddam Ermenoaræ DEO ſacratæ in gratiam Cœnobii Benigniani datum legitur *ante Kalendas Madias, defuncto Domno Theoderico, & electo Karolo Majore-domûs*, & in Annalibus Francorum editis ex codice Tiliano apud Cheſnium: *Anno DCCXLI. Karolus Major-domûs mortuus eſt*.

Pip-

Pippinus Caroli filius & Major-domûs poſt eum ſub Childerico Rege per annos decem, poſteà Rex dictus eſt: cujus regnum, non ab anno ſeptingenteſimo quinquageſimo quarto (ut putat Baronius) quò coronatus ab Stephano eſt, ſed ab anno quinquageſimo ſecundo numerari cœptum, ut ex variis monumentis conſtat. Tria nobis diplomata ex chartario Gallenſi Goldaſtus ſuppeditat, nimirum chartas ordine quadrageſimam ſecundam & ſequentem in tomo ſecundo rerum Alamannicarum, & aliam in tomo tertio, paginâ quinquageſimâ ſeptimâ. Prima ex tribus ſic deſinit *Notavi die Martis VIII. Idus Auguſtas, anno tertio regnante Domno noſtro Pippino Rege*, hoc eſt anno ſeptingenteſimo quinquageſimo quarto, quo littera Dominicalis F. obtinebat, dies Martis in octavum Idus Auguſti incidebat. In alia charta: *Notavi die Dominico ſexto Idus Octupris, anno decimo regnante Domno Pippino, Rege Francorum*, id eſt anno ſeptingenteſimo ſexageſimo ſecundo, qui littera C. Dominicali præditus erat. In tertia denique: *Ego Arnulfus rogitus anno ſexto Pippini Regis, die Mercoris duodecimo Kalendas Januarii ſcripſi & ſubſcripſi*, puta anno ſeptingenteſimo ſeptimo, quo littera Dominicalis B. currebat. Neque aliter Pippini Regis annos in Gallia numeratos fuiſſe, teſtatur in primis Chronographus Fontanellenſis. Hinc veriſimilius videtur, Pippinum à Bonifacio Romanæ ſedis Legato Regem coronatum fuiſſe anno ſeptingenteſimo quinquageſimo ſecundo, uti legitur in Annalibus Fuldenſibus: quo ex tempore Regnum iniiſſe dictus ſit; tametſi Annales Francorum & Egenhardi, quibus ſubſcribunt Regino & Chronographus Fontanellenſis in Auſtrulfo Abbate, id factum anno quinquageſimo referunt. Certè Childericus Rex, qui non ante annum ſeptingenteſimum quadrageſimum ſecundum iniit principatum, non ante annum regni decimum abjectus eſt, teſtante charta quadrageſima apud Goldaſtum, quæ data eſt *ſeptimo Idus Septembris, anno decimo regni Domini noſtri Ildeirici Regis*. Is in Sithivenſe Monaſterium retruſus perhibetur, tum apud Johannem Iperium, tum in Chronico Fontanellenſi; malè apud alios in Gemeticenſe: Theodoricus verò ejus filius in Fontanellenſe, auctore prædicto Chronographo, in loco jam citato. Ex his corrigendus Iſonis Monachi ſancti-Gallenſis calculus, qui Childerici dejectionem & regni Pippini initium reponit anno ſeptingenteſimo quinquageſimo quarto, eumdemque errorem Baronio impoſuit. In quodam Chronico pervetuſto, quod in principatu Ludovici Auguſti deſinit, Pippinus, qui obiit anno ſeptingenteſimo ſexageſimo octavo, ſeptimo Idus Octobris, *annis ſeptemdecim* regnaviſſe fertur. Ceterùm Pippino Regi Adam filiam, hactenus non ſatis notam, fuiſſe patet ex codicis Trevirenſis inſcriptione inferiùs relata ad annum ſeptingenteſimum trigeſimum quartum, ubi de Ada Palatioli Abbatiſſa. Hæc de Regibus Francorum. XIII OBSERVATIO XI. Pippini Regis exordium.

Deſiderium Langobardorum Regem à Carolo Magno in Papia urbe comprehenſum, in Galliam abductum teſtantur Annales noſtri: ſed nec ſolum ubi reliquum vitæ peregit, nec vitæ mortiſve genus deſignant. Id verò deprehendi lectione Hepidanni Cœnobitæ Gallenſis in hæc verba: *Anno ſeptingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo Paveia civitas conquiſita, & Deſiderius & Anſa uxor ejus pariter exſiliati ſunt ad Corbeiam: & ibi Deſiderius in vigiliis & orationibus & jejuniis & multis bonis operibus uſque ad diem obitûs ſui*. Ejus rei nulla penes Corbeienſes noſtros memoria ſupererat. XIV OBSERVATIO XII. Deſiderii Regis Langobardorum exitus Corbeiæ.

Taſſilonem Bajoariorum Ducem ob violatam fidem relegatum fuiſſe in Gemeticenſe Monaſterium, certis probavi argumentis in ejus Elogio ſub finem iſtius ſæculi: eumque eſſe conjicio, qui una cum filio Theodone & alio innominato illic ſepultus, Enervatorum fabulæ originem dedit, prout eo loci opinionem declaravi. XV. OBSERV. XIII. Taſſilonis Gemetici.

Alia

Digitized by Google

XVI OBSERV. XIV. Calvinianus quidam refutatus.

Alia multa ſunt, quæ in has Obſervationes ex his Actis conjici poſſent, niſi me jam longiùs prolapſum brevitatis ſtudium revocaret. Sed tamen præterire hoc loco non poſſum facinus cujuſdam heterodoxi hominis, qui recèns in Diſſertatione Gallicè ab ſe edita de auctore opuſculi vulgati nomine Bertmanni contra Paſchaſium Ratbertum de ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, auſus eſt adfirmare in primæ partis capite ſecundo, „ Paſchaſii diſcipulos, id eſt Catholicos, Magiſtri ſui ſcriptis nonnullis impoſuiſſe nomina auctore ſuo illuſtriora, in his librum de perpetua virginitate Deiparæ virginis, quem Paſchaſii lucubrationem eſſe modò conſtat apud eruditos, Hildefonſo Toletano auctori adfictum ſæculo decimo fuiſſe impoſturâ temerariâ cujuſdam Presbyteri, nomine Gomezani, mala fide mentientis opuſculum iſtud ab Goteſcalco Epiſcopo ex Hiſpania allatum: eoque impudentiæ proceſſiſſe hominem, ut in Catalogum Hildefonſi operum intruſerit hæc verba, quæ leguntur in Miræi editione: *Scripſit* Hildefonſus *libellum de Virginitate ſanctæ Mariæ contra tres Infideles*, ob idque genuinum Paſchaſii fetum Hildefonſo ſubditum ad ætatem noſtram fuiſſe. „ Ubi hæc legi, miratus ſum ſanè & obſtupui Diſſertatoris, hominis alioquin docti ac politi, confidentiam ac ſecuritatem, qui tam audacter falſarii crimen Gomezano, nedum Catholicis omnibus imponit, & quidem tam inconſideratè, ut ipſe falſi delatoris nomen effugere non poſſit. Certum eſt omnino, Paſchaſium Ratbertum ediſiſſe opuſculum *de partu Virginis*, in quo agit de Virginitate Deiparæ, at nihilominùs certum eſt, Hildefonſum ſcripſiſſe *libellum de perpetua Virginitate ſanctæ Mariæ*. Idem utriuſque ſcopus; ſed diverſus fetus, inſcriptio diverſa, alii atque alii adverſarii. Hildefonſus ſcripſit *contra tres Infideles*; *Jovinianum* ſcilicet, *Helvidium*, *& Judæos*, qui Virginitatem Beatæ Mariæ erecta fronte impugnabant, ut conſtat ex epiſtolis Quiricii Barcinonenſis Epiſcopi ejus æqualis, editis in Spicilegii tomo primo. Paſchaſius ſcripſit contra *Fratres* (ſic adverſarios vocat in Præfatione ſua) qui de virginitate quidem DEI Matris rectè ſentiebant, ſed modum partûs Dominici non rectè explicabant. Hildefonſi libellus, ideſt opuſculum dividitur in libros tres; Paſchaſii in duos. Hujus Præfatio nuncupatur *Venerabili Matronæ Chriſti unà cum ſacris Virginibus Veſonæ* (legendum *Sueſſonæ*) *monaſticè degentibus*. Illius prologus incipit ab his verbis: *DEUS lumen verum, qui illuminas omnem hominem*. Primus, ideſt Hildefonſus, opuſculum ſuum *teſtimoniis veteris ac novi teſtamenti plenum edidit*, teſtante Zixilane in ipſius Vita, alter teſtimoniis Patrum ſententiam ſuam probat. Hæc fuſiùs demonſtrata in Obſervationibus ad Vitam S. Hildefonſi Sæculo noſtro ſecundo. Aliud ergo eſt Hildefonſi opuſculum *de perpetua virginitate Beatæ MARIÆ* ab eo, quod Paſchaſius compoſuit *de partu Virginis*. Etſi idem ferè utriuſque ſit argumentum. Nec Gomezanus Paſchaſii lucubrationem Hildefonſo ſuppoſuit, ſed verum ac germanum Hildefonſi opus ab ſe deſcriptum auctori ſuo tribuit. Goteſcalcus Anicienſis Epiſcopus in Hiſpaniam profectus, iſtud Gomezani exemplum retulit in Galliam *ærâ* DCCCC. LXXXIX. Extat in Bibliotheca Monaſterii Carolilocenſis prope Silvanectum Hildefonſi verum opuſculum, cui præfigitur inſcriptio Gomezani, hoc in Sæculo edita ad Vitam ſancti Theofredi Abbatis Calmeliacenſis, qua manifeſtè retunditur falſa criminatio Diſſertatoris Calviniani. Idem opuſculum Bartholomæus Laudunenſis Epiſcopus ſæculo duodecimo ſtudiosè perquiri curavit per Hermannum Monachum, qui tandem tres illos libellos Catalauni inventos deſcripſit cum vita Hildefonſi, uti adnotatum ad Acta Hildefonſi. Primus è Catholicis Franciſcus Feu-Ardentius, Theologus Pariſienſis, edidit Opuſculum Hildefonſi *contra tres Infideles*, ci-

Sæculo II. ad ann. 647.

eidem Auctori ſubdidit Paſchaſii lucubrationem *de Partu Virginis* ſinè Præfatione, ab his verbis: *Quamvis omnium Eccleſiarum* &c. Quod non mala fide ab eo factum conſtat; ſed cùm utramque hanc ſcriptionem inveniſſet, nec ullo indicio Paſchaſii lucubrationem diſcernere potuiſſet, eas ejuſdem auctoris eſſe putavit, nempe Hildefonſi, ſive propter argumenti ſimilitudinem, ſive quòd ambo opera, alterum poſt alterum in exemplari manuſcripto, quo uſus eſt, continenter exſiſtebant. Id verò contigit Amanuenſis imprudentiâ, qui (ut fit ſæpiſſimè) Paſchaſii Præfationem omiſerat in apographo. Falſum eſt itaque Gomezanum aut Hildefonſo Paſchaſii librum ſuppoſuiſſe, aut Catalogum Hildefonſi operum interpolâſſe, quin immo multum Gomezano debemus, cujus operâ Hildefonſi opuſculum de Virginitate B. MARIÆ in Gallia habuimus. Corrigat ergo diſceptator impoſturam, quam ipſe commiſit, dum commentus eſt alienam. Jam ad tuendas Ordinis noſtri partes me converto.

§. II.

Defenſio Præfationis Sæculi ſecundi.

DEfunctus mihi videbar moleſtis illis controverſiis, quas de Sanctorum noſtrorum ſeveriori delectu, & moroſo calculo gratis movent quidam homines eruditi. Propoſueram in ſuperioribus Præfationibus titulos aliquot juſtæ poſſeſſionis noſtræ, quibus conſideratis ſperabam conquieturos homines æqui verique amantiores, quàm odioſæ ac fere otioſæ contentionis. At vix tum edita Præfatione Sæculi noſtri ſecundi, ad novam rurſus diſputationem provocor invitus. Carolus Cointius, doctiſſimus Oratorii Presbyter, qui de rebus Eccleſiaſticis Francorum jam edidit Annalium tomos quatuor, minorem operis magni partem; paſſim Benedictinis faceſſit litem, dum Monachos pæne omnes, qui per ſæculum ſextum ſeptimumve floruerunt, Ordini S. Benedicti detrahit. Oppoſueram in Præfatione ſuperiori pagellas duas: reponit ille octo & viginti, quibus ſi ego reſpondeam, vereor ne in immenſum tandem protendantur Diſputationes noſtræ. Verùm & finita, ac propè jam confecta materia eſt, & uterque (ut puto) longè abſumus ab altercandi libidine. Neque enim virum amicitiâ mihi conjunctum refutarem, niſi neceſſe eſſet: & id erit ſigni me invitum id facere, quòd non perſequar longiùs, quàm cauſa Ordinis noſtri & fides mea poſtulabit. Ad rem aggredior. XVII

Varia ſunt capita diſputationis noſtræ cum doctiſſimo Annaliſta, ſi colligantur per partes; unum, ſi in ſumma expendantur. Quot ferè Sancti ſunt, quot Monaſteria per ſæculum ſextum ſeptimumque & octavi initium, tot ferè offendicula Cointio ſunt adversùs Ordinem noſtrum. Fatendum tamen eſt eum ad moderatiores paulliſper ſe recipere leges. Scripſerat ſiquidem in Annalium tomo tertio hunc in modum. *Plurima Monaſteria Regulam ſancti Columbani, perpauca Regulam ſancti Benedicti ſequebantur, lapſu verò temporis cùm utraque remiſſo religionis fervore torpeſcerent, & cetera Franciæ Monaſteria in meliori ſtatu non eſſent; è Cœnobio Caſinenſi, ubi Regula ſancti Benedicti vigebat, vocati ſunt Monachi, qui Monaſticæ vitæ diſciplinam in Gallia collapſam reſtaurarent: eoque modo Regula ſancti Benedicti introducta eſt in varia Monaſteria, quæ Inſtituto ſancti Columbani priùs obnoxia erant. Et ne ſancti Columbani nomen penitus aboleretur, deinceps illorum locorum Monachi dicti ſunt juxta Regulam ſancti Benedicti & ſancti Columbani conſiſtere. Recentiores ſolum nomen ſancti Benedicti, cujus Regulam obſervabant* XVIII *ad ann. 667. n. 20.*

bant, expunɛto ſanɛto Columbano retinuerunt. Tria hoc loco ſupponit Vir doctiſſimus, perpauca ſcilicet fuiſſe Monaſteria Ordinis ſancti Benedicti, antequàm Monachi Caſino evocarentur, hoc eſt (ſi bene capio) ante inſtaurationem Cœnobii Caſinenſis; tum Caſino evocatos Monachos, qui Monaſteria Gallicana, S. Benedicti perpauca, plurima Columbani, ad meliorem frugem revocarent; denique tum primùm adunatum Regulæ ſancti Benedicti & ſancti Columbani vocabulum. De his poſteà erit dicendi locus. Interim obſervo, eruditum Annaliſtam ad primum nobis facere ſatis in Annalium ſuorum tomo quarto. *Non ſumus*, inquit, *ex eorum numero, qui redarguuntur in Præfatione tomo ſecundo præfixa, quòd unum S. Maurum & fortaſſe pauciſſimos diſcipulos agnoſcunt Regulæ Benedictinæ primarios cultores ad uſque Ludovici Auguſti cognomento Pii imperium. Regulam ſancti Benedicti per Franciæ Regnum ante annum Chriſti ſexcenteſimum octogeſimum, quo ſuperiorem noſtrorum Annalium tomum clauſimus, latè propagatam non infitiamur*. Qui hoc modo loquitur, non *perpauca* ſed *plurima* Cœnobia Ordini S. Benedicti adjudicat longè ante Caſinenſem inſtaurationem, quæ vix ante annum ſeptingenteſimum vigeſimum inchoata, non ante annum ſeptingenteſimum quadrageſimum propagari potuit. Bene eſt. Jam ergo id obtinuimus, ut non *perpauca* ſed *permulta* Monaſteria ante annum ſexcenteſimum octogeſimum addicta Ordini noſtro fuiſſe fateatur. Quamquàm vereor, ut quod ille argumentorum noſtrorum robore coactus eſt concedere verbis, re nihilominus ipſa ne cedat, plus concepto ſemel præjudicio tribuens, quàm juſtæ noſtræ defenſioni. Id ſatis patet ex poſtrema Diſputatione, quam redigit in capita quatuor, hæc enim capita ejuſmodi ſunt, ut iis conceſſis in antiquum originis noſtræ chaos recidamus.

ad ann. 734. n. 69.

XIX CONTROVERSIÆ CAPITA QUATUOR

Tota, inquit, *Controverſia ſummatim ad quatuor capita redigi poteſt: utrùm Regula Benedictina in Monaſterio Bobienſi ſuſcepta ſit à ſancto Columbano, utrùm poſt Synodum Matiſconenſem ſtatim in Galliis cum Regula ſancti Columbani coaluerit, utrùm Cœnobio Fontanellenſi præſcripta ſit à ſancto Vvandregiſilo, utrùm Monaſteriis Gandenſibus & Elnonenſi à S. Amando impoſita*. Brevius ad unum caput tota contrahi poterat, nimirùm utrùm Regula ſancti Benedicti recepta in Gallia ſit ante Caroli Magni Principatum. Id enim occultis cuniculis hactenus molitus eſt Cointius, licèt verbis tantiſper ab hac ſententia decedere coactus ſit. Verùm ſequar partitionem ejus, argumentis ab eo prolatis ex ordine reſponſurus.

XX CAPUT I.

Primum igitur caput ita ipſe conſtituit *utrùm Regula Benedictina in Monaſterio Bobienſi ſuſcepta ſit à S. Columbano*. Sed pace optimi viri dixerim, neutiquam hoc fuit caput primæ Diſputationis noſtræ. Communem Cointio ſententiam cum ſociis Bollandianis fuiſſe adverteram de ſera Benedictinæ Regulæ propagatione in Gallia. Argumentis validiſſimis (ni fallor) ac certiſſimis demonſtravi, (& demonſtrare ampliùs potero, ſi res exigat) ſancti Benedicti Regulam ante ſæculum octavum receptam ubivis in Gallia fuiſſe, tum nonnullis Cointii peculiaribus objectis reſpondi, quorum unum de Cœnobio Bobienſi expoſui in verbis Præfationis meæ in ſæculum ſecundum: „ Venio ad Cœnobium Bobienſe, „ in quo (ſi Ferdinando Ughello ejuſque approbatori Carolo Cointio credimus) poſtremis temporibus Regulam ſancti Benedicti receptam fuiſſe ratum eſt. Theodorus Papa in litteris Privilegii Bobuleno Abbati Bobienſi „ conceſſi meminit *Regulæ ſanctæ memoriæ* Benedicti: Ughellus interpolationem „ in hæc verba irrepſiſſe dicit, additque nullum de S. Benedicti Regula teſtimonium ante Lucii ſecundi pontificatum in monumentis Bobienſibus extare. Ughello Cointius ſupplaudit. „ En ſtatus quæſtionis de Cænobio Bobienſi à me præſtitutus, nimirum an nullum ſit teſtimonium de Regula ſancti Benedicti

num. 22.

dicti eo in Cœnobio ante Lucii ſecundi pontificatum, ad quem ſinè dubio rejicere voluerat Cointius Inſtitutionem Regulæ Sancti Benedicti eo loci factam, ut ſatis ex ejus verbis perſpectum eſt, tum an interpolatum cenſeri debeat Theodori Privilegium, ubi Regulam S. Benedicti nominat? Huc ſpectant omnia argumenta à me propoſita: huc retuli Gerberti Abbatis Bobienſis, huc Monachi anonymi teſtimonia. Denique quid ſentiam, aut quid inſtituerim, maniſeſtè patet ex concluſione, quàm exinde ſic deduco: „ Vigebat ergo Re„ gula hæc in Bobienſi Monaſterio Theodoro Pontifice, Conſtantini anno ſe„ cundo, Conſulatûs primo, Indictione prima, (hi enim ſunt chronologici Bul„ læ characteres) id eſt anno Chriſti ſexcenteſimo quadrageſimo tertio, quum „ Bobulenus Abbas Monachis Bobienſibus præerat. „ Quin etiam propè poſt ea verba dico, Bobienſe Monaſterium Regulam ſancti Benedicti admiſiſſe exemplo Luxovienſium Monachorum ſtatim à Synodo Matiſconenſi, decem annis poſt Columbani obitum celebrata. Verſatur ergo controverſia noſtra de Cœnobio Bobienſi in duplici quæſtione, quarum altera eſt, num ſancti Benedicti Regula inaudita fuerit in iſto Cœnobio ante Lucii ſecundi Pontificatum. Huic parti reſpondent Gerberti Abbatis & Monachi anonymi Bobienſis teſtimonia, quorum ille ſub finem, hic ſub initium ſæculi decimi florebat. Porrò uterque Regulam S. Benedicti ſuo tempore ſervatam apud Bobienſes fuiſſe tam diſertè tradunt, ut ſubterfugii nulla detur vel minima rima. Sic enim Gerbertus ſcribit in epiſtola quadam ad Bobienſes: *Qui Regulam ſancti Benedicti profeſſi eſtis, & Paſtorem deſerendum abjeciſtis; colla Tyrannis ſponte ſubdidiſtis*. Altera quæſtionis pars eſt, utrùm vitiatum cenſeri debeat Theodori Privilegium, ubi mentio Regulæ S. Benedicti: quod contrà ſe habere certò ex Anonymo colligitur. Anonymus quippe in libro de miraculis S. Columbani ait, *Privilegia ſanctæ Sedis Apoſtolicæ Honorii, Theodori, Martini, Sergii, Gregorii, Zachariæ*, coram Hugone Rege fuiſſe recitata, eaque haud dubiè autographa nec ſuſpectæ fidei, ut ſcilicet iis inſpectis adverſarii cederent Monaſterii rebus occupatis, non ceſſuri, ſi privilegiorum duntaxat exempla prolata fuiſſent. Hæc privilegia, quorum Auctor ille ſummam refert, ſi haberemus in promptu, facile eſſet dirimere controverſiam noſtram. Sed tamen ex ipſis Anonymi verbis, qui lectioni præſens interfuit eaque vidit, ſatìs intelligimus, in illis mentionem factam Regulæ S. Benedicti. Sic enim iſte loquentem inducit Epiſcopum Dertonenſem, qui contra decreta Privilegiorum jus in Monaſterium Bobienſe uſurpare tentabat. *Nolo ſegregari ab illorum Pontificum ſocietate, nec etiam decreta illorum diſrumpere volo: ſed quia video ipſum Cœnobium penè deſtructum eſſe, & cupio ut per me ad priſtinum redeat ſtatum*. Ad hæc reponit Anonymus ille. *Dicis quòd penè deſtructum eſt* Monaſterium; *verum dicis. Sed ſi verum eſt quod ais: per te ad priſtinum redeat ſtatum, ut Abbatem ſecundùm Regulam habeat, qui adimpleat hoc quod te adſeris velle adimplere: & tunc apparebit, quòd zelo DEI utaris, & illa vera ſunt quæ dicis, quia ſicut ſcriptum eſt. Non poteſtis duobus Dominis ſervire; ita & tu non vales tuum Epiſcopatum regere, & Monachos ſecundùm Regulam S. Benedicti gubernare*. Ex his apparet, Anonymi iſtius hanc ſententiam fuiſſe, non poſſe reduci Bobienſe Monaſterium ad priſtinum ſtatum, hoc eſt primarium, qualis tempore conceſſorum privilegiorum erat; niſi per Abbatem qui *ſecundùm Regulam* electus eſſet, qui *Monachos ſecundùm Regulam ſancti Benedicti gubernaret*. Quod ſanè non conſequeretur, niſi Regulam ſancti Benedicti in primariis illis inſtrumentis expreſſam legiſſet Anonymus.

cap. 23.

Quin etiam ex illis verbis non obſcurè colligitur, ſaltem ejus mentem fuiſſe, Regulam S. Benedicti ab initio impoſitam Cœnobio Bobienſi. Quapro- XXI

Digitized by Google

pter poſui in Præfatione mea ſuperiori, ſed tamen extra lineas diſputationis, dici haud temerè poſſe, Columbanum in Italiam profectum, ut ſe Romanis moribus accomodaret, admiſiſſe Regulam S. Benedicti. Hoc, inquam, poſui extra lineas diſputationis: nec, ſi id poteſt citra temeritatem dici, hoc continuò defendendum pervicaciter ſuſcepi. Illud verò à me propoſitum eo animo eſt, quo
num. 9. paullò ante dixeram, immo & multis firmaveram, Scriptores noſtros non ſinè cauſa exiſtimâſſe, (qua de re tamen paullò aliter ſententiam dixi) Regulam Columbani non eſſe a Benedictina diverſam: tum ſcilicet ne partes has omnino desererem, vel excluderem à noſtris, libenter eas propugnaturus, ubi firmiora ſuppeterent argumenta: tum ne cauſam facerem deteriorem, ſi conanti non ſucceſſiſſet. Præſtat enim aliis cauſam integram relinquere, quàm malè tractando in majus diſcrimen adducere. Quod igitur dici haud temerè poterat relinquens, ut mihi non omnino conſtans & exploratum; quod certius viſum eſt mihi ſumſi: idque tandem perfeci, ut Adverſarii fateri cogantur, non eſſe tam ſeram, ut putabant, Regulæ Benedictinæ mentionem apud Bobienſes, ut ad Lucii ſecundi tempora rejici debeat: ſed annis ampliùs ducentis præceſſiſſe ejus memoriam apud illius loci Auctores omni exceptione majores: quorum unus id ita teſtatus eſt, ut eam Regulam legerit in Theodori Papæ literis expreſſam.

XXII In tanta Scriptorum veterum qui de iſto Monaſterio egerint penuria, nemo jure à nobis alia exigit argumenta pro ſecunda quæſtionis parte; nec unus aliquis contrà quidquam ſatis firmum objicere poterit. Si præter ea tamen quiddam adjicere neceſſe eſt, adjiciam id, quod apud Cointium maximè valere debet: nulla ſcilicet Monaſteria in illis partibus a condito cœnobio Bobienſi comparata fuiſſe ad aliud Inſtitutum, quam ad Benedictinum. In civitate quippe Mediolanenſi, quæ Provinciæ caput eſt, Monaſterium S. Benedicti nomine & Regulâ inſtitutum erexit Benedictus Archiepiſcopus ſæculo ſeptimo. Propius Bobio eſt Ticinum, in quo Bertaredus ſeu Pertaritus Langobardorum Rex Virginum Benedictinarum cœnobium, quod novum dictum eſt, in honorem S. Agathæ conſtruxit eodem ſæculo: & inſequenti Luidprandus Rex Monaſterium Beati Petri, Cœlum aureum dictum, una cum ſancti Auguſtini Reliquiis commendavit Sodalibus noſtris. Nec longiùs hinc abeſt Nonantula Monaſterium agri Mutinenſis, quod Anſelmus Dux Forojulienſis, poſteà Monachus & Abbas condidit; & Geminianus Regienſis Epiſcopus in honorem B. MARIÆ & S. Benedicti conſecravit. At ſi tum in cœnobio Bobienſi viguiſſet Inſtitutum S. Columbani ſeparatim à noſtro, credendum ne eſt, nullum eorum, quæ eo tempore condita ſunt Monaſteriorum ſub Regula S. Columbani, cujus tanta ubique fama & exiſtimatio erat, inſtituendum fuiſſe? Hæc, inquam, argumentandi ratio magni momenti eſſe debet apud Cointium, qui paſſim Columbano Monaſteria vindicat eo nomine, quòd in vicinis Luxovio locis conſtructa ſint.

XXIII Ceterùm quòd primi hujus capitis ſeu quæſtionis ſtatum ad lineas reduxi, ideò feci, ut intra legitimæ diſputationis cancellos conſiſteremus; non quò vim defugerem argumentorum à Cointio propoſitorum: quibus ex abundanti reſpondere non multùm operoſa res fuerit.

XXIV In ſuperiori Præfatione contra vulgatam noſtrorum opinionem probaveram,
num. 14. ſancti Columbani Inſtitutum principio à Benedictino fuiſſe diſtinctum; Regulam à noſtra omnino diverſam. Alterum oſtenderam ex eo, quòd Columbanus ex Hibernia ſeu ex Bancorenſi Monaſterio acceſſit in Galliam, antequàm Benedictinum Inſtitutum in Britanniam Inſulam, adeoque in Hiberniam pene-

tra-

traviſſet; alterum ex eo, quòd Regulam peculiarem ſcripſit Columbanus, in qua nullum ferè Benedictinæ veſtigium, & ſi Jonas aliquot in locis *Regulam ſanctam* laudat, quo nomine Concilia ſancti Benedicti Regulam commendare ſolent; eum tamen videri hoc elogio Columbani obſignâſſe Regulam, quam ipſe profeſſus erat. Hæc argumenta opponebam communi perſuaſioni quorumdam è noſtris, qui Regulam ſancti Columbani aliam eſſe negant à Regula ſancti Benedicti, ſed quaſdam dumtaxat declarationes (ut vocant) & commentationes in Benedictinam eſſe volunt. Sic autem animo reputabam. Si Columbani nulla eſt Regula propriè dicta, cur Jonas ſancti Columbani paſſim, nuſquam ſancti Benedicti Regulam nominat, quum eam vult deſignare? Certè *Regulam ſanctam* aliquoties memorat, quo nomine Patres ac Concilia Regulam ſancti Benedicti exornant, at quidni eo vocabulô intelligat Regulam Columbani, quam ipſe profeſſus erat? Quid ad hæc Cointius? *Hæc*, inquit, de *Columbano & Jona nemo poteſt aſſerere, quin fateatur Regulam ſancti Benedicti numquam à ſancto Columbano ſuſceptam fuiſſe. Jonas enim in Bobienſi Cœnobio Monachum induit Columbano jam mortuo, Actaque ejuſdem Columbani ejuſque diſcipulorum longè ſeriùs in litteras retulit.* Et infra: *Porrò ſancti Columbani, non autem ſancti Benedicti Regulam profeſſus eſt Jonas, ut ipſimet Auctores Benedictini fatentur.* Jonas, inquiunt, Columbani Regulam, quam ipſe profeſſus erat obſignaſſe videtur? *Ergo in Monaſterio Bobienſi viguit Regula ſancti Columbani ſub ſancto Attala, ſecundo illius loci Abbate.* Cedo conſecutionem hanc, alias duas conſtanter nego. Regula ſancti Columbani in Bobienſi Monaſterio vigebat Abbate Attala, ſed ſimul cum Regula S. Benedicti. Utramque profeſſus erat Jonas: nec mirum ſi, quum de Regula ſancti Columbani ſpeciatim loquitur, eam Regulam ſanctam appellat, idem elogium Benedictinæ tributurus, ſi de ea dicendi nata eſſet occaſio. Cùm verò totus eſſet in prædicando Columbano, non agit niſi de ejus Regula, tametſi jam conjuncta cum Benedictina erat. Neque verò ita conjunctas fuiſſe dico, ut diverſæ non fuerint etiam, quando ſimul in uno eodemque Cœnobio ſervabantur. Id autem quomodo intelligendum ſit, docebit poſteà pro me Uſſerius Armachanus. Non ergo conſequitur ex argumentis meis, Regulam ſancti Benedicti à Columbano ſuſceptam non fuiſſe in Monaſterio Bobienſi, neque unquam faſſus ſum aut fateri cogar, Jonam non fuiſſe profeſſum Regulam ſancti Benedicti, quin immo contrarium omnino diſertè propugno. Ex his nemo non videt, doctiſſimum Annaliſtam aut ea ſumere quæ non concedantur; aut ea, quæ etiam conceſſa ipſum nihil adjuvent. *ad ann. 714. n. 14.*

XXV CAPUT II

Alterum diſputationis noſtræ caput eſt, *utrùm Regula ſancti Benedicti poſt Synodum Matiſconenſem ſtatim in Galliis cum Regula S. Columbani coaluerit*. Coaluiſſe aliquando certum eſt, ſiquidem diverſa eſt una Regula ab alia: nec Cointius ipſe diffitetur. Sed quæſtio eſt, an ea conjunctio utriuſque Regulæ facta ſit ante Synodum, an ſtatim poſt Synodum Matiſconenſem, an ſeriùs. Primum etſi non mihi improbatur omnino, non tamen ſatis exploratum viſum eſt, ut illud defenderem. Sed incumbere malui in ſecundum, quod confirmavi tum permultis Monaſteriorum inſtrumentis, in quibus Regula ſancti Benedicti & ſancti Columbani ſimul uno vocabulo exprimitur numero ſingulari: tum certis & evidentiſſimis teſtimoniis gravium Auctorum, præcipuè ſancti Donati Veſontionenſis Epiſcopi, diſcipuli ſancti Columbani, qui Regulam utramque Juſſanenſibus aptavit Sanctimonialibus; & Scriptoris vitæ S. Salabergæ, qui *agmina Monachorum ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pulluláſſe* dicit Valdeberto Luxovienſi Abbate, qui paullò poſt prædictam Synodum Euſtaſio ſucceſſit. In aliam ſententiam abit Carolus Cointius, cenſetque Regu-

ad ann. 734. n. 143. gulam ſancti Benedicti ante annum ſexcenteſimum octogeſimum, quo tertium Annalium ſuorum tomum clauſit, receptam non fuiſſe in Luxovienſe Monaſterium: ſed ſeriùs per Monachos Caſinates *introductam in varia Monaſteria, quæ* *tom. 3. ad ann. 667. n. 20.* *Inſtituto S. Columbani priùs obnoxia erant*, tumque *ne S. Columbani nomen penitus aboleretur, deinceps illorum locorum Monachos, dictos juxta Regulam ſancti Benedicti, & ſancti Columbani conſiſtere; recentiores nomen ſolum Benedicti retinuiſſe*. Sed videndum eſt quibus argumentis noſtra elevare ac infirmare conetur vir doctus, quibuſve momentis ſuam probet ſententiam.

XXVI Variis diplomatum inſtrumentis ante & poſt medium ſæculum ſeptimum conditis, in quibus Regula utraque in iiſdem Monaſteriis ſimul viguiſſe dicitur, unum opponit Jonæ ſilentium, qui de iiſdem Monaſteriis agens, unius Regulæ ſancti Columbani meminit. Hoc argumento fretus, abradendum cenſet Benedicti nomen, ubicumque cum Columbani nomine conjunctum in illis litteris invenitur. Expeditum ſanè argumentandi genus, delere ſcilicet atque abradere id, quod ſolvere non poſſis. Si ſic agere pergit, facilè in omni cauſa ſuperior evadet. Hanc viam ſi tenuiſſent Græci, quum de Proceſſione Spiritus ſancti altercabantur adversùs Latinos, facili negotio eluſiſſent Adverſariorum argumenta, hoc eſt eorum Patrum teſtimonia, in quibus Spiritus ſanctus ex Patre Filioque procedere dicebatur. Græcis quippe non deerant ſententiæ Patrum bene multæ, in quibus Filii producentis mentio nulla fit. Cur ergo ex horum ſilentio non inferebant, abradendum eſſe in aliis Filii nomen: niſi quia hanc non eſſe legitimam conſequentiam advertebant? Age verò videamus, an tanti debeat eſſe Jonæ ſilentium, ut ſexcentis ejuſcemodi inſtrumentis à nobis prolatis præponi debeat.

XXVII Jonas cùm totus eſſet in celebrandis geſtis ſancti Columbani ejuſque diſcipulorum, Regulam Columbani laudare debuit, non Regulam Benedicti, de quo ſermo non erat. Deinde unius hominis ſilentium non præjudicat multorum aliorum teſtimoniis, in quibus nulla exceptio legitima deprehendi poteſt. Sanè ſi unum dumtaxat diploma reperiretur, in quo mentio ſimul facta eſſet utriuſque Regulæ; fateor, moveret me non parùm Jonæ ſilentium, ſi nulla eſſet aliunde in contrarium auctoritas. At cùm legam in literis bene multis diverſorum ac diſtantium Monaſteriorum eadem verba, videamque ita legiſſe ac intellexiſſe Patres Concilii Sueſſionenſis nono Sæculo pro Sollemniacenſi; Frodoardum ſæculo decimo pro Altivillarenſi Monaſterio; Helgaudum pro Floriacenſi; aliosque probatos ac vetuſtos Auctores pro aliis, approbare certè non poſſum cenſoriam illam abradendi licentiam, qua Carolus Cointius non tantùm adversùm nos, ſed adversùm Concilia & Patres abutitur. Quid enim? legit ſcilicet Cointius Jonam; legerat & Frodoardus, qui ejus lucubrationes verſibus reddidit; legerant etiam (ut puto,) aliqui è Patribus Concilii Sueſſionenſis: nec tamen Sancti Benedicti nomen è chartis illis delendum, quin immo retinendum eſſe cenſuerunt, quia ſcilicet primariis illis inſtrumentis, quorum autographa vidiſſe eos nemo jure negaverit, plus detulerunt, quam unius hominis ſilentio, cujus ſilentii cauſa in promptu erat.

XXVIII Prætereà nulla cauſa fingi poteſt, cur priſci illi Monachi, tot numero diverſi, tam à ſe invicem diſſiti, tam ſibi invicem ignoti; uno conſilio in primaria ſuorum Monaſteriorum diplomata Benedicti nomen intruſerint. Si dicas id privato, quo in Ordinem quiſque ſuum ejuſque Auctorem affecti erant, amore factum eſſe: merum figmentum. Nondum eo tempore, ſcilicet octavo nonove ſæculo, immo neque duobus conſequentibus, invaluerat apud Monachos privata illa æmulatio extollendi citra delectum Ordinis ſui, ejuſve Inſtitutoris. Omnia

unus

Digitized by Google

unus Ordo erat, nec de ſanctis ſuperiorum temporum Monachis ſibi vindicandis rixa erat inter eos ulla. Monachi quippe cùm de parente ſuo Benedicto loquebantur, non ſecùs ferè quàm de Columbano loquebantur. Exemplis res comprobanda. Monachi Benedictini in Cœnobio Dionyſiano prope Luteciam Pariſiorum longè ante ſæculum nonum, ut conſtat ex diplomate quodam Ludovici Auguſti de reſtitutione monaſticæ diſciplinæ in eo Monaſterio; immo ab ipſa conditione Monaſterii inibi collocati fuerant; nec tamen aut in libro Monachi Dionyſiani de geſtis Dagoberti, aut in exemplis diplomatum regiorum pontificiorumve Monaſterio conceſſorum, ulla Regulæ noſtræ memoria. In Cœnobio Laubienſi multi floruêre ſcriptores Benedictini, qui loci cultores primos, Urſmarum, Theodulfum, & alios elogiis ſuis celebrârunt: nuſpiam tamen de Regula ſancti Benedicti quidquam loquuntur. Adſo Monachus & Abbas Benedictinus Acta ſanctorum Baſoli & Bercarii Abbatis Altivillarenſis & Dervenſis in literas retulit ſæculo decimo; Servatus Lupus Ferrarienſis Abbas Acta ſancti Vvigberti Abbatis Fritiſſarienſis; Paſchaſius Ratbertus Vitam ſancti Adelardi Corbeïenſis Abbatis ſæculo nono; Gotſelmus Bertinianus Monachus Acta S. Auguſtini Cantuarienſis Epiſcopi ſæculo undecimo; eodemque Theodericus Abbas Trudonianus ſancti Trudonis, & Rainerus Cellenſis Monachus ſancti Ghisleni Acta ſcripſerunt: nec unus ex illis in hiſce lucubrationibus ſuis de ſancti Benedicti Regula ullum verbum inſeruit. Quin immo tam ſupina erat quibuſdam in Cœnobiis negligentia in cultu ſanctiſſimi Patris, ut Monachi Uticenſes anno primùm trecenteſimo quarto-decimo ſupra milleſimum ſtatuerint *in Capitulo Generali de voluntate & conſenſu Domini Nicolai Heberti Abbatis ac totius Conventus, ut de tranſitu ſancti Patris noſtri Benedicti facerent de cetero feſtum duplex eodem modo & ordine, quo facere conſueverant de Annuntiatione Dominica*. Non ergo apud illos mediæ ætatis Monachos tam cæca tamque præceps erat efferendi Ordinis ſui ejuſque Auctoris libido, ut nomen ſancti Benedicti temerè intruſerint in exempla diplomatum ſuorum.

Denique ſi id commiſerunt, cur idem nomen in Acta ſancti Columbani aliorumque ejus diſcipulorum non inſeruerunt? nonne iidem Monachi & Acta iſta, & diplomata illa deſcripſêre? cur ergo in illis falſarii, in his religioſi? Alia ratio eſt de notis Chronologicis, Incarnationis & Indictionis, quas in gratiam ſodalium ſuorum, qui minùs veteres illas notas intelligebant, librarii appoſuerunt, & quidem monito nonnumquam Lectore, uti Folguinus Monachus in ſua collectione diplomatum Sithivenſium. XXIX

Retinendum ergo nomen ſancti Benedicti in primariis illis monumentis, idque ſuo calculo approbat Uſſerius Armachanus, vir doctus, tam à partibus Benedictinis, quam à Catholicis alienus. Sic enim ille in Addendis ad antiquitates Britannicas. *Ordericus quidem Vitalis S. Columbanum Spiritu ſancto edoctum monachilem Regulam edidiſſe, primumque Gallis tradidiſſe ſcribit, ſed diſcipulos ipſius addit ædificationis gratiâ normam ſuſcepiſſe Benedicti, ita tamen ut non abhorrerent ſui ſtatuta Magiſtri, almi videlicet Columbani*. Et relato toto Orderici contextu, ita ſubdit Uſſerius; *Unde rationem intelligimus, cur toties in antiquis monumentis Regulas Benedicti & Columbani ſimul conjungi videamus.* Tum citatis diplomatis Leodebodi Abbatis pro Floriacenſi Cœnobio, Bertefridi Ambianenſis Epiſcopi Trevirenſis pro ſancti Deodati Cœnobio, & Theoderici ſecundi Francorum Regis pro Mauri Monaſterio, quibus in diplomatis utraque Regula communi vocabulo exprimitur; hæc addit: *Non quòd una eademque eſſet utriuſque Regula; ſed quòd Columbani ſectatores majoris profectus ergo duas illas celeberrimas aſceticæ vitæ normas conjunxiſſent, quæ mediis hiſce temporibus in Italia, Gallia, & Germa-* XXX

Pag. 1050.

mania ſola enitebant & apparebant. Hunc Uſſerii locum, hanc heterodoxi hominis, ſed docti & eruditi, moderationem perpendat quæſo Cointius: & calamum cenſorium, ad delendum abradendumve nimis facilem, tantiſper cohibeat adversùs Regulam ſancti Benedicti. Neque hoc peto in detrimentum veritatis, cui omnia cedere velim: ſed pro veritate ipſa, quæ cujuſque familiæ ac perſonæ titulos, decora & ornamenta violari ac proteri ſinè legitimis ac certiſſimis inſtrumentis non patitur: Ad hæc extrema & inimiciſſima cenſuræ jura deſcendere nullâ injuriâ provocatus, nulla neceſſitate adactus, poſtremò nulla, niſi admodum levi, ratione ductus nemo debet. Dubitare ſanè Cointio licuerit de jure noſtro; etiam dubitationem ſuam proferre ſcripto, ſi nihil inde humanitati ejus debituri ſumus, certè non obſiſtemus cenſuræ. At in re, quæ apud conjuratiſſimos Adverſarios dubia ſummùm eſt, certam, definitam, ratamque pronuntiare ſententiam, immo ubique Benedicti nomen delere & eradere, ſi cui licet, amicum certè (qualem ſe ipſe erga nos fateri dignatur) planè non decet. *ad ann. 734. n. 107.* *Audacter* (inquit) *erado nomen Benedicti*. Et ego nomen Benedicti non tam audacter, quam juſtè reſtituo. Non enim audacia ſententiis addit pondus, ſed potiùs detrahit. Ad reliqua pergamus.

XXXI Ad argumentum quod protuleram ex compilatione Regularum ſancti Cæſarii, ſancti Benedicti & ſancti Columbani, à Donato Veſontionenſi Epiſcopo, Columbani diſcipulo facta in gratiam Juſſanenſium Virginum, quæ Monachorum æmulatione adductæ, utramque Benedicti & Columbani Regulam ſtrictiùs ſequi cupiebant; ita reſpondet Cointius: *num. 100.* *Donatus de Regulis ſanctorum Cæſarii, Benedicti & Columbani ſic loquitur, ut palàm oſtendat tres eſſe valde diverſas.* Et ego etiamſi Donatus non diceret, ultro ipſe faterer. Uſſerius paullò ſuperiùs rem explicavit. Manet ergo integra vis argumenti mei.

XXXII Quid verò Cointius ad teſtimonium ex vita Salabergæ? *Acta*, inquit, *ſanctæ* *ibid.* *Salabergæ ſic interpretare; ut agmina Monachorum per Gallias ex Regula dumtaxat Beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulâſſe credas: quoniam ut Glannafolienſe Monaſterium aliaque Regulam Benedicti, ſic Luxovienſe aliaque Regulam ſancti Columbani ſequebantur.* At quænam illa præter Glannafolienſe alia Monaſteria Regulam ſancti Benedicti ſequebantur? quænam illa alia, in quibus pullulavit Regula ſancti Benedicti, ſi eam ab Regula Columbani ſeparare pergit? Enumeret quæſo longam illam ſeriem Monaſteriorum, in quæ *latè propagatum* Ordinem noſtrum ante ſexcenteſimum octogeſimum Chriſti annum ipſe tandem *num. 69.* fatetur. Nam quò magìs Annales ejus verſo & revolvo, eò magis obſtupeſco ſolitudinem noſtram: nec præter unum Glannafolienſe, & forſan Caſtrenſe, (quod neſcio an nobis liberaliter concedet) invenio, quò ſe expulſi Ordinis ſeminarium recipiat. Si ergo nunc demum aliter quàm antea ſentire cœpit Cointius, exigunt ſanè juſtitiæ leges, ut reſtituat Ordini malè detracta jura & ornamenta, & numeroſam Monaſteriorum Monachorumque ſobolem, quam ipſi præripere molitus eſt, ſcriptis tandem eidem vindicet ſuis, id quod de viri moderatiſſimi æquitate exſpectamus. Alioquin certè non ſe expediet ab illo teſtimonio, quod nobis ſuppeditat in Vita Salabergæ Auctor gravis & ferè æqualis: nulla poterit adſignare Monaſteria, in quibus pullulaverit ſancti Benedicti Regula: nullam coloniam Monachorum è Glannafolienſi ſeminario eductam. Verùm eſto, plura illa Monaſteria Regulam ſancti Benedicti receperint, excluſâ Regulâ Columbani. At certè admitti etiam neceſſe eſt, Monaſteria ex Luxovienſi Aſceterio pullulâſſe, Vvaldeberto Abbate, ſub utriuſque Regulæ diſciplina. Quid enim pertinebat ad elogium Vvaldeberti Abbatis, quem Auctor ille commendat hoc loco, ut eo Abbate pullulaverint agmina Monachorum ex Regula

gula dumtaxat ſancti Benedicti & ſancti Columbani, ſi utriuſque Regulæ propagatio per Vvaldebertum facta non eſt? Quis laudet ſanctum Maurum hoc nomine, quòd eo vivente non tantùm Glannafolienſe Monaſterium ſub Regula ſancti Benedicti conditum ſit: ſed etiam quòd Reomaenſe ſub Regula Macarii, Mitiacenſe ſub Sanctorum Antonii & Pauli Inſtitutis prodierint? Cùm ergo in prædictis Actis laudetur Vvaldebertus, quòd ſub ejus regimine *agmina Monachorum ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperint:* utramque Regulam ſimul conjunctam fuiſſe dicendum eſt.

Cœperunt ergo Vvaldeberto Abbate Luxovienſi, ut diſerte Anonymus hîc atteſtatur, pullulare Monaſteria è Luxovienſi Aſceterio ſub utraque Regula, nec temere proinde id factum adfirmavi poſt Synodum Matiſconenſem, quæ ſolido anno ante Euſtaſii Abbatis deceſſum celebrata eſt, hoc eſt anno ſexcenteſimo vigeſimo quarto, aut inſequenti, prout Euſtaſii obitum, qui *IV. Kalendas Aprilis* accidit, vel ad finem anni ſexcenteſimi vigeſimi quarti, ſecundùm veterem calculum; vel ad initium anni proximi referes ſecundùm recentiorem. Nec quidquam contra efficiunt ea quæ profert Cointius, ſive ex vita ſancti Johannis Abbatis Reomaenſis, quam Jonas interpolavit: ſive ex Actis ſancti Filiberti Gemeticenſis Abbatis, ſatiſque refutata manet ex ſuperioribus conſequentia ab eo illata, ſeriùs anno ſexcenteſimo octogeſimo cùm in Luxovienſe, tum in alia Cœnobia, quæ ſancti Columbani Regulam ſequebantur, mores rituſque Benedictinos introductos fuiſſe. Majoris tamen probationis gratiâ quædam inſuper adferre juvat. Primò Synodus Auguſtodunenſis appellari ſolita, quæ canone quinto-decimo præcipit Abbatibus & Monachis, *ut quidquid Canonicus Ordo vel Regula ſancti Benedicti edocet, & implere & cuſtodire in omnibus debeant*, Nationale, ut vocant, Concilium fuiſſe videtur, illud ſcilicet, de quo ſermo eſt in vulgato Leodegarii teſtamento, *quinquaginta quatuor Coepiſcoporum Chriſtiaco* unà cum Leodegario congregatorum *anno tertio Theoderici Regis*. Etſi enim teſtamentum iſtud in notis Chronologicis interpolatum eſt, & in nonnullis forſan nominibus propriis errore librariorum; non tamen omnino rejici debet: maximè cùm tam prædicti teſtamenti, quàm donationum in eo factarum mentio ſit in litteris Johannis Papæ octavi, quas Perardus in monumentis Burgundicis poſt idem teſtamentum vulgavit. Et certè convenit huic loco epocha iſtius Synodi apud Sirmondum, qui Theodorici annum quartum adſignavit, nam facilè annus tertius regni cum anno quarto componitur ſub diverſa ratione, qua nonnulli regnum cujuſque Regis ab ipſo deceſſoris obitu, alii ab anno inſequenti numerare incipiunt. Si ergo nationale Concilium ejuſmodi Statutum de Regula ſancti Benedicti condidit, approbantibus quatuor & quinquaginta Epiſcopis, conſtat ſanè majorem Gallicanorum Epiſcoporum partem in hoc conveniſſe, ut ſcilicet Regula ſancti Benedicti in Monaſteriis accuratè *impleretur, cuſtodiretur*, ſervareturque. Jam ergo ubique per Galliam in Monaſteriis etiam B. Columbani vigebat, maximè in Luxovienſi, aliiſque Auguſtoduno finitimis. Certè non de receptione, ſed de *conſervatione* Regulæ agit Concilium. *Si enim*, inquiunt Patres, *hæc omnia fuerint legitimè apud Abbatem vel Monaſteria conſervata, numerus Monachorum Deo propitio augebitur*. Porrò iſtud Concilium Cointius revocat ad annum ſexcenteſimum tertium. Longè proinde ante annum ſexcenteſimum octogeſimum ritus moreſque Benedictini etiam in B. Columbani Monaſteria introducti erant.

XXXIII

ad ann. 734. n. 43.

XXXIV.

De Burgundicis Monaſteriis id confirmatur ex priori, quod in lucem hîc protulimus, Vvidradi Abbatis teſtamento pro Monaſterio Flaviniacenſi, condito *anno quarto Chilperici Regis*, hoc eſt anno Chriſti ſeptingenteſimo vigeſimo aut in-

inſequenti. Eo enim in teſtamento Vvidradus conſtituit, ut Abbas regat Monachos *ſecundùm Regulam S. Benedicti*. Abbate verò mortuo eligant Monachi religioſum ſucceſſorem, aut ex ſe ipſis, aut certè (ſi talis apud eos inveniri non poſſit) *ex proximis Monaſteriis*. Nulla verò tum erant prope Flaviniacum Monaſteria præter Reomaenſe, Sequanenſe, Beſuenſe, Benignianum, & Autiſſiodorenſe, quæ proinde eamdem quam Flaviniacenſe Regulam obſervabant. Et de Sequanenſi quidem res certa eſt ex Actis Benedicti Anianæ Abbatis: de ceteris etiam id probant tum ipſa Acta, tum Concilia octavi ac noni ſæculi, Capitularia Caroli Magni, & Alcuini aliorumque Auctorum teſtimonia jam alibi à me commemorata, quæ Regulam noſtram ante Caroli Magni hominumque ejus ætatis memoriam ubique receptam fuiſſe adſtruunt. Gratis proinde ſupponit Cointius, id præſtitum per Monachos Caſinates, qui mores Benedictinos introduxerint in B. Columbani Monaſteria: tumque deinceps Monachos dictos *conſiſtere juxta Regulam S. Benedicti & S. Columbani*. Nullam quippe coloniam Caſino profectam uſpiam leget: niſi fortè Theodemari Abbatis Epiſtolam huc torqueat, quod certè non poteſt. Neque enim hoc pacto ignoraviſſet Carolus Magnus, an & quænam viguiſſet in Gallia Regula præter Benedictinam, nec quæſtionem Epiſcopis hac de re propoſuiſſet in Capitulari interrogationum. Cùm verò id inquirendum eſſe judicaverit, conſequens eſt, longè ante id tempus factam eſſe conjunctionem utriuſque Regulæ, ſiquidem ejus rei, immo Regulæ S. Columbani memoria jam tum obſoleverat. Denique nullum locum, nullum teſtimonium, vel in Conciliis, vel in Auctoribus octavi ac noni ſæculi inveniet Cointius ad probandam opinionem ſuam: quin immo omnia Concilia; Auctores omnes unam ſancti Benedicti Regulam tum viguiſſe una voce conteſtantur. Eam proinde cum Regula Columbani ſæculo præcedente adunatam fuiſſe manifeſtum eſt. Hanc unionem probat inſignis locus Chronographi Fontanellenſis in capite duodecimo in editis: ubi Ragenfredus anno ſeptingenteſimo ſeptimo decimo Vvandoni Abbati plurimos codices dono conceſſiſſe perhibetur, in his codicem unum in quo continebatur Regula S. Benedicti, & S. Columbani cum Martyrologio. Sciunt quippe rerum Monaſticarum periti, ſollemne fuiſſe quondam apud Monachos, ut quam quique ſervarent Regulam, eam in Cœnobiis ſuis deſcriptam atque compactam haberent cum Martyrologio: ut ſic utrumque eſſet in promptu ad legendum in Capitulo poſt primam. Tunc enim lecto inibi Martyrologio, poſt quaſdam precationes, ſententias aliquot ſeu capitulum ex Regula Monaſterii recitari mos erat. Cùm ergo initio ſæculi octavi Ragenfredus penes ſe habuerit codicem ſic ordinatum, ſcriptum haud dubiè jam ante annos plures, in quo utraque Regula cum Martyrologio continenter exarata erat; utramque longè ante id tempus in Monaſteriis ſimul obſervatam fuiſſe fatendum eſt. De altera parte diſputationis hæc ſatis.

ad ann. 667. n. 20.

XXXV
CAPUT III. Tertium caput ſic ſtatuit doctiſſimus Annaliſta: *utrùm Regula S. Benedicti Cœnobio Fontanellenſi præſcripta ſit à S. Vvandregiſilo*. Id negat ipſe, Aigradi Fontanellenſis Monachi auctoritate fretus: & ego eodem auctore id probo. Aigradus in libello de vita S. Ansberti Rotomagenſis Epiſcopi deſcribens modum, quo à beato Vvandregiſilo ſuſceptus Fontanellæ eſt, ait virum ſanctum audita Ansberti poſtulatione dixiſſe, *inducias conſulendi ſuper hoc habere ſe velle: ut ſicut Apoſtolica & Monaſtica docet Regula, ſciret ad quid venerat*. Deinde Landbertum Abbatem Vvandregiſili ſucceſſorem laudat, quòd in adminiſtrando Fontanellenſi Monaſterio *cuncta ſtrennè atque inreprehenſibiliter geſſerit ſecundùm normam ſanctorum Patrum*. Denique Ansbertum ex Abbate Rotomagenſem Epiſco-

Epiſcopum ſtatuiſſe, in Synodo, *ut ſicuti ſub ejus regimine, ita inantea* id eſt imposterum, *& ipſi & poſteri eorum* Monachi ſcilicet Fontanellæ, *ſecundùm Regulam S. Patris Benedicti fideliter Chriſto deſervirent*. Porrò ex his deduxeram, Regulam S. Benedicti, quæ tertio loco ſignanter exprimitur, eamdem etiam dici κατ᾽ ἐξοχὴν *Monaſticam Regulam*, & normam Sanctorum Patrum in duobus ſuperioribus locis; eam proinde Fontanellæ à primordiis obſervatam fuiſſe. Sanè *Regulæ Monaſticæ* nomine Benedictinam intelligi maximè apud Auctorem Benedictinum, qualis ſinè dubio Aigradus fuit, nemo jure negaverit. Et Regula noſtra, quæ modum recipiendi Novitii præſcribit capite quinquageſimo octavo, Sacerdoti in Monaſterium admitti cupienti nihil relaxari præcipit capite 60. *ut ſit ſicut ſcriptum eſt, Amice ad quid veniſti?* quæ verba huic loco rectè quadrant. Apoſtolica Regula, quam Vvandregiſilus hoc in facto ſecutus eſt, deſumitur ex epiſtola prima Johannis Apoſtoli, monentis capite quarto, *probari Spiritus, ſi ex DEO ſint*, quem locum etiam in medium adfert S. Benedictus initio capitis 58., tranſiliit Cointius, tametſi integrum ferè caput deſcripſit. Regulæ verba hæc ſunt: *Noviter quis veniens ad converſionem, non ei facilis tribuatur ingreſſus; ſed ſicut ait Apoſtolus: Probate Spiritus ſi ex DEO ſunt*. Hæc ipſa eſt *monaſtica & Apoſtolica Regula*, à Vvandregiſilo deſignata hoc loco, uno verſu à Benedictino expreſſa.

Longè aliis oculis hæc legit Carolus Cointius, qui plurimum diſcriminis inter Vvandregiſili factum in ſuſcipiendo Ansberto, & S. Benedicti ſanctionem capite 58. expreſſam intercedere arbitratur. *Apud Aigradum* inquit *Vvandregiſilus Abbas Fontanellenſis ſpiritualium fratrum conſulta priùs ſuſcipit, quàm Ansberti noviter ad converſionem venientis poſtulationibus acquieſcat: & Ansbertus, ubi votorum compos ſit*, Clericatûs habitu decorabilis *redditur. Capite autem duodeſexageſimo Regulæ Benedictinæ, nihil de ſpiritualium Fratrum conſultis, nihil de Clericatûs habitu legitur*. Quàm cautè dixit *capite duodeſexageſimo*. Sed quid refert, capite hoc an alio, conſulta Fratrum requirat S. Benedictus? Requirit autem capite tertio, ubi in quibuſcumque etiam minoris momenti rebus Fratres in conſilium convocari ab Abbate jubet. Porrò hoc præceptum intellexêre Majores noſtri etiam de ſuſceptione Novitiorum. Vvalfardus Abbas Monaſterii Adeſcancaſtri in Anglia, in quo teſte S. Vvillibaldo Regula S. Benedicti ſervabatur, Bonifacium, futurum Germaniæ Apoſtolum, *inito Fratrum conſilio* admiſit. Idem patet in S. Poppone, qui in Monaſterio S. Theodorici Monachus fieri cupiens, cauſas voti ſui *Abbati ceteriſque Fratribus intimavit*, cui petenti *Abbas unà cum Fratribus ingreſſum annuit*. Et Hugo, qui poſtea Cluniacenſis Abbas ſanctiſſimus fuit, Cluniacum veniens, primùm Odiloni Abbati mentem ſuam de monaſtica profeſſione aperuit, tum *ex more Capitulum ingreſſus, in conventu Fratrum* petitionem ſuam expoſuit, ut ſcilicet eum in ſuam ſocietatem recipere dignarentur. Id etiam probare poſſem ex aliis Actis Sanctorum noſtrorum. At exempla hæc æquis rerum æſtimatoribus ſufficient in cauſa noſtra. Mirari verò ſubit, qua mente vir doctus nobis rurſus objiciat *Clericatûs* vocabulum, quod ab antiquis Auctoribus Inſtituto Monaſtico tribui ſolitum eſſe, tam apertè demonſtravi in Præfatione ſæculi ſecundi. Nollem ſanè his in rebus viri optimi æquitatem deſiderari. Quòd ſi rem ut eſt intelligere voluiſſet, advertiſſet utique, Harduinum Fontanellæ longè poſt admiſſam (ut Cointius fateri cogitur) eo loci Regulam S. Benedicti non aliis verbis Monachum initiatum memorari, quàm quòd in eo Cœnobio *Clericatûs ſuſcepit habitum*, uti legitur in Chronici Fontanellenſis capite decimotertio, quod quartum decimum eſſe debet. Hæc perpendat quæſo Cointius & manifeſtæ tandem cedat veritati,

XXXVI num. 56.

XXXVII Ad id quod dixeram, Regulam S. Benedicti in ordine Romano dici *Regulam à ſanctis Patribus traditam*, quod idem eſt ac *Regula ſeu norma Sanctorum Patrum*, ad id, inquam, multa reſpondet Cointius. Vvandregiſilum ſcilicet à Cœnobio *Romanis*, ubi aliquamdiu vixit, accepiſſe Regulam, quam poſteà Fontanellenſibus impoſuit, eamdemque in ſuſceptione Ansberti deſignavit. Porrò Monaſterium *Romanis* idem eſſe cum Condateſcenſi ſeu S. Romani, in quo *Regula Sanctorum Patrum*, id eſt Regula ex variis Patrum Regulis concinnata ſervabatur. Hæc ille multis: cui ego paucis, at certis. Quo ex Monaſterio Vvandregiſilus acceperit Regulam Fontanellæ imponendam, nec Cointius ipſe, nec quivis alius adſequi poteſt. Monaſteria plura perluſtravit, Montis-Falconis, Bobienſe, Romanenſe: quod an idem ſit cum Condateſcenſi, ſæculo proximo examinabimus in Actis ſancti Bernardi Archiepiſcopi Viennenſis. Nec ſi conſtaret quo ex Monaſterio Vvandregiſilus Regulam ſuam acceperit, indè quidquam conficeretur adversùs Regulam ſancti Benedicti, quam etiam in Condateſcenſi Monaſterio tum receptam fuiſſe jure contenderemus. Tota hîc controverſia in eo verſatur, an Regula S. Benedicti aliquando appellata ſit *Regula* ſeu *norma ſanctorum Patrum*. Huic rei probandæ ſufficere debuerat argumentum ex Ordine Romano, in quo disertè Regula *à ſanctis Patribus tradita* vocatur. At hæ locutiones, *Regula ſanctorum Patrum* & *Regula à ſanctis Patribus tradita*, non cenſendæ ſunt ſynonimæ, ait Cointius. Fateor in his locutionibus duplicem latere ſenſum. Mirum verò eſt, cur Carolus Cointius eas potiùs contra nos, quàm pro nobis explicet: maximè cùm cetera cauſæ noſtræ ſuffragentur, mensque Auctoris ex aliis ejus verbis plana & aperta ſit. Quæ auctoritas, quod teſtimonium non infirmari, aut convelli poteſt, ſi ad verba rem deflectere velimus: conſilium autem eorum qui ſcripſerunt, & rationem & auctoritatem relinquamus? Aigradus Regulam Monaſticam nominat, Regulam S. Benedicti Ansberto Abbate Fontanellæ ſervatam laudat: cur eamdem non eſſe dicas, quæ dicitur ſanctorum Patrum? *Specialis*, inquis, *Regula S. Benedicti numquam appellatur Regula ſanctorum Patrum*. Bona verba quæſo: quid ſi oſtendero non unum ſed plures Auctores mediæ ætatis, qui hoc nomen Regulæ noſtræ tribuunt? Primus aderit Ambroſius Autpertus, vir ſanctus & doctus, octavi ſæculi auctor, ut in ejus Actis infrà probabo, qui expreſſis verbis Regulam S. Benedicti appellat *Regulam ſanctorum Patrum* in Vita S. Paldonis Abbatis Monaſterii S. Vincentii ad Vulturnum, non procul à Caſino. Paldo ſequacibus ſuis promiſerat, Monachum illum, qui in ſuo Monaſterio uſque ad finem permanſiſſet, vitâ æternâ donandum eſſe. *Quod quidam ignorantes*, ait Aupertus *qua intentione id proſecutus fuerit, falſa ſe ipſos ſecuritate decipiunt, quamvis malè viventes & contra Regulam Patrum facientes, hoc in Monaſterio ſi permanſerint ſalvos eſſe in futurum poſſe*. Quam Regulam quæſo intelligit, niſi Regulam Monaſterii ſui, Regulam utique S. Benedicti? de qua ipſe in conſequentibus dicit: *Omni ex parte ſanctum à nobis propoſitum violatur, & penè nobis nihil ſupereſt, niſi quod S. Pater prædixit Benedictus, per tonſuram & habitum nos DEO mentiri*. Audin' Regulam S. Benedicti vocari *Regulam Patrum*? quidni & *Regulam ſanctorum Patrum*? Neque enim eum te eſſe puto, qui ſyllabas numeres, qui objicias hîc non exprimi *ſanctorum* nomen. Vis adhuc & alium teſtem? tertium addam etiam ſi lubet. Vvilfridum Eboracenſem Epiſcopum ejus nominis primum, Regulæ S. Benedicti ſtudioſiſſimum fuiſſe propagatorem, patet ex Bedæ & Vvillelmi Malmesburienſis Monachi teſtimoniis in ejus Vita relatis. At verò Regula hæc tantopere ab ipſo adamata & culta, dicitur *Regula Patrum* in ejus Epitaphio apud Bedam in libri quinti capite vigeſimo,

num. 48. & ſeqq.

Sæc. III. ad ann. 720.

Supra ad ann. 709.

In-

Inque locis iſtis Monachorum examina crebra
Colligit, ac monitis cavit quæ Regula Patrum,
Sedulus inſtituit.

Non dubito quin his argumentis tam claris & manifeſtis ceſſurus ſit Cointius: addo tamen & alium teſtem, tametſi minùs antiquum, Adamum Bremenſem Canonicum, qui in Hiſtoriæ ſuæ capite vigeſimo nono Anſcharium Bremenſem Epiſcopum ex Monacho Corbeïenſi laudat, quòd *ſiquando à prædicatione gentilium foris liber erat, domi Congregationum ſuarum curam egit: quarum primam, quæ ab Hammanaburg olim Barbarica incurſione depulſa eſt, ipſe tranſtulit ad Ramſolas; ſecundam in Bremis habuit Sanctorum Virorum, qui habitu quidem uſi canonico, Regulâ vivebant Monaſticâ*, haud aliâ ſanè quam Benedictinâ, quæ hoc nomine ſimpliciter à Latinis appellari conſuevit, quamque Anſcharius Corbeïæ imbiberat, eamdemque Bremæ Canonicis impoſuerat, uti etiam ex Lambecio in Actis S. Vvillehadi inferiùs probabitur. Quid ergo? certè idem Auctor quam *Regulam monaſticam* hoc eſt Benedictinam prædicto in loco nuncupat, eam poſteà in capite ſexto decimo ſupra centeſimum, ſeu in libri ſecundi capite primo & ſexageſimo *Regulam ſanctorum Patrum* vocat his verbis: *Sanè ex illo tempore Fratribus, qui antè canonicè vixerant, extra clauſtrum vagantibus, Regula ſanctorum Patrum per multa priùs ſæcula ſtudiosè conſervata, primò negligentiùs haberi cœpit, deinde funditus abjecta conſenuit.* Denique ſi ſanctiorem inſuper auctoritatem requiras, præſtò eſt Concilii Trosleiani anno nongenteſimo nono habiti caput tertium, ubi Patres arguunt uſum Abbatum ſæcularium, primò auctoritate Regulæ S. Benedicti, quam *Regulam ſancti & ſancto Spiritu pleni Beatiſſimi Patris Benedicti* appellant; ſecundò auctoritate Conciliorum; tertiò Capitularium à Regibus conditorum. Quibus fusè expoſitis, quaſi recapitulando ſubjungunt: *Hæc ita poſt primam ſanctorum Patrum duce ſancto Spiritu ordinationem, ac deinde poſt Canonicam de his auctoritatem, à prioribus Imperatoribus & Regibus decreta & cuſtodita fuerunt.* Vides Regulam S. Benedicti tantopere à Patribus iſtius Concilii laudatam appellari *Ordinationem ſanctorum Patrum*, quod ſenſu idem eſt *ac Regula & norma ſanctorum Patrum*. Ergo hæ locutiones *Regula à ſanctis Patribus tradita*, *Regula ſanctorum Patrum*, in Ordine Romano & apud Aigradum ſynonimæ cenſendæ ſunt. Sed relinquamus quæſo iſta, nec aucupia verborum & litterarum tendiculas in invidiam ulteriùs voces. Si quis verò quærat, quam ob rem S. P. Benedicti Regula dicta ſit *Regula ſanctorum Patrum*, id maximè factum reor, ut jam alias dixi, ob ſanctimoniam eorum, qui eam profitebantur. Hanc quippe rationem ſuggerit Eigil Abbas Fuldenſis in Actis Sturmii Abbatis, dum ait Sturmium in Italiam miſſum à Bonifacio fuiſſe, ut perfectam Regulæ Benedictinæ obſervationem diſceret, *& omnium Fratrum mores traditioneſque Monaſteriorum* diſceret: eumdemque Fuldam reverſum opere complevisse ea, *quæ in Italiæ partibus & Tuſciæ provinciæ Monaſteriis à ſanctis Patribus didicerat.*

Ex ſuperioribus manifeſtum eſt, Regulam S. Benedicti Fontanellæ à Vvandregiſilo impoſitam fuiſſe, quam Anſbertum Abbatem loci tertium tenuiſſe nulla Prioris Regulæ mutatione facta conſtat. Id verò etiam perſpicuum fit ex Actis ſancti Hermenlandi Abbatis, ab Auctore gravi ac ferè ejus æquali deſcriptis, in quibus Hermenlandus à Lantberto Vvandregiſili ſucceſſore veſtes monaſticas ſuſcepiſſe, ac proinde ab eodem in Armoricam miſſus, ut *novus Benedictus effulſiſſe* in Antrenſi Monaſterio perhibetur. Quod elogium ſanè nemo rectè Hermenlando tribueret, ſi S. Patris Benedicti mores ac Regulam ſecutus non fuiſſet. De Fontanella ſatis. XXXVIII

Jam

XXXIX CAPUT IV Jam tandem devenimus ad caput quartum diſputationis noſtræ, nimirum *utrùm Regula ſancti Benedicti Monaſteriis Gandenſibus & Elnonenſi impoſita ſit per beatum Amandum.* Probaveram in Præfatione Sæculi ſecundi, Amandum Turonis in Martiniano Cœnobio monaſticum ſuſcepiſſe habitum, & addixiſſe ſe Regulæ S. Benedicti, quæ ibidem vigebat: quam poſteà Belgicis Monaſteriis ab ſe conſtructis impoſuerit. Et quia Baudemundus agens de monaſtica Amandi initiatione, ait eum comam capitis ſui abſcidiſſe, adeptumque *Clericatûs honorem*; ne adverſarii fucum facerent in voce *Clericatûs*, manifeſtis docueram teſtimoniis, Monachos paſſim apud auctores medii ævi, immo apud ſuperiores, Clericos appellari ſolitos, & Monaſticæ profeſſioni non rarò tribui *Clericatus* vocabulum.

XL. *ad ann. 734. n. 70. & ſeqq.* Huc incommoda quædam, argumentorum longam pompam admovet Cointius. Incommodum invenit in ipſius Amandi propoſito, qui antequam tonſuram ſuſciperet, obnixè ad ſepulchrum beati Martini oravit, *ut numquam eum Dominus ad ſolum patrium remeare permitteret, ſed omnem vitæ ſuæ curſum in peregrinatione expenderet.* Quibus aliiſque verbis relatis infert vir doctus: *in hiſce Baudemundi ſcriptis nihil occurrit, quod Amandum Ordini Benedictino adſcribendum ſuadeat, immo ſunt multa, quæ Regulæ Benedictinæ refragantur.* Quænam illa multa? Nempe *Amandus ad tumulum ſancti Martini proſtratus poſt lacrymas uberrimè profuſas nihil à DEO poſtulaſſe vel obtinuiſſe dicitur, quàm ut eum numquam Dominus ad ſolum proprium remeare permitteret. Conveniitne ritibus Benedictinis vehementiſſimum hoc deſiderium obeundarum totâ vitâ peregrinationum?* Audio. At intempeſtivum ſit illud deſiderium; cogita novitii hominis votum eſſe & monaſticæ diſciplinæ regulis nondum informati. Deinde ſi paullò attentiùs expendas Amandi verba, invenies non aliam ejus fuiſſe mentem, non aliud deſiderium, quàm ut ne ad paternos lares umquam reverti cogeretur: ſed in peregrinatione, hoc eſt in aliena regione degeret, non aſſiduè curſitando, ſed in alieno ſolo permanendo. Denique non deſunt religioſorum virorum, etiam Benedictinorum exempla, qui meliorem ætatis ſuæ partem in peregrinationes impenderunt. Exempla non pauca in medium adducere poſſem, ſi hærere licet in re tam levi. Verùm, ut dixi, alia mens Amando erat, qui ut unum quærebat, ut apud exteros ignotus lateret: cui rei argumento eſt, quòd is vix annum unum Turonis moratus, adit Auſtregiſilum Bituricenſem Epiſcopum, & ab eo cellulæ incluſus, ibi degit *annis quatuordecim*, non tam diu illic perſtiturus, ſi aſſiduè peregrinari habuiſſet in animo.

XLI Occurrit etiam Cointius hoc loco. *An illud*, inquit, *vitæ genus moribus Benedictinis conforme dixeris?* An verò conformius moribus Clericorum, ad quorum partes adjungis Amandum? an Clericis ſolemniter, uti de Amando cogeris dicere, ſuſceptis licebat recedere ab Eccleſia, cui nomen dederant, & cui (ut loquuntur Canones) incardinati addictique erant? Sed quid tandem eo in facto contrarium moribus Benedictinis, quales ea tempora ferebant? Amandus recedit à Turonico Monaſterio anno probationis exacto, *ab Abbate ipſius loci & à Fratribus benedictione percepta.* Biturigas profectus, *recluditur in cellula ob amorem vitæ æternæ, cilicio tectus & cinere, jejunio attritus atque inedia, ordeaceo tantùm pane contentus atque aquâ perpaululum: ibique ternis fermè militavit luſtris.* Deinde *incidit ei cogitatio, ut ad limina Apoſtolorum properare deberet.* Clericorum hi mores ſunt, an Monachorum? Certè ut communes utriuſque ſint peregrinationes; at benedictio ab Abbate impertita, in cellam recluſio, aſperrimum hoc vitæ genus, Monachorum mores magis ſapiunt quàm Clericorum. Non immorarer his rebus, mi Cointi, niſi haberem te ducem: reliqua argumenta tua percurro.

Illud

Illud deinde occurrit, quòd Monachos ſimul & Clericos in Martiniana Baſilica eo tempore, quo Amandus iſtuc ſeceſſit, extitiſſe dicis, ſed non probas. Monachos Gregorii Epiſcopi Turonenſis ætate eo loci fuiſſe demonſtrat Hadrianus Valeſius in diſceptatione de Baſilicis, capite tertio, proindeque Clericos non alios quàm Monachos inibi vixiſſe conſtat. Neque enim miſti illi Canonicorum & Monachorum cœtus per ea tempora ulli erant, immo Canonicorum Collegium ferè nullum ante Sæculum octavum aut noni initium, extra Eccleſias cathedrales. Erant ergo, ut dicebam, in Martiniana Baſilica Monachi per id tempus. At non Benedictini, inquis. Non mirum ſi hoc dicis; nam familiaris tibi eſt oratio iſta. Sed mirum quomodò id probas. XLII

Primum argumentum tuum ſic procedit. *S. Maurus, qui Regulam S. Benedicti primus in Gallias intulit, obiit anno Chriſti ſexcenteſimo quarto* (immo anno quingenteſimo octogeſimo quarto.) *Eo in vivis ſuperſtite nullam Glannafolio legimus eductam Monachorum coloniam. Anno poſt ſeptimo beatus Amandus Turonos venit, an illic tunc Aſcetæ Benedictini?* Si ſic argutari pergis, numquam Regulam S. Benedicti admittes in Cœnobium Martinianum. Nuſquam enim coloniam de Glannafolio iſtuc deductam leges. Et tamen concedis, Regulam S. Benedicti Berto Epiſcopo iſtic poſt annum Chriſti ſexcenteſimum ſexageſimum quintum viguiſſe. At ubi colonia Monachorum, ubi Abbas Glannafolio tranſmiſſi? Lege, revolve Annales & chartas veteres; nullum hujuſce rei veſtigium invenies. Ampliùs dico: ſi hanc argumentandi rationem tenes, ex omnibus Galliæ Monaſteriis eliminanda eſt S. Benedicti Regula. Nuſquam enim, quod ſciam, legimus colonias Monachorum Glannafolio eductas, à nullis petitas, receptas à nullis legimus, præter id quod de Monaſterio S. Salvini legitur apud Rodulfum Glabrum, & in Actis S. Hugonis Monachi Æduenſis. Cùm ergo palàm res ſit, omnia Galliæ Monaſteria conceſſiſſe in Regulam S. Benedicti ante Caroli Magni Principatum, nec de coloniis Glannafolio aut Caſino tranſmiſſis ulla mentio ſit; fatearis neceſſe eſt, aut id neglectum ab Scriptoribus illius temporis; aut Regulæ noſtræ propagationem in antiquiora Monaſteria factam aliis modis fuiſſe. Qua de re aptior erit alias dicendi locus. XLIII num. 76.

Alterum argumentum, quo Monachos è Martiniana Baſilica vir doctus excludit ſæculi ſeptimi initio, deſumit ex eo, quod Dagoberbus longè poſt illud tempus, quo Amandus in Turonicum Monaſterium exceptus eſt, *Ordinem pſallentium* in Monaſterio Dionyſiano *ad inſtar Monaſterii ſanctorum Agaunenſium & S. Martini Turonis inſtituit. Agaunenſes autem Monachi*, inquit, *Regulæ Benedictinæ non erant addicti. Ergo nec Martiniani.* De Monachorum Agaunenſium Inſtituto, quos S. Benedicti Regulam, quum illac tranſivit beatus Maurus, accepiſſe non immeritò ſentiunt plerique, diſputare non juvat hoc loco. Conſecutionem iſtam tantùm conſideràſſe ſufficiat. Qualis fuerit Ordo pſallendi penes Agaunenſes Monachos, fusè diſputat doctiſſimus Annaliſta in tomo primo, contenditque contra omnium mentem, ritum illum non fuiſſe Laudem, ut vocant, perennem; ſed Pſalmodiam alternis choris quotidie perſolutam. Hæc enim ſunt ejus verba: *Temporibus Sigismundi Regis in Synodo Agaunenſi non eſt ſancitum, ut Agaunenſes Monachi laudem perennem celebrarent; ſed tantùm ut alternis pſallerent choris, eoque ritu ſingulis diebus omnes horas Canonicas in congregatione decantarent &c.* bellè omnino. Atqui nullum validius poterat ſuppeditari argumentum, quo demonſtrarem, hujuſmodi ordinem pſallendi, quem Agaunenſes ac Turonenſes Monachi ſervabant, non fuiſſe diverſum à Benedictino; ſiquidem S. Benedictus in Regula ſua præcipit, ut alternis choris per dies ſingulos horæ Canonicæ decantentur, quod ab Ordinis noſtri exordio XLIV ibid. tom. 1. ad ann. 536. n. 225. & ſeqq. num. 251.

dio

dio frequentatum eſſe nemo neſcit. Non ergo detrahendi nobis ſunt Turonenſes Monachi hoc argumento, quòd ſervarent Ordinem pſallendi ad inſtar Monaſterii Agaunenſis, ſi ordo ille conſiſtat in pſalmodia alternis choris celebrata in dies: immo potiùs ex hac interpretatione ſequitur, prædictos Monachos à noſtris non fuiſſe diverſos. Si verò cui magis placeat, (ut meritò certè omnibus hactenus viſum eſt) ritum illum pſallendi explicare de perenni laude; nec etiam hoc modo ſubducendi nobis Martiniani Cœnobitæ: cùm conſtet jugem illam pſalmodiam in Monaſteriis noſtris nonnullis, puta in Centulenſi & aliis, diu viguiſſe.

XLV Nihil ergo efficiunt argumentationes iſtæ, nec cauſæ noſtræ quidquam officiunt, quo minùs Regula S. Benedicti jam recepta fuerit in Martinianum Cœnobium, quum Amandus iſtuc ſeceſſit. Et ſane cauſam noſtram illud juvat; non ſolùm quòd Berti Turonenſis Epiſcopi pontificatu jam ibi vigebat, ut Cointius ipſe fatetur; ſed etiam quòd Amandus Cœnobiis Gandenſibus ab ſe inſtitutis à primordiis impoſuit S. Benedicti Regulam, eam ſcilicet quam in Turonico didicerat. Clericos primùm in Gandenſibus Monaſteriis, dein paucis poſt annis Monachos fuiſſe collocatos ſcripſit Theodoricus Abbas Trudonianus in libro de Vita S. Bavonis ab ſe expolita, malè interpretatus primarium Auctorem anonymum, qui libellum de geſtis ejuſdem Sancti primitus condiderat. Is quippe Anonymus Monachos ab Amando Gandæ ſtabilitos, eo in libello *Clericos* vocat, utì & alii Auctores non pauci mediæ ætatis. Theodoricus verò cùm animadverteret Monachos inibi ante omnium memoriam extitiſſe, illud demum ita explicavit, ut diceret, Clericos primùm eo in loco, dein paullò pòſt Monachos poſitos ab Amando fuiſſe, quibus Florbertus Abbas primus præfectus ſit. Extat Anonymus iſte à nobis in Sæculo ſecundo primùm editus, ex cujus verbis tam evidenter in Præfatione ejuſdem ſæculi demonſtravi, Monachos Gandæ ab initio collocatos fuiſſe, ut nemo ſinceri amans id infitiari poſſit.

LXVI *tom. 4. ad ann. 734. num. 79.* Ut indè ſe eximat eruditus Annaliſta, duos fingit Anonymos, qui S. Bavonis geſta in literas retulerint, unum antiquiorem, a quo Theodoricus auctoritatem ſuam mutuetur: alterum recentiorem, id eſt noſtrum, quo Theodoricus uſus non ſit. Hæc mihi tam facilè fuerit negando revincere, quam Cointio non probando adferre. Attamen ut Anonymo noſtro integra conſtet auctoritas, juvat paucis urgere hunc locum. Quòd alius Anonymus antiquior Acta S. Bavonis deſcripſerit, nemo adfirmare, nemo adfirmanti credere debet, niſi aut ea Acta exhibeat, aut teſtimonia hanc in rem proferat. Unicum libellum de Vita S. Bavonis citant Othelboldus Abbas, & Anonymus ſcriptor Miraculorum ejuſdem Sancti, Theodorico ſuperiores ætate. Theodorico antiquiorem eſſe Anonymum noſtrum, conſtat tum ex veterrimis codicibus, in quibus ejus ſcriptio reperitur, tum ex ſtylo ejus rudi & impolito, tum ex brevitate; cùm è contrario Theodorici lucubratio politior prolixiorque ſit, & quibuſdam interpolamentis auctior. Quid? quòd Theodoricus diſtinguit Clericos à Monachis, ſecùs quàm Anonymus noſter: quod argumento eſt, Theodoricum præ oculis habuiſſe hunc Anonymum, in cujus interpretatione hallucinatus eſt. Nam rogo te, an id commiſſurus erat homo recentior; ſi Ordini ſuo favere (ut vult Cointius) in animo habuiſſet? Sanè hæc vocis acceptio non parùm Auctoris antiquitatem probat, ævo Theodorici jam ignorata. Ut iſtius Anonymi antiquitatem aliquo indicio deſignarem, adduxeram hæc illius verba in Obſervationibus præviis: *Si omnia, quæ de ejus*, nempe Bavonis, *geſtis comperimus, vellemus proſequi; dies, ut opinor, antè quàm verba ceſſarent*. Quæ verba, inquiebam,

Digitized by Google

bam, quaſi teſtem oculatum præſeferunt. Longè aliter ſentit Cointius. *Eadem verba*, inquit *quamvis anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſcribamus, & ab ætate S. Bavonis longè remotiores ſimus; pari jure abſque diſpendio hiſtoricæ veritatis uſurpare poſſemus.* Verùm ea Anonymi verba nemo ſinè veritatis diſpendio uſurpare poteſt, qui non longè plura de S. Bavonis vita comperta habeat, quam quæ Anonymus ipſe commemorat. Si ergo verba hæc ſinè diſpendio hiſtoricæ veritatis uſurpare Cointius poteſt, reliqua Bavonis facta proferat quæſo in lucem, nec ea diutiùs ignorari à nobis patiatur. Si verò non tenet memoriâ tot & tantas res ab Anonymo prætermiſſas, quæ de Bavonis vita loquenti ſufficere poſſint in multam diem; concedat tandem verba illa hominis eſſe, qui Bavonis res geſtas proximè didicerat, & quaſi oculatus teſtis callebat. Anonymus ergo à nobis editus ille eſt, quem laudat tum Ado Viennenſis Epiſcopus in Martyrologio ſuo Kalendis Octobris, cujus proinde Anonymi libellus per Galliam jam tum diſperſus erat, tum Scriptor miraculorum S. Bavonis, homo ſæculi decimi: ſtandumque ejus Anonymi auctoritati ſcribentis Monachos Benedictinos in Cœnobiis Gandenſibus ab initio extitiſſe. Id ipſi etiam Cointio (ut ſpero) perſuadebit & ipſius Anonymi antiquitas, manuſcriptis codicibus aliiſque argumentis comprobata; & lectio ejuſdem paullò attentior. Abſit enim ut eum habeam in illorum numero, qui pugnare malint, quàm verum confiteri. Hactenus virum & Inſtituti ſocietate, & privata neceſſitudine nobis amicum, æquis animis ſuſtinuimus multa contra nos, tametſi levibus omnino argumentis, molientem; hactenus ut de ejus æquitate ac moderatione rectè ſentiremus, animis noſtris imperavimus. Si verò ulteriùs pergit nobis objicere ſpecioſas, ut ſolet, argutias; vereor ne noſtris perſuadeatur tandem, id non tam inquirendæ veritatis, quàm inſectandi monaſtici Ordinis ſtudio ſuſceptum fuiſſe. Quod ut credi nolim, ita nec velim diutiùs occupari nos in his diſputationibus: quæ cùm ferè otioſæ ſint, tum viris eruditis nauſeam pariunt, certè mihi ipſi.

Ceterùm hæc de tota iſta controverſia multis amplificare & confirmare potuiſſem; ſed in animo eſt, ut initio dixi, leviter tranſire & tantummodò perſtringere unamquamque rem, ut omnes intelligant, intelligat etiam Cointius ipſe, me non ſtudio refutare, ſed officio defendere. XLVII

In fine totius Præfationis reliquum eſt, ut cum debita grati animi ſignificatione commemorem eos, qui ſtudia noſtra juvare & promovere ſtuduerunt, & auxiliares copias huic tertio ſæculo ſuppeditârunt, tum ex Germania, tum ex Belgio, tum ex Anglia. Quòs inter mihi multis nominibus celebrandus eſt Reverendiſſimus Pater Romanus Abbas Monaſterii S. Pantaleonis Coloniæ, idemque Congregationis Burſfeldenſis Præfectus, cujus beneficentiâ contigit, ut eruditi viri Vvillelmus Vvlfrathus Cœnobii Prior, Bernardus Moërſius Theologiæ Lector, recèns mortuus; & Antonius Erkelenſius nobis operam ſuam contulerint. Id etiam ultrò præſtitêre ampliſſimi Abbates D. Carolus Marchantius Monaſterienſis in Valle S. Gregorii, & D. Maurus Iburgenſis, ac per eum Adolphus Overhamus Cœnobita & Bibliothecarius Corbeiæ Saxonicæ eruditus. Ex Belgio item ampliſſimi Abbates Letienſis, Bergenſis, & Blangiacenſis, tum etiam Sodales noſtri Bertiniani, Ghisleniani, Vedaſtini, Afflegemiani, quos propriis nominibus, ubi locus exiget, deſignabo. Studiis etiam noſtris non parum favit ampliſſimus D. Prælatus Blandinienſis, adnitente etiam Andrea Vanheulio Bibliothecario docto, amico meo. Ex Anglia unus inſtar multorum eſt vir ſpectatiſſimus D. Joſephus Vviliamſon, Regi ab intimis ſecretis, jam laudatus à nobis non ſemel, cujus beneficio ac liberalitate permulta XLVIII

accepimus, quæ non minùs hiſtoriam noſtram illuſtrant, quàm ejus memoriam ac nomen apud nos commendant. Hæc de exteris; nam ab Italia & Hiſpania nihil dum obtinuimus. Ad Noſtrates quod attinet, non eſt neceſſe ut numerum ineam eorum, qui nobis tulêre ſuppetias. Quot ferè Monaſteria noſtra ſunt in Gallia, tot beneficia exinde nobis provenerunt. Quamquam non eſt, cur ejus rei mentionem faciam: cùm opus hoc non tam unius aut alterius ſit, quam Congregationis noſtræ Sodalium, præter id quod erratum à me eſt, quod certè agnoſco meum. Non præteribo tamen ex Galliæ noſtræ hominibus V. C. Antonium Vionem Herovallium, numquam ſatis Literatis omnibus laudatum, qui pro ſua humanitate ac liberalitate nullum prætermiſit officium, quod è re noſtra eſſe intellexit. Addam ex florentiſſima S. Vironi Congregatione Benedictina religioſos viros Conſtantinum Gravellium, recèns Luxovii Priorem; & Bartholomæum Senocum Monaſterii ſancti Vironi Cœnobitam ac Theologiæ Lectorem eruditum: è Ciſtertio amicum noſtrum Jacobum Lanoium, qui ante duos annos Belgii Monaſteria & Bibliothecas noſtri causâ perluſtravit. Ceterùm illud beneficii loco ab aliis peto, ut conatus noſtros DEO Opt. Max. commendent, quatenus ſtudia noſtra qualiacumque cedant in Reipublicæ Chriſtianæ utilitatem & Ordinis noſtri profectum.

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM PRIMAM SÆCULI QUARTI ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti DCCC. ad DCCCC.
impreſſa Pariſiis anno 1677.

POſt longas ſtudiorum inducias , quas adverſa mihi valetudo ante annos ferme quatuor indixit ; poſt intermiſſam à triennio hujuſce operis editionem , cujus filum in Anno Chriſti DCCC. XXIX. abrumpere coactus ſum; denique poſt editos veterum Analectorum tomos duos , quos per ea morbi tædia atque otia pro modulo digeſſi ; jam tandem , quatenus affectæ vires ſinunt, redeo ad optata ſtudia, id eſt ad Sæculum Ordinis noſtri quartum , Eccleſiæ nonum: cujus lætis ac magnificis initiis (ut rebus humanis accidere ſolet) perturbatus decurſus, infelix ac miſerabilis exitus ſucceſſit. I

II Europæ Status

Carolus, cognomento Magnus , ſed animi rerumque geſtarum præſtantiâ maximus, acceptum à Pippino patre Regnum in eam amplitudinem & majeſtatem evexerat, nullum ut in orbe potentius foret nullumque fortunatius, ſi magis diuturnum fuiſſet. Parebat ejus legibus non ſolùm Gallia omnis, ſed etiam magna pars Italiæ, Germania, Noricum, Pannonia, Dacia, & aliæ Septentrionales Regiones, eidemque manum Hiſpania dare geſtiebat. Sed ubi tantum Imperium extra ſortis aleam poſitum videbatur, magnitudine ſua laborare cœpit: ut non facilè ab uno homine teneri ac regi poſſet, qui Carolo Magno eſſet minor. Tanto Principe cadente ceſſit Ludovico Filio paterna hæreditas, bellica virtute ac pietate comparata: qui Ludovicus cùm à pleriſque principiò amaretur ut pius, ab omnibus demum deſertus, abjectuſque eſt, memorando ac miſerendo humanæ inconſtantiæ exemplo. In thronum poſteà reſtitutus, Imperium in tres filios diviſum reliquit: qui ſua ſorte non contenti, cùm alter alteri inſidias & bella parant, Septentrionalibus populis (Nortmannos vocant) in has Regiones aditum præbuêre. Illi omnia igni & ferro vaſtantes, & cum legitimis Regibus per annos ferè ſeptuaginta ſæpiùs conflictati, everſi tandem Imperii reliquias cum vero hærede partiti ſunt. Dani haud abſimilem cladem intulêre majori Britanniæ, Hiberniæque adjacenti: cùm Arabes antè in Hiſpanias effuſi diram Chriſtianorum ſtragem edidêre.

III Eccleſiæ

Iiſdem propemodùm gradibus proceſſit Eccleſiæ ſtatus. Quo ſua cumque Carolus, eò etiam Crucis tropæa inferebat, Templis, Ariſque, Epiſcopatibus, ac Monaſteriis erectis: adeò ut non tam ſibi, quàm Chriſto viciſſe non immeritò credatur. Ludovicus Auguſtus patris Religionem æmulatus, majorem etiam curam regni Chriſti geſſiſſe viſus eſt, quàm ſui, quando in Boreales trans Albim regiones, quas ferro domare deſperaverat, Evangelii Præcones direxit, Anſcharium, alioſque è noſtris viros doctrinâ ac pietate præſtantes: qui efferis illis nationibus Chriſti jugum impoſuêre, quod bellicæ artes armaque perficere non potuerant.

IV & rei monaſticæ.

Utrique etiam Imperatori magna fuit ſollicitudo reſtituendæ cùm eccleſiaſticæ, tum regularis diſciplinæ, ac monaſtici Ordinis propagandi. Varia hac de re Concilia indicta, Capitularia edita, utiles conditæ leges, quas exemplò violavit bellorum inteſtinorum licentia. Eò verò Caroli ſtudium in rem

Chri-

Chriſtianam exarſit, ut Saxonibus Baptiſmum detrectantibus, iiſdem jam converſis, ſed Eccleſiæ de Quadrageſima leges abjicientibus, mortis ſupplicium interminatus ſit. Ludovicus Auguſtus in reſtituenda monaſtica diſciplina plurimùm uſus eſt operâ Benedicti Anianæ Abbatis, quem alterum Ordinis noſtri parentem Gallia ſortita eſt.

V Controverſiæ. Ut bella Rempublicam, ſic graves controverſiæ per id tempus Eccleſiam perturbârunt. Ex Oriente quippe in Occidentem permanavit quæſtio de colendis Imaginibus: quæ Gallorum animos integro ſæculo à Græcis abalienavit. Galli viciſſim Orientalibus contentionis materiam ſubminiſtrarunt, ob additamentum Symboli de proceſſione Spiritus-Sancti. Quin etiam ex Hiſpania in Galliam per Elipandum & Felicem Epiſcopos hæreſis Adoptivorum infeliciter diſſeminata eſt: at continuò repreſſa. Acceſſere quatuor capitula de gemina prædeſtinatione, de libero arbitrio, de divina voluntate ſalvandi omnes homines, ac de pretio ſanguinis Chriſti Domini: quæ ingentes in his regionibus turbas excitavêre. De Euchariſtia etiam hinc indè graviter agitatum apud Gallos, atque de modo, quo Chriſtus è Virgine proceſſit. His omnibus malis cumulum impoſuit funeſtum Græcorum diſcidium, qui Photio auctore ac incentore in Latinos debacchari cœperunt, variis objectis criminationibus, quæ non tam ſimultatis cauſæ, quàm colores fuêre. In his omnibus quantùm pro Eccleſia Majores noſtri adlaboraverint, teſtantur libri ab ipſis editi: in quibus renaſcentis ſcientiæ & eloquentiæ, paullò pòſt intermorituræ, veſtigia præclara invenias. Hæc breviter ob oculos poſita, fuſiùs pro more meo illuſtrare convenit in gratiam ſtudioſorum; quibus non ingrata eſt iſtarum rerum plana & pacata tractatio. Exigit etiam inſtitutum meum, ut de reſtituta per Benedictum Anianenſem Abbatem, alioſque monaſtica diſciplina, datâ operâ iterum ediſſeram, ut in loco: tum de celebrioribus Ordinis noſtri Scholis per ea tempora inſtitutis. Cui argumento ſuccedunt Obſervationes Eccleſiaſticæ, Monaſticæ, atque Hiſtoricæ.

§. I.

De hæreſi Feliciana, ſeu Adoptivorum.

VI CUm octavo ac nono ſæculo negotiorum Eccleſiaſticorum ſumma aut per Noſtros, aut cum Noſtris gereretur, penes quos & Eccleſiæ dignitates, & ſtudiorum cura maximè reſidebant; quænam illorum partes fuerint in controverſiis, quæ ea tempeſtate Eccleſiam ſollicitârunt, brevi oratione explicandum eſt.

VII Ex ſeptem controverſiarum capitulis, quæ per illa tempora efferbuiſſe in Eccleſia mox dicebam; tria tantùm hac in Præfatione explicare juvat, aliis in alium tomum rejectis. Cùm enim hujus Sæculi Acta in duo volumina partiri coactus ſim; ſimul etiam præloquendi argumenta neceſſe eſt dividere in duas partes, ut ſua utrique tomo Præfatio reſpondeat. Hìc itaque agendum ante omnia de hæreſi Feliciana; tum de Symboli additamento: ac demum de cultu Imaginum: quæ tria origine priora turbarum capita extiterunt.

VIII Atque ut à primo exordiar, cùm circiter annum DCC.LXXX. Elipandus Toletanæ Eccleſiæ præeſſet, Felicem Urgelitanæ Sedis Epiſcopum, præceptorem quondam ſuum, conſuluit, quo pacto Chriſtum Dei Filium agnoſce-

ſceret, naturalem an adoptivum. Hic literis ſuis profeſſus eſt, Chriſtum ſe-
cundùm naturam aſſumtam filium eſſe non naturalem, ſed nuncupativum
adoptivumque. Reſcripto accepto Elipandus (qui eâ doctrinâ ſine dubio an-
te imbutus fuerat) hoc peſtiferum dogma per Aſturias & Galliciam diſſemi-
navit; Felix verò per Septimaniam, teſtante Jona Aurelianenſi Epiſcopo ini-
tio libri primi de cultu Imaginum. Inter eos, quos Elipandus ad partes ſuas
adduxit, fuêre Aſcaricus Bracarenſis Epiſcopus, & Fidelis Abbas, cui primo
ſectæ ſuæ arcana revelavit, ſcriptâ ad eum epiſtolâ *menſe Octobri, ærâ DCCC.
XXIII.* ſeu anno Chriſti DCC.XXXV. teſtante Beato Abbate ab ipſo initio li-
bri I. adversùs Elipandum. Acceſsêre etiam ad eandem ſectam Cordubenſes,
nonnulli, ut mox ab ipſo Elipando diſcemus. Id ubi reſcivit Hadrianus Papa
primus, ad univerſos Hiſpaniarum Epiſcopos ſcripſit Epiſtolam, quæ eſt 97.
Codicis Carolini. Hac eos monet, ut Mingentii cujuſdam, ejuſque Aſſeclæ,
nomine Ægilæ, turbas de Paſchatis die feſto; atque adeò Elipandi & Aſca-
rici Neſtorianam in Chriſtum Dominum blaſphemiam coërcerent. Convoca-
to provincialium Epiſcoporum cœtu, Elipandus Mingentinos, uti ipſe in
Epiſtola ad Fidelem Abbatem gloriatur, reprimit incunctanter: at proprium
errorem, quem à Felice acceperat, publicare pergit. Gliſcenti hæreſi occur-
rerunt in primis Beatus Abbas Hiſpanus, & Hitherius ejus diſcipulus: quibus
in operæ conſortionem acceſſit, præter Paulinum Aquileïenſem Patriarcham,
Alcuinus, de utroque ita ſcribens in libro adversùs Felicem primo. *Quòd ve-
rò quemdam Beatum Abbatem, & diſcipulum ejus Hitherium Epiſcopum dicitis.
huic veſtræ ſectæ primùm contraire; laudamus eos in eo, quòd veritatem defendere
conati ſunt. Sed ſi verum eſt quod dixiſtis, eos duas naturas Chriſti in unum con-
fundere, ſicut vinum & aquam; hoc nullatenus conſentimus.* Falſa erat hæc cri-
minatio, quam Adverſarii ex ipſorum ſententia perperàm inferebant, quaſi in-
dè conſequeretur, ſi Chriſtus cenſeretur filius Dei naturalis, quà homo eſt,
ut natura humana cum Divina confundi deberet. Ubi Felicis epiſtola in Al-
cuini manus pervenit; auctorem ab errore amica admonitione retrahere co-
natus eſt; cui Felix literas remiſit amarulentis, aculeatiſque verbis plenas,
ut vel ipſa earum probat inſcriptio in hunc modum: *Reverendiſſimo Fratri Al-
bino Diacono, non Chriſti miniſtro, ſed Antiphraſii Beati fœdiſſimi diſcipulo.* Ita
locum hunc reſtitui, cùm legatur in editis *antiphraſt beato fœdiſſimi diſcipulo*,
apud Cheſnium, qui etiam in ſuperiori Alcuini verſu, ubi de Beato Abbate
agitur, *beatum Abbatem* adjectivo nomine expreſſit.

De eodem Beato intelligendus eſt Elipandus in epiſtola ad Felicem nuper IX
converſum in hæc verba. *Ego verò direxi epiſtolam tuam ad Cordobo fratribus,
qui de Deo recta ſentiunt, & mihi multa ſcripſerunt, quæ in tuo adjutorio debue-
ram dirigere, ſed ab ipſo hæreſiarcham Albini magiſtro Antiphraſio Beato direxi
relegenda*, id eſt *ad ipſum hæreſiarcham Albini magiſtrum, Antiphraſium Beatum.*
Ad hanc antiphraſim reſpexit ejus vitæ ſcriptor, qui de Beati Abbatis libris
duobus adversùs Elipandum editis ita ſcribit. *Cujus cùm in manus Elipandi &
aliorum ſequacium pervenit codex, illum infeſtiſſimis ſunt dedecorum ulceribus ver-
bo & paginis inſecuti, inter quæ Antiphraſii nomine maculârunt.*

Acceptis Felicis literis Alcuinus reſpondit libris ſeptem; idemque adver- X
sùs Elipandum quatuor libros compoſuit, præmiſsâ epiſtolâ, quæ Elipandi
bilem in ipſum excitavit. Felix Narbone primùm anno DCC. LXXXVIII.;
dein Ratiſponæ anno DCC.XCII.; tum Francofurti ad Mœnum biennio pòſt;
mox Hadriano Pontifice Romæ; ibidemque ſub Leone anno DCC.XCIX: ad
hæc eodem anno in Synodo Urgelitana, cui Benedictus Anianenſis Abbas à

Digitized by Google

Carolo Magno Legatus interfuit, ac demum in Synodo Aquiſgranenſi confutatus, convictuſque ab Alcuino eſt. Totius ferè negotii ſeriem deſcribit Felix in confeſſione fidei ſuæ, quam Clericis parochiæ ſuæ jam ſanior factus tranſmiſit. Hæc tametſi omnia octavo ſæculo geſta ſint, ad hunc locum revocavi: propterea quòd ea facta ad Beatum Abbatem, Alcuinum, & Benedictum itidem Abbates, quorum Acta refero in hoc Sæculo nono, pertineant.

XI Poſt obitum Felicis, quem Lugduni deceſſiſſe ex fama refert Ado in Chronico, Agobardus quemdam illius invenit Dialogum; eoque perlecto animadvertit, *hominem diligenter, & fraudulenter inſtauráſſe, quantum in ſe fuit, omnem pravitatem dogmatis ſui, in qua dudum fuerat detectus & convictus, & propter quam ab honore Epiſcopatûs depoſitus*. Agobardi hoc de libello cenſuram *quidam ex fratribus indignè tulerunt*, arbitrati, eam non procedere ex *zelo fidei, ſed invidentiæ*. Hinc eſt, quòd tum judicii ſui æquitate, tum Fidei integritate ac religione impulſus, *ſchedulam*, ut vocant, iſtam ſive dialogum impugnare aggreſſus eſt in gratiam ſimplicium, rudiumque Chriſtianorum, *qui incautè admirantes vitam prædicti Felicis, probanda cuncta putabant quæ dixiſſet; neſcientes, quia non ex vita hominis metienda eſt fides, ſed ex fide probanda eſt vita*. Opuſculum hac de re ſuum Agobardus nuncupavit Ludovico Imperatori, ad cujus exordium imperii Felicem perveniſſe indè conjicere licet. Eum etſi *religioſâ vitâ ac ſanctitate ſpectabilem* appellet Alcuinus non ſemel; tamen *in errore ſuo mortuum* ferebant Adonis ætate. Mala ſanè (ſi ita res eſt) boni hominis fortuna!

§. II.

De additamento Symboli.

XII EOdem tempore exorta eſt quæſtio de proceſſione Spiritus Sancti, ventilata primùm anno DCC.LXVII. in Synodo Gentiliacenſi, dein anno DCCC.IX. in Aquiſgranenſi, ac paullò pòſt in Collatione eodem anno Romæ cum Leone Pontifice habita, cui Adalhardus Abbas Corbeïenſis juſſu Caroli Magni, unà cum Jeſſe Ambianenſi & Bernario Vvormatienſi Epiſcopis, interfuit, comitante Smaragdo Monaſterii S. Michaëlis in pago Virdunenſi Abbate, qui prædictam Collationem in literas retulit. Dogma probavit ſingulari edito libello Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis, cui Carolus Auguſtus hanc provinciam demandaverat. Hujus Controverſiæ occaſio petita eſt ex more Gallorum, qui cùm in Symbolo Conſtantinopolitano addidiſſent vocem *Filioque*; in quorundam reprehenſionem incurrêre, præcipuè Johannis Monachi Hieroſolymitani. Is quippe anno jam dicto in Galliam miſſus ad Carolum, controverſiam hac de re commovit, quæ ad Romani Pontificis judicium delata eſt. Gallorum ſententiam probavit Leo Papa III. non factum: ratus nefas eſſe quidquam citra Eccleſiæ univerſæ definitionem in Fidei Symbolum admittere. *Licet*, inquit, *docendo cantare & cantando docere: ſed illicitè in probibitis, nec ſcribendo nec cantando licet inſerere*. Legatis perſuadentibus conſenſit Pontifex, ut ne vox *Filioque* penitus expungeretur, ne videlicet id crederetur eſſe contra Fidem: ſed tamen ut paullatim in palatio intermitteretur conſuluit, quatenus aliæ Eccleſiæ ejus exemplo eam vocem cantare dediſcerent. Verùm vox ſemel admiſſa revocari non potuit, immo propagatus eſt ejus uſus ad alias Eccleſias, adeoque per totam Eccleſiam Latinam ante medium ſæculum nonum,

te-

teſtante Photio Patriarcha, qui litem de hac additione Latinis intentavit, ac poſt eum Michaël Cerularius Leonis Papæ noni pontificatu, uti ſuo loco demonſtrandum. Ab hac voce ventum eſt ad dogma ipſum, quod fuit ſeminarium & præcipua cauſa funeſtæ diſceſſionis Græcorum à Latinis: de qua etiam nunc ingemiſcimus.

§. III.
De cultu ſacrarum Imaginum.

LOngè gravior ac diuturnior fuit contentio de cultu ſacrarum Imaginum, quæ ex Oriente in Occidentem ea tempeſtate propagata eſt. Imaginum ſacrarum uſus in Eccleſia antiquus, & à primis Chriſtianæ religionis incunabulis inſtitutus; uſus varius atque multiplex pro variis temporibus fuit. De planis ſeu pictis Imaginibus loquor: nam fictarum ſeu exſtantium (quas ſtatuas vocant) longè ſeriùs frequentatus eſt uſus in Ædibus ſacris, præterquàm in Eccleſiarum aditu ſive portis: ubi jam inde à ſæculo ſeptimo, ſaltem apud noſtrates Gallos, protuberantes erectæ ſunt Icones ſacræ. XIII Imaginum uſus antiquus

Theodorus Lector in hiſtoriæ libro primo commemorat, Eudociam ab urbe Hieroſolymitana ad Pulcheriam miſiſſe Imaginem Matris Domini, quam Lucas Apoſtolus depinxiſſe ferebatur. De ſtatua Chriſti per Syrophœniſſam (ut fama erat) confecta Euſebius Pamphili agens in hiſtoriæ libro 7. cap. 18. ait „ non mirum eſſe, ſi Gentiles à Salvatore noſtro beneficiis affecti hæc præ„ ſtiterint: cùm & Apoſtolorum, inquit, Petri & Pauli, Chriſtique ipſius „ pictas Imagines ad noſtram uſque memoriam ſervatas viderimus. „ Mitto Baſilii Magni, Gregorii Nyſſeni, Prudentii, aliorumque Veterum in hanc rem teſtimonia. XIV

Jam ergo tum, id eſt præcedente ſæculo quarto, antiquus in Eccleſia cenſebatur Imaginum uſus. An cultum initio probaverit, aut exegerit Eccleſia, non conſtat. Nam etſi Imagines Chriſti Domini, aliorumque Sanctorum eſſe venerabiles doceat ipſum rationis lumen; nec umquam Eccleſia ſecùs ſenſerit; nihilominùs principio à cultu Imaginum fortaſſe temperavit, ne ſi id permiſiſſet, Gentiles ad Chriſti fidem converſi in ſimulacrorum cultum, cui maximè priùs addicti fuerant, relapſuri eſſent. *Si enim Sanctorum Imagines*, inquit Agobardus, *hi qui Dæmonum cultum reliquerant, venerari juberentur; puto quòd videretur eis non tam idola reliquiſſe, quàm ſimulacra mutâſſe*. Sed quia prona quadam facilitate vulgus in viſibilia ferri ac diffluere ſolet; quibuſdam Eccleſiarum Paſtoribus principio conſultius viſum eſt omnino temperare ab Imaginum uſu, quam eo admiſſo occaſionem dare colendi Imagines cum Gentilium ſcandalo & offenſa. Hinc Patres Eliberitani ſtatuerant, *picturas in Eccleſia eſſe non debere, nec quod colitur aut adoratur, in parietibus depingi*. Et S. Epiphanius à vicana quadam Eccleſia velum removit, in quo Imago Chriſti vel Sancti cujuſdam depicta erat, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Johannem Hieroſolymitanum. XV an etiam cultus?

Neque verò Imaginum cultus adeò neceſſarius eſt, ut citra ſalutis diſpendium intermitti aut diſpenſari ab Eccleſia non poſſit pro temporum ac locorum conditione. Id ante omnia conſtituendum cenſuit vir præſtantiſſimæ doctrinæ Dionyſius Petavius in Theologicorum dogmatum lib. 15. cap. 13. „ Ima„ gines ſcilicet ex eorum per ſe genere eſſe, quæ ἀδιάφορα nominantur, hoc XVI an neceſſarius?

 „ eſt,

Digitized by Google

„ eſt, quæ ad ſalutem omnino neceſſaria non ſunt, nec ad ſubſtantiam ipſam „ Religionis attinent; ſed in poteſtate ſunt Eccleſiæ, ut ea vel adhibeat, vel „ ableget, pro eo atque ſatius eſſe decreverit. „

XVII Permiſſo ac propagato Imaginum uſu, ex præconcepto Chriſti Domini, Sanctiſſimæ ejus Matris, aliorumque Sanctorum amore facilè inducti ſunt Fideles, tum ad ornandas & nitide habendas eorum Imagines, decentique loco exponendas, tum ad eos execrandos, qui eas contemptui ac ludibrio habuiſſent. Hoc autem ſtudio non ſolùm affecta eſt rudis ac religioſa plebs: ſed etiam Eccleſiæ Paſtores & Epiſcopi eas hoc præcipuè nomine probaverunt, quòd & idiotis eſſent librorum loco, ad diſcenda Chriſti Domini atque Sanctorum ejus egregia facta, & quibuſque utiles ad memoriam eorum refricandam. Et quidem hæc ferè prima fuit priſcæ Eccleſiæ religio in Imagines ſacras. Deinde ventum eſt ad oſcula, ad ſalutationes, ad geniculationes, thuris ac thymmiamatis ſuffitum, cereorumque accenſiones: quæ omnia primùm quidam ut ſuperſtitionis germina averſari; alii tolerare tanquam rudis ſimplicitatis facta; alii denique ut ſinceræ pietatis officia probare, modò animus in exemplaria dirigeretur.

Quibus modis inductus?

XVIII Ea res commovit inprimis (ſic ferunt) Judæos: qui cùm Chriſti Domini, quem cruci adfixerant, Imaginem coli animadverterent, rem ſe præclaram acturos arbitrati ſunt, ſi diſcidium de cultu Imaginum inter Fideles excitarent. Facilis ac lubrica huic facinori occaſio acceſſit. Quippe Leo Imperator, cognomento Iſauricus, Judæorum præſtigiis in certam ſpem adductus Imperii, ubi compos ejus eſt factus, ut ſe gratum illis exhiberet, primò quidem Chriſti effigiem, quæ ſupra portam æream collocata erat, per ſuos ſatellites dejecit anno Imperii decimo; tum anno XIV., qui reparatæ ſalutis DCC. XXX. fuit, apertum bellum Imaginibus ſacris indixit, promulgato edicto de illis evertendis. Obſtitit in caſſum Germanus novæ Romæ Patriarcha Sanctiſſimus: nec Gregorii Papæ ſecundi, tertiive admonitio, dirarumque imprecatio furentem hominem à propoſito revocare valuerunt. Leoni è medio ſublato ſucceſſit anno DCC. XLI. Conſtantinus dictus Copronymus, paternæ impietatis non minùs quàm Imperii hæres: qui anno DCC. LIV. coacto trecentorum triginta octo Epiſcoporum gregario cœtu cultum Imaginum damnari curavit. Eidem infeliciter extincto Leo filius ſuffectus eſt anno DCC. LXXX. Interim Taraſius in ſedem Patriarchalem cooptatus, non priùs ad eam dignitatem capeſſendam adduci potuit, quam Auguſti poteſtatem feciſſent congregandi Synodum generalem ad reſtituendum Imaginum cultum. Ea conceſſa facultate, Conſtantinopolim Epiſcopi Orientales unà cum Apoſtolicis Legatis convenêre anno DCC. LXXXVI., tranſlati anno inſequenti Nicæam Bithyniæ (unde Synodus aliquando Conſtantinopolitana; aliquando & rectiùs quidem, Nicæna ſecunda, ſeptima univerſalis dicta) ubi totum negotium pro voto Sanctiſſimi Patriarchæ, omniumque Catholicorum perfectum eſt, decreto edito in Actione 7. his verbis: *Statuimus cum omni exacta cura & diligentia, ſimiliter ac ſanctæ Crucis & vivificæ figuram, venerandas & ſanctas Imagines palàm proponi, quæ coloribus teſſelisve conſtant, aut alia quavis idonea materia in ſanctis Dei Eccleſiis, in ſacris vaſis ac veſtibus, nec non parietibus & tabulis, ædibus ac viis: nempe tum Domini ac Dei ac Salvatoris Jeſu Chriſti Imagines, tum incontaminatæ Dominæ noſtræ Sanctæ Dei Genitricis, nec non honorabilium Angelorum, ac Sanctorum omnium, ac piorum Virorum. Quantò enim frequentiùs per imaginatam expreſſionem videntur, tantò magis qui illas intuentur, ad prototyporum recordationem & deſiderium excitantur. Et ut ipſis oſculum &*

Ab Iconoclaſtis impugnatus.

Nicænæ Synodi in eos decretum.

& honorariam adorationem deferant, ſeu, ut Græca verba reddam, ϗ ἐπιπόθησιν, ϗ ταύταις ἀσπασμὸν, καὶ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν; *non tamen verum ſecundùm fidem noſtram latriæ cultum, qui ſoli divinæ naturæ convenit*, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θείᾳ φύσει, *ſed eodem modo veneremur, quo figuram pretioſæ ac vivificæ Crucis, & ſancta Evangelia, ac cetera ſacra donaria: tum ut ſuffitus & lumina ad illas honorandas adhibeantur, quæ fuit Antiquiorum religioſa conſuetudo.*

His omnino verbis continetur ſeptimæ Synodi decretum de colendis Imaginibus: in quo multa occurrunt obſervanda. Primum, nullam in eo fieri mentionem ſtatuarum, quas nondum uſus ferebat, immo neque ad hunc uſque diem fert apud Græcos; ſed planarum, ſeu pictarum, teſſellatarumque Imaginum. Unum tamen huic ſententiæ opponi poteſt ex epiſtola Michaëlis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Auguſtum: ubi conqueruntur, quòd quidam Græcorum *corpus Domini in manus Imaginum ponebant*, à quibus communio accipiebatur, quod quidem pictis Imaginibus convenire non poteſt, ſed tantùm fictis. Harum proinde uſus apud Græcos nonnullos ea tempeſtate obtinebat, tametſi rarior, & nulla Eccleſiæ auctoritate approbatus. Unde in æde S. Sophiæ, ab Juſtiniano Auguſto conſtructa ſæculo ſexto, cùm multæ eſſent Imagines, nullæ tamen fictæ extabant; ſed tantùm cælatæ, inſculptæque in argenteis tabellis, referente Paulo Silentiario, teſte oculato: quæ quidem effigies à pictis & planis parùm differunt, uti & teſſellatæ. Deinde in ſuperiori Concilii Nicæni definitione obſervo, nihil etiam decerni de Sanctiſſimæ Trinitatis, Dei Patris aut Spiritûs Sancti picturis, quas necdum etiam admittebat ætas illa. Tertium Imaginibus Chriſti Domini ac Sanctorum, non abſolutum, ſed relativum dumtaxat cultum concedi, qui ad πρωτότυπα referatur. Quartum, τιμητικὴν προσκύνησιν, id eſt honorariam ſeu externam adorationem, non verum latriæ cultum, ſoli divinæ naturæ debitum, deferri eum ad modum, quo *Crucem ac ſacra donaria*, hoc eſt propoſita Sacroſancti Miſſæ Sacrificii munera, quæ Græci etiamnunc ante conſecrationem honorant, venerabantur. Ex quo manifeſtum eſt, deceptos fuiſſe, quemadmodùm notavit in primis Guillelmus Eſtius, Scholaſticos pleroſque, qui Imagini Chriſti & ſanctæ Cruci latriæ relativam (quam vocant) adorationem tribuendam eſſe affirmârunt, contra expreſſam hujuſce Concilii ac veterum Patrum definitionem. Cum Nicena Synodo hac in parte omnino tum conveniebat Gallicana Eccleſia, quæ *ex Sanctorum Patrum traditione Crucem Chriſti venerabatur, adorabat, colebat, non cultu & adoratione, quæ ſolius Divinitatis eſt*; ſed inferiori, nimirum eam ſalutando, & ad eam procumbendo, directa mente ad Chriſtum, qui per eam nos redemit, uti explicat Jonas Aurelianenſis Epiſcopus in lib. I. adversùs Claudium Taurinenſem, & ante eum Dungalus Recluſus. XIX

Abſoluta Synodo Nicæna, Patres ejus decreta retulêre ad Summum Pontificem Hadrianum, qui ea probavit, atque auctoritate ſua confirmavit, miſſis Synodalium Actorum exemplis ad Carolum Magnum, alioſque Principes Latinæ communionis. Offendit Gallicanos Præſules προσκυνήσεως ſeu adorationis nomen, quod Imaginibus ſacris Synodus tribuebat. Hinc querelis ad Carolum delatis, commiſſa eſt cura nonnullis Epiſcopis colligendi capitula quædam ex Sanctis Patribus de Imaginum cultu. Anno poſt Synodum tertio, hoc eſt anno Chriſti DCC.XC., editum eſt hac de re opuſculum in quatuor libros diviſum: quod quidem integrum, aut certè quædam capitula ex eo ſelecta, ut cenſet Petavius, Carolus anno DCC.XCII. per Angilbertum Abbatem Centulenſem tranſmiſit ad Hadrianum Papam, ut Gallicanæ Eccleſiæ ejuſ- XX Gallis haud probatum.

que expoſtulationis rationem Pontifex haberet. His capitulis acceptis Hadrianus alia oppoſuit in decreti Nicæni confirmationem. Nec ſic tamen acquievit Gallicana Eccleſia: ſed anno DCC. XCIV. in Synodo Francofurti ad Mœnum habita maximè in cauſa Felicis Urgelitani Epiſcopi, contrarium Nicænæ definitioni decretum Patres edidere cap. 2. in hæc verba: *Allata eſt in medium quæſtio de nova Græcorum Synodo, quam de adorandis Imaginibus Conſtantinopoli fecerunt, in qua ſcriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, ſervitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui ſuprà Sanctiſſimi Patres noſtri, omnimodis adorationem & ſervitium renuentes, contemſerunt, atque conſentientes condemnaverunt.* Idem in Anglia paullò antè ſancitum dicitur; ſimulque Alcuinus epiſtolam contra Nicænum ſtatutum exaràſſe *ex auctoritate divinarum ſcripturarum mirabiliter affirmatam, illamque ex perſona Epiſcoporum & Principum* iſtius Inſulæ *Regi Francorum attuliſſe*: cujus rei fides eſt penes Symeonem Dunelmenſem Monachum, ac Rogerium Hovedenum, quibus accedit Matthæus Monachus Vveſtmonaſterienſis.

XXI. Anno dein DCCC. XXIV. Legati Michaëlis & Theophili Imperatorum ex Oriente ad Ludovicum Auguſtum miſſi, traditis divalibus literis expoſuerunt intempeſtivum (ut ferebant) Græcorum ſtudium in ſanctas Imagines, quòd ſcilicet *ſanctas Cruces de templis* expellerent, & earum loco pictas Imagines ſtatuerent, accenderentque *lucernas coram eis*, ſimul & incenſum adolerent; quòd eas pſallendo adorarent, atque ab eiſdem Imaginibus *auxilium* peterent, eaſque *filiorum ſuorum* de baptiſmatis Fonte ſuſceptrices facerent. Quin etiam addebant, quoſdam Sacerdotum colores de Imaginibus eraſos immiſcere vino & oblationibus ſacris; & ex hac oblatione poſt Miſſarum ſollemnia Fidelibus communionem ſacram porrigere; aliaque multa id genus ſuperſtitioſè patrari.

XXII. Ludovicus his literis commotus, petitâ licentiâ ab Eugenio Papa Epiſcoporum Conventum Luteciam Pariſiorum indixit, in quo conditus eſt alius libellus ad probandum retinendas quidem Imagines, at nullatenus adorandas eſſe, ullove ſuperſtitioſo cultu honorandas. Sed cùm vereretur Auguſtus, ne lecto integro libello commoveretur Eugenius Papa; collecta ex eo libello capitula ipſi direxit per Hieremiam Senonenſem, & Jonam Aurelianenſem Antiſtites, dato mandato, ut hac de re prudenter ac moderatè cum Pontifice agerent. Quid indè actum ſit incertum: at conſtat Gallicanam Eccleſiam in eadem ſententia perſtitiſſe uſque ad finem Sæculi noni, quo ferè tempore cum Græcis & Romana Eccleſia in modo colendi Imagines convenire cœpit, ut poſteà exponam.

XXIII. Poſt Synodum Pariſienſem Claudius Taurinenſis Epiſcopus, natione Hiſpanus, Felicis Urgelitani diſcipulus, auctoritate qua apud Ludovicum Auguſtum pollebat, nimis quàm elatus, Imagines & Cruces ex Parochiæ ſuæ Baſilicis abegit, confregitque. Ea re comperta, Theodemirus Gallus Abbas cujuſdam Monaſterii, in quo *centum quadraginta Monachi ſub Regula S. Benedicti* vivebant, Claudio ceteroquin familiaris admodum & acceptus, adversùs eum ob iſtud factum commotus, conqueſtus eſt ſcriptâ epiſtolâ, qua retinendas Imagines, non tamen adorandas aſſerebat. His literis ab amico directis ſuperbè ac protervè Claudius reſpondit apologetico (quod vocat) edito adversùs Theodemirum, cujus defenſionem Dungalus Recluſus ſuſcepit biennio poſt Synodum Pariſienſem; tum Jonas Aurelianenſis Epiſcopus ſub extremum tempus vitæ Ludovici Auguſti tribus libris, quos iiſdem Ludovico & Claudio mortuis perfecit, & Carolo Calvo nuncupavit. Ambo verò in opuſculo ſuo

tria

Digitized by Google

tria moliuntur adverſus Claudium. Quippe *de tribus*, inquit Dungalus, *cauſis ille impudens calumniator in ſua diſputavit epiſtola, hoc eſt primò de Imaginibus confringendis ac projiciendis, ſecundò de Cruce non adoranda ampliùs, quàm aſinus quilibet, aut ſpinoſa rubus, tertiò memorias*, id eſt oratoria, *Sanctorum, & ſpecialiter Eccleſiam S. Petri prohibebat adiri*. Hos Claudii errores Dungalus & Jonas libris ſuis confutant.

De Sanctæ Crucis & Imaginum cultu eadem fuit aliorum Galliæ, immo & Germaniæ Epiſcoporum ſententia, teſtante Jona in lib. I. *Qui quæſo te ſunt iſti, qui agnos pictos velint adorare? numquidnam Galli aut Germani? qui cuicumque picturæ adorationem non ſolùm deferre detrectant, ſed & adorantibus libera voce reſultant, eoſque quantùm poſſunt invectione redarguunt, & ut ad ſanam mentem redeant, toto conamine elaborant*. Aperta eſt hac de re Eginhardi, Agobardi, Annalium Francorum, Bertinianorum, atque Fuldenſium, Hincmari, & Adonis ſententia in Synodum Nicænam. At videndum porrò eſt, in quo ſita fuerit Gallorum ſententia pro Imaginibus ſacris, qua in re diſcrepârint à Græcis: ac quomodò tandem in conſenſionem cum eis venerint. XXIV

Gallos, uti & alios populos catholicæ communionis Imaginibus in Baſilicis & in privatis ædibus uſos antiquitus fuiſſe conſtat. Præclarus hujus rei locus eſt apud Gregorium Turonenſem Epiſcopum in libro I. de gloria Martyrum cap. 22. *Etiam & iſto nunc tempore per credulitatem integram tanto Chriſtus amore diligitur, ut cujus legem in tabulis cordis credentes populi retinent, ejus etiam imaginem ad commemorationem virtutis in tabulis viſibilibus pictam per Eccleſias ac domos adfigant. Sed in hoc inimicus ſemper humani generis æmulus extat.* Deinde commemorat Judæi cujuſdam factum, qui cùm hujuſmodi Imaginem in tabula pictam ac parieti adfixam in Eccleſia ſæpè vidiſſet: telo ipſam Imaginem perfodit, eliſamque de pariete clanculùm deportavit in domum ſuam, ut eam flammis exureret: at divinitus impeditus fuit, fluente ſanguine ex vulnere inflicto. Eadem religio fuit Anglorum in Imagines, teſtante Beda in lib. I. de Vita Biſcopi Abbatis ſui: *Is picturas Imaginum ſanctarum*, ſcilicet B. Mariæ & duodecim Apoſtolorum, præterea *Imagines Evangelicæ hiſtoriæ & viſionum S. Joannis Evangeliſtæ Româ detulit, & in Eccleſia ſua collocavit: quatenus intrantes Eccleſiam omnes, etiam literarum ignari, quaquaverſum intenderent, vel ſemper amabilem Chriſti, Sanctorumque ejus, quamvis in Imagine, contemplarentur adſpectum; vel Dominicæ Incarnationis gratiam vigilantiore mente recolerent; vel extremi diſcrimen examinis, quaſi coram oculis habentes, diſtrictiùs ſe ipſi examinare debuiſſent*. Hinc errati arguuntur Centuriatores Magdeburgenſes, qui ex Nauclero & Balæo, ſinè veteris alicujus (ait Spelmannus) teſtimonio, aſſerunt Imagines per Egvvinum Vvigornienſem Epiſcopum in Anglicanas primùm Eccleſias fuiſſe invectas, Pontificatu ſcilicet Conſtantini Papæ, qui ſedere cœpit anno DCC. VIII. octodecennio poſt mortem Biſcopi Abbatis. Ad Galliam revertor, ubi notum eſt factum Sereni Maſſilienſis Epiſcopi, qui ſub initium ſæculi ſeptimi, cùm populum ſibi creditum ad adorandas Imagines ferveſcere animadverteret; eas è templis eliminavit, projectaſque confregit. Sereni zelum probavit Gregorius Magnus, prohibentis ne quid manu factum adoraretur: factum improbavit, quòd ſcilicet eaſdem Imagines confregiſſet. *Idcircò enim*, inquit, *pictura in Eccleſiis adhibetur, ut hi qui literas neſciunt, ſaltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent. Tua ergo fraternitas & illa ſervare, & ab eorum adoratu populum prohibere debuit: quatenus & literarum neſcii haberent, unde ſcientiam hiſtoriæ colligerent; & populus in pictura adoratione minimè peccaret*. Qua in epiſtola duo tantùm exigit Sanctiſ- XXV

ſimus

ſimus Pontifex, nempe Imagines in Eccleſiis retinendas eſſe, non tamen adorandas. Hanc regulam à Summo & verè Magno Pontifice Gallicano Antiſtiti præſcriptam, tota quanta eſt Gallicana Eccleſia ſibi ſequendam eſſe indubitanter exiſtimavit.

XXVI Græci cur in imaginum cultum magis effuſi?

Quam ob rem Imaginibus ſacris plùs tribuerint Græci, eorumque exemplo Maſſilienſes, Græcorum colonia quondam; quadamtenus conjeciſſe mihi videor. Id ſiquidem in more poſitum erat apud Græcos, alioſque populos Romano ſubjectos Imperio, ut ſtatis diebus Imagines & Statuæ Imperatorum, qui beneficiis Rempublicam demeruiſſent, quotannis colerentur certis ritibus: quos poſteà Imaginibus ſacris exhibendos eſſe religio facilè perſuaſit. Quantus honos Conſtantini Magni ſtatuæ delatus ſit, perſpicuè innuit Theodoritus in Hiſtoriæ lib. 2. cap. 34. ubi de iis, quæ ejuſdem jam defuncti cadaveri exhibita fuerant, fidem facturus, hæc habet. *Εἰ δέ τις ἐκείνοις ἀπιστεῖ, τὰ νῦν περὶ τὴν ἐκείνου θήκην, καὶ τὴν ἀνδρίαν τὰ γινόμενα βλέπων, πιστευσάτω τοῖς γεγραμμένοις*, id eſt juxta emendatam ſuſpiciendæ memoriæ Henrici Valeſii verſionem: *Quòd ſi quis iſtis non vult credere; is ea intuens, quæ nunc ad ejus loculum & ſtatuam geruntur, credat his quæ nunc ſcripta ſunt.* Quænam verò fuerint illa, quæ ad Conſtantini ſepulchrum & ſtatuam fiebant, obſervat idem Valeſius ex Philoſtorgii lib. 2. cap. 18., ubi auctor iſte tradit, Julianum Apoſtatam Chriſtianos accuſâſſe, quaſi Conſtantini Imaginem, in porphyretica columna ſtantem, ſacrificiis propitiarent, lucernis atque odoribus colerent, preceſque velut Deo allegarent, & ad depellenda mala ei ſupplicarent, quæ ſollemnis pompa celebrabatur quotannis undecima die menſis Maii. Quod mortuorum Imaginibus deferebatur, id etiam vivorum ſtatuis non rarò fiebat tanta cum adulantis vulgi licentia, ut Theodoſius Imperator piiſſimus edita lege juſſerit, ut ſi quando ejus Statuæ vel Imagines erigerentur, ſeu diebus (ut adſolet) feſtis ſive communibus; adeſſet judex ſinè adorationis ambitioſo faſtigio, curaretque, ut excedens cultura hominum dignitatem, ſuperno numini reſervaretur. Effuſam hanc ſtatuas & imagines Imperiales colendi licentiam, tametſi tantiſper caſtigatam, improbat Zachæus Chriſtianus in Dialogi lib. 1. cap. 28., ubi conquerenti Apollonio Philoſopho, cur imagines hominum, vel ceris pictas, vel metallis defictas, ſub Regum reverentia etiam publica adoratione venerarentur; reſpondet id ſibi probari nec poſſe, nec debere. Divini quippe ſpeciale hoc nomen officii eſſe. *Sed ſicut in hujuſmodi malum*, inquit, *primùm adulatio homines impulit: ſic nunc ab errore conſuetudo vix revocat. In quo tamen incautum obſequium, non aliquem divinum deprehenditis cultum, ſed propter conſuetudinem amabilium vultuum, gaudia intenta plùs faciunt, quàm hi fortè exigant, quibus defertur; aut perfungi oporteat deferentes. Et licèt hanc incautioris obſequii conſuetudinem cautiores horreant Chriſtiani, nec prohibere deſinant Sacerdotes; non tamen Deus dicitur, cuius effigies ſalutatur; nec adolentur thure imagines, aut colendæ aris ſuperſtant: ſed memoriæ pro meritis exponuntur, ut exemplum factorum probabilium poſteris præſtent, aut præſentes pro abuſione caſtigent.* Perſeveravit mos iſte uſque ad tempora Gregorii Magni, ut patet ex initio libri XI. epiſtolarum, ubi hæc verba lego: *Venit icona Focæ & Leontiæ Auguſtorum Romam, & acclamatum eſt eis in Lateranis in Baſilica Julii ab omni Clero vel Senatu: Exaudi Chriſte. Focæ Auguſto & Leontiæ Auguſtæ vita.*

L. un. C. Theod. de Imag. Imperial.

XXVII Gallorum ſententia explicatur.

Ita ergo res accidiſſe videtur, ut cùm adorationem, odores, alioſque ſollemnis pompæ ritus auguſtalibus ſtatuis deferrent Græci; viſum eſt etiam religioſis quibuſque, nihil minùs Chriſti Domini, Beatæ Mariæ, aliorumque San-

Sanctorum Imaginibus deferendum. Sicque honoraria illa imperialium ſtatuarum veneratio ad ſacras Imagines traducta eſt primùm apud Græcos, ſeriùs apud Gallos, quibus inauditus inuſitatuſque fuit cùm prioris, tum poſterioris generis cultus. Certè Carolini operis ſcriptor Imaginum Imperialium adorationes magnopere reprehendit in lib. 3. cap. 15. Quamobrem, ubi ejuſmodi cultum ſynodali auctoritate Imaginibus ſacris delatum accepêre Gallicani Præſules; contrà obniti cœpêre, quaſi honor Deo proprius ad ſimulacra tranſferretur.

XXVIII Atque ut perſpicuum fiat, qua in re verſaretur Gallorum diſcrimen tum à Græcis, tum ab Imaginum effractoribus ſeu Iconoclaſtis; quidve moliti ſint Patres Synodi Francofurtenſis, & Pariſienſis; obſervandum eſt Latinos tribus in rebus conſenſiſſe cum Græcis. Primò retinendas & exponendas in ædibus privatis atque ſacris Chriſti & Sanctorum Imagines ad excitandam eorum memoriam, & ad erudiendos ſimplices ac illiteratos Chriſtianos. Secundò colendam & adorandam eſſe Crucem, non quidem adoratione ſumma & latreutica, ac κατὰ πίςιν, ſecundùm fidem, quaſi quid divinum, aut cultu dignum ei ineſſe credatur; ſed honoraria, id eſt illam ſalutando, aut caput inclinando vel procumbendo ad illam, mente ad Chriſtum directa. Tertiò etiam Reliquias Sanctorum congruo cultu venerandas eſſe. Quæ poſtrema duo diſertè aſſerunt Jonas & Dungalus in libris ſuis adversùs Claudium Epiſcopum Taurinenſem. At unum erat in quo Galli à Græcis diſſidebant: nimirum quòd cultum etiam honorarium ſeu externum Imagini cuilibet denegabant, non tantùm abſolutum, ſed etiam relativum (ut vocant) tranſitorium. Denique ab Imaginum effractoribus omnino recedebant, tum in eo, quòd Imagines ſacras penitus abjicerent; tum in eo, quòd Imaginum adoratores vocarent idololatras. Quod convicium Latini, ſaltem nonnulli, Græcis impingi nolebant ob Imaginum cultum, tametſi ab eis diſſentirent. Hæc paucis, quoad ejus fieri poterit, explicanda.

XXIX Adorationem & cultum Imaginibus ſacris detrahebant Galli, hac inducti ratione, quòd omnis cultus & adoratio ſoli Deo debeatur. Hinc Carolinus auctor in lib. 2. cap. 21. probat cultum & adorationem Imaginum pænè cunctarum Divinarum ſcripturarum abdicari eloquio. *Solum namque Dominum*, inquit, *colere, ipſum adorare, ipſum glorificare debere totius divinæ ſcripturæ tuba intonat*. Eodem ferunt Jonæ verba in libro 1. *Creaturam adorari, eique aliquid divinæ ſervitutis impendi nefas ducimus; huiuſque ſceleris patratorem deteſtandum & anathematizandum libera voce proclamamus*. Et Agobardus, *ſoli Domino*, inquit, *offeramus gloriam & honorem, nec cum ſimulacris fornicemur*. Et infrà: *nemo ſe fallat, nemo ſe ſeducat, nemo ſe circumveniat. Quicumque aliquam picturam vel fuſilem ſive ductilem adorat ſtatuam;* * *non exhibet cultum Deo, non honorat Angelos vel homines ſanctos, ſed ſimulacra veneratur*.

* *Erant ergotum in uſu ſaltem alicubi ſtatuæ Sanctorum.*

XXX Neque dixeris hæc intelligi de cultu abſoluto non verò de tranſitorio, qui ad exemplaria refertur. Tam enim ſecundarium hunc cultum auctores iſti, quàm primarium refutabant. Audiamus Agobardum in cap. 19. *Dicit forſan aliquis, non ſe putare Imagini, quam adorat, aliquid ineſſe Divinum, ſed tantummodo pro honore ejus, cujus effigies eſt, tali eam veneratione donare. Cui facilè reſpondetur: quia ſi Imago, quam adorat, Deus non eſt; nequaquam veneranda eſt, quaſi pro honore Sanctorum, qui nequaquam divinos ſibi arrogant honores*. Et in cap. 35. *Nec iterum ad ſua latibula fraudulenta recurrat aſtutia, ut dicat ſe non Imagines Sanctorum adorare ſed Sanctos. Clamat enim Deus; Gloriam meam alteri non dabo*. Eadem eſt ſententia Jonæ in libro 1. Nam relatis ex Claudio eorum, qui

qui colebant Imagines hiſce verbis: *Non putamus Imagini, quam adoramus, aliquid ineſſe Divinum; ſed tantummodò pro honore cujus effigies eſt, tali eam veneratione adoramus*. Hæc ſubinfert: *Unà autem reprehendimus ac deteſtamur. Quia cùm eorum ſententiam non ſubterfugiat Imaginibus nihil eſſe divini; majori digni ſunt invectione, eò quòd debitum honorem divinitati impenderint infirmo & egeno ſimulacro*.

XXXI Ex his manifeſtum eſt Gallos ejus temporis, ſaltem nonnullos, omnem penitus cultum, abſolutum atque relativum Imaginibus abdicâſſe; ac proinde ſolam Crucem, cujus cultus ad Chriſtum Dominum refertur, Angelos & Homines ſanctos, hoc ſecundario cultu eſſe honorandos; non tamen cultu divinitatis, ut identidem inculcat Jonas. Quapropter diſpiciendum eſt, num tota controverſia in adorationis & cultûs vocabulis hæſerit; ob idque ſolum ejuſmodi officia Imaginibus denegarent Galli, quòd hæc ſupremi cultûs nomina ab ipſis crederentur. Quod ut magis exploratum evadat, inveſtigare neceſſe eſt, an aliquid obſervantiæ Imaginibus detulerint, quam tamen cultûs aut adorationis nomine deſignandam eſſe negaverint.

XXXII Hac in controverſia, ut ferè in omnibus aliis, quidam mediâ viâ, quidam extremis ambulabant. Auctor Carolinus, & ſcriptor libelli editi nomine Synodi Pariſienſis, ſimulque Agobardus (quem iſtius libelli auctorem agnoſcunt nonnulli) aliquantò ferventiùs rem agunt, & longiùs progrediuntur. Paullò moderatior eſt Jonas; At Walafridus Strabus, & Dungalus non longè à ſententia Nicænæ Synodi recedunt. Hujus diſcriminis cauſa petenda eſt tum ex novitate controverſiæ, qua incipiente contentiones ampliùs fervere ſolent: tum ex diverſo hominum genio, quorum alii æquiores, alii magis præcipites, in diverſa feruntur; alii Adverſariorum ſententiam iniquè æſtimant, exprimuntque.

XXXIII Carolinus Auctor in lib. 2. cap. 24. cenſet fas eſſe, hominem *adorare* caritatis & ſalutationis officio: ſecùs imagines manu factas, quibus ne quidem eundem honorem, qui ſacris vaſis defertur, concedit in cap. 29., tametſi Sanctorum Sacrarumque Reliquiarum venerationem approbat in lib. 3. cap. 24. & 31.

XXXIV Eodem fertur libellus Synodi Pariſienſis, in quo legitur non mediocriter erràſſe ſeptimæ Synodi Patres, *qui eas* (Imagines) *non ſolùm coli & adorari & Sanctas nuncupari ſanxerunt, verùm etiam ſanctimoniam ab eis ſe adipiſci profeſſi ſunt*. Quin etiam Hadrianum qui Synodi decreta confirmavit, eo nomine reprehendit, quòd Imaginum ſuperſtitioſam (ſic appellat) venerationem auctoritate ſua probaverit.

XXXV Ulteriùs progreditur Agobardus, in cap. 32. ſcribens, Imagines, vel pictas, vel ſculptas cauſâ hiſtoriæ ad recordandum, non ad colendum admitti oportere. Et cap. 33. errorem invaleſcentem eò evaſiſſe, *ut idololatriæ vel anthropomorphitarum hæreſi propinquum aut ſimile ſit adorare figmenta, & ſpem in eis habere*. Ad hæc, Imagines ſanctas apellari non patitur in cap. 34. quod etiam improbat libellus Synodi Pariſienſis. Denique eò progreſſus eſt Agobardus in cap. 23., ut dixerit, exemplo Ezechiæ Regis, qui ſerpentem æneum à Deo inſtitutum magna cum laude contrivit, quoniam errans populus eum tanquam idolum colere cœperat: multò religioſiùs Sanctorum Imagines comminuendas eſſe, & uſque ad pulverem eradendas: præſertim *cùm non illas fieri Deus juſſerit, ſed humanus ſenſus excogitaverit*.

XXXVI Jonas etſi omnem Imaginibus cultum abjudicare videtur, eaſque ad memoriam dumtaxat, & eruditionem exhibendas putat; non tamen cultores *ido-*

lo-

lolatras vocari ſinit, ut ejus verba teſtantur in lib. 1. *Nam & illi*, inquit, *qui nimio & indiſereto amore ob honorem Sanctorum eorum Imaginibus ſupplicant, neſcio an temerè idololatræ ſint vocandi. Videntur ſanè potiùs ab hac ſuperſtitione adhibito rationis moderamine revocandi, quàm Idololatræ (cùm utique Sanctæ Trinitatis fidem veraciter credant & prædicent) nuncupandi.* Contendit tamen Jonas nequaquam venerandas eſſe Imagines. Id neſcio, an, vel quid aliud improbaverit Lupus Abbas Ferrarienſis, cui opus ſuum diſcutiendum tranſmiſerat. Huc enim refero Lupi epiſtolam 27., quam *Reverendiſſimo Præſuli Jonæ* inſcribit cum VV. Monacho (ut credere par eſt) ſuo reſpondens in hunc modum: *Librum veſtrum ſicut rogaſtis, excurrimus, ſed ut pareiſſimè dicamus, in eo mutare nihil voluimus: ut operis veſtri ſitis ipſi correctores, cujus eſtis auctores. Siquidem expendenda nobis fuit teneritudinis & tenuitatis noſtræ ratio, & ætatis, ac Ordinis veſtri habenda conſideratio: nec facilitatem ac delectationem quamdam reprehendendi, quam in quibuſdam notare ſolemus, debuimus imitari.* Ita pro modeſtia ſua Lupus, cujus ſententiam hoc de argumento indè elicere nobis non licet.

VValafridus Strabus Abbas Augienſis in lib. de rebus Eccleſiaſticis cap. 8. XXXVII
tantillò ampliùs Imaginibus indulget, quàm Jonas; cenſetque non tantùm eſſe retinendas, ſed etiam ob amorem eorum, quorum ſimilitudines ſunt, animis videntium artiùs imprimendas. Et quidem in eo *devotionem & utilitatem, qua commoveri vel inſtrui appetimus, non eſſe culpandam: ſed in his colendis ſuperſtitionem & hebetudinem, qua ſpiritalem cultum ad corporalia traducere erronei nituntur, eſſe damnandam.* Itaque tam eos improbat, *qui eaſdem Imagines ultra quàm ſatis eſt venerantur;* quam qui illas ut quaſdam idololatriæ ſpecies penitus reſpuunt. Unde intelligitur a Vvalafrido non damnari quemlibet Imaginum cultum; ſed tantùm immodicum, maximè *ſpiritalem*. Quod omnino conſonat Nicænæ Synodi decreto, quæ *honorarium* dumtaxat cultum, id eſt externum Imaginibus tribuit.

Prætereà Vvalafridus *ne ipſos quidem ſanctos Homines*, vivos vel mortuos XXXVIII
divinis colendos honoribus vel honorandos ait, quæ certè doctrina ſana eſt, maximè ſi ad ejus interpretationem expendatur. *Rogamus enim*, inquit, *Sanctos, non ut ipſi præſtent per ſe, quæ ſaluti noſtræ neceſſaria ſunt: ſed ut ab auctore bonorum utpote illi proximiores meritis, & ideò certiùs audiendi, impetrent, quæ ſaluti petentium opportuna non neſciunt. Deum autem oramus, ut ſua bonitate gratuita, meritis & interceſſionibus Sanctorum, quæ nobis judicat commoda, largiatur. Et huic quidem ut Deo, Domino, Judici, Creatori, Omnipotenti & Salvatori ſupplicamus: illos verò ut Dei amicos, Domini famulos, & patronos, verè honoratos, & pleniter ſalvatos in adjutorium vocamus. Tales eſſe preces Fidelium, qui publicas Eccleſiæ orationes conſiderare norunt, dubitare non poterunt.* Ex his patet Vvalafridum de Sanctorum honore & appellatione rectè ſenſiſſe, eos nempe honorari, precibus interpellari poſſe ac debere: at nequaquam iis utì Deo, Domino ac Judici ſupplicandum, quaſi ab ipſis petita accipere poſſimus; qua in re divinos honores reponit. Poſt hæc demum, tam Sanctorum, quàm ſacrarum Imaginum cultum ita concludendo exponit. *Cùm itaque talis ſit chriſtiani perfectio ſensûs, non ſunt omnimodis honeſti & moderati Imaginum honores abjiciendi.* Hæc tam clara ſunt pro religioſo ac legitimo cultu Imaginum, ut mirum ſit aliquos dicere, cautè hoc in loco legendum eſſe Vvalafridum. Nam etſi divinos Imaginibus ipſiſque Sanctis honores negat; honeſtos tamen & moderatos concedit. Neque ſubſcribere poſſum magno certè viro Dionyſio Petavio, ſcribenti in Dogmatum lib. 15. cap. 16. n. 8. Vvalafridum in hoc tantùm illos honores repoſuiſſe, ut minimè conculcentur, aut deleantur. Etſi enim id ſubinde

admonet; tamen aliquid amplius deſiderat, cùm agit de moderato Imaginum cultu, quo aliquam externi honoris ſignificationem omnino deſignat. Immo non tantùm in externo cultu reponit hunc honorem, ſed & in affectu interno, ut patet ex ultimis ejuſdem capituli verbis. *Sic itaque Imagines & picturæ habendæ ſunt & amandæ; ut nec deſpectu utilitas adnulletur, & hæc irreverentia in ipſorum, quorum ſimilitudines ſunt, redundet injuriam: nec cultu immoderato Fidei ſanitas vulneretur, & corporalibus rebus honor nimiè impenſus arguat nos minùs ſpiritalia contemplari.* Itaque ex Vvalafridi ſententia *amandæ* ſunt Imagines, non deſpiciendæ, ita ut amor ille externum à nobis honorem in picturas ſacras exigat, & in exemplaria dirigatur externus affectus.

Sic Anaſtaſius χετικὴν προσκύνησιν *ex Theophane vertit* affectivam adorationem *in Hiſt. Eccl.*

XXXIX Cum Vvalafrido conſentit Dungalus Recluſus Monaſterii (ut puto) Dionyſiani in agro Pariſienſi. Is ſiquidem epiſtolam ad Carolum Magnum de duplici Solis eclipſi, quæ anno DCCC. X. contigit, ſcripſit interventu Vvaldonis Abbatis, cui ejus rei gratiâ Carolus direxerat epiſtolam, ut per illam ipſe ex Caroli *verbis* Dungalum *interrogaret de ratione defectûs ſolis*. Unde conjector Dungalum fuiſſe Recluſum in Cœnobio Dionyſiano: tum quia Vvaldo Abbas per id tempus huic loco, uti & Augiæ, præerat: tum quia liber Dungali contra Claudium, judicio Papyrii Maſſoni primi ejus editoris, „ ſcriptus „ eſt in Monaſterio B. Dionyſii ad Sequanam flumen, ubi in manibus Velii „ Benedictini Ordinis, & Bibliothecarii, nobilis & docti viri à multis viſus „ eſt. Itaque Dungalus contra Claudium agens in fine libri ſui de cultu Ima„ ginum, hæc habet. „ *His ergo omnibus ſuperiùs comprehenſis, certiſſimè & evidentiſſimè patet, picturas ſanctas, & ſanctam Domini Crucem, & ſacras electorum Dei reliquias, dignis & congruis honoribus à Catholicis & Orthodoxis in Deo, & propter Deum venerari oportere: non ut ſacrificando eis divinus honor & cultus, ſoli Deo omnium Creatori debitus, ſit à quoquam deferendus; ſed ut in ejus amore, honore, laude & gloria ſua ſancta inſignia & venerabilia vaſa, prout decet, ſingula eorum à fidelibus & religioſis ſalva fide & non ficta honorentur, & amplectantur.* Ubi nemo non videt Imaginibus à Dungalo tribui religioſum cultum, qualem ſanctæ Cruci ac Reliquiis ſacris tunc temporis impendebat Gallicana Eccleſia.

XL Eumdem etiam cultum picturis ſacris conceſſit Hincmarus Remorum Antiſtes, qui *flagitantibus Coepiſcopis fratribus ſuis librum ſcripſit, qualiter Imagines Salvatoris noſtri, vel Sanctorum ipſius venerandæ ſint*, teſtante Frodoardo in hiſtoriæ Remenſis lib. 3. cap. 29., quod Hincmari opus etſi exciderit, tamen ex Frodoardi verbis intelligimus, Hincmarum Imaginibus non denegâſſe cultum omnem, ſed qualemcumque conceſſiſſe. Itaque inter eos omnes, quos hactenus commemoravi, auctores Gallicanos, nulli ſunt qui propiùs ad Nicænæ Synodi decretum acceſſerint, quàm Hincmarus, Dungalus, & Vvalafridus Strabus, quem Gallicanis ſcriptoribus hoc in loco accenſeo, omnes ex Ordine S. Benedicti.

XLI Ex iis, quæ hucuſque dicta ſunt, intelligimus, quænam fuerit Gallorum ſententia de cultu Imaginum; & qua ratione explicari debeat honos ille divinus, quem ſcriptor Carolinus, libellus Synodi Pariſienſis, Agobardus & Jonas picturis ſacris abrogant. Nempe ſentiebant Galli Imagines honore moderato coli poſſe, eas ſcilicet decenti in loco collocando, & ornando, curandoque, ut quam maximè niterent; & ne pulvere ſordibuſve inficerentur. Sic Servatoris noſtri ſtatuam, hominum incuriâ jam mutilatam, deformatamque & ignoratam cujus eſſet, poſteà agnitam, Chriſtiani in Diaconico, id eſt in ſacrario Eccleſiæ, collocarunt, teſte Philoſtorgio in hiſtoriæ lib. 7., competentem ei curam atque obſervantiam deferentes, τὰ πρέποντα ἐθεράπευον, ne-

nequaquam tamen eam colentes aut adorantes, *σέβοντες μὲν ἢ προσκυνοῦντες οὐδαμῶς*. Neque enim fas erat, inquit Philoſtorgius, æneam, aut aliam quamlibet materiam adorare. In hoc, inquam, Gallorum noſtrorum religio in Imagines eo tempore ferè ſiſtebat, eorum ſcilicet, qui res ſacras meliùs callebant. Nam ſimpliciores, immo & fortè religioſiores Chriſtiani, à ſalutationibus, & capitis ſaltem inclinationibus abſtinuiſſe non facilè crediderim.

Quòd verò opus Carolinum, libellus Synodi Pariſienſis, & Agobardus vehementiùs in cultum ſacrarum Imaginum invehuntur; id factum ex præjudicio & præconcepta opinione immoderati cultûs, quem Græci Imaginibus ita deferre cenſebantur, ut in eis ſpem ſuam ponerent, & internum cultum adorationemque eis adhiberent. Quippe *προσκυνήσεως* vocabulum, quo uſi ſunt Patres Nicæni, vehementer Gallos offendit, ratos illam vocem in propoſita materia legitimum ſenſum pati non poſſe: propterea quòd adoratio religioſa, qualiſcumque ſit, aut ſoli Deo convenire aut ſpiritalem internumque cultum, quem picturis exhibere nefas, deſignare videatur. Et oſcula quidem ac thymiamatum ſuffitus, cereorumque accenſiones Imaginibus citra ſuperſtitionis culpam concedi non poſſe putabant. Hinc Auctor Carolinus ex præconcepto adorationis, aliorumque rituum Græcanicorum odio longiùs progreſſus eſt, ut ne eum quidem honorem, qui ſacris vaſis conceditur, Imaginibus tribui pateretur, nimirum propter periculum ſuperſtitionis. Huc referri poteſt Auguſtini ſententia in Pſalmum 113., ubi paganos arguens ob cultum ſimulacrorum, innuere videtur eo tempore non viguiſſe in Africana Eccleſia Imaginum uſum, ſed ſacrorum vaſorum; *quæ quidem ipſo miniſterio conſecrata ſancta dicuntur. Verumtamen*, inquit, *numquid os habent, & non loquuntur? numquid oculos habent, & non videbunt? numquid eis ſupplicamus, quia per ea ſupplicamus Deo?* Et hinc forſan Carolinus Auctor vaſis ſacris qualemcumque honorem indulſit, quem Imaginibus ſacris abjudicavit. Sic etiam affecti erant Galli in libros ſacros, nam teſte Jona in Præfatione lib. 2. contra Claudium, *ſacra religionis uſus in ſancta Eccleſia tunc ſervabatur, ut perlecta ſacri Evangelii lectione, ab Epiſcopo, vel Presbyteris, ceteriſque ſacri Ordinis Religioſis, codex in quo Evangelii lectio recitata eſt, multiplicibus oſculis veneraretur*, capite inclinato ad codicem, *illius* ſcilicet *cauſâ, cujus verba eſſe creduntur*. Hinc verò contra Gallos argumentum ſumſit Anaſtaſius in Præfatione ad verſionem Synodi Nicænæ, contendens ob eamdemmet cauſam Imaginibus ſacris cultum non eſſe denegandum. Hæc ergo Carolinum Auctorem movebant adversùs decretum Nicænum. XLII

Simili ratione Patres Synodi Francofurtenſis duabus offenſi ſunt rebus; nempe adorationis vocabulo, & prima interpretatione ſententiæ Nicænæ, quam Carolinus Auctor attulerat. Quippe ipſi adorationis vocem non ferentes, omnino Imaginum *adorationem, & ſervitutem* admittere recusârunt, ob id ſcilicet, quòd iſta vocabula cultum uni *Deificæ Trinitati* competentem deſignarent. Quapropter ubi dicunt, *Allata eſt in medium quæſtio de nova Græcorum Synodo, in qua ſcriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum ita ut Deificæ Trinitati, ſervitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur*, hæc verba, *ut Deificæ Trinitati* ab ipſis Patribus Francofordienſibus adjecta eſſe puto, ut explicarent adorationis vocabulum, non verò quòd ea legiſſent in decreto Nicæno, in quo hoc additamentum non reperitur, immo contraria omnino ſententia. Quo fit, ut nonnulli exiſtiment, Synodum Francofordienſem adverſari non Synodo Nicænæ, ſed Conciliabulo Conſtantinopolitano, quod eodem anno (ut ajunt) coactum, ſupremum Imaginibus cultum decreverit. Verùm XLIII

quid de hac re ſentiendum ſit, accuratè docet Jacobus Sirmondus in admonitione ad Canonem Francofordienſem.

XLIV Ad Agobardum quod attinet, (idem eſto judicium de libello Synodi Pariſienſis) præter invidioſum adorationis vocabulum, acceſſit etiam ad inflammandum ejus animum epiſtola Michaëlis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Auguſtum: in qua multa commemorantur de ſuperſtitioſa religione Græcorum in Imagines, quæ non immeritò Agobardum commoverunt. Quis enim non indignè ferret, audito, quòd Græci ejectis crucibus è Baſilicis, ſubſtituerent Imagines, eiſque incenſum adolerent, lucernis inſuper admotis? quòd eas pſallendo adorarent, & ab eis auxilium peterent? quòd plerique linteaminibus eaſdem Imagines circumdarent; & filiorum ſuorum de baptiſmatis fonte facerent ſuſceptrices? quòd ab eis alii religioſum habitum ſuſciperent? quòd quidam Sacerdotum colores de Imaginibus eradentes immiſcerent ſacrificio; alii verò corpus Domini in manus Imaginum ponerent, ab illis communionem accepturi? quòd denique nonnulli ſpretis Eccleſiis, in profanis ædibus altarium vice tabulis Imaginum uterentur, & ſupra eas ſacra myſteria celebrarent? Quis, inquam, hæc audiens non averſetur, ſaltem pleraque, ut ſuperſtitioſa? Ea porrò in literis ab Imperatoribus directis continebantur. Quamobrem his lectis ultra modum exarſit Agobardus, idololatriæ & Anthropomorphitarum errori proximum eſſe exiſtimans, ſic adorare ſimulacra, & ſpem in eis ponere: maximè verò invehitur in eos, qui *ſinè Baſilica, ſinè Altari, abſque Sanctorum Reliquiis, ſuper hujuſmodi* (ut ipſe vocat) *figmenta Miſſam celebrant*; cenſetque rectius eſſe Imagines abjicere & comminuere, quàm ad hujuſmodi ſuperſtitiones declinare. Quod quidem dixit, non quòd Imagines è Baſilicis ſublatas vellet; ſed ut ſuperſtitioſa id genus errata emendanda eſſe demonſtraret; neque hac religionis ſpecie pacem Eccleſiæ Orientalis perturbari licere. Ea res in primis movit Patres Synodi Pariſienſis, quibus perſuaſum fuit Eccleſiæ tranquillitatem, ſinè qua caritas & neceſſitudo Chriſtiana conſtare nequit, longè præponendam eſſe huic controverſiæ, qua detinebantur Græci, *inflammati ultrà, quàm oportuiſſet, vel umquam priùs actum eſſet in Imaginum cultura*, ut ſcribunt ſub finem libelli ſui.

XLV Galli ob id à Romana Sede non diviſi. Hæc non eo animo à me dicta ſunt, quaſi Gallos ejus temporis omni penitus culpa vacâſſe exiſtimem, ſi non in ritu colendi Imagines, ſaltem in modo impugnandi decretum Nicænæ Synodi, quam univerſalem eſſe pernegabant, ut probat caput 28. libri 4. Carolini. Et ſanè perſpectam probatamque fuiſſe Romanis Pontificibus Gallorum religionem in Imagines ſacras, ſatis apparet, tum ex reſponſis Hadriani primi, qui eos nuſquam erroris notat: tum ex aliis Pontificibus, qui nullum hac de re negotium Eccleſiæ Gallicanæ faceſſerunt. Obſervatu digna eſt admonitio Nicolai Papæ primi ad Addonem Viennenſem Archiepiſcopum. Is cùm initio ſui Epiſcopatûs cautionem ſeu fidei ſuæ profeſſionem ad Nicolaum direxiſſet, profeſſus ſe probare quatuor Synodos generales, nulla ceterarum mentione facta; ita ipſi reſcribit Nicolaus. *In petitione pallii vobis annuimus. Verumtamen iſtiuſmodi occaſione nacta, non fuerat poſtulatio veſtra implenda, niſi recenſita intentione directæ ſcripturæ cognoviſſemus, vos per omnia tenere velle, quod ſancta dogmatizat Eccleſia. Ideoque volumus, pariterque Sanctitatem Veſtram rogamus, ut ſub omni celeritate dirigatis, qualiter vos de ipſis quinta & ſexta Synodis ſentiatis.* Qua in epiſtola Pontifex nullam mentionem facit ſeptimæ Synodi, ſive quòd eam à Gallis univerſalem non cenſeri haud ignoraret, ſeu quòd nullatenus ipſi ſuſpecta foret Gallicanæ Eccleſiæ in Imagines religio, tametſi longè moderatior fuerit, quàm Græcorum,

Sub

Sub idem tempus in Romano Concilio ſub eodem Nicolao; dein in octava Synodo univerſali, quam anno DCCC. LXIX. reponit Baronius, Annales verò Bertiniani anno DCCC. LXXII., ſub Hadriano ſecundo confirmatus eſt Imaginum cultus, & duæ in Iconomachos prolatæ. *In qua Synodo*, inquit Annaliſta Bertinianus, *de Imaginibus adorandis aliter, quàm orthodoxi Doctores antea definierant; & pro favore Romani Pontificis, qui eorum votis de adorandis Imaginibus annuit; & quædam contra antiquos Canones, ſed & contra ſacram ipſam Synodum conſtituerunt, ſicut qui eamdem Synodum legerit, patenter inveniet.* Hæc paulò durius ſcribit Bertinianus Annaliſta: ſed tamen indè intelligimus, Gallos nondum colendis Græcanico ritu Imaginibus adſueviſſe; quod factum pedetentim poſt ſeptimæ Synodi Latinam verſionem, quam Anaſtaſius Bibliothecarius, cùm Conſtantinopoli pro octava Synodo verſaretur, elaboravit: cujus in verſionis præfatione Gallos hortatus eſt ad colendas Imagines more & exemplo Græcorum, eum ad modum quo Crucem & librum Evangelicum Galli ipſi venerabantur. XLVI Ad cultum imaginum accedunt.

Procedente tempore tanto cum fervore Galli in cultum Imaginum effuſi ſunt, ut magis retinaculo, quàm incitamento jam opus habeat vulgi religio. Pia quidem eſt Imaginum veneratio: ſed optandum eſſet, ut plus ſedulitatis tribueretur Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, in quo ipſe Chriſtus, non imagine ſed re ipſa exiſtit. At (quod maximè dolendum eſt) videas non rarò Fideles Eccleſiam ingreſſos, inſalutato tanto hoſpite ad Imagines procumbere, quaſi plus præſidii eſſet in iſtis, quàm in ipſo Euchariſtiæ Sacramento. Verùm hæc errata ſunt rudis & imperiti vulgi, ab Eccleſiæ emendanda Paſtoribus, quorum officii eſt inſtruere plebem ſibi commiſſam de congruo cultu Imaginum, & legitimum ipſi præſcribere modum, ne ad ſuperſtitioſa effluat. Ad ipſos etiam ſpectat pictorum ſculptorumque licentia, qui Imagines aliquando non tam ad excitandam, quàm ad corrumpendam pietatem componunt. Nunc optandum eſſet, ut id eveniret, quod ſua ætate Narbone accidiſſe Gregorius Turonenſis Epiſcopus commemorat in libro primo de gloria Martyrum capite 23. de pictura, quæ Chriſtum Dominum Cruci affixum, quaſi linteo præcinctum exhibebat. Ait quippe Chriſtum ſemel ac tertiò cuidam per viſum intimâſſe, ut ſe non parte tantùm, ſed toto corpore operiret. Re tandem ad Epiſcopum delata, is *juſſit deſuper velum expandi: & ſic obtecta*, inquit Gregorius, *nunc pictura ſuſpicitur. Nam etſi parumper detegatur ad contemplandum, mox demiſſo velo contegitur, ne detecta cernatur.* Hinc factum puto, ut in nonnullis Eccleſiis Crucifixi ſtatuæ veteres talari veſte indutæ conſpiciantur: qualis eſt ea quæ in æde S. Ciliniæ B. Remigii nutricis apud Remos hodie quoque viſitur. XLVII Modus in his habendus.

Ceterùm optandum eſſet, ut qui conciones ad populum habent, ſive qui concertationes edunt de Imaginum cultu, Conciliorum verba, integras non dimidiatas ſententias religioſè adhiberent, ſequerenturque ad amuſſim Eccleſiæ definitionem, quæ duobus præcipuè decretis continetur, Nicæno ſcilicet, ac Tridentino. Nicænum ſuperiùs attuli, veluti fundamentum harum Obſervationum: quas aptiſſimè claudet Tridentinum, his conceptum verbis in Seſſione 25. *Imagines porrò Chriſti, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum in templis præſertim habendas & retinendas, eiſque debitum honorem & venerationem impertiendam, non quòd credatur ineſſe aliqua in eis divinitas vel virtus, propter quam ſint colendæ; vel quòd ab eis ſit aliquid petendum, vel quòd fiducia in Imaginibus ſit figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ in idolis ſpem ſuam collocabant: ſed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa repreſentant; ita ut* XLVIII

Digitized by Google

per Imagines quas oſculamur, & coram quibus caput aperimus & procumbimus, Chriſtum adoremus: & Sanctos, quorum illæ ſimilitudinem gerunt veneremur. Hæc vera ac ſana Eccleſiæ doctrina de Imaginum uſu atque cultu. Ad res Monaſticas accedo.

§. IV.

Specimen Monaſtici Ordinis, qualis fuerit ævo S. Benedicti, ac poſt eum.

XLIX DE prima regularis diſciplinæ in Ordine noſtro remiſſione, deque ejuſdem reſtitutione, maximè per Benedictum Anianenſem Abbatem facta, dicturus, quatuor in præſenti demonſtranda ſuſcipio. Primum reſtitutionem hanc non eſſe primariam (ut quibuſdam videtur) Regulæ noſtræ propagationem in omnia Galliæ Monaſteria, ſed regularis normæ in eis inſtaurationem. Quod etſi ordine poſtremum ſit, primo tamen loco id exequi neceſſe eſt ad præſtruendam conſequentium fidem. Alterum quo in ſtatu publica res Benedictina eſſet ante ejuſmodi reſtitutionem. Tertium quibus gradibus ad remiſſionem lapſa ſit. Quartum quibus modis facta fuerit regularis obſervationis reſtitutio. Sed priùs in anteceſſum quædam præmittenda ſunt de ſtatu ſeu republica veterum Monachorum.

Quinque hic examinanda.

L Cùm primùm ad illuſtranda Sanctorum noſtrorum Acta me contuli, ſtatutum apud me erat, nuntium remittere altercationibus illis privatis, quæ de Sanctis Ordini certo vindicandis præter modum excitari, ac progredi ſolent. Sanè id mihi perſuadebat tum neceſſitudo religionis Chriſtianæ, ejuſmodi ſingularia partium ſtudia non probantis: tum caritas veterum Monachorum, quibus unus Ordo erat, atque una ſocietas: tum inſtituti mei ratio, ut ad tractandas vetuſtas res accederem animo ipſo veterum, qui ab hujuſmodi diſcidiis animum ſemper alienum habuêre: tum denique majorum noſtrorum exempla, qui de priſcis Monachis agentes, Benedictinos ab aliis nuſquam diſcrevêre ante Trithemii ætatem. Teſtis hac de re Bernardus Caſinenſis Abbas, poſteà Cardinalis: teſtis & Vvillelmus Abbas Monaſterii S. Pauli, in ſuo uterque Sanctorum Monachorum catalogo, quem Vvillelmus exemplo Johannis Papæ XXII. ſe condidiſſe teſtatur. Primus qui privatum id genus indicem Virorum illuſtrium Ordinis S. Benedicti texuit, invenitur Trithemius, eoque vivente Johannes Griesheremus, Monaſterii S. Udalrici Auguſtæ Vindelicorum Presbyter ac Monachus, quibus acceſſit Vvion: quorum etſi quædam errata ſunt, certè probabilis eſt labor, & quidem difficilis, pro novo ac nondum trito argumento.

Lites de Sanctis Ordinũ antiquis ignotæ.

Trithemius Benedictinos ab aliis ſejunxit primus.

LI Neque tamen ego, ubi Sanctos noſtros in certas ſæculorum claſſes redigere propoſui, id citra delectum facere inſtitueram: ſed ea lege id à me præſtandum ſuſceperam, non ut magnificum quemdam Sanctorum noſtrorum catalogum adornarem ad pompam, ſed ut factum ad hiſtoricæ veritatis amuſſim expenderem; & ſi quid peccatum eſſet contra veritatis leges, id pro modulo emendarem. Nimirum id poſtulabat ſæculi noſtri genius, cui obſequendum erat: ut Sodales noſtri, qui magis domeſticis, quam alienis exemplis moveri ſolent, accuratum, quantùm in me eſſet, haberent indicem Majorum ſuorum, quorum ſanctitatem debeant imitari. Verùm mihi id agitanti accidit præter vo-

votum, ut diſputationes de Sanctorum noſtrorum delectu & longiores, & forſan etiam acriores, quàm optaſſem, inire coactus ſim; tametſi juſtæ defenſionis modum tenere diligenter ſtudui.

Certè multùm contrahi poterant concertationes noſtræ, ſi utrique animo recogitaſſemus, quàm ferè inutiles ſint ejuſmodi altercationes, maximè ubi agitur de privatis Ordinibus veterum Monachorum, quibus unus (ut ſæpiùs dixi) Ordo fuit ante annos retro ſexcentos. Una quippe erat eorum ſocietas, facilis & promiſcuus in alia Monaſteria Monachorum invicem cum Præfectorum licentia commeatus: tametſi omnia ſeparata erant: ſed una caritatis lege confœderata. Primaria vitæ monaſticæ regula erat abdicatio rerum omnium, tum propriorum ſtudiorum, qualis in Evangelio præſcribitur. Ad hæc ſeceſſio à ſæculi tumultu, officia divina ſtatis horis, obedientia ſumma, juge ſilentium, labor manualis, ciborum tenuitas & delectus, corporis caſtigatio, delictorum etiam levium pœnæ graves; in ſumma, propriæ ſalutis una ferè & maxima cura; pro aliena continentes ac ſollicitæ preces; pro Eccleſia etiam ſuſcepti labores, ubi poſtulabat caritas, aut neceſſitas. Legumlatorum omnium regulæ eò ſpectabant: & quæ ad id magìs conducere videbatur, eam ſuſcipiebant Monachi cujuſcunque Monaſterii pro Rectorum arbitrio & voluntate apud Occidentales ſeu Latinos. Hinc mutatæ paſſim Regulæ, & plures in uno eodemque Monaſterio non rarò ſervatæ, uti Gregorius Turonenſis Epiſcopus ſcribit de Athanacenſi, in quo ait ſervatas fuiſſe *Regulas Sancti Baſilii, Caſſiani, Cæſarii, & aliorum Patrum*, detractis ſcilicet & uſurpatis iis, quæ pro locorum ac temporum conditione intempeſtiva, aut opportuna videbantur.

LII Unus Ordo veterum Monachorum. Vitæ forma æqualis. Regulæ mutatæ pro nutu Rectorũ. Gregor. Turon. Hiſt. lib. 10. c. 29.

Vagam illam regulas mutandi licentiam primus tantiſper caſtigavit S. P. Benedictus, cujus diſcipulis ſuſceptam ſemel Regulam abdicare numquam fas fuit. Id verò indè proceſſit, quòd cùm Sanctiſſimus Legiſlator primus, aut certè inter primos, ſollemnis profeſſionis formam, modumque præſcripſerit, intra profeſſionis terminos incluſerit Regulæ ſuæ obſervationem, à qua deinceps recedere non liceat. Hinc eſt, quòd Novitiis frequentem Regulæ ſuæ lectionem commendat in cap. 58.; *ac demum, ſi habita ſecum deliberatione promiſerit* Novitius *ſe omnia cuſtodire, & cuncta ſibi imperata ſervare; tunc ſuſcipiatur*, inquit, *in congregatione, ſciens lege Regulæ conſtitutum, quòd ei ex illa die non liceat de Monaſterio egredi, nec collum excutere de ſub jugo Regulæ, quam ſub tam moroſa deliberatione licuit recuſare aut ſuſcipere*. Hanc ſervandæ S. Benedicti Regulæ promiſſionem ab ipſis Ordinis noſtri incunabilis disertè ſemper expreſsêre ejus Alumni, tum in petitione ac profeſſione adultorum, tum in oblatione parvulorum. Veterrima hujuſce oblationis exempla bene multa nobis ſuppetunt in ſcriptis atque editis libris: unum in nova Capitularium editione, quam vir de republica literaria optimè meritus Stephanus Baluzius recèns adornavit: aliud in Chronico Novalicienſi, ubi Amblulfi pueri oblatio, imperante Carolo Magno facta conceptis verbis exprimitur: alia item in notis Acherii noſtri ad Lanfrancum, quæ formulæ in Remigiano apud Remos Cænobio uſitatæ erant Sæculo IX. In his porrò formulis omnibus, quæ iiſdem omnino verbis ubique conſtant, Parentes filii oblati nomine ſanctè jurant, ſe ita filium ſuum tradere Deo, *ut ab hac die non liceat illi collum de ſub jugo Regulæ excutere*. Huic petitioni accedebat Promiſſio, teſtante Hildemaro, iiſdem omnino verbis à parentibus vice filii facta, atque ab adultis pro ſe ipſis. Utrumque ſponte ſua confirmabant, approbabantque filii, cùm ad intelligibilem ætatem pervenerant ex Synodi Aquiſgranenſis cap. 36.

LIII Mutationem hanc temperavit S. Benedictus.

Hanc

LIV Petitio à profeſſione diſtincta. Hanc adultorum petitionem cum ipſa profeſſione confundunt Menardus noſter & Haëftenus, doctiſſimi viri, aliique recentiores. At aliam ab alia diverſam eſſe conſtat. Eas quippe non obſcurè diſtinguit S. Benedictus in Regulæ cap. 58., ubi poſt verba ſuperiùs præmiſſa, de Promiſſione hæc habet. *Suſcipiendus autem in Oratorio coram omnibus promittat de ſtabilitate ſua, & converſione morum ſuorum, & obedientia coram Deo & Sanctis ejus: ut ſi aliquando aliter fecerit, ab eo ſe damnandum ſciat, quem irridet.* Tum de Petitione ſubdit. *De qua promiſſione ſua faciat petitionem ad nomen Sanctorum, quorum reliquiæ ibi ſunt, & Abbatis præſentis: quam petitionem manu ſua ſcribat; aut certè, ſi non ſcit literas, alter ab eo rogatus ſcribat; & ille Novitius ſignum faciat, & manu ſua eam ſuper altare ponat.* En promiſſio & petitio à S. Benedicto diſtinctæ. Promiſſio Monachum Deo; Petitio, veluti contractus & pactum (ſic appellat Fructuoſus) etiam hominibus ac religioni obnoxium reddebat. Eum verò eſſe iſtius loci ſenſum patet ex antiquis Regulæ commentatoribus, Hildemaro, & Smaragdo. Uterque enim hunc initiandi Monachi Ordinem commemorat, ut primò Novitius promittat *de ſtabilitate, converſione & obedientia ſecundùm Regulam S. Benedicti. Et cùm hæc dixerit promittens*, inquit Hildemarus, *tunc debet facere petitionem, id eſt aut tunc debet ſcribere ipſam petitionem: aut ſi ſcripta fuerit ipſa petitio, tunc ibi in preſentia debet ſcribere aliquid, hoc eſt nomen ſuum: aut, ſi non ſapit ſcribere, tunc in præſentia Fratrum ibi debet facere ſignum Crucis.* Duo iſta ſignantiùs diſtinguit Smaragdus, qui formulas & promiſſionis & petitionis in Commentario ſuo refert: quibus alias octavo ſæculo receptas in hujuſce tomi appendice adjicio ex editione Baluziana. Porrò in oblatione parvulorum Parentes edebant non ſolùm Petitionem, ſed etiam Promiſſionem, teſtante Hildemaro in cap. 59.

LV. Denique in utriuſque formulis, Promiſſionis ſcilicet ac Petitionis, includitur votum ac promiſſio ſervandæ Regulæ, utì mox aſſerebam, id cuivis planè perſpicuum fiet ex vetuſtis formularum exemplis, quæ ad nos uſque pervenerunt. Nam præter Baluzianas ſuperiùs memoratas, in ejus rei argumentum alias habemus Profeſſionis formulas, tum in epiſtola Theodemari ad Carolum Magnum, tum apud Hildemarum & Smaragdum, ſæculi noni auctores; tum apud Haëftenum. Atqui formulæ iſtæ omnes in cunctis Monaſteriis Regulæ noſtræ ſubjectis principio receptæ ſunt ex veteri more. Certè Fuldenſes Monachi *Regulam S. Benedicti ſe impleturos* ab initio *promiſerunt*, ex Sturmii Abbatis Vita num. 14. & Germanici itidem Monachi atque Sanctimoniales omnes idem præſtabant ineunte ſæculo IX., ex Concilii Moguntiacenſis can. 11. & 13. Huic Profeſſionis ac Regulæ retinaculo acceſſerunt aliæ duæ ejuſdem Regulæ prærogativæ. Una, quòd ex omnibus veterum Patrum Regulis hæc ſola à Summis Pontificibus, videlicet Gregorio Magno ac Bonifacio IV., commendata ſit ac promulgata. Altera, quòd ſola etiam in frequentibus Conciliis, maximè Gallicanis, celebrata, ac Monachis omnibus præſcripta, quod nulli alteri Regulæ conceſſum legimus. Hoc triplici funiculo repreſſa eſt promiſcua illa Regularum mutatio in Monaſteriis Occidentalium ſeu Latinorum.

LVI Neque tamen ſic Regulam ſuam inſtituit S. Benedictus, ut ſeceſſionem aut quaſi divortium faceret à corpore ſive cœtu ceterorum Monachorum. Etſi enim diſcipulos ſuos Regulæ ſervandæ voto adſtrinxit, non tamen aliarum Regularum uſum eis interdixit, aut aliorum Monachorum ſocietatem. Quippe Regularum qualis tunc erat diverſitas, non magis omnium Monachorum unioni obſtabat, quàm variæ in eamdem Regulam commentationes, quas modò admittunt Congregationes diverſæ, quæ ſub eadem Regula, eodemque Ordine

Google

ne militant. Deinde S. Benedictus diſcipulis ſuis poteſtatem fecit alias ſuperinducendi Patrum Regulas, puta S. Baſilii, aliorumque, ad ea ſupplenda, quæ in ſua vel indefinita reliquerat, vel imperfecta (quæ Viri ſanctiſſimi modeſtia erat) ipſe reputabat, ut ex Regulæ capite ultimo perſpicuum eſt, adeò ut hæc ſupplementa ex aliis petita Regulis, quaſi Regulæ noſtræ commentationes tunc haberentur. Illuſtre eſt hanc in rem exemplum Benedicti Anianenſis Abbatis, qui non ſolùm omnes Regulas in unum codicem redegit; ſed etiam ex eis conflavit concordiam (quam vocat) Regularum: in qua relatis Regulæ noſtræ ſingulis capitulis, ſingula aliarum Regularum capita pro argumenti materia ſubjungit, aptatque: tum ut ex mutua collatione amplior accederet Regulæ noſtræ auctoritas; tum ut indè ſupplerentur ea, quæ S. Benedictus indefinita reliquerat: qualis eſt pœnitentiarum modus, veſtium forma & color, aliaque id genus, Abbatis arbitrio commiſſa.

Huc etiam pertinent capitula, quæ Grimaldus & Tatto *Regimberto præceptori*, aliiſque Cœnobii S. Galli Monachis tranſmiſerunt ad explicandam Regulam, quæ capitula in appendice noſtra reperies. Præterea alienis Monachis in Cœnobia Regulæ ſuæ ſubjecta accedendi licentiam dedit Pater Sanctus in cap. *61.*, ſi modò probata eorum vita eſſet, ipſique Monachi ſtabilitatem in Monaſterio promitterent. Hujus Promiſſionis formam invenio in Regulæ noſtræ commentario perantiquo, qui Paulo Diacono hactenus adſcriptus eſt, at Hildemarum Monachum auctorem habet. En Promiſſionis forma. *Ego ill. veniens de longinquis Provinciis in hoc Monaſterium, quia placuit mihi converſatio Fratrum iſtius loci, & illis mea placuit converſatio; ideò ſtabilitatem meam in hoc Monaſterio per hanc ſcripturam manu mea ſcriptam perpetuùm confirmo.* Ut verò de adventantium Monachorum conſtaret moribus, probatio non porrigebatur in annum, ſed breviori tempore definita erat. Magiſter in Regula ſua, quæ tota ex Benedictina conflata eſt, duorum tantùm menſium exigit probationem, in cap. *30.*, quod Fratribus jam converſis, uti & alia duo ſuperiora, competere manifeſtum eſt. LVII

Jam qua via, quave ratione alia Monaſteria, quæ vel ante S. Benedictum, vel eo vivente aut mortuo ſub alia Regula erecta ſunt, ad Inſtitutum noſtrum acceſſerint, ex dictis explicare non fuerit operoſum. Id quippe nulla vi, nullo dolo malo, nullis machinis (ut quidam perperam fingunt) admotis patratum eſt; ſed prona voluntate cujuſque loci Monachorum, qui Regulam noſtram *diſcretione præcipuam*, *ſermone luculentam* attendentes, ſicque Gregorii M. oraculo approbatam, propriis Inſtitutis præferendam eſſe exiſtimârunt. Nulla, aut certè admodùm rara, ex Monaſteriis noſtris tranſmiſſa colonia veteres inquilinos è propriis ſedibus ejecit: ſed ſpontaneos ad ſui cultum adduxit Regulæ ſanctæ auctoritas. Ad id porrò quibuſdam quaſi gradibus pedetentim ventum eſt. LVIII Regula S. Benedicti quibus modis propagata.

Primò enim cùm in voluntate Abbatum poſita eſſet tunc cujuſque Monaſterii Regula; ex noſtra plerique in ſuos uſus tranſtulêre, quæ ad informandos ſibi ſubjectorum mores ac pietatem inſtruendam magis conducere videbantur, nulla tamen Regulæ noſtræ promiſſione ſollemniter ac disertè facta. Alii ad noſtros propiùs acceſsêre, non ſolùm pleroſque ritus ex Regula S. Benedicti mutuando, ſed etiam admittendo ſubſtantialem hanc (ut ita dicam) ejus partem, hoc eſt ſollemnem ipſius Regulæ profeſſionem. Sic in Regula Donati Veſontionenſis Epiſcopi, quæ in Juſſanenſium Sanctimonialium gratiam ex Regulis S. Cæſarii, S. Benedicti maxima ex parte, ac S. Columbani condita eſt; ubi de probandis Virginibus agitur, id eſt in cap. *6.*, tota hujus negotii in- LIX

ſtitutio petitur ex Regula noſtra, ad cujus præſcriptum profeſſionis forma exigitur in hunc modum: *Prædicentur ei omnia dura & aſpera, per quæ itur ad Deum: & ſi promiſerit de ſtabilitate ſua perſeverantiam; tunc demum poſt anni circulum in Cœnobium ingrediatur: & obedientia ac ſtabilitate promiſſa, in congregatione ſocietur*, quæ totidem verba exſtant in Regulæ noſtræ cap. 58. hoc ſolùm addito, quòd promiſſio illa fiat non modò *de ſtabilitate ac perſeverantia*, ſed etiam *de converſione morum*, & quidem *ſecundùm Regulam*, ut habent veteres formulæ ſuperiùs memoratæ. Quamquam in veteri Benedictinæ profeſſionis formula apud Theodemarum, in duabus aliis in Appendice noſtra relatis, atque in Regulæ Magiſtri cap. 89., (quæ Regula non tam ſpecialis eſt, quam commentatio Benedictinæ) nulla etiam occurrit mentio converſionis morum: nimirum quia *obedientiæ ſecundùm Regulam* voto ſatis contineri videbatur. Ad eumdem modum Fructuoſus Bracarenſis Epiſcopus *Converſorum*, id eſt adultorum, profeſſionem ordinavit, ſtatuto edito in Regulæ primæ cap. 22, ut Abbas candidati Monachi *accipiat pactum, omnem ſuæ profeſſionis continens originem: in quo etiam ita ſe idem convertens alligabit, ut omnia ſe Inſtituta Cœnobii mente devota profiteatur implere, nec ea ullo umquam tempore violare; neque à diſtrictione Cœnobii, quam expetiit, polliceatur ullatenùs evagari*. Quibus verbis Fructuoſus, qui Regulam ſuam maximè ex noſtræ decretis contexuit, obedientiam & ſtabilitatem non obſcurè deſcribit, apertiùs verò in iſtius *Pacti* formula, quam refert in fine Regulæ ſuæ communis. Qui priori modo Regulam noſtram ſibi aſſumebant, dimidiati, ut ſic loquar, Benedictini; qui poſteriori ſeu Donatiano, veri ac perfecti cenſeri debent Inſtituti noſtri alumni. Porrò Donatianus omnibus S. Columbani diſcipulis, Waldeberto Abbate, communis fuit.

LX His duobus inducendæ Regulæ modis acceſsère alii duo, nempe ut mitterentur, unus aut alter Monachi, vel è noſtris in aliena Cœnobia, qui docerent; vel ex alienis in noſtra, qui diſcerent, aliiſque poſtea traderent Inſtituti noſtri rationem. In hoc genere invenio Abbatem Fundani in Italia Monaſterii, qui cùm omnia totius Italiæ Monaſteria ad Benedictinam vivendi normam certatim concurrere adverteret; duos ex diſcipulis ſuis Caſinum miſit ad Simplicium, ejus loci poſt S. Benedictum Abbatem ſecundum, ut *juxta prædictam S. Regulam & obſervantiam pleniùs inſtruerentur in Caſinenſi ſancta Congregatione*. Ejus epiſtolæ, quam alibi integram retuli, exordium hujus facti rationem exponit his verbis. *Experientiâ compertum eſt, multorum Rectorum mores varias vivendi normas in Monaſteriis peperiſſe. Hinc factum eſt, ut jam omnia Monaſteria Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tuſciæ, Liguriæ, & aliarum Provinciarum Italiæ, certam & rectam Regulam vivendi, quam Sanctiſſimus & Deo acceptus Benedictus Magiſter tuus inſtituit, ſervare decreverint: ut juxta illam viventes, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinare præſumant*. Quibus verbis probatur id quod ſuperiùs dixi, ſcilicet varias in ſingulis Monaſteriis Regulas antiquitus acceptas fuiſſe pro Rectorum arbitrio; eamque demum licentiam Sancti Benedicti Regulâ caſtigatam. Sed ut ad propoſitum revertar, aliquando unus alterve Monachi ex Monaſteriis noſtris in aliena mittebantur, ut Regulæ ſanctæ Inſtitutis alios informarent. Id verò potiùs conjecturâ, quam certo ullo argumento inductus affirmo contigiſſe. Nullum enim hujus facti exemplum apud veteres Scriptores legere memini. Miſſi ſunt quidem perſæpe ex probatis Inſtituti noſtri Cœnobiis Monachi ad alia emendanda ſeu reformanda, in quibus Regulæ noſtræ jam collapſa erat diſciplina. At qui eam in aliena primis illis ſæculis induxerit, miſſum lego neminem. His duobus modis affines ſunt alii itidem duo. Unus, cùm peregrini Monachi à noſtris humaniſſimè de mo-

Digitized by Google

more accepti, Regulæ noſtræ obſervationem, quam hoſpitii conſuetudine didicerant, ad ſuos reverſi commendarent, eiſque approbarent. Sic Sancti Vvandregiſilus & Filibertus varia Galliæ & Italiæ Monaſteria perluſtrârunt, atque ex iis Regulæ Benedictinæ aliarumque cultum in ſua derivârunt. Poſtremus denique modus eſt, cùm extranei Monachi in noſtrorum ſocietatem firmata ſtabilitate admiſſi, cum licentia remearent ad priſtinas ſedes, ibique Inſtituti noſtri rationem obſervari curarent. Neque enim ea, quam apud noſtros voverant, ſtabilitas huic rei obſtabat: ut docent Regulæ commentatores, in primis Hildemarus, in capita 58. & 60. Lege formularum Petitionis primam in Appendice noſtra. Omnibus iſtis modis, certè benigniſſimis, primitus propagata eſt Regula ſancta in vetera Monaſteria alienis ſubjecta Regulis: non verò Monachorum ejectione aut ſubſtitutione aliorum.

Paullò aliter actum eſt cum Scotticis Monachis: qui cùm à Romanis ritibus in multis deſciſcerent, ob idque ſchiſmatici judicarentur; è propriis aliquando ſedibus eliminati ſunt, ut noſtris facerent locum. Id factum in Monaſterio Lindisfarnenſi auctoritate Alchfridi Northumbrorum Regis; in Ripenſi, aliiſque Diœceſis Eboracenſis Cœnobiis per Vvilfridum Epiſcopum ſæculo ſeptimo; denique in Landevenecenſi ſæculo nono per Ludovicum Pium Regula noſtra inducta eſt. LXI

Sic ergo ad partes noſtras commigravêre vetera Monaſteria: quæ tamen non in unum quaſi corpus redacta ſunt: non alia aliis ſubjecta, aut ſubordinata; non ab uno generali Præfecto adminiſtrata: ſed ab invicem ſingula diſcreta ac ſeparata, diverſos habuêre Rectores ſub ejuſdem Regulæ inſtitutione, variis aliquando ritibus diſtincta. Primus Galliæ ac Germaniæ Monaſteria ad uniformem ſub Regula noſtra vivendi modum adducere tentavit Benedictus Anianæ Abbas, favente Ludovico Auguſto: cujus auctoritate Synodus Aquiſgranenſis eo fine indicta eſt ac celebrata, convocatis totius Galliæ ac Germaniæ Abbatibus. Quin etiam eidem Benedicto multa commiſſa ſunt regenda Cœnobia, quibus ipſe omnibus Abbatis primarii vice præerat. Eo mortuo, eadem Monaſteria denuo translata ſunt ad proprios quæque Rectores, qui hanc Benedictinæ Congregationis veluti primam ideam violârunt, & ad diverſos ritus iterum redacti ſunt. Rem feliciùs exſecutus eſt S. Odo Abbas Cluniacenſis. Is enim ipſiuſque ſucceſſores infinita pænè Monaſteria ſub unius Abbatis regimine coadunârunt & principi Monaſterio Cluniacenſi ſubjecerunt. Cluniacenſi ſucceſſit ſæculo XI. Camaldulenſis Congregatio auctore S. Romualdo, tum Vallumbroſana auctore S. Johanne Gualberto, ac Ciſtercienſis auctore S. Roberto Abbate Moliſmenſi, aliæque complures, quas hìc enumerare otioſum eſt, omnes ſub eadem Regula S. Benedicti. Eodem ſæculo XI. inſtitui cœpit Ordo Cartuſianus per S. Brunonem, dein Præmonſtratenſis inſequenti per S. Norbertum, ac demum ſæculo XIII. variæ mendicantium Religioſorum ſocietates. LXII Monaſteria quando una in corpus coaluerint. Ordinum varietas ut incœpit.

Ab iſtis temporibus ſcindi cœpit Monaſticæ Reipublicæ communio in varios Ordines. Nam antea, ut jam dixi, unus Monachorum Ordo cenſebatur, non ſolùm quòd Monaſteria pænè omnia in Europa ſub una S. Benedicti Regula militabant; verùm etiam quòd, etiam ſi qua alieno inſtituto addicta ſupererant, unà tamen cum noſtris Societatis lege connecterentur. Primus Ordinem S. Benedicti, quaſi ſpecialem, ab aliis diſtinxiſſe videtur Lupus Ferrarienſis Abbas in epiſtola 29., ubi non modò *Patrem noſtrum Benedictum* vocat; verùm etiam ex ejus Regula aſſerit, Sacerdotes in Monaſteria fuiſſe admiſſos *jam inde ab initio noſtri Ordinis*. Aſt ita locutum fuiſſe Lupum exiſtimo, non quò LXIII

diſcernat Ordinem S. Benedicti ab aliis; ſed quòd unicus tum eſſet in Gallia Monachorum Ordo Benedictinus. Certè in eadem epiſtola paullò antè verba mox relata, *noſtram, hoc eſt Monachicam Religionem* interpretatur. Eâdem ratione explicanda ſunt, quæ in S. Mauri Abbatis vita leguntur, hæc verba: *Obſervatio Ordinis noſtri ſummam depoſcit quietem*: id eſt monaſtici; quæ eadem ferè verba reperio in Actis S. Hermelandi Abbatis cap. 2. Neque etiam Ordinum varietatem arguunt Litaniæ ab Alcuino conditæ pro feria tertia, in quibus *omnium Monachorum Ordines* precibus interpellat. Hic enim locus intelligendus eſt de variis Monachis in cœlum receptis: quorum alii Martyres, Confeſſores alii, alii Doctores in vivis fuerant. Aliàs ſanè non *omnium Monachorum Ordines*, ſed *omnium Ordinum Monachi* erant appellandi. Sæculo inſequenti cùm per S. Odonem erecta fuiſſet Cluniacenſis Congregatio, propriis ritibus adſtricta Regulæ S. Benedicti, quæ priſcos ritus retinebant Monaſteria, alterius Ordinis dicebantur, tametſi ejuſdem Regulæ unione confœderata; maximè quæ varias ſub ſe Cellas ac Monaſteriola habebant. Sic *Ordo Majoris Monaſterii* vocatur apud Vuillelmum Gemeticenſem Monachum in lib. 7. cap. 37.

LXIV Cartuſienſi, Camaldulenſi, Vallumbroſanæ, Grandimontenſi ac Ciſtertienſi Familiis exortis, major facta eſt Monachorum diſcretio, ob varias veſtes, aut Regulas, varioſque ritus, quibus utebantur. Nigros appellabant veteres Benedictinos; Ciſtertienſes principio griſeos, tum albos ſeu candidos. Certè Robertus de Monte *Ordinem Ciſtertienſem*, uti & Cartuſienſem vocat in tractatu de mutatione Ordinis Monachorum cap. 2. Hinc S. Bernardus in Apologia ad Guillelmum Abbatem: *Unum Ordinem profeſſione teneo, ceteros caritate*. In variis tamen hiſce Ordinibus perſeveravit unus atque idem veteris Monaſtici Ordinis genius, unus idemque ſcopus, qualem ſuperiùs expoſui.

LXV Tandem Sæculo XIII. & ſubſequentibus antiqua Reipublicæ Monaſticæ facies non parùm immutata eſt; diſtracta unio in diverſos fines, unus Ordo in multiplices diſtinctus Ordines, immo & Religiones. Neque enim omnes capit unum Monachorum nomen, nec illud ipſum ferunt omnes. Hinc pro divinis officiis & labore manuum, alii concionandi officium, alii ſtudia, alii utrumque; quidam etiam pro ſtudiis caritatis officia; alii pro ceteris priſci monachatûs inſignibus varios ritus induxêre, omnes ferè in aliorum commoda & ſalutem inſtituti. Profecit Eccleſia tot Ordinum varietate, quamdiu intra Regulæ quiſque ſuæ limites conſtitêre; proficitque in dies, ubi primis Ordinis moribus ſtatur. Omnes hos Ordines probi quique laudant, approbant, foventque, & meritò certè. At Monachis maximè cavendum eſt, ne à primario Inſtituti ſui propoſito atque ſcopo retrahantur, ſive exemplo aliorum, qui alienæ ſaluti procurandæ ſe ſe totos addixêre; ſive querelis hominum ſæcularium, qui eos quaſi Reipublicæ Chriſtianæ inutiles traducunt, & à ſolitudinis ſeceſſu revocare moliuntur.

LXVI *Monachi Reipublicæ Chriſtianæ perutiles.*

Jam dudum adversùs hunc ſcopulum Eugenius Papa III. præmunivit Ciſtertienſes ſuos in epiſtola ad Capitulum generale. *Et quoniam*, inquit, *filii ſæculi hujus vos renitentes etiam ad regimen ſui trahere moliuntur, & de quiete contemplationis & deſerti ſilentio volunt vos aliquoties ad occupationes & negotia revocare; ad mentis oculum Patrum veſtrorum Inſtituta reducite: & propheticum habentes exemplum, eligite magìs abjecti eſſe in domo Dei, quàm habitare in tentoriis peccatorum*. An verò deſidioſum hominum genus inſtituiſſent Antonius, Pachomius, Baſilius; laudaſſet Athanaſius; defendiſſet Chryſoſtomus; ſectati eſſent cum Baſilio & Chryſoſtomo Gregorius Nazianzenus, Martinus, Hieronymus, Auguſtinus, Fulgentius, Cæſarius, & (ut infinitos alios ſileam) Gre-

go-

gorius Magnus, omnes præclariſſima Eccleſiæ lumina? Itane otioſos approbaret Eccleſia; Concilia, Patreſque laudarent, tanquam illuſtriorem gregis Chriſti portionem; confirmarent, foverentque piiſſimi quique Principes, Reges, Imperatores? Audiant illi Monachorum cenſores, quid de Monachorum Inſtituto pronuntiarit Juſtinianus in novella 133. *Singularis vita, hujuſque contemplatio res eſt ſacra, & ex hoc evehens animas ad Deum; & non ſolùm juvans eos, qui ad hanc accedunt; ſed etiam aliis omnibus pro ejus puritate & ſupplicatione ad Deum præbens inſpectam utilitatem. Unde & priſcis Imperatoribus ſtudii fuit, & à nobis non pauca ſancita ſunt de eorum honeſtate & ornatu.* Hanc verò utilitatem inferiùs explicat his verbis. *Si enim illi puris manibus & nudis animabus pro Republica ſupplicent Deo; manifeſtum, quòd & exercitus habebunt bene, & civitates bene diſponentur. Deo quoque placato & propitio exiſtente, quomodò non univerſa plena totius pacis & devotionis? ſed & terra nobis feret fructus, & mare quæ ſua ſunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem Rempublicam deducente. Sed & ipſum commune ſchema hominum reverentius erit, & vivet meliùs illorum erubeſcens perdurationem.* Idem ſenſit de Monachorum Inſtituto magnus ille Johannes Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopus, cognomento Eleemoſynarius: qui cùm non fuiſſet Monachus, *nolens autem*, teſte Leontio Epiſcopo, *hujus boni eſſe expers, congregavit Alexandriæ duos Ordines ſanctorum Monachorum; & ſtatuit eis omnem utilitatem tribui de villis ſuis in civitate ſua: & faciens eis cellulas in duobus oratoriis: Ego*, inquit, *poſt Deum utilitatem corporalem veſtram procurabo, vos autem ſpiritalis habetote meæ curam ſalutis.* Quantum verò indè utilitatis acceperit Alexandria, ſubdit Leontius, dicens, *ad ſimilitudinem Monaſterii ex his civitatem pænè vixiſſe, & in diverſis locis pervigiles hymnodias Deo retuliſſe.* Hæc vera Monachorum officia, quorum Inſtitutum nemo poterat meliùs aut exprimere aut tueri. Ad eum ſiquidem modum comparata eſt proborum quorumque hujus etiam temporis Monachorum vita, qui non minùs ſeceſsûs ac ſilentii exemplo Fidelibus aliquando proſunt, quàm alii concionandi officio. Quis enimverò, ſi modò de Chriſtiana pietate rectè ſentit, remque coram Deo examinat; quis, inquam, Eccleſiæ non perutiles exiſtimet eos, qui Chriſti vitam atque Evangelium factis ſuis aſſiduè pro modulo confirmare ac proteſtari conantur? qui religionis præcipuum officium, Dei ſcilicet cultum, quanta poſſunt religione celebrant, corpore & animo in perfectum laudis Sacrificium contrito & mactato? qui Chriſtianæ pœnitentiæ antiqua veſtigia ſpecimenque in Eccleſia retinent? qui virtutis publicas ſcholas aperiunt? qui veterum ſcriptorum monumenta labore ſuo tranſmiſère ad poſteros? qui Clericis laudabiles inſtituendi ſocietates exemplum dedêre? qui denique quot Monaſteria, tot Xenodochia erexêre, in quibus animorum morbi curantur, innocentia per Baptiſmum parta inviolata ſervatur, aut perdita reſtauratur, omnium pauperum egenorumque inopia ſublevatur? Xenodochia, inquam, Monaſteria ſunt, in quibus non ſolùm Monachi à ſæculi corruptelis vindicantur; ſed etiam *mundus omnis*, ut teſtatur Leodegarius, immo Gallicani cum eo Epiſcopi in Concilio Auguſtodunenſi: qui cùm ad ſervandam S. Benedicti Regulam Abbates & Monachos cohortati eſſent, hæc ſubdunt in canone 15. *Si enim hæc omnia fuerint legitimè apud Abbates vel Monaſteria conſervata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur, & mundus omnis per eorum orationes continuas malis carebit contagiis.* Denique quis dicat eos civili ac Chriſtianæ Reipublicæ inutiles, qui provincias ferè totas incultas & in ſolitudinem redactas, opidis, vicis impleverunt, ornârunt ædificiis, litteris excoluerunt, erectis Epiſcopatibus, Paſtoribus inſtitutis, multis paganorum millibus ad Fidem ad-

ejuſque diſcipulorum mores à Latinorum Monachorum ritibus, quos Regulæ S. Benedicti profeſſores ſectabantur. At, ſi quædam diſcidiola indè exorta excipias, unius Ordinis unionem non magis violabat illa diverſitas, quàm variæ nunc commentationes in Regulam noſtram. Tametſi verò quidam Columbani ritus a noſtris differebant; eòdem tendebant præcipua quæque, penituſque ſimilia erant, qualis eſt Oblatio infantium in Monaſteriis, cujus oblationis ritum Columbanus ex Regula S. Benedicti forſan acceperit, nam ea de re nullum in ejus Regula decretum invenio. Certè Donatus puer *in Monaſterio Luxovienſi alitus*, ibidemque Deo *à teneris conſecratus* eſt Columbano Abbate, quod etiam de Agilo puero legitur.

Atque ut ampliùs eluceſcat, Columbani Ordinem non fuiſſe ab aliis ſejunctum ac ſeparatum, inſigne affero exemplum Euſtaſii, poſt Columbanum Abbatis Luxovienſis: qui ad eum in Italiam profecturus, *introjens cœnobium Agaunenſe*, ubi tum Monachi degebant, *ſciſcitari cœpit, quis inter primos ſanctitate primus ibidem haberetur*. Cognito eum eſſe Amatum Monachum, qui poſt annos triginta inibi exactos, *in excelſiſſima rupe jam ferè per triennium duram gerebat vitam*, ipſe, *revertens ab Italia, ablatum ſanctum hominem Luxovium uſque produxit*, ubi is aliquod temporis ſpatium converſatus, *ab omnibus amatus effectus eſt*, ut ſcribit gravis auctor & æqualis in Actis S. Amati in Sæculo ſecundo relatis. Quo in facto obſervandum eſt, Agaunenſes non vixiſſe ad præſcriptum Regulæ S. Columbani, ſed aliùs, nempe (ut probabile eſt) Benedictinæ: quam à S. Mauro in Galliam accedente, illacque tranſeunte ſuſcepiſſe dicuntur. At ſive hanc, ſeu aliam Regulam profeſſi ſunt Agaunenſes; ex ſuperiori facto apertè intelligitur, Columbani Inſtitutum ab aliis non fuiſſe diverſum: quandoquidem Amatus nulla habitûs aut profeſſionis mutatione facta Luxovium admiſſus ſit & cooptatus. LXIX

Non diffiteor tamen ſecùs actum aliquando cum alienis Monachis, quorum non ita perſpecti erant mores ac probata vita, ut patet ex Actis S. VValarici Abbatis, qui in Monaſterio Autumo apud Arvernos Monachum profeſſus, cùm Luxovium ſe recepiſſet ad Columbanum, *in primis humilitatis cauſâ & ritu Novitiorum hortum excolere cœpit*. Hinc explorata ipſius virtute, Columbanus *juſſit eum inter condignos probatoſque Monachos conſtitui, quem Fratres adhuc, quaſi Novitium, inter modernos eſſe judicandum æſtimabant*. Itaque VValaricus jam antè Monachus, apud Luxovium probatus eſt *ritu Novitiorum*, eumque Fratres *quaſi Novitium* æſtimabant, quoadusque Columbanus eum inter *probatos Monachos* admiſit. Verùm, ut dixi, id non fiebat adversùs omnes, ſed erga eos dumtaxat, quorum vita dubia atque mores incerti erant. Alioquin ſtatim ab ingreſſu ejus loci Monachi cenſebantur, ut ex Amati facto diſcimus: qui inter Luxovienſes non aliter acceptus eſt, quam Luxovii proprius Alumnus. LXX

§. V.

Digitized by Google

§. V.

Regula S. Benedicti ante ſæculum octavum recepta ubique Galliarum.

LXXI QUorſum, inquis, hæc tam longo repetita principio? nimirum ut appareat, quàm otioſi ſint eorum conatus, qui non ſolùm Columbanum, ſed etiam ejus diſcipulos Ordini noſtro detrahere conantur, & Regulæ S. Benedicti generalem in Monaſteriis uſum rejiciunt in ſæculum VIII. immo & IX. Nam cùm ab initio unicus fuerit Benedicti, Columbani, aliorumque Legumlatorum monaſticus Ordo, etſi quidam ritus (ut hodie etiam in unius ejuſdemque Ordinis variis familiis cernuntur) diverſi fuerint; conſequens eſt Columbanum ejuſque diſcipulos non immeritò Sodalibus noſtris vindicari poſſe; & hos quidem eò priori jure, quòd cum Regula Inſtitutoris ſui etiam Benedictinam, ſi non ipſo Columbano auctore, certè propria ſponte ipſi ſuſceperint. Quia verò id non placet Recentioribus nonnullis, qui Regulæ S. Benedicti propagationem ſeriùs admittunt; operæ pretium me facturum puto, ſi argumenta quædam, ſive à me jam relata in ſuperioribus præfationibus; ſeu nova & poſtmodùm inventa huc referam hiſtorico more, non contentioſo illo modo, qui in controverſiis exhiberi ſolet. Quod ut dilucidiùs exſequar, & quibuſcumque Adverſariorum argumentis & effugiis aditum præcludam; hìc demonſtrare aggredior, neque Benedictum Anianenſem, aut Ludovicum Auguſtum; neque Carolum Magnum, aut Caſinenſes Monachos; neque Bonifacium Moguntinum Archiepiſcopum, aut Pippinum Regem, Carolomannumve ejus fratrem, generalis propagationis Regulæ Benedictinæ auctores, ſed ejuſdem obſervationis reſtitutores fuiſſe. Hæc ſingulatim explicanda.

Quæ hìc explicanda.

LXXII Ludovico Pio imperante Regula ſancti Benedicti adeò propagata erat; ut S. Benedictus *cunctorum Monachorum Pater* appelletur ab Ardone Monacho, Ludovici temporis æquali. Et ante eum Alcuinus id ipſum iiſdem ferè verbis tradiderat, de S. Benedicto ita canens in epigrammate 112.

Turba Monachorum celebrat te ſancta per orbem,
Quorum vita fuit famine ſcripta tuo.

Regulæ S. Benedicti propagator.

Itaque labente ſæculo octavo, regnante Carolo Magno, tam longè latéque *per orbem*, ſaltem Occiduum ſeu Latinum, ſancti Patris Regula propagata erat, ut *turba Monachorum per orbem*, ipſum velut parentem ac præceptorem ſuum celebraret. Quod ſi advertiſſet quidam vir doctus, S. Benedictum anno DCCXLII. *omnium Monachorum Patrem* dici potuiſſe forſan non negaſſet; cùm ab annis indè ferè XL. ita dictus ſit ab Alcuino. Sed ne fortaſſe huic Alcuini loco plus, quàm ejus verba præſeferant, tribuere videar; affero alium ejuſdem Auctoris ex carmine 141. ubi Benedictus abſolutè *Monachorum Pater* appellatur.

O Benedicte vale, Monachorum maxime Paſtor
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.

Baluzius in Append. Capitular. num. XXI.

Sic in charta Ludovici Pii, tum Aquitaniæ Regis, S. Benedictus *Monachorum Pater* laudatur nimirum anno DCCCVII. ut legitur in appendice Capitularium,

rium. Sed rixas hîc ſerere non eſt animus; præſtatque audire S. Odonem Abbatem Cluniacenſem, qui in ſermone de S. Benedicto eam fuiſſe dicit ipſius prærogativam, eumque fulgorem; *ut etiam remotiſſimos totius Chriſtianitatis ſinus radiis ſuæ beatitudinis illuſtraret*. Tum ſubdit. *Nec Monachorum cohortes ubique terrarum diffuſæ tantam ejus altitudinem ignorant, qui ſanctam ipſius inſtitutionem præ cæteris ſectantur : ita ut etiam in illorum Patrum Cœnobiis, qui normam ſancti propoſiti fideliter ac religioſè promulgârunt, hanc proprii clientes eorum malint profiteri; non immeritò arbitrantes, quòd hunc ſpecialiter tanquam alterum Moyſen, Deus mundo prædeſtinavit : ut ſicut ille Judæis : ita iſte tam Judæis, quàm gentibus monaſticæ legis decreta ſanciret*. Ex his omnibus conficitur, Regulam noſtram ſæculo nono adeò fuiſſe diffuſam, ut ſola, ſaltem in orbe Latino, generali uſu recepta eſſet. Atque ut de aliis modò Regnis & Provinciis ſileam, certè id maximè conſtat de Gallia : ſed quando & quo auctore id factum ſit, inveſtigandum eſt.

Benedictum Anianæ Abbatem, non iſtius propagationis auctorem, ſed Benedictinæ diſciplinæ jam collapſæ reſtitutorem fuiſſe certis argumentis demonſtrare facile eſt. Huic rei probandæ ſufficere poſſet teſtimonium Indenſium Monachorum, qui ipſius Benedicti obitum, reſque ab eo geſtas Ardoni Monacho ſcriptis litteris commemorantes; *Hic eſt*, inquiunt, *Benedictus, per quem Dominus Chriſtus in omni Regno Francorum Regulam S. Benedicti reſtauravit*. Quæ verba in propoſito argumento tam clara, tamque perſpicua ſunt, ut commentariis non egeant. *Reſtauravit* ajunt : non monaſticum in communi Ordinem, non quamlibet Regulam, ſed *Regulam S. Benedicti*. Non ergo primus eam inſtituit in Gallicanis Cœnobiis; ſed collapſam reſtituit in integrum : & quidem non in paucis dumtaxat Monaſteriis, ſed *in omni Regno Francorum*, datâ operâ, ut eodem modo ubique ſervaretur, quo fuerat olim inſtituta. Hoc unum teſtimonium, quod teſtium eſt oculatorum, ſufficit ad rem, de qua agimus, finiendam : cùm adeò perſpicuum, validum, ac neceſſarium ſit, ut nulla diſſimulatione, aut tergiverſatione eludi poſſit. Accedit ipſius Benedicti auctoritas ex epiſtola, quam morti proximus Anianenſibus Monachis ſcripſit, commendans illis Cœnobia, quæ ab ſe reducta fuerant ad meliorem frugem. En ejus verba. *Sicut ergo Monaſteria dudum vitiata, jam aliquid emendationis à nobis accepiſſe videntur largiente Domino : ita maximè nunc cavete, ne (quod abſit, te poſco miſericors Deus) ſiniſtram viam ullo tempore tendant*. Jam ergo cùm Benedicti, tum ipſius diſcipulorum teſtimonio perſpectum ac demonſtratum habemus, *dudum vitiata* Galliæ Monaſteria per Benedictum emendationem accepiſſe, & in eis Regulam S. Benedicti, non primitus inſtitutam fuiſſe, ſed reſtitutam. Quippe *hic eſt Benedictus*, per quem *Chriſtus in omni Regno Francorum* Regulam S. Benedicti reſtauravit.

LXXIII. I. non Benedictus Anianenſis.

Tota vitæ ejuſdem Benedicti ſeries id ipſum nos docet, auctore Ardone ejus diſcipulo. Primò enim Benedictus cùm primùm condito Anianenſi Monaſterio præeſſe cœpit, Carolo regnante, *dedit cor ſuum ad inveſtigandam beati Benedicti Regulam; eamque ut intelligere poſſet, ſatagere, circumiens Monaſteria, peritos quoque interrogans quæ ignorabat*. Nimirum quia in ſingulis Monaſteriis erant mores, ritusque diverſi, & varius Regulæ uſus; ea circumibat Vir ſanctus, ut ex variis locis perfectam Regulæ obſervationem defloraret, quam ex uno haurire non poterat. Tum *omnium Sanctorum quaſcumque invenire potuit Regulas congregavit*. Nimirum eo conſilio, ut concordiam texeret, codicemque Regularum, ex quarum comparatione de- LXXIV.

Ee mon-

monſtraret legitimum Regulæ S. Benedicti ſenſum, ad quam *inveſtigandam* id agebat: ut ex hac comparatione ac convenientia major accederet eidem Regulæ auctoritas. Hoc modo *normam utilem & Monaſteriorum ſalubres conſuetudines didicit, ſuiſque eas tradidit Monachis obſervandas*. Hic locus notatu dignus eſt. Quippe non alias Monachis ſuis impoſuit conſuetudines, quàm Regulæ S. Benedicti ab eis promiſſæ convenientes. Atqui aliorum *Monaſteriorum conſuetudines didicit, ſuiſque eas tradidit Monachis obſervandas*. Conſtat igitur in illis Monaſteriis Conſuetudines ad mentem & inſtitutum Regulæ noſtræ antè obſervatas fuiſſe, quàm Benedictus ea Monaſteria emendaret, & ad ſtrictiorem normam revocaret.

LXXV num. 28. Poſtquàm ita Monaſterium ſuum inſtituit Abbas pius, jam aliorum correctioni curam & operam ſuam adhibuit. Siquidem *omnium Monaſteriorum tam in provincia, quàm in Gothia & Novempalitana* * *provincia conſiſtentium, erat quaſi nutrix fovens, juvanſque, atque ab omnibus amabatur ut pater, venerabatur ut dux, reverebatur ut magiſter. Caritatis enim amore, ut plures faceret ſalvos, aliorum circuibat cellas, & eis Regulæ ſua pandebat abſconſa. Regulæ*, inquit, *ſuæ*, id eſt cujuſque Monaſterii. Non ergo aliam tum inducebat, ſed receptam confirmabat, explicabatque. Porrò non aliam explicabat, ut ipſi fatentur adverſarii, à Regula S. Benedicti, quam ipſe profeſſus erat. Pergit

* Novempopulana la Gaſcogne num. 31.

num. 40. Ardo ejus vitæ ſcriptor. *Glorioſiſſimus autem Ludovicus, tum Rex Aquitanorum, compertâ ejus ſanctitatis famâ; Eum omnibus in Regno ſuo Monaſteriis præfecit, ut normam ſalutiferam cunctis oſtenderet*. Ad quid putas? an eo animo, ut Regulam S. Benedicti quaſi eatenus iſthic inauditam, & necdum receptam traderet? Immo verò ut longè antè inductam, & jam ſervari deſitam revocaret ad uſum, & Monachos ad Canonicorum vitam prolapſos emendaret. Id namque diſertè probant Ardonis verba quæ ſequuntur. *Erant enim Monaſteria inſtituta canonica ſervantes.* * *Regulæ autem præcepta ignorantes. Cujus ille obediens juſſis, circuivit ſingulorum Monaſteria, non ſolùm ſemel & bis, ſed & multis vicibus; oſtendens monita Regulæ, eamque eis per ſingula capita diſcutiens; nota confirmans, ignota elucidans. Sicque actum eſt providente Deo, ut omnia penè Monaſteria in Aquitania ſita regularem ſuſciperent formam*. Inſignis hic locus eſt, neque ullus in rem noſtram luculentior afferri poteſt. Quippe Monaſteria illa, quæ *inſtituta canonica* ſervabant, *Regulæ autem præcepta* ignorabant, erant illorum Monachorum, qui ſponte ſua ad Canonicorum mores, & forſan etiam habitum acceſſerant, ignorantes præcepta Regulæ, quæ in ipſis Monaſteriis jam dudum inſtituta fuerat. Certè de ſolis Monachis intelligi poteſt hic locus; nam hîc de Monachorum Cœnobiis agitur. Id patet ex ſequentibus verbis, quibus dicitur Benedictus prædictis Cœnobitis oſtendiſſe *monita Regulæ*, non primùm impoſuiſſe, eiſque *per ſingula capita excuſſiſſe*, ſeu expoſuiſſe; adeóque *nota confirmâſſe*, (Ergo nota illis erant quædam Regulæ capita, ea ſcilicet quæ uſu adhuc retinebant,) ac demum *ignota elucidâſſe*. In his porrò omnibus nihil eſt, quod de novæ Regulæ inſtitutione explicari poſſit: ſed omnia eò conſpirant, ut Regulam S. Benedicti his in locis reſtitutam fuiſſe demonſtrent.

* ſervanda.

LXXVI Hunc locum egregiè illuſtrat canon 25. Concilii Turonenſis anno DCCC. XIII. celebrati, inſcriptus *de Monaſteriis Monachorum Regulæ S. Benedicti*. Sic autem canon iſte ſe habet. *Monaſteria Monachorum, in quibus olim Regula beati Benedicti Patris conſervabatur, ſed nunc fortè qualicumque negligentia ſubrepente remiſſiùs ac diſſolutiùs cuſtoditur, vel certè penitus abolita negligitur; bonum videtur ut ad priſtinum revertantur ſtatum: & Abbates eorumdem in eodem habitu & vi-*

Digitized by Google

& vita, qua ipſa Regula præcipit eos incedere, vivere ſtudeant. Erant ergo tum monaſteria quædam, in quibus tum Regula S. Benedicti remiſſa erat; immo nonnulla, in quibus penitus defecerat: ita ut Abbates etiam regulares habitum monaſticum depoſuiſſent, quæ monaſteria Patres Concilii jubent, *ut ad priſtinum revertantur ſtatum*. Idem in eodemmet canone clariùs explicat ſubſequentibus verbis. *Quoniam aliqua ſunt Monaſteria, in quibus jam pauci ſunt Monachi, qui prædicti Patris Regulam ſuis Abbatibus promiſſam habeant, quippe cùm ipſi Abbates magis canonicè quàm monachicè inter ſuos converſari videntur.* Ex quibus patet & Abbates Regulares in quibuſdam Monaſteriis Regulæ ſancti Benedicti pridem addictis, magis canonicè quam monachicè tum vixiſſe, & Monachos in tantam remiſſionem fuiſſe prolapſos, ut ſervandæ Regulæ promiſſionem, quam Abbatibus fieri Regula præcipit, facere deſiiſſent. Hoc in numero fuère Turonenſes Monachi Cœnobii S. Martini, ut lego in epiſtola Caroli Magni ad ipſos ſcripta in reum Theodulfi Aurelianenſis Epiſcopi Clericum, qui ad S. Martini tumulum confugerat, defendentibus eum Monachis, quos Carolus ita increpat. *Ipſi quoque noſtis, qui congregatio hujus Monaſterii ac ſervi Dei, & utinam vero, dicimini, qualiter jam crebrò vita veſtra à multis diffamata eſt, & non abſque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos eſſe dicebatis.* Erant ergo ex inſtitutione ſua *Monachi & ſervi Dei* Turonenſes illi: ſed tamen abjecta Regulæ obſervatione ita deformati, ut aliquando *Monachos*, aliquando *Canonicos* ſe dicerent. His emendandis adhibitus eſt Alcuinus, teſtante Carolo in eadem epiſtola, quam recèns publicavit vir eximiæ eruditionis Stephanus Baluzius in tomo primo Capitularium, qualis in hujuſce tomi Appendice habetur. Fontanellenſes etiam Monachi, cadente *alma Regulæ* ſtatu, *Canonico ordine* vivebant: dum Anſegiſus Abbas priſtinam revocavit diſciplinam, *juxta quod voluntatem Domini Imperatoris* Ludovici *ſuper hoc noverat*. Utriſque adjungendi ſunt Monachi Dionyſiani, teſtante eodem Ludovico Pio in inſigni diplomate, quod de eorum correctione & emendatione ſcripſit: cui negotio adhibitum ait ab ſe Benedictum noſtrum unà cum Arnulfo Abbate, quem vel Herienſis, vel Glonnenſis, vel certè utriuſque Monaſterii Abbatem fuiſſe puto. Et hæc erant Monaſteria *inſtituta canonica ſervantia*, ut loquitur Ardo: de quibus agit Concilium Turonenſe: quæ cùm à Regula S. Benedicti jam pænè defeciſſent; ad eamdem per Benedictum revocantur.

Vide acta hujus tomi pag. 632.

Si à Benedicti factis ad ejus ſcripta reflectamus animum; eumdem etiam in eis ſcopum inveniemus. Ex variis opuſculis, quæ vir pius edidit in gratiam Ordinis ſui, duo præcipua ſunt, nempe Codex Regularum, earumque Concordia cum Regula S. Benedicti. Sunt qui exiſtiment concordiam ab eo fuiſſe conditam, ut ad ſuſcipiendam S. Benedicti Regulam omnium animi magis benevoli redderentur. Immo alias ob cauſas omnino duas. Erant quippe tunc temporis duo Monachorum genera. Alii prorſus diſſoluti, *inſtituta Canonica ſervantes*, Regulæ præcepta ferè ignorabant ex dictis; vixque ad Monaſticas leges, regulareſque mores à Benedicto reduci poterant. Alii *tepidi ac ſegnes*, cùm Regulæ noſtræ uſus & officia utcumque exſequerentur, ad ſublimiora quædam aliarum Regularum capita provehi ſe non ferebant, allegantes promiſſionem ab ſe factam unius Regulæ ſervandæ, nempe Benedictinæ. In utrorumque gratiam Benedictus ſcripſit Concordiam Regularum: ut diſſoluti, quanti ſint facienda S. Benedicti Inſtituta, diſcerent ex aliarum comparatione Regularum: tepidi verò non rejicerent alias Patrum Regulas, ex quibus S. Benedictus ſuam ferè defloraſſet. Priorem iſtius libri ſcribendi LXXVII

cauſam aperit Ardo his verbis. *Rurſus ut oſtenderet contentioſis*, iis nempe; qui ad Regulæ praxim non facilè reduci poterant, *nulla frivola caſſaque à B. Benedicto edita fore, ſed ſuam ex aliorum fultam eſſe Regulis; alium collectis Regularum ſententiis compoſuit librum, cui nomen Concordia Regularum dedit: ita dumtaxat, ut beati Benedicti præcederet ſententia; ei verò rationabiliter convenientes jungerentur deinceps*. Præmiſerat Ardo Benedictum antea compoſuiſſe alium librum ex Regulis diverſorum Patrum collectum, qui *Codex Regularum* appellatur: in quo præcederet S. Benedicti Regula, ceteræ ſubſequerentur, tametſi alius ordo extat in editis. Hunc librum *ad Collectam Matutinam*, id eſt ad communem lectionem manè fieri ſolitam, legi juſſit. Cùm verò Monachi nonnulli aliam ſibi prælegi, quam S. Benedicti Regulam ab ſe voto promiſſam, indignè ferrent; alterum compoſuit librum de Concordia aliarum Regularum cum Benedictina, ut earum etiam lectionem (quæ altera hujus operis occaſio eſt) Monachis ſuis approbaret. Eam porrò fuiſſe Viri Sancti mentem in hoc poſteriori opere, docet ipſe in prologo, quem *Abbatibus & Monachis omnibus* nuncupavit. Modò ergo conſtet librum hunc directum eſſe Monachis Regulam S. Benedicti profeſſis; conſtet etiam neceſſe eſt, omnes tum in his partibus eidem Regulæ fuiſſe addictos. Id verò patet ex ipſa præfatione, cujus initium ejuſmodi eſt. *Dum communi utilitati conſulens, attentiùs quærerem, quo modo utiliùs poſſem cunctis prodeſſe; cœpi Sanctorum vitas, Regulaſque legere Patrum, quas dum ſagaci intentione percurrerem, & eadem pænè, quæ à S. Benedicto prolata ſunt, verba in quibuſdam locis, in quibuſdam verò ſenſum eumdem cognoſcerem; occurrerunt animo ea, quæ à ſegnibus tepidiſque Monachis dici aſſolent. Quid ceteræ huic conferunt Regulæ? quid ad me quas non promiſi, pertinet legere?* Ergo ab aliarum lectione Regularum *tepidi* illi Monachi ideò avertebantur, propterea quòd de eis ſervandis non feciſſent promiſſionem, ſed de una S. Benedicti Regula: quam proinde unam ſibi prælegi & imponi patiebantur. *Et hæc quidem dicunt*, ſubdit Concordiæ auctor Benedictus, *ignorantes beatum Benedictum ſuam à ceteris aſſumſiſſe Regulam, & veluti ex manipulis unum ſtrenuè contraxiſſe manipulum*. Hac ergo ratione Concordiæ ſcriptor aliarum lectionem Regularum, tametſi eis non ſeſe addixiſſent Monachi, nequaquam inſuper habendam dicit, quòd S. Benedicti Regula, quam promiſerant ac lectitare debebant, ex illis Regulis ſit conflata. Ergo iſti, in quorum gratiam hunc librum condebat, omnes S. Benedicti Regulæ adſtricti voto erant. Cùm igitur operis titulus librum hunc *Abbatibus & Monachis omnibus* nuncupatum eſſe disertè præſeferat, Abbates & Monachos omnes quotquot ſcilicet Gallicano tum Imperio ſubjacebant, eidem Regulæ nomen dediſſe manifeſtum eſt. Non ergo ad hoc condita Concordia Regularum, ut Monachorum animi ad Regulam noſtram ſuſcipiendam magis benevoli redderentur: ſed ut ad ipſius praxim & uſum diſſoluti poſtliminiò revocarentur, & tepidi ad lectionem aliarum Regularum. Jam quid in eadem cauſa geſtum ſit in Synodo Aquiſgranenſi, etiam explicandum eſt.

LXXVIII Ludovicus Pius. Mortuo Carolo Ludovicus ejus filius ac ſucceſſor Aquiſgrani Synodum indixit anno DCCC. XVII., VI. Idus Julias, ubi *convenientes Abbates complures unà cum ſuis Monachis*, ſeptuaginta duo capitula *communi conſilio ac pari voluntate inviolabiliter à Regularibus conſervari decreverunt*. Huic Synodo interfuêre inprimis Benedictus Anianenſis, penes quem ſumma negotii erat; Arnulfus Herienſis, Apollinaris Caſinenſis, Euticius Balmenſis, Alveus Andaginenſis, Apollinarius Flaviniacenſis, Joſue Monaſterii S. Vincentii ad Vulturnum Abbates, & alii bene multi, omnes Regulam S. Benedicti ſervantes.

Pri-

Digitized by Google

Primo capitulo ſtatutum ab eis eſt, *ut Abbates mox ut ad Monaſteria ſua remeaverint, Regulam per ſingula verba diſcutientes pleniter legant, & intelligentes Domino opitulante efficaciter cum Monachis ſuis implere ſtudeant*. His verbis manifeſtum eſt declarari Regulam cuivis notiſſimam, receptamque in cunctis Monaſteriis. Nam ſi de inducenda nova Regula huic ſermo fuiſſet inſtitutus, explicandum erat, quæ eſſet hæc Regula, & de aliis abjiciendis decretum fieri debuerat. Eodem modo pergit capitulum ſecundum, *ut Monachi omnes, qui poſſunt, Regulam memoriter diſcant*. Hìc ſi dicant ſignificari propriam cujuſque Monaſterii Regulam, ipſi ſententiam ſuam evertunt adverſarii: nam in ea Synodo Regulam S. Benedicti Monaſteriis omnibus imperatam affirmant. Ergo de eadem Regula ubivis jam recepta intelligenda ſunt capitula duo ſuperiora. Et certè id manifeſtè declarant tum ſecundi capituli titulus, qui ſic habet: *De Monachis ut Regulam S. Benedicti, qui valuerint, memoriter diſcant*, tum ſubſequentia, quæ pleraque ex ipſis noſtræ Regulæ verbis ac ſententiis conſtant. Et capite 3. præcipitur, *ut officium, juxta quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi*. Ad hæc in capitulis 22. & 29. eadem Regula abſolutè *Regula* vocatur. Nam in cap. 22. relatis omnibus, quæ Monachis dari præcipit Regula S. Benedicti, ſubdunt Patres: *Et quæcumque præter hæc Regula jubet, ſinguli cùm neceſſitas fuerit, abſque dilatione accipiant*. Et cap. 29. *Ut nihil lectori niſi quod Regula jubet, detur*. Nempe Regula, de qua cap. 1. præcipitur, *ut eam per ſingula verba diſcutientes, pleniter legant Monachi*, id eſt Regula S. Benedicti, ut diſertis verbis præfert ſecundi capituli inſcriptio. Itaque Synodi Aquiſgranenſis auctoritate Regula noſtra non primùm inducta eſt in Monaſteria: ſed ejus lectio, memoria, & obſervatio commendata, inculcata, præſcripta: quæ antea pænè tota neglecta erat.

Id verò luce clariùs demonſtratur ex Ardone, qui de hac Synodo loquitur in hunc modum. *Præfecit eum quoque Imperator Ludovicus cunctis in Regno ſuo cœnobiis*; nempe ut quemadmodum eo Aquitaniæ Rege omnia Galliæ, id eſt Aquitaniæ, Septimaniæ, Provinciæ, ac Novempopulanæ Cœnobia Benedicto commiſſa fuerant: ſic eo jam facto Imperatore, Benedictus omnia ipſius Imperio ſubjecta Monaſteria regeret & emendaret. *Multa* quippe *Monaſteria erant, quæ quondam regulariter fuerant inſtituta: ſed, paullatim tepeſcente rigore, regularis penè deperierit Ordo. Ut autem ſicut una omnium erat profeſſio, fieret quoque omnium Monaſteriorum ſalubris una conſuetudo; jubente Imperatore, aggregatis cœnobiorum Patribus unà cum quampluribus Monachis, per plures reſedit dies*. En Synodi Aquiſgranenſis occaſio & cauſa: nempe ut Monaſteria, in quibus *regularis deperierat Ordo*, & quorum jam *una* erat *profeſſio*, non ſolùm monaſticæ vitæ, ſed etiam Regulæ, *fieret quoque omnium ſalubris una conſuetudo*. Ergo de uniformi rituum ac conſuetudinum uſu agebatur, non de Regula ipſa inducenda. Atque ut id magìs magiſque exploratum fiat, hæc ſubdit Ardo. *Omnibus ergo ſimul poſitis, Regulam ab integro diſcutiens, cunctis obſcura dilucidans, dubia patefecit, priſcos errores abſtulit, utiles conſuetudines, affectuſque confirmavit*. Tantùm igitur abeſt, ut novam Regulam Synodi auctoritate impoſuerit Benedictus, quin immo explicatâ Regulâ noſtrâ, *utiles conſuetudines*, Regulæ ſcilicet convenientes, confirmavit: noxias tantùm *abſtulit*, quas nempe remiſſio vitioſa ac veternoſa invexerat. LXXIX num. 50.

Jam videamus, quid novi hac in Synodo Monaſteriis impoſitum ſit. *Judicia igitur Regulæ*, inquit Ardo, *cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minùs Regula pandit conſuetudines, aſſentientibus cunctis protulit: de quibus etiam Capitularem inſtitutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in Regno* LXXX

gno ſuo poſitis Monaſteriis obſervare præciperet, ad quem ſcire cupientem dirigimus. Ad hoc igitur condita ſunt capitula Synodi Aquiſgranenſis, non ut Regula S. Benedicti primitus inveheretur: ſed ut conſuetudines, quas ipſa non ſatis explicat, aſſentientibus cunctis ratæ haberentur, ſuſciperenturque. Poſt hæc totius negotii ſummam ita concludit Ardo. *Perfectum itaque propagatumque eſt opus, divina opitulante miſericordia; & una cunctis generaliter poſita obſervatur Regula: cunctaque Monaſteria ita ad formam unitatis redacta ſunt, ac ſi ab uno Magiſtro, & in uno imbuerentur loco.* Nempe *uniformis menſura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus, cunctis obſervanda eſt tradita.* Quæ fuſiùs in conſequentibus explicat Ardo. *Quia enim multa Regula implere jubet; ſed permulta ſunt, quæ uſus explere cotidianus expetit, ipſa tamen reticet: nonnulla autem præcipit, quæ aut propter concordiam unitatis, aut certè propter obſervantiam honeſtatis, ſeu propter conſiderationem fragilitatis commutantur: idcirco venerabilis Abbas quæque obſervanda comperit, abſque ulla cunctatione vel excuſationis fuco, implere decrevit. Ea verò, quæ certis pro cauſis, aut dimittenda cognovit, aut commutanda inſpexit, nihilominùs prout rectiùs & ſecundùm poſſe locique poſitionem decere cognovit, ſuis obſervanda diſcipulis tradidit. Si quæ nempe minùs lucidè pagina Regulæ pandit, aut omnino ſilet, rationabiliter aptéque inſtituit.* Hæc tota œconomia Synodi Aquiſgranenſis; quæ ad uniformem Regulæ noſtræ obſervationem, non ad ipſius admiſſionem ſpectat, uti perſpicuum redditur ex iis Statutis, quæ Ardo ſingillatim ſubjungit, *ut Monachi omnes convenirent in officiis divinis in cibo & potu, & maximè in habitu*: in quo *diſſimiles fecerat multorum conſuetudo*, non Regula diverſa.

LXXXI His omnibus conſonat id, quod in Vita Ludovici Pii de hac Synodo memoriæ proditum eſt: nempe Ludovicum conſtituiſſe *Benedictum Abbatem, & cum eo Monachos ſtrenuæ vitæ, qui per omnia Monaſteria euntes, redeunteſque uniformem traderent cunctis Monaſteriis, tam viris quàm ſanctimonialibus, vivendi ſecundùm Regulam S. Benedicti incommutabilem morem.* Itaque jam antè *cunctis Monaſteriis* impoſita fuerat Regula S. Benedicti: ſed cùm eam ſecundùm varios ritus obſervarent Monachi, à Ludovico Auguſto proviſum eſt, ut miſſi *per omnia Monaſteria* Monachi *uniformem traderent tam viris quàm ſanctimonialibus incommutabilem vivendi morem ſecundùm Regulam S. Benedicti.* Ergo in hac Synodo non de novæ Regulæ ſuſceptione actum eſt, ſed de uniformi ratione vivendi ſecundùm Regulam S. Benedicti. Invictum ejus rei argumentum colligo ex capitulis, quæ Miſſi dominici poſt Synodum Monaſteriis omnibus propoſuêre. Capitulorum inſcriptio ſic habet. *Capitula novitiarum* * *de his, in quibus præceptum Regulæ & conſtitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos conſiderare & promtiùs exercere juſſio imperialis ammonet.* Tum ſequitur capitulum primum. *In primis ut nulla in ullis rebus inter hujus profeſſionis viros in toto Regno ſuo, niſi ubi impoſſibilitas non permittit, inveniatur varietas: cujus impoſſibilitatis qualitatem ſummo ſtudio Miſſi pro hoc directi ſatagant inquirere.* Capitula hæc numero XXXI., quæ ex codice Monaſterii S. Galli vir clariſſimus Stephanus Baluzius primus in lucem edidit, in appendice noſtra denuo recluſa, omnia condita ſunt *ſecundùm præceptum Regulæ*, vel *ut Regula mandat*, nulla legiſlatoris mentione facta, tametſi ipſiſſima Regulæ noſtræ verba paſſim adducuntur. Ex quo manifeſtum eſt ea Monaſteriis fuiſſe præſcripta, ut Regula jam recepta, id eſt Regula S. Benedicti, uniformi ritu obſervaretur, ſeu ut primo capitulo ſtatuitur, *ut nulla in ullis rebus inter hujus profeſſionis viros inveniretur varietas in toto regno* Ludovici Auguſti. Id porrò luculenter demonſtrat epiſtola, cum

* Supple conſtitutionum.

XII.

XII. Capitulis ante Miſſorum dominicorum adventum ad Augienſe Monaſterium directa per quoſdam Monachos, qui indè ab Abbate & Conventu, ad Benedicti, ut puto, Abbatis Cœnobium tranſmiſſi fuerant, ut ejus probatos mores ac ritus coràm addiſcerent, ac Sodalibus ſuis poſt eà renuntiarent. Hæc epiſtola, quæ item in hujuſce tomi Appendice extat, Abbati & Congregationi Augienſi inſcripta eſt, incipitque in hunc modum. *Quia igitur, ſanctiſſime Pater, veſtræ auctoritatis voluntas exſtitit, ut huic ſanctiſſimæ legationi noſtra parvitas deſerviret; placuit & nobis, ut, ſicut ipſi injungere eſtis dignati, quidquid morum honeſtorum in Ordine Regulari apud venerabilem illum Abbatem, & erga ejus Fratres conſtituti addiſcere poſſemus, veſtræ panderemus Sanctitati.* Et infrà. *Duodecim igitur capitula ex his omnibus, quæ vos maximè de perneceſſariis commoneri faciliùs poſſe credidimus, facere, & veſtræ Beatitudini deſtinare curavimus.* Nempe, *ne dum regulares Monachi venerint, qui juſſu imperiali tota cœnobia gentis noſtræ, ubi opus fuerit, regulariter inſtruere debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quorum partem aliquam hæc capitula quæ ſequuntur, continent.* Hæc omnia capitula deſumta ſunt ex Regula S. Benedicti, quæ tamen nuſquam nominantur. Quod verò de Regularibus Monachis, qui juſſu imperiali Cœnobia circumibant, ſcribitur; referendum eſt ad Miſſos dominicos ſuperiùs memoratos, qui poſt Synodum Aquiſgranenſem in omnia Monaſteria directi ſunt à Ludovico Pio ad inſtituendum in eis Regulæ noſtræ uniformem ritum: eum ad modum quo alii juſſu Caroli Magni cœnobia itidem circumière ad inſtaurandas regulares officinas (ut legitur in Concilio Moguntino anno DCCC.XIII. celebrato cap. 20.) ad præſcriptum *ſanctæ Regulæ*, id eſt Regulæ S. Benedicti, cujus verba referunt Patres Moguntini. Porrò ex hac epiſtola Augienſium Monachorum, ſubjunctiſque capitulis intelligimus, Miſſos Dominicos a Ludovico per *tota cœnobia* gentis illius, id eſt Germaniæ, fuiſſe directos; idemque præſtitiſſe, quod Augienſes illi Monachi in cœnobio ſuo, qui Miſſos illos prævertère, non novam Augienſibus Monachis imponendo Regulam, ſed ritus uniformes, quales ſcilicet in cœnobiis per Benedictum ordinatis ipſi obſervaverant.

Hactenus Benedicti Abbatis Anianenſis facta & ſcripta, tum Synodi Aquiſgranenſis occaſionem, proceſſum, decreta & effectum expendimus. Hæc omnia eòdem prorſus collimant, nimirum ut Regula S. Benedicti, quæ in pleriſque locis jam ferè obſoleverat, ubique verò ſub variis ritibus ſervabatur, ad uniformem ejuſdem obſervantiæ concentum reduceretur. Huc non veriſimiles dumtaxat rationes, non probabiles conjecturas protulimus; ſed argumenta (ut quidem exiſtimo) invicta, manifeſta ac neceſſaria: quibus, ſpero, acquieſcent æquiſſimi quique rerum æſtimatores. Si quis ulteriùs in poſterum refragari volet, cum eo ampliùs contendere non eſt animus, ne otio ac litteris abuti videar. Ceterùm apud nos æternùm vigebit memoria Ludovici Pii benefactorum in Regulam noſtram, cujus *decreta* ut in Monaſteriis omnibus imperio ſuo ſubjectis inviolata *tenerentur*, data *lege ſancivit*; ejuſdemque *normæ* jam *antiquæ* ſeu antiquatæ *legalia*, id eſt inſtituta, *renovari* curavit, ut vetus Poëta, qui de exordio & origine gentis Francorum carmen ſcripſit ad Carolum Calvum, his verſibus cecinit. LXXXII

Poëta editus per Thomam à S. Joſepho Carmel. Excalc.

Hic decreta Patris Benedicti lege tenenda
Sancit, & antiqua renovat legalia norma,
Cujus erat fautor devota mente.

Jam, quod ſecundo loco mihi probandum incumbit, Carolum Magnum Regulæ noſtræ, non propagationem primam, ſed reſtitutionem procurâſſe ſatis LXXXIII

non Carolus Magnus.

ſatis itidem ex ſuperioribus conſpicuum eſt : cùm ea , quæ hoc in negotio patravit Benedictus, partim ipſius Caroli, partim Ludovici principatu geſta ſint. Ad majorem tamen hujus rei illuſtrationem ſpecialia quædam argumenta huc conferre juvat.

LXXXIV. Ex Capitulatibus. Varia Concilia & Capitula promulgari curavit Carolus Magnus, in quibus multa ſancita ſunt in gratiam Regulæ S. Benedicti , in cujus obſervationem maximè propenſus erat , adeò ut ſicuti *Monachos voti ſui prævaricatores deſpexit*, ita *obſervatores, omni affectu dilexerit*, teſtante Monacho Sancti-Gallenſi, in lib. 2. cap. 16. In *Capitulis quæ ad Monachos propriè ſpectant* , omnia condita ſunt ad mentem Regulæ S. Benedicti , quæ abſolutè *Regula* vocatur . Quod argumento eſt eam omnibus tum notam fuiſſe , ſolamque obſervatam . Exemplo ſint capitula . Quintum *de Decanis & Præpoſitis , ut eorum mutatio ſecundùm Regulam fiat* . Sextum de *Cellariis Monaſterii , ut non avari , ſed tales mittantur , quales Regula præcipit*, id eſt Regula S. Benedicti, uti explicat canon 14. Concilii Francofurtenſis, eodem Carolo regnante celebrati. Nonum de *ſuſceptione hoſpitum , ſicut Regula continet*. Ex quo ſic argumentari licet . Caroli Magni Capitulare, quod anno regni ejus XXI., Chriſti DCC. LXXXIX. editum eſt, ita de Regula noſtra loquitur, quaſi jam dudum ab omnibus recepta, utpote quæ Regulæ nomine nudè prolato deſignatur. Ergo longè ante iſtud tempus ubique invaluerat. Id autem confirmatur ex Capitulari anni DCC. LXXIX. decernente cap. 9. *de Monaſteriis, quæ regularia fuerunt , ut ſecundùm Regulam vivant*. Ubi Regulæ nomine non propria ac ſingularis cujuslibet Monaſterii Regula intelligitur, ſed Benedictina , ut patet ex ſuperiori Capitulari. Idem etiam de aliis Capitulis dicendum eſt, in quibus eadem Regula ſimpliciter dicta ſervari præcipitur. Aliis omiſſis conſideratione dignum eſt illud, quod à Carolo anno Imperii XI. emiſſum lego, in quo varias proponit quæſtiones, quas ſolvi ac ſibi explicari poſtulat Imperator: ubi cap. 12. interrogat *de converſatione Monachorum, & utrùm aliqui Monachi eſſe poſſint præter eos, qui Regulam S. Benedicti obſervant. Inquirendum etiam, ſi in Gallia Monachi fuiſſent, priuſquàm traditio Regulæ S. Benedicti in has Parochias perveniſſet*. Ubi vides dubitaſſe Carolum , an alii Monachi præter Benedictinos tum potuiſſent admitti. Unde conſequens eſt, eos ſolos in Gallia tunc extitiſſe , & Regulam S. Benedicti unicam uſu receptam in Imperio Caroli Magni , non recentiori tempore, ſed ante omnem ejus temporis hominum memoriam. Si enim aut Caroli Magni ætate, aut præcepto , in Gallicana Cœnobia invecta fuiſſet; certè id non ignoraſſet Carolus, nec interrogationem hac de re propoſuiſſet. Eòdem ſpectat quæſtio Capitularis ſequentis in cap. 17. *Qua Regula Monachi vixiſſent in Gallia, priuſquàm Regula S. Benedicti in ea tradita fuiſſet; cùm legamus S. Martinum & Monachum fuiſſe, & ſub ſe Monachos habuiſſe, qui multò ante S. Benedictum fuit. Tradita* proinde, id eſt recepta, jam erat in tota Gallia S. Benedicti Regula. Nam ſi in paucis dumtaxat, vel etiam pleriſque cœnobiis uſitata tum fuiſſet , aut ſi Caroli mandato invecta; ſupervacua, immo & abſurda eſſet interrogatio.

Sirmond. tom. 2. Conc. pag. 156.

LXXXV. Et ex Conciliis. In Conciliis ferè omnibus regnante Carolo habitis eadem Regula commendatur , maximè in Francofurtenſi , in Aquiſgranenſi univerſali anni DCCC. II., & in aliis quinque Conciliis anno DCCC. XIII. congregatis, in quibus multa decreta ſunt ad ipſius Regulæ reſtituendam obſervationem, non ad eam propagandam.

LXXXVI. Ordior à poſtremis quinque Synodis, in quinque totius Francici Imperii partibus ſimul convocatis, nempe Cæſaroduni Turonum , Moguntiaci, Remis,

mis, Arelate, & Cabilone, & quidem anno DCCC. XIII., qui Caroli ſupremus fuit. In his quippe Conciliis Monachorum mores ad præſcriptum Regulæ noſtræ emendari curarunt: quam proinde jam ubique receptam agnoſcunt. Obſervandus inprimis canon 25. Concilii Turonenſis ſuperiùs jam memoratus, decernentis, ut *Monaſteria Monachorum, in quibus olim Regula B. Benedicti Patris conſervabatur; ſed tunc fortè qualicumque negligentia ſubrepente remiſſiùs ac diſſolutiùs cuſtodiebatur, vel certè penitus abolita negligebatur; ad priſtinum revertantur ſtatum*. Neque dici poteſt, hunc canonem de cœnobiis dumtaxat aliquibus, in quibus Regula S. Benedicti jam pænè in deſuetudinem abjiſſet, interpretandum eſſe. Nam Patres ſinè dubio Monachorum omnium Turonenſis Provinciæ rationem habuêre: nec dubium quin mentionem feciſſent, non eorum ſolùm qui Regulam S. Benedicti ſervaſſent; ſed etiam aliorum Monachorum, ſi præter noſtros alii exſtitiſſent in eadem Provincia.

Idem etiam de Germania univerſa atteſtatur Concilium Moguntinum, LXXXVII conſtans Epiſcopis Provinciæ Moguntinenſis, Trevirenſis, Colonienſis & Saltzburgenſis: quo in Concilio varia Statuta edita ſunt à capite XI. *de vita Monachorum*, ubi neceſſariò exigebat locus, ut ſi qui alii præter Benedictinos in quatuor illis Provinciis reperti fuiſſent, ad ſuam quique Regulam vivere compellerentur. Verùm una ubique mentio fit Regulæ S. Benedicti, una proinde in illis partibus ſervabatur, non ſolùm in Monachis, ſed etiam Sanctimonialibus. Id planè demonſtrat canon XI. *de vita Monachorum* inſcriptus. *Abbates autem cenſuimus ita eum Monachis ſuis pleniter vivere, ſicut ipſi qui in præſenti Synodo aderant, palàm nobis omnibus promiſerunt, id eſt ſecundùm doctrinam S. Regulæ Benedicti, quantum humana permittit fragilitas*. Quippe in pleriſque Monaſteriis ipſius Regulæ obſervatio jam remiſſa, ac, ut ita dicam, dimidiata erat. Patres verò Moguntini cenſuêre *pleniter* obſervandam eſſe; idque palàm omnibus promiſerunt Abbates. Hunc locum egregiè illuſtrat canon XIII. *de ſacris virginibus* in quo hæc verba. *Abbatiſſas cum Sanctimonialibus omnino rectè & juſtè vivere cenſemus. Quæ verò profeſſionem S. Regulæ Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem, canonicè vivant pleniter*. Duo tum erant Sanctimonialium Ordines, Monacharum & Canonicarum. His præſcribitur, *ut canonicè vivant pleniter*, non remiſsè, ut de Monachis dictum eſt. Illis, *quæ profeſſionem ſanctæ Regulæ Benedicti fecerant, ut regulariter vivant*. Ergo non primùm iſtis impoſita eſt hæc Regula, ſed denuo commendata & inculcata.

De Gallia Lugdunenſi aperta eſt itidem Cabilonenſis Concilii auctoritas LXXXVIII in cap. 22., cujus inſcriptio attendenda eſt. *De Abbatibus & Monachis ut ſecundùm Regulam vivant*. Dixerit aliquis hunc eſſe tituli ſenſum, ut ſecundùm Regulam quique ſuam vivant. Immo verò, ut ſecundùm Regulam S. Benedicti, uti explicat capitis ſeries. *De Abbatibus verò & Monachis, idcirco hic pauca ſcribimus, quia pænè omnia Monaſteria Regularia in his regionibus conſtituta ſecundùm Regulam S. Benedicti ſe vivere fatentur: quæ B. Benedicti documenta per omnia demonſtrant, qualiter eis vivendum ſit. Inquiratur ergo diligenter, ubi ſecundùm ipſum Ordinem vivitur, & ubi ab ipſo Ordine digreſſum eſt: ut juxta ejuſdem beati viri inſtitutionem vivere certent, qui ſe, ut ita viverent, cum atteſtatione profeſſi ſunt*. Vides Abbates & Monachos totius Galliæ Lugdunenſis (ut habent Acta Concilii) non adigi ad novæ Regulæ ſuſceptionem, immo verò *pænè omnia Monaſteria regularia in his regionibus conſtituta, ſecundùm Regulam S. Benedicti*, ut fatebantur, eatenus vixiſſe, Monaſteria, inquam, regularia

Digitized by Google

penè omnia in his regionibus, id eſt Gallicanis: in quarum nonnullis Monaſteriis id contigerat; quod in Dionyſiano contigiſſe teſtatur Ludovicus Auguſtus in diplomate pro reſtitutione monaſtici Ordinis in eodem Cœnobio: ubi Monaſtica profeſſio adeò labefactata erat, ut ex his, qui *in eodem loco regularem promiſſionem fecerant, quidam deſertores ejuſdem propoſiti effecti; quidam etiam non eamdem profeſſionem ſe feciſſe mentiti ſint*.

LXXXIX Ad hæc, in Remenſi Concilio, quod totius Belgicæ ſecundæ Epiſcopis conſtabat, quemadmodùm ad ordinandam Canonicorum vitam *lecti ſunt ſancti Canones, ut quiſque Canonicus legem vitamque ſuam minimè ignoraret*, ex capite 8. ſic ad Monachorum mores informandos lecta eſt *Regula Monachorum*; (id enim abſolutè præfert titulus Capitis noni) hoc eſt Regula S. Benedicti, uti caput ipſum explicat: quatenus ad iſtius Regulæ præſcriptum viverent Monachi omnes, quemadmodùm Canonici omnes ad præſcriptum canonum. Ita habet textus cap. 9. *Lecta eſt Regula S. Benedicti, ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minùs ſcientibus, ſi qui fortè adfuerint, qualiter & ſe, & ſuos ſecundùm eamdem Regulam cuſtodire valerent, atque gubernare*. En ad quid *lecta eſt Regula S. Benedicti*, nempe *ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minùs ſcientibus, ſi qui fortè adfuiſſent*: non ut recèns eis imponeretur. Quippè quæ jam dudum ſuſcepta fuerat: adeò ut jam ad memoriam reduci eam oporteret. Ergo in tota Belgica ſecunda longè ante iſtud tempus Monachi omnes informati fuerant S. Benedicti Inſtitutis.

XC. Denique in Concilio Arelatenſi, quod ex quinque ſuperiùs memoratis unicum ſupereſt examinandum, nihil ſingulare decretum eſt de Regula Monachorum, niſi quod proviſum eſt cap. 6. *qualiter ſecundùm ordinem Regularem vivere deberent*; uti & Canonici *ſecundùm ordinem canonicum*. Hîc *Ordinis Regularis* nomine haud dubiè intelligitur Ordo regularis ſecundùm Regulam S. Benedicti: tum quia Concilium Arelatenſe conflatum erat ex Epiſcopis non ſolùm utriuſque Provinciæ Viennenſis, ſed etiam Narbonenſis, in qua ſita erant Anianenſe, Gellonenſe, aliaque Monaſteria, quæ à Benedicto Anianæ Abbate regebantur: tum quia Benedictus ipſe Concilio Arelatenſi, ut veri ſimillimum eſt, interfuit: tum denique quia in his regionibus nempe Gallicanis, *omnia penè Monaſteria regularia ſecundùm Regulam S. Benedicti ſe vivere fatebantur*, ut ſuperiùs ex Concilio Cabilonenſi præmiſſum eſt. In his porrò quinque Conciliis nulla fit mentio Provinciæ Maximæ Sequanorum, quam cum Lugdunenſi Cabilonem; nulla de ſecunda & quarta Lugdunenſi, id eſt Rotomagenſi & Senonenſi, quas Remos; nulla denique de duabus Aquitaniis, quas Turonos conveniſſe exiſtimo. In toto itaque Francico Imperio, id eſt in tota Gallia & Germania, una in Monaſteriis Regula S. Benedicti ſervabatur anno DCCC. XIII. quo hæc quinque Concilia celebrata ſunt.

XCI Idem verò Benedictinæ reipublicæ ſtatus erat tempore Synodi generalis Aquiſgranenſis, quæ procurante Carolo Imperatore Aquiſgrani convenit anno DCCC. II. De hac Synodo Annales veterrimi, qui in anno DCCC. XVII. deſinunt, à Petro Lambecio editi in tomo 2. Bibliothecæ Cæſareæ cap. 5., ita memorant ad annum DCCC. II. *Et menſe Octimbrio congregavit univerſalem Synodum in jam nominato loco: & ibi fecit per Epiſcopos eum Presbyteris ſeu Diaconibus relegi univerſos canones, quos ſancta Synodus recipit; & decreta Pontificum, & pleniter juſſit ea tradi coram omnibus Epiſcopis, Presbyteris, & Diaconibus. Similiter in ipſa Synodo congregavit univerſos Abbates & Monachos, qui ibi aderant, & ipſi inter ſe conventum faciebant, & legerunt Regulam S. P. Benedicti, & eam tradiderunt ſapientes in conſpectu Abbatum & Monachorum. Et tunc juſ-*

juſſio ejus generalis ſuper omnes Epiſcopos, Abbates, Presbyteros, Diaconos, ſeu univerſo Clero facta eſt, ut unuſquiſque in loco ſuo juxta Conſtitutionem Sanctorum Patrum, ſive in Epiſcopatibus, ſeu in Monaſteriis, aut per univerſas ſanctas Eccleſias, ut Canonici juxta Canones viverent; & quidquid in Clero aut in populo de culpis aut de negligentiis apparuerit, juxta canonum auctoritatem emendaſſent. Et quidquid in Monaſteriis ſeu Monachis contra Regulam S. Benedicti factum fuiſſet, hoc ipſum juxta Regulam S. Benedicti emendare feciſſent. Sed & ipſe Imperator interim quòd ipſa Synodus facta eſt, congregavit Duces, Comites & reliqua Chriſtiano populo cum legiſlatoribus: & fecit omnes leges in regno ſuo legi, & tradi unicuique hominum legem ſuam, & emendare ubicumque neceſſe fuit, & emendatam legem ſcribere; & ut judices per ſcriptum judicaſſent, & munera non accepiſſent: ſed omnes homines pauperes & divites; in regno ſuo juſtitiam habuiſſent. In hoc itaque Concilio tres factæ ſunt turmæ, prima Epiſcoporum cum ceteris Clericis; altera univerſorum Abbatum cum Monachis: tertia Ducum, Comitum & Procerum. Ab his omnium mores examinati, Clericorum ad præſcripta Canonum: Monachorum ad Regulam S. Benedicti: populorum ad cujuſque proprias leges. Quidquid contra Regulam S. Benedicti peccatum fuerat, emendari curavit Imperator. Ea proinde jam longè ante id tempus recepta erat ab univerſis Francici Imperii Monachis: uti Canones à Clericis & privatæ cujuſque gentis leges à ſingulis populis. Hunc locum eò libentiùs retuli, quòd nulla ejus Concilii ſuperſint Acta, nec ferè ulla memoria, præterquàm in Chronico Moiſacenſi, ubi eadem verba leguntur de Regula S. Benedicti.

His Conciliis accedit Francofurtenſe anno DCC. XCIV. habitum, in quo varia pro Monachis ſancita ſunt decreta, cap. 13. *Ut Abbas cum ſuis dormiat Monachis ſecundùm Regulam S. Benedicti*, cap. 14. *Ut Cellarii in Monaſteriis tales electi ſint, quales Regula S. Benedicti docet*, cap. 16. *Ut pro ſuſcipiendis in Sancto Ordine fratribus nequaquam pecunia requiratur; ſed ſecundùm Regulam S. Benedicti recipiantur*. Quæ omnia eò tendunt, non ut recepta pridem Regula abjiciatur, novaque inducatur; ſed ut Regulæ S. Benedicti obſervatio reſtituatur in melius. XCII

Sive ergo Caroli Magni Capitularia, ſivè Concilia eo regnante ac procurante habita conſideremus; is erat Monaſteriorum in ejus Imperio omnium ordo ac ſtatus, ut ante ipſius Caroli principatum viverent ad præſcriptum S. Benedicti Regulæ, ad cujus accuratam obſervationem Imperator Monachos Imperii ſui omnes jam aliquantùm prolapſos revocare curavit. Non longè à ſententia noſtra recedere videtur eruditus vir Carolus Cointius, profeſſus ſe nuſquam negaſſe ſub Carolo Magno Regulam S. Benedicti *communi uſu* receptam in Gallia. Tum ſubdit. „ Sub Meroveadis Regibus & Pippino Caroli Magni Patre ſteterunt in Galliis multa Benedictinæ familiæ Monaſteria. Hæc ut & alia ceterorum Ordinum, quoniam Monaſtice plurimùm remittebatur, ad antiquos mores veteremque diſciplinam revocare conatus eſt Carolus, remque, quamvis arduam, non parùm promovit, ut inferiùs pleræque Synodi docebunt. Opus autem à patre tam feliciter inchoatum triennio poſt ejus obitum vix elapſo perfecit Ludovicus filius. „ Quod de ceterorum Ordinum Monaſteriis habet hæc commentatio, id intelligendum de uno aut altero Monaſteriis, quæ alterius Inſtituti, quàm Benedictini partes regnante Carolo Magno & Ludovico ejus filio tenere pergebant: quale erat Landevenecenſe in Armoricæ finibus, quod cùm Scotorum mores atque ritus eatenus ſectaretur; re comperta Ludovicus Auguſtus ejus loci Mo- XCIII

Coint. tom. 6. ad ann. 789. ann. 153.

Ff 2 nachos

nachos ad Benedictinos adduxit. Neſcio an ullum aliud fuerit alieni Inſtituti cœnobium in Gallia. Certè ſi plura ejuſmodi tum extitiſſent, aliqua de illis, deque eorum Regula ſpeciatim mentio facta fuiſſet aut in Capitularibus Regum, aut in Conciliis Epiſcoporum, quæ pro inſtauranda Monaſtica diſciplina condita ſunt. Verùm una ſemper in utriſque audit S. Benedicti Regula: quæ paſſim *Regula*, & *Regula Monachorum* nullo addito appellatur. Ex ea itidem unica tum Capitularia, tum Synodorum decreta pro Monachis eruuntur. Ad ejus etiam præſcriptum, quæcumque in Monaſteriis peccata fuerant, emendare curarunt Francici Imperii *univerſi Abbates* in generali Synodo Aquiſgranenſi: & in Cabilonenſi *omnia penè Monaſteria regularia* ſecundùm eamdem Regulam in his Gallicanis regionibus ſe vivere confeſſa ſunt, paucis admodum, quæ à S. Benedicti Inſtitutis ad canonica prolabi cœperant, *mendaciter* negantibus ſe de ejuſdem Regulæ obſervatione promiſſionem feciſſe. Denique nulla cujuſvis alius Regulæ memoria eſt, ſive in Capitularibus, ſive in Conciliis, aliiſve ſcriptis ejus temporis: frequentiſſima verò Regulæ S. Benedicti, quæ proinde una in Gallicanis Germaniciſque Cœnobiis tum obtinuerat, id eſt regnantibus Carolo Magno & Ludovico Auguſto.

XCIV Cur nihil ſimile in Italicis cœnobiis imperio ſuo ſubjectis tentaverint ambo iſti Imperatores; id duabus ex cauſis accidiſſe exiſtimo. Una, quòd rem gratam Romano Pontifici, in cujus oculis ſita erant hæc Monaſteria, ſe facturos arbitrati ſint, ſi Monachorum Italicorum correctionem ejus providentiæ committerent. Altera, quòd in meliori ſtatu eſſet tunc diſciplina regularis penes Italos, quàm penes Gallos. Quippe reſtituto Caſinenſi Monaſterio, denuo viguit in eo, tamquam in capite monaſtica norma: quæ indè in alia Italiæ cœnobia ſenſim propagata eſt. Hinc eſt, quòd non ſolùm VVillibaldus, futurus Eiſtetenſis Epiſcopus Caſinum; ſed etiam Sturmius Abbas Fuldenſis in alia etiam Italiæ Monaſteria profectus eſt, eò directus à S. Bonifacio Moguntiacenſi Archiepiſcopo, ut *converſationem regularem*, qualis tum ibi ſervabatur, *perfectè diſceret*. Id contigit anno à conditione Fuldenſis Cœnobii quarto, Chriſti DCC.XLVIII. quo anno Sturmius *adſumtis ſecum duobus Fratribus Romam profectus eſt: atque in illa terra cunctis Monaſteriis luſtratis, & omnium mores ibi Fratrum conſiſtentium, traditioneſque Monaſteriorum ad plenum diſcens, integrum annum apud illa Monaſteria perſeverans, ſecundo indè anno repletus quibus viderat virtutibus, regreſſus eſt*. Cùm verò *mores gentis illius & diſciplinas Monachorum retuliſſet* Bonifacio, ab eo remiſſus eſt ad *novellum* Monaſterium Fuldenſe, ſub S. Benedicti Regula primitus inſtitutum, *ut ad inſtar morum Monachorum*, quos in Italia viderat, illud *inſtitueret*. Rem protinus exſecutus eſt Sturmius, & *ea quæ in Italiæ & Tuſciæ Provinciæ Monaſteriis à ſanctis patribus didicerat, & verbis prudentibus promſit, & exemplis in ſemetipſo monſtravit. Tunc deſiderium ingens inerat fratribus* Fuldenſis Cœnobii *ad omnia, quæ eis dicta vel oſtenſa fuerant Sanctorum exemplis ſemetipſos toto adniſu aptare; & Regulam S. Benedicti, quam ſe impleſſe*, id eſt impleturos, *promiſerant, ad omnia obſervabant*. Ex quo intelligitur, quàm accurata fuerit per id tempus apud Italos monaſtica diſciplina.

XCV
Neque ex Theodemari epiſtola ad Carolum M. quæ vindicatur.

Eodem animo Carolus Magnus Caſinates Monachos conſuluit ſuper ipſorum obſervatione, ut Gallicanis eam Cœnobiis, quæ ad meliorem frugem revocare deſtinabat, ſectandam proponeret. Extat in Chronici Caſinenſis libri 1. cap. 12. epiſtola à Paulo Diacono ad Carolum ſcripta nomine Theodemari Abbatis, qua ei gratulatur, quòd *Dei agrum ſtudiosè excoleret, ac Monachorum religionem ad meliorem perduceret ſtatum*. Scio hanc epiſtolam erudi-

tis

tis viris nonnullis, in primis Menardo noſtro quibuſdam in locis ſuſpectam
videri, Carolo Cointio ſuppoſititiam, exiſtimanti has litteras intra illud tem- *Coint. tom. 6.*
poris ſpatium, quod ab excidio Caſinenſi anni DCCC. LXXXIV. ad tempora *ad ann. 759.*
Leonis Marſicani, id eſt ad ſæculi XII. initium effluxit, Theodemaro fuiſſe *num. 137. & ſeqq.*
affictas. At neque ſuſpicionis, neque ſuppoſitionis argumenta tanti mihi vi-
dentur, ut iſti epiſtolæ fidem abrogare debeamus. Ea quippe reperitur, te-
ſte Angelo de Nuce, in pervetuſto codice Joannis Caſinenſis Abbatis, qui
Codex non integro ſæculo poſt Paulum & Theodemarum compilatus fuit.
Deinde ejus epiſtolæ veritati Hildemarus in commentario Regulæ ante annos
octingentos & quadraginta ſcripto apertè ſuffragatur, uti poſtea oſtendam. * ** num. 99.*
Ad hæc, nulla fingendæ epiſtolæ cauſa probabilis afferri poteſt, nihilque
continet ſive à Pauli Diaconi ſtilo, ſive à Theodemari ætate alienum.

Præcipua ſecùs opinantium conjectura deſumitur ex enormi panis quanti- CXVI
tate, nimirum unciarum octo & quadraginta, quam in dicta epiſtola ſingu-
lis Monachis in diem aſſignari arbitrantur. Theodemari hæc verba ſunt. *Di-
reximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis de-
beat fieri, qui in quaternas quadras ſingularum librarum, juxta ſacræ textum Re-
gulæ, poſſit dividi; quod pondus, ſicut ab ipſo Patre eſt inſtitutum, in hoc eſt lo-
co repertum.* Ubi mirari ſubit, eruditos viros, Haëftenum, & Angelum de
Nuce, non aſſecutos ſenſum hujus loci, qui de pane quatuor librarum, non
ſingulis Monachis in ſolidum concedendo; ſed *in quaternas quadras ſingularum
librarum* pro totidem Monachis *dividendo* interpretandus eſt, ut ipſa lectionis
ſeries docet, & ego inferiùs manifeſtè demonſtrabo *. Nihilo validior eſt ** num. 153.*
objectio petita ex *cappæ* vocabulo ad deſignandam monaſticam veſtem. Am-
bigua eſt, fateor, hujus vocis acceptio, aliquando pro clericali, vel etiam
ſæculari, aliquando pro monaſtica veſte. Clericalem ſignificat in Chronici
Fontanellenſis cap. 10., in Concilii Troslejani cap. *6.* apud Ordericum Vita-
lem in lib. 8. pag. 711. & alios. At nego id quod Peïratius in Antiquitatibus
Regiæ Capellæ, & ex eo Carolus Cointius affirmat, nullum è ſcriptoribus
rerum Francicarum reperiri, qui cappæ nomine ſub Carolinis Regibus, in
eadem ac Theodemarus acceperit ſignificatione. Certè ſub Carolinis Regibus
vivebant VVlfinus Boëtius, Anſegiſus Abbas Fontanellenſis, Smaragdus Ab-
bas, VValafridus Strabus, Rudolfus Fuldenſis Monachus: qui omnes cap-
pæ nomine uſi ſunt ad deſignandam veſtem monachalem. VVlfinus quidem
Boëtius in libello de vita S. Juniani Abbatis, *Veſtis ejus*, inquit, *cilicina de
caprarum pilis, quæ in modum caracellæ, quam nunc cappam vocamus perſeverat
uſque hodie.* Anſegiſus Fontanellenſis Abbas in conſtitutione ſua pro Fonta-
nellæ Monachis, *ſaccos quindecim ſeu griſeos ſiciſcos* concedit, *unde cappæ fiant.*
Smaragdus Abbas S. Michaëlis in agro Virdunenſi, in commentario ſuper
caput 55. Regulæ S. Benedicti, *cucullam dicit ille*, nempe S. Benedictus, *quod
nos modò cappam dicimus.* VValafridus in lib. de vita S. Othmari cap. 2. ſcri-
bit, Othmarum veſtes plerumque ſuas nudis pauperibus tribuiſſe, ita *ut in-
terdum ſinè tunica, ſolâ cappâ contectus ad Monaſterium remearet.* Poſtremò Ru-
dolfus in Vita S. Liobæ Abbatiſſæ cap. 17. *Cappam*, inquit, *qua erat induta,
abjiciens*, &c. His omnibus accedit auctoritas Patrum Synodi Aquiſgranenſis
anni DCCC. XVII., in qua ter mentio fit de cappis Monachorum, nempe
cap. 13. ubi Monachus à Priore ſuo increpitus, *cum cappa veniam petere* ju-
betur. Et cap. 21., *unuſquiſque Monachorum duas cappas habere* permittitur.
Denique cap. 61. ſtatuitur, *ut Monachi cappas diſſutas, præter villoſas non ha-
beant.* Hæc tam perſpicua ſunt ac decretoria, ut nullus, opinor, dubitatu-
rus

Digitized by Google

rus ſit in poſterum, ſub Carolinis Regibus cappæ nomen in eadem, qua apud Theodemarum, ſignificatione uſurpatum à ſcriptoribus rerum Francicarum, id eſt ad deſignandum Monachorum habitum: neque hinc quidquam contra Theodemari epiſtolæ veritatem elici poſſe; immo eam indè confirmari. Tanta nubes teſtium graviſſimorum, qui Ludovico Pio imperante floruerunt, cappæ nomen non tunc primùm inoleviſſe ſatis ſuperque probat; ſed ejus originem ad ſuperiora ſæcula, quæ ad Merovingicos Reges pertinent, *referri* oportere, contra quam ſentiunt Peiratius, ejuſque ſequaces. Et quidem in ea perſuaſione fuit VValafridus Strabus, qui in lib. de rebus Eccleſiaſticis ultimo capite exiſtimavit, *dictos fuiſſe primitus cappellanos à cappa S. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in præliis ſolebant ſecum habere.* Quod etiam approbat Monachus Sancti-Gallenſis in vita Caroli Magni. Itaque exiſtimavit VValafridus cappæ nomen ſub Meroveadis Regibus receptum fuiſſe. Verùm hoc πάρεργον eſt, ſufficitque ad propoſitum meum id, quod ſuperiùs demonſtravi, ſcilicet cappæ nomen ſub Carolinis Regibus pro monaſtico habitu invaluiſſe.

XCVII His minutias quaſdam addunt ad Theodemari epiſtolam elevandam, nempe quòd veſtes plures, plura item fercula, volatilium etiam eſum frequentiorem, quàm Caſinenſis Monaſterii per id tempus ferat ſtatus, Monachis hæc epiſtola indulgeat; multò utique remiſſiùs, quàm Synodus Aquiſgranenſis. De veſtimentis, quæ in ea epiſtola ſcribit auctor, Cointius cenſet adeò laxa eſſe, adeóque Benedictinæ Regulæ refragari, ut ſcripta minimè videantur ab Abbate Benedictino, Monachos ad reformanda Galliarum Monaſteria tranſmiſſuro. At idem dici poſſet de Synodo Aquiſgranenſi, quæ tametſi ad reſtituendam Regulæ Benedictinæ obſervationem celebrata eſt, non pauciores Monachis veſtes, immo plures indulget, quàm epiſtola controverſa. De ferculis ſilet Concilium, & ſiquidem volatilium eſum in feſtis Natalis Domini & Paſchæ redigit ad quatuor dies, quam licentiam epiſtola ad octo prorogat, certè uſum pinguedinis, quem epiſtola non habet, Gallicanis Monachis tribuit in cap. 77. Ceterùm non ita lata videntur quæ in ea epiſtola legimus: quandoquidem eo tempore apud *Caſinum plures ex Fratribus, quâlibet quartâ & ſextâ feriâ pane tantùm herbiſque hortenſibus veſcebantur; plerique etiam vinum non bibebant*, ait epiſtolæ ſcriptor. Neque verò mirandum, ſi quid paullulum ſeveriùs in Synodo Aquiſgranenſi, quæ ad reſtituendos in melius Monachorum mores indicta eſt, ſtatutum fuiſſet, quàm in epiſtola Theodemari. Sanè etſi ſpeciatim pro Franciæ Monachis convocata eſt; nihilominùs ab aliarum regionum cœnobiis recepta ſunt ejus decreta, maximè à Caſinenſibus Monachis, apud quos Aquiſgranenſia capitula, *acſi beati Benedicti Regula olim obſervata* ſunt, referente Leone Marſicano in Chronici Caſinenſis lib. 1. cap. 16.

XCVIII. Ad Theodemari epiſtolam redeo, in qua lego hæc verba. *Quare quia beati Patris noſtri Benedicti doctrinam & luculenta exempla aliquos Monachorum regionis illius, nempe Gallicanæ, veſtræ clementiæ informari placuit; juxta præceptionem in vobis Regulam ejuſdem beati Patris de ipſo codice, quem ille ſuis ſanctis manibus exaravit, tranſſcriptam direximus.* Non quòd Regula S. Benedicti tunc ignota eſſet in Gallia; ſed ut eò clarior & acceptior eſſet, quòd ejus exemplum ex ipſo autographo Carolus Magnus habuiſſet. Aut potiùs id muneris loco Theodemarus Carolo miſit, eum ad modum, quo Carolus ipſe librum pſalmorum aureis ſcriptum literis tranſmiſit ad Hadrianum Papam. Simili modo Grimaldus & Tatto ſub annum DCCC. XVII. ex Gallia Sancti-

Gal-

Gallenſibus Monachis *Regulam beati Benedicti egregii Doctoris direxêre, quæ de illo tranſcripta eſt exemplare, quod ex ipſo exemplatum eſt codice, quem beatus Pater ſacris manibus ſuis exarare ob multorum ſanitatem animarum curavit.* Exiſtimo exemplar iſtud non aliud fuiſſe ab illo, quod beatus Maurus ſecum attulit in Gallias: quod quidem exemplar deſtructo Glannafolienſi Cœnobio in poteſtatem Majoris Monaſterii Monachorum perveniſſe colligo ex Brovero. Is enim in Fuldenſium Antiquitatum lib. 2. cap. 16. memorat, in Fuldenſi Monaſterio adſervari codicem Regulæ noſtræ perantiquum, ad cujus calcem hoc præclarum attexitur mnemoſynon beati Patriarchæ. *Codex peccatoris Benedicti. Væ mihi miſero habentem contrariam mihi rem, qui reus in his omnibus, quæ adverſantur moribus meis malis. Tu verò horum lector, ſi tuam videris vitam concordare præceptis, orans pro ſcriptore, codicem redde domino ſuo. Hæc verba S. Patris,* ſubdit hujus clauſulæ exſcriptor, *reperta ſunt in fine Regulæ, quam ipſe manibus ſuis propriis ſcripſit, & S. Mauro, cùm eum ad Gallias mitteret, tradidit. Quæ Domnus ac venerabilis Abbas N.* (Ruthardus ſcilicet, qui Fuldenſi Monaſterio præeſſe cœpit anno MLXXV.) *cùm apud Majus Monaſterium Turonenſe in eadem Regula, quæ ibi pro reliquis ſervatur, inveniſſet; rogavit ſibi apud Cluniacum tranſmitti, & in hac Regula noſtra pro amore ipſius Sanctiſſimi Patris noſtri juſſit ſtudioſè deſcribi.* Grimaldus & Tatto haud dubiè hoc exemplari uſi ſunt, forſan cùm reſiderent in ſcholis Martiniani Cænobii Turonenſis.

Poſt ſuperiora verba Theodemarus ſubjicit miſſos ab ſe libros hymnorum & ritus pſalmodiæ tum uſitatæ, unà cum menſura panis & vini; XCIX demumque agit de menſura & forma veſtimentorum. Nempe Carolus ſollicitè curabat, ut Monachi à primaria vivendi norma prolapſi ad B. Benedicti normam, qualis Caſini ſervabatur, informarentur, id ſatagente in primis Benedicto Anianenſi: qui teſte Ardone, *quos peritos in Regulæ cultu eſſe compererat, attentè ſciſcitabatur, circà longéque poſitos, eos etiam qui iſtis in partibus ad montem Caſinum accederent, veluti qui non audita ſolummodo, ſed viſa perciperent*: ut ſcilicet Monaſterium ſuum ad Caſinenſium mores emendaret. Quapropter rogatu Caroli Magni Theodemarus ea, quæ ſuperiùs commemorata ſunt, in Galliam miſit, ut ad eorum normam Gallicani ſe ſe Monachi conformarent. Id perſpicuè declarat epiſtolæ titulus, qualem ex MS. codice Trevirenſi excepit Hæftenus in fine diſquiſitionum ſuarum ita redditus: *Epiſtola Congregationis S. Benedicti ad Carolum Regem Francorum, de privatis eorum moribus.* Ad hoc ergo miſſa eſt epiſtola, non ut vetuſtis Regulis abrogatis Benedictina inveheretur in Gallicana cœnobia: ſed ut peculiares Caſini ritus Benedictinis Galliæ Monachis traderentur. Ad iſtam epiſtolam Hildemarus, qui Regulam noſtram commentatus eſt imperante Ludovico Auguſto, indubiè reſpexit, cùm ſuper cap 40. de hemina loquitur in hunc modum. *Carolus Rex qualiter ipſam heminam intelligere ac ſcire potuiſſet, miſit Beneventum ad ipſum Monaſterium,* videlicet S. Benedicti *: & ibi reperit antiquam heminam; & juxta illam datur Monachis vinum.* Quæ verba ſic prædictæ epiſtolæ tenori reſpondent, ut vel hoc ſolo argumento penitus corruant omnes contradicentium rationes. Denique hæc epiſtola ſcripta eſt poſt Caroli Magni acceſſum Caſinum, ut ex Leonis Marſicani Chronico diſcimus; id eſt poſt annum DCC. LXXXVI. quo anno Carolus Caſinum acceptus eſt. Scripta eſt, inquam, eo anno, quo Carolus *victoriam de hoſtibus triumphoſque* reportavit, nempe anno (ut mihi videtur) DCC. XC., poſt victoriam ſcilicet Avaricam: ob quam trium dierum

rum

Digitized by Google

rum litaniam indixit, ſcriptis hac de re literis ad Faſtradam Reginam. Certè in Capitulari anni præcedentis multa pro regula S. Benedicti decrevit à capite 73. quo nuntio accepto Theodemarus Chriſtianiſſimo Regi gratias egit, *quòd Monachorum Religionem ad meliorem ſtatum perducere* molıretur. Ceterùm ſi per Caſinates Carolo regnante propagata fuiſſet in Gallia Benedictina Regula, id profectò non ignoraſſet Carolus: nec proinde quænam Regula in his partibus viguiſſet ante Benedictinam, inquiſiſſet in Capitulari inquiſitionum ſuperiùs memorato.

C Et certè (quod quarto loco demonſtrandum occurrit) Regula noſtra jam ubique vigebat in Gallia principatu Carolomanni ac Pippini ejus fratris, tempore S. Bonifacii Romani Pontificis Legati, qui omnes Regulæ noſtræ cultores eximii, non primarii propagatores dicendi ſunt: niſi propagatores appellaveris eos, qui nova in noſtrorum gratiam cœnobia conſtruxêre: quales non ſolùm Carolomannum ac Pippinum, ſed etiam Carolum, ac maximè Ludovicum exſtitiſſe conſtat. In Synodo Germanica, quæ anno DCC.XLII. *ſub Carolomanno Majore domûs Regiæ* coacta eſt Kalendis Martiis, decernitur cap. 7. *ut Monachi & Ancillæ Dei monaſteriales juxta Regulam S. Benedicti Cœnobia vel Xenodochia ſua ordinare, gubernare, ac vivere ſtudeant; & vitam propriam degere ſecundùm prædicti Patris ordinationem non negligant.* Obſervandum eſt in primis id abſolutè de *Monachis & Ancillis Dei monaſterialibus* univerſis, quotquot ſcilicet Carolomanni principatui, hoc eſt Auſtraſiæ regno, ſubjacebant, intelligendum eſſe. Deinde verbum, *non negligant*, non ſatis ſuperque indicare, illud decretum non de primaria, ſed de ſtrictiori Regulæ noſtræ obſervatione interpretandum, quæ in nonnullis monaſteriis jam remitti cœperat. Et quidem cùm ea Synodus habita ſit in Germania, ubi Bonifacius ejuſque diſcipuli Regulam S. Benedicti ubique inſtituerant; Statutum hoc non aliò ſpectat, quàm ad refricandam fugientis obſervationis memoriam. Denique id confirmatur ex præfatione Concilii, quod ideò congregatum dicitur, *ut lex Dei & eccleſiaſtica religio recuperetur, quæ in diebus præteritorum principum diſſipata corruit.*

neque Carolomannus aut Bonifacius.

CI Anno ſequenti in Synodo Liptinenſi; cui etiam Bonifacius noſter præfuit, confirmata ſunt Synodi Germanicæ decreta, & nova quædam condita, in quorum primo ita ſcriptum legitur. *Omnes venerabiles Sacerdotes Dei, & Comites, & Præfecti prioris Synodi decreta conſentientes firmaverunt, ſeque ea implere velle & obſervare promiſerunt. Et omnis eccleſiaſtici Ordinis Clerus, Epiſcopi & Presbyteri, & Diaconi cum reliquis Clericis, ſuſcipientes antiquorum Patrum Canones promiſerunt ſe velle eccleſiaſtica jura & moribus & doctrinis & miniſterio recuperare. Abbates verò & Monachi receperunt Regulam S. Patris Benedicti ad reſtaurandam normam regularis vitæ.* Quo in loco eodem modo, & ob eamdem cauſam Abbates & Monachi Regulam S. Benedicti *recepiſſe* dicuntur, ſicut Clerici antiquorum Patrum canones *ſuſcepiſſe*. Atqui non tum primùm Clerici Canones ſuſceperunt: ſed eorum obſervationem jam neglectam denuo revocarunt. Quod eodem modo etiam de Regula S. Benedicti interpretandum eſt, cujus diſciplinam jam in deſuetudinem abire cœptam *receperunt* Abbates & Monachi ad reſtaurandam normam regularis vitæ, quæ tum labefactata erat. Sic Patres Concilii IV. Toletani, *Recipimus*, inquiunt, *quatuor Synodos*, non quòd tunc primùm eas ratas acceptaſque haberent: ſed ut earum ſanctionibus adhærere in poſterum, uti ante Synodum, ſe velle, publica confeſſione conteſtarentur. Sic in Concilio Aquiſgranenſi anni DCCC. II. ſuperiùs laudato, *univerſos canones* ſancta Synodus *recepit*, id eſt tanquam veram

ac

Digitized by Google

ac legitimam Clericorum Regulam à Majoribus inſtitutam, ſervatamque agnovit, approbavit, eiſque ſe ſubjecit. Ceterùm ſi verborum ſeverior eſſet habenda ratio in decreto illo Synodi Liptinenſis, ubi Clerici canones *ſuſcepiſſe*, Monachi Regulam S. Benedicti recepiſſe perhibentur; Clerici primùm canones; Monachi S. Benedicti Regulam, quam ſcilicet remiſſiùs obſervare cœperant, denuo atque iterum admiſiſſe dicendi eſſent. Nam recipere tantumdem valet, atque iterum accipere. Quòd ſi neutrum verbum in rigida hac ſignificatione uſurpari velis, ſaltem concedas neceſſe eſt, legitimo niti fundamento aſſertionem noſtram, cùm dicimus, Monachos tum Regulam S. Benedicti recepiſſe eodem modo, quo Clerici *ſuſceperunt* ſacros Canones, quibus antea ſubjecti fuerant. Et certè hunc loci iſtius ſenſum exigunt argumenta, quæ pro generali Regulæ noſtræ per Galliam propagatione ſeptimo ſæculo facta mox adducturus ſum. Quod de Synodo Germanica & Liptinenſi dixi, Carolomanno curante in Auſtraſiano Regno geſtum eſt.

CII

ſ neque Pippinus.

Eodem tempore alteram Franciæ ditionis partem ſub Childerico Rege adminiſtrabat Pippinus Princeps, cujus mandato celebratum eſt anno DCC. XLIV. Sveſſione Concilium, cui S. Bonifacius Apoſtolicæ Sedis Legatus præſedit. In eo Concilio definitum eſt cap. *3. ut Ordo Monachorum vel Ancillarum Dei ſecundùm Regulam ſanctam ſtabilis permaneat*. Ubi *Regula ſancta* nomine Benedictinam ſignificari conſtat. Etſi enim ſanctæ ſint ſanctorum Patrum Regulæ omnes, ſuaſque Cæſarius & Fructuoſus, uti Benedictus, Regulas ſanctas appellent, & cujuſvis Regulæ Profeſſores ſuam quiſque ſanctam Regulam dicant; nulla tamen alia Regula præter noſtram hoc elogium obtinuit apud omnes, ut nudo, ſed præclaro Regulæ ſanctæ nomine deſignaretur. Sanctæ ſunt quidem Regulæ omnes: ſed quemadmodùm etſi plures ſunt Apoſtoli, unus tamen Paulus Apoſtoli nomine cenſetur; uti Oratoris nomine ſolus apud Latinos Cicero, tametſi plurimi alii Oratores exſtitêre: ſic una Regula S. Benedicti ob ſui dignitatem & æſtimationem apud omnes Regula ſancta nuncupatur. Sed ne extra propoſiti fines longiùs abeam, nullam aliam per octavum nonumve ſæculum Regulam eſſe contendo, quæ hoc nomine affecta ſit in Actis ſanctorum Monachorum apud Latinos, in Gallicanis Conciliis, atque Scriptoribus; & in diplomatis Francorum Regum & Imperatorum. Nimius ſim, ſi ex Actis Sanctorum referam locos omnes, in quibus Regulæ Sanctæ nomen ſoli Benedictinæ tribuitur. Id diſertè probant Vitæ Sanctorum Richmiri Cenomannenſis, VValafridi Palatiolenſis, Sturmii Fuldenſis Abbatum, & Harlindis Abbatiſſæ, in Sæculo noſtro tertio: item in hocce tomo Vitæ VVillelmi Gellonenſis Monachi, Eigilis Fuldenſis, Benedicti Anianenſis, VValæ Corbeïenſis Abbatum: quæ Vitæ omnes à Scriptoribus ejus temporis editæ ſunt. Eamdem honoris prærogativam S. Benedicti Regula meruit in Concilio Moguntino cap. 20. ubi loca & ædificia Monachis congrua providentur, *ſicut in ſancta Regula* dicitur. Et ne fortè ad aliam Regulam detorqueatur hic locus, mox iſtius Regulæ ſanctæ referuntur hæc verba. *Monaſterium autem ita debet conſtitui, ut omnia neceſſaria infra Monaſterium exerceantur:* quæ totidem verba reperiuntur in Regulæ noſtræ cap. *66.* Moguntino accedit Troslejanum in cap. 3. ubi laudatâ *ſancti & ſancto Spiritu plenè beatiſſimi Patris Benedicti Regulâ*, poſt aliquot verſus hæc leguntur. *In ipſo ingreſſu lectionis ſanctæ Regulæ legitur de eligendo Abbate, & qualis debeat eſſe*: quod argumentum eſt capitis ſecundi Regulæ S. Benedicti. Ex variis Regum noſtrorum diplomatis, duo tantùm huc profero, unum Caroli Magni, alterum Ludovici Auguſti, in quibus *Regula ſancta* pro Benedicti-

Regulæ ſanctæ vocabulum Benedictinæ aſſertum.

na uſurpatur. Caroli Magni hac de re præceptum pro Cella nova exſtat in hocce tomo, rogatu Benedicti Anianenſis Abbatis conceſſum. Ludovici Auguſti literæ pro ſubjectione Cœnobii Glannafolienſis Foſſatenſi habentur apud V. C. Stephanum Baluzium in appendice tomi ſecundi Capitularium. Ad hæc, præter memorata ſanctorum Acta, ex Auctoribus ſæculi octavi duos, totidemque noni hanc in rem conferre juvat. Primus ſit Paulus Diaconus, qui in lib. 6. de geſtis Langobardorum cap. 40. de Petronace Caſſini Abbate agens, *Multorum*, inquit, *ibi Monachorum nobilium & mediocrium ad ſe concurrentium Pater effectus, ſub ſanctæ Regulæ jugo, & B. Benedicti inſtitutione reparatis habitaculis agere cœpit*. Hæc verba, *ſub ſanctæ Regulæ jugo*, ſpecialem deſignant Caſini Regulam, non aliam quamcunque, aut monaſticæ vitæ commune inſtitutum. Nec aliam ſanè indicant, quam S. Benedicti Regulam, ad cujus verba ex cap. 58. *ſub jugo Regulæ*, hîc Paulus alludit. Ergo quod *de B. Benedicti Inſtitutione* ſubdit, explicationis gratiâ adjectum eſt. Paulo Diacono ſuffragatur Alcuinus in formula Confeſſionis ad Monachos Turonenſes. Sic enim in parte prima loquitur nomine iſtorum Monachorum. *Præcepta tua ſinè intermiſſione contemno; promiſſiones meas, quibus me S. Regulam ſervaturum ſpopondi, momentis ſingulis violo*. Hîc ſinè dubio intelligit propriam cœnobii Martiniani Regulam, id eſt Regulam S. Benedicti, ut patet tum ex libello de Pſalmorum uſu, parte 1. ante medium, ubi ait in perſona eorumdem Monachorum: *Concede mihi dilecti tui Patris mei Benedicti ſequi & imitari veſtigia*, tum ex his, quæ de ejuſdem Monaſterii Regula poſteà dicturus ſum. His duobus Auctoribus tertium adjungo Benedictum Anianæ Abbatem, qui in Præfatione metrica ad Concordiam Regularum Benedictinos convenit in hunc modum.

pag. 222.

num. LII.

Sumite hæc Monachi monita, quæ Regula ſancta
Vos monet aſſiduè.

Nimirum Regula S. Benedicti, in cujus capite ultimo Pater Sanctus ſuos cohortatur ad aliarum lectionem praximque Regularum. Denique Regulæ ſanctæ notionem egregiè explicat Hincmarus Remorum Antiſtes in libro de non Trina Deitate. *Sancta Regula*, inquit, *eodem Spiritu ſancto, quo & ſacri Canones in venerandis Conciliis, per os B. Benedicti promulgata*: quibus verbis nihil luculentius ad propoſitum afferri poteſt. Sic ex Actis Sanctorum Monachorum, ex Conciliis Gallicanis ac diplomatis Regum; denique ex Auctoribus octavi ſæculi ac noni, patet Regulæ ſanctæ nomen per octavum nonumve ſæculum nulli alii attributum, quàm Regulæ S. Benedicti. Neque locus ullus certus & exploratus ex eorum temporum ſcriptoribus in contrarium afferri poteſt. Ex quo conſequens eſt, præmiſſum Concilii Sveſſionenſis decretum eidem ſoli Regulæ convenire. Verum fac elogium iſtud, non ſoli Regulæ noſtræ proprium, ſed omnibus aliis eſſe commune: nec ſic tamen Sveſſionenſe Statutum ulli alii, quàm noſtræ aptari poteſt. Quippe temporis, loci, ac perſonarum circumſtantiæ omnes ad eam ſpeciatim ſpectant. In primis cùm dictante S. Bonifacio, aut ſaltem eo agente iſtius Synodi Decreta, uti & Germanicæ, ac Liptinenſis condita ſint; hunc locum de Regula S. Benedicti, quam Bonifacius profeſſus erat, jure interpretandum eſſe nemo non videt. Denique Synodi Germanicæ Liptinenſiſque eadem ferè ſunt pleraque Capitula, atque Sveſſionenſis, quæ Synodi alia poſt aliam celebratæ ſunt intra biennium, eodem Bonifacio ſingulis præſidente. Ergo ubi capitulorum argumenta reſpondent, eodem modo ubique explicanda ſunt. Itaque cùm in Synodis Germanica & Liptinenſi *Monachis & ancillis Dei monaſterialibus* præcipiatur,

Hincmar tom. 1. pag. 443. &c.

piatur, *ut ſecundùm Regulam S. Benedicti vivant*; eodem etiam ſenſu Synodi Sveſſionenſis decretum, *ut ordo Monachorum vel Ancillarum Dei ſecundùm Regulam ſanctam ſtabilis permaneat*, de Benedictina interpretandum eſt. Et certe ſi Carolomanus in Regulæ noſtræ obſervationem, quam poſtmodum amplexus eſt, propenſus fuiſſe dicatur; idem etiam de Pippino ejus fratre, quo præſente Synodus Sveſſionenſis habita eſt, aſſerere meritò poſſumus; ſiquidem Monaſterio S. Galli per Othmarum Abbatem reſtituto idem Princeps *libellum, quem Benedictus Pater de Cœnobitarum converſatione compoſuerat, eidem Abbati* tranſmiſiſſe memoratur apud VValafridum Strabum in libro de miraculis S. Galli cap. 11. Denique ſub ejus principatu, quotquot in Gallia cœnobia exſtructa ſunt, non aliam, quàm S. Benedicti Regulam accepêre, quibus Pippinus ipſe privilegia ampliſſima prona voluntate indulſit. Exemplo ſunt privilegium Soricinienſi Monaſterio conceſſum anno DCC. LIV., aliud Juncellenſi anno DCC. LXVIII. in Appendice Capitularium. Ad hæc ut Monaſteria non minùs duodecim S. Pirminius vel inſtituit, vel reſtituit Pippini principatu: ſic duo Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus in parochia ſua conſtruxit ſub Regula S. Benedicti, teſtante Paulo VVarnefridi in libro de Mettenſibus Epiſcopis. Addc Eikenſe Virginum, quod à Sanctis Harlinde & Reinula *ſecundùm normam S. Regulæ* ineunte ſæculo VIII. conditum eſt. Ex his omnibus, ut puto, manifeſtum eſt, prædictum Sveſſionenſis Concilii decretum, ſtatuentis, *ut Ordo Monachorum vel Ancillarum Dei ſecundùm Regulam ſanctam ſtabilis permaneat;* explicandum eſſe de Regula S. Benedicti: quæ proinde ante id tempus in Gallicano regno jam ubique recepta erat in Monaſteriis: cùm ad Regulæ jam receptæ ſtabilitatem non ad ejus admiſſionem pertineat hic locus. *Baluz. Append. numer. XIII. & XV.*

CIII. Regula S. Benedicti una in cœnobiis ſeculo 8.

Jam ſatis, ni fallor, demonſtratum apparet, eamdem Regulam in antiquiora Monaſteria non fuiſſe invectam ſæculo octavo, multò minùs nono, neque per Ludovicum Pium, aut Benedictum Anianenſem; neque per Carolum Magnum, aut Caſinenſes Monachos; neque per Carolomannum, Pippinumve, aut Bonifacium Archiepiſcopum Moguntinum; quos omnes Regulæ noſtræ cultores ac fautores eximios fuiſſe conſtat, non auctores primariæ ejus propagationis in antiquiora Monaſteria, quæ jam ante ſæculum octavum omnia, aut ferè omnia eam admiſerant. Et quidem principio illam ſervavêre cum propriis cujuſque loci Regulis: at ſæculo octavo ſola jam ubique ſervabatur, audiebaturque Regula S. Benedicti apud Gallos & Germanos, ut patet ex omnibus Conciliis, Regum & Imperatorum Capitularibus ac literis ejus temporis, in quibus nulla Regulæ S. Columbani, aliorumve Patrum mentio reperitur.

CIV. Farfenſis privilegii clauſula explicatur.

Unicum invenio diploma Caroli Magni, datum anno ſeptimo & primo regni ejus, hoc eſt anno Chriſti DCC.LXXIV. quo diplomate Carolus jubet Farfenſe Monaſterium eodem privilegio gaudere, *ſicut cetera Monaſteria Lirinenſium, Agaunenſium, Luxovienſium, ubi priſca Patrum Baſilii, Benedicti, & Columbani, vel ceterorum Patrum Regula cuſtodiri videtur*. Qui locus hoc modo explicari debet, ut in illis Monaſteriis plures ſimul Regulæ ſervatæ fuerint, nempe Regula priſca cujuſque Monaſterii cum Regula S. Benedicti, quæ in omnibus tum recepta erat. Sic in Luxovienſi Regula noſtra ſervata eſt cum Regulæ S. Columbani ritibus nonnullis, in Agaunenſi cum Tarnatenſi, & in Lirinenſi cum Regula S. Baſilii. Certè in literis Ludovici Pii eidem Farfenſi Monaſterio conceſſis, quibus Caroli patris præceptum confirmat, una fit mentio Regulæ S. Benedicti, ubi de iiſdem Monaſteriis agitur. *Sicut cetera*,

Gg 2 inquit,

inquit, *Monaſteria, quæ in Francia ſub S. Patris Benedicti norma conſiſtunt*. Adeò ut Carolus Magnus in dicto privilegio non tam ſui temporis rationem habuiſſe videatur, quàm ſuperioris: quo tempore plures ſimul Regulæ Lirini, Agauni, & Luxovii ſervabantur.

CV Neque verò negari poteſt, S. Benedicti Regulam in tribus illis Cœnobiis ante ſæculum octavum obſervatam fuiſſe. Ejus quippe notitiam atque uſum Agaunenſes accepêre à S. Mauro, cùm is in Franciam veniens apud eos hoſpitatus eſt. De Luxovienſi res patet, tum ex eo quòd initio ſæculi noni Fontanellenſe Cœnobium ad Regulæ noſtræ ſtrictiorem diſciplinam revocatum eſt per Monachos Luxovienſes, procurante Anſegiſo Abbate, ut conſtat ex Chronici Fontanellenſis ſcriptore æquali, tum maximè ex eo quòd Sequanenſes Monachi eamdem inſtitutionem à Luxovienſibus acceperunt ante ſæculum octavum. Certum enim eſt, eo tempore, quo Benedictus Anianenſis ad S. Sequani Cœnobium acceſſit, id eſt anno DCC.LXXIII. aut inſequente, Regulam S. Benedicti eo in loco ſervatam, immo jam negligi cœptam fuiſſe. Eam proinde longè ante iſtud tempus admiſerant Sequanenſes. Unde verò acceperant? nempe ex Luxovienſi Monaſterio, uti nos docet liber de vita S. Frodoberti Cellenſis Abbatis. Quippe cùm VValdebertus Abbas Luxovio præeſſet, ibique moraretur Frodobertus, *vir Apoſtolicus Bertuvaldus, Lingonicæ urbis Epiſcopus, quemdam ex cœnobio S. Sequani Abbatem, Theudolenum nomine, eruditionis gratiâ illuc deſtinarè curavit*. Non dubium, quin Theudolenus iſte, *qui eruditionis gratiâ*, hoc eſt addiſcendæ Luxovienſis diſciplinæ cauſâ, eò perrexerat; ad propria reverſus, eamdem poſtea Monachis impoſuerit ſuis. Hæc verò diſciplina jam iſtic remiſſa erat, teſtante Ardone, cùm Benedictus ibi Monachum induit, ſcilicet anno DCC.LXXIII. Regula, inquam, S. Benedicti, ut diſertis verbis atteſtatur Ardo. Itaque fateri neceſſe eſt, ejus primariam inſtitutionem, aut certè ſtrictiorem obſervationem ad Sequanenſes per Theudolenum Abbatem fuiſſe derivatam ex Cœnobio Luxovienſi, ubi proinde medio ſæculo VII. jam vigebat. Si verò id conſtet de Luxovienſi, quantò magis de aliis beati Columbani Monaſteriis, quæ principis hujus Cœnobii exemplum ſequebantur? De Lirinenſi nihilo major dubitandi occaſio relicta eſt. Nam Benedictus Anglus, cognomento Biſcopus, qui variis perluſtratis Monaſteriis eam vivendi normam, teſte Beda, VViremuthenſi ac Girvvenſi ab ſe erectis impoſuit, qualem in aliis perſpexerat, didiceratque, Monachi veſtem induit in Cœnobio Lirinenſi. Quam verò Regulam Monachis ſuis tradiderit, exponit Beda in lib. I. de ejus vita, ſcilicet *Regulam Magni quondam Abbatis Benedicti*, quam morti proximus diſcipulis ſuis commendavit. Eam igitur Lirini didicerat ſub annum DC. LVI. quo ferè anno iſtuc acceſſit. Paullò pòſt S. Aigulfus, is qui B. Patris Benedicti reliquias Caſino Floriacum tranſtulit, Lirino præfectus eſt, ubi tam Regulam noſtram tunc temporis viguiſſe, quàm Aigulfum eidem paruiſſe exploratum eſt. Hinc explicata manet clauſula Farfenſis privilegii à Carolo Magno conceſſi, idque unum ex eo colligi poteſt, nimirum primarias Lirinenſium, Agaunenſium, & Luxovienſium Regulas, id eſt S. Baſilii & S. Columbani, ſaltem aliqua ex parte & ſecundùm aliquos ritus unà cum S. Benedicti Regula viguiſſe in iſtis locis, tametſi hæc Regularum conjunctio longè ante conceſſi privilegii tempus, ut demonſtravi, facta fuerat in illis, immo & in aliis tam Columbani, quàm aliorum veterum Patrum Cœnobiis, in quibus haud ſeriùs ſæculo ſeptimo recepta eſt Regula S. Benedicti.

CVI Et quia huc devenimus, quædam hanc in rem momenta cùm nova, tum

tum

tum alibi jam à me expoſita adhuc ſemel exhibere juvat, ut impoſterum non ſit neceſſe idem argumentum retractare. In primis occurrit Synodus Auguſtodunenſis, in cujus cap. 15. ita ſtatutum invenio. *De Abbatibus verò vel Monachis ita obſervare convenit, ut quidquid canonicus Ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere, & cuſtodire in omnibus debeant*. Ubi obſervare convenit hæc verba, *canonicus Ordo* tantundem ſonare, ac Canonum leges, quas cum Regula S. Benedicti obſervari præcepit Synodus Auguſtodunenſis, nam vel hoc in capite, uti alibi paſſim, non disjunctivè, ſed conjunctivè uſurpatur. Hanc canonici Ordinis acceptionem probat capitis argumentum, quod eſt *de Abbatibus eorumque Monachis*. Neque enim hîc de Canonicis ſermo eſt. Hujus Statuti ratio, quæ mox ſubjicitur, ſententiam noſtram apertè confirmat. Eſt autem ratio ejuſmodi. *Si enim hæc omnia fuerint legitimè apud Abbates vel Monaſteria conſervata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur & mundus omnis per eorum orationes aſſiduas malis carebit contagiis*. Si hoc in loco de Canonicis ac Monachis actum eſſet, ratio utriſque communis eſſe debuerat. Præter ea in ſubſequentibus ejus capitis ſententiis varias Monachis præſcribunt, aut potiùs inculcant Patres, Canonicis nullas. Certè in eodem ſenſu *Canonicus Ordo* ſumitur à Gregorio Magno in lib. 11. epiſtola 54. & apud alios auctores. Gregorii locum huc afferre ſufficiat. Is Johanni defenſori ſignificat, *Monachos Monaſterii in Capricana inſula* perversè agere; eidemque mandat *ad prædictum Monaſterium accedere, & quæ reſecatione digna repererit, corrigere, ſicut Canonicus Ordo deſiderat*, id eſt canonum ſanctiones atque decreta; quo in ſenſu etiam accipitur in præmiſſo capite Auguſtodunenſi. Porrò hæc Synodus conſtabat *quinquaginta quatuor Epiſcopis Chriſtiaci* congregatis, ut ex Leodegarii teſtamento obſervavi in Præfatione ſecunda Sæculi tertii. Non ergo diœceſana dumtaxat fuit hæc Synodus, ſed ferè nationalis; tum quia per ea tempora Synodi pænè omnes, in quibus canones condebantur, erant minimùm provinciales: tum quia Statuta Synodi Auguſtodunenſis cenſentur inter canones Eccleſiæ Gallicanæ: tum quia pro univerſa Gallia condita ſunt, probante canone ſexto, *ut in civitatibus non inveniantur Monachi*. Dicuntur autem *Canones S. Leodegarii*, quòd eorum auctor fuerit Epiſcopus ſanctus: *Auguſtodunenſes* verò *Canones* ab antiquis, ut patet ex formula 36. novæ collectionis Baluzianæ, propterea quòd in diœceſi ejus civitatis conditi ſunt. Itaque in toto Franciæ Regno, anno tertio ſive quarto Theoderici Regis, una S. Benedicti Regula cum decretis canonum Monachis præcipitur, non ut primùm admittatur, ſed *ut conſervetur & impleatur*.

Regula noſtra Sæculo VII. in Gallia recepta ubique.

Præfat. num. 33.

CVII In Burgundia.

In tanta rerum veterum diſtantia & obſcuritate, huic rei confirmandæ quædam argumenta conferre ſatis fuerit de nonnullis variarum Galliæ Provinciarum Monaſteriis: ut de ceteris conjecturam faciant æqui rerum æſtimatores. In Burgundiæ regno ſola S. Benedicti Regula novis cœnobiis imponebatur ſub medium ſæculum ſeptimum. Id colligo ex duplici ejus temporis formula, quam utramque ex vetuſtiſſimo codice ab annis ferè nongentis exarato eruit eruditus vir Stephanus Baluzius. Prima formula eſt ordine XXXVII. nempe *qualiter chartam faciat qui Monaſterium in proprio ædificat*. Inter cetera ſtatuitur, *ut cùm Abbas iſtius loci acceperit tranſitum, quemcunque de ſemetipſis Monachi ibidem habitantes ſecundùm Regulam B. Benedicti meliorem invenerint, ipſum Abbatem ibidem conſtituant*. Si verò talis iſtic defuerit, *poteſtas maneat ipſis Monachis, ubicumque in propriis Monaſteriis rectiùs, & ſanctiùs ſecundùm Regulam S. Benedicti invenerint expetere &c*. In fine conditor ſupplicat *glorioſo Domino, qui eſt temporibus modernis, & futuris ſucceſſoribus, quos Deus regnum*

Bur-

Burgundiæ gubernare permiſerit, ut hoc ſuæ voluntatis ſtatutum adverſùs omnes inviolatum ſervet. Eadem leguntur in ſequenti formula, *Qualiter privilegium condatur*. Porrò utraque hæc formula, in appendice noſtra habetur, conditaque eſt ſæculo VII., quo tempore Burgundiæ regno proprius Rex præerat. Nam ab eo tempore nimirum a principatu Chlotharii ſecundi defecit iſtorum Regum ſucceſſio uſque ad annum DCCC. LV. quo Carolus Provinciæ Rex conſtitutus eſt ab Lothario parente ſuo, cui regno pars magna Burgundiæ parebat. Verùm Regius codex, quo uſus eſt Baluzius, ante imperium Ludovici Pii ſcriptus fuerat. Unde conſequens eſt prædictas formulas ſuperiorum Burgundiæ Regum tempore fuiſſe conditas, id eſt ante finem ſæculi ſeptimi: quo proinde tempore, & nova quæ condebantur, & alia vetera jam S. Benedicti Regulam ſervabant. Siquidem ubi mortuis Abbatibus deficiebant in novis Monaſteriis Monachi ad ea regenda idonei, ex vicinis alii ejuſdem Regulæ Profeſſores accerſebantur. Hanc ſcribendi inſtrumenti formam imitatus eſt VVidradus anno DCC. XX. in ſuo teſtamento pro conditione Cœnobii Flaviniacenſis. In eodem enim teſtamento VVidradus conſtituit, ut Abbas Flaviniacenſis Monachos ſuos *regat ſecundùm Regulam S. Benedicti*: Abbate verò mortuo eligant fratres religioſum ſucceſſorem, aut ex ſe ipſis, aut certè (ſi talis apud eos inveniri non poſſit) *ex proximis Monaſteriis*. Itaque eamdem Regulam ſectabantur proxima quæque Monaſteria, ſcilicet Reomaenſe S. Johannis, Sigeſtericenſe S. Sequani, Beſuenſe, Divionenſe S. Benigni, Æduenſe S. Martini, Autiſſiodorenſe S. Germani, & Melundenſe, quod Molomenſe vocant Recentiores.

CVIII In Provincia Lugdunenſi. In Provincia Lugdunenſi prima, ad quam pleraque ex his Monaſteriis pertinebant, facilè principem locum obtinebat Inſulæ Barbaræ Cœnobium, in Araris meditullio, paullò ſupra Lugdunum ſitum: in quo, eodem tempore, id eſt medio ſæculo VII., vigebat Benedictinum Inſtitutum. In hujus rei confirmationem proferuntur Chlodovei ſecundi literæ, quæ nulla inficiatione legitima refelli poſſunt. Sanè Benedictus Anianenſis Abbas eidem loco præfectus eſt à Carolo Magno, ut ſenio lapſam Regulæ Benedictinæ diſciplinam ibidem reſtitueret, teſtante Leïdrado Lugdunenſi Archiepiſcopo in epiſtola ad Carolum Magnum; nec dubium quin eamdem etiam reſtituerit Viennæ, ubi duodecim ſæculo VII. Cœnobia erant utriuſque ſexus. De Lirinenſi Aſceterio actum ſuperiùs.

CIX Narbonenſi. In Provincia Aquitanica prima, Albigenſi pago, Caſtrenſem Abbatiam *conſtruxerunt tres viri pii & nobiles ſub Regula S. Benedicti*, & eccleſiam in ejuſdem Sancti honorem dedicari curarunt *anno Domini* DC.XLVII. Eodem tempore Cadurcis præerat Deſiderius piiſſimus Epiſcopus, ante cujus Pontificatum *à Cadurcis ſecta Columbani procul aberat, Inſtituta B. Benedicti longè diſtabant. Deſiderii autem tempore hæc ſecta Caturcæ intravit, hujus ſub die hæc religio adoleſcere cœpit*, nempe in Marciliacenſi, aliiſque cœnobiis. Hujus rei teſtis eſt auctor gravis in Vita ejuſdem Deſiderii. In Aquitania ſecunda apud Pictones Mariacenſe Cœnobium ſub S. Juniano Abbate Regulæ noſtræ paruit, ut ſcribit VVlfinus Boëtius in ejus Vita. Et S. Maxentii Abbatia idem Inſtitutum ſervabat ſub regimine S. Leodegarii Abbatis, poſteà Epiſcopi Æduenſis. Idem de Anſionenſi S. Jovini, & Quinciacenſi Aſceteriis ſentiendum eſt, ex Vita S. Aicadri Abbatis.

CX Turonenſi. In civitate Turonica unum ex præcipuis Monaſteriis erat Martinianum, in quo S. Benedicti Regula vigebat ſæculo VII. Id diſertè probant literæ Ibbonis ejus urbis Epiſcopi, in quibus Chrotperti ac Bertoni, hac de re privi-

legia

legia laudantur. Exſtant in hujuſce tomi appendice Ibbonis literæ, quarum
fragmentum olim accepi ex Chartario Martiniano, idque retuli in Præfatio-
ne Sæculi primi. At poſtea integrum privilegium in ms. codice Thuaneo an- *Præfat. Sæ-*
te annos octingentos exarato reperi, in privilegii formam redactum : in quo *culi I. nu.68.*
eadem omnino verba, atque in fragmento Martiniano, leguntur, ſuppreſ-
ſis dumtaxat propriis nominibus Epiſcoporum. In eo porrò privilegio, quod
ſub Chriſti annum DCC.X. Guntramno Abbati conceſſum eſt, ſtatuit Ibbo,
*ut ſi Abbas ab hac luce diſceſſerit, per electionem memoratæ Congregationis Mona-
ſterii, quorum vita perfecta creditur, ſicut Regula S. Benedicti edocet, in eorum
conſenſu ſolidetur, ſicut & auctoritas Papæ urbis Romæ Adeodati continet per pri-
vilegii ſeriem.* Et multis interpoſitis : *Nos inſpirante Domino plena devotione
deinceps in idipſum venerabilem Guntramnum Abbatem, ſuamque Congregationem,
vel præfati Monaſterii S. Martini Antiſtitem, volumus confirmare, ut inſpecta ipſa
privilegia tam deceſſoris noſtri Chrotperti, Bertoni, quàm & Adeodati Papæ ur-
bis Romæ, ſeu confirmationes glorioſorum Regum, ut noſtro tempore vel ſucceſſo-
rum noſtrorum omnimodis inviolabiliter conſerventur &c. Ego in Chriſti nomine
Ibbo, etſi peccator, Epiſcopus hoc privilegium integra voluntate & devotione ad
Monaſterium S. Martini; ubi ipſi Monachi ſecundùm Regulam S. Benedicti conver-
ſari videntur, ſubſcripſi.* Has literas nemo in falſi ſuſpicionem adducere poteſt;
idque vetant cauſæ potiſſimùm duæ. Prima eſt, quòd in privilegii formulam
redactæ ſunt ab annis ferme nongentis, ut patet ex codice Thuaneo, in quem
relatæ fuerunt vel ex ipſo autographo, vel ex autographi exemplo incorru-
pto : quandoquidem Martiniani Cœnobitæ jam inde ab ineunte Caroli Ma-
gni principatu cucullam monaſticam abjicere meditabantur, & deficere à S.
Benedicti Regula, cujus proinde memoriam Ibbonis privilegio inſerere abhor-
ruiſſent. Altera cauſa eſt, quòd privilegium iſtud ab octingentis, & ſeptua-
ginta annis penes ſe adſervant Monachis ſuffecti Canonici ſæculares : quo-
rum potiùs intererat Regulæ S. Benedicti mentionem ſupprimere, quàm in
ejus gratiam ficta interpolatione illud vitiare. Verùm etſi nobis deeſſet Ibbo-
nis privilegium, alia ſuppeterent argumenta, quibus Martinianam Eccleſiam
noſtris quondam Inſtitutis paruiſſe demonſtraremus. Una quippe id evincit
Alcuini auctoritas, qui in formula confeſſionis Martinianis Monachis dire-
cta, eos inducit pænitentes, quòd *promiſſiones ſuas, quibus ſanctam Regulam
ſervaturos ſe ſpoponderant, momentis ſingulis violarent.* Et in libello de Pſalmo-
rum uſu, in eorum perſona, *Concede mihi*, inquit, *dilecti tui Patris mei Be-
nedicti ſequi & imitari veſtigia.* Illud autem præſidii cauſæ noſtræ addit Ibbo-
nis Privilegium, quòd ante id tempus, id eſt ante annum DCC.X. Martinia-
ni *Monachi ſecundùm Regulam S. Benedicti converſari videbantur*, ut privilegii
verbis utar, id eſt re ipſa converſabantur, ut res palàm omnibus erat. Ex
quo conſequens eſt, Regulam hanc jam ibidem viguiſſe ſæculo ſeptimo. Si
verò id de Martiniano conſtat, cur non etiam de Majori Monaſterio?

Fluxit ea diſciplina in hæc aliaque ejuſdem provinciæ Cœnobia ex Glan- CXI
nafolienſi agri Andegavenſis, *in quo venerabile corpus S. Mauri Patris Benedi-
cti diſcipuli jacebat humatum, ubi olim ipſe Deo dilectus cum ſibi ſubjectis multis
fratribus ſub ſancta Regula deguit*, ut lego in diplomate Ludovici Pii apud *Append. ad*
V. C. Stephanum Baluzium in Appendice ad Capitularia. Prope Namnetum *Capit. n. LII.*
civitatem Martinus Abbas Vertavum condendo Monaſterio elegit, in quo
*Regulæ Beatiſſimæ ſtatuit normam, quam ſatis arduam & diſcretionis cenſurâ præci-
puam* (quod Benedictinæ elogium eſt apud Gregorium Magnum) *olim ipſe à
Tranſalpinæ regionis partibus fertur detuliſſe*, nimirum poſt medium ſæculum
ſextum,

ſextum, ex ſecunda ipſius Vita. Apud Cenomannos ſæculo ſeptimo duo vigebant ſub eadem Regula Parthenones, unus de Prato, in quem S. Adrechildis Abbatiſſa Regulam noſtram ex Sueſſionenſi B. Mariæ Parthenone intuliſſe perhibetur: alter S. Scholaſticæ, ubi ipſius ſanctæ Virginis reliquiæ Caſino advectæ reconditæ ſunt. Pænè prætermiſeram Herienſe Aſceterium, quod S. Filibertus; & Antrenſe, quod S. Hermelandus in Namnetenſi pago ad idem Inſtitutum compoſuêre. Filibertus Abbas erat etiam Gemeticenſis, Hermelandus Monachus Fontanellenſis.

CXII Rotomagenſi. Duo hæc cœnobia in Provincia Rotomagenſi ceteris præeminebant ſæculo VII. erantque veluti duo ſeminaria ſanctorum Monachorum. Fontanellenſe condidit regnante Chlodoveo juniori, rexitque per annos ferè viginti VVandregiſilus Abbas ſanctus: cui ſucceſſit Lantbertus in annos undecim; Lantberto Ansbertus, dein Archiepiſcopus Rotomagenſis, qui in Synodo apud eamdem Urbem habita ſtatuit, *ut ſicuti ſub ejus regimine, ita in antea, & ipſi Fontanellenſes, & poſteri eorum, ſecundùm Regulam S. Patris Benedicti fideliter Chriſto deſervirent*: eum ad modum quo Patres Synodi Sueſſionenſis poſteà decreverunt, *ut Ordo Monachorum vel Ancillarum Dei ſecundùm Regulam ſanctam ſtabilis permaneret*. Hæc Synodus Rotomagenſis celebrata eſt anno XVI. Theodorici Regis, teſte Aigrado Monacho ſubæquali, qui annus Chriſti anno DC.LXXXIX. reſpondet. Itaque ſub Ansberti Abbatis regimine Fontanellenſes jam vivebant ad Regulæ noſtræ præſcriptum. Certè ab ineunte dignitate Ansbertus *aſſiduè meditabatur, quale ſuſceperat onus, videlicet commiſſi à Domino gregis regere animos & multorum ſervire moribus*, uti præſcribit S. Benedictus in Regulæ cap. 2. Sub Lantberto Abbate ejus deceſſore idem vigebat Inſtitutum. Is enim Condedum, futurum Monachum, Fontanellam accipiens, *poſt orationes ad Dominum & ſalutationes fraternas & ſpiritalia colloquia, omnem humanitatem, ut Monaſtica dictat norma, eidem viro ſancto cum ſuis omnibus exhibuit*. Hæc Monaſtica Norma haud alia eſt à Benedictina, quæ hunc ſuſcipiendi hoſpitis ritum totidem verbis præſcribit in cap. 53. Accedit quòd S. Hermelandus ab eodem Lantberto in Monachum attonſus, ac deinde ab ipſo in Armoricam miſſus, *ut novus Benedictus effulſiſſe* in Antrenſi Monaſterio perhibetur. Quod ſanè elogium Hermelando non rectè tribueret Vitæ ſcriptor æqualis, ſi is S. Patris mores ac Regulam non fuiſſet ſectatus. Denique nulla mutatæ ab Ansberto Abbate Regulæ veſtigia, nulla occaſio, mentiove reperitur. Quin immo apud Aigradum Lantbertus *capit cariùs diligere Ansbertum, ſicut Monaſtica docet Norma, nitore Religionis pollentem omnimodis diligendum*, nempe Regula S. Benedicti; qui in cap. 2. Abbatem monet, ut *nullum* Monachorum ſuorum *plùs amet, quàm alium, niſi quem in bonis actibus invenerit meliorem*. Hanc ergo Regulam cum ſuis ſectabatur Lantbertus, quam proinde à VVandregiſilo primo loci Abbate acceperat. Certè, Aigrado referente, poſtquàm VVandregiſilus Monaſterium conſtruxit, *cum magna Monachorum cohorte ſub ſancta Regulæ jugo laudabilem ducebat vitam*. Aigradus Fontanellæ Monachus erat ſub Hiltperto Ansberti ſucceſſore, Benedictinæ utique Regulæ ſectator: quam *S. Regulæ* nomine haud dubiè deſignavit, uti ab Auctoribus ſæculi octavi ac noni omnibus deſignatam fuiſſe ſuperiùs * demonſtravi. Pergit idem Auctor ſcribere de VVandregiſilo, qui Ansberti monaſticum habitum petentis *poſtulationem audiens, inducias conſulendi ſuper hoc dicebat habere ſe velle, ut, ſicut Apoſtolica & Monaſtica docet Regula, ſciret ad quid venerat*. Quæ totidem verba ſunt Regulæ S. Benedicti in cap. 58.

* num. 112.

Præ.

Præthereà VVaningus filium ſuum Deſideratum monaſticis diſciplinis *ſub forma & inſtitutione S. Patris Benedicti* VVandregiſilo imbuendum tradidiſſe memoratur in fragmento relato apud Bollandum, Ad hæc S. VVlframnus inſtante morte, quæ DCC. XX. accidiſſe dicitur, Fontanellenſes admonuit, ut *inſtituta diſciplinæ Regularis, quæ à S. Patre VVandregiſilo didicerant, vel in ipſo vidiſſent vel in Patrum præcedentium factis ſive dictis inveniſſent, indefeſſâ inſtantiâ ſequerentur*. Proinde eadem Inſtituta, quæ Fontanellæ præſcripſerat VVandregiſilus, immutata vigebant anno DCC. XX., qui ſecundus & vigeſimus erat ab obitu S. Anſberti. Denique Fontanellenſis Chronographus anonymus, qui principatu Ludovici Pii ſcribebat, conqueritur de Teutſindi Abbatis regimine, *cujus tempore ſtatus vitæ innocentis, quem in eodem cœnobio ſecundùm eximii Patris Benedicti Normam excolendum fore B. Pater VVandregiſilus inſtituerat, ob inopias plurimas fluctuare cœpit*. Hinc nemo dubitare poteſt, non aliam, quàm S. Benedicti Regulam Fontanellæ primitus fuiſſe impoſitam à S. VVandregiſilo, idque ita ſenſiſſe non ſolùm Chronographum Fontanellenſem, ſed etiam Aigradum, cujus auctoritatem nonnulli perperam nobis objiciunt; quæ objecta diluì in ſæculi tertii Præfatione ſecunda. Ceterùm ex Fontanellenſi eadem Inſtitutio derivata eſt in Ogienſe diœceſis Trecenſis Monaſterium per S. Godonem; & in Fiſcamnenſe per ſanctam Hildemarcam Abbatiſſam, quam VVandregiſilus ex Burdigala civitate, ubi Sanctimonialium Parthenona regebat, accerſivit,

VVandregiſili amicus & æqualis erat S. Filibertus, qui Monachum Resbaci profeſſus ſub Sancto Agilo Abbate, in ejus locum poſteà ſucceſſit: ſed ob quorumdam vexationes loco cedere compulſus, *cœpit Sanctorum cœnobia circuire, ut aliquid emolumenti ex ſuſceptione Sanctitatis valeret accipere*. Quippe *luſtravit Luxovium & Bobium, vel reliqua cœnobia ſub norma S. Columbani degentia; atque omnia Monaſteria, quæ intra ſuum gremium Francia & Italia ac tota concludit Burgundia: aſtuta intentione providens; ut quidquid melioribus florere videret ſtudiis, hoc ſuis traheret exemplis*. Hinc *Baſilii ſancti charismata, Macarii Regulam, Benedicti decreta, Columbani Inſtituta ſanctiſſima, lectione frequentabat aſſidua: ſicque onuſtus virtute aromatum ſequacibus ſanctum monſtrabat exemplum*. Harum Regularum præſidio atque uſu fultus, Cœnobium Gemeticenſe condidit in agro Rotomagenſi ad Sequanam, illudque ad earumdem Regularum præſcriptum adminiſtravit. Dein *multa Monaſteria per ejus exemplum ſunt conſtructa in Neuſtria: & confluebant ad eum Sacerdotes Domini, cupientes exemplum illius imitari, & de Regula ſua ornabant Cœnobia*. Prodiit ex Gemetico Sidonius Monachus ſanctus, ejuſdemque loci Cellerarius, qui ad Caletos eo annuente migravit, ut Cœnobium nomine ſuo poſteà inſignitum extrueret. Iſtic monaſtica veſte donatus eſt ſanctus Leutfredus, primus Abbas & Conditor Cœnobii Madriacenſis. Ipſe verò Filibertus *aliud conſtruxit Cœnobium nomine Pauliacum, decem millibus à Gemetico ſequeſtratum: ubi ſanctarum congregavit multitudinem Feminarum*, quas *ſub Religionis norma gubernabat* ſancta Auſtroberta, quæ ex Taraunenſi pago iſtuc accita eſt. Tandem Filibertus Ebroini invidiam declinans, ſanctum Aicadrum Quinciacenſem Abbatem, Regulæ S. Benedicti (ut ex ejus Actis patet) ſervantem, Gemetico præfecit: tum in Herium inſulam tranſmigravit, ubi condito Herienſi Cœnobio mortuus, ſepultuſque eſt. CXIII

Eadem tempeſtate rem monaſticam mirificè illuſtrarunt, propagaruntque in primis Audomarus cum collegis ſuis, Remaclus, Amandus, Berchaius, & Urſmarus, præter Eligium Epiſcopum, qui Tornaci Cœnobium CXIV Belgica.

Digitized by Google

S. Martini; VValaricum, qui Leuconaenſe; & Richarium, qui Centulenſe & Foreſtenſe condiderunt. Audomarus ex Monacho Luxovienſi Morinorum Epiſcopus promovente Dagoberto creatus, præcipuè ſategit, ut diœceſim ſuam novo Monachorum cœtu exornaret. Erant id genus piorum hominum apud Morinos plurimi jam indè à tempore Victricii Rotomagenſis Antiſtitis, probante Paulini Epiſcopi Nolani epiſtola ad ipſum. Et S. Treverius Monachus, *ex genere Romanorum Cadurcenſi territorio ortus, Monaſterium, quod in ſuburbio Taravvanicæ urbis ſitum erat, expetiit* ſæculo VI. Ad Audomarum protinus acceſſêre populares ejus Mummolenus, Ebertramnus, & Bertinus. In horum gratiam ædificatum eſt Vetus Monaſterium, cui Mummolenus; tum Sithienſe, cui Bertinus Abbas præfuit primus, Mummoleno rapto ad ſedem Noviomenſem; Ebertramno in Abbatem Baſilicæ S. Quirini, quæ tum Monachorum erat, aſſumto. Monaſterio Sithienſi conſtructo conſultum voluit Audomarus, dato privilegio, *ut quieti ſub Regula ſancta Monachi* ibi *viverent, anno Chlotarii Regis ſexto*. Ex eodem Aſceterio proceſſêre Monaſteria (ſi Iperio credimus) duodecim: ex quibus Bergenſe conditum eſt à S. VVinnoco Abbate, quem Bertinus *ſub Norma pii Patris Benedicti edocuit ferre jugum Chriſti*.

CXV Totidem Monaſteria in Arduenna ſaltu erexiſſe dicitur ab Herigero Sigibertus Auſtraſiorum Rex, hortante inprimis Remaclo Trajecti ad Moſam Epiſcopo, cui Stabulenſe ac Malmundarienſe Monaſteria acceptam referunt originem ſuam. Remaclus Monachus fuerat, Abbaſque primus Sollemniacenſis apud Lemovicenſes Cœnobii, quod S. Eligius in fundo paterno ædificarat *ea conditione, ut Monachi Regulam beatiſſimorum Patrum Benedicti & Columbani firmiter tenerent*. Teſtes ejus rei literæ ab Eligio conceſſæ *anno decimo Dagoberti Regis*, quales exſtant in fine ſæculi ſecundi. Has literas probat Vita S. Tillonis, confirmat Synodus Sueſſionenſis anni DCCC. LXVI., quæ ſolius Regulæ S. Benedicti meminit, relata hac clauſula teſtamenti Eligiani. Per idem ferè tempus floruit S. Adela Dagoberti Auſtraſiorum Regis filia, quæ Palatioli apud Treviros Cænobium exſtruxit, *in eoque Monacharum cœtum ſub diſciplina & Regula S. Benedicti viventium aggregavit*, quibus ipſa præfuit Abbatiſſa. Id probat ejus teſtamentum, quod anno XII. Theoderici Regis conditum eſt.

CXVI Remaclo in ſedem Trajectenſem ſuffectus eſt S. Amandus, qui Monachus primùm Cœnobii S. Martini apud Turonos, dein procurante Chlotario Francorum Rege abſolutè ordinatus Epiſcopus, demum juſſu Dagoberti poſt Remaclum admotus eſt Cathedræ Trajectenſi. Is non ſolùm Nantenſe Vabrenſis pagi Cœnobium, ſed alia complura in Belgio exſtruxit: quorum præcipua fuere Gandenſe, poſteà S. Bavonis dictum, & aliud Blandinienſe S. Petri in eadem Urbe Gandavo; tum Elnonenſe Virorum, & Marcianenſe duplex in pago Tornacenſi: quibus poſteà Bariſiacenſe agri Laudunenſis acceſſit. Unus ex Amandi præcipuis diſcipulis fuit S. Bavo, primæ in Belgio nobilitatis vir: cujus Acta in literas retulit Anonymus ferè æqualis, à Rabano atque Adone laudatus in Martyrologiis. Ex his Actis diſcimus, Gandenſe Monaſterium (: quod etiam de Blandinienſi dicendum :) primitus inſediſſe Monachos, quibus S. Amandus Abbatem Florbertum impoſuit cum Regula S. Benedicti, quam ipſe in Martiniano Cœnobio profeſſus erat, uti demonſtravi in Præfatione ſæculi ſecundi, & in Præfatione ſecunda tertii. Idem præſtitum in Elnonenſi & Marcianenſi. Iſtic Monaſterium erat duplex Virorum ac Puellarum. Viris præfectus eſt Jonatus, quem nonnulli eumdem

eſſe

eſſe cum Jona Bobienſi Monacho exiſtimant. Nec vanâ ſanè conjecturâ. Nam Jonas iſte Abbatis nomine donatur in Vita S. VValarici cap. 6. his verbis: *Jonas Abbas vir magnus, eloquentiâ plenus, dictandi peritus*; idemque eſt *Jonas Abbas*, qui librum de Vita S. Johannis Reomaënſis Abbatis expolivit. Denique Jonas ipſe Bobienſis Monachus in Præfatione ad Vitam S. Columbani huic ſententiæ non obſcurè atteſtatur in hæc verba. *Quamquam me & per triennium Oceani per ora vehat & ſcabra lintris adacta; has quoque ſcatens, molles ſectando vias, madefacit ſæpè & lenta palus Elnonis plantas, ob venerabilis Amandi Pontificis ferendum ſuffragium, qui bis conſtitutus in locis veteres Sicambrorum errores evangelico mucrone coërcet*. Quidquid ſit de Jonæ Prælatura Marcianenſi; hinc ſaltem conſtat, eum ſæpè verſitaſſe ad Elnonenſe Monaſterium causâ viſendi Amandi, qui ex ejus conſuetudine coram didicit S. Columbani ritus, quos cum Regula S. Benedicti, ut probat ejuſdem Amandi privilegium à me editum ad calcem ſæculi ſecundi, præſcripſit Cœnobio Bariſiacenſi ab ſe conſtructo *ſub Regula*, inquit, *Domni Benedicti ſeu Domni Columbani*. Sub S. Pontificis auſpiciis Ghiſlenus Cellenſe, Gertrudis Nivialenſe, Aldegundis Melbodienſe, VValdetrudis Caſtrilocenſe, Vincentius ſeu Madalgarius Altimontenſe ac Sonegienſe Monaſteria condiderunt: & S. Vindicianus Atrebatenſis Epiſcopus Cœnobio S. Vedaſti ab ſe inſtituto Abbatem primum præfecit Hattam, accitum ex Blandinienſi.

Intereà Landelinus, cognomento Moroſus, Autberti Cameracenſis Epiſcopi hortatu converſus ad meliorem frugem, ſeceſſit primùm *in locum ſuper fluvium Sambram ſitum, qui ex nomine rivuli decurrentis in prædictum flumen vocatur Laubacus: & ibi conſtruxit ſibi & diſcipulis ſuis monaſteriales habitationes*. Poſteà Criſpiniacum ſe recepit, & Laubaco *præfecit beatum Urſmarum*, teſte Balderico, *piis moribus præditum, in functoria tantùm prædicatione ſacratum Epiſcopum*. Is præter S. Mariæ Eccleſiam, quam in vertice montis ad Fratrum ſepulturam erexit, alia duo condidit Cœnobia, Alnenſe ſcilicet, quod nunc Ciſtercienſis eſt Ordinis, *ad Sambram*; *& VVaslarenſe in finibus Faniæ versùs Teoraſciæ ſaltum*. VVaslarenſi *Dodonem præfecit, virum admodum ſanctum* inquit Fulcuinus in Chronici Laubienſis cap. 4. CXVII

Quin etiam Bercharius, monaſticis Regulis apud Luxovium inſtitutus, favente Nivardo Remorum Pontifice rempublicam monaſticam egregiè illuſtravit. Et primùm quidem opitulante Childerico Rege Cœnobium Altivillarenſe in agro Remenſi, poſteà Dervenſe in Catalaunenſi ædificavit cum Parthenone Puellarum, quibus VValtildem præfecit Abbatiſſam, VValtildis hæc una cum marito ſuo VVaimero fundum ſuppeditavit condendo Cœnobio Dervenſi: tum poſteà velo ſuſcepto Sanctimonialis, ac demum Abbatiſſa effecta eſt. Dervenſi virorum ac puellari Monaſterio privilegium conceſſit Bertoëndus Catalaunenſis Epiſcopus *anno ſecundo Chlodovei Regis*, quale exſtat in Spicilegii tomo X. decernens inter cetera, *ut ſi aliquando ipſa Congregatio de eorum religione tepidè egerint, ſecundùm Regulam S. Benedicti vel Domni Columbani ab eorum Abbate vel Abbatiſſa, qui pro tempore ſpiritalis Pater vel Mater exſtiterint corrigantur*. Nivardus idem ſancivit pro Altivillarenſi, referente Frodoardo in hiſtoriæ lib. 2. cap. 7.; idemque Viriziacenſis Cœnobii *Monachis ſub Perrone Abbate Deo ſervientibus immunitatem inſtituit, ut nullus Eccleſiaſticorum judicum eos indebitè in aliquo inquietare præſumeret; ſed eis quieto ordine ſub ſancta Regula vivere, ac Deo ſervire liceret*, ex eodem auctore in lib. 2. cap. 6. Nivardo ſucceſſit Regulus ſeu Reolus, qui *conſtruxit Monaſterium Orbacenſe in loco, quem promeruit dono Regis Theoderici per ipſius li-* CXVIII

entiam, ſuffragante quoque Ebroino Majore domûs, inquit Frodoardus in ejuſdem libri cap. 10. *Impetravitque Domnus idem Reolus à Monaſterio Resbacenſi ſex Monachos, qui regimina ſanctæ Regulæ ibidem tenerent, & alios ea docerent*. Per ſæculum ſeptimum *Regula ſancta* nomine ita deſignatur Regula S. Benedicti, ut tamen Regulam S. Columbani, aliaſque complectatur nonnumquam, ut patet conferenti duplicem S. Præjecti vitam. Nam in priori, quæ ab Auctore æquali ſcripta eſt, Camelarienſis Parthenon dicitur fabricatus *ex Regula dumtaxat virorum ſanctorum, id eſt S. Benedicti, & S. Cæſarii, atque Columbani*: in poſteriori Auctoris item coætanei, *ſub norma S. Regulæ*. At ſæculo octavo & inſequenti Regulæ Sanctæ vocabulum ſoli Benedictinæ tribuitur. Tametſi Frodoardus, ſæculi decimi ſcriptor, Regulæ ſanctæ nomen ac ſenſum ex ſæculi ſeptimi literis atque uſu aliquando uſurpavit, nempe pro Regulis S. Benedicti & S. Columbani ſimul conjunctis. Cùm igitur Reolus ex Cœnobio Resbacenſi Monachos, qui Regulæ utriuſque *regimina* ſectarentur, Orbacum induxerit; conſequens eſt, utramque hanc Regulam jam tum viguiſſe apud Resbacenſes.

CXIX Apud Meldos, Pariſios &c. Situm eſt Monaſterium iſtud in Briegio ad torrentem Resbacem, conditum à Dadone ſeu Audoëno, poſteà Epiſcopo Rotomagenſi. Dadoni fratres duos tribuit Dagoberti diploma pro Cænobio Resbacenſi, & Hildegarius Meldorum Antiſtes in Vita S. Faronis Meldenſis Epiſcopi, videlicet Adonem, & Radonem: ex quibus Radonem rejiciendum cenſet eximius vir Hadrianus Valeſius, cujus ſententiæ ſubſcripſi in Sæculo 2. Adonem Jotrenſe Monaſterium duplex, Radolienſe Radonem auctorem agnoſcunt. Præterea Monaſterium ſanctæ Crucis apud Meldos à S. Farone erectum eſt, Eboriacenſe à Sancta Fara ſeu Burgundofara, paullò antè, quàm Furſeus Latiniacenſi, ac Balthildis Regina Calenſi Virginum intra Pariſienſem pagum, & Corbeienſi Virorum intra Ambianenſem conſtruendis admoverent manum. His omnibus illuſtrius fuit S. Dionyſii ampliſſimum Cœnobium, quod Dagobertus in agro Pariſiaco regiâ magnificentiâ exſtruxit, inſtituto perennis pſalmodiæ officio, quod poſteà Aigulfus Abbas abrogavit. Ejus loci Monachos ad Canonicorum ſolutiorem vitam inclinantes Ludovicus Pius revocavit ad cultum Regulæ S. Benedicti. Eodem Dagoberto favente Geremarus Flaviacenſi Aſceterio dedit originem, *conſtruxitque omnia neceſſaria Monaſticæ vitæ congrua, vel artes diverſas, quas intra Monaſterium exerceri utile eſt, ut non eſſet Monachis neceſſitas vagandi foras: quia ſicut B. Benedictus dicit, omnino animabus eorum non expedit*, ut legitur in ipſius Geremari Vita, ſcripta ab Auctore (ut puto) æquali.

CXX In Provincia Senonenſi. In urbe Senonica antiquum eſt S. Petri Cœnobium ab Theodechilde Regina conditum ante medium ſeculum ſextum: cujus loci Monachis Emmo ejuſdem civitatis Epiſcopus privilegium conceſſit anno tertio Chlotarii Regis, Chriſti DC. LVII. hac inductus ratione, *quòd ſancto deſiderio ſuccenſi ſub Regula B. Benedicti, & modo Luxovienſis Monaſterii conſiſtere deliberarent*. Annuit Emmo cum Epiſcopis comprovincialibus, ſtatuitque, ut ſi aliter ipſi Monachi egerint, *ſecundùm Regulam ipſius Domni Benedicti vel S. Columbani corrigantur*. Præerat tum iſti Cœnobio Aighilenus Abbas: ſub quo S. Ebbo Monachus, poſteà Epiſcopus Senonenſis, *obedientiam Regulæ magiſtram cum humilitatis gradibus* (quos in Regulæ cap. 8. exponit S. Benedictus) familiari uſu exercuiſſe dicitur. Habes in ſæculi tertii appendice integrum Emmonis privilegium ad cujus exemplum Drauſio Sueſſionenſis Epiſcopus, qui eidem ſubſcripſit, conſimile impertiit illuſtri Parthenoni

ni B. Mariæ apud Sueſſionas editum in probationibus Gallicæ Hiſtoriæ ejuſdem Cœnobii. Indè educta eſt ſancta Ada ſeu Adrechildis, quæ petente Cenomannenſi Epiſcopo ad Cenomannicam urbem venit, & in ſuburbano Parthenone de Prato, cujus ſuperiùs mentio facta eſt, *Regulam S. Benedicti docuit*, ut tradunt Acta vetera Aldrici Epiſcopi Cenomannenſis. Revertor ad provinciam Senonenſem, in qua neſcio an ſitum erat Cœnobium Virginum, B. Mariæ, S. Columbæ, atque S. Agathæ ſacrum: cui Cœnobio Joannes Papa IV. privilegium conceſſit, in quo ejus loci Sanctimoniales ait militaſſe ſub Regula S. Benedicti, aliiſque, ut poſteà fuſiùs exponam *. De Gajacenſi * B. Mariæ Parthenone (qui modò Prioratus eſt in pago VVaſtinenſi, pendens à Cœnobio S. Faræ) privilegium iſtud explicari poſſe aliquando ſuſpicabar. At S. Mariæ, & Beatis Apoſtolis Petro & Paulo ſacratum erat, ut patet ex Formula 41. apud Bignonium. * *num.* 121. * Giy.

CXXI Floriacenſe Aſceterium in Agro Aurelianenſi ad Ligerim erexit Leodebodus Abbas Aurelianenſis, illudque B. Mariæ & S. Petro dedicari curavit. Ibi *Monachi juxta Regulam Sanctiſſimi Benedicti & Domni Columbani primitus conſtitiſſe* memorantur in ipſius hac de re teſtamento, *quod anno ſecundo Chlodovei* junioris conditum eſt. Iſtuc ſancti Patris Benedicti reliquiæ curante Mummolo Abbate paullò pòſt Caſino advehuntur. Ad eadem quoque tempora pertinere videtur Cœnobium, quod *Magnulfus venerabilis Abbas* conſtruxit in honorem *S. Petri & S. Benedicti*, teſtante Alcuino in epigrammatibus 162. & 163. ubi *Fratres ad normam Regulæ* vivere deberent. Quo in loco ſitum fuerit Cœnobium iſtud, quiſve ejus auctor Magnulfus; nondum adſequi mihi licuit. An fortaſſe Menulfus, quem Britanniæ minoris Epiſcopum ferunt, patronumque ſuum agnoſcunt Sanctimoniales Cœnobii Borbonenſis, quod S. Menulfi nomine, tumulo ac reliquiis decoratum, aliquando etiam virorum fuit? Aliorum hac de re exſpecto judicium. Interim obſervo habitum fuiſſe ſæculo VII. Concilium Aurelianenſe, in quo decreta quædam, pro noſtræ Regulæ obſervatione ſancita. Unum ex iſtis (ni fallor) refert Egbertus Eboracenſis Antiſtes, in Excerptionum cap. 63. apud Spelmannum, ubi canon Aurelianenſis refertur in hunc modum. *Si quis Abbas cautus in regimine, & humilis, & caſtus, ſobriuſque, miſericors & diſcretus non fuerit, ac divina præcepta verbis & exemplis non oſtenderit; ab Epiſcopo in cujus conſiſtit territorio, & à vicinis Abbatibus & ceteris Domini * timentibus, à ſuo arceatur honore, etiam ſi omnis congregatio vitiis ſuis conſentiens Abbatem eum habere voluerit*. Has omnes Abbatis dotes totidem verbis exigit S. Benedictus in Regulæ ſuæ capitibus 2. & 64., ex quibus ſine dubio Patres Synodi Aurelianenſis depromſerunt Statuti ſui formam, quod Monachis hanc Regulam ſervantibus altè infixum eſſe volebant. Celebrata eſt hæc Synodus ante Egberti Pontificatum, qui ſedem iniit anno DCC.XXXIV. Ad ſæculum proinde ſeptimum referenda eſt, fortaſſe ea ipſa, cujus præclara mentio eſt apud S. Audoënum in lib. 1. de vita S. Eligii cap. 34. cujus Eligii ſtudio & opera coacta eſt hæc Synodus ſub annum DC. XLV. adversùs quemdam hæreticum Monotheletam. Si in illa Synodo ſancitum eſt ſuperius decretum, indè conſequitur Regulam noſtram tum viguiſſe non ſolùm in diœceſi Aurelianenſi, ſed etiam in aliis: quandoquidem hæc Synodus ex multis Gallicanis Epiſcopis, Audoëno, Eligio, aliiſque conſtabat. Neque enim ſolent condi Canones ad Regulas arbitrarias, ſed ad communes receptaſque leges, pro cujuſque ſtatu & conditione. Aurelianis proxima eſt provincia * *l.* Deum;

Bitu-

Bituricenſis, in qua ſanctus Sigirannus Abbas *ſub S. Regula à beatiſſimo edita Benedicto* militavit. Eadem haud dubiè vigebat in Navenſi ſancti Sulpicii, & in aliis Cœnobiis, quæ ſub Regula ſancti Columbani primitus inſtituta fuiſſe tradit Jonas in Vita Euſtaſii Abbatis. Denique in pago Arvernenſi Præjectus Pontifex ſanctus unum, Genenſius alterum Virginum Cœnobia condidere ſub ſancta Regula, quam Donatus ex Benedictina maxima ex parte collegerat.

CXXII Regulæ S. Benedicti conjunctio cum aliis aſſerta.

Ex his omnibus, quæ de variis Galliarum Cænobiis hactenus expoſui, ſatis ſuperque compertum eſt, quàm latè propagata fuerit ſæculo VII. ſancti Benedicti Regula in vetuſtiſſima quæque ac nova hujuſce regni Monaſteria. Id factum conjunctione Regulæ ſancti Benedicti cum aliis aliorum Patrum, maximè Columbani Inſtitutis. Ejus rei exemplum, referente Gregorio Turonenſi Epiſcopo in Hiſtoriæ lib. 10. cap. 29. præceſſerat in Cœnobio Atanenſi, in quo *non modò Caſſiani, verùm etiam Baſilii & reliquorum Abbatum qui Monaſterialem vitam inſtituerunt, celebratæ ſunt Regulæ* ſub Aredio rectore. Idem in pleriſque Cœnobiis Gallicanis ſæculo VII. contigiſſe plurima probant vetera inſtrumenta, quæ in ſingulis eiſdemque locis varias ac diverſas Regulas ſimul obſervatas fuiſſe evincunt. Ejuſmodi ſunt literæ Leodebodi pro Floriacenſi, Eligii pro Sollemniacenſi, Amandi pro Bariſiacenſi, Bertoëndi pro Dervenſi ſancti Petri, Drauſionis pro Sueſſionenſi B. Mariæ, Blidegiſili pro Foſſatenſi, Hidulſi pro Deodati, Chlotarii tertii Francorum Regis pro Beſuenſi, Theoderici item tertii pro Mauri Monaſterio & aliæ complures: in quibus omnibus monumentis iſtorum locorum Monachi vixiſſe memorantur *ſecundùm Regulam S. Benedicti ad modum Luxovienſis Monaſterii*. Harum literarum Uſſerio Armachano viro doctiſſimo tanta viſa eſt auctoritas, ut ex eis conjunctionem Regulæ ſancti Benedicti cum Inſtitutis ſancti Columbani aſſerere non dubitaverit. Certè hæc inſtrumenta multitudine ſe ſe tuentur ſua. Si enim unum dumtaxat aut alterum ejus rei teſtimonium in promptu haberemus; aliqua forſan interpolationis ſuſpicio veniret in mentem. Nunc verò cùm tot, tamque locis ac perſonis diverſa, in quibus hæc Regularum unio deprehenditur, monumenta ſuperſint; nemo de hac conjunctione jure merito controverſiam movere poteſt. Et quidem eam agnoverunt pro Sollemniacenſi Monaſterio Scriptor Vitæ S. Tillonis ejus loci Monachi; pro Altivillarenſi Frodoardus ſæculi X. Scriptor; pro Floriacenſi Helgaldus Frodoardi ſuppar; pro Boſuenſi anonymus ſæculi XI. Chronographus; pro Veſontionenſi veteres membranæ à Johanne Jacobo Chiffletio in ſua Veſontione relatæ. Denique hanc Regularum unionem aliquando factam eſſe fatendum eſt. Atqui eam ante ſæculum octavum contigiſſe conſtat, tum ex iis quæ ſuperiùs dixi, tum ex eo, quòd nulla ejus conjunctionis jam tum primùm factæ veſtigia reſtent in ſæculi VIII. monumentis, ſive in Conciliis Epiſcoporum, ſive in Diplomatis ac Capitularibus Regum, ſive in ejus temporis Auctorum ſcriptis: in quibus omnibus Regulæ ſancti Benedicti mentio frequens occurrit, aliarum nulla, præterquàm in privilegio Farfenſi, quod certè unionem hanc longè antè factam deſignat.

Uſſer. in Addendi Antiquit. Britan. pag. 1050.

CXXIII

Præ his omnibus luculentiſſimum eſt hac in cauſa privilegium Johannis Papæ IV. poſtulante Chlodoveo juniori conceſſum Parthenoni *beatæ Mariæ & S. Columbæ atque S. Agathæ ſeu aliorum Sanctorum Martyrum*: quo in loco Sanctimoniales vivebant ſecundùm *edicta Antonii, Pachomii, & haud procul à noſtris temporibus*, (ſic loquitur Pontifex) *Benedicti Abbatis iſtius Romæ urbis*;

Hoc

Hoc privilegium, quod in ejus tomi Appendice integrum exſtat, in formulam privilegii ante annos octingentos redactum eſt in codice Thuaneo, ex quo illud erui. Quodnam fuerit Cœnobium iſtud, quove in loco ſitum, divinare non licuit, ſuppreſſis ſcilicet nominibus propriis perſonarum ac locorum plerique. In Actis ſancti Clari Abbatis invenio apud Viennam Cœnobium *Sanctimonialium beatæ Virginis Columbæ, quod triginta Monachos* alebat: cui neſcio an Johannis Papæ privilegium aptari poſſit, quod Cœnobio ſanctæ Mariæ & ſanctæ Columbæ conceſſum eſt. Et hinc certè longè validius in rem noſtram argumentum deducimus, ad probandam ſæculo VII. Regularum conjunctionem. Si enim in authentico privilegio Regularum Antonii, Pachomii, & Benedicti mentio facta non fuiſſet; nemini veniſſet in mentem communi privilegii formulæ eam inſerere. Ceterùm quòd Benedictus Abbas Romæ urbis à Pontifice vocatur; hoc nomine comprehenditur pro veteri more tota ditio Romanæ civitatis, ad quam Sublacus & Caſinum, ubi S. Pater Abbatis geſſit officium, pertinet. Ex hoc igitur privilegio manifeſtum eſt, ſancti Benedicti Regulam cum *edictis Antonii & Pachomii* obſervatam fuiſſe in Gallicano Parthenone B. Mariæ, eamque Regularum conjunctionem per ea tempora obtinuiſſe.

His veterrimis inſtrumentis ſuffragantur aperta æqualium ſcriptorum teſtimonia omni exceptione majora. Primum deſumo ex Actis ſancti Filiberti Abbatis, qui in Monaſterio Resbacenſi ſub Agilo Abbate ſancti Columbani diſcipulo primùm inſtitutus, dein creatus Abbas Resbacenſis, *Baſilij ſancti Cariſmata, Macarii Regulam, Benedicti decreta, Columbani inſtituta ſanctiſſima lectione frequentabat aſſidua: ſicque onuſtus virtute aromatum, ſequacibus ſanctum monſtrabat exemplum*. Columbani Inſtituta profeſſus erat Filibertus: qui tamen eodem in loco habebat Baſilii, Macarii, & Benedicti Regulas, nimirum ut eas factis exprimeret ſuis, ac diſcipulis ſectandas proponeret, non ſolùm in Resbacenſi, ſed etiam in Gemeticenſi, aliiſque Cœnobiis, ab ſe vel erectis vel inſtitutis. *Multi* quippe *de ejus Regula ſua ornabant Cœnobia*. Hìc Regulæ nomine intelligendum eſt complexum ex præmiſſis Regulis, quas in cœnobio ſuo Filibertus omnes ſervari curabat, quemadmodùm Atani Aredius Regulas Baſilii, Caſſiani, & aliorum Patrum. Non enim aſſentior doctiſſimo viro Dadino Alteſerræ, exiſtimanti Filibertum ex Regulis Macarii, Baſilii, Benedicti & Columbani propriam concinnaſſe. Eas quippe Regulas omnes Filibertus à diſcipulis ſuis legi, & obſervari ſatagebat, conciliatis iis, quæ in ſpeciem contraria; aut omiſſis, quæ loco ac perſonis incongrua videbantur. CXXIV

Alteſer. Aſcetic. lib. 6. cap. 1.

Alterum argumentum, idque invictiſſimum, ſuppeditat Regula S. Donati Archiepiſcopi Veſontionenſis. Is ſancti Columbani diſcipulus, ac Monachus in cœnobio Luxovienſi, poſteà adeptus Epiſcopatum Veſontionenſem, duo condidit Monaſteria, unum Virorum, Puellarum alterum. Primum in honorem B. Pauli Apoſtoli, ubi *fideles viros* (ut habent antiquæ membranæ Veſontionenſes à Johanne Jacobo Chifiletio relatæ) *ſub beati Benedicti & beati Columbani Luxovienſi Regula victuros inſtituit*. Alterum in eadem urbe *ſanctarum Monialium in honore beatæ Mariæ, matre ejus Flavia cooperante*, quæ inibi Sanctimonialis effecta eſt. Idem quoque rogante Gauthſtruda Juſſani (hoc loco nomen) Monaſterii Abbatiſſa, ejuſque Congregatione enchiridion compoſuit ex tribus collectum Regulis, ſanctorum videlicet Cæſarii Arelatenſis Epiſcopi, Benedicti & Columbani Abbatum; & tria ſupra quadraginta capitula ex Regula S. Benedicti adduxit. Cæſarii Regulam, utpote Sanctimonia- CXXV

nia-

nialibus aptatam, ſervare non recuſabant Monachæ Juſſanenſes : at Benedicti & Columbani Regulas etiam aptari ſibi poſtulabant, *dicentes, quòd Regulæ prædictorum Patrum minimè convenirent* ſexui ſuo, *cùm eaſdem viris potiùs & nequaquam feminis edidiſſent*. Quæ cauſa has Sanctimoniales ad id impulerit, nulla alia occurrit, quàm ſtudium æmulandi Luxovienſes Monachos, Donati conſodales, qui ambas Benedicti & Columbani Regulas tum obſervarent. Earum poſtulata ægrè tandem admiſit Donatus, idque tandem perfecit, *quod bonis* piarum Virginum *deſideriis placuit*, ſeligendo ea, quæ ipſis expediebant, *quemadmodum regulariter rectum Chriſti tramitem tam vos*, inquit, *quàm cetera vobis ſuccedentes, Chriſto opitulante tenere valeatis*. Hanc itaque Regulam ex illis tribus conflatam, Juſſanenſi Monaſterio impoſuit Donatus, eamque in ſuccedentia tempora obſervari præcepit ante annum Chriſti DCL. quo ferè tempore vivere deſiit. Hæc eadem eſt, ut puto Regula, quæ in Camelarienſi apud Arvernos Parthenone paullò pòſt ſervata eſt. Quippe vir illuſtris Geneſius conſilio ſancti Præjecti *Monaſterium ſacrarum Virginum ſuburbano præfatæ civitatis, in loco cui Camelaria nomen inditum eſt, omni niſu atque conamine fabricare adorſus eſt ex Regula dumtaxat virorum ſanctorum, id eſt S. Benedicti & S. Cæſarii atque Columbani*, ut tradit Auctor ejus temporis in priori vita ſancti Præjecti Epiſcopi Arvernenſis, qui aliud item Virginum Cœnobium ſub iiſdem Inſtitutis inſtruxit.

CXXVI Conjunctio ejuſdem Regulæ cum Regula Columbani.

Etiamſi unum hunc locum haberemus, is certè ſufficeret ad probandum Regulam ſancti Benedicti unà cum ſancti Columbani Norma ante medium ſæculum ſeptimum viguiſſe apud Luxovienſes. Nimirum Donatus, ejus loci Monachus, Columbani Alumnus, Veſontione Monaſterium ſancti Pauli inſtituit ſub utraque hac Regula; tum Sanctimoniales Juſſanenſes ab ipſo itidem inſtitutæ ambas utriuſque Patris Regulas cum Cæſariana ſibi aptari poſtulant. Rem exſequitur Donatus, ac Regulam ex illis tribus collectam Juſſanenſibus imponit. Quis credat Donato Luxovienſi Monacho in mentem venire potuiſſe, ut Monachos in urbe ſua epiſcopali inſtitueret ad alterius Regulæ, quàm Luxovienſis præſcriptum? an rem Donato gratam facturæ fuiſſent Juſſanenſes, ſi aliam à Luxovienſi Regulam, quam is profeſſus erat, ſectari voluiſſent? Verùm non deſunt nobis alia, quibus id probemus, argumenta. Id enim disertè probat libellus de vita ſanctæ Salabergæ jam ſæpiùs relatus : in quo VValdebertus, poſt Euſtaſium in Luxovienſi regimine Columbani ſucceſſor, laudatur, quòd *ejus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum ac ſacrarum puellarum examina non ſolùm per agros, villas, vicoſque atque caſtella, verùm etiam per eremi vaſtitatem ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperint : cùm ante illud tempus Monaſteria vix pauca illis reperirent in locis*. Huic teſtimonio Auctoris gravis & æqualis reſpondet Jonæ auctoritas ex vita ſancti Euſtaſii Abbatis in hæc verba. *Deinde Monachorum ſub ejus obedientia in ſæpè fato Cœnobio Luxovienſi concio maxima erat, ut ex hoc jam multa per vicina loca Monaſteria conſtruerentur, quæ ejus ſucceſſor beatùs VValdebertus firmavit atque ædificavit*. Ergo ex Jonæ teſtimonio cum Vita ſanctæ Salabergæ comparato liquidò apparet, VValdebertum ea ædificaſſe Monaſteria, quæ *per Galliarum provincias ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulaſſe* referuntur in Actis ſanctæ Salabergæ. Et certè hunc ſenſum exigit hujus Vitæ ſcriptor. In ea quippe laudatur VValdebertus, quòd ejus tempore, id eſt eo Abbate atque procurante, complura *pullulare cœperint* Monaſteria ſub duplici hac Regula. Sic enim habent verba mox relatis ſuperiora. *In cujus*, videlicet Euſtaſii,

ſtaſii, *locum beatæ recordationis VValberbus in regimine fratrum ſubvectus eſt, vir omnium famâ laudabilis*. Quid ita? nempe quia *hujus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum ac ſacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt*. Si indè *laudabilis* VValdebertus; ergo horum Monaſteriorum auctor fuit, quæ ſub ejus regimine *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullularunt. Alia porrò hujus rei argumenta poſteà recurrent. Hinc apparet, Monaſteria illa, quæ Jonas in Euſtaſii Abbatis Vita ſub Inſtitutis Columbani condita fuiſſe dicit poſt Synodum Matiſconenſem, ſub utraque Regula militaſſe. De Sollemniacenſi Virorum, ac de Juſſanenſi & Cameliarenſi, itemque de alio Arvernenſi Virginum id conſtat, quæ ſub utraque hac Regula ſurrexiſſe ſuperiùs demonſtratum eſt certiſſimis argumentis. De Laudunenſi Parthenone ſanctæ Salabergæ, quæ ab ipſo VValdeberto in rebus Monaſticis inſtituta fuerat, idem etiam intelligitur ex ejus Vita, in qua hæc verba lego. *Sed cùm vas ad plenè refertum ex poti liquore non eſſet, famulaque Chriſti, cui obedientiæ cauſa eodem anno juxta tenorem Regulæ ad cellarium cuſtodiendum, Sororibuſque miniſtrandum ordo evenerat &c.* In Regula S. Columbani nulla Cellerarii mentio eſt, cujus officium deſcribitur à S. Benedicto in Regulæ cap. 31. Porrò officium iſtud (obedientiam vocabant veteres) in annum committi, antiquus mos eſt in Ordine noſtro uſitatus. Quod de Laudunenſi dico, idem etiam aſſerere licet de aliis Cœnobiis, quæ à B. Columbani diſcipulis in Belgio erecta ſunt. Ea quippe cùm perluſtraſſet Botulfus Anglus cum Adulfo, indéque *Monaſterialibus imbutus Regulis*, in patriam remeaſſet; poſtea intra Lincolniæ Comitatum Ikanhoënſe Aſceterium *ad inſtar Monaſteriorum, ubi converſatus fuerat in partibus Galliæ, perfecit, ſanctorum Patrum Inſtituta aſſiduâ in ſe obſervans diligentiâ*. Ad hæc, *quod in tranſmarinis partibus didicerat de Monachorum diſtrictiori vita, & regulari conſuetudine*, ſubditis ſuis cotidie inculcare ſolitus erat. Uno verbo, *præcepta ſalutis ſecundùm beati Patris Benedicti documentum, vetera novis, nova veteribus miſcens, nunc antiquorum Inſtituta, nunc per ſe intellecta diſcipulos edocuit*. Ecce Botulfus cum Regula S. Benedicti alias Patrum Regulas, cùm veteres, tum novas, qualis erat Columbani, à Monachis ſuis obſervari curavit *ad inſtar Monaſteriorum, ubi converſatus fuerat in partibus Galliæ*, nempe Briegenſibus: in quibus nimirum iſtæ ſimul Regulæ tunc temporis receptæ erant, id eſt, poſt medium ſæculum ſeptimum. Ex his teſtimoniis accedit auctoritas vetuſtis illis inſtrumentis, quæ Regulas S. Benedicti & S. Columbani in eiſdem ſimul viguiſſe Monaſteriis tradunt. Id confirmat libellus de rebus geſtis ſancti Serenici Monachi, qui præter orationes peculiares, *Romanum ſeu Gallicanum, nec non & ſanctorum Patrum Benedicti ſeu Columbani curſum horis ſingulis Domino decantabat. Congruum enim illi viſum fuerat, ut horum officia Chriſto perſolveret, quorum virtutum actus jam dudum in mentis arce locaverat: & quos ardua imitatione ſtuduerat ſequi in orationum ſollemniis conaretur imitari*. Ex quibus intelligimus, Serenicum ſibi in exemplum propoſuiſſe vivendi morem, quem ſancti Benedictus & Columbanus in ſe ſe expreſſerant. Eamdem ſententiam probat Chronici Fontanellenſis caput 12., ubi VVando Abbas ab anno DCC.XLII. iſti Cœnobio inter alios libros perhibetur tradidiſſe codicem unum, *in quo continebatur Regula S. Benedicti, & S. Columbani, & Martyrologium*. Iſtorum verò temporum, utì & poſteriorum, ferebat uſus apud Monachos, ut quam quique ſervarent Regulam, eam in Cœnobiis deſcriptam atque ſimul compactam haberent cum Martyrologio; ac ſic utrumque eſſet in promptu ad legendum in Capitulo poſt Primam, ut

Vita S. Salaber. num. 19.

Ii alias

alias obſervavi. Atqui jam longè ante VVandonis Abbatis regimen ſcriptus erat iſte Fontanellenſis codex, qui uſui fuerat ſæculo VII. quibuſdam Monachis utramque Regulam ſervantibus. Hinc cum Orderico Vitali concludere licet, B. Columbani diſcipulos *ſancti normam ſuſcepiſſe Benedicti, ita tamen ut non abhorrerent ſui Statuta magiſtri, almi videlicet Columbani.*

CXXVII Qua occaſione facta. Quo tempore, quave occaſione duæ iſtæ Regulæ in unam coaluerint, an ab ipſis Luxovii primordiis, an aliquanto pòſt intervallo, res non eſt penitus explorata apud omnes. Exiſtimavi aliquando hanc unionem eſſe factam, non niſi poſt Synodum Matiſconenſem, cui occaſionem dederunt Agreſtii & aliorum querelæ adversùs Regulam Columbani. Querelarum capita erant ritus à Romanis diverſi, cochlearis ſignatio frequens, orationum multiplicitas ſingularis, tonſuræ diverſitas; in ſumma Scottorum ritus à Romanis alieni. Agreſtii partibus adhæſit Amatus, tum Monachus, pòſt Abbas Habendenſis piiſſimus, qui cùm Agauni ritibus Latinis aſſueviſſet, Scotticos ægrè ferebat. Quapropter *abjectis Inſtitutis priſtinis*, nimirum Scotticis, plebem, id eſt Monachos ſibi ſubjectos, *rudibus doctrinis* (ut loquitur Jonas) cum Romarico *inſtruere conatus eſt*. Hinc obſervabam Columbanum in Luxovienſium gratiam afflante Spiritu Santo ſcripſiſſe Regulam, quæ nihil cum Benedictina commercii habere videbatur. Deinde ipſum *in Gallias venientem*, id eſt poſt ſuum ipſius in Gallias adventum, nihil diſcrepaſſe à Brittonibus in eorum converſatione, ut patet ex epiſtola Laurentii Dorobernenſis Epiſcopi relata apud Bedam: qui Laurentius id per ipſum Columbanum, ſcilicet ex ejus factis, compererat. Inſuper hos Brittonum ritus apud Luxovium perſeveraſſe ad annum DC. XXV., quo habita eſt Synodus Matiſconenſis in hac cauſa. Aliunde advertebam, Regulam ſancti Benedicti nuſquam coaluiſſe cum ritibus Scotticis, quibus maximè infenſi erant Latini plerique; immo, ſicubi Romani ritus Scotticis ſucceſſerint in Monaſteriis, ibidem etiam ſucceſſiſſe Regulam ſancti Benedicti. Id quippe eveniſſe in Lindisfarnenſi anno DC. LXV. poſt conventum hac de re habitum, conflictumque VVilfridi cum Colmanno Scottorum anteſignano; idem etiam in Magenſi, ubi *converſi ad meliora Inſtituta* Monachi, *ad exemplum venerabilium Patrum ſub Regula & Abbate canonico vivere* cœperunt, apud Bedam; quem locum de Regula ſancti Benedicti interpretandum eſſe hìc oſtendo in obſervationibus præviis ad librum Edelii de Vita ſancti VVilfridi. Denique idem item eveniſſe in Landevenecenſi, procurante Ludovico Auguſto. Uno verbo, hac in re duo mihi certa & explorata videbantur, tertium omnino probabile. Certum quidem unum, Regulam ſancti Columbani à Regula ſancti Benedicti eſſe diverſam, neque hujus commentarium eſſe: alterum certum, ambas in unam haud ſeriùs apud Luxovienſes conveniſſe, quàm ſub primis Columbani diſcipulis: tertium, quod omnino probabile exiſtimo, eſt, hanc conjunctionem factam eſſe poſt Synodum Matiſconenſem, ſi non ſub Euſtaſio Abbate, qui intra annum à Synodo facta deceſſit; certè ſub VValdeberto ejus ſucceſſore. Is enim, referente Adſone Abbate in ipſius Vita, *ſi quid in rebus vel ceteris utriuſque vitæ commoditatibus tempore illorum duorum Patrum, Columbani videlicet & Euſtaſii, imperfectum reſtabat, omni induſtria ſupplevit, auxit, & ad unguem perfectiùs climavit.* Quidquid ſit tandem de hoc tertio capite, non dubito quin duobus primis aſſenſuri fuiſſent Trithemius & Yepeſius, ſi ſancti Columbani Regulam atque Vitam à Jona ſcriptam, quas numquam viderunt, attentè legiſſent.

Beda lib. 2. cap. 4.

Anonym. in Vita S. Cuthberti.

Beda lib. 4. cap. 4.

De

De Bobienſi Monaſterio ſic conjectabar in Præfatione * ſæculi ſecundi, nimirum Columbanum in Italiam profectum, ut ſe Romanis moribus accommodaret, ſancti Benedicti Regulam admiſiſſe in Cœnobio Bobienſi, quod tamen extra lineas diſputationis poſui: quoniam ejus rei tum mihi certa non ſuppetebant argumenta. At verò conſtanter aſſerui, Regulam S. Benedicti apud Bobienſes jam fuiſſe receptam tempore Bobuleni Abbatis, Pontificatu Theodori, non Lucii Papæ ſecundi, uti Ferdinandus Ughellus, & poſt eum Carolus Cointius innuebat. Id autem confirmabam literis Theodori Papæ Bobuleno Abbate conceſſis, in quibus utriuſque Regulæ ſimul inibi ſervatæ fit mentio his verbis. In *quo Monaſterio Monachi ſub Regula ſanctæ memoriæ Benedicti, vel prædicti Reverendiſſimi Columbani fundatoris loci illius converſari videntur*. His in verbis interpolationem cauſatur Ughellus, Carolo Cointio ſuffragante, cenſetque ſuperiora verba in privilegio *addita ab alio aliquo parùm cauto*. Hujus aſſertionis duas affert rationes. Prima eſt, *Quid enim illa ſignificant, Reverendiſſimi Columbani Fundatoris, cùm jam cæleſtibus fuiſſet adſcriptus, veluti Benedictus, quem ſanctæ memoriæ vocat?* Frigida ſanè ratio. Ab obitu S. Columbani ad tempus conceſſi privilegii, viginti ſex admodum intercedunt anni. Columbanum per illud intervallum Sanctorum loco habitum fuiſſe non dubito; non tamen ſollemni ritu Cæleſtibus adſcriptum conſtat. Jonas qui paullò poſt conceſſum privilegium ſcribendi Columbani geſtis dedit operam, eum in ipſo limine *almi patris Columbani* nomine tantùm inſignit. Ad hæc Gregorius Magnus Vitam S. Benedicti in lib. 2. Dial. ſcribens poſt annos ab ejus obitu quinquaginta, eum *vitæ venerabilis virum*; & B. Æquitium, qui ante S. Benedictum vivere deſierat, *Reverendiſſimum* appellat in lib. 1. Quid mirum ſi Theodorus idem elogium tribuit Columbano? Neque potior eſt altera Ughelli ratio. *Judicet lector*, inquit, *an Theodoro Pontifici ignotum potuerit eſſe, quam Regulam Bobienſes profiterentur Monachi; an Columbani ab ipſo præſcriptam filiis diſcipuliſque nuper; vel Benedicti, Monachis omnibus traditam?* Ughelli ratio, vel potiùs erratum, fundatur in particula disjunctiva *vel* ad hæc verba, *ſub Regula Benedicti vel Columbani*. At mirum eſt virum doctum, & in evolvendis Italiæ ſcriniis apprimè verſatum, non advertiſſe, apud veteres paſſim particulam *vel* conjunctivè uſurpari, ut ſexcentis exemplis probare poſſem, niſi res eſſet vel mediocriter Literatis tritiſſima. Nihil ergo rationes Ughelli efficiunt adversùs Theodori privilegium, ejuſque integritatem; immo illud egregiè fulciunt. Certè hæc Theodori verba redolent antiquum morem; eaque legerat in ejus privilegio Anonymus Bobienſis Monachus, qui librum de miraculis S. Columbani compoſuit ſæculo decimo ineunte. Itaque Pontificatu Theodori Papæ ſub regimine Bobuleni Abbatis, id eſt anno DC. XLIII., apud Bobienſes vigebat S. Benedicti Regula cum Inſtitutis Columbani, ut in Præfatione ſæculi ſecundi, & in altera tertii ſæculi fuſiùs demonſtravi.

CXXVIII An Bobii ab initio ſervata Regula noſtra.

* num. 14.

CXXIX Quòd verò inſuper dixi, Columbanum in Italiam profectum, ut ſe Romanis moribus accommodaret, Regulam S. Benedicti ſuſcepiſſe; non me pænitet. Ejus enim rei adſtipulatorem habeo Paſchaſium Radbertum in lib. 2. de Epitaphio VValæ Abbatis cap. 21. En Paſchaſii verba. *Fortè non legiſti vitam & actus ejuſdem beati Columbani, qui expulſus zelo cujuſdam feminæ à Luxovio, hunc rurſus coædificavit locum, & præfuit ibi multis Fratribus laudabiliter uſque ad finem vitæ. Non enim talentum ſibi creditum abſcondere in terram debuit* (VVala,) *ſed erogare Fratribus, quod beatum Benedictum, & alios quàm plurimos feciſſe legimus. Nequaquam igitur minùs videtur eum defendiſſe ab hoſtibus,*

& religioſiſſimè rexiſſe ſub ſancta Regula, & augmentaſſe ſtudioſiſſimè; in ipſa eademque profeſſione quàm primùm illud inchoaſſe. Hîc in primis obſervandum, interpunctionem in exemplari appoſitam eſſe poſt vocem *ſtudioſiſſimè*, more Paſchaſio familiari. Deinde *primùm* ſumendum eſſe, non adjectivè, ſed adverbialiter: ita ut *illud* referatur non ad Corbeïenſe, ſed ad Bobienſe Monaſterium, ſicut *eum* in priori membro. Præterea hoc poſterius comma, *in ipſa eademque profeſſione quàm primùm illud inchoaſſe*, intelligi poſſe aut conditionatè de VVala, aut abſolutè de Columbano. Conditionatè quidem, quaſi diceret, *quàm ſi primùm illud inchoavit*. Sed poſterior ſenſus Paſchaſii ſcopo & inſtitutæ Columbanum inter & VValam comparationi magis quadrat. Nunc tota difficultas eſt, quid verbis *ſancta Regula* intellexerit Paſchaſius, ſpecialem S. Benedicti Regulam, an Columbani, an utramque ſimul. Regulam S. Benedicti in Conciliis & in ſcriptis ſæculi octavi ac noni hoc nomine paſſim deſignari ex dictis conſtat. Etſi verò id non conſtaret, nemo tamen infitiari poſſet, eam hoc elogio deſignari ab auctore, qui ipſam profeſſus erat. Atqui Paſchaſius cum ſodalibus ſuis Regulam S. Benedicti ſervabat in cœnobio Corbeïenſi, ut patet tum ex Vita S. Adalhardi eorum Inſtitutoris, tum ex Statutis ejuſdem, in quibus Regula S. Benedicti ſervanda proponitur. Denique quid Paſchaſius Regulæ ſanctæ nomine intelligat, apertè ſignificat in lib. 1. de Epitaphio VValæ cap. 21. de VVala Corbeïæ Abbate ita diſſerens. *Nihil enim ex omni contextu Regulæ relinquens intactum, nihil indiſcuſſum &c. Quòd ſi quiſpiam ex omnibus ſanctæ Regulæ verbis aliquid excedens non ſatisfaceret &c.* Hîc certè agit Paſchaſius de Regula tum ſervata apud Corbeïenſes, id eſt de Regula S. Benedicti, cujus in tantum mores æmulabatur VVala, ut Paſchaſius aſſerat, *nullum ampliùs noſtro*, inquit, *in tempore Patris Benedicti formam geſſiſſe*. Ergo ſimiliter in primo ejuſdem Epitaphii loco, à me
lib. 1. de VValla c. 1. ſuperiùs relato, *Regulæ ſanctæ* nomen ſumitur pro Regula S. Benedicti. Unde conſequens eſt, hæc itidem verba, *ſub ipſa eademque profeſſione* de eadem S. Benedicti Regula eſſe interpretanda, ut certè probat ipſa verborum ſeries, & genuina ſignificatio. Nemo igitur jure dubitaverit, quin Radbertus in ea fuerit ſententia, Bobienſe Monaſterium S. Benedicti Regulæ à primordiis paruiſſe, ac proinde etiam Columbanum. Equidem id confirmant ſequentia Paſchaſii verba in lib. 2. cap. 23., ubi Columbani & VValæ *una religio, una converſatio* fuiſſe perhibetur. Unde hæc auctoritas à viro gravi, tametſi à Columbani ætate annis ampliùs ducentis ſummoto, profecta, magni momenti eſſe debet ad probandum id, quod jam dixi, Columbanum admiſiſſe Regulam noſtram cum ſua in Cœnobium Bobienſe, quod ipſe à fundamentis erexit.

CXXX Erit forſan qui in prælaudato Paſchaſii loco, ubi de Bobienſi conditione agitur, *Regulam ſanctam* pro complexo utriuſque Regulæ ſumi contendat: propterea quòd Paſchaſius ignorare non potuit, Columbanum propriam ſcripſiſſe Regulam, Bobienſibus perinde atque Luxovienſibus præſcriptam: quandoquidem Jonæ lucubrationem, in qua Columbani Regula commendatur, legerat, ut ſuperiora ejus verba probant; & ipſe Monachus erat Corbeïæ, quæ principio ſub utraque Regula militavit. Verùm etiamſi hanc duplicis Regulæ conjunctionem apud Bobienſes ab initio invaluiſſe perſuaſum habuerit Radbertus; hîc tamen *Regulam ſanctam* pro ſpeciali Regula S. Benedicti, ut in priori libro, uſurpare videtur; aut certè hoc nomine involvit Regulam S. Columbani ſollemni illo loquendi modo, quo totum à nobiliori parte ſignificant Rhetores; eum ad modum, quo Patres Synodi Sueſſionenſis, agentes

tes de primaria Sollemniaci Regula, quam duplicem fuiſſe ſciebant, unius Regulæ S. Benedicti meminerunt. Et quidem hoc loco Paſchaſius rationem habuit ſolius S. Benedicti Regulæ, quæ ſola quoniam apud Corbeienſes vigebat ſub VValæ regimine, Paſchaſii ſcopo ac inſtitutæ comparationi ſufficiebat. Sic Jonas in libro de geſtis Columbani ejuſque diſcipulorum, quem poſt ambarum Regularum unionem ſcripſit, datâ operâ unicam laudat Columbani Regulam: quoniam hæc una ad Patris ſui elogium pertinebat. Sanè affectatum videtur Jonæ ſilentium de Regulis aliorum Patrum. Id colligitur ex Actis S. Columbani, in quibus ſingula Cœnobia, quæ Donatus, ejuſque mater Flavia conſtruxêre, commemorans, Regulæ S. Columbani ſtudioſè meminit. At de Juſſanenſi Parthenone agens, nullam mentionem facit inſtitutæ iſto in loco Regulæ, quam Donatus ex Regulis ſanctorum Cæſarii, Benedicti & Columbani defloraverat. Quid ità? nimirum quia à Columbani elogio (ut jam dixi) aliena videbatur commemoratio aliarum Regularum. Quamquam cur Jonas de S. Benedicti Regula ſiluerit alia etiam ſubeſſe potuit cauſa. Cùm enim hanc Regulam in Gallicanis, Italicíſque, etiam Columbani Monaſteriis celebrari animadverteret, Columbani verò Regulam ab ea veluti obſcurari; patris ac inſtitutoris ſui amore raptus Benedictinâ (quæ omnibus perſpecta, ac probata erat) diſſimulatâ, Columbani Regulam, quàm maximè commendavit & inculcavit, ne tandem aliquando in deſuetudinem poſterorumque oblivionem penitus abiret. Porrò etiamſi Jonas (quod gratis interim admiſſum ſit) S. Benedicti Regulam excluderet; nequaquam ejus ſilentium ultra annum DC.XLIII. quo Actis Columbani ſupremam impoſuit manum, protrahi debet: nec quidquam efficit in præjudicium eorum Monaſteriorum, quæ ab eo tempore ſub utraque Regula vel primitus inſtituta, vel poſt ſuam demum conditionem aggregata fuiſſe probant ſuperiora teſtimonia. Jonæ ſilentium de Regula noſtra expenditur.

Alia ratio eſt de S. Audoëno, qui in lib. 1. de Vita S. Eligii cap. 21. ubi Luxovienſis Cœnobii regularem diſciplinam prædicat, nuſquam Regulæ S. Columbani disertè meminit; ſed tantùm uſus eſt vocabulo *Regulæ* ac *Regulæ ſacræ*: quo nomine complexum ex utraque S. Benedicti & S. Columbani Regula ſinè dubio intelligit. Verba ejus expendenda ſunt ita de Eligio loquentis. *Ipſe quoque properabat ad cœnobia, maximè Luſſedium, quod erat eo tempore cunctis eminentius atque diſtrictius. Neque enim tam crebra erant adhuc in Galliis Monaſteria: & ſicubi eſſent, non ſub regulari quidem diſciplina, ſed erant prorſus in malitia fermenti veteris ſæcularia. Præter Luſſedium ergo, quod ſolùm (ut dictum eſt) diſtrictionem Regulæ ſolerter tenebat, Sollemniacenſe Monaſterium in partibus occiduis hujus religionis exſtitit caput, ex quo multi demum ſumſerunt & initium, & exemplum: adeo ut nunc quoque, propitia Divinitate, innumera per omnem Franciam & Galliam habeantur ſub regulari diſciplina alma utriuſque ſexus cœnobia.* Et infrà commemorat Audoënus, in Sollemniacenſi Aſceterio tantam *ſacræ Regulæ* obſervantiam ſe vidiſſe, *ut ejuſdem Monachorum vita ſingularis videretur præ ceteris Galliæ Monaſteriis*; ſanctumque Eligium Virginum ædificaſſe Monaſterium, ubi *diſtrictam Regulæ diſciplinam conſtituens, uſque ad trecentarum puellarum numerum ex diverſis gentibus, tam ex ancillis ſuis, quàm ex illuſtribus Galliæ matronis congregavit* ſub Aurea Abbatiſſa. De tribus his locis quædam obſervanda. Primus egregiè illuſtratur teſtimonio ex Actis S. Salabergæ petito, cui viciſſim etiam multum lucis refundit. Sollemniacenſis Monaſterii conditio eo tempore contigit, quo Luxovio præerat VValdebertus Abbas: ſub cujus regimine *per Galliarum Provincias agmina Monachorum, ac ſacrarum puellarum* CXXXI & S. Audoëni.

rum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt : cùm ante illud tempus Monaſteria vix pauca illis reperirentur in locis, ut ſcribit Salabergæ laudator. Ergo *utriuſque ſexus Cœnobia*, *quæ ſub regulari diſciplina per omnem Franciam & Galliam* condita fuiſſe tradit Audoënus, ea *ſub Regula beatorum Benedicti & Columbani* pullulabant. Nec obſtat, quòd Audoënus hoc complexum *Regulæ* nomine appellat, ubi ait Luſſedium ſolùm *diſtrictionem Regulæ* tenuiſſe. Nam Donatus complexum ex triplici Regula, Cæſarii videlicet, Benedicti & Columbani, eodem nomine afficit in prologo ſuo, ubi Juſſanenſes monet, ut juniores ac negligentes *juxta tenorem ipſius Regulæ* coërceant. Accedit & alia auctoritas ex Actis S. Salabergæ, ubi auctor ejus temporis, qui VValdeberto Abbate Monaſteria utriuſque ſexus *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullulaſſe ſcribit, idem alibi repetit his verbis. *Cùm egregia Sanctitatis opinio B. VValdeberti penè per univerſos Francorum terminos eximiè pullularet, Monaſteriaque virorum ac mulierum Chriſti ex ejus norma affatim conderentur &c.* Quid clarius ad propoſitum afferri poteſt? Quæcumque in Galliis Monaſteria utriuſque ſexus condebantur VValdeberto Luxovii Abbate, ea *ex ejus Norma* condebantur. Quænam illa Norma? nempe Norma in Cœnobio Luxovienſi tum ſervata. At quæ tandem illa Luxovienſis Norma? ſcilicet *Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani*, ſub qua Monaſteria tunc temporis pullulare cœperunt, ut habet idem Salabergæ Encomiaſtes, qui quidem complexum ex utraque hac Regula Normam VValdeberti vocat, quaſi à VValdeberto inſtitutam ac promotam: quam Normam Audoënus *Regulæ* ac *ſacræ Regulæ* elogio deſignat. Hæc itaque eſt illa *Norma* ſeu *Regula ſacra*, quam ſectabantur Sollemniacenſes, aliique ad eorum exemplum informati, ex Audoëno: id eſt *Regula beatiſſimorum Patrum Benedicti & Columbani*, utì explicat Eligius ipſe in teſtamento ſuo pro conditione Cœnobii Sollemniacenſis. Hæc eſt, inquam Regula, cui parebant Sanctimonialium Parthenones per ea tempora inſtructi, qualis S. Aureæ Parthenon apud Pariſios ab Eligio erectus: ubi Regulam Donati viguiſſe exiſtimo, quemadmodùm in Juſſanenſi, & Camelarienſi.

CXXXII Hinc validiſſimè atque invictiſſimè confirmatur ſuperior aſſertio, nimirum Regulam S. Columbani cum Benedictina ſub primis Columbani diſcipulis coiiſſe apud Luxovienſes; duplicemque hanc Regulam, ſimul conjunctam, latè propagatam fuiſſe in Galliis VValdeberto Abbate, poſt Synodum Matiſconenſem: quo ex tempore Luxovienſes abjecêre ſingulares Scottorum ritus, quos Bobienſes aut nuſquam admiſerunt, aut citiùs repudiarunt.

CXXXIII Hujus rei deſumo argumentum ex Actis Bertulfi tertii Abbatis Bobienſis, qui primo regiminis ſui anno à Dertonenſi Epiſcopo de Cœnobii ſui libertate ſollicitatus, Romam confugit ad Honorium Papam. Is compertâ Bertulfi adventûs cauſâ, *de induſtria quærit, quæ ſit conſuetudo regularis diſciplinæ* in Monaſterio Bobienſi. *Cúmque cuncta alacri animo in aures Præſulis digeſſiſſet* Bertulfus; *placuit Honorio regularis ſeries, religionis cultus, ac humilitatis indicia.* Tum *præbuit optatum munus, privilegia ſedis Apoſtolicæ largitus eſt: quatenus nullus Epiſcoporum in præfato Cœnobio quolibet jure dominari conaretur*. Id contigit anno DC.XXVIII. qui Bertulfi regiminis primus erat. Quam adverſi fuerint Romani Scottorum ac Brittonum ritibus, manifeſtum eſt ex iis, quæ in Britannia Inſula per Auguſtinum, aliosque à Gregorio Magno Româ miſſos, patrata leguntur apud Bedam: ex quo diſcimus Scottos ac Brittones Schiſmaticorum loco fuiſſe habitos. Si tonſuram, aliosque Scottorum mores atque ritus tum ſervaſſent Bobienſes; nequaquam ſanè eorum conſuetudines

Columbanus cur Regulam S. Benedicti admiſerit Bobium.

Beda hiſt. lib. 2. cap. 2.

tudines exoticamque diſciplinam probaſſet Honorius Papa ; multò minùs immunitatis privilegium Bertulfo ac Bobienſibus Monachis impertiſſet. Eo igitur tempore Romanis ritibus adhærebant Bobienſes ; an ab ipſis primordiis, nunc inquirendum eſt.

In Actis S. Attalæ Abbatis, qui Bertulfi deceſſor, Columbani ſucceſſor proximus fuit, apud Jonam invenio Bobienſes Monachos contra eum inſurrexiſſe, conquerentes, *ſe nimii fervoris auſteritatem ferre non poſſe & arduæ diſciplinæ pondera portare non valere*: nec quoquo tandem pacto per virum ſanctum in officio ſuo retineri potuiſſe : ſed alios *marinis ſinibus receptos*, alios *locum eremi ob libertatem habendam petiiſſe*. Haud abſimile factum iſtud ab Agreſtii diſcidio, quod Luxovii contigiſſe ſuperiùs vidimus. Verùm illud intereſt diſcriminis, quòd Agreſtius cum aſſeclis ſuis Scottorum ritus ſingulares carpebat : Bobienſes ſolam *nimii fervoris auſteritatem*, *& arduæ diſciplinæ pondera* cauſabantur. Ex quo intelligitur, ſimultatem hanc non proceſſiſſe de Scottorum moribus : quos ſinè dubio objeciſſent Bobienſes illi ſeditioſi, idque notaſſet Jonas in Actis Attalæ, ut in Actis Euſtaſii. Sub ipſo proinde Columbano, id eſt ab ipſis Bobienſis Cœnobii primordiis, Romanos ritus admiſère Bobienſes, ſimulque Regulam S. Benedicti, ut Paſchaſius Radbertus auctor eſt. CXXXIV

Moveat fortaſſe nonnullos, cur Columbanus potiùs in Bobienſe Cœnobium Romanos ritus admiſerit, quàm in Luxovienſe. Ejus rei duplicem afferri poſſe cauſam exiſtimo. Una eſt, quòd Columbanus Luxovium condidit ſub annum DXC. ante adventum Auguſtini ejuſque ſociorum in Britanniam inſulam : poſt quorum adventum, atroces inter eos ac Brittones ſimultates excitatæ ſunt cauſâ rituum diverſorum à Romanis. Hinc eſt, quòd Columbanus, qui ejuſmodi diſcidia non prævidit, patrios ritus Luxovienſibus ſuis præſcribere non dubitavit. At cùm hos ritus tantarum cauſam turbarum exſtitiſſe poſteà animadverteret ; in Italiam profectus, eos ſaltem magna ex parte abdicavit, Romanoſque Bobienſibus ſuis impoſuit. Sic enim (quæ altera præmiſſi diſcriminis ratio eſt) à Romano Pontifice, cui vicinior erat, gratiam inire ſe poſſe reputavit, veritus ſcilicet, ne pro contrariis moribus ſchiſmaticorum hominum loco haberetur. Itaque pro tonſura Scottica Romanam uſurpavit, Paſchalis feſti legitimum admiſit tempus, eoſque ſolos retinuit patrios ritus, quos Romanis non ingratos fore exiſtimavit. Ad hæc, Regulam S. Benedicti cum ſua adunatam Bobienſibus propoſuit, quam videlicet meliùs quàm antea noverat. Nimirum cùm Luxovienſe Monaſterium erexit, Gregorius Magnus nondum ſcripſerat Dialogorum libros, in quibus S. Benedicti facta poſteris commendavit : ejuſque Regulam *diſcretione præcipuam*, *ſermone luculentam* nondum prædicaverat. Propterea Columbanus, cui minùs perſpecta erat ejus Regulæ præſtantia, ſpecialem Regulam in Luxovienſium gratiam condidit. At poſtquàm acceſſit in Italiam, ubi omnia Latinorum Monaſteria ſub S. Benedicti Regula militabant ; poſtquàm ejus Regulæ elogium Gregorii Magni oraculo pronuntiatum accepit ; poſtquàm eamdem Regulam Latinis Monachis ab eodem Pontifice propoſitam, & à Bonifacio Papa IV. in Synodo Romana laudatam animadvertit; tum ne ab aliorum Monachorum Inſtitutis penitus recedere videretur, hanc Regulam cum ſua conjunxit, Bobienſibus commendavit ac præſcripſit. CXXXV.

Hæc ſunt, quæ de utriuſque Regulæ conjunctione, tum in cœnobiis per Columbanum ejuſque diſcipulos erectis, tum in aliis Gallicanis facta obſervare potui, adhibitis (quantum in me fuit) certis probatiſque argumentis, Concluſio pro Sæculo VII.

reje-

rejectis inanibus conjecturis, quæ veritatis cognitionem non tam promovere; quàm obſcurare ſolent. Ex his demonſtrare conatus ſum, Regulam S. Benedicti per ſæculum ſeptimum viguiſſe ubique Galliarum, receptam apud Luxovienſes ſub primis Columbani diſcipulis, ab ipſis primordiis apud Bobienſes: quod poſtremum ſi minùs exploratum nonnullis videatur, certè maximè probabile eſſe inficiabitur nemo, qui Paſchaſii Radberti auctoritatem, aliaſque rationabiles conjecturas à me huc allatas æqua lance expenderit. Si quis eamdem Regulam apud Luxovienſes etiam ab initio convaluiſſe contendat; ejus ſententiæ lubens ſubſcribam, ubi hanc partem congruis probationibus aſſertam perſpexero. Interim quanta ſæculo ſexto per beatum Maurum Regulæ noſtræ propagatio facta fuerit, quatenus ſcriptorum inopia & temporum longinquitas patientur, breviter exponam.

CXXXVI Regulæ noſtræ propagatio Sæculo VI. Initium duco à S. Odilone Cluniacenſi Abbate, qui in vita ſancti Maïoli de Regulæ noſtræ propagatione hæc habet. *Proceſſu temporis, poſt tranſitum videlicet ſupradicti piiſſimi Patris, per B. Maurum ejus diſcipulum omnis pœnè Gallia ejus Inſtitutionis ſuſcepit exordium. Deinde per eum & eos, quos ipſe ad juſtitiam erudivit, per plurima temporum ſpatia eadem religio ad cumulum perfectionis excrevit.* Eadem eſt ſententia Leonis Marſicani, in Chronici Caſinenſis lib. I. cap. I. ſcribentis, *per S. Maurum* ſcilicet, *ejuſque diſcipulos omnem ordinem & regularis diſciplinæ normam, quæ per S. Patrem Benedictum fuerat conſtituta, per totam Galliam diffuſam ac diſſeminatam fuiſſe.* Utrumque hoc teſtimonium confirmat VVlfinus Boëtius Ludovici Pii compar, in libello de vita S. Juniani Abbatis Mariacenſis apud Pictones: qui Junianus Chlotario Francorum Regi de ipſius vitæ genere ſciſcitanti reſpondit, ſe *ſub monaſtico ordine vitam degere, & Monachis prælatum, & beatiſſimi Benedicti Inſtituta ſervare.*

Idem quoque conſtat de S. Martino Abbate Vertavenſi, de quo hæc lego in priori ejus Vita. *Monaſterium inſtituit, quod Vertavum dicitur, in quo turmam Chriſto militantium aggregans, ipſe quoque cum eis regulari lineæ morum ſe ſubdidit, quam Regulam priorum Patrum decretis inſtitutam à Tranſalpinis ferunt regionibus ab ipſo delatam.* Hæc cùm de S. B. Regula ex Italia per Martinum allata dubitanter dixiſſe videretur Anonymus iſte ſæculi X. ſcriptor; Martinum ſodalibus noſtris indubitanter adſcribendum eſſe non putavi. Verùm alter ejuſdem Vitæ ſcriptor omnem ejus rei dubitationem ademit his verbis: *Regulæ quoque beatiſſimam ſtatuit normam, quam ſatis arduam, & diſcretionis cenſurâ præcipuam olim ipſe à Tranſalpinæ regionis partibus fertur detuliſſe.* Ubi ſecundus iſte auctor indubitanter affirmat, Martinum in Vertavenſi Monaſterio ſtatuiſſe *Regulæ beatiſſimam normam, diſcretionis cenſurâ præcipuam*: quod Benedictinæ elogium eſt à Gregorio Magno aptatum, tametſi idem auctor non ita incunctanter aſſerere audeat, hanc Regulam è *Tranſalpinæ regionis partibus* à Martino fuiſſe delatam. Itaque ex hujus auctoris teſtimonio intelligimus, Martinum Vertavenſibus Monachis Regulam hanc præſcripſiſſe, immo & pluribus aliis Monaſteriis ab ſe erectis, quibus non aliam utique impoſuit, quàm principi Aſceterio. De aliis porrò à Martino erectis ita ſcribit primus Vitæ ſcriptor. *Plura præterea condens Cœnobia, multaque devotorum aggregans collegia, uſque ad trecentorum & eò ampliùs diſcipulorum greges traditur cumulaſſe numerum.* Idem clariùs explicat alia ejuſdem Martini Vita hoc modo. *Ex ejus ergo loci ſancto coturbenio, velut fertili apiaſtro, cæleſtis inſtitutionis melle redolentia tanta erupcrant examina, ut mirum in modum tota ex eorum coadunatis floribus flagraret Neuſtria.* Nam Martinus *ab hoc loco digreſſus, plurima undique vitæ regularis conſtruxit cœnobia, in quibus Monachorum*

mul-

multitudo inerat magna: adeò ut tercentenus multitudine vinceretur numerus, quibus communis erga Deum & ſanctæ vitæ propoſitum coalebat affectus. Non ſolùm ergo in Vertavenſi, ſed etiam in aliis à Martino per Neuſtriam conditis viguit Regula S. Benedicti: quam potiùs à S. Mauro apud Andegavos commorante, quàm ex Tranſalpinis partibus Martinus accepiſſe mihi videtur. Ex his Monaſteriis duplex erat apud Durivum, virorum unum, alterum Sanctimonialium.

Eidem etiam auctori Ordericus Vitalis tribuit originem Cœnobii ad duos gemellos apud Bajocaſſes: ubi S. Ebrulfus, poſteà Uticenſis Abbas, monaſticæ vitæ tirociniis informatus eſt. Orderico non obſcurè ſuffragatur altera S. Martini Vita, in qua *Neuſtria hujus floribus fragraſſe* perhibetur. Certè Ebrulfus in libello de ejus vita verſibus Gallicis ab annis quadringentis ſcripto Regulam Sancti Benedicti Uticenſi Monaſterio præſcripſiſſe dicitur. Idem proinde præſtiterit in aliis Cœnobiis omnino *quindecim, tam virorum, quàm mulierum*, ab ſe inſtitutis. Hinc apparet, quantum Martino Vertavenſi Abbati debeat publica res Benedictina; nec immeritò proinde noſtris adſcribendum eſſe. Hinc ſi aliquando primum Actorum noſtrorum Sæculum recudi contingat, ejus Vitam non minutioribus ſed majoribus typis donari velim. *Orderic. hiſt. lib. 6.*

Ceterùm non ſolùm in Provincia Turonenſi ac Rotomagenſi nota erat ſæculo VI. Regula Benedictina, ſed etiam in Arelatenſi, probante Regula S. Aureliani ejus urbis Epiſcopi, „ qui Regulam S. Benedicti præ oculis ha„ buit procul dubio, inquit Carolus Cointius, cùm ſuam conderet, in qua „ meminit Completorii à S. Benedicto inſtituti. „ Et quidem in utraque Regula Aurelianus cavet, ne *extra menſam communem quicquam cibi potuſve accipere liceat abſque infirmis, & illis qui minoris ſunt ætatis*, quod Statutum omnino reſpondet Regulæ S. Benedicti cap. 43. Aurelianus etiam infirmis carnium uſum concedit, ſanis negat, uti & S. Benedictus. Adde libellum de Vita S. Augendi Jurenſis Abbatis, de quo auctor ejus æqualis hæc commemorat. *Iſte Abbas ſanctus menſulam ſuam, ut quoſdam facere nuper audivi, nec victum umquam exceptavit à Fratribus*. Quibus verbis notare videtur S. Benedicti Regulam, quæ menſam Abbatis cum hoſpitibus ſtatuit cap. 56. Verùm quantos progreſſus in aliis Galliarum partibus ſæculo ſexto fecerit Benedictinum Inſtitutum, impoſſibile eſt explicare per partes: tametſi S. Odilo Cluniacenſis ſæculo XI. Abbas perſuaſum habuit, *omnem penè Galliam per B. Maurum ejus Inſtitutionis ſuſcepiſſe exordium*. Quod etiam adſerit Leo Marſicanus. Hoc argumentum nemo meliùs concludat, quàm V. C. Dadinus Alteſerra, cujus hæc verba ſunt in Aſceticôn lib. 1. cap. 15. *In Occidente quinto ſæculo, religione quoque intepeſcente, ortus eſt ſol, qui ſua luce defectam religionem ac emortuam ſuſcitaret. Hic eſt B. Benedictus, qui propriam religionem non modò inſtituit, & Regulam dedit, ſed & cetera Monaſteria quæ antè erant, ad ſe & obſequium ſuæ Regulæ traxit, & religionem jacentem reſtituit: de quo verè & ſine fuco dici potuit, quod falsò & adulatoriè de Juliano Libanius Orat.* 10. *tom.* 2. Φυγάδα τὴν εὐσέβειαν κατήγαγε, fugitivam pietatem reduxit. *A beato Benedicto miſſus eſt in Galliam beatus Maurus, qui Regulam S. Benedicti tradidit, & per univerſa ferè Monaſteria Galliæ propagavit*. Hactenus Alteſerra. Jam ſatis, ſuperque ſatis de Regulæ noſtræ propagatione per Gallias, dum ſeſe offerat occaſio agendi de aliis regnis.

Digitized by Google

§. VI.

Prima declinatio diſciplinæ regularis in Ordine S. Benedicti, ejuſque lapſus cauſæ.

CXXXVII EX iis omnibus, quæ initio ſuperioris capitis dicta ſunt, intelligitur, quantùm Monachi ab exacta Regulæ S. Benedicti obſervatione deflexiſſent ætate Caroli Magni, & quantùm ad ejus reſtitutionem contulerit Benedictus Abbas Anianenſis. Ad præcavenda verò mala, quibus obnoxii ſumus, non minùs conducit morborum cauſas aperire, quàm ipſa remedia. Proinde antè quàm de reſtitutæ per Benedictum diſciplinæ regularis modis agamus, juverit oſtendere, quibus gradibus ad relaxationem ventum ſit: ut ex majorum detrimento poſteri documentum accipiant.

Variæ fuerunt, ut in aliis rebus, ejus rei cauſæ; aliæ remotæ, aliæ propiùs rem ipſam afficientes. Nam ut ne quid de communi humanæ conditionis inconſtantia loquar, tria maximè ab ipſis monaſteriis exorta morbi principia invenio, primum à Rectoribus ipſis, alterum à Monachis, tertium ab indigentia. Tres etiam cauſas externas, ſcilicet Abbates ſæculares, exterorum cupiditatem, ac bella. De hoc poſteriori cauſarum genere, à quo mali prima labes, ſupervacaneum fuerit multa dicere: cùm nec earum remedia in noſtra poteſtate conſiſtant, nec cautelæ. Grande malum nec paucis verbis deſcribi poteſt, nec multis patitur. Sufficiant hanc in rem, quæ in ſuperioris ſæculi Præfatione expoſui. Ad mali domeſtica principia convertatur oratio.

CXXXVIII *Cauſa 1. lapſûs.* Primum ex Abbatibus regularibus nonnullis repeto: à quibus ut totus regularis diſciplinæ vigor, ita ejuſdem languor & occaſus maximè pendet. Ex his Caroli Magni ævo nonnulli nimia ſeu rigiditate, ſeu indulgentia, ſeu magnificentia, multas rei publicæ monaſticæ clades intulerunt. In cœnobio Fuldenſi eouſque proceſſit Ratgarii Abbatis ferocia, ut Monachis duro operi addictis nec concederet ſpatium feriatis diebus ſacra faciendi: quin immo feſtos dies propria auctoritate reſcinderet; libros, ſtudiaque interdiceret; infirmis remedia, omnibus veſtimenta neceſſaria denegaret, uti Fuldenſes Monachi in libello ſupplici Carolo Magno porrecto conqueruntur. Querelis apud Imperatorem depoſitis, cùm nec ſic deferveſceret Abbatis ſævities, è propriis ſedibus palabundi diſcedere coacti ſunt Monachi: donec abjecto tandem Ratgario, Eigili Abbati piiſſimo regimen commiſſum eſt. Ejuſmodi Rectores, qui duras & ſerviles operas à Fratribus exigebant, *Abbates ſæculares* vocat Hildemarus in Regulæ caput 48., alios qui mitiùs cum illis agebant *Abbates ſpirituales*.

Lege vitam S. Eigilis Abb. hoc Sæculo, & elogium Rabani tom. ſeq.

CXXXIX Neque verò ſolùm in Monaſterio Fuldenſi, ſed etiam in aliis graſſatum eſt hoc malum. Adeò ut Abbates quidam, quorum judicio Regula culparum remedia credit ac pænas; errata Monachorum ſuorum punirent orbatione oculorum, ac membrorum mutilatione. Unde Carolus Magnus in Capitulari

ri anni DCC. LXXXIX. pro monachis edito, præcipit cap. 16., *ut diſciplina monachis regularis imponatur, non ſæcularis, id eſt non orbentur, non mancationes alias habeant, niſi ex auctoritate Regulæ*. Idem Patres Concilii Francofortenſis anno DCC. XCIV. ſtatuunt cap. 18. *Abbates qualibet culpa à Monachis commiſſa nequaquam permittimus cæcare, aut membrorum debilitatem ingerere, niſi regulari diſciplinæ ſubjaceant*. Ex quibus intelligitur, malum hoc latiùs ſerpere cœpiſſe principatu Caroli Magni. Quapropter Fuldenſes Monachi in libello ſupplici jam dicto conteſtantur, ſe præ omnibus optare, ut non ſolùm *unitatem & concordiam* habeant cum Abbate ſuo: ſed & *miſericordiam & familiaritatem, pietatem & modeſtiam in illo ſentiant*, denique ut *quando aliquis de Fratribus praoccupatus fuerit in aliquo delicto, non ſtatim tyrannicâ vindictâ excruciet Abbas, ſed miſericordi diſciplina corrigere feſtinet, converſumque clementer excipiat, nec prava ſuſpicione denuo illum fatiget, vel odio*. Talem pro voto ſuo experti ſunt ipſi Eigilem Abbatem, Ratgarii ſucceſſorem, cujus in diebus *Fratribus pax, cor unum & anima una in Deo fuit*, referente Candido ejus diſcipulo: adeò *ut numquam illi congregatio, nec ille congregationi Monachorum, ullam moleſtiam perturbationis intulerit*. Tales etiam experti ſunt Corbeïenſes Adalhardum (ut de aliis infinitis ſileam) & VValam Abbates præſtantiſſimos, quibus natalium ſplendor uberiorem modeſtiæ materiam ſuppeditavit, non ſuperbiendi, dominandive (ut fit) aut durè agendi libidinem auxit.

Ex adverſo quorumdam Abbatum nimiâ indulgentiâ & felicitate peſſum abiit regularis diſciplina, dum illi non quos & quales, ſed quot haberent Monachos, curabant: nec eos ſpiritalibus, ſed aliis quibuſcumque inferioribus ſtudiis imbuere ſatagebant. Iſtud erratum Carolus Magnus in Brevi Capitularium edito anno Imperii XI. univerſim reprehendit cap. 11. his verbis. *Quam utilitatem conferat Eccleſiæ Chriſti, quòd is qui paſtor vel magiſter nec cujuſcumque venerabilis loci eſſe debet, magìs ſtudet in ſua converſatione habere multos, quàm bonos: & non tantùm probis, quàm multitudine hominum delectatur: plùs ſtudet, ut ſuus Clericus, vel Monachus bene cantet & legat, quàm juſtè & beatè vivat*. Tum ſubdit. *Quamquam non ſolùm minimè in Eccleſia contemnenda ſit cantandi vel legendi diſciplina, ſed etiam omnimodis exercenda. Sed ſi utrumque cuilibet venerabili loco accedere non poteſt; tolerabiliùs tamen ferenda nobis videtur imperfectio cantandi, quàm vivendi*. Ita piiſſimus Imperator. Hinc ſtatuit in Capitulari Aquiſgranenſi anni DCC. LXXXIX. *ut ad Monaſteria venientes, ſecundùm regularem ordinem primò in pulſatorio*, ſeu in domo novitiorum, qui pulſantes dicti, *probentur & ſic recipiantur*. Senſerant malum illud Fuldenſes Monachi, qui in libello ſupplici ad eundem Auguſtum deprecantur, *ut nullus ante probationem ſuſcipiatur, neque corpori Monaſterii ſocietur: ne fortè aliquis magìs propter commoda terrena, quàm propter æternæ vitæ amorem ſe monaſterio ſociare voluerit; & receptus inhoneſto ſuo more conturbet Fratres*. Huc ſpectat cap. 16. Francofurtenſis Concilii, *præmia pro introeuntibus in Monaſterium requiri* prohibentis. CXL Cauſa 2.

Alia labefactatæ diſciplinæ cauſa ex nimia ædificiorum magnificentia orta eſt, quam eodem loco idem Imperator notat his verbis. *Et quamvis bonum ſit, ut Eccleſiæ publica ſint ædificia: præferendus tamen eſt ædificiis bonorum morum ornatus & culmen, quia in quantum nobis videtur, ſtructio Baſilicarum veteris legis quamdam trahit conſuetudinem: morum autem emendatio propriè ad novum Teſtamentum & Chriſtianam pertinet diſciplinam*. Hac de re Fuldenſes Monachi apud eumdem Imperatorem in libello jam dicto expoſtulant, ſuppli- CXLI Cauſa 3.

 can-

cantes, *ut ædificia immenſa atque ſuperflua, & cetera inutilia opera omittantur, quibus Fratres ultra modum fatigantur, & familiæ foris diſpereunt : ſed omnia juxta menſuram & diſcretionem fiant.* Lectu dignum eſt exemplum VVlſtani Epiſcopi VVigornienſis, qui referente VVillelmo Malmesburienſi, *cùm Monaſterii VVigornienſis novam Eccleſiam perfeciſſet, & veterem Eccleſiam, quam S. Oſvvaldus conſtruxerat, ſubrui videret; lacrymas fundendo dixiſſe fertur: Nos miſeri Sanctorum opera deſtruimus, ut nobis laudem comparemus. Non noverat illa felicium virorum ætas pompaticas ædes conſtruere : ſed ſub qualicumque tecto ſeipſos Deo immolare, ſubjectoſque ad exemplum attrahere. Nos econtrà nitimur, ut animarum negligentes curam, accumulemus lapides.* Hæc verò cenſura minimè cadit in eos, qui non modò regularem diſciplinam in Cœnobiis pænè emortuam denuo excitant, ſed & collapſa inſtaurant ædificia, vetereſque parietinas ſarciunt : quatenus ſolida atque æternùm (ſi fieri poſſit) duratura pietati domicilia & congruas locorum dignitati ac celebritati ædes reſtituant. Neque enim decorum fuerit, Baſilicis Auguſtiſſimis, quas Regum, aliorumque Fidelium pietas pro Monachis erexit, circumponere humiles ac rudes caſas. Quamquam ab his etiam locis longè abeſſe debet vana & inanis ornamentorum oſtentatio, quæ inſanos ſumtus in ſpecioſa, ſuperfluaque ædificia profligat. Lege Petri Damiani epiſtolam 2. lib. 8.

CXLII Cauſa 4. Monachis & Abbatibus nonnullis communis fuit morbus, habendi cupiditas, non extremum vitæ Monaſticæ venenum. Id maximè diſcipulis ſuis præcavebant Adalbertus & VVala Corbeïenſes Abbates, teſtante Paſchaſio Radberto in lib. 1. de VValæ geſtis cap. 18. *Ad hoc quippe*, inquit, *duo iſti eximii fundamenta in gentibus ad boream civitatis cùm ponerent unà cum turribus, & propugnaculis ſuis, tria iſta omnino monebant : ne rebus multùm diteſcere gauderent, neque divitias ſæculi appeterent, ita ut in eis cor apponerent : ſed omnino delicias & voluptates, acſi venena fugerent. Ad ultimum, ne ullis, acſi pro religione, honoribus & faſtu delectarentur ſuperbiæ; ne fortè ex toto fateſcerent, & in vacuum deperirent, ſicut in Galliis*, inquit, *multas deperiſſe à religione Eccleſias bene olim fundatas cernimus. Quapropter iſti multis jam edocti exemplis, ſuos præmonebant filios, ne rebus affluerent humanis, pro quibus ſæculo deſervirent : ſed ut eſſent pauperes ſpiritu, humiles & manſueti, mites ac miſericordes, & juſtitiam ſemper in omnibus eſurientes, quatinus de illis omnes bene vellent propter munditiam cordis eorum, bene optarent; ne propter invidiam rerum & felicitatem eis inviderent, & opprimerent eos ſæculi ſervitute.* Lege ſequentia apud eumdem auctorem. Cupiditati affinis eſt alia labes nempe retinendæ rei familiaris nimia ſollicitudo, & litigandi miſera conditio, quæ ſanctiſſimas quaſque Chriſtianæ pietatis leges corrumpit. Servos Dei à ſæculi rebus abſtractos revocat ad forenſes tumultus, immo etiam aliquando loca ſacra in forum convertit. Hanc peſtem, veluti monaſticæ religioni penitus exitialem, meritò damnant Congregationis noſtræ Præfecti; eamque, quantum in ſe eſt, funditus extinguere conantur. Sed eò evaſit ſæculi iniquitas, ut Monachis, aut bonis omnibus cedendum ſit, aut ſubeunda litigandi neceſſitas. Hanc porrò neceſſitatem ſi in gravioribus cauſis admittere licet, certè pro levi detrimento non licet. Qui ſecùs ſentiunt, quantùm ab Evangelii ſenſu abſint, nondum ſatis intelligunt.

CXLIII Cauſa 5. Ex cupiditate oriri ſolet non copia ſed inopia, aliud grande malum, quod ruinæ Monaſteriorum ultimam manum impoſuit. Exſulare quippe debet à Monachis rerum cupiditas; ſed non poſſeſſio ipſa, quæ Deo vacantibus

ne-

neceſſaria eſt. At mirâ Dei providentiâ contingit, ut quò quis plùs cupit, eò magis inops fiat; & ſi quidem divitiis affluit, ab aliis ſpolietur, dum cupiditas omnium invidentiam ad ſe trahit, ut ſuperiùs ex Paſchaſio obſervabam. Et inopia quidem, ſi modò ſumma non eſt, virtuti materiam ſubminiſtrat hominibus temperantiæ Chriſtianæ amantibus: *& ubi caritas eſt, etiam exigua ſufficiunt*, inquit Ardo in Vita Benedicti Anianæ Abbatis. At verò è contrario cupidos & avaros ad extremas anguſtias rerum tenuitas redigit, eaque ad omnia flagitia ſternit viam. Quanta mala pepererit ætate Caroli Calvi indigentia Monaſteriorum, in primis Patres Concilii Vernenſis anno DCCC. XLIV. celebrati docent nos cap. 3. *In locis ſanctis, hoc eſt Monaſteriis, alios ſtudio, nonnullos deſidiâ, multos neceſſitate victûs & veſtimenti à ſua profeſſione deviare comperimus*. Et miſerandis vocibus id ampliùs exponunt cap. 12. *Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis noſtræ, quam qua intentione fundimus, dederit Deus, ut vos, ac Proceres, ceterique fideles, ea devotione ſuſcipiatis. Videmus enim iram Dei nobis & vobis imminere, cùm pro rapinis & immanibus aliis ſceleribus; tum etiam maximè, quòd Eccleſiæ facultates, quas Reges & reliqui Chriſtiani Deo voverunt ad alimentum ſervorum Dei & pauperum, ad exceptionem hoſpitum, redemptionem captivorum, atque templorum Dei inſtaurationem; nunc in uſu ſæcularium detinentur. Hinc multi ſervi Dei penuriam cibi & potiùs ac veſtimentorum patiuntur; pauperes conſuetam eleemoſynam non accipiunt; negliguntur hoſpites, fraudantur captivi; & fama omnium meritò laceratur. Et quidem ſi hæc à paganis pateretur Eccleſia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppreſſi à filiis noſtris, hoc eſt ab his; quos vel nos vel deceſſores noſtri in Chriſto genuimus. Chriſtianos eos noſtro miniſterio facientes, nullam patientiæ conſolationem recipimus: quoniam de illorum interitu formidamus*. Hæc & alia plura Epiſcopi in ea Synodo congregati non magis patheticè, quàm piè, ad Carolum Calvum. Cùm verò quidam ad detrahendas Monaſteriis aliiſque Eccleſiis facultates egregio prætextu uterentur, quòd ſcilicet divitiæ venenum eſſent Eccleſiæ; ad hoc ſpecioſum argumentum reſpondent Patres Concilii ſexti Pariſienſis in lib. 1. cap. 18. *Convenit Paſtoribus Eccleſiarum res Eccleſiæ poſſidere, non ab his poſſideri; &, ut Proſper * ſcribit, eas poſſidendo debent contemnere, & non ſibi, ſed aliis poſſidere. Conſtat autem Sanctiſſimos Pontifices, qui cum Chriſto remuneratore ſuo regnant, quorum nos indigni locum tenemus; res Eccleſiæ, non ſibi ſed aliis poſſediſſe; & non ad ſuam gloriam & delectationem, ſed potiùs ad Dei honorem & fidelium commoditatem eos his uſos fuiſſe --- Ceſſet ergo ambitio, quæ dicere ſolet, nimis rerum habere eccleſias Chriſti: & perpendat, quia quantæcumque ſunt res Eccleſiæ, ſi eo modo quo diſpenſandæ ſunt, diſpenſentur, nimiæ non ſunt. Cupiditas quippe, immo negligentia quorumdam diſpenſatorum, non Eccleſiæ amplæ res, in vitio ſunt. Mira namque res, ambitio mundialis ſatis non habet, & Eccleſia Chriſti nimiùm habet*. Certè multas opes olim poſſedit Ordo S. Benedicti in nonnullis Monaſteriis: ſed iis etiam rectè uſi ſunt majores noſtri. In Cœnobio Cluniacenſi una die ſeptemdecim millia pauperum congrua ſtipe donati ſunt, ut legitur apud Udalricum. Denique quot & quanta mala etiam Ordini attulerit direptio rei familiaris, teſtantur omnes eorum temporum auctores, Letaldus Monachus de Cœnobio Mitiacenſi, Chronographus Anonymus de Fontanellenſi, Ingulfus Abbas de Crulandenſi, & Johannes Monachus de toto Ordine S. Benedicti initio lib. 3. de Vita S. Odonis Cluniacenſis. Hinc intelligitùr, quàm verum ſit id quod Concilium Aquiſgranenſe ſub Ludovico Pio ſcriptum reliquit, cap. 115. *Monachis, quia nihil*

Ardo n. 41.

** immo Julian. Pomerius lib. 2. de vita contemplat. cap. 9.*

Udalric. lib. 3. Conſuet. Cluniac. c. 12.

Digitized by Google

nihil ſibi proprium reliquerunt, manifeſtum eſt illos copioſioribus Eccleſiæ ſumtibus quàm Canonicis, qui ſuis & Eccleſiæ utuntur rebus, indigere.

CXLIV Cauſa 5. Hæc inopia procedit quidem ex ſæcularium rapacitate tanquam ab extraneo principio: at varias ſubinde à Monachis ipſis etiam cauſas habet, quales ſunt incuria ſui ſtatûs, negligentia Regulæ ac monaſticæ diſciplinæ: qua ſemel violata, neceſſe eſt temporales quoque facultates peſſum ire. Hinc rectè Hildebertus Cenomannenſis Epiſcopus in epiſtola 38. ad Ecoliſmenſem Antiſtitem. *Inter tot ſacræ profeſſionis injurias, hoc etiam præjudicio reſpublica premitur, ut quia Monachi ab infeſtatione Ordinis non abſtinent; ab infeſtatione Monachorum ſæculares minimè abſtineant. Res ſanctuarii rapinis expoſitæ, diſpoſitæ flagitiis, exteriùs violentiâ, vinolentiâ & petulantiâ interiùs atteruntur.* Ætate Caroli Magni in Ordine noſtro etiam locum habuit hæc labes, dum eſſent Monachi complures, qui, referente Ardone, ſic diſciplinam regularem abjecerant, ut Regulæ præcepta penitus ignorarent; & ſtatûs ſui immemores, Monachos abnegarent ſe ſe, Canonicos profiterentur. Hæc ferè cauſæ ſunt corruptæ per id tempus diſciplinæ regularis. Nunc de malorum remediis agendum.

§. VII.

Remedia his malis adhibita.

CXLV Benedictus remediorum præcipuus auctor. IN omnibus remediis primum locum tenet peritus Medicus, qui morbos pro ſuo cujuſque genere peritè tractare ac curare feliciter valeat. Regulari Ordinis S. Benedicti diſciplinæ jam labenti, & ad defectum vergenti alterum Benedictum Deus opt. max. providit: ut ſicut per magnum Benedictum hæc ſancta Inſtitutio acceperat exordium; ita ab æquivoco reſtitueretur. Hinc Benedictum Anianenſem Abbatem, tanti operis adminiſtrum, Theodulfus Aurelianenſis Epiſcopus, cum ſancto Patre Benedicto conferre non dubitavit in carmine 6. libri 2.

Quod fuit Auſoniis Benedictus rector in arvis,
Hoc modò tu in noſtris es, Benedicte, locis.

Quia verò tantæ molis opus per unum hominem perfici non poterat; adjutores acceſſêre in primis Carolus Magnus & Ludovicus Pius, qui Regia auctoritate pios optimi viri conatus juvare non deſtiterunt. Accepta ſiquidem ab eis poteſtate Benedictus luſtravit Galliæ Monaſteria, morum excuſſit errata, eiſque remedia opportuna adhibuit. Huc varia pro Monachis condita Capitularia, indictæ variis in locis Synodi, in quibus ſancita ſunt ſalubria Reipublicæ monaſticæ decreta, maximè in Synodo Aquiſgranenſi anni DCCC. XVII., quæ magno operi ſupremam impoſuit manum. In ea Synodo condita ſunt capitula LXXII. Tot enim enumerat Leo Marſicanus in Chronici Caſinenſis lib. 1. cap. 16. & Chronographus Monaſterii S. Vincentii ad Vulturnum; tametſi variat numerus in libris editis & mſs. ad varias capitulorum diviſiones. Omnia verò iſtius Synodi decreta in articulos triginta & unum redegerunt, & ad S. Galli monaſterium direxerunt Grimaldus & Tatto Monachi: quos Articulos in appendice noſtra legere licet. Porrò his Synodi capitulis quædam adjecit Benedictus maximè pro officio divino, ut ſcribit Ardo in ipſius vita. Jam totius negotii œconomiam inſpiciamus.

(Margin: Synodus Aquiſgranenſis ob id habita. — Ardo n. 52.)

CXLVI In primis viſum eſt operæ pretium quoddam Congregationis corpus conſtitue-

ſtituere, & omnia Monaſteria conformare ad æqualem quamdam vitæ rationem : ut Monachi ejuſdem profeſſionis iiſdem ritibus addicti, mutuis ſe ſe exemplis ad regularem diſciplinam accenderent. Ejus rei cura præcipuè Benedicto demandata eſt : cujus operâ, teſte Ardone, *cuncta Monaſteria ita ad formam unitatis redacta ſunt, acſi ab uno magiſtro, & in uno imbuerentur loco. Uniformis* quippe *menſura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus cunctis obſervanda eſt tradita*. Inſigne iſtius præclaræ Inſtitutionis ſpecimen nobis exhibet epiſtola quorumdam * Augienſium Monachorum, qui in Galliam, explorandæ gratiâ regularis diſciplinæ ab ſuis miſſi, eam duodecim capitulis comprehenderunt. Hæc verò capitula, quorum primam editionem cum aliis multis eruditiſſimo Baluzio acceptam referre debemus, condita videntur ante Synodum Aquiſgranenſem, quæ ritus in Anianenſi Monaſterio, aliiſque per Benedictum ordinatis inſtitutos comprobavit, & ubique obſervari præcepit.

Decretum pro uniformi vita.

* *Exſtat in Appendice noſtra*.

Hæc prima fuit ſpecies Congregationis ſub Regula S. Benedicti. Nam cùm omnia Galliæ Monaſteria ab ſe invicem antea ſeparata fuiſſent, nulli generali Præfecto ſubjecta : omnia tum primùm ad formam quamdam unionis coaluêre, & unius Benedicti regimini, correctioni, & emendationi ſubeſſe cœperunt. Verùm rudis hæc fuit Congregationis forma. Nam mortuo Benedicto de ſucceſſore, qui totius corporis pondus humeris exciperet, proviſum non eſt ; ſicque contigit, ut eo cadente unumquodque Monaſterium pedetentim ad varios pro libitu ritus moreſque denuo abierit, maximè accedente Nortmannorum tempeſtate. In Caſinenſi tamen cœnobio, quod etiam de aliis nonnullis ſentire par eſt, Aquiſgranenſis Concilii capitula eâdem fere religione, qua S. Benedicti Regula, obſervata ſunt uſque ad tempus Leonis Marſicani, cujus relatu id diſcimus.

Chron. Caſin. lib. 1. c 16.

Conſtituto corpore, prima Patrum agitatio fuit de Regulæ frequenti lectione ac meditatione : qua de re prima condidêre capitula, rati, ut rei publicæ Monaſticæ ſalutem ex Regulæ obſervatione; ſic ejuſdem obſervationem ex meditatione pendere.

CXLVII Regulæ lectio inculcata.

Denique capite 3. actum eſt de Officio divino, ſtatutumque, *ut officium, quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi*. Et tamen Ardo tradit Benedictum ſanciviſſe, ut diurna officia juxta Romanum morem Pſalmo CXVIII. perſolverentur, non ſecundùm Regulæ præſcriptum, tametſi Benedictus quotidie præter *curſum*, id eſt ſollemnes ritûs Romani preces, quas horas diurnas vocant, *regulare* explebat *officium*, quod de Regulæ pſalmodia interpretor. Certè ante prædictam Synodum lectiones tres in matutinis vigiliis canebant Caſinenſes, teſtante Theodemaro Abbate in epiſtola ad Carolum, *ne à ſancta Romana Eccleſia recedere viderentur*. Et Carolus Magnus in Capitularis Aquiſgranenſis cap. 80. ſtatuerat, *ut Monachi cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragerent*, utì genitor ejus Pippinus fieri præceperat, quod tamen de ſolo cantu, non de pſalmorum numero ac ſerie intelligendum. Anno ſiquidem DCCCII. in Synodo Aquiſgranenſi ſtatutum eſt, *ut in Monaſteriis Regulam S. Benedicti ſervantibus* (nam & Canonicorum Monaſteria erant) *officium S. Benedicti facerent, ſicut Regula docet*, ex Chronico Moiſacenſi. Et tamen VValafridus Strabus in lib. de Rebus eccleſiaſticis cap. 25. conqueritur, quòd ſuo tempore Monachi à ritu pſalmodiæ S. Benedicti receſſiſſent. Quod de paucis tantùm, non de univerſis cœnobiis interpretandum eſſe conſtat ex Amalario ejus temporis auctore, qui Monachorum divina officia à clericalibus diverſa tum fuiſſe teſtatur in

CXLVIII Officium divinum ut ordinatum.

Sup-

Supplemento libri 4. de Officiis Divinis, quod ſupplementum in tom. 2. Analectorum à me editum eſt.

CIL Statuta pro Abbatibus. Abbatum nimia ſeveritas in Monachos repreſſa eſt edito decreto, ut quibuſque neceſſaria ſuppeditarent, maximè infirmis: & ut ne menſam alibi, quam in communi refectorio, lectum non niſi in dormitorio haberent; contentique eſſent Fratrum regulari menſura in victu ac veſtitu. Ad hæc multa pro Monachis capitula edita ſunt, tum ad ritè probandos Novitios; tum ad reſtituendum laborem, qui corpore exercetur; tum ad reformandam veſtimentorum menſuram, formamque; tum ad præſcribendam victus rationem ſanis & infirmis.

CL pro Novitiis. Ut incautæ Novitiorum ſuſceptioni provideretur, ſtatutum eſt cap. 34. *ut Novitio non facilis in Monaſterio tribuatur ingreſſus; & ut in cella hoſpitum, probationis causâ, hoſpitibus ſerviat paucis diebus. Res verò ſi quas habet, parentibus ſuis commendet. Expleto autem probationis ſuæ anno, ſecundùm quod Regula præcipit, indè faciat. Ipſe verò nec tondeatur, nec veſtimenta priſtina immutet, priuſquàm obedientiam promittat*. Hæc paucis explicanda ex Hildemaro, Regulæ noſtræ commentatore perantiquo. Primùm vitæ Monaſticæ Canditatus ad portam Monaſterii exteriorem, id eſt in cella ibidem pro ejuſmodi Canditatis inſtructa, morabatur *per quinque dies*. Deinde probatâ ejus conſtantiâ, admittebatur in cellam hoſpitum *adhuc laicus*: ibique committebatur hoſpitii cuſtodi, cujus juſſis obtemperabat, diſcalceando hoſpites, focum inſtruendo ac lectos, aliaque id genus præſtando, quibus explorarentur ejus mores. Tum poſt exactos in hoſpitio menſes duos, ei Regula prælegebatur *ſub duobus vel tribus diebus*: poſteà verò ſi ad eam ſervandam ſe parem eſſe teſtabatur, tunc indutus *ſuis bonis veſtimentis*, id eſt *loricâ, ſcuto, lanceâ, ſpathâ & balteo*, in Capitulum adducebatur. Poſt exhortatorium Abbatis ſermonem, ſi ſæculo nuntium remittere pergebat; acceptis rurſus induciis, denuo in Capitulum accedebat eodem ritu: & ibi coram Fratribus, aut *balteum & armillas, aut ſpatham ſolummodò deponebat*. Jam ſi ad ſæculum reverti pernegabat; tunc ibidem *omnibus veſtimentis ſuis* abjectis *radebatur*, & *aliis veſtibus*, id eſt *Clericalibus ſuis induebatur*. Poſtmodùm in cellam Novitiorum perductus reliquum ibi probationis tempus exigebat. Et ſiquidem in propoſito perdurabat ſuo, ſollemnem profeſſionem emittebat poſt decem menſes: ſin verò, *liber diſcedebat à profeſſione monachica*, non à clericali: propterea quòd Nicæni Concilii cap. 12. ſancitum erat, ut iis qui *vocati per gratiam ſemel militiæ cingulum depoſuiſſent*, ad ſæculum reverti nequaquam integrum eſſet. Alium ritum obſervabant nonnulli, qui non niſi poſt annum probationis exactum, arma veſteſque ſæculares deponebant: ut ſcilicet hoc pacto, ſi ad ſæculum ante profeſſionem reverti vellent; non conſtringerentur pœnâ Nicæni Concilii, quod decem pœnitentiæ annos iis, qui militiæ cingulum reſumſiſſent, impoſuit. Et ad hos quidem magis accedere videtur prædictum Synodi Aquiſgranenſis decretum, cui illuſtrando ſuperiora ex Hildemaro adducere viſum eſt operæ pretium. Tandem hunc decreti Aquiſgranenſis ritum abrogavit Congregatio Cluniacenſis, quæ Novitio tonſuram, aliaſque monaſticas veſtes exceptâ cucullâ impertiit, ut tradit Udalricus in Conſuetudinum Cluniacenſium lib. 2. capp. 1. & 2.

CLI De ratione victûs de pinguedine. Inſuper ſanis & infirmis dicta Synodus eam præſcribit victus rationem, ut his carnium uſus conceſſus ſit, illis negatus etiam volatilium eſus, prærquàm certis Natalis Domini & Paſchæ diebus, quibus volatilia permiſſa ſunt. Pinguedinem extra Quinquageſimam ante Paſcha, octo dies ante Adven-

ventum & quaslibet ferias ſextas adhibere ad condienda pulmenta conceſſum eſt. Hujus indulgentiæ rationem affert fragmentum hiſtoricum de Concilio Aquiſgranenſi à me vulgatum in veterum Analectorum tomo 1. *Et quia oleum olivarum non habent Franci, voluerunt Epiſcopi, ut oleo lardivo utantur*. Eamdem rationem tradunt Scriptor Vitæ S. Meinvverci Paderbornenſis Epiſcopi, & Ordericus Vitalis. Addit idem fragmentum ſtatuiſſe Epiſcopos, concordante Domino Papa, *ut Monachi à gravi opere & labore propter honeſtatem ſacerdotij ceſſent; & loco laboris ad horas pſalmos quoſdam nominatos pro vivis & defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis*. Quod ita intelligendum, ut aliquantùm remiſſi ſint corporales labores, ſcilicet graviores; non penitus abrogati, immo præſcripti variis iſtius Synodi decretis, quorum auctores fuêre non Epiſcopi ſed Abbates cum Monachis. Denique in eadem Synodo panis libra *triginta ſolidis per duodecim denarios* definita: hemina vini conceſſa, & loco heminæ vini, de cereviſia menſura duplex.

Orderic. in Hiſt. lib. 8. pag. 712.

CLII de libra panis.

Multos torſit hic locus de libra panis, quam Patres ſic ſtatuunt cap. 57. *ut libra panis triginta ſolidis per duodecim denarios metiatur*, & quidem *antequàm coquatur*, ut Capituli præfert inſcriptio. Adelardus Gazæus in Notis ad Caſſianum id de pretio panis interpretatur, eique ſuffragatur Dadinus Alteſerra, Haëftenus verò de pondere quatuor librarum. Illic panis enorme pretium, hîc enormis menſura. Difficultatem declinaſſe videtur Menardus noſter in Concordia Regularum. Primus (ni fallor) ex recentioribus propius ad rei nodum acceſſit Antonius Yepezius in notis ad Concilium Aquiſgranenſe, quas tomo 3. Chronici Benedictini adjecit. Cenſuit quippe vir doctus eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libram numericam viginti ſolidis computare ſolent, ſolidum verò duodecim denariis: quem eumdem computandi morem in ponderibus etiam olim adhibuerint. Ex qua obſervatione divinavit, libram crudi panis à Synodo deſignatam conſtitiſſe librâ ſeſquimediâ, ut coctus panis conſtaret librâ unâ Pariſienſi more, quæ pro una libra viginti quinque ſolidos exigit, & hanc demum eſſe libram, quam S. Benedictus *propenſam* vocat. Yepezio ſuffragatur Petrus Boërius in ſecundo Regulæ commentario, his verbis: *libra denariorum ideò libra dicitur, quia tantum ponderare ſolebat*. At locum hunc egregiè illuſtrat libellus de hemina vini & libra panis Benedictina anno MDC.LXVII. Gallicè Pariſiis editus, cujus auctor, vir eruditus, poſtquàm de Ordine S. Benedicti bene meruit ſtudio atque operâ ſuâ, nunc in eodem Ordine ipſe meretur ſub ſevera ejuſdem Regulæ diſciplina. Is in libello ſuo ex vetuſtis Francorum legibus obſervat, „ vigeſimam partem unciæ denarium eſſe, duodecim verò ſolidos aſ„ ſem efficere, adeò ut tres unciæ quinque aſſes, & duodecim unciæ libram „ viginti ſolidorum conſtituant; ſolidum verò denarii duodecim. „ Certè in lib. 3. Capitularium cap. 14. editionis Baluzianæ, ab homine qui habuerit trium dumtaxat librarum pretium pro heribanno *ſolidi* triginta exiguntur, *id eſt libra & dimidia*. Hanc verò interpretationem adhibuiſſe videtur Anſegiſus; nam in ſecundo Capitulari anni DCCC. V. ex cujus capite 19. præmiſſa verba ab Anſegiſo deſumta ſunt, non reperitur iſta commentatio. Itaque cùm Patres Synodi Aquiſgranenſis libram panis ante coctionem triginta ſolidis per duodecim denarios conſtantem adſignant; octodecim uncias crudi panis concedunt, ferè quatuordecim aut ſexdecim cocti; quatuordecim quidem, ſi primarius ac levior eſſet panis; ſexdecim verò, ſi ſecundarius. Eòdem fert antiquus Regulæ commentator Hildemarus, qui in Regulæ cap. 30., ubi de puerorum cibo agit. *Libra*, inquit, *viginti duos ſolidos habet, quando crudus*

Gazæus in Caſſ. lib. 5. c. 5.
Dadin. Aſcet. lib. 5.
Haëſten. lib. 10. tract. 4. diſq. 2.
num. XXV.

Ll eſt

eſt panis : ut cùm coctus fuerit , habeat ſolùm viginti . Rectè quidem de libra communi, ſecùs de Benedictina , quæ *propenſa* eſſe debet. Quamquam veteres quique Regulæ commentatores ita vocem *propenſam* exponunt , ut perinde ſonet, ac *præponderata* , apud Hildemarum , & Bernardum Caſinenſem ac Boërium : ſeu *antè penſata*, apud Smaragdum . At magis nativa eſt prior expoſitio. Eumdem ferè expendendæ libræ modum olim adhibebant Hiſpani, teſtante Eldefonſo Epiſcopo in libello de forma & pondere hoſtiarum , condito ante annos octingentos, cujus auctoris verba huc adſcribo. *Trecenti nummi antiquam perviginti & quinque ſolidos efficiunt libram ; & duodecim tales libræ, quæ fiunt per tria millia ſexcentos nummos, ſextarium tritici efficiunt unum , ex quo ſeptem panes formari poſſunt , de quibus per totam hebdomadam homo vivere unus poteſt, aut ſeptem in una die*. Ex quibus verbis colligitur, Hiſpanorum libram aut tantiſper graviorem tum fuiſſe Gallicanâ , aut ſolidos leviores. Porrò hic libellus ad calcem diſſertationis de Azymo à me editus eſt ex Bibliothecæ Vaticanæ codice ms., cujus ſimile exemplum recèns noſter Claudius Stephanotius reperit in Bibliotheca eccleſiæ Anicienſis, ab annis ferè ſeptingentis exaratum. Alio modo panis libram expendit Petrus Damiani, apud quem *libra panis tria ova anſerum penſat*.

Petr. Dam. opuſc. 15. c. 7.

CLIII Judicium de libra Theodemari.

Ad hanc libræ noſtræ conſiderationem pertinet oratio de quibuſdam libræ Benedictinæ ponderibus, quæ nonnulli tanquam enormia, ſed a Regulæ Benedictinæ modo prorſus aliena ſuppoſiticiorum loco habent . Primum eſt pondus , quod Theodemarus Caſinenſis Abbas in epiſtola ad Carolum Magnum deſignat his verbis. *Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debet fieri, qui in quaternas quadras ad ſingularum librarum, juxta ſacræ textum Regulæ, poſſit dividi, quod pondus, ſicut ab ipſo Patre eſt inſtitutum, in hoc eſt loco repertum*. Ad quem locum Haëftenus : *Ex hoc fortaſſis capite*, ait , *ſuſpicatur eruditiſſimus Menardus , epiſtolam hanc non eſſe Theodemari. Si enim pondus libræ, ut in ſuis declarationibus ajunt Caſinenſes , ſit unciarum triginta trium & ſemis, eaque menſura nonnullis enormis videatur; quid dicendum de hac Theodemari quatuor librarum ſive unciarum XLVIII. ita ut triginta duæ prandio, cœnæ verò ſexdecim deputentur? Voluit enim S. Benedictus tertiam partem reſervari cœnaturis*. Attamen Angelo de Nuce in Notis ad Chronicon Caſinenſe, enormis non videtur hæc menſura , *propter varias complexiones , agrorum labores, & opſoniorum parcitatem*. Sed has rationes nihili facit Carolus Cointius in Annalium Tom. 6. ubi hanc Theodemari epiſtolam vel hoc nomine ſuppoſititiam exiſtimat, quòd tantam panis menſuram ſingulis Monachis indulget. Et ego quidem uti genuinam non facilè approbarem, ſi eſſet hujus loci iſta ſententia. Verùm Theodemari verba non ita accipienda ſunt, quaſi pondus quatuor librarum Monachis per capita concedat : ſed ut adſignet *pondus quatuor librarum , ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras ſingularum librarum* totidem Monachis poſſit dividi. Quia enim in tanto Monachorum numero, quem unumquodque cœnobium olim capiebat , difficile fuiſſet ſingulos panes in ſolidum pro ſingulis Monachis conficere & coquere; ea demum compendioſa ratio inventa eſt, ut majores panes, ſinguli quatuor librarum, fierent , *qui in quaternas quadras ſingularum librarum* pro totidem Monachis dividi poſſent . Atque ut id expeditiùs fieret, crudi panes cruce per medium ſignabantur, ut cocti in quadras æquales nullo negotio ſcinderentur. Athenæus ex Philemone tradit, *Blomilios panes dici, inciſuris diviſos, quos quadratos appellant Romani* . Ejus rei præclarum ſuppeditat argumentum Gregorius Magnus in lib. I. Dialogorum cap. II. de

Vide ſuprà num. 96.

Athenæus lib. 3. pag. 86.

de Martyrio Monacho ita ſcribens. *Dum quadam die fratres illius panem ſubcinericium feciſſent, eique obliti eſſent crucis ſignum imprimere, ſicut in hac provincia crudi panes ligno ſignari ſolent, ut per quadras quatuor partiti videantur* &c. Eòdem ſpectat libellus de Vita S. Severi Abbatis Agathenſis, in qua Bæticus Antiſtes unum paximatium panem famulo Chriſti direxiſſe de more dicitur, *in quo crux Dominica videatur impreſſa*. Nihil his locis luculentius afferri poteſt ad illuſtrandam, probandamque Theodemari epiſtolam. Moris erat apud Italos, teſte Gregorio, ut crudi panes ſigno ſignarentur in modum crucis, ut per quadras quatuor facilè dividi poſſent. Eumdem præſcribit Theodemarus, adſignando *pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras ſingularum librarum poſſit dividi* quatuor Monachis; idque *juxta ſacræ textum Regulæ*, quæ ſingulas libras ſingulis Monachis tribuit. Non ergo enormis videri debet Theodemari menſura, ſed penitus ad Regulæ præſcriptum concinnata.

Sæcul. I. Bened. pag. 586.

CLIV item de Caſinenſi, Foſſatenſi &c.

Aliam rationem iniêre nonnulli, qui integros panes, non per quatuor libras partiebantur, ſed per duas, ut panis in medio diviſus duobus Monachis ſufficeret. Apud Caſinenſes ſervatur pondus triginta trium unciarum cum dimidia. Conſimile olim exſtabat in Cœnobio Foſſatenſi, teſte Jacobo Brolio: aliud item in Sueſſionenſi S. Medardi ejuſdem ponderis, exceptâ unciâ dimidiâ. Ad hæc accedit *menſura panis S. Crucis Burdegalenſis* ex ære Cyprio, quam Menardus noſter ait eſſe octo & viginti unciarum. Qui his menſuris utebantur, duas totidem Monachorum portiones conferebant in unum panem, qui per medium diviſus, duas libras propenſas efficeret, ſingulas quidem ſexdecim unciarum ſecundùm Caſinenſes, Foſſatenſes, & Sancti-Medardenſes: at ſecundùm Burdegalenſes ſanctæ Crucis quatuordecim unciarum. Hac ratione ſuperiora pondera legitima eſſe oſtendit noſter Jacobus Clericus, in rebus Mathematicis & Muſicis peritiſſimus, in libello inedito de Hemina Benedictina. Huc probatione opus ad faciendam fidem. Eam dividendi in duos Monachos integri panis conſuetudinem approbat Regula Magiſtri in cap. 26. *Medius panis*, inquit, *penſans libram unam, ſingulis Fratribus in die ſufficiat*. Ergo ex Regula Magiſtri, quæ ferè tota ex Benedictina deſumta eſt, duabus libris conſtabat ſolidus panis: cujus medietas *penſans libram unam*, uni Fratri competebat. Translatus verò eſt mos iſte etiam ad Benedictinos, probante Smaragdo in Regulæ capite 39., ubi Magiſtri auctoritatem præmiſſam adducit. Nemo igitur ambigere debet, quin legitima ſint pondera, de quibus hîc agimus ad conficiendos ſcilicet ſingulos binarum librarum panes: qui per medium diviſi, duobus Monachis ad præſcriptum Regulæ diſtribuerentur. Antequàm hinc diſcedo, expendere juvat, quod Gallicus diſſertator de pondere libræ Foſſatenſi, aliiſque ſimilibus contra Brolium ſcribit. Indè quippe Foſſatenſis ponderis falſitatem ſatis arguiſſe ſibi viſus eſt, quòd nullus ſcriptor ejuſmodi ponderis auctoritatem adduxerit in medium. *num. XL.* Immo verò eam adduxit Petrus Boërius ſeu Boery, tum Abbas Monaſterii S. Aniani * Tomerarium, dein Urbevetanus Epiſcopus, qui in prima ex duabus Regulæ expoſitionibus, Provinciali Capitulo nigrorum Monachorum nuncupata, prædictum pondus ſe vidiſſe ac tenuiſſe affirmat. En ejus verba in Regulæ cap. 39. *Monachi verò Monaſterii S. Mauri apud Galliam habent primum pondus panis, & menſuram vini, quæ (prout habet ſcriptura ejuſdem Monaſterii & vulgaris aſſertio) idem Sanctus juſſu beati Benedicti unà cum Regula attulit: quæ, prout notatur, vidi & tenui, & in tantum conſimilia exportam * in ſacrario reverenter conſervant. Verumtamen pondus panis duas libras quin-*

* *S. Chignan.*

* *l.* & iis tantùm conſimilibus expoſitis.

tales excedit, quod forſan non eſt multum pro die homini plura alia fercula delicata non habenti, & operibus manuum regulariter inſiſtenti. Hoc itaque pondus, quod in S. Mauri cœnobio Petrus Boërius olim vidit, ibidem adſervari potuit uſque ad tempus Brolii, qui illud ipſum eo in loco vidit & contrectavit.

CLV Quærat aliquis an ponderandi panis exemplar, quod S. Benedictus Caſini reliquit, fuerit quatuor, ut illud Theodemari; an duarum librarum, uti recentius exemplum Caſinenſe? Ego quidem exiſtimo unius fuiſſe libræ, uti colligo ex Bernardi Caſinenſis commentario in Regulæ caput 39. *Libra propenſa*, inquit, *appellatur præponderata & ad pondus menſurata*. Pondus autem illud, quod inſtituit B. Benedictus, *uſque hodie in Caſinenſi Monaſterio reſervatur* &c. Erat ergo pondus iſtud unius libræ, quod ampliùs declarant ſequentia Bernardi verba, quibus explicans modum reſervandæ tertiæ partis libræ cænaturis, hæc habet. *Hoc uſque ad tempus meum fuit obſervatum, quòd quædam diſtinctio fiebat in tertia parte panis, ut non eſſent duo, vel tres panes, ſed unus. Sed ego videns hoc non multùm eſſe decens, libram maſſæ farinæ in tres partes diviſi, ut tertia pars libræ poſſit, non in pane fracto, ſed in integro reſervari*. Ex quibus intelligitur, panes integros pro ſingulis Monachis tum fuiſſe confectos, ad primarium ſcilicet pondus S. Benedicti: ſi tamen genuinum ac primarium erat S. Benedicti pondus, quod Bernardi Abbatis tempore Caſini ſervabatur. Hæc de libra panis.

CLVI *De hemina vini.* De hemina vini major eſt difficultas. Diſſertator Gallicus ſuperiùs laudatus rectè probat, heminam ſeu cotylam eſſe ſemiſextarium; ſextarium verò congii ſextam partem: ac proinde heminam ſex cyathis, ſextarium duabus heminis, congium ſex ſextariis conſtare. Deinde ex congii menſura rectè infert heminæ, aliarumque partium capacitatem: idque meliùs vaſis menſurâ, quàm liquoris pondere, quod pro diverſitate liquorum variat, æſtimari cenſet. Hæc, inquam, rectè probat, nec quidquam ſolidi argumenti in contrarium afferri poteſt. At verò quod indè aſſumit, non perinde certum eſt: nempe heminam vini à S. Benedicto adſignatam æſtimari debere ex menſura congii Romani, qualis in Farneſianis ædibus adſervatur. Hoc congii Romani exemplar legitimum quidem eſſe concedo: at heminam Benedictinam ad ejus exemplum conformatam eſſe nullis conſtat argumentis.

CLVII Ad probandam Farneſiani congii veritatem, præter varia experimenta à peritis Viris facta, aliud etiam me præſente de menſura heminæ Romanæ factum eſt in Bibliotheca S. Genovefæ apud Pariſios, in qua veteres unciæ Romanæ cum exemplari heminæ itidem Romanæ adſervantur. Iſthuc cùm invitatus fuiſſem à R. P. Molinetio ad comparandam heminam cum unciis Romanis, allatus eſt etiam vetuſtus ſextarius Romanus, qui eſt penes Illuſtriſſimum Harlæum Senatûs Pariſienſis Procuratorem generalem. Primùm itaque facta eſt libratio decem unciarum cum hemina vini: tum heminâ in ſextarium bis refuſâ, deprehenſa eſt perfecta menſurarum æqualitas, congio Farneſiano apprimè reſpondens.

CLVIII *Improbat. Hiſtoriæ Gallicæ B. Mariæ Sueſſion. auct. noſtro Michaële Germano p. 435.* Et ſi verò id conſtat de hemina Romana; nego tamen id de qualibet hemina dici poſſe. Pro variis enim regionibus, variiſque temporibus etiam variantur pondera & menſuræ. Carolus Calvus in Præcepto pro ſtipendiis Clericorum S. Petri, qui Sanctimonialibus Sueſſionici B. Mariæ Parthenonis ſubjecti ſunt, cuilibet Sacerdoti per ſingulos dies *heminam, id eſt tres libras*, vini tribuit. In ms. Codice Bibliothecæ S. Remigii apud Remos,

mos, qui codex ante annos octingentos Ebone Pontifice à Bertigario Monacho ſcriptus eſt, poſt Macrobii libros exſtat vetuſtioris auctoris tractatus de ponderibus & menſuris, in quo hæc leguntur de menſuris liquidorum. *Apud quoſdam cyathi novem heminam facere videntur, quod ſunt drachmæ XC. apud quoſdam verò acetabula quatuor, quod ſunt drachmæ XLVIII. Hemina autem juxta quoſdam appendit libram unam, apud quoſdam verò libram & dimidiam, ſimiliter ſextarios duplices judicaverunt. Nam alii voluerunt, ut ſextarius duarum eſſet librarum: alii verò trium. Utrique tamen, ut duæ heminæ ſextarium facerent, definierunt. Chænix autem quinque ſextariis adimpletur: cui ſi ſextum addideris, fit congius: congius quater miſſus modium complet. Quemadmodùm autem de ſextario, ſic & de modio aliis placuit XVI. ſextariis modium impleri, aliis XXII. aliis verò XXIV. ſed has menſuras ad votum Principum vel Judicum eſſe deprehendimus --- Nobis verò videtur rectiſſimum, ut trium librarum ſextario vicies & quater multiplicato modius impleatur. Qui modius medii talenti pondere coëquatus, ſeptuaginta & duabus efficitur libris: ſive ut quinque libras habens ſextarius, ſimiliter vicies & quater ductus, maximi talenti, ideſt C. XX. librarum pondere menſuretur.* Hæc idcircò fuſiùs refero, quòd ad illuſtrandam heminæ noſtræ menſuram plurimùm conferat iſte locus.

Primò hujus Auctoris ſententia eſt, heminam debere conſtare librâ, vel ſeſquilibrâ, non menſurali, (ut Iſidori libram Diſſertator interpretatur) ſed ponderali. *Hemina*, inquit, *juxta quoſdam appendit libram unam: apud quoſdam libram & dimidiam*, quam ſententiam Anonymus iſte inferiùs præfert. CLIX

Deinde menſuræ iſtæ *ad votum Principum vel Judicum* olim mutabantur, ut tradit vetus iſte auctor: cui ſuffragatur inprimis Concilium Aquiſgranenſe anni DCCC.XVI. pro Canonicis, in cujus capite 122. hæc verba lego. *Cùm hujuſcemodi menſuræ diverſiſſimæ & inæquales ſoleant haberi; publicum tamen pondus provinciis, civitatibus, metalliſque inditum, nihil diverſitatis aut inæqualitatis pati debet* &c. At, inquis, hemina Benedictina ad modum congii Romani exacta erat, utpote ab homine Italo, in Italia nato ac vivente conſtituta. Et id certè probandum erat, nam in hoc verſatur totius difficultatis cardo. Verùm an vigente S. Benedicto, regnantibus in Italia Gothis, Romæ viguerit antiquæ menſuræ norma, incertum eſt: ex dictis. Deinde etiamſi Romæ viguerit priſca menſura, dubium an etiam in Italia tota. Variæ enim paſſim pro variis locis ac civitatibus habentur menſuræ. Denique quamvis in Italia tota viguiſſet, peculiarem inſtituere potuit S. Benedictus, & re quidem vera inſtituit, libram panis, quid mirum ſi heminam vini peculiarem? Quippe libra panis Benedictina quatuordecim, aut ſexdecim unciarum erat, ut ex ſuperioribus patet: Romana tantùm duodecim. Itaque etiamſi apud Romanos hemina decem unciis appendens tum obtinuiſſet, S. Benedictus rationem habere potuit aliarum provinciarum, in quibus hemina ſeſquilibrâ conſtabat. Certè quemadmodùm libræ panis ab ſe conſtitutæ exemplar Caſini concinnari curavit, quia libra hæc à Romana diverſa erat: ita heminæ itidem pondus videtur condidiſſe, proptereà quòd hemina iſta itidem à Romana varietur. Cur enim ſi Romanâ menſurâ conſtitiſſet, peculiare heminæ exemplar fabricaturus erat? Quid neceſſe fuiſſet, ut per S. Maurum primùm, tum per Theodemarum Abbatem ejus exemplum in Galliam transmitteretur. Uno quippe verbo exprimi poterat hemina Romana, id eſt decem unciarum. Qualis

ve-

verò & quanta fuerit heminæ menſura, cùm Caſinenſis, tum Gallicana, per S. Maurum allata, hìc inveſtigandum eſt.

CLX Jacobus Brolius in Supplemento Antiquitatum Pariſienſium teſtatur in archivo cœnobii S. Mauri Foſſatenſis olim adſervatum fuiſſe ſacculum coriaceum, continentem pondera plumbea panis & vini à S. Benedicto præſcripta. Primum erat *panis triginta trium unciarum & ſemis*, ut ſuperiùs dictum eſt. Alterum, *quod erat heminæ vini*, 25. *uncias pendebat*, *pintam Pariſinam tribus unciis excedens*. Hîc mendum irrepſit in Brolii contextum, ubi non 25. ſed 35. *uncias* legendum eſt: quandoquidem pinta Pariſienſis triginta duabus unciis conſtat, ut docet Diſſertator. * Hæc duo pondera penes ſe diu retinuiſſe ac demum Canonicorum incuriæ deperdita fuiſſe Brolius commemorat. Petrus Boërius, qui poſt medium ſæculum XIV. florebat, in primo Regulæ commentario utrumque pondus itidem in Monaſterio S. Mauri ſe vidiſſe, ac tenuiſſe dicit. Et de Foſſatenſi quidem vini menſura hæc habet in cap. 39. *Ea verò ratione dico menſuram vini prædictam non excedere, quæ tres copinas Pariſienſes continet valde juſtè*. Brolius habet tantùm pintam, ſeu *duas copinas* cum tribus unciis: ſiquidem copina Pariſienſis ſexdecim uncias capit. Unde ſi non mutavit menſura Pariſienſis, certè crediderim erratum potiùs irrepſiſſe in Boërii calculum vel contextum, quàm in præmiſſum locum Brolii, qui menſuram Foſſatenſem accuratè expendit, ejuſque exemplum ſibi fabricari curavit. Ex Boërii verò teſtimonio, ſi non habemus accuratam Foſſatenſis heminæ menſuram, ſaltem vindicatur Jacobi Brolii bona fides, qui Foſſatenſe pondus ſe vidiſſe conteſtatur. Guido Juvenalis, Abbas Sulpicianus apud Bituriges, in Regulæ verſione Gallica, quam labente ſæculo XV. concinnavit, heminam interpretatur *copinam*, prout habent primæ iſtius verſionis editiones anni 1500. & 1501. Eamdemmet menſuram Stephanus Poncherius Pariſienſis Epiſcopus Calenſibus Sanctimonialibus concedit ineunte ſæculo XVI.; & Fontebraldenſes in Gallica Regulæ verſione Mſ. At Petrus Maſius Abbas Caſalis Benedicti, auctor Congregationis ejuſdem nominis anno MD. XVI. erectæ, *Hemina*, inquit, *ſicut à quibuſdam expoſitoribus Regulæ accepimus, eſt quædam menſura, continens unam libram cum quarta parte alicujus liquoris, & quaſi tertia pars quartæ vini Pariſienſis*, id eſt quartarii, quatuor copinas Pariſienſes continentis. Eadem partim eſt ſententia Monachi Clarævallenſis anonymi, qui Guidonis verſionem interpolavit, ediditque anno MD. XIV. ac Sanctimonialibus aptavit. Is quippe libram unam cum quarta parte tribuit heminæ, eamque pintæ Pariſinæ adæquat. In tanta opinionum varietate vix certi quidquam ſtatuere licet.

*num. XLVII

CLXI Si ad Caſinenſe exemplar recurramus, iterum ambages. Bernardus ante annos quadringentos Abbas Caſinenſis, ita heminæ locum interpretatur. *Hemina vini menſura eſt, apud nos uſque hodie reſervata, quam veteres certo pondere menſuraverunt: quod causa brevitatis hic ſcribere prætermitto*. De hac menſura Nicolaus de Fractura, qui anno MCCXCIX. Regulam commentatus eſt Caſini, & poſt eum Boërius in primo commentario ſuo, id memoriæ prodidit. *Eſt menſura competens ad bibendum in uno prandio, quæ uſque hodie in Caſinenſi Monaſterio conſervatur. Et facta conſideratione, ſicut de facto ſum expertus, parùm plùs aut minùs poteſt recipere, quàm Petitum, quod eſt menſura quædam apud Romanos. Et quòd de tali menſura Magiſter intellexerit, eſt valde veriſimile, ex eo, quòd in Nurſia provincia, unde ortus idem fuit, talis menſura habetur in uſu: & homines illius provinciæ in emendo vendendoque communiter circa menſuram hujuſmodi uſum ſequuntur Romanorum*. Quantum verò caperet Petitum Ro-

Romanum, non explicat Nicolaus, neque Boërius, qui eadem omnino Nicolai verba retulit. Si Lucæ Pæto, qui ſub finem ſuperioris ſæculi de menſuris ſcripſit, fides eſt, Petitum ſeu Petittum idem eſt ac bocalis. At foglietis quatuor conſtat bocalis, utrumque atteſtante Villalpando. *Foglietis quatuor*, inquit, *conſtat bocalis, quem auctore Pæto non multò antè vocabant Petittum*. Porrò Foglietta ſeu Follietta ſexdecim Romanas uncias pendet, ut ſcribit eo loci Villalpandus: ac proinde bocalis conſtat Romanis unciis quatuor & ſexaginta. Hanc verò Petitti à Nicolao & Boërio memorati menſuram eſſe, adduci non poſſum ut credam. Quippe Boërius agens de Foſſatenſi menſura, quæ, ex ipſius ſententia, *tres copinas Pariſienſes continet valde juſtè*, hæc ſubdit: *Debilitas vini Gallici fecit forſan excreſcere communem menſuram Caſinenſem, de qua plena notatio infrà*. Si menſura Foſſatenſis excedat heminam Caſinenſem ſeu Petitum Romanum; ergo menſura Caſinenſis minùs capiebat, quam tres copinas, quas Foſſatenſi adſignat Boërius: immo minùs, quàm uncias triginta quinque, ſi Brolius Foſſatenſe pondus rectiùs expendit. Hactenus, ut Foſſatenſis, ita & Caſinenſis hemina non penitus nobis explorata eſt: ſed tamen utramque Romana veteri, ſive ſemiſextario Pariſienſi longè graviorem fuiſſe inde compertum habemus. Porrò Caſinenſis menſuræ antiquitatem probant, non ſolùm Bernardus, ante annos quadringentos Abbas Caſinenſis, ſed etiam Petrus Diaconus, centum annis Bernardo ſuperior, in commentario ſuo, & poſt Bernardum Nicolaus de Fractura. Jam antiquiores Regulæ expoſitores conſulamus.

Villalpand. tom. 3. lib. 3. de menſ. cap. 20.

CLXII In primis occurrit Hildemarus, cujus hæc verba ſunt: *Sciendum eſt, quia unaquæque regio ſuam menſuram habet. Et idcirco Doctores cùm de menſura dicunt, ſecundùm ſui loci conſuetudinem dicunt --- Ita S. Benedictus cùm heminam dicit, ſecundùm conſuetudinem ſui loci dicit. Similiter de officiis facit, & ceteris. Unde Karolus Rex qualiter ipſam heminam intelligere ac ſcire potuiſſet; miſit Beneventum ad ipſum Monaſterium, videlicet S. Benedicti, & ibi reperit antiquam heminam: & juxta illam heminam datur Monachis vinum: ſimiliter & juxta illam habemus & nos*. Ex quibus verbis intelligimus, Hildemaro perſpectam fuiſſe Benedictinam vini menſuram, eamque Monachis tum fuiſſe communem, id eſt imperante Ludovico Pio. Deinde auctor iſte adducit Iſidori auctoritatem, heminæ libram unam aſſignantis, idemque præſtant Smaragdus & Boërius: qua in re non tam commentatoris officium agunt, quàm collectoris, qui quodlibet argumentum habuerit præ manibus, corraſis undique communibus locis, quantumvis malè cohærentibus, illud exponere conatur. Uno verbo, auctores iſti heminæ theſim utcumque ornant, Benedictinæ hypotheſim non adſtruunt. Et quidem Boërius probatâ ex Nicolao heminæ Caſinenſis menſurâ, ita Iſidori locum ex Smaragdo acceptum interpretatur in commentario primo. *Licèt ut æquis libravi ſtateris, modica videatur* unius libræ hemina; *aquâ tamen junctâ vino forti, maximè ſicut eſt in partibus Caſinenſibus, ſatìs ſufficere credo: ſi voluptati tamen ſobrietas & neceſſitas præferantur. Sufficere namque debet homini pœnitenti, ſi iſta menſura tria vel quatuor contineat pocula: cùm ultra tertiam vicem in prandio minimè ſit bibendum*. Ubi vides, Boërium non ſatis ſibi conſentire, qui cùm heminam Benedictinam ad Petitti capacitatem paullò antè revocaſſet; mox opinione quaſi mutata in Iſidori ſententiam tranſmigrat. Porrò neque ſibi ipſe conſtat Iſidorus, uti Menardus noſter obſervat in Concordia Regularum. Duo igitur certa ex veteri Hildemari commentario elicere licet, nempe Caſino ac Beneventanæ regioni peculiarem fuiſſe heminæ menſuram, qua uſus eſt S. Benedictus; eamque in Monaſteriis ineunte ſæculo

lo

lo IX. receptam. At quantum caperet hæc hemina, neque ex Hildemaro, neque ex Smaragdo, aliiſve colligi poteſt. Certè Hildemarus longè ampliorem, quàm Iſidorus, heminæ menſuram admiſit: ſiquidem in eodem Commentarii ſui capite poſt prædicta, ubi exponit S. Benedicti ſententiam crapulæ occaſionem a Monachis ſuis amovere volentis, ait minuendam eſſe menſuram ei, *qui de ſola hemina menſura crapulam ſentit, id eſt qui aut in locutione, vel in ingreſſu vacillat*, quod certè nulli quantumvis infirmo capiti accidere poſſet, qui unico ſemiſextario Pariſienſi in diem uteretur. Supereſt, ut in inveſtiganda heminæ menſura ſequamur ſententiam Richardi de S. Angelo Monachi Caſinenſis, qui in Regulæ commentario ante medium Sæculum XIII. ſcripto, dicit heminam eſſe *quamdam menſuram, quæ meliùs poteſt agnoſci de facto, quàm de jure*. Ad facta igitur & exempla jam tandem conſideratio noſtra convertatur.

CLXIII Nullum aptius antiquiuſve nobis occurrit exemplum ad probandam heminæ Monaſticæ capacitatem, quàm Regulæ Magiſtri: quæ cùm ferè tota verbis ac ſententiis conſtet S. Benedicti Regulæ, ejuſque veluti commentarius cenſenda ſit; eo utique tempore ſcripta eſt, quo S. Benedicti Inſtitutum in viridi erat obſervatione, hoc eſt exeunte ſæculo ſexto, aut ſeptimo ineunte. Illud argumento eſt, quòd hæc Magiſtri Regula in duobus Bibliothecæ Corbeïenſis membraneis Codicibus invenitur literis uncialibus deſcripta ante annos mille. Et quidem in fine unius exſtat index Pontificum Romanorum, paullò recentiori manu additus, deſinens in Johanne Papa VI. qui anno DCCV. devixit. Æſtimavit porrò Menardus noſter conditam fuiſſe hanc Regulam circa tempora Chlodovei ſecundi Francorum Regis: *quia utitur vocabulo Majoris domûs, quod tunc maximè erat in uſu*. Utitur autem in cap. II. non tamen ad deſignandam Domus Regiæ dignitatem: ſed cujuslibet potentis hominis officialem, iſtius denique Regulæ ſcriptor, qui libram panis, duo fercula, & calicem vini Miniſtris menſarum & Lectori adſignat, omnino ad mentem S. Benedicti; paullò aliter de Monachorum potu ſtatuit in cap. 27., ſingulis concedens æſtivo tempore primo ſingulos *meros*, id eſt meri calices: tum *caldos omnibus quaternos extra illum merum*; & *cùm ad ſextam reficitur, ternas ſerâ potiones*. Quantum verò caperent ſingulæ tres illæ potiones, ita explicat eodem in loco. *Calix verò aut galleta, per quem erit in diverſis vicibus miniſtrandum, talis ſit, qui tertius impleat mixtam heminam*. Itaque hemina Magiſtri, quæ haud alia ſinè dubio à Benedictina erat, capiebat tres calices. Tantumdem etiam continebat hemina ſeu ſemiſextarius Fructuoſi, qui ita vini potionem temperari præſcribit in Regulæ primæ cap. 5., *ut inter quatuor Fratres ſextarius dividatur*: & in præcipuis ſollemnitatibus, ſingulis præbeantur *tres potiones*, id eſt hemina. Apud Iſidorum in Regulæ cap. 10. *Ternis poculis fraterna reficienda eſt ſitis*. Atqui Iſidorus & Fructuoſus in condenda Regula ſua Benedictinam præ oculis habuêre, ejuſque ritus expreſſêre, ut in Præfatione ſæculi primi oſtendi. Quantum verò caperent ſinguli tres illi calices, ſtatim diſcutiendum erit.

CLXIV Eamdem ſententiam confirmat S. Adalhardus Corbeïenſis Abbas in Statutis ſuis, quæ anno DCCC.XXII. condita ſunt, id eſt anno quinto poſt Synodum Aquiſgranenſem. Is in libro I. cap. 4. de Eleemoſynis ita præſcribit. *De potu autem quotidie detur modius dimidius, id eſt ſextaria VIII. de quibus dividuntur ſextaria quatuor inter illos duodecim* Canonicos *ſupraſcriptos, ita ut unuſquiſque accipiat calices duos. Ex aliis quoque quatuor ſex dantur Clericis, quibus pedes lavantur à Fratribus, unicuique calix unus; & VVilleranno ſervitori calix unus*.

unus. Quod reſiduum fuerit, in arbitrio Hoſpitalarii relinquimus, quo modo illud, ſive infirmis, ſive aliis pauperibus dividat. Hoc in loco Abbas pius ſextarios quatuor dividit in duodecim Canonicos, ita ut unuſquiſque acciperet calices duos. Proinde ſextarius in Monaſterio Corbeïenſi tum conſtabat calicibus ſex: hemina verò calicibus tribus, quorum unus operario uni ſufficiebat. At verò ſemiſextarius Romanus ſeu Pariſienſis vix ampliùs capit, quàm ſatis ſit ad calicem unum, qui manuali operæ ſufficiat. Neque dixeris, aquam miſceri potuiſſe ad ſupplendum, quod minus erat ad congruam potionem. Nam hîc agitur de potu cereviſiæ, quæ & largiùs propinari ſolet, & aquâ minimè diluitur.

Si hæc erat (ut certè erat) heminæ menſura apud Corbeïenſes, non dubium, quin eadem eſſet in aliis Galliarum Monaſteriis poſt Synodum Aquiſgranenſem: nec minùs certum eſt, hanc menſuram exactam fuiſſe ad pondus Caſinenſe, cujus exemplum Theodemarus ad Carolum Magnum direxerat. Certè Benedictus Anianæ Abbas Caſinenſes ritus quàm proximè imitabatur, teſte Ardone. Et Ludovicus Pius poſt Synodum Aquiſgranenſem direxit *pondus & menſuram, ſecundùm quæ Clericis & Sanctimonialibus panis & potus æqualiter tribuenda* erant, ut probat ejus epiſtola ad Sicharium Epiſcopum Burdegalenſem, quod idem etiam de Monachis à Carolo proviſum eſſe conſtat ex Hildemari teſtimonio ſuperiùs * relato. Præterea Adalhardus, Statutorum Corbeïenſium auctor, Caſini diu fuerat verſatus, ibidemque heminæ Benedictinæ menſuram didicerat. Itaque cùm apud Corbeïenſes hemina conſtaret calicibus tribus; eamdem in aliis Monaſteriis menſuram viguiſſe non immeritò concludimus. Ad hæc Patres Concilii Aquiſgranenſis in Regulæ Canonicorum cap. 129., cuilibet Canonico *quinque libras vini* concedunt. Quid mirum, ſi cuilibet Monacho in diem tres vini calices indulſerit anno ſequenti alia Synodus Aquiſgranenſis? quæ heminam vini ſingulis ex Regulæ præcepto concedit cap. 22.; & ſi defuerit, duplicem *menſuram de cerviſia bona* vult ſuppleri. Denique Regula Magiſtri, quæ in nonnullis Benedictinâ ſeverior eſt, & in pleriſque eam imitatur, in prandio per æſtatem quinque tribuit calices, unum meri, quatuor alîus liquoris; tres verò in cena, præter illum vini hauſtum, qui poſt Nonam æſtate ſumebatur. Et quidem tres in Benedictina hemina calices vini meri (neque enim dilutum tribuit S. Benedictus, ſed merum, à ſingulis aquâ pòſt diluendum) admittere neceſſe eſt, idque ultrò admittet Diſſertator. Nam cùm in ejus ſententia Lector menſæ calicem vini ex præſcripta menſura ante lectionem accipiat; duos ſuperfuiſſe calices fatendum eſt, quorum unum in prandio alterum in cena, quando bis comedebatur, idem lector perciperet. Jam quantum ad unum calicem ſeu hauſtum moderatum, qui uni menſæ ſufficiat, ſatis ſit, quæſtio eſt. Villalpandus antiquos vini abſtemios ſingulis potationibus, & quidem ſæpiùs repetitis, quatuor cyathos; quincunces & ſeptunces exhauſiſſe probat. Hemina autem Romana ſex dumtaxat cyathos capiebat. Ego verò exiſtimo, ad unum moderatum hauſtum, qui uni parciſſimæ corporis refectioni ſufficiat, non minus concedi poſſe, quàm uncias quinque aut ſex. Hinc factum puto, ut vaſculum illud modicum, quo Pariſienſes etiam nunc utuntur, proprium vocabulum retinuerit Poculum, vulgò Poçon: propterea quòd una mediocri potatione abſumatur. Atqui tria hujuſmodi pocula ſeſquiheminam Romanam pendunt, adæquantque copinam Pariſienſem. Hanc excedebat menſura Petri Maſii, qui heminam cum nonnullis auctoribus tertiam partem quartarii Pariſienſis interpretatur. At ejuſmodi menſura antiquior eſt amplriorque,

CLXV.

* num. 162.

Villalpand. tom. 3. pag. 419. 440. & 446.

cùm Caſinenſis, tum Foſſatenſis conſtabat unciis triginta quinque, ex Broilio, qui calculus accedit ad heminam Sueſſionicam, quam tres libras appen- *num. 158.* dere ſuperiùs obſervabam *. Neque porrò minus capiebat ſemiſextarius ille, quem Fructuoſus duobus Monachis in diem adſignat: quandoquidem ſextarium in quatuor Monachos partitur in Regulæ primæ cap. 5. Alioquin cuilibet Monacho per diem integrum non ceſſiſſent niſi vini cyathi admodùm tres, & aquâ admiſtâ ferè quatuor: *qui potus vix gallinæ ſufficiat in diem, ne-* *Villalpand. ib. pag. 446. col. 2.* *dum humano corpori jejuno*, inquit Villalpandus. Secundùm Foſſatenſem iſtam menſuram ſinguli terni heminæ calices unciis ferè duodecim conſtabant: non quòd tantum vini ſingulis vicibus ſinguli Monachi perciperent: ſed ut hoc modo explicetur heminæ Benedictinæ menſura. Sic Budæus cheopinam ſeu *Bud. lib. 4. de aſſe.* chopinam Pariſienſem ita dictam arbitratur, *quòd eâ tantum funditur vel hauritur vini, quantum homo ſtibundus uno hauſtu*, non quidem re vera abſumit, ſed *abſumere poſſit*. Ita ergo ſe habebat Foſſatenſis menſura, ad quam proximè Caſinenſis accedebat, tametſi tantiſper levior ob præſtantiam vini Italici. Scio homines alios aliis vini parciores, & nonnullos quidem eſſe, quibus hemina Romana ſufficiat in diem. At in inſtituendo religioſo cœtu S. Benedictus rationem habuit communis multorum facultatis, non paucorum. *Infirmorum*, inquit, *contuentes imbecillitatem, credimus heminam vini per ſingulos ſufficere per diem: quibus autem donat Deus tolerantiam abſtinentiæ, propriam ſe habituros mercedem ſciant.* Quæ hactenus de hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quaſi rem ipſam me attigiſſe putem, aut Monaſticæ temperantiæ modum ampliari velim: verùm ut probem, me huic argumento, quod in manus incidebat, non omnino defuiſſe, ſed qualemcumque illuſtrandæ rei obſcuriſſimæ diligentiam adhibuiſſe.

CLXVI De Bibere miniſtrantiū ad menſam. Supereſt dicendum de Bibere & Mixto, quorum aliud menſæ Miniſtris, aliud Lectori concedit S. Benedictus. De miniſtris ſeptimanariis ita ſtatuit cap. 35. *Septimanarii ante unam horam refectionis accipiant ſuper ſtatutam annonam ſingulos biberes & panem*. Biber ſeu Biberis, de cujus notione legendus Haëftenus, eſt hauſtus vini, quem cum fruſto panis ſumebant ſeptimanarii. Theodemarus Abbas Caſinenſis Carolo Magno direxit *menſuram unius calicis, quem obſequuturi* * *Fratres juxta ſacra textum Regulæ ſolent accipere*; & Boërius *al. obſequiaturi.* in primo commentario: *Biberes ſunt parva vaſcula, quæ plena ſufficiunt ad unum moderatum hauſtum*. An hæc vini potio, fruſtumque panis de indicta ſingulis menſura, an præter illam acciperetur, non ita perſpicuum eſt apud veteres. Hildemarus, antiquus Regulæ commentator, rem non ſatis explicat his verbis, *cùm dicit ante unam horam, non dicit propter terminum horæ, ſed propter intervallum, ut poſſint rationabiliter accipere hoc quod juſſum eſt, quia ſicuti alibi de lectore dicit, accipiat Mixtum priuſquàm incipiat legere, v. g. ſi tempus eſt quando ad nonam reficiunt Fratres, cùm canitur Miſſa ad octavam; poſt Miſſam vadant omnes qui debent accipere Mixtum, id eſt hebdomadarii coquinæ, Lector, hoſpitalarii, & qui infirmis ſerviunt pariter, & inveniant ſinguli præparatam quartam partem libræ, id eſt quinque ſolidos penſantes, de pane in loco ſuo.* Si hæc Regulæ verba, *ſuper ſtatutam annonam*, decerpendo de Regulari menſura intellexiſſet Hildemarus, dicturus fuiſſet *quartam partem libræ ſuæ*, & *de pane ſuo*. Nunc autem cùm abſolutè rem enuntiet; hoc ſubſidium miniſtris præter ſtatutam annonam indultum fuiſſe ſatis innuit. Illud tamen in contrarium movet, quòd S. Benedictus in cap. 49. agens de Quadrageſimæ obſervatione, præcipit, *ut unuſquiſque ſuper menſuram ſibi indictam aliquid offerat Deo, id eſt de cibo, de potu* &c. ubi hæc verba, *ſuper menſuram ſibi indictam*, ita explicanda ſunt, ut

Digitized by Google

de menſura ſibi indicta id offerant Fratres, id eſt de cibo & potu in Regula præſcriptis. Unde conſequi videtur, ut alter locus *ſuper ſtatutam annonam*, eodem modo reddendus ſit, de ſtatuta annona, ut etiam explicat Menardus noſter, Boërii commentario primo non obſcurè ſuffragante. Verumtamen Congregatio Cluniacenſis aliter hunc Regulæ textum intellexit, ac ſubſidium iſtud ſeptimanariis conceſſit præter ſolitam menſuram. *At Mixtum*, inquit Udalricus, *non accipiunt, niſi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis abſque libra ſua, & de vino ſimiliter.* Udalric. lib. 2. Conſuet. Clun. c. 35.

CLXVII De mixto Lectoris. Quæ ſeptimanariis S. Benedictus adſignat Biberes & panem, Udalricus communi vocabulo appellat *Mixtum*, quo nomine S. Benedictus Lectoris ſubſidiolum deſignat in Regulæ cap. 38. *Frater hebdomadarius accipiat mixtum, priuſquàm incipiat legere, propter communionem Sanctam, & ne fortè grave ſit ei jejunium ſuſtinere.* Et Synodus Aquiſgranenſis cap. 29., *ut Lectori nihil niſi quod Regula jubet detur.* Mixti nomine hauſtum vini aquâ diluti citra panem intelligi putat Gallicus Diſſertator. At his verbis etiam comprehendi fruſtum panis docent præter Udalricum veteres quique Regulæ commentatores. *Mixtum intelligit panem & vinum*, inquit Hildemarus, *ſicut ſuperiùs dixit, ſingulos biberes & panem. Nam illius temporis conſuetudo fuit ſic dicere, unde nos dicimus mordere, Mixtum vocare.* Et Smaragdus; *quod dicit, accipiat mixtum, panis intelligitur ſimul & vinum. In multis enim provinciis panis tantùm & vinum, quod ſuper altare offertur, Mixtum vocatur.* Hæc Smaragdus Abbas ſcripſit ſtatim poſt Synodum Aquiſgranenſem, cujus proinde Statuto ſuperiùs relato nequaquam adverſatur mos ille antiquus Lectori concedendi fruſtum panis cum vini calice. Et quidem mos ita obtinebat in Monaſteriis per Benedictum Anianenſem ordinatis, ut conſtat ex epiſtola quorumdam Augienſium Monachorum ad calcem hujuſce tomi adducta: in cujus capitulo quinto hebdomadariis miniſtris, quibus Regula ſingulos biberes & panem concedit, nihil aliud tribuitur, quàm Lectori, ſcilicet *Mixtum*; quod proinde utrumque comprehendit. num. XXXIII. & ſeqq.

Opponit Diſſertator concedi Mixtum propter Communionem Sanctam, nulla panis mentione facta; poſt communionem verò moris eſſe præberi non panem, ſed ſolum vinum aquâ dilutum. Et quamvis Belechus dicat ſuo tempore *bucceam* ſeu buccellam panis ſimul cum vino communicatis datam, id factum ex imitatione recentiorum Monachorum, qui hunc Regulæ locum ita perperam interpretabantur. Verùm ex primis Regulæ commentatoribus jam probatum eſt, Mixti nomine etiam panem comprehendi vulgari more illius ætatis. Deinde Lectori conceditur Mixtum, non tantùm *propter communionem ſanctam, ne aliquid indè ſumptum excreans projiciat in ſputo*, ut ait Smaragdus: ſed etiam ad confirmandum ejus ſtomachum, *ne fortè ei grave* eſſet *jejunium ſuſtinere* ex Regula. Prima conceſſi Mixti ratio, quæ propter communionem Sanctam, ad Dominicos ſollemneſque dies pertinet, quibus diebus communicabant omnes. Hinc Sanctus Benedictus ſingulos biberes & panem, quod utrumque ante unam horam refectionis per hebdomadam concedit ſeptimanariis coquinæ, percipi vetat diebus ſollemnibus ante Miſſas. *In diebus*, inquit, *ſollemnibus uſque ad Miſſas ſuſtineant*, nimirum quia in Miſſa communicabant, uti & Lector, qui diebus ſingulis non communicabat, contra quam ſupponit Diſſertator. Certè in diebus Quadrageſimæ, exceptis Dominicis, *non canebatur Miſſa* tempore S. Benedicti, ait Hildemarus in Regulæ caput 48. Altera Mixti ratio eſt ob levandum jejunii pondus, quæ ratio valet ad ſingulos dies, nec minùs panis quàm vini ſubſidium exigit. CLXVIII

CLXIX num. XXXIII. Rurſus objicit Diſſertator Regulam Magiſtri, qui in cap. 24. ſolum *merum* indulget Lectori *propter ſputum Sacramenti*, non verò panem. At vel ex hoc loco confirmatur id, quod dixi de Mixto Benedictino, nam Magiſter ſinè dubio hoc nomine etiam comprehendit fruſtum panis. Verba ejus expendenda ſunt. *Et cùm primùm menſæ Abbas cum omnibus acceperit merum, & ipſe* Lector *ſimiliter ſuum merum propter ſputum Sacramenti accipiat: & ſic incipiat legere*. Itaque Lector ex Regula Magiſtri merum accipiebat initio comeſtionis cum Abbate, aliiſque Fratribus. Jam quo ritu Abbas, ceterique merum illud acciperent, explicat idem Magiſter in cap. 27. *Mox cùm ſederint ad menſas Fratres, antequàm comedant, ſingulos meros accipiant, quos meros accipientes, ſinguli porrigant Abbati ſibi ſignandos --- in quibus omnibus menſis in ſuos meros quiſquis frater de ſuo pane ternas ſibi non ampliùs buccellas intinguant*. Ergo ſinguli Fratres ſumendo meros ſuos, ternas panis buccellas vino intinctas ſumebant: ac proinde etiam Lector, cui ſuum merum, quemadmodùm aliis, indulget Magiſter; ex imitatione ſcilicet Regulæ S. Benedicti, qui Mixti nomine panem & vinum ſimul comprehendit.

CLXX De hac Mixti origine ac ſignificatione litigant eruditi viri. Eſt qui ſuſpicatur *Mixtum* hoc loco à librariis poſitum pro *Myſtro*, quæ cyathi quarta pars eſt. At vocem *Mixtum* retinere præſtat cum omnibus libris editis ac manu deſcriptis. Cùm enim Myſtrum cyathi quarta pars ſit, cyathus verò ſexta pars heminæ, decem drachmas appendens; ſi S. Benedictus unum dumtaxat *Myſtrum* Lectori concederet, vix unam potûs ſorbitiunculam tribueret, id eſt drachmas admodùm duas cum dimidia. Porrò quod dixi de Myſtri menſura, confirmatur carmine de ponderibus & menſuris, quod plures Priſciano tribuunt, alii Fannio, ut ex antiquis Hildemarus.

At cotyle cyathos bis ternos una receptat.
At Myſtrum cyathi quarta eſt, ac tertia Myſtri.
* al. cyamen. *Quam vocitant chemen *: capit hæc cochlearia bina.*

Retinendum igitur Mixti nomen, quod non puto ſic dictum, ut plerique cenſent, ob mixtionem aquæ. Hæc quidem vox formata eſt à verbo miſceo. At *miſcere* apud mediæ Latinitatis ſcriptores idem valet, atque hauſtum vini præbere. Hinc Johannes Januenſis in Catholico. *Miſcere id eſt potare, vinum præbere. Et eſt tractum indè, quòd antiqui miſcebant calida frigidis, & frigida calidis in calice (unde calix dictus à calida potatione) ſicut nos miſcemus adhuc aquam vino, vel è converſo*. Certè Theodemarus in epiſtola ad Carolum Magnum hoc verbum eodem ſenſu uſurpat. *Aliis diebus prandentibus Fratribus, cùm vinum nobis abundat, ſingulas phialas miſcere facimus --- In ſummis quoque feſtivitatibus ad prandium facimus miſcere*. Quid ſit verò *ſingulas phialas miſcere*, explicat in conſequentibus, ubi ait: *Æſtatis tempore poſt Nonam ſingulas phialas noſtris Fratribus præbemus*. Eodem modo etiam uſurpatur apud Gregorium Turonenſem Epiſcopum in lib. 2. de Miraculis S. Martini cap. 22., apud Venantium Fortunatum in lib. 1. de Vita S. Radegundis, apud Alcuinum in Vita S. VVillibrordi non ſemel, alioſque auctores, quorum nonnullos protuli in Notis ad præmiſſum Alcuini librum. Nec ab re erit etiam adducere hoc loco teſtimonium ex Vita ipſius Alcuini: propterea quòd non ſolùm hujus verbi ſignificationem exprimit, ſed etiam præclarum ſuppeditat argumentum de ablutione ab antiquis conceſſa poſt communionem. Auctor iſte anonymus commemorat, Carolum Magnum cum Pippino ac Ludovico Turonos profectum percepiſſe Communionem ſacram, tum ſubdit: *Cùm poſt communionem Corporis Chriſti & Sanguinis, manu propria eis miſceret* Alcuinus; *iſdem* Li-

Ludovicus, humilitate clariſſimus, præ omnibus Patri ſancto ſe inclinans, ejus oſculatus eſt manum. Ubi vides *miſcere* idem eſſe ac vini potum præbere.

Aliam mixti notionem tradit Petrus Boërius in primo Commentario ſuo in Regulæ caput 38. his verbis. *Apud nos in quibuſdam Monaſteriis ſiunt quidam panes, qui Mixtiones, ſeu Mixtoni vocantur : ſic fortè dicti; quia ex mixtura frumenti & hordei vel ſiliginis fiunt; & ſunt ita modici panes, quòd quatuor aut quinque ſunt neceſſarii uni Fratri per diem. Et quia quarta pars annonæ debet dari Fratri prægustanti; dicitur hîc, quòd Frater Lector Mixtum accipiat, id eſt unum panem, modicum vocatum, ſive Mixtonum. Vel ab hoc Mixto ſunt veriùs appellati mixtones.* Idem in ſecundo Commentario : *Vulgare eſt*, inquit, *Italicorum dicere mixtum illam levem comeſtionem, quæ prandium antecedit.* Itaque ex his omnibus perſpicuum eſt, Mixti nomine comprehendi non tantùm calicem vini, ſed etiam modicum panis fragmentum, id eſt *libræ quartam partem*, ut habet Hildemarus in Regulæ caput 35. cui ſuffragantur Udalricus ſuperiùs laudatus, Boërius in loco mox relato, atque uſus Ordinis Ciſtertienſis : qui Uſus pro Mixto *quartam partem heminæ* Lectori & ſeptimanariis indulgent. Tum ſubdunt : *Sumto itaque mixto, ſi quid reſiduum fuerit, referant panem in arcam, & vinum in vas.* Quod argumento eſt, hunc vini calicem non ita modicum fuiſſe. Hæc in capitula Synodi Aquiſgranenſis obſervaſſe ſufficiat. CLXXI *num. 166. Uſus Ciſterc. cap. 73.*

CLXXII Præter Statuta ejus Synodi & Benedicti Anianenſis, extat etiam alius liber, *Ordo converſationis monaſticæ* inſcriptus apud Haëftenum, & in ms. codice Gemeticenſi, *Memoriale Monachorum.* Hujus libelli conditor eſt vel Benedictus Anianæ Abbas, qui ordinem obſervandum omnibus Monachis tradidiſſe, præter Statuta Synodi Aquiſgranenſis, perhibetur ab Ardone; aut certè Euticius Abbas, qui *ex beatorum Patrum Regulis & Inſtitutionibus diverſas conſuetudines ſumſit, unoque volumine conligavit*, referente Johanne Monacho in lib. 1. de Vita S. Odonis Abbatis cap. 11. In excerptis quæ Ardo in Benedicti vita ex *Ordine* ſuperiùs memorato adducit, vix ullum apparet veſtigium hujus libri, de quo hîc agimus. Unde potiùs Euticio adſcribendus videtur, quàm Benedicto. Huic porrò tribuitur judicium de diverſo pænitentiarum modo, qui Monachis lapſis imponi debet ex Regulæ præſcripto : quod opus in appendice Capitularium recèns editum eſt num. XI. Eidem Benedicto multùm etiam obſtricta eſt res literaria, quam diſciplinæ regularis ſociam & opitulatricem vir prudens non immeritò reputavit, ob idque quanta potuit ſedulitate promovere ſategit, ut ex conſequentibus perſpicuum fiet.

§. VIII.

De ſcholis Pariſienſibus, Palatinis, & Monaſterialibus ſæculi IX.

CLXXIII POſtquàm de literarum ſtudiis per Monaſteria noſtra principio inſtitutis diſſerui in ſuperioris Sæculi Præfatione : nunc conſequens eſt, ut de ſcholis noſtris ſæculo nono celebrioribus agam hoc loco, & primùm quidem

de

de Academia Pariſienſi, cujus initia Majoribus noſtris omnes accepta referunt. At quos habemus ejus ſententiæ auctores, tot fabulis involuti ſunt, ut non facile ſit verum ac certum à falſo & incerto ſecernere. Inter primos occurrit Vincentius Bellovacenſis, qui in Speculo hiſtoriali ſcribit, idemque alii permulti poſt eum, Pariſienſis ſtudii Inſtitutores exſtitiſſe quatuor Monachos Bedæ diſcipulos, ſcilicet Rabanum, Alcuinum, Claudium, & Johannem Scotum: quos omnes Beda vivente conſtat necdum fuiſſe natos, ſi fortè unum Alcuinum excipias. Claudium verò confundunt plerique cum Clemente, quem ex Hibernia in Galliam docendi gratiâ cum alio ſocio acceſſiſſe tradit Monachus Sancti-Gallenſis initio vitæ Caroli Magni. At Claudium, qui in palatio Caroli Magni aliquamdiu literas docuit, alium eſſe ab iſto Clemente exploratum eſt: tum quia hic Claudius natione Hiſpanus fuit, Felicis Urgelitani Epiſcopi diſcipulus, poſteà Taurinenſis Epiſcopus, ut demonſtravi in veterum Analectorum tomo 1. tum quia ex Hiſpania in Galliam arceſſitus à Carolo eſt, aliâ proinde viâ inveſtiganda origo Academiæ Pariſienſis. Atque ut ne in verbo ludamus, præmonitum lectorem velim, hîc Academiæ nomine non ſignificari à me corpus illud (quod vocant) Univerſitatis, quatuor facultatibus conſtans, in quo certi honoris gradus Literatis ſollemni ritu conferuntur: ſed intelligi publica quæcumque literarum ſtudia uno in loco inſtituta, & continuata.

Vincent Spec. hiſt. lib. 23. al. 24. c. 73.

CLXXIV Studia in Galliis antiqua.

Quantum Carolo Magno res literaria debeat, teſtantur illorum temporum auctores, qui ejus ſtudium in ſcholis inſtituendis certatim commendant. Huc ſpectat præclara ipſius epiſtola ad Baugolfum Abbatem Fuldenſem, ad alios itidem Abbates, immo & Epiſcopos miſſa; ejuſdem Capitularia, & Decreta maximè Concilii Cabilonenſis ad reſtituenda ubique ſtudia, quæ pleriſque in locis ad interitum vergebant. Hoc in opere uſus eſt incentore ſimul & adjutore in primis Alcuino: cujus operâ factum eſt, *ut Athenæ novæ perficerentur in Francia*, ut ſcribit ipſe in epiſtola 10.

CLXXV

Jam quidem longè ante illud tempus literarum exercitia in Gallia viguerant. Tacitus in libro 3. Annalium ſub Veſpaſiano, Et Eumenius ſub Diocletiano ac Maximiano Auguſtis ſcholarum Auguſtodunenſium meminêre: qua de re Notitia Galliarum, à viro clariſſimo Hadriano Valeſio Hiſtoriographo regio nuper edita, legenda eſt. Apud Juvenalem.

Notit. Gall. pag. 61. & 62

Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos.

Extat Gratiani reſcriptum in codice Theodoſiano relatum, quo Antonio Prætorio Galliarum Præfecto mandat, ut in ſingulis metropolibus literarum ſtudia inſtituat, eiſque idoneos profeſſores præficiat cum congruo ſupplemento. Hæc ſtudia potiſſimùm floruêre in civitatibus Lugdunenſi, Auguſtodunenſi, aliiſque uſque ad ſæculum VII., quo tempore Sigeberchtus Orientalium Anglorum Rex, in Gallia quondam profugus, *ubi regno potitus eſt, mox*, referente Beda, *ea quæ in Galliis bene diſpoſita vidit, imitari cupiens, inſtituit ſcholam, in qua pueri literis erudirentur, juvante ſe Epiſcopo Felice*, quem natione Gallum, profeſſione Monachum fuiſſe referunt, quod argumento eſt, in pluribus jam Galliarum locis, ſcholas viguiſſe. At per varias bellorum procellas, quæ ſæculo VIII. Galliam univerſam infeſtarunt, cùm otia & quies amica muſis prærepta fuiſſent, ubique literarum ſtudia languere, brevi intermoritura, cœperunt: donec Carolus Magnus ea poſtliminio excitavit denuo, invitatis in Galliam litteratis viris, Alcuino aliiſque Anglis, qui acceptam ex hoc regno eruditionem ac doctrinam Gallis tandem viciſſim refunderent. Idem curavit Ludovicus Auguſtus ejus filius, ut conſtat tum

Beda hiſt. lib. 3. c. 18.

à Carolo M. &c. denuo excitata.

ex

ex ipſius vita, tum ex VVandalberto Prumienſi Monacho in præfatione ad vitam S. Goaris, ubi ſcribit, *apud Gallias multos annos literarum ſtudia jacuiſſe, quouſque ſua ætate Principum liberalitate & optimorum virorum ſolertiâ, diſciplinarum ſtudia profecerunt.* Hericus Autiſiodorenſis Monachus idem elogium Carolo Calvo tribuit in prologo ad carmen de S. Germano Epiſcopo Autiſiodorenſi: tametſi Caroli Calvi principatu grave diſpendium paſſæ ſunt artium diſciplinæ ob Nortmannorum infeſtationes; at longè gravius ſub iſtius ſæculi finem. Sed ad Carolum Magnum & ad Alcuinum reflectenda oratio eſt.

Ut à minimis ad majora progrederetur Alcuinus, Carolum in primis CLXXVI
monuit, ut ſcribendi ratio, quæ per librariorum ſocordiam corruptiſſima erat, ad meliorem formam reduceretur: curarentque ſcriptores amanuenſes, ut commatum diſtinctiones antea neglectas obſervarent. Hortatoria ea de re habetur Alcuini epiſtola 15. ad Carolum in hæc verba. *Punctorum diſtinctiones & ſubdiſtinctiones, licèt ornatum faciant pulcherrimum in ſententiis, tamen uſus illorum propter ruſticitatem penè receſſit à ſcriptoribus. Sed ſicut totius ſapientiæ decus, & ſalutaris eruditionis ornatus per veſtræ nobilitatis induſtriam renovari incipit: ita & horum uſus in manibus ſcribentium redintegrandus eſſe optimè videtur.* Deinde librum edidit de ſeptem liberalibus Artibus; tum Dialogum de Grammatica, alioſque duos interlocutore Carolo de Rhetorica & Dialectica: quibus varios tractatus, libros & epiſtolas de rebus Moralibus ac Theologicis adjecit. Adeò ut duo tantùm reſtent ſtudiorum genera, Legum ſcilicet Juriſque ſcientiæ, ac Medicinæ, de quibus nulla extant ejus Auctoris monumenta.

Neque ea ſolùm libris editis docuit Alcuinus; ſed etiam in publicis ſcho- CLXXVII
lis, illis maximè quas in Turonenſi S. Martini Cœnobio Abbas ipſe aperuit. *Ego Flaccus veſter*, inquit in epiſtola 1. ad Carolum Magnum, *ſecundùm exhortationem & bonam voluntatem veſtram, aliis per tecta S. Martini ſanctarum mella ſcripturarum miniſtrare ſatago: alios vetere antiquarum diſciplinarum mero inebriare ſtudeo: alios Grammaticæ ſubtilitatis enutrire pomis incipiam: quoſdam ſtellarum ordine, ceu picto cujuſlibet magnæ domus culmine, illuminare geſtio, plurima plurimis factus, ut plurimos ad profectum ſanctæ Dei Eccleſiæ, & ad decorem imperialis regni veſtri erudiam.* At de iſto, aliiſque locis ab eo illuſtratis agendum in ejus elogio, quod inferiùs ſuo loco exhibendum eſt. Interim hoc loco inquirendum, an Alcuinus auctor, aut certè inſtaurator dicendus ſit Academiæ Pariſienſis, eo modo, quo Academiæ nomen ſuperiùs expoſui: hoc eſt, an publica literarum ſtudia, quæ per continuas temporum vices poſtea præſtiterunt, Luteciæ Pariſiorum favente Carolo Magno inſtituerit.

Scholam in palatio Caroli Magni ab Alcuino aut inſtitutam, aut certè CLXXVIII
excultam fuiſſe, in qua pueri nobiles ac miniſteriales Palatini literas doceban- Scholæ Pa-
tur, nemo negare poteſt. Quippe Carolus eruditus ab eo eſt, indubiè in pa- latinæ Al-
latio regio, eoque præceptore Rhetoricæ & Dialecticæ, præcipuè tamen cuino quan-
Aſtronomiæ dedit operam, uti Eginhardus auctor eſt. Hinc Alcuinus in epi- tum debeat.
grammate 199. Fratres Eboracenſes ad pangendos verſus invitans, de ſe ipſe ita canit.

> *Talia namque placent veſtro quia munera Patri,*
> *Qui nunc egregias regalibus inſonat artes*
> *Auribus, & patrum ducit per prata ſequentem,*
> *Præpulcro Sophiæ regnantem ſtemmate celſæ.*

Id contigit in prima Alcuini mora apud Gallias: quo tempore Giſlam &

Ri-

Rictrudem regias virgines; Angilbertum, cui cognomen indidit Homero; aliosque viros illuſtres literis imbuit. Cùm verò computum Eccleſiaſticum, ſecundùm Romanæ Eccleſiæ ritum ſcholaribus palatinis tradidiſſet; poſteà in epiſtola 9. ad Carolum conqueſtus eſt, quòd *calculatores Ægyptiacos*, eos ſcilicet qui calculum Alexandrinum ſequebantur, admiſiſſet in ſcholam palatinam. *Ego ignarus*, ait, *neſciens Ægyptiacam ſcholam in Palatio Davidicæ verſari gloriæ*, (nam Carolum Davidis nomine compellare ſolitus erat) *ego abiens Latinos ibi dimiſi: neſcio quis ſubintroduxit Ægyptios*. Quinam fuerint Ægyptiaci illi præceptores, coniicere mihi videor ex carmine Theodulfi Aurelianenſis Epiſcopi ad Angilbertum: quo in carmine Scottum quemdam in aula degentem ac docentem falſis amarulentiſque dicteriis impetit. Nam Scotti ex Hibernia orti olim ſequebantur Paſchalem circulum Alexandrinorum, qui Paſcha Lunæ quartà decima die, ſi quando in dominicam incidiſſet, celebrabant. Et forſan is erat Clemens Scottus, quem in Gallia ad docendum fuiſſe relictum à Carolo tradit Monachus Sancti-Gallenſis initio libri primi.

CLXXIX An fixæ. Erat ergo ſchola palatii regnante Carolo Magno: at quo in loco extiterit, immo an conſtiterit uno in loco, indagandum eſt. Poſterius hoc mihi certum videtur. Neque enim facilè de loco in locum transferri poterat totus ille præceptorum, ſcholarium, librorumque comitatus & apparatus, ſi quando Rex mutabat ſedem, quod frequenter contingebat. Et erat ampliſſima in palatio, non illo circumforaneo, ſed fixo Bibliotheca: ex qua Ludovicus Auguſtus *copiam librorum* Amalario Diacono ſuppeditavit, ut is ex diverſis Doctorum ſententiis Regulam Canonicorum excerperet, referente Ademaro Monacho Ecoliſmenſi. Stata proinde erat palatii ſchola. Id tamen non ita adſeveranter affirmem, ut palatinos ſcholares de loco in locum aliquando cum regio comitatu non exiſtimem commigraſſe. Nam Alcuinus, quem ſcholæ palatinæ moderatorem fuiſſe conſtat, ferè numquam aberat à contubernio Caroli Magni: & Carolus Calvus *liberalium artium ferulas à palatio numquam deeſſe* patiebatur, ut lego in hiſtoria Epiſcoporum Autiſſiodorenſium. Varia per id tempus erant palatia Regum noſtrorum. Aquiſgranenſi maximè delectabatur Carolus Magnus, & poſt eum Ludovicus Auguſtus.

Hiſt. Epiſcop. Autiſ. c. 41.

CLXXX Pariſienſes ſcholæ. An ſchola Pariſienſis ea tempeſtate inter ſcholas Palatinas cenſeretur, dubitaverint fortaſſe nonnulli: propterea quòd poſtremis primæ ſtirpis regiæ, & totis ſecundæ temporibus rariùs Luteciæ Pariſiorum reſidebant Francorum Reges. Palatinæ tandem dici potuêre Pariſienſes ſcholæ, utpote ſitæ juxta palatium Thermarum, quod erat in Auſtrali pomœrio civitatis, ad montem ſcilicet S. Genovefæ, qui olim *Locuticius* dicebatur. Certè antiquitus hunc locum inſediſſe viros doctos qui literas profitebantur, patet tum exemplo Hucboldi, qui *dum adoleſcentulus è ſcholari diſciplina confugiſſet Pariſius, S. Genovefæ Canonicis adhæſit* tempore Rotberti Regis Francorum, *& in brevi multarum ſcholarum inſtructor fuit*. Anſelmus Leodicenſis Canonicus auctor. Sæculo inſequente Abaelardus *extra civitatem in monte S. Genovefæ ſcholarum ſuarum caſtra poſuit*, ut ipſe memorat in hiſtoriæ calamitatum ſuarum lib. 1. cap. 2. Eumdem montem occupant modò Collegia ferè omnia Univerſitatis Pariſienſis. An Pariſienſibus ſcholis aliquando præfuerit Alcuinus, non ita compertum eſt apud veteres. Huc tamen facit epiſtola Giſlæ & Rictrudis, regiarum Virginum, præfixa ejus commentario in Johannem. In ea enim epiſtola ſe nonnihil *de melliflua ſanctæ ſcripturæ cognitione*, Alcuino *exponente*, hauſiſſe, confitentur, & quidem apud Pariſios, ut ex ſequentibus iſtius epiſtolæ verbis intelligitur. Nam adducto Hieronymi exemplo; qui rogatu qua-

rum.

Digitized by Google

rumdam Romanæ urbis matronarum, plurima in ſacram ſcripturam opuſcula apud Bethleem condiderat, hæc ſubdunt. *Minori vadoſum Ligeris flumen, quàm Tyrrheni maris latitudo periculo navigatur: & multò faciliùs chartarum portitor tuarum de Turonis Pariſiacam civitatem, quàm illius de Bethleem Romam pervenire poterit.* Turonis tum degebat Alcuinus, Giſla & Richtrudis apud Pariſios: ubi proinde eas erudierit Alcuinus, quis poſt ipſum rexerit Pariſienſes ſcholas, non invenio. Neque enim ferenda eſt Pariſienſium Præceptorum ſucceſſio, quam tradit ſive Vincentius Bellovacenſis, ſeu Ademarus Ecoliſmenſis Monachus Smaragdum Theodulfi; Hericum Remigii præceptores perperam appellans: cùm ex adverſo Remigius Hericum auditorem habuerit; & Theodulfus literas didicerit in Italia, antequàm in Galliam invitante Carolo Magno accederet, Smaragdo natu major. Ex his unum Remigium Pariſienſibus ſcholis præfectum fuiſſe conſtat: quo præceptore Odo, poſteà Cluniacenſis Abbas piiſſimus, in Pariſiaca civitate uſus eſt.

Quia ergo in tanta rerum obſcuritate, quinam literas apud Pariſios Carolinis temporibus docuerint, deſignare difficile eſt; ſaltem palatinarum ſcholarum, ubicumque demum in Gallia ſteterint, Rectores enumerare juvat. Alcuino ejuſmodi ſcholarum moderatori facilè principi, cum ad Turonicum S. Martini Cœnobium tandem ſeceſſiſſet; ſucceſſit Clemens Scottus ille, quem Theodulfus verſibus inſectatur, uti modo obſervabam. Eodem tempore Claudius Hiſpanus, Felicis Urgelitani Epiſcopi diſcipulus, *cui in explanandis ſanctorum Evangeliorum lectionibus quantulacumque notitia ineſſe videbatur*, ut ait Jonas in libro primo contra eum ſcripto, in palatio moratus eſt juſſu Caroli Magni, nimirum ut ſcripturas ſacras Palatinis exponeret. Claudio ad ſedem Taurinenſem promoto per Ludovicum Auguſtum, eaſdem ſcholas moderatus eſt Amalarius Diaconus; quem iſtic Præceptorem habuit Angelomus Monachus Luxovienſis. Is quippe in præfatione explanationis ſuper Cantica Canticorum Lothario Auguſto ſcribit, ſe *excubaſſe in veſtro*, inquit, *ſacro palatio ſub obtentu traditionum liberalium artium, enucleationumque divinarum ſcilicet ſcripturarum*. Et in præfatione ad Commentarios Regum, fatetur eos ab ſe conditos ex mente præceptoris ſui, quem Amalarium fuiſſe reor. Hinc eſt, quòd Ludovicus Pius eidem Amalario copiam librorum ſuppeditavit ex Bibliotheca palatii ad componendam (ut dixi) Regulam Canonicorum: eumdemque Romam miſit, ut Gallicanum cantum & officium ad ritum Romanum emendaret. Ludovico item imperante palatii præceptor fuit Thomas, ad quem hoc nomine VValafridus Strabus carmen edidit. Remigius, Cœnobii S. Germani apud Autiſiodorum Monachus, *Dialecticam & Muſicam* apud Pariſios profeſſus eſt, regnante Carolo Calvo, ſiquidem eo præceptore has artes S. Odo Abbas Cluniacenſis ibidem didiciſſe memoratur à Johanne Monacho ipſius Vitæ Scriptore. Remigii æqualis fuit Johannes Scottus, qui etiam in palatio Caroli Calvi ſcholas tenuit, diſcipulumque inter alios habuit Uribaldum, poſteà Epiſcopum Autiſiodorenſem. Quinam poſt eos palatinas ſcholas rexerint ſæculo nono, mihi nondum compertum eſt. CLXXXI Palatini Præceptores.

Hæc de Palatinis ſcholis dixerim occaſione Academiæ Pariſienſis, quam nomine ſcholæ Palatinæ, propterea quòd Palatio vicina erat, itidem affectam fuiſſe veri ſimillimum eſt. In ſcholas porrò palatinas Monachi non rarò admittebantur cùm ad docendum, tum ad diſcendum. In his facilè princeps fuit Alcuinus, de cujus monachatu fuſiùs differam in ipſius elogio hîc relato. Alcuino poſt aliquod tempus ſucceſſit Amalarius, quem Sigebertus itidem *Monachum* vocat in lib. de Scriptoribus eccleſiaſticis capite 87. Unde CLXXXII Monachi Præceptores admiſſi.

Nn ſuſpi-

Digitized by Google

ſuſpicor eumdemmet eſſe Amalarium, cui Eginhardus epiſtolam tertiam dirigit, *Reverentiſſimo Chriſti famulo Amalharo* inſcriptam. Et primùm quidem Clericus, tum Diaconus Mettenſis eccleſiæ fuit, ac demum Presbyter, & Abbas fortaſſe Gorzienſis: ſub cujus regimine vixit Gontardus Monachus, ad quem exſtat ejus epiſtola de ſputo poſt communionem, ubi Gontardum filium in diſciplina Chriſti appellat. Non longo poſt Amalarium intervallo Pariſienſibus ſcholis præfuit Remigius Monachus Autiſiodorenſis. An etiam Johannes Scottus inter Monachos cenſendus ſit, in ſecundo hujus ſæculi tomo expendam. Si à domeſticis ad externas ſcholas tranſeamus, Monachos etiam ad docendum admiſſos inveniemus. Egregium hujus rei argumentum conſtat in vita Alfredi Anglo-Saxonum Regis, qui cùm liberales diſciplinas, tum in Palatio tum in Regno ſuo reſtituere vellet; iſtuc Grimbaldum & Johannem Ordinis noſtri Monachos invitavit, idque per eos feliciter exſecutus eſt, ut in ſecundo tomo fuſiùs exponam.

CLXXXIII Iidemque auditores. Præter præceptores in ſcholas palatinas admittebantur etiam Monachi ad diſcendum. Nam in iſtis Angelomum Luxovienſem Monachum ſtudiis ſacris dediſſe operam ſuperiùs obſervabam. Neque mirum ſanè, cùm in palatiis Reges haberent etiam Cœnobia Monachorum. De Euticio Abbate explorata eſt res teſtimonio Johannis Monachi in lib. 2. de vita S. Odonis Abbatis Cluniacenſis, ubi Euticius *in tanto amore* apud Ludovicum Auguſtum habitus fuiſſe prædicatur, *ut intra palatium ſuum illi conſtrueret Monaſterium*. Quonam in loco ſitum fuerit Monaſterium iſtud, mihi divinare non licet, nam varia fuêre per id tempus, ut dixi, palatia Regum noſtrorum. Idem præſtitit Ludovicus in Benedictum Anianæ Abbatem: in cujus gratiam, *quia Imperatori multis pro cauſis erat neceſſarius, placuit Imperatori, ut non longè à palatio provideret locum aptum ſibi, in quo cum paucis quieſcere poſſet*. Id exſecutus eſt Ludovicus conſtructo indè Monaſterio prope palatium Aquiſgranenſe, ubi Ludovicus frequens morabatur.

CLXXXIV Supereſt, ut de Scholis monaſteriorum noſtrorum, quæ ſæculo nono celebriores fuêre, paucis agam hoc loco. Erant in ſingulis Cœnobiis ejuſmodi Scholæ, majores aliæ, aliæ minores. Carolus ſiquidem conſtituit in primo Capitulari Aquiſgranenſi anni DCC. LXXXIX., ut Canonici & Monachi, *non ſolùm ſervilis conditionis infantes, ſed etiam ingenuorum filios aggregarent, ſibique ſociarent; fierentque* apud eos *ſcholæ legentium puerorum* ut hi *pſalmos, notas, cantus, computum, grammaticam per ſingula monaſteria vel epiſcopia diſcerent*. Publicæ igitur, omnibuſque communes erant Monaſteriorum Scholæ, nimirum *exteriores* ſeu *canonicæ*, nam clauſtrales ſolis Monachis deſtinatæ erant, teſte Ekkehardo Monacho de caſibus S. Galli cap. 1. Hinc Trithemius in Chronico Hirſaugienſi, *In omnibus*, inquit, *Ordinis noſtri Cœnobiis, in Germania & Gallia maximè; Monachorum Scholaſtici ex Monachis habebantur, qui juniores quoſque & ingenio præſtantes in primitivis literarum ſcientiis erudirent; & poſteà qui habiles inventi fuiſſent ad altiora tranſmitterent*. Erant hæ minores ſcholæ, in quibus pueri condiſcebant *Fidem catholicam & Orationem dominicam*, ex Concilii Moguntini cap. 45. item *pſalmos, notas, cantus, computum, & grammaticam*, ex Capitulari Aquiſgranenſi mox relato. De majoribus ſcholis ita ſubjungit Trithemius. *In ſolis autem famoſioribus Cœnobiis, quibus & abundantia rerum temporalium erat copioſior, & Monachorum numerus major, conſtituebantur ad officium docendi alios Monachi omnium doctiſſimi, & non ſolùm in divinis, ſed etiam in ſæcularibus literis eruditi, ad quos mittebantur Monachi altioribus diſciplinis imbuendi*. Porrò in ſingulis Cœnobiis majoribus Scholaſti-

Capitul. Aquiſgran. c. 70. Capitul. l. 1. c. 68.

Trithem. in Chron. Hirſaug. ad ann. 952.

Digitized by Google

laſticus inſtituebatur, id eſt ſcholarum Magiſter, qui non ſolùm in ſcripturarum divinarum ſcientia excelleret, ſed etiam *in literis ſæcularibus*, id eſt in *Mathematica, Aſtronomia, Arithmetica, Geometria, Muſica, Rhetorica, Poëſi, & in ceteris omnibus. Quoties autem idoneum ad hanc ſubeundam provinciam in ſuo Cœnobio Monachum Abbas minimè habuiſſet; de aliquo alio Monaſterio petere aptum non erat verecundum &c.* Denique præcipua Monaſteria, in quibus ejuſmodi ſtudia fervebant ſæculo nono, enumerat idem Trithemius, ſcilicet *Fuldenſe S. Galli, Augienſe, Hirsfeldenſe, Hirſaugienſe, S. Albani Moguntinenſe, Corbeienſe, Prumienſe, Mediolanenſe, S. Dionyſii Pariſienſe, S. Maximini Trevirenſe, Remenſe, Altiſiodorenſe, Turonenſe, Stabulenſe, & VVeiſſemburgenſe.* His adjunge Anianenſe, Floriacenſe, Pariſienſe S. Germani, Ferrarienſe, Gorzienſe, Inſulæ Barbaræ, S. Michaëlis Virodunenſe, Fontanellenſe, Sithienſe, apud Italos Caſinenſe, Ticinenſe, & alia complura. Ut de ſingulis pro argumenti dignitate hîc ediſſeram, non ſinit brevitatis ſtudium: de quibuſdam nonnulla delibare ſufficiat. *Idem ad ann. 890.*

CLXXXV Anianenſis. Benedictus, magnus ille Anianæ Abbas, ſimul ut de reſtituenda Regulari diſciplina cogitavit, mox etiam ſtudia literaria redintegrare adniſus eſt. *Normam utilem*, inquit Ardo, *& Monaſteriorum ſalubres conſuetudines didicit, ſuiſque eas tradidit Monachis obſervandas. Tum inſtituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos; & ſcientiâ ſcripturarum peritos, de quibus etiam pòſt fuere Epiſcopi, aggregavit*: denique *librorum multitudinem congregavit*. Ex hujus diſcipulis unus fuit Ardo ipſius Vitæ ſcriptor, quem *Magiſtrum* vocant Indenſes in epiſtola ſua, alio nomine Smaragdus appellatus.

CLXXXVI S.Michaëlis. Floruit eodem tempore alius Smaragdus Abbas Monaſterii S. Michaëlis in pago Virdunenſi, pietate ac ſcriptis clarus; à quo ſchola hujus loci originem habuit, ut fuſiùs expoſui in notis ad Chronicon ejuſdem Cœnobii, quod typis vulgatum eſt in veterum Analectorum tomo I.

CLXXXVII Floriacenſis. Jam ante Smaragdum vigebat ſchola Floriacenſis, de qua hæc lego in Capitulari Theodulfi Epiſcopi Aurelianenſis. *Si quis ex Presbyteris voluerit nepotem ſuum, aut aliquem conſanguineum ad ſcholam mittere in Eccleſia S. Crucis, aut in Monaſterio S. Aniani, aut S. Benedicti, aut S. Liſardi, aut in ceteris de iis Cœnobiis, quæ nobis ad regendum conceſſa ſunt; ei licentiam id faciendi concedimus.* Quidam vir doctus hîc obſervat, ſcholas Epiſcopales in Cathedrali S. Crucis Eccleſia; Cœnobiales in Monaſteriis S. Benedicti, aliiſque, ſic tum fuiſſe inſtitutas, *ut privatæ eſſent utræque, nec publicè cuilibet paterent: quandoquidem Presbyterorum nepotibus ac conſanguineis, ut eas adire poſſent, loco privilegii conceſſum eſt ab Epiſcopo Diœceſano.* Id quidem Theodulfi privilegium eſt: ſed Presbyterorum conſanguineis, non ſcholis ipſis conceſſum. Presbyterorum quippe nepotes ac conſanguinei, quos hîc memorat Theodulfus, erant adoleſcentes in Clerum cooptati, ac certis addicti eccleſiis, alii urbicanis, alii vicanis: utriſque licentiam concedit adeundi quas ex his vellent ſcholas. Neque enim licebat Clericis ab eccleſia, cui ſemel incardinati erant, recedere inconſulto Epiſcopo. Has ergo ſcholas, uti publicas, agnoſcit Theodulfus, aliàs fruſtra concederet licentiam ad eas adeundi, niſi adventicii in illas admitterentur. Sic Epiſcopi, ſic collegia Canonicorum ſubditis ſuis facultatem indulgent adeundi ſtudium Pariſienſe. Sic Theodulfus junioribus Clericis permittebat aditum ſcholæ Floriacenſis, uti & aliorum ſuæ diœceſeos Cœnobiorum: in quibus idem mos obtinebat, atque in Sancti-Gallenſi, ubi duplices erant ſcholæ, *interiores* ſeu clauſtrales, *exteriores* ſeu *canonicæ* pro ſæcularibus, quorum conſuetudo junioribus Monachis interdicta erat. Ut *Coint. ann. 786. n. 85.*

Nn 2 verò

verò hunc Theodulfi locum de junioribus Clericis exponam, præcipuè me movet Beati Abbatis Hiſpani, Theodulfi æqualis, liber adversùs Elipandum primus, in quo docet ſolos eos, qui *futuri* ſunt *ſacerdotes*, *Scholæ* tradi tum ſolitos; ceteros *doctrinæ*. *Ex ipſis baptizatis*, inquit, *alii traduntur ſcholæ, & offeruntur à parentibus Chriſto, ut poſſint futuri eſſe Sacerdotes, & ſerviant Chriſto, alii tantùm doctrinæ traduntur, ut legant, & cognoſcant Chriſtum & accipiant cum benedictione intra Eccleſiam uxores, ut ſerviant conjugio*. Ex quo intelligitur, ſuperiorem Theodulfi locum explicandum eſſe de Clericis, aut de vitæ clericalis candidatis: qui ſoli mittebantur ad Scholas. Hinc ſoli ferè Clerici literis inſtructi erant, uti vulgatum hactenus retinet proverbium. Quamquam ſcholæ Palatinæ apud Francos nobilibus quibuſque deſtinatæ erant. Atque ut laïcis ac Clericis communes fuerint etiam aliæ ſcholæ, id etiam ſententiæ noſtræ favet. Neque enim eas Scholas adeundi licentiam Theodulfus reſtrinxiſſet ad nepotes & conſanguineos Presbyterorum, ſi laïcis itidem quibuſvis non patuiſſent iſtæ Academiæ. Sæculo IX. Scholam Floriacenſem illuſtrarunt in primis Adalbertus, Adrevaldus, Adelerius, inſequenti Conſtantinus Scholaſticus, Abo, & Aimoinus.

CLXXXIIX Fuldenſis. Nulla verò per id tempus celebrior Academia fuit, quàm Fuldenſis Rabano præceptore, cui adjunctus Haimo poſteà Halberſtadenſis Epiſcopus, aliique. Eò Freculfus Lexovienſis Epiſcopus, Lupus Monachus, dein Abbas Ferrarienſis; Heiricus Autiſiodorenſis Monachus, & alii permulti ſe contulêre ex Gallia, ut literas ſacras addiſcerent. His etiam adnumero VVſſinum Eginhardi filium, ad quem ipſe ſcripſit epiſtolam 30., cujus hæc verba referre operæ pretium duco. *Mi nate*, inquit, *ſtude probos æmulari mores, & quem te ſemper ſequi hortabar, ne ullo pacto offenſum habere velis: ſed profeſſionis tuæ memor, quantum ipſe annuerit, cui te totum commiſiſti, ejus mandatis inſiſte diſcendis. His edoctus, & in opere eorum aſſuetus, nullo vitalis ſcientiæ commodo carebis. Sicut te præſens monui, in ſtudio diſcendi te exerce; & quidquid ex ipſo lucidiſſimo, & abundantiſſimo magni Oratoris ingenio aſſequi nobilis ſcientiæ potueris, nihil intactum relinque: maximè autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento: quoniam Grammatica & Rhetorica, ceteraque liberalium artium ſtudia, vana ſunt, & valdè nociva ſervis Dei, niſi per gratiam divinam bonis moribus ſubeſſe noſcantur, quia ſcientia inflat, caritas verò ædificat. Melius mihi quidem eſt, ut te mortuum videre contingat, quàm inflatum & ſcatentem vitiis.* Hæc piiſſimi parentis monita, qui Rabanum præceptorem his verbis imitandum videtur proponere VVſſino, qui vel filius ejus verus, vel certè filius in Chriſto ac propinquus erat.

CLXXXIX Augienſis. Ex Fuldenſi Academia propagata eſt Hirſaugienſis, de qua fusè Trithemius in hiſtoria Hirſaugienſi. Augienſis etiam Fuldenſi debet VValafridum ſuum, qui Rabani auditor fuit, tametſi etiam Augiæ Fattonem præceptorem habuit. Aſt ante VValafridum Hetto Abbas Augienſis, à Scotto quodam (quem Clementem eſſe puto) edoctus, Augienſem ſcholam illuſtraverat. Succeſſorem habuit Erlebaldum, Erlebaldus Tattonem & VVetinum, de cujus viſo carmen edidit VValafridus hoc tomo relatum, in quo hæc omnia memorantur. Veri item ſimile eſt, Gotheſcalcum in eodem loco edoctum fuiſſe, uti colligunt nonnulli ex VValafridi carmine ad ipſum, & ex ſchedis Monaſterii Altivillarenſis.

CXC S. Albani. Fuldenſi vicinum erat Moguntiacenſe S. Albani Monaſterium, in quo florebant ſtudia per Probum & Altvvinum Monachos, non minùs pios, quàm doctos. Probi res geſtas referam in hujus ſæculi tomo 2. De Altvvino con-

condiſcipulo ſuo agit Lupus Abbas Ferrarienſis in epiſtolis 20., 34. & 36. ad ipſum ſcriptis: in quarum prioribus duabus varias Grammaticæ quæſtiones ab eo propoſitas ſolvit. In his etiam de Epiſcopi cujuſdam ſanitate ſollicitum ſe eſſe ſignificat: quod de Rabano præceptore ſuo, qui tum Moguntiacenſi eccleſiæ præerat, intelligendum eſt.

Non ita longè ab his duobus aberat Prumienſe Monaſterium, in quo etiam literarum cultus maximè viguit Marvvardo Abbate: cujus diſcipuli fuêre Ado Viennenſis poſteà Archiepiſcopus, VVandalbertus Diaconus & alii, quibus accedit Regino celebris Abbas Prumienſis. Ado quippe Monachus quidem erat Ferrarienſis: ſed ob ſociorum quorumdam invidiam indè exire compulſus, Prumiam ſe recepit ſub Marvvardi diſciplina; deinde Lugdunum, ubi à Remigio Epiſcopo perhumaniter receptus eſt, ac demum ejus operâ provectus in ſedem Viennenſem. Horum omnium probationes adducam in præſentis Sæculi tomo 2., in quo Adonis res geſtas expoſiturus ſum. Sed mihi temperare nequeo, quin cum literatis viris communicem egregium de eodem Adone teſtimonium, quod hactenus in Lupi Abbatis epiſtolis lectum eſt, ſed non intellectum. Locus occurrit in epiſtola 122. quæ Gerardo Provinciæ Duci ſeu Comiti, & Bertæ ejus conjugi inſcripta eſt. In hac enim epiſtola Lupus ipſis conteſtatur, quemdam Monachum ſuum, qui à Monaſterio ſuo quondam cum *regularibus literis* diſceſſerat Prumiam, ac poſtmodum diſcendi ſtudio Lugduni conſtiterat ſub Remigio Pontifice, eſſe hominem probatæ vitæ, idoneum ad docendum, progenitorum nobilitate ornatum; uno verbo prorſus dignum ſede Epiſcopali, ad quam electus erat, quæ omnia in Adonem convenire certis demonſtrabo argumentis. Interim primam huiuſce obſervationis meæ originem acceptam refero diligentiæ eruditiſſimi viri Stephani Baluzii, qui in nova editione Lupi Abbatis operum hanc mihi eruendæ veritatis viam aperuit duarum dumtaxat litterarum correctione. Nimirum in editione Maſſoniana ſic legebatur hic verſus: *Ceterùm, quod diligenter ſcrutamini, noveritis Monachum & diſcipulum meum A D. numquam* &c. cui loco vir diligentiſſimus hanc adnotationem adhibuit. *Ita vetus codex, pro quo editio Maſſonii habet*, nonnumquam. *Sanè neceſſaria eſt iſthæc emendatio. Quis autem fuerit hic homo, quem duabus illis litteris A D. expreſſum videmus, nondum potui divinare*. Ita ille. Nec ego certè umquam divinaſſem, niſi iſtuc me perduxiſſent vetera hac de re monumenta, quæ præ manibus habeo. Id me in anteceſſum monuiſſe non erit (opinor) viris ſtudioſis ingratum. CXCI Prumienſe.

Prumienſi Monaſterio magna affinitate conjunctum erat Ferrarienſe, quod famoſiſſimum fuit, maximè ſub regimine Lupi Abbatis, ut hîc dicendum in Vita S. Aldrici ex Abbate Pontificis Senonenſis. Quantùm in literas propenſus fuerit Lupus, teſtatur ipſe in epiſtola prima ad Einardum. *Amor literarum*, inquit, *ab ipſo ferè initio pueritiæ mihi eſt innatus: nec earum, ut nunc à pleriſque vocantur, ſuperſtitioſa otia faſtidio ſunt*. Hoc amore affectus, in peregrinas regiones profectus eſt, ſcilicet in Fuldenſe Monaſterium, non ut linguam Germanicam diſceret, ut alicubi dicit: ſed ut ſacra lectione & eruditione paſceret animum. Reverſus Ferrarias, Abbaſque factus, duplici pabulo pavit gregem, ſcilicet doctrinâ ſalutis, & humanioribus diſciplinis. De inculcando tum bonæ vitæ, tum ſcientiæ ſtudio quàm ſollicitus fuerit, teſtatur in epiſtola 35. ad Ebrardum Monachum, propinquum ſuum. *Reviviſcentem*, inquit, *in his noſtris regionibus ſapientiam quoſdam ſtudioſè colere pergratum habeo: ſed hinc haud quaquam mediocriter moveor, quòd quidam noſtrûm* CXCII Ferrarienſe.

par-

partem illius appetentes, inſolenter partem repudiant --- Etenim plerique ex ea cultum ſermonis quærimus, & paucos admodùm reperias, qui ex ea morum probitatem (quod longè conducibilius eſt) proponant addiſcere. Sic linguæ vitia reformamus, & purgare contendimus : vitæ verò delicta parvi pendimus & augemus. Eamdem occupationem aliquamdiu intermiſſam repetere ſe velle Carolo regi teſtatum facit per Æneam Pariſienſem Epiſcopum in epiſtola 119. De auditoribus ſuis agit in epiſtola 34. ad Altvvinum, & in epiſtola 116. gratiſſimum auditorem ſuum Fridilonem memorat. Inter hos auditores adnumerandi ſunt etiam Ado prælaudatus, & Heiricus Autiſiodorenſis Monaſterii S. Germani Cœnobita. Id etiam ipſe conteſtatur in carmine ad Hildeboldum Autiſiododorenſem Epiſcopum, cui collectanea ſua (quæ præ manibus habeo) ex ore Lupi & Haimonis præceptorum ſuorum accepta dedicavit, præmiſſis verſibus à me in veterum Analectorum tomo 1. editis, ex quibus ſequentes ad propoſitum pertinent.

Hic præceptorum ſunt ludicra pulcra duorum,
Quîs ego præſulibus ingenium colui.
His Lupus, his Haimo ludebant ordine grato,
Cùm quid ludendum tempus & hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter:
Excedit titulis clarus uterque ſuis.

Ex quibus intelligimus Heiricum Ferrariis & Fuldæ operam literis navaſſe.

CXCIII S. Germani apud Autiſiodorum. Dein ſcholas Monaſterii ſui, ſcilicet S. Germani apud Autiſiodorum, rexit Heiricus, cui ad educandum commiſſus eſt Lotharius Caroli Calvi filius, uti Heiricus ipſe teſtatur in epiſtola ad Carolum Calvum, Vitæ S. Germani præfixa his verbis. *Quidquid igitur literæ poſſunt, quidquid adſequuntur ingenia, tibi debent : tibi, inquam, qui natus ad agendum ſemper aliquid dignum viro, cùm virtute præcellis, tum etiam ſapientiâ refulges. Quorſum iſta protulerim, illud cauſa eſt, divæ memoriæ Lotharium, tuæ filium majeſtatis, annis puerum, mente philoſophum, (ingenuè profiteor) animi indole & ſollertiæ opibus, ut tibi uni concedam, præ ceteris ſui ævi mortalibus extitiſſe pretioſum. Is, quòd tua diſpoſitione & Deo devotus & beato Germano ad educandum fuerat commendatus, tantum devotionis in ſanctum, tantum ardoris in locum conceperat, ut vitam illius mors livida nobis meritò invidiſſe putetur.* Fuerat Lotharius iſte *Clericus*, id eſt Monachus, factus in Cœnobio Reomaenſi *, ut patet ex annalibus Bertinianis, in quibus hæc verba ad annum DCCC. LXI. *Karlus Rex filium ſuum Lotharium claudum in Monaſterio S. Johannis Clericum fieri jubet.* Ejus mortem anno DCCC. LXV. referunt iidem annales. Heirici apud Autiſiodorum ſodalis fuit Remigius Lupi Abbatis propinquus, & forſan diſcipulus, qui primò quidem in ſuo ipſius Monaſterio literas docuit, tum Luteciæ Pariſiorum, atque etiam apud Remos; eò vocatus à Fulcone Archiepiſcopo Remenſi, teſtante Frodoardo in lib. 4. cap. 9.

* *Monſtier S. Jean.*

CXCIV S. Germani apud Pariſios. Commune & nomen, & ſtudiorum commercium erat in S. Germani Monaſterio Pariſiacenſi, quod à pratis appellationem traxit : quo in loco ſub Aimoino, ac deinde ſub Abbone Magiſtris ſcholæ pro miſerabili Galliæ ſtatu floruerunt, perſeveraruntque ſæculo X., quo Olbertus Gemblacenſis dein Abbas, huc eruditionis gratiâ miſſus eſt. Refloruêre ſtudia hæc maximè ſub Guillelmo Epiſcopi Abbate procedente ſæculo XV., qui Abbas jus Canonicum in Univerſitate Pariſienſi prælegiſſe fertur.

CXCV Multa dicenda eſſent de ſtudiis utriuſque Corbeiæ, Gallicanæ ſcilicet ac Sa-

Saxonicæ : quæ utraque magnum illum Anſcharium præceptorem habuit : Gallicana verò Paſchaſium Radbertum, ex cujus diſciplina permulti viri ſcientiâ & pietate illuſtres prodierunt. At de his legenda eorum Acta, quæ in præſenti ſæculo exhibentur. Corbeienſe utrumque.

Venio ad Elnonenſe S. Amandi Monaſterium, in quo Milo Monachus ſtudiis præfuit : cujus diſciplinæ commiſſi ſunt filii duo Caroli Calvi, Drogo & Pippinus : qui cùm eo in loco morte correpti fuiſſent ab ipſis vitæ ineuntis primordiis, ſepulturâ ibidem & epitaphio donati ſunt à me alibi relato. Miloni ſucceſſit Hucbaldus nepos in regendis ſcholis, qui & ipſe Remos à Fulcone Archiepiſcopo arceſſitus eſt ad Canonicos erudiendos, ut tradit Frodoardus in loco mox citato. CXCVI Elnonenſe.

Caſinenſe Monaſterium (quod honoris cauſâ primùm nominari debuit) pænè præterieram : ubi Paulo Diacono præceptore non minùs claruerunt artes liberales, quam virtutis ac religionis diſciplina. Huic accedit Ticinenſe S. Auguſtini Cœnobium, in quo etiam Academiam aperuit Scottus quidam, Clementis alterius Scotti ſocius, qui cùm ambo in Galliam acceſſiſſent ad Carolum Magnum, *unum*, ſcilicet Clementem, *in Gallia reſidere præcepit* Imperator ad pueros quoſdam erudiendos : *alterum verò in Italiam direxit, cui & Monaſterium S. Auguſtini juxta Ticinenſem urbem delegavit, ut qui illuc ad eam voluiſſent*, ad diſcendum congregari potuiſſent, ut ſcribit Monachus Sancti-Gallenſis initio libri primi. CXCVII Caſinenſe. Ticinenſe.

De aliis Ordinis noſtri Academiis, quas ſuperiùs commemoravi, hîc agere ſuperſedeo; tum quia id exigit Inſtituti mei brevitas : tum quia de earum origine jam præclare egit nominatiſſimus vir Launoïus in libro de Scholis celebrioribus per Occidentem inſtauratis.

§. IX.

Obſervationes hiſtoricæ, præſertim de Dagoberto ſecundo, Auſtraſiorum Rege.

TRibus maximè obſervationibus illuſtrata eſt noſtra ætate Francica ſæculi ſeptimi hiſtoria. Prima eſt de anno obitûs Dagoberti ſenioris, atque initi à Chlodoveo ejus filio principatûs. Secunda de reſtitutione Dagoberti ſecundi in Regnum Auſtraſianum. Tertia de tempore atque genere mortis ejuſdem Dagoberti. Prima & tertia multùm conferunt ad ſtabiliendam ſæculi ſeptimi chronologiam : media, uti & poſtrema continet inſigne factum ab Hiſtoricis noſtris ante annos ferè nongentos ignoratum: CXCVIII

Primam obſervationem explicavit V. C. Hadrianus Valeſius Hiſtoriographus Regius, duobuſque argumentis ex Fredegarii auctoritate petitis demonſtravit, annos regni ſexdecim, qui Dagoberto ſeniori tribuuntur, non eſſe computandos à morte Chlotarii ejus patris, quæ anno DC.XXVIII. contigit : ſed ab anno DC.XXII., quo Rex Auſtriæ conſtitutus eſt, vivente Chlotario patre: adeóque hujus Dagoberti ſupremum annum coincidere cum anno DC.XXXVIII.; non cum anno DC.XLIV. uti ante Valeſii obſervationem omnibus perſuaſum erat. Duobus Valeſii argumentis tertium adjecit CXCIX Dagoberti I. confirmatur anni principatûs.

eru-

Digitized by Google

eruditus vir Carolus Cointius, deſumtum ex Jonæ prologo in Vitam S. Columbani cum Actis S. Euſtaſii collato. Quippe Jonas hunc prologum ſcribebat triennio vixdum elapſo à morte Bertulfi Bobienſis Abbatis, qui anno DC. XL. vivere deſiit: idemque auctor Euſtaſii vitam Columbani Actis continenter ſubjectam exarabat tum, cùm jam *Eccleſiæ Veromundenſi præerat Elegius*, qui *anno tertio Chlodovei* junioris Epiſcopus ordinatus. His tribus argumentis etiam ego alia duo ſuperaddidi in præfatione Sæculi ſecundi ex Fredegario, qui Siſenandi Veſigothorum Regis principatum orditur ab anno nono regni Dagoberti, cùm Siſenandum anno DC. XXXI. regnum iniiſſe conſtet: idemque tradit *Sentilam*, aliis Chintelam dictum, *qui Siſenando in regnum ſucceſſerat, defunctum eſſe anno ſecundo Chlodovei Regis*, hoc eſt anno DC. XXXIX. uti Johannes Mariana probat.

CC His omnibus aliud item graviſſimum accedit argumentum ex tempore mortis Dagoberti ſecundi, quem DC. XXIX. necatum fuiſſe in præfatione ſæculi tertii oſtendi tum Fridegodi, tum Eadmeri auctoritate in Actis S. VVilfridi Epiſcopi Eboracenſis. Tanti viſa eſt eruditiſſimo viro Godefrido Henſchenio horum Scriptorum auctoritas, ut cùm ipſe in Diatriba de tribus Dagobertis, & in Exegeſi præliminari ad Martii tomum tertium, vulgatam Dagoberti ſenioris epocham conſtanter retinuiſſet, ac Dagoberti ſecundi obitum rejeciſſet in annum DC. LXXXVII.; mutatâ tandem ſententiâ (quæ optimi viri ſinceritas eſt) hujus Dagoberti cædem ſummoverit ad annum DC. LXXX.; atque adeò Dagoberti ſenioris itidem obitum ad calculum Valeſianum revocaverit, id eſt ad annum DC. XXXVIII. ut legere licet in ejus Exegeſi præliminari ad Aprilis tomum tertium. Sic ab omnibus tandem approbata eſt Valeſiana epocha de tempore obitûs Dagoberti ſenioris. Huic calculo coronidis loco noviſſimum adjicio argumentum ex privilegio Johannis IV. Romani Pontificis, quod Sanctimonialibus *beatæ Mariæ* & S. Columbæ conceſſit rogatu Chlodovei, haud dubiè Junioris. Porrò Johannes IV. anno DC. XXXIV. iniit Pontificatum, eumque anno pòſt tertio Theodoro ſucceſſori morte ſua reſignavit. Jam ergo ſummâ rerum apud Francos potiebatur Clodoveus ſedente Johanne IV., hoc eſt anno DC. XXXIX. vel inſequente. Hoc verò Johannis privilegium in Appendice hujuſce tomi vulgatum habes, erutum ex pervetuſto codice Thuaneo.

CCI

S. Eligii ordinationis epocha expenditur.

Opponitur epocha beati Eligii ordinationis in Epiſcopum Noviomagenſem: quæ ordinatio, referente Audoëno, facta eſt eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Tunc quippe Eligius & Audoënus *convenientes* ſimul *in civitatem Rotomagenſem quarto decimo die menſis tertii*, ſeu Maii, *tertio anno Chlodovei juvenculi adhuc Regis, die Dominico ante Litanias conſecrati ſunt Epiſcopi*, Audoënus quidem *Rodomo*, Eligius autem *Noviomo*; Adverſæ partis auctores id referunt ad annum DC. XLVI., quo Dominica dies Rogationes præcedens in quartum decimum Maii diem incidebat. Qui certè annus ſi Chlodovei tertius regni erat, Chlodoveum anno DC. XLIV. principatum iniiſſe fatendum eſt. Hunc nodum ſolvere tentant alii atque alii variis modis. Uni quippe interpolationem in hæc Eligii Acta irrepſiſſe cauſantur: in cujus rei argumentum proferunt locum ex initio libri 2., ubi *ſancti viri* Eligius & Audoënus appellantur, quem titulum ſibi, inquiunt, non tribuiſſet Audoënus ejus operis ſcriptor. Verùm elogium iſtud, quod communi nomine ſibi atque Eligio aptat Audoënus non magis ipſi repugnat, quàm pleraque alia, quæ ſibi ſumſerunt illorum temporum auctores. Sic VVillibaldus in Actis S. Bonifacii Epiſcopi & Martyris agens de ſua ac Lulli electione,

Audoën. lib. 2. de Vita S. Eligii c. 1.

ne, ſe ipſe ac Lullum bonæ induſtriæ viros appellat. Sic Anaſtaſius Bibliothecarius de ſe item ſcribens in ſcholiis ad Synodum VIII. ſe primùm inter Miſſos Ludovici Imperatoris nominat his verbis : *Anaſtaſius Deo amabilis Bibliothecarius Romæ*. Quin etiam ipſe in vita Hadriani Papæ II. (ſi tamen ipſe ejus ſcriptor eſt) ſe ſe *diſertiſſimum* ac *prudentiſſimum* dicit. Atque ut præmiſſus Audoëni locus vitioſus ſit, ubi ſancti nomen ſibi ipſe aſſumit ; certè integer eſt alter de tempore ordinationis Eligianæ. Non ſolùm enim in omnibus quotquot vidi, ejus vitæ codicibus ms. ſed etiam in ejuſdem compendiis & exſcriptis præmiſſæ circumſtantiæ omnes adducuntur. Alius proinde modus ſolvendæ difficultatis afferendus eſt. Ingenioſa planè & acuta mihi aliquando viſa eſt Caroli Cointii ratio, qui Eligium quidem & Audoënum Maii die XIV. Rotomagum conveniſſe ; at ſequenti Dominica conſecratos fuiſſe ſentit : qui calculus anno DC.XL. rectè convenit. At in veterrimo Noviomagenſis Eccleſiæ Kalendario, quod libro pſalmorum ab annis benè nongentis exarato præmiſſum eſt, aliiſque *ordinatio ſancti Eligii* aſſignatur II. Idus Maii, quo die hactenus celebratur. Non ergo diſtingui poteſt dies XIV. Maii ab Eligii ordinationis die, niſi dixeris, Eccleſiam Noviomagenſem hac in re aberraſſe ab annis ampliùs nongentis : quod certè haud temerè proferre licet. Denique Henſchenius in Exegeſi præliminari ad Aprilis tomum tertium, alias duas conciliandi hujus loci methodos adducit. Una eſt, ut Dominica ante Litanias ſit Dominica quarta poſt Paſcha, ſeu Dominica ante Hebdomadam Rogationum ſive Litaniarum. Altera ut octiduo citiùs Paſcha celebraverint Galli, quemadmodùm aliàs, anno DC. XL., quo Eligii ordinatio contigerit. Utramque hanc methodum multis refellit Carolus Cointius in Annalium tomo 6. Et primam quidem ſatis confutat Audoënus ipſe, cùm hanc ordinationem ſtatuat eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Non itaque octiduo ante Rogationes. Certè neque octiduanum Paſchæ diſcrimen obtinuit anno DC. XL. ut ex Clavii aliorumque Paſchalibus tabulis Cointius rectè probat. In tantis ambagibus unum mihi modò ſuccurrit, nimirum annum tertium *Chlodovei Juvenculi* adhuc Regis, quo anno Eligii ordinationem reponit Audoënus, interpretandum eſſe habita ratione temporis, quo Chlodoveus, ſtatim atque natus eſt, Neuſtriæ Rex deſignatus fuit. Id verò Fredegarius Scholaſticus docet accidiſſe anno XII. regni Dagoberti, quo anno *Auſtraſiorum omnes primates, Pontifices, ceterique Leudes Sigiberti Sacramentis firmaverunt, ut Neptricum & Burgundia ſolidato ordine ad regnum Chlodovei poſt Dagoberti diſceſſum adſpiceret*. Chlodoveus itaque Neuſtriæ Rex deſignatus eſt anno XII. regni Dagoberti, qui anno DC. XXXIII. reſpondit, adeò ut annus deſignati Regis Chlodovei tertius cum anno Chriſti DC. XXXV. conveniat : quo quidem anno Dominica Rogationum in Maii diem XIV. incidebat. Certè hunc ipſum Eligianæ ordinationis annum ſtatuit non modò Fridegodus Monachus in vita beati Audoëni, ſed etiam vetuſtiſſimus auctor anonymus, qui Chronica Regum Francorum digerebat anno DCCC. LV. Sic enim lego apud Labbeum. *Hujus Chlodovechi anno tertio, Incarnationis Dominica DC.XXXV., ſub Martino Papa, Audoënus & Eligius apud Rotomagum una die ordinantur Epiſcopi*. Fallit calculus hujus auctoris in Martini Papæ Pontificatu; at forſan Eligianæ ordinationis annum rectè aſſignaverit. Illud tamen in contrarium nonnullos moveat, quòd Eligius ad Epiſcopatum promotus videtur non niſi poſt mortem Dagoberti : quam Audoënus refert in lib. I. de geſtis S. Eligii, ubi privatam ejus ac ſæcularem vitam memorat. Sed facilè reponi poteſt, Audoënum in eodem libro quædam etiam anticipatò retuliſſe,

V. tom. Analect. pag. 111.

Coint. tom. 6. pag. 670. & ſeqq.

Fredeg. cap. 76.

Labbe tom. 1. Bibl. novæ pag. 310.

ut mortem Martini Papæ, quæ ſub extremum Eligii jam Epiſcopi tempus contigit. Hæc de epocha Eligianæ ordinationis dicta ſint, dum certior occurrat conciliandæ & illuſtrandæ veritatis via.

CCII Dagoberti II. reſtitutio denuo item aſſerta. Sigebertus, alter Dagoberti Regis filius natu major, paullò ante Chlodoveum fratrem è medio ſublatus, unicum filium, nomine Dagobertum, moriens Grimoaldo palatii præfecto commendavit, ut ipſius operâ in paterno regno confirmaretur. At ille pueri imbecillitate ad ejus perniciem abuſus, Dagobertum tonſo capite Clericum fecit, & per Didonem Pictavorum Epiſcopum in Scottiam majorem, ſeu Hiberniam Scottorum Inſulam, perpetuo (ſi Deo ita viſum eſſet) exſilio relegavit, ejuſque loco Childebertum filium ſuum Auſtraſiorum throno impoſuit. Hæc apud veteres Francorum annales legebantur de iſto Dagoberto, de quo nihil ampliùs in poſterum referunt. Primus inter noſtrates Hadrianus Valeſius Dagoberti in paternum regnum, reſtitutionem obſervavit; inter exteros Godefridus Henſchenius: eamque tribus uterque argumentis probavêre, nimirum auctoritate VVillelmi Malmeſburienſis Monachi, ſcriptoris vitæ S. Salabergæ anonymi, alteriuſque item anonymi, qui beati Memmii Catalaunenſis Epiſcopi geſta in literas retulit. Tribus his auctoribus adjunxi alios duos in Sæculi tertii parte prima; ſcilicet Fridegodum Poëtam, & Eadmerum Monachum, in libello utrumque ſuo de vita S. VVilfridi Epiſcopi Eboracenſis. Verùm etſi tam illuſtre factum idoneis monumentis ſtabilitum videbatur; unus tamen deſiderabatur auctor Eddius Stephanus, à quo tam VVillelmus Malmesburienſis, quàm Fridegodus & Eadmerus auctoritatem acceperant. Hunc verò auctorem tandem ex Anglia, poſt multas ultrò citróque miſſas epiſtolas, favente Deo accepi, ejuſque in hocce tomo exhibeo lucubrationem, qua luculentius nihil ad illuſtrandam Dagoberti reſtitutionem umquam afferri poteſt. Eddius quippe æqualis & familiaris fuit VVilfridi, rerumque ab eo geſtarum teſtis plerumque oculatus: cujus VVilfridi operâ Dagobertus ab exſilio in thronum revocatus eſt. Eddius verò hac de re teſtimonium perhibet cap. 27. in hunc modum. *Poſtquàm Deo amabilis Pontifex noſter in* Freis *hiemaverat, populum multum Domino lucratus; verno tempore adveniente cæptum iter Deo adjuvante ad ſedem Apoſtolicam cum comitibus carpebat, veniens ad Francorum Regem nomine* Daëgberht, *qui eum cum bonore manſuetiſſimè pro meritis ante actis in eum ſuſcepit. Nam ſupradictus Rex in juventute ſua ab inimicis regnantibus in exſilium proditionis pulſus, navigando ad Hiberniam inſulam, Deo juvante, pervenit. Poſt annorum circulum amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem à navigantibus audientes, miſêre nuncios ſuos ad beatum VVilfridum Epiſcopum, petentes ut eum de Scottia & Hibernia ad ſe invitaſſet, & ſibi ad Regem emiſiſſet. Et ſic ſanctus Pontifex noſter perfecit, ſuſcipiens eum de Hibernia venientem, per omnia ditatum, & viribus ſociorum elevatum magnificè ad ſuam regionem emiſit. Et hinc Rex beneficiorum ejus memor erat, diligenter poſcens, ut in regno Epiſcopatum maximum ad civitatem Streitburg pertinentem ſuſciperet: & eum nolentem accipere, cum muneribus & donis magnis, & cum Deodato Epiſcopo ſuo duce ad Apoſtolicam Sedem emiſit.* Hactenus Eddii verba: cujus hac in re auctoritas inſtar omnium eſſe debet, & Dagoberti reſtitutionem mirificè illuſtrat.

CCIII Quo tempore facta. Unum hîc ſupereſt diſcutiendum, nimirum quo tempore Dagobertus ex Hibernia in Auſtriam reverſus ſit. Henſchenius in Exegeſi præliminari ad Aprilis tomum tertium id factum arbitratur circa annum DC. LXI., „ quo „ tempore, inquit, VVilfridus erat carus Regi Oſvvio, ejuſque filio Alfri„ do, ac reliquis Regni Proceribus, ut faciliùs potuerit Dagoberto auxiliari.„

At

At Valeſius, & poſt eum Carolus Cointius, Dagoberti reditum in patriam rejiciunt poſt mortem Childerici Regis : quo exſtincto, à VVlfoaldo Majore domus regiæ, & à ceteris Auſtraſioſorum Optimatibus ex Hibernia revocatus ſit, & in regnum patrium reſtitutus. Et ego quidem Dagoberti ex Hibernia reditum exiſtimo contigiſſe poſt mortem vel Chlotharii Regis, vel Childerici ejus fratris. Primum quidem quia jam adultæ ætatis erat Dagobertus, cùm in Galliam revocatus eſt. Expendenda ſunt ſuperiora Eddii hæc verba. *Poſt annorum circulum* quàm ſcilicet exſilio deportatus in Hiberniam fuerat Dagobertus, *amici & propinqui ejus viventem & in perfecta ætate florentem à navigantibus audientes, miſère nuntios ſuos ad beatum VVilfridum Epiſcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad ſe invitaſſet, & ſibi ad Regem emiſiſſet. Et ſic ſanctus Pontifex noſter perfecit &c.* Itaque jam tum *perfectæ ætatis* erat Dagobertus, id eſt annos minimùm viginti natus, qui ſub annum DCL. prodiit in lucem. Deinde jam Epiſcopus erat VVilfridus, qui nonniſi anno DC. LXIV. Epiſcopus conſecratus eſt; nec ante annum DC. LXIX. in ſedem Eboracenſem admiſſus : quam poſteà pacificè rexit per annos ferè novem, Egfridi per id tempus amicitiâ uſus : quo tempore Dagoberto in patriam revertenti auxilium ferre potuit. Ad hæc, ab amicis & propinquis revocatus eſt Dagobertus, ut *ſibi in Regem* præficeretur : idque ſtatim ab ipſius reditu conſecutum eſſe ſatìs declarat Eddius in cap. 31., ubi Epiſcopum quemdam ejuſdem Dagoberti cædis conſcium inducit, VVilfrido inſultantem in hunc modum : *Qua fiducia tam temerariè per Francorum Regionem pergis, qui dignus es morte, quia nobis Regem ſubſidio tuo factum exſilio emiſiſti?* Quod ſanè improperium VVilfrido non objiceretur, ſi tantùm reverſionis auctor, non etiam recuperandi regni adjutor Dagoberto fuiſſet. Ex his conſequens eſt, Dagobertum non ante Chlotarii mortem, quæ anno DC. LXIX. accidit, in patriam revertiſſe, atque Auſtraſiæ throno fuiſſe admotum.

Inſigne hujus reſtitutionis argumentum nobis ſuppeditat Paulus VVar- CCIV
nefridi in lib. 3. de geſtis Langobardorum, ubi Grimoaldus Langobardorum Rex cum Dagoberto pacem iniiſſe memoratur eo anno, quo ipſe è vivis ſublatus eſt. Ita enim ſcribit Paulus in lib. 5. cap. 32. *Hac tempeſtate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo Rex Grimoaldus pacis firmiſſimæ fædus inierat.* Obſervatu maximè dignus eſt hic locus : cui illuſtrando oſtendere convenit, quo tempore initum ſit hoc fedus. Id verò perſpicuum fit ex ſubſequentibus Pauli verbis, *Cujus Grimoaldi vires Bertaridus apud Francorum Patriam conſtitutus metuens, egreſſus è Gallia ad Britanniam inſulam Saxonumque Regem properare diſponit.* Tum idem auctor ſubdit capite inſequenti, Bertaridum, cùm Oceani fretum, quod inter Galliam Britanniamque inſulam interjacet, nave trajiceret; cæleſti voce admonitum fuiſſe, *ut in patriam ſuam reverteretur* : nimirum quia *tertia jam die Grimoaldus ab hac luce ſubtractus* erat. Nunc quo anno id contigerit, explorandum eſt. Si Paulus Grimoaldo annos regni novem rectè tribuit, non anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio, ut Baronius exiſtimavit, ſed DC. LXXI. interiiſſe dicendus eſt. Quippe Grimoaldus anno Chriſti DC. LXIII. regnare occœpit, cùm ſexto regni ſui anno, menſe Julio, Indictione XI., id eſt anno Domini DC.LXVIII., Edictum Rotharis emendaſſe, & auxiſſe ſe dicat. Unde Hadrianus Valeſius rectè infert, Grimoaldum anno DCLXXI. deceſſiſſe. Itaque jam ante hunc annum Dagobertus in Galliam reverſus erat, utpote qui ante Grimoaldi obitum pacis fedus cum eo inierat; ob idque Bertaridus, qui à Grimoaldo regni ſortitione ſpoliatus exſulabat in Gallia, fugam in Angliam cogitabat. Hic eſt Bertari-

Valeſ. in Rer. Francic. lib. 19. pag. 158.

dus, quem VVilfridus Romam adiens, ſalutato Dagoberto, jam in regnum reſtitutum inviſit, à quo perhumaniter acceptus eſt, ut tradit Eddius in prælaudato cap. 27. ubi eum *Cerchterum Campaniæ* Regem appellat. Hunc verò locum de Bertarido ut exponerem, viſo Eddii teſtimonio admonuit me vir, cùm de Republica literaria, tum de me optimè meritus Hadrianus Valeſius, ut ſuo loco fuſiùs oſtendam *. Hinc intelligimus, Dagobertum mortuo Chlothario in patriam ab Auſtraſiis revocatum fuiſſe, cùm Childericus ad capeſſendum Neuſtriæ regnum advolavit; tumque fedus pepigiſſe cum Grimoaldo ut ejus amicitia adverſus æmulos ſe tutum præberet. Conſtat tamen eumdem Dagobertum non ſtatim integro Auſtriæ regno potitum fuiſſe, cùm Childericus utrumque principatum ſibi retinere conatus ſit: immo etiam Theodoricus ejus frater ac ſucceſſor, quo regnante Ebroinus Major-domûs Trajectenſem Epiſcopatum, qui Auſtriæ regno continebatur, expulſo Landberto commiſit Faramundo, ſuarum partium fautori. Henſchenius in noviſſima Exegeſi exiſtimat, Alſatiam & Provincias dumtaxat Tranſrhenanas huic Dagoberto principio ceſſiſſe, eumque cum Childerico pacem tenuiſſe. Id ſecùs accidit cum Theodorico, contra quem Dagobertus de finibus regni dimicavit. Hæc de reſtitutione Dagoberti.

* *Sæc. IV. p. I. pag. 675.*

CCV Dagoberti ejuſdem genus ac tempus mortis.

Non minùs illuſtre eſt Eddii teſtimonium de nece ejuſdem Regis, quam VVilfridus, cùm ex Romano itinere in patriam ſe reciperet, in Gallia didicit. Rem geſtam Eddius ita commemorat in cap. 31. *Pergente Sancto Præſule noſtro ab Apoſtolica Sede cum triumphali judicio per Campaniam, & montana tranſſcendente in regionem Francorum pervenit: ibique nuper amico ſuo fideli Daegbertho Rege per dolum Ducum & conſenſu Epiſcoporum (quod abſit) inſidiosè occiſo: ex quibus unus cum ingenti exercitu obviavit, cogitans impiè in corde ſuo inſidias, niſi Deus reſtitiſſet ei, ſodales ſuos omnes ſpoliatos aut in ſervitutem redigere, aut vendere ſub corona, ſeu rebellantes occidere, atque Paſtorem ſanctum noſtrum anxiatum in cuſtodia uſque ad Efruini Ducis reſervare judicium. Interrogavitque eum Epiſcopus,* „ *dicens: qua fiducia tam temerariè per Francorum regio-„ nem pergis, qui dignus es morte, quia nobis Regem ſubſidio tuo factum exſilio* * *„ emiſiſti? Diſſipator erat urbium, conſilia ſeniorum deſpiciens; populos, ut Ro-„ boam filius Salomonis tributo humilians; eccleſias Dei cum Præſulibus contem-„ nens: quorum malorum pœnas luens occiſus, cadaver ejus humatum jacet. San-„ ctus verò Pontifex humiliter reſpondit Epiſcopo: Veritatem dico in Chriſto Jeſu, „ & per S. Petrum Apoſtolum non mentior, quia talem virum exſulantem, & in „ peregrinatione degentem, ſecundùm Dei præceptum Iſraëlitico, qui accola fuit in „ terra aliena, auxiliatus enutrivi, & exaltavi in bonum, & non in malum ve-„ ſtrum.* „

* *f. ex exſilio.*

CCVI Hic in primis obſervandum eſt tempus, quo VVilfridi reditus iſte Româ contigit, adeoque Dagoberti cædes. VVilfridus ab Egfrido Rege abalienatus, ex Anglia ſolvit in Friſiam anno DC. LXXVIII., ibique cum S. VVillebrodo hiemem exegit. Tum Dagobertum Auſtraſiorum Regem inviſit; & poſt aliquantam apud eum moram, tranſſcenſis Alpibus à Bercthero ſeu Bertarido Langobardorum Rege benignè acceptus, Romam tandem pervenit ſub autumnum anni DC. LXXIX. Deinde Octobri inſequente cogitur Synodus Epiſcoporum L., in qua purgatus eſt Pontifex ſanctus, qui Romæ hiemavit: ac demum Concilio C. XXV. Epiſcoporum interfuit, Monotheletarumque hæreſim ſigno ſuo diris addixit. Hæc omnia tum ex VVilfridi Actis ab Eddio ſcriptis, tum ex obſervationibus à me appoſitis conſtant. Iſtius porrò Concilii, quod anno DC.LXXX. celebratum eſſe Conciliorum Acta docent, tempus ſignan-

Digitized by Google

gnantiùs exprimit unus Eddius Stephanus in cap. 50. nimirum *in ſancto Paſcha tertia die*. Poſtmodùm Româ revertens VVilfridus, cùm Franciam attigiſſet, obvium habuit Epiſcopum, qui ſibi beneficium Dagoberto impenſum exprobravit, ejuſque interitum nuntiavit, uti ſuperior Eddii locus oſtendit. Recens igitur erat tum Dagoberti cædes, quæ proinde vel ſub finem anni DC. LXXIX., vel ſub Paſcha anni inſequentis accidiſſe dicenda eſt.

Deinde in præmiſſo Eddii teſtimonio advertendum eſt, Dagobertum *per dolum Ducum, & conſenſu Epiſcoporum* quorumdam *inſidiosè occiſum fuiſſe*, hoc eſt factione Optimatum aliquot Regni Auſtraſiani, conſpirantibus Pſeudoepiſcopis nonnullis, iis nimirum, qui Ebroini Partibus favebant. Illud argumento eſt, quòd Epiſcopus ille, qui VVilfrido *cum ingenti exercitu*, id eſt cum multis armatis obviavit, eum ad *Efruini* ſeu Ebroini Ducis *Judicium reſervare* minabatur. Iſtius porrò factionis origo nata videtur hoc pacto. Cùm enim mortuo Childerico Ebroinus Luxovio, ubi in Monachum attonſus fuerat, exceſſiſſet; Majoris domùs officium apud Auſtraſios invadere conatus eſt obſiſtente VVlfoaldo, cui Auſtraſiorum pars adhæſit, pars Ebroino. Qui VVlfoaldo adhærebant Dagobertum opitulante VVilfrido ex Hibernia reverſum, & Auſtriæ parti jam imperantem, eidem regno in ſolidum præficere moliebantur. Ex adverſo Ebroinus alium Regem, nomine Chlodoveum, quem Chlotharii quondam Regis filium fingebat, Francis omnibus imponere conatus eſt, quos ad partes ſuas pertraxerat. Hæc anno DC. LXXIII. contigêre. Tum Ebroinus ut plures per fas, nefaſque ſibi conciliaret; Epiſcopatus perverſis Paſtoribus tradidit, legitimis ejectis: ut Trajectenſem Faramundo in locum Landeberti in exſilium pulſi; Trecenſem VVaimero Campaniæ Duci, qui ambo, id eſt Faramundus & VVaimerus, Ebroini facinorum fautores erant. Dein anno DC. LXXIV. cæſo Leudeſio Majore-domûs in Neuſtria, Ebroinus cum Theodorico Rege in gratiam rediit & in priſtinam dignitatem reſtitutus eſt. Sic Ebroino apud Neuſtraſios agente, ſummam rerum apud Auſtraſios paullatim ſibi vindicavit Dagobertus, & de regni finibus (ut S. Salabergæ geſtorum ſcriptor ejus temporis docet) collatis cum Theodorico Rege ſignis dimicavit. Sed cùm Pſeudepiſcopos illos, alioſque Ebroini ſatellites exagitaret; hi conjuratione in eum facta, necem ipſi intulerunt. CCVII.

Quia verò in Auſtraſia contigit hæc cædes; nequaquam credibile eſt, Dagobertum Sigeberti filium, Auſtraſiorum Regem, in Rotomagenſi S. Audoëni baſilica fuiſſe ſepultum. Cùm enim infenſum habuerit Theodoricum Regem, maximè verò Ebroinum; tantum ei honorem delatum fuiſſe, ut ejus corpus Rotomagum transferretur tumulandum, nemo facilè ſibi in animum induxerit. Neque moror Frodegodum Sæculi X. ſcriptorem oſcitantem, qui non ſolùm Dagobertum hunc, ſed etiam Childericum Theodorici fratrem, & uxorem ejus Bilhildem cum filio, Beretrudem quoque Reginam Chlothario ſecundo nuptam, in eadem S. Audoëni eccleſia ſepultos fuiſſe affirmat, egregio planè commento; cùm horum tumuli hactenus extent in Baſilica S. Germani à Pratis apud Pariſios; nec de eorum translatione Rotomago iſtuc facta ulla vel mentio, vel occaſio afferri poſſit. Nulla proinde fides homini de Dagoberti ſecundi ſepultura rem à veriſimilitudine adeò alienam referenti. Hinc aſſerere non dubitem, Dagobertum, qui Satanaci humatus, atque ante annos ſexcentos cultus eſt, non alium eſſe à Dogoberto II. Auſtraſiorum Rege: qui quòd innocens ab adver- CCVIII. Sepultura.

ver-

verſariis nefariè cæſus ſit, à poſteris Martyr habitus eſt pro more illius ætatis. Et ſiquidem ejus martyrii diem X. Kal. Januarii rectè ſtatuit anonymus auctor, qui de Dagoberto Satanacenſi ſcripſit, eum definente anno LXXIX. interiiſſe dicendum eſt. Certè eumdem quoque diem vetus Kalendarium, quod Pſalterio Emmæ Francorum Reginæ, Lotharii uxoris, præfixum eſt, his omnino verbis aſſignat X. *Kal. Januarii Sancti Dagoberthi Regis & Martyris*. Is apud Satanacenſes colitur *IV. Non. Septembris*, qui tranſlationis ejus eſt dies. Ex hoc porrò Kalendario ſeu Pſalterio, quod in Remigiana apud Remos Bibliotheca etiam nunc habetur, intelligimus, S. Dagobertum Satanacenſem Regis nomine ante annos ſeptingentos ornatum fuiſſe.

CCIX Antequàm VVilfridum dimittamus, quædam obſervare juvat de Dalfino Lugdunenſi Epiſcopo, quem VVilfridus adoleſcens Romam adeundo, indéque redeundo inviſiſſe perhibetur apud Eddium Stephanum, Bedam, aliosque eorum ſequaces. Exiſtimaveram cum viris doctis, Dalfinum hunc non alium eſſe ab Annemundo Lugdunenſi Epiſcopo, cui competere videbatur non modò temporis ratio, ſed etiam mortis genus, quod prælaudati auctores Dalfino tribuunt. Poſteà verò cùm in manus meas incidiſſet Annemundi teſtamentum pro puellari S. Petri Monaſterio Lugdunenſi, non penitus ſincerum, in quo Annemundus memorat *fratrem* ſuum, *nomine Dalfinum*; ſuſpicio mihi injecta eſt, num eſſet is Dalfinus à Beda & Eddio commendatus, qui fratri Annemundo ſucceſſerit in Sede Lugdunenſi. Sed quoniam neque in recentioribus Lugdunenſium Pontificum indicibus, neque in vetuſtioribus duobus à Petro Franciſco Chiffletio in ſuo Paulino editis, ullus Dalfini nomine ejus Sedis Epiſcopus invenitur; rem in medio relinquere ſatius viſum eſt, tametſi apud me plurimùm valet Eddii ac Bedæ comparium Scriptorum auctoritas, qui Dalfinum Lugdunenſem Epiſcopum appellant. Hæc ſunt, quæ de VVilfrido, deque Dagoberto Auſtraſiorum Rege obſervare operæ pretium duxi, occaſione & argumento acceptis ex Eddii libello, quod præclariſſimum Gallicanæ, Anglicanæque hiſtoriæ monumentum ſuppeditat hic tomus.

CCX *Walæ Epitaphium auctore Paſchaſio.* Non minùs illuſtris eſt Paſchaſii Radberti lucubratio de geſtis venerabilis VValæ Corbeïenſis Abbatis. Epithaphium Arſenii inſcribit auctor. Epitaphium quidem, id eſt laudatorium opus, quo hominem pietate inſignem recèns mortuum perſecutus eſt, eum ad modum, quo S. Hieronymus Nepotiani, Paullæ, Marcellæ, & Fabiolæ epitaphia fuſiori oratione explicavit; & ante eum Gregorius Nazianzenus Baſilii Magni *epitaphium*, ſeu orationem funebrem ſcripſiſſe dicitur apud Urſum in præfatione ad Baſilii vitam Amphilochio adſcriptam. Arſenium verò appellat VValam Paſchaſius, uti etiam in præfatione ad librum de Corpore & Sanguine Domini, non ſolùm uſitato Carolinis temporibus more viros inſignes adjecticiis cognomentis efferendi; ſed maximè ut totam VValæ Hiſtoriam fictis nominibus adumbraret, ne pleraque facta in ea relata, eorumve auctores (quæ invidiam ipſi conflare poterant) à quibuſvis ſtatim intelligerentur. Neque verò fortuita perſonis nomina tribuit, ſed dignitati ac moribus cujuſque accommoda, Imperatoribus, Regibuſque Imperatoria & Regia. Arſenium porrò appellat VValam ob gratiam lachrymarum, qua is, ut Arſenius quondam ille celebris Aſceta, præditus erat. Bernardum autem Septimaniæ Ducem vocat Naſonem eam forſan ob cauſam, (ut rectè augurari mihi videtur præſtantiſſimus vir Carolus Freſnius) quòd ex patre Guillelmo, quem curti ſeu brevis naſi fuiſſe ferunt, pro-

Digitized by Google

proceſſerit. Hæc hiſtoria duobus conſtat libris, quorum prior privatam VValæ vitam; poſterior lugubrem exauctorationis Ludovici Auguſti ſcenam repræſentat: adeò ut arcana hæc omnium ejus rei calamitatum hiſtoria, & veluti ἀνέκδοτος dici poſſit. Totam autem iſtius facti cauſam rejicit Paſchaſius in Bernardi Septimaniæ Ducis ac Imperatoris Cubicularii obſcenos mores, feritatem, & nimiam cum Juditha Auguſta conſuetudinem. Qua in re Paſchaſio, auctori non minùs gravi quàm pio, rerum geſtarum plerumque teſti oculato, nemo jure fidem abrogare poteſt. Is enim nulli parti favebat præter æquum. Primùm, quia VValâ per hos motus apud Lemanum lacum exſulante, ut in ejus epitaphio legitur lib. 2. cap. 10., Paſchaſius legatione functus eſt pro Ludovico Auguſto: cui proinde ſuſpecta non erat ipſius fides. Deinde neque in Bernardum (quantumvis acrioribus eum verbis paſſim inſectetur) pravè affectus erat Paſchaſius: ſiquidem VVala, cui is adhærebat, Bernardi ſororem in matrimonium duxerat. Certè Nithardus, regiæ familiæ ſcriptor, Ludovici Pii Sororius, Carolo ejus filio addictiſſimus, non minùs acerbè invehitur in Bernardum in libro primo, ubi Bernardus *Republicâ abuſus, quam ſolidare debuit, penitus everti ſſe* perhibetur, & ſub initium libri 2. idem Caroli Calvi mandatum inſuper habere ſolitus, in ejus offenſam incurriſſe propter *ſeductiones, quas patri fecerat, & hactenus illi faciebat*. Hinc *grandia moliens, ſummiſque inhians, majeſtatis reus, Francorum Judicio, Caroli in Aquitania capitalem ſententiam ſubiit anno DCCC. XLIV.* ut tradunt annales Bertiniani, in quibus etiam *tyranni* nomine afficitur. Præterea neque à partibus Lotharii ſtabat Paſchaſius. Huic rei illud argumento eſt, quòd cum à proceribus nonnullis Lothario monarchia deferretur, obſtitit cum VVala Paſchaſius. Ad hæc Carolo Calvo, Judithæ Auguſtæ filio, acceptiſſimus fuit: à quo ejus electio in Abbatem Corbeïenſem probata eſt: cui etiam librum de Sacramento Altaris, ab ſe olim compoſitum, obtulit in natali Domini cum inſigni Epiſtola, obſervantiæ in Carolum plena, quam in tomo inſequenti, Deo dante, proferam in lucem.

Auctoris hujus fides.

Nithard. lib. 1. ad ann. 829.

Paſchaſ. lib. 2. de VVala c. 18.

CCXI

Walæ Sanctimonia.

Ceterùm VValæ Sanctimoniam egregiè commendant Paſchaſii libri duo de ejus epitaphio, maximè primus, in quo privata ipſius vita deſcribitur. Is quippe jam indè ab ineunte Inſtituti Monaſtici tirocinio (ut cetera ejus acta hîc omittam) ita comparatus ad pia officia fuiſſe memoratur, ut *in die agrum corporis ſui refunderet ſudoribus; in nocte verò fletibus*. Et nocte quidem *ſomno expleto parviſſimi temporis non minùs ante vigilias Fratrum, quàm poſt vigilias coram ſanctis altaribus proſtratus humo jacebat, lacrymarum imbre ſolum rigabat*: fateturque Paſchaſius, *ſæpè vidiſſe ſe loca ſuis manè madentia lacrymarum imbribus, & conſpexiſſe oculos pænè conſumtos à fletibus*. Ubi obſervare convenit, moris fuiſſe olim apud majores noſtros, ut ſive ante, ſive poſt matutinum officium, Fratres orando altaria circumirent: quem ritum *poſt matutinos ante primam* inſtituerat Benedictus Anianenſis, ut tradunt Monachi Sancti-Gallenſes in epiſtolæ ſuæ capitulo 31. Quin etiam apud Laïcos id in uſum tranſierat teſtante Prudentio Tricaſſinenſi Epiſcopo in ſermone de S. Maura, quam quondam *aſpexit artiùs amplectentem, & oſculantem altare, ubi corpus B. Virginis Maſtidiæ requieſcit; & ad pedes ejuſdem Altaris lacrymarum ſuarum rivulum* effundentem. Ea res in memoriam revocat aliud ejuſdem Mauræ inſigne factum: quæ *hanc à tenera ætate conſuetudinem obſervavit*, ut *quotidie* coram triplici Salvatoris effigie *ſe toto corpore proſterneret in eccleſia Apoſtolorum* cathedrali apud Trecas: *ubi tribus modis imago depingebatur Salvatoris, nempe tanquam pueri ſedentis in gremio Matris; tanquam Magni Domini ſedentis in ſolio Majeſtatis;*

Id. lib. 1. cap. 10. hoc tomo pag. 477.

V. Append. hujus tomi pag. 757.

tis; & tanquam juvenis pendentis in patibulo Crucis. Ex hoc verò facto confir-
* num. 41. matur id, quod ſuperiùs coniiciebam *, Gallos ſcilicet religioſiores ſæculo nono (quo tempore B. Maura florebat) non omnem ſacris Imaginibus cultum detrectaſſe; neque à ſalutationibus, & capitis ſaltem ad eas inclinationibus abſtinuiſſe.

CCXII Alia multa ſunt, quæ hîc obſervare poſſem, niſi Præfatio mea jam excederet modum. Hoc in genere adducere liceret hiſtoriam Orgerii, regnante Carolo Magno herois olim celebratiſſimi, noſtris verò temporibus obſcuriſſimi, quem Pugnatorem ſeu Præliatorem fortem appellabant: deinde Obſervationes meas de Vetula civitate Vellavorum, ac diſſertationem de veterum notitiarum origine atque uſu, in Appendice noſtra editas: ad hæc ſingularem locum ex Ma-
hoc tomo pag. 757. nuali Duodanæ, uxoris Bernardi Septimaniæ Ducis ac Ludovici Pii Camerarii: quo in loco Duodana Ludovicum *fratrem* ſuum vocat. An Ludovicum Pium? Verba ejus expendenda ſunt. *Inchoatio hujus libelli ſecundo anno obitûs Ludovici quondam mei fratris, II. Kal. Decembris, S. Andreæ Miſſa inchoante, ſancto Domini Adventu: finitus eſt autem, auxiliante Deo, IV. Non. menſis Februarii*. Inchoatus eſt autem liber paullò poſt nativitatem, certè ante luſtrationem ſeu tinctionem Bernardi, ejuſdem Duodanæ alterius filii: quem *anno ſequente* obitum Ludovici Auguſti, & quidem *XI. Kal. Aprilis* natum eſſe dicit in præfatione Manualis ſui: additque in cap. 7. ejus nomen ſe ignorare, utpote qui necdum baptiſmatis gratiam percepiſſet. Prætereà ſcriptus eſt liber iſte ante mortem Bernardi Duodanæ mariti, ut fidem facit præfatio: quem Bernardum anno DCCC.XLIV. interiiſſe conſtat. Denique VVillelmus, cui Manuale ſuum nuncupavit Duodana, tum ſextum decimum annum agebat, ut divinare licet ex his verbis capitis 68. *Quadrans in quatuor jam habes annos uſque perductos*, id eſt, ſi quid hîc capio, quater quatuor annos. VVillelmus porrò natus eſt *anno* XIII. Imperii Ludovici Auguſti, id eſt anno DCCC.XXVI., *III. Kal. Decembris*, utì habet Manualis præfatio: ac proinde annus ejus ſextus decimus conveniebat cum anno DCCC.XLII., qui ſecundus erat à morte Ludovici Pii. Si eruditis Viris placet hæc obſervatio, Duodana ſeu Dodana inter liberos Caroli Magni (quod nemo hactenus dixit) connumeranda eſt. Et fortaſſe huc facit, quòd nuptiæ Duodanæ cum Bernardo celebratæ ſunt *in Aquiſgrani palatio*.

Alias obſervationes remitto in iſtius ſæculi tomum ſecundum, quem jam magna ex parte diſpoſitum continuò edidiſſem, ſi aliquantiſper ab opere reſpirare non cogerent afflictæ valitudinis vires. Neque verò facilè ſive ſtudiorum, ſive typographici operis labores ſuſtinere ſolus valuiſſem, niſi languentem relevaſſet noſter Michaël Germanus, ſtudiorum meorum ſocius & adjutor. In fine magnam à lectoribus meis mercedem retulero, ſi Deum Opt. Max. pro me orent, ut mihi & gratiam ad patiendum augeat, & vires ad agendum: quatenus operi jam aliquantum provecto ſupremam imponere manum valeam, ſi quid conferat in Dei gloriam, & in Reipublicæ Chriſtianæ ac Monaſticæ utilitatem.

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM SECUNDAM SÆCULI QUARTI ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti DCCC. ad DCCCC.
impreſſa Pariſiis anno 1680.

Digitized by Google

AGgredior alteram Præfationis partem, in qua de reliquis ſæculi noni controverſiis, quemadmodùm in me receperam, tractandum incumbit. Difficilis ſanè & invidioſa res, quæ ipſa cogitatione ſuſcepti muneris mentem fatigat: ſed durandum eſt, quia cœpimus, & ſi ad ea pro dignitate tractanda viribus impares ſumus, animo tamen perſeverandum. Aderit fortaſſe dicenti, ut quidem ſpero, favorabilis Lectorum æquitas, ut dicta à me non in ſequiorem rapiant partem; ſed ita ut ſimpliciter exponentur, ſimpliciter accipiant: id ſcilicet benignè reputantes, me nullo partium ſtudio adductum, ſed ſinè fuco & affectatione ea quæ inſtituti mei ſunt, religioſè exſequi. Dabo certè operam, ut id quàm moderatiſſimè fiat, Hiſtoricum acturus in factis exponendis, non Theologicorum dogmatum arbitrum & aſſertorem. I Dicendorum difficultas.

Agendum verò favente Deo primùm de Euchariſticis ſæculi IX. controverſiis: tum de Goteſcalci fortuna & turbis. Deinde de modo quo Chriſtus Dominus è Virgine proceſſit, qua de re libri ultro citroque conſcripti ſunt à Paſchaſio Radberto & Ratramno: qui Ratramnus itidem Monachum quemdam Corbeïenſem de animæ in diverſis hominibus ſingularitate pueriliter philoſophantem acriter confutavit. Denique de funeſto Græcorum diſcidio, eorumque objectis adversùs Latinos ſermo inſtituetur. His ſuccedet tractatio de converſione ſeptemtrionalium populorum ad fidem facta per noſtros: itemque de Martyrologiorum Scriptoribus Benedictinis. Poſtremo loco ſubſequentur obſervationes de rebus Eccleſiaſticis, Monaſticis atque Hiſtoricis, quibus tota demum claudetur Præfatio. Et argumentum.

CAPUT I.

De Controverſiis Euchariſticis ſæculi noni.

QUantis animorum ſtudiis ſæculo nono & inſequentibus Euchariſticæ res agitatæ ſint, lucubrationes hoc de argumento relictæ abunde teſtantur. Earum contentionum origo nata videtur ex Paſchaſii Radberti Abbatis Corbeïenſis libro, quem de corpore & ſanguine Domini per id tempus compoſuit. II Controverſiarum origo ex libro Paſchaſii de Euchariſtia.

Hic Paſchaſii liber varias ſubinde procellas ſuſtinuit varioſque adverſarios, alios aliis non parùm diſſimiles ac diverſos. Quidam enim Paſchaſii ævo exſtitère, catholici omnes, aut ferè omnes; alii ſæculo XI. auctore at- III Quo tempore ſcriptus.

que incentore Berengario, hæretici: quibus noviſſimi poſt longa tempora ſucceſſerunt noſtri temporis itidem heterodoxi, Lutherani & Calviniſtæ. Sed iſtius libri fortuna haud planè eadem fuit apud hos, atque illos. Ex Lutheranis quippe Hiobus Gaſtus Hagenoënſis Paſchaſii librum, de quo hîc agimus, vulgavit anno MD. XXVIII., eumque penitus pervertere demum auſus eſt, pudendo planè ac deteſtando facinore. Cùm enim Paſchaſium non minùs tranſſubſtantiationis & ſacrificii, quàm realis præſentiæ patronum ubique animadverteret; eò proceſſit hominis impudentiſſimi temeritas, ut non ſolùm integra hujuſce libri capita expunxerit; verùm etiam alia ſubinde verba, aliaſque ſententias ſubornarit intruſeritque, quò Paſchaſium errori ſuo patrocinari perſuaderet. Hujus autem falſarii perfidiam ac depravationes Nicolaus Mameranus Lucemburgenſis detexit primus; ac Paſchaſii librum ſanum & integrum Coloniæ excudi curavit anno MDL. Sic reſtituto Paſchaſio, aliò ſe convertêre Calviniſtæ, qui Albertino potiſſimùm duce id ſcilicet adſtruere conantur, Paſchaſium in re Euchariſtica novatorem fuiſſe, qui antiquam Eccleſiæ fidem ac traditionem novis commentis infecerit, ut realis præſentiæ ac tranſſubſtantiationis doctrinam æqualibus ac poſteris ſuis propinaret. Immo verò hæc commenta ſunt recentiorum hæreticorum, quibus jam copioſè & eruditè reſponſum eſt à ſcriptoribus catholicis, ferè ut nihil reliqui hoc in negotio nobis ſupereſſe videatur. At quoniam libri illi plerique Gallico idiomate conſcripti ſunt; in gratiam exterorum huc quædam conferre juvat ad vindicandam Paſchaſii doctrinam. Sed priùs in anteceſſum præmittenda ſunt nonnulla de ejus libro, quæ à viris doctis necdum obſervata, mihi aliquando veteres libros revolventi occurrerunt, celebri controverſiæ aliquid lucis, Deo dante, additura. Argumentum autem in varias ſectiones pro commodo Lectorum diſtribuemus.

§. I.

De Paſchaſii ſcriptis Euchariſticis.

IV. PAſchaſius librum de Corpore & Sanguine Domini compoſuit tempore exſilii cujuſdam Abbatis ſui, quem ipſe in prologo Arſenium, & alterum ſui ſæculi Hieremiam vocat. His nominibus ſanctum Adalhardum Abbatem Corbeïenſem, qui ab anno DCCC. XIV. in annos ſeptem apud Herium inſulam exſulavit, deſignari hactenus eruditis viris perſuaſum eſt: qui idcirco Radberti librum de corpore & ſanguine Domini circiter annum DCCC.XVIII. ſcriptum fuiſſe communi conſenſu tradiderunt. Et mea quidem hæc perſuaſio fuit, dum Paſchaſii opus ſeu dialogum reperi de rebus geſtis VValæ Abbatis fratris ac ſucceſſoris Adalhardi: quem VValam perpetuò Arſenium & Hieremiam; Adalhardum verò Antonium vocat. Sanè idem auctor in libro de vita S. Adalhardi Abbatis teſtatur, Adalhardum aliquando Aurelium Auguſtinum, aliquando Antonium cognominatum fuiſſe, Arſenium aut Hieremiam nuſquam. Hæc argumenta fateri nos cogunt, librum Paſchaſii de Corpore & Sanguine Domini ſcriptum eſſe tempore exſilii VValæ Abbatis, quod ab anno DCCC. XXX. ad DCCC. XXXII. contigiſſe apertè colligitur ex Dialogo Paſchaſii de VValæ geſtis, qui in ſuperiori tomo editus, *Epitaphium Arſenii*, id eſt laudatoria oratio VValæ, inſcribitur. Contigit iſtud VVa-

VValæ exſilium per lubricas illas funeſtaſque tempeſtates, cùm Ludovici Auguſti filii & Francorum magnates de principatu digladiabantur. Eò ſinè dubio reſpexit Paſchaſius in libello ſuo de Euchariſtia paullò poſt initium, ubi ait, *diſcordiarum anfractibus penè labi orbem, effuſa ſuper magnates contentione imperii*. Porrò iſtius VValæ exſilii, quod Nithardus, in hiſtoriæ libro primo, & libellus de novæ Corbeïæ conſtructione leviter notant, triplicem locum deſignat Radbertus, nempe ad lacum Lemanum, in Herio Inſula, & in quodam Germaniæ Monaſterio. Ex his conficio, Paſchaſii librum de Corpore & Sanguine Domini ſeriùs annis tredecim, quàm hactenus creditum eſt, id eſt anno DCCC. XXXI. compoſitum fuiſſe.

Unum tamen his, quæ de Arſenio dixi, opponi poteſt ex optimæ notæ Corbeïenſi codice membraneo, in quo libri de Corpore & Sanguine Domini præfatio continet nonnulla de Arſenio, quæ in pleriſque libris editis deſunt. Exemplaria edita initio hæc habent. *Novit igitur, nec ambigo, tua experimento diſciplinarum ſollertia, quòd Arſenius noſter, quem noſtra nunc nobis ſecula Hieremiam alterum tulerunt ab illo, in fidei te mihi commiſerit ratione. Propter quod à primævo indefeſſus curavi te rapere de inter undas*. Poſteà ſubdit codex Corbeïenſis. *Sed fateor tibi magis melotam Patris ſupra verticem profuiſſe, qua denique ſubvectum te congratulor evaſiſſe, me quoque jocundor non in vacuum cucurriſſe. Præfatus autem Pater, ſcilicet Adelardus, utì juſtitiæ faventibus moris eſt, exſilium fert pro fide, illo ut utar Comici, quia plenus rimarum, veritatem ſciens ſilere noluit. Unde adhuc ſuſpecti ſumus, quòd Dei diſpenſatio ex eo ulteriùs velit, quem jam inſpicimus promiſſionibus meritorum hinc inde divinitus agitari. Tu tamen non es ſecutus juvenilia*. Ex his inferas, Arſenium non alium hìc ſignificari, quàm Adalhardum ſeu Adelardum, ut communis hactenus ſententia tenet, traditque vetus auctor in libello de vita Paſchaſii hìc edito, & Antonius de Caulincurte in Corbeïenſi Chronico ms. Neque dici poteſt hos verſus poſteriores non eſſe Radberti. Nam etſi in quibuſdam libris membraneis non habeantur; ſapiunt tamen ætatem ac genium auctoris, qui Terentii ſententias non rarò adhibet. Quia tamen conſtat ex ipſo Radberto, tum in vita S. Adalhardi, tum in libris duobus de geſtis VValæ Abbatis, Adalhardo adſciticium nomen fuiſſe Antonium, VValæ autem Arſenium; dicendum eſt, ſuperiori ſententiæ verba hæc, *ſcilicet Adelardus*, explicationis gratiâ perperam interjecta fuiſſe ante annos ferè ſexcentos, quo tempore jam dictus Corbeïenſis codex manu exaratus eſt. Et quidem in Colonienſi editione anni MDL. ſuperius additamentum reperitur, at ſuppreſſis his verbis, *ſcilicet Adelardus*; atque etiam in exemplari Anicienſi, quod Autographum eſſe puto, de quo inferiùs agendum erit. VVala itaque intelligendus eſt hoc loco, qui tum *exſilium ferebat pro fide*, ſcilicet in rem publicam, utì etiam legitur in ejus Epitaphio. V.

I I.

LUdovicus Cellotius, eruditus Presbyter Societatis Jeſu, in notis ad Anonymum, quem edidit in Appendice in Hiſtoriam Goteſcalci, aſſerit Paſchaſium binos de Euchariſtia libros ſcripſiſſe, unum breviorem *de Corpore & Sanguine Domini*, qui in omnium manibus verſatur: alterum prolixiorem, quem ait excidiſſe, *de Sacramentis* inſcriptum, utì eum citat Radbertus in Matthæum: qui liber centum fere capitulis conſtaret, Anonymo teſtante. VI An unicus.

Verùm unum & eumdem eſſe Paſchaſii librum, qui nunc *de Sacramentis*, VII

tis, nunc de *Corpore & Sanguine Domini* inſcribitur; nec alium, quàm qui in libris editis vulgatus eſt, perſuaſum habeo, aliiſque perſuaſurum me confido.

VIII Primò enim utraque hæc inſcriptio iſti libro præfixa legitur in nonnullis codicibus mſ. Utramque ſiquidem præfert Corbeïenſe exemplar mox laudatum, in cujus initio cernitur Auctoris effigies, ſancto Petro librum offerentis, his verbis adjunctis: *Incipit liber Radberti Paſchaſii de corpore & ſanguine Domini*. Deinde poſt capitulationes: *Incipit liber de Sacramentis*. Nec inſolens eſt apud veteres, Euchariſtiam deſignari plurali ſacramentorum appellatione. Sic Fulbertus Carnutenſis Epiſcopus in epiſtola ad Deodatum, *duo vitæ ſacramenta, id eſt dominici corporis & ſanguinis* vocat. Quem loquendi modum explicans Algerus in lib. 2. cap. 8. *Dicuntur*, inquit, *duo ſacramenta panis & vinum, quantùm ad diverſas ſuas ſpecies, cùm tamen ſint unum, quantùm ad unam & camdem ſuam ſignificationem*. Denique Paſchaſius ſe ipſe explicat in epiſtola, qua Carolo Calvo ſuum de Euchariſtia librum ſubmittit, quem *de ſacramentis ſacræ communionis* appellat.

IX Deinde numerus capitulorum prædicti Paſchaſii libri variat, cùm in libris mſ. tum in editis. In duobus quæ penes nos ſunt exemplaribus membraneis, uno Corbeïenſi, altero Sancti-Germanenſi, non eadem eſt capitulorum diſtinctio, nam in Corbeïenſi habentur capitula duo & viginti; totidemque in Thuaneo: in Germanenſi ſex ſupra quinquaginta.

X Quinque verò iſtius Opuſculi vidi editiones, Rotomagenſem anni 1540. Lovanienſem anni 1541. Pariſienſem anni 1618., quæ viginti duobus capitulis conſtant: quartam Colonienſem anni 1550., quæ unde ſexaginta: quintam itidem Colonienſem anni ſequentis ſub nomine Rabani, diſtinctam in capitula 57.

XI Nullum verò exemplum, ſive manu exaratum, ſive typis editum, reperi, in quo numerus capitulorum propiùs ad centenarium accederet, quàm Laubienſis codex, in quo nonaginta novem capitula habentur. Iſtum codicem ſine dubio præ oculis habuit Anonymus Cellotianus, cùm ait Radbertum ſcripſiſſe libellum de Corpore & Sanguine Domini *ad centum ferè capitula*. Quo ex loco conjiciebam aliquando, Anonymum iſtum non alium eſſe, quàm Herigerum Abbatem Laubienſem: quod verum eſſe poſteà deprehendi.

XII Ex his manifeſtè intelligitur, Radbertum non duos, ſed unicum librum condidiſſe de Euchariſtia, qui varias inſcriptiones & capitulationes ſortitus eſt in libris editis & manuſcriptis.

I I I.

XIII *Qua occaſione ſcriptus.* Illud opuſculum aggreſſus eſt Radbertus rogatu cujuſdam diſcipuli ſui, in gratiam juniorum ejus Cœnobii Monachorum. Huc ſpectant ipſius verba in epiſtola nuncupatoria ſeu præfatione. *Quod ideò placuit ſtilo temperare ſubulco, & ea, quæ de ſacramento ſanguinis & corporis tibi exigis neceſſaria, tui prætextatus amore ita tenus perſtringere, ut ceteri, quos necdum unda liberalium attigerat literarum, vitæ pabulum & ſalutis hauſtum pleniùs caperent ad medelam*. Hinc in epiſtola ad Fredugardum profitetur, *ſe non temeritatis afflatu talia olim puero cudiſſe: ſed auctoritate divina & Sanctorum Patrum ea petentibus propoſuiſſe*. Ex quo intelligitur, cur Auctor etiam in ea epiſtola dicat, libellum hunc *cuilibet puero* fuiſſe dedicatum, id eſt cuidam filio ſeu diſcipulo ſuo. Sic enim pronomen *quilibet* pro *quidam* alibi uſurpat Radbertus, utpute in

in lib. 1. de VValæ epitaphio cap. 14. ubi Carolus Magnus VValam humiliaſſe dicitur *inſtinctu cujuslibet*, id eſt cujuſdam ſeu alicujus. Fallitur ergo Anonymus Cellotianus dicendo incertum eſſe, utrùm Radbertus libellum iſtum ſcripſerit *provocatus*, *an rogatus*, ſiquidem ex ipſius Radberti verbis conſtat, id operis ab ipſo ſuſceptum rogatu cujuſdam diſcipuli ſui, in gratiam juniorum Monachorum. An autem adverſarios quoſdam præ oculis habuerit, nec ne, inferiùs diſcutiendum erit.

I V.

Quis fuerit iſte Paſchaſii diſcipulus, cui libellum ſuum dedicavit, non fuit hactenus exploratum. Exiſtimaveram aliquando eſſe Adalhardum juniorem, qui teſte Radberto exſulantis Adalhardi ſenioris vices egit in regimine Monaſterii Corbeïenſis: propterea quòd Abbatem eum, cui libellus nuncupatus eſt, fuiſſe apparet ex præfatione, quæ *Dilectiſſimo filio vice Chriſti præſidenti Magiſtro* inſcripta eſt. Ita, inquam, exiſtimaveram ante inventum opus de geſtis VValæ Abbatis. At perlecto hoc opuſculo ſententiam mutare neceſſe fuit: cùm ex eo conſtet, librum Paſchaſii de Corpore & Sanguine Domini, non Adalhardo, ſed VVala Abbate exſulante conditum eſſe, utì ſuperiùs demonſtravi. XIV Placidio nuncupatus.

Conſultis hanc in rem veteribus libris, magnam inveni diſcrepantiam. In tribus, nempe in Mettenſi Monaſterii ſancti Arnulfi, in Gemblacenſi & Thuaneo, prædictum opus *Placidio Abbati* inſcriptum legitur. In Corbeïenſi verò & Germanenſi noſtro nullius nomen in ſalutatione comparet. Mettenſis & Thuanei codicis titulus ferè conſimilis eſt. Thuaneus ſic habet: *Prologus Paſchaſii Radberti ad Placidium diſcipulum ſuum*. Utriuſque verò, atque etiam Gemblacenſis ſalutatio præfert hæc verba: *Paſchaſius Radbertus Placidio ſuo ſalutem. Dilectiſſimo filio, & vice Chriſti præſidenti magiſtro*. Contrà verò in aliis duobus, Corbeïenſi & Germanenſi, abſque alio titulo hæc legitur ſalutatio: *P. R. L. Monachorum omnium peripſema, dilectiſſimo filio* &c., id eſt *Paſchaſius Radbertus Levita Monachorum omnium peripſema*, qualem omnino inſcriptionem Auctor in libris ſuis adhibere ſolet. At duo poſteriores codices tanti non ſunt, ut fidem abrogemus ceteris numero & antiquitate potioribus, qui Paſchaſii librum de Euchariſtia Placidio nuncupatum commonſtrant. Certè Sigebertus in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis cap. 97., & Trithemius in lib. 2. de viris illuſtribus Ordinis S. Benedicti cap. 55. id tradunt; probantque inſuper duo codices Colonienſes, quibus uſus eſt Nicolaus Mameranus, aliique quos Sirmundus editioni ſuæ adhibuit: niſi quòd *Placidum* legunt non Placidium. XV

Sed ne longiùs funem ducamus, nuper in manus meas pervenit copia membranei codicis Anicienſis Eccleſiæ pervetuſti, prædictum Paſchaſii opus continentis, in quo non ſolùm Placidii nomen reperitur, ſed etiam quis fuerit Placidius iſte, (quod nemo hactenus reſciverat) deſignatur. Et quia hæc res non levis momenti eſt ad Euchariſticæ controverſiæ ſtatum probè intelligendum, paulliſper ejus codicis auctoritatem explicare juvat. Is in fronte libri de Sacramento Altaris exhibet primò verſus Radberti ad Carolum Calvum, tum ejuſdem auctoris epiſtolam ad eumdem, qua librum pridem ab ſe compoſitum ipſi tranſmiſit pro munere *ad ſuperventura diei dominici feſta*, hoc eſt (ſi non fallor) ad Natale Domini, pro more illius ætatis. Exordium hujus epiſtolæ, quam hìc in Paſchaſii Elogio integram referam, ejuſmodi eſt. *Domino* XVI Placidius idem qui Warinus.

mino præcellentiſſimo Regi humilis & exiguus Paſchaſius Radbertus veſter, etſi indignus Abbas ac Levita Domini, Monachorum omnium peripſema, ſalutem Rex inclite vobis. Hinc indè, ut condignum eſt, ad ſuperventura diei dominici feſta, miſſuri ſunt auri, argentique, & vaſorum diverſi generis munera, necnon & variæ ſuppellectilis veſtium ornamenta, atque falerata equorum, cæterorumque animalium quæque præcipua. Inter quos nimirum, etſi ultimus, fide devotus, quia monuiſtis, & mea, ut opto, vos delectant; decrevi, non ignavi ponderis metalli veſtræ Majeſtati munus offerre; ſed libellum, quamvis exiguum corpore, magnum tamen de ſacramentis ſacræ communionis, quem dudum Placidio meo, VVarino Abbati, devoto & fideli veſtro, conſecrans, ideo ſic communiùs volui ſtilo temperare ſubulco, ut ea quæ de ſacramento corporis & ſanguinis Chriſti ſunt neceſſaria reſcire, quos necdum unda liberalium attigerat litterarum, vitæ pabulum & ſalutis hauſtum planiùs caperent ad medelam. Nunc autem dirigere non timui vobis: quatenus nobis operis præſtantior per vos exuberaret fructus mercedis pro ſudore, cùm per vos ad plurimos pervenerit commendatus, & gratia nobis reſponderit oblati muneris, quia pecunia verbi, ſicut pleniùs, domine mi Rex, noſtis, quantos repleverit ſuis ſumtibus auditores, tantis copioſiùs in ſe amplificatur meritorum opibus. Qua de cauſa, velim non levi animo iſta perlegat veſtra ſollertia magnitudo &c.

XVII Notanda quædam. Ex hoc fragmento & ex ſuperioribus intelligitur, primò Placidium, cui liber de Corpore & Sanguine Domini nuncupatus eſt à Paſchaſio, eſſe VVarinum, *qui ex nobiliſſimo Francorum atque Saxonum genere* ortus, veteris Corbeïæ primò Monachus, dein novæ Abbas fuit ab ineunte anno DCCC. XXVI., quo ſancto Adalhardo ſucceſſit. Secundò VVarinum jam Abbatem fuiſſe tum, cùm ei dedicatus eſt liber, qui *Placidio vice Chriſti præſidenti magiſtro* inſcriptus eſt: ac proinde librum poſt annum DCCC. XXVI. conditum fuiſſe, & quidem anno DCCC. XXXI. ex præmiſſis. Tertiò ſcriptum fuiſſe in gratiam juniorum Corbeïæ novæ Monachorum, *quos necdum unda liberalium attigerat literarum*, Corbeïæ, inquam, novæ apud Saxones, qui recèns ad fidem perducti fuerant. Quartò tempus, quo Paſchaſius opus ſuum denuo recognitum auctumque, (ut inferius in ejus elogio dicemus) Carolo Calvo tranſmiſit, non contigiſſe ante annum DCCC. XLIV., quo veteris Corbeïæ Abbas dictus eſt: ſiquidem Abbatem ſe in ſuperiori epiſtola deſignat. Quintò denique nullos ſuper Paſchaſiano libro motus ante id tempus excitatos, ut ex epiſtolæ ſerie colligere licet. Ex his etiam conſequens eſt, Paſchaſium in epiſtola ad Frudegardum, ubi ait ſe *puero* cudiſſe hunc libellum: pueri nomine intelligere juniorem monachum ac diſcipulum ſuum, eo modo quo Alcuinus *Maurum* ſeu Rabanum *puerum* vocat in epiſtola 55., qui Rabanus tum Fuldenſibus ſcholis præfectus erat. Sanè VVarinum Paſchaſii diſcipulum exſtitiſſe patet ex epiſtola ipſi inſcripta, in qua Paſchaſius Arſenium ſeu VValam laudans, ſubdit, *qui in fidei te mihi commiſit ratione*, nempe eo tempore quo Corbeïæ veteris cura, Adalhardo Abbate relegato, penes VValam præcipua erat ſub Adalhardo juniore, ex Epitaphii lib. 1. cap. 13. Ex veteri quippe Corbeïa in novæ regimen anno DCCC. XXVI. tranſlatus eſt VVarinus, ut docet libellus de conſtructione novæ Corbeïæ. Et quidem Monachum hunc, cui libellum ſuum dicavit Paſchaſius, jam tum promotæ fuiſſe ætatis, patet ex cap. 21. ubi ait ipſum habere in ſacramento, quo *infantiæ*, id eſt adoleſcentiæ ſuæ, *abluat fœditates*, immo & Sacerdotem fuiſſe ſatìs innuit his verbis: *Quia Deo ordinante jam ſacris adſiſtis altaribus, lava inter innocentes, non cum Pilato manus*. Quid multis? Placidius ſeu VVarinus Abbas

erat

erat jam indè ab annis quinque, cùm Paſchaſius librum ſuum ipſi dedicavit.

V.

PRæter hoc opus, quod anno DCCC. XXXI. ſcriptum eſſe prædixi, egit etiam Radbertus de ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, tum in lib. 12. commentariorum in Matthæum, tum in epiſtola ad Fredugardum, (ſic libri manuſcripti pingunt, editi Frudegardum) quem Corbeïæ novæ ſub VVarino Monachum fuiſſe non dubito, eum nempe, qui *Frithudagus* appellatur apud Meibomium in Chronico Corbeïenſi, nam apud veteres proclivis eſt in nominibus propriis mutatio literæ *d.* in *th.*, maximè apud Germanos. Sic *Chrothegandus*, ferè legitur pro *Chrodegangus*, utì pro *Fredugardus* hoc loco *Frithudagus*. Nunc quo tempore utrumque opus mox laudatum ab auctore prodierit, operæ pretium eſt inveſtigare. XVIII Alia Paſchaſii ſcripta de Euchariſtia. Fredugardus quis.

V I.

COmmentarios in Matthæum aggreſſus eſt adhuc Monachus, id eſt ante annum DCCC. XLIV., quo Abbas renuntiatus eſt. Librum quintum, poſt interpolatum aliquamdiu opus, inchoavit Abbas, ut patet ex prologo; nonum & reliquos poſt abdicatum munus abbatiale reſumſit, Oddone Abbate. Is Paſchaſio ſucceſſit anno DCCC. LI., quo Radbertus obiiſſe hactenus creditus eſt, tametſi non pauco tempore ſupervixit, ut ſuo loco demonſtrabo. Poſt illud enim tempus ſcripſit quatuor poſteriores libros in Matthæum, explanationem in pſalmum *Eructavit*, &, (ſi non fallor) commentaria in Threnos Hieremiæ, cum epiſtola ad Fredugardum, & libro ſecundo de geſtis VValæ Abbatis; quæ omnia mediam ferè partem ejus operum efficiunt; adeò ut ad annum fere DCCC. LXV. perveniſſe dicendus ſit, ut in ejus elogio exponemus. Poſt abdicatum itaque Corbeïenſis Monaſterii regimen, id eſt poſt annum DCCCLI., Paſchaſius à libro nono continuavit expoſitionem in Matthæum: deinde opus iterum intermiſſum reſumſit ab undecimo libro, & quidem *inter confinia ultimæ vitæ*, ut loquitur in prologo. Eodem tempore ſcripſit epiſtolam ad Fredugardum paullò ante ſuum ipſius obitum; qui ante annum DCCC. LXV., ut jam dixi, non videtur contigiſſe. Ex quo intelligitur, ſub hunc annum ab ipſo conditum fuiſſe librum in Matthæum duodecimum, in quo diſſerit de Euchariſtiæ Sacramento. XIX

V I I.

HInc etiam conſequens eſt, Paſchaſium Rabano Moguntino Archiepiſcopo, qui anno DCCC. LVI. deceſſit, ſuperſtitem fuiſſe, ac proinde Paſchaſio vivente ſcriptas eſſe Rabani epiſtolas duas, unam ad Egilem ſeu Egilonem tum Abbatem Prumienſem: alteram ad Heribaldum Autiſiodorenſem Epiſcopum, in quibus agit de Euchariſtiæ myſterio. An verò etiam Ratramnus ſive Johannes Scottus de Corpore & Sanguine Domini ante Radberti obitum ſcripſerint, poſteà expendemus. XX

§. II.

Paſchaſii libri auctoritas & fides.

XXI Paſchaſii auctoritas in re Euchariſtica

IN negotio controverſiæ euchariſticæ tanta eſt neceſſitudo Radbertum inter & Catholicam fidem, ut ferè perinde ſit, hanc an illum impugnare, aut defendere. Cùm enim Romana Eccleſia Radbertum velut apoſtolicæ traditionis hac in cauſa eximium interpretem & defenſorem agnoſcat; eum ex adverſo hæretici ut Novatorem habent, laceſſuntque. Berengarius in primis in ipſum infenſiſſimus fuit, *ineptum* Paſchaſium, *erraticum*, & *erraticorum ducem* appellans, homo linguæ petulantioris. Neque reverentiores adversùs eum Calviniſtæ, qui Paſchaſium, ut realis Chriſti in Euchariſtia præſentiæ auctorem, conviciis onerare ſolent. Hinc varios ipſi adverſarios opponunt, quò probent eum contra receptam Fidem adinveniſſe novam, cui libris editis reſtiterint Rabanus, Ratramnus, Johannes Scottus, magna nomina, quos Catholica Eccleſia tunc temporis in honore habuit: nec ullus tunc eos, inquiunt, ob impugnatum Paſchaſium arguit erroris. Etſi verò Paſchaſii ſententia ſenſim irrepſerit in animos vulgi, ſemper tamen uſque ad Berengarii tempus inventos eſſe viros doctos, qui pro avita religione ſteterint, quales ſæculo decimo Ratherium Veronenſem Epiſcopum, Herigerum Abbatem Laubienſem, & alios fuiſſe affirmant.

XXII Jam quidem commentis iſtis (ut dixi) factum eſt ſatis, & invictiſſimis argumentis confirmata eſt catholica fides & Paſchaſii religio: nec mihi tantum ſumo, ut operam meam hac in cauſa neceſſariam eſſe putem. At quoniam de Radberto, ejuſque ſanctitate dicere mihi incumbit; has ab eo calumnias propulſare cogit ipſa officii mei ac loci hujus neceſſitas.

XXIII Ut verò Paſchaſii libro ſua conſtet auctoritas, inquirendum eſt, an & quos adverſarios præ oculis habuerit, cùm eum ſcriberet: an receptam & communem ſui temporis Eccleſiæ Fidem declaraverit: quot & quales in ſe adverſarios excitaverit.

I.

XXIV An hæreticos impugnet.

QUid cauſæ impulerit ſive Paſchaſii diſcipulos, ſive Paſchaſium ipſum ad petendum ſcribendumve hunc librum, operæ pretium eſt accuratè obſervare hoc loco. Nempe ut exponeretur de Euchariſtiæ ſacramento catholica doctrina in gratiam Saxonum puerorum recèns ad Fidem converſorum, qui in Corbeïæ novæ Monaſterio educabantur. Hanc enim eſſe ejus libelli cauſam diſcimus ex ſuperiori Paſchaſii epiſtola ad Carolum Calvum. Nec obſtat, quòd quoſdam hæreticos notare videtur Paſchaſius in cap. 21. his verbis. *Nos autem catholicè ſenſum ipſius Domini requirentes, non hæreticorum nanias ſequamur, ſed ejus, qui ait; Accipite, & comedite ex hoc omnes.* Quippe ita compoſita eſt tota ejus oratio, ut informantis ad pietatem, non decertantis ad refutationem, formam habere videatur. Procedit enim ſedato, ſimplicique modo ad erigendum animum in tantum Sacramentum; non contento & concitato illo genere, quod in diſputationibus adhiberi ſolet.

Præter ea in exitu ſæculi octavi, aut noni initio nulla legitur exorta hære-

hæreſis contra Euchariſtiam, niſi quod Alcuinus in Confeſſione Fidei, quam Petrus Franciſcus Chiffletius vulgavit, aliquam deſignare videtur his verbis, quæ habentur in parte 4. *Adverte jam tandem, ô perverſarum mentium perverſa doctrina, & noli ſurda aure & incircumciſo corde præterire quod dicitur: Qui manducat me. Suam nimirum, & non aliam carnem demonſtrat. Si enim hoc non eſſet, nequaquam myſterium illud tam mirabile & ineffabile, atque incomprehenſibile dici poſſet. Qui Deum credit omnipotentem, credit utique eum facilè poſſe de re aliqua quod vult facere. Si hoc non eſſet ita, comprehendi ſenſu, & verbis dici certè potuiſſet. Verùm quia longè aliter ſe habet veritas tanti myſterii, quàm tu hæretico decepta ſpiritu arbitreris, rectè dicitur myſterium fidei.* Scio viros doctos nonnullos dubitare de hujus operis auctore. At eorum exceptiones tanti non ſunt, ut iis ſubſcribere cogamur, ut aliàs demonſtravi diſquiſitione ſingulari in Analectorum tomo 1.

In his duobus locis etſi mentio fiat hæreticorum, & hæreticæ doctrinæ; XXVI
non tamen nova hæreſis, ſed ad ſummum vetus aliqua deſignatur; aut potiùs dubia fides quorumdam falſorum catholicorum, qui etſi hæreticum dogma publicè non profiterentur, haud tamen rectam fidem haberent. Certè hos tantùm, quos poſtremo loco dixi, intellexiſſe videtur Paſchaſius, ut fidem faciunt epiſtolæ ad Fredugardum hæc verba: *Et ideò quamvis ex hoc quidam de ignorantia errent; nemo tamen eſt adhuc in aperto, qui hoc ita eſſe contradicit, quod totus orbis credit & confitetur.* Aut certe hæreticorum nomine ambo, Alcuinus ſcilicet & Paſchaſius, veteres hæreticos intelligunt Neſtorianos, quos erraſſe circa hoc ſacramentum itidem exiſtimavit Lanfrancus in Dialogo adversùs Berengarium, ubi ait, *paucis annis poſt ob tum Beati Auguſtini*, immo vivente etiam tum Auguſtino, *tempore Cæleſtini Papæ & Cyrilli Alexandrini Epiſcopi*, ortas fuiſſe hæreſes duas, ſeu potiùs unius hæreſeos ſectas duas, quarum aſſeclæ conſentiebant quidem, *panem & vinum in veram filii hominis carnem verumque ſanguinem converti*: ſed alios hoc nomine *filii hominis* intellexiſſe *quemlibet hominem, ſive juſtum ſive peccatorem, in cujus carnem & ſanguinem converſa terrena ſubſtantia ſumeretur in remiſſionem peccatorum, alios non hunc eſſe de turba quemlibet hominem: ſed virum juſtum, ſanctificatum, à communi hominum per ſuam celſitudinem ſegregatum.* Adversùs quos Synodus Epheſina canonem ſcripſerit & Neſtorio Epiſcopo, tanquam hæreticorum ſignifero tranſmiſerit in hæc verba: *ad benedictiones myſticas accedimus & ſanctificamur, participes ſancti corporis & pretioſi ſanguinis Chriſti omnium noſtrûm Redemptoris effecti, non ut communem carnem ſuſcipientes, quod abſit, nec ut viri ſanctificati, & Verbo conjuncti ſecundùm dignitatis unitatem, aut ſecundùm divinam poſſidentis habitationem: ſed verè vivificatricem, & ipſius verbi propriam factam* &c. Et verò Neſtorianos non rectè omnino ſenſiſſe de Euchariſtiæ Sacramento opinatur eruditus vir Johannes Garnerius Societatis Jeſu, in diſſertatione prima de hæreſi & libris Neſtorii, ubi Neſtorium impanationis errorem docuiſſe; Neſtorianos verò ſenſim ad recentiorum Calviniſtarum dogma defeciſſe colligere ſibi viſus eſt, tum ex Theodori Neſtorio addicti argumento propoſito in Dialogo Eraniſtæ, tum ex teſtimonio Leontii de Theodori Mopſueſteni ſectariis. Non ergo Neſtoriani admiſiſſent veram panis & vini converſionem in carnem & ſanguinem hominis cujuſcumque, ut putavit Lanfrancus, qui certè non bene intellexiſſe videtur dogma Neſtorianorum, cui Epheſius hic canon opponitur. Quia enim duas in Chriſto perſonas admittebant Neſtoriani, purumque hominem ſola unione morali cum Verbo conjunctum confitebantur; conſequens erat, ut in Euchariſtia nonniſi hominis

Lanfranci ſententia de Neſtorianis expenſa.

juſti, licèt non alterius quàm Chriſti, corpus & ſanguinem exſiſtere affirmarent, quod ipſorum dogma Epheſini Patres, & cum eis Cyrillus Alexandrinus Epiſcopus impugnat anathematiſmo XI. Unde Vigilius Tapſenſis Epiſcopus in lib. 5. adverſus Eutychetem : *Cyrillus hoc catholicè præcipit --- ut carnem dominicam propriè Verbi, qui ex Deo natus eſt, eſſe credamus, & non alterius cujuſdam tamquam conjuncti ei ſecundùm dignitatem, in quo veluti extrinſecùs divinitas habitaverit, ſicut in unoquoque ſanctorum : & ab hoc nos vivificatricem dominicam carnem debere aſſerit confiteri, quoniam propria facta eſt vivificantis Verbi*. Denique ut ad propoſitum me referam, fortaſſe Alcuinus, Paſchaſiuſque in præcitatis locis non alios intellexerunt, quàm Neſtorianos, jure vel injuriâ erroris in Euchariſtiam à nonnullis affectos; aut falſos Catholicos, qui ſenſuum & pravæ rationis præſtigiis ſeducti, hæreſim mente facilè concipiunt, tametſi eam verbis non diſſeminent. Ego verò poſteriorem hanc de Paſchaſii ſcopus. Paſchaſii mente ſententiam præferendam exiſtimo : propterea quòd de præmiſſo Epheſinæ Synodi decreto ipſe agens in epiſtola ad Fredugardum, hunc Neſtorianis errorem nullatenus imputat : ſed tantùm ex illo Synodi decreto convinci ait (quod quidem apertum eſt) realem Chriſti Corporis in Euchariſtia præſentiam.

I I.

XXVII A T quidquid demum his *hæreticorum næniis* intellexerit Paſchaſius; ſive malos Catholicos, ſive Neſtorianos, ſeu novos hæreticos deſignaverit ; non aliam tradidit ſuo in libro de Euchariſtia doctrinam, quàm Eccleſiæ univerſæ.

XXVIII Libri ejus ſumma & fides. Tria potiſſimum docet hoc in opere Paſchaſius, quæ ſtatim ab initio libri exponit, nimirum verum corpus & ſanguinem Chriſti Domini exſiſtere in Euchariſtia : panis & vini ſubſtantiam facta conſecratione non ſupereſſe : ipſumque corpus non aliud eſſe, quàm quod de Maria Virgine natum eſt. Hæc paucis comprehendit in hunc modum. *Licèt figura panis & vini hîc ſit, omnino nihil aliud, quàm caro Chriſti & ſanguis poſt conſecrationem credenda ſunt. Unde ipſa Veritas ad diſcipulos hæc inquit : Caro mea eſt pro mundi vita. Et, ut mirabiliùs loquar, non alia planè, quàm quæ nata eſt de Maria, & paſſa in cruce, & reſurrexit de ſepulchro*. Tria alia ex his conſequentia etiam docet, ſcilicet Chriſtum *in myſterio quotidie veraciter immolari*, in capp. 2. 4. & 9. Euchariſtiam *& veritatem eſſe & figuram* cap. 4. denique *ſeceſſui obnoxiam non eſſe* cap. 20.

XXIX Præſentiam (quam vocamus) realem & tranſſubſtantiationem ita aſſerit, ut ſi quis non credat, *impio deteriorem* eſſe pronuntiet cap. 12. & in epiſtola ad Fredugardum *Sanctorum fidem* appellet : ſecùs ſentientes *contra ipſum Dominum & contra omnem Eccleſiam* agere. Denique in commentario ſuper Matthæum neminem eſſe, *qui in aperto hoc ita eſſe contradicit, quod totus orbis credit & confitetur*. Atqui non ignorabat Paſchaſius, quid de Euchariſtia tum ſentiret Eccleſia : neque verò eò impudentiæ prolapſurus fuiſſet, ut fingeret ita ſentire Eccleſiam omnem, ſi alia tum fuiſſet Eccleſiæ fides. Pronum quippe & familiare Novatoribus eſt, ſui temporis Eccleſiam arguere, Fideles à recepta perſuaſione revocare, & ſe primos demum rectæ fidei jactitare auctores, aut certè avitæ religionis inſtauratores. Ut verò quiſquam à recepta fide recedens dicere auſus ſit, ſe cum ſui temporis Eccleſia omni convenire; hactenus forſan inventus eſt nemo, niſi quidam recentiores Calviniſtæ,

qui

qui Græcos hodiernos, ſed longè diſtantes, ſecum de Euchariſtia conſentire auſi ſunt affirmare, reclamantibus undique Græcis, & teſtimonia publica proferentibus in execrationem malè impacti erroris. At verò Paſchaſius, non unum terræ angulum, ſingulareſve Eccleſiæ populos, ſed totum orbem Chriſtianum, nemine in aperto contradicente, confiteri dicit, quod ipſe ſentiebat, ſcribebatque. Denique Paſchaſium omnibus ſui temporis Gallicanis Epiſcopis venerabilem fuiſſe conſtat cùm ex aliis multis, tum ex privilegio, quod Synodi Pariſienſis Patres viginti ipſius rogatu Corbeïenſi Monaſterio contulerunt, cum eximio elogio ejus Monachorum; qui ſinè dubio Magiſtri ac Præceptoris ſui doctrinâ imbuti erant.

I I I.

Opponit multa Claudius Carentonenſis miniſter, quibus ſuſpectam reddat Paſchaſii fidem, probetque eam cum ſui temporis Eccleſia non concordare. Neque hoc ſignificare Paſchaſium, cùm ait ſecum ſentire omnem Eccleſiam. Hoc enim dictum eſſe de priſca Eccleſiæ fide, ſeu de Patribus antiquioribus, quos in partes ſuas Paſchaſius falſis commentariis detorquere conabatur. Hujus rei argumentum eſſe, quòd numquam in teſtimonium adducit ſui temporis Fideles, Epiſcopos nullos, non Abbates, Presbyteroſve, aut Monachos, quod tamen præſtare debuiſſet, ſi id, quod de Eccleſiæ Fide aſſerit, ad præſentem retuliſſet. XXX Objectiones diluuntur.

Verùm ſi hæc argumentandi ratio valet, æquè pugnat adversùs Calviniſtas, qui Ratramnum ad ſe trahere conantur. Ratramnus ſiquidem, ut Calviniſtæ contendunt, nec diffitentur Catholici plerique, librum unum de corpore & ſanguine Domini ſcripſit adversùs Paſchaſium, Catholicus (inquiunt) adversùs novatorem. Ut ſit ſanè. At oſtende quos Epiſcopos, quos Abbates, Presbyteros aut Monachos ſui temporis vocet in teſtimonium. Fruſtra quæras. Dicat ſaltem ſecum ſentire Eccleſiam omnem, ut Paſchaſius dixit. Ne verbum quidem, niſi quod ait ſequi ſe *majorum auctoritatem*, id eſt antiquorum quos laudaverat Patrum, non propriam *præſumptionem*, quod Novatoris indicium & argumentum Claudius in Paſchaſio ſe deprehendiſſe putabat. XXXI

At videamus, Paſchaſius in præcitatis locis an Eccleſiam ſui temporis intelligat, an ſuperioris. Opponit errantes *quoſdam*, id eſt paucos, ceteris rectè ſentientibus, quos utroſque eodem tempore vixiſſe & oppoſitionis ratio, & contextus ipſe declarat. *Ideò*, inquit Paſchaſius, *quamvis quidam de ignorantia errent, nemo tamen eſt adhuc in aperto, qui ita hoc eſſe contradicat, quod totus orbis credit & confitetur. Quoſdam* illos, qui errabant, Paſchaſii tempore exſtitiſſe hinc manifeſtum eſt. Ergo id quod ex adverſo de totius orbis confeſſione affirmat, reliquis hominibus, id eſt univerſæ ejuſdem temporis Eccleſiæ, aptandum eſt. XXXII

Neque porrò Paſchaſio neceſſarium erat, Epiſcopos, Abbates, Presbyteros, alioſve ſui temporis homines adſciſcere in teſtimonium. Satis enim comprehenduntur omnes *totius orbis* nomine: & perſonarum ſtudioſa illa enumeratio in re non dubia, qualis erat tum Eccleſiæ de Euchariſtia Fides, omnino ſuperflua, aut ſuſpecta fuiſſet. Nam omnes & ſingulos recenſere infinita res; & deſignare tantùm aliquos, partium ſtudiis obnoxia cenſeretur. XXXIII

Quid? quòd Epiſcopi Synodi Pariſiacenſis ſatis apertè conteſtati ſunt, ſe Radberti doctrinam fidemque probare: ſiquidem multis annis poſt ſcriptum XXXIV

librum

librum de corpore & ſanguine Domini privilegium ipſi conceſſerunt cum eximia commendatione. Quid? quòd Lupus Abbas Ferrarienſis, vir religioſiſſimus, eum *dilectiſſimum* & *bonis omnibus amplectendum* vocat in epiſtolis 56. & 57. Quid? inquam, quòd Engelmodus Epiſcopus in carmine de ejus laudibus condito, ipſummet *Eccleſiæ columen* appellat, *Religionis apicem*, *fidei fortiſſimum umbonem & jubar*; virum, quem *non deturpet mentita fidem ſimulatio, ſed pia ſimplicitas, & virtus recti conſcia* exornet, quem etſi *Imperii faſces & Regni fulgens gloria*, id eſt Rex & optimates, *venerarentur*, numquam tamen inflaret *ventoſus favor*. Nihil ſanè illuſtriùs dici poterat ad commendandam probandamque Radberti fidem.

XXXV Hîc oſtendere poſſem multos ejus temporis Epiſcopos, in his Hincmarum Archiepiſcopum Remenſem, cum Radberto in Fide Euchariſtiæ conſenſiſſe, niſi actum agere viderer. Sed tamen duo illuſtrium iſtius temporis virorum teſtimonia prætermittere non poſſum, quæ jam in diſquiſitione de Alcuini confeſſione commemoravi. Primus eſt Paulus Diaconus, Caſinenſis Monachus, Radberto natu major, qui in libello de vita ſancti Gregorii Papæ primi cognomento Magni, de Euchariſtia hæc habet. *Præſcius Conditor noſter infirmitatis noſtræ, ea poteſtate qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus ſibi ex carne ſemper Virginis Mariæ operante ſancto Spiritu fabricavit; panem & vinum mixtum, manente propria ſpecie, in carnem & ſanguinem ſuum, ad catholicam precem, ob reparationem noſtram ſpiritûs ſancti ſanctificatione convertit*. Nemo catholicam fidem clariùs ſignificantiúſve exprimere poterat. Alter eſt Haimo Halberſtadenſis Epiſcopus, qui in tractatu de corpore & ſanguine Domini, edito in Spicilegii tomo 12. ita effatur. *Credimus itaque & fideliter confitemur & tenemus, quòd ſubſtantia illa, panis ſcilicet & vini, per operationem divinæ virtutis ſubſtantialiter convertatur in aliam ſubſtantiam, id eſt in carnem & ſanguinem*. Hæc aliaque Haimonis verba manifeſtè demonſtrant, veram corporis Chriſti præſentiam, veramque ſubſtantiæ panis & vini converſionem in Euchariſtia ab ipſo creditam: nec privatam dumtaxat, ſed publicam & communem totius Eccleſiæ perſuaſionem fuiſſe. Ex quibus perſpicuum eſt, Radberti majores & æquales hac in re cum eo penitus conſenſiſſe. Id verò confirmatur ex cap. 2. Concilii Celichitenſis anno DCCC. XVI. in Anglia celebrati, ubi Euchariſtia *corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti* eſſe aſſeritur. Luculentus hac de re locus eſt in Compendienſi Commentario Anonymi in Pauli epiſtolas, ab annis ampliùs octingentis manu ſcripto, in quo ſuper epiſtolam ad Corinthios primam, in hæc verba. *Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum*, ita legitur. *Sicut caro Chriſti, quam aſſumſit in utero virginali, verum corpus ejus eſt, & pro noſtra ſalute occiſum: ita panis, quem Chriſtus tradidit diſcipulis ſuis, omnibuſque prædeſtinatis ad vitam æternam, & quem quotidie conſecrant ſacerdotes in Eccleſia, cum virtute divinitatis quæ illum panem replet, verum corpus eſt Chriſti. Nec ſunt duo corpora illa caro, quam aſſumſit, & iſte panis: ſed unum verum corpus Chriſti faciunt, intantùm ut dum ille frangitur & comeditur; Chriſtus immolatur, & comeditur; & tamen vivus manet. Et ſicut illud corpus, quod in cruce poſitum pro noſtra ſalute & redemptione eſt immolatum: ita quotidie ad noſtram ſalutem & redemptionem iſte panis Deo offertur, qui licèt panis videatur, corpus eſt Chriſti*. Nihil luculentiùs afferri poteſt auctoritate hujus Anonymi, quem tempore Paſchaſii vixiſſe conjicio ex illa quam aſſerit unius corporis (ut ſic loquar) identitate, de qua tunc lis erat.

MS. Compend. n. 10.

XXXVI Ad hæc duplex aliud argumentum in Paſchaſium urget Claudius ex illis verbis epiſtolæ ad Fredugardum. *Tu autem velim relegas libellum noſtrum de*

hoc

hoc opere, quem olim te legiſſe dicis : & ſi quid in eo reprehenderis aut dubitaveris, relegere non pigeat, quia etſi nihil in eo legentibus dignum ſcripſi, quem cuilibet puero dedicavi; tamen ad intelligentiam hujus myſterii plures, ut audio, commovi.

Frigidum eſt quod primo loco hinc deducit Claudius, Paſchaſium, ſi ſui temporis doctrinam tenuiſſet, non poſtulaturum fuiſſe à Fredugardo, ut ſi quid reprehenſione dignum in ſuo ſcripto deprehendiſſet, ſibi ſignificaret. Frigida, inquam, eſt objectio hæc. Neque enim Fredugardi cenſuram poſtulat Radbertus ad examinandam Fidem ac doctrinam ſuam, ſed ad probandum modum tractandi res, qui obnoxius eſt erratis humanis. Sic Agobardus Lugdunenſis Antiſtes ſuum ipſius librum adversùs Felicem Urgelitanum Epiſcopum offert Ludovico Auguſto diſcutiendum, *ut veſtro*, inquit, *acerrimo ingenio probetur, aut improbetur*, non rem ipſam Imperatoris examini ſubjiciens, (neque enim dubitabat Agobardus eam eſſe Catholicam Fidem, quam poſt Conciliorum definitionem propugnabat) ſed orationis ſeriem & argumentorum formam, ut probaret, an rectæ fidei & materiæ dignitati convenirent. Infinita ſunt id generis veterum exempla, qui libros ſuos, de Fidei myſteriis quantumvis certiſſimis conſcriptos, aliis examinandos, corrigendoſque offerebant. Si Theodoritus ſuum in Pauli epiſtolas commentarium amico ſuo direxit, *non ut prudenti auditori, ſed ut ſapienti utroque judici. Et quemadmodùm*, ait, *aurifices ad lapidem aurum admovent, cùm probare volunt, an purum ſit & excoctum : ſic ego ad pietatem tuam commentarium miſi, ſcire avens, recténe ſe habeat, an aliqua egeat purgatione*. Sic Eulogius Cordubenſis *Documentum martyrii*, in gratiam Floræ & Mariæ ſcriptum, fratris ſui Alvari cenſuræ ſubjiciens, *Tuum eſt*, inquit, *frater chariſſime, huic volumini auctoritatem donare : quia priuſquàm earumdem virginum adiret obtutus, tuo elimari eum judicio volui, ne fortè errore neſcientiæ in aliquibus repugnaret catholico dogmati*. Et in fine Apologetici Martyrum ipſos Martyres alloquens. *Et ſi fortaſſis error contrarius fidei in qualibet parte libelli emerſerit, Dominus veſtro interventu mihi parcat, vos quæſo, quibus innocentia cordis mei non latet, præſertim cùm non neſciam, prudentes plerumque incurrere ſermonis lapſum, ubi animus non gerit errandi affectum*. Egregia planè ſententia, quæ Paſchaſio jure aptari poteſt. Eodem modo affectus erat Alcuini animus, qui licèt prima religionis Chriſtianæ dogmata defenderet, humanæ tamen infirmitatis conſcius libros ſuos Carolo Magno in primis exigendos offerre ſolitus erat, ut libellum contra hæreſim adoptionis ex epiſtola 15., in qua David Regi, id eſt Carolo Magno, gratias agit, quòd libellum iſtum ſibi recitari feciſſet, *& quod notari juſſiſſet errata illius, & remiſiſſet ad corrigendum*. Quantos egiſſet triumphos Claudius Miniſter, ſi idem de Paſchaſii libro contigiſſet. Et tamen errata illa non ipſam Fidei de Chriſto Dei filio ſententiam, quæ ſine dubio in Alcuino rectiſſima erat, attinebant; ſed humanos lapſus, qui ſcriptoribus in quovis argumento accidere ſolent. Edenda eſt propediem à V. Cl. Stephano Baluzio alia ejuſdem Alcuini epiſtola itidem ad Carolum Magnum, qua ejus examini eumdem libellum, id eſt opus librorum ſeptem adversùs Felicem, ſubjicit. Sed diutiùs hæreo in facili argumento, quod uno verbo confici ſatius erat. Sed quando huc nos adduxit adverſariorum objectio; longè validiùs hæc regeri poſſet in Ratramnum, quem partium ſuarum fautorem, tametſi perperam, jactitant Calviniſtæ : cùm librum ſecundum de corpore & ſanguine Domini ita concludit, Carolum Calvum affatus. *Quæ ſi probaveritis catholicè dicta, veſtræ meritis Fidei deputate, quæ depoſitâ regalis magnificen-*

XXXVII

Theodoret. epiſt. 1.

Eulog. ep. 2.

ſicentia gloriâ non erubuit ab humili quærere reſponſum veritatis. Sin autem minùs placuerint, id noſtræ deputetur inſipientiæ, quæ quod optavit, minùs efficaciter valuit explicare. Hæc inquam, cùm rem ipſam ſpectare videantur, validiùs in Calviniſtas retorqueri poterant, ſi ejuſmodi argutiis liceret immorari.

XXXVIII Aliud argumentum ex præmiſſis verbis deſumit Claudius, ut probet Paſchaſium fuiſſe Novatorem: quòd ſcilicet, uti ipſe dicit, *ad intelligentiam hujus myſterii plures commoverit*.

XXXIX At ſi hoc nomine Paſchaſius dicendus eſt Novator, Novatores etiam dicendi ſunt, quicumque Eccleſiæ rude vulgus Fidei elementis informant, & verbis, & ſcriptis. Hoc enim modo commoventur, non ſolùm rudes & indocti, ſed etiam docti ad myſteriorum intelligentiam pleniorem, majoremque venerationem. Et certè eo loci Paſchaſium id ſolum velle conſtat, cùm ait multos ex ſuo libro *ad intelligentiam hujus myſterii* fuiſſe commotos. Hanc enim intelligentiam in eo reponit; non ſolùm ut diſcernamus corpus Chriſti Domini à cibo communi, quod ad Fidem pertinet; ſed ut intelligamus, *myſticum Chriſti Corpus quanta polleat dignitate, quantaque præmineat virtute*, quod utrumque Catholicorum auribus ſæpiùs inculcatur, nec ab his umquam capitur ſatis. Neque verò mirum, ſi id ſuo tempore ex lectione & uſu libri ſui accidiſſe dicat Radbertus: cum idem judicium de eo tulerit, centum pòſt annis ſanctus Odo Abbas Cluniacenſis, qui relatis aliquot locis ex libro Paſchaſii in collationum lib. 2. capp. 30. & 31. ita ſubdit. *Hæc & alia multò plura Paſchaſius ex dictis Patrum ad reverentiam ipſius myſterii commendandam, atque majeſtatem ejus demonſtrandam conſcripſit: quæ ſi quis licet ſciolus, legerit; tanta, credo, diſcet, ut de hoc myſterio parum ſe eatenus cognoviſſe putet.* Certum eſt ſanctum Odonem hîc agere de Catholicis Euchariſtiæ fide imbutis: quibus tamen adeò proficuam fore dicit Paſchaſiani libri lectionem, ut eo perlecto de hoc myſterio parum ſe eatenus cognoviſſe confeſſuri ſint.

XL Urget Claudius, Paſchaſium loqui non ſolùm de perfectiori Sacramenti notitia, verùm etiam de ipſa fide myſterii, ad quam multos fuiſſe commotos ſcribit, quippe qui in ſuo libro non tantùm *quid ad ſcientiam*, quæ rei perceptio clarior eſt, ſed & *quid ad fidem* Sacramenti pertineat, explicare intendit, ut patet ex cap. 2. ubi ait neminem Fidelium ignorare debere, *quid ad fidem, quidve ad ſcientiam in eo pertineat.*

XLI Ita quidem habet Paſchaſius in cap. 2., ſed locus alter, in quo ait plures *ad intelligentiam hujus myſterii* fuiſſe commotos, extat in epiſtola ad Fredugardum. Porrò an hoc referendum ſit ad ipſam fidem, an ſolùm ad ſcientiam, nuſquam dicit Paſchaſius. Immo *intelligentiæ* vocabulum ſatis declarat, hunc locum de majori ſacramenti notione intelligendum eſſe. Quamquam etſi concedamus dixiſſe Paſchaſium, multos ex lectione libri ſui ad fidem hujus myſterii fuiſſe commotos; non video indè conſequi ipſum eſſe Novatorem. His enim verbis tantùm ſignificaret, multos catholicos dubiæ fidei ex ea lectione adductos fuiſſe ad hujus Sacramenti veram, certamque perſuaſionem, tum ob traditionem & auctoritatem Patrum, tum ob argumenta & rationes pias ab Auctore propoſitas, quæ ipſis antea ignota fuiſſent. Nullus enim ante Paſchaſium tam accuratè, aut pias credendi rationes, aut Patrum teſtimonia in unum collegerat. Aut certè id intelligit de Saxonibus recèns ad Fidem adductis, in quorum maximè gratiam libellum ſuum condiderat.

XLII Aliud argumentum objicit Claudius ex epiſtola Paſchaſii ad Fredugardum, dicentis, quoſdam circa hoc ſacramentum *de ignorantia errare* immo

Digitized by Google

non quoſdam tantùm, ſed *multos ex hoc dubitare, quomodò Chriſtus integer maneat, & hoc Corpus Chriſti & Sanguis eſſe poſſit.*

At error quorumdam aliorum erat *de ignorantia fidei* & Traditionis Eccleſiæ, quam Traditionem non ſatis perſpectam habebant, & multorum dubitatio naſcebatur ex naturali conditione ingenii humani, quod rebus difficilioribus ægrè fidem accomodat, quale eſt illud, quod ſubdit Paſchaſius, *quomodò Chriſtus integer maneat, & hoc corpus Chriſti & ſanguis eſſe poſſit.* Uno verbo ignorantia hæc erat maximè penes Neophytos & Saxones, ut mox dicebam. XLIII

Fatendum eſt tamen, quoſdam Paſchaſii libro reſtitiſſe, quos ipſe deſignat in Matthæi caput 26. dicentes, *non in re eſſe veritatem carnis Chriſti, vel ſanguinis, ſed in ſacramento: virtutem quandam carnis, & non carnem, virtutem ſanguinis & non ſanguinem.* Contra quos multa congerit Paſchaſius, *quia*, inquit, *audivi quoſdam me reprehendere, quaſi ego in eo libro, quem de ſacramentis Chriſti edideram, aliquid his dictis*, id eſt verbis Chriſti, *plus tribuere voluerim, & ejus per ſingulos membra dividere conciſa vel diſperſa.* XLIV

Ex his Paſchaſii verbis tria colligimus. Primum, aliquos homines non omnino probaſſe ejus librum de corpore & ſanguine Domini. Alterum, eſt, eos ſenſiſſe, in Euchariſtia non contineri veritatem carnis Chriſti & ſanguinis, ſed utriuſque virtutem dumtaxat, figuramque. Tertium, id rumore delatum ad Paſchaſium, non editis libris, & quidem annis ampliùs viginti poſt ſcriptum librum. *Audivi*, inquit, *quoſdam me reprehendere* &c. quibus verbis conſonant ea, quæ poſteà ſcripſit ad Fredugardum, neminem adhuc *in aperto* contradixiſſe. Unde inquirendum eſt, quos adverſarios habuerit Paſchaſius; quo tempore libros ediderint contra ipſum, ac demum qua in re eorum controverſia verſaretur. Quia verò hac in controverſia non levis momenti eſt Anonymi Cellotiani auctoritas, primùm agendum videtur de nomine & ætate hujus auctoris. XLV

§. III.

De nomine & ætate Anonymi Cellotiani.

ETſi Anonymus iſte ingenio planè mediocri & vulgari eruditione præditus fuerit; fatendum eſt tamen, ipſius teſtimonium non parùm valere ad illuſtrandas ſæculi noni ac decimi controverſias: maximè ſi ſæculo decimo, ut quibuſdam viſum eſt, eum vixiſſe conſtat. Auctor enim eſt iſte, qui Anonymus Cellotianus vulgò appellatur, propterea quòd ab erudito Cellotio vulgatus primùm eſt in Appendice ad Hiſtoriam Gotheſcalci; quatuor potiſſimùm docet de his controverſiis. Primum, Rabanum Moguntinum Archiepiſcopum, & Ratramnum ſcripſiſſe adversùs Paſchaſii ſententiam, aſſerentis, in Euchariſtia idem eſſe corpus quod natum eſt de Maria Virgine, quod etiam Anonymus iſte impugnat. Secundum, Stercorariorum auctores eſſe Heribaldum Autiſſiodorenſem Epiſcopum, qui *rem turpiter propoſuit* XLVI

Rabano; & Rabanum ipſum, qui *turpiùs aſſumſit & turpiſſimè concluſit*, quos etiam auctor refutare conatur. Tertium, hoc commentum revixiſſe tempore ipſius Anonymi. Quartum, verè Chriſti corpus & ſanguinem nihilo minùs in Euchariſtia contineri. Hæc quanti momenti ſint, nemo non videt, ac proinde aliquod operæ pretium fore putavi, ſi antequàm agam de Paſchaſii Adverſariis, hujus Anonymi nomen ætatemque, (quod utrumque apud ſtudioſos controverſum) ſignificem.

I.

XLVII DUobus modis perductus ſum ad notitiam iſtius auctoris, conjecturis ſcilicet, & libris manuſcriptis. Herigerum Abbatem Laubienſem eſſe libri Cellotiani auctorem mihi ſuadebant conjecturæ tres. Prima ex Chronici Laubienſis continuatore & Sigeberto, apud quos Herigerus, *multa Catholicorum Patrum ſcripta de corpore & ſanguine Domini contra Radbertum congeſſiſſe* memoratur, qualia congerit Anonymus Cellotianus, Hieronymi ſcilicet, Auguſtini & Fulgentii, ad ſuadendum, non omnino idem eſſe in Euchariſtia corpus Chriſti, quod de Maria virgine natum eſt. Secunda ex prologo Gerardi Abbatis in vitam S. Adalhardi Corbeïenſis Abbatis. Gerardus quippe laudato Paſchaſii libro de corpore & ſanguine Domini, ſubdit hæc verba. *Hic autem qualis fuerit & quantus, in quadam epiſtola teſtatur Abbas Laubienſis Herigerus, qui eo tempore inter ſapientes habebatur celeberrimus*. Et Paſchaſius multis laudatur in libro Cellotiano, qui juſtæ epiſtolæ modum, formamque non excedit. Vivebat porrò Gerardus, Silvæ majoris Abbas ſanctus, medio ſæculo undecimo, poſt Herigerum annis ferè quinquaginta. Tertiam conjecturam cepi ex quodam antigrapho noſtro, exſcripto ex Laubienſis Bibliothecæ exemplari: in quo Paſchaſii Radberti liber de corpore & ſanguine Domini, qui in aliis libris editis & mſ. paucioribus capitulis conſtat, in nonaginta novem capitula dividitur. Ex quo conjiciebam, eſſe ipſummet exemplar viſum Anonymo Cellotiano, dicenti, Paſchaſii libellum *ad centum ferè capitula* protenſum fuiſſe, ac proinde locum, uti & cetera Herigero Abbati Laubienſi convenire.

XLVIII Hæc in primis cauſa fuit, ut in itinere Belgico, quod rei literariæ cauſâ ante annos aliquot ſuſcepi, diverterim ad Laubienſe Monaſterium ad Sabim fluvium ſitum, in confinio Hannoniæ, Teoraſciæ, & ditionis Leodicenſis: ubi ægrè tandem inveni exemplar veterrimum Ratramni libri de corpore & ſanguine Domini, quod etiam avidè perquirebam. De Anonymo Cellotiano nihil occurrit, niſi quòd in indice librorum Monaſterii anno MXLIX. ordinato adſcriptam reperi *Erigeri Abbatis Exaggerationem Auctorum de corpore & ſanguine Domini*. Dein luſtrato Alnenſi Monaſterio Ciſtercienſis Ordinis, itidem ad Sabim ſito, in quo inſignis eſt Bibliotheca librorum cùm veterum, tum recentiorum, contuli me ad Gemblacenſe Brabantiæ Monaſterium, ubi votis meis factum eſt ſatìs. Acceptus enim in Bibliothecam magna cum humanitate & comitate Reverendiſſimi Domini Abbatis & loci Monachorum, inveni quemdam librum ante annos quingentos manu exaratum, in quo ſubjecti Auctores & ſequentia opuſcula continentur. *Ambroſius de myſteriis & de Sacramentis. Radbertus de corpore & ſanguine Domini. Cujuſdam epiſtola* itidem *de corpore & ſanguine Domini*, incipiens ab his verbis: *Intuentes ſententiam Apoſtoli, qua dicitur: Animalis homo* &c. quæ aliaque verba ab Anonymo Cellotiano referuntur ſub nomine *cujuſdam ſapien-*

pientis: Tum *dicta cujuſdam Sapientis de corpore & ſanguine Domini adversùs Radbertum*. Alterius item Anonymi fragmentum de eodem Sacramento. Poſteà *dicta Domni Abbatis Herigeri de corpore & ſanguine Domini*, hoc exordio: *Sicut ante nos dixit quidam ſapiens, cujus ſententiam probamus, licèt nomen ignoremus* &c. quod initium eſt libri Cellotiani, cujus proinde auctorem Herigerum Abbatem Laubienſem affirmare non vereor, mecumque affirmare non cunctabuntur, ut ſpero, viri ſtudioſi. Sequuntur in eodem codice excerpta quædam tum *ex libro confeſſionum Domni Ratherii de Corpore & Sanguine Domini*; tum ex commentariis Haimonis in epiſtolam ad Corinthios, cum Micrologo & Lanfranci Dialogo contra Berengarium. Hæc ſingillatim admonuiſſe juvat ad probandam fidem meam, ut impoſterum conſtet de nomine Anonymi Cellotiani, quem Herigerum eſſe idoneis, ut puto, argumentis oſtendi.

I I.

Supereſt inquirere tempus, quo vixit Herigerus, cujus ætatem diſcimus ex continuatore Chronici Laubienſis in hæc verba. *Obiit Fulcuinus Abbas anno Dominicæ Incarnationis DCCCC. XC. Poſt hunc Herigerus ſubſtitutus eſt, cujus virtutum dotes deſcribere ſuperfluum puto, cùm apud exteros etiam, & vitâ & ſcientiâ clarus exſtiterit. Scripſit geſta Pontificum Leodienſium --- Congeſſit etiam contra Radbertum multa catholicorum Patrum ſcripta de corpore & ſanguine Domini, obiit in ſenectute bona anno Incarnationis Dominicæ MVII., pridie Kalendas Novembris &c.* XLIX

I I I.

Qua occaſione libellum ſeu epiſtolam iſtam ſcripſerit Herigerus, docet initio his verbis. *Fidei integritate monente provocamur reſpondere, de quo dignum eſt non tacere: videlicet de myſterio corporis & ſanguinis Domini, dicentibus quibuſdam idem eſſe quod ſumitur de altari, quod & illud quod natum eſt de Virgine; aliis autem negantibus, & dicentibus aliud eſſe: quibuſdam etiam diabolica inſpiratione blaſphemantibus, ſeceſſui obnoxium fore*, id eſt *eſſe*, ne quis in verbo ludat cum nonnullis, quaſi id ex conſequenti tantùm dixerit Herigerus. Hoc enim ſenſu *fore* pro *eſſe* ſumitur paſſim apud infimæ Latinitatis auctores, & quidem apud Herigerum ipſum in ejuſdem libelli cap. 4. ubi ait, *naturalem ſcilicet carnem Chriſti, quæ ſumitur de altari, eamdem fore quæ de virgine nata eſt*. Hinc intelligimus, eaſdem controverſias, quæ ſæculi noni homines diſtraxerant, denuo recruduiſſe, aut certè necdum ſopitas fuiſſe ſæculo decimo, quo Herigerus vivebat. Quia verò magni momenti eſt ſcire, quo in ſenſu hæc controverſia fuerit agitata, eam priùs rectè ſtatuere oportet, quàm ad ſingulos Paſchaſii adverſarios deſcendamus. L

§. IV.

In quo ſita fuerit controverſia Paſchaſii ejuſque adverſariorum diſceptantium, an corpus Chriſti in Euchariſtia ſit illud idem, quod natum eſt ex Maria Virgine.

LI
Vocum pugnæ generant lites.

SÆpè contingit in re literaria, ut nova, & inuſitata quæſtione exorta commoveantur ſtudioſorum animi & in factiones varias ſcindantur, non tam ſententiarum varietate diſtracti, quàm diſcrimine vocum, quæ litis materiam ferventioribus ſubminiſtrant. Id verò maximè advertere licet in negotio religionis, ubi ſuſpecta ſunt, & meritò quidem, ipſa etiam nova & inaudita vocabula, quæ contentiones in Eccleſia generare ſolent. Hoc cùm aliis prope infinitis, tum maximè ejus, quam præ manibus habemus, quæſtionis exemplo probari poteſt.

LII
Ut in hac quæſtione.

Quippe ante Paſchaſii librum de Corpore & Sanguine Domini confitebantur Catholici omnes, Chriſti Domini verum Corpus verumque ſanguinem re vera exiſtere in Euchariſtia; itemque panem & vinum in illa converti; at nemo Paſchaſii tempore illud corpus eſſe, idem quod ex Maria Virgine natum eſt, tam diſertè aſſerere auditus fuerat. Id quidem antea tradiderant ex Patribus non pauci: ſed ignota erant illo ævo, aut certè non obſervata eorum hac de re teſtimonia. Quapropter cùm Paſchaſius in libro ſuo tam fidenter & aſſeveranter illud docuiſſet; hujus rei novitate (ut ſibi videbatur) commoti ſunt quidam viri docti haud incelebres, qui ſcriptis editis hanc ejus ſententiam acriter impugnarunt. Eam tuebatur Paſchaſius Ambroſii teſtimonio, adverſariis non ita perſpicuo, ex libro de myſteriis cap. 9., ubi hæc legimus. *Liquet igitur, quod præter naturæ ordinem virgo generavit, & hoc quod conficimus, de Virgine eſt. Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti Corpore, cùm præter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus natus ex Virgine? Vera utique caro Chriſti quæ crucifixa eſt, quæ ſepulta eſt: veræ ergo illius carnis ſacramentum eſt.* Ex hoc loco Paſchaſius ita ſententiam ſuam in cap. 1. expreſſit, citato ad marginem Ambroſio: *Unde ipſa veritas ad diſcipulos ait, caro mea eſt pro mundi vita. Et ut mirabiliùs loquar, non alia planè, quàm quæ nata eſt de Maria, & paſſa in cruce & reſurrexit de ſepulcro. Hæc, inquam, ipſa eſt.* Ubi hæc ſententia prodiit in vulgus, nonnullis diſplicuit, in primis Rabano, Ratramno, Anonymo cuidam, aliiſque Paſchaſii ſæculo, nec omnino probata Herigero in ſæculo ſequenti: qui omnes eam ſententiam ſcriptis adorti ſunt, hac præſertim ratione commoti, quaſi Paſchaſius id commiſiſſet contra veterum auctoritatem, Ambroſii loco non ad verbum, ſed ad ſenſum allato, nec expoſito. Quinetiam eò progreſſi ſunt nonnulli, ut non ſolùm Paſchaſium hac de re vocarint in cauſam, ſed Ambroſium ipſum, veluti ejus patronum, mi-

Paſchaſii fundamentū ex Ambroſio.

Improbatum.

minùs

Digitized by Google

nùs reverenter habuerint. In his occurrit Anonymus quidam, cujus ſcriptionem adverſùs Paſchaſium reperi in mſ. Codice Gemblacenſi. *Illud*, inquit, *in eo libro*, ſcilicet Paſchaſii *mihi priùs fateor inauditum reperiri ſub nomine S. Ambroſii, quòd non ſit hæc alia caro Chriſti, quàm quæ nata eſt de Maria. Iſtud planè fateor numquam me priùs audiſſe, vidiſſe, legiſſe: multúmque miratus ſum, hoc ſanctum Ambroſium dixiſſe: & inſuper etiam multò magìs miror, auctorem hujus voluminis*, ſcilicet Paſchaſium, *iſtud ibi poſuiſſe*. Ex quibus apparet, perculſos fuiſſe Paſchaſii adverſarios ipſa vocum novitate, quas nuſquam audierant, viderant, legerant, adeóque aſſueviſſe aliorum Patrum teſtimoniis, qui triplex Chriſti Corpus diſtinguebant, ut Ambroſium ipſum ſecùs non ſentientem, ſed loquentem, tantùm non impetere auſi ſint.

Non deerant alia Patrum loca, quibus Ambroſii teſtimonium fulciri & illuſtrari poſſet: Ignatii in epiſtola ad Smyrnæos arguentis hæreticos, *eò quod non confiteantur Euchariſtiam carnem eſſe Servatoris noſtri Jeſu Chriſti, quæ pro peccatis noſtris paſſa eſt, quam pater ſua benignitate ſuſcitavit*; Chryſoſtomi homiliá 24. in priorem ad Corinthios, dicentis, *id quod eſt in calice, eſſe idem quod fluxit è latere* &c. Auguſtini in ſermone ad Neophytos, ſic loquentis. *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce; hoc accipite in calice, quod manavit de latere Chriſti*; quod iiſdem pænè verbis repetit in libro contra Fauſtum cap. 10. Gregorii Nyſſeni in Oratione Catechetica cap. 37. aſſerentis, *nihil aliud eſſe, quàm illud corpus, quod & morte oſtenſum fuit eſſe potentius, & noſtræ vitæ fuit initium*. Proferri poſſent inſuper auctoritates aliorum, qui unum & idem corpus eſſe ſignanter expreſſêre. Sic Eligius Noviomagenſis Epiſcopus in homilia 15. *Nec ſunt duo corpora, caro quam aſſumſit, & iſte Panis, ſed tantùm unum corpus*. Sic Johannes Damaſcenus tum in lib. 4. de Fide cap. 14. tum in epiſtola ad Zachariam, & in cap. ſubſequenti. Sic Gregorius Nyſſenus in prælaudata homilia, ſic denique Chryſoſtomus in homilia 17. ad Hebræos. LIII A baliis Patribus aſſertum.

Hæc cùm fortaſſe non legiſſent, aut certè non ſatis attenderent prædicti authores, Paſchaſium defeciſſe exiſtimarunt à modo loquendi Patrum, Auguſtini & Hieronymi, quibus inhærendum cenſebant; aut ſanè conciliandum cum ipſis Ambroſium, ne Patres diverſa de hoc Sacramento ſenſiſſe viderentur. Hinc teſte Herigero Cellotiano, contra Paſchaſium *ſatis argumentantur Rabanus in epiſtola ad Egilonem Abbatem, & Ratramnus quidam libro compoſito ad Karolum Regem, dicentes, aliam eſſe* (carnem) *vel teſtimonio beati Hieronymi, qui dicit dupliciter Corpus Domini; vel ex auctoritate beati Auguſtini, qui dicit tripliciter dici*. Hieronymi locum proferebant ex commentario in caput 1. epiſtolæ ad Epheſios, his verbis: *Dupliciter ſanguis Chriſti & caro intelligitur; vel ſpiritualis illa atque divina de qua ipſe dicit, Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus: vel caro quæ crucifixa eſt, & ſanguis qui militis effuſus eſt lanceâ*. De Auguſtini teſtimonio hæc habet Herigerus: *Auguſtinus autem ſcribens Corpus Chriſti tripliciter dici poſſe Eccleſiam, id eſt nos, qui Corpus Chriſti ſumus, & iſtud myſterium, quod ex ſubſtantia panis & vini per ſpiritum ſanctum conſecratur, ſubintulit dicens: Ceterùm illud Corpus quod de Maria Virgine natum eſt, quod pependit in cruce, in quod iſtud transfertur* &c. Ubi ad oram libri notat Cellotius, hunc locum non reperiri in libris Auguſtini qui exſtant, tametſi laudatur à Paſchaſio in cap. 4. Hæc fundamenta utriuſque partis. LIV Adverſariorum momenta.

Jam verò expendendum eſt, qua in re verſaretur controverſiæ nodus: nimirum LV

Cardo difficultatis. mirum an Paſchaſii adverſarii veram Chriſti Corporis impugnarent præſentiam, quam ipſe tum hoc loquendi modo, tum aliis verbis & argumentis aſſerebat. Mihi verò citra dubitationem aſſerendum videtur, ſuperiores illos adverſarios in re ipſa conveniſſe cum Paſchaſio, ſed tantùm in modo loquendi ab eo diſſenſiſſe. Utrique pia religione ducebantur. Paſchaſius Corpus Chriſti naturale & Euchariſticum non tantùm idem eſſe, ſed idem dici debere aſſerebat: ne aut hæreticis quibuſdam occultis, aut rudibus infirmiſve Chriſtianis offenſæ occaſio præberetur, quaſi alterum alterius dumtaxat umbra & vacua figura crederetur. Neque res levis momenti Paſchaſio videbatur: quippe qui Fredugardum in epiſtola monet, ut ne ſequatur *ineptias de tripartito Chriſti Corpore*, alii ex adverſo, quibus inuſitatus erat is loquendi modus, Hieronymi & Auguſtini verba retinenda eſſe cenſebant, idque exigere tum diverſum exſiſtendi modum, diverſamque ſpeciem, quæ Chriſti Corpori competit in naturali ſtatu & ſacramentali, tum rationem modumque Sacramenti, cujus cauſâ quædam Chriſti corpori conveniunt in eo ſtatu, quæ ei præcisè non conveniunt in ſtatu naturali.

LVI Probatur. Ut hunc iſtius controverſiæ ſtatum eſſe demonſtremus, unum maximè exponendum incumbit, nempe Rabanum, Ratramnum, Anonymum, Herigerum, alioſque, ſi qui ſunt, Paſchaſii adverſarios in reali Chriſti Corporis in Sacramento præſentia cum ipſo conveniſſe. Indè enim neceſſariò conſequetur id, quod modò aſſerebam, contentionem hanc in vocum pugna ſitam fuiſſe. Itaque Rabani catholicam de Euchariſtia fidem in ſequenti ſectione oſtendemus, Ratramni in ſeptima. Interim hoc loco Anonymi & Herigeri ſententiam adſtruamus.

LVII Anonymi ſententia expenditur. Anonymus iſte, cujus libellum (ut ſuperiùs dixi) in codice Gemblacenſi cum Herigeri opuſculo reperi ſub hoc titulo, *Dicta cujuſdam Sapientis de Corpore & ſanguine Domini adverſus Radbertum*, confutationem ſuam à confeſſione catholicæ veritatis orditur in hunc modum. *Quòd Corpus & ſanguis Domini vera ſit caro, veruſque ſanguis, unuſquiſque debet credere, noſſe, tenere, confiteri, pariter & incunctanter fidelis. Prorſus quiſquis hoc negat, eſſe cognoſcitur, & convincitur infidelis.* Et paullò pòſt. *Hoc ergo profectò fideliſſimè confirmo: & addo, quòd ſicut veritas eſt Chriſtus, & verus agnus Dei, qui cotidie pro vita mundi myſticè immolatur: ita procul dubio ex pane vera caro, & ex vino verus ſanguis ejus conſecratione Spiritûs ſancti potentialiter creatur. Quæ cùm certiſſima omnino ſint, nec ullus hinc Chriſtianus Chriſto credens ambigere poſſit, quod & ipſum eſſe verum pars etiam gentilium ſcit. Nam quondam in terra Vulgarorum quidam nobilis potenſque paganus bibere me ſuppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino ſanguinem ſuum fecit.* Hæc confeſſio ſinè dubio omnino catholica eſt, nec quiſquam magis dilucidè ſuam de realitate fidem exprimere poſſit.

LVIII Hac autem præſtituta confeſſione Anonymus Paſchaſium primò impugnat, quòd rem ſibi inauditam is aſſeruerit, nempe non aliam eſſe carnem in Sacramento, quàm quæ nata eſt ex Virgine. *Illud*, inquam, *in eo libro*, ſcilicet Paſchaſii, *mihi priùs fateor inauditum reperiri ſub nomine S. Ambroſii, quòd non ſit alia caro Chriſti, quàm quæ nata eſt de Maria, & paſſa in cruce & reſurrexit de ſepulchro.* „ *Hæc, inquit, ipſa eſt. Et ideò Chriſti eſt ca-* „ *ro, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur. Hoc in capitulo poſitum eſt ſecun-* „ *do. Similiter dicitur & in octavo: Verè credo & hoc quod conficitur in verbo* „ *Chriſti per Spiritum Sanctum Corpus ipſius eſſe ex Virgine. Iſtud planè fateor* „ *numquam me priùs audiſſe, vidiſſe, legiſſe* „. Dein tanquam Ambroſium ipſum

ipſum arguens ſubdit mirari ſe, quòd Ambroſius id dixerit, & poſt eum Paſchaſius. *Multumque miratus ſum*, inquit, *hoc S. Ambroſium dixiſſe; & inſuper multò magìs miror, auctorem hujus voluminis iſtud ibi poſuiſſe*. Tertiò ait Paſchaſii ſententiam non concordare cum ſententia Auguſtini. Nam & Auguſtini ſententia à Paſchaſio relata in capite ſeptimo, (uti Anonymus numerabat, nobis nunc quarto) in qua dicit Auguſtinus: *Quia Chriſtum vorari fas dentibus non eſt, voluit in myſterio hunc panem & vinum verè carnem ſuam & Sanguinem conſecratione Spiritûs ſancti potentialiter creari &c.* ex hac, inquam, ſententia ſic infert Anonymus. *Si enim verum, immo quia procul dubio verum, quod tantus auctor faſsus eſt, quia Chriſtum vorari fas dentibus non eſt; quomodò hanc carnem Chriſti vorari fas, ſi de Maria nata & in cruce paſsa, & in ſepulcro reſuſcitata eſt? ut jam vorari nullo modo poſſit*. Nimirum intelligebat Anonymus, alia Chriſti Corpori, quatenus in Sacramento eſt, competere, alia ejus Corpori in ſtatu naturali. Quippe ore ſumi, manducari, & alia id genus, Sacramentalis Corporis ſunt, non naturalis. Hanc porrò diſcrepantiam exigere, ut alterum ab altero quodam modo cum Auguſtino diſtingueretur. Quartò ſcribit Anonymus, ſe noluiſſe uti præmiſſo Ambroſii (quod Paſchaſius adhibuit) teſtimonio, niſi illud cum dictis Auguſtini & aliorum Patrum compoſuiſſet. *Prorſus ergo tam contraria, ſicut iſta videntur inter ſe dicta, numquam in ullo ſcripto me de cetero voluiſſem ponere, niſi conſequenter ea noſſem ſimul & poſſem, Deo donante, protinus evidenter exponere*. Quintò revera idem auctor adducit & aliud Auguſtini teſtimonium ex Paſchaſii Capitulo duodecimo, nobis ſeptimo; illudque cum Ambroſii ſententia conciliat. *Huc accedit & multò aliud moleſtius & omnino difficilius, illud videlicet, quod in duodecimo capitulo, ubi ſcilicet tribus modis dicitur Corpus Chriſti, id eſt Eccleſia, & iſtud myſticum, & illud quod ſedet ad dexteram Dei, ita diſputat B. Auguſtinus, quaſi non ei placuerit illud, quod S. dixit Ambroſius. Ait enim illud corpus, quod natum eſt de Maria, in quo iſtud transfertur* &c. Sic, inquam, Auguſtinum cum Ambroſio conciliat. *Hæc poſt Apoſtolos omnium Eccleſiarum (ſicut ante nos dictum eſt) Magiſtri*; id eſt Auguſtini, *dicta, ſi (velut nimis neceſſe) fideliter, ferventer, diligenter intelligenter & frequenter legeritis; manifeſtiſſimè cognoſcetis, non quidem (quod abſit), naturaliter, ſed ſpecialiter aliud eſſe Corpus Domini, quod ex ſubſtantia panis ac vini pro mundi vita cotidie per Spiritum ſanctum conſecratur, quod à Sacerdote poſtmodùm Deo Patri ſuppliciter offertur, & aliud ſpecialiter Corpus Chriſti quod natum eſt de Maria Virgine, in quod iſtud transfertur, & aliud ſpecialiter Corpus Chriſti, ſanctam ſcilicet Eccleſiam, qui Corpus Chriſti ſumus*. Itaque cenſet Anonymus, Corpus Chriſti Euchariſticum cum naturali idem eſſe *naturaliter*, diverſum *ſpecialiter*: idemque de myſtico dicendum, ubi vox naturaliter tantumdem ſonat, atque realiter, ut loquuntur: & ſpecialiter idem valet ac quantùm ad ſpeciem formamque conjunctam. Quippe Corpus Euchariſticum præter naturam & ſubſtantiam Corporis Chriſti naturalis importat formam ac ſpeciem panis & vini: myſticum verò ſeu Eccleſia præter Chriſtum dicit etiam omnes Fideles, qui ſunt ejus membra. Sic Gotheſcalcus in ſchedula ſua de Trina Deitate apud Hincmarum, ait Deitatem unam eſſe *naturaliter, atque eſſentialiter, perſonaliter Trinam*. Longè ante eum Hilarius in lib. 8. de Trinitate aſſerit, Patrem in Chriſto eſſe *naturaliter*, & nos item in Chriſto *naturaliter*, cùm per incarnationem, tum per communionem, & in lib. 5. de vitis Patrum arguitur unus è Patribus, quòd diceret, *quia panis quem ſumimus, non naturâ Corpus Chriſti, ſed figura eſt ejus*. Ergo hæc vox *natura* ſeu *naturaliter*

Roſvveyd. pag. 63. a.

ter

ter opponitur figuræ; conſtatque eum qui aſſerit Corpus Chriſti Euchariſticum eſſe cum naturali idem *naturaliter*, confiteri realem Chriſti Corporis in Euchariſtia exiſtentiam : quod de Anonymo noſtro erat demonſtrandum.

LIX Anonymi ætas. Ex his omnibus colligere licet ætatem ipſius Anonymi, quem Paſchaſii ævo ſcripſiſſe pro comperto habeo. Scribebat quippe eo tempore, quo Paſchaſii de uno & eodem Chriſti Corpore ſententia, quæ multos adverſarios auctori ſuo viventi excitavit, ipſi Anonymo eatenus fuerat inaudita. *Iſtud planè fateor*, inquit, *numquam me priùs audiſse, vidiſse, legiſse*, quæ verba rem omnino novam indicant. Deinde ſcribebat ante converſionem Bulgarorum, quos Nicolao primo Pontifice ad Fidem acceſſiſſe conſtat. Ut enim oſtendat, perſuaſionem de vero Chriſti in Euchariſtia Corpore receptam apud omnes Fideles, ait adeò iſtud eſſe verum, ut *pars etiam Gentilium ſciat. Nam quondam in terra Vulgarorum*, infit, *quidam nobilis potenſque Paganus bibere me ſuppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino ſanguinem ſuum fecit*. Hæc ergo ſcribebat Anonymus, cùm Bulgari in *paganorum & infidelium* errore adhuc verſarentur, necdum eis Sacramentorum cognitione invecta. Aliàs non mirum eſſet, ſi poſt prædicationem eis factam aliquis ex reliquis paganorum id reſciſſet. Denique vivebat Anonymus ante Herigerum, qui ex eo multa tranſtulit in libellum ſuum : qui libellus Anonymum ſubſequitur in codice Gemblacenſi. Porrò Herigerus ſatis deſignat Anonymum in cap. 6. ubi habet. *Quod autem iterum objiciunt, eum* (Paſchaſium) *dixiſse totiens Chriſtum pati, quotiens Miſsas contingat quotidie ubique celebrari; ego certè in libro ejus non reperi*. Hæc, inquam, deſignare mihi videntur Anonymum, cujus hæc verba; *Hic ſi poteſt oculos & aures aperiat, & hæc videat, & audiat, qui quotiens toto terrarum orbe Miſsarum ſollemnia celebrantur, totiens Dominum Chriſtum pati prædicat*. Hæc ſanè probant, Anonymum Herigero ſuperiorem, immo Paſchaſii æqualem fuiſſe : nec ab eo diſſenſiſſe in fide Euchariſtica, ſed dumtaxat in modo loquendi & explicandi myſterium. Idem verò luculentiſſimè probat aliud fragmentum, quod ex eodem codice Gemblacenſi ad calcem hujuſce tomi referam cum prædicto Anonymo : quo in fragmento etſi *aliud ſpecialiter dicatur Corpus Domini, quod glorificatum ſedet ad dexteram* Dei; tamen *naturaliter unum* eſſe aſſeritur, nimirum *unius agni unum Corpus & unus etiam ſanguis, qui effuſus eſt ab infidelibus, & nunc potatur à fidelibus*.

LX An is Rabanus. Ceterùm ex ſuperioris Anonymi ætate conjicio, eum non alium eſſe quàm Rabanum : & ſcriptum illud eſſe ipſammet Rabani epiſtolam ad Egilonem Abbatem Prumienſem, aut certè ejus fragmentum. In hanc autem conjecturam adducit me Herigeri libellus, in quo is Paſchaſii adverſarios de unico Chriſti Corpore duos tantùm enumerat, Rabanum in epiſtola ad Egilonem & Ratramnum. At verò notum erat Herigero lectumque Anonymi hujus opuſculum, ex quo ſcilicet non pauca totidem verbis mutuatus eſt: non omiſſurus iſtius Anonymi mentionem, ſi à Rabano diverſus fuiſſet. Sicut alterius Anonymi non ſemel meminit ſub nomine *cujuſdam ſapientis*, cujus libellus à me repertus in eodem codice Gemblacenſi modò exſtat in Spicilegii Acheriani tomo 12. Nec obeſt, quòd in codice Gemblacenſi, Anonymi, de quo hîc agimus, lucubratio inſcribitur, non epiſtola, ſed *dicta cujuſdam Sapientis de Corpore & Sanguine Domini contra Ratbertum*: nec ullam habet epiſtolæ formam. Nam fortaſſe ſollemnes illæ epiſtolarum formulæ ex initio & ex fine detractæ ſunt à librariis, ut in aliis etiam evenit. Hujus porrò Anonymi Opuſculum habes in fine hujuſce tomi, quale refertur in codice Gemblacenſi : ne quis de eo ſubtracto cauſari poſſit. Quòd ſi eruditi conjecturæ meæ acce-

Digitized by Google

accedant de Rabano ejus auctore; eum cum Paſchaſio in realitatis doctrinâ apprimè convenire fatendum eſt. Verùm alia hac de re argumenta recurrent in ſequenti ſectione.

Interim Herigerus ab errore, quem ei perperàm imponunt novatores, nobis vindicandus eſt, quod quidem facili negotio licet. Illi cùm apud Sigebertum, & Chronici Laubienſis Continuatorem legerent, Herigerum *multa Catholicorum Patrum ſcripta de Corpore & Sanguine Domini contra Radbertum* congeſſiſſe; eum continuò pertraxêre ad ſuas partes, quaſi Paſchaſio in dogmate catholico adverſarius fuiſſet. Ignorabant quippe Herigeri opus eſſe illud ipſum, quod Anonymi Cellotiani: quem Anonymum Paſchaſii doctrinæ patronum ac ferventiſſimum defenſorem ultro agnoſcunt, in primis Claudius Carentonienſis Miniſter. Et certè qui verborum ſonum captare in controverſiis ſolent, lecto Sigeberto & Continuatore Laubienſi facilè in animum induxerunt, Herigerum de Euchariſtia non rectè ſenſiſſe cum Paſchaſio. Detecto Herigeri fetu, evaneſcit hæc accuſatio: palàmque fit omnibus, Herigeri ſcopum non tam eò ſpectare; ut Paſchaſium errati accuſet, quàm ut excuſet, *librumque ejus plurimorum auctoritate defenſum: qui in hoc tantùm peccavit, quia de ſententia B. Ambroſii, non verbum de verbo ſed ſenſum de ſenſu expreſſit*. Denique nonnullis dicentibus, in Euchariſtia aut ſolam figuram, aut ſolam veritatem ſinè figura exiſtere, opponit cap. 4. Paſchaſium his verbis. *Sed Paſchaſius Radbertus, ſicut & alia multa in eodem libro ultra humanam exiſtimationem utiliter tractat, ita & huic ſophiſmati fortiter obviat, dicens, figuram non ſemper umbram eſſe; & jure ſimul hoc myſterium & figuram, & veritatem dici poſſe*. Sic Paſchaſii doctrinam omnino probat Herigerus, & *humana æſtimatione* majorem librum ejus exiſtimat: in eo unicum non planè probat loquendi modum, quem tamen excuſat. Tota ergo Herigeri collectio eò reducitur, ut ex una parte teſtimonia Patrum de duplici aut triplici Chriſti Corpore conferat contra Paſchaſium: ex alia excuſet ejus *ſimplicitatem*, quòd ex Ambroſio *non verbum de verbo ſed ſenſum de ſenſu expreſſit*. Hæc eſt Paſchaſii ſimplicitas, quam *maximè* aggreſſi ſunt (ut ſtudioſè obſervandum) Rabanus & Ratramnus, teſte ipſo Herigero. Is enim in cap. 2. relatis Ambroſii & aliorum Patrum pro Paſchaſii ſententia teſtimoniis, ita ſubdit. *Hæc ideò poſita ſunt, ſi fortè per ea ſimplicitas Paſchaſii Radberti poſſit excuſari, unde maximè ab obloquentibus Rabano & Ratramno ſuggillari videtur, quia dixerat eamdem eſſe carnem, quæ de altari ſumitur & de Virgine generatur, & quotidie adhuc pro mundi ſalute immolatur. Quia licèt nobis placeat gratiùs & jocundiùs, quàm de hoc myſterio valet dici ſublimiùs; tamen quid oblocutores ejus econtra afferant, quòd non ſit eadem, breviter ponamus*. Itaque à Rabano & Ratramno maximè arguebatur Paſchaſii *ſimplicitas*, nempe quòd *ſimpliciter* dixiſſet eamdem eſſe utrobique carnem; cùm alia Patrum teſtimonia in ſpeciem pugnantia referre debuiſſet, & cum Ambroſio conciliare.

Huc ergo vertebatur totius diſputationis ſumma, quòd Paſchaſius ſimpliciter & abſolutè hanc ſententiam pronuntiaſſet: cùm adverſarii ejus cum diſtinctione loquendum eſſe cenſerent, nempe eamdem eſſe carnem *naturaliter*, diverſam *ſpecialiter*, atque ideò non de re ipſa, ſed de modo loquendi, & de explicatione Patrum inter ſe ſe diſſidebant. Præclarè & appoſitè ad hunc locum Lanfrancus in Dialogo adverſùs Berengarium ait, Corpus Chriſti Euchariſticum *verè dici poſſe & ipſum Corpus quod de Virgine ſumtum eſt; & tamen non ipſum. Ipſum quidem quantum ad eſſentiam*

LXI Herigerus vindicatus.

LXII

Sſ *veræque*

veraque natura proprietatem atque virtutem : non ipſum autem , ſi ſpectes panis vinique ſpeciem. Algerus etiam eodem modo Patrum ſententias in ſpeciem pugnantes ita conciliat in lib. 1. cap. 17. *Hanc duplicitatem non ſubſtantiæ , ſed formæ ſancti notaverunt, quotiens de Corpore Chriſti ipſum & non ipſum dixerunt : ut ipſum ſecundùm ſubſtantiam , non ipſum ſit ſecundùm formam* . Ante utrumque Fulbertus Carnutenſis Epiſcopus eamdem explicationem adhibet in epiſtola ſecunda ad Einardum. Denique Rupertus Abbas Tuitienſis in epiſtola ad Cunonem , ait *re* idem eſſe corpus , ſed *ſpecie* differre . Lege Gerberonii noſtri caput ultimum Apologiæ pro Ruperto.

§. V.

De Amalario, Rabano, & Floro, ubi de Stercoraniſtis agitur.

LXIII DUabus in rebus (ſi Herigero credimus) à Paſchaſio diſſidebat Rabanus , nempe quòd diceret non eſſe idem in Euchariſtia Corpus, quod natum eſt ex Maria , utì aſſerebat Paſchaſius : præterea ſeceſſui obnoxium eſſe , quod ille negabat. Poſterius hoc loco , alterum in conſequentibus expendemus.

LXIV Stercoraniſtæ quinam. Stercoraniſtarum infame nomen inventum eſt ad deſignandum quoddam hominum genus, qui Euchariſtiam ſeceſſui obnoxiam eſſe ſentirent . Quidam ad Sectarios id traducunt, quo nomine Thomas VValdenſis Impanatores vocat Stercoraniſtas : de majoribus ſuis per convicium dictum contendunt Calviniſtæ plerique. E Catholicis nonnulli Stercoraniſmum de ſolis Euchariſtiæ Symbolis, tamquam Corpori Chriſti propriis, quæ egeſtioni quidam , cetera orthodoxi, ſuppoſuerint, nonnulli de ipſo Chriſti Corpore intelligendum putant. Non deſunt tamen, qui ejuſmodi hominum ſectam , tam prodpudiosè de venerando Chriſti Corpore ſentientium, extitiſſe pernegent , rati ſtercoraniſmum hoc in ſenſu meri convicii, non verò ſectæ vocabulum eſſe. Extare quidem apud veteres loca non pauca contra ejuſmodi deliramentum : ſed ea potiùs infirmorum hominum inſanis cogitationibus occurrere , quàm arguere ſectam aliquam peculiarem. Senſiſſe verò nonnullos , ſpecies panis & vini communi ceterorum ciborum legi ſubjacere , uti hodieque ſentiunt Catholici non pauci : ſed longè abeſſe ab illa cœnoſa cogitatione , quæ tam indignè ſentit de ipſo Chriſti Corpore. Denique Algerum, virum ſanè, ſi quis alius, probum ac ſincerum, tum in libro 1. de Sacramento , tum in libro 2. cap. 1., ubi de ejuſmodi Hæreticis agit, falſo rumore auctoreve deceptum in hanc claſſem involviſſe Græcos ſui temporis aut veteres aliquos , quibus hæc immeritò ſit impacta calumnia. Ego certè litem hanc ex toto dirimendam ſuſcipere nolim : ſed quando hîc ſe ſe offert occaſio , catholicos quoſdam ab hac nota ipſis perperàm inuſta, quoad res feret, liberare tentabo , citra cujuſquam injuriam . In his duplicis generis homines hoc nomine affectos legimus , quoſdam ſcilicet Latinos , & Græcos . E Latinis Heribaldus & Rabanus ab Herigero aliiſque reprehenſi ſunt : Græci ab Algero & Humberto. Quo jure id factum ſit , paulliſper inveſtigandum.

I. De

I.

DE Græcis audiendus Algerus in lib. 2. cap. 1. *Non ſunt igitur obſervanda* LXV an Græci.
hæreticorum, qui meritò Stercoraniſtæ vocantur, deliramenta : qui dicunt
participatione Corporis & Sanguinis Chriſti ſolvi eccleſiaſtica jejunia uſque ad cra-
pulam & ebrietatem, ventriſque diſtenſionem; putantes cæleſtem eſcam, velut ter-
renam, indifferenter accipi, & in ſordidum ventris ſeceſſum emitti. Algerus hæc
acceperat ex Humberto Cardinale, qui acriùs quàm par eſſet, ac vehemen-
tiùs in eoſdem invehitur in reſponſione ad Nicetam Pectoratum. *Sed ò perfide*
Stercoraniſta, qui putas fideli participatione Corporis & Sanguinis Domini qua-
drageſimalia atque eccleſiaſtica diſſolvi jejunia, omnino credens cæleſtem eſcam, ve-
lut terrenam, per aqualiculi fætidam & ſordidam egeſtionem in ſeceſſum dimitti,
planè ſentis cum Arrio. Et paullò infrà rem ita exaggerat. *Ergo ò peſtifer leno*
antiqui ſerpentis, qui conaris aſtutiâ tuâ corrumpere ſenſus Chriſti ſponſæ, quæ eſt
Eccleſia, ut eradatur à caritate tanti & talis ſponſi, credis nos vitam incorrupti-
bilem comedentes corrumpere integritatem jejuniorum, velut aliquo cibo corrupti-
bili? Nemo ex hac tam vehementi oratione non exiſtimet, Græcos in ea tum
fuiſſe perſuaſione, qualem eis exprobrat Humbertus : ſed tamen an ita ſit,
non immeritò diſquiri poteſt. Et quia in Nicetam primùm cadit hæc crimi-
natio, Nicetæ hanc in rem ſcripta & objecta conſideremus.

Poſt reprehenſum ſabbati jejunium, Nicetas carpit Latinorum morem LXVI
horâ tertiâ miſſam *perfectam* celebrantium in ſolemnibus quadrageſimæ jeju-
niis : cùm Græci eam non celebrarent, niſi Dominicâ & Sabbato, quibus
haud quaquam jejunabant; ceteris diebus uterentur *præſanctificatis*. Nicetæ
verba hæc ſunt. *Quin etiam oblationem perfectæ miſſæ per omnem diem facere*
in ſacris diebus jejuniorum, ſicut ſabbato, ſive Dominico die, unde aſsuevistis &
à quo Doctore accepiſtis? ex Apoſtolis? nullatenus. Apoſtoli enim ex hoc poſuère
canonem ſic loquentem : „ Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, vel Diaconus, aut
„ Lector, aut Cantor, ſanctam non jejunaverit Quadrageſimam, quartamque
„ & ſextam feriam, deponatur, niſi infirmitate corporis impediatur „. Miniſtran-
tes ergo atque complentes miniſtrationem ſanctæ Miſſæ, ſecus tertiam horam diei,
in qua & promulgatum eſt ſanctum offerri ſacrificium; quomodò jejunium uſque ad
horam diei nonam obſervatis, ſolventes hæc in tempore miniſtrationis Miſſæ? ne-
quaquam. Si autem hoc impoſſibile eſt, maledictione plectemini. Tum relatis va-
riis canonibus, præcipuè canone 48. Concilii Laodicenſis perhibentis, *non*
decere in quadrageſima panem offerre, niſi in ſabbato & Dominico ſolo; probat
hac in re morem Græcorum, qui ſabbato & dominicâ per quadrageſimam
convenientes ad ſacram ſynaxim, *horâ tertiâ ſanctificant munera ex quibus ſuffi-*
cientia in totam hebdomadam conſervant : ceteris verò diebus horâ nonâ *præſan-*
ctificatis communicant. *Et ita agentes*, inquit, *gratias Deo, relinquimus eos,*
atque dimittimus ex congregatione ſumentes nos communem menſam per folia & le-
gumina, & calidam aquam qui voluerint. Sunt autem & alii, qui ſola communio-
ne & benedictione per totam perſeverant hebdomadam. Tum ſubdit in Latinorum
uſum : *Vos autem referentes per unumquemque diem perfectam in quadrageſima*
(Miſſam,) *quæ congrua eſt juxta tertiam horam diei offerri, poſitos tranſgredi-*
mini canones : & in hoc maledictioni Patrum ſubjacetis, ſicut dictum eſt.

Hæc tota Nicetæ objectio in Latinos : in qua ne verbum quidem de LXVII
Stercoraniſtarum errore deprehenditur; nec quidquam ex illa conficitur,
quod eò referri poſſit. Videbat Nicetas cautum à Patribus, ne ſacrificium

in Quadrageſima, præterquam die Sabbati & Dominica, offerretur: tum quia horâ tertiâ illud offerri præſcriptum erat, licebatque exinde ſolvere jejunium: tum quia ſacrificium feſtivam habet ſollemnitatem & lætitiam, quæ jejunio non conveniunt. Unde primis Eccleſiæ temporibus feſtivitates Martyrum in Quadrageſima celebrari vetitum erat ex canone 5. Laodicenſi: & ſi quæ proceſſu temporis inductæ ſunt, ut feſtum Annuntiationis; iis diebus jejunium ſolvebatur propter ſacrificium, cujus celebritas luctum, lacrymas, habitumque incultum, quæ jejunii inſignia ſunt, excludebat. Unde Balſamon rationem reddens illius ſanctionis, qua Patres ſolum Præſanctificatis locum in diebus jejunii reliquerant; „ ait id ita factum, quia ſacrificium „ offerre, eſt feſtum agere, ſolemnem Eccleſiæ exſultationem celebrare: ſic „ autem agere, non eſſe lugere, nec jejunare „. Hæc apud Græcos etiam ſæculo undecimo religioſè ſervabantur. Unde Nicetas eo tempore contrarium morem in Latinis reprehendit, tamquam defectionem à priſca Patrum diſciplina. Quo jure id fecerit Nicetas, non inquiro; immo falſum eſſe in aſſignando tempore, quo Latini ſacra in Quadrageſima agebant, (agebant verò ad veſperam ex Theodulfo, Micrologo & aliis) ultro aſſentior: ſed ex ejus dictis id unum colligo, Græcos tum non fuiſſe verſatos in errore Stercoraniſtarum, quem eis exprobrabant Latini, hac ſcilicet adducti ratione, quòd dicerent, Miſſæ perfectæ celebratione ad horam tertiam eccleſiaſtica ſolvi jejunia: cùm id non tam de jejunio ipſo, quàm de jejunii tempore dicerent; & de ipſis pænitentiæ inſignibus, mærore, luctu & habitu inculto, quæ omnia feſtivum Miſſæ ſacrificium reſolveret. Neque porrò exiſtimabant communione ſacra ſolvi jejunia, cùm alioqui Græci ipſi, qui à Miſſæ perfectæ celebratione abſtinendum diebus jejunii cenſebant, nihilo minùs Præſanctificatis quotidie participarent abſque detrimento (uti Nicetas ipſe cenſet) ſollemnis jejunii, quod nonnulli in totam hebdomadam producebant, contenti *ſola communione & benedictione*. Longè proinde aberant ab illo dedecore, quod ipſis improperabat Humbertus, nempe *fideli participatione Corporis & Sanguinis Domini quadrageſimalia diſſolvi jejunia*, immo ut addit Algerus, *uſque ad crapulam & ebrietatem ventriſque diſtenſionem*. Unde in commentatione rerum ab Humberto Cardinale, aliiſque Legatis Romanis Conſtantinopoli geſtarum in Michaëlem Cerularium Patriarcham, ejuſque fautores, inter varios, qui in ipſis damnantur errores, nulla fit mentio Stercoraniſmi, quod argumento eſt, Humbertum (quod etiam de Algero dicendum) id Græcis antea exprobraſſe, non tamquam dogma, quod ipſi profiterentur, ſed tantùm ut conſecutionem quamdam, quam ex Nicetæ objectis aliò detortis inferebat. Hæc de Græcis undecimi ſæculi, quos Humbertus in primis exagitavit.

LXVIII Si verò ad antiquiores Græcos conſiderationem reflectamus, inveniemus neminem, qui tantam Corpori Domini labem inflixerit. Nec eſt quòd quis nobis hîc opponat Origenem, qui in commentariis ſuper Matthæum, ſub finem expoſitionis parabolæ de theſauro in agro abſcondito, de Euchariſtiæ cibo ita ſcribit. *Εἰ δὲ πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· καὶ τὸ ἁγιαζόμενον βρῶμα διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως κατ᾽ αὐτὸ μὲν τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται.* id eſt: „ Quòd ſi verò id omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & „ in ſeceſſum emittitur: & cibus ipſe per verbum Dei & orationem conſecra- „ tus, ſecundùm illud quidem ipſum quod materiâ conſtat, in ventrem abit, „ & in ſeceſſum ejicitur „. Secùs verò accidere ait de Corpore Domini. Unde non ipſum Domini Corpus Sacroſanctum, (quod abſit) ſed quod eſt in

Sacra-

Sacramento ſenſibus expoſitum, egeſtioni ſupponit. Audi Johannem Jeroſolymitanum Epiſcopum in homilia de Euchariſtia in Encæniis apud Chryſoſtomum. *Num vides panem? num vinum? num ſicut reliqui cibi in ſeceſſum vadunt? abſit, ne hoc cogites*. Eòdem fertur Johannes Damaſcenus in lib. 4. de fide cap. 14. his verbis. *Corpus ac Sanguis Chriſti eſt, ad animæ & corporis noſtri incolumitatem tendens, quod nec conſumitur, nec corrumpitur, nec in ſeceſſum abit; (avertat hoc Deus) verùm ad noſtram ſubſtantiam & conſervationem tendit*. Hæc de Græcis.

I I.

NOn levis eſt etiam difficultas de Latinis nonnullis, Heribaldo ſcilicet Autiſiodorenſi, & Rabano Magontiacenſi Antiſtite: quibus Amalarium Mettenſis Eccleſiæ Abbatem adjungunt. Hæc propiùs conſideremus. LXIX

Procedente ſæculo nono Guntardus quidam litteris Amalarium pulſavit, *quare non ſe cum majori cautela cuſtodiret, ne illico poſt conſumptum ſacrificium ſpueret: quaſi ſumptum corpus ſimul cum ſputo projiceret*. Reſpondit Amalarius, ſibi difficile eſſe *diu abſtinere à ſputo*: confidere ſe, modò *ſi mens pura fuerit & humilis in conſpectu ejus, ut quod exeundum eſt propter ſanitatem corporis, faciat exire ſinè diſpendio animæ*. Et poſt aliquot facti ſui rationes: *Hac propterea dico*, inquit, *ut ſi fortè me ignorante, aut non conſentiente exierit de ore meo ex Corpore Domini, non me putes alienum à Religione Chriſtiana, quaſi contemptui habeam Corpus Domini mei*. Hinc apparet mentem Amalarii fuiſſe, aliquid de Corpore Domini poſſe ejici cum ſputo, ſi quid ejus in ore ſpuentis remanſiſſet. Ex hac quæſtione progreditur ad aliam, à Guntardo etiam (ut conjicio) propoſitam, quam exponit & ſolvit in hunc modum. *Ita verò ſumtum Corpus Domini bona intentione, non eſt mihi diſputandum, utrùm inviſibiliter aſſumatur in cælum; an reſervetur in corpore noſtro uſque in diem ſepulturæ: aut exhaletur in auras, aut exeat de Corpore cum Sanguine, aut per poros emittatur, dicente Domino: „ omne, quod intrat in os, in ventrem „ vadit, & in ſeceſſum emittitur „. Hoc ſolùm cavendum eſt, ne corde Judæ ſumam illud, & ne contemptui habeatur: ſed diſcernatur ſaluberrimè à ceteris cibis*. Sic Amalarius temperavit reſponſionem ſuam, ut Guntardum alioſque à curioſis illis quæſtionibus revocaret: nec quidquam ſuper hac re definiret. Sed quia tamen poſtremo loco ſubjecerat Chriſti vulgare effatum de communibus cibis; in eam nonnullis viſus eſt propendere ſententiam, Corpus Euchariſticum, quod ſputamento obnoxium dixerat, emitti etiam in ſeceſſum more ceterorum ciborum. Et ſunt qui huc trahant id, quod in eum ſcribit Eccleſia Lugdunenſis in lib. de tribus epiſtolis cap. 40. ubi Amalarii libri *mendaciis & erroribus, & phantaſticis atque hæreticis diſputationibus pleni* dicuntur. Verùm aliò hæc criminatio ſpectat, ut patet ex Agobardi libro *de correctione Antiphonarii*, & ex alio *contra libros quatuor Amalarii Abbatis*. Cùm enim Amalarius in libris de divinis officiis, & in libro de ordine Antiphonarii, Lugdunenſis Eccleſiæ morem aliquoties reprehendiſſet; Clericorum ejus Eccleſiæ, immo etiam Agobardi Antiſtitis, & Remigii ejus ſucceſſoris, ſtomachum in ſe excitavit, & pro cenſura liberiori duriora convicia reportavit. At certè neque ex illis conviciis, neque ex prædicta epiſtola ad Guntardum, ullatenus conficitur, Amalarium ſeceſſui Corpus ſanctiſſimum Chriſti Domini ſuppoſuiſſe: quin immo moderatè, ut par eſt, de hac quæſtione reſpondiſſe manifeſtum eſt.

LXX an Amalarius.

Eo-

LXXI An Heribaldus & Rabanus. Eodem tempore quo hæc geſta ſunt, regnante ſcilicet Carolo Calvo, Heribaldus ſeu Heriboldus, Autiſſiodorenſis in Gallia Epiſcopus, varia dubia Rabano Moguntino Archiepiſcopo propoſuit. In his, an Euchariſtia in ſeceſſum egeſta, in naturam priſtinam rediret, quam ante conſecrationem habuerat. Sic enim quæſtionem propoſuiſſe videtur ex reſponſione Rabani, quæ in epiſtola ad Heribaldum cap. 33. ſic habet. *Quòd autem interrogaſti, utrùm Euchariſtia poſtquàm conſumitur & in ſeceſſum emittitur more aliorum ciborum, iterum redeat in naturam priſtinam, quam habuerat antequàm in altari conſecraretur? Superflua eſt hujuſmodi quæſtio, cùm ipſe Salvator dixerit in Evangelio : „ Omne quod intrat in os, in ventrem vadit & in ſeceſſum emittitur „ : Sacramentum Corporis & Sanguinis id eſt, ex rebus viſibilibus & corporalibus conficitur : ſed inviſibilem tam corporis, quàm animæ efficit ſanctificationem & ſalutem. Quæ eſt enim ratio, ut hoc quod ſtomacho digeritur, & in ſeceſſum emittitur, iterum in ſtatum priſtinum redeat, cùm nullus hoc umquam fieri aſſeruerit?* Aliter ſe habet hic locus apud Stevartium, qui hanc epiſtolam primus edidit ſub nomine *libri pænitentialis* Rabani inſertis his verbis poſt verbum *conſecraretur*. *Iſta ſententia contraria eſt ſententiis Clementis Papæ & aliorum multorum ſanctorum Patrum, qui dicunt Corpus Domini non cum ceteris communibus cibis per aqualiculos in ſeceſſum mitti*. At id gloſſema eſſe, quod è margine in textum irrepſit, ſcitè obſervarunt viri docti, in primis V. C. Stephanus Baluzius, qui expuncto gloſſemate textum hujus loci reſtituit modo præmiſſo.

LXXII Hæc Rabani reſponſio ſic reſtituta, non parùm ambigua eſt. Non enim ex ea ſatis intelligitur, an Heribaldus quæſtionem duplicem propoſuerit, nimirum utrùm Euchariſtia ſeceſſui obnoxia ſit; tum utrùm ſtomacho recepta & conſumpta redeat in naturam priſtinam, quam ante conſecrationem habuerat. An verò propoſuerit unicam, nempe priori parte admiſſa, ſive ex ſua, ſeu ex aliorum ſententia, utrùm Euchariſtia in ſeceſſum egeſta redeat in priſtinam quam habuerat naturam. Herigerus quidem, qui ſinceram (ut credere par eſt) hujus loci ſententiam legit, Heribaldum etiam primum quæſtionis caput Rabano propoſuiſſe affirmat; admiſiſſe autem Rabanum, idem innuit auctor gloſſematis ſuperioris. At unica fuiſſe videtur Heribaldi quæſtio complexa, non duplex: quia itidem complexa eſt Rabani reſponſio. Verùm ſive quæſtionem de ſeceſſu propoſuerit Heribaldus, ſive ex ſua aut aliena ſententia eum admiſerit; omnino ab Stercoraniſmi errore immunis cenſendus eſt. Nam propoſuiſſe, hominis eſt dubitantis quidem, ſed inſcientiam ſuam ſincerè ac modeſtè profitentis: & ſimpliciter pro confeſſo admiſiſſe, lapſus forſan eſt, ſed humanus; immo verò erroris expers: tum quia id obiter attingit; tum quia ſeceſſum tribuit Euchariſtiæ ſecundùm ſymbola panis & vini, de quibus quærit, an redeant in naturam priſtinam, quam habuerant ante conſecrationem, qua in re nullum peccatum eſt contra fidem, nullum in Corpus Domini probrum.

LXXIII Rabano eadem ſolutio accommodari poteſt, cùm Heribaldo de ſymbolis interroganti reſponderit itidem de ſymbolis, ſi modò Euchariſtiam communi aliorum ciborum legi ſubjecerit, ut Herigerus opinatus eſt. Id porrò in dubium meritò revocari poteſt; dum ejus reſponſio accuratè expendatur. *Superflua eſt*, inquit, *hujuſmodi quæſtio, cùm ipſe Salvator dixerit in Evangelio: „omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur. „ Sacramentum Corporis & ſanguinis id eſt, ex rebus viſibilibus & corporalibus conficitur: ſed inviſibilem tam corporis quàm animæ efficit ſanctificationem. Quæ eſt enim ratio, ut hoc quod ſtomacho digeritur, & in ſeceſſum emittitur, iterum in ſtatum priſti-*

num

num redeat, cùm nullus hoc umquam fieri aſſeruerit? Rabani reſponſio (ut jam dixi) complexa eſt, adeóque non duplicem, ſed unicam arguit, & quidem complexam Heribaldi quæſtionem, ac proinde etiamſi ad quæſtionem accidentem reſponderet Rabanus, Euchariſtiæ ſeceſſum concedere non niſi obliquè cenſendus eſſet. At longè etiam ab hac conceſſione recedere videtur reſponſio. Rabanus quippe ſuperfluam eſſe Heribaldi quæſtionem probat duplici ratione. Altera eſt, quòd Chriſtus illo ſuo effato nullatenus dixerit, id, quod in ſeceſſum vadit, denuo redire in priſtinam ſuam naturam. Altera, quòd nulla ſit unius ex altero conſecutio, nec umquam quiſquam id fieri aſſeruerit. Deinde ad quæſtionem particularem deſcendens Rabanus, ait magnum eſſe diſcrimen Euchariſtiæ a ceteris cibis: hos non niſi ad corporis incolumitatem, illam ad animæ maximè ſanctificationem inſtitutam. Non eſſe proinde humili modo de ea ſentiendum. Quin etiam afferere nonnullos idem eſſe Corpus quod ex Maria natum eſt. Sic enim proximè addit poſt præmiſſa. *Nam quidam nuper de ipſo Sacramento Corporis & Sanguinis Domini non rectè ſentientes, dixerunt hoc ipſum Corpus & ſanguinem Domini, quod de Maria Virgine natum eſt* &c. Et quidem hanc ſententiam ſibi non probari; ſed hinc tamen apparere, quàm longè abfuerit ejus auctor ab illa, quam proponit Heribaldus, opinione. Unde etiamſi cibi communes poſt egeſtionem reſumant priſtinum ſtatum: ſecùs accidere de Euchariſtia. Explicatio genuina eſt, non contorta, ſed Rabani dictis conſentanea. Nec obeſt quod idem in lib. 1. de inſtitutione Clericorum cap. 31. ſcribit, *Sacramentum redigi in paſtum & corporis alimentum*. Paſchaſius enim qui in cap. 20. Stercoraniſmum reprobat, ibidem ait, *carnem & ſanguinem Chriſti in noſtram converti carnem & ſanguinem*, & cap. 19. *non animam ſolam hoc myſterio paſci, verùm etiam & carnem noſtram per hoc ad immortalitatem & incorruptionem reparari*. Sed fac Rabanum ita ſenſiſſe, aut id ſaltem conceſſiſſe, ut Euchariſtia ſeceſſui obnoxia ſit; idque conſequi tum ex ſuperiori epiſtola ad Heribaldum, tum ex eo quod alibi dicit, *Sacramentum redigi in paſtum & corporis alimentum*, fac, inquam, ita eſſe: nec ſic tamen quidquam detrimenti patietur Rabani illibata fides.

I I I.

Atque ut res accuratiùs expendatur, in anteceſſum præmittenda eſt Rabani ſententia de reali Corporis Chriſti præſentia in Euchariſtia, & de tranſſubſtantiatione. Utramque verò agnoſcit in lib. 7. de ſacris Ordinibus ad Theotmarum cap. 10. *Quis umquam crederet*, inquit, *quòd panis in carnem potuiſſet converti, vel vinum in ſanguinem, niſi ipſe Salvator diceret, qui panem & vinum creavit, & omnia ex nihilo fecit? Facilius eſt aliquid ex alio facere, quàm omnia ex nihilo creare*. Nihil manifeſtius ad utrumque probandum afferri poterat. Ecce converſionem habes, & panis in carnem, & vini in ſanguinem non qualemcunque, ſed eam quæ nonniſi Omnipotentis Dei virtute perfici poteſt, qua aliud ex alio fit, quæ vera eſt ſubſtantiæ tranſmutatio. Ad hæc in fine commentarii in librum Joſuæ, quod manu deſcriptum præ manibus habemus, ait victimis legalibus ſucceſſiſſe *novi Teſtamenti ſacerdotium: ubi agni immaculati caro & ſanguis in ſacris altaribus cotidie offertur, & Fidelium ore in paſtum animarum ſuarum ſalubriter percipitur: ut umbra legis recedente veritas pateat Evangelii per ipſum Dominum Jeſum Chriſtum*. Quæ verba, ſi non ſubſtantiæ converſionem, certè realem præſentiam apertè ſignificant; Rabanus enim Chriſti carnem & Sanguinem *fidelium ore* ſumi proteſtatur, non ſolùm LXXIV

fide,

fide, ut Calviniſtæ docent. Utrumque verò, realem ſcilicet præſentiam & tranſſubſtantiationem, non obſcurè iterum adſtruit in libro 1. de Inſtitutione Clericorum cap. 31. de pane & vino ita ſcribens: *Hæc autem dum ſunt viſibilia, ſanctificata tamen per ſpiritum ſanctum, in Sacramentum Divini Corporis tranſeunt.* Atque ne id referant Calviniſtæ ad converſionem moralem figuræ ac virtutis; occurrit reſponſio ad Heribaldum jam adducta: ubi negat, *Euchariſtiam*, id eſt ſymbola panis & vini, *redire in naturam priſtinam, quam habuerat, antequàm in altari conſecraretur*. Hic enim reditus quem negat, non moralis, ſed realis eſt. Non quidem moralis. Quis enim dubitaret ſymbola, ſiquidem verâ Corporis Chriſti præſentiâ deſtituta eſſent, poſt conſumptionem non fore ampliùs figuram Corporis Chriſti, nec ipſius virtute perfuſa? Nulli, ut puto, Calviniſtarum aliud umquam venit in mentem. Rabanus ergo intelligendus eſt de reditu vero ac reali: cui proinde veram ac realem ſubſtantiæ converſionem reſpondere neceſſe eſt. Neque enim reditus ad id, quod amiſſum non eſt, fieri poteſt.

I V.

LXXV His conſtitutis, ulteriùs inquirendum, an Rabanus, ſiquidem ſeceſſum admiſerit, eum tribuerit ſymbolis ſolis, an ſymbolis cum Corpore Chriſti conjunctis. Sanè Herigerus Rabani mentem videtur explicaſſe etiam de ipſo Corpore Domini, cùm notat *quoſdam diabolica inſpiratione blaſphemantes* myſterium Corporis Chriſti *ſeceſſui obnoxium fore*. Qui fuerint illi, aperit paullò pòſt his verbis: *Et his quidem qui dixerunt ſeceſſui obnoxium, (quod numquam antea eſt auditum), id eſt Heribaldo Autiſſiodorenſi Epiſcopo, qui turpiter propoſuit; & Rabano Maguntino, qui turpiùs aſſumſit, turpiſſimè verò concluſit, ſuus ad reſpondendum locus ſervetur.* Patet verò in his, quæ ex conſequentibus adversùs Rabanum ſcribit, eum non aliam ob cauſam ab ſe impugnatum, quàm, quòd ipſum Corpus Domini ſeceſſui obnoxium eſſe ſentiret. Id, inquam, patet ex hac Herigeri concluſione. *Quapropter cujus potenti virtute panis iſte communis, quem quotidie ſumimus; cùm ſit candidus mutatur intra nos in colorem ſanguineum, vel alium humorem fluidum; ipſius potentiâ caro & ſanguis ejus ſumpta non in noxium vel ſuperfluum humorem, ſed in carnem verè reſuſcitandam debet reſervari conformata.* Deinde ſententiam ſuam confirmat teſtimonio cujuſdam ſapientis, cujus integram hac de re lucubrationem habes in Spicilegii tomo 12. Sapientem hunc eodem quo Rabanum tempore, aut certè paullò pòſt vixiſſe puto, & ex occaſione Rabanicæ epiſtolæ ad Heribaldum conſultum adversùs Rabanum ſententiam protuliſſe, ſed longè modeſtiùs quàm Herigerum. En ejus quædam verba ab Herigero etiam relata. *Scimus hoc Sacramentum myſterio & reverentiâ à communibus cibis ſecernendum, qui naturali & neceſſario uſu ſumuntur --- Non enim ejus excellentiam reveretur, qui ſeceſſui dicit obnoxium, ſicut ceteras eſcas. Sed tamen eodem modo quantum ad comeſtionem & hauſtum pertinet, percipitur, videlicet trajiciendo per os, & in ventrem mittendo, ubi quid Dominus de myſterio ſuo agere voluerit, ſuæ ſcimus tantùm cognitum voluntati. Scimus enim conſumi poſſe ſpirituali virtute: Scimus & conſervari poſſe inconſumtibili perennitate: Quia quæque ex his Chriſtus elegerit, de ſuo Sacramento perficit --- Abſit tamen ut tantum myſterium ſeceſſui fiat obnoxium: in quo ſi fortè ordo naturæ ſervatur, myſterium, quod ſola fide conſpicitur, humilietur. Si corpus in corpore ordinem ſervat; non violatur myſterium, quod Divinitatis firmavit Sacramentum: nec ſpiritus amittit, quod fide integra in*

re

re corporali ſpiritaliter ſumſit. His verbis diſtinguit auctor in myſterio Corporis Chriſti rem corpoream ſeu ſenſibilem; & ſpiritalem, id eſt inviſibilem. Ejus verò ſententia eſt, ſi ordo naturæ ſervari dicatur in re corporea, ita ut ſeceſſui obnoxia ſit; inde conſequi, *ut myſterium, quod fide conſpicitur*, id eſt res ſpiritalis & inviſibilis, ſeu Corpus Chriſti, pariter *humilietur*. Etſi tamen res ſenſibilis communem ordinem ſervaret, non violatum iri myſterium, quod ſpiritaliter ſumitur. Hunc auctoris ſenſum, quantum ex ejus verbis paullò obſcurioribus intelligere licet, eſſe exiſtimo. Quod ſi probatur, probari etiam neceſſe eſt, eum quem hoc loco impugnat, non ſenſiſſe ipſum Corpus Domini egeſtioni ſubjacere: ſed id tantùm inferri ex eo, quòd diceret, ſymbola, cum quibus Chriſti Corpus conjunctum eſt, aliorum more ciborum abire in ſeceſſum: quo admiſſo conſequi putabant adverſarii, ut ipſum Corpus Domini etiam ſimili modo humiliaretur.

Et certè Rabanus neutiquam ipſum Chriſti Domini Corpus, ſed ad LXXVI
ſummum ſymbola ſola communi aliorum ciborum legi ſubjeciſſe dici poteſt. Id manifeſtè colligitur ex ejus verbis in epiſtola ad Heribaldum, ubi negat Euchariſtiam ſecundùm id, quod ſeceſſui obnoxium eſſe præmiſerat, *redire in naturam priſtinam quam habuerat, antequàm in aliam conſecraretur*. Atqui nemo dixerit id de Corpore Domini intelligi poſſe, quod ante conſecrationem in Sacramento non exiſtit: ſed tantùm de re illa, cujus *natura* conſecratione mutatur, hoc eſt de pane & vino, quorum ſymbola *in priſtinam*, quàm ante conſecrationem habuerant, *naturam* redire negat.

Atque ut id clariùs eluceſcat, obſervandum eſt, Rabanum diſtinguere in Euchariſtia Sacramentum à re Sacramenti, ut patet ex libro I. de Inſtitutione Clericorum cap. 31. *Aliud eſt*, inquit, *Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Sacramentum enim ore percipitur: virtute Sacramenti interior homo ſatiatur. Sacramentum in alimentum corporis redigitur: virtute Sacramenti æterna vita adipiſcitur*. Hìc *virtutis* nomine intelligit non effectum Sacramenti, ſed rem ipſam ſub ſymbolis contentam, id eſt Corpus & Sanguinem Chriſti Domini, uti apparet ex his aliis ejus verbis, quæ mox ſubſequuntur. *In Sacramento Fideles quique communicantes pactum ſocietatis & pacis ineunt: in virtute autem Sacramenti omnia membra capiti ſuo conjuncta & coadunata, in æterna claritate gaudebunt. Sicut ergo in nos id convertitur, cùm id manducamus & bibimus: ſic & nos in Corpus Chriſti convertimur, dum obedienter & piè vivimus*. Sic *virtutis* vocabulum pro ipſa re uſurpavit cum aliis Græcis Chryſoſtomus hom. 17. in epiſtola ad Hebr. dicens, exemplaria habere *typum, non virtutem: quomodò in imaginibus figuram hominis habet imago, non virtutem*. Quin etiam hoc ſenſu eadem voce uſus eſt Lanfrancus in Dialogo, ubi ait, Corpus Chriſti Euchariſticum ipſum eſſe, quod de Virgine ſumtum eſt *quantùm ad eſſentiam, veræque naturæ proprietatem atque virtutem*. Rabanus ergo cenſet, Sacramentum converti in ſubſtantiam ſumentium: rem verò Sacramenti non ita, ſed nos in eam transformari, ac proinde ejus ſententia eſt, Sacramenti rem ſenſilem digeri, & in ſeceſſum abire: non verò rem latentem Sacramenti, id eſt Corpus & Sanguinem Chriſti Domini.

Quæ hactenus retuli, apertè, ni fallor, demonſtrant, Rabanum rectè LXXVII
cum Eccleſia Catholica ſenſiſſe de vera Corporis Chriſti præſentia in Euchariſtia, ac de tranſſubſtantiatione: nec ipſum Chriſti Corpus, neque (ut vero proximum eſt) ſymbola ipſa egeſtioni ſuppoſuiſſe. Etiamſi porrò id de ſymbolis cenſuerit, nequaquam hac in re erraſſe. Scio quidem apud Algerum in lib. 2. cap. 1. *hæreſim fœdiſſimam Stercoraniſtarum* traduci etiam ad eorum

rum ſententiam, qui docebant, ſpecies Sacramentales ſeceſſui eſſe obnoxias. At ſi verba ejus attentè expendantur, quivis facilè intelliget, id ab eo dictum, non tam propter ſententiæ perniciem, quàm propter aſſerentium (ut putabant) temeritatem, qui quod in quæſtionem vocandum non erat, liberiùs ventilare, & audaciùs definire non dubitarunt. Eam verò eſſe Algeri mentem vel ex hoc patet, quòd relatis quæ contra iſtos aſſertores valere poterant argumentis ita concludit. *Quid deinceps de ipſo (Sacramento) fiat, ſi ſupradictæ rationes non videntur ſufficere, Deo, cujus eſt, fideliter & honeſtè committatur. Melius eſt enim Deo humiliter committere, quod ſcire non poſſumus, quàm perversè contra eum fingere & ſentire, quod tamen neſcimus*. Et quidem ſatius fuiſſet, ſi in ejuſmodi quæſtiones non prosiliiſſent homines. Sed difficile eſt rationi frenum imponere, cujus vaga curioſitas modum neſcit, niſi auctoritate divina penitus reprimatur.

Ex dictis conſequitur, Rabano perperàm affingi non modò Stercoraniſmum, ſed etiam aliud erratum, quaſi omnem figuram & obvelationem removerit à Sacramento, ſenſeritque formas illas in Euchariſtia ſenſibus conſpicuas, Corpori Chriſti Domini proprias & inhærentes fuiſſe. Cùm enim ex ſuperioribus conſtet, eum diſtinxiſſe Sacramentum à re Sacramenti; &, ſi quid Heribaldi quæſtioni conceſſit, ad ſummum ſymbola ſola, non ipſum corpus Dominicum (ô abſit) egeſtioni addixiſſe; eumdem Sacramenti formas & ſpecies ſenſiles à Corpore Chriſti ſeparaſſe fateri etiam neceſſe eſt.

V.

LXXVIII UNum ſupereſt, in quo Rabani fides impetitur, ex illis, quæ jam attigimus, verbis epiſtolæ ejus ad Heribaldum. *Quidam nuper de ipſo Sacramento Corporis & Sanguinis non rectè ſentientes, dixerunt hoc ipſum Corpus & Sanguinem Domini, quod de Maria Virgine natum eſt, & in quo ipſe Dominus paſſus eſt in cruce, & reſurrexit de ſepulcro, " idem eſſe quod ſumitur de altari „. Cui errori, quantùm potuimus, ad Egilum Abbatem ſcribentes, de corpore ipſo quid verè credendum ſit aperuimus*. Ubi notandum eſt verba illa, *idem eſſe quod ſumitur de altari*, anſulis incluſa, deeſſe in editione Stevartiana; eaque eruditiſſimum Baluzium ſuppleviſſe ex libello Herigeri Abbatis, qui Rabani ſententiam exponens ita habet. *Dicentibus quibuſdam idem eſſe quod ſumitur de altari, quod & illud quod natum eſt ex Virgine: aliis autem negantibus & dicentibus aliud eſſe* &c. Verùm hæc Rabani ſententia non eò ſpectat, ut veram Corporis Chriſti in Euchariſtia præſentiam neget, cùm eam diſertè adſtruat, ut ſuperiùs vidimus: ſed eo modo explicanda eſt, quo Herigeri & alterius Anonymi ſententia de duplici triplicive Chriſti Corpore, quod *naturaliter*, id eſt re ipſa, unum; *ſpecialiter*, ſeu ſecundùm ſpeciem apparentem, diverſum illi aſſerebant. Et verò eam eſſe Rabani mentem, facilè quivis concedet, ſi prædicti Anonymi opuſculum ſit ipſa Rabani ad Egilem (ut ſuprà *) conjiciebam) epiſtola, ex qua maximè pendet Rabani ſententiæ cognitio.

* *num.* 60.

V I.

LXXIX CEterùm epiſtola illa ad Heribaldum ſcripta eſt poſt epiſtolam ad Egilonem ſeu Egilem Abbatem: qui ſuam accepit non ante annum DCCC. LIII., quo Abbas renunciatus eſt, adeò ut altera ad Heribaldum, in qua prioris fit mentio, ſcripta ſit anno DCCC. LIV., certè ante Februarium an-

ni DCCC. LVI., quo ejus anni menſe ineunte Rabanus è vivis exceſſit, ſuperſtite Paſchaſio Radberto.

V I I.

PRæter Rabanum alioſque ejus ſequaces, Auctor Homiliarii mſ. Eccleſiæ Lugdunenſis, qui mihi videtur eſſe Florus Diaconus, duplex etiam Chriſti Domini Corpus diſtinguit in expoſitione epiſtolæ in Cæna Domini recitari ſolitæ. Nam relatis Chriſti Euchariſtiam inſtituentis hiſce verbis, *Hoc eſt Corpus meum*, inter alia ita commentatur. *Aliud erat corpus quod loquebatur, atque aliud quod tradebatur. Corpus quod loquebatur, erat ſubſtantiale: quod verò tradebatur myſticum. Corpus ſiquidem Domini mortuum eſt, ſepultum, cœloſque aſcendit: Corpus verò quod Apoſtolis in myſterio committebatur, cotidie per manus conſecratur Sacerdotum.* Ne quis autem veram ac realem Corporis Chriſti præſentiam his verbis negari putet, quid hac de re ſentiret auctor, in præmiſſis ita poſuerat. *Fregit non ſinè utili myſterio. Nam & hodie Sacerdotes Corpus Domini conſecrantes, non antea illud percipiunt, nec Fidelibus tradunt, donec fregerint, ut oſtendatur, quia quicumque Corpus Domini ad ſalutem vult percipere, primùm debet illud frangere, id eſt inveſtigare & diſcutere, quid in illo myſterio intelligatur. Quodammodo enim frangimus panem, quando ſub figura ejuſdem panis veritatem Corporis Dominici intelligimus.* Myſterium ergo illud agitur *ſub figura* & ſpecie panis: at ſub illa *figura panis* continetur *veritas Corporis Dominici*. Sic Florus intelligebat, ſic credebat: ſic intelligebant & credebant, quotquot de duplici ſeu triplice Chriſti Corpore cum Paſchaſio diſceptabant. Ex quo iterum apparet, (quod jam ſæpius dixi) controverſiam illam hæſiſſe maximè in modo loquendi. Porrò vetuſtiſſimi illius Homiliarii copia mihi facta eſt ab humaniſſimo viro Stephano Baluzio, penes quem tum erat.

LXXX Flori ſententia.

§. VI.

De Ratramno Corbeienſi Monacho: an auctor ſit libri vulgati ſub nomine Bertrami.

RAtramnus ſeu Rattrannus, Lupo Rotrannus, ab undecimo ſæculò (quo Francica vocabula corrumpi cœpta) Bertramus, Bertrannuſve, Monachus fuit Corbeïæ Gallicæ, ut temporibus illis doctus, & in Patrum lectione non mediocriter verſatus. Is non pauca ſcripſit, in quibus libellus de nativitate Chriſti; Reſponſionum ad objecta Græcorum libri tres; de prædeſtinatione duo; unus de Trina Deitate; Hincmaro teſtante, & liber de anima. Et tres quidem primos typis editos habemus, non quartum, nec quintum; quem præ manibus habemus. An etiam condiderit librum de Corpore & Sanguine Domini, qui ſub nomine Bertrami vulgatus extat, nunc celebris quæſtio eſt inter eruditos.

LXXXI Ratramni opera.

Ante annum Chriſti concepti M.DC. LVII. recepta erat ſententia, etiam LXXXII

Tt 2 inter

Johanni Scotto tributus liber Bertrami. inter catholicos omnes, librum hunc Ratramni verum eſſe fetum. Perſuaſionem auxit Anonymus Cellotianus, (is eſt Herigerus Abbas Laubienſis) qui librum iſtum Ratramno tribuere videtur. Anno jam dicto prodiit in publicum Spicilegii tomus ſecundus, in quo propter opus Ratramni adversùs Græcos ibi editum inſerta eſt epiſtola Illuſtriſſimi Petri de Marca, tum Archiepiſcopi Toloſani, ad Acherium noſtrum Spicilegii editorem: qui cùm intellexiſſet Ratramnum ob vulgatum de Euchariſtia librum malè traduci à nonnullis; quid de hoc Ratramni libro ſentiret eruditiſſimus Antiſtes, interrogaverat. Verbis reſpondit probè ſe ſentire; at ſententiam ſcripto proferre rogatus, in aliam partem abiit. In ea ſiquidem epiſtola contendit, non Ratramnum, ut recepta ferebat ſententia, eſſe prædicti libri auctorem, ſed Johannem Scottum: qui quoniam videbat ſe novitate ſua inceſſere vetuſtatem, diſſimulato Johannis proprio nomine, ſub larva Bertrami ſeu Ratramni latere curaverit, aſſumto nomine iſto, quod operi ſuo præfixerit. Eruditis nota loquor, ut clariſſimi viri argumenta huc referre non ſit neceſſe. Nova hæc ſententia, ut fit, placuit non paucis; diſplicuit pluribus, receptæ perſuaſioni adhærentibus. Acceſſerunt in cauſam Calviniſtæ, quibus faventior viſa eſt Ratramni, quàm Johannis Scotti auctoritas; nam libri ſcriptorem, quiſquis ille tandem ſit, ſuis partibus vindicare conantur. Ventum eſt ad literarium conflictum: repetitis hinc indè libris agitata eſt lis, quam Catholici quique ut meri facti diſceptationem ſpectabant. Diſtracta ſunt hac in cauſa Catholicorum ſuffragia, aliis pro Johanne, aliis pro Ratramno ſentientibus. Præceps fuit ante litis conteſtatæ definitionem occupatio Calviniſtarum, qui librum ſub Ratramni nomine Latinè & Gallicè recudi curaverunt, abſque nova veterum librorum aut teſtimoniorum auctoritate. Quid inter hæc ſenſerim, leve fuerit dicere; quid verò hoc de argumento invenerim, diſſimulare non ſinit veri ac ſinceri amor, ne qua lis in poſterum hac de re excitetur.

LXXXIII Ratramno adſcribendus. In Belgii partes profectus, ut jam dixi, Laubienſe adii Monaſterium; ubi inter codices manuſcriptos bene paucos qui reſtant, binos reperi, unum vetuſtiſſimum, ab annis ſanè octingentis exaratum, in quo continentur opuſcula duo, primum de Corpore & Sanguine Domini, ſubſequens de Prædeſtinatione; illud unico, hoc duobus libris conſtans. Utriuſque inſcriptio & exordia ita ſe habent in codice mſ. *Incipit liber RATRāNI* * *de Corpore & Sanguine Domini. Juſſiſtis glorioſe Princeps &c.* Poſt hunc librum. *Incipit liber Ratramni de prædeſtinatione Dei. Domino glorioſo atque præcellentiſſimo Regi Karolo Ratramnus &c.* ut in editis. In alio codice legitur indiculus librorum *Armarii*, id eſt Bibliothecæ Laubienſis, cum hoc titulo: *Anno Dominicæ Incarnationis M.XLIX. Fratres Lobienſes ſecum recenſentes Armarium, hanc ſibi repererunt haberi ſummam librorum.* Et infrà, *Ratramni de Corpore & Sanguine Domini lib. I. Ejuſdem de prædeſtinatione Dei ad eumdem lib. 2.* Ex quo intelligitur, ſuperiorem codicem, in quo Ratramni opuſcula hæc continentur, eſſe ipſummet qui in hoc indiculo deſcriptus eſt anno M.XLIX. ac proinde prædictum codicem ante illud tempus exaratum eſſe. Et certè ſcriptum eſſe ſub finem ſæculi noni facilè ſuadet ipſa ſcripturæ forma, quæ omnino Ratramni ætatem ſapit: nec dubito, quin is ipſe ſit codex, quo uſus eſt Herigerus ejus loci Abbas in fine ſæculi decimi.

* ſic.

LXXXIV Ex his magna nobis præjudicia ſuppetunt, Ratramnum eſſe auctorem libri, qui ſub nomine Bertrami circumfertur, nimirum quòd in codice Laubienſi pervetuſto Ratramni præferat nomen: quòd continentes in eodem codice habeat genuinos libros duos de Prædeſtinatione, qui omnium conſenſu

Ra-

Ratramno adſcribuntur auctori; quòd denique Herigerus utrumque opus ipſi tribuat. His addo ſtili ſimilitudinem & ſcribendi modum cum aliis Ratramni operibus genuinis convenientem: quo vel unico primùm argumento librum Ratramno adjudicandum eſſe exiſtimaveram. Sed quilibet hac de re judicat pro ſuo ſenſu. Hæc tamen omnia non penitus evertunt conjecturam illuſtriſſimi antiſtitis, ſentientis, librum hunc ab initio ſub Ratramni nomine vulgatum fuiſſe: poſteà verò tempore Berengarii, id eſt medio Sæculo XI. detractâ larvâ Johanni legitimo auctori ſuo reſtitutum.

Verùm ſi demonſtrari poteſt, utroque illo tempore duplicis hac de re LXXXV
libri, geminique auctoris, Ratramni & Johannis factam eſſe mentionem; huic conjecturæ factum iri ſatis nemo non concedet. Atqui utrumque facile. Librum unum de Corpore & Sanguine Domini ſub nomine Ratramni ſæculo nono ac decimo comparuiſſe in confeſſo eſſe debet; & probant in primis codex Laubienſis & Herigerus. Eodem porrò tempore viſus eſt & alius liber de eodem argumento ſub nomine Johannis Scotti. Teſtis Adrevaldus Floriacenſis Monachus, qui de miraculis S. Benedicti librum ſcripſit regnante Carolo Calvo. Is enim collegit ſententias Patrum *contra ineptias Johannis Scotti de Corpore & Sanguine Chriſti*: quod collectaneum in Spicilegii tomo 12. vulgatum eſt. Hunc Johannis librum notare videtur Hincmarus in libro de Prædeſtinatione: ubi Johannis Scottigenæ errata commemorans, ſatis innuit, Johannem circa hoc Sacramentum erraſſe, ut poſteà referam.

Deinde ſæculo undecimo utriuſque lucubratio, Ratramni ſcilicet & Jo- LXXXVI
hannis, de Euchariſtia nota fuit. Johannis quidem, ut conſtat teſtimonio auctorum, qui contra Berengarium ſcripſerunt. Ratramni verò teſte in primis Sigeberto Monacho Gemblacenſi in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 95. ubi Ratramnus, ſeu, ut nonnulli codices habent, Bertramus, librum de Corpore & Sanguine Domini ſcripſiſſe dicitur. Porrò ſub initium ſæculi duodecimi florebat Sigebertus, qui Berengario ſene juvenis erat. Hunc Ratramni librum legiſſe videtur Guitmundus, qui ſub finem libri 1. adversùs Berengarium, quatuor diſtinguit mutationum genera, iiſdem ferè verbis, quibus Ratramnus initio libri ſui tria commemorat. At ſi liber iſte Johanni Scotto tum adſcriptus fuiſſet, non facilè crediderim Guitmundum uſurum fuiſſe hoc libro, quo Berengarius in patrocinium ſui erroris abutebatur, quique flammis tum adjudicatus eſt. Hæc conjectura: cui longè præſtat Sigeberti auctoritas, qui licèt de Johanne Scotto agens, (agit autem duobus in locis) ejus libri de Euchariſtia non meminerit; numquam tamen commiſſurus fuiſſet, ut Ratramno tribueret librum, ſi is idem fuiſſet liber, quem Johannis Scotti eſſe, & flammis dignum ſuo tempore cenſuerant Patres Vercellenſes. Et hæc ſanè ratio apud me plurimùm valet.

Si quis reponat, librum unum & eumdem utroque illo tempore, modò LXXXVII
ab his ſub Ratramni; modò ab illis, qui rem meliùs noſſent, ſub Johannis nomine memoratum fuiſſe; repono & ego, etſi unus idemque liber eſſet, judicandum ex indiciis certioribus, quis germanus libri ſcriptor; alienum eſſe ab ingenio Johannis Scotti, hominis audacis, ne dicam temerarii, librum ſuum, quantumvis à catholico ſenſu diſcrepantem, ſub alieno nomine publicare, & Carolo Regi offerre; eum hac fraude non uſum fuiſſe in vulgandis libris de naturis, qui graviſſimis alioqui erroribus ſcatent; denique hominem vix eò proceſſurum ſtoliditatis & impudentiæ, ut fetum ſuum alteri genii penitus diverſi ſupponat, & quidem adhuc viventi, qui falſarii fraudem ſola negatione refutare poſſit. Porrò vixiſſe etiam tum Ratramnum, qui ſinè dubio

dubio detexiſſet Johannis impoſturam, quæ hominibus ſæculi inſequentis (ut veri ſimillimum eſt) ac proinde Herigero ignota non fuiſſet: itaque librum potiùs Ratramno, quàm Johanni tribuendum eſſe. Sive ergo unicus fuerit auctor, ſive geminus; Ratramnus Johanni Scotto præferendus eſt: id eſt, potiùs Ratramno quam Johanni liber, de quo agimus, adſcribendus.

LXXXVIII At verò duplicem fuiſſe, cùm argumenta ſuperiora probent, nihil ſanè in contrarium opponi poteſt ſufficiens ad elevandam ipſorum argumentorum fidem. Non inſcriptio, quæ utraque Carolo Regi facta dicitur. Quidni enim uterque Caroli Calvi hortatu de eodem argumento interrogatus reſpondere potuit? Certè uterque de Prædeſtinatione ſcripſit: & tam Lupus Abbas Ferrarienſis, quàm Ratramnus de eadem re Caroli juſſu ſententiam ſuam expoſuêre. Non oratio Gregoriana ab Johanne citata, teſtante Aſcelini epiſtola ad Berengarium; itidem in Ratramni libro laudata; tum quia familiare eſt illius ævi ſcriptoribus in eadem materia eadem argumenta eaſdemque Patrum ſententias adhibere: tum quia hæc oratio aliter à Ratramno, aliter à Johanne expoſita fuit. Oratio hæc eſt: *Perficiant in nobis, Domine, quæſumus, tua Sacramenta quod continent; ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus.* Johannis commentarium ita refert Aſcelinus: *Quam exponendo prædictus Johannes, inter cetera Fidei noſtræ contraria;* „ *Specie, inquit, geruntur iſta non veritate.* „ *Quod non Catholicè dictum*, ſubdit Aſcelinus, *ſi bene tuam vigilantiam novi, non ignoras.* Ratramnus verò hæc verba, *dicit*, videlicet Eccleſia in hac oratione, *quòd in ſpecie geruntur iſta, non in veritate;* ſic exponit, *id eſt, per ſimilitudinem, non per ipſius rei manifeſtationem.* In hoc ergo differt Johannis expoſitio à Ratramni, quòd quæ verba Johanni commentarii locum habent, ea Ratramnus adhibet ut verba Eccleſiæ, quæ omnino catholicè explicat. *Dicit quòd in ſpecie geruntur iſta non in veritate*, nempe Eccleſia hoc dicit. Explicat Ratramnus & ſubdit, *id eſt per ſimilitudinem, non per ipſius rei manifeſtationem.* Scilicet uſurpavit vocem hanc, *veritas* pro manifeſtatione, quo ſimili modo Lanfrancus exponit hanc orationem in Dialogo contra Berengarium: *Poſtulat quippe Sacerdos, ut Corpus Chriſti, quod ſub ſpecie panis vinique nunc geritur, manifeſta viſione, ſicut re vera eſt, quandoque capiatur. Veritas enim pro manifeſtatione in ſacris ſæpè literis reperitur.* Denique ſilentium de libro Ratramni apud Berengarianos, non obſtat quò minùs Ratramno tribuendus ſit. Forſan enim aut librum hunc non legerant, qui in paucis admodùm bibliothecis reperitur; aut ſi legerant, eum ſibi non favere exiſtimabant. Quippe neque Herigero Catholicæ veritatis aſſertori hic liber venit in ſuſpicionem erroris contra præſentiam realem.

LXXXIX Erit forſan, qui dicat, vulgatum Bertrami librum non videri eum, quem memorat Herigerus. Siquidem Herigerus tradit, Rabanum & Ratramnum falsò reprehendiſſe Paſchaſium, quaſi diceret, *totiens Chriſtum pati quotiens Miſſas contingit celebrari:* quæ objectio in vulgato Bertrami libro (ſi bene memini) non reperitur. Verùm fortaſſis hæc objectio non Ratramni erat, ſed quorumdam aliorum, quos verbo imperſonali deſignat Herigerus hoc modo; *Quod autem iterum objiciunt eum dixiſſe* &c. aut potiùs ſolius Rabani in epiſtola ad Egilem erat hæc objectio, uti ſuperiùs * exponebam.

* num. 60.

XC Hîc ex abundanti juverit obſervare, in Bibliotheca Thuanea exſtare quoddam exemplar mſ. de Corpore & Sanguine Domini, quod Ratramno falsò tribuitur. Nam farrago eſt malè conſarcinata ex libro Paſchaſii & aliorum. Viros nihilominùs doctos aliquot fefellit farraginis concluſio ad Carolum Regem: quæ ipſiſſima eſt Hincmari peroratio libri de Prædeſtinatione,

ne, quem Carolo Regi dedicavit. Hoc monuiſſe alicujus forſan momenti erit.

§. VII.

Examinatur doctrina Ratramni in libro de Corpore & Sanguine Domini.

TRia potiſſimùm hìc diſcutienda ſunt: primum, quos adverſarios hoc libro aggreſſus ſit Auctor; alterum, quæ libri doctrina & fides; tertium, quo tempore ſcriptus liber. XCI

I.

QUales adverſarios hoc in libro impugnandos ſibi propoſuerit Ratramnus, intelligimus ex ſtatu quæſtionis, quam initio præfigit, dividitque in partes duas. Prima, *An quod in Eccleſia ore Fidelium ſumitur, Corpus & Sanguis Chriſti, in myſterio fiat, an in veritate, id eſt utrùm aliquid ſecreti contineat, quod oculis fidei ſolummodo pateat, an ſinè cujuſque velatione myſterii hoc adſpectus intueatur corporis exteriùs, quod mentis viſus inſpiciat interiùs, ut totum quod agitur, in manifeſtationis luce clareſcat*. Altera pars eſt, *Utrùm ipſum Corpus ſit quod de Maria natum eſt*. Utrumque negat Ratramnus, & quidem contra Paſchaſium Radbertum, ut multi volunt. *Ratramni duæ quæſtiones.*

Certè poſterior pars contra Paſchaſium pugnat: at nequaquam prior, quam adeò diſertis verbis rejicit Paſchaſius, ut mirum ſit illuſtriſſimum virum ſcripſiſſe, hac in parte Ratramnum expreſſiſſe ſententiam Paſchaſii, qui videretur Rabano & aliis, Orientalium more, mutationem ſubſtantiæ & quantitatis in Corpus Chriſti Latinis incognitam profiteri. Ego verò conſtanter aſſero, Paſchaſium in contraria ſententia fuiſſe. Deditâ quidem operâ probat in libri ſui cap. 4., Corpus Chriſti in Euchariſtia & veritatem ſimul eſſe & figuram, & in epiſtola ad Fredugardum: *Si quis dicit*, inquit, *hanc carnem & hunc ſanguinem ſic ipſa eſſe abſque myſterio & Sacramento, nec in figura ex parte ſumendam, totum diſſipat*. Tantum ergo abeſt ut Paſchaſius docuerit, Corpus Chriſti abſque ulla figura & obvelatione in Euchariſtia contineri, ut cenſuerit eos qui ita ſentirent, totum Sacramentum diſſipare. XCII *Prior non contra Paſchaſium.*

Non igitur Paſchaſium, ſed alios adverſarios aggreſſus eſt in priori parte Ratramnus, quos plures fuiſſe intelligimus ex his ipſius verbis: *Dicunt, quòd nulla ſub figura, nulla ſub obvelatione fiat, ſed ipſius veritatis manifeſtatione peragatur*. At qui demum illi fuerunt adverſarii? Forſan Haimo Halberſtadenſis Epiſcopus, aliique cum eo conſentientes: qui, quemadmodùm apud Græcos Johannes Damaſcenus; ſic iſti apud Latinos figuræ vocabulum ab Euchariſtia ratione Corporis Chriſti penitus removeri volebant. Plana eſt hac de re Johannis Damaſceni ſententia in lib. 4. de Fide cap. 14. Haimonis verò itidem in tractatu de Corpore & Sanguine Domini. En ejus verba. *Et notandum, quòd panis ille ſacratus & calix ſigna dicuntur: non autem hoc quantùm ad carnem Chriſti & Sanguinem accipiendum eſt, quod tamen quidam erronei ſenſibus carnis omnino dediti, mente cæcati, ſtolidiſſimè putant. Jam enim Corpus & Sanguis* XCIII *Sed contra Haimonem.*

Digitized by Google

guis Chriſti non eſſent, nullum (enim) ſignum eſt illud cujus eſt ſignum : nec rei aliqua ſui ipſius dicitur ſignum, ſed alterius. Et omnino omne ſignum, in quantum ſignum eſſe deprehenditur, diverſum eſt ab eo quod ſignificat. Corpus ergo Chriſti & Sanguis Sacramenta dicuntur, id eſt ſacrum ſignum, non ſui ipſius, ut præmiſſum eſt, & probatum, ſed ad ſimilitudinem ſumentium re vera ſigna dicuntur. Hic duo ſenſus latere poſſunt ſub his verbis: *Panis ille ſacratus & calix ſigna dicuntur, non autem hoc quantùm ad carnem Chriſti & Sanguinem.* Prior eſt, ut panis ſacratus & calix ſumti, ſecundùm ſpecies accidentarias ſint ſigna, non Caro & Sanguis Chriſti : poſterior, ut non ſint ſigna Carnis & Sanguinis. Hunc poſteriorem ſenſum eſſe genuinum exiſtimo, & quidem Johannis Damaſceni ſententiæ conſentaneum, ut probant hæc ejus verba ex libro 4. de Fide cap. 14. *Nec verò panis & vinum Corporis Chriſti figura ſunt, (abſit enim hoc) verum ipſummet Domini Corpus divinitate affectum* &c. quæ ferè verba ſunt Haimonis: adeò autem id probat Johannes Damaſcenus, ut Baſilium alioſque ſecùs loquentes ita explicet. *Quòd ſi nonnulli panem ac vinum Corporis ac Sanguinis Domini figuram eſſe dixerunt, quemadmodùm ille divinitùs afflatus Baſilius, non hoc poſt conſecrationem dixerunt, ſed antequàm ea oblatio conſecraretur hoc vocabulum uſurparunt.* Ex his intelligimus, tempore Haimonis, qui Rabani & Ratramni æqualis fuit, controverſiam fuiſſe in Eccleſia, aliis dicentibus panem & vinum conſecratione facta eſſe ſigna carnis & ſanguinis, tametſi hæc continerent; quos *erroneos* Haimo appellat : aliis negantibus eſſe figuram ac ſignum reſpectu Corporis Chriſti, quos impugnat hoc loco Ratramnus. Iſtorum fundamentum hoc erat, quòd *nullum ſignum eſt illud cujus eſt ſignum*. Ratramni verò momentum præcipuum hac ratione nitebatur. *Si nulla ſub figura myſterium illud peragitur, jam myſterium non rectè vocitatur, quoniam myſterium dici non poteſt, in quo nihil eſt abditum, nihil à corporalibus ſenſibus remotum, nihil aliquo velamine contectum.* Hunc eſſe ſtatum prioris quæſtionis à Ratramno propoſitæ conſtat ex ejus libro: in quo ſi non Haimonem ipſum, at certè ejus ſequaces hac in parte aggreſſus eſt, fervore contentionis aliquoties abreptus (ut fit) extra metas juſtæ diſputationis, quod etiam ipſi accidit in libro de Nativitate Chriſti. Neque enim negabant Haimo eique adhærentes, Corpus Chriſti Domini in Euchariſtia, ejuſque Sanguinem ſpeciebus alienis velatum eſſe; id enim in illo tractatu diſertè confitetur his verbis : *In quo quidem Chriſti Corpore & Sanguine, propter ſumentium horrorem, ſapor panis & vini remanet & figura, ſubſtantiarum naturâ in Corpus Chriſti & Sanguinem omnino converſâ : ſed aliud renuntiant ſenſus carnis, aliud renuntiat fides mentis.* At nihilo tamen minùs nolebat Euchariſtiam dici figuram, & ſignum Corporis Chriſti, ratus *nullum ſignum eſſe illud cujus eſt ſignum.* Qua re impugnanda Ratramnus eò progreſſus eſt, ut diceret indè conſequi, nullum eſſe in Euchariſtia myſterium, nihil velatum: quam tamen conſecutionem adverſarii negabant.

I I.

XCIV JAm Ratramni hoc in libro doctrina & fides examinanda eſt. Id ut clariùs & faciliùs aſſequamur, maximè attendendum, quibus verbis controverſiæ ſtatum definiat & exponat; qua in re conſentiat cum adverſariis; qua in re diſſideat; quæ locutiones in argumentis ipſi familiares; quis earum ſenſus; denique quæ ejus argumenta, & concluſiones.

Verba quibus quæſtionem primam definit, hæc ſunt : *An quod in Eccleſia*

ſia ore fidelium ſumitur, Corpus & Sanguis Chriſti in myſterio fiat, an in veritate? Quæſtioni
id eſt utrùm aliquid ſecreti contineat, quod oculis fidei ſolummodò pateat, an ſinè primæ ſiat.
*cujuſque velatione myſterii hoc adſpectus intueatur corporis exteriùs, quod mentis
viſus inſpiciat interiùs, ut totum quod agitur, in manifeſtationis luce clareſcat?* Et
hoc quidem eâ occaſione quærit, quia dicebant aliqui, *quòd nulla ſub figura,
nulla ſub obvelatione fiat: ſed ipſius veritatis manifeſtatione peragatur.* Nemo non
videt intereſſe quàm maximè, ut ſciamus, quid *veritatis*, quid *manifeſtationis*
vocabulis, in quibus controverſia ſita eſt, auctor intelligat.

Qui Ratramni librum recèns edidit, & gallicè vertit Calviniſta, *verita-* XCVI
tis nomine *realitatem* ac præſentiam realem exprimi fatetur: errat verò, cùm
veritatis hoc modo ſumtæ & manifeſtationis vocabula hoc in libro ſynonima
eſſe dicit. Primò enim hæc *manifeſtationis* interpretatio apertè pugnat, non
ſolùm cum communi vocis notione, quæ ipſam rei nudam exhibitionem ſigni-
ficat; ſed etiam cum mente auctoris inquirentis, an Corpus Chriſti in Eucha-
riſtia contineatur *ipſius veritatis nuda manifeſtatione*. Nam ſi *veritas* & *manife-
ſtatio* ſynonima ſunt, & *veritas* realitatem ſignificat; perinde eſt acſi quære-
retur, an Corpus Chriſti in Euchariſtia contineatur *ipſius realitatis realitate*,
(nam vocem *nuda* pro nihilo ducit interpres, cui ſat fuit quatuor hæc nomi-
na reddere unicâ voculâ *réellement*,) quo ferè nihil abſurdius cogitari poteſt.
Deinde etſi ambigua eſſet vox illa *manifeſtatio*; tamen addito *nuda*, reducitur
ad propriam ſignificationem. At (quod omnem tergiverſandi locum præclu-
dit) manifeſtationem uſurpat auctor, quatenus Fidei obſcuritati opponitur.
Sic enim argumentum proponit adversùs eos, qui Corpus Chriſti *nulla ſub fi-
gura, ſed nuda veritatis manifeſtatione* exhiberi dicebant. *Si ſecundùm quoſdam*,
inquit, *figuratè nihil hîc accipiatur, ſed totum in veritate*, id eſt verè, realiter,
ac manifeſtè, *conſpiciatur: nihil Fides hîc operatur*. Cur ita? *Quia cùm fides,
ſecundùm Apoſtolum, ſit rerum argumentum non apparentium, id eſt non earum,
quæ videntur, ſed quæ non videntur ſubſtantiarum; nihil hîc ſecundùm Fidem acci-
piemus: quoniam quidquid exſiſtit, ſecundùm corporis ſenſus dijudicamus*. Quis,
rogo, erit ſenſus hujus argumenti, ſi manifeſtationem pro realitate accipias?
Certè ridiculus omnino erit, aut impius. Eò enim redigeretur argumentum:
Si Corpus Chriſti in Euchariſtia in realitate exhibeatur, locum non habebit
Fides, quæ eſt rerum tantummodò non realium, quod ſanè impium eſt. Si
autem vertas hoc modo: Si Corpus Chriſti in Euchariſtia in realitate exhi-
beatur, ceſſabit Fides, quæ circa res tantùm non apparentes verſatur. Perin-
de erit ac ſi dicas: Si dies eſt, ſol non lucet. Utrumque enim æquè pugnat
contra rectam rationem. Procedit ergo argumentum de nuda viſione. Ne-
que enim fides repugnat eorum quæ creduntur realitati, immo quæ credun-
tur pleraque realia ſunt: ſed nudæ exhibitioni opponitur, quoniam eſt ar-
gumentum rerum non apparentium. Itaque iſtud argumentum hunc habet
ſenſum. Si Corpus Chriſti in Euchariſtia nulla ſub figura, nulla ſub obvela-
tione exhibeatur, ſed in ea forma & ſpecie ſenſili, quæ ipſius propria ſit;
locum non habet Fides, quia corpus ipſum exhibetur, non alia ſpecie, ſed
propriâ formâ affectum. Hinc manifeſtè conficitur, Ratramnum pugnare,
non adversùs aſſertores præſentiæ realis, ſed adversùs eos, qui nullam figu-
ram, nullam obvelationem in Sacramento admittebant.

Errandi occaſio Calviniſtæ fuit, quòd Ratramnus veritatem ſeu realita- XCVII
tem aliquando pro manifeſtatione uſurpat: at non vice verſa manifeſtatio-
nem pro realitate, ut Calviniſta putavit. Quo circa obſervare convenit, *rea-
le* rem exiſtentem ſignificare, non deſignando, an illa ſit evidens & oculis ex-

poſita, nec ne: manifeſtum verò definitè utrumque deſignare, nempe rem & præſentem & evidentem. Uno verbo, *reale* genus eſſe complectens res omnes exiſtentes, ſive evidentes ſint, ſive non ſint: *manifeſtum* eſſe ſpeciem, quæ ad res evidentes contrahitur. Quemadmodùm verò genus Logicorum rectè pro qualibet ſpecie ſua uſurpari poteſt, at non ſpecies pro genere: ſic reale pro manifeſto, non manifeſtum pro reali ſumere licet.

XCVIII Tres locos adducit Interpres, quibus in errorem ductus fuit. Primus eſt in illa oratione Eccleſiæ à Ratramno relata: *Pignus æternæ vitæ capientes humiliter imploramus, ut quod in imagine contingimus Sacramenti, manifeſta participatione ſumamus*. Ubi clarum eſt, inquit Calviniſta, manifeſtam participationem ſumi pro vera & reali perceptione. Neque enim poſtularet Eccleſia Chriſti Corpus palàm & in aperto intueri. Et hoc quidem aliud erratum eſt interpretis. Ut enim diſſimulem, quòd hæc verba non ſunt ipſius Ratramni, ſed Eccleſiæ; quòd extra ſtatum quæſtionis referuntur; ut, inquam, hæc aliaque diſſimulem, ſenſus Eccleſiæ in hac oratione is eſt, ut *quod in imagine contingimus Sacramenti*, hoc eſt ſub ſpecie panis & vini; *hoc*, id eſt Corpus Chriſti, *manifeſta participatione ſumamus*, id eſt manifeſta viſione in cœlo poſſideamus. Nec vacat quòd in mſ. codice Laubienſi legitur *in imagine*, pro eo quod in editis habetur *imagine*, ſublata præpoſitione.

XCIX Hunc verò eſſe Eccleſiæ ſenſum patet ex alia oratione, quam etiam Tralator ex Ratramno adducit in hunc modum: *Perficiant in nobis, quæſumus, Domine, tua Sacramenta quod continent: ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus*. Nam eò ſpectat hæc oratio, ut *quæ nunc*, hoc eſt in hac vita, *ſpecie*, & ſub myſterio *gerimus*, in alia vita *rerum veritate capiamus*, id eſt *manifeſta viſione*, uti explicat Lanfrancus. Audi Ratramnum eodem modo explicantem. *Dicit quòd in ſpecie gerantur iſta, non in veritate: id eſt per ſimilitudinem non per ipſius rei manifeſtationem*. Ecce inquis, veritas pro manifeſtatione uſurpatur. Rectè ſed ita ut veritatis ſignificatio transferatur ad ſignificandam manifeſtationem; non manifeſtatio ad ſtrictim ſignificandam veritatem ſeu realitatem. Et tamen vice verſa explicavit Calviniſta, & contra Eccleſiæ ſenſum, & contra Ratramni propoſitum.

C Secundus locus ab interprete prolatus eſt, quòd ex Ratramno pignus & imago *ſignificant rem cujus ſunt, non manifeſtè oſtendunt*, id eſt *non realiter*, inquit. Certè realitatem importat manifeſtatio, ſed realitati addit viſionem. Utrumque porrò hoc nomine intellexit Ratramnus, ut patet exemplo allato Corporis Chriſti, *quod nunc per ſimilitudinem*, id eſt per externam Sacramenti ſpeciem, *oſtenditur, in futuro per manifeſtationem revelabitur*.

CI Tertius locus deſumitur ex ſecunda oratione Eccleſiæ, quam ſuperiùs retuli & expoſui. Quartus eſt ſub finem libri, ubi Ratramnus probare volens, aliud eſſe Corpus Chriſti in Euchariſtia, aliud quod natum eſt de beata Virgine, ait, *quòd non parva differentia ſit inter corpus, quod per myſterium exiſtit, & corpus quod paſſum eſt & ſepultum & reſurrexit, quoniam hoc proprium Salvatoris exiſtit, nec in eo vel aliqua figura, vel aliqua ſignificatio, ſed ipſa rei manifeſtatio cognoſcitur*. Quo in loco, inquit Calviniſta, ut in aliis, *manifeſtatio* pro *realitate* accipitur. Miror ſanè eò uſque progredi hominem, ut tam apertæ ſententiæ fucum faciat. Quis bona fide auctoris verba legens ſtatim non concedat, hìc manifeſtationem in proprio ſignificatu ſumi oportere? Neque enim umquam vox aliqua detorqueri debet ad metaphoricum ſenſum, niſi manifeſta ratio perſuadeat, proprium loco non convenire. Jam verò dic, quæſo, quid obſtat, immo quid non cogit, manifeſtationis vocabulum in pro-

proprio ſenſu hic uſurpari? Id exigit auctoris ſcopus generalis, ut ſuperiùs demonſtratum eſt; id etiam poſtulat conſequentia hujus loci. Auctor enim hic totus eſt in aſſignando diſcrimine, quod intercedit inter Corpus Chriſti in Euchariſtia, & corpus quod paſſum eſt. Unum verò in eo reponit, quòd Corpus Euchariſticum figurarum velamentis obtegitur, corpus quod paſſum eſt, manifeſtè conſpiceretur. Atqui quod conſpiciebatur, reale quidem erat, ſed realitati manifeſtam exhibitionem ſuperaddebat. Quòd reale erat, convenit cum Euchariſtico: quòd manifeſtum & oculis ſubjectum, differt ab eodem.

Hæc fuſiùs tractanda fuêre, quoniam ſemel conſtituto & intellecto quæſtionis ſtatu, qui ex notione *manifeſtationis* & *veritatis* pendet, ut fatetur Calviniſta, planior eſt Ratramni hoc in libro doctrina & fides. Atqui certis ac neceſſariis, ut puto, argumentis demonſtravi, manifeſtationem à Ratramno in propria notione ſumi, id eſt pro nuda rei exhibitione, ac proinde conſtat eum agere, non contra realis præſentiæ aſſertores, ſed contra eos, qui omnem figuram à Sacramento removebant. CII

Id etiam perſpicuum eſt ex iis rebus, in quibus auctor cum adverſariis conſentit. Nemo Calviniſtarum negaverit, Ratramni Adverſarios realitatem admiſiſſe. At Ratramnus hac in re non modò non contradicit, ſed etiam declarat eos *fideliter* hoc credere: exprobrat verò quòd excludendo figuram à Sacramento, fidem ſuam evertant. En ipſius verba: *Cernit ſublimitas veſtra, Princeps glorioſe, quò taliter ſentientium intellectus evadat. Negant quod affirmare creduntur; & quod credunt, deſtruere comprobantur. Corpus etenim Sanguinemque Chriſti fideliter confitentur* &c. Qua ratione *fideliter confitentur*? nimirum in ſententia ipſius Ratramni, aliàs non diceret eos id fideliter credere. Atqui jam dicebamus eos realitatem admiſiſſe. Ratramnus ergo etiam admiſit. Id ampliùs declarat in poſteriori parte his verbis: *Corpus Chriſti quidem Sanguinemque fideliter credis: ſed ſi perſpiceres, quia quod credis, nondum vides*. In tantum ergo Corpus Criſti *fideliter* credere Ratramno cenſebantur adverſarii, ſi perſpicerent, hoc eſt crederent & intelligerent, quia quod in Euchariſtia credebant, necdum videbant. Itaque ſentiebat Ratramnus eos rectè ſentire credendo realem præſentiam; ſed errare in eo quòd putarent, illud ipſum quod videbant, eſſe veram Corporis Chriſti formam. CIII Conſenſus cum Adverſariis.

At enim inquis, utrique Corpus Chriſti credebant, Ratramnus ſcilicet & ipſius Adverſarii: ſed ſuo quiſque modo. Verùm ut quis aliquod myſterium *fideliter credere & confiteri* dicatur, non ſufficit, ut id quovis modo credat; ſed ut eo modo, quo credendum eſt, aut certè eo modo quo credi oportere putat is, qui loquitur. Corpus Chriſti in Euchariſtia credunt Catholici, credunt & Calviniſtæ; ſuo utrique modo. Et tamen quis Calviniſtarum dixerit umquam, Catholicos id *fideliter*, id eſt rectè credere? Porrò ſi Ratramnus Calviniſtarum errore tenebatur, longè aberat ab eorum perſuaſione quos impugnat, quos realis præſentiæ cultores fuiſſe concedunt Calviniſtæ: longè itidem ab ea confeſſione, ut adverſarios ſuos de Euchariſtia rectè ſentire fateretur. Fatetur tamen: ac proinde in realis præſentiæ fide cum illis conveniebat. CIV

Et quidem eam fuiſſe Ratramni fidem probant variæ locutiones orthodoxæ, quibus uti conſuevit. Quis enim catholicè ſenſiſſe neget eum qui dicit, in Euchariſtia *exteriùs* panem & vinum *in ſpecie prætendi*; *interiùs* carnem Chriſti & Sanguinem *contineri*; *panem & vinum in Chriſti Corporis carnem & proprii cruoris undam omnipotenti virtute ſpiritaliter converti, tranſponi*; CV Locutiones Orthodoxæ.

tum *verè per Myſterium in Corporis & Sanguinis converti ſubſtantiam ; Chriſti Corpus effici, non quidem viſibiliter, ſed inviſibiliter, operante inviſibiliter Spiritu ſancto, figuram eſſe ſecundùm ſpeciem viſibilem , at ſecundùm inviſibilem ſubſtantiam Corpus & Sanguinem Chriſti verè exiſtere* ; denique panem & vinum poſt conſecrationem *non hoc jam eſſe quod priùs fuêre* : Quis, inquam , hæc legens non conſentiat, eum qui ſic loquitur , rectè de præſentia reali & de tranſſubſtantiatione ſentire ? Atqui hæc apud Ratramnum in prædicto libro leguntur.

CVI In prima enim parte ita ſcribit : *Exteriùs quidem panis, quod antè fuerat, forma prætenditur, color oſtenditur, ſapor accipitur : aſt interiùs longè aliud multóque pretioſius multóque excellentius intimatur, quia cæleſte, quia divinum , id eſt Chriſti Corpus, oſtenditur, quod non ſenſibus carnis, ſed animi fidelis contuitu vel adſpicitur, vel accipitur vel comeditur. Vinum quoque , quod ſacerdotali conſecratione Chriſti Sanguinis efficitur Sacramentum, aliud ſuperficie tenus oſtendit , aliud interiùs continet. Quid enim aliud in ſuperficie, quàm ſubſtantia vini conſpicitur? At interius ſi conſideres, jam non liquor vini, ſed liquor Sanguinis Chriſti credentium mentibus & ſapit dum guſtatur, & agnoſcitur dum conſpicitur, & probatur dum odoratur.*

CVII Item : *Panis qui offertur, ex frugibus terræ cùm ſit aſſumtus, in Chriſti Corpus, dum ſanctificatur, tranſponitur : ſicut & vinum, cùm ex vite defluxerit, divini tamen ſignificatione myſterii efficitur Sanguis, non quidem viſibiliter ; ſed ſicut ait præſens doctor* (*Ambroſius* ,) *operante inviſibiliter Spiritu Sancto. Unde & Sanguis & Corpus Chriſti dicuntur : quia non quod exteriùs videntur, ſed quod interiùs divino Spiritu operante facta ſunt, accipiuntur : & quia longè aliud per potentiam inviſibilem exſiſtant, quàm viſibiliter appareant.*

CVIII Ad hæc : *Tunc verè intelligetis ; non, ſicut infideles arbitrantur , carnem meam à credentibus comedendam; ſed verè per myſterium panem & vinum in Corporis & Sanguinis converſa ſubſtantiam, à credentibus ſumendam*. Præterea ; *Ex his omnibus* inquit , *quæ ſunt hactenus dicta, monſtratum eſt, quòd Corpus & Sanguis Chriſti, quæ fidelium ore, in Eccleſia percipiuntur, figura ſunt ſecundùm ſpeciem viſibilem : at verò ſecundùm inviſibilem ſubſtantiam Corpus & Sanguis verè Chriſti exſtant*. Denique , ut alia id genus omittam, ſic de adverſariis loquitur : *Corpus etenim Sanguinemque Chriſti fideliter confitentur : & cùm hoc faciunt, non hoc jam eſſe quod priùs fuêre , procul dubio proteſtantur &c.* Hæ ſanè locutiones omnino ſapiunt catholicam fidem : ſatiſque demonſtrant auctorem non aliter ſenſiſſe, quàm Catholicos omnes, qui ſic eo tempore mentem ſuam de Euchariſtia exprimere ſolebant.

CIX Age nunc videamus quò ferant auctoris argumenta . Ea triplicis ſunt generis. Alia enim à ratione; alia à comparatione cum aliis Sacramentis & figuris; alia ab auctoritate Patrum deſumuntur.

Ratramni argumẽta & probationes.

CX Argumenta duo ſunt à ratione petita . Primum : *ſi nulla ſub figura myſterium illud peragitur, jam myſterium non ritè vocitatur*. Quid ita ? *Quoniam myſterium dici non poteſt, in quo nihil eſt abditum , nihil à corporalibus ſenſibus remotum, nihil aliquo velamine contectum*. Hæc verba manifeſtè declarant, Ratramni intentum & argumentum non procedere niſi contra eos, qui nihil abditum, nihil à corporalibus ſenſibus remotum , nihil velamine contectum ; ſed totum manifeſtum & propalatum in Euchariſtia eſſe contendebant , ut jam dixi.

CXI Alterum argumentum profertur hoc ferè modo : Secundùm id Corpus Chriſti dici non poteſt , ſecundùm quod in pane & vino *nulla permutatio facta*

ſta cognoſcitur. Atqui ſecundùm externam panis & vini ſpeciem nulla percipitur facta permutatio : *Nihil enim hic vel tactu vel colore, vel ſapore permutatum eſſe deprehenditur. Si ergo nihil eſt hic permutatum, non aliud, quàm antè fuit. Eſt autem aliud : quoniam panis Corpus, & vinum Sanguis facta ſunt*. Ergo permutatio *facta non eſt ſecundùm ſpeciem formamque rerum viſibilium*, id eſt ſecundùm ſpeciem externam. Hîc duas permutationes diſtinguit Ratramnus, unam viſibilem, aliam inviſibilem; utramque veram atque realem, quippe qua *aliud ſit quàm ante fuit*. Priorem negat in Euchariſtia, poſteriorem admittit : quæ non eſt aliud quàm permutatio ſubſtantiæ panis & vini, remanente ſpecie externa. Nam in pane & vino præter formam viſibilem nihil, in quo permutatio vera facta ſit, niſi ſubſtantia cogitari poteſt. Ad perſpiciendam vim hujus argumenti obſervandum eſt, triplicem à Ratramno diſtingui mutationem nempe generationem, corruptionem, & tranſmutationem. Duas priores in Euchariſtia negat. Tertiam verò, nempe tranſmutationem, dividit in duas: unam accidentium, prout fit *in rebus qualitatis varietatem patientibus, verbi gratiâ, quando quod nigrum fuerat, in album tranſmutatur* : aliam ipſius rei, adeóque ſubſtantiæ. Primam in Euchariſtia non admittit, ſed ſecundam, quæ eſt ipſamet panis & vini in Corpus & Sanguinem Chriſti tranſmutatio ſubſtantialis.

Nec aliò ſpectant auctoris argumenta ex comparatione petita, quæ tria ſunt. Unum eſt : Sicut aqua baptiſmatis *ſuperficie tenus elementum eſt, interiùs virtus vitalis eſt* : *ita Chriſti Corpus & Sanguis ſuperficie tenus conſiderata, creatura eſt mutabilitati corruptelæque ſubjecta : ſi myſterii verò perpendis virtutem, vita eſt participantibus ſe tribuens immortalitatem*. In hoc ſita eſt comparatio, quòd ſicut virtus in aqua baptiſmali reſidens, quam multi Theologorum veram ac realem eſſe dicunt, ſenſibus non percipitur, ita nec Corpus & Sanguis Chriſti in Euchariſtia. Eadem ratio eſt de ſequenti comparatione ſumta ex nube, in qua dicit Apoſtolus Patres antiquos fuiſſe baptizatos, quem baptiſmum verum fuiſſe auctor exiſtimaſſe videtur.

Tertia comparatio, mannæ ſcilicet cum Euchariſtia, plus difficultatis habet. Sic enim eam inſtituit Auctor, ut ſicut Chriſtiani in Euchariſtia, ita quondam antiqui Patres in manna Corpus & Sanguinem Chriſti perceperint. Atqui, inquient Adverſarii, Patres antiqui figuram dumtaxat & virtutem Corporis Chriſti perceperunt in manna. Ergo etiam hoc ſolum Chriſtiani in Euchariſtia percipiunt. CXII

Verùm ſi hoc argumentum aliquo modo pugnat contra Eccleſiæ catholicæ fidem, ad ſenſum rectum ex aliis auctoris argumentis, & ex deſtinato ipſius ſcopo reducendum eſt. Deinde id æquè pugnat contra Calviniſtas, qui negant parem fuiſſe virtutem in veteris teſtamenti figuris, atque in Euchariſtia : cùm in illis nonniſi vacuam ſignificationem; in hac virtutis abundantiam agnoſcant. Ad hæc forſan alludit Ratramnus ad illud Tertulliani in lib. de Carne Chriſti cap. 6. ubi ait, Filium Dei in veteri Teſtamento jam tunc alloqui, & liberare & judicare humanum genus edidiciſſe *in carnis habitu, non natæ adhuc, quia nondum morituræ*. Denique in eo comparatio inſtituta eſt, quòd Corpus Chriſti utrobique, id eſt in manna & in Euchariſtia, ſit *ſpiritaliter*, ſed non eodem modo. Nam in manna erat *ſpiritaliter* ſecundùm nudam figuram : in Euchariſtia itidem *ſpiritaliter*, ſed per ipſam ſubſtantiam, quæ ſpirituali, id eſt inviſibili modo ibi exſiſtit. CXIII

Poſtremò argumenta, quæ ex Patribus, ſcilicet Auguſtino & Ambroſio, depromit Auctor, id unum probant, myſteria Corporis Chriſti *ſub figura* celebra- CXIV

lebrari : & aliud eſſe Sacramentum, aliud rem Sacramenti : quod ultrò fatemur Catholici omnes.

CXV Concluſio prioris partis. Jam tandem prioris hujus partis concluſionem conſideremus. *Ex his omnibus*, ait, *quæ ſunt hactenus dicta, monſtratum eſt, quòd Corpus & Sanguis Chriſti, quæ Fidelium ore in Eccleſia percipiuntur, figura ſunt ſecundùm ſpeciem viſibilem : at verò ſecundùm inviſibilem ſubſtantiam, id eſt divini potentiam verbi, Corpus & Sanguis verè Chriſti exſiſtunt*. Concluſio hæc omnino Catholica eſt, ut ex ſuperioribus ſatis intelligitur. Ex quibus omnibus infero, Ratramni ſententiam in hac priori parte à Fide catholica nequaquam recedere, ſive ſtatum quæſtionis, ſive loquendi modos, ſive conſenſum cum adverſariis, ſive argumenta & concluſiones ſpectes.

CXVI Tralator arguitur. In præmiſſa concluſione duo animadvertenda ſunt, nempe mentem fuiſſe auctoris, Chriſti Corpus & Sanguinem in Euchariſtia *Fidelium ore* percipi, & *ſecundùm inviſibilem ſubſtantiam* in ea exſiſtere. Ex primo convincitur mala fides aut temeritas Calviniſtæ interpretis, qui Gallicè vertit Auctoris hunc locum ad verba S. Auguſtini : *Cernimus quod Doctor iſte myſteria Corporis & Sanguinis Chriſti ſub figura dicit à Fidelibus celebrari, nam carnem illius ſanguinemque ejus ſumere carnaliter, non religionis dicit eſſe, ſed facinoris*. Hunc, inquam, locum ita Gallicè reddidit malè fidus interpres : pag. 24. & 25 *Chacun voit, que ce Docteur veut que ce ſoit figurément, que les myſteres du Corps & du Sang de Jeſus-Chriſt ſont celebrez par les fidelles. Car il dit que prendre ſa Chair & ſon Sang de la bouche du Corps, c'eſt un crime, & non pas un acte de religion*. Uno in verſu duo ſunt facinora. Primum quòd *ſub figura* vertit *figurement*, uti etiam pag. 2. Non enim ait Auctor hæc myſteria *in figura* celebrari, ſed *ſub figura*, quæ Corpus Chriſti velet, non excludat. Alterum, quòd hæc verba, *carnem illius ſanguinemque ejus ſumere carnaliter*, ita reddidit, *prendre ſa Chair & ſon Sang de la bouche du Corps*, quaſi Auctor ſentiat facinus eſſe credere, Corpus Chriſti *ore corporis ſumi*, cùm è contrario in præmiſſa concluſione disertè profiteatur, Corpus & Sanguinem Chriſti Domini in Euchariſtia *fidelium ore percipi*; & initio libri ſui *ore fidelium ſumi*, quod longè abeſt ab errore Calviniſtarum, qui cùm veram Chriſti Corporis in Euchariſtia præſentiam negent, negant etiam illud *fidelium ore ſumi*, ſed tantùm *fide ac mente* percipi affirmant. Non dubito quin ea in verſione alia plura peccata ſint, quæ aliis examinanda relinquo.

CXVII In eadem concluſione alterum obſervandum eſt, Chriſti Corpus in Euchariſtia exſiſtere ſecundùm inviſibilem ſubſtantiam, id eſt divini potentiam Verbi. Quid *ſubſtantiæ*, quid *potentiæ* nomine hoc loco intelligat auctor, explicandum. Subſtantiæ vocabulum aliquando ſumit pro rei forma & ſpecie ſenſibili, ut, *Quid enim aliud*, inquit, *in ſuperficie, quàm ſubſtantia vini conſpicitur? Guſta, vinum ſapit : odora, vinum redolet : inſpice, vini color intuetur. At interius ſi conſideres jam non liquor vini* &c. Et in parte ſecunda relato S. Ambroſii teſtimonio : *ſecundùm creaturarum ſubſtantiam quod fuerunt ante conſecrationem* panis & vinum, *hoc & poſteà conſiſtunt*. Ubi Auctor ſubſtantiæ nomen ſumit pro ſpecie externa & corporea (ut ita dicam) ſubſtantiæ. Unde & alibi dicit : *Corporaliter nihil in eis cernitur eſſe permutatum*. Aliquando verò idem vocabulum uſurpat tam pro re ipſa viſibili ſubſtantiæ, quàm pro ipſa inviſibili & occulta. Ut cùm initio libri ait *fidem eſſe non earum quæ videntur, ſed quæ non videntur ſubſtantiarum*, id eſt rerum. Aliquando denique pro ſola rei ſubſtantia inviſibili, Sic in me-

medio primæ partis, de Chriſto agens : *Sicut ergo*, inquit, *paullò antequàm pateretur, panis ſubſtantiam & vini creaturam convertere potuit in proprium corpus, quod paſſurum erat &c.* Et infrà ad locum Auguſtini ait, *verè per myſterium panem & vinum in Corporis & Sanguinis Chriſti converſa ſubſtantiam à credentibus ſumi*. Quibus in locis ſubſtantiæ nomine, cùm non ſignificet externam panis & vini formam, quam Chriſti eſſe negat, dicendum eſt deſignari utriuſque rei ſubſtantiam, quæ illa forma & ſpecie obvelatur.

Denique *potentiæ* nomine ipſam inviſibilem rei ſubſtantiam itidem intelligit in ſuperiori concluſione, atque etiam in his primæ partis verbis : *Secundùm namque quod utrumque corporaliter contingitur, ſpecies ſunt creaturæ corporeæ*, ſcilicet panis & vinum : *ſecundùm potentiam verò, quod ſpiritaliter facta ſunt, myſteria ſunt Corporis & Sanguinis Chriſti*. Hìc *potentiæ* nomine ſignificat ipſam rei naturam & ſubſtantiam, eum ad modum quo vox δύναμις apud Græcos non rarò uſurpatur, & virtutis nomen apud Latinos, ſicuti apud Lanfrancum in Dialogo contra Berengarium : aut certè intelligit potentiam Verbi reſidentem & præſentem cum natura humana, id eſt ipſam Chriſti ſubſtantiam & eſſentiam, ipſam vitam, *quæ non oculis apparet corporis, ſed fidei contuetur adſpectu*, denique ipſum *Corpus Chriſti, non corporale, ſed ſpiritale*, ut paſſim in ſecunda parte loquitur, id eſt non viſibile, ſed inviſibile. Sic enim interpretanda eſſe hæc verba, docet Auctor in aliis : *Quòd ſi ſpiritale, jam non viſibile, neque palpabile*. Et infrà : *Quomodò ergo divini ſpiritûs corpus eſſe dicitur? ſecundùm hoc utique quòd ſpiritale eſt, ſecundùm quod inviſibile conſiſtit & inpalpabile, ac per hoc incorruptibile*, hæc de priori parte hujus libri. CXVIII

I I I.

IN poſteriori parte id unum molitur Auctor ut probet, & ratione, & auctoritate, Corpus Chriſti in Euchariſtia non idem eſſe, quod natum eſt ex Maria Virgine, quod paſſum, mortuum ac ſepultum eſt, quia in Corpore Chriſti naturali naturæ veritas erat manifeſta : in Euchariſtia ſub myſterio velata, hìc corpus inviſibile & ſpiritale : illic viſibile & palpabile. Illud *oſſibus & nervis compactum, & humanorum membrorum lineamentis diſtinctum*; hoc *nullis nervis oſſibuſque compactum, nulla membrorum varietate diſtinctum, nulla rationali ſubſtantia vegetatum, nullos proprios petens motus exercere*. Quæ omnia de Chriſti Corpore Euchariſtico tradunt catholici Doctores. Etſi enim corpus iſtud cum tota membrorum integritate in Euchariſtia contineatur, inſitque anima corpori cum divinitate; tamen neque membra in ſtatu naturali conſiſtunt, neque anima vitales actus exercet. *Quidquid enim*, ut ſubdit Ratramnus, *in ea carne vitæ præbet ſubſtantiam*, ſeu alimentum; *ſpiritalis eſt potentiæ & inviſibilis efficientiæ divinæque virtutis*, non animæ vegetantis per actus vitales. CXIX Poſterior pars libri examinatur.

Unum hìc opponi poteſt, ſcilicet, Auctorem eodem modo comparare panem cum Chriſti Corpore vero & naturali; atque cum myſtico, quæ eſt Eccleſia, hæc enim ipſius verba ſunt. *Et ſicut non corporaliter, ſed ſpiritaliter panis ille credentium corpus dicitur : ſic quoque Chriſti Corpus non corporaliter, ſed ſpiritaliter neceſſe eſt intelligatur*. Idem etiam ait de vino, *qui Sanguis Chriſti dicitur*; & de aqua, *quæ populi geſtat imaginem*. *Igitur ſi vinum illud ſanctificatum per miniſtrorum officium in Chriſti Sanguinem corporaliter convertitur aqua quoque, quæ pariter admiſta eſt, in Sanguinem populi credentis neceſſe eſt* CXX

cor-

corporaliter convertatur. Ubi namque una ſanctificatio eſt, una conſequenter operatio: & ubi par ratio, par quoque conſequitur myſterium. At videmus in aqua ſecundùm corpus nihil eſſe converſum. Conſequenter ergo & in vino nihil corporaliter oſtenſum. Accipitur ſpiritaliter, quidquid in aqua de populi corpore ſignificatur. Accipiatur ergo neceſſe eſt ſpiritaliter, quidquid in vino de Chriſti Sanguine intimatur.

CXXI Hæc verba, fateor, duriuſcula ſunt, ſi crudè ac rigidè accipiantur. Sed ſi pugnant contra Catholicos, certè Calviniſtis non favent magìs. Nullus enim Calviniſtarum dixerit, eodem prorſus modo myſticum Chriſti Corpus, id eſt Eccleſiam, in Euchariſtia ſignificari & exſiſtere, ac verum Chriſti Corpus. At videndum eſt, in quo ſita ſit comparatio. Huc totus incumbit Ratramnus, ut probet Corpus Chriſti Euchariſticum non eſſe omnino idem atque illud, quod natum eſt ex Maria Virgine, nempe quia illud nudum, & oculis ſubjectum erat in ſtatu naturali: hoc verò non ita, ſed modo ſpiritali in Sacramento exſiſtit ſub ſpecie panis & vini. Ex quo infert, hîc corpus eſſe non *corporaliter*, ſcilicet quantùm ad ſpeciem corpoream; ſed *ſpiritaliter*, ſecundùm exſiſtendi modum; adeóque converſionem eſſe non *corpoream*, ſed *ſpiritalem*: qualis reperitur in pane & in aqua ratione Eccleſiæ ſeu populi credentis, cujus figuræ ſunt. Ratramnus ergo utrumque, id eſt Corpus Chriſti verum ac myſticum, ait eſſe in Euchariſtia *ſpiritaliter*, ſed non in eodem gradu. Corpus quippe Chriſti myſticum eſt in Sacramento per ſymbolorum ſignificationem: Corpus Chriſti verum etiam per ipſam ſubſtantiam, ſed ſpiritali modo exſiſtentem. Siquidem ex ipſo Ratramno in priori libri parte, panis & vinum *verè in myſterio in Corporis & Sanguinis convertuntur ſubſtantiam*. Unde ſic loquitur in poſteriori: *Exterius igitur, quod apparet, non eſt ipſa res, ſed imago rei: mente verò quod ſentitur & intelligitur, veritas rei*, quod nuſquam de Eccleſia dicit.

CXXII At inquis, Corpus Chriſti & Sanguinem, quod Eccleſia celebrat dicit eſſe *tamquam pignus & imaginem*. Reſpondet Johannes Damaſcenus in lib. 4. de Fide cap. 8. figuras rerum futurarum idcircò illa dici, *non quòd non verè Corpus ac Sanguis Chriſti ſint, ſed quòd nunc quidem divinitatis Chriſti per ea participes efficiamur: tunc autem intellectuali modo, ac per ſolum adſpectum*. Hæc dicta ſint de illa comparatione, in qua ſi Ratramnus tantiſper juſtæ comparationis modum exceſſit, eam ad rectum ſenſum & ad rectam rationem explicari par eſt: uti explicari debent verba Jacobi à Vitriaco in Hiſtoriæ Occidentalis cap. 38. ubi ait, *formas panis & vini utrumque Chriſti Corpus, verum ſcilicet & myſticum deſignare*. Neque enim auctoris cujuſquam ſententia expendenda eſt ex uno aliquo argumento, multò minùs ex comparatione, quæ ſæpiùs iniqua eſt: ſed ex ipſius diſputationis ſcopo, principiis, argumentis, & concluſione, quæ omnia in Ratramni libro collimant ad catholicam Fidem, id eſt ad doctrinam veræ ac realis præſentiæ & tranſſubſtantiationis.

CXXIII Hoc ipſi adverterunt & confeſſi ſunt Centuriatores Magdeburgenſes, in cent. 9. cap. de doctrina his verbis: *Tranſſubſtantiationis habet ſemina Bertramus, utitur enim vocabulis commutationis & converſionis*. Sic illi ingenuè. Quò magis mirari ſubit, Calviniſtas realis præſentiæ & converſionis hoſtes, tam iniquè nunc ſibi vindicare Ratramnum.

CXXIV Dicent forſan, Ratramnum ſibi concedi à nonnullis Eccleſiæ catholicæ Doctoribus, qui Bertrami librum ut catholicæ Fidei oppoſitum habent. Verùm alii ex adverſo, non minùs religioſi & catholici, repugnant: utrique verò conſentiunt, non pauciora in eo argumenta pro reali præſentia & con-

ver-

verſione reperiri, quàm pro dogmate Calviniſtarum. Quapropter non debebat ab iis afferri pro defenſione ſui erroris, tanquam palmarius auctor, ex quo totius controverſiæ cauſa decernenda ſit ac dirimenda: at ſummùm ut medius ac dubius, qui Catholicam ſententiam verbis idemtidem ſubobſcuris implicârit.

Ad noſtros, id eſt Catholicos, quod attinet, liberaliores quidam fuêre CXXV in hæreticos, eis permittendo Auctorem, quem majores noſtri catholicum ſemper habuêre. Dura ſint aliqua & ad explicandum difficilia in Ratramno. Sed tota controverſiæ moles & vis in catholicam veritatem incumbit. Porrò non *ex levi ſono verborum, ſed ex intentione dicentis æſtimanda ſunt quæ dicuntur. Dicentis autem intentio, cùm jam perſona defuncta eſt, ex communione religioſiùs æſtimatur,* ut rectè docet Facundus Hermianenſis in lib. 10. cap. 5. Quippe, ut idem in lib. 9. cap. 15. habet, *ſolitum eſt prudentiæ ac pietatis catholicæ ex indubitatis atque evidentibus, & firmare ambigua, & latentia declarare:* non verò, *quemadmodùm calumniantium hæreticorum mos eſt ex dubiis & obſcuris quæ certa & manifeſta ſunt malè interpretari.*

Hanc Regulam ſecuti ſunt Doctores Duacenſes, in Indice librorum ex- CXXVI Duacenſium judicium de Ratramni libro. purgatorio ita ſcribentes de Ratramni libro, de quo agimus. *Nihil reprehenſibile in eo eſt præter obſcuritatem elocutionis hominis, & vocum quarumdam ſententiarumve ineptam vel uſurpationem, vel interpretationem: quæ ſi ſcholio marginali, aut præfixo, aut ſubjuncto exponerentur; & ſenſus & ſcopus Auctoris judicarentur. Denique quædam videntur ab hæreticis aſſuta ſub libri finem. Ex ſcripturis & Patrum monumentis probat in Euchariſtia figuratum quiddam agnoſcendum diſtinctum à Chriſto. Docet catholicam tranſſubſtantiationem. Quapropter quæcumque alia de differente corpore, figura, imagine, potentia, virtute loquitur, non ſunt calviniſticè accipienda de energia & vi Euchariſtiæ: ſed de eo, quod per omnipotentiam Dei effectum ſit intrinſecùs; deque Deo ipſo omnipotente, ut ſe ſe declarat in fine prioris quæſtionis. Porrò duo illa difficillima, partim quòd videtur ſenſiſſe, non magìs Chriſti Corpus in Euchariſtia eſſe quàm populi, & quod in myſterio geritur in Eccleſia, non poſſe Deum dici; de externa ſpecie ſunt item accipienda, cùm toties verum Chriſtum poſt conſecrationem aſſeveret, & tranſubſtantiationem doceat: vel ſunt ab Hæreticis inſerta atque aſſuta.* Hæc genuina Doctorum Duacenſium cenſura, quam vellem ut ſequerentur alii Catholici Doctores: ut certè ſecuti ſunt hoc ſæculo Scriptores non pauci, ex quibus eſt Miræus in notis ad Sigeberti librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis, & Mauguinus in Apologia Gotheſcalci. Scio Bertrami librum in Indice juſſu Clementis octavi edito repudiatum, & in ſecundam claſſem relatum. At cùm hæc claſſis continet libros, *qui propter doctrinam quam continent non ſanam, aut ſuſpectam, aut quæ offenſionem etiam in moribus tantùm fidelibus afferre poteſt, rejiciuntur, etiamſi auctores à quibus prodiêre, ab Eccleſia numquam deſcierint;* nihil indè in Ratramni fidem inferri poteſt, niſi quòd ob duriores quaſdam & obſcuriores ſententias, ſuſpectam doctrinam viſus eſt continere.

Ceterùm ut ad id unde digreſſus ſum, me referam, quod in hac poſte- CXXVII riori parte contendit Ratramnus, Corpus Chriſti Euchariſticum non eſſe idem quod ex Maria Virgine natum eſt; nequaquam officit catholicæ veritati: cùm hæc quæſtio maximè ſita ſit in modo loquendi, non in re ipſa, ut ſuperiùs demonſtravi. Neque enim Ratramnus eam alio modo intellexiſſe videtur, quàm Herigerus & alii realis præſentiæ & converſionis defenſores; ſiquidem utrorumque eadem ferè ſunt argumenta, & Herigerus ipſe numquam alio modo Ratramnum intellexit. Certè Ratramnus ipſe qui in poſte-

riori parte negat, Corpus Euchariſticum eſſe idem quod paſſum eſt, id non obſcurè admittit in priori parte circa medium his verbis : *Sicut ergo paullò antè quàm pateretur, panis ſubſtantiam & vini creaturam convertere potuit in proprium corpus, quod paſſurum erat, & in ſuum ſanguinem, qui poſt fundendus exſtabat, ſic etiam &c.* Cùm ergo hunc loquendi modum aliquando admittat Ratramnus, aliquando rejiciat; manifeſtum eſt eam controverſiam in modo loquendi hæſiſſe. Neque verò mirum videri debet, veteres illos ante invectas damnataſque in Euchariſtiam hæreſes, cùm primùm philoſophari hac de re Theologi cœperunt; non ita accuratè aliquando fuiſſe locutos de quæſtionibus accidentariis, tametſi in veri corporis, veræ præſentiæ & converſionis confeſſione omnes convenirent. *Improbatio quippe hæreticorum facit eminere quid Eccleſia ſentiat, & quid habeat ſana doctrina*, inquit Auguſtinus in lib. 7. Confeſſionum cap. 19. Optandum quidem fuiſſet, ut de modo quo Chriſti Corpus eſt in Euchariſtia, non fuiſſent agitatæ quæſtiones, cùm *modus ejuſmodi* ſit, ut loquitur Johannes Damaſcenus, *ut nulla ratione indagari queat*. Sed quando huc ſe ſemel intruſit humana Philoſophia, ſimul exortæ ſunt lites infinitæ, quibus reprimendis utilius fuiſſet vacaſſe Theologos, quàm iis dirimendis & explicandis. Ceterùm nemini incredibile videbitur, quòd tantopere diſceptârit Ratramnus cum aliis de hoc modo loquendi, ſi animo recogitet, eum hæreſeos inſimulaſſe Monachum quemdam, qui animam in univerſis hominibus eamdem eſſe aſſerebat, ut inferiùs videbimus, quod modò ſub diſtinctione Philoſophi docent.

I V.

CXXVIII *Ratramni liber quo tempore ſcriptus.* SUpereſt inveſtigandum, quo anno librum ſuum ſcripſerit Ratramnus: quod difficile eſt accuratè definire. Crediderim id factum eodem tempore, quo Johannes Scottus ſuum edidit. Quippe veriſimile eſt, Carolum Calvum, cùm de Euchariſtiæ Sacramento exortæ eſſent diſputationes, iſtud argumentum eodem tempore ambobus illis auctoribus tractandum propoſuiſſe. Atqui Johannes ſuum vulgaverat ante annum DCCC. LIX., ut patebit ex iis quæ mox dicturus ſum.

CXXIX Antequàm Ratramnum dimittamus, paucis agendum eſt de inſcriptione vulgata & de integritate editionum libri ejus, quæ hactenus factæ ſunt. In editis libris habetur hic titulus : *Præfatio ad Carolum Magnum Imperatorem*. Ratramnus non videtur hujus inſcriptionis auctor, tum quia Carolus, quando hic liber ſcriptus eſt, nondum erat Imperator : tum quia in pervetuſto codice Laubienſi alia legitur in hunc modum : *Incipit liber Ratramni de Corpore & Sanguine Domini*. Deinde incipit contextus: *Juſſiſtis Glorioſe Princeps* &c. Quidam priorem titulum rejiciunt ob eam rationem, quòd Carolus Calvus appellatur *Magnus*. At alia exempla non deſunt, in quibus hoc elogium huic Regi tribuitur, utì alibi demonſtro.

CXXX Ad integritatem editionum hujus libri quod attinet, exemplum Codicis Laubienſis contuli cum vulgatis, in quibus ſana eſt lectio præterquàm in aliquot locis mendoſis, quæ ope exemplaris Laubienſis optimæ notæ reſtitui. Attamen ſub libri finem habetur unius voculæ diſcrimen, quod alicujus momenti eſſe videtur; Nam ubi in editis legitur, *Addimus etiam quòd iſte panis & calix, qui Corpus & Sanguis Chriſti nominatur*, in codice Laubienſi, qui integerrimus eſt, additur *& exiſtit*. Neque tamen id mala fide omiſſum dicere velim

velim à primis editoribus hæreticis: cùm ferè in aliis, ut dixi, non appareat mala fides. Alias emendationes hic omitto.

§. VIII.

De Johanne Scotto, ejuſque libro de Corpore & Sanguine Domini.

RAtramno Johannem Scottum ſeu Erigenam proximè jungit cauſa & tempus. Hunc ſcripſiſſe librum de Corpore & Sanguine Domini ſuperiùs oſtenſum eſt. Scripſiſſe verò *precario* ſeu rogatu *Caroli Magni*, id eſt Caroli Calvi, tradit Berengarius in epiſtola ad Richardum Abbatem. Nunc de ejus fide & doctrina, de adverſariis, de tempore ſcripti libri, & de aliis ejus opuſculis agendum eſt. CXXXI

CXXXII *Johannis doctrina de Euchariſtia.*

Qualem doctrinam Johannes in libro de Euchariſtia tradiderit, non ex propria operis lectione, quod excidit, ſed ex aliorum teſtimoniis colligere licet. Plures in Johannem & Prudentium accuſationes refert Hincmarus in lib. de Prædeſtinatione cap. 31. quibus commemoratis hæc ſubdit: *Sunt & alia, quæ vocum novitatibus delectantes, unde ſibi inanes comparent rumuſculos, contra Fidei Catholicæ veritatem dicunt: videlicet quòd trina ſit Deitas: quòd Sacramenta altaris non verum Corpus & verus Sanguis ſint Domini, ſed tantùm memoria veri Corporis & Sanguinis ejus: quòd Angeli ſint corporales: quòd anima hominis non ſit in corpore: quòd non alia pæna ſint infernales, niſi tormentalis memoria conſcientiæ peccatorum*. Si unum aut alterum excipias, alii ferè errores habentur in Johannis libris de Prædeſtinatione, & de naturis: nec dubito quin eidem etiam Hincmarus tribuat errorem prædictum de Sanctiſſimo Sacramento, neque enim ulla cauſa eſt, cur in Prudentium, Tricaſſinum Epiſcopum, rejiciatur: cùm nihil ejus hac de re ſcriptum habeamus præter id quod legitur in ſermone de ſancta Maura, ex quo eum rectè de Euchariſtia ſenſiſſe non obſcurè colligitur. Is cùm à Maura indumentum lineum, quo *inter ſacra Miſſarum ſollemnia* indueretur, accepiſſet; *Dominici Corporis Sacramentum*, inquit, *cum raro devotionis butyro tractabam, quando veſtem contulit memoratam; ſinè lactucis agreſtibus agnum edebam, ſinè pane lacrymarum ad panem accedebam Angelorum --- Non abſcondam ampliùs, Domine, miſericordiam tuam à conſilio multo: narrabo altiſſima quæ feciſti magnalia per famulam tuam Mauram. Nam receptum indumentum ſtatim illius antiquæ virgæ virtutem habuit, & aquam copioſam de me duriore quàm petra produxit: quantæque poſteà efficaciæ fuerit, quotiens eo plures noſtrûm inter ſacra Miſſarum ſollemnia ſunt induti; quod tam notum eſt & expertum, commemorare & diſplicet pro titillatione inanis gloriæ more fragilitatis humanæ, & placet pro Deo & Dei laude*. Tanta lacrymarum & devotionis ubertas non facilè caderet (ut puto) in eum, qui nihil niſi panem in Miſſa tractari crederet. Ergo veri ſimillimum eſt (ut dixi) hunc errorem ab Hincmaro Johanni adſcribi. Huc ſpectare videntur etiam Annales Bertiniani ad annum DCCC.LV. quo anno *multa catholicæ Fidei contraria in regno Karli, ipſo quoque non neſcio* (nam Johannes ab eo provocatus ſcripſerat) *concitata* dicuntur. Accedit quòd Johannis liber de Euchariſtia flammis addictus eſt à Patribus Synodi Vercellenſis, ſcilicet ob errores, quos

Berengarius indè hauſerat, & eo auctore propugnabat. Aſcelinus in epiſtola ad Berengarium tradit, Johannem ipſum *toto niſu, totaque intentione eò tendere, ut perſuadeat, hoc quod in altari conſecratur, neque verè Corpus, neque verè Chriſti Sanguinem eſſe*. Aſcelinus in eadem epiſtola (ut id obiter dicam) VVillelmum quemdam à Berengarii cenſura vindicat circa neceſſitatem communionis Paſchalis : quem VVillelmum eſſe puto illum, cui Anaſtaſius Monachus litteras ſuas inſcribit in notis Acherii noſtri ad Vitam Lanfranci. Nam in codice mſ. qui nunc eſt venerabilis viri Claudii Jolii Cantoris Eccleſiæ Pariſienſis, ubi in editis legitur in titulo, *Domino Giraldo Abbati*, in Joliano exemplari ſcriptum eſt, *Domino VV.* & in contextu, *Pater VVillelme*, non *Gerarde*, ut in vulgatis. Quis verò fuerit Anaſtaſius iſtius epiſtolæ auctor, quiſve VVillelmus Abbas, an Cormelienſis, de quo in vita & epiſtolis Lanfranci, aliàs expendemus.

CXXXIII Johannes Scottus ſuum de Euchariſtia errorem non tulit impunè. Id ipſum ſiquidem nonnulli Catholicorum, præter Hincmarum & Radbertum, ſcriptis editis reprehenderunt. Hos inter invenio Adrevaldum Floriacenſem Monachum, qui veterum Patrum ſententias collegit *de Corpore & Sanguine Chriſti contra ineptias Johannis Scotti*, hic enim eſt titulus ipſius libri. Nec quemquam moveat, quòd graviſſimum errorem Adrevaldus *ineptias* molliori vocabulo appellet. Eadem enim voce uſa eſt Eccleſia Lugdunenſis in libro edito *adversùs ineptias & errores* ejuſdem Johannis de Prædeſtinatione : & quam Stercoraniſtarum *blaſphemiam* Herigerus, poſteà *ineptiam* vocat cap. 6. Berengarius item Paſchaſii *ineptiam* eodem ſenſu ſuggillat in epiſtola ad Richardum Abbatem. Guitmundus verò ipſius Berengarii errores *nugas* dicit initio libri primi. Quid in Euchariſtiam peccaverit Johannes, ex Adrevaldi collectaneo libello non ſatis intelligitur : tum quia iſte libellus, quem in Spicilegii tomo 12. habes, integer eſſe non videtur : tum quia meras ferè Patrum ſententias refert nulla addita expoſitione. Sed tamen ex illis ſententiis innoteſcit eò ſpectare hominem, ut probet Chriſti Corpus & Sanguinem in Euchariſtia verè contineri. Hunc Johannis errorem forſan arguit Nicolaus Papa I., qui cùm reſciviſſet Dionyſii libros ab eo in Latinum eloquium translatos, eos ad ſe mitti rogat epiſtolâ ſcriptâ ad Carolum Calvum, ut ſcilicet verſio illa examinaretur, *præſertim cùm Johannes*, inquit Pontifex, *licèt multa ſcientiæ eſſe prædicetur, olim non ſanè ſapere in quibuſdam frequenti rumore diceretur*.

CXXXIV *Tempus conditi libri.* Tempus libri ab Johanne ſcripti colligimus ex prælaudato Hincmari teſtimonio in libro de Prædeſtinatione : qui liber Carolo Regi directus eſt anno DCCC. LIX., ut diſertè habet Hincmarus ; adeóque veriſimile eſt, Johannis librum paullò ante iſtud tempus conditum fuiſſe.

CXXXV *Alia ejus opera.* Præter hunc librum Johannes duos edidit de Prædeſtinatione ; quinque περὶ φυσέων ſeu de naturis ; item alium de viſione Dei, præter verſionem librorum Dionyſii de Græco in Latinum ; itidemque Scholiorum S. Maximi in quædam loca Gregorii Nyſſeni. Duo libri de Prædeſtinatione typis vulgati ſunt : reliqui adhuc in Bibliothecis latent. Et quidem libros de naturis continent duo codices Monaſterii Corbeïenſis, Auctoris ætate ſcripti, abſque Auctoris nomine : qui libri in Provinciali Synodo ab Archiepiſcopo Senonenſi ejuſque Suffraganeis ſub initium Sæculi XIII. damnati ſunt, confirmante Honorio Papa tertio anno MCC.XXV., ut ex Alberici Chronico mſ. obſervavit eruditus vir Pariſius in reſponſionis ſuæ de Johannis Scotti libro capite ultimo. Librum de viſione Dei ego deprehendi in mſ. codi-

Digitized by Google

codice Claromariſcenſi prope Audomaropolim, cum hoc titulo & initio: *Tractatus Johannis Scotti de viſione Dei. Omnes ſenſus corporei ex conjunctione naſcuntur animæ & corporis* &c. In eo tractatu Auctor idem argumentum tractat (ſi bene recolo) quod Lupus Abbas Ferrarienſis in epiſtola 30. ad Gotheſcalcum Monachum Orbacenſem. Scholia in Maximum ex codice Cluniacenſi accepi à Reverendiſſimo Patre Petro Simone Superiore Generali Congregationis Cluniacenſis.

Nunc locus poſtulat ut inquiramus, an Johannes Scottus idem ſit atque Johannes Abbas Æthelingiæ, & qui Martyr colebatur in Cœnobio Malmeſburienſi apud Anglos. Hoc argumentum, quod copiosè & eruditè jam tractavit mox laudatus Pariſius, doctiſſimus Canonicus Regularis Ordinis S. Auguſtini Congregationis Gallicanæ; hoc in tomo perſequimur, nempe in elogio Johannis Æthelingiæ Abbatis, quem à Johanne Scotto diſtinguimus tribus argumentis. Primum eſt, quòd hic (ut cognomen ipſum indicat,) *Scottigena* fuit, teſte Hincmaro, id eſt *genere Scottus*, uti explicat Nicolaus Papa I. at Johannes Æthelingiæ Abbas Ealdſaxo ex Aſſero in Vita Ælfredi Regis, non *Eaſtſaxo*, ut quidam interpretantur. Ealdſaxones porrò *antiquos* Germaniæ *Saxones* eſſe probat idem Aſſerus præter alios: cùm *Eaſtſaxones* ſint Anglo-Saxones Orientales. Alterum argumentum eſt, quòd Johannes Æthelingiæ Abbas, Presbyter ac Monachus exſtitit, non Johannes Scottus. Tertium, quòd ille ab Ælfredo in Angliam accitus ſit doctrinæ cauſâ, non Johannes Scottus, qui in Francia perſeveráſſe videtur. Hæc fuſiùs differemus in Elogio Johannis Æthelingienſis Abbatis, ubi Johannem Scottum à Malmeſburienſi illo vulgato Martyre ſecernendum eſſe demonſtrabimus. Jam tandem ad Ratherium (quod ultimum caput eſt de rebus Euchariſticis) progrediamur. CXXXVI *Johannes an Abbas Æthelingiæ, & Martyr.*

§. IX.

De Ratherio Epiſcopo Veronenſi.

Ratherium Veronenſem Epiſcopum Calviniſtæ ſuis partibus vindicare conantur, ſed obtorto collo, ut ſolent. Quæ ad id probandum affert Auctor Euchariſticæ Hiſtoriæ, Calvinianus Miniſter, adeò infirma ſunt, ut refutatione non indigeant. Revincendæ calumniæ ſufficiet una Ratherii epiſtola Patricio Sacerdoti inſcripta: cui interroganti, cur in quadam hebdomada Miſſam non celebraſſet Ratherius; cùrve *in vigilia Circumciſionis* Domini, balneo corpus abluiſſet: reſpondet id ſe feciſſe, quò purior ad ſacra myſteria accederet. Dein occupatâ objectione ſubdit: *Sed fortè tranſitoriè accipis, aut etiam figuratè te dicere putas, dum accipienti loqueris? „ Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti propitietur tibi in vitam æternam „: Quod ſi ita eſt, cæcitas tui intellectûs magis eſt dolenda & inſtruenda, quàm miranda & irridenda: qui ſcilicet præſumtionis foveam declinare neſciens, frequentare quod ignoras cujus virtutis ſit, minimè ceſſas. Sed credo frater, quia ſicut in Cana Galilææ vinum Dei imperio verum & non figurativum fuit ex aqua factum: ita iſtud Dei benedictione vinum verus & non figurativus efficitur Sanguis, & caro panis. Quòd ſi ſapor idem manet, & color ita ſe haberi diſſuadet; propono tibi aliud.* Poſteà factâ comparatione hominis formati ex limo, addit: *Ita ergo & hic manente colore* CXXXVII

atque

atque ſapore eadem ſapientia operante veram carnem & Sanguinem, quod percipis eſſe credes. Integram epiſtolam vulgavit noſter Acherius in tomo 12. quæ una ſufficit ad aſſerendam Ratherii fidem; qui licèt ad ſæculum decimum pertineat, hîc tamen vindicandus fuit ut in loco, uti etiam Herigerus Abbas Laubienſis, de quo ſuperiùs actum eſt.

CXXXVIII Hæc ſunt quæ de Euchariſticis controverſiis ſæculo nono exortis obſervaſſe mihi contigit, utinam non vacuo labore. In his omnibus tametſi cum ſumma religione verſari conatus ſum, vereor tamen, ne qua non ſatis ad veritatis regulam accurata mihi etiam nolenti exciderint: quæ quidem de indictis eſſe volo, & catholicæ Eccleſiæ cenſuræ lubens ſubjicio.

CAPUT II.

De Gotheſcalci fortuna & turbis ab eo excitatis.

CXXXIX *Gotheſcalcus Monachus Orbacenſis.* NOn minùs procelloſa fuit cauſa Gotheſcalci Monachi Orbacenſis, quæ ſæculo noſtro magna animorum contentione recruduit. Fuit is, ut nomen ipſum indicat, origine Germanus aut Alamannus, altero nomine Fulgentius dictus, teſte VValafrido Strabo in carmine laudatorio ad ipſum. Sunt qui puerum in Augienſi apud Alamannos Monaſterio educatum tradunt, & indè jam adoleſcentem ad Orbacenſe translatum, qui locus eſt Provinciæ Remenſis in diœceſi Sueſſionenſi. Iſtic ſub Bavone Abbate multam dedit operam legendis ſanctorum Patrum libris, maximè Auguſtini, cujus ſententias teſte Hincmaro, totas dies memoriâ proferre ſolitus erat.

CXL *In Italia ſeſis lites.* Romam peregrinationis causâ profectus ſub annum DCCC.XLVI., Sergio Pontifice; in reditu adiit Eberardum Comitem, unum è primis Lotharii Auguſti Optimatibus in Italia, apud quem Eberardum aliquantiſper hoſpitatus eſt. Ut erat multa lectione præditus, factum eſt, ut ſive in publicis concionibus, ſeu in privatis colloquiis, quædam miſceret de Prædeſtinatione, quam docebat geminam eſſe, ſcilicet Bonorum ad vitam, & Malorum ad interitum, id eſt ad damnationem, ad æternæ mortis ſupplicium, ad mortem ſempiternam, ut ejus verbis explicat Hincmarus in libro de Prædeſtinatione cap. 5. Id ubi rumore vulgante comperit Rabanus, jam Archiepiſcopus Moguntinus, literas dedit ad Eberardum, in quibus hæc verba legimus. *À Rabano correptus.* *De cetero quoque, quia divulgatum in iſtis partibus conſtat, quemdam ſciolum, nomine Gotheſcalcum, apud vos manere, qui dogmatizat, quòd prædeſtinatio Dei omnem hominem ita conſtringat, ut etiam ſi quis velit ſalvus fieri, & pro hoc fide recta atque bonis operibus certet, ut ad vitam æternam per Dei gratiam veniat; fruſtra & incaſſum laboret, ſi non eſt prædeſtinatus ad vitam, quaſi Deus Prædeſtinatione ſua cogat hominem interire qui auctor eſt ſalutis noſtræ, non perditionis. Et jam hinc multos in deſperationem ſuimet hæc ſecta perduxit, ita ut dicant: Quid mihi neceſſe eſt pro ſalute mea & vita æterna laborare? quia ſi bonum fecero, & prædeſtinatus ad vitam non ſum, nihil mihi prodeſt: ſi autem malum egero, nihil mihi obeſt; quia prædeſtinatio Dei me faciet ad vitam æternam pervenire.* Tum oppoſitis Auguſtini quibuſdam teſtimoniis, in fine Comitem monet, prohibeat Gotheſcalcum ab hac ſecta, ne hac licentia in prædicando

Digitized by Google

do ſcandalum fiat infirmis. Litteræ datæ ſunt X. *Kal. Maii* apud Ughellum, anno (ut puto) DCCC. XLVIII., cum nondum anno ſolido ſedem ſuam Rabanus occupaſſet, qui eodem tempore alias etiam ejuſdem argumenti dedit ad Notingum Veronenſem electum.

Ital. Sac. tom. 3. col. 696. & ſeqq.

CXLI
Moguntiæ ab eo damnatus.

His literis pulſatus Gotheſcalcus Eberardi ædibus exceſſit: tum peragratis Norico, Suevia, & aliis quibuſdam Germaniæ partibus, (Noreïam, Pannoniam & Dalmatiam ſuggerunt Annales Bertiniani) Moguntiam tandem acceſſit. Id ubi comperit Rabanus, qui hominem ex fama noverat, ſtatim Moguntiæ Synodum indixit, celebravitque anno DCCC. XLVIII. circiter Kalendas Octobris, Ludovico Rege præſente. Tum Rabano atque Synodo Gotheſcalcus *libellum ſui erroris porrigens*, ut habet Hincmarus de Prædeſtinatione cap. 2., *damnatus cum literis Synodalibus ad Remorum Metropolim eſt remiſſus*. Id ſignantiùs explicat Hincmarus in cap. 5. ubi ait. Gotheſcalcum *librum ſuæ viroſæ conſcriptionis* Archiepiſcopo Rabano porrexiſſe, ejuſque librum reprehendiſſe, *in quo poſitum reperit, quòd impii ſive reprobi non ſint divinitus ad damnationem prædeſtinati:* itemque *chartulam ſuæ profeſſionis* eidem Rabano obtuliſſe. Quas ſynodicas dicit literas Hincmarus in cap. 2. eaſdem ibidem, ſed nomine tantùm Rabani poſt Synodum ſcriptas refert, quarum hæc ſumma eſt: „ nempe quemdam gyrovagum Monachum, nomine *Gotheſcalc*, qui ſe aſſerebat Sacerdotem in Remenſi Parochia ordinatum, de Italia veniſſe Moguntiam; novas ſuperſtitiones, & noxiam doctrinam de Prædeſtinatione Dei introducere & populos in errorem mittere, dicentem, quòd prædeſtinatio Dei ſicut in bono ſit, ita & in malo. Qua de opinione hominem in Synodo Moguntina correptum, at incorrigibilem repertum, annuente atque jubente Ludovico Rege damnatum ad Hincmarum mitti, quatenus eum recluderet in Parochia ſua, & non ſineret eum ampliùs errorem docere, & ſeducere populum Chriſtianum „. Literis acceptis Hincmarus Gotheſcalcum ſiſti juſſit in Synodo apud Cariſiacum habita anno DCCC. XLIX. in qua iterum accuſatus, cùm à ſententia ſua revocari non poſſet, iterum damnatus eſt judicio (ut legitur) tredecim Epiſcoporum, duorum Chorepiſcoporum, & Abbatum quorumdam, quos Hincmarus commemorat in lib. de Prædeſtinatione cap. 2., in quibus Paſchaſius Radbertus Abbas unus erat. Hinc eſt quòd hic in lib. 8. in Matthæum, Gotheſcalcum vellicat his verbis. *Quapropter ſcire certò debemus, quotiens aliquis perit, non ex Prædeſtinatione Dei, ut quidam malè ſentiunt, neque ex voluntate Patris perit, ſed proprio ſuo peccato juſtoque Dei judicio*. Quæ apud Sirmundum prædictæ Synodo ſubjiciuntur capitula quatuor, de unica Prædeſtinatione, de libero arbitrio, de voluntate Dei ſalvandi omnes homines, & de redemtione omnium hominum per Chriſtum; in Cariſiacenſi altera Synodo edita ſunt anno DCCC. LIII. & quidem poſt Sueſſionenſem, ut conſtat ex Annalibus Bertinianis.

Cariſiaci iterum damnatus.

CXLII
Altumvillare retruditur.

In priori Synodo Cariſiacenſi Sacerdotii gradus Gotheſcalco abrogatus, decreta in eum verberum pœna, ſtatutumque, ut in Monaſterium Altumvillarenſe ſub Alduini Abbatis cuſtodia retruderetur. Neque enim Hincmarus ſatis fidebat Rothado Sueſſionenſi Epiſcopo, eam ut ipſi curam committeret. Recluſus in carcere Gotheſcalcus, non ſic tamen principio artatus eſt, ſeu indulgentiâ Hincmari, ſeu commiſeratione Alduini Abbatis, ut libris & calamo eſſet ipſi penitus interdictum. Edita eſt tum ab eo Confeſſio duplex, brevior una; altera prolixior. Hinc factum eſt, ut quidam ſua ſponte, alii Caroli Calvi aliorumque hortatu, de capitulis in poſteriori Synodo Cariſiacenſi ab Hincmaro conditis ſcripſerint. Ratramnus in primis Gotheſcal-

Confeſſionē duplicem edit.

ſcal-

ſcalcum duobus libris Carolo Regi oblatis defendendum ſuſcepit: cui rogatu

Prudentius ei favet. VVenilonis Senonum Archiepiſcopi acceſſit Prudentius Tricaſſinus Epiſcopus, (tametſi priùs Hincmari partibus faviſſet) duobus libris (quos Recapitulationem & Correctionem vocat) editis adversùs Johannem Scottum, qui juſſu Hincmari Remenſis & Parduli Laudunenſis Epiſcoporum quæſtiones agitatas tractaverat, uti & Amalarius. Libellis ultrò citróque ventilatis Hincmarus epiſtolam ſcripſit ad Recluſos ſeu Monachos diœceſis ſuæ, ut eos à ſententia Gotheſcalci avocaret.

CXLIII Rabano improbante. His acceptis Rabanus jam ſenio & morbo confectus, epiſtolam direxit ad Hincmarum, in qua Prudentium arguit, quòd in epiſtola ad ipſum Hincmarum, & Pardulum ſcripta, geminam Prædeſtinationem tueretur, tametſi Deum peccati auctorem negaret, qua in re à Gotheſcalco recedere ipſum credit. Hinc eſt, quòd annales Bertiniani ad annum DCCC. LXI., quo Prudentii, alio nomine Galindonis dicti, obitum reponunt, eum ſugillant, „ quòd cùm ante aliquot annos Gotheſcalco Prædeſtinatiano reſtitiſſet, pòſt „ felle commotus contra quoſdam Epiſcopos ſecum hæretico reſiſtentes, non „ modica inter ſe diverſa, & Fidei adverſa ſcriptitarit „. Ex quo intelligas, quàm malè audierit geminæ prædeſtinationis vocabulum, cùm apud alios, tum maximè apud Rabanum: qui iteratis literis Hincmarum hortatur, ut Gotheſcalcum à ſcribendo compeſcat; mirari ſe, *quòd iſtum noxium virum*, hoc eſt Gotheſcalcum, qui nec Monachi votum, nec ſacri Ordinis ritum,

& Communionem Gotheſcalco negante. neque *prædicandi officium* legitimè obſervavit, ſcribere aliquid permiſiſſet: denique ſe nolle eſſe auctorem, *ut Communio ei tribuatur*: ad hæc obſtupeſcere, quòd homo erroneus petat examen ignis, paratus ſubire coram omnibus quatuor dolia aqua ferventi & oleo plena *ad probandam ſuam ſectam*. In Gothe-

Libri ultrò citróque editi. ſcalcum Amolo Lugdunenſis Pontifex ſcripſit, eodemque tempore Florus ejuſdem Eccleſiæ Diaconus: qui tamen poſteà, auctore Pontifice Remigio Amolonis ſucceſſore, humaniùs de Gotheſcalco ſenſiſſe fertur, cùm aliquid minùs ſiniſtrum accepiſſet de ejus doctrina.

CXLIV Remigius ſiquidem jam dictus, mox ut ſedem Lugdunenſem iniit poſt Amolonem, adjuncto Ebbone Gratianopolitano edidit libellos duos, unum de tribus capitulis, Hincmari ſcilicet & Parduli: alterum de tenenda veritate Scripturæ contra capitula poſterioris conventus Cariſiacenſis: quos Synodi Valentina anno DCCC. LV., & Lingonenſis anno DCCC. LIX. confirmarunt, approbante Nicolao Papa. Acceſſit etiam Lupus Abbas Ferrarienſis, unus omnium modeſtiſſimus, qui fervente controverſia librum de tribus quæſtionibus edidit, cùm comperiſſet *primùm in Italia, deinde in Gallia, ſi non concuti Fidem, turbari certè quorumdam intentionem, quòd de libero Arbitrio, & Prædeſtinatione bonorum & malorum, ac de Sanguinis Domini taxatione hactenus inaudita jactarentur*. Dein Caroli mandato mentem ſuam iterum aperire juſſus, Collectaneum de tribus quæſtionibus compoſuit: quo in utroque opere rectè catholicam ſententiam explicat, ſicuti etiam in epiſtola ad Hincmarum.

CXLV Nicolaus ſcribit ad Hincmarum de Gotheſcalco. Gotheſcalcus interim dum omnes aut pro eo, aut contra eum decertant, in artiſſima cuſtodia detinetur, venitque in notitiam Nicolai Papæ primi ipſum duriùs tractari. Indignatum ob id Pontificem lenire ſtuduit Hincmarus, ſcriptis literis, quibus ſignificabat, ſe curaſſe ut neceſſaria omnia benignè homini ſuppeditarentur; at eum his præfractè uti nolle. Cùm jam Gotheſcalcum deficere cernerent Altivillarenſes Monachi, conſulunt Hincmarum, quid facto opus eſſet, ſi ipſum morti proximum fore contingeret,

geret. Reſcripſit, non niſi reſipiſcenti Viaticum concedendum. Sic Gotheſcalcus ſilere, ac ſententiam refutare juſſus, ſed nolens, abſque ſubſidiis Chriſtianæ religionis in ergaſtulo diem obiit circiter annum DCCC. LXVIII. Eo mortuo exſtincta fuiſſe videtur hæc procella, quæ ab Hiſpania ſub finem ſæculi VIII. initium duxit, ut Hadriani Pontificis epiſtolæ teſtantur. Qui ſine Viatico moritur. *Hadriani epiſt. 95. 96. 97. Cod. Carol. in tom. 3. Cheſnii.*

CXLVI Hic finis miſerabilis iſtius Monachi, cui Fulgentii cognomen ideò arriſiſſe, aut certè ab aliis tributum eſſe puto, quòd ſuam de gemina prædeſtinatione ſententiam maximè tueretur auctoritate S. Fulgentii ex libris de duplici Prædeſtinatione ad Monimum, teſte Hincmaro in lib. de Prædeſtinatione cap. 3. ubi hoc Fulgentii dictum non probat, obſervatque ejus elogium ab antiquis inter ſcriptores Eccleſiaſticos fuiſſe prætermiſſum; nec tamen eum ſibi videri *per omnia improbabilem*, quoniam *in reprobandorum deſcriptione* illum non reperiebat. Forſan non legerat Hadriani Papæ primi epiſtolam ad Hiſpaniæ Epiſcopos, qua in epiſtola Pontifex beati Fulgentii de hac quæſtione ſententiam & explicationem ex alio loco laudat. Idem Hincmarus in cap. 14. Gotheſcalci *Scholam dyſcolam* hortatur, ut cum ipſo Fulgentio agnoſcant *prædeſtinationem ſemper in bono*; & cap. 15. ſubdit non ſufficere quod dicunt, *Deum prædeſtinaſſe reprobos ad interitum, non ad peccatum: cùm nonniſi per peccatum*, inquit, *perveniri valeat ad interitum*: His quidem verbis eorum ſententiam *colore* mutari, non *odoris atque ſaporis intelligentiâ*. Et id quidem ita diſtinxit Gotheſcalcus in duplici confeſſione. Nam in priori ait, dæmones reprobosque *propter præſcita futura mala merita prædeſtinatos ad mortem ſempiternam*, & in prolixiori profitetur, Deum *prædeſtinaſſe tantummodo bona, non mala; & quos præſcivit per ipſorum propriam miſeriam in damnabilibus perſeveraturos eſſe peccatis, illos prædeſtinaſſe ad interitum*. Verùm hæc ſubdolè dici cauſabatur Hincmarus, ideóque prædeſtinatos ad interitum dici non probabat, *quia hoc poſito conſequens arbitrabatur, ut etiam ad peccatum prædeſtinati crederentur, qui error fuit veterum prædeſtinatianorum*, inquit eruditiſſimus Sirmundus in Hiſtoriæ Prædeſtinatianæ capite ultimo. *ibid. epiſt. 97.*

CXLVII Eodem ſæculo orta eſt non abſimilis, ſed non ita fervens de Trina Deitate contentio. Delenda ex hymno Martyrum hæc verba, *Te Trina Deitas*, cenſebat Hincmarus, ne tres Dii induci viderentur. Repugnabat Gotheſcalcus cum Ratramno. Hinc arrepta occaſione Hincmarus Gotheſcalcum traducit, quaſi triplicis divinitatis aſſertorem: quo etiam nomine Hæreticus audit apud nonnullos, tametſi hanc conſecutionem totis lacertis à ſe amoliri conatus eſt Gotheſcalcus, ut ex ejus verbis ab Hincmaro relatis colligitur. Sic ferè in verbis homines plerumque inchoant ludos, qui paullatim in exitiales pugnas deſinunt. Quæſtio de Trina Deitate.

CXLVIII Scio non defuiſſe hoc ſæculo, qui Gotheſcalcum in omnibus perpurgatum velint: ſed hæc extra meas metas. Gotheſcalci doctrina de gemina Prædeſtinatione, an fuerit ſana, nec ne, hîc non diſputo, at quid hæc in aures vulgi effundere competebat Monacho, prohibentibus Epiſcopis? Immo ſi nihil ſubdoli in ejus mente latebat, tantumne intererat rei Chriſtianæ incumbere in vocabulum Prædeſtinationis malorum ad interitum, ſi modò aliis verbis Catholica ſententia teneretur? aut demum quid hac de re tempeſtates ciere neceſſum erat cum vulgi ſcandalo & offenſione? *Facile eſt enim, immo & utile, ut taceatur aliquid verum propter incapaces*, inquit Auguſtinus in libro de dono perſeverantiæ cap. 16. *maximè ſi timendum indè ſit, ne pejores faciamus eos, qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores, qui nobis aliquid tale tacentibus doctiores quidem non fiunt, ſed nec pejores* Gotheſcalcus meritò improbatus.

 fiunt,

ſunt. Scio Auguſtinum in cap. 14. probare, ut Prædeſtinationis doctrina etiam rudi populo nonnumquam prædicetur. At Prædeſtinationem bonorum intelligit, non malorum ad mortem, quam verbis minùs crudis explicari fas erat. Meritò proinde à Rabano reprehenſus eſt Gotheſcalcus, quòd *nec ſacri Ordinis ritum, neque prædicandi officium legitimè obſervavit*. Certè Gotheſcalcus paullò jactantior & audacior fuiſſe videtur, atque inutilium quæſtionum ſectator, ut patet ex Lupi Abbatis epiſtola 30. ubi ejus nimiam impetiginem reprimit. Quæſierat ab eò Gotheſcalcus, num Beati poſt reſurrectionem oculis corporeis Deum viſuri eſſent. Quid ad hæc Lupus? *Ni veritus fuiſſem*, inquit, *ut me ab obſervatione caritatis averſum, nullius flecti precibus putando, eamdem caritatem offenderes; etiam nunc ſilentii latebras fovens, nihil ad ea quæ conſuluiſti, reſpondiſſem; duabus videlicet ex cauſis: alterâ: ne otio tuo materiam exercendi ingenii vel imminuerem, vel detraherem: alterâ, ut habita conſideratione illorum, quos ſuper eadem quæſtione te ſollicitâſſe olim cognovi, mediocritatem meam non præjudicare quorumdam excellentiæ æſtimatione propria comprobarem*. Et ſub finem eum hortatur, *ut nequaquam ultrà in talibus ſuum ingenium conterat; ne his ultrà quàm opportet occupatus ad ulteriora veſtiganda ſive docenda minùs ſufficiat*. Et tamen quæſtio hæc à Gotheſcalco ſemel propoſita, nonnullos per ea tempora detinuit, in primis Joannem Scottum, qui tractatum de viſione Dei, cujus ſuperiùs * mentio facta eſt, compoſuit. De hac quæſtione non de controverſis capitulis intelligendus mihi videtur Gotheſcalcus in carmine ſuo ad Ratramnum, in quo ait ſe datis epiſtolis ad Marcaudum, Jonam atque Lupum inquiſiſſe quid ſentirent de propoſita quæſtione; ac ſolum Lupum ſic reſponſa tria ſui libelli temperaſſe, ut neutri parti acceſſiſſe videretur. Nam & in Lupina illa epiſtola tres quæſtiones propoſitæ fuerant. Hæc ſatis dicta de Gotheſcalco, qui ſi animum tantiſper continuiſſet, meliùs famæ, meliùs ſaluti ſuæ conſuluiſſet.

* *num.* 135.

CAPUT III.

De modo quo Chriſtus è Virgine natus eſt: ubi de animarum diſtinctione in hominibus.

CXLIX Controverſiæ hujus origo ex Germania.

ALia iſtius ſæculi controverſia fuit de Nativitate Chriſti Domini, quo modo ſcilicet ex utero Beatæ Mariæ Virginis prodierit, via communi an ſingulari. Hæc controverſia, uti & ſuperiores duæ, originem cepit ex Germania, in Galliam deinde per Ratramnum Corbeïenſem Monachum invecta, cui Ratramno adverſus fuit Paſchaſius Radbertus ejuſdem loci Cænobita. Contentionis principium Ratramnus in libello de Nativitate Chriſti, quem ignoto cuidam Monacho, & quidem (ut credere pronum eſt) Germano, nuncupavit, obſecrans ut ſibi hoc de argumento reſpondere non gravaretur; ſic breviter exponit. *Fama eſt, & quorumdam non contemnenda cognovimus relatione, quòd per Germaniæ partes ſerpens antiquus perfidiæ nova venena diffundat, & Catholicam ſuper nativitatem Salvatoris fidem, neſcio qua fraudis*

Ratramnus de ea ſcribit.

ſubti-

Digitized by Google

ſubtilitate ſubvertere molitur, dogmatizans Chriſti infantiam per virginalis januam vulvæ, humanitatis verum non habuiſſe ortum, ſed monſtruosè de ſecreto ventris incerto tramite luminis in auras exiiſſe, quod non eſt naſci, ſed erumpi. Hoc in libello, quem Ratramnus *de more ſtudentium luſit*, ut in fine teſtatur, liberiùs aliquando invehitur in adverſarios ſuos, quos novæ hæreſeos inſimulare audet.

Mox in Ratramnum inſurrexit Paſchaſius Radbertus, ratus ex eo libro Deiparæ virginitatem ex obliquo ſeu ex conſequenti impugnari. Et primò quidem hominem adortus eſt ſcripto libello *de partu Virginis*, quem *Matronæ Chriſti*, id eſt Theodradæ Abbatiſſæ, & *Sacris Virginibus Veſonæ*, hoc eſt Sueſſione, *monaſticè degentibus* dedicavit hoc exordio. *Quæſtionem, cariſſimæ, de partu Beatæ Mariæ Virginis mihi nuper allatam vobis perſolvere decrevi, quoniam vos eam plurimùm amare non ambigo: ut ex hoc ſciatis, quantùm vos diligam, longè diu à puero veſter alumnus, multo jam ſenio confectus*. Ex his poſterioribus verbis intelligitur, eam controverſiam natam eſſe Paſchaſio Radberto jam ſene, ſed tamen ante annum DCCC. XLVI. quo Imma Abbatiſſa Theodradæ Matri ſuæ ſucceſſit. Nam *Matronæ Chriſti* nomine ſignificare Abbatiſſam, quæ olim in ſæculo conjugata fuerat, (qualem fuiſſe Theodradam conſtat ex Vita S. Adalhardi Abbatis) pro comperto habeo. Certè Paſchaſius in libelli ſui ſcriptione ſe, non Abbatem, (quod munus iniit anno DCCC.XLVI.) ſed *Monachorum omnium peripſema* dicit: & nulla (quæ ſciam) opuſcula compoſuit Abbas, præter aliquot libros in Matthæum. CL. Radbertus ei adverſatur.

Primum ſcripſiſſe Ratramnum, non adverſùs Paſchaſium, ſed adverſùs Germanos quoſdam ex initio jam relato, aliiſque locis conſtat. Paſchaſii verò librum in Ratramnum conditum fuiſſe hinc apparet, quòd cùm dixiſſet Ratramnus initio capitis primi adverſarios ſentire Chriſtum *monſtruosè* natum eſſe; id refellit Paſchaſius ſub finem libri I. his verbis: *Non dicimus, ut ajunt, quòd moſtruosè ſit natus &c.* Deinde cum Ratramnus cap. 3. paullò fuſiùs ſcripſiſſet de natura & ſexu mulierum, eum hoc nomine reprehendit Paſchaſius. Accedit quod ad Ambroſii & Hieronymi auctoritates, quas pro ſua ſententia Ratramnus adduxerat, datâ operâ reſpondet Radbertus. Jam verò vulgato Paſchaſii libro non ſtatim adquievêre adverſarii, ſed novis eum reſcriptis denuo exagitarunt. Hinc data ipſi occaſio ſcribendi alium *tomum* ſeu librum, in quo conqueritur, quòd ſuis non adquieſcant dictis, ſed ea audire dedignentur, hortaturque eos ad auſcultandum B. Auguſtino, cujus ex Enchiridio teſtimonium profert in ſententiæ ſuæ patrocinium. *Si*, inquit Auguſtinus, *vel per naſcentem corrumperetur ejus* (Virginis) *integritas, non jam ille de Virgine naſceretur, eumque falsò* (*quod abſit*) *natum de Virgine Maria tota confiteretur Eccleſia*. Quid ex eo poſteriori libro, quem dumtaxat imperfectum habemus, conſecutum ſit, ex relictis ejus ſæculi monumentis divinare non poſſumus, nam & Ratramni ejuſve ſequacium poſteriora (ſi qua fuerint) adverſùs Paſchaſium opera interciderunt. CLI

Erit fortaſſe cui mirum videatur, Ratramnum & Paſchaſium ejuſdem (ut de Ratramno conſtat ex Hincmaro) Cœnobii monachos mutuis inter ſe ſe ſcriptis tam ſæpè decertaſſe. Verùm præterquàm quòd diverſas inter ejuſdem ſocietatis ac familiæ homines oriri ac fervere ſententias inſolens non eſt; certè præſentis argumenti controverſia nata eſt ex Germanis, quæ deinde ſcriptis ventilata, varios pro hominum ſtudiis motus etiam in Cœnobio Corbeïenſi excitavit. Alia ratio eſt de rebus Euchariſticis & Prædeſtinatianis, de quibus ut ſententiam ſuam ferret Ratramnus, à Carolo Calvo ſollicitatus CLII Monachi ambo Corbeïæ.

 citatus

citatus eſt. Deinde non conſtat, an tum in Corbeïenſi Cœnobio reſideret Ratramnus, qui poſteà eodem loco ſcribens ad Odonem Corbeïæ Abbatem & Epiſcopum Bellovacenſem, Monaſterium *veſtrum*, non noſtrum appellat. Unde quis ſubdubitet, an Ratramnus de quo agimus, ſit à Ratramno Orbacenſi Præpoſito diverſus. Quamquam eo tempore Ratramnum non longè à Corbeïenſi Monaſterio deguiſſe intelligitur ex Lupi Abbatis Ferrarienſis epiſtola 79. ad Ratramnum Monachum, quem rogat ut literas ſuas ad Hincmarum Remorum antiſtitem directas oſtendat Hilmerado Ambianenſi electo, in cujus gratiam eas ſcripſerat. Ex quo apparet, Ratramnum initio Hilmeradi Pontificatûs, quem ſub annum DCCC.XLIX. iniit, vixiſſe propè Ambianos, ſi tamen tum ibi jam reſidebat Hilmeradus.

CLIII Controverſiæ caput. Verùm ut ad præſentem controverſiam revertar, unum erat in quo conveniebant adverſæ partes, nimirum Deiparam perſtitiſſe virginem ante partum, in partu, & poſt partum. Sed tamen Radbertus id ita ab adverſariis adſtrui dicit, ut id ipſum, quod confitentur, evertant. Totam igitur quæſtionem tribus in rebus reponit Ratramnus; nimirum Chriſtum *per naturæ januam, per ſollennem parturitionis viam* ex utero Sacratiſſimæ Virginis proceſſiſſe cap. 1. & ſequenti *vulvam aperuiſſe*; ac demum ita aperuiſſe, *non ut clauſam corrumperet ſed ut eam ſuæ nativitatis oſtium aperiret, non quò violaret integritatem uteri, ſed quò ventris palatium vacuaret* ex cap. 5. Ex his omnibus in fine concludit, Chriſtum naturaliter natum eſſe. Huc tota incumbit Ratramni oratio, tametſi adducto Gregorii Magni teſtimonio, in quo dicitur Corpus Domini introiſſe ad diſcipulos janius clauſis, quod ad humanos oculos *per nativitatem ſuam clauſo exiit utero Virginis*; ita reponit cap. 8. *Dicitur quòd quemadmodùm Dominus Jeſus Chriſtus poſt reſurrectionis gloriam cum Corporis veritate diverſorium diſcipulorum, non per parietem, nec per poſtica, ſed per januam, non tamen reſeratam ingreſſus eſt: ita de matris alvo procedens, non aliunde, ſed per vulvam, clauſam tamen exivit* &c. Verùm hac in re ſibi contrarius eſt Ratramnus. Nam ſi aperuit, ut in ſuperioribus probat, quomodò per clauſam exivit? Et hoc ſanè videtur hominis non ſatis ſibi conſtantis aut ſincerè agentis effugium.

Ratramnus ſibi non conſtat.

CLIV. Hinc eſt quòd Paſchaſius Radbertus nulla habita ratione hujus ſolutionis, Ratramnum impugnavit, quaſi omnino ſentiret Chriſtum communi omnium lege natum eſſe: *neque aliter beatam Virginem Mariam parere potuiſſe, neque aliter debuiſſe, quàm communi lege naturæ, & ſicut mos eſt omnium feminarum*; quod poſterius ſatis intelligitur ex Hieronymi loco, ita ut à Ratramno exponitur in cap. 9. Paſchaſii ſententiam præter veteres pleroſque tuebatur in multis Hincmarus, aſſerens beatam Virginem *clauſo utero* peperiſſe.

Hinc. tom. 1. pag. 631.

CLV. Eſt & aliud in quo Ratramnus aut non verè adverſariorum mentem expreſſit, aut non plenè aſſecutus eſt, ubi innuit cap. 5. adverſarios ſenſiſſe, Chriſtum non per viam communem, ſed per aliam corporis partem penetrando prodiiſſe. Neque enim aliam fuiſſe puto Germanorum ſententiam, quàm Paſchaſii, qui omnes id unum volebant, Chriſtum via quidem communi, ſed clauſa virginali ſigillo, non communi modo proceſſiſſe.

CLVI Ratramnus de anima ſcribit contra Macariũ. Tolerabilior quidem, ſed non moderatior fuit Ratramni cenſura in commentum cujuſdam Monachi Corbeïenſis, qui unam in omnibus hominibus animam eſſe contendebat. Hujus quæſtionis originem & ſtatum mihi indicavit membraneus codex Bibliothecæ Monaſterii S. Eligii apud Noviomum: quo in codice exſtat Ratramni tractatus adversùs prædictum Monachum, inſcri-

ſcriptus Odoni Epiſcopo Bellovacenſi. In eo libro Ratramnus ſignificat, primò ſe ab Odone ſollicitatum, ut ejuſdem Monachi Anonymi inſanam opinionem refelleret. Deinde ſe jam id præſtitiſſe dicit ſcriptâ ad eumdem epiſtolâ, cui Monachus ille aliâ redditâ reſponderit. Tertiò Monachum illum hanc opinionem hauſiſſe à Macario Scotto, quem idcircò ejus *Magiſtrum* vocat. Quartò Præceptorem ac diſcipulum erroris ſui occaſionem ſumſiſſe ex loco malè intellecto S. Auguſtini in libro de quantitate animæ, in quo ſanctus Doctor de unitate in diverſis hominibus animæ dubitanter ſcripſiſſe videtur. Hæc omnia accuratè ac fusè diſcutit Ratramnus, profeſſus initio libri ſui, Monachum hunc *magis dignum eſſe auctoritate Paſtorali reprimi, quàm diſputatione convinci*. Porrò ſæpè dictum Monachum Corbeïenſis Cœnobii alumnum fuiſſe intelligimus ex initio tractatûs Ratramni, quod ſic habet. *Domino ſancto, ſummaque venerationis bonore proſequendo Patri Odoni Reverentiſſimo Præſuli, Ratramnus ſervus ſervorum Chriſti noviſſimus. Suſcepi veſtræ ſanctitatis debita cum veneratione literas, quibus præcipitis poſtulantes, ut reſpondeam cujuſdam Monachi de Cœnobio veſtro ſcriptis, quibus de anima contra catholicam Fidem perverſa ſentiendo diſputare non timuit.* Fuit Odo Monachus, & poſt Paſchaſium Abbas Corbeïenſis, ac demum Bellovacenſis Epiſcopus; idemque mortuo Traſulfo Abbate, qui ei in Cœnobii regimine ſuffectus fuerat, rurſus in Abbatiæ dignitatem reſtitutus. Cùm ergo Monachus ille de Odonis Cœnobio fuiſſe dicatur à Ratramno, id ſinè dubio de Corbeïenſi intelligendum eſt.

Quæſtionis controverſæ ſtatum exponit in conſequentibus Ratramnus his verbis. *Dicit namque, quòd omnis bomo unus homo ſit per ſubſtantiam, & omnis anima rationalis una ſit anima per ſubſtantiam. Quod ſi ita eſt, ſequitur, ut non ſit niſi unus homo, & una anima: quod abſurdiſſimum fore conſpicit prudentia veſtra.* Et de eadem quæſtione, ſimulque de ejus auctore poſt multa ita ſubdit. *Videte quid Macarius ille Scottus, vel ille qui librum quem noſtis, ſcripſit, ex boc loco dixiſſe beatum Auguſtinum excogitaverint. Et Macarius quidem hoc loco*, nimirum Auguſtini de quantitate animæ, *ſic ait ſcribens ad illum, qui ſibi quæſtionem hanc propoſuerat. Hac autem non ideò propoſui, Frater ut ſapias, quod voluit Auguſtinus: „ unam animam noluit, multas animas noluit, quod in „ medio poſuit, boc voluit, boc eſt ut ſit una anima & multa, quamvis ille di„ xit: Ridebis, nec mibi facilè unde riſum tuum comprimam ſuppetit. „ Non eſt mirum, quia iſtam quæſtionem difficillimam ſuadere vix potuit, quantò magis neque nos poſſumus.* Ad quod Ratramnus ita reponit. *Cernitis itaque, quòd boc quod dicit Macarius, nequaquam dixerit Auguſtinus, Macarius namque dicit, boc quod in primo & ultimo loco poſuerit Auguſtinus, noluerit affirmare: ſed illud quod in medio, boc eſt ut ſit una anima & multa, cùm dicat Auguſtinus: „ Si unam ſimul, & multas dicam eſſe, ridebis, „ quo dicto manifeſtè inſinuat, nullo modo ſe confirmare voluiſſe, quòd una ſimul ſit anima & multa: quia ſic dicere vel ſentire, non prudenter eſt intelligere, ſed ridenda potiùs talis intelligentia. Ille verò, qui ſcripſit libellum, in eadem eſt ſententia, qua & Magiſter ejus Macarius, quod totus libelli textus evidentiſſimè declarat. Potuiſſet etiam Macarius, ſi conſiderare prudenter valuiſſet, aut certè voluiſſet, ex bis, quæ ſubſequenter poſuit, non ita ſenſiſſe Auguſtinum, cùm dicat: quamvis ille dixit nimirum Auguſtinus, „ ridebis, nec mibi facilè unde tuum riſum comprimam ſuppetit „. Si enim voluiſſet boc affirmare, quod Macarius falsò ſuſpicatur; nequaquam dixiſſet, Ridebis, quoniam ſententia prudenter dicta non ridenda eſt, ſed ſuſpicienda.* CLVII Quæſtionis ſtatus.

Ceterùm de Macario Scotto, ſi conjecturis indulgere licet, eum non alium CLVIII

Macarius quis. alium eſſe puto, quàm aut Johannem Scottum, qui ſimilibus dialecticæ argumentis maximè laſciviebat, incautoſque prenſabat: aut certè Macarium Monachum, cui Rabanus librum ſuum de computo nuncupavit. Hunc Macarium per deridiculum *Baccharium* vocat Ratramnus, *quoniam non beatus*, inquit, *ſed ſtultus & ebrius talia ſomniavit*. Siccine philoſophari licet? ſcilicet tunc temporis, hæc quæſtio ad religionem pertinere videbatur, timendumque cenſebant, ne ex hac animarum confuſione, aliquid detrimenti Fides recta caperet. *Conc. Later. ult. ſeſſ. 8.* Eadem mens fuit Concilii Lateranenſis ſub Leone X. quod quorumdam de unica in hominibus anima ſententiam damnavit. Nunc totis id pulpitis decantant Philoſophi ſub ſollemni ſua diſtinctione *unitatis ſpecificæ & numericæ*.

CLIX Uſſerii erratum. Dum hoc argumentum perſequor, memini legere apud Uſſerium, (qui Ratramni libros præmiſſos, alterum de Nativitate Chriſti ante editionem Acherianam, alterum de Anima in Manuſcriptis Anglicanis legerat) Ratramnum in illo de Chriſti Nativitate libro eamdem, quam in alio de Corpore & Sanguine Domini tradidit, doctrinam propugnaſſe. Unde præclarum continuò momentum colligebant heterodoxi ad vindicandum Ratramno librum de Corpore & Sanguine Domini, ſub Bertrami nomine vulgatum. Ubi verò libellus ille de Chriſti Nativitate prodiit in lucem, ſtatim evanuit tota illa argumentatio propterea quòd in eo libro ne hilum quidem de Euchariſtia habeatur. Nec Calviniſtarum quiſquam, quorum maximè intererat, inventus eſt, qui Acherium noſtrum hac in parte omiſſi inſimularet, cùm & ipſi præ manibus haberent ejus opuſculi exempla ex Anglicanis codicibus deſcripta; malueruntque confugere ad neſcio quas illationes, aut potiùs cavillationes, ne Uſſerii fidem quaſi profligatam deſerere viderentur. Quippe fatetur Alixius in Diſſertatione Gallica de libro Bertrami, nullam de Euchariſtia mentionem fieri in opuſculo de Chriſti Nativitate; *Alix. pag. 22. & 23.* ſed tamen rectè dici ab Uſſerio propugnari eamdem quam in Bertramo vulgato doctrinam: quoniam utrobique aſſeritur, unum & idem corpus non poſſe exiſtere in duobus locis. Ita minimè ſuſpectam habet Alixius Acherii editionem, & ſartam tectam Uſſerii Fidem præſtare conatur. Ego verò exiſtimem ſubreptum fuiſſe Uſſerio, homini ceteroquin erudito, nec indiligenti, ſive id ex præjudicio quodam ipſi contigerit, ſive ex feſtinata lectione codicis antiqui, ſeu ex qualibet alia cauſa. Neque enim malam hominis fidem ſuſpicari velim. Unus omnium Hermannus Conringius, à Sacramentis noſtris alienus, ſed (ut ingenuè profitear) inter Germanos haud incelebris, Acherio noſtro id obſtrepere auſus eſt, vero ſimilius eſſe id ab eo prætermiſſum in edendo hocce Ratramni libro, quod Uſſerius in illo de Euchariſtia deprehenderat. Sic enim ille librum, qui ſub Bertrami titulo dudum prodiit, Ratramno vindicare conatur in ſupple-

Conringii cenſura re-fellitur. mento 39. ad Diſſertationes de Antiquitatibus Academicis, cujus Supplementi folium ex Germania per amicum accepi, cùm hæc prelo ſubjicerentur. *Fruſtra ſanè ſunt*, inquit, *qui ſuſpicantur, librum qui hodieque ſupereſt Ratramni nomine, eſse Johannis Scotti: cùm jam Sigeberti Gemblacenſis ævo Ratramnus illius auctor citra controverſiam fuerit habitus; & doctiſſimo Uſerio cap. XI. Hiſtoriæ Gotheſcalcianæ teſte, tum in Sariburienſi, tum in Benedictini Collegii apud Cantabrigenſes Bibliotheca ſuperſit Ratramni, præter alterum de Anima,* „ *unus* „ *de Nativitate Chriſti liber, in quo eamdem quam in libro de Corpore & Sangui-* „ *ne Domini tradidit, doctrinam propugnat* „. *Non enim à vero id alienum eſse dixerim, etſi liber ille, qualis eſt editus Spicilegii tomo primo à Luca Dacherio Benedictino Monacho, nihil tale habet: ſed illaudabili, haut inſolito tamen ſtudio,*

dio, id eſse omiſsum vero eſt ſimilius. Dura certè in virum de re publica literaria benè meritum cenſura, ſed homine liberali prorſus indigna. Nam quandoquidem ejuſce opuſculi exemplaria ſuperſunt in Sariſburienſi & Cantabrigienſi Bibliotheca, quid attinebat præcipitare cenſuram? An non ſatius erat priùs conſulere forulos illarum Bibliothecarum; & ſi qua fraus editori obrepſiſſet, jam demum illum vocare in cauſam? Sed facilè retundi poteſt inofficioſa hominis animadverſio, neque neceſſe eſt ut in Angliam ejus rei gratiâ pergamus. Quippe Albertinus famoſus ille Euchariſtiæ adverſarius, exemplum libelli ex Anglicano codice acceptum habuit, quale ab Acherio noſtro editum eſt: & ſi Albertino jam mortuo non credatur, habet etiam ejuſdem apographum Dallæus Miniſter Carentonienſis, quod neſcio qua occaſione mihi aliquando videre contigit, ſtatimque contuli cum editis: in quibus nulla eſt ab exemplo diſcrepantia, ſi quaſdam minutiores typothetarum mendas exceperis. Inſignior eſt præ ceteris illa, quam adverti ad pag. 333. lin. 9., ubi poſt *genitale ſecretum*, ita addit apographum. *Quo myſtico dicto teſtatur, Matris Virginis quòd immaculatæ fecunditatis aperuit genitale ſecretum*. Ubi vides, librarios fallente oculorum jactu, ob repetitas *genitale ſecretum* voces, verſum unum tranſſiliiſſe. In aliis perfecta eſt editorum cum apographo convenientia; præter quædam minutiſſima (ut mox dicebam) typographorum errata. Hæc à me dicta nemo non intelliget, non ut argumentum, quo Ratramno liber de Euchariſtia afferatur, adverſariis præripiam: ſed ut explodatur indigna Conringii cenſura, quam in ſe ipſe præcipitando retorſit. Nunc ad ordinem revertor.

CAPUT IV.

De Græcorum diſcidio, & objectis eorum adversùs Latinos.

Poſtrema denique contentio fuit Græcorum adversùs Latinos, quibus illi varia capitula ſuggerente Photio Pſeudo-Patriarcha objecerunt. Photius quippe cùm deturbato Ignatio ſanctiſſimo viro, in ſedem Conſtantinopolitanam à Michaële & Baſilio intruſus fuiſſet, nec intruſionem ſuam Romano Pontifici potuiſſet approbare; in tantum contra Latinos excanduit, ut quidquid ſiniſtrum corradere potuit, ipſis objiceret ad faciendam invidiam Eccleſiæ Romanæ. Capitula illa numero erant omnino decem, nempe de proceſſione Spiritûs Sancti ex Patre Filioque, de jejunio Sabbati, de cœlibatu Preſbyterorum, de Chriſmatione frontis Baptizatorum Presbyteris vetita, de abſtinentia octo hebdomadarum ante Paſcha non inchoata, de barbæ raſione Clericorum, de Epiſcoporum ordinatione per ſaltum, de primatu Romani Pontificis, de confectione Chriſmatis ex aqua fluminis, & de oblatione agni in feſto Paſchæ. Hæc capitula Nicolaus Papa Hincmaro & ceteris Archiepiſcopis & Epiſcopis in regno Caroli conſtitutis tranſmiſit, dato mandato, ut de his ſinguli in ſuis diæceſibus propriis una *cum ſuffraganeis convenienter tractarent*, & ſibi quæ reperiſſent ad reſpondendum, *ſuggerere curarent*. In Provincia Remenſi hæc cura demandata eſt Odoni Bellovacenſi Epiſcopo, teſtante Frodoardo in lib. 3. cap. 23. ubi Hincmarus Odoni ſcripſiſſe memoratur *de*

CLX Photii capitulis reſpondere juſſus Odo.

qui-

quibuſdam ſcriptis & Græcorum quæſtionibus, item de reſponſionibus ad objecta Græcorum, quas idem Odo colligens deſcripſerat, & Domno Hincmaro miſerat. Et aliâ epiſtolâ agit *de libello ipſius* Odonis contra objectiones Græcorum, quædam ſe in eo commemorans adnotaſſe, *quæ retractanda & corrigenda forent*. Erit forſan qui ſuſpicetur hoc Odonis opuſculum non aliud eſſe, quàm Ratramni: tum quia cùm Odo Monachus fuiſſet & Abbas Corbeïenſis, facilè rejicere potuit hanc operam in Ratramnum virum doctum: tum quia veriſimile non videtur, Epiſcopos ejuſdem Provinciæ, id eſt Metropolis Remorum, idem argumentum duobus ſimul tractandum commiſiſſe. Verùm diverſa forſan aliis videbuntur Odonis & Ratramni opuſcula. Nam Odonis libellus vocatur ab Hincmaro in epiſtola mox laudata: Ratramni verò opus quatuor libris conſtat, tametſi nonnumquam liber libelluſque appellatur apud veteres illud opus, quod pluribus libris conſtat. Ad hæc, non mirum videri debet, ſi idem argumentum, quò accuratiùs & diligentiùs expendatur, diverſis ſcriptoribus tractandum committatur. Certè ſimili compendio potuiſſent Gallicani Epiſcopi id officii demandare uni cuidam auctori. Et tamen in Æneam Pariſienſem Epiſcopum conſenſerunt Senonenſis Provinciæ antiſtites, Remenſis in Odonem, prout Nicolaus Papa dederat in mandatis. Denique Ratramnus in fine libri 4. innuit ſe hortatu Epiſcoporum id ſuſcepiſſe. *Egimus*, inquit, *prout potuimus, reſpondentes ad ea, quæ nobis ſcripta miſiſtis. Quæ ſi placuerint, Deo gratias agimus: ſi verò diſplicuerint, veſtræ correctionis cenſuram poſtulamus*. Quæ tamen ſi quis dicta velit nomine Odonis ad Hincmarum, vel Epiſcoporum ad Nicolaum Papam, nolim hac in re, contentioſus eſſe.

Ratramno an curam hanc commiſerit,

CLXI

Ratramnus Æneæ præſtat.

Ceterùm ſi quis Ratramni opus cum Æneæ Pariſienſis Epiſcopi libro conferat, quantùm ille doctrina, eruditione & eloquentia præſtet, facilè animadvertet. Æneas quippe nuda ferè ac jejuna Auctorum teſtimonia abſque propriis commentis adducit: Ratramnus verò longè plura & potiora, prolatis ex proprio genio validis ratiociniis, quæ argumentis & auctoritatibus adductis lucem ac robur concilient. Antè verò, quàm hoc argumentum dimittamus, juverit nonnulla, quæ ſanè animadverſione digniora videntur, ex Ratramno decerpere, & cum Æneæ dictis aliquando comparare.

CLXII

Notatu digniora in utroque.

In primis Ratramnus Michaëlem & Baſilium Græcorum Imperatores, ejuſmodi oppoſitorum architectos, arguit in hunc modum in lib. I. cap. 2. *De ſacris dogmatibus, & eccleſiaſtico ritu, non Imperatorum, ſed Epiſcoporum fuerat diſputare. Diſcendi illis, non docendi in Eccleſia miniſterium commiſſum eſt. Nam quamvis imperiali dignitate præcellant, res illi publica commiſſa eſt, non Epiſcopale miniſterium: Imperatores de ſæculi legibus tractare debent, Epiſcopi verò de divinis dogmatibus diſputare*. Tum in libro 4. cap. 3. obſervat, morem tum fuiſſe apud pleraſque occidentales Eccleſias, ut in Quadrageſima Sabbato non jejunarent: & in inſula Britannica, ut omni ſexta Sabbati, id eſt hebdomadæ, jejunarent. Et in cap. 4. Romanos caput jejunii à Dominica Quadrageſimæ (ut tempore Gregorii Magni actitatum docet Menardus noſter in notis ad librum Sacramentalem) inchoaſſe, non à feria quarta Cinerum, ut poſteà uſus obtinuit. Ad hæc in cap. 8. illam Græcorum objectionem, quaſi Latini agnum ſimul cum Chriſti Corpore & Sanguine ſuper altare ponerent, & more Judæorum offerrent, cum Ænea rejicit ut falſam, & tamen VValafridus Strabus, qui ante has turbas deceſſerat, fatetur morem offerendi & conſecrandi agni de Judaïcarum ſuperſtitionum ſeminario natum, quorumdam ſimplicium errore ad ſua uſque tempora perſeveraſſe,

Menard. in not. ad Sacram. pag. 52

VValafr. in lib. de reb. Eccleſ. c. 18.

& in

& in libro de vita S. Udalrici Auguſtani Epiſcopi cap. 4. Auctore Anonymo, eumdem uſum ſæculo X. apud Auguſtenſes in Paſchate obtinuiſſe legitur. Denique in Ordine notatur agni benedictio pro die Reſurrectionis, iſque mos hodie uſque in nonnullis locis viget. Si hanc benedictionem improbabant Græci, rem quidem veram, ſed gratis impugnabant: at ſi huc ſpectat eorum objectio, quòd ſuper altare agnus offerretur, mera calumnia eſt. Non ergo agnos Eccleſia Latina aut ſuper altare collocabat, aut ſimul cum Chriſti Corpore offerebat ſeu benedicebat, ſed ſeorſum, tametſi hunc etiam ritum VValafridus Strabus reprehendit, ratus fortaſſe non decere, ut ſimul cum vera Chriſti Corporis & Sanguinis hoſtia agnus umbraticus benediceretur. Denique Ratramnus in eodem capite negat Diaconos per ſaltum (quod etiam improperabat Photius) eſſe ordinatos Epiſcopos: quod tamen Æneas aliquando factum admittit in objectione ſeptima.

Hæc ſunt quæ de ſæculi noni controverſiis mihi dicenda occurrunt, quæ ſanè prolixiùs ac ſolidiùs tractari potuiſſent, ſi mihi vel in rebus communioribus hærere licuiſſet, vel tanta dicendi ſuppeteret facultas, quantam argumentorum dignitas poſtulabat. At quantumvis mediocria ſint quæ attuli, ea tamen ad propoſitum meum ſufficiunt, nimirum ut omnibus conſtet, quantùm in Eccleſiaſticis negotiis collaboraverint Majores noſtri, quorum citra operam nullæ cujuſcumque momenti controverſiæ dirimi ſolerent. Nunc quantum etiam ad Fidelium converſionem per id tempus contulerint, breviter conſiderandum eſt. CLXIII

CAPUT V.

De Septemtrionalium Populorum Converſione, maximè per Anſcharium ejuſque Socios.

GErmanorum converſio auctore S. Bonifacio ejuſque Sociis, ut in Sæculi tertii Præfatione diximus, procurata, aditum patefecit Aquilonarium Gentium converſioni, cui exequendæ Majores noſtri mirum dictu quantum laboris ac ſudoris impenderint. Harum gentium nomine hîc complector maximè Saxones, Danos, Sueones, & Sclavinos, pro innata feritate à chriſtianis moribus non minùs abhorrentes, quàm pro ſua levitate faciles ad relapſum. CLXIV.

Saxones armis primùm adortus eſt Carolus Magnus, quibus per annos triginta ſæpiſſimè devictis, ſed toties rebellantibus, tandem jugum Chriſti feliciter impoſuit. Hoc in opere præcipuos è noſtris miniſtros VVillehadum & Sturmium, Viros ſanctiſſimos adhibuit. Cùm enim alios atque alios prædicatores huic expeditioni fruſtra dediſſe operam intelligeret; comperta Villehadi famâ, eum ad ſe accivit, *probatumque ſanctis moribus, ac Fidei non ficta conſtantiâ, miſit in partes Saxoniæ, quò inibi auctoritate regali & eccleſias inſtrueret, & populis doctrinam ſanctæ prædicationis impenderet.* Res ferè pro voto proſperè ſucceſſit, *ita ut in ſecundo anno tam Saxones, quàm* CLXV Saxones per VVillehadū converſi.

& Freſones in circuitu commorantes, omnes ſe pariter promitterent fieri Chriſtianos, & quidem *anno Incarnationis Domini* DCC. LXXXI.

CLXVI Effectum remorata eſt VVitikindi infeſtatio, qui atrocem in Villehadum ejuſque ſocios tyrannidem exercuit, eoſque ſolum vertere compulit. At VVillehadus Româ denuo reverſus in Saxoniam, intermiſſum opus ſtrenuè proſecutus eſt, tandemque effecit, ut gens Saxonum Fidem Chriſtianam, quam abjeciſſe videbatur, denuo reciperet, ſed & totius mali auctor VVitikindus Baptiſmi gratiam conſequeretur Attiniaci anno DCC. LXXXV. Hinc Carolo jubente VVillehadus Bremæ ordinatus Epiſcopus, religionem verbis & factis in iis partibus conſtanter aſſeruit. Villehado Sturmium Fuldenſem Abbatem adjungere licet, quem Carolus Magnus ſemel & iterum in Saxoniam deduxit, *eique partem maximam populi & terræ illius ad procurandum commiſit*. Poſt multiplicem huic operi impenſum laborem Sturmius in ſecunda ad Saxones profectione incidit in extremum morbum: ut certè in ſalutem ejus populi vitam profudiſſe dici poſſit. Huic etiam negotio adjutor datus eſt à Carolo Luidgerus Epiſcopus, qui non tantùm Friſiis verbum Dei prædicavit, ſed & Occidentalibus Saxonibus præfectus eſt apud Mimigarnefordum.

CLXVII Dani & Saxones per Anſchariū. Sed nulla alia eſt Noſtrorum miſſio tam illuſtris, quàm Anſcharii ejuſque Sociorum ad Danos & Suecones, quorum indomitam pertinaciam neque Ebo Remenſis Archiepiſcopus, neque alii qualeſcumque penitus ſuperare potuerant. Quippe mortuo Carolo Magno cùm Ludovicus Auguſtus ejus Filius patris in rem Chriſtianam ſtudium hæreditario quaſi jure ſibi vindicare ſatageret, cœptum ab ipſo opus latiùs perſequi animo deſtinavit. Quapropter Danorum Converſionem à S. VVillebrordo olim tentatam Eboni Remorum Archiepiſcopo, natione Germano, demandari curavit, accedente Paſchalis Papæ auctoritate. Et quidem multos ex eis ad Fidem venientes baptizavit Ebo anno DCCC. XXIII., ut referunt annales Eginhardi & Bertiniani. Adjutore Halitgario, poſteà Cameracenſi Epiſcopo uſus eſt, ſimulque Gautberto, quem mutato in Simonem nomine creatum Epiſcopum, unà cum Nithardo nepote ſuo vice ſua Legatum ad Suecones direxit. Horum exemplis Anſcharius Corbeïæ veteris in Gallia Monachus, cùm eam Provinciam Ludovico Pio proponente, omnes rei difficultate deterriti detrectarent; aſſumto ſecum Autberto ſocio, anno DCCC. XXVI. cum Herioldo Danorum Rege recèns baptizato *ad confinia profectus Danorum*, Fidei Chriſtianæ apud illos populos ſeu inſtituendæ, ſeu propagandæ indefeſſum laborem impendit. Hinc multi ad veram Religionem adducti; pueri quos Chriſtianis inſtitutis informaret, comparati; ſcholæ publicæ apertæ, quæ novæ miſſionis ſeminarium exſtitêre. Interim Autberti ſocii morbo ſupremo interveniente Corbeiam novam anno DCCC. XXIX. revertitur. Neque verò hîc diu moratus, iterum à Ludovico Pio mittitur ad Suecones cum VVitmaro Monacho, eoſque per dimidium annum primis Fidei Chriſtianæ rudimentis imbuit, ut fuſè in ejus Actis legitur. Dein Hammaburgenſis ab Imperatore deſignatus Epiſcopus, anno DCCC. XXXI. ætatis ſuæ XXX. conſecratus eſt: tum Romam profectus, pallium à Gregorio Papa IV. accepit, atque Legati Apoſtolici ad Danos, Suecones, Sclavos, aliaſque Aquilonares gentes auctoritatem accepit anno DCCC. XXXIV., literis Pontificiis & Imperialibus munitam. Demum cùm Hammaburgenſem Eccleſiam, quæ ſanè modica erat, Anſcharii Apoſtolico ſtudio non ſufficere intelligerent Pontifices, interveniente etiam ejuſdem loci clade à piratis illata in publico conventu ſtatuerunt Bremenſem Epiſcopatum cum Hammaburgenſi conjungere in gratiam Anſcharii quantumlibet

bet repugnantis. Reſtitit etiam plurimùm Guntharius Colonienis Archiepiſcopus, cui Bremenſis Eccleſia ſubjecta erat : ſed tamen evicit Epiſcoporum ac Ludovici Regis auctoritas, Nicolai Papæ dein literis confirmata.

His ita geſtis Anſcharius, Horico Danorum Regi perquàm familiaris, cum ejus favore & gratia Sleſvvici Eccleſiam conſtruit, multos Chriſto in ea gente lucratur, & cum baptiſmo etiam ſanitates divinitus impertit. Inter hæc de Sueonum, a quibus Gautbertus pulſus fuerat, ſalute maximè ſollicitus, eumdem ad illud opus iterum inducere conatur. Sed eo recuſante, legationem hanc à Ludovico Rege impoſitam ipſe ſubit, comitante Horici Danorum Regis Legato, acceptis etiam regiis litteris ad Oleſum Sueonum Regem : quem diabolico vaticinio efferatum ſibi conciliat, & Eccleſiæ conſtruendæ facultatem ab eo accipit. Rebus apud Sueones diſpoſitis, novellæ Eccleſiæ curam committit Erimberto Presbytero, Gautberti antiſtitis nepoti, quem Regi Oleſo commendat ad ſuam ſedem reverſurus. Sed ecce iterum in Dania ambages. Mortuo quippe Horico, ejus ſucceſſor Horicus alter bellum Eccleſiæ Sleſvvici inſtigantibus nonnullis Principibus indicit. Verùm ab Anſchario & ipſe flexus, non ſolùm perſecutionis reſcindit conſilium, ſed etiam Ripæ alteram Eccleſiam concedit. Aliunde Gautbertus, qui quondam Sueonum curam in Anſcharium rejecerat, cùm ejus ſtudiis eam gentem in Chriſtiana Religione adoleſcere cerneret, non tantùm hanc gloriam non invidit Anſchario, quinimmo adjutoribus Clericis eò miſſis præclara hæc initia promovere ſategit. Inſigne profectò Clericos inter ac Monachos Chriſtianæ concordiæ exemplum! quod utinam, ubi de Dei rebus agitur, apud omnes etiam nunc obtineret, & non magìs privata atque affectata inter utriuſque Ordinis ſectatores æmulatio, Chriſtiano certè nomine prorſus indigna. Hæc de Anſcharii noſtrorumque Apoſtolatu breviter exponere viſum eſt, prolixiorem ejus narrationem remittendo ad ejus Acta, quæ non magìs rebus piè geſtis, quàm hiſtoricis factis illuſtria ſunt. CLXVII Clerici adjutores.

CAPUT VI.

De veterum martyrologiorum Scriptoribus Benedictinis.

PRoximo poſt ſacros Heroas loco cenſendi ſunt, qui eorum præclara facta, vel ſanè memoriam tranſmiſêre ad poſteros. Hoc in genere veniunt Scriptores, qui concinnandis faſtis ſacris, in quibus Virorum ſanctitate illuſtrium nomina & geſta paucis perſtringuntur, operam navarunt. CLXIX

Atqui poſt Euſebium & Hieronymum, à quibus quid hoc in argumento re vera effectum ſit, haud ſatis conſtat, primus martyrologium privato ſtudio contexuit Venerabilis Beda, cujus martyrologium Uſuardus in ſuo laudat. Sed & ipſemet Beda in operum ſuorum catalogo illud cenſet. Etſi enim in editione Baſileenſi anni 1563. nulla de ejus martyrologio mentio fiat; in aliis tamen editionibus diſertè habetur, immo & in Alfredi Regis verſione Saxonica, quam Abrahamus VVhelocus protulit in lucem. Sic verò habet Bedæ Epitome. *Martyrologium de natalitiis Sanctorum Martyrum diebus, in quo omnes quos invenire potui, non ſolùm qua die, verùm etiam quo genere certa-* CLXX Bedæ Martyrologium proſa.

 minis,

Digitized by Google

minis, vel ſub quo judice mundum vicerint, diligenter adnotare ſtudui. Attamen Beda plures dies intactos reliquit teſte Uſuardo, ejuſque genuinum opus diu eruditi viri deſiderarunt: ſed tandem ab ſe repertum, & à variis interpolationibus, quoad ejus fieri potuit, repurgatum, Socii Bollandiani cum Flori Diaconi Lugdunenſis aliorumque Auctariis ediderunt in Martii tomo 2. Aliud metricum ſub Bedæ nomine vulgatum eſt in Spicilegii tomo 10., quod aliquando erui ex pervetuſto codice Remigiano. An verò metricum hoc Martyrologium verè Bedæ ſit, an alicujus ſtudioſi, qui proſaicum verſibus reddiderit, non facilè definierim. Certè Remigianus Codex qui annos minimùm octingentos præfert, hunc habet titulum. *Incipit Martyrologium, quod Beda heroico carmine compoſuit*. Quamquam Beda in ſua Epitome non metricum, ſed proſaïcum deſignare videtur; nec penitus convenit metricum cum proſaïco illo, quod à Bollandianis Patribus impreſſum eſt. Verùm metricum illud fortaſſe ipſemet Beda poſt abſolutam epitomem condiderit. Sanè Remigianum exemplar annis non ampliùs centum ab ejus obitu exaratum eſt ſtudio Bertigarii Monachi, Pontificatu Ebonis Remorum Epiſcopi.

Aliud metro.

CLXXI Wandalberti.

Bedæ adjungo VVandalbertum, Prumienſem Monachum, qui metricum Martyrologium, Bedæ olim perperàm adſcriptum concinnavit, ſubſidio præcipuè uſus *ſancti & nominatiſſimi Flori, Lugdunenſis Eccleſiæ Subdiaconi*, id eſt ejus ad Bedam Auctario, illudque *illuſtri viro Otrico Clerico* nuncupavit, & Lothario Auguſto Ludovici Pii filio commendavit: qua in commendatione tempus conditi Martyrologii deſignat his verbis.

Luſtra per orbem
Quinque recurrunt,
Nomine poſtquàm
Clarus & armis,
Cæſariana
Jura retentas.

Si quinque hæc luſtra, id eſt annos viginti quinque, numeres ab anno DCCC. XVII., quo Lotharius à patre deſignatus eſt Imperii ſocius; incidit VVandalberti epocha in annum DCCC. XLII.; ſin verò ab anno DCCC. XXIII., quo Romæ Imperator renuntiatus eſt, (ut quidem ſtatuenda videtur) ad annum DCCC. XLVIII. eſt referenda. Hoc Martyrologium extat in Spicilegii tomo 5. Nec plura hìc commemoro de Auctore, quem in ſæculo 2. ad Vitam S. Goaris ampliùs laudavi.

CLXXII Rabani.

Eodem quo VVandalbertus tempore Rabanus ex Fuldenſi Monacho & Abbate Moguntinus Epiſcopus, itidem ſacros faſtos ordinavit, ab Henrico Caniſio vulgatos in Antiquarum Lectionum tomo 6. Hi faſti, tametſi aliis præcedentibus prolixiores, dubito an aliquam obtinuerint in publicis officiis auctoritatem.

CLXXIII Uſuardi.

Eam verò paſſim non modò per omnes Gallicanas, verùm etiam aliarum provinciarum Eccleſias obtinuit Uſuardi Monachi Martyrologium: immo ipſomet aucto Romana uſa eſt Eccleſia ante recentius Romanum, teſtante Johanne Molano in præfatione ad Martyrologium Uſuardi cap. 4. Hoc autem Martyrologium Carolo Francorum Regi nuncupatum eſt, quod alii ad Carolum Magnum, alii ad Calvum referunt. Nec minùs litigant de auctore, quem nonnulli Abbatem Monaſterii S. Salvatoris in Neuſtria, quidam Fuldenſem Monachum, alii Pariſienſem S. Germani Cœnobitam fuiſſe contendunt. Neutrum ſatis apertè definit Uſuardi prologus, qui ſic habet. *Domino Regum piiſſimo Carolo, Uſuardus indignus Sacerdos ac Monachus &c.* Primum

mum explicat mſ. codex S. Germani in quo poſt prologum hæc clauſula legitur. *Explicit prologus Uſuardi Monachi S. Germani Pariſienſis*. Alterum verò jam dudum collegit ex Uſuardi ipſius ætate vir magni nominis Hadrianus Valeſius in Diſceptatione de Baſilicis: quem Uſuardum principatu Caroli Calvi floruiſſe conſtat ex Aimoino in libello de Translatione Sanctorum Martyrum Georgii, & Aurelii, cujus translationis *Uſuardus Pater* auctor anno DCCC. LVIII. fuiſſe memoratur. Et ſanè antiquiſſimum ejus Martyrologii exemplar habemus, eo tempore exaratum cum ſubjecto necrologio, in quo primaria manu mors Irmintrudis Reginæ, uxoris Caroli Calvi, ſignata eſt Nonis Octobris; Obitus verò Caroli II. Imperatoris pridie nonas Octobris, manu recentiori. Itaque hic codex ſcriptus eſt eo temporis intervallo, quod effluxit inter annum DCCC. LXIX. Irmintrudis ſupremum, & annum DCCC. LXXVII., quo Carolus Calvus defunctus eſt. Idem etiam confirmatur ex Ebroini Epiſcopi & Abbatis S. Germani obitu, qui anno DCCC. LVIII. contigit, prima manu XIV. Kal. Maii conſignato: cùm ſucceſſorum ejus Hilduini & Gozlini XVI. Kal. Maii, atque Eboli VI. Non. Octobris obitus ſecunda manu conſcripti ſint. In illo Uſuardi (ſic enim appellare licet) autographo nunnulla paſſim additamenta reperiuntur, quædam etiam lituræ & ſcripturæ eodem (ut videtur) tempore ſuperinductæ, fortaſſe ipſius Auctoris manu, qui opus ſuum identidem recognoverit. Porrò in eo autographo deſiderabatur Auctoris prologus à corpore avulſus, quem nobis ex alio veterrimo codice ſupplevit vir longè doctiſſimus Petrus Pitheus, in quo habetur ſuperior clauſula à nobis relata, quæ Uſuardum S. Germani Pariſienſis fuiſſe Monachum adſtruit. Ejuſdem Uſuardi Sacerdotis memoria majuſculis rubeiſque literis Idibus Januarii in prælaudato necrologio adnotatur. Apage ergo eorum opinionem, qui Uſuardum Monaſterii S. Salvatoris in Neuſtria, aut Fuldenſis Abbatem dicunt, decepti videlicet auctoritate Alcuini, cujus epiſtola 79. extat inſcripta *Pio Patri Uſualdo & ſanctæ Congregationi ſancti Salvatoris*, quod de Monaſterio S. Naboris, alio nomine Monaſterio novo ſeu Cellâ-novâ ſancti Salvatoris dicto, intelligendum eſſe aliàs probavi, ſumto indè argumento, quòd in ea epiſtola teſtetur Alcuinus, ſe ſe jam illis commendaſſe *per Angelramnum Archiepiſcopum, & ſanctæ Capellæ Primicerium*, qui tunc præerat Mettenſi Eccleſiæ, ad cujus diœceſim pertinet iſte locus. Certè nullus eo tempore Uſuardus præfuit Fuldenſi Monaſterio S. Salvatoris, neque aliud ejus tituli in Neuſtria tum extabat. Ceterùm qui Uſuardum ad Caroli Magni tempus revocarunt, eò inducti ſunt auctoritate Sigeberti, qui Uſuardum *juſſu Magni Caroli Imperatoris* Martyrologium ſuum condidiſſe ſcribit in cap. 85. At vel Magni Caroli nomine Calvum intellexit ut aliàs in cap. 99., ubi ait Hincmarum reſcripſiſſe ad Eccleſiam Ravennatem *ſub perſona Magni Caroli Imperatoris*; aut certè cùm Carolum Regem in prologo Uſuardi legiſſet, id perperàm retulit ad Carolum Magnum, quod Calvo tribuendum erat.

Ad Uſuardi auctoritatem propè accedit Adonis Martyrologium, quod in nonnullis Gallicanis Eccleſiis olim receptum fuiſſe conſtat, ſed paſſim nonnihil abbreviatum. In eo condendo uſus eſt alio vetuſtiori Ado, quod Româ Aquileïam tranſmiſſum, & Ravennæ à quodam Monacho ſibi præſtitum mutuo adſcribendum acceperat. Iſtud unà cum Adonis Martyrologio publici juris fecit Roſvveydus, & ipſum Romanum vetus eſſe, de quo Gregorius Magnus in epiſtola ad Eulogium Alexandrinum agit, opinatus eſt. „ In CLXXIV Adonis.
„ contrariam abeunt ſententiam quidam viri docti, cenſentque in uſu qui-
„ dam

„ dam viri docti, cenſentque in uſu quidem, ut in aliis, ita & in Romana „ Eccleſia fuiſſe Kalendaria, in quibus & Epiſcoporum nomina, & Marty- „ rum qui apud ipſos paſſi fuerant, natales dies perſcripti habebantur: nul- „ lum verò umquam fuiſſe proprium ac peculiare Martyrologium Eccleſiæ „ Romanæ ante illud, quod juſſu Xiſti quinti Pontificis Maximi editum eſt „ hoc titulo, & Baronii notationibus illuſtratum; neque id confici aut ex „ Gregorii epiſtola ad Eulogium, aut ex præfatione Adonis ad Martyrolo- „ gium ſuum. Gregorii hæc verba ſunt in lib. 7. epiſt. 29. Indict. 1. *Nos penè omnium Martyrum diſtinctis per dies ſingulos paſſionibus, collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Miſſarum ſolemnia agimus: non tamen in eodem volumine quis, qualiter ſit paſſus, indicatur, ſed tantummodò nomen, locus & dies paſſionis ponitur. Unde fit, ut multi ex diverſis Terris, atque Provinciis per dies, ut prædixi, ſingulos cognoſcantur martyrio coronati.* Quibus verbis concedunt ſignificari Martyrologium quoddam: „ ſed illud Romanæ Eccleſiæ proprium ac peculiare fuiſſe negant. Idem „ ſentiunt de illo, quo uſus eſt Ado, quod *venerabile & perantiquum Martyrologium* appellat, idque ab urbe Romana Aquileïam cuidam ſancto Epiſco- „ po à Pontifice Romano directum, & ſibi poſtmodùm à quodam Religio- „ ſo Fratre aliquot diebus præſtitum ait, *quod ego*; inquit, *diligenti cura tranſſcriptum poſitus apud Ravennam in capite hujus operis*, id eſt Martyrologii, *præponendum putavi*. Ubi non dicit Ado, inquiunt, hoc Martyrologium fuiſſe „ Romanum, ſed tantùm miſſum à Pontifice Romano Aquileïam. Verùm „ Monachum illum, qui hoc Adoni affirmabat, ei procul dubio impoſuiſſe, „ ut majorem ſuo codici auctoritatem compararet, & munus ſuum ac deſcri- „ bendi copiam, quam Adoni fecerat, venditaret. Non enim Romæ, ſed „ Aquileïæ compoſitum eſſe illud Martyrologium, quod Ado præfixit ſuo, „ ac Roſvveydus pro vetere Romano edidit: idque argumento eſſe, quòd „ totum ferè illud Martyrologium deſcriptum ſit ex Eccleſiaſtica Hiſtoria „ Rufini Presbyteri Aquileïenſis, cum ipſis etiam mendis, quæ in Rufino ha- „ bentur „. Hanc viri eruditiſſimi, & mihi maximè ſuſpiciendi ſententiam penitus refutare nolim: ſed tamen diſſimulare non poſſum auctoritatem Concilii Cloveshovienſis anno DCC. XLVII. celebrati, in quo diſerta de Martyrologio Romano mentio habetur in canone 13. definiente, *ut per gyrum totius anni natalitia Sanctorum uno eodemque die juxta Martyrologium ejuſdem Romanæ Eccleſiæ cum ſua ſibi convenienti pſalmodia ſeu cantilena venerentur*. Nihil hoc teſtimonio apertius. En *Martyrologium Romanæ Eccleſiæ* nominant Patres, & ad ejus normam natalia Sanctorum celebrari decernunt. Et fortaſſe illud ipſum erat, quod Auguſtinus & primi Prædicatores à Gregorio Magno eam in inſulam miſſi ſecum attulerant. At, inquies, non erat illud Martyrologium Eccleſiæ Romanæ ab origine proprium, ſed illud, quod Hieronymo à multis retro ſæculis ſuppoſitum, poſteà ſibi Romana Eccleſia uſurpaverit. Verùm ſive ita, ſive aliter res habeat, concedant neceſſe eſt illud Martyrologium Romanæ Eccleſiæ tum fuiſſe peculiare, non toti Latinæ Eccleſiæ commune. Aliàs ſanè fruſtra *Martyrologium Romanæ Eccleſiæ* ab Anglicanis illis Patribus appellaretur. Jam verò an Martyrologium illud, quod ſuo præfixit Ado, fuerit ipſum Romanum, in promtu non eſt ut affirmem, tametſi quod Romà Aquileïam à Pontifice Romano directum ſit, non levem affert conjecturam, iſtud non aliud eſſe quàm Romanum. „ Etenim quod opponit Bollan- „ dus in Præfatione Generali ad vitas Sanctorum in Roſvveydiano illo inter- „ dum non niſi unicum Sanctum, ſemper pauciſſimos referri; contrà verò in

„ eo,

,, eo, quod Gregorius memorat, multos ex diverſis terris atque provinciis San- ,, ctos per dies ſingulos commemorari; non puto ſatis validum eſſe ad id ,, evincendum ,, . Nam paſſim in illo Roſvveydiano plures Sancti ſingulis diebus occurrunt, quod ſufficit conciliando Gregorii teſtimonio. Hæc dicta ſint occaſione Adoniani Martyrologii, de quo plura hîc obſervo in ejus Sancti Elogio, quem Ordinis noſtri, & quidem Ferrarienſis Cœnobii Monachum ante initum Pontificatum fuiſſe, perſpicuis demonſtro argumentis.

Ultimo loco commemorandum Notkeri Monachi Sancti Gallenſis Martyrologium, quod apud Caniſium in tomo 6. publicatum eſt, ſed imperfectum à die 27. Octobris. Hîc de Notkero ipſiuſque Martyrologio plura dicere ſuperſedeo, ejus geſta & ſcripta, Deo dante, illuſtraturus in ſæculo inſequenti. CLXXV Notkeri.

His omnibus adjungere poſſum (ut Maurolycum alióſque recentiores Martyrologiorum ſcriptores è noſtris omittam) Nevelonem Corbeïenſem Monachum, qui ſub finem ſæculi XI. Adonis Martyrologium ſive ab ſe, ſeu ab alio contractum, aliquot Sanctorum nominibus auxit, quale habetur manu deſcriptum in Bibliotheca Corbeïenſi. Verùm hæc ſufficiunt ad demonſtrandam noſtrorum piam ſollicitudinem in rem Chriſtianam, cujus haud multò minùs intereſt Sanctorum memoriam & facta ſcriptis perennare, quàm Sanctos habuiſſe. CLXXVI & Nevelonis.

CAPUT VII.

Obſervationes Eccleſiaſticæ, Monaſticæ, & Hiſtoricæ.

HAs Obſervationes ordior à Summo Pontifice, à quo librorum ſuorum approbationem primùm ſe poſtulâſſe teſtatur Ambroſius Autpertus in ſuperiori ſæculo laudatus; ut probat ejus Præfatio ſeu epiſtola ad Stephanum Papam III., Commentariis in Apocalypſim præfixa, in qua *defendit totius Eccleſiæ libertatem, ut* ſcilicet *unuſquiſque prout deſuper accepit, ſinè alterius controverſia volumina condat*: eumque affirmat damnandum cenſeri, *quiſquis hanc libertatem ſpiritûs adolere conatur*. Deinde quod huic obſervationi materiam dedit, ita ſubinfert. *Et quamquam ſufficeret mihi, quia ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis veræ Fidei congruentibus roborata erant, quia præcedentium Tractatorum ſenſu vigebant; humilitati tamen meæ proſpiciens peto, ut veſtro etiam decreto profuturi firmi maneant, quod videlicet nullum præter me Tractatorem feciſſe reperio. Sed non ideò libertas ſuccubuit, quia humilitas ſemetipſum liberè proſtravit*. Semper quidem Romano Pontifici in Eccleſia, nedum Epiſcopis in ſua cuique diœceſi, competere viſa eſt librorum cognitio ac cenſura, ut probat index ille Gelaſianus: at qui libris ſuis approbatorii decreti auctoritatem à Papa flagitaverit, nullum ante ſe extitiſſe *Tractatorem* Autpertus exiſtimavit. Quo nomine ſinè dubio ſacrorum librorum commentatorem intelligit. Hanc verò in omnes ſcriptores auctoritatem Papæ cælitus conceſſam fuiſſe tradit Johannes Diaconus in Præfatione ad Gregorii Magni Vitam, ubi Romano Pontifici *Deus Omnipotens probandorum ſeu repellendorum ſcriptorum omnium ſpecialem dediſſe poteſtatem* perhibetur. Hinc eſt, quòd Nicolaus Pa- CLXXVII Approbatio librorum per Papam.

pa

pa I. in epiſtola ad *Carolum Majorem*, id eſt Calvum, verſionem librorum beati *Dionyſii Areopagitæ* ab Johanne Scotto factam ſibi de more mitti petit. *Quod juxta morem*, inquit, *nobis mitti, & noſtro debuit judicio approbari: præſertim cùm id Johannes, licèt multa ſcientiæ eſſe prædicetur, olim non ſanè ſapere in quibuſdam frequenti rumore diceretur*. Et infrà. *Itaque quod hactenus omiſſum eſt, veſtra induſtria ſuppleat, & nobis præfatum opus ſinè ulla cunctatione mittat: quatenus dum à noſtri apoſtolatûs judicio fuerit approbatum, ab omnibus incunctanter noſtra auctoritate acceptius habeatur*. Itaque ante iſtud tempus id in more jam poſitum erat, ut ad Romanum Pontificem librorum cenſura & approbatio deferretur. Autpertus ante ſe factum negat ab ipſis Tractatoribus. Sed aliud eſt à Scriptoribus ipſis ſuos Papæ judicio ſubmitti libros: aliud illorum libros ejus cenſuræ eſſe ſubjectos, quod jus Romano Pontifici ſemper competiit.

CLXXVIII Epiſcoporum ex Monachis vita. Jam venio ad Epiſcopos ex Monachis, quibus in Pontificatu priorem vitæ formam prioremque habitum retinere mos erat; idque non arbitrarii, ſed neceſſarii officii eſſe ducebant. Multa hujus rei exempla in his Actis occurrunt diſertè obſervata, ab auctoribus, qui de geſtis ſanctorum Cæſarii Arelatenſis, Leobini Carnutenſis, Germani Pariſienſis, Fructuoſi Bracarenſis, Cuthberti Lindisfarnenſis aliorumque Epiſcoporum libellos ediderunt. Idem elogium tribuitur Ælberto Eboracenſi Epiſcopo in Poëmate ſuperiùs edito de Epiſcopis Eboracenſibus.

Nec Pater adveniens in tantum culmen honoris
Veſtibus atque cibis veterem mutaverat uſum.
Delicioſa nimis fugiens, nec vilia valde
Sectatus fuerat, medio moderamine gaudens.

Et quidem Epiſcopi ex Ordine noſtro aſſumti à carnium uſu more ſolito abſtinebant. Hinc eſt quòd Pardulus Laudunenſis Epiſcopus Hincmarum Remenſem ex morbo recens convaleſcentem monet, *ne à lardo ſive quadrupedibus abſtineat, donec ſanitas confirmetur; & ſic ad ſiccos & miſeros tardioreſque monaſticos cibos redeatur*, quod argumento eſt hanc ei conſuetudinem aliàs fuiſſe. Eadem familiaris fuit Elfego VVintonienſi Epiſcopo. Is enim, teſte VVillelmo Malmesburienſi, *carnibus numquam niſi æger indulſit*, quod etiam de Baldrico Dolenſi Archiepiſcopo affirmare licet, qui in Epiſcopatu *Monachatum ſervaſſe* apud Ordericum Vitalem memoratur.

CLXXIX & habitus. Ad monaſticum habitum quod attinet, eum etiam Epiſcopis Monaſticen priùs profeſſis penitus abjicere religio erat jam indè à ſæculo V. Eorum exemplo cùm Gallicani Epiſcopi nonnulli, monaſticæ Profeſſionis expertes, eumdem habitum ſuſcepiſſent, eos ab hac novitate revocare tentavit Cæleſtinus Papa I. ſcriptâ epiſtolâ ad Epiſcopos Provinciæ Viennenſis & Narbonenſis, in qua hæc verba. *Unde hic habitus in Eccleſiis Gallicanis, ut tot annorum tantorumque Pontificum in alterum habitum conſuetudo vertatur? Diſcernendi à plebe vel ceteris ſumus doctrinâ, non veſte; converſatione, non habitu; mentis puritate, non cultu. Nam ſi ſtudere incipimus novitati, traditum nobis à Patribus ordinem calcabimus, ut locum ſupervacuis ſuperſtitionibus faciamus*. Iſtius autem novitatis originem ad Epiſcopos ex Monaſteriis aſſumtos refundit, eoſque ex obliquo reprehendere videtur his verbis. *Sed non mirum, ſi contra Eccleſiaſticum morem faciunt, qui in Eccleſia non creverunt, ſed alio venientes itinere, ſecum hæc in Eccleſiam, quæ in alia converſatione habuerant, intulerunt*. Neque tamen hic uſus adeò novus inſolenſve erat, ut non aliquando uſitatus, aut verò ita Cæleſtinis literis caſtigatus, ut in deſuetudinem ſubinde mox abierit.

Nam

Nam (ut hîc Orientalium ex Monachis Epiſcoporum vetuſtiſſima exempla præteream) S. Martinus Turonum Epiſcopus, Cæleſtino ſuperior, in Epiſcopatu *idem conſtantiſſimè perſeverabat, qui priùs fuerat ; eadem in corde ejus humilitas, eadem in veſtitu ejus vilitas erat*, quod etiam de ejus diſcipulis ad Epiſcopatum promotis credere par eſt. Et poſt Cæleſtinum S. Germano Autiſſiodorenſi, tametſi nuſquam Monachus exſtitiſſet, *indumentum cuculla & tunica indiſcretis fuêre temporibus*. Procedente porrò tempore adeò hic uſus invaluit penes Epiſcopos ex Monachis, ut Ravennates litteras hac de re ſcripſerint ad *Carolum juniorem*, id eſt Calvum, conqueſti, quòd Monachi ad Cathedram Ravennenſem provecti, *ſcapulare* Monaſticum retinerent : illi verò cenſebant melius eſſe, *ut* Epiſcopi omnes *uniformi Sacerdotalis veſtis æqualitate commune miniſtrandi Eccleſiæ miniſterium ſortirentur, quàm amiĉto ſub honore Pontificatûs pallio ſingulari, ab utriuſque ordinis, ſingularitatis ſiquidem & Epiſcopalis, profeſſione, vitâ & moribus diſcreparetur*. His literis Hincmarus Remenſis juſſu Caroli reſponſum dedit teſtante Frodoardo. Et licèt ejus reſcriptum exciderit, eum tamen in gratiam Monachorum ſententiam tuliſſe credere lícet. Fortaſſe ſimilis occaſio fecit, ut in octava Synodo Generali, quæ anno DCCC.LXIX. Conſtantinopoli celebrata eſt, ſtatutum ſit ultimo loco, *ne Monachi ad Epiſcopatum aſſumti, Monaſticum habitum deponant*. Id quod ratum habuit Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III., ubi Epiſcopis præcipitur, ut in Eccleſia ſuperpelliceis induti ſint, *niſi monachi fuerint, quos oportet deferre habitum monachalem*. At ſingulare eſt hanc in rem S. Remberti Bremenſis Epiſcopi exemplum, qui cùm amplexandi Monaſtici Inſtituti voto aliquando ſe obſtrinxiſſet, ſtatim atque ordinatus fuit Epiſcopus, *communicato cum Pontificibus, qui ipſum conſecrarant, conſilio, ad nova Corbeiæ Monaſterium properans, illius profeſſionis habitum ex integro ſuſcepit. Converſationis autem illius profeſſionem ita fecit, ut converſationem ſuam, & ſtabilitatem morum ſuorum, & obedientiam ſecundùm Regulam S. Benedicti exhiberet, quatenus labore & occupationes ſuſcepti Epiſcopatûs permitterent*, ut fuſiùs hîc in ejus Actis legitur.

Neque verò ſolùm Epiſcopi, ſed etiam Pontifices Romani eadem Religione tenebantur. Sanè de Gregorio Magno id intelligimus ex Johanne Diacono in lib. 4. cap. 8., ubi agens de Sanctiſſimi Pontificis elevatione corporis, innuit cum ipſo inventum non ſolùm pallium & phylacteria, ſed etiam baltheum, qui *ſpeciem propoſiti regularis olim à S. Benedicto ſtatuti manifeſtat*. Conſimili more Fulgentius Ruſpenſis Epiſcopus ex Monacho, *orario ſicut Epiſcopi numquam utebatur, ſed pelliceo cingulo tamquam Monachus*. Et de Eugenio Papa III. ita legimus in lib. 2. de vita S. Bernardi cap. 8. *Adhærebat carni ejus lanea tunica, & diebus ac noctibus cucullâ veſtitus ſic ibat, & ſic cubabat : intus Monachi habitum retinens, extrà ſe Pontificem & moribus & veſtibus exhibebat : rem difficilem agens, diverſarum in uno homine proprietatem exprimens perſonarum*. Nimius ſim, ſi cuncta ejus argumenti exempla perſequi velim : ſed tamen hoc loco præterire non poſſum decretum Inſtitutorum Ciſtercienſium, in quorum cap. 59. hæc leguntur. *Epiſcopi de Ordine noſtro aſſumti conſuetudinem noſtram tenebunt in qualitate ciborum, in forma indumentorum, in obſervatione jejuniorum, in officio horarum regularium : excepto quòd mantellum de vili panno & pelle ovina, & pileum ſimilem aut ſimplicem habere poterunt qui voluerint, cum quibus tamen rebus clauſtra noſtra minimè intrabunt, nec conventibus noſtris intererunt propter diſſimilitudinem*. Cæſarius Heiſterbacenſis ejuſdem Ordinis Monachus idem aſſerit, nempe *ad quodcumque officium, ad quantamcum-*

CLXXX

Cæſar. homil. Dom. 3. poſt Pent.

que dignitatem, ſive ſit Epiſcopatus, vel Patriarchatus, vel Papatus, Ordinis ſui perſonæ eligantur, *non licere eis habitum deponere; ſed regulariter vivere, regulariter pſallere & manducare* ipſas teneri. Unde in variis Capitulis Generalibus ſæculi XIII. arguuntur nonnulli Ciſtertienſium Epiſcopi, quòd à regulari habitu & victu deſciſcerent, & ſi facta in poſterum non emendent, Ordinis ſocietate privati denuntiantur.

CLXXXI Ad eumdem morem, ut id obiter obſervem, Canonici qui ad Monaſtica vota convolabant, ſi quando in Eccleſias ſuas reverterentur, cucullam deinceps ad memoriam geſtabant ex Urbani II. decreto. Unde Goffridus Vindocinenſis lib. 2. epiſt. 7. ad Ivonem, Ernaldum Carnutenſem Decanum Monaſtico Ordini vindicabat *teſte floccello*. *Dominus Ernaldus*, inquit, *quem Decanum veſtrum dicitis, ſi ſibi ſecundùm juſtitiam placuiſſet, teſte floccello de capite ſuo, potiùs in noſtra, quàm in veſtra ſorte manere debuiſſet*. *Memorialem cucullam* appellabant Canonici Regulares, ex quibus ſi aliquis abſque Abbatis permiſſu ad Monachos recepiſſet ſe ſe, & poſteà revertiſſet, is ultimus in choro ſtare, & *memorialem cucullam* deferre tenebatur, ut eruditiſſimus Cangius in Gloſſario obſervavit. Hanc obſervationem finiet epiſtola Nicolai Papæ I. ad Egilem Senonenſem Electum, cujus elogium hîc relatum huic maximè obſervationi occaſionem præbuit. *Tuum, Frater cariſſime, propoſitum obſerva: & qui diu in Monaſterio moratus es, à priſtino voto divertere noli. Quod enim diu in humili habitu cuſtodiſti; profectò indecens eſt, ſi in potiori poſitus dimiſeris ordine, hoc ipſum ſanctâ quoque ſcripturâ, venerandiſque decretis pleniter edocentibus:*

Urban. II. 19. q. 3. Mandamus.

CLXXXII Mitra Epiſcopalis.

Et quandoquidem huc devenimus, quædam advertere juvat de mitra Epiſcoporum, quam alii *cidarim*, alii *laminam* vocant. Ejus uſum omnibus ac ſingulis Epiſcopis non fuiſſe communem intelligitur ex privilegio Leonis Papæ IV. Anſchario Hamburgenſi Epiſcopo conceſſo, in quo ipſi ejuſque ſucceſſoribus præter uſum pallii, tribuit *ornari caput ejus mitrâ, portari ante ipſum crucem*, quod argumento eſt id non cuivis Epiſcopo citra privilegium licuiſſe. Certè Trajectenſes ad Rhenum Epiſcopi, ſaltem à ſæculo VIII. ad duodecimum, non uſi ſunt mitrâ, ut teſtatur Johannes à Leidis, & poſt eum Johannes à Beka. Nam relata Danorum ſtrage, hæc ille ſubdit in Chronici Belgici lib. 4. cap. 2. *Quapropter Eccleſia Trajectenſis cùm ſua diœceſi ſpoliata, tam egeſtuoſa facta eſt, ut contra Archiepiſcopum Colonienſem viſitare Curiam Romanam ac proſequi non valebat pro Archiepiſcopali benedictione: & ipſi Trajectenſes paupertate compulſi ſunt accipere ſimplicem benedictionem ab Archiepiſcopo ſuo proximiori; & quemadmodùm Abbates, longo tempore Miſſam celebraverunt ſinè infula, id eſt mitra Epiſcopali, uſque videlicet ad tempora Eodualdi * Epiſcopi, de quo dicitur inferiùs in libro ſextodecimo*. Quod auctor iſte rejicit in Trajectenſis Eccleſiæ inopiam, id ego referendum puto in antiquum morem, quod non omnibus citra privilegium Epiſcopis mitræ uſus olim competeret. Et quidem Alexander Papa III. Godevvaldo Trajectenſi Epiſcopo hunc uſum impertit quaſi gratuitò, ut apparet ex ejus literis ab eodem auctore relatis in lib. 16. cap. 10. *Epiſcopalem*, inquit, *mitram tibi tuiſque ſucceſſoribus deferendam concedimus*. Deinde neque in Ordine Romano disertè, nec apud Amalarium aut Rabanum, nec in vulgato Alcuino de divinis officiis, ubi de ordinandis Epiſcopis, ulla mitræ mentio habetur. Præterea *omnes Orientales Prælati anulis & mitris Pontificalibus non utuntur, ſed baculos paſtorales portant in manibus*, ut legitur in epitome bellorum ſacrorum apud Caniſium tomo 6., & apud Jacobum à Vitriaco in Hiſtoriæ Orientalis cap. 78. *tametſi Abbates & Prio-*

* *l* Godevaldi.

& Priores Patriarchæ Jeroſolymitano ſubjecti, mitras, anulos & ſandalia in uſu habent. Poſteà tamen Alexander Papa IV. Patriarchæ Jeroſolymitano, Apoſtolicæ Sedis Legato, *propter honorem locorum dominicorum* indulſit uti inſignibus Papæ convenientibus *in Cypri & Armeniæ Regnis, Principatu Antiochiæ, partibus Syriæ, & inſulis ſeu Provinciis adjacentibus, & in omni parte Orientali*, ubi legationis officium exercebat, quod nullus alius Legatus ſibi tribuet, niſi fuerit S. R. E. Cardinalis, ut legitur in regiſtro Epiſtolarum papalium, cujus copia à V. Cl. Antonio VVione Herovallio mihi facta eſt. Res tamen longè aliter habuit apud Latinos, apud quos Epiſcopi non pauci ante omnem hominum memoriam mitrâ uſi ſunt, ut teſtantur veteres non ſolùm icones, ſed etiam auctores. Nam S. Liudgerus mitrâ perpetuò uſus memoratur: & in Ordine Romano præſcribitur, ut dum canitur Evangelium, neque *coronam*, neque aliud operimentum ſuper capita habeant Epiſcopi: ubi coronæ nomine mitram intelligi veri ſimillimum eſt. Certè Gillebertus Lunicenſis Epiſcopus in epiſtola ad Epiſcopos Hiberniæ apud Uſſerium, & Bruno Signienſis in libello de conſecratione Eccleſiæ mitram inter Epiſcopalia ornamenta referunt deſinente ſæculo XI., quo ferè tempore Leo Papa IX. Eberhardo Trevirenſium Archiepiſcopo *Romanæ mitræ* uſum concedit *pro inveſtitura ipſius Primatus*.

Sed alia fuit Pontificum Romanorum, alia cæterorum Epiſcoporum mitra. Quippe Romanis ante Bonifacium Papam VIII. in uſu erat mitra oblonga in acumen deſinens ad inſtar ſaccarei panis, qualis hactenus viſitur in lapidea S. Petri effigie ad portam Baſilicæ S. Petri Corbeïenſis, ab ipſius Monaſterii (ut videtur) origine, id eſt ab annis ampliùs mille erecta. Eamdem Pontificiæ mitræ formam exhibet effigies Johannis Papæ XV. apud Ughellum. At verò Epiſcopi mitra bicorni ſeu bifida, haud paullò quàm nunc humiliori ab antiquo uſi ſunt, qualem præfert S. Germani Pariſienſis Epiſcopi effigies ad majorem portam ejus Baſilicæ in Monaſterio S. Germani à Pratis cum aliis poſita. Unde fortaſſis quis hæreat in explicando Theodulfi carmine, ubi de Epiſcopali capitis ornamento ita canit. CLXXXIII Romanorum Pontificum. *Ital. Sac. tom. 5. col. 1542.* Epiſcoporum bifidæ.

Aurea Pontificis cingebat lamina frontem,
Quæ bis binus apex nomen herile dabat. *Theodulf. lib. 5. carm. 3. verſ. 610.*

& infrà,

Illius ergo caput reſplendens mitra tegebat.

Ex quibus verſibus quadrifidam olim fuiſſe mitram Epiſcoporum nonnemo forſan colligeret. At numericum adverbium *bis* non cadit in adjectivum *binus* ſed in verbum *dabat*, ita ut ſit ſenſus, *binus apex bis dabat herile nomen*, nempe jus (ut puto) quod vocant ſpiritale & temporale.

Cardinalibus, etiam non Epiſcopis, mitræ uſum jam dudum conceſſum fuiſſe patet tam ex charta Compendienſi anni MCC. XIV., cui appendent tria ſigilla Cardinalium, in his Guidonis tituli S. Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinalis cum mitra; tum ex literis Gerardi Epiſcopi Sabinenſis & Benedicti S. Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinalis, anno MCC. XC. datis, quibus ob ſententiam inter Archiepiſcopum & Capitulum Remenſis Eccleſiæ ab ſe pronuntiatam decernunt, ut ſuæ amborum imagines argenteæ *pretii quingentarum librarum Turonenſium ad minus* fiant, ſupra majus altare ſingulis ſollemnibus feſtivitatibus exponendæ; *& ambæ ipſæ imagines ſint mitratæ*. Quin etiam Archidiaconus Pictavenſis in Gallia, referente Matthæo Pariſio, cùm lis inter Epiſcopum Lincolnienſem & Robertum Abbatem S. Albani de ornamentis Abbatum Pontificalibus aliiſque rebus verteretur, di- CLXXXIV Cardinalium & aliorum. *Matth. Pariſ. in Roberto Abbate 18 p. 52.*

 xiſſe

xiſſe fertur in gratiam Abbatis : *Meus Vicarius in Eccleſia beati Hilarii incedit mitratus in omnibus præcipuis anni ſollemnitatibus ; nec derogat mitra Epiſcopali dignitati*.

CLXXXV *Epiſcopi ordinandi delatio per Epiſcopos.*

Porrò apud Gallos olim mos erat, ut Epiſcopum ſtatim ab ordinatione ſua *ſoli Epiſcopi in ſella aurea ſurſum elevarent & manibus portarent intra oratorium*, quod Compendii factum in ordinatione VVilfridi Archiepiſcopi Eboracenſis Stephanus Eddius commemorat in cap. 12. Hunc morem indicat Ordo Romanus mſ. quem habemus ex Monaſterio Vindocinenſi : in quo legitur, electum Epiſcopum poſt editam fidei profeſſionem reduci in ſacrarium; indéque cambagis, ſandaliis & dalmaticâ ab Archidiacono indutum, ab Epiſcopis duobus caſulis indutis juxta altare deportari. Ad alia progredior.

CLXXXVI *Baptiſmus per ſuperfuſionem.*

De Baptiſmo notandus eſt locus in Vita S. Liudgeri Auctore Altfrido, ubi infantuli baptizandi benedictâ aquâ intincti vel ſuperfuſi dicuntur. Ex quo intelligitur, Baptiſmum per ſuperfuſionem aliquibus in locis jam tum obtinuiſſe, quod tamen prohibet Concilium Celichitenſe ſub initium ſæculi IX. his verbis cap. 11. *ſciant Presbyteri quando ſacrum baptiſma miniſtrant, ut non effundant aquam ſanctam ſuper capita infantium; ſed ſemper mergantur in lavacro*. Et tamen Stephanus Papa II. in reſponſione 12. ad interrogata Gallorum Brittaniaci edita, pronuntiaverat licere *per neceſſitatem cum concha aut cum manibus infanti in infirmitate poſito aquam ſuper caput fundere, & ſic baptizare*. Trinam autem merſionem etiam erga ejuſmodi infantes in Galliis obſervatam fuiſſe diſcimus ex Stephani Tornacenſis epiſtola, ubi *undaizandi* vocabulo utitur. Et Cyprianus in ſimilibus factis baptiſmum ex ſuperfuſione non improbat in epiſtola ad Magnum. Id verò etiam ad ſanos traductum Carolo Magno imperante teſtatur Auctor de ſeparatione veteris Romæ à Græcis apud Allatium : qui Auctor hunc morem per Arrianos & Apollinariſtas Romæ vulgatum fuiſſe refert, haud ſcio an ſatis probabili fide. Trinam porrò merſionem contra unicam Hiſpanorum propugnavit Alcuinus epiſtola 39. eaque adhuc in uſu erat ſæculo XIII., ut auctor eſt Jacobus à Vitriaco in Hiſtoriæ Occidentalis cap. 36. immo etiam ſæculo XV. ex Eraſmi Iχθυοφαγία. Hîc ex occaſione memorandum venit factum cujuſdam Nortmanni, qui baptiſmum ſe ſuſcepturum fictè profeſſus eſt, *dum tamen manibus nobilis Ramnulſi Comitis ſacro levaretur à fonte, quod ſanè illum expetiſſe pro munificis* (*ut ea gens aſſolet*) *arbitrari non eſt dubium albis*, ut legitur in libro mſ. de miraculis S. Hilarii Epiſcopi Pictavenſis. *Ergo ſic baptizatus, albiſque admodum cupidè deſideratis indutus, dum limen Eccleſiæ, ubi Hilarius requieſcit, pedibus attigiſſet, licèt magna cœlo ineſſet ſerenitas, ſubitò ſurgente turbine venti chriſmalis veſtis ab ejus capite divellitur*. Ex quo intelligitur, albas illas veſtes, quæ chriſmales itidem dicebantur, admodùm pretioſas fuiſſe, tametſi paſſim lineæ aut ex cannabe erant. Hîc ex occaſione juverit obſervare locum de Baptiſmo Sabbati Sancti ex mſ. Pontificali Benigniano, ubi baptizandi à reddita Symboli confeſſione *Reddentes* mihi videntur appellari in hæc verba : *Oratio in Sabbato Sancto Paſchæ ad Reddentes, dicit Domnus Papa poſt Piſteugis*. Ubi legendum videtur πιςεύω εἰς, quæ ſunt prima Symboli Græci verba.

Allat. de conſenſ. utriuſque Eccleſ. l. 2. c. 6. n. 3.

CLXXXVII *Balneum ante Communionem.*

Non præfunctoriè legendus videtur locus ex Vita S. VVillelmi Monachi Gellonenſis, qui *ſacris altaribus hanc ſervabat reverentiam, priuſquàm ſumturus iret Chriſti Euchariſtiam, etiamſi eſſet hiems aquas glacie perſtringens, ut aquis perfunderetur*. Eadem conſuetudo pleroſque alios tenuit, ut in diebus ſollemnioribus balneorum uſu corpora ſua purgarent, haud dubiè ob reverentiam ſacræ communionis, qua de re legenda Menardi obſervatio in cap. 55.

Con-

Digitized by Google

Concordiæ Regularum. Quam ob rem Amatus Abbas Habendenſis *balnearum fomentis bis tantùm utebatur in anno, ante ſanctum videlicet Domini Natalis diem, ejuſque ſacræ Reſurrectionis Paſcha*, tametſi nonnulli alii à balneis prorſus temperantiæ causâ abſtinebant. A poſtremis illis longè diſſidebat S. VVilfridus, qui referente Eddio Stephano in ejus Vitæ cap. 20, *Corpus in aqua benedicta & ſanctificata nocturnis horis indeſinenter æſtate & hieme conſuetudinariè lavabat* caſtitatis ergò, *uſquedum Papa Apoſtolicæ Sedis beatæ memoriæ Johannes pro ætate ſua hujus laboris reſolutionem habere præcepit*. Affine huic exemplum eſt, quod tradit VVillelmus Malmesburienſis de ſancto Aldhelmo Epiſcopo Schireburnenſi, itemque de Daniele Occidentalium Saxonum Pontifice, quorum prior, *ut vim rebelli corpori conſciſceret, fonti, qui proximus erat Monaſterio, ſe humerotenus immergebat. Ibi nec glacialem in hieme rigorem, nec æſtate nebulas ex locis paluſtribus halantes curans, noctes durabat inoffenſus - - - Fons ille de nomine Sancti dictus*. Alter verò *in alia parte urbis* in *fonte* qui idcircò *Danielis dicitur*, *cæleſtes noctibus ducebat excubias*.

Aliud item de VVillelmo Duce ſuperiùs memorato venit obſervandum, nempe eum ſtatim ab ingreſſu Monaſterii Religioſis veſtibus inſignitum fuiſſe, contrà quam Regula S. Benedicti & Synodus Aquiſgranenſis præſcribunt. Idem de Benedicto Anianenſi non obſcurè innuit Ardo, tametſi paſſim Monaſticus habitus nonniſi poſt decurſum probationis annum tribueretur. Qui priori modo Religioſis veſtibus mox induebantur, non ſtatim Monaſticis Inſtitutis addicti erant, niſi expreſſa Regulæ profeſſio acceſſiſſet. Id perſpicuum fit ex Actis S. Liudgeri Epiſcopi, qui licèt in Caſinenſi Monaſterio duos annos & dimidium, ut Monachus ſub Monaſticis veſtibus deguiſſet, *cucullam tamen poſteà portare deſiit, eò quòd promiſſionem obſervationis Regulæ Monachorum non fecerat*. Et Gundramnus Diaconus Rabani nepos, etſi a puero inter Fuldenſes Monachos educatus, tamen quia *ligatus* non erat Monaſticis votis, ad ſæculum rediit, ut in Sancti Soli Vita legitur. Longè recentius exemplum habemus in VVladiſlao Caſimiri Evinacenſis Ducis Filio, qui in Monaſterio S. Benigni *per aliquot annos ut converſus manſit, nulla tamen inibi regulari profeſſione emiſſa*. Teſtes hac de re ſunt in Spicilegii tomo 7. Clementis Papæ V. literæ, VVladiſlao mandantes, ut Monaſtico habitu abdicato ad ſuſcipiendum Poloniæ regnum concedat, quòd *numquam firmum propoſitum habuerit in aliquo regulari Ordine remanendi*. CLXXXIIX Monaſticæ veſtes ſtatim ab ingreſſu Monaſterii ſinè profeſſione.

Contrà verò alii nulla facta probatione, ubi admiſſi erant in Monaſterium, ſtatim cum monaſtica veſte Regulam profitebantur, neque repetendi ſæculi facultatem habebant, quod maximè locum habuit in iis, qui ut Abbates fierent, Monachum induebant. Eorum in numero venit Probus apud Gregorium Magnum, ex ſæculo raptus ad regimen Monaſterii Andreani: & Anſelmus Nonantulæ Abbas, ſi nuîque Monachus à Stephano Papa III. inſtitutus eſt, ut teſtantur Pontificiæ literæ, in quibus Anſelmus à Stephano poſtulaſſe dicitur, ut ipſum *per benedictionem protinus ſuis manibus conſecraret Abbatem, & cucullâ indueret ſecundùm Regulam S. Benedicti*. Ante eos idem contigit de S. Germano Pariſiorum Epiſcopo, qui cùm Presbyter eſſet Eccleſiæ Æduenſis, factus eſt Abbas S. Symphoriani, ſimulque Monachus, ſiquidem *adeptus gradum curæ paſtoralis*, teſte Fortunato, *de reliquo Monachus perſiſtebat*. Idem etiam de S. Leodegario Abbate Cœnobii S. Maxentii, dein Epiſcopo Æduenſi. Quin etiam Abbates ſæculares CLXXXIX Alii cum profeſſione.

lares nonnulli, cùm Monaſterium ſuum Monachis orbatum, in priſtinum ſtatum reſtituere vellent; & ipſi vitam monaſticam capeſſebant. Ejus rei exempla habemus in S. Othmaro Sancti-Gallenſi Abbate, itemque in Sigulfo Abbate Ferrarienſi, tum etiam in Aureliano Abbate primùm Athanacenſi, dein Lugdunenſi Archiepiſcopo, aliiſque non paucis. Sed præ ceteris inſigne eſt factum Mettenſium Clericorum, qui in Gorzienſe Aſceterium Monachis pænè vacuum juſſu Adalberonis tranſlati, cùm *in veſtibus Clericorum* aliquamdiu inceſſiſſent; more monaſtico electionis de ſibi præficiendo Patre facultate petita & accepta, *cum inſtitutione vitæ regularis habitum quoque Monachi commutarunt: unoque voto & pari ſententia domno Einoldo ab omnibus exclamato, ipſe primus omnium Epiſcopo regularem converſationem ex Inſtituto beati Benedicti ſcripto profeſſus, cucullo induitur: ſequentes Abbati ex ordine profitentes, in militia cæleſtis & obedientiæ Sacramenta ſub ipſo omnes ſimiliter pari modo conjurant*. His adjungendus eſt S. Rembertus Bremenſis Antiſtes, qui cùm Monaſticæ Religioni nomen dare aliquando ſtatuiſſet, mox ut fuit Epiſcopus ordinatus, ad Saxonicum Corbeïæ novæ Cœnobium acceſſit, ibique Monaſticis indutus veſtibus, ſervandæ regulæ votum emiſit, ut ſuperiùs obſervatum eſt.

In vita S. Joban. Gorziæ Abb.

CXC *Diſcriminis ratio.*

Duplicis ejus generis hominum, qui veſtes monaſticas ſuſcipiebant, diſcrimen repeti debet ex eorum animo ſeu voluntate: propterea quòd alii cum firmo perſeverandi propoſito, alii ſolo probationis animo in Monaſteria ſecedebant. Primis illis, ſiquidem tanta inerat morum, ætatis ac judicii gravitas, ut de eorum perſeverandi propoſito nulla poſſet ſupereſſe ſuſpicio, ſtatim profitendi copia concedebatur; aliis annua probatio erat ſubeunda.

CXCI *Habitus & profeſſio Monaſtica in extremis.*

Priorem ob cauſam, hi qui in extremis poſiti pœnitentiæ cauſâ Religioſis veſtibus induebantur, in profeſſorum cenſebantur numero, ſi poſtmodùm ex morbo convaluiſſent. Nam publica illa pœnitentiæ proteſtatio coram Deo irrita fuiſſet, niſi ſæculo nuntium remittendi firmus acceſſiſſet animus: ideóque his citra apoſtaſiæ culpam ad ſæculi vota denuo redire nefas erat. Id patet maximè ex Orderico Vitali, qui de Adelardi Preſbyteri poſt ſuſceptum in morbo habitum recuperatamque ſanitatem reditu in ſæculum agens, eumdem, cùm mortem ſibi imminere cerneret, æterna *propter apoſtaſiæ reatum* ſupplicia metuiſſe, ob idque Mainerio Uticenſi Abbati ſupplicaſſe, *ut habitum S. Benedicti, quem peccatis ſuis facientibus reliquerat, ſibi redderet*. Nihil verò luculentius huc afferri poteſt, quàm Petri Damiani teſtimonium, qui hoc argumentum fusè ac ſolidè pertractavit in opuſculo 16. ad Giſſerium Epiſcopum Auximanum. Is inaudierat, quemdam Epiſcopum hanc opinionem ſpargere in vulgus, nimirum licere iis qui Monaſticum habitum in morbo extremo appetiſſent, ad ſæcularem vitam, ſi revaluiſſent, denuo reverti. Ea res Petro tanti viſa eſt, ut eam detulerit ad Pontificem Romanum, & Guindonem Numanatem Epiſcopum, qui ejus inventi auctor ferebatur, durè increpuerit. Sed eo pernegante, opuſculum condidit in Epiſcopum Anonymum, ſiquidem auctor ignotus erat, validiſque argumentis probavit ejuſmodi hominibus non licere remeare in ſæculum. Quippe *tanta veneratione, tantâ cuſtodia cenſurâ monachicum habitum ſancti Patres dignum eſſe cenſuerunt, ut pænè quocumque modo illum quis indueret, relinquendi poſtmodùm licentiam non haberet*, neque ad hoc neceſſariam eſſe annuam probationem. *Non enim jam probatio expedit, ubi qui probandus eſt, perſpicaciter innoteſcit; ſed is, de cujus mente quo ſpiritu ducatur ambigitur, valdè neceſſarium eſt ut probetur*. Et ſicut ba-

Digitized by Google

baptiſmus nonniſi poſt longa ſæpiuſque iterata ſcrutinia olim collatus, validus tamen cenſebatur, ſi cui *poſtpoſitâ moroſæ intercapedinis obſervantiâ* repentè conceſſus fuiſſet: ita de ſecundo (quem vocat) baptiſmo, ſcilicet de monaſtica profeſſione, ſtatuendum eſſe; ut *ſicut prior ſemel receptus nullatenus valet repeti, ita etiam ſecundus nulla poſſit juris ratione contemni*. Conſule Allatium in lib. 3. de utriuſque Eccleſiæ conſenſione cap. 16. à num. 10.

Præter ejus facti exempla à me relata in Sæculi I. Præfatione, alia id genus ſexcenta apud veteres occurrunt. At nullum illuſtrius, quàm Lotharii Imperatoris, qui morbo correptus, *vitamque deſperans, Monaſterium Prumiæ in Arduenna conſtitutum adiit, ſaculoque & Regno penitus abrenuntians tonſus eſt, vitam habitumque Monachi humiliter ſumens: & diſpoſito inter Filios Regno, intra ſex dies vitâ deceſſit*. Sunt qui id ab illo factum memorant, ut paternæ vexationis, cujus ipſe conſcius fuerat, pænitudinem teſtaretur. Lege ſis verſus elegiacos de ejus obitu apud Baronium, qui verſus Henrico tertio à nonnullis perperàm tribuuntur. Lotharii exemplum ſecuti ſunt quoque Orientis Imperatores non pauci: „ quos inter Iſaac Comnenus, cùm quibuſdam Mo-„ naſteriis multas poſſeſſiones ademiſſet; fulmine percuſſus, ad placandum „ ſibi Deum amplexus pœnitentiam, monaſticæ vitæ ſe dedicavit in Studii „ aſceterio: ubi aliquamdiu ſuperſtes, omnem præſtitit Monaſterii Præfe-„ cto obedientiam, ita ut janitor eſſet, & alia miniſteria obiret, „ teſtante Johanne Curopalata. Manuelis Comneni par facinus, nec pœnitentia diſpar. Is enim in Eccleſiarum opes injecta manu, etiam Nicephori Phocæ de non augendis Monaſteriorum latifundiis ſanctionem, olim abolitam, edicto ſuo revocavit: ſed poſteà quaſi reſipiſcens edidit auream Bullam, quæ & Medicatrix dicta eſt, utpote quæ medeatur titulis & juribus omnium Eccleſiarum, juſſitque inſuper, ut Eccleſiarum & Monaſteriorum immobilia intacta eſſent à manu fiſci, eorumque titulis, etiam ſuſpectis, robur & auctoritatem diplomate ſuo conciliavit; ac tandem cùm ſe ad exitum urgeri intelligeret, cum alto ſuſpirio femur percuſſit, & Monaſticum habitum poſtulavit; & confeſtim nigro, qui ex tempore occurrit, panno indutus exſpiravit. Denique (ut ceteros interim prætercam) Johannes Briennius Rex Jeruſalem extremos ſpiritus Deo conſecravit in habitu Minorum. Neque verò Laici tantùm, ſed etiam Epiſcopi id genus pœnitentiæ ſubire non indignum ducebant. Inter primos occurrit Paulus Conſtantinopolitanus Patriarcha Sanctiſſimus, *qui valde infirmatus thronum reliquit; & deſcendens ad Monaſterium Flori*, Monaſticum ſuſcepit habitum, id quod anno DCC. LXXXIV. contigiſſe docet Theophanes. In Occidente hic etiam uſus abiit in morem. Nam Hugo & Rotbertus Autiſiodorenſes Epiſcopi, ad morbi extrema redacti, Monaſticum habitum induerunt, uti & Bernardus Hildesheimenſis. Item Rotbertus Lingonenſis Pontifex graviſſimo correptus morbo, *humiliter ſe in conſpectu Dei accuſans, & veniam peccatorum expoſcens, à Domino VVidone Moliſmenſi Abbate monachilem habitum ſuſcepit*, acceptoque Viatico vitam finivit, ut ex Chronico Beſuenſi diſcimus. Alia id genus complura prætereo. Vigebat adhuc iſte uſus ſæculo XIV., ut varia paſſim Monaſteriorum Tabularia, & Necrologia teſtantur, à quibus referendis abſtineo, Thomam dumtaxat Cantipratenſem ſæculi XIII. teſtem luculentum adducturus. Hic igitur in lib. 2. cap. 51. *Quoniam*, inquit, *multi ſunt qui ad Religionem in morte confugiunt, quid eis habitus Ordinis valeat in ultima neceſſitate ſuſceptus, dubitare plurimi voluerunt*, quam dubitationem ille ſubjecto exemplo refellit. Qui hoc modo Monachum induebant, dicebantur *Monachi ad ſuccurrendum*, qua de re in

Sæ-

CXCII Exempla Imperatorum.

Præf. Sæc. I. n. 105.

Leunclav. de Jure Græco-Rom. p. 149. & 156.

Nicet. Chon. lib. 7.

Raynald. ad ann. 1239. & Epiſcoporum.

Præfat. ſæc. 3 num. 21. *Tom. 1. vet. analect. pag. 358.* Sæculi tertii Præfatione actum eſt. Ad eumdem modum qui in extremis alicui conferebatur, *Baptiſmus ad ſuccurrendum* appellatur in mſ. Rituali Monaſterii S. Johannis Laudunenſis. Huc pertinet Odonis Cantuariæ Monachi ſermo de S. Benedicto, in quo hæc legimus. *Hinc eſt quòd ad eum omnes gentes, nationes, tribus & linguæ benedictionum ejus accipiendarum gratiâ currunt: adeò ut ipſi deriſores, qui huic Religioni in vita ſua detrahunt, in morte tamen abſque hujus Religionis habitu, ſcilicet cucullâ, ſaltem ad ſuccurrendum, ſecuri eſſe non audeant.* Jam nobis, quibus non tam ſeria eſt, quàm ſera pœnitentia, bellè Religioſi videntur, qui corpus ſuum poſt mortem religioſo habitu involvi poſtulant, quæ ſanè forma mortuis aptè convenit, alia viventibus. Quamquam id etiam demortuis prodeſſe quidam ſæculo IX. apud Græcos perſuadere conati ſunt: quos refellit Theodorus Studita in epiſtola ad Theoctiſtum Eremitam. *V. Allat. de utriuſque Eccleſiæ conſenſu lib. 3. c. 16. num. 13.*

CXCIII Hujuſce ritus origo. Hujus pænitentiæ originem refero ad antiquum morem, ſecundùm quem Fideles nonnulli peculiari inſtinctu, in extremis perpetuæ (ſi ſanitas integraretur) pœnitentiæ devovebant ſe ſe. Ex his neſcio an unus fuerit Marcus Referendarius, qui teſte Gregorio Turonenſi Epiſcopo, *poſt congregatos de iniquis deſcriptionibus theſauros ſubito lateris dolore detentus, caput totondit, atque pænitentiam accipiens, ſpiritum exhalavit.* Hujuſmodi pœnitentiæ explicatior habetur notitia in Conciliis Toletanis tertio, & quarto. Et in quarto quidem ita ſtatuitur cap. 12. *Quicumque ab Epiſcopo vel Presbytero ſanus vel infirmus pænitentiam poſtulat, id ante omnia Epiſcopus obſervet vel Presbyter, ut ſi vir eſt, ſive ſanus ſive infirmus, priùs eum tondeat*: aut (quod alia lectio addit) *in cinere & cilicio habitum mutare faciat & ſic pænitentiam ei tradat. Si verò mulier fuerit, non accipiat pænitentiam, niſi priùs mutaverit habitum. Sæpiùs enim Laicis tribuendo deſidiosè pænitentiam, ad lamentanda rurſus facinora poſt acceptam pænitentiam relabuntur.* Qui ſic acceptâ tonſurâ & veſte pœnitentiam profitebantur, ei perpetuò addicti erant, ut docet Concilii quarti Toletani caput 5. *Quicumque ex ſæcularibus accipientes pænitentiam totonderunt ſe, & rurſus prævaricantes Laici effecti ſunt; comprehenſi ab Epiſcopo ſuo, ad pænitentiam ex qua receſſerant, revocentur. Quòd ſi aliqui per potentiam irrevocabiles ſunt, nec admoniti revertentur, verè ut apoſtatæ coram Eccleſia anathematis ſententiâ condemnentur &c.* *Greg. Tur. lib. 6. c. 28.*

CXCIV Wambæ Regis exemplū illuſtratum. Erat ergo is pœnitentiæ perpetuæ ſtatus ſeu ordo, qualem ſubiit VVamba Veſigothorum Rex veneno potatus: *quem cùm Epiſcopus & Optimates vidiſſent abſque memoria jacentem, ſtatim ei confeſſionis & pænitentiæ ordinem dederunt. Cúmque Rex à potione convaluiſſet, intelligens ordinem ſibi impoſitum, Monaſterium petiit ibique quamdiu vixit, in Religione permanſit.* Ita factum memorat Alfonſus Salamanticenſis Epiſcopus, quem non bene explicant alii Hiſpanici Scriptores Rudericus Toletanus, & Lucas Tudenſis. Namque pœnitentiæ & confeſſionis nomine unctionem ſacri olei, & communionem Chriſti Corporis intellexit Lucas: Rudericus verò ait, Quiricum Epiſcopum & optimates, cùm viderent Regem memoriâ deſtitutum, ſtatim ei confeſſionis & pœnitentiæ antidotum obtuliſſe, Regemque devotè ſuſcepiſſe, & Religionis habitum poſtulaſſe, & ad Monaſterium convolaſſe in villa, quæ Panniſplica dicebatur. Monaſterium S. Vincentii de Pampliega appellant. Sanè Regi neſcienti pœnitentiæ ordinem fuiſſe impoſitum, nec tum ſatis mentis ſuæ compotem exſtitiſſe, ut monaſticum habitum poſtularet, palàm fit ex Alfonſo. Sed ut ad rem me referam, cùm ejuſmodi pœnitentes ſanitati reſtituti intelligerent, non niſi ægrè in ſæculo iſtud genus pœnitentiæ peragi poſſe; id

de-

demum VVambæ exemplo induxerunt animum, ut in Monaſteria perpetuò ſe retruderent: ac ſubinde ita mos obtinuit, ut non alius perpetuæ iſtiuſmodi pœnitentiæ habitus traderetur, quàm Monaſticus, qui ſanè pœnitentiæ causâ inſtitutus eſt. Apud Hiſpanos porrò Confeſſores paſſim appellabantur, qui ſic pœnitentiam in extremis monaſtica veſte ſuſcepta profitebantur, ut ſcitè advertit in ſuo Gloſſario Cangius vir eximiæ eruditionis.

Non finiam has de Monaſtico habitu Obſervationes, priuſquàm expoſuerim quemdam locum ex vita S. VValafridi Palatiolenſis Abbatis, qui Fratrem quemdam nocturnis vel meridianis temporibus *extra cucullam* jacentem, per viſum increpuit cecíditque. Ubi cucullæ nomine ſcapulare ſignificari non dubito: quo ſenſu uſurpatur apud Smaragdum in Regulæ caput 55. *Cucullam*, inquit, *dixit ille, quod nos modò cappam --- quod verò dicit ſcapulare propter opera, nos modò dicimus cucullam*. Confer Theodemari epiſtolam ad Carolum Magnum. Hìc opportunè ad propoſitum noſtrum duplicem diſtinguit cucullam Scriptor apologiæ Henrici IV. Imperatoris, ita enim habet. *Cuculla dicitur veſtis cucullata propter cucullum, qui eſt capitis operimentum --- Igitur cuculla eſt tunica talaris & cucullata atque manicata, habens ſpeciem crucis per quatuor partes extenſæ, ut eum qui crucifixus eſt mundo, hæc quadriga ex omni parte concludat*. Et poſt multa. *Sed quia otioſitas inimica eſt animæ, ideò propter opera tantùm conſtituit S. Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur ſcapulare, & quòd ejuſmodi veſtis apta ſit caput tantùm & ſcapulas tegere --- Vidimus nos aliquando veſtem cucullatam, parvam quidem, ſed ita moderatam, ut deſuper uſque ad renes tantùm deflueret, & utrimque uſque ad humerorum confinia pertingeret, qualis certè forma atque menſura propriè dicitur ſcapulare, quod Monachis propter opera tantùm aſſignatur ex mandato Regulæ*. Hujuſmodi ſcapularis figura cernitur in Hiſtoria Fuldenſi apud Brovverum, depicta ante annos octingentos. Cùm majorem cucullam geſtabant Monachi, breviorem ſeu ſcapulare deponebant, & vice versâ. Hinc ergo cucullam brevem ſeu ſcapulare ſemper in uſu habebat Eugenius Papa III. ex dictis de more Ciſtertienſium, quibus cum cuculla & tunica jacere mos eſt, uti de ſuo tempore teſtis eſt Jacobus à Vitriaco in Hiſtoriæ Occidentalis cap. 14. & quidem ad Regulæ noſtræ præſcriptum; nec cucullam etiam in morbo urgente impunè abjicere licuit Monacho cuidam Ciſtertienſi, apud Thomam Cantipratenſem in lib. 1. cap. 7.

CXCV Cuculla & ſcapulare quid.

In Abbatibus noſtris quamdam Epiſcopalis auctoritatis portionem reſediſſe agnoſcunt eruditi, idque probant ex poteſtate conferendi Eccleſiaſticam tonſuram, adeóque Ordines inferiores, in Tridentina Synodo conceſſa. Nonnumquam etiam excommunicare Laicos viſi ſunt, tametſi id quo jure fecerint, non ſatis liquet. De excommunicatione teſtis eſt Albericus unus ex primoribus Caſtellionis ſuper Lupam, qui cùm Floriacenſis Cœnobii prædium quoddam invaſiſſet, nec admonitus reſipuiſſet; ab Abbate Rainerio excommunicatus eſt, miſeréque mortuo excommunicatio rogante ejus fratre ſoluta. Rem fusè refert in hoc tomo Rodulfi Tortarii liber de miraculis S. Benedicti. Longè antiquius eſt factum Columbani Abbatis Luxovienſis. Is quippe cùm Theodoricum Regem ab inſanis actis revocare non potuiſſet, literas ad eum acribus verbis plenas direxit, *comminatus excommunicationem, ſi emendare dilatando non vellet*. Idem eamdemque ferè ob cauſam accidit Conſtantino Imperatori, quem ob repudiatam Mariam uxorem & Theodoten ſuperductam, Theodorus Studita anathemate perculit anno DCC. XCV. Ubi obſervat Baronius, Theodorum non ita excommunicaſſe Imperatorem, ut quæ ſunt Epiſcoporum ſibi uſurparet jura: ſed ut eum ob flagitium à Deo ſeparatum

CXCVI Abbatum poteſtas in rebus ſacris. *Thomaſin. Diſcipl. Eccl. part. 4. p. 180.* Excommunicatio. *Tortar. infrà pag. 598.* *Jonas in Vita S. Columb. num. 32.* *Baron. ann. 795. ſub finem.*

 ratum

ratum exclamaret, indignumque quorum quis ſuorum communicaret. Certè Imperatoris ab ſe ſic excommunicati memoriam in ſacra liturgia faciebat ipſe Theodorus. Sed neque id irritam excommunicationem fuiſſe probat, quandoquidem Hadrianus Papa pro diſcipulis Felicis & Elipandi excommunicatis Miſſas celebrari non tantùm permittit, ſed etiam poſtulat apud Baronium. His præiverat Monachus ille in Tripertita Hiſtoria, Theodoſio Imperatori excommunicationem inferre auſus: quam licèt temerariè inflictam adeò non contemſit piiſſimus Imperator, ut ſuadentibus licèt Epiſcopis cogi non potuerit, ut aliquid guſtaret, donec Monachus ille diu quæſitus ipſi permiſiſſet. Hujus Monachi facinus reprobat non ſolùm Tripertita Hiſtoria, ſed etiam S. Odo Abbas in Collationum lib. 1. At neminem qui excommunicationem per Abbates factam, tamquam inanem refellerit, apud veteres invenio. Lege quæ de Gervvino Abbate Centulenſi habentur in Spicilegii tom. 4. Ut autem ab aliis etiam rata haberetur excommunicatio per Abbates facta, eam ab aliis tum Clericis, tum Abbatibus proferri curabant. Id docet nos in primis Chartarium S. Bertini de villa Calvo-monte, quo in Chartario leguntur literæ tum Hugonis Decani & Capituli Noviomenſis, rogatu Johannis Abbatis Bertiniani excommunicantium Caſtellanum Codiciacenſem, ſi de advocatione ejus villæ Monachos deinceps infeſtaturus eſſet; tum Abbatum Goberti de Valchellis, Simonis de Laude & Adami Aquicincti idem præſtantium ann. Domini M.CCI. apud Urſicampum. Adi Marloti tomum 2. de Metropoli Remenſi. Aliquando tamen excommunicationes illæ eſſe poterant ex eo genere, de quo loquitur pſeudo Synodus Conſtantinopolitana, quam ſecundam & primam dicunt, decernens capite 14. ut *ſi quis Epiſcopus Metropolitani crimen prætexens, ante Synodalem cognitionem ſe ipſum ab ejus communione ſubduxerit, & nomen ejus non prout divini myſterii celebrationi eſt conſuetum, referat, depoſitus à Synodo ſit*. Idemque ſtatuitur de Presbyteris, Epiſcopis, & Metropolitanis adversùm Patriarcham. Longè probabilior excommunicandi modus deſignatus eſt à Benedicto Papa VII., Guillelmo Abbati S. Benigni præſcribente, ut Benignus Epiſcopus inibi Monachus factus invaſores bonorum Monaſterii excommunicaret. Apprimè huic loco Valeſius venerandi vir nominis apud eruditos, in Notis ad Euſebium pag. 136. duplicem diſtinguit excommunicationem, publicam & privatam: qualis eſt ea, qua Macarius Preſbyter alios Presbyteros excommunicaſſe dicitur.

Baron. ann. 794.

Spicil. tom. 4. pag. 580. & 581.

Marlot Metropol. Rem. lib. 2. cap. 6.

CXCVII Tonſura per Abbates *num. 22.*

De tonſura Eccleſiaſtica per Abbates collata cùm egerim in ſæculi 3. præfatione 9., plura hîc dicere ſuperſedeo: ſed tantùm adduco decretum Concilii Pictavenſis anno MC. celebrati, in quo ſtatuitur cap. 1. *ut nullus præter Epiſcopum coronas benedicere præſumat, exceptis Abbatibus, qui illis tantùm benedicant coronas, quos ſub Regula S. Benedicti militaturos ſuſceperunt*, ſeu *quos ad converſionem ſuſceperint*, ut legit Concilium Belvacenſe in Spicilegii tomo 2. Hinc eſt quòd Petrus Cellenſis Criſpinum Clericum ad Petrum Cardinalem accipiendæ tonſuræ gratiâ remittit. Attamen Sanctus Convvoion Abbas Rotonenſis Ratvvilum tyrannum tonſurâ collatâ Clericum feciſſe memoratur in lib. 1. de ipſius geſtis infrà, cap. 4. Poſtremò Abbas Presbyter conſecratus, poterat ordinare Lectorem & Subdiaconum in ſuo Monaſterio, ex Canone Nicephori Confeſſoris, ut notavit eruditiſſimus vir Johannes Baptiſta Coteleriuſ in notis ad Conſtitutiones Apoſtolorum. De Lectore idem habet canon 14. Concilii Nicæni ſecundi. Adi Tridentinum.

In lib. 3. Conſtit. cap. 20. col. 217.

CXCVIII Eccleſiæ dedicatio.

Singularis, ſed difficilis eſt locus in libro de vita S. Galli Abbatis, ubi S. Columbanus Luxovienſis Abbas Eccleſiam dedicaſſe memoratur his verbis.

Bea-

Beatus autem Columbanus juſſit aquam afferri, & benedicens illam, adſperſit eâ templum (ſanctæ Aureliæ;) & dum circuirent pſallentes, dedicavit Eccleſiam: deinde invocato nomine Domini, unxit altare, & beata Aurelia reliquias in eo collocavit, veſtitoque altari, Miſſas legitimè compleverunt. Id tantùm habemus ex teſtimonio VValfridi, in rebus certè Eccleſiaſticis peritiſſimi, ſed qui ducentis annis Columbano poſterior erat. Longè pluris eſſet Jonæ Monachi auctoritas, ſi de ea re locutus fuiſſet.

De puerorum oblatione, à parentibus facta ex præſcripto Regulæ S. Benedicti, nata eſt ſæculo IX. Controverſia, an in poſterum irrevocabilis cenſeri debuiſſet. Quibuſdam contra ſuperiorum ſæculorum ſententiam, immo etiam contra Conciliorum & Pontificum decreta negantibus obſtitit Rabanus ſcripto libro ad Ludovicum Imperatorem, *contra eos, qui oblationem contra Regulam ſancti Benedicti deſtruere volebant*, teſtante Rodulfo in Vita Rabani. Hunc librum in forulis Mellicenſis Bibliothecæ hactenus detineri, nec à me obtineri potuiſſe jam aliàs dixi. Hujus porrò contentionis occaſio nata videtur ex canone 23. Concilii Moguntini, anno DCCC. XIII. ita definientis, *ut hi qui hactenus inventi ſunt ſive in canonico, ſive in monaſtico ordine tonſurati ſinè eorum voluntate, ſi liberi ſunt, ita permaneant; & deinceps cavendum, ut nullus tondeatur ſinè legitima ætate & ſpontanea voluntate, vel cum licentia domini ſui*. Hoc tamen decreto non attingi impuberum oblationem à parentibus fieri ſolitam hac ratione exiſtimo, quòd illa non ſecùs atque ante in Ordine noſtro poſt hoc Concilium viguit, ut teſtatur in primis Paſchaſius Radbertus in expoſitione Pſalmi 44. ad Sueſſionenſes B. Virginis Sanctimoniales, ubi vocat eas *parentum vota*, quòd devotæ antequàm in lucem ederentur, & in tenella ætate Deo à parentibus conſecratæ, Monaſticiſque Inſtitutis addictæ fuiſſent; nec Rabanus contra Concilii decretum, ſiquidem eam intellexiſſet ipſius eſſe mentem, haud dubiè ſcripturus fuiſſet. Itaque huc tantùm ſpectare videtur Concilii Statutum, ut pueris qui jam uſu rationis gaudebant, citra eorum voluntatem tonſura non conferretur; non verò ut ceſſaret filiorum à parentibus fieri ſolita oblatio. Sic Fuldenſes in libello ſupplici ad Carolum Magnum petunt, *ut nullus vi Monachus fieri cogatur, nec ad Clerum tondeatur, ſive liber ſit, ſive ſervus*. Hunc autem Concilii eſſe ſenſum indè inferas, quòd de Canonicis ex æquo & Monachis interpretandus ſit canon: cùm conſtet apud Canonicos ſæculares ejuſmodi oblationem non fuiſſe receptam, nec tonſuram apud eos collatam ante uſum rationis. Poſteà tamen paullatim uſus obtinuit, ut perſeverante etiam puerorum per parentes oblatione relaxata ſit pueris neceſſitas in Monaſterio permanendi, donec adulta jam ætate oblationem ſuam ratam habuiſſent. Udalricus auctor in Conſuetudinum Cluniacenſium lib. 3. cap. 8. ubi relata puerorum oblatione ejuſque ritu, ita ſubdit, *Poſteà induitur cucullâ, & de cetero benedictio ejus differtur uſque ad legitimam ætatem, id eſt, ſi non ampliùs, vel uſque ad quindecim annos ætatis*. Cur enim illa puerorum benedictio dilata fuiſſet ad annum quintum decimum, niſi ut propria eorum voluntas jam explorata haberetur? propagatus eſt iſte uſus à Cluniacenſibus ad alios, tandemque jure novo ſanctus Clementis Papæ III. Cæleſtini item tertii auctoritate; cui tandem acceſſit Concilium Tridentinum. CXCIX Oblatio puerorum.

Ad idem ſæculum revocanda eſt diviſio bonorum monaſterialium inter Abbatem & Conventum, qualis in Monaſteriis S. Dionyſii & S. Germani apud Pariſios ab Hilduino Abbate regulari facta eſt. In cauſa fuit rapacitas quorumdam ſæcularium Abbatum, qui omnia Monaſterii ſibi commendati CC Partitio bonorum.

bona in uſus ſuos demum convertebant. Id, ut ne in Monaſteriis ſibi ſubjectis aliquando fieret, Hilduinus Abbas hac partitione conſuluit, ut teſtantur literæ hac de re ab eo confectæ. Ejuſmodi argumenti eſt epiſtola 3. Frotharii Tullenſis Epiſcopi ad Ludovicum Imperatorem pro Monaſterio Mediolacenſi, diœceſis Trevirenſis, ubi tempore Fortunati Abbatis, juſſu Imperatoris, *Smaracdus ipſius Monaſterii Monachis portionem de Abbatia dederat, ut regulariter viverent*. Sed Hiſmundo Abbate hanc portionem ſibi vindicante, querelis ad Imperatorem delatis, Frothario promiſit Abbas ſe *per omnia emendare velle, quidquid hactenus negligenter ex ſua parte fuerat actum*. Monachis eo pacto, nec aliter aſſentientibus, *niſi illis portio ſua redderetur*; eoque pernegante, à Frothario Monachi poſtularunt, *ut illis licentiam daret ad Imperatoris præſentiam recurrendi, ejuſque miſericordiam implorandi: dicentes ſe magis velle de eodem Monaſterio expelli, & in peregrinatione & mendicitate vivere, quàm falſis promiſſionibus ulteriùs credere, & ſub falſo Monachorum nomine militare*. Eorum poſtulatis annuit Frotharius, præmiſſis ad Imperatorem literis, ex quibus hæc relata ſunt. Huc etiam ſpectat ipſius Frotharii embolum epiſtolæ primæ. Eodem ſæculo deſinente Franco Leodicenſis Epiſcopus, idemque Laubienſis Abbas, ita cum ſuis Monachis bona partitus eſt, *ut medietas Abbatiæ Fratribus inibi regulariter militantibus in uſu communi deſerviret; aliam Epiſcopus ſibi & militantibus mancipαret*.

CCI Decimæ Monachis datæ.

In cenſu bonorum Monaſterialium ante ſæculum IX. computabantur decimæ, quæ nonniſi ſæculo XI. Monachis à nobilibus viris earum invaſoribus fuiſſe collatas nonnulli perperàm exiſtimant. Et quidem in Chronico Laubienſi, in quo ſuperiora de Francone relata ſunt, fit mentio decimarum indominicatarum, de quibus ſtatutum eſt, *ut decimæ omnes indominicatæ ad portam Monaſterii in uſus pauperum ſint & peregrinorum*, quas ſanè decimas longè ante Franconis tempus Laubienſes jam poſſidebant. Antiquius ejus rei teſtimonium habemus in Actis S. Anſelmi Abbatis Nonantulenſis, cujus rogatu Stephanus Papa III. Nonantulenſium Monachorum bona *cum decimationibus* confirmat, prohibetque decimas umquam concedi, *niſi Eccleſiis ſupradicti venerabilis Monaſterii*. At multò illuſtrior eſt Ludovici Germaniæ Regis traditio, conſignata in ejus diplomate pro Parthenone Herifordenſi, ubi Ludovicus Pius *Cellam juris ſui, quæ vocatur Meppia, cum decimis & poſſeſſionibus undique ad eam pertinentibus, & Eccleſiam Eresburg novæ Corbeiæ* Monachis tradidiſſe memoratur; Herifordenſi verò Parthenoni alias Eccleſias, *ita ſanè ut decimarum aliorumque redituum proventiones præfatis cederent Monaſteriis, & ab ipſis viciſſim procurarentur ſubjectæ plebes in Baptiſmate, in Euchariſtia, in ſepulturis, in confeſſione peccatorum audienda; & Presbyteri, qui principales ex his Eccleſias tenerent, Archipresbyterorum officio fungerentur ad agenda omnia, quæ ſolent fieri ab archipresbyteris Epiſcoporum*. Ubi vides non ſolùm jus decimarum iſtis Monaſteriis conferri, ſed etiam plebium curam in adminiſtrandis Sacramentis. Sed ut ad noſtros me referam, S. Dionyſii apud Pariſios Monachi itidem decimarum uſu fruebantur ſæculo IX., ut patet cùm ex variis diplomatibus, tum maximè ex Hincmari Remenſis epiſtola ad VViligiſum alioſque ejus loci Monachos, quos arguit *quia* quamdam *decimam vendere quærerent, ut de pretio infernum compararent*, apud Frodoardum in lib. 3. cap. 25. Ludovicus Auguſtus in Capitulari tertio prohibet decimarum redemptionem, quæ tum à Laïcis fieri cœpta erat.

Parte 1. ſæc. 4. Bened. pag. 525.

CCII Porrò ejuſmodi decimas Cœnobiis aliquando conferebant ſæculares, aliquando Epiſcopi. In his Haimo Halberſtadenſis Epiſcopus quaſdam ſuæ diœceſis

ceſis decimas Herſfeldenſibus Monachis conceſſit, repugnantibus Clericis ſuis, quibus duriuſculum videbatur, decimas in alterius diœceſis Monachos tranſferri. Verùm ne id in ſucceſſorum præjudicium fieri nonnulli conquererentur, tantumdem de propriis bonis in Eccleſiæ ſuæ uſum Epiſcopi illi aliquando refundebant. Hinc Meinvvercus Paderbornenſis Epiſcopus, cùm ſuburbanæ Abbatiæ ſuarum decimarum partem tribuiſſet, *ne alicui ſucceſſorum ſuorum menſa ſua ſtipendia diminuiſſe videretur, has decimas & de hereditariis & de aquiſitis bonis centies reſtituit*. Neque tamen decimæ illæ omnes ex liberalitate Epiſcoporum; ſed etiam aliquando ex commutatione Monaſteriis proveniebant. Exemplo eſt commutatio inter Salomonem juniorem Conſtantienſem Epiſcopum, & Harmotum Cœnobii S. Galli Abbatem facta ſæculo IX. Siquidem pro prædiis Salomoni per Sancti-Gallenſes conceſſis, Salomon Abbati & Fratribus prædicti Monaſterii in quibuſdam locis, quæ indicantur in charta 28. apud Goldaſtum, decimam cedit, *ſicut illius temporis in illorum erat veſtitura*; aliam verò attribuit quæ *in* ſua ipſius *veſtitura erat*. Ceterùm non ſolas agrorum, ſed etiam aliarum rerum decimas Monaſteriis attributas fuiſſe manifeſtum eſt ex Caroli Calvi diplomate Parthenoni B. Mariæ apud Sueſſiones conceſſo, in quo, *Delegavimus*, inquit, *decimas omnium rerum de tota Abbatia, & earum ſcilicet rerum quæ in terra coluntur, vel quæ hominum ſtudio ad humanitatis uſum habenda nutriuntur, & per curam Præpoſiti aptis vehiculis ad Monaſterium deducantur*. Nobilis quoque matrona nomine Garſſendis, Gellonenſibus noſtris anno M.XXIX. conceſſit *omnem decimam panis & vini carniſve domûs* ſuæ &c. *Enimverò*, inquit Petrus Damiani, *ut copioſiora in pauperes alimenta proficiant, dantur in Monaſteriis & eremis decimæ quorumdam proventuum, & non modò pecorum, ſed & ornicum pariter & ovorum*. Lege quæ hac de re habentur in Chronico Corbeïæ novæ & apud Othlonum in prologo ad Vitam S. Bonifacii Epiſcopi & Martyris, qui Fuldenſibus decimas conceſſiſſe perhibetur.

Hiſt. Monaſt. S. Mariæ Sueſſ. p. 430. — *Parte 1. ſæc. 4 Bened. p. 88* — *Pet. Damian. Opuſc. 33. cap. 7.*

CCIII Capitula Generalia.

Pænè hîc exciderat quod obſervare licet de Capitulorum Generalium origine, quorum ideam & ſpecimen exhibuit Synodus Aquiſgranenſis anni DCCC. XVII., ex univerſis pænè Ordinis noſtri Abbatibus conflata: in qua utilia Statuta de rebus Monaſticis condita ſunt. Apud Caſinates *his item temporibus mos erat, ut pridie Kal. Septembris conventus ad hunc locum fieret, unà cum præpoſitis ſuis univerſorum hujus Cœnobii in circuitu Monachorum, docendi ab Abbate, quid facere, quid cavere, quidve corrigere, ſeu qualiter ſub Dei præſentia & timore cum regulari obſervatione vivere deberent*, ut ſcribit Leo Oſtienſis in Chronici lib. I. cap. 32. *Sequenti verò die ordinabantur & deſcribebantur atque deſtinabantur in Obedientias, per ſingulas (prout opportunum erat) Provincias*. Tandem ſæculo XII. Capitulorum Generalium uſus vulgaris fuit, ut ſuo loco dicemus.

CCIV Laudis perennis ritus.

His igitur aliiſque quæ prolixiorem tractationem exigunt prætermiſſis, ad aliud argumentum reflectenda oratio eſt, id eſt ad jugem Pſalmodiam, de qua egregia extat Angilberti Centulenſis Abbatis conſtitutio in ſuperiori tomo relata. Is ad hoc opus trecentos Monachos inſtituit, cum centenis pueris, qui Fratribus in tres turmas diviſis, ſibique alternatim ſuccedentibus *in auxilium canendi & pſallendi intereſſent*. Idem ritus in nonnullis Galliæ Monaſteriis ante iſtud tempus obtinuerat, nempe (ut alia nunc prætermittam) in Agavenſi, Cabillonenſi S. Marcelli, Dionyſiano prope Pariſios, Luxovienſi, Habendenſi, & Laudunenſi ſanctæ Salabergæ. De tribus poſterioribus id admittit eruditiſſimus vir Carolus Cointius: de tribus prioribus negat. Contro-

Digitized by Google

Coint. tom. 1. annal. ann. 516. n. 224. & ſeqq.

Apud Agaunenſes.

verſia præcipuè verſatur in Agavenſi ad cujus normam pſalmorum modus in aliis duobus inſtitutus memoratur. Perpetuam apud Agaunenſes laudem negat vir doctus duplici fundamento: altero, quòd affirmantis partis auctores nullam offerant validam rationem, qua ſuam opinionem tueri poſſint: altero, quòd in regula Tarnatenſi, quam Agaunenſes ſervabant, Horæ canonicæ diurnæ opere manuum diſtinguerentur. Verùm nihil conficit hoc poſterius, quia nimis efficit. Sic enim hæc ratio retorqueri poteſt. In cœnobio Luxovienſi, itemque in Habendenſi & Laudunenſi S. Salabergæ, ſervabatur Columbani Regula, quæ ſtatas officiis divinis & corporeo labori horas haud minùs aſſignat. Ergo in illis locis non vigebat laus perennis. Conſequens non admittet Cointius: & tamen par ratio de Agaunenſi. Item apud Centulenſes Angilberto Abbate jugis pſalmodia inſtituta eſt: iſtic vigebat S. Benedicti Regula, quæ Monachorum penſa in officia divina & laborem dividit. Ex quo inferas non obeſſe perennem laudem, quò minùs ſua divinis officiis, ſua item operibus externis ſpatia, & intervalla tribuantur. Certè ſi quid officeret corporis labori, è medio quoque tollenda eſſet corporum refectio & ſomnus, quæ quidem cum jugi officio conſiſtere non poſſint, ſi Monachi omnes in eo ſemper ita fuiſſent occupati, ut nullum exercendi laboris ſpatium eſſet reliquum. Itaque in his locis Monachi dividebantur in plures turmas; primæ recedenti à matutinis officiis ſuccedebat ſecunda, & huic tertia: dein abſolutâ primâ, priores faciebant locum ſecuturis, & ad aſſignatum laborem pergebant. Sic fiebat apud Centulenſes & alios: quidni etiam apud Agaunenſes? At nihil, inquis, de laude perenni in Regula Tarnatenſi? Sed nihil etiam in Regula S. Columbani, nihil in Regula S. Benedicti, nihil ergo ex hoc priori fundamento conſequitur adversùs de Agaunenſium laude perenni ſententiam.

CCV

Argumenta hac de re expenduntur.

Jam expendenda ſunt argumenta omnino novem à diverſis auctoribus, maximè ab Antonio Yepezio & Benedicto Haëfteno relata ad eam ſententiam probandam. Primum petitur ex primaria charta Monaſterii Agaunenſis. 2. ex Actis Martyrum Thebæorum auctore Eucherio Epiſcopo Lugdunenſi. 3. ex veteri Hiſtoria Agaunenſi per Achivum tertium loci Abbatem. 4. ex Gregorio Turonenſi. 5. & 6. ex Actis S. Amati & S. Salabergæ. 7. ex geſtis Dagoberti. 8. ex chronico S. Benigni. 9. denique ex trecenteno numero Agaunenſium Monachorum. Hæc autem argumenta rei demonſtrandæ inſufficientia eſſe eruditus vir contendit. Et quidem interpolationem in primarias Agaunenſium literas & in Acta Martyrum Thebæorum irrepſiſſe cauſatur; in Achivi Hiſtoria nihil diſertè de laude perenni contineri. Nam quòd Agaunenſes *die noctuque* angelico more divinis laudibus inſtitiſſe ab Achivo dicuntur, non ſignificari perpetuam laudem. Nimius ſim, ſi his omnibus ſingillatim explanandis refellendiſque immorer: ad ea quæ magìs explorata ſunt pergo. In iis occurrit, quod quarto loco poſitum eſt, argumentum ex Gregorio Turonenſi, qui de Agaunenſium pſalmodia agens, illam *pſallentium aſſiduum* vocat in hiſtoriæ lib. 3. cap. 5. At *aſſiduum* dici pſallentium, non quòd juge fuerit, ſed quòd ſtatutis temporibus celebratum ſit, ita ut intermediis ſpatiis operari liceret, exiſtimat Cointius: eum ad modum, quo Caſſianus *orationum aſſiduitatem* vocat quotidianam celebrationem Tertiæ, Sextæ, & Nonæ. Huic rei argumento eſſe alterum ejuſdem Gregorii locum, in lib. de Gloria Martyrum cap. 75. ubi Sigiſmundus apud Agaunenſes pſallentium *quotidianum* inſtituiſſe dicitur. Illud igitur pſallentium, inquit vir doctus, vocatur à Gregorio *quotidianum*, quia fit quotidie; & *aſſiduum*, quia fit ad omnes horas canoni-

nonicas, nec tamen indeſinenter. Verùm ut aſſiduum in ſenſu Caſſiani aliquando ſumi poſſit pro diſcreto pſallentio; non tamen ita apud Gregorium uſurpari colligitur ex conſtanti omnium authorum ſententia, qui iſtum locum de perenni laude explicandum eſſe probant. Itaque quod *aſſiduum* vocat Gregorius, non per *quotidianum*; ſed vice verſa *quotidianum* per *aſſiduum* interpretandum eſt. Ex his porrò auctoribus occurrunt ſæculo VII. Fredegarius, & Scriptor Vitæ S. Salabergæ, octavo Scriptor de geſtis Dagoberti, decimo Aimoinus, undecimo Chronographus S. Benigni, & (ut plures alios prætermittam) ex recentioribus V. C. Hadrianus Valeſius in parte poſteriore Defenſionis Diſceptationis de Baſilicis cap. 7. & Dadinus Alteſerra in Aſcetico.

Salaberga Lugdunum Clavatum conſilio VValberti Abbatis profecta, Monaſterium brevi tempore inibi conſtrui curavit: quo ædificato, *in eo trecentas adunavit famulas Chriſti, chorisque diſpoſitis per turmas, ad inſtar Agaunenſium Monachorum canendi normam diſpoſuit*, ut in codice Compendienſi legit Menardus. Hîc *Agaunenſium* loco, *Luxovienſium* reponendum decernit Cointius, propterea quòd Salaberga *voluerat ingredi Monaſterium, quod Romaricus in monte Voſago conſtruxerat*; idque præſtitiſſet, *ni regia obſtitiſſent impedimenta*. In illo autem Romarici puellari Cœnobio perennem pſalmodiam celebratam fuiſſe ritu Luxovienſi, non verò Agaunenſi. Deinde Salabergam uſam eſſe Conſilio VValberti Abbatis Luxovienſis: ac proinde Regulam S. Columbani perennemque pſalmodiam inſtituiſſe inſtar Luxovienſium, non Agaunenſium Monachorum. Verùm qua facilitate hancce correctionem adhibet Cointius, eâdem nego, ſed longè diſpari fundamento. Nam veteres quique codices præferunt *Agaunenſium*; nec ullam pro *Luxovienſium* vocabulo adducit Cointius. Et ut hoc perſpicuum fiat, conſulenda ſunt ſincera S. Salabergæ Acta a nobis edita ex pluribus codicibus mſs. quorum Actorum compendium in codice Compendienſi legit Menardus. Sic itaque habent Acta noſtra. *Infra exigui temporis ſpatium coacervatæ in eodem loco ſunt, vel Monaſterio adunatæ plus minuſve trecentæ famulæ Chriſti: illiſque diſpoſitis per turmas, ad inſtar Agaunenſium Monachorum, Habendique normam diſpoſuit; die ac nocte præcepit pſallendo canonem omnipotenti Deo perſonare, & juxta egregium Prædicatorem Paulum ſinè intermiſſione orare: quæ inſtitutio hactenus in eodem cœnobio Chriſto auſpice celebratur*. Hîc nulla mentio Luxovienſium, ſed Agaunenſium Monachorum, Habendique Parthenonis à S. Romarico conſtructi. Fruſtra ergo locò *Agaunenſium* reponendum putes *Luxovienſium*, contra omnium codicum fidem & Auctorum ſententiam. Præterea non conſtat, an tempore S. Columbani aut VValberti Abbatis viguerit apud Luxovium juge pſallentium. Nihil quippe apud Jonam, neque in Actis S. VValberti ſimile legitur. Scio huc afferri locum S. Bernardi Abbatis ex vita S. Malachiæ, ubi Columbanum apud Luxovium ait *factum eſſe in gentem magnam, & quidem tam magnam, ut ſuccedentibus ſibi viciſſim choris continuarentur ſollemnia divinorum; ita ut ne momentum quidem diei aut noctis vacaret à laudibus*. At non repentè Columbanus factus eſt in gentem tam magnam: paullatim crevit Monachorum numerus, qui ſub eo Abbate ultra ſexagenarium non extendebatur, ut intelligimus ex ejus Actis num. 28., ubi Fratres *ſexaginta*, hoc eſt tota quanta erat Luxovienſis Congregatio, ſarculo terram excoluiſſe, & annonâ divinitus multiplicatâ per Columbanum refecti fuiſſe dicuntur. Hinc collige perpetuam tum non viguiſſe laudem apud Luxovium, ſiquidem omnes Luxovienſes Monachi labore manuum occupati erant, nullis, qui divina officia perſequerentur, in

CCVI Laus perennis viguit etiam in cœnobio Salabergæ.

Exemplo Agaunenſium.

Non Luxovienſium.

Cœ-

Cœnobio relictis. Sanè Monachi illi non in turmas diviſi, ſed omnes ſimul divinas laudes perſolvebant, ut patet ex numero 36. ubi regii ſatellites ad comprehendendum Columbanum miſſi, *eum in Eccleſia cum pſallentium choro orationi deditum cum omni Congregatione Fratrum reperiunt*. Non erant diſtincta eorum agmina. Id porrò contigit paucis ante ſupremum Columbani exitum è Cœnobio Luxovienſi diebus.

CCVII Nihil etiam circa perennem pſalmodiam ſtatuit Euſtaſius Columbani ſucceſſor: & ea quæ apud Surium de ſexcentis eo Abbate Luxovii Monachis leguntur, per interpolationem ſunt adjecta. Quid? quòd in fragmento catalogi Luxovienſium Abbatum, nonniſi *poſt* VValbertum Abbates quàm plurimi, VVandalogus, aliique tredecim, *ſtatum laudis perpetuæ ſervaſſe*, referuntur uſque ad Mellini necem, quo cum Fratribus interfecto, *ceſſavit laus perpetua*. Itaque non mirum, ſi S. Salaberga perpetuam laudem inſtituiſſe dicitur ad inſtar Agaunenſium, & Habendenſium, non verò Luxovienſium, quos huic ritui nondum addictos fuiſſe ex ſuperioribus perſpicuum eſt. Alias certè Scriptor Vitæ Sanctæ Salabergæ eorum exemplum non prætermiſiſſet.

CCVIII Sed unde, inquis, inductus eſt hic ritus in Habendenſe Monaſterium? Haud dubiè ex Agaunenſi, & quidem auctore S. Amato, qui apud Agaunenſes educatus, Romarico auctor fuit condendi Parthenonis Habendenſis, atque inſtituendæ laudis perpetuæ. Rem disertè tradunt ejus Acta his verbis. *Porrò Sanctus Amatus ſemper eremi ſecretum diligens, infra profunda vaſtaque Voſagi caſtrum reperiens, ſicut in præſentiarum cernitur Monaſterium, tranſmigravit; ibique opitulante Domino multis Virginibus pſallentium per ſeptem turmas, in unaquaque turma duodenis pſallentibus die noctuque jugiter inſtituit*. Hic notare convenit, cùm in illis, tum in S. Salabergæ Actis non aliter deſignari perpetuam laudem, quàm his verbis *die noctuque*: ac proinde eodem penitus ſenſu accipiendum eſſe Achivi teſtimonium in Hiſtoria Agaunenſi. Deinde ſi apud Luxovienſes in uſu tum fuiſſet juge pſallentium, haud dubiè in Actis S. Amati apud Habendenſes id inſtitutum fuiſſe diceretur Luxovienſium exemplo. Nunc verò cùm uni dumtaxat Amato auctori tribuatur hoc opus, id hauſiſſe dicendus eſt ex priſtino Monaſterio ſuo, id eſt ex Agaunenſi. Et hanc fortaſſe ob cauſam culpatus eſt a Jona Amatus, quòd *abjectis Inſtitutis priſtinis*, quæ Luxovii tenuerat, *conatus ſit rudibus plebem inſtruere doctrinis*.

Habendenſes item huic ritui addictæ.

CCIX Sed nullum in hac cauſa validius argumentum afferri poteſt, quàm ex Fredegario & ex geſtis Dagoberti cum domeſticis inſtrumentis comparatis: itemque ex Aimoino, ubi de pſallentio Dionyſiani Monaſterii agunt. Nam Fredegarius in Chronici cap. 79. id *ad inſtar Monaſterii ſanctorum Agaunenſium* inſtitutum dicit. Quæ verba explicans Monachus Anonymus in lib. de geſtis Dagoberti cap. 35. ſcribit Dagobertum in Cœnobio S. Dionyſii *Monachos, qui turmatim ad inſtar Monaſterii Agaunenſium ſive S. Martini Turonis pſallerent*, inſtituiſſe. Eamdem interpretationem adhibet Aimoinus in Hiſtoria ſua. Pſalmodiam, qualis apud Agaunum in Monaſterio S. Mauricii celebrabatur, in Cœnobio S. Dionyſii prope Pariſios agi præceptam non negat Cointius: at perennem pſalmodiam in utroque celebratam inficiatur. Qualis igitur Pſalmodia Agaunenſis? Reſpondet num. 240. vir doctus, „ pleroſque Monachos „ nec ſingulis diebus, nec ad ſingulas horas omnes conveniſſe. Agaunenſes „ quotidie omnes Horas canonicas publicè celebraſſe, ut ex cap. 9. Regulæ „ Tarnatenſis conſtat „. Itaque pſallentium Agaunenſe ex ejus ſententia vocatur illud, quod *fit ad omnes Horas canonicas, nec tamen indeſinenter*. Verùm ad refellendam hanc reſponſionem duo demonſtranda ſunt: alterum, ante

Monachi item Dionyſiani.

Agau-

Agaunenſes ſtatas divinis officiis horas apud omnes Monachos in uſu fuiſſe: alterum, perennem in Dionyſiano Monaſterio laudem viguiſſe, certis aliunde conſtare argumentis.

Lirinenſe Monaſterium Agaunenſi longè antiquius eſſe conſtat, nec minùs certum eſt quotidiana divinæ laudis officia ab origine inibi fuiſſe inſtituta. Quippe S. Honoratus inſtitutionem ſuam accepit ab Orientalibus Monachis, quos nocturnis diurniſque officiis in dies incubuiſſe, ex Pachomio, Baſilio, Caſſiano, aliiſque manifeſtum eſt. Hinc Fauſtus ex Abbate Lirinenſi Regienſis Epiſcopus à Sidonio Arvernenſi laudatur, quòd *precum peritus inſulanarum, eas de palæſtra congregationis eremitidis, & de Senatu Lirinenſium cellulanorum in urbem quoque ſuam tranſtulerit, nihil ab Abbate mutatus in Sacerdotem.* Sanctus item Agricolus ex eodem Cœnobio raptus ad Avenionenſis Eccleſiæ cathedram, *voluit etiam horas canonicas & divina officia deinceps in eadem Eccleſia, eodem modo quo ſolerent in Monaſteriis, alternis videlicet cantibus, recitari. Nondum enim in illis partibus invaluerat ille mos, quem aliquot ante annos Damaſus Pontifex Maximus invexerat*, ut legitur apud vetuſtum Auctorem in Chronologia Lirinenſi. Vigebat ergo apud Lirinenſes quotidianæ laudis officium. Lirinenſi æquale erat Condateſcenſe Cœnobium, ibique eadem florebat inſtitutio. Teſtis Monachus Anonymus de geſtis S. Augendi ſeu Eugendi Abbatis, qui *nocturnis matutiniſque conventiculis ligneis Gallicaniſque caligis utebatur; neque eum quiſquam aut in diurna aut nocturna Synaxi ante completionem conſpexit egredi foras.* Deinde in Maſſilienſi Caſſiani Cœnobio indubiè receptus erat pſallendi ritus, qualis à Caſſiano ipſo in Inſtitutionibus præſcribitur, quotidianis certè & ſtatutis horis deſignatus. Idem inſtitutum propagatum eſt ad pleraque Galliæ Monaſteria, quæ orientalium Aſcetarum ritus ac mores imitari geſtiebant. Denique ne longa enumeratione Lectori tædium faceſſam, teſtis eſt Paulinus in epiſtola ad Victricium Rotomagenſem Epiſcopum, eam pſallendi normam in Gallicanis Cœnobiis viguiſſe, uti & in aliis multis ejuſdem regionis Eccleſiis, *ubi*, inquit, *quotidiano ſapienter pſallentium per frequentes Eccleſias & Monaſteria ſecreta concentu caſtiſſimis ovium tuarum & cordibus delectantur & vocibus.* Hæc cùm ita ſint, nemo non videt frigidam, nedum ridiculam veterum auctorum Fredegarii, ſcriptoris vitæ Salabergæ & Geſtorum Dagoberti fuiſſe rationem, ſi cùm pſallentium inſtitutum dicunt ad inſtar Monachorum Agaunenſium, id de quotidiano, ſed diſcreto pſallendi ritu interpretari liceret: cùm ritus iſte non Agaunenſium proprius ac peculiaris, ſed cum ceteris Galliæ Monaſteriis fuerit communis, ſaltem jam indè à ſæculo V. Neque verò id Cointius negare poteſt de tempore conditi Monaſterii Dionyſiani, quo tempore ſinè dubio Monachi ſtatis omnes horis quotidie divinis officiis inſiſtebant, ſive Regulam Caſſiani, ſive Benedicti, aut Columbani, aliorumve ſectarentur. Erat ergo Agaunenſium peculiaris pſallendi norma, cujus inſtar Dionyſiana inſtituta eſt. CCX

Sidon. l. 9. epiſt. 3.

Hanc de Agaunenſi perpetua laude interpretationem facilè admittet, quiſquis Fredegarium, ubi de Cœnobio S. Dionyſii agit, attentè conſideraverit. En Fredegarii verba. *Dagobertus pſallentium ibidem ad inſtar Monaſterii ſanctorum Agaunenſium inſtituere juſſerat: ſed facilitas Abbatis Aigulfi eamdem inſtitutionem noſcitur refragaſſe*, id eſt abrogaſſe. Si de quotidiana & interrupta, non de perpetua pſalmodia intelligendus eſt hic Fredegarii locus; quotidianum apud Dionyſianos officium per Aigulfum ſublatum fuiſſe dicendum eſt. Quis verò ita ferat? Vigebat in Monaſteriis ubique Galliarum divinæ CCXI

Laudis ſtatis horis celebritas. Dionyſianum Cœnobium huic rei impensè dotaverat Dagobertus. Hanc inſtitutionem Aigulfus penitus reſcidit. An id paſſuri erant Francorum Reges? aut verò impunè tuliſſet Aigulfus? certè non puto. Sed quoniam gravis ac ferè ſingularis erat laudis perpetuæ ritus facilè hunc abrogare potuit citra aliorum invidiam. Verùm quis de illo Dionyſiano pſallentio, ſententiam rectiùs ferre potuit apud veteres, quàm Monachus ille Dionyſianus, libri de geſtis Dagoberti ſcriptor, qui vix ampliùs quàm centum annis ab Aigulfi ætate aberat? Atqui pſallentium Dionyſianum fuiſſe juge exiſtimavit, idque facilè ab hominibus æqualibus diſcere potuit. At (quod omnem dubitationem evincit) Chlodoveus Dagoberti filius, Theodericus Kalenſis dictus, & Pippinus Francorum Reges, perennem apud Dionyſianos ab initio, immo etiam ſuo tempore fuiſſe laudem diſertis verbis affirmarunt in diplomatibus ſuis. Chlodoveus quidem in charta apud Dubletum relata, decernit, *ut ſicut tempore domni & genitoris ſui, ibidem chorus pſallentium per turmas fuit inſtitutus, vel ſicut ad Monaſterium S. Mauricii Agaunis die noctuque tenetur, ita in ipſo loco celebretur.* Quid clarius ad inſtitutum afferri poteſt? Idem Theodericus Kalenſis in diplomate ſuo inedito, quod noſter Michaël Germanus, ſtudiorum meorum ſocius & adjutor, ex primario ſcripto cum pluribus aliis eruit, apertè ſtatuit, *ut die noctuque perenniter* eo in loco divina laus perſolvatur. Idem denique Pippinus apud Dubletum, *ut ſicut tempore anteriorum Regum ibidem in ipſa ſancta baſilica pſallentius per turmas fuit inſtitutus, ſicut ordo ſanctus edocet, nocte diuque perenniter in ipſo ſancto loco celebretur.* Viguit ergo ante Aigulfum apud Dionyſianos juge pſallentium ex inſtitutione Dagoberti; viguit & poſt illum, quamvis exiguo tempore abrogatum ſit ab iſto Abbate. Viguit, inquam, ad inſtar Agaunenſium Monachorum, quos proinde laudi perpetuæ incubuiſſe ſatis ſuperque compertum eſſe debet.

Dublet pag. 68. — *Id. pag. 703.*

CCXII Poſſem multa hîc attexere de eodem ritu, quem etiam ſervatum perhibent in Cabillonenſi ſancti Marcelli Cœnobio, in Divionenſi ſancti Benigni, in Martiniano apud Turones, in Pariſienſi ſancti Germani, in ſancti Medardi & beatæ Mariæ puellarum apud Sueſſionas, atque in Corbeienſi ſancti Petri. Sed miſſa hæc facio, quæ aliàs forſan longiùs perſequenda erunt.

CCXIII Obſervationes variæ. Interim quædam hîc deſignandæ ſunt obſervationes, quas in hocce libro fuſiùs exponimus. Prima eſt de Synodo Germiniacenſi, anno DCCC. XLII. in agro Aurelianenſi celebrata, quæ in vulgatis Conciliorum Actis prætermiſſa, à nobis illuſtratur duobus egregiis monumentis pro Cœnobio Curbionenſi. Altera eſt de duplici Monaſterio Lindisfarnenſi apud Anglos, quod utrumque ſancto Petro ſacratum erat, tametſi unicum hactenus agnoverunt Scriptores Anglicani. Poſterioris ignoti originem ac primos Abbates hîc exhibemus ex Ethelvvolfo Monacho, qui ſæculo octavo carmen ea de re compoſuit. Tertia obſervatio eſt de loco, ubi martyrium paſſi ſunt Hilarius & Florentinus: quem locum recentiores omnes *Seduni* * ad Alpes ſtatuunt. At *Tſeudunum* præferunt ſcripti codices, idque in pago Duſmenſi locant, & quidem in diœceſi Æduenſi. Adi quæ hoc de argumento fusè diſſerimus in Elogio ſancti Aureliani Epiſcopi Lugdunenſis. Alias prætereo non minimi momenti obſervationes, quas in hocce tomo legere licet.

In Act hujus tomi p. 249. & ſeqq. p. 103. & ſeqq. — * *Sion.* — *pag. 492. & ſeqq.*

CCXIV His quartam addo in præſenti de anno, quo Ludovicus ſecundus à Lotha-

thario patre deſignatus eſt Imperii conſors & collega. Baronius ex Anaſtaſio & Adone colligit id factum anno DCCC. XLIV., quo Lotharius Auguſtus, comperta Sergii ſecundi Pontificis conſecratione, *Drogonem Mettenſis Eccleſiæ Archiepiſcopum cum excellentiſſimo filio ſuo Ludovico, magno cum Francorum exercitu Romam miſiſſe* perhibetur apud Anaſtaſium. Ado verò ad annum DCCC. XLI. amplius dicit, ſcribens Lotharium *filium ſuum Ludovicum, quem in Italia Regem fecerat, ut Imperatoris nomen ſortiretur, per Drogonem patruum Romam miſiſſe: cui Sergius tunc Pontifex coronam impoſuerit*, id eſt anno DCCC. XLIV. tametſi Ado anticipando id refert ad annum DCCC. XLI. Hinc Baronius occaſionem captat ſuggillandi Sigebertum, tamquam impudentem ac ſchiſmaticum, ut qui aſſerat Ludovicum à Lothario Romam miſſum ad confirmandam electionem Sergii Papæ. Verùm mitiorem (ut credere licet) de Sigeberto ſententiam tuliſſet magnus Cardinalis, ſi Annales Bertinianos legiſſet idem atteſtantes ad annum DCCC. XLIV. quorum verba huc ſubſcribo. *Gregorius Romanæ Eccleſiæ Pontifex deceſſit: cui Sergius ſuccedens in eadem ſede ſubſtituitur, quo in Sede Apoſtolica ordinato, Lotharius filium ſuum HLudovicum Romam cum Drogone Mediomatricorum Epiſcopo dirigit, acturos, ut deinceps decedente Apoſtolico quiſquam illic præter ſui juſſionem, Miſſorumque ſuorum præſentiam ordinetur Antiſtes.* Subdunt Annales eodem anno Ludovicum, non Imperatorem, ut ſcribit Ado, ſed Regem fuiſſe conſecratum. Quippe is atque Drogo *Romam venientes honorificè ſuſcepti ſunt; peractoque negotio, HLudovicum Pontifex Romanus unctione in Regem conſecratum cingulo decoravit*, id eſt *in Regem Longobardorum*, ut ſcribit Anaſtaſius, quod Baronius diſſimulaſſe videtur. Hinc manifeſtum eſt, Ludovicum non eo anno renuntiatum fuiſſe Romæ Imperatorem. Quo igitur anno? Annales ipſi Bertiniani id ad annum DCCC. L. revocant his verbis. *Lotharius filium ſuum Ludovicum Romam mittit, qui à Leone Papa honorificè ſuſceptus & in Imperatorem unctus eſt.* Non ergo à Sergio, ſed ab ejus ſucceſſore Leone IV. Verùm Benedictus Papa, Leonis ſucceſſor, in privilegio Corbeïæ veteri ab ſe conceſſo, annum Imperii Ludoviciani primum illigat anno DCCC. XLIX., uno anno priùs, quàm Annales Bertiniani. Pontificium hoc Benedicti diploma ab Acherio noſtro editum eſt in Spicilegii tomo 6. ex apographo Corbeïenſi, in quo nævi aliquot deprehenduntur. Hos nævos correximus facta collatione cum autographo, quo neſcio an aliud illuſtrius exſtet ejus ævi monumentum. Scriptum eſt in cortice ſeu papyro Ægyptiaca, longum pedes unum & viginti, latum duos. Quatuor priores verſus ſeu lineæ penitus obliteratæ ſunt: in reliquis fugere incipiunt alicubi characteres, ſanè perquàm difficiles, ſub finem ſaniores. Mendas editorum hoc loco ſingulas commemorare non vacat: unam aut alteram huc referre ſuffecerit. In editis pag. 398. ubi legitur *Amrelmum Abbatem*, in autographo habetur *Anſelmum*, & in conſequentibus *Anſelmo* pro *Amrelmo*. Item in editis legitur pag. 399. lin. 7. *Imperatoriis Lotharii & Ludovici ac Caroli mandatum*, in autographo, *Imperatoris HLotharii & HLudovici filii ejus mandatum*, nulla Caroli mentione facta. Eadem correctio adhibenda eſt pag. 403., ubi pro eo quod editi præferunt, *filios noſtros glorioſos Lotharium, Ludovicum, Carolum Auguſtum*, ſic in autographo ſcriptum eſt, *glorioſos filios noſtros, HLotharium & HLudovicum ejus filium Auguſt.*, id eſt *Auguſtos*. In fine loco *Theodorici* Notharii, legendum erat *Theodori Notarii*. Denique (quod ad rem præſentem facit) in autographo poſt *bene valete* additur hæc clauſula,

Lotharii & Ludovici Imperatorum anni.

Digitized by Google

in chartariis atque editis prætermiſſa *Datum V. Nonas Octubrias per manum Theophilacti Secundiecrii ſanctæ Sedis Apoſtolicæ, imperantibus dominis noſtris piiſſimis Auguſtis HLothario à Deo coronato Magno Imperatore anno triceſimo nono, & P. C. ejus anno triceſimo nono: ſed & HLudovico novo Imperatore ejus filio anno ſeptimo, indictione quarta*. Hæc coincidunt in annum DCCC. LV., qui Benedicti Pontificatûs primus erat à menſe Auguſto, ſeptimus Ludovici novi Imperatoris, qui proinde anno DCCC. XLIX. Imperii ſocius à patre dictus eſt: ſed anno tantùm ſequenti Romæ inunctus à Leone Pontifice, ut tradunt Annales Bertiniani. Ab illa patris deſignatione numerari cœpit novi Imperatoris Ludovici epocha, eum ad modum, quo Lotharii patris annus primus paſſim cenſetur ab anno DCCC. XVII. quo Ludovicus Pius ejus pater ipſum Imperii conſortem declaravit, non ab anno DCCC. XXIII., quo à Paſchali Papa conſecratus, atque à Romanis ſalutatus eſt Imperator. Unde in prælaudato Benedicti tertii privilegio, quod anno DCCC. LV. menſe Octobri conceſſum eſt, Lotharii annus *triceſimus nonus* computatur. Unum huic privilegio opponi poteſt, quòd datum ſit anno DCCC. LV. & quidem quinto aut ſexto (neque enim facilè autographum hoc loco legi poteſt) Nonas Octobris, quo die Lotharius Imperator jam è vivis exceſſerat, mortuus III. Kal. Octobris ejus anni. Verùm cùm inter hunc diem Lotharii ſupremum, & tempus dati privilegii tres aut quatuor admodùm dies interceſſerint; ejus mortis nuntium Romam tam citò perferri non potuit, ut Benedictus id reſcierit eo die, quo privilegium iſtud conceſſit. Jam priùs quidem Lotharius Prumiæ abdicarat Imperium: ſed ſex dumtaxat ante obitum diebus.

CCXV Lotharii Conſulatus. Ceterùm in præmiſſa ejuſdem privilegii clauſula cum anno triceſimo nono Lothariani Imperii componitur annus triceſimus nonus ejus conſulatûs: quæ computandi ratio anno poſt conſulatum Baſilii vigeſimo quinto obtinuit in calculo quorumdam Imperatorum, ut aliàs fuſiùs exponemus. Sic promiſcua fuit imperii ac conſulatûs acceptio, viguitque uſque ad Carolum Magnum, cujus diploma refert Sigonius, datum *anno ab Incarnatione Domini DCCC. I., Indictione IX. anno regni ejus in Francia XXXIII., in Italia XXVIII. conſulatûs autem anno primo*, ubi Incarnationis Dominicæ annus à poſteris intruſus videtur. Immo verò hæc *conſulatûs* conjunctio cum annis imperii longè poſt Carolum Magnum uſurpata eſt à Benedicto III. in diplomate Corbeïenſi de quo hîc agimus. Omnino conſimilis ei legitur tum in fronte, tum in fine Decretorum Gregorii Papæ ſecundi, quæ ab his verbis incipiunt. *In nomine Domini Dei Salvatoris N. J. C. imperante domino noſtro piiſſimo Auguſto Leone à Deo coronato magno Imperatore anno ſexto, P. C. ejus anno VI. Sed & Conſtantino novo Imperatore ejus filio anno ſecundo, menſe Aprile, Indictione quarta*. Ita enim legitur in veteri noſtro exemplari, quod regnantis Caroli Magni anno XXVII. exaratum eſt. Eædem prorſus notæ in fine Decretorum. In alio ejuſdem ævi codice eadem quoque utrobique leguntur: niſi quòd in inſcriptione non nemo ſecunda manu adjecit *decimo* poſt hæc verba *P. C. ejus anno ſexto*. Ex alio exemplari ſimiliter corrupto nata eſt lectio editorum, qui tam initio, quàm in fine præferunt. *P. C. ejus anno ſexto decimo*, cùm legendum ſit indubiè, *ſexto*, ut probant non ſolùm ſuperiores duo codices veterrimi, ſed etiam collectio canonum ſub Clemente II. exarata, quam Fronto Ducæus à V. Cl. Clerico Pariſienſi commodato acceperat, ut

Sigon. de regno Italiæ lib. 4.

MS. S. Germ. num. 423.

MS. n. 25.

ut ipſe fatetur in notis ad hæc Decreta : quæ cum hac chronologica nota ſimiliter leguntur apud Baronium & Onuphrium . His accedit mos ille , de quo jam diximus , componendi annos Imperii cum totidem annis conſulatûs Imperatorum : quæ una ratio ſufficit ad emendandos vulgatos libros in hoc loco Decretorum Gregorii Papæ II. Hæc dicta ſint occaſione privilegii Corbeïenſis à Benedicto tertio conceſſi , de quo uberiùs dicendi occaſio aliàs recurret . Nam longiorem tractationem non patitur præfationis modus , quam fortaſſe jam ultra modum produxi , utinam aliquo Eccleſiæ fructu ! cui ex animo me , meaque omnia ſubmitto & voveo.

Digitized by Google

Digitized by Google

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN SÆCULUM QUINTUM
ORDINIS
SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti CM. ad M.
impreſſa Pariſiis anno 1685.

IAm tandem ad famoſum illud devenimus Sæculum, de quo tam ſiniſtra opinio eſt apud omnes, tam deplorata fama, ut ſi quis de illo vindicando, vel ſaltem de levandis (uti res exigit) præjudiciis cogitare velit, is de ſua ipſius fama periclitari videatur. Lubricum ſanè argumentum, ubi quocumque demum te convertas, in diſcrimen adducitur vel cauſæ juſtitia, vel Scribentis auctoritas. Quippe tam tætræ illorum temporum expreſſæ ſunt imagines ab auctoribus potiſſimum noſtræ ætatis, tam horridæ tenebræ; nullus ut color ad illas abſtergendas, nulla lux orationis ad has illuſtrandas omnino ſufficiat. Atque utinam in ſolis civilibus rebus, quæ ſanè per id tempus deploratiſſimæ erant, ſiſteret, & non magis ad res ſacras pertineret hoc malum! Quin maximè in ipſam vertit Eccleſiam, cujus tam miſerabilis & inculta facies repræſentari ſolet, ut quiſquis eam vel tantiſper amat, ejus commiſeratione nequaquam tangi non poſſet, nec abſque intimo juſti doloris ſenſu conſpiciat eorum diſcrimen, qui funeſtis illis imaginibus utuntur ad impugnandam Eccleſiæ perpetuam & incorruptam unitatem. I

Hinc enimverò noſtrorum temporum Hæretici occaſionem ac materiam captant inſultandi Eccleſiæ, quaſi per offuſas ſæculi illius tenebras antiqua & primogenia Fidei Chriſtianæ puritas violata ſit, „ cùm nemo, inquiunt, graſſantibus undique morbis occurreret, ignorantiæ ſcilicet, atque effreni criminum licentiæ. Tunc enim facile fuiſſe, ut dormitantibus, altoque vitiorum ſomno oppreſſis Eccleſiæ Paſtoribus, infeſtus hoſtis ſuperſereret zizania, quæ tandem puram ac genuinam Fidei ſementem penitus ſuffocaverint „, atque ex eo tempore Novatores perſuadere contendunt, tranſſubſtantiationis, immo & realis Chriſti in Euchariſtia præſentiæ dogma, quod Paſchaſio, quaſi primo ipſius doctrinæ auctori tribuunt, per ejuſdem aſſeclas longè lateque iſto demum ſæculo fuiſſe propagatum. II

Etſi verò hæc conſectaria, utpote à vero prorſus aliena, ſcriptores Catholici rejiciant; plerique tamen eorum cauſas admittunt: quos inter ſummus Annalium Eccleſiaſticorum conditor deploratiſſimo illo ſæculo adeò commotus eſt, ut lectoris animum neceſſaria cautione præmuniendum cenſuerit, ne auditis tot flagitiorum, in ipſa etiam ſanctiſſima ſede commiſſorum, portentis, in damnoſum ſcandali & offenſionis ſcopulum incurreret. Non enim dubitat Vir illuſtriſſimus affirmare, Eccleſiam in nullo umquam graviori verſatam eſſe diſcrimine; nec manifeſtiori pereundi (ſi fieri poſſet) conſtitutam periculo, quàm per bella, tumultus, & flagitia ſæculi iſtius turbulenti, „ quod ſui aſperitate, ac boni ſterilitate *ferreum*, malique exundantis deformitate *plumbeum*, atque ſcriptorum inopia *obſcurum* appellat „. Neque ſanè colore caret hæc effigies, quantumvis deformis, maximè ſi in Romanam Sedem oculos conjicias; quæ cùm antea fuiſſet Eccleſiæ univerſæ principale III

Baron. ad ann. 900.

decus & ornamentum, ac fons purioris ſanctitatis; tunc temporis ab indignis invaſoribus fœdiſſimè conſpurcata eſt. Et hæc quidem conſideratio maximè perſtrinxit Illuſtriſſimum Cardinalem, ut nihil ferè niſi tenebris & flagitiis plenum cerneret, ſive quòd multa eum deficerent actorum veterum, quæ poſt eum vulgata ſunt, monumenta: ſeu quòd mentis ejus acies præcipuè in Romanam Eccleſiam defigeretur.

IV Verùm qui ſimpliciori ac communiori oculorum intuitu univerſam Eccleſiæ per id temporis faciem remotis præjudiciis contemplati ſunt; multa quidem in illo ſæculo gravi animadverſione digna obſervarunt, ſed non ita deplorata omnia, nihil ut priſtinæ ſanctitatis & doctrinæ tunc ſuperfuiſſe exiſtimaverint. Immo verò complures viros ſanctimoniâ præſtantes agnoſcunt, atque ſcientiâ, qualis ad incorruptam Eccleſiæ doctrinam ad poſteros tranſmittendam neceſſaria erat. Sed cùm opportuna ad id demonſtrandum præſidia congerere nequaquam illorum propoſiti fuerit, nec antehac quiſquam fortè plura in eam rem, quàm nos in hoc libro, retulerit; operæ pretium eſſe duximus hoc in limine de iſto argumento fuſiùs præfari: ut ſi ob imperitiæ noſtræ modum, Eccleſiæ ſtatum, qualis eo tempore fuit, accuratè exprimere non valeamus; ſaltem æquos lectores ex his actis inducamus ad ferendam de illo ſæculo favorabiliorem ſententiam. Ubi non exornatores rerum aut arbitri, ſed tantummodò narratores eſſe volumus, pro comperto habentes, Hiſtoriam non partes judicis ſuſtinere, ſed teſtis. Sic itaque Sæculi decimi mores depingere conabimur, ut dum laudabilia perſequimur, etiam vitia, quantumvis atrocia, non diſſimulemus.

§. I.

Eccleſiæ ſtatus, qualis Sæculo X. fuerit, exponitur, & primò in Italia.

V NUlla ætas criminum expers; & ſemper malos bonis permiſtos tulit, feretque Eccleſia, cùm nec prima illa inceſtis atque ſceleſtis hominibus caruerit. Hinc eſt quòd ſancti Patres in purioribus etiam Eccleſiæ ſæculis queſti ſunt, everſos eſſe mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas labi: hoc & nos querimur, idemque poſteri noſtri conquerentur. Nec ſanè deeſt juſtæ querelæ materia in quibuſvis ſæculis, alia atque alia in diverſis. Quippe non eadem, nec eodem ſemper loco ſtant vitia, ſed mobilia & inter ſe ſe diſſidentia, tumultuantur, propellunt invicem, fuganturque. Et quidem in ſæculo decimo graviſſima viguêre, crudelitas, ambitio, luxuria. Sed quemadmodùm tot fluvii atque imbres, tanta medicatorum vis fontium, maris ſaporem non corrumpunt, ſed ne remittunt quidem; ita nec ſcelerum labes, nec adverſarum impetus rerum, Eccleſiæ ſtatum ullo modo labefactant. Ipſa ſemper eadem ac ſibi conſtans nunquam ſanctitatis ac doctrinæ amittit ſaporem, quem à Chriſto accepit. Erant in illo ſæculo tyranni, raptores, inceſti, ſacrilegi, proditores, ignari: ſed viri etiam ſanctitate, & doctrinâ inſignes, & quidem complures, non deerant, qui incorruptam Chriſti cum bonis moribus doctrinam ad poſteros tranſmitterent.

Ma-

Magnam ſanè labem à Pontificibus Romanis (neque enim id diſſimulare licet) paſſa eſt tunc Eccleſia ; actumque fuiſſet de illa ſanctiſſima Sede , ſi monſtris violari atterive potuiſſet . Ad id temporis eam tenuerant piiſſimi plerique Pontifices; nec quiſquam ferè omnium ejus ſanctitatem antea majeſtatemque temeraverat, quin humana, ſi qua ipſis excidiſſent, errata, illuſtri pœnitentiæ exemplo diluiſſent. Inviolabilis apud eos erat Canonum ſacrorum auctoritas , qua ſuam ipſi poteſtatem ultro moderabantur . Et ne longiùs exempla ſumamus , ita ſæculo nono vixerant poſt Leonem tertium ejuſque ſucceſſores piiſſimos Nicolaus primus re & nomine Magnus , Hadrianus II., & Stephanus VI. *Sed ô lugenda Roma*! inquit Arnulphus Aurelianenſis Antiſtes apud Gerbertum , *qua noſtris majoribus clara Patrum lumina præbuiſti , noſtris temporibus monſtruoſas tenebras , futuro ſæculo famoſas offudiſti*. A Formoſo Pontifice incœpit mali labes , ſive is cauſa fuerit ſive occaſio. Nempe hic Portuenſis primùm Epiſcopus, à Johanne VIII. in ordinem redactus eſt in Synodo Romana, interpoſito juramento, ſe in communione laica perpetuò permanſurum. Hujus exauctorationis cauſæ tres . Prima , quòd à Nicolao I. in Bulgariam miſſus, Bulgarorum Regem Sacramento obſtrinxiſſet, ne alium Epiſcopum, ipſo ſuperſtite, à Sede Apoſtolica ſuſciperet. Deinde quòd contra præſcripta Canonum per ambitum ab Eccleſia Portuenſi ad Romanam proſilire conatus eſſet . Poſtremò quòd inconſulto Pontifice propriam deſeruiſſet Eccleſiam ; & relicta Urbe, contra Reipublicæ & Imperii ſalutem, cum ſuis fautoribus conſpiraſſe crederetur. Marinus Pontifex à depoſitione & juramento abſolvit Formoſum , qui poſt Hadrianum III. & Stephanum VI. in ſupremum illum thronum ſublimatus eſt, primuſque infauſtum translationis exemplum in illa ſede præbuit , vir ceteroqui *vera Religione , divinarumque ſcripturarum & doctrinarum ſcientiâ* clariſſimus , teſte Liutprando. Sævitum in demortui cadaver , acta ejus omnia reſciſſa à Stephano VII., inſtigante Sergio , quem Formoſus in adeunda dignitate æmulum ſuſtinuerat, hominem nulla re , niſi ſplendore familiæ (nam is ex Comitum Tuſculanorum genere Cardinalis Presbyter creatus fuerat) commendatum. Hinc factio Sergianorum adversùs Formoſum , quam VVido ejuſque filius Lambertus, in ſolium imperiale intruſi, deinceps fovere perſeverarunt. Stephani acta Johannes IX. abrogavit in Synodo Ravennate , ubi Formoſi violatores ſepulcri damnati, & Formoſus ipſe , ut qui *neceſſitatis cauſâ ob vitæ merita* ex aliena Eccleſia ad Romanæ adminiſtrationem veniſſet , Pontifex confirmatus cum ipſius actis, ſancito, ne quid in poſterum ſimile fieret, edicto. Ab hoc Stephano VII. per vim paſſim, per cædes & crimina in ſacroſanctam ſedem tunc gradus fuit. Nec mirum ſi plerique exinde improbi Pontifices; & ſi qui boni , brevioris vitæ ac Pontificatûs fuerint. Tantum verò malum ex duplici maximè capite proceſſit , nempe ex impotenti ambitione Adalberti Tuſciæ Principis, & peſſimæ ejus concubinæ Theodoræ, quæ proſtitutionis ſuæ virus etiam Sergio propinavit , ex quo ortus infamis ille Johannes XI., ex Ravennate Epiſcopo Romanæ Sedis temerator. Alia ejuſdem mali cauſa ex ſciſſione Imperii, ad quod modò hi, modò illi ferro , ſanguine, aliiſque malis artibus viam ſibi ſternebant ; atque ut Pontificem ſibi faventem haberent, mancipium quiſque ſuum promovere, atque intrudere conabantur; cùm Albericus interim, Theodoræ ex Adelberto filius, qui Romæ tyrannicè dominabatur , nunc iſtos carcere & inediâ , atque etiam ferro è medio tolleret, nunc illos contra omnes tueretur. VI

in actis Synodi Remenſis.

Liutprand. lib. I. cap. 8.

Nec tamen inter iſtas funeſtas tempeſtates ita Eccleſiam ſuam deſeruit VII

miſericors Deus, ut boni aliqui malis permiſti non fuerint, quales Stephanus VIII., Leo VII., Agapitus II., *miræ ſanctitatis*, ac *ſanctæ memoriæ* Pontifex appellatus; & ante eum Marinus, qui Siconi Epiſcopo Capuano *ignorantiam Canonum, litterarum inſcitiam, familiaritatem ſæcularium, temerariamque tranſgreſſionem exprobravit*, teſte Leone Marſicano. Sed tandem illa peſtis ad cumulum veniſſe viſa eſt, cùm Octavianus Alberici filius, qui Romanæ urbis tyrannidem mortuo patre adierat, vix annos natus duodeviginti Sedem Apoſtolicam invaſit, mutato Octaviani nomine in Johannem, quod primum novati in Romano Pontifice nominis exemplum præcipitatæ dignitatis temeritatem reddit inſigniorem. Agnitus ille tamen ab Ottone M. quem Imperatoriâ Coronâ donavit: ſed ab eo paullò poſt in frequenti Epiſcoporum conventu ob crimina, præſertim quòd Adelberto Berengarii junioris filio, Ottonis hoſti & æmulo faviſſet, dejectus. Suffectus, jure, an injuria, Leo *neophytus*, eo nomine dictus octavus; pulſus & ipſe à mulierculis per Johannem ſubornatis, qui Johannes denuo thronum conſcendit. Mortuo ſuffectus eſt Benedictus V. cujus audita creatione Otto Romam ſe contulit, ut de Romanis, qui cum eo de non eligendo citrà ipſius conſenſum Pontifice pacti erant, ulciſceretur. Hi Leonem antea rejectum admittere coacti: à quo Benedictus, vir ſanctus, in Diaconi ordinem redactus, apud Saxones reliquum vitæ mandato Imperatoris exegit. Poſt Leonem Johannes XIII. ejectus primùm à Romanis, dein approbatus, Ottonem ſecundum, Imperatorem coronavit. Domnum ſeu Domnum Pontificem intra breve trium menſium intervallum excepit, an prævertit Benedictus VI., in carcere ſtrangulatus juſſu Bonifacii, cognomento Franconis; quem Benedictus VII. itidem æmulum ſuſtinuit, uti & Johannes XIV., antea Petrus dictus, ex Archicancellario Imperatoris, & ipſe ab eodem Bonifacio fame in carcere necatus. Bonifacio Antipapæ poſt quatuor menſes repentè exſtincto ſucceſſit Johannes XV., à Creſcentio tyranno multùm vexatus: Johanni Gregorius V., antea Bruno dictus, Ottonis tertii conſanguineus, Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſtudioſiſſimus Pontifex: ſub quo pietas Chriſtiana tantiſper reſpirare cœpit, floruiſſetque impenſiùs, niſi Creſcentius ejus Pontificatui objecto Johanne Epiſcopo Placentino, & mors poſt biennium ſubſecuta obſtitiſſet. Sic per aliquot annos fluctuavit in ſede Romana religio pietaſque Succeſſorum, adeóque bonus ſtatus canonicæ diſciplinæ: donec tandem eam poſtliminio revocare ſategerunt Leo IX., ejuſque Succeſſores ad Gregorium VII., qui magnis motibus magna Eccleſiæ negotia confecit.

Vita S. Brunonis Epiſcopi Colon. Metr. Saliſb. tom. 1. p. 56. Leo Oſt. lib. 1. cap. 60.

Order. lib. 1. pag. 572.

VIII Inter tot illos violatæ Religionis tumultus, quis Sedem Romanam ſummo ludibrio & contemtui obnoxiam fuiſſe non exiſtimet? Et certè id conſequi neceſſe erat, ſi Petri dignitas & auctoritas in indignis heredibus defeciſſet. Verùm Apoſtolicam Sedem paullò minùs reveriti ſunt Fideles, præcipuè aliarum Eccleſiarum Epiſcopi etiam Religioſiſſimi, atque ſæculares Principes, quantumvis perditæ famæ & vitæ eſſent Romani Antiſtites. Hinc Sergius Colonienſis Archiepiſcopus, & Rogerus Hammaburgenſis pallium à Sergio III. (Deus bone quali monſtro!) modeſtè petierunt, acceperuntque teſtante Crantzio. Quid autem magis probabile videbatur, quàm acta improbari Stephani VII. adversùs Formoſum, & ex ejus actis vileſcere perſonam? Et tamen Auxilius, qui pro Formoſo in Stephanum ſcripſit, ſervatâ Pontifici reverentiâ factum improbare ſatis habet. Sic enim loquitur in lib. 2. cap. 17. *Omni humanæ poteſtati ſubditi eſſe debemus, & quàm maximè Apoſtolicæ*, & in cap. 18. Inſenſori objicienti, cum non ſatis modeſtè loqui de Romana

mana Eccleſia, *abſit*, inquit, *ut ego infimus, vel potiùs vermis contra eam loquar, ſed, ut Deus donaverit, magis pro ea*. Obſervantiæ item plena eſt epiſtola Fulconis, optimi Præſulis Remenſis, ad Stephanum VII. indignum il- *Frodoard*
lum Pontificem: tum Hattonis Moguntini Suffraganeorumque ejus litteræ *lib. 4. cap. 4.*
ad Johannem IX., cui ita ſcribunt. *Noverit ſublimitas ſanctitatis veſtra, quòd* *Metrop. Salisb. tom. 1.*
nulla fratrum unanimitas, ſancta Romanæ Eccleſiæ poteſtati ſubjecta, fidelior atque *pag. 47.*
devotior ac ſubjectior apparet, quàm nos, qui veſtræ dominationi & capiti omnium Eccleſiarum omni mentis intentione ſubjicimur. Sed inſignior eſt præ ceteris epiſtola Theotmari Juvavenſis ſeu Saltzburgenſis, aliorumque Bajoariæ Epiſcoporum ad eumdem Johannem IX. cui ſignificant, ſe promiſcuis rumoribus nequaquam ab obſervantia Sedis Romanæ revocari potuiſſe. Eorum verba
hîc adſcribi merentur. *Nequaquam credimus, quod coacti quotidie audimus, ut* *ibid. pag. 44.*
de illa ſancta & Apoſtolica Sede, quæ nobis Sacerdotalis mater eſt dignitatis, & origo Chriſtianæ Religionis, profluxerit quippiam perverſitatis, ſed doctrina & auctoritas Eccleſiaſtica rationis. Sic illi ſedem Petri, tamquam errori haud obnoxiam, ſuſpiciebant. His accedit Ratherius Epiſcopus Veronenſis, qui cùm à clericis ſuis vexatus, ob conſultum in dubiis Johannem Romanum Pontificem, apud quoſdam malè audiret, iſta repoſuit. *Qua ignorantia quò meliùs* *Rather. in*
exui, quò aptiùs poſſum, quàm Romæ doceri? Quid enim de Eccleſiaſticis dogmati- *itiner. Spicil.*
bus alicubi ſcitur, quod Romæ ignoretur? Illic ſummi illi totius orbis Doctores: il- *tom. 2. p. 267.*
lic præſtantiores enituerunt univerſalis Eccleſiæ principes. Illic decretalia Pontificum, examinatio canonum: approbatio recipiendorum, reprobatio ſpernendorum. Poſtremò nuſquam ratum, quod illic irritum: nuſquam irritum, quod illic ratum fuerit viſum. Teſtem hoc loco ex Regibus Hugonem Capetum adducere licet, qui cùm Arnulfi Remorum Archiepiſcopi exauctorationem in Synodo factam Johanni XV. diſplicere cognoviſſet, legatos ad eum miſit, tulitque haud gravatè, Gerbertum, in locum Arnulfi ſubſtitutum, ex ſententia Leonis Abbatis à Pontifice légati ipſi Arnulfo adverſario ſuo cedere. Ubi rectè monet
Baronius, planè id eſſe mirandum, quòd hoc præſertim tempore tanti fecerit *Baron. ad*
Hugo Romanum Pontificem, „ quando eſſet contemtui apud ſuos, & à Cre- *ann. 995.*
„ ſcentio veluti victus, vel ſaltem obſeſſus detineretur in palatio: ut non „ niſi quem Creſcentius vellet, aditum ad illum habere poſſet; & qui Romæ „ contemnitur à tyranno, in Gallia adeò colatur à Rege.

Sed forſan hîc occurrat aliquis, dicens, hoc modo falſis dogmatibus & IX
doctrinis apertam fuiſſe viam, cùm Pontificibus, etiam corruptiſſimis, ſervatâ obſervantiâ, cæco obſequio quævis ab eis ſanctiones reciperentur. Immo verò quantumvis perſuaſum haberent illius ætatis homines, vix ac ne vix quidem quicquam falſæ doctrinæ ab Apoſtolica Sede manare potuiſſe: nonniſi prævio tamen examine, nec ſinè delectu à Pontifice quidvis admittebant, atque inter Perſonam vel Sedem accuratè diſtinguere noverant, teſte Auxilio in lib. 2. cap. 18. *Aliud ſunt*, ait *Pontificalis Sedes, aliud Præſidentes. Proinde honor & dignitas uniuſcujuſque Sedis venerabiliter obſervanda ſunt. Præſidentes autem ſi deviaverint, per devia ſequendi non ſunt, hoc eſt, ſi contra Fidem vel Catholicam Religionem agere cœperint, in talibus eos nequaquam ſequi debemus*. His conſentanea præmiſerat idem auctor in cap. 17. ubi ait, omni humanæ poteſtati ſubditos nos eſſe debere, *& quàm maximè Apoſtolicæ: ſed utique non in illis, quæ Chriſtiana lex abominatur, & Deo inimica eſſe monſtrantur*. Et ita quidem ſe geſſit erga Johannem XIII. ſanctus Dunſtanus Archiepiſcopus Cantuarienſis. Is Comitem quemdam inceſtûs reum à Communione removerat. Ille Regem in Dunſtanum movet, & ad Pontificem appellat, ob-

tinet-

tinetque litteras ad Dunſtanum, quibus hic Comiti parcere, & condeſcendere jubebatur. Ad quod Dunſtanus: „ Equidem cùm illum, de quo agitur, ſui „ delicti pænitudinem gerere videro, præceptis Domini Papæ libens parebo: „ ſed ut ipſe in peccatis ſuis jaceat, & immunis ab Eccleſiaſtica cenſura no- „ bis inſultet, & exinde gaudeat; nolit Deus. Avertat etiam Deus à me, „ ut ego cauſâ alicujus mortalis hominis, vel pro redemtione capitis mei, „ poſtponam legem, quam ſervandam ſtatuit in ſua Eccleſia Dominus meus „ Jeſus Chriſtus „. Ita conſtantiſſimus & modeſtiſſimus Antiſtes, etſi alias religioſiſſimus in Romanum Pontificem. Longè ergo aberant ab adulatorio illo cæci obſequii genere, ut quidvis indiſcuſſum à Papa reciperent pii illorum temporum Antiſtites: nec uſquam impunè paſſi eſſent quidquam contra Fidei puritatem attentari, qui Eccleſiaſticæ diſciplinæ contrariam ſententiam admittere noluerunt. Immeritò itaque noſtri temporis novatores pravis quorumdam Romanorum Pontificum exemplis abutuntur ad impugnandam Eccleſiæ incorruptam veritatem, & unitatem. Qualeſcumque fuerint Pontifices illi, *quibus objiciunt pro ſua diſſenſione quod volunt, nihil præjudicat Eccleſia Catholica toto terrarum orbe diffuſa. Nullo modo eorum innocentiâ coronamur: nullo modo eorum iniquitate damnamur*. Ita loquebatur Auguſtinus in cauſa Donatiſtarum, ita & nobis loqui licet in cauſa Novatorum. Manet ſemper eadem Eccleſiæ veritas, manet ſemper eadem unitas. *Quiſquis ab hac unitate vento ſuperbiæ, tamquam ſola palea, ſeparatur; areæ Dominicæ propter commixtam paleam quid calumniatur?*

Auguſtin. de unico Bapt. cap. 16.

X Verùm quoniam ſæculi decimi æſtimatio non ex ſola Romanorum Pontificum conſideratione, ſed etiam ex aliorum Epiſcoporum & Eccleſiæ miniſtrorum qualitate pendet; quales in præcipuis univerſæ Eccleſiæ partibus tunc temporis miniſtri & Antiſtites fuerint, quoad fieri poterit, paucis exponendum eſt. Et primùm quidem ab Italia incipio, in qua funeſta de Pontificatu atque Imperio diſcidia multum detrimenti rei Chriſtianæ attulerunt. Non defuère tamen in multis vel pauci, qui Reipublicæ Chriſtianæ afflictæ ſuppetias tulerint. Inter primos claruerunt Theodoricus & Grimoaldus Piſani Archiepiſcopi, qui cùm communem Canonicorum ſuorum vitam, quadem inſtituerat eorum deceſſor Johannes, ob temporum procellas ruinæ proximam animadverterent, eam deinceps curâ & impendiis ſuis revocare & fovere curarunt. Inſigne eſt hanc in rem diploma Grimoaldi apud Ughellum, datum anno Berengarii junioris & Adalberti Regum anno VIII., Indictione III., id eſt anno Chriſti CM. LIX. Theodorico æqualis fuit ſanctus Adelbertus Bergomatenſi Eccleſiæ admotus ab anno DCCC. LXXXV. in annos XL., vir tantæ ſanctimoniæ, ut quidvis à Regibus impetrare valeret; idemque civitatem ſuam à Barbaris defendit, ac propè exciſam inſtauravit. Sed (quod ad rem pertinet) anno CM. VIII. ſanxit, ut in S. Vincentii Cathedrali Eccleſia ab ſe condita Canonici ex communi victu vitam traducerent, ac teſtamento ſuo lumen die noctuque ad altare ſanctæ Trinitatis, idemque in S. Alexandri Eccleſia à ſe item condita ad Martyris corpus inſtituit. In agmen etiam meritò veniet Zenobius Feſulanus Epiſcopus, eo nomine ſecundus. Is cùm videret paucos in Eccleſia ſua Cathedrali Canonicos, numerum auxit, eoſdemque ad communem vitam compoſuit, datis anno CM. LXVI. litteris, in quibus de quadripertita Eccleſiæ bonorum diviſione mentionem facit. Eamdem vivendi formam in Cæſenate Eccleſia inſtituit Conſilio Gebehardi Archiepiſcopi Ravennatis Sergius ex noſtris Epiſcopus labente ſæculo decimo, uti ejus inſtrumentum ea de re editum fidem facit. Idem etiam præſtitit

Ital. Sac. tom. 3. col. 412.

tom. 4. col. 608. ibid. col. 616. & 621.

tom. 3. col. 275.

ſtitit ſub Ottone Magno in ſua Eccleſia Albertus Epiſcopus Aretinus, ne quid dicam de Rodulfo Gallo Urbevetanæ Eccleſiæ Epiſcopo, qui legibus ſaluberrimis clerum ſuum ad defæcatiores mores traduxit. Quis non miretur in tam corrupto Italiæ ſtatu inventos fuiſſe tanti in Religionem ſtudii Antiſtites, qui Apoſtolicæ vitæ formam in clero ſuo reſtituerint.

Ital. Sac. tom. 2. col. 458. tom. 1. col. 462. ibid. col. 383.

XI Sed fortaſſe in Italia deſideret aliquis viros per illa tempora doctos, quorum operá Eccleſiæ doctrina & diſciplina adversùs corruptos mores inviolatæ permanſerint. Non defuit etiam hac in re Dei miſerantis Providentia. Teſtes huc appellare licet Ratherium Veronenſem, & Attonem Vercellenſem Epiſcopos: ex quibus ille *dum in mores hominum tam ſcriptis, quàm verbis mordaciter nimis inveheretur, & nec potenti nec humili penitus deferret*, ſede ſua deturbatus eſt non ſemel. Sic inviſi erant tunc temporis Epiſcopi boni Italicis hominibus, ut cùm mortuo Henrico I. Imperatore de novi electione ageretur, delata ſit poſtulatio ad Guillelmum Pictavorum Ducem, ejuſque filium; modò ut omnes Italiæ Epiſcopos abjiceret, forſan quòd plerique eſſent Germanici; atque alios ſuo ipſorum, id eſt Italorum, arbitrio inſtitueret. *Sed abſit à me*, inquit ille, *rem hujuſcemodi facere, ut Paſtores Eccleſiæ, quibus mei patres ſemper bonorem exhibuerunt, quos ipſe quantùm valui ſemper exaltavi, ſinè crimine inbonorem*. Hæc eadem cauſa Veronenſes impulit ad exauctorandum Ratherium, qui corruptis ejus temporis moribus adverſabatur. Paullò minùs obſcurus eſt Atto ſeu Ahito Vercellenſis, Theologiæ & Canonum peritiſſimus, cujus plurima ingenii monumenta typis vulgata ſunt a noſtro Acherio in Spicilegii tomo VIII. Obſervatione digna eſt ejus admonitio ad Presbyteros ſuos, Capitulari, quod in eorum doctrinam condidit, præfixa. *Obſecro vos*, inquit, *fratres dilectiſſimi, ut erga ſubditarum plebium profectum & emendationem vigilantiſſimâ curâ laboretis: quatenus viam ſalutis oſtendentes, & eos verbis & exemplis inſtruentes, & vos de eorum profectu, & nos de veſtro, domino Jeſu Chriſto ancillantes, fructuoſos illi manipulos reportemus. Obſecro etiam fraternitatem veſtram, ut hæc capitula, quæ ad emendationem vitæ breviter digeſſi, aſſiduè legatis & memoriæ comendetis, & eorum ſive ceterarum ſanctarum ſcripturarum lectione mores componatis & vitam emendetis &c.* Nec minor fuit Ratherii zelus pro clericorum ſuorum emendatione & obſervatione Canonum, de quorum contemtu ſingularem edidit librum, aſſerens de duplici capite oriri ſæculi ſui corruptos mores, nempe ex contemtu Canonum, & luxuria Sacerdotum; contemtorem Canonum eſſe ſalutis ac Catholici nominis penitus expertem. *Cruciat me non parùm fateor, iſta quærentem, iſtis utrumnam contemtis reſtet ſalutis alia, quod neque ſuſpicor, via. Si enim quod catholicum eſt, catholica defendit Eccleſia; catholicum ſe uſurpativè, reor pronuntiat, qui Canonibus ſanctis præſumtivè repugnat*. Et in parte I. de contemtu Canonum, hujus contemtûs hanc affert cauſam, nempe mandatorum Dei inobſervationem, *cùm videlicet quis autumat nihil ſibi prodeſſe, ſi obſervet minora, qui ſe novit contemſiſſe majora*.

Geſta Epiſcop. Leod. tom. 1. p. 178. & 177.

Fulbert. Epiſcop. Carnut. ep. 126.

XII Jam ſi viros zelo Apoſtolico, & inſigni ſanctitate præſtantes requiras, occurrunt Ægidius Epiſcopus Tuſculanenſis, in Poloniam à Johanne XIII. legatus rogatu Miſeconis Ducis ad prædicandum Chriſti Evangelium. Quod quidem gnaviter feliciterque exſecutus eſt. Non impar huic Adelbertus operis coadjutor, & ipſe Pragenſis Epiſcopus Apoſtolus & Martyr, poſtquàm Romæ in Monaſterio ſancti Bonifacii per aliquot annos vitam monaſticam tranſegiſſet. Ibidem etiam & Caſini verſatus eſt vir ſanctitate inſignis B. Nilus Roſſanenſis in Calabria Monachus, cujus vita & doctrina plurimos ad

Ital. Sac. tom. 1. col. 263.

me-

meliorem frugem revocavit : & Leo ejuſdem Monaſterii Bonifaciani Abbas in Galliam miſſus à Johanne XV. in cauſa Arnulfi & Gerberti, qui de Remenſi Pontificatu decertabant. Sed illuſtres in primis fuêre ſanctiſſimi Abbates Romualdus, & Dominicus Fulginas ſeu Soranus, Nonnoſi Abbatis *mira ſanctitate conſpicui* diſcipulus, qui ſæculi X. finem & undecimi initium vitæ ſuæ ſplendore & doctrinâ illuſtrarunt, multoſque diſcipulos ad ſeveriorem vitæ rationem adduxerunt. Sed his interim omiſſis, venio

Ital. Sac. tom. 5. col. 402. & 406. ibid. col. 633. col. 1271.

ad Epiſcopos Petrum, & Gauzlinum Patavinos, quorum ille Arianis, ſuam diœceſim etiam tunc infeſtantibus, ſtrenuè reſtitit : hic eximiæ ſanctitatis, eoſdem penitus delevit, cœnobio ſanctæ Juſtinæ à fundamentis inſtaurato. Denique inter pios Italiæ Antiſtites cenſendi ſunt Notherius Veronenſis *magnæ ſanctitatis*, Dominici duo Venetiarum : alter ob eximias virtutes coactè conſecratus : alter pius & doctus, cùm uxorem & liberos haberet, invitus item Epiſcopatum accepit, abdicata demum dignitate in locis ſan-

tom. 6. col. 563.

ctis Eremita. Coronidis loco erit ſanctus Stephanus, primùm cœnobii ſancti Salvatoris apud Capuam Abbas è noſtris, dein Cajacenſis Eccleſiæ electus Antiſtes anno CM. LXXVIII. Memorabile eſt de ejus confirmatione

col. 564.

decretum Gerberti, ex Caſinate Monacho Capuanæ Eccleſiæ Metropolitani, ad clerum & populum Cajacenſem. *Fratrem jam & Cöepiſcopum noſtrum Stephanum vobis ordinavimus Sacerdotem : cui dedimus in mandatis, ne umquam ordinationem præſumat illicitam, ne bigamum, aut qui virgine non eſt ſociatus uxore, neque illiteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut expœnitentem, vel curiæ aut cuilibet conditioni obnoxium notatumque ad ſacrum ordinem permittat accedere. Afros paſſim ad Eccleſiaſticos ordines prætendentes nulla ratione ſuſcipiat, quia aliqui eorum Manichæi, aliqui rebaptizati ſæpiùs ſunt probati.* Hæc ſanè monita non dormitantis ſunt Archiepiſcopi, ſed ſtrenuè pro ſuo grege invigilantis.

§. II.

Status Eccleſiæ in aliis Europæ partibus.

XIII Cum in eo ferè ſtatu eſſent Chriſtianæ res in Italia, Sol juſtitiæ in aliis Chriſtiani orbis partibus paullò ſereniùs radiabat. De Occidente loquimur : nam in Oriente funeſta diſcidia Eccleſiæ ſtatum jam dudum turbabant, Imperatorum cædes, Patriarcharum Conſtantinopolitanorum exſilia, fiduciariæ dignitatum occupationes : cujus rei exemplum in Tryphone, qui poſt Stephanum C. P. Patriarchatum tenere juſſus eſt, dum Theophylactus, Romani Imperatoris filius, idoneæ eſſet ætatis ad illum tenendum, tametſi Tryphon poſteà cedere noluit. Sed tamen inter illas nebulas refulſerunt Euthymius Patriarcha Conſtantinopolitanus, ſede ſua tametſi pulſus, & Nicon Monachus ſanctus apud Armenos : ne quid dicam de Leone & Baſilio Imperatoribus piis, & pro tempore eruditis. Idem ferme rerum ſtatus apud Hiſpanos Chriſtianos, quibus ab infeſtatione Arabum vix reſpirare conceſſum eſt identidem, uti ſub Alfonſo Magno accidit.

dit. Floruêre nihilo minùs inter Epiſcopos noſter Gennadius Aſturicenſis, Attilanus Zaamorenſis, Siſenandus, & Rudeſindus Compoſtellani: ex quibus primus & poſtremus ſacro cultu in Hiſpanica Eccleſia honorantur. Iſtorum temporum in Oriente & Hiſpania acerbitatem deplorat Arnulfus Aurelianenſis Antiſtes, ſeu Gerbertus in Actis Synodi Remenſis, idque in Romanæ Eccleſiæ miſerum ſtatum refundit, à qua multæ jam Eccleſiæ ſeceſſionem fecerant. *Nam ut de Africa*, inquit, *taceamus & Aſia, jam Europa diſcedit, Conſtantinopolitana Eccleſia ſe ſubduxit; interiora Hiſpaniæ ejus judicia neſciunt.* Sed miro Dei judicio factum eſt, ut cùm in quibuſdam locis deficeret Fides, in alias Europæ regiones diffunderetur, nimirum in Danos, Slavos, Polonos, Boëmos, Hungaros & Nortmannos, quos ipſo tempore Chriſto nomen dediſſe poſteà dicemus.

Longè felicior erat Eccleſiæ ſtatus in aliis Europæ partibus, Germania, XIV
Gallia, & Anglia, tametſi etiam illæ regiones ſuis tumultibus non carebant. *Certè in Belgia & Germania quæ vicinæ nobis ſunt*, inquit prælaudatus Arnulfus, *ſummos Sacerdotes, in Dei Religione admodùm præſtantes inveniri, in hoc ſacro conventu Remenſi teſtes quidam ſunt*. In primis multum debet Germania eximiis Principibus Henrico, & Ottonibus ejus poſteris, à quibus optimi Paſtores Eccleſiis conceſſi ſunt, & laudabilia Inſtituta ad reformandos populorum mores ſancita. Sed Conrado Regi prima hujus rei laus tribuenda eſt, ut qui Henricum tunc Saxoniæ Ducem, cui Aucupi cognomen erat, poſt ſe regnaturum, ſuis prætermiſſis deſignavit. Ita Henrico repenſum à Conrado eſt, quod Otto Henrici pater in Conradum contulerat, ſiquidem Conradum *ob meritum ſui Otto prædictus ab omnibus regni principibus in Regem electum, ſibi quaſi ad hoc indigno præpoſuit, ſeque cum filiis fidei ejus ac poteſtati ſubdidit*,[1] teſte Ditmaro. Ea verò fuit Henrici modeſtia, ut coronâ ſuſceptâ, *epiſcopalis unctionem benedictionis* ab Herigero Archiepiſcopo exhibitam ſuſcipere noluerit, *prorſus ad hoc indignum ſe affirmans*. At meritò dubitare licet, feliciorne Henricus fuerit, quòd ſanctiſſimam conjugem Mathildem habuerit, an quòd ex ea Ottonem, & Brunonem, præter Henricum, & ex Ottone duos alios Ottones nepotes ſuſceperit. Is enim fuit Otto, ut præclaris in Eccleſiam & rem publicam meritis Magni cognomen jure adeptus ſit, cujus temporibus *aureum ſæculum* illuxiſſe Ditmarus auctor eſt. At quàm præclarum *Ditmar.lib.2*
fuit Henrici factum, cùm in fervente prælio conſtitutus, multis ſuorum ipſum deſerentibus, Comiti cuidam abbatiam Laurishamenſem ſub hoc periculi articulo poſtulanti reſpondit, ſe nec abbatiam, nec quidvis aliud intempeſtivè flagitanti conceſſurum. *Liutprand. lib.4.cap.15.* „ Abiret potiùs cum aliis ſi vellet: malle ſe „ Deo quàm hominibus morem gerere, quæ chriſtiana & generoſa reſpon- „ ſio Comitem in officio continuit „. Non mirum itaque ſi ex tam pio Principe & ex ſanctiſſima ejus conjuge Mathilde tantus prodierit filius, ſcilicet Otto Magnus: qui & in hoc fortunatus fuit, quòd etiam piiſſimas uxores duas, unam poſt aliam, Editham & Adelhaidam, habuerit, quæ in Sanctorum Albo conſcriptæ ſunt, uti & Mathildis ipſius parens. Multa etiam laudabilia geſſit Otto ſecundus cognomento Rufus, ſed avum tertius Otto, ſi non rebus geſtis, ſaltem pietate ac Religione propiùs referebat: *Hugo Flavin.p.157.a.* litteris verò (nam Otto Magnus illiteratus erat) omnino ſuperavit, non ſolùm latinis, ſed etiam græcis excultus, Mirabilia mundi appellatus in Chronico Laureshamenſi. Qualis quantuſve fuerit ipſius ſucceſſor Henricus, ejus ſanctitas omnibus perſpectum facit, ut in ſæculo proximo viſuri ſumus.

Verùm ut de Germaniæ Pontificibus dicamus, multum Ottoni Magno XV

debet Germania, quòd Brunonem fratrem ſuum Colonienſi Eccleſiæ, & filium ſuum VVillelmum Moguntinæ dederit. *Junior fratrum domnus* Bruno, ut verbis Chronographi Magdeburgenſis utamur, *magnus erat ingenio, magnus ſcientiâ & omni virtute ac induſtriâ: quem cùm Rex* Otto *præfeciſſet indomitæ genti Lothariorum, regionem à latronibus purgavit, diſciplina legali inſtruxit, gregem ſibi commiſſum dilexit, multos ab errore eripuit, quoſdam aſſiduis diſputationibus ad meliora ducens, quoſdam doctrinæ maturitate ſanctiori deſiderio accendens; in ſermone mitis, in doctrina humilis; malorum deſtructor, veritatis aſſertor, ſubditis blandus, tumidis ſeverus; quæ alios docuit, prior implevit.* Hæc ad annum CM. XL. Chronographus Magdeburgenſis mſ. Et ne Brunoni vitio vertatur, quòd Ducatum Lotharingiæ ſimul cum Epiſcopatu habuerit, idem occurrit ad annum CM. LIII. *Eodem anno* Wicfredus *Colonienſis Eccleſiæ Archiepiſcopus obiit, cui Bruno frater Regis, vir glorioſus, in Epiſcopatu ſuccedens, totius Lotharienſis regni ducatum & regimen cum Epiſcopatu ſuſcepit. Ita cum magna religione uſus eſt officio Sacerdotis, & exiſtente neceſſitate functus eſt virtute magnanimi Ducis. Nemo autem ſuper hac re illum culpabilem dicat, cùm Samuelem ſanctum & alios plures Sacerdotes pariter legamus & judices.* Ita ille. Verùm Brunonis Vitam accuratiùs in litteras retulit ejus æqualis Rotgerus, apud quem multa de eo laudis materia memoratur,
„ nempe eum in omni græca vel latina eloquentia fuiſſe verſatum; veteres
„ legiſſe, etiam comædos & tragædos, materiam pro minimo, auctorita-
„ tem in verborum compoſitionibus pro maximo reputantem: Bibliothecam
„ ſuam, ſicut arcam dominicam, ſecum ſemper quocumque conduxiſſe:
„ Epiſcopum maximè curaſſe, ut in diverſis congregationibus, quæ ad ejus
„ ſedem pertinebant, *unum cor eſſet & una anima*: ut veſtium ſuperfluitas,
„ morum inæqualitas, & quidquid hoc modo effeminatum & indecens in
„ ejus Eccleſia videretur, circumcideret: ut divinis miniſteriis omnes, quo-
„ rum id intererat, intentiſſimè ſecundùm præfixam ſibi regulam viverent,
„ nec aliam ſibi ſalutis ſuæ cauſam æſtimarent; ſemper intentum fuiſſe le-
„ ctioni, in cujus ſtudio mori videbatur, atque ad id agendum omnes exem-
„ plo & crebro monitu accendiſſe, denique morti proximum Corporis &
„ Sanguinis Dominici Sacramentum expetiiſſe, quod cùm fuiſſet allatum,
„ virum illum Domini quid animus ſenſerit, *corpore proſtratum* oſtendiſſe.„
Hæc fuſiùs commemoramus, quoniam ex tanto viro maximè pendet iſtius ſæculi imago. Ceterùm multos inſignes de alumnis tanti viri Epiſcopos, multos etiam in quacumque Eccleſiaſticæ profeſſionis diſciplina probatiſſimos ſe noſſe idem Rotgerus affirmat.

XVI Sed in primis Archiepiſcopum Trevirenſem Henricum ait idem auctor, *magni meriti & ſummæ probitatis virum*, qui Rutperto magnifico Præſuli ſucceſſerat, *VVillelmum quoque præclaræ & gratiſſimæ excellentiæ archimandritam, nepotem ſuum*, Friderici Moguntini Antiſtitis ſucceſſorem, *ambos egregios, ambos in lege Domini perfectè inſtructos*, ſumma veneratione colebat. Henri-
Frod. Chron. ad ann. 956. cus iſte *Ottonis propinquus*, teſte Frodoardo, atque adeò *illuſtri Francorum & Suevorum ſtemmate clarus*, ut in Actis ſancti Wolfgangi Epiſcopi Ratiſponenſis legitur, ab Ottone Trevirorum deſignatus Antiſtes, Wolfgangum amicum ſecum duxit, eumque ſacerdotiis ac dignitatibus Eccleſiaſticis præ ceteris ornare voluit, ut per omnem diœceſim ipſius ſecundum locum obtineret. Negavit ille: ſed tandem *in hoc ceſſit, ut pateretur Scholaſticos pueros &*
Spicil. tom. 12. pag. 218. *adoleſcentes ſuæ curæ commendari*, nulla ſpe lucri. De Henrico illud addit Hiſtoriæ Trevirenſis ſcriptor Anonymus, *quòd regulares officinas & clauſtrum*

circa

circa majorem Eccleſiam conſtruxerit, & rigorem regularis converſationis ibidem decreverit exerceri. Ibidem etiam plurimùm laudatur Egebertus Henrici poſt Theodericum ſucceſſor, *vir æternæ memoriæ, & virtute inſignis* appellatus.

Wolfgangus Henrico mortuo, in Einſidlenſe Monaſterium ſe recepit ſub Religioſo Abbate Gregorio: tum eodem annuente *in Pannoniæ fines prædicandi causâ* proficiſcitur. Revocatus à Piligrino Pataviensi Epiſcopo, Sedi Ratiſponenſi imponitur. Adeptus tantum miniſterium, noluit inane Epiſcopi habere nomen, ſed die noctuque illud excoluit, munus ſuum accuratè obeundo: *nec propter Epiſcopatûs faſtigium habitum monaſticum mutare* voluit. Sancti Emmerammi Monaſterium virorum, aliaque duo puellarum, ſuperius & inferius, ad meliorem frugem revocavit: tertium ſancti Pauli ſuis impenſis erexit. Deinde *etiam accinxit ſe ad canonicæ vitæ inſtituta reformanda*, effecitque ut Canonici Eccleſiæ ſuæ *ſimul in refectorio ederent & extra clauſtrum horis incongruis ne exirent, neque ſilentii diſciplinam negligerent*. Morti proximus primùm per confeſſionem ſe expiavit; ac pòſt accepto Viatico humi ſe proſtravit, extinctus anno CM.LXXXIV., quo ejus Acta retulimus. XVII

Wolfgangum ad Sacerdotium promoverat ſanctus Udalricus Auguſtanus Epiſcopus, alterum Eccleſiæ lumen, cujus Acta hîc etiam referuntur. Is Epiſcopus vitam Monachorum agens, in Quadrageſima præcipuè religioſè ſe habebat. Synodum quotannis priſco more celebrare ſolitus, diœceſim ſuam ex præſcripto Canonum accuratè viſitabat. Hoc paſſus humani, quòd ſub finem vitæ Adalberoni nepoti ſuo ſe vivente *procurationem ſui Epiſcopatûs*, & mortuo ſucceſſionem ab Ottone petierat, quod multis lacrymis poſtea diluit. XVIII

Sed his omiſſis, veniamus ad duos Epiſcopos virtute & Chriſtianæ fidei zelo præſtantes, Adalbertum Magdeburgenſem primum Epiſcopum, atque ejus cognominem Pragenſem: quorum ille Slavos, hic Boëmos, Polonos, & Ungaros Fidei myſteriis imbuit. Quantum Pragenſis in hoc opere exſequendo pertulit, teſtantur ejus Acta, quæ hîc ſubjicimus, & Martyrium quod ipſe tulit; Magdeburgenſi verò id acceptum referre debemus, quòd in ſcholis Eccleſiæ ſuæ alterum Adalbertum pietatis & ſcientiæ præceptis ad illum agonem inſtruxerit. Ante eos enituit Adalgagi Bremenſis ſollicitudo pro converſione gentium, ut ex Adamo Canonico diſcimus. XIX

Longiùs progrederetur oratio, ſi Radbodum Trajecti inferioris, Conradum & Gebehardum Conſtantienſes, Alewicum Argentinenſem, alioſque præclaros Germaniæ Antiſtites hoc loco celebrare in animum induceremus. Sed tamen præterire non poſſumus Sigiſmundum Halberſtadenſem, quem in humanis diviniſque diſciplinis omnes ſuimet *contemporales* præcelluiſſe Ditmarus affirmat. *Hic pietate maxima, & (quod ſummum eſt perfectionis culmen) Chriſti zelo fervens, ut perpetrati facinus connubii* (ſcilicet Henrici aucupis cum Hathelburga Ervini relicta, quæ velata erat) *primò audivit, ovium culpam ſuarum ingemuit*; & eos ab invicem ſeparari juſſos, *ad condictam ambos Synodum vocavit*. Quid indè conſecutum, nos ad alia feſtinantes Ditmaro explicandum relinquimus. XX

Ditmar. initio lib. 1.

In Belgica prima ad exemplum Metropolitani, Henrici ſcilicet Trevirenſis, de quo mox diximus, ſe ſe compoſuère Adalberones duo Mettenſes, Dado & Berengarius Virdunenſes, Gauzlinus & Gerardus Tullenſes. Adalberoni ſeniori debemus præter multa alia reſtitutionem Monaſterii Gorzienſis celeberrimi, hoc eſt magnum agmen ſanctorum Monachorum, qui ſub Einoldo Abbate piiſſimo ſæculi iſtius tenebras virtutis & ſcientiæ luce diſpulerunt. XXI

Eee 2 lerunt.

lerunt. A rebus geſtis ſenior Adalbero Magni cognomen apud poſteros obtinuit. Junior ejus *fratruelis* licèt tempore inferior, *merito & gratiæ privilegio non impar* fuit. Hic apud Gorzienſes inſtitutus, curavit Epiſcopus, ut & vetera Monaſteria inſtaurarentur, quale fuit ſancti Symphoriani Mettenſe; & nova erigerentur. Miſſas & *Sacramenta divina ſinè cilicio nunquam celebravit*, totum Quadrageſimæ tempus apud Gorzienſes tranſigere ſolitus.
Labbe tom. 1. Bibl. novæ. Cetera prætereo ex ejus Actis repetenda apud Labbeum. Non minor apud Tullenſes fama pietatis ac virtutis ſub Gauzlino & Gerardo Epiſcopis fuit, qui diſciplinæ reſtituendæ non aliud opportunius ſubſidium quàm ex Mona-
Vita Johannis Abb. Gorz. hoc tomo. chis reſtitutis habuerunt. Gauzlino Pontifice, id eſt ſub initia ſæculi X., Einoldus, *Tullo in ſummo omnium bonorum exemplo vitam ducebat*. Hic ex Primicerinio Eccleſiæ Archidiaconus, cunctis quæ habuerat in pauperes diſtributis, *tantùm ſimplici veſte retenta, & libris, ac veſte Sacerdotali, in cellula clauſtro Canonicorum adhærente ſe ſe cohibuit, & ferè triennium in ſumma & ardua continentia vitam egit*: poſteà verò cum Johanne Gorzienſe Monaſterium excoluit. Intereà Bernerus Diaconus, *vir opinione ſanctitatis & literarum ſcientiâ celebratus*, Tulli Leucorum literas docebat. Hoc præceptore grammaticam didicit Johannes Gorzienſis, qui etiam Dadonis *ſummi ingenii, & famoſæ ſanctitatis* Epiſcopi Virdunenſis, non parvo tempore conſuetudine uſus eſt; cùm interim Humbertus in cella reclusus magna Religione floreret, is qui poſteà Johannis Gorzienſis adjutor, & ſub Berengario Virdunenſi Epiſcopo primus Religionis ad S. Vitonum reſtitutæ auctor fuit & abbas. Da-
Hiſt. Epiſc. Virdun. tom. 12. Spicil. pag. 261. donis deceſſor Berardus *Canonicos ſuos canonicè*, id eſt regulari ac communi modo, *vivere fecit, & villanis Presbyteris viam juſtitiæ viriliter oſtendit, & pueros in divinis & humanis litteris per ſe & per alios cum ſumma caritate inſtruxit*.

XXII In Belgica ſecunda non minùs celebres fuêre apud Remos Fulco, Heriveus Nortmannorum Catechiſtes, Artaldus, & Adalbero cœnobiorum reparator; item Cameracenſes Fulbertus, Engrannus & Ansbertus, ex Balderici Chronico. Fulco qui primus, aut certè inter primos, ſuæ Metropolis Suffra-
Frodoard. Hiſt. Rem. lib. 4. cap. 9. ganeos filios appellavit, circa *Dei cultum & ordinem Eccleſiaſticum, amore quoque ſapientiæ fervens, duas ſcholas Remis, Canonicorum ſcilicet loci, atque ruralium clericorum, jam penè delapſas reſtituit, & evocato Remigio Autiſiodorenſi magiſtro, liberalium artium ſtudiis adoleſcentes clericos exerceri fecit, iſque cum eis lectioni ac meditationi ſapientiæ operam dedit. Sed & Hucbaldum ſancti Amandi Monachum, virum quoque diſciplinis ſophicis nobiliter eruditum, accerſivit, & Eccleſiam Remenſem præclaris illuſtravit doctrinis*. Hæc Frodoardus, illius ſcholæ præcipuum ornamentum, præclarum ſui temporis lumen, qui Hugonis pueri quinquennis in Sedem Remenſem intruſioni reſtitit. Intruſio iſta magnarum in Eccleſia Remenſi turbarum cauſa. In Belgicis ſub hæc Monaſteriis ſanctus Gerardus Abbas Bronienſis diſciplinam ſarcit, Wibertus celebrem Gemblacenſem Abbatiam condit, ſanctus Forannanus Valciodorenſem, Malcalenus Michaëlenſem.

XXIII Belgicos Antiſtites, tanquam viros pietate & doctrinâ inſignes, ſuperiùs laudavit Arnulfus Aurelianenſis: ex quibus Notgerum Leodicenſem haud dubiè unum intelligit, cujus *quanta fuerit in educandis pueris, ſcholaribuſque diſciplinis inſtituendis ſollicitudo, hinc maximè probatur, quòd ſemper dum in via pergeret longè ſeu propè, ſcholares adoleſcentes ſecum ducebat*, quibus præceptorem unum ex Capellanis ſuis, *& librorum copiam cum ceteris ſcholaribus utenſilibus procurabat*. Ex ejus porrò ſchola plurimi Religionis & doctrinæ doti-

bus

bus illuſtres prodierunt : in quibus Epiſcopi ſex, Guntherus Saltzburgenſis, Rothardus & Erluinus Cameracenſes, Haimo Virdunenſis, Hezelo Tullenſis, & Adelboldus Trajectenſis ad Rhenum. His adde Durandum poſteà Leodicenſem Epiſcopum, qui Babembergenſem Eccleſiam pietate & artium liberalium diſciplinâ illuſtravit. Addè item Otbertum, qui Aquiſgranenſium Canonicorum mores depravatos *ad ſanctæ Religionis ſtatum reduxit*, ut in Geſtis Leodienſium Epiſcoporum fuſiùs memoratur.

Idem præſtitêre variis in locis alii Epiſcopi, Theotilo Turonenſis in Monaſterio ſancti Juliani, Sevinus Senonenſis in Melodunenſi S. Petri, Hagano Carnutenſis in cœnobio ſancti Petri, & (ut alios prætercam) Eblus *bonus Paſtor*, nempe Ecoliſmenſis, Miraculis etiam clarus, qui Monaſteria S. Michaëlis in Eremo, & S. Maxentii inſtauravit, *& multa alia in opere Dei egit*. Agmen claudent Pontifices in Galliis per id tempus *religioſiores, Manaſſes videlicet vir ſanctitate plenus, Trecorum Epiſcopus, & Giſlebertus Pariſiorum, & Geboinus Catalaunorum*, quos Glaber Rodulfus exceſſiſſe dolet. XXIV *Ademar. tom. 2. Bibl. Labbe pag. 163. Glaber lib. 2. cap. 7.*

Quin etiam Principes eo tempore nonnulli eximia pietate floruerunt: quos inter meritò commemorandi ſunt S. Gerardus Comes Auriliacenſis cœnobii auctor, cujus vita primorum Eccleſiæ temporum pietatem ſpirat: atque Willelmus Aquitaniæ Dux, celeberrimi Cluniacenſis Monaſterii fundatione illuſtris, Pii cognomentum apud poſteros aſſecutus. Nec prætermittendi Nortmannorum Duces, qui Monaſteriis & Eccleſiis reſtitutis priſtinæ ferocitatis maculas diluerunt. Præ aliis laudandus Richardus, Fiſcamnenſis Monaſterii aliorumque inſtaurator, cui Monaſterio Guillelmum Abatem Divionenſem præfecit, præcipuum illorum temporum decus & ornamentum. XXV

Quòd ſi non tam perſonas, quàm facta ipſa conſiderare lubet, agedum, quid in Gallia tunc geſtum ſit, expendamus. Ibi omnia per id tempus bellis domeſticis externiſque fremebant. Nam cùm ferro & igni omnia ſacra & profana corrumperent Nortmanni & Hungari; de rerum ſumma contra Carolum Regem decertabant Principes Odo, Rotbertus, & Richardus, & ſuper omnes Heribertus, qui cum filio ſuo Hugone tot & tantas turbas in Urbe Remorum excitavit. Variam item fortunam expertus eſt Ludovicus Tranſmarinus: at Lotharius ejus filius rem præclaram feciſſe, atque fortunam Imperii ad ſuas partes inclinare viſus eſt, cùm occupata Aquiſgrani ſede regia, aquilam tecto palatii impoſitam in Galliæ partes vertit. *Hac ſtat in orientali parte domûs*, inquit Ditmarus, & poſt eum Chronographus Magdeburgenſis, *moriſque fuit omnibus hunc locum poſſidentibus ad ſua eam vertere regna*. Cùm res civiles eo in ſtatu eſſent, magna nihilominus acta ſunt in Eccleſiæ cauſa. Quippe Nortmanni, gens eatenus à Chriſti ſacris aliena, per Heriveum Remorum antiſtitem in Eccleſiæ gremium adducta eſt, & Rollo eorum Dux à Francone Rotomagenſi luſtralibus aquis purgatus. Conciliorum defectu quidam Epiſcopi ſalubres ediderunt conſtitutiones ad regimen ſui gregis, quales ſunt Riculfi Sueſſionenſis, & Gualteri Senonenſis, ſi tamen hujus ſanctiones non ſunt Gualteri junioris: quibus accedit collectio Canonum per Reginonem Prumienſem Abbatem. Nonnulli etiam Epiſcopi ſermonum formulas edi curarunt in gratiam indoctorum Sacerdotum, qui eis uterentur ad erudiendam plebem. Sic Abbonem, S. Germani apud Pariſios Monachum, *coëgerunt Epiſcopi Froterius Pictaviæ, & maximè Fulradus Pariſiacæ, illud tenui ſtilo cudere negotium ad utilitatem ſimplicium clericorum, quatenus hinc omni tempore ſumant eſum, & hauriant potum prædicandi ſubjectis*. Ex his ſermonibus XXVI *Ditmar. lib. 3. pag. 29.*

qui-

quidam ſelecti exſtant in Spicilegii tomo IX. Varia nihilominùs Concilia in variis Galliæ locis, quatenus temporum injuria ſinebat, habita ſunt ad medendum malis, quæ ſuboriebantur in dies: qualia fuerunt Narbonenſe, Magalonenſe, Troſlejanum multiplex, Turonenſe, Cabilonenſe, Remenſe triplex, Sueſſionenſe, Virdunenſe, Moſomenſe duplex, & alia.

XXVII In his Conciliis egregia condita ſunt decreta in remedium graſſantium malorum. Præclara eſt conſtitutio Concilii Mettenſis ſub finem ſæculi IX. can. 1., ubi Provincialium Synodorum longæ induciæ deplorantur, & præclara conciliandæ contra Nortmannos & perverſos Chriſtianos pacis ratio, nimirum per emendationem morum, decernitur. *Quærenda eſt igitur*, inquiunt Patres, *pietas Chriſti, qua pagani arceantur; & ſtatuenda eſt lex Dei, qua crudeliſſimi noſtræ gentis homines à vaſtatione pauperum repellantur. Idcircò quidquid in nobis pravæ voluntatis eſt abjiciamus, & de paganis Chriſto auxiliante pacem obtinere valebimus*. Eodem animo ducti ſunt patres Concilii Troſleiani anno CM.IX. qui *quoniam per aliquot annos, partim infeſtatione paganorum, partim etiam graviſſimis Regni perturbationibus ac quorumdam falſorum Chriſtianorum infeſtationibus præpediti, juxta decreta Canonum congregari nequiverant*: tunc quia congregandi facultas data erat, oportere, ajunt, in primis, *ut quàm primùm Chriſtianæ Religioni jam labanti, jamque velut in præcipiti vergenti* ſuccurratur ab Epiſcopis. Deinde addunt: *Omnis penè ordo omniſque ſtatus Eccleſiæ confuſus ac temeratus eſt. Denique ne nobis*, inquiunt, *parcere videamur, qui aliorum errata corrigere debemus; Epiſcopi dicimur, ſed Epiſcopale officium non implemus. Miniſterium prædicationis relinquimus; eos qui nobis commiſſi ſunt videmus Deum deſerere, & in pravis actibus jacere: tacemus, nec eis manum correctionis tendimus*. Qui ſic loquuntur Epiſcopi, non tantum docti, ſed etiam haud dubie zelo Eccleſiaſtico ducti erant, nec errores ſi qui tunc graves gliſcere cœpiſſent, diſſimulaturi fuiſſent. Deinde poſt monita ad Reges, primam omnium curam gerunt de Monaſteriorum ſtatu, ex quibus *quædam à paganis ſuccenſa vel deſtructa, quædam rebus ſpoliata, & ad nihilum propè redacta* dicunt, ita ut *nulla in eis regularis formæ ſerventur inſtituta*. Hos verò exceſſus emendari non poſſe *ſinè regularis Abbatis providentia*. *Unde cenſemus*, inquiunt, *ut ſtatus Monaſteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & Canonum inſtituta ſervetur; & ut Abbates ſint religioſæ perſonæ, & quæ regularem noverint diſciplinam. Monachi verò vel Sanctimoniales juxta ſuam profeſſionem ſobriè, piè ac ſimpliciter vivant, ac pro regum ſalute ac regni pace & Eccleſiæ tranquillitate ſupplicent: non ſæcularibus curis vel negotiis occupentur, non pompas mundiales requirant, non Eccleſiaſtica jura inquietent, ſed juxta proprietatem ſui vocabuli, quietè otium amplectantur*. Hanc autem reformationis ideam exſecuti ſunt Cluniacenſes, quorum Monaſterii fundamenta proximo poſt hoc Concilium anno jacta ſunt. Ex hac enim ſanctiſſima congregatione prodierunt viri pietate & doctrinâ inſignes, qui Eccleſiæ faciem exemplis ampliùs quam verbis reformarunt. Hos inter præcipuus fuit ſanctus Odo Cluniacenſis Abbas ſecundus, qui adhuc Monachus, Turpionis Lemovicenſis Epiſcopi rogatu, ſcripſit Collationum libros duos contra vitia ſui temporis, atque in his vitia Sacerdotum egregiè exagitavit. Eodem Odone agente, Monaſteria ad rectam vivendi formam reſtituta, novaque condita ſunt: ut quaſi alter Eſdras legis reparatæ auctor videatur, vel ut alter Jeremias ad hoc à Deo electus, ut evelleret, & deſtrueret noxia, & utilia implantaret. Odoni poſt Aymardum virum piiſſimum ſucceſſit Maïolus, cujus ſan-

Baron. ad ann. 938.

ſanctitatem etiamſi tum viventes non celebraſſent, ſatis probaret Pontificatûs Romani dignitas refutata, raro exemplo.

Ex eadem ſchola prodiit venerabilis Abbo Floriacenſis primò Monachus, dein Abbas, cujus induſtriâ & Religione Anglicana Eccleſia refloruit, litteris & pietate ab eo exculta. De hujus Eccleſiæ ſtatu in conſequentibus pluribus acturi, id unum hoc loco dixerimus, vix ullo umquam tempore tot tantoſque viros, pietate & doctrinâ (qualem ferebat ætas), quot iſto ſæculo, inſignes exſtitiſſe. *Eo tempore*, inquit Willelmus Malmesburienſis, *micuerunt per Angliam ſanctorum virorum lumina, ut crederes è cælo arridere ſidera*. Ex his tres potiſſimùm commemorat, Dunſtanum Cantuarienſem, Athelwoldum Wintonienſem, & Oſwaldum Eboracenſem Pontifices. *Ita his tribus viris agentibus, quaſi triformi lumine Angliam ſerenante, denſa vitiorum tenebra evanuêre*. His Plegmundum & Odonem Cantuarienſes, Elfegum Wintonienſem, alioſque his in Actis laudatos adjicere licet: à quibus omnibus quid in rem publicam Chriſtianam geſtum ſit, aptior erit inferiùs differendi locus. Præcipua tamen laus, ut id interim dicam, penes Dunſtanum ſtetit, teſtante eodem Willelmo. *Ita hominibus omnis ordinis ferventibus in Dei obſequio, terra quoque ipſa videbatur gaudere otio --- In urbibus nec in pauperes præjudicium, nec inter viventes diſcidium, nec propter morientes juſtitium. Horum bonorum radix per Domini gratiam ſpectabat ad Dunſtanum, de Dunſtano prodiit in Edgarum Regem, de Edgaro pullulavit in populis.* XXVIII

Willelm. lib. 2. de Regibus cap. 8.

Id. lib. 1. de Pontif. cap. 1.

§. III.

Quænam Sæculi X. de Fide Controverſiæ, & Diſciplinæ Eccleſiaſticæ quis ſtatus: & unde utriuſque Traditio.

Ex his non difficulter conjicere licet, qualis eo tempore fuerit rerum Eccleſiaſticarum ſtatus, ſive dogmata ſpectes, ſive diſciplinam. Quia enim illius ætatis crimina bruta erant, inceſtus, rapinæ, cædes & ſimilia: nulla ferme errata circa Fidem orta ſunt. Quaſdam quidem hæreſes deſignat Formoſus in epiſtola ad Fulvonem Remorum Antiſtitem, ſed illæ Orientem infeſtabant, non Occidentem. Attamen Deum corporeum Presbyteri quidam Italici Vicentinæ diœceſis profitebantur, craſſo & ſupino errore. Hunc refellit Ratherius tum in ſermone 1. de Quadrageſima, tum in defenſione ejuſdem ſermonis. Ibidem etiam Ratherius carpit ſuperſtitionem quorumdam, qui ad Eccleſiam S. Michaëlis ſatiùs ducebant ire feriâ ſecundâ, quàm ceteris, rati ſanctum Michaëlem ipſa die Miſſam cantare ſolitum. Erant etiam in Italia, nempe in diœceſi Patavina, reliquiæ quædam Arianorum, ut dictum eſt ſuperiùs. XXIX

Frodoard. hiſt. lib. 4. cap. 2.

Eodem tempore Walfredus quidam neſcio quid in reſurrectionem corporum muſſitavit. Inſurgit contra Durandus Abbas Caſtrenſis in Septimania, *& gladio linguæ*, ait illius temporis Poëta Chronographus, dogmata falſa reſecat. Neſcio an contra ipſum Walfredum ſcripſerit Guillelmus incer- XXX

Spicil. tom. 7. pag. 341.

Digitized by Google

certi loci Abbas, cujus opus de reſurrectione manuſcriptum habemus. In Anglia quidam de veritate Corporis Chriſti in Euchariſtia dubitabant, quos inſigni miraculo revicit Odo Cantuarienſis Antiſtes. Inſignis eſt in hunc errorem epiſtola Ratherii, ad Patricum Sacerdotem, ubi hæc verba præoccupando adducit. *Crede frater quia ſicut in Cana Gallilea vinum Dei imperio verum, & non figuratum, fuit ex aqua factum; ita iſtud Dei benedictione vinum verus, & non figurativus, efficitur ſanguis, & caro panis*. Hæc curſim delibamus, utpote jam alibi tractata uberiùs.

Spicil. tom. 12 pag. 38. Præfat. ſæc. 4 parte 2. & Analect. tom. 1. p. 202. & ſeqq.

XXXI Contra hos ſimileſve errores nihil in Conciliis, quæ ſanè habemus, pronuntiatum eſt, nempe quòd ad ipſam publicæ ſectæ profeſſionem non ſint progreſſi. Exſtant quidem varia illis temporibus celebrata concilia, ſed omnia contra mores illius ætatis, nempe contra violatores canonum, ſimoniam, invaſiones dignitatum, bonorumque rapinas, & cædes, contra inceſtum, & Presbyterorum conjugia, quæ illoc primùm ſæculo audiri cœpta. Ratherius in libro de contemtu Canonum conqueritur, *quòd præ cæteris gentibus baptiſmo renatis contemtores canonicæ legis & vilipenſores clericorum ſint magis Italici*. Id verò dicit habita ratione ſui temporis, quo Clerici ipſi ſe ſe in hanc infamiam perverſis ſuis moribus projecerant. Hunc contemptum ſanare conatus eſt cum Ratherio Atto Vercellenſis: ac præſertim variæ Synodi, quæ obſervationem Canonum paſſim inculcant. Matrimonia cum conſanguineis uſque ad quartam generationem, quibuſdam ad ſeptimam pro inceſtis habebantur: nec perſonarum ferè ullus erat reſpectus. Hinc Concilium Romanum ſub Gregorio V. in Rotberti Regis cum Berta conſanguinea connubium minas intentat graviſſimas cùm Regi ipſi, tum earumdem nuptiarum auctoribus. Graviſſimæ etiam pœnæ contra Presbyteros in conjugia ruentes (quod ne quidem Græcis umquam licuit) decretæ ſunt: atque ut hoc malum penitus tolleretur, omnium mulierum, etiam quas Canones permittunt, cohabitatio ipſis interdicta. Hoc quippe antiqua lege in Eccleſia obſervatum eſt, *ut Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eligantur, aut vidui, aut certè poſt Sacerdotium in æternum pudici*, teſte Hieronymo in Apologia ad Pammachium, qui in epiſtola adversùs Vigilantium eumdem morem in Orientis partibus uſu veniſſe aſſerit. *Quid facient Orientis Eccleſiæ, quid Ægypti & Sedis Apoſtolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut, ſi uxores habuerint, mariti eſſe deſiſtunt*. Ergo poſt Hieronymum aliter Græcis præſumtum eſt contra receptos Eccleſiæ mores. Epiſcopi quidam, Vigilantii aſſeclæ, referente Hieronymo, non ordinabant Diaconos niſi priùs uxores duxiſſent. Subdiaconos, qui in Sicilia cælibatûs expertes erant, Gregorius Magnus continentiæ legi univerſim ſubjecit. Contrarium morem induci cœptum ingemuit Leo Papa VII. in epiſtola ad Gallos & Germanos. Quouſque increverit hæc labes (quam ineunte ſæculo X. incœpiſſe ex epiſtola Mantionis Epiſcopi Catalaunenſis ad Fulconem Metropolitanum, & ex Orderico intelligimus) teſtatur præter alios multos Victor III. initio libri tertii de miraculis S. Benedicti. Tandem Gregorius ſeptimus inveteratum malum è medio ſuſtulit.

Conc. Namnet. can. 3.

Hieron. epiſt. 49.

epiſt. 54.

Analect. tom. 3. p. 438. Orderic. lib. 5 pag. 574. V. vitam Abbatis Tiron. cap. 25.

XXXII Contra rapinas, & cædes cùm non ſatis proficerent Eccleſiæ comminationes, delatæ ſunt Sanctorum reliquiæ paſſim: tum mutua adinventa eſt pax ſeu *Treuga Dei*, qua confœderatio cum Epiſcopis & proceribus inita eſt, ut certis hebdomadæ diebus ab armis & cædibus, aliiſque hoſtilibus factis abſtinerent. Hanc inſtitutionem ad annum M. XLI. revocat Hugo abbas Flavianenſis, qui eam præcipuè ſancto Odiloni Abbati tribuit; aitque negotium hoc cælitus approbatum, atque ab omnibus etiam Auſtraſiis receptum, præterquam

Bibl. nov. Labb. tom. 1. pag. 187.

quàm à Neuſtraſiis, ob id divinitus punitis. Commendatur hæc pacis conditio in Synodo Narbonenſi anni M.LIV., ubi Patres obſecrant per Deum, ut nemo Chriſtianorum quemlibet Chriſtianum requirat ad malefaciendum *ab occaſu ſolis quarta feria uſque ſecunda feria illuceſcente ſole*; aſſeruntque ipſam Treugam Dei *dudum* fuiſſe conſtitutam. Et quidem ſæculo X., id eſt anno CM.XC. ejus diſerta mentio deprehenditur in charta Widonis Epiſcopi Aniciensis, ubi nulli certi induciarum dies aſſignantur: itemque apud Glabrum Rodulfum ad annum M.XXXIV. qui Treugæ conditiones refert, uti & Concilium Helenenſe anni M.LXV. Henricus Leodicenſis Epiſcopus quinquageſimus quartus eamdem cum Principibus admiſit anno M.LXXI. egregia conſtitutione, quæ in tomo 2. de Geſtis Epiſcoporum Leodienſium legitur. Conſule Antonii Dominicii Diſſertationem ſingularem *de Treuga & pace*. *cap. 2.* *lib. 4. de Re Diplomatica.* *Gaber lib. 1. cap. 1.*

XXXIII Eodem ſæculo X. Epiſcoporum & Abbatum canonicæ electioni vix ullus erat relictus locus. Simonia paſſim invaluerat, quam Henricus Auceps in Regium thronum evectus quamprimùm everſurum jurejurando ſe obſtrinxit. In idem conſpirarunt repetitis ſæpius decretis Concilia, multique graviſſimorum auctorum ſermones, quos inter unus Gerberti editus eſt in tomo 2. Analectorum. Sed pertinacem adeò morbum reddiderat conſuetudo, ut ex integro exſtingui non potuerit. Si quando fiebat electio, tumultuaria erant omnia, aliquando ad ſanguinem uſque, atque cædes. Imbecilliores aliis jure ſuo cedebant: Principes & Reges hoc jus ſolebant ſibi arrogare, ut reſiſtentes quaſi perduellionis reos haberent ii, qui minùs religioſi erant. *Solent etiam admodùm indignari*, ait Atto Vercellenſis, *ſi vel ab aliis aliquis, cujuſcumque meriti ſit, Epiſcopus eligatur, vel ſi à ſe electus, cujuſcumque pravitatis ſit, ab aliquo reprobetur. Illorum ſanè, quos ipſi eligunt vitia, quamvis multa & magna ſint, velut nulla tamen reputantur, quorum quidem in examinatione non caritas & fides vel ſpes inquiruntur, ſed divitiæ, affinitas, & obſequium conſiderantur. Quæ tria vel (quod potiùs minus eſſe videtur) ſi duo ex his unam eamdemque perſonam convertant*, hæc jam re vera inter cælicolas computabitur, & unum etiam ex his ſatisfacere credunt ad Epiſcopalis ſcilicet cathedræ dignitatem.* Hanc perniciem obſervavit Otto Magnus religioſus Princeps, cavitque ut Epiſcopi Wirzeburgenſis electio in Cleri eſſet poteſtate. Hoc privilegium Poppone ſedente conceſſum eſt, qui anno CM. XLI. regimen iniit, teſte Bruſchio. *Liutprand. lib. 2. cap. 8. & 9.* *Atto Verc. in lib. de preſſ. Eccl. parte 2. pag. 60.* ** f. conveniant.*

XXXIV Electi ſeu nominati Epiſcopi formulam confeſſionis ſeu Profeſſionis de more tunc edebant: ſed in ea Conciliorum Generalium dumtaxat quatuor mentionem faciebant nonnulli. Ita habet Gerberti profeſſio, cùm pulſo Arnulfo intruſus eſt in Remenſem Pontificatum. *Quòd ſi fortè à ſacris legibus*, ut ipſe in Concilio Moſomenſi loquitur, *quippiam deviatum eſt, non id malitia ſed temporis importavit neceſſitas.* Id verò in eo maximè laude dignum, quòd Schiſma ſemper ex animo averſatus eſt. Ita enim in epiſtola 159. ad Adelaidem Reginam. *Ego verò improborum verſutias acutè conſpicio, & contra omnia ſchiſmata unitatem Eccleſiæ, ſi ſic decretum eſt, morte mea defendo --- Neque enim Eccleſiam, quam Epiſcoporum judicio regendam accepi, ſinè Epiſcoporum judicio relinquere volo: nec rurſus contra Epiſcoporum judicium, ubi major auctoritas adſit, eam quaſi per vim retinere diſpono.* *Conc. tom. 9. col. 740.*

XXXV Coadjutores & ſucceſſores ſibi non rarò tunc habuerunt Epiſcopi; in quibus eſt Uto Argentinenſis, qui quòd eſſet afflictæ valetudinis, Erkembaldum adjutorem adſcivit. Nec tamen Coadjutores illi benedictione ſacra donabantur, nec epiſcopalia ſumebant inſignia. Quare cùm Adalbero, Udalrici

Digitized by Google

Auguſtenſis nepos & ſucceſſor deſignatus ab Ottone M. ferulam ſeu baculum Epiſcopalem cum temporalium rerum adminiſtratione ſibi arrogaſſet, id ipſi vitio verterunt Epiſcopi in Synodo Ingelheimenſi; parumque abfuit, quin ipſum dignitate Epiſcopali in perpetuum interdicerent. Immo hujuſmodi reſignationes, niſi urgente neceſſitate, non permittebat illius temporis diſciplina. Unde Stephanus Vellavenſis in ordinem redactus eſt in Concilio Romano ſub Gregorio V., quòd vivente avunculo ſuo Widone electus eſſet citra populi ratihabitionem. Sed illud in primis canonicis regulis contrarium, quòd Hugo, Heriberti Viromanduorum Comitis filius, quinquennis ad metropolim Remorum deſignatus, anno ætatis ſuæ undevigeſimo Presbyter ordinatus eſt, ac paullò pòſt Epiſcopus. Ob illa vitia poſtmodùm meritò rejectus in gratiam Artaldi ſucceſſoris dignioris.

XXXVI Bona Eccleſiæ etiam tunc in quatuor partes diviſa erant ex veteri Canonum inſtitutione, quod probant ſanctorum Epiſcoporum Udalrici Auguſtenſis, & Adalberti Pragenſis Acta, Statuta Riculfi, & Concilium Namnetenſe: ſed mortuo Epiſcopo, ejus facultates diripi ſolebant ex veteri abuſu à Patribus Concilii Chalcedonenſis damnato; idque etiam Romæ mortuo Pontifice attentatum. Hujus rei cauſâ, bona Eccleſiæ poſt mortem Antiſtitis vicino Epiſcopo commendata erant in quibuſdam locis, idque ſollemni lege inter Lugdunenſem, & Æduenſem jam dudum conſtitutum eſt: ſed non ante ſæculum IX. Siquidem imperante Carolo Magno Abbas Inſulæ barbaræ, qui Archiepiſcopi Vicarius Generalis natus (ut ita dixerim) erat, eo mortuo Eccleſiam regebat, quouſque Paſtor novus eſſet inſtitutus. Teſtis ea de re epiſtola Leidradi Archiepiſcopi, qui etiam poſteris Abbatum Inſulæ barbaræ hanc poteſtatem confirmavit.

Conc. Calced. cap. 22.

Spicil. tom. 8. pag. 25. & ſeq.

XXXVII Monachi etiam non rarò Archidiaconorum dignitatem, aliaſque in Cathedralibus Eccleſiis obtinebant, ut poſteà dicemus. In nonnullis item vita communis ſervabatur, ut de multis Eccleſiis Italicis, Gallicanis & Germanicis ſuperiùs oſtendimus. Maxima penes Laicos linguæ Latinæ, immo ſcribendi & legendi ignorantia erat, adeò ut Otto Magnus ille Imperator Latinè neſciret ante mortem Edithæ conjugis: quod poſteà emendare ſategit in filio. Ideò ſoli ferè clerici litterati. Scholæ duplices erant, aliæ in Cathedralibus Eccleſiis, aliæ in Monaſteriis, ubi etiam clerici erudiebantur. Nobiles autem vix niſi ex ambitione ſcholas frequentabant. Unde Ratherius in parte 1. de contemtu Canonum. *Pone quemlibet nobilium ſcholis tradi (quod utique hodie magìs ambitu videtur epiſcopandi, quàm cupiditate Domino militandi) ecce pes unus ſuperbiæ patrum ſcilicet elata voluntas.* Alio longè conſilio Gerardus nobiliſſimus adoleſcens, cùm litteras ante monachatum neſciret, eas religionis causâ didicit, factus poſteà Abbas Bronienſis.

XXXVIII Eodem tempore, immo jam inde à ſæculo octavo, parochiarum collatio à laicis uſurpari cœpit, nequicquam repugnantibus Conciliis. Extant hac de re decreta Synodi Moguntinæ anni DCCC. XIII. can. 29. & in Statutis S. Bonifacii; itemque ſanctio Concilii Ingelheimenſis anni CM. XLVIII. can. 4., & Auguſtani anni CM. LII. Unde ſæculo XI. pleræque Eccleſiæ Parochiales à nobilibus occupatæ erant, qui religionis causâ multa altaria (ſic vocabant) Monaſteriis conceſſerunt. Denique à Presbyteris frequentabantur collationes in Kalendis, ex Actis Udalrici, atque Hincmari, & Riculfi conſtitutionibus. Atto Vercellenſis in Capitularis cap. 29. *Experimento didicimus, non minùs bonam collationem, quàm lectionem prodeſſe. Unde à præſenti ſtatuimus, ut per ſingulas plebes ſingulis Kalendis omnes Presbyteri ſeu Clerici ſimul con-*

Spicil. tom. 9. pag. 63.

Digitized by Google

conveniant, ut de fide ac Sacramentis divinis, ſeu de vita & converſatione, & ſingulis officiis ad eos pertinentibus communiter tractent &c.

Idem auctor quoddam ſui ſæculi vitium notat in Presbyteris, qui duel- XXXIX
lum in cauſis dubiis ſubire cogebantur, aut certè pugilem pro ſe exhibere, quod multis ſcripturarum teſtimoniis improbat, ita ſubdens. *Hac tamen omnia & alia ſcripturarum documenta maligni & improbi parvipendentes, ad pugnam Sacerdotes impingere quærunt, nullam ampliùs reverentiam ipſis obſervantes, niſi quòd non propriis manibus, ſed per ſubmiſſas perſonas illis in tali diſcrimine indicant dimicare; & quibus prohibitum eſt armatorum cuneis vel etiam publicis ſpectaculis intereſſe ad pugnam producere heu noſtros compellimur Vicarios, ut vel iſtorum cæde victi, vel ipſorum, quaſi abſoluti eſſe videamur, ut purgari à crimine niſi perpetrato crimine valeamus.* Idem etiam à Monachis exactum fuiſſe alibi obſervavimus.

Atto de preſſuris Eccleſ. pag. 16.

Sed illud in primis deteſtatione dignum, quòd quidam Sacerdotes rem XL
ſacram facientes à communione temperabant, quod crimen Johanni XII. in Synodo Romana coram Ottone Magno impactum eſt. Non deſunt quædam ejuſdem ſceleris exempla, ut apud Fulbertum in epiſtola 88., quibus obviam itum eſt à Conciliis Romano, Rotomagenſi, & aliis. Ejuſdem argumenti eſt alia conſuetudo valde reprehenſibilis, quæ in Synodo Ravennatenſi anni CM. XCVII. arguitur, *ut Subdiaconi Corpus Domini, quod formatum appellant, tempore conſecrationis Epiſcoporum, ipſis vendant Epiſcopis.* Id intelligendum de Euchariſtia, quæ ſub ſpecie integræ formæ intra ferrum characteratum coctæ, id eſt majoris hoſtiæ infermentatæ, Epiſcopis recèns ordinatis porrigebatur, ut ex ea in dies plures communicarentur, uti expoſuimus in Diſſertatione de Azymo cap. 10. In his omnibus ubi quid peccatum fuerat contra Eccleſiæ leges, id ipſis legibus expiari mos erat. Ita Eccleſiæ leges etiam tunc vigebant, quia nondum inultæ.

Order. lib. 4. pag. 527.
V. Ivonem pag. 129. & 130.
Sirmond. tom. 2. Conc. p. 133.

Redeo ad Communionem ſacram, quam ſemel in anno percepiſſe, laïcis XLI
ſæculi decimi hominibus non ſatis erat, quibus quater id facere quotannis præceptum eſt, teſte Ratherio in ſermone Synodico. Ibidem continentia in diebus feſtis ac jejuniorum à laicis conjugatis exigitur, ut in vita S. Dunſtani hic: quam continentiam veteres Eccleſiæ leges etiam ad communionem ſacram exigebant. Legenda hac de re epiſtola Waſelini Abbatis in tomo 1. Analectorum, atque Hieronymus, contra Jovinianum, & in apologia ad Pammachium. In eodem etiam ſermone Ratherius duo habet obſervatione digna, nempe abſtinentiam à carnibus in Adventu, & remiſſionem quamdam in diebus feſtis Quadrageſimæ, cujus initio pænitentes ſollemni more probatos fuiſſe dicit. De ritu celebrandi Quadrageſimam lege ſermonem ejuſdem Ratherii. Ex ipſo etiam intelligimus pænitentiam publicam per illud tempus viguiſſe (quod teſtatur Fulberti Epiſcopi Carnutenſis libellus de modo pœnitentiarum) ſed tamen redimi potuiſſe. Accedit quòd eodem ævo cultus Deiparæ Virginis multùm auctus eſt, quæ omnia breviùs hoc loco in ſpecimen commemorata, fuſiùs in obſervationibus noſtris inferiùs exponentur.

Hieron. lib. 1. in Jovin. cap. 4. & 8. & apolog. ad Pammach. cap. 6.

Nunc locus poſtulat, ut quo modo, quibuſve potiſſimùm auctoribus Eccleſiaſticæ doctrinæ ac diſciplinæ traditio ex ſæculo nono ad decimum tranſmiſſa ſit (nam & id plurimùm ad hujus notitiam conducit) conſideremus. Potiſſima ejus rei gloria Epiſcopis quidem nonnullis tribuenda eſt: ſed quibus ad hoc miniſtris uſi ſint, inquirere juvat.

Qui in Gallia maximè in aſſerenda Eccleſiæ traditione viguerunt, cen- XLIII
ſendi veniunt Fulco Remenſis, Norgerus Leodicenſis, & Turpio Lemovicen-

 ſis,

ſis, inter ſecundi ordinis viros Odo Cluniacenſis, Johannes Gorzienſis, & Abbo Floriacenſis Abbates. Fulco Remenſis in Eccleſia ſua duplicem ſcholam, ut mox dicebamus, reſtituit, Canonicorum & Presbyterorum ruralium, qui iſtic quaſi in ſeminario inſtituebantur. In Monaſterio Sithienſi ſeu ſancti Bertini Fulco ipſe educatus fuerat, ac duplici iſti ſcholæ Remigium Autiſiodori apud S. Germanum, atque Hucbaldum Elnonenſem ſeu S. Amandi in Belgio Monachos præfecit. Remigius Heiricum præceptorem, Heiricus Autiſiodorenſis itidem Monachus Lupum atque Haimonem, ambo iſti Rabanum habuêre præceptorem: Rabanus Alcuinum, qui Alcuinus in Eboracenſi Eccleſia à Beda informata litteras ac religionem edoctus fuerat. Notgerus Epiſcopus Leodicenſis creatus anno CM.LXXI., multos habuit diſcipulos, cùm Epiſcopos, tum alios, qui ſæculo XI. floruerunt, de quibus Adelmannus in rythmo à nobis alibi relato. Notgerus ante Pontificatum Decanus ſancti Galli, ubi Germaniæ inſigniores eo tempore Antiſtites educati ſunt, teſte Ekkehardo. Turpio Lemovicenſis, quem *beatum* appellant, Odone tum Monacho, pòſt Abbate Cluniacenſi, uſus eſt ad corrigendos Clericorum mores, ut teſtantur libri tres Collationum ab Odone editi. Odo autem Pariſiis Præceptorem habuerat Remigium mox laudatum. Ita ex Remigio propagata eſt per univerſam ferè Galliam ſcientia litterarum, adeóque traditio Eccleſiaſticæ doctrinæ & diſciplinæ. Certè Hildeboldus, qui ſæculo X. in cœnobio ſancti Michaëlis ad Moſam litteras docebat, erat *ex diſcipulis domni Remigii, doctiſſimi ea ætate magiſtri*, & Blidulfus Mettenſis Eccleſiæ Archidiaconus, *qui litterarum ceteros ejus loci præivit ſcientiâ, ex ſcholis adhuc ſupererat Remigii*, in Actis S. Joannis Abbatis Gorzienſis. Alter Eccleſiaſticæ doctrinæ propagator fuit Gerbertus, ex Monacho Auriliacenſi Abbas, tum Pontifex Remenſis, dein Ravennas, poſtremò Romanus. Is quippe à multis præceptor expetitus, Ottonem tertium, Rotbertum Francorum Regem, alioſque multos erudiit. Huc ſpectat Ottonis ad eum epiſtola, inter Gerbertinas C.LIII., in qua eum ad ſe in arithmeticis erudiendum invitat, atque ad ſtudium correctionis impendendum. Ipſe verò Gerbertus in alia ad eumdem Ottonem epiſtola, quæ eſt in ordine ſecundo XXIII., *tribus ſæculi ætatibus, ſcilicet vobis*, inquit, *patri & avo*, fidem puriſſimam ſe exhibuiſſe conteſtatur. Duobus iſtis adjungendus eſt Fulbertus, per quem maximè ad ſæculi XI. homines tranſmiſſa eſt Eccleſiæ doctrina, utpote quem ferè omnes iſtius ſæculi viri litterati habuêre præceptorem. Sed Fulbertus ipſe à quo litteras didicerit, cujuſve fuerit, non ita exploratum. Ignobilis generis ſe fuiſſe teſtatur ipſe in verſibus:

Conſcendi cathedram pauper de ſorde levatus.

& infrà ſe ipſe alloquens:

Te de pauperibus natum ſuſcepit alendum
Chriſtus, & immeritum ſic enutrivit & auxit;
Ut collata tibi miretur munera mundus.
Nam puero faciles providit adeſſe magiſtros,
Et juvenem perduxit ad hoc ut Epiſcopus eſſet.

Fulberti nomen Francum ſapit, ſed Italum fuiſſe ex ejus epiſtola ſecunda, quam ad Einardum nondum Epiſcopus ſcripſit, conjicere licet. In ea quippe interrogatus, quid ſentiret de hoſtia Sacerdotibus recèns ordinatis tradi ſolita in XL. dies, reſpondet ſe in ea fuiſſe perſuaſione, hoc omnibus Eccleſiis aſſuetum, nec novum eſſe: hæſitare ſe, an codicem illum unum haberet, quem à *natali patria* inter ceteros devexerat, in quo hujuſmodi exemplaria

Annalect. tom. I. p. 413.
Ibid. p. 420.

plaria continebantur : quem diu quæſitum, aut alicui præſtitum, *aut per tot locorum mutationem* caſu amiſſum putat. Denique *noſtri*, inquit, *Epiſcopi provinciales in hujuſmodi ritum omnes conſentiunt*. Non videntur illi fuiſſe Galli, ſiquidem Einardo Gallo mos iſte inſolitus apparebat. Et in fine : *Hæc pauca de multis*, ait, *ad præſens ſufficiant, dum ego codicem de ejuſmodi exemplaribus à Romano ſcrinio prolatum perlegam*. Hinc conjicias, hanc illi fuiſſe natalem patriam, unde codicem illum à ſe devectum dicit. Inter alios porrò præceptores unum habuit Gerbertum, teſtante Chronographo Malleacenſi. Gerbertus denique à diſcipulis Odonis Abbatis Cluniacenſis eruditus eſt: Odo ipſe à Remigio. Sic ex Remigii, ut jam diximus, diſciplina omnis doctrinæ in Gallia traditio propagata eſt.

Bruno Colonienſis Antiſtes, qui bonam iſtius ſæculi partem nominis & factorum ſuorum famâ implevit, præceptores habuit, teſte Notgero, Baldricum Trajecti ad Rhenum Epiſcopum ſanctum, & Iſraëlem Scotum itidem Epiſcopum, qui Virdunenſi Concilio ſubſcripſiſſe reperitur. Ratherium addit Folcuinus Abbas Gemblacenſis, eumque ab Ottone Magno accitum fuiſſe teſtatur. *Advocatur Ratherius, & habetur inter palatinos Philoſophos primus. Quid multa? non deſtitit, donec regiam illam & mirificam* (Brunonis) *indolem in omnibus diſciplinis perſpicaciſſimam redderet & perfectam*. Ex eadem Laubienſi ſchola prodiit Herigerus Abbas, à quo Olbertus Abbas Gemblacenſis quatuor liberales artes didicit. Olbertus verò Pariſiis aliquamdiu apud S. Germanum, tum apud Tricaſſinam urbem, & Carnutas ſub Fulberto ſublimioribus ſtudiis operam dedit. Is à Baldrico Leodicenſi Epiſcopo rogatu Burchardi Wormatienſis Epiſcopi *ad urbem Vangionum* dirigitur : ubi *honorificè ſuſceptus, magnam cum eo familiaritatis gratiam eſt adeptus. Epiſcopus nobilis, & potens non dedignatur ſe ſubmittere ad formam diſcipuli : Monachus humilis & peregrinus non timet tanto viro operam exhibere magiſtri. Quantùm autem vir tantæ auctoritatis ex Olberti doctrina profecerit, ex hoc ſatìs probari poterit, quòd opus ſanctæ Eccleſiæ nimis utile elaboravit, dum Olberto dictante & magiſtrante magnum illud Canonum volumen centonizavit*. Redeo ad Brunonem, cujus multos alumnos fuiſſe Epiſcopos, multos in quacumque Eccleſiaſticæ profeſſionis diſciplina probatiſſimos aſſerit Rotgerus Monachus ejus vitæ ſcriptor æqualis ; qui & ipſe non inter extremos ſui ſæculi homines cenſendus eſt, utì ejus lucubratio, ſanè pro tempore diſerta, & maturo judicio prædita teſtatur. XLIV.

Geſta Abbat. Lobien. tom. 6 Spicil. p. 565.

Geſta Abbat. Gembl. ibid. p. 519. & ſeq.

Non divellendus à Brunone amicus ejus Henricus Trevirenſis Antiſtes ; qui primas pietatis & litterarum inſtitutiones in Augienſi prope Conſtantiam Monaſterio hauſit, unà cum Wolfgango, quem poſteà Wirziburgum traxit. Henrici enim erat frater Poppo loci Epiſcopus, & Stephanum quemdam doctum virum ex Italia doctrinæ causâ accitum, ſcholæ præfecerat, qui omnes illic litteris operam dare volentes accuratè erudiret, uti ex Actis ſancti Wolfgangi hîc editis diſcimus. Egbertus, Henrici poſt Theodericum ſucceſſor, *ſcholaſticos* in Italiam ad Gerbertum ducere animo deſtinavit, teſtante Gerberti epiſtola XIII. Intereà temporis Adſo apud Luxovium inſtitutus, à Pontifice cleroque Tullenſi arceſſitus eſt *ad magiſterium ſacri ordinis*, antequam ad regimen Dervenſis Monaſterii aſſumeretur. Hæc in Metropoli Trevirenſi agebantur, dum Adelbertus Magdeburgenſis Antiſtes, ex Trevirenſi ſancti Maximini cœnobio eductus, litterarum ſtudia in ſua Eccleſia per noſtros excitabat, & Tangmarus Decanus in Hildenesheimenſi eadem excolebat, ex cujus diſciplina prodiit Bernwardus, qui magna ſanctitatis laude illam Eccleſiam adminiſtravit. XLV.

Sæcul. 2. Bened. pag. 848.

§. IV.

§. IV.

Rei Monaſticæ ſtatus ſæculo X., maximè in Gallia : ubi de Cluniacenſium Congregatione, ritibus, habitu, & propagatione.

XLVI QUæ hactenus diximus, manifeſtè probant, Monachos ad conſervandam reſtituendamve in melius Reipublicæ Chriſtianæ diſciplinam non parum adjumenti contuliſſe. Aliquod proinde operæ pretium fuerit, ſtatum Monaſtici Ordinis, qualis eo tempore fuerit, hoc loco exponere, ut rerum Eccleſiaſticarum accuratior habeatur cognitio. Labente ſæculo IX., cùm Nortmanni, profana & ſacra omnia igni ferroque vaſtantes, Monaſteria ſuſque deque vertiſſent; defecerunt in pleriſque Galliæ locis Monachi, qui ſedibus ſuis fugati, miſerabilem vitam palabundi agebant, dum interim ſæculares homines Monaſteriorum reliquias avidè devorarent. Sicubi verò conſiſtere Monachi perſeverarunt, multa nihilominùs paſſi ſunt ab illis prædonibus : factumque eſt, ut omnia Franciæ Monaſteria vel penitus deſtituta, vel alienis dominis, id eſt Abbatibus ſæcularibus, traderentur. Adeò *ut in Monaſteriis Deo dicatis Monachorum, Canonicorum, & Sanctimonialium, Abbates laici cum ſuis uxoribus, filiis & filiabus, cum militibus & canibus morarentur*, ut legitur in Concilio Trosleïano anni CM. IX. cujus Concilii Patres hunc caſum graviter lugent cap. 3. in hunc modum. *De Monaſteriorum verò non ſtatu, ſed lapſu, quid dicere vel agere debeamus, jam penè ambigimus. Dum enim mole criminum exigente, ut judicio à domo domini incipiente, quædam à paganis incenſa vel deſtructa, quædam rebus ſpoliata & ad nihilum propè ſint redacta : ſi tamen quorumdam adhuc ſupereſſe videntur veſtigia, nulla in eis regularis formæ ſervantur inſtituta.* Nempe quia *propriis & jure ſibi competentibus carent rectoribus, & dum contra omnem Eccleſiæ auctoritatem Prælatis utuntur extraneis in eis degentes, partim malevolentiâ, maximéque inhabilium ſibi Præpoſitorum faciente inconvenientia, moribus vivunt incompoſitis; & qui ſanctitati religionique cæleſti intenti eſſe debuerant, ſui velut propoſiti immemores, terrenis negotiis vacant, quidam etiam neceſſitate cogente, Monaſteriorum ſæpta derelinquunt, & volentes nolenteſque ſæcularibus juncti ſæcularia exercent.* Inter alia verò, quæ huic malo medendo remedia ſuggerunt Patres, primum, & quaſi unicum eſt reſtitutio Abbatum regularium. *Nam quo modo aurum ſinè aurifice in priſtinum & optimum non poteſt reformari colorem : ſic & Monaſtica vita ſinè Regularis Abbatis providentia ad priſtinum atque optimum vivendi nequit reformari ordinem.* Et poſt multa : *Cenſemus igitur*, inquiunt, *ut ſtatus Monaſteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & Canonum conſtituta ſervetur, & ut Abbates ſint Religioſæ perſonæ, & quæ regularem noverint diſciplinam.*

XLVII Hæc ob oculos repræſentare viſum eſt, ut intelligatur rei Monaſticæ ſtatus per id tempus, talis ſanè, ut cùm antea ſancti Benedicti Regula ubivis Gal-

Galliarum recepta fuiſſet ante Caroli Magni ætatem, ita ejus memoria apud homines nonnullos, qui extremo ſæculo decimo, & ſequentibus vivebant, inveterata haberetur, quaſi numquam ante Congregationis Cluniacenſis inſtitutionem in his partibus audita fuiſſet. In his unus eſt Monachus Dervenſis anonymus in libello de miraculis ſancti Bercarii Abbatis, ubi agens de reſtituta apud Dervenſes diſciplina per Rodulfum Regem, hæc habet. *Regula ſanctiſſimi patris noſtri Benedicti adhuc inaudita hominibus Francorum Imperii, ſolertiſſimâ induſtriâ iſtius Principis jubar ſuæ claritatis plurimis infudit Eccleſiis. Qui verò ipſis temporibus qualecumque præferebant Monaſticum ſchema, famoſiſſimi quondam Luxovienſis nominis ſe ſe tuebantur conſuetudine aliquanta.* Tum ſubdit, ſanctum Odonem intuliſſe Regulam Floriacenſi Monaſterio, indéque Tullum in ſancti Apri, aliaque cœnobia fuiſſe propagatam. Eadem etiam fuit perſuaſio Guidonis, cujus verba Albericus Trium fontium in Campania Monachus Ciſtercienſis, refert in Chronico mſ. ad annum 930. in hunc modum. *Ad hæc tempora Regula beati Columbani tam in Francia, quàm in Burgundia obſervabatur à Nigris Monachis. Sed S. Odo Abbas Cluniacenſis Regulam S. Benedicti primò in Cluniaco, & in S. Benedicto ſuper Ligerim fecit obſervari, & exinde procedente tempore cœpit ubique recipi.* Uterque auctor diſtinctionem Regulæ ſancti Columbani à Benedictina, tamquam rem indubitatam admittit: ſed in hoc turpiter ambo allucinantur, quòd ante ſanctum Odonem in Franciæ & Burgundiæ partibus, atque adeò apud Floriacum inauditam fuiſſe exiſtimarunt. Id enim tam veritati contrarium eſt, quàm quod maximè, ut ea quæ in ſuperioris ſæculi Præfatione prima diximus, affatim demonſtrant. Quòd ſi Monachus ille Dervenſis ſui Monaſterii inſtrumenta perlegiſſet, inveniſſet proculdubio chartam Bertoëndi Catalaunenſis Epiſcopi, datam anno ſecundo Chlodovei tertii, id eſt anno DC. XCII., ſtatuentis, *ut congregatio Monachorum Dervenſium & ſanctimonialium ipſis adjunctarum corrigeretur ſecundùm Regulam S. Benedicti vel domni Columbani.* Inveniſſet etiam Ludovici Pii diploma Hautonis Abbatis rogatu editum ad reſtitutionem Monaſticæ Religionis, ſancientis, *ut Monachi ibi degentes ſub Regula S. Benedicti vitam ducant monaſticam.* Quod ad Floriacenſe Monaſterium attinet, ex Adrevaldo & Adelerio ejus loci Monachis, qui ſæculo IX. ſcripſerunt, ſed & ex chartario Patriciacenſi apud Perardum, aliiſque teſtimoniis manifeſtum eſt, à primis illius cœnobii temporibus ſancti Benedicti Regulam ibidem fuiſſe receptam. Ne longiùs argumenta repetam, nemo unus hanc controverſiam meliùs dirimet, quàm ipſe S. Odo, qui in ſermone de tranſlatione ſancti Benedicti, hanc ait fuiſſe *ejus prærogativam, ut etiam remotiſſimos totius Chriſtianitatis ſinus radiis ſuæ beatitudinis illuſtret. Nec Monachorum cohortes*, ſubdit, *ubique terrarum diffuſa tantam ejus altitudinem ignorant, qui ſanctam ipſius inſtitutionem præ ceteris ſectantur: ita ut etiam in ipſorum Patrum cœnobiis, qui normam ſancti propoſiti fideliter ac religioſè promulgarunt, hanc proprii clientes eorum malint profiteri: non immeritò arbitrantes, quòd hunc ſpecialiter, tamquam alterum Moyſen, Deus mundo prædeſtinavit, ut ſicut ille Judæis, ita iſte tam Judæis, quàm gentibus monaſticæ legis decreta ſanciret --- Sic ergo huic ſanctiſſimo Legiſlatori non præjudicant alii Patres, qui ſanctæ Regulæ*, id eſt obſervationis, *munia deſcripſerunt, ſed magìs, ut aſſertores ejus ſancita confirmant.* Atque ut videas, quam latè propagata ſit ſancti Benedicti inſtitutio, in conſequentibus ita loquitur. *Quapropter eaſdem illius laudes non una vox, non una congregatio, neque una urbs vel provincia proclamat: ſed ubicumque ſancta Eccleſia diffunditur, per tribus, per nationes, per linguas laus Benedicti frequentatur.* Et ne quis di-

Sæcul. 2. Bened. pag. 847. num. 9.

Spicil. tom. 10. pag. 629.

Sæcul. 3. Bened. parte 2. pag. 630.

Sæc. 2. p. 364.

num. 13.

dictum putet de ſæcularibus, mox addit. *Si enim in multitudine populi dignitas Regis eſt, ut ait Salomon: quantam putamus dignitatem eſſe iſtius Regis, quem tam numeroſus proſequitur exercitus Monachorum? Quis umquam Rex aut Imperator in tantis mundi partibus imperavit, aut ex tam diverſis nationibus tantas ſibi legiones condixit, quantas videlicet cujuslibet ſexus & ætatis in Chriſti militia voluntariè juratas diſponit? Qui quaſi præſentes, & vexillum inſtitutionis ſequentes, diabolicas acies viriliter infringunt --- Cùm verò univerſi hujuſce inſtitutionis ſequaces in unum coacti fuerint, quale ſignum apoſtolatûs Benedicto tunc ille copioſus exercitus ſeipſum exhibebit.*

XLVIII Vereor ne tam longa locorum conglobatio lectori faſtidium pariat: ſed illa quodam modo neceſſaria erat ad demonſtrandum ex ipſo Odonis teſtimonio, ſancti Benedicti Regulam in omnes Eccleſiæ partes, ante navatam ab ipſo Odone operam, fuiſſe diffuſam, etiam in iis Monaſteriis, quæ proprios Legislatores & Inſtitutores habuerunt. Neque verò hæc propagatio referri poteſt ad S. Odonem: tum quia hunc ſermonem habuit ſtatim à reformatione Floriacenſis Monaſterii, quod unum ex primis Cluniacenſes mores ſuſcepit: tum quia in ſola Galliæ & Italiæ Monaſteria, non tamen omnia, hanc reformationem induxit, in nulla Germaniæ, Angliæ, aliarumve Provinciarum. Denique uno ampliùs ante Odonem ſæculo Benedictus Anianenſis, cooperante Ludovico Auguſto, Regulam noſtram *in omni Francorum Regno* reſtituerat, teſtante Ardone Benedicti ipſius diſcipulo: idque evincunt indubitata iſtius ævi Conciliorum, Auctorumque teſtimonia, quæ nonnulli ad primam Regulæ receptionem perperàm detorquere conantur.

XLIX Hìc nos ad alia properantes ſiſtit claræ memoriæ Godefridus Henſchenius, qui tametſi hanc Regulæ propagationem à Benedicto Anianenſi in Gallia factam admittat, ſuperiorem nihilominùs Monachi Dervenſis locum ingerit, eique opponit contextum ex Actis ſanctæ Salabergæ, in quibus legitur, *per Galliarum Provincias agmina Monachorum ac ſacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœpiſſe*. Tum infert Henſchenius: „ Potuit hoc ſcriptor iſte ignoraſſe: potuit in ſuo exem„ plari habuiſſe *ex Regula dumtaxat beatiſſimi Patris Columbani* „. Utrum credibilius ſit, penes alios judicium eſto. Sed hæc ſuſpicio valde inofficioſa eſt; tum quia in omnibus iſtius vitæ exemplaribus ſancti Benedicti nomen legitur: tum quia idem probatur non ſolùm ex vita ſancti Deſiderii Epiſcopi Cadurcenſis, ſed maximè ex Regula Donati Epiſcopi Veſontienſis, qui Regulam ſancti Benedicti in unum cum Regula ſancti Columbani conjunxit in gratiam Juſſanenſium Sanctimonialium, quæ à ſancto Columbano inſtitutæ fuerant. Mitto alias probationes jam à nobis relatas non ſemel, ne lectori ejuſmodi repetitionibus nauſeam pareamus. Unum tantùm hìc addimus de ſimili non quidem ſuſpicione, ſed decretorio judicio eruditi ejus ſocii ad vitam ſanctæ Bertæ Abbatiſſæ Avennacenſis, ubi ipſum à vero longè receſſiſſe non alio quàm ipſomet judice affirmare licet. Nam ad hunc locum de ſancta Berta, *Omnia autem ædificia officinarum ſanctiſſima Mater, ſicut ſanctus Benedictus præcipit, circa ædem Deo militantium conſtruxit, excepto molendino &c.* Hæc verba, ſicut *ſanctus Benedictus præcipit*, incunctanter expunxit vir doctus ſub hac annotatione „. Merum gloſſema Benedictini alicujus, hoc unum ſpectantis, „ ut crederetur cœnobium ſanctæ Bertæ ſub Regula Benedictina à principio „ fuiſſe. Sed videamus quo argumento id probet. A quo ſi requiram, in„ quit, quanam Regulæ ſuæ parte quidquam de numero vel ordine offici„ narum, ac nominatim de molendino præcipiat S. Benedictus; debebit cum „ ru-

Maii tom. 1. pag. 277.

ibid. p. 115.

„ rubore fateri ſancti Benedicti nomine nihil à ſe aliud cum veritate potuiſſe „ intelligi, quàm uſum receptum in Monaſteriis tunc, cùm iſta adderentur „ à Benedictinam Regulam profitentibus „. Hæc legimus non cum rubore noſtro, ſed non ſine aliquo pudore humani errati, quod in homine nobis amiciſſimo commiſſum nollemus. Si enim requiritur à nobis, qua in Regulæ ſuæ parte S. Benedictus agat de Monâſterii officinis, & ſpeciatim *de molendino*, reſpondebimus utrorumque mentionem fieri in Regulæ cap. *66.* his ipſiſſimis verbis: *Monaſterium autem, ſi poſſit fieri, ita debet conſtrui, ut omnia neceſſaria, id eſt aqua, molendinum, hortus, piſtrinum, vel artes diverſa intra Monaſterium exerceantur, ut non ſit neceſſitas Monachis vagandi foras &c.* Ecce *Officina* Monaſterii, ecce *Molendinum* in Regula expreſſum. Non ergo eradendum ſancti Benedicti nomen ex Actis ſanctæ Bertæ, ſed reſtituendum à viro æquitatis amantiſſimo, à quo hoc juſtitiæ officium exſpectamus. Irrepſit etiam (ut id notem hoc loco) aliud erratum minoris quidem momenti ad vitam S. Hugonis Monachi Æduenſis, ubi idem ſuſpicatur, carmen de miraculis ſancti Benedicti, Paulo Warnefridi adſcriptum, quemadmodùm carmen de S. Mauro, eſſe alterius Auctoris. Hæc enim ſuſpicio ex ipſomet Paulo revincitur, nempe ex libri 1. cap. *26.* de geſtis Langobardorum, ubi hoc carmen à ſe conditum diſertè aſſerit Paulus, atque ex integro refert: quod Aimoinus poſteà eidem tribuit in ſermone de S. Benedicto. Hæc adversùm votum & propoſitum meum cogor de viro erudito dicere, ſecùs quàm & illius meritum, & mea (ut cum Hieronymo loquar) *humanitas poſcit exiſtimare. Sed quid faciam? veritas os reſerat, & invitam linguam conſcium ad eloquendum pectus impellit. Verum enim invenire volumus, non tamquam adverſarium aliquem convincere.*

April. tom. II pag. 779.

Dial. ad verſ. Lucifer. cap. 7.

L

Conſtat itaque falli Monachum Dervenſem, alioſque, qui de Regula ſancti Benedicti, quaſi per S. Odonem primùm propagata, locuti ſunt. Sed id nimirum ſancto Odoni accidit, quod Benedicto Anianenſi, qui quòd Regulæ in Gallia reſtitutor fuerit, eidem primæ propagationis laus eſt attributa. Tolerabilius eſt quod legitur apud Lambecium, *ubi Ordo ſancti Benedicti anno CM. XII. incœpiſſe* dicitur. Re enim vera ante id tempus unum Ordinis corpus non videbantur conſtituere Monaſteria ſub Inſtitutis Benedictinis militantia: ut verò ea prærogativa Odoni tribuatur honoris causâ, non leves ſuadent rationes, quas modò examinare juvat.

LI

Benedictus Magnus quamdam Ordinis formam apud Sublacum inſtituere viſus eſt, cùm duodenis Monaſteriis à ſe conditis totidem Abbates præfecit ſibi ſubjectos. At quia de continenda illa ſubjectione nullas leges aut præcepta dederat, hæc idea, quæ à Pachomio inſtituta fuerat & perfecta, penitus evanuit: & Monaſteria omnia ab invicem diſparata, ſuis quæque moribus ac rectoribus diſtincta, vitam traduxerunt. Poſt annos trecentos Benedictus Anianenſis Abbas, inſtigante Ludovico pio, cùm primus Gallicanos Monachos revocaſſet ad priſtina Regulæ Inſtituta, concepiſſetque animo, ut uniformis ubivis modus ſervaretur, atque diverſi Monaſteriorum ritus ad communem concentum reducerentur; omnes totius Occidentalis Imperii Abbates in unum convenire Aquiſgranum curavit: qui Statutis editis numero LXXII. rem ad exitum perducere tentarunt. Viguit illorum Statutorum uſus per aliquod tempus in pleriſque Monaſteriis, accurante potiſſimùm Benedicto, cui multorum cœnobiorum cura generalis, tamquam majori Præfecto, commiſſa eſt. Sic eo vivente rudis idea Congregationis, ſive Ordinis univerſalis ſpecimen quoddam formatum eſt, quod poſt ejus obitum, accedente Nortmanno-

Ggg rum

rum tempeſtate, nullo Abbate relicto, qui totius corporis generalem curam ſuſciperet, aboleri cœpit. Extremo ſæculo nono tanta clades non ſolùm temporalibus Eccleſiarum & Monaſteriorum rebus, ſed etiam Religioni inflicta eſt, ut in paucis admodùm locis ejus veſtigia ſupereſſent. In uno ſancti Savini apud Pictones Monaſterio quædam probabilis obſervationis reliquiæ perſeverarunt; quæ deinceps in alia translatæ cœnobia, fugientem Religionem denuo revocarunt. Indè quippe à Raimundo Comite Lemovicenſi Roſiacum ad Crauſiam in pago Bituricenſi religioſi habitatores; indè Aimo Abbas Tutelenſis ab Ebalo Comite; indè à Badilone Comite acciti ſunt Monachi numero octodecim ad farciendam in Æduenſi ſancti Martini aſceterio diſciplinam: cujus Inſtitutis Berno Abbas Balmenſis ſuos informavit. Balmâ Cluniacum deducta colonia eſt, ita ut utrique loco Berno Abbatis vice præeſſet, immo etiam aliis Monaſteriis Maſciacenſi, & Dolenſi apud Biturigas, Gigniacenſi, Æthicenſi, & Cellæ ſancti Lauteni apud Burgundiones. Berno morti proximus horum locorum providentiam in duos Abbates partitus eſt, nempe in Widonem conſanguineum ſuum, cui Gigniacenſe, Balmenſe, Æthicenſe, & Cella ſancti Lauteni: & in Odonem, cui Cluniacum unà cum aliis commiſſum eſt. Ex quo intelligitur, Bernoni nequaquam in mentem veniſſe propoſitum erigendæ Congregationis; aliàs horum Monaſteriorum curam non diſtraxiſſet in duos, citra ullum unius ad alterum reſpectum, niſi quòd cenſum quemdam Gigniaco à Cluniacenſibus quotannis ex quodam prædio perſolvi præcepit.

Sæc. Bened. 5. pag. 90. ibid. pag. 133 ibid. pag. 99.

LII Odo Cluniaci non ſolùm rem familiarem magnopere auxit, ſed etiam præter Maſciacenſe ac Dolenſe à Bernone ſibi commiſſa, multorum aliorum regimen ſuſcepit. In Gallia enim Auriliacenſe, Floriacenſe, Sarlatenſe, Tutelenſe, Senonenſe ſancti Petri, Turonenſe S. Juliani, Romanenſe in pago Lauſanenſi; in Italia S. Pauli Romæ, Suppentonienſe, Adventinum, Salernitanum, & Ticinenſe ipſius arbitrio & inſtitutioni ſe ſubjecerunt. Illa tamen per ſe non adminiſtravit omnia, ſed per Præfectos ſibi ſubditos, quos *Coabbatum* ſeu *Proabbatum* nomine appellabant. Verùm Odone extincto eadem Monaſteria ad priſtinam libertatem redierunt, atque adeò non loco, ſcilicet Cluniacenſi Monaſterio, ſed perſonæ, id eſt Odoni Abbati, propter ſingularem ejus prudentiam, & ſanctitatem ſubmiſerant ſe ſe. Id de Floriacenſi palàm facit Leonis Papæ VII. diploma hìc editum, quo Pontifex ſub Odone Abbate Floriacenſibus impoſterum electionis libertatem aſſerit. Nondum ergo ſub Odone abſoluta fuit Congregationis ſeu Ordinis Cluniacenſis erectio: ſed neque ſub Aymardo, aut ſub Mayolo, immo nec ſub Odilone: ſed tantùm ſub S. Hugone Abbate ſexto, qui pro ea qua pollebat apud Principes & ſubditos auctoritate, non modò Præpoſituras ac Prioratus ſibi ſubjecit, ſed etiam nobiles Abbatias ſuæ ditioni addixit, exſtinctiſque (quoad licebat) Abbatum titulis, ad Prioratuum (ut vocant) ſtatum nonnullas redegit, ne ſe deinceps à Cluniacenſis Abbatis poteſtate eximerent.

ibid. p. 133. & ſeq.

Eodem ſæc. pag. 907.

LIII Quod ut meliùs intelligatur, obſervare convenit, ante omnem Ordinis ex variis Monaſteriis in unum corpus redacti inſtitutionem, eam fuiſſe in nobilioribus Monaſteriis diſciplinam; ut quælibet minores ſub ſe haberent colonias, quæ *Cellæ*, *Præpoſituræ*, *Obedientiæ*, *Prioratus*, *Monaſteriola & Monaſteria* paſſim, immo & *Abbatiæ* aliquando vocabantur. In illis Cellis erant Præpoſiti, ſeu Decani ad nutum Abbatis, qui principi Monaſterio præerat, amovendi: & ſi qui Abbates illis præficiebantur, nonniſi priùs habito primi Abbatis conſenſu eorum fiebat electio, ab eodem poſteà confirmanda. Qui in cellis

Idalricus lib. 3. Conſ. vet. Cluniac. cap. 6.

cellis illis reſidebant, in ſingulos annos certum cenſum principi Monaſterio referebant, certiſque diebus ad conventum indictum adeſſe tenebantur. Hujus inſtitutionis duplex fuit cauſa. Una, ut quia creſcente Monachorum numero non omnes facilè intra unius loci ambitum contineri poterant, in varia loca diſperſi degerent ſub unius Abbatis diſciplina. Altera, ut cùm diteſcentibus Monaſteriis prædia, fundi, villæque complures acceſſiſſent; quò fructuoſior & fidelior eorum eſſet adminiſtratio, majorum auctoritate, conſiliove proviſum eſt, ut cultioribus fertilibuſque locis Monachos præficerent, & ad continendos in officio ſervos, gubernandoſque ritè colonos Eccleſias ibi conſtruerent, quas ipſi regebant. Aliquando etiam in Cellis iſtis degebant Canonici, Abbati ſubjecti, quod ex Concilii Aquiſgranenſis cap. 45. diſcimus. *Ut Abbatibus liceat Cellas habere, in quibus Monachi ſint aut Canonici: & Abbas provideat, ne minùs duobus Monachis ibi habitare permittat.* Tertiam hujus inſtitutionis cauſam, eamque vulgarem afferre licet, cùm ſcilicet Fideles aliqua prædia Monaſteriis primariis tradebant ea conditione, ut in ipſo prædiorum loco Monachi aliquot inſtituerentur. Quarta denique cauſa eſt, quòd Abbatiis extra urbes conditis Eccleſiæ in locis munitis quædam conceſſæ ſunt ad refugium, quæ deinde Prioratus evaſerunt.

Primam cauſam nobis ſuggerit inter alios Jonas in Actis S. Columbani, qui conſtructo Luxovienſi aſceterio atque Anagratenſi, *cernens undique ad pœnitentiæ medicamenta plebes concurrere, & unius cœnobii ſæpta tantam converſantium cohortem abſque difficultate non tenere; quamvis mente una & corde uno, tamen converſationi tantæ multitudinis incongruum, alium experimento locum quærit, quem aquarum irriguitas adornabat: aliudque Monaſterium conſtruit, cui Fontanas nomen indidit: deditque gubernatores Præpoſitos, de quorum religione nihil dubitabatur.* Hoc in loco vides Præpoſituram illam *Monaſterii* nomine donatam: contra quam nuperus ſcriptor temerè aſſeruit, Prioratus nuſquam hoc nomine fuiſſe donatos, niſi qui ab origine Abbatiæ fuerint. Poſteriorem ejuſmodi inſtitutionis rationem explicat Browerus in Antiquitatibus Fuldenſibus. Quàm verò Monachi illi in præpoſituris degentes Abbati ſubjecti eſſe deberent, ſtatuit poſt Carolum M. Eigil Abbas Flaviniacenſis in litteris ſuis de conditione Corbiniacenſis Præpoſituræ in tomo ſuperiore relatis, *ut ſemel in anno ſinguli, qui Sacerdotali ſeu Levitico funguntur officio, per ſingulas hebdomadas repræſentent ſe Flaviniaco, ibique ſibi commiſſum celebrent officium: quo expleto nemo eorum ad cellam Corbiniacenſem regredi audeat, donec ab Abbate loci ipſius, & à fratribus probatâ ejus vitâ in timore ſancto ſuique propoſiti voto, imperetur regreſſus.* Sed & ſingulis annis variarum cellarum Præpoſiti in princeps Monaſterium conveniebant, ſtituri ſe ſe Abbati & Conventui, ut vel ab ipſo emendarentur, vel revocarentur, & cenſum annuum perſolverent; alii ad res ſacras, alii ad cellarium, alii ad libros, alii ad ſarta tecta reficienda. Hæc *capitula generalia* procedente tempore appellata. Abbatiæ quin etiam ſeu Abbatiolæ quædam primariis Monaſteriis nonnumquam ſubjectæ erant longè ante S. Odonem: qualis fuit Foreſtenſis, quæ Centulenſi; Tuſonis Vallis, quæ Dionyſianæ; Gellonenſis, quæ Anianenſi; Herienſis, quæ Gemeticenſi; Duſerenſis, quæ Fontanellenſi; Glannafolienſis, quæ Foſſatenſi olim ſubjacebant. Quædam eo nomine afficiebantur, quæ Abbates non habebant, ſed tantùm Præpoſitos cum Monachis: quædam Abbatem habebant, ſed ſinè Monachis cum uno aut altero Clericulo, quales Remenſis ſancti Sixti Abbatia, & ſanctæ Mariæ apud Compendium. Sed hæ veræ Abbatiæ non erant, at Sacerdotia ſimplicia, Abbatiæ aut Abbatiolæ nomine donata.

LIV num. 57.

Brovver. lib. 1. cap. 7.

pag. 241.

nata. In illis Abbatiis ſubjectis, quæ Abbatiali dignitate gaudebant, nonniſi prævio ſuperioris Abbatis, & Monaſterii conſenſu electio fiebat, aliquando *Sæcul. 3. parte 1. pag. 295.* ex ſolo gremio Monaſterii principis, ut Alciacenſis apud Morinos ex Sithienſi, ſeu S. Bertini. Subjectiones illæ, aliæ ex Conditorum, aliæ ex Poſſeſſorum *ibid. p. 115.* voluntate inductæ ſunt. Quin etiam Sanctimonialium Abbatias quædam virorum Monaſteria ſubditas habuerunt. Sic Amalfridus, vir inclitus Monaſterium Hunulficurtenſe in pago Cameracenſi, ubi filia ipſius Auriana Sanctimonialium Abbatiſſa erat, S. Bertino Abbati Sithienſi tradidit, eo tenore, ut ipſe Amalfridus, dum viveret, locum *per precariam* haberet, & poſt ſuum obitum, & filiæ ipſius Aurianæ, Bertinus ejuſque ſucceſſores eum liberè poſſiderent.

LV Ex his intelligimus, nihil, aut certè parum mutationis in monaſtici ordinis regimine primitus à Cluniacenſis Abbatiæ Inſtitutoribus accidiſſe, cùm nonniſi cellas ab initio ſubjectas habuerit, quarum principes fuerunt Silviniacenſis, Celſinianenſis, tum B. Mariæ de Caritate, & S. Martini à Campis. Apud Caritatem ad Ligerim Monachi ſupra centum habitabant, teſte Udalrico in Præfatione Conſuetudinum Cluniacenſium. Quia verò pedetentim ob inſignem loci religionem cellarum numerus & Monachorum magnopere accrevit, magnum quoddam ex his corpus conflatum eſt, Ordinis Cluniacenſis titulo decoratum: qui titulus etiam majori Monaſterio conceſſus eſt, aliiſque Monaſteriis præcipuis. Sub S. Hugone multùm amplificata eſt illa Cluniacenſis dignitas, cùm abrogato multis in locis Abbatum titulo, & poteſtate reſecta, ſoli Præpoſiti (Priores vocant) eorum loco ſubſtituti ſunt: & quæ Abbatiæ in ſocietatem illam veniebant, Cluniacenſem *Archiabbatem* (ita Gaufridus in vita Bernardi Tironenſis, aut potiùs Bernardus ipſe improbando appellat) agnoſcere compellebantur. Hanc verò ſubjectionem cùm Sithienſes S. Bertini Monachi ſibi imminere cernerent, Cluniacenſium jugum omnibus modis (quod pertinaciſſimæ litis materiam dedit) excutere curarunt. Hujus litis occaſio nata eſt ex Lamberti Abbatis Sithienſis receſſu Cluniacum ſub Hugone: cui cùm Abbatiam, quam ſponte abdicare volebat, ordinan- *Spicil. tom. 6. p. 448. & ſeq.* dam offerret, ut Cluniacenſis Monachus exiſteret; rogante Hugone, *propriam compulſus eſt repetere Abbatiam*, eo pacto, ut ſub Hugonis obedientia reliquum vitæ exigeret: quod Sithienſes omnimodis detrectarunt. Hactenus nihil, quod Ordinem propriè dictum, ab antiquiorum cœnobiorum moribus diverſum conſtituat, in Cluniacenſibus deprehendimus: cùm ipſi nec ſua quotannis comitia generalia, nec annuos viſitatores haberent, ſed ad præ- *Bibl. Clun. col. 576. a* ſcriptum Abbatis Cluniacenſis omnia gererentur: Novitii & Profeſſi ab eo ſuſciperentur; amoverentur ad ejus nutum cellarum Præpoſiti: nullis denique certis legibus generalis adminiſtratio contineretur. Quippe conſuetudines Cluniacenſes, quas primùm Bernardus, deinde Udalricus Monachus tribus libris digeſſit, ritus ad res ſacras, & ad bonum regimen Cluniacenſis Monaſterii continent, non verò leges ad communem totius corporis directionem. *Guillelm. Gemet. lib. 8. cap. 32. lib. 7. cap. 37.* Hic vivendi modus ex illis ritibus conſtans vocabatur olim Ordo. Unde *Ordo Cluniaci* vocatur à Guillelmo Gemeticenſi, ſicut *Ordo majoris Monaſterii*. Et quia omnia ferè Monaſteria ejuſmodi ritus ſenſim admiſerunt arbitrio ſuo; hæc Ordinis Cluniacenſis dicebantur, tametſi Cluniaco nullatenus addicta.

LVI Ceterùm Cluniacenſibus, etiam à tempore S. Hugonis, alio modo Prioratus ſubjecti fuerunt, alio modo Abbatiæ illæ, quæ Abbatis Monaſteriive *Bibl. Clun. col. 523.* Cluniacenſis *ordinationi data* ſeu *commiſſa* erant, ut loquuntur Paſchalis & Calliſtus uterque ſecundus. Prioratus quippe à Cluniaco, veluti membra à cor-

corpore, abſolutè pendebant: Abbatiæ verò Cluniaci *ordinationi*, id eſt ritibus & inſtitutis, adeóque modo vivendi Cluniacenſium addictæ erant, ſed non eodem modo, neque eiſdem conditionibus, quod exemplis declarandum. *Bullar. Clun. pag. 59.* Priores Cluniaco ſub Hugone ſubmiſſæ ſunt Abbatiæ, S. Martialis Lemovicenſis anno M.LXII., Gordiniacenſis & Creſpeïenſis S. Arnulfi poſt annos tres, S. Ægidii anno ſequenti, & Lezatenſis anno M.LXXIII. Ademarus Vicecomes Lemovicenſis Abbatiam S. Martialis Hugoni tradit eo pacto, ut deinceps Abbates habeat, *quos eidem loco tam ipſe Hugo, quàm ſucceſſores ejus præfecerint*. Simon Creſpeïenſis Abbatiam S. Arnulfi, *ut omnino ſubjecta ſit vobis*, inquit, *& ut Abbatem de veſtris Monachis eligatis*. Almodis Comitiſſa Abbatiam S. Ægidii, *ita ut poteſtas, & diſtrictio, & ordinatio Abbatum & Monachorum, & eorum quæ ſoliti ſunt tenere, in domni Hugonis Abbatis & ſucceſſorum ejus poteſtate conſiſtat*. At inſignis præ cæteris eſt charta de Lezato. Cùm enim illud Monaſterium Provinciæ iſtius Optimates, in quorum poteſtate erat electio, Monachos remiſſiores ad priſtina Inſtituta revocare vellent; ejus rei gratiâ Hugonem precibus convenerunt, *ut loco ſubveniret, qualiter ad Dei ſervitium reſtauraretur*. Negavit ille ſe id facturum, niſi ipſi Abbatis electionem ejuſque ſucceſſoribus permitterent, *quamdiu Cluniacenſis locus in monaſtica religione vigeret. Hoc autem ideò ſe facere dicebat, ne in vacuum ipſe laboraret, & ſemel recuperatus locus in pejora laberetur*. Optimates verò id concedunt, *quamdiu Cluniacenſis locus religionem monaſticam ſecutus fuerit*. Hæc itaque prima erat in illis Abbatiis prærogativa, quam Hugo in illis exigere ſolebat, nempe Abbatum electio pro ſe & ſucceſſoribus ſuis: id eſt ut Abbatum illis in locis electionem præcederet ipſius conſenſus, aut certè confirmatio ſubſequeretur. Deinde ut Abbas electus Cluniacenſi Abbati ſubjectionem profiteretur. Denique ut ſi quando Abbas Cluniacenſis in illas Abbatias veniret, Abbates horum locorum ſuam Sedem illi cederent. Hæc omnino jura in commiſſas ſibi Abbatias Cluniacenſes Rectores ſibi vindicare contendebant, maximè quamdiu Cluniaci vigeret diſciplina regularis, quæ una erat illius ſubjectionis causâ, ſecùs quàm in prioratibus. Diſcrimen ſubjectionis Prioratuum & Abbatiarum ſuggerunt Pontifices in ſuis diplomatibus. Paſchalis II. ſtatuit, ut *in omnibus Prioratibus & Cellis*, quibus tempore Concilii Arvernenſis per Urbanum II. inveſtitus fuerat Abbas Cluniacenſis, *nullus unquam futuris temporibus Abbatem ordinare præſumat*, tum ejuſmodi Prioratibus & Cellis enumeratis hæc ſubdit: *Abbatias verò, quæ tuæ, tuorumque ſucceſſorum ordinationi prædeceſſor noſter Gregorius VII. Papa commiſit, nos quoque committimus, videlicet Virzelay &c.* Idem diſcrimen interponit Calliſtus II. Sed ante eum Gelaſius item ſecundus hanc *commiſſionem* ita explicat, *ut per induſtriam*, inquit, *veſtram religionis ſtatus in eis* Abbatiis *conſervaretur*, quod *Ibid. Bibl. Clun. col. 1828.* totidem verbis repetit Innocentius III. Non ergo is erat illius attributionis *Ibid. col. 1495.* ſcopus, ut Abbatiæ illæ à Cluniaco abſolutè penderent: ſed ut illibatus *religionis ſtatus per induſtriam Abbatis Cluniacenſis ibidem conſervaretur*. Quod pertinet ad Abbates iſtorum locorum, non omnes Abbati Cluniacenſi ſubjectionem promittebant. Inſignis eſt hanc in rem locus in litteris Eugenii Papæ III., qui cùm Monachos Cluniacenſes ex Monaſterio S. Martini de Campis in Eccleſiam S. Petri apud Abbatis villam induci curaſſet; *Cheſnil t. 4. pag. 501.* Abbatem nihilominùs ibidem inſtitui, atque omnino *liberum & abſolutum* eſſe voluit. Unde Sugerio hac de re ſcribens, *Per præſentia*, inquit, *tibi ſcripta mandamus, quatenus Priorem Abbatis villæ in Abbatem liberum, & abſolutum ibi ſtatuere, & octo fratres Eccleſiæ S. Martini de Campis ejus ſocietati ſtudeas deputare: ut*

exem-

exemplo bonæ converſationis eorum, qui minùs honeſtè ſapiunt, ad divinum officium provocentur. Fatendum eſt tamen, pleroſque Abbates ex illis locis, qui Cluniacenſibus commiſſi erant, hanc ſubjectionem profeſſos fuiſſe. Id
Goff. Vindoc. lib 9. epiſt. 1. exemplo probat Goffridi Abbatis Vindocinenſis epiſtola ad Hugonem Cluniacenſem, apud quem is de quodam Abbate Cluniacenſibus addicto, nomine Henrico, conqueſtus, ita ſubdit : *Ambo filii veſtri ſumus, ille quidem*
Spicil. tom. 3. pag. 570. *oris Profeſſione ſed ego cordis devotione*. Alia iſtius ſubjectionis capita illu-
Ibid. p. 643. ſtrantur ex libro IV. Hiſtoriæ Vizeliacenſis : quem locum *Cluniacenſes, longè pòſt exorti, per ſubreptionem ſibi vindicare niſi ſunt, aſſenſum quidem primùm, deinde verò jus electionis ſibi arrogantes*. Et in conſequentibus, cùm Stephanus Abbas Cluniacenſis Vizeliacum adire vellet; omnem ipſi honorem exhibiturum ſe, exceptionem cum ſollemni proceſſione, procurationem in hoſpitio, locum in Capitulo & in refectorio : ſed hoc tamen excepto, quòd *collata* ſibi *Sede* non cederet : quæ omnia reſpuit ille præ hac prærogativa, quam ſibi illic competere arbitrabatur, tamquam in Abbatia Cluniaci ordinationi commiſſa. Ex his intelligitur non omnes ejuſmodi Abbatias ad Ordinem Cluniacenſem fuiſſe penitus & abſolutè redactas etiam tempore S. Hugonis, ſed tantùm ſub certis conditionibus, quæ diverſæ fuerunt pro tradentium voluntate, ut mox explicuimus.

LVII Prima quæ verum Ordinis nomen meruit Congregatio Ciſtercienſis, à principio Abbatias habuit certis regulis ac legibus communibus invicem confœderatas, quæ ſuos Viſitatores habebant, ſua quotannis comitia generalia : quod ejus familiæ exemplo Petrus Venerabilis etiam in Cluniacenſem inducere tentavit. Ita ſenſim in eam amplitudinem, qualis poſtmodùm cum orbis ſtupore & admiratione viſa eſt, crevit illa celeberrima Congregatio Cluniacenſis, cujus *profeſſores ubique gentium penè diſperſi, locupletes in*
Willel. Malmesb. in lib. 2 de Pontif. cap. 2. *ſæculo, & ſplendidiſſimæ religionis in Deo exſtiterunt*, ut ſcribit Willelmus Malmesburienſis. Quantum verò decoris & ornamenti Eccleſiæ iſte Ordo, quantum ad excitandum in perditiſſimo ſæculo religionem ac pietatem contulerit, quot viros pietate ac doctrina celebres protulerit, non facilè eſt æſtimare : tametſi in his Actis dedimus operam, ut magnis illis viris ſuus honor, quatenus ex relictis ejus ævi monumentis nobis licebat, ac debita rectè factorum commemoratio tribueretur. Quod ut faciliùs præſtare poſſemus, Cluniacum ante annos duos profecti ego ſociuſque noſter Michaël Germanus, omnia quæ in rem noſtram facere videbantur, monumenta & documenta perluſtravimus, R. P. Priore Joachimo *Leſtinois* benignè annuente, cum ceteris venerabilis iſtius loci Aſcetis.

LVIII Qualis fuerit à primordiis Cluniacenſium diſciplina, longius eſſet proſequi hoc loco. Quoddam ejus ſpecimen exhibemus in Elogio S. Odonis. Ritus iſtos ab Euticio, ſeu Eutychio Abbate acceptos dicit Joannes, id eſt à Benedicto Abbate Anianenſi, qui eos à priſcis veterum Monachorum Inſtitutis hauſerat. Quædam nihilominùs in Cluniacenſibus notarunt non ſolùm Ciſtercienſes, ſed etiam Caſinates Monachi, uti ex eorum ad Teutonicos epiſtola diſcimus, quam reperimus in Bibliotheca Baſileenſi. In hac epiſtola Caſinates ajunt ſe à Teutonienſibus Monachis interrogatos *de ſuæ converſationis & inſtitutionis conſuetudine, id unum reſpondere poſſe, quòd magiſtram in omnibus ſequantur Regulam beati Benedicti*; neque *pro aliqua aliena novaque conſuetudine* ab ejus tramite deviare velint : ſe quidem laudare, ac probare, *ſi aliquid in Monaſterio tolerabile additur* ex alienis ritibus, *ſic tamen ut inſtitutio Regulæ non amittatur*. Scilicet *ſicut apud nos*, inquiunt,

& ubi-

Digitized by Google

& ubique terrarum, quarum ad nos fama pervenit; multæ variæque conſuetudines cum Regula non diſcordantes ex utraque parte maris recipiuntur, aliam enim Teutonici Monachi, aliam Italici, aliam Franci, aliam alii ex iſta parte maris habent complurimi. Similiter ex illa parte aliam jam Conſtantinopolitani, aliam Antiocheni, aliam Alexandrini, aliam illi & illi: omnes tamen bonæ ſunt & utiles. Hæc verba (ut id obiter obſervem) notatu digna ſunt, ex quibus S. Benedicti Regulam ex utraque maris parte, id eſt non modò apud Britannos, Teutonicos, Italos & Francos: ſed & apud * Conſtantinopolitanos, Antiochenos & Alexandrinos viguiſſe, licèt ſub diverſis ritibus, intelligitur. Tum ſubdunt Caſinates quæ ad propoſitum pertinent. *De quibus tamen præ ceteris ſpecialiùs nobis ſcripſiſtis, de tonſura ſcilicet & habitu Cluniacenſium, breviter reſpondere poſſumus, quia nec nobis placent, nec cuiquam, qui regulariter vivere volunt, jure placenda ſunt. Videntur enim omnino contra Regulam. Si verò de noſtra tonſura & habitu quæritis, nos in utroque vobis concordare ſciatis.* Addunt in fine nimis operoſum fore, ſi ad eos omnes ſuæ conſuetudines perſcribantur: ſed ſi ſe auctores audiant, mittant unum de ſuis ingenio præditum, qui *per annum integrum* commoretur ad explorandas loci conſuetudines. Has verò, aut certè earum ſimiles, cum prædicta epiſtola exhibemus in tomo IV. Analectorum, quas cum aliis in fine Sæculi quarti editis conferre non pigebit. Nec certè otioſum erit hoc loco exponere, qua in re ſitæ eſſent Caſinenſium & Teutonicorum de Cluniacenſibus querelæ de ritibus veſtibuſque monaſticis, & de tonſura.

* *Confer ſuprà num. 47.*

Tria ſunt Inſtituti noſtri veſtimenta propria, tunica, cuculla, ſcapulare; Tunica ad talos defluit, albi paſſim coloris ante annos octingentos, ut in variis Rabani, aliorumque iconibus obſervavimus, atque etiam in *Rituali* Anianenſi. Et ratio ſanè id poſtulabat; quandoquidem tunicam, quæ cuti proximè adhærebat, (nam laneæ interulæ præter Regulæ auctoritatem poſteà conceſſæ ſunt) cùm ſæpiùs lavari ad munditiem exigeret; potiùs ex lana candida, quàm ex nigra fieri congruum erat. Scapulare ita dictum, *quòd ſcapulas præcipuè tegat, & caput*, ad laborem, qui corpore exercetur, à ſanctiſſimo Legiſlatore conceſſum eſt: cuculla, ſumma veſtis, cum operimento capitis, undique corpus & brachia obvolvit. Utraque nigri ſemper coloris fuit: unde Monachi *nigri* appellati; Ciſtercienſes verò *albi*, quòd cucullam candidi coloris nigræ prætulerint. Una fuit penes Monachos noſtros in duplici hac veſte formæ diverſitas, in ſcapulari inquam, & cuculla. LIX

Antiquiorum nullam vidimus ſcapularis formam, quàm quæ apud Browerum depicta eſt in libro 2. Antiquitatum Fuldenſium. Stricta veſtis hæc, capitium habens acuminatum, brachiis ferè nudatis, ut quoddam colobii genus, defluit tantùm ad renes, zonâ ſuper tunicam præcincta. Ejus formam meliùs repræſentabit pictura ſuperior, ex Browero accepta, exhibens Candidum & Modeſtum, Fuldenſes Monachos ſub Rabano: cui alteram tabellam ſubjungimus in ſpecimen veteris cucullæ: In priori tabella cernitur germana veteris ſcapularis forma. Eamdem apud Caſinates ſæculo octavo in uſu fuiſſe indè colligitur, quòd Sturmius, Fuldenſis Abbas primus, veſtium formam, genuſque vivendi à Caſinenſibus Monachis mutuatus eſt, ut ex ſanctæ Liobæ Actis conſtat. Ejuſmodi ſcapulare viderat auctor Apologiæ pro Henrico IV. Imperatore. *Vidimus nos aliquando*, inquit, *veſtem cucullatam, parvam quidem, ſed ita moderatam, ut deſuper uſque ad renes tantùm deflueret, & utrimque uſque ad humerorum confinia pertingeret, qualis certè forma atque menſura propriè dicitur Scapulare, quod Monachis propter opera tantùm aſſignatur* LX

ex

Digitized by Google

Ex mandato Regulæ. Proceſſu temporis multùm variavit vetus illa Scapularis forma: & cùm primitus totum corpus ad renes ſolùm uſque ambiret, poſteà verò ad talos protenſa eſt, diviſa ex utroque latere: ita nihilominùs ut ex utraque parte retinaculis duobus pars anterior cum poſteriori conjungeretur. Hanc formam Cartuſiani, à Majoribus noſtris acceptam, hactenus retinent: atque ob eam cauſam iſtud vinculum, quo duæ Scapularis partes ſimul conſtringuntur, *Vittam S. Benedicti* in ſuis Statutis appellant. Hanc vittam uni è noſtris retinuerunt ſub extrema tempora Monachi Congregationis Caſalis-Benedicti.

LXI Non una fuit etiam pro diverſis locis & temporibus Scapularis appellatio. Jam indè à ſæculo nono Smaragdus Scapulare Cucullam nuncupavit in Regulæ caput 55. *Cucullam dixit ille*, nempe S. Benedictus, *quod nos modò Cappam: quod verò dicit Scapulare propter opera, nos modò dicimus Cucullam*. Eodem vocabulo utitur Sigebertus in libro de unitate Eccleſiæ pag. 120. editionis Baſileenſis anni 1566. *Propter opera tantùm conſtituit S. Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur ſcapulare, eò quòd ejuſmodi veſtis apta ſit caput tantùm & ſcapulas tegere*. Rectiùs Apologia Henrici IV. *parvam cucullam* appellat, ad vitandam ambiguitatem & obſcuritatem, quæ maxima nata eſt apud poſteros ex ejuſmodi nominum confuſione. Ex his explicatur locus Ardonis in vita Benedicti Abbatis Anianenſis, ubi *cucullæ* nomine ſcapulare, *& cappæ* vocabulo cucullam intelligit. Et cucullam quidem, id eſt ſcapulare, quæ prius *uſque ad talos* pendebat ad uniformem modum reduxit inſtar Caſinenſium & Fuldenſium, *ut non ampliùs à duobus cubitis excederet menſura, vel uſque ad genua pertingere poſſet*. Hæc eſt parva cuculla, de qua Henrici IV. Apologiſta. Poſteà tamen rediit ad priorem menſuram ſcapulare: ſed tamen receptum cuculla vocabulum retinuit apud nonnullos. Agnovit hanc varietatem Clemens Papa V. in litteris, quas de ſtatu Monachorum edidit in Concilio Viennenſi: ubi ad vitandam ambiguitatem declarat, ſe *cucullæ nomine* intelligere *habitum longum & amplum, ſed manicas non habentem*, quod eſt ſcapulare: *nomine verò floci habitum, qui longas & amplas habet manicas*.

Sæc. Bened. tom. 1. p. 213. num. 52.

LXII Hæc eſt noſtra cuculla, cujus antiquam formam exhibet poſterior tabella Fuldenſis, qua Legatio, ad Ludovicum Pium impetrando novo Abbati deſtinata, ob oculos ponitur, ab ipſo Candido (cujus ſuperiùs mentio facta eſt) expreſſa, uti & prior. Cuculla non adeò ampla, manicis ſat ſtrictis, capitio in acumen deſinente, & ad pectus magis aperto; cetera totum corpus ambiens ad talos uſque. Nullum cucullæ uſum apud Caſinates tempore Theodemari Abbatis, id eſt ante ſæculi noni exordium, fuiſſe probat Pauli Diaconi epiſtola ad Carolum M., ubi cucullam alio nomine *Caſulam* vocat. *Cucullas autem*, inquit, *ideò non habemus, quia majoris ſunt pretii*. Poſteà tamen Caſinatibus hæc veſtis reſtituta eſt, qualem deſcribit Angelus de Nuce in Notis ad illam epiſtolam, his verbis. „ Codex S. Angeli ad Formas, in „ archivo Caſinenſi aſſervatus, exhibet imaginem Deſiderii Abbatis cucullati, talari ſcilicet veſtimento, undique clauſo, nec admodùm ſinuoſo, manicis non amplis; & hæc planè per ea tempora cucullæ forma „. Ab hac deſcriptione non recedit Apologia Henrici IV. *Cuculla dicitur veſtis cucullata propter cucullum, qui eſt capitis operimentum. Igitur cuculla eſt tunica talaris, & cucullata, atque manicata, habens ſpeciem Crucis per quatuor partes extenſa*.

LXIII A priſca illa cucullæ & ſcapularis forma Cluniacenſes deſciviſſe, conqueruntur Caſinates in præmiſſa epiſtola ad Monachos Teutonicos: ſed qua in

re

re hoc diſcrimen ſitum eſſet, non explicant. Verùm id facilè intelligemus comparando Cluniacenſium tum ſcapulare, tum cucullam cum Caſinenſi habitu, qualem ſuperiùs repræſentavimus. Apud Cluniacenſes à primordiis ſcapulare *cucullæ* nomine inſignitum fuiſſe patet ex Udalrico, in cujus tribus libris nulla uſpiam *ſcapularis* mentio, ſed tantùm *cucullæ* & *froci*. Cluniaci ad noſtra uſque tempora perſeveravit in vulgari etiam ſermone *cucullæ* acceptio pro ſcapulari. Porrò Cluniacenſis ſcapularis primariam formam diſcimus ex forma ſcapularis Sancti Mayoli, quod Silviniaci ab ipſo relictum aliquando vidimus. Ejus exemplum ex panno accuratè fieri mandavit Reverendiſſimus Pater Petrus Simon, Superior Generalis Cluniacenſis Congregationis ſtrictioris obſervationis; idque nobis commodavit ad repræſentandam formam illius ſcapularis: quod latum eſt tribus, longum quatuor pedibus cum uno pollice, præter capitium acuminatum, quod uno pede in quadrum conſtat, ſed finè vitta. Ejus ſpecimen in æs incidi curavimus.

Frocus veſtis ſuperior, etiam Novitiis apud Cluniacenſes communis erat, cuculla ſeu ſcapulare ſolis Profeſſis, teſte Udalrico in lib. 2. cap. 1. ubi de Novitiorum diverſitate. *Veſtis eorum noſtræ debet omnino ſimilis eſſe, præterquàm quòd quamdiu erunt abſque benedictione*, quo vocabulo profeſſionem intelligit, *ſolâ cucullâ carebunt*, & capite ſequenti: *Poſteà capellum froco eorum aſſuitur, ne qua notabiles diſſimilitudine nobiſcum converſantes videantur*. Jam verò quando profeſſionem emittebant, Abbas *capellum* auferebat *de froco*, quem Profeſſi abſque capitio gerebant. Audiendus hac de re Bernardus, Caſinenſis ſæculo XIII. Abbas, cujus verba huc adſcribimus ex commentario in Regulæ cap. 55. *Puto ſcapulare dictum à ſcapulis, eo quòd ſcapulas tegat: & uſque hodie tam Caſinenſes, quàm Ciſtercienſes, habitum caputiatum, à ſcapulis ex utraque parte dependentem, ſcapulare appellant. Sed Caſinenſes idem ſcapulare ſub brachiis circa medium corporis, quaſi ad locum cinguli, ſutum, quaſi ad menſuram medii palmi de conſuetudine claudunt: quòd ſcapulare, quando operantur, ne opus impediat, deſuper cingunt: ſinè quo etiam ſcapulari, vel cuculla manicata, non ſe ſacris veſtibus ad explenda divina officia induere debent. Illud inſuper ſcapulare benedicitur ab Abbate, quando Monachus profitetur. Attamen Cluniacenſes & ultramontani Monachi ſcapulare illud Cucullam appellant, & deſuper veſtem manicatam ſinè caputio gerunt, quam veſtem Frocum vulgariter dicunt. Puto autem quòd Ciſtercienſes ad fontem recurrerunt Caſinenſem, & ab illo tam vocabulum, quàm figuram utrique traxerunt ſcapularis & cucullæ.* LXIV.

Ex hoc Bernardi teſtimonio intelligimus, primò Cluniacenſium habitum, etiam ſæculo XIII., à Caſinenſi diverſum fuiſſe, diverſam item ejus appellationem. Vittam habebant in ſcapulari Caſinenſes, non Cluniacenſes: & quod illi *Scapulare*, hi appellant *Cucullam*, eumque proprium monaſticæ profeſſionis habitum reputabant. Deinde Caſinenſium cuculla capitio prædita erat, non verò Cluniacenſium frocus. Et amplior ſinè dubio erat apud hos frocus, quàm apud illos cuculla. Ciſtercienſes à Caſinenſibus non colorem, ſed formam vocabulumque cucullæ, & ſcapularis, exceptâ vittâ, acceperunt; qui cùm Cluniacenſium frocos repudiaſſe perhibentur, non cucullas, ſed amplas frocorum manicas & ſinuoſum ambitum abjeciſſe cenſendi ſunt, capitio retento, quod Cluniacenſes depoſuerant, teſte Bernardo Caſinenſi. LXV

Eadem erat apud Teutones ſeu Germanos, atque apud Caſinenſes Benedictini habitûs forma. Quapropter cùm Cluniacenſes ab ea receſſiſſe ani- LXVI

madvertiſſent, atque etiam à tonſuræ forma; literis hac de re conſuluerunt Caſinenſes, quorum reſponſionem ſuperiùs retulimus. Quid illi in Cluniacenſium tonſura reprehenderint, non liquet. Eadem erat quondam Benedictinorum noſtrorum tonſura : ſed diverſa corona. Qui nullis Eccleſiæ ordinibus inſigniti erant, ſolam tonſuram : Diaconi & Subdiaconi minorem, quàm Sacerdotes, coronam præferebant : ut in Candidi & Modeſti (quos Presbyteros fuiſſe non puto) effigie advertere licet, quorum minor eſt corona, quam eorum, qui in ſecunda tabella exhibentur. Etſi verò Benedictini noſtri Germani priſcum Ordinis habitum fermè integrum ac genuinum, & ubique uniformem retinuerint; paullatim nihilominus Cluniacenſium ritibus aſſuefacti ſunt, auctore potiſſimùm Willelmo Hirſaugienſi Abbate, qui hos ritus in ſcripta redigi ab Udalrico poſtulavit, iiſque uſus eſt ad concinnandas Monaſterii ſui Conſuetudines, Cluniacenſibus omnino conſimiles, quas in quibuſdam Germaniæ Bibliothecis invenimus. Earum Præfationem habes in Analectorum tomo IV. Quin etiam apud Italos Monachi Caſaurienſes eamdem ſcapularis formam admiſerunt, ut palàm fit ex effigie Abbatis Caſaurienſis, quæ initio Chronici ejuſdem loci exſtat in Spicilegii tomo quinto, ubi eadem, quæ Mayoli, Scapularis forma cernitur.

LXVII Hæc dum fusè perſequimur ad res noſtras illuſtrandas, nullo modo detractum volumus Cluniacenſium noſtrorum ſplendori & exiſtimationi: quam è contrario pro modulo tueri, & amplificare, & optamus & conamur. Et meritò ſanè : cùm ex illo fonte in pleraque Galliæ cœnobia fluxerit rediviva religio, quæ magna Eccleſiæ utilitate ad ſæculares etiam clericos propagata eſt. Singula hîc Monaſteria, quæ ſalubres illas leges acceperunt, recenſere non vacat : hæc in ſingulorum Abbatum Elogiis exſequemur. Præcipuum ex illis Monaſteriis eſt Floriacenſe, ex quo eadem obſervatio fluxit ad Tullenſes ſancti Apri, Dervenſes, Cellenſes, Carnutenſes ſancti Petri ; ac demum in Anglicanas Eccleſias per Oſwaldum & Odonem Floriaci inſtitutos, per quos Anglicana Eccleſia in antiquum decus refloruit. Hi fructus ſunt ſacri Ordinis Cluniacenſis : *Hinc effuſa ſpiritualium virtutum nardo, impleta eſt tota mundi domus ex odore unguenti, dum Religionis Monaſticæ fervor qui illo tempore penè refriguerat, illorum virorum exemplo ſtudioque recaluit. Gallia, Germania, tranſmarina quoque Britannia hoc teſtatur : Hiſpania, Italia, totaque Europa fatetur, plena Monaſteriis ab eis aut fundatis, aut ab antiquo ſenio reparatis. Sed quid aliquas mundi partes enumero ? cùm de noſtro ultimo Occidente uſque ad ipſum Orientem fama hæc pervenerit, nec aliquem Chriſtiani orbis angulum latuerit.* Ita Petrus Venerabilis, qui & in alio loco ſcribit, Cluniacum factum eſſe à ſui principio, *non ſolùm Externorum hoſpitium, non tantùm Confugientium aſylum, ſed (ut ſic loquar) publicum Reipublicæ Chriſtianæ ærarium*; Hos autem præclaros fructus referre debemus acceptos in primis poſt Bernonem Odoni, Aymardo, & Mayolo ſanctiſſimis Abbatibus Monaſterii Cluniacenſis; eorumque ſucceſſoribus Odiloni potiſſimùm & Hugoni, quos Eccleſia univerſa debito cultu veneratur.

Petr. Vener. lib. 1. de mirac. cap. 9.

Ibid. lib. 4. epiſt. 37.

LXVIII Præcipuus ex Mayoli diſcipulis fuit Willelmus, qui & ipſe ſpecialem quamdam Familiæ Cluniacenſis lineam conſtituit, præfectus variis Monaſteriis, ad meliorem frugem ab eo adductis. Præcipua ſunt Divionenſe ſancti Benigni, Pariſienſe ſancti Germani, Fiſcamnenſe, Mettenſe ſancti Arnulfi, Vizeliacenſe, Tullenſe ſancti Apri, atque etiam Fructuarienſe, quod in Italia ipſe erexit, adeò ut *tam monaſteria, quàm cellulæ circiter quadraginta*,

Fra-

Digitized by Google

Fratres plus mille ducenti ſub ejus magiſterio militarent, à Cluniacenſi familia diſcreti. Tantum valuit Mayoli in Willelmo pia inſtitutio.

Verùm præter Cluniacenſem ſobolem non deerant etiam alibi religioſæ Congregationes piè ac laudabiliter viventes: quas inter cenſenda eſt Gorzienſis, quæ ſub Einoldo primùm, deinde ſub Johanne Abbatibus piiſſimis miros profectus fecit; & viros illuſtres protulit complures, de quibus acta ipſius Johannis hîc fidem faciunt. Inter primos cenſendi ſunt Humbertus, primùm Virduni ad S. Vironum recluſus, & quaſi primus Johannis Inſtitutor, dein Gorzienſis Monachus, ac demum Abbas Tulli Leucorum ad S. Aprum: & Fredericus Adalberonis Mettenſis Epiſcopi patruus, ad regimen cœnobii ſancti Hucberti promotus; atque Odilo Stabulenſis tandem Abbas, pro Sancto habitus. LXIX

Eodem etiam tempore Treviris apud S. Maximinum refloruit Benedictina religio: quo ex loco multi Abbates ad varia loca reformanda ſeu inſtituenda educti, Sandratus ad Gladbacenſe, Ramwoldus ad Ratiſponenſe S. Emmerammi, Hartwicus ad Tegernſenſe, & alii ad alia cœnobia: quidam etiam ad miſſiones ſacras & epiſcopales Sedes aſſumti ſunt, ut Adalbertus ad converſionem Ruſſorum, dein Magdeburgenſis Archiepiſcopus primus; & Ogo ſeu Hugo ad Sedem Leodicenſem. Ibique Monachus fuiſſe videtur Remigius ille Trevirenſis cœnobita doctus; ad quem tres Gerberti Epiſtolæ, an Abbas ille Mediolacenſis apud Trithemium. Tempus nos deficiet, ſi eodem modo cetera Germaniæ Monaſteria, in quibus diſciplina viguit, commemorare velimus, Augienſe, Sancti-Gallenſi tunc æmulum, Einſidlenſe, ſancti Emmerammi, Weiſſenbrunenſe, Laurishamenſe, & Hirſaugienſe: ex quibus Viri dignitate & virtute præcipui, de quorum nonnullis jam ſuperiùs facta eſt mentio, prodierunt. Uni inſtar omnium erunt Notkerus Balbulus ex S. Galli, Wolfgangus Ratiſponenſis Epiſcopus ex Einſidlenſi, Anno Magdeburgenſis ex Augienſi, Tuto Ratiſponenſis ex S. Emmerammi. Sed longiùs nos impetus evehit, provocante materia: ad alia tranſeamus. LXX

Trithem. in Hiſtor. Hirſaug.

§. V.

Eccleſiarum & Monaſteriorum ſtatus in Anglia & Inſulis adjacentibus.

IN hoc Sæculi decimi examine non leviter prætereunda eſt Angliæ commemoratio, in qua magni motus animorum fuêre & viciſſitudines inſignes. Quantum erat doctrinæ in illa Inſula & pietatis, Danorum tempeſtas ferè devoraverat. Utrumque pro virili reſtituere conatus eſt magnus Rex Alfredus, adhibitis Johanne Abbate Æthelingenſi, Grimbaldo Sithienſi monacho, & Plegmundo Magiſtris. Nondum opus ad perfectum adductum erat, cùm Alfredus Regnum Eduardo filio morte ſua reſignavit. *Is litterarum ſcientiâ multùm inferior patre*, inquit Willelmus, *ſed regni poteſtate glorioſior*, ad duo regna Merciorum & Weſtſaxonum, orientales Anglos, Northumbros, Scottos, & Britones Wallenſes adjunxit. At rebus bellicis totus intentus, litterarum curâ inſuper habitâ, ita ignorantiam coaleſcere ſivit, ut LXXI

etiam virtutum ſtudium, quod æquo gradu procedere ſolet, penitus langue-
ſceret: eóque negligentiæ ventum eſt, ut in toto Weſtſaxonum regno nulli
Epiſcopi eſſent reliqui. Rem indignè tulit Romanus Pontifex, (quem Wil-
lelmus Sergium perperàm putat) Johannes IX., diras Eduardo imprecatus,
ni regioni Geviſſorum ſeu Weſtſaxonum Epiſcopos, quibus per ſeptem an-
nos deſtituta fuerat, tandem reſtitueret. Paruit Rex admonenti Pontifici, &
Concilio per Plegmundum Cantuarienſem antiſtitem congregato, juſſa perfe-
cit, atque ſeptem Epiſcopos ſeptem Eccleſiis aſſignavit. Quantum detrimen-
ti paſſa ſit per illas vacantium Eccleſiarum inducias Weſtſaxonum regio, &
religio, nemo non intelligit. Tunc quippe luxuria ita pudicitiæ frenos ab-
rupit, ut non ſolùm Laïci inceſta conjugia, ſed etiam Clerici, & Presbyteri
uxores impunè ducerent, abſque ulla reverentia ſacrarum legum. Fecit quod
in ſe erat Plegmundus ad medendum his morbis: ſed non ita prævaluit, quin
Clerici in malè cœpto plerique perſeverarint: donec tandem regnante Eadga-
ro maximo Principe, Dunſtanus tantum malum penitus ſuſtulit, collaboran-
tibus Oſwaldo & Ethelwoldo Epiſcopis, qui Clericis, quòd caſtè vivere
nollent, eliminatis, Monachos ſeverioris Inſtituti in Eccleſias etiam cathe-
drales induxerunt. Per id tempus reſpirare cœpit Religio, floruiſſetque im-
penſiùs in multos annos, niſi Danorum alia tempeſtas labente ſæculo Eccle-
[*Willelm.*] ſiam Anglicanam ferè in antiquum chaos reduxiſſet: quæ plaga ante Willel-
[*Malmesbur.*] mum Conqueſtorem penitus curari non potuit. Hæc preſſiùs ex Anglicanis
[*lib. 2. de Re-*] ſcriptoribus retulimus, quæ maximè in actis horum Sanctorum, atque apud
[*gib. Angl. c. 5.*] Willelmum Malmesburienſem, & Ordericum Vitalem fuſiùs memorantur.
[*Orderic. pag. 516. & ſeq.*] Unum aut alterum caput hoc loco explicandum.

LXXII *Auguſtinus & Laurentius, aliique primi Prædicatores Anglorum, Monachi
fuerunt* (Orderici ſunt verba) *& in Epiſcopiis ſuis vice Canonicorum (quod vix
in aliis terris invenitur) Monachos piè conſtituerunt. Cœnobia multa & præclara
conſtruxerunt, & Converſis inſtituta regularia verbis & exemplis tradiderunt.*
[*Ibid. p. 516.*] *Magnificè igitur monachilis Ordo pluſquam ducentis annis in Anglia floruit.* In
Cantuarienſi Eccleſia primitus Monachos fuiſſe inſtitutos conſtat ex epiſtola
Bonifacii Papæ ad Regem Ethelbertum. Per totum illud intervallum tem-
poris, quod ab Auguſtino Anglorum Apoſtolo ad ſæculum X. effluxit, num-
quam intermiſſa eſt hæc Monachorum poſſeſſio ac Sedes in illa Eccleſia. Id
facilè demonſtrare licet ex libro Evidentiarum iſtius Eccleſiæ, ubi in pleriſ-
que inſtrumentis mentio fit de Monachis in illa Cathedrali Eccleſia reſidenti-
bus per ſæculum octavum, ac totum nonum ad annum DCCC. XCIX., quo
[*Script. X.*] Eluredus ſeu Elfredus Rex unum agrum memoratur tradidiſſe Archiepiſco-
[*col. 2218.*] po Doroberniæ Plegmundo *ad opus Monachorum*. Sub finem ſæculi X. Mona-
chis ſuffectos Clericos, iiſque amotis à Rege Æthelredo reſtitutos fuiſſe Mo-
[*Spelman.*] nachos apparet ex hujus Regis privilegio apud Spelmannum relato, quo
[*tom. 1. Conc.*] Æthelredus inſtigante Archiepiſcopo, Monachos *ejuſdem Ordinis, quem huc*
[*p. 505.*] *attulit S. Auguſtinus, & in Chriſti Eccleſia poſuit*, ſe reſtituiſſe teſtatur, nem-
[*Willelm.*] pe ſub annum M. III. Non probat hanc ſententiam Willelmus Malmesbu-
[*lib. 1. de Pōt.*] rienſis, forſan quòd hoc privilegium non vidiſſet. Hoc tamen laudatur in li-
[*cap. 1. col.*] bro Evidentiarum Eccleſiæ Cantuarienſis, probaturque à Willelmo Throno
[*2221. col. 1781.*] in Chronico, ubi Johannis Papæ XIII. diploma (cujus ſumma in prædicto
Evidentiarum libro refertur) in teſtimonium adducit. Cnuto Rex anno
M. XVIII. Eccleſiam S. Salvatoris, in Dorobernia ſitam, liberam eſſe ſancit,
[*Spelman. t. 1.*] decernens, ut ne quiſquam hominum *præter Archiepiſcopum & Monachos* ibi-
[*Conc. p. 533.*] dem Deo famulantes aliquid inde exigat. Præclara eſt Alexandri II. epi-
ſtola,

Digitized by Google

ſtola, apud Lanfrancum quarta, in qua ſub gravi interminatione prohibet, ne Monachi *de Eccleſia S. Salvatoris in Dorobernia, quæ eſt Metropolis totius Angliæ*, expellerentur, uti quidam Clerici, *aſſociato ſibi terrenæ poteſtatis auxilio, moliebantur*, ut Clericos inibi conſtituerent: id inſuper machinantes, *ut in omni Sede Epiſcopali Ordo Monachorum exſtirparetur, quaſi in eis non vigeat auctoritas Religionis*, quod quidem facinus, Gregorii Magni, & Bonifacii Papæ IV. decretis contrarium, Pontifex averſatur.

Monachos iſtic ad extremam uſque Eccleſiæ Catholicæ ſub Henrico VIII. cladem perſtitiſſe conſtat ex perpetuo veterum Scriptorum teſtimonio, nempe ex vita S. Anſelmi pluribus in locis, ex libro Gervaſii Monachi de diſcordia inter Monachos Dorobernenſes & Archiepiſcopum Baldewinum apud decem Scriptores, ex epiſtola Odonis ejuſdem Eccleſiæ Monachi ac Prioris ad Adamum fratrem ſuum novitium Igniacenſem, relata in tomo I. Analectorum; ex Quadrilogio vitæ S. Thomæ Cantuarienſis paſſim, ex Petri Bleſenſis epiſtola 27., in qua *fratres noſtri monachi cathedrales* appellantur, ex variis epiſtolis Johannis Saresberienſis ab epiſtola 227. ad 303., in quibus de electione poſt necem S. Thomæ facta agitur; ex Antonio de Culancurte in mſ. Hiſtoria Monaſterii Corbeïenſis, ubi ad annum MD.XXIII. *in Cantuarienſi Eccleſia Archiepiſcopus Abbas, centum quinquaginta Monachi nigri* exſtitiſſe perhibentur. Agmen claudet inſignis Eraſmi locus in Dialogo de Peregrinatione, ubi de Anglia, *Hujus*, inquit, *metropolis eſt Cantuaria. In ea ſunt duo Monaſteria penè contigua: utrumque Benedictinos habet. Id quod habet divi Auguſtini titulum, videtur antiquius: hoc quod nunc appellatur divi Thomæ, Sedes Archiepiſcopi fuiſſe videtur, ubi cum paucis electis Monachis vitam ageret, quemadmodùm & hodie Præſules habent ædes Eccleſiæ contiguas, ſed ab ædibus reliquorum Canonicorum ſemotas. Olim enim ferè tum Epiſcopi, tum Canonici Monachi erant. Id arguunt manifeſta rerum veſtigia*. Et inferiùs inquirenti de iſtius Eccleſiæ Abbate, reſpondet hoc modo: *Mitram habet, cenſus habet Abbaticos; ſolo nomine caret, & Prior dicitur ob id quòd Archiepiſcopus Abbatis loco eſt. Nam antiquitus quiſquis erat ejus ditionis Archiepiſcopus, idem erat & Monachus.* LXXIII

Quod poſtremo loco afferit Eraſmus facilè ex antiquis auctoribus comprobari poteſt. Mortuo S. Anſelmo Archiepiſcopo poſt vacationis quinquennium, cùm ad electionem ventum eſſet, eligentium vota in Faricium Abendoniæ Abbatem favente Henrico Rege conſpirabant: at Epiſcopi & quidam Magnates *quemlibet Epiſcopum de ordine clericali, aut clericum aliquem de capella Regis in opus illud adſciſci* volebant. *Verùm* ut habet Eadmerus in Hiſtoria novorum, qui & ipſe præſens erat, *ubi eis objectum eſt, nullum à beato Auguſtino, niſi de monachico Ordine, umquam Pontificatui Cantuarienſi præſediſſe, uno dumtaxat excepto, qui & ob hanc præſumtionem & alia quadam perversè ab eo commiſſa, depoſitus per Romanum Pontificem fuit; & ea re tam antiquam & authenticam conſuetudinem, cùm nulla ratio vel neceſſitas exigeret, ſubverti non oportere; deſiſtere cœpto, quod plurimo conatu perficere laborabant, compulſi ſunt*. Electus eſt tandem Radulfus Roffenſis ex Abbate Sagienſi Epiſcopus: cui Guillelmus Curbulienſis *Canonicus Regularis* poſt aliquot annos ſucceſſit, ex Orderico, qui hæc ſubdit. *Ecce antiquus mos pro invidia, qua Clerici contra Monachos urebantur, depravatus fuit. Auguſtinus enim monachus, qui primus in Anglia Chriſtum prædicavit, ac Edelbertum Regem & Sarbertum nepotem ejus cum populis Cantiæ & Lundoniæ ad Fidem Chriſti convertit, juſſu Gregorii Papæ Primas Metropolitanus totius Britanniæ floruit. Omnes exinde uſque ad Radulfum* LXXIV

Orderic. pag. 873.

De-

Dorobernia Archiepiſcopum, præter Frigeardum, & Odam atque Stigandum fuerunt monachi. Et quidem addit Ordericus, Frigeardum Lotherii Regis Capellanum, *ſinè præſulatûs unctione* exhalaſſe ſpiritum; Odam verò ſeu Odonem electum, audito omnes anteceſſores ſuos monachos fuiſſe, mutaſſe habitum, & religioſum monachum ac archipræſulem uſque ad mortem Deo militaſſe: Stigandum porrò, Emmæ Reginæ Capellanum, à Romano Pontifice numquam pallium habuiſſe, immo ab Alexandro II. interdictum, quòd Haraldum in Regem benedicere nihilo minùs auſus eſſet, Guillelmo primo in regnum confirmato Synodi ſanctione fuiſſe exauctoratum. Ex quibus ita concludit Ordericus occaſione electi Guillelmi Canonici regularis. *Angli monachos, quia per eos ad Deum converſi ſunt, indeſinenter diligentes honoraverunt, ipſique clerici reverenter & benignè ſibi monachos præferri gaviſi ſunt. Nunc autem mores & leges mutata ſunt, & clerici ut monachos conſutent & conculcent, clericos extollunt*.

LXXV Guillelmo tamen mortuo ſuffectus eſt Theobaldus, antè Abbas Beccenſis: ſed poſt eum ecce rurſus mutatio, cùm in illam Sedem volente Rege promotus eſt ex Cancellario Regis Thomas, qui ut veterem morem quadamtenus retineret, habitum monaſticum cum clericali ſuſcepit, ut in Quadrilogio legitur. (*Quadrilogii lib.1.cap.14. & lib.3.cap. 22.col.1313. & 1314.*) Prætereà *ſolebat monachorum capitulis præſidere, collationibus intereſſe, in clauſtro cum ipſis lectioni intendere*, teſte Gervaſio monacho in libello de Diſcordia inter Monachos Cantuarienſes & Baldewinum, qui Richardum Archiepiſcopum Thomæ ſucceſſorem excepit, priùs monachus Ciſtercienſis. *Res nova & inaudita*. Inquit Gervaſius, *Sicut enim inuſitatum eſt Ordinis Ciſtercienſis monachum Anglicanæ præeſſe Eccleſiæ; ita Cantuarienſi Eccleſia inexpertum eſt, ut aliquis Archiepiſcoporum conventui ſuo tot inferret injurias*. (*col. 1314.*) Poſt id tempus primam illam cathedram promiſcuè occuparunt Benedictini, Dominicani, Franciſcani, atque homines ſæculares: ſed Benedictinorum conventus in majori Eccleſia uſque ad ſchiſmatis tempus perſeveravit, tametſi Archiepiſcopis adhærerent Clerici ſæculares.

LXXVI Ejus ritus originem Gervaſius refert ad Theobaldum, qui quamquam monachus & Abbas Beccenſis fuerat, *cùm eſſet naturâ ſimplex, & aliquantùm litteratus, adſcivit clericos ſæculares, quorum conſilio, ſuo impetu, quolibèt ducebatur*, quæ res magnarum diſcordiarum fomes fuit. (*col. 1311.*) Monachorum primus poſt Archiepiſcopum rector Decanus erat, quem poſteà Priorem appellarunt. Abbatis loco Archiepiſcopus cenſebatur. *Omnia autem quæ medio tempore*, ſcilicet inter Auguſtini & Baldewini ætatem, *collata fuerant non Archiepiſcopis, non Decanis, qui nunc*, inquit Gervaſius, *Priores vocantur, non alicui perſonæ ſingulariter data ſunt; ſed Deo, & per eum toti monachorum congregationi: nec uſpiam, ut reor, aliquo in ſcripto ſimplici, vel bullato inveniri poterit aliter, vel alteri omnia illa eſſe collata*. (*col. 1310.*) Eodem ritu antiquitus fiebant in ceteris monaſteriis donationes: ut certum ſit largiter eos falli, qui eas Abbatibus nominatim, nec niſi per eos monachis factas audent affirmare. (*col. 1311.*) Verùm pergit poſt aliqua Gervaſius, *ut pacis & concordiæ vinculum partis utriuſque, capitis videlicet & corporis, futuris temporibus inviolabiliter ſervaretur; monachis ſuis in novam Ordinis formam redactis, Priori & conventui rerum ſuarum omnimodam conceſſit adminiſtrationem*. (*col. 1312.*) Poſteà verò ſub Theobaldo ad Archiepiſcopum hæc adminiſtratio ex conventûs decreto tranſlata eſt: qua de re non ſera fuit monachorum pœnitentia. Hæc ferè diſciplina viguit penes monachos majoris Eccleſiæ Cantuarienſis, quod hoc loco illuſtraſſe aliquod operæ pretium judicavimus.

Ad

Digitized by Google

LXXVII

Ad eumdem ferè modum in pleriſque aliis etiam cathedralibus Angliæ Eccleſiis inſtituti ſunt pro clericis monachi. In Eboracenſi quidem, ex Elogio Alcuini, & ex carmine quodam perantiquo vulgato ad calcem Sæculi tertii Benedictini. In Wintonienſi id factum per Ethelwoldum Epiſcopum, ut ex ejus Actis hîc probamus. Wlſſinus Antiſtes *apud Scireburniam in Sede Epiſcopali monachos clericis ejectis inſtituit, ne in tanta contemporaneorum Epiſcoporum ſedulitate dormitare videretur*, qui nimirum idem in ſuis Eccleſiis præſtiterant. *Cœnobitis nihil ad victûs neceſſitatem ex epiſcopatu largitus, ſed ex alieno mercatus, Abbatem quoque inſtituere cogitavit. Illis reclamantibus, quòd ejus dulci modulatione, dum adviverent, carere nequirent, ceſſit invitus, palámque pronuntians magnarum id calamitatum initium ſucceſſoribus eorum fore.* In Eccleſia Roffenſi Gundulfus monachos pluſquam quinquaginta inſtituit, *à quibus Regula amabatur*. In Norwicenſi Herebertus *monachorum congregationem numero & religione percelebrem inſtituit, omnia eis neceſſaria ſumtu mercatus domeſtico. Præterea apud Theodfordum*, ubi & Sedes Epiſcopalis erat, *monachos Cluniacenſes inſtituit, quòd eſſent illius cœnobii profeſſores, ubique gentium penè diſperſi, locupletes in ſæculo, & ſplendidiſſimæ religionis in Deo*. His adde Epiſcopatus Lindisfarnenſem, & Dunelmenſem, quos à monachis cultos fuiſſe conſtat ex vita & miraculis S. Cuthberti. *Iſtic canonicos monachili ſervitio aſſuetos, quòd ſemper monachum habuiſſent Epiſcopum, ad uſum clericorum redegit* Walkerus Antiſtes, ſcribente Willelmo, cui Turgotus ſuffragatur, Monachis tamen poſteà reſtituta eſt hæc Sedes, & electio Epiſcopi, ut apud Matthæum Pariſium ad annum MCC. XL. de Conventrienſi teſtis eſt Rogerius Hovedenus, ſive potiùs Cæleſtinus Papa III. in epiſtola apud Rogerium relata in parte poſteriori, ubi *in Conventrienſi Eccleſia ferè à prima fidei Chriſtianæ fundatione in Anglia Ordo monaſticus inſtitutus* perhibetur. Quam varias ibi vices experti ſint Monachi noſtri, docet Monaſticum Anglicanum. De Wigornienſi VVillelmus Malmesburienſis in lib. 4. de Pontificibus Anglorum cap. 1. luculentus teſtis eſt. De Elienſi denique conſule Monaſticum Anglicanum à pag. 93. neque enim omnia ex integro referre vacat.

VVillelm. Malmesb. lib. 2. de Pont. cap. 4.

Idem lib. 1. cap. ult. lib. 2. cap. 2.

Monaſt. t. I. pag. 303.

LXXVIII

Quod ſuperiùs ex Orderico retulimus, *vix in aliis terris*, præterquàm in Anglia, Epiſcopales Eccleſias, in quibus eſſent Monachi Canonicorum loco, exſtitiſſe, quadam explicatione indiget. Nam in ipſo univerſæ Eccleſiæ capite, ſcilicet Eccleſia Lateranenſi, Noſtros quondam fuiſſe, nempe à clade cœnobii Caſinenſis, notius eſt, quàm ut probari debeat. Eos verò ibidem ſaltem ad Stephanum IV. perſeveraſſe ex Anaſtaſio, & Baronio intelligimus. Deinde monachi trium Eccleſiarum Romæ vigilias ad S. Petrum celebrabant, teſte Anaſtaſio in Gregorio III., ne quid dicam de Patriarchalibus S. Pauli & S. Laurentii Eccleſiis, quæ noſtris antiquitus conceſſæ ſunt. In Germania pleræque Cathedrales Eccleſiæ monachos olim à ſanctis Rudberto, Bonifacio, aliiſque illius gentis Apoſtolis acceperunt, Saltzburgenſis, Eiſtetenſis, Friſingenſis, Ratiſponenſis; Moguntinam etiam addit Gretſerus. De Ratiſponenſi, lege, quæ dicimus in hoc tomo, ubi de Tutone iſtius Eccleſiæ Epiſcopo. Sanè Friſingenſis unum ex patronis ſuis habet S. Benedictum; & *monachorum conventum* ibidem à S. Corbiniano primitus inſtitutum fuiſſe, auctor eſt Otho & ipſe Epiſcopus Friſingenſis. Idem probant literæ pro conditione cœnobii Schierſenſis, cujus primi incolæ Abbatem à ſe electum ad Friſingenſem Epiſcopum adducunt, ſtatuuntque cum ipſius conſenſu, ut electio Abbatis in poſterum fiat ex ſe ipſis ſecundùm Regulam S. Benedicti: & ſi inter ipſos idoneus deſit, *de domo Epiſcopali eligatur Abbas*

Baron. ad an. 768.

Gretſer. lib. 1. obſerv. in vitam S. VVilibaldi per Philip. cap. 7. V. Sæc. 3. Bened. parte 1. pag. 500.

Metrop. Salisb. tom. 3. pag. 323.
Sæc. 3. Bened. parte 1. pag. 343. parte 2. pag. 319 ibid pag. 403.
Sæc. 3. Bened. tom. I. pag. 20.

Abbas ordinante Epiſcopo, quod argumento eſt Epiſcopalem cœtum ex Monachis tunc conſtitiſſe, id eſt anno DCC. LX. Non repetimus hîc, quæ de Saltzburgenſi Eccleſia ad vitam S. Rudberti diximus, & quæ de Trajectenſi ad Rhenum ad Acta Gregorii Abbatis, & de Bremenſi ad S. VVillehadi Epiſcopi. Prætermittimus etiam Eccleſias Cathedrales ex monaſteriis à Johanne XXII. in Gallia erectas, Malleacenſem ſeu Rupellenſem, Tutelenſem, Sarlatenſem, Condomnenſem : quæ Orderici tempore cathedrales non erant, nec diu monachos (ſi Malleacenſem excipias) retinuerunt. In Eccleſia Tullenſi monachos etiam aliquando exſtitiſſe, colligitur ex Actis ſanctæ Bellendis. Quid? quòd apud Hiſpanos idem conſtat de Eccleſia Toletana, uti ex Ruderico Toletano, aliiſque probabimus in Sæculo ſequenti. Sed hæc obiter : ad ordinem, id eſt ad Anglicanas Eccleſias redeamus.

LXXIX Regulam S. Benedicti tum in cœnobiis ab Eadgaro Rege numero quinquaginta, vel reſtitutis, vel de novo conſtructis, tum in Epiſcopatibus Ordini monaſtico ab ejus tempore addictis, receptam fuiſſe, unanimis eſt omnium Scriptorum veterum conſenſus. Atque ut hæc Regula modo uniformi ab omnibus ſervaretur, regularis concordia à Dunſtano condita eſt ſub Eadgari Regis nomine, in qua multa præclarè inſtituta leguntur, Synodi VVintonienſis auctoritate confirmata. Ab eo tempore Johannes Mareshamus exiſtimat, (quod pauci tamen poſt illum probarunt) Regulam noſtram ab omnibus primùm in Anglia fuiſſe receptam : tum quia in Concilio Cloveſhovienſi anno DCC. XLVII. nulla ejus mentio fiat, tametſi opportuna erat occaſio : tum quia altum ſit de ea apud Bedam ſilentium. Verùm alibi demonſtravimus horum argumentorum falſitatem. Primò quia Johannes in lib. 4. de vita S. Gregorii Magni cap. 82. annis ferè centum ante hanc Eadgari Conſtitutionem, (nam anno DCCC. LXXV. Johannes ſcribebat) monachos, qui à Gregorio in Angliam miſſi ſunt, fuiſſe Benedictinæ Regulæ mancipatos indè colligit, *quòd vix poteſt in illis partibus monachus aliquis inveniri, à quo non obſervetur tam in propoſito, quàm in habitu Regula Benedicti*. Ergo centum ut minimum annis ante Eadgarum omnes Monachi Anglicani, etiam ante omnem hominum tunc viventium memoriam, Regulam hanc ſectabantur. Deinde in Concilio Cloveshovienſi eadem laudatur canone 24., ubi admittendorum Monachorum *converſatio ac morum qualitas ſecundùm monaſticæ Regulæ definitionem* probari præcipitur *juxta Apoſtolicum præceptum* : *Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt*, quæ verba referuntur à S. Benedicto in cap. 58., cujus Regula hoc loco *monaſticæ Regulæ* nomine proinde intelligenda eſt. Poſtremò Beda in duobus libris de Abbatibus Monaſterii ſui, à VVaræo poſt Mareshami Propylæum editum vulgatis, non ſemel eamdem Regulam laudat; non ſolùm ubi dicit Monaſterium *juxta Regulam* à Biſcopo fuiſſe compoſitum, ſed ſignantiùs, cùm aſſerit, Biſcopum extrema oratione diſcipulis ſuis præcepiſſe, ut electionem facerent *juxta quod Regula magni quondam Abbatis Benedicti continet*, quod totidem ferè verbis Ceolfridus, ejus ſucceſſor, morti proximus inculcavit, nempe *ut juxta Regulam S. Abbatis Benedicti de* ſuis ipſi Patrem, qui aptior eſſet, eligerent. Non ergo nobis obtendi poteſt ampliùs Bedæ, aut Concilii Cloveshovienſis ſilentium, aut concordia ab Eadgaro Rege ſancita, ut fuſiùs oſtendimus in Præfatione Sæculi primi, & in diſſertatione ſingulari de Gregorii M. monachatu, quæ exſtat in tomo 2. veterum Analectorum. Accedit, quòd in VViremuthenſi illo Bedæ Monaſterio una Eccleſia erat *beati Patris Benedicti*, ut loquitur Beda in fine lib. 2. de Abbatibus : qui etiam in libro de vita ſancti Cuthberti cap. 14. *ſanctiſſimi*

P. Be-

Digitized by Google

P. Benedicti, & cap. 19. *beati Patris Benedicti* meminit. Porrò Biſcopus hanc Regulam didicerat in ſuburbano S. Petri apud Cantuariam Monaſterio, quod S. Auguſtinus ſub eadem Regula inſtituerat, ut mox oſtendimus.

Ad hæc Egbertus Eboracenſis ante medium ſæculum VII. Epiſcopus, in Excerptis ſuis apud Spelmannum laudat Regulam S. Benedicti, & ita quidem legitur in veterrimo codice Ebroicenſi ante annos octingentos ſcripto, & in codice Vindocinenſi, ubi hæc Excerpta habentur. In eodem etiam codice Ebroicenſi referuntur antiquiſſimæ Litaniæ ad uſum Eccleſiæ Eboracenſis, in quibus S. Benedictus appellatur, non verò S. Æquitius, aut Columbanus, immo neque S. Auguſtinus Hipponenſis. Atque hinc validiſſimè confirmatur conſimile argumentum, ex antiquiſſimis Litaniis Anglicanis à nobis deductum, ſcriptis ab annis ampliùs nongentis in codice Remigiano, ex quo eas retuli in tomo 2. Analectorum. In iſtis enim Litaniis publicis unus ex omnibus monaſticæ vitæ Inſtitutoribus laudatur S. Benedictus, non Antonius, non Pachomius, non Baſilius, non Cæſarius, non Aurelianus, non Æquitius, non denique Columbanus. Nec quovis modo invocatur S. Benedictus, ſed ejus nomen bis repeti præſcribitur, magnâ ſanè ſingularis honoris, ac venerationis prærogativâ, quæ nulli alteri Sancto, præterquàm beatiſſimæ Virgini Mariæ ter laudatæ; & S. Stephano loci patrono iterata vice repetito conceditur. Hîc verò tam ſingularis S. Benedicti apud Anglos cultus ſinè dubio propagatus eſt ex commendatione tam Gregorii Magni, quàm Auguſtini ejus diſcipuli: qui ambo S. Benedictum ſuum in rebus monaſticis præceptorem ac inſtitutorem venerantes, eumdem ſibi ſubditis affectum inſpiraverant. Non levis momenti hac in re eſt forma Profeſſionis, qua Monachi Anglicani ante Dunſtanum utebantur, relata in codice perantiquo, qui fuit olim Eccleſiæ Cantuarienſis, poſteà Pariſienſis. In hoc enim codice prima oratio ad initiandos Profeſſos eò tendit, *quatinus cum ſanctis Patribus noſtris, Paulo, Antonio, Macario, ceteriſque innumerabilibus, nec non & beato Benedicto vitæ bravium percipere mereantur*. Ubi non ſolùm monaſtici Ordinis unio evidenter adſtruitur, ſed etiam refellitur Baronii nova opinio de Inſtituto S. Æquitii, de quo nulla uſquam mentio occurrit in veteribus monumentis Anglicanis. Forma profeſſionis in eo codice eſt ipſamet, quæ in Ordine S. Benedicti ab antiquo recepta eſt. LXXX

Ne quis verò Biſcopum primum Regulæ noſtræ in Anglia propagatorem exiſtimet, obſervandum eſt, Biſcopum, ut jam præmonui, monaſticis ritibus inſtitutum fuiſſe in Cantuarienſi S. Petri monaſterio ab Auguſtino erecto: nec niſi anno DC.LXXIII. cœnobii ſui Wiremuthenſis fundamenta jeciſſe. Atqui annis ferè viginti ante illum annum Regula Benedictina Cantuariæ vigebat, nimirum antequàm Biſcopus eò commigraret. Id enim luculenter oſtenditur ex actis S. Wilfridi Epiſcopi Eboracenſis, ab Eddio Stephano ejus diſcipulo ac familiari ſcriptis, quæ tandem ex Anglia obtinuimus, inſeruimuſque in tomo I. Sæculi quarti, præter quædam fragmenta, quæ exſtant ad calcem tomi 2. VVilfridus quippe in illis actis gloriatus, ſe primum eſſe, qui apud Northumbros vitam Monachorum *ſecundùm Regulam S. Benedicti Patris* informaverat, præmittit, ſe Cantuariam profectum, indè in regionem ſuam Northumbrenſem revertiſſe *cum Regula S. Benedicti*, ejuſque ſubſidio *inſtituta Eccleſiarum bene melioraſſe*, collaborante Eddio monacho, ipſius vitæ ſcriptore, quem ex eadem urbe ſecum adduxerat. Ipſam igitur Regulam ex Cantuariæ Monaſteriis acceperat; in quibus proinde Auguſtinus ejuſque Sodales eamdem reſtituerant, ut fuſiùs ad illam VVilfridi vitam LXXXI

Selden. in Eadmer. ſub finem. aſſertum eſt. Ex his cum Johanne Seldeno, Anglo doctiſſimo, inferre licet, cœnobii S. Salvatoris Cantuariæ incolas, atque adeò ſuburbani S. Petri, Benedictinæ Familiæ, etiam ab ipſis incunabulis ſemper fuiſſe habitos; nihil contrà occurrere in vetuſtis monumentis, in quibus nullum novationis veſtigium apparet.

LXXXII Fortaſſe hæc tam latè perſequendo nimius videar, ſed tamen quando huc devenit oratio, Hiberniam & Scotiam omnino prætermittere non poſſum, quæ ſæculo decimo pios in Galliam, & Germaniam viros ſubmiſerunt. Hos inter cenſendi veniunt, Cadroë, Forannanus, Malcalenus, Fingenius, quorum acta hîc exhibemus, & Minborinus Abbas Scotorum Coloniæ ad S. *ad ann. 982.* Martinum, à Mariano itidem Scotto illius ferè temporis, & à Trithemio laudatus in Chronico Hirſaugienſi: quibus Iſraëlem Scotum Epiſcopum, qui Brunonis Colonienſis præceptor fuit, adjungere licet. Hos omnes, atque alios pleroſque Benedictinæ Regulæ nomen dediſſe, conſtat ex ipſorum Actis, & Monaſteriis in ipſorum gratiam erectis. Atque inde Scotiæ, & Hiberniæ monachos tunc eidem Regulæ fuiſſe addictos evincitur. Immo verò eam longè antè profitebantur illarum partium Monachi, ut in Præfatione prima ad Sæculum 3. Benedictinum probatum eſt. Id tentatum ineunte ſæculo ſeptimo, ſed quatenus profectum ſit, ex ſequentibus lector ſtudioſus intelliget.

LXXXIII In primis cùm Auguſtinus noſter Brittones monachos Scoticis ritibus addictos aggreſſus eſt, hi profeſſi ſunt *ſe non poſſe abſque ſuorum conſenſu ac licen-* *Beda lib. 2. cap. 2.* *tia priſcis abdicare moribus*, auctore Beda. *Erant autem plurimi eorum de Monaſterio Bangor* ſeu Banchor in VVallia, qui pro magno Fratrum numero ita inſtituti erant, *ut cùm in ſeptem portiones eſſet cum præpoſitis ſibi rectoribus Monaſterium diviſum, nulla harum portio minùs, quàm trecentos homines habebat*, *Ibid. cap. 5.* qui ritus Orientalium mores ſapit. Laurentius Auguſtini Succeſſor, qui non ſolùm novæ, quæ de Anglis erat collecta, Eccleſiæ curam gerebat, ſed & veterum Britanniæ incolarum, nec non & Scottorum, qui Hiberniam inſulam Britanniæ proximam incolunt, populis paſtoralem impendere ſollicitudinem curabat, utrorumque *vitam ac profeſſionem, minùs Eccleſiaſticam in multis eſſe cognovit*. Sed *& Columbanum Abbatem*, qui in alio Banchorenſi apud Hiberno-Scottos Monaſterio educatus fuerat, *in Gallias venientem nihil diſcrepare à Brittonibus in ejus converſatione didicit*. His acceptis Honorius Pa- *Ibid. cap. 19.* pa *litteras genti Scotorum, quos in obſervatione Paſcha erraſſe compererat*, direxit, ut eos ab errore iſto revocaret: idemque poſt ejus obitum præſtitit Cle- *lib. 3. cap. 3.* rus Romanus. Auſtrales Hiberniæ Inſulæ partes monenti Pontifici acquieverunt, non verò ſeptemtrionalis Provincia, nec *omnis natio Pictorum*. Ex his partibus, nempe ex Hiienſi Monaſterio, Oſwaldus Rex præceptorem accivit Aidanum Epiſcopum, qui multas Eccleſias apud Anglos, nec pauca Monaſteria conſtruxit: atque ad ejus ritum *parvuli Anglorum unà cum majoribus* apud Northumbros, *à præceptoribus Scotis imbuebantur ſtudiis, & obſervatione diſciplinæ regularis*.

LXXXIV In iſtis Aidani Monaſteriis unum fuit Lindisfarnenſe, ubi VVilfridus educatus, tandem *paullatim adoleſcens animadvertit, minimè perfectam eſſe vir-* *lib. 5. cap. 20.* *tutis viam, quæ tradebatur à Scotis, propoſuitque animo venire Romam, & qui ad Sedem Apoſtolicam ritus catholici ſive monaſteriales ſervarentur, videre*. Reverſus in patriam Riponenſi Monaſterio præficitur, ubi Scotici Inſtituti de- *lib. 3. cap. 25.* gebant Monachi. *Sed quia illi poſtmodùm, data ſibi optione, magìs loco cedere, quàm ſuam mutare conſuetudinem volebant*, ab Alchfrido Rege diſcipulo ſuo iſti loco præfectus eſt VVilfridus, *qui dignam loco & doctrinam haberet &*

vi-

Digitized by Google

vitam. Ibi celebris conflictus præſente Rege, præter alios multos, de Scoti-
cis ritibus initus eſt VVilfridum inter, & Colmannum Epiſcopum eorum de-
fenſorem, qui in Lindisfarnenſi Monaſterio ſedem fixerat. Scoti cùm causâ *ibid. cap. 26.*
cecidiſſent, nihilominus Colmannus, *Columbæ*, inquit, *& Scotorum vitam,*
mores & diſciplinam ſequi non deſiſto. At ipſe *videns ſpretam ſuam doctrinam,*
ſectamque eſſe deſpectam, aſſumtis his, qui ſe ſequi voluerunt, id eſt qui Paſcha
Catholicum, & tonſuram coronæ (nam & de hoc quæſtio non minima erat) recipe-
re nolebant, Scotiam regreſſus eſt. Hæc anno DC.LXIV. contigêre. Anno ſe-
quenti *VVilfridus jam Epiſcopus factus*, in Eccleſia Eboracenſi ita ritus Roma-
nos promovit, *ut creſcente per dies inſtitutione catholica, Scoti omnes, qui inter*
Anglos morabantur, aut his manus darent, aut ſuam redirent ad patriam. Sic fa-
ctum eſt, ut apud Northumbros monachi omnes qui *Columbæ Regulam ac præ-* *ibid. cap. 25.*
cepta ſectabantur, cum ritibus Romanis Benedictinam amplecterentur: qua *ſub finem.*
de re VVilfridus apud Eddium, & VVillelmum Malmesburienſem gloriatur.
Colmannus porrò ad ſuos reverſus, *tulit ſecum omnes, quos in Lindisfarnenſium* *lib. 4. cap. 4.*
inſula congregaverat, Scotos, ſed & de gente Anglorum viros circiter triginta,
qui utrique monachicæ converſationis ſtudiis erant imbuti. Deinde *ſeceſſit in inſu-*
lam Vitulæ albæ, ubi *conſtruxit Monaſterium, & Monachos inibi, quos de utra-*
que natione collectos adduxerat, collocavit. Sed *cùm invicem concordare non poſ-*
ſent, Monaſterium *in inſula Mageo* conſtruxit, atque *Anglos ibidem collocavit,*
relictis in præfata inſula Scotis.

Crevit magnopere Magenſe Aſceterium, *& converſis jam dudum*, inquit Be- LXXXV.
da, *ad meliora inſtituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de*
provincia ibidem collecti, ad exemplum Venerabilium Patrum ſub Regula & Ab-
bate Canonico in magna continentia & ſinceritate proprio labore manuum vivunt,
id eſt ſub regula S. Benedicti, ad exemplum aliorum Patrum, qui apud An-
glos tunc eâ informati erant. Hæc mutatio accidit ſub annum DC.LXX., at
paullò ſeriùs ad Hiienſes: quorum Abbas Adamnanus, *cùm legationis gratiâ* *lib. 5. cap. 16.*
miſſus à ſua gente veniſſet ad Aldfridum Regem Anglorum, & aliquamdiu in ea
provincia moratus, videret ritus Canonicos; ſed & à pluribus admonitus, ne con-
tra univerſalem Eccleſiæ morem vel in obſervantia paſchali, vel in aliis quibuſque
decretis, cum ſuis pauciſſimis, & in extremo mundi angulo poſitis vivere præſume-
ret, mutatus mente eſt, ita ut ea, quæ viderat, & audierat in Eccleſiis Anglo-
rum, ſuæ ſuorumque conſuetudini libentiſſimè præferret. Inter alia Monaſteria
Adamnanus viſitavit VViremuthenſe, de quo ſuperiùs, teſte Ceolfrido Ab- *ibid. cap. 22.*
bate in epiſtola ad Naitonum Pictorum Regem, apud quem tandem obtinuit
Ceolfridus, ut ritus etiam Latini à Pictis ſuſciperentur, agente etiam Eg- *lib. 3. cap. 4.*
berto *ſanctiſſimo Sacerdote de natione Anglorum, qui in Hibernia diutiùs exſula-*
verat pro Chriſto. Egberti factum Beda refert ad annum DCC.XVI.

Ex his omnibus apparet, quanta fuerit Brittonum, & Scotorum in riti- LXXXVI
bus ſuis pervicacia, quàm aliena mens ab Auguſtino ejuſque diſcipulis, ac
ritibus Romanis: quod egregiè confirmat Althelmi ſeu Aldhelmi tunc Ab-
batis, poſteà Schireburnenſis Antiſtitis, epiſtola ad Geruntium Regem, quæ
eſt inter Bonifacianas quadrageſima quarta. *Illud verò*, ait, *quàm valdè à Fi-*
de catholica diſcrepat, & ab evangelica traditione diſcordat, quòd ultra Sabrinæ
fluminis fretum Demetarum Sacerdotes de privata propria converſationis munditia
gloriantes, noſtram converſationem magnopere abominantur, in tantum ut nec in
Eccleſia nobiſcum orationum officia celebrare, nec ad menſam ciborum fercula pro
caritatis gratia pariter percipere dignentur. Quinimo fragmenta ferculorum, &
reliquias epularum, lurconum canum rictibus, & immundis devorandas porcis proii-

Digitized by Google

ciunt. Vaſcula quoque, & phialas, aut arenoſis ſablonum glareis, aut fulvis favillarum cineribus expianda purgandaque præcipiunt. Non ſalutatio pacifica præbetur, non oſculum piæ fraternitatis offertur.... Aſt verò ſi quilibet de noſtris, id eſt catholicis, ad eos habitandi gratiâ perrexerint, non priùs ad conſortium ſodalitatis ſuæ adſciſcere dignantur, quàm quadraginta dierum ſpatia in pœnitendo peragere compellantur. Hæc Aldhelmus mandato cujuſdam Concilii ſcribebat ſub annum DCC., quo proinde tempore multi præfractè Scoticis ritibus adhærebant, Romanis necdum receptis. At ſæculo octavo tandem effectum eſt, ut crudam plerique omnes contumaciam depoſuerint. Sanè eo ſæculo apud Keltram in Momonia Hiberniæ provincia degebant Monachi ex Noſtris, teſtante Kilieno illius temporis auctore in libro metrico de S. Brigidæ vita apud Bollandum.

Febr. tom. 1. p. 153. n. 63.

Altera valde mihi virtus miranda videtur,
Quæ fuit in magna Sinanni fluminis unda:
Intra quam Keltra eſt, conventus ritè virorum
Prudentum, ſacro Benedicti dogmate florens.

Hoc carmen octavo ſæculo ſcriptum eſſe, colligimus ex ejus præfatione, quæ in codice Remigiano tempore Ebonis Archiepiſcopi Remenſis ſcripto reperitur. Ita pedetentim compreſſa eſt Scotorum ſingularis inſtitutio: cujus tamen reliquiæ, etiam imperante Ludovico Pio, quædam ſupererant in Landevenecenſi minoris Britanniæ cœnobio. Siquidem ejus loci monachis idem Imperator præcepit, ut abjectâ Scotorum tonſurâ, Regulam S. Benedicti ſequerentur, ut ex Actis S. VVinwaloei oſtendimus in Præfatione Sæculi I. num. LXIX. Sed de his ſatis ſuperque ſatis: neſcio, an minùs ingrata erunt, quæ ſequuntur.

§. VI.

Obſervationes Eccleſiaſticæ, & Hiſtoricæ, de Canonizatione Sanctorum, Indulgentiis, & de Cultu, ac Roſario B. Virginis &c.

LXXXVII INter alia, quæ ſæculi decimi religionem probant, illud non prætermittendum, quòd ad referenda in Sanctorum claſſem nova Piorum nomina, poſtulata eſt Romani Pontificis auctoritas. Scio Bellarminum, & alios viros doctos in ea fuiſſe perſuaſione, hujuſce moris originem ad S. Suidbertum, id eſt ad ſæculum VIII., eſſe revocandam. At cùm eorum fundamentum, falſis actis atque litteris innitatur; non ante hoc ſæculum decimum indubitata ejus rei exempla reperire licet. Sed quia hæc quæſtio aliquanti momenti eſt, eam paullò latiùs explicare juvat, & quidem hiſtorico non dogmatico illo modo, quo uſi ſunt Bellarminus, & alii poſt eum in tractando hoc argumento.

Atque

Atque ut à vocabulo *Canonizationis*, quod jam in vulgarem ac ſollemnem LXXXVIII
uſum venit, dicendi initium faciam, illud minùs antiquum eſt, quàm res ipſa, nec ante ſæculum duodecimum inventum; poſtquam videlicet ad authenticam inter Sanctos relationem ſummi Pontificis ſuffragium requiſitum eſt. Hoc quippe vocabulo uſus eſt inter primos Udalricus Conſtantienſis Epiſcopus in epiſtola ad Callixtum II. pro canonizatione Conradi Epiſcopi, & aliquanto pòſt Alexander III. in Bulla de canonizatione Eduardi Angliæ Regis anno MC.LXI., itemque ſancti Thomæ Cantuarienſis Archiepiſcopi poſt annos undecim: ſed & eo tempore Petrus Cellenſis, & alii auctores, ut mox videbimus. Nominis ratio per ſe ipſa patet: neque enim aliud eſt Canonizatio, quàm in canonem ſeu in album Sanctorum relatio.

Eſt autem Canon duplex: alius perſonarum, alius librorum, qui etiam LXXXIX
canonizati non rarò leguntur, cùm in librorum approbatorum ſeu authenticorum claſſem referuntur. Antiquior eſt hujus vocis uſus apud Græcos. Nam apud Athanaſium τὰ κανονιζόμενα βιβλία legitur, & apud alios. Hujus canonizationis veluti forma ſeu quidam effectus erat, cùm œcumenica Concilia inter Miſſarum ſollemnia in ambone ſeu pulpito quondam prædicabantur, & in ſacris diptychis perlegebantur ab Epiſcopo, vel ab alio, cui vices ſuas ipſe delegaſſet, qua de re lege ſis Notas eximii viri Henrici Valeſii in Evagrium. Apud Latinos etiam hæc vox tranſiit, ubi de libris ſacris, vel canonica auctoritate approbatis actum eſt: quo modo Liutwardus Vercellenſis Epiſcopus Notkeri Balbuli *Sequentias canonizaſſe* traditur apud Ekkehardum Minimum in libro de Notkeri vita cap. 16. & Gerlaci Eremitæ *grandia volumina* ab Eugenio Papa *canonizata*, *& inter ſcripturas ſacras commemorata* leguntur in ejus vita cap. 8., ut eruditiſſimus Cangius adnotavit. In his libris, qui tam ſollemni modo approbati erant, quidquam detrahere aut addere nefas arbitrabantur. Unde Fratribus Minoribus, ſub annum MCCC.VIII., quamdam à Regula ſua relaxationem petentibus, Papa reſpondit, Regulam S. Franciſci *canonizatam ſe nolle ſenſu aliquo violare*.

Valeſ. in Evagr. lib. 4. cap. 11.

Canon perſonarum duplex: unus vivorum, alius mortuorum, iſque XC
bipartitus, nempe Sanctorum, & aliarum Perſonarum illuſtrium. Canon Miſſæ, ſeu ſacra diptycha Sanctos: alius canon, ſeu alia diptycha, promiſcua & minùs ſacra, ceteros complectebantur. Canonis etiam nomine cenſenda ſunt tum Kalendaria, tum Martyrologia, in quibus Sanctorum nomina deſcripta ſunt publica auctoritate. Et hoc præcipuè modo facta eſt ab annis ſexcentis Sanctorum canonizatio, cùm ſcilicet eorum nomina in Sanctorum album relata ſunt, facultate conceſſa, ut publico cultu in Eccleſia honorarentur. Nulli enim ab eo tempore in Miſſæ canone adſcribi meruerunt. Idem ergo eſt Sanctum canonizari, atque in Sanctorum numerum referri. Id patet ex epiſtola Nicolai Anglicani monachi ad Petrum Cellenſem in hæc verba: *Sanctus ille Bernardus, quem dicis me debita exuere veneratione, & poſt eum verborum jacula emittere, quondam Sanctorum catalogo adſcriptus, nuper eſt in Eccleſia canonizatus, & ab humano judicio exemtus*, quod iiſdem ferè verbis declarat Alexander Papa III. in literis de canonizatione S. Thomæ Archiepiſcopi Cantuarienſis, quem *in capite jejunii*, inquit, *deliberato Fratrum noſtrorum conſilio canonizavimus, ipſumque decrevimus Sanctorum catalogo adſcribendum* anno MC.LXXII. Biennio elapſo idem Alexander in litteris ad Regem Franciæ pro S. Bernardi Abbatis canonizatione miſſis, ait ſe decreviſſe eum *canonizandum*. Paullò pòſt Lucius III. ſcribit Petro Abbati Ciſtercienſi, aliiſque, qui eum de *canonizando* piæ memoriæ Petro, quondam Ta-

apud Petrum Cellen. lib. 9. epiſt. 9.

ren-

Digitized by Google

rentaſienſi Epiſcopo, ſollicitaverunt ſub annum MC. LXXX. Id tandem præſtitit Cæleſtinus III., qui jam dictum venerabilem virum de communi Fratrum conſilio *canonizavit, & canonizatum univerſæ Eccleſiæ* per ſua ſcripta denuntiavit anno MC. XCI., ſtatuens inſuper, ut ejuſdem Petri memoria quotannis tertio Idus Septembris, quo *glorioſum corpus ejus de ſepulcro levatum* fuerat, ſollemniter celebraretur. Idem Pontifex Bernwardum Hildeneſheimenſem Epiſcopum anno MC. XCIII. *in catalogo ſanctorum amodò numerandum* decrevit, & *ſacratiſſimum corpus ejus de terræ gremio erigendum, & inter ſanctorum memorias veneratione condigna collocandum*. Sicque *beatus Confeſſor in ſabbato ante natale Domini ſollemniter canonizatur*. Quadriennio antè Clemens III. Ottonem Babenbergenſem Epiſcopum *canonizatum* declaravit. Deinceps *canonizationis* vocabulum in promiſcuo uſu fuit. Sed ante hos omnes Fredericus AEnobarbus diploma edidit *pro elevatione & exaltatione* corporis Caroli M. *atque canonizatione*. Hanc elevationem auctoritate Paſchalis pſeudopontificis ab Epiſcopis fieri curavit anno MC. LXV., quo ferè tempore Anonymus in prologo de vita Stephani Abbatis Obazinenſis ait, Stephanum nondum inter ſanctos *canonizatum fuiſſe*.

XCI Nunc de perſonis, quibus canonizandi poteſtas competit, agendum: ſed priùs diſtinguenda ſunt tria tempora, unum ab exordio Eccleſiæ ad ſæculum decimum: alterum à ſæculo X. ad Alexandrum III. hujus nominis Pontificem: tertium ab Alexandro ad noſtrum uſque tempus. Primo intervallo hæc facultas maximè Epiſcopis in ſua cuique diœceſi tributa eſt cum populi ſuffragio: deinde verò cum Synodi & Principis conſenſu. Secundo ſummi Pontificis auctoritas petita eſt, ita tamen, ut Epiſcopi etiam morem priſtinum retinerent. Tertio ſoli Romano Pontifici canonizandi facultas reſervata eſt ſecluſis Epiſcopis, ſed non Concilio Generali. Iſtorum omnium probationes inferiùs venient.

XCII Præterea canonizatio alia generalis, alia particularis dici poteſt. Hæc ab aliquo Epiſcopo ſeu ab Eccleſia vel Synodo particulari fiebat: illa ab œcumenico Concilio, aut à Summo Pontifice ſanctum aliquem toti Eccleſiæ declarante. Generalis ejuſmodi canonizationis nullum (quod quidem ſciam) veſtigium apparet ante ſæculum X. Particularis ſola in uſu erat, quæ tamen, accedente totius Eccleſiæ conſenſu & approbatione, generalis evadebat. At quædam generalis communi omnium Eccleſiarum conſenſu canonizatio facta eſt Sanctorum quorumdam maximè illuſtrium: qualis eſt Beatiſſimæ Virginis Deiparæ & Apoſtolorum. Quælibet porrò Eccleſia particularis deſcriptum habebat Sanctorum ſuorum catalogum: donec, confirmata Eccleſiæ pace, omnium collectio facta eſt, primò quidem per Euſebium, deinde per quemdam ſub nomine Hieronymi; poſteà per Bedam, Wandalbertum, Uſuardum, Adonem, Notkerum, & alios, de quibus in Sæculi ſuperioris Præfatione prima diximus: ubi obſervavimus, Eccleſiam Romanam proprium martyrologium ante ſæculum octavum habuiſſe.

XCIII In primis facta eſt Martyrum canonizatio, paullò ſeriùs Confeſſorum. Ad illam pertinet Cypriani epiſtola 97., qua clerum Eccleſiæ ſuæ admonet, ut dies eorum, qui martyrio vitam finiiſſent, Eccleſiaſticis tabulis ſedulò adnotarentur, *quò commemorationes eorum*, inquit, *inter memorias martyrum celebrare poſſimus*. Non immoror congerendis de priſco Martyrum cultu teſtimoniis, quæ cuivis obvia eſſe poſſunt. Non tamen ſinè delectu quorumlibet Martyrum cultus inductus eſt, tum quia hæretici, inprimis Montaniſtæ & Donatiſtæ, Martyres ſuos & ipſi venditabant: tum quia erratum aliquando in

Euſeb. lib. 5. cap. 15.

in falſis Martyribus ſubrepere poterat, ut apud Severum Sulpicium in libro de Vita S. Martini, ubi de illo latrone, in quo Deus non diu ſivit Eccleſiam ludificari: tum quia Epiſcopi Martyres non ſatis notos aut probatos inter veros Martyres coli haud patiebantur. Cùm enim vulgus quoslibet injuſtè cæſos pro martyribus aliquando haberet, ut alibi obſervavimus; maximè intererat vulgi judicium ad cenſuram Eccleſiæ revocare, ne error demum in ſuperſtitionem convaleſceret. Quapropter maximè neceſſarius erat in his delectus. Unde in Romana Eccleſia inſtituti fuerant à Clemente primo ſeptem Notarii, qui acta Martyrum ſcriptis exciperent. Fabianus verò totidem Subdiaconos inſtituiſſe fertur, qui res geſtas Martyrum, à ſeptem illis notariis ſcriptas, in ordinem redigerent. Memorabile hoc in argumento eſt, quod de actis S. Vigilii Epiſcopi Tridentini & Martyris legitur in veteri codice mſ. quorum actorum exemplum ad Romanum Pontificem tranſmiſſum eſt, ut in claſſem ejuſmodi ſacrorum actorum admitteretur. Hæc verba ſunt antiqui codicis, quem clariſſimus Obrechtus, Argentoratenſis urbis Advocatus Generalis, nobis pro ſua humanitate commodavit. *Geſta verò beatiſſimi Martyris, ut moris erat, urbis Romæ Epiſcopo tranſmiſſa eſt, ut ſacris Martyrum memoralibus inderetur; qua ſuſcepta, venerabilis Papa legens, cum omni veneratione ſuſcepit.* In iſtorum fine actorum ſic legimus. *Paſſus eſt autem S. Vigilius Epiſcopus VI. Kal. Julias, qui egit Epiſcopatum in urbe Tredentina XII. anno Stilicone conſule.* Stilico anno CCCC. conſulatum gerere cœpit. Quo tempore acta hæc, quæ bonæ notæ videntur, ſcripta ſint, non omnino liquet. Codex membraneus ſuperat annos ſeptingentos: ac proinde ſæculo quinto, vel certè non multò pòſt, acta Martyrum, ſaltem ex Italia ad Romanum Pontificem *ex more* mittebantur, ut vel ab eo auctoritatem acciperent, vel ut in Romano ſcrinio aſſervarentur, vel denique ut in ſacris Romanæ Eccleſiæ diptychis Martyres locum obtinerent. Primum colligimus ex ſuperioribus verbis, ubi Papa S. Vigilii acta *legiſſe*, & *cum omni veneratione ſuſcepiſſe* perhibetur. Alterum verò ex his quæ ſubdit actorum ſcriptor, nempe eo tempore, *quo gens Alamannorum Italiam crudeli gladio vaſtabat*, Papam Imperatori auctorem fuiſſe, ut beati Vigilii *geſtam* (ita loquebantur) vexillo impoſitam contra hoſtes præferri curaret, quo facto, barbaris in fugam conjectis, poſteà Cæſarem *geſtam beatiſſimi Martyris* Romam retuliſſe, & cum Papa *area recondidiſſe*.

Etſi verò acta Martyrum cum tanto honore ſuſciperet Eccleſia Romana, nihilo minùs ea publicè legi ex antiqua conſuetudine vetat decretum Gelaſii Papæ in Concilio Romano, quod decretum codices quidam Hormiſdæ tribuunt. In illo decreto Pontifex ſuſcipit quidem *geſta ſanctorum Martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis irradiant*, ſed mox hæc ſubdit. *Quis ita eſſe Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus fuiſſe perpeſſos, nec ſuis viribus, ſed gratiâ Dei & adjutorio univerſa toleraſſe? Sed ideo ſecundùm antiquam conſuetudinem ſingulari cautela in ſancta Romana Eccleſia non leguntur, quia & eorum qui conſcripsêre, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus aut idiotis ſuperflua, aut minùs apta, quàm rei ordo fuerit, ſcripta eſſe putantur.* Mirum videri poſſit, ſi paſſiones Martyrum quorumcumque, in Eccleſia Romana lectæ non fuerint: cùm, etiamſi quædam dubiæ fidei eſſent, aliæ tamen auctoritatem præ ſe ferrent, utpote ex actis publicis exceptæ, etſi incerto aliquando auctore. Verùm fortaſſe ſuſpecta erant Romanis etiam hæc acta, quòd *ab infidelibus* ſcripta eſſent. Hanc Romanæ Eccleſiæ conſuetudinem, quæ *antiqua* in Gelaſii decreto vocatur, XCIV

im-

impugnare videtur gravis & vetus Auctor, qui paſſionem Beatorum Cantianorum literis mandavit, uti exſtat in prædicto codice Obrechtino, ſive is auctor Maximus Taurinenſis Epiſcopus fuerit, ſive quivis alius. Paſſio incipit ab his verbis. *Omnia quæ à ſanctis geſta ſunt, vel geruntur, ſi quis voluerit ſtudioſè perquirere, & ſibi & plurimis, ædificationis exhibet fructum.* Et poſt pauca. *Scribimus ut in geſtis invenimus, quid egerint, quid locuti fuerint, quid paſſi ſint ſancti. Oſtenditis vos eſſe catholicos, qui victorias Chriſti libenter legitis, libenter auditis. Interrogo vos qui iſta inter apocryphas litteras exvolanda cenſetis: per quos conſtat canon ſcripturarum omnium divinarum? Numquid per eos, qui pro ipſo canone occidi magìs optaverunt, quàm vinci? quid ergo tenuerunt Martyres? Fidem rectam, quæ ſacris voluminibus certo librorum numero continetur. Agunt illis gratias apices ſacratiſſimi, qui per eorum perſeverantiam perſeverant. Et ideò volunt eorum geſta conſcribi, ut in conſpectu Dei & hominum ſemper laudentur ſancti, qui in conſpectu incredulorum pro eorum defenſione tormenta inmania pertulerunt. Nihil præter ſcripturas canonicas recipientes, iſta ſtudioſè conſcripſimus, oſtendentes dogma catholicum, per catholicos martyres cuſtoditum. Exemplum poſteris damus, ædificationem credentibus tradimus, artem belli Chriſti militibus demonſtramus: Conſtat eos nolle pugnare ſi neceſſe ſit, qui nolunt legere pugnatores. Imperent ſilentium infidelibus, ſpectent pugiles diabolicos, qui athletas Domini ſpectare contemnunt. Nos divinas virtutes loquimur, ſcribimus, prædicamus.* Hæc fusè retulimus, tum ut genius auctoris cognitus fiat, tum ut intelligatur, alium in aliis * Eccleſiis, quàm in Romana uſum obtinuiſſe, ut acta Martyrum publicè legerentur & prædicarentur, quorum tamen nomina, ſi non acta ipſa, Eccleſiæ Romanæ Antiſtites ſtudioſè perquirebant, & ad alias Eccleſias tranſmittebant, ut ex Adonis Martyrologio diſcimus. Quicquid ſit, negari non poteſt magnam fuiſſe in recipiendis Martyrum actis cautionem in Eccleſia Romana, ut ex dictis, & ex Gelaſii decreto manifeſtum eſt.

* *V. Conc. Carthag. 3. cap. 13.*

XCV Magnam etiam cautionem adhibebant Epiſcopi etiam aliarum regionum inter ſe ſe: immo etiam Fideles ipſi, aliquem pro Martyre coli vix ferebant, niſi acta martyrium indubitata conteſtarentur. Hinc eſt, quòd Lucilla Matrona à Cæciliano tum archidiacono correpta eſt, *quæ ante ſpiritualem cibum & potum, os neſcio cujus Martyris, ſi tamen martyris, libare dicebatur: & cùm præponeret calici ſalutari os neſcio cujus hominis mortui, etſi martyris, ſed necdum vindicati*, apud Optatum in libro 1. Et in Collatione Carthaginenſi Menſurius Carthaginenſis Antiſtes, cùm Fideles nonnulli, perſecutoribus ſponte ſe offerentes, necati eſſent, *ab eis honorandis prohibuit Chriſtianos*. *Vindicatos* ergo volebant martyres, id eſt ab Epiſcopis agnitos & approbatos. Quanquam apud Cyprianum in libro de Lapſis, *vindicatus* Martyr idem eſt atque mortuus, & de ſua jam corona ſecurus. „ Memoratu dignum eſt id, quod „ Cyrillo Jeroſolymitano contigit occaſione Ammonii monachi, quem, „ cùm ſeditionis in Oreſtem Præfectum apud Alexandriam à Monachis ipſius „ Cyrilli causâ excitatæ conſcius, ob idque ad mortem uſque ſuppliciis Præ„ fecti juſſu excruciatus eſſet; mutato nomine *Thaumaſium*, immo & *Marty„ rem* vocari juſſit, corpore ejus in Eccleſia depoſito. Sed qui modeſtiores „ erant ex ipſis etiam Chriſtianis, hoc Cyrilli ſtudium in Ammonium non „ probarunt, compertum habentes, hunc temeritatis ſuæ pœnas dediſſe. „ Quam ob rem & Cyrillus ipſe hujus rei memoriam paullatim ſilentio obli„ teravit„. Hæc fuſiùs apud Socratem. Martinus Turonenſis Epiſcopus ſuſpectum habens cultum, qui falſo cuidam Martyri impendebatur, *ab his qui majo-*

Socrat. lib 7. cap. 14.
Vitæ cap. 8.

majores natu erant. Presbyteris vel clericis flagitabat nomen ſibi martyris & tempora paſſionis oſtendi, grandi ſe ſcrupulo permoveri teſtatus, *quòd nihil certi conſtans ſibi majorum memoria tradidiſſet.* Itaque oratione adhibita, falſi martyris larvam detexit. Eadem ratione S. Petroclo martyri Tricaſſino, tametſi miraculis coruſcanti, *loci homines parvum exhibebant famulatum, quòd hiſtoriæ paſſionis ejus non haberetur in promtu,* teſte Gregorio Turonenſi Epiſcopo. *Mos namque eſt hominum ruſticorum,* addit ille, *ut Sanctos Dei, quorum agones relegunt, attentiùs venerentur.* Et hæc quidem cautio noſtro tempore quibuſdam in locis fortaſſe neceſſaria eſſet, in quibus honorantur pro Martyribus aut Sanctis nonnulli, quorum vita penitus ignoratur, nec ab Eccleſia univerſa auctoritatem eorum cultus accepit. Obſervatione digna eſt hac in re Gregorii Lingonenſis Epiſcopi diligentia & religio, qui cùm videret S. Benignum Martyrem Divionenſem *in magno ſarcophago* conditum fuiſſe; putabat cum aliis, *ibi aliquem poſitum fuiſſe gentilem.* Eò tamen ruſtici convenientes, *vota diſſolvebant,* & multa beneficia impetrabant. His *nullo modo credebat* Gregorius, *ſed magìs ne ibidem adorarent, fortiter teſtabatur:* donec tandem veritatis revelatione factus eſt certior; & à quibuſdam in Italiam abeuntibus *hiſtoriam adlatam beatus Confeſſor accepit.* Lege factum, quod in eadem urbe accidit, à nobis relatum in ſuperioris tomi pag. 339. Huc ſpectat, quod de S. Martiale Lemovicenſium Apoſtolo memoriæ proditum eſt in Concilio Lemovicenſi anni M. XXXI., nempe Anglos quoſdam, cùm S. Martialem in Litaniis, & Martyrologiis cœnobii Cantuarienſis Apoſtoli titulo donatum animadvertiſſent, non reperto libro de ejus actis, hac de re apud Patrem Monaſterii expoſtulaſſe, nempe quòd Martialem diceret Apoſtolum, cùm ejus acta penes ſe non haberet. Magna verò diſcretione prædita eſt Gregorii Magni reſponſio ad Auguſtinum Anglorum Apoſtolum, quam hoc loco adſcribere juvat. Petierat Auguſtinus, ut reliquiæ S. Sixti Martyris ſibi tranſmitterentur, quæ in quadam Eccleſia recondi poſſent, ubi corpus cujuſdam S. Sixti, non ſatis ſibi noti, aſſervari dicebatur. Reſpondit in hunc modum Gregorius poſt interrogationem IX. *Fecimus quod petiſti quatenus populus qui in loco quodam S. Sixti Martyris corpus dixerunt venerari (quod tuæ fraternitati nec verum, nec veraciter ſanctum videtur) certa ſanctiſſimi & probatiſſimi Martyris beneficia ſuſcipiens colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur, quòd ſi corpus, quod à populo cujuſdam Martyris eſſe creditur, nullis illic miraculis coruſcat; & neque aliqui de antiquioribus exſiſtunt, qui ſe à parentibus paſſionis ejus ordinem audiſſe fateantur: ita reliquiæ quas petiſti ſeorſim condendæ ſunt, ut locus in quo præfatum corpus jacet, modis omnibus obſtruatur, nec permittatur populus certum deſerere & incertum venerari.* Utinam hanc religionem, & prudentiam Epiſcopi in ſuis Parochiis ſemper obſervaſſent. Præclara eſt hanc in rem Concilii Carthaginenſis conſtitutio apud Dionyſium Exiguum in cap. 8. *Item placuit, ut altaria, quæ paſſim per agros & vias, tamquam memoriæ Martyrum, conſtituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ Martyrum conditæ probantur; ab Epiſcopis, qui eiſdem locis præſunt, ſi fieri poteſt, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non ſinitur; plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequententent: ut qui rectè ſapiunt, nulla ibi ſuperſtitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, niſi ubi corpus aut aliquæ reliquiæ ſunt, aut origo alicujus habitationis, vel poſſeſſionis, vel paſſionis, fideliſſima origine traditur. Nam quæ per ſomnia & per inanes quaſi revelationes quorumlibet hominum ubicumque conſtituuntur altaria, omni modo reprobentur.* Adde Concilii Eliberitani can. 60.

Greg. Turon. lib. 1. de glor. mart. cap. 64.

V. Acta S. Gerardi Abb. Bronienſ. hoc ſæculo p. 261.

ibid. cap. 51.

Gregor. M. lib. 12. epiſt. 31.

XCVI Ex illis denique, qui *innocenter* occiſi ſunt, quoſdam *non humana conjectura, ſed divina ratio martyres conſecravit*, ut loquitur Willelmus Malmeſburienſis. Hos inter meritò cenſendi ſunt Leodegarius Æduenſis, & Thomas Cantuarienſis Pontifices, aliique nonnulli. At meritò exploſum eſt ab Eccleſia orientali Nicephori Phocæ decretum, quo ſancierat, ut milites, qui in bello occubuiſſent, eodem honore afficerentur ac martyres, teſtante Curopalate, & poſt eum Balſamone. Sic quoſdam *irruentibus latrunculis cæſos, in Martyres credula conſecravit antiquitas*: cujus rei multa exempla ſuppetunt. Præclarè ad hunc locum Optatus Milevitanus in lib. 3. *Quare debetis intendere, ne temerarium ſit eos martyres appellare, qui Chriſtianorum nullum ſenſerint bellum*.

Willelm. Malm. lib. 2. de Reg. c. 13. fol. 49.

Idem lib. 2. de Pontif. c. 5. fol. 115. Sæc. 4. Bened. tom. 2 p. 512. & ſeq.

XCVII Ut Martyribus, ſic etiam Confeſſoribus honos publico cultu delatus ab Eccleſia eſt. Id fieri cœptum ſæculo quarto, quo tempore S. Antonius ſepulturam ſuam ignoto loco parari juſſit, *ne Pergamius, qui in iis locis ditiſſimus erat, martyrium*, id eſt ædiculam ſacram, ſuper tumulum ſuum *fabricaret*. Ex quo intelligitur eum ritum jam occœpiſſe. Hilarion ejus diſcipulus, dum in Cypro verſaretur, ait Sozomenus, fortè obiit mortem: à cujus inſulæ indigenis tumulo conditus eſt, ac magno in honore ac veneratione habitus. „ Poſteà verò Heſichas ipſius diſcipulus reliquias illius „ clam abreptas deportavit in Palæſtinam, inque ſuo Monaſterio ſepeli„ vit: quo ex tempore dies feſtus maximâ hominum frequentiâ & ſum„ mo ſplendore quotannis ab indigenis celebratus eſt. Addit Sozomenus, „ Palæſtinis id in more poſitum fuiſſe, bonos ac pios viros, qui apud „ ipſos vixerint, eo honoris genere afficere; quod quidem ergà Aurilium, „ Anthedonium, Alexionem, & Alaphionem monachos, qui exemplis & „ verbis ſuis gentem illam ad Chriſtianam Religionem adduxerant, decla„ raverint. Sub idem tempus Nilammon perfectæ vitæ monachus, cùm à „ Theopilo Alexandrino Gerarum Epiſcopatum ſuſcipere cogeretur, im„ petratis unius diei induciis, in oratione ſpiritum Deo reddidit: cujus „ corpus involutum, ait Socrates, quibus oportebat, publicâ ſepulturâ di„ gnati ſunt, ac templum ſuper illius ſepulcrum (quod *martyrium* Hie„ ronymus in vita S. Hilarionis appellat) indigenæ conſtruxerunt, & ma„ gna cum ſollemnitate adhuc diem mortis ejus celebrant. Hæc quidem „ ſæculo IV., at inſequenti magnopere auctus eſt Confeſſorum cultus, „ auctore Theodorito, apud quem Marcianus, cui multi Oratoria variis „ in locis ædificarunt; Theodoſius Antiochenus itidem monachus, in æde „ ſanctorum Martyrum depoſitus, eâdemque ipsâ, qua divinus ac beatus „ Aphraates, arcâ conditus; Macedonius etiam & Maro monachi piiſſimi „ conſimili honore affecti ſunt „. Ita res in Oriente ſe habebant, dum Occidentales Martinum & Hilarium Epiſcopos, alioſque præcipuæ ſanctitatis Confeſſores venerabantur. In Africana tamen Eccleſia paucis admodùm Confeſſoribus is honos tribuebatur ſæculo quinto, ut colligitur ex Calendario Carthaginenſis Eccleſiæ, quod in tertio Analectorum tomo vulgatum eſt. In Miſſali Mozarabum oblatio in Miſſa fiebat pro *ſpiritibus pauſantium* Confeſſorum, paullò ſeciùs quàm pro Martyribus, quorum commemoratio fiebat. Eodem tamen modo ante annos octingentos Confeſſores quidam inſigniores, Martinus, Auguſtinus, Gregorius, Benedictus, & alii ſimiles celebrabantur: ſed poſteà ſolis Martyribus hic honor relictus eſt, tametſi defunctis ſua etiam ſervata commemoratio. Verùm apud Auguſtinum, *Notum eſt, quo loco Martyres, & quo defunctæ Sanctimoniales*

Hieron. in vita S. Hilarion.

Sozom. lib. 3. cap. 13.

Socrat. lib. 8. cap. 19.

Hiſt. relig. cap. 3. cap. 10. cap. 13. ibid.

Auguſt. de virgin. c. 45.

ad

ad altaris ſacramenta recitentur, nempe *eo loco recitantur ad altare Dei*, ut alibi dicit, *ubi non pro ipſis oratur, ſicut pro ceteris defunctis*, alia enim erat diptycha Sanctorum, alia Fidelium defunctorum, alia Vivorum. Lege Cypriani epiſtolam 34. & Dionyſii librum de cæleſti Hierarchia cap. 3. Meritò itaque in Synodo Atrebatenſi damnati ſunt quidam hæretici, aſſerentes, ſolis Apoſtolis & Martyribus venerationem ab Eccleſia impendendam; etſi enim Confeſſores *non ſenſerint gladium*, tamen per vitæ meritum Deo digno martyrio non privantur: quia martyrium non ſolùm effuſione ſanguinis, ſed abſtinentiâ peccatorum perficitur; & ipſi gloriâ Martyrum non carent; quia & voto & virtute & potuerunt eſſe Martyres, & voluerunt. *Idem ſerm. 17. de verb. Apoſt.* *Spicil. t. 13. pag. 47.*

Hunc honorem ſive Martyribus, ſive Confeſſoribus tribuere, Epiſcoporum erat (ut Bellarminus ipſe agnoſcit) in ſua cujuſque Eccleſia. Id verò fiebat tum communi populi conſenſu, tum erectione altaris vel oratorii ſuper eorum tumulum, tum denique corporum elevatione. De oratoriorum erectione perſpicua jam loca retulimus ex Socrate, Sozomeno, & Theodorito: quibus fidem facit Ammianus Marcellinus, tametſi profanus. *Dilaniata*, inquit, *cadavera peremtorum camelis impoſita vexit ad litus* gentilium multitudo, *iiſdemque ſubdito igne crematis, cineres projecit in mare*, nempe Dracontii & Diodori, *id metuens, ut clamabat, ne collectis ſupremis ædes eis conſtruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulſi, pertulêre cruciabiles pœnas adusque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi; & nunc martyres appellantur*. Hinc apud eumdem auctorem Baſilicæ Chriſtianorum a Gentilibus *ſepulcra* dicta ſunt. Atque ob eam fortaſſe rationem cautum eſt, ne iis in locis, in quibus dubium eſſet aliquos non ſanctos fuiſſe ſepultos, oratoria conſtruerentur, ne videlicet inter Sanctos ignoti ejuſmodi homines colerentur, & Gregorius M. permittit S. Agathæ reliquias in Eccleſia quadam collocari, *dummodò nullum corpus ibi conſtet humatum*. Leo Marſicanus in Chronico Caſinenſi teſtis eſt, oratorium fuiſſe conſtructum *ſupra corpus Landenolfi Principis*, qui innocens trucidatus fuerat, & miraculis coruſcare dicebatur. At verò cùm in una eademque Eccleſia diverſa Sanctorum corpora humata eſſent, ſingula ſingulis erecta ſunt altaria, ut ſuus cuique honor competeret. Tredecim in una Eccleſia erant Gregorii M. ætate. Denique falſo illi martyri apud Severum Sulpicium in vita S. Martini, *altare à ſuperioribus Epiſcopis conſtitutum habebatur*, quod S. Mayolo Abbati Cluniacenſi paullò poſt ejus mortem, atque S. Romualdo *poſt quinquennium ab ejus obitu* conceſſum eſt, teſtante Petro Damiani. Ritum deſcribit Prudentius de S. Vincentio ita canens: *Ammianus lib. 22. cap. 11* *Ibid.* *Gregor. M. lib. 2. epiſt. 9. Ind. 10.* *Id. lib. 1. epiſt. 52.* *Chron. Caſin. lib. 2. cap. 57.* *Greg. M. lib. 5. epiſt. 50*

Sed mox ſubactis hoſtibus
Jam pace cunctis reddita;
Altar quietem debitam
Præſtat beatis oſſibus.
Subjecta nam ſacrario,
Imamque ad aram condita,
Cæleſtis auram muneris
Perfuſa ſubtus hauriunt.

Ejuſmodi altarium ſeu oratoriorum erectionem conſequebatur feſtivitas in honorem Sanctorum ab Epiſcopis inſtituta, de quibus Tertullianus in libro de Corona militis cap. 3., Cyprianus in epiſt. 34. & 37., Euſebius in lib. 4. cap. 14., & alii. Confer obſervationes hac de re noſtras in Præfatione ſæculi 2. ubi Martyres in cœmeteriis, priuſquàm oratoria condere liceret, ſepultos & cultos fuiſſe demonſtratur. Ibidem etiam animadvertere licet Sanctorum tu- *Præf. ſæc. 2. num. 44. & ſeq.*

mulos, ædiculis ſuperſtructis, quas *ciboria*, *fredas*, & *repas* appellabant: quo *Brower. Sidera Germ. tom. 2. p. 78.* in genere inſignis fuit Epiphanii Ticinenſis Epiſcopi tumulus, à vetuſto auctore deſcriptus in hunc modum. *Primò ſancti Patris ſepulcrum ſollerti diligentiâ uſquequaque perluſtrantes, vident quòd hypogeo ſpecu ad quinque pedes ſarcophagus, ut pòſt claruit, infoſſus, deſuper marmore fulciebatur, quadrato inſuper adhuc muro exſtructo. Columna quoque nihilominùs marmorea, altaris vice ejus honori dicata ſimul & nomini, caput versùs ſtabat erecta, baſis parte ſarcophagum occupans, ut geminam præſtaret gratiam, decorem ſcilicet, & munimen.* Ita ſancti Epiphanii ſepulcrum ſæculo X. ſe habebat Ticini, quo tempore ejus corpus Hildenesheimum tranſlatum memoratur, Ottone M. imperante.

XCIX Ad elevationem corporum quod attinet, non tam antiqua eſt ejus inſtitutio ad canonizationem, quin & ritus diverſus. Sanctorum tumulos ornari primùm mos erat. Cùm verò ad elevationes ventum eſt, non in ſummum locum, ſed ſuper pavimentum erecti ſunt loculi Sanctorum. Id de ſanctis Agricola & Vitale apud Bononiam Italiæ urbem crucifixis tradit Gregorius Turonenſis Epiſcopus, *quorum ſepulcra ſuper terram ſunt* collocata. Ita etiam Lindisfarnenſes corpus S. Cuthberti Epiſcopi è tumulo efferre volentes, rem ad Eadbertum antiſtitem referunt, iſque annuit eo pacto, ut ſacra ejus oſſa *in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, ſed ſupra pavimentum dignæ venerationis gratiâ locarent*, teſte Beda. *Beda lib. 4. cap. 30.* Huc ſpectant quæ ad vitam S. Othmari adnotavimus, ſed maximè in Præfatione ſæculi 3. ubi hoc argumentum fusè *Sac. 3. part. 2. pag. 161.* tractatum eſt. Aliorum corpora extra Eccleſiam ſepulta, novis induta veſtibus in Eccleſiam inferebant, & novo tumulo ad eum modum recondebant, *Beda lib. 4. cap. 19.* ut de ſancta Ethildrita idem auctor memorat. Alia exempla retulimus aliàs. Tranſlationibus de loco in locum, ne causâ nundinationis id fieri contingeret, occurrit Carolus Magnus, condito Capitulari ad annum DCCCI. de Sanctis noviter inventis, *ut niſi Epiſcopo probante* minimè colerentur, *ſalva de hoc & de omnibus Eccleſiis canonica auctoritate*. Et Concilium Moguntinum anni DCCC. XIII. in canone 51. *Deinceps verò corpora Sanctorum de loco ad locum nullus præſumat transferre ſinè conſilio Principis, vel Epiſcoporum & ſanctæ Synodi licentia*. Id obſervatum in tranſlatione corporis S. Hucberti, ex urbe *Sac. 4. parte 1. pag. 629.* Leodico in Monaſterium Andaginenſe tranſlati, Adalbaldi Colonienſis Archiepiſcopi permiſſu, annuente Ludovico Auguſto, qui rem ad Patres Aquiſgrani tunc congregatos retulit. Hæc anno DCCC. XXV. contigêre. Ante biennium S. Urſmari Abbatis Laubienſis *elevatio facta eſt juſſu & permiſſu ejus, qui* *Spicil. tom. 6. pag. 554.* *tum erat Cameracenſis Epiſcopus*, ſcilicet Halitgarii; *expletaque elevatione, diem illum feſtivum duxêre*, ait Folgicinus in Chronico Laubienſi, *& poſteris celebrem eſſe ſanxêre*. Eodem ferè tempore, id eſt anno DCCC. XXVIII., *conſulto Stephano reverentiſſimo Tarvenenſis Eccleſiæ Epiſcopo*, elatum eſt corpus *Sac. 4. par. 1. pag. 629.* S. Folquini ejuſdem ſedis Antiſtitis; *elevatiſque ſancti corporis membris, in loco tumuli altare conſtructo, diem illam omnibus cantibus & gaudiis duxêre feſti-* *Sac. 3. par. 2. pag. 164.* *vam*. Et anno DCCC. LXV. S. Othmari Abbatis elevatio, annuente Salomone Epiſcopo Conſtantienſi & Synodo, facta eſt. Denique ſub annum *Balderic. lib. 1. cap. 35.* CM. L. referente Balderico in Chronico Cameracenſi, cùm Hadulfi Epiſcopi ſanctitas multis portentis oſtenſa eſſet, ædituus Engramno Epiſcopo rem propalavit, *qui teſtem idoneum animadvertens, ſanctum corpus levavit, & verbo facto ad populum beati Hadulfi ſollemnia in numero Sanctorum notificavit*.

C Ab eo tempore Romani Pontificis auctoritas ad religioſa ejuſmodi facta requiri cœpit à nonnullis: ſed ita tamen, ut Epiſcopi, præſertim metropolitani, aliis in locis antiquam hac in re facultatem retinerent. Scio Bellarminum

minum & alios id altiùs referre, nempe ad Pontificatum Leonis III., qui S. Svidbertum Epiſcopum regnante Carolo Magno Sanctorum catalogo adſcripſiſſe fertur. Editæ ſunt apud Surium litteræ tum Rixfridi Trajectenſis ad Rhenum Epiſcopi ad Ludgerum Monaſterienſem, petentis, *ut modum & ordinem elevationis & canonizationis* iſtius ſcriptis mandaret: tum ipſius Ludgeri id ipſum exſequentis. Verùm has litteras ficticias eſſe demonſtravimus in Sæculo 3. Non majoris momenti eſſe videtur ſancti Albani Martyris canonizatio, quæ ab Hadriano Papa anno DCC. XCIV. per Offam Merciorum Regem obtenta dicitur apud Spelmannum: tum quia longè ante iſtud tempus Albanus pro ſancto Martyre habebatur, teſte Beda: tum quia hæc narratio nullo legitimo innititur teſtimonio, immo (ut quidem videtur) falſo. Nam in libro de vita Offæ ſecundi apud Matthæum Pariſium, Offa dicitur conveniſſe Pontificem, non ad S. Albanum inter Sanctos referendum; ſed *ad canonizandum & privilegiandum* ejus Monaſterium *auctoritate Romani* Pontificis. Vero propiùs accedit id, quod Ekkehardus de beato Othmaro Abbate ſcribit, eum *auctoritate Romani Pontificis in ſanctum levatum* fuiſſe. Quamquam hunc auctorem habita ratione ſui temporis, nimirum ſæculi XI., quo Romani Pontificis ſuffragium in levandis Sanctorum corporibus requiri ſolebat, locutum fuiſſe indè colligitur, quòd Iſo Monachus, hujus elevationis oculatus & accuratus ſcriptor, eam à Salomone Conſtantienſi Epiſcopo factam memoret, nulla Romani Pontificis mentione facta, ut ſuo loco monuimus. Nec refero iſtuc teſtimonium Egilwardi monachi de translatione ſancti Burchardi Epiſcopi Herbipolenſis cum conſenſu Benedicti VI. & Imperatoris ab Hugone Epiſcopo facta: quoniam non ad canonizationem, ſed ad translationem propriè pertinet.

Sec.3.par.1 pag.243. — *Spelm.tom.1 Conc.p.309.* — *pag.18.col.2* — *Sec.5.par.2. pag.153.& 164.* — *ibid.pag.717*

Primum itaque indubitatæ fidei monumentum de ſollemni per Romanum Pontificem canonizatione invenimus diploma Johannis XV., qui in frequenti Epiſcoporum conventu, ad preces Liutolfi Epiſcopi Auguſtani, Udalricum ejuſdem Eccleſiæ Epiſcopum in Sanctorum Album retulit anno DCCCC. XCV. Has Johannis litteras damus integras in fine vitæ ſancti Udalrici: ſed fragmentum huc adducere juvat ad probandam canonizationis formam. *Cùm conventus eſſet factus in palatio Lateranenſi pridie Kalendas Februarias, reſidente Johanne ſanctiſſimo Papa cum Epiſcopis & Presbyteris, adſtantibus diaconibus & cuncto clero, ſurgens reverentiſſimus Liutolfus Auguſtæ Epiſcopus inquit. Domine ſanctiſſime Præſul, ſi vobis placet, & omnibus Epiſcopis & Presbyteris hic reſidentibus, libellus quem præ manibus habeo, coram vobis legatur de vita & miraculis venerabilis Udalrici, ſanctæ Eccleſiæ dudum Epiſcopi, & quid libitum fuerit vobis decernatur.* Iis prælectis ſanxit Pontifex, *quatenus memoria Udalrici jam præfati venerabilis Epiſcopi, divino cultui dicata exſiſtat, & in laudibus Dei diutiſſimè perſolvendis ſemper valeat proficere.* Id verò à Liutolfo ea ratione factum exiſtimamus, ut ſancti Udalrici cultus, quem ipſe in ſola Auguſtenſi Eccleſia inſtituere poterat, latiùs propagaretur auctoritate Romani Pontificis: quod alii poſteà in religionem verterunt.

In Gallia quidem Richardus Corbeïæ Abbas, *miſſis ad Johannem XX. legatis*, ut ſcribit Gerardus, Adalhardi Abbatis elevationem fieri impetravit anno M.LXXIII. In Alamannia verò Nortbertus Abbas ad Sanctum Gallum, *adminiculante Henrico Imperatore & conjuge ejus Agnete, hoc obtinuit apud dominum Apoſtolicum, Clementem ſecundum, recitatâ vitâ beatæ Wiboradæ ejuſque miraculis, de tamdiu neglecta re ab ipſo Papa redargutus, quatenus ipſam, præeunte Theoderico Conſtantienſi Epiſcopo, canonizaret; & pro ſancta haberi pracipe-*

rit

ret, & anniverſarium ipſius diei ſollemnizandum inſtitueret, ut ſcribit Burchar-
dus monachus in cap. 6. Sub hæc Leo IX. anno M. LIII. Gerardum Tulli Leu-
corum Epiſcopum, Sanctis adnumerari præcepit *annuente ac laudante Synodo
Lateranenſi*, decernens, ut ex hoc ſanctus haberetur, colereturque IX. Kalen-
das Maïas tam Tulli Leucorum, quàm ubique terrarum, ſicut ceteri San-
cti. Litteras Pontificias habes ad calcem hujus libri. Wolfgangum item Ra-
tiſponenſem Antiſtitem eodem honore decoravit idem Pontifex; cujus item
Sæc. 3. par. 1. permiſſu elevatum eſt corpus ſancti Bertini, tametſi inter Sanctos jam hono-
pag. 147. rati, ut in Sæculo III. Benedictino legitur.

CI Succeſſit canonizatio Petri Anagnienſis Epiſcopi per Paſchalem II., qui
compertis ejus piè factis atque miraculis per Brunonem Signienſem Epiſco-
Baron. ad pum, ejuſdem *natalem tertio nonas Auguſti ſanctorum catalogo congruè celebrem*
ann. 1105. recoli mandavit anno M. CV. Poſt quindecim annos Udalricus Conſtantien-
ſis Epiſcopus vitam cum miraculis ſancti Conradi ejuſdem Sedis Epiſcopi lit-
teris mandavit, præmiſsâ epiſtolâ ad Calliſtum II. in qua dicit, *ſe pro ejuſdem
Conradi gloria, ut moris eſt Eccleſiarum, canonizanda*, Sedem Apoſtolicam cre-
bris interpellaſſe literis, idque tandem reſponſi accepiſſe: *Vitam ejus in Con-
cilio Generali recitandam & comprobandam: teſtes inſuper ſignorum, quæ per eum
fiebant ſeu facta ſunt, adhibendos*; quod ipſe hoc libro præſtiterit. Ubi obſer-
vandum quod dicit de more jam recepto conſulendi Sedem Apoſtolicam ſu-
per Sanctorum canonizatione; & de examine quod hac de re in Conciliis Ge-
neralibus fieri deberet: quod totidem verbis repetit Eugenius III. infrà. Po-
Bolland. t. 1. ſteà Innocentius II. anno MC. XXXIV. Hugonem Gratianopolitanum *cognitâ*
April. p. 35. *vitâ ejus, & auditis quæ* per eum *fiebant miraculis, Archiepiſcoporum, Epiſcopo-
rum, & Cardinalium, atque aliorum communicato conſilio, ipſum inter ſanctos,
& electos honorari præcepit, & diem aſſumtionis ejus ſollemniter celebrari*. Idem
Sæc. 3. Be- Pontifex *auditâ vitâ laudabili beati Sturmii Abbatis Fuldenſis, cognitis etiam ex*
ned. parte 2. *parte miraculis* ejus, *atteſtatione Epiſcoporum, qui de partibus Teutonicis advene-*
pag. 285. *rant, in plenaria Synodo apud Lateranum congregata, communicato Conſilio Pa-
triarcharum, Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, atque Abbatum, eumdem beatum
virum inter ſanctos & electos honorari præcepit, & diem depoſitionis ejus cum
gaudio ſollemniter celebrari* anno MC.XXXIX. De Henrico I. Imperatore exſtant
Gretſer. de apud Gretſerum Eugenii III. litteræ, qui Canonicorum Bambergenſium pe-
Divis Bam- titionibus (*tametſi hujuſmodi petitio, niſi in generalibus Conciliis admitti non ſo-*
berg. pag. 63. *leret*) *auctoritate tamen S. R. E. acquieſcens, Archiepiſcoporum & Epiſcoporum,
qui præſentes aderant communicato Conſilio*, Henrici *memoriam inter ſanctos de
cetero fieri, & anniverſarium ipſius diem ſollemniter celebrari conſtituit* anno MC.
LII. Hæ ſunt inſigniores canonizationes à Romanis Pontificibus factæ ante
Alexandrum III., qui earum poteſtatem ſibi ſuiſque ſucceſſoribus reſervavit
primus, & poſt eum Innocentius III., quo ex tempore ab Epiſcopis nulla
celebrata legitur.

CII Per illud autem intervallum temporis, nempe à ſæculo X., quo Pontifi-
ces Romani ſuam in Sanctis canonizandis auctoritatem interpoſuêre, ad Ale-
xandrum III., nihilominùs Metropolitani antiquum morem quodammodo re-
tinuerunt, tum annuendo ſimul cum Papa Sanctorum elevationi & canoniza-
tioni, tum etiam ſola ſua auctoritate utrumque pro ſua Eccleſia præſtando.
Sæc. 3. par. 1. Unde invento corpore ſancti Bertini, cùm Bovo Abbas Sithienſis, conſulto
pag. 154. proprio Epiſcopo, de hac inventione & de ſcribendo ſuper ea libello certio-
rem feciſſet Widonem Remenſem Antiſtitem, is mandavit, ut cùm hæc de-
ibid. p. 163. ſcripta eſſent, ſibi referrentur; iiſque relatis præcepit, ut ſancti Bertini cor-

pus

Digitized by Google

pus levaretur, uti Leo IX. annuerat. Idem contigiſſe puto erga ſanctum Angilbertum, cujus vita & miracula ab Anſchero Abbate ad Radulfum Remorum Antiſtitem directa ſunt. Quid actum ſit in elevatione corporis ſancti Guiberti fundatoris Gemblacenſis, docet relatio à nobis edita ſuo loco. Nempe anno M. XCIX. Sigebertus monachus, obtenta Abbatis ſui facultate, rem ad Otbertum Leodicenſem Epiſcopum refert. Deinde *ab Henrico Archidiacono cauſa defertur Frederico Colonienſium Archiepiſcopo*, qui *in Synodo Generali* negotio diſcuſſo, tandem poſtulatis annuit, ubi *Synodi Generalis* nomine intelligitur conventus præcipuorum Eccleſiæ Colonienſis Sacerdotum, aut ejus Suffraganeorum. Inſignes verò præ ceteris ſunt litteræ Hugonis Archiepiſcopi Rotomagenſis de elevatione ſancti Gualterii Abbatis Pontiſarenſis anno MC. LIII. data, in quibus Archiepiſcopus commemorat; *invitantibus, immo & cogentibus miraculis, miſſa ſuper hoc legatione & aſſenſu magnifici Remorum Archiepiſcopi Samſonis, & aliquorum Galliæ Pontificum*, Theobaldo Pariſienſi ejuſque æquivoco Silvanectenſi præſentibus, ſancti Gualteri reliquias à ſe levatas & translatas fuiſſe, conceſſis inſuper indulgentiis in eorum gratiam, *quò ipſius beati Gualterii beneficia implorarent*. Appoſitè ad hunc locum Gerardus Epiſcopus Cameracenſis in Synodo Atrebatenſi ad annum M.XXV. cap. II. ubi relato S. Martini facto in falſum martyrem, hæc ſubdit: *In talibus igitur locis, ſi quid huic ſimile evenerit, de quo majorum memoria nihil certum ferat, interdicant ſanctificationes, ne ritu* (ſic legendus hic locus mendoſus in editis) *gentilium fana idolorum antiquitus conſtructa pro ſacris venerentur; neve ſepultis temere divina ſolvantur, niſi per provincialem Epiſcopum vita ſepulti examinetur, ſi ſecundùm Evangelium Chriſti fuit.*

Sæc. 4. par. 1. pag. 123. & 130.
Hoc Sæc. pag. 311.

Itaque à ſæculo X. inquiſitio de Piorum meritis & miraculis facta eſt CV
tum per Romanos Pontifices, tum per Epiſcopos & Archiepiſcopos: & viſis ſcriptis datum Diploma Pontificium vel Epiſcopale ad eorum ſanctitatem ſollemni modo declarandam. Jam verò Alexander III. id tanquam unam ex majoribus cauſis ad Romanum Pontificem pertinere edixit. Is pios complures vitâ functos hoc honoris titulo affecit. Eduardum Angliæ Regem anno MC. LXI., itemque Theobaldum Eremitam Vicentinum; Thomam Cantuarienſem Archiepiſcopum anno MC.LXXII., & poſt biennium Bernardum Abbatem Claræyallenſem, qui primus Ciſtercienſium ſollemni hoc more in Sanctorum Album relatus eſt.

Ab eo tempore certi ritus ad eam celebritatem adhibiti ſunt: quorum CVI
ſpecimen in canonizatione Bernwardi Epiſcopi Hildeneſheimenſis legere licet. Alia formula recentior exſtat apud Spelmannum in tomo 2. Angliæ Conciliorum. Varias varii poſteà tradiderunt auctores, Jacobus Caſtellanus, Angelus Rocca, & alii, quos omnes uno volumine majori Carolus Felix de Matta ſuo modo complexus eſt anno MDC.LXXVIII. Graviſſimè Gregorius IX. in Bulla pro canonizatione S. Antonii de Padua. *Ad hoc ut ſanctus habeatur apud homines in Eccleſia militante, duo ſunt neceſſaria, virtus morum & veritas ſignorum, merita videlicet & miracula, ut hæc & illa ſibi invicem conteſtentur: cùm nec merita ſinè miraculis, nec miracula ſinè meritis plenè ſufficiant ad perhibendum inter homines teſtimonium ſanctitatis.* Sed hæc præter noſtrum inſtitutum: ad indulgentias, quæ Sanctorum canonizationi non rarò conjunctæ ſunt, veniamus.

Brower. Sidera Germ. p. 57. & ſeqq. Spelm. t. 2. Conc. p. 713. & apud Jacob. de Graſſiis deciſ. aur. parte 2. l. 2. cap. 13.

Indulgentiarum triplex quaſi gradus conſiderari poteſt: unus tempore CVII
Apoſtolorum, qualis fuit relaxatio ab excommunicatione inceſto illi Corinthio inflicta per Apoſtolum Paulum: ſecundus tempore Martyrum, cùm ad

co-

eorum preces publica quibuſdam pænitentia remittebatur : tertius ſub defe-
ctum pænitentiæ publicæ, quæ ſæculo IX. non parùm minui cœpit. Ab eo
tempore datæ ſunt ad remiſſionem pœnæ peccatis impoſitæ, aut debitæ, quæ-
dam indulgentiæ, aliæ aliis ampliores. Vigebat tamen per ea tempora pœ-
nitentiæ publicæ uſus : ſed ea redimi vel Miſſis aliiſque Suffragiis, vel elee-
moſynis, vel ſacris peregrinationibus, aut piis operibus poterat. Patribus
Concilii Cloveshovienſis anno DCC. XLVII. viſa eſt nova pœnitentiæ per
eleemoſynam redemtio, *nova adinventio, periculoſa conſuetudo*. Quapropter *non
ſit*, inquiunt, *eleemoſyna porrecta ad minuendam vel mutandam ſatisfactionem
per jejunium & reliqua expiationis opera, à Sacerdote Dei pro ſuis criminibus jure
canonico indictam : ſed magìs ad augmentandam emendationem ſuam, ut eò citiùs
placetur divinæ indignationis ira, quam ſuis provocavit ſibi propriis meritis*. To-
tum hoc capitulum, ſcilicet 26. integrum eſſet referendum, niſi brevitati ſtu-
deremus.

CVIII Prævaluit tamen paullatim ejuſmodi redemtio pœnitentiæ : ſed poſteà
compendioſior viſa eſt Indulgentiarum via. Iſtæ Mortuis primùm conceſſæ vi-
Epiſt. 50. dentur. Nam Johannes Papa VIII. Indulgentiam his qui in bello contra pa-
ganos anno DCCC. LXXVIII. occubuerant, vel in futurum occumberent,
conceſſit; eamdemque gratiam à Johanne IX. petierunt Boiariæ Epiſcopi pro
Metrop. Sa- Arnulfo Imperatore mortuo, cujus animam ipſius auctoritatis poteſtate ab-
lisb. tom. 1. ſolvi poſtularunt. At Vivis Salomon Conſtantienſis Epiſcopus in Cœna Do-
pag. 47. mini *indulgentiam dediſſe* perhibetur apud Ekkehardum; id eſt abſolutionem,
Goldaſt p. 47 quæ in cœna Domini quotannis ab Epiſcopo impertiri ſolebat.

CIX Sed alia Indulgentiarum notio, cùm peccatorum pœna vel partim, vel
omnino remittitur; unde indulgentiæ plenariæ, vel ad certum tempus defi-
nitæ. Sergius II. *indulgentiam trium annorum, & trium quadragenarum* omni-
bus, qui Eccleſiam ſanctorum Silveſtri & Martini viſitaſſent, conceſſiſſe tra-
ditur. Sed vereor ut explorata ſit hac de re auctoritas, quam ex marmorea
tabula Baronius deſcripſit ad annum DCCC. XLVII. Indulgentias quidem ſe-
quenti ſæculo legimus, ſed non hoc modo definitas. Certior eſt illa, quam
Salomon Conſtantienſis Epiſcopus à Papa accepit. Ille ob procuratam trium
Ekkehard. adverſariorum ſuorum necem Romam petiit, *veniam* petiturus. A Papa *verò*
cap. 1. p. 45. *benignè ſuſceptus, cùm ibi ſupplicans aliquamdiu moraretur, indulgentiam ſibi ab
eo plorans petiit. Tandem ab Apoſtolico indulgentiam adeptus* domum revertitur.
S. Udalrici Eamdem gratiam Udalricus Auguſtenſis Epiſcopus accepiſſe memoratur apud
vita n. 61. Gerardum. Is quippe Romam ultimò profectus, *votorum antea ibi diſpoſito-
rum promiſſionibus devotiſſimè expletis, & graviſſimorum emolumentorum & in-
dulgentiarum donis acceptis reverſus eſt*. Ita indefinitè tunc temporis Indulgen-
tiæ concedebantur, ſequenti ſæculo ad certum tempus, vel in perpetuum, &
quidem paſſim occaſione Dedicationis Eccleſiarum. Benedictus IX. anno M. XL.
indulget, ut *omnis pænitens*, qui ad limina Eccleſiæ ſancti Victoris Maſſilien-
ſis recèns dedicatæ *tritis paſſibus* venerit, eccleſiæ fores ſibi pateant, & indul-
tis *facinoribus peccaminum, omnium criminum ſqualoribus abſolutus*, liberè ad
propria lætus redeat, *eo ſcilicet tenore, ut tranſacta peccata Sacerdotibus confi-
teatur, & de reliquo emendetur*. At celebris præ ceteris & plena fuit Indulgen-
Chron. Caſin. tiarum gratia ab Alexandro II. impertita in Dedicatione Eccleſiæ Caſinenſis,
lib. 3. cap. 31. nempe tam iis, quos tunc præſentes eſſe contigerat, quàm omnibus, qui
per octo continuos dies eò conventuri eſſent *confeſſorum peccatorum abſolutione*
Spicil. to. 10. conceſſa. Urbanus II. anno M. XCVIII. Andegavos profectus eſt. *Tunc in
pag. 396.* *ſeptuageſima*, inquit Fulco Comes, *dedicata eſt* Eccleſia S. Nicolai ab ipſo
Pa-

Digitized by Google

Papa : qui *edicto* juſſit, ut *in eodem termino, quo dedicationem fecerat, Indictum publicum celebraretur unoquoque anno apud S. Nicolaum , & ſeptima pars pœnitentiarum populo convenienti ad illam celebritatem dimitteretur* . Idem factum anno MC.XX. à Caliſto II., qui dedicata Maurinianenſi prope Stampas Ec- *Cheſn. to. 4. pag. 369.*
cleſia , *annuam peccatorum remiſſionem in dedicationis anniverſario conſtituit*. Anno MC.XLVI. Eugenius III. ad ferendas locis ſacris ſuppetias Fideles animavit Indulgentiæ plenariæ beneficio , *ut omnium , de quibus corde contrito confeſſionem feciſſent, indulgentiam obtinerent*, teſte Bernardo , qui alibi eam *largiſſimam* appellat. Sæculo inſequente *pœnitentibus & confeſſis* quadraginta *Bernard. epiſt 322. n. 5 V. epiſt. 394.*
dies *de injunctis pœnitentiis* ab Innocentio III. relaxati his , qui ad S. Dionyſium, reliquias ſancti Dionyſii Corinthiorum Epiſcopi veneraturi , accederent, uti Guillelmus Nangius teſtatur. Verùm Concilium Lateranenſe anni MCC.XV. ſub eodem Innocentio Indulgentiarum frequentiam cap. 62. im- *Spicil. to. 11. pag. 501.*
probat, *quia*, inquit, *claves Eccleſiæ contemnuntur , & pœnitentialis ſatisfactio enervatur*.

Denique ex eodem auctore Bonifacius VIII. , anno M. CCC. *indultum* CX
faciens concedit plenam indulgentiam peccatorum omnium cunctis verè pœnitentibus & confeſſis, accedentibus per anni præſentis ſpatium , & per quemlibet affuturum annum centeſimum ad beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli Baſilicas urbis Romæ voto peregrinationis humiliter & devotè. Eadem indulgentia *omnibus verè pœnitentibus* conceſſa eſt ſingulis quinquagenis per Clementem ſextum anno M. CCC. L. teſtante Nangii Continuatore : quod demum ad ſingulos annos viginti quinque extenſum eſt . Plenariæ id genus Indulgentiæ poſteà conceſſæ pro felici promotione cujuſlibet Pontificis, & qualibet gravi cauſa, ſed addita ſacræ communionis conditione . Nec omittendum hoc loco quòd Clemens ſextus anno M. CCC. XLVIII. *abſolutionem à pœna & culpa ex peſte decedentibus, per ſuos Confeſſores* impertitur . Alias Clementis V. Indulgentias legeſis in Spicilegii tomo IV. *Ibid. p. 809. Spicil. to. 4. p. 285. 290. & 295.*

Epiſcopi etiam jam dudum Indulgentiarum conceſſione uſi ſunt . Inter CXI
primos Pontius Arelatenſis Antiſtes anno milleſimo, cùm Montis-majoris Eccleſiam dedicaſſet, hanc gratiam ei largiri voluit *cum ſuorum Canonicorum aſſenſu* , ut ſi aliquis in eam veniens fuerit talis , qui *per indictam ſibi pœnitentiam non introeat Eccleſiam , nec communionem ſacri corporis Chriſti aut oſculum pacis accipiat , nec capillos ſibi tondat aut radat , nec linum veſtiat , nec ſpiritales filiolos de ſancto fonte ſuſcipiat; nec feriâ ſecundâ , aut quartâ , aut ſextâ aliquid guſtet præter panem aut aquam* : (quæ ſunt pœnitentiæ publicæ ſigna) *hic talis ad jam dictam Eccleſiam ſi venerit , in die videlicet dedicationis ejus , aut ſemel in anno cum ſua vigilia , & adjutorium dederit ad opera Eccleſiæ S. Mariæ , quæ modò noviter conſtruitur in pralibato monte ; ex parte Domini noſtri Jeſu Chriſti , & ex noſtra ſit abſolutus ab ipſo die , quo ſuam vigiliam fecerit , de tertia parte majorum peccatorum , unde pœnitentiam habet acceptam uſque eo ad ipſum diem revertentis anni , vel datarum , in quo dedicatio celebrabitur pralibatæ Eccleſiæ : & habeat licentiam intrandi in totas Eccleſias per totum ipſum annum , communicandi & pacem accipiendi , & tondendi & radendi , & lini veſtiendi , & filiolos de ſacro fonte ſuſcipiendi , excepto quadrageſimali tempore & jejuniis de quatuor temporibus . Et ſi tres dies de ſeptimana ſunt ei vetati per pœnitentiam , unum reddimus ei , ut comedat & bibat quod ei Deus dederit . Et ſi duo , unum reddimus ei : & ſi unus , illum reddimus ei tali tenore , ut paſcat tres pauperes --- Denique illos , qui de minoribus peccatis ſunt confeſſi , & habent acceptam pœnitentiam , ſi venerint ad dedicationem prædictæ Eccleſiæ , aut ſemel in anno cum ſua* vigi-

vigilia, & cum adjutorio ad opera S. Mariæ; abſolvimus de una medietate acceptæ pœnitentiæ uſque ad unum annum, vel datarum, in quo dedicatio celebrabitur prædictæ Eccleſiæ. Hæc fuſiùs ex Pontii epiſtola referre viſum eſt, quòd multùm
Spicil. to. 6. pag. 477. conferant ad hoc argumentum illuſtrandum: cetera quæ ſequuntur conſulat, qui volet, in Spicileg. tom. 6.

CXII *Ibid. p. 441.* Ejuſdem ferme tenoris eſt alia epiſtola Rajambaldi Epiſcopi pro dedicatione Eccleſiæ S. Mariæ de Correno, ut *pœnitenti, qui ad eam in conſecratione* ejus advenerit, *tertiam partem pœnitentiæ* remittat Epiſcopus, & *Eccleſiam*, id eſt ejus ingreſſum, *uſque ad caput anni* ei reddat & pacem, ſimulque facultatem incidendi capillos &c. quæ ad annum M.LXV. referuntur. Hanc verò poteſtatem Rajambaldus *à S. Petro* ſe accepiſſe dicit. Paullò aliter Anſelmus Mediolanenſis Pontifex, poſt dedicationem à ſe factam Eccleſiæ ſan-
Puricel. pag. 451. cti ſepulcri, inter alia ſtatuit, ut octo diebus ante recurrentem ſollemnitatem, & octo poſteà, *eſſet pax & tregua per totum comitatum*, ut quicumque ad ipſum Domini ſepulcrum ire non potuerit, & ad iſtam Eccleſiam acceſſerit, *remiſſionem ſuorum tertiæ partis delictorum habeat*. Actum anno MC. Inſignes ſunt hac de re Hugonis Rotomagenſis Pontificis litteræ de elevatione corporis S. Gualteri Abbatis Pontiſarenſis. Ea enim occaſione *de pœnitentiis criminalium, quæ ſeptennio concluduntur, piè confitentibus & verè pœnitentibus annus integer, & reliquorum annorum pars tertia relaxatur. His verò qui annorum quatuordecim pœnitentiam ſuſceperunt, duo anni integri, & reſidui temporis pars tertia condonatur: viginti autem annorum tres anni, & reſidui temporis pars tertia. De pœnitentiis verò quadraginta annorum & ampliùs, totam medietatem remittit, & reliquorum annorum partem tertiam condonat. De parvulis verò, qui baptizati, vel ſinè baptiſmo infra ſeptem annos mortui ſunt per negligentiam parentum, pœnitentiam parentum ipſorum remittit, exceptâ ſextâ feriâ in hebdomada: in qua etiam ſi pœnitens ad Eccleſiam acceſſerit, qualem caritatem ei Preſbyter ſuus dederit, talem habeat. Si verò infirmus fuerit, aut mulier prægnans vel debilis, quæ jejunare non poſſet, dicat ſepties Pater noſter, & faciat bonum quod potuerit. Partem denique tertiam de pœnitentia minorum peccatorum remittit, ſed & oblita peccata omnino condonat*. Ex quibus omnibus intelligimus, pœnas peccantibus pro gravitate criminum ad normam veterum Canonum etiam tunc fuiſſe impoſitas, à quibus Indulgentiarum beneficio relaxatio tribuebatur.

CXIII Præter Dedicationem Eccleſiarum, & cultum quorumdam Sanctorum ſpecialem, alia fuit etiam cauſa inſtituendi Indulgentias, nimirum conſtructio Eccleſiarum. Illud verò obſervatione dignum in lib. 2. de vita S. Stepha-
Miſcel. to. 4. pag. 100. & ſeqq. ni Abbatis Obazinenſis apud Clariſſimum Baluzium, quòd cùm Abbas piiſſimus Eccleſiæ ſuæ jactis fundamentis urgeretur ab Epiſcopo, ut ad tanti operis ſupplementum, „ *ſicut ferè cunctis ædificantibus mos eſt populos commoneret* „ *litteris indulgentiarum largitate refertis*: tamen ei Vir ſanctus *numquam* „ *acquieſcere voluit*, dicens: Nos talem conſuetudinem introducere nolu- „ mus, ut populis ſcandalum, & nobis ignominiam adquiramus circumeun- „ do Eccleſias, oſtendendo beneficia, Indulgentias largiendo, quas dare non „ poterit niſi ſolus Deus „. Cùm verò idem domum novam alibi ædificare vellet, à quibuſdam compulſus eſt commonitorias ejuſmodi litteras à loci ejus Epiſcopo poſtulare, ut domui illi ædificandæ populus beneficia impertiret. Epiſcopo annuente, litteræ ſcribi cœptæ. *Cùmque ventum eſſet ad indulgentiarum locum, mandat Abbati, quantum indulgentiæ his, qui in hac fraternitate ſe mitterent, vellet adſcribi, cui ille ita remandavit. Nos, inquit,*

Do-

Domine, noſtra adhuc premunt peccata, nec poſſumus levare aliena: *Quod audiens Epiſcopus lætus erubuit*, & viri Dei factum magnopere laudavit, ut certè merebatur tantus animus, à cupiditate adeò alienus.

CXIV Quod audis poſtulaſſe Epiſcopum, *quantum Indulgentiæ* Abbas vellet litteris adſcribi : illud forſan ob id factum eſt, quòd tunc Indulgentiæ gratiam augere penes Epiſcopos ſtaret. Poſteà verò ad quadraginta dies hæc poteſtas contracta eſt ante annum M. CC. LXXXIV. Ipſo namque anno Simon Bituricenſis Archiepiſcopus Abbatiam Angliæ Diœceſis Pictavenſis viſitans, multis cruce ſignatis pro negotio Aragoniæ, *auctoritate Domini Papæ & Legati centum dies Indulgentiæ contulit, & auctoritate ſua quadraginta*. Decem tantùm indulgentiæ dies ineunte ſæculo XIV. Henricus Epiſcopus Namnetenſis iis indulget, qui remanent in Miſſa uſque ad finem ; quod Daniel ejus ſucceſſor verè pœnitentibus & confeſſis approbat, dum tamen ab elevatione Euchariſtiæ ſanctæ uſque ad elevationem calicis ſteterint genibus flexis. Adeò languens erat tunc temporis pietas, ut hoc ſtimulo indigeret! Longè ardentior erat ſæculo decimo fides ac devotio ſanctorum Antiſtitum Brunonis & Wolfgangi, qui etiam morte imminente, ſacrum Viaticum toto *corpore* in terram *proſtrato* ſuſceperunt. Sed ut ad propoſitum revertar, etſi ad quadraginta dies paſſim redactæ eſſent Epiſcoporum Indulgentiæ ; nihilominùs Johannes de Ordine Teutonicorum, Laconienſis Epiſcopus, Monaſterium Scuteranum Diœceſis Argentinenſis in Aleſatia viſitantibus relaxat *centum dies criminalium, & annum venialium*, anno M. CC. LXXXVIII. Generalis & plena eſt Indulgentia beatæ Mariæ de Portiuncula, ab erudito Baluzio edita in tomo 4. Miſcellaneorum. Ut paucis finiam, Dominicus de Aſtallis, Epiſcopus Fundanus, nulla contritionis aut confeſſionis facta mentione, quadraginta dies de injunctis pænitentiis relaxat ſingulis Fidelibus Eccleſiam beati Martini in Valle Cuſſa viſitantibus in præcipuis anni feſtis : qui ſcilicet dictam Eccleſiam, & ſignum crucis ſuper imaginem beatæ Mariæ Virginis à ſe impreſſum adierint, recitatis *Pater noſter* & *Ave Maria*. Sed de Indulgentiis ſatìs. De hac Salutatione, aliiſque in beatam Virginem piis officiis, quæ ſæculo decimo multùm crevêre, operæ pretium eſt, quædam adnotare.

Ibid. p. 211.

Jodocus Coccius de Dagobert. c. 9

Ital. Sac. to. 1. col. 772.

CXV Etſi ab ineunte Chriſti Eccleſia beatiſſimæ Virginis Mariæ cultus receptus (ut decebat) propagatuſque ſit; ſubinde tamen incrementum accepit. Neque illud inſuper habendum, quòd ex quatuor primis Conciliis unum, ſcilicet Epheſinum, ad aſſerendam ipſi Matri Dei ſuperexcellentem dignitatem coactum ſit in Eccleſia eidem nuncupata, ubi multis (ut par erat) elogiis à Patribus donata eſt. Procedente tempore ſenſim in ejus honorem varia feſta ſtatuta ſunt : at ſæculo decimo pronior in ipſam Fidelium devotio facta eſt. Tria quippe ſub id tempus inſtituta ſunt, videlicet ſabbato ejus memoria, & abſtinentia à carnibus etiam extra jejunia ; officium parvum ; & numeratæ preces, ſeu ſalutationes angelicæ ad numerum dictæ, quod *Coronam* vel *Roſarium* vocant.

CXVI Ante finem ſæculi X. extra quadrageſimam, & quatuor jejuniorum tempora, abſtinentiam à carnibus ſabbato non fuiſſe præceptam, indè liquet, quòd nullus (ſi non fallor) veterum ejus meminit. Certè eam non præſcribunt Nicolaus I. in reſponſionibus quarta & quinta ad Bulgaros, neque Eadgeri leges capp. 17. 22. neque Canones Ælfrici capp. 22. & 23. Hanc porrò anno M. inductam fuiſſe tradit Glaber Rodulfus in lib. 4. cap. 5. & quidem in gratiarum actionem Deo ob redditam abundantiam & pacem, præceptumque, *ut omnibus hebdomadibus ſanctione perpetua ſexta die abſtineretur à*

vino, & carnibus ſeptimâ, niſi fortè gravis infirmitas compelleret, aut celeberrima ſollemnitas interveniret. Hanc conſtitutionem confirmavit Gregorius Papa VII. in Concilio Romano, addita etiam exceptione *de majori feſtivitate vel infirmitate*. Tempore Petri Venerabilis *abſtinebant Dei causâ ipſi mimi vel lixæ à carnibus omni ſabbato*, ex lib. 6. epiſtola 15. Atqui tunc ſabbatum beatiſſimæ Virgini ſpeciali titulo dicatum erat. *Unde pulcher mos*, inquit Petrus Damiani, *in nonnullis Eccleſiis inolevit, ut ſpecialiter ad ejus honorem per omne ſabbatum Miſſarum celebrentur officia, niſi fortè feſtivitas, vel feria quadrageſimalis obſiſtat*. Et infrà. *Sabbatum enimverò, quod requies interpretatur, ſatis congruè beatiſſimæ Virgini dedicatur*. Nempe quòd *ſapientia in ea per humilitatis aſſumtæ myſterium velut in ſacratiſſimo lectulo requievit*. Eamdem ob cauſam Sugerius ſingulis ſabbatis peculiarem de B. Maria commemorationem inſtituit, uti ipſius Conſtitutio probat.

Petrus Damian. opuſc. 33. cap. 3. cap. 4.

Cheſn. tom. 4. pag. 546.

CXVII Eodem tempore parvum Deiparæ officium in uſu erat. Udalricus quippe Auguſtanus Epiſcopus, unum *Curſum in honore S. Mariæ genitricis Dei* quotidie recitabat. De eodem Officio intelligendus Continuator hiſtoriæ Virdunenſis in Berengario, qui ſedit principatu Ottonis Magni. Iſte Berengarius ad Eccleſiam beatæ Mariæ deſcendens aliquando, invenit clericum quemdam ſolo proſtratum, *beatæ Mariæ memoriam celebrantem*, id eſt *matutinarium beatæ Virginis curſum*, uti explicat Hugo Flaviacenſis Abbas in Chronico, ubi hunc clericum Bernerium vocat, ejuſdem Eccleſiæ Præpoſitum. De aliis duobus Clericis, qui quotidie beatiſſimæ Deiparæ officium recitabant, agit Petrus Damiani in lib. 6. epiſt. 29. Et Opuſculo 10. cap. 10. Edidit ipſe ejuſmodi Officium, vulgatum initio tomi 4. ejus operum. Urbanus II. in Concilio Claromontano ſtatuit, *ut horæ beatæ Mariæ quotidie dicerentur, Officiumque ejus diebus ſabbati fieret*, ex Gaufrido Priore Voſienſi. Adi librum, qui *Gemma animæ* inſcribitur, ſecundum; Conſuetudines Cluniacenſes; Petri Venerabilis Statutum 60., & ſequentia; Acta Cenomannenſium Epiſcoporum in Analectorum tomo 3. cap. 38., & Matthæum Pariſium in Willelmo Abbate ſancti Albani vigeſimo ſecundo: ubi beatæ Mariæ cultum & officium variè à diverſis inſtitutum invenies. Hæc enim curſim tetigiſſe ſufficiunt ad finem properanti.

Vita nu. 44.

Spicil. to. 12. pag. 263.

Labb. Biblioth. novæ tom. 2. pag. 292.

CXVIII Admonet nos hic locus agere de Salutationis Angelicæ origine & progreſſu, ac de pio illo precandi modo ad numerum compoſito, qui *Corona*, vel *Roſarium* beatæ Mariæ appellatur. Minutiora ſunt hæc, fateor, ſed tamen majoribus præferunt lucem, ut Canoni decimo Concilii Celichitenſis, anno DCCC.XVI. in Anglia celebrati, in quo *Beltidum* nomine Roſarium ſignificari Spelmannus exiſtimat, quod eruditiſſimus Cangius in dubium revocat.

CXIX Sed antequàm id expendamus, de Salutatione Angelica quædam præmittenda ſunt. Hujus duæ ſunt partes: quarum una ſalutationem ipſam, ex verbis Gabrielis Archangeli, & Elizabethæ apud Lucam relatis contextam, continet; altera precationem, qua Fideles Beatiſſimæ Virginis ſuffragia, maximè in horam mortis, petunt. Illa antiquior, hæc longè recentior eſt. Quippe ſalutatio illa auctorem habere videtur Gregorium Magnum, qui in Offertorio (ut vocamus) Dominicæ quartæ Adventûs, eam adhibuit. Scimus eamdem referri in Liturgiis Jacobi, & aliis vulgatis: ſed à poſterioribus adjectam fuiſſe, nemo jure dubitaverit. Prima ſalutationis pars, quæ Angeli eſt, ab antiquis Patribus commendatur. Integra legitur in vita

Hil-

Hildefonſi Epiſcopi Toletani ante annos ſeptingentos ex Hiſpania ſub nomine Juliani Epiſcopi allata. In vulgari apud Fideles uſu non videtur fuiſſe ante ſæculum XI. In omnibus enim ſtatutis quæ cuique, quid ſciendum aut diſcendum ſit, explicant, ſola Oratio Dominica, & Symbolum Apoſtolorum proponuntur. Eligius in homiliis ad populum ab Audoëno relatis: *Symbolum & Orationem Dominicam cum fide & devotione dicite*. Ita ferè apud Bedam in epiſtola ad Egbertum à Waræo edita, in libello Pirminii Abbatis, apud Ahitonem ſeu Attonem Baſileenſem, Theodulfum, atque Walterum in ſuis capitularibus Aurelianenſes ſæculo IX. & X. Epiſcopos: ita in ſermone Leonis Papæ IV. *Attendite ut Parochianis veſtris Symbolum Apoſtolorum, & Orationem Dominicam inſinuetis*, quæ verba repetit etiam Ratherius Veronenſis Epiſcopus in ſua Synodica. Denique non alio modo loquuntur Concilia Cloveshovienſe in Anglia can. 10. & Germanica, Francofordenſe, Moguntinum anni DCCC. XIII., & alia. Et ne quis dicat Salutationem Angelicam, quæ Orationi Dominicæ à noſtris adjungi ſolet, ipſius Orationis Dominicæ nomine latè ſumto ſignificari; occurrit liber precum Hemmæ Reginæ, Lotharii Francorum Regis conjugis, in Bibliotheca Remigiana aſſervatus; in quo Oratio Dominica & Symbolum integra abſque hac ſalutatione referuntur: uti utraque alammanicè converſa exſtant in Notkeri Balbuli Pſalterio mſ. & ex eo apud Goldaſtum. Venerabilis Beda ante Notkerum Sacerdotibus idiotis *hæc utraque, & Symbolum videlicet & Dominicam Orationem, in linguam Anglorum tranſlatam obtulit*. Id teſtatur ipſe in epiſtola ad Egbertum in qua *Fidem Catholicam, quæ Apoſtolorum Symbolo continetur, & Dominicam Orationem* Fidelium memoriæ radicitus infigi poſtulat, & ab idiotis *ſuâ linguâ dici ac ſedulò decantari*. Denique ſalutatio iſta Fratribus laïcis & illiteratis non præſcribitur in Statutis Guigonis, ſed neque in Regulis Templariorum, Carmelitarum, & Minorum, nec in Teſtamento S. Franciſci, nec demum in Ritibus Humiliatorum, teſte Johanne à Vitriaco. Et Guigo quidem *trecentas orationes Dominicas* ab eis exigit pro ſingulis defunctis cap. 43. ubi Orationis Dominicæ non ſemel, nuſquam Salutationis Angelicæ meminit.

[*V. Petr. Caniſ. lib. 3. de Beata Maria c. 10. & ſeq. Sæc. 2. Bened. pag. 521* — *Analect. t. 4.*]

Inter primos Petrus Damiani in Opuſculo 33. narrat de quodam clerico, CXX
qui quotidie eam recitabat uſque ad hæc verba, *in mulieribus*. Qui breve Deiparæ officium frequentabant, hoc invitatorio ad Pſalmum XCIV. utebantur, *Ave Maria gratiâ plena Dominus tecum*, ut ex facto cujuſdam clerici aquis Sequanæ merſo legitur in nova S. Anſelmi operum editione. Apud Ciſtercienſes, quorum ab initio magna fuit in Sanctiſſimam Virginem veneratio, Fratres converſi ejus ſalutationem recitare ſolebant, ſicut intelligitur ex libro, quod exordium magnum appellatur. Attamen uſus Ciſtercienſes eo tempore ſcripti præcipiunt fratribus omnibus, ut *dicto Completorio ſignent ſe, & dicto amen dicant orationem Pater noſter & Credo in Deum*. Quamquam Rainaldus, Clarævallenſis ſub S. Bernardo monachus, piam hanc Salutationem moriens frequentaſſe memoratur apud Herbertum cap. 1.. In inſtitutionibus verò ſæculo XIII. collectis præcipitur, *ut nullus converſus habeat librum, nec diſcat aliquid, niſi tantùm Pater noſter, & Credo in Deum, Miſerere mei Deus, & Ave Maria*.

[*cap. 3. p. 252.* — *Anſelm. op. pag. 506.* — *Exord. mag. diſt. 4. cap. 13* — *Nomaſt. Ciſt. pag. 185.* — *Inſtitution. Diſt. 14. c. 2.*]

Odo Pariſienſis Epiſcopus, Mauricii ab anno MC.XCVI. ſucceſſor, in- CXXI
ter primos Statutum edidit in ſuis conſtitutionibus communibus num. 10. *Exhortentur populum ſemper Presbyteri ad dicendam orationem Dominicam, & Credo in Deum, & ſalutationem beatæ Virginis*. Idem omnino totidem verbis anno M. CC. XLVI. præſcribitur à Decanis Eccleſiæ Rotomagenſis apud noſtrum

Po

Pomerayum. Deinceps Salutationis Angelicæ precatio ferè in legem evaſit apud omnes.

CXXII Eam horâ ignitegii ſub concubium ter recitari Johannes XXII. Indulgentiis datis ſtatuit. Admiſit hoc Decretum Synodus Senonenſis anno M. CCC. XLVI. ita enim cap. 13. *Item auctoritate dicti Concilii præcipimus, quòd obſervetur inviolabiliter ordinatio facta per ſanctæ memoriæ Johannem Papam XXII. de dicendo ter Ave Maria tempore ſeu horâ ignitegii : in qua ordinatione conceditur certa Indulgentia* &c. Addit Synodus *triginta dies* auctoritate ſua, & Suffraganeorum *viginti dies* pro iis qui tunc *Pater noſter & Ave Maria* perſolverint pro Eccleſia, Rege, ac regia familia, regnique ſtatu. Poſteà idem ritus inductus eſt ad matutinum tempus, & mediam diem. In Synodo Vaurenſi anni M. CCC. LXVIII. rectoribus & curatis Parochiarum ſub pœna excommunicationis præcipitur cap. 127., ut circa ſolis ortum *pulſari faciant unam campanam* eo modo, quo ad noctem pulſari ſolebat : & tunc iis, qui in honorem quinque vulnerum Chriſti Domini quinquies Orationem Dominicam, atque ſepties angelicam ſalutationem *genibus flexis* dixerint, *triginta dies de injunctis pænitentiis* relaxentur. Poſtea verò hic numerus ad tres Salutationes redactus eſt. In Statutis Franciſci de Puteo, Cartuſiæ majoris Prioris ab ineunte ſæculo XVI. ita legimus cap. 1. *In omnibus domibus Ordinis, quæ ſunt ſub ditione Domini Regis Franciæ, ſingulis diebus horâ meridiei ex ordinatione Apoſtolica pulſetur campana pro Ave Maria, pro pace dicti regni conſervanda, eo modo quo pulſatur hora completorii : & ſingulæ perſonæ earumdem domorum dicant tribus vicibus Ave Maria, pro quibus vice qualibet trecentos dies de Indulgentia ex indulto Apoſtolico conſequentur verè pænitentes & confeſſi*. Ex quo intelligitur, hunc morem à Gallia incœpiſſe ſub initium ſæculi XVI. Certè in Hiſtoria Monaſterii noſtri Pariſienſis, id eſt S. Germani à Pratis, apud Jacobum Brolium legitur Leonem X. Guillelmo Briçonetto Epiſcopo Meldenſis & Lutevenſis civitatum, atque ejuſdem Monaſterii Abbati conceſſiſſe, ad ſpiritualem utilitatem utriuſque Diœceſis ſuæ, & ſuburbii S. Germani indigenarum atque adventantium, ut quicumque ad pulſum campanæ in aurora, meridie, & poſt ſolis occaſum, Salutationem Angelicam ter genibus flexis recitaret, mille & quingentos indulgentiarum dies ſingulis vicibus conſequeretur.

Baluz. Conc. Narbon. pag. 383.

CXXIII An tunc temporis jam addita eſſet precatio, quæ ſalutationi ſubjuncta eſt, meritò dubitari poteſt. Et quidem ſæculo XV. nondum addita fuerat hæc appendix ſalutationis, quæ à *Sancta Maria* incipit. Urbanus IV. poſt *fructus ventris tui* addidit *Jeſus Chriſtus amen*, ut mox notabimus. Unde Johannes Cele Canonicus Regularis Windeſemenſis hæc verba dicere conſueverat, ſed addito, *qui eſt glorioſus Deus benedictus in ſæcula*. Appendix *Sancta Maria* non reperitur in libellis precum, tam editis, quàm mſs. ante annum MD. Ex editis anni M. CCCC. XCVIII. Pariſiis apud Simonem *Voſtre* ſalutatio deſinit in *Jeſus Amen*. Item in expoſitione Salutationis ibidem vulgata apud Johannem Lambertum anno M. CCCC. XCIV. nulla fit mentio de illo additamento. Verùm in Breviario Cartuſiano apud Thielmannum *Kerver* edito anno M. D. XXI. occurrit ante parvum Beatæ Mariæ Officium uſque ad *pro nobis peccatoribus amen;* itemque in horariis precibus ad uſum ejuſdem Ordinis Pariſiis apud relictam ipſius Thielmanni anno M. D. LI. editis. Denique in Breviario Franciſcanorum apud eundem Thielmannum anno M. D. XXV. impreſſo additur, *nunc & in hora mortis amen*; uti etiam in Breviario Religioſorum, qui à Redemptione captivorum nomen acceperunt, excuſo Pariſiis

Chron. VVindes. lib. 1. cap. 70.

anno

anno M.D.XIV. Quamquam in Breviario Æduenſi anni M.D.XL. tota hæc appendix deſideratur, ſicut etiam in methodo Confeſſionis apud Simonem Colinæum & Franciſcum Stephanum anno ſequenti vulgata; & ante Breviarium juſſu Pii V. Summi Pontificis reformatum in ſolo Breviario Cardinalis ſanctæ Crucis occurrebat.

Bona de Divina Pſalmod. cap. 16. §. 2.

Per idem tempus in ſacris ad populum concionibus ſola beatæ Mariæ ſalutatio recitari cœpit poſt exordium concionis. Id Eraſmus in ſuo Eccleſiaſte, qui anno M.D.XXXV. typis excuſus eſt, improbare auſus, non quò Deiparæ venerationi detraheret: ſed quòd locus etiam Spiritui ſancto aliiſque Sanctis, de quibus conciones interdum habebantur, relinqui vellet. Ita ſentiebat ille Catonianæ ſeveritatis magiſter, qui hæc verba ſubdit. *Adde his omnibus, quòd iſti admonito populo, ut invocet Beatam Virginem, nihil petunt ab ea, ſed tantùm ſalutant verbis Angeli & Eliſabethæ.* Quæ huc refero ad probandum, precationem *Sancta Maria* Salutationi nondum ubivis tunc fuiſſe adjectam. Neſcio an ob ſuperiorem cenſuram Eraſmi Eccleſiaſtes relatus ſit in claſſem librorum prohibitorum. CXXIV

Eraſm. Eccleſiaſte lib. 2

Sed veniamus tandem ad id, cujus gratiâ hæc adducta ſunt, nempe ad Roſarii originem, videamuſque, an de illo mentio facta ſit in Concilio Celichitenſi. Roſarium conſtat Orationibus Dominicis quindecim, & Salutationibus Beatæ Mariæ centum quinquaginta. Corona (quam vocant) Beatæ Virginis habet ſex ſeptemve decadas ſalutationum cum ſex aut ſeptem orationibus Dominicis, pro diverſa auctorum ſententia de annis ejus vitæ. De Roſarii auctore variæ ſunt opiniones. Alii ad S. Patrem Benedictum, alii ad Venerabilem Bedam, alii ad Petrum Eremitam, alii denique ad S. Dominicum Prædicatorum Inſtitutorem referunt. Si Salutationis Angelicæ uſus nondum invaluerat (ut ſuperiùs oſtendimus) ævo S. Benedicti, neque Bedæ, fruſtra ejus inſtitutio ad illa tempora revocatur. Huc id torquent, quòd Roſarium apud Anglos *Bedes* nomine appellatur, tamquam à Beda Auctore. At potuit alia de cauſa ſic vocari, puta à *Beltide*, quæ vox in Concilio Celichitenſi uſurpatur, & quidem pro Roſario, ut Spelmannus exiſtimat. Concilii Celichitenſis hæc verba ſunt ex cap. 10. ubi de Epiſcoporum exſequiis agitur. *Et poſteà unuſquiſque Antiſtes & Abbas LX. pſalmos, & CXX. Miſſas celebrare faciat, & tres homines liberet, & eorum cuilibet tres ſolidos diſtribuat: & ſinguli ſervorum Dei diem jejunent, & triginta diebus Canonicis horis expleta Synaxeos* (fortè *expleta Synaxi*) *& Beltidum Pater noſter pro eo cantetur*, id eſt recitetur. His verbis *Beltidum Pater noſter* certum orationum Dominicarum numerum deſignari non dubitamus. Spelmannus de Roſario interpretatur, à Saxonico *Belt* quod *cingulum* ſignificat. Verùm utrum illo tempore Roſarium eſſet in uſu, meritò dubitari poteſt, inquit doctiſſimus Cangius. Mihi verò videtur eſſe recentius inventum: ſed tamen certum (ut jam dixi) orationum Dominicarum numerum illis verbis ſignari, perſpicuum videtur. Cùm verò de Salutatione Angelica, quæ Roſarii præcipua pars eſt, nulla ibi mentio ſit; neque ad Roſarii antiquitatem oſtendendam aſſumi poteſt hic locus. Certè numeratæ orationes in uſu erant longè ante ſæculum IX. teſte Palladio, ubi agit de Paulo Ægyptio, qui trecentas quotidie orationes numeratis in ſinu ſuo trecentis calculis recitabat. Nihil tamen vetat, quo minùs vocabulum *Beltis*, quod ſolas orationes Dominicas certo numero recitatas primò ſignificabat, poſteà ad Roſarium ſignificandum (ſi quidem id aliunde probari poteſt) uſurpatum ſit. CXXV

Hiſt Lanſiac. c. 23. & Sozom. lib. 5. cap. 29.

Beltidum ejuſmodi ſpecimen legimus apud Willelmum Malmesburienſem CXXVI

in

in Anglia monachum, ubi de Conventrienſis Monaſterii fundatoribus agit; nempe de Comite Leofrico, & de uxore ejus Godiva. *In ambabus porticibus Conventreïæ jacent ædificatores loci præcellentiſſimi conjuges, quorum maximè prædicatur femina; quæ cùm theſauros vivens ibi totos conjeciſſet, jam jamque moritura circulum gemmarum, quem filo inſuerat, ut ſingularum contactu ſingulas orationes incipiens, numerum non prætermitteret; hunc ergo gemmarum circulum collo imaginis ſanctæ Mariæ appendi juſſit* &c. Conditum eſt iſtud cœnobium anno M.XL., dicataque Eccleſia in honorem Dei & ſanctæ Mariæ, cui Godivam maximè devotam fuiſſe Rogerius Hovedenus teſtatur. An inter Orationes illas, quas tactis ſingulis circuli gemmei globulis recitabat Godiva, cenſenda ſit Salutatio Deiparæ Virginis, non ſatis liquet.

VVillelm. Malmesbur. lib.4.dePont. cap. 4.

Monaſtic. Anglic.to. 1. p. 305. col.1.

CXXVII Indubitatum porrò ejus argumentum exſtat apud Herimannum Abbatem in libello de reſtauratione cœnobii S. Martini Tornacenſis, ubi auctor iſte ex occaſione commemorans ſecundam conſtructionem Leſcienſis in Hannonia Monaſterii, laudat ejus inſtauratores Theodericum de Aveſniis, & Adam ejus conjugem, quæ filia erat Hilduini Comitis Roceïenſis. Tum ſubdit, Eremitam quemdam in proxima ſilva, quæ Brocheroïa vocatur, viſum habuiſſe de Theoderico in Dei judicium poſtulato, quòd in bello contra Balduinum Montenſem Comitem monaſteria ſanctæ Waldetrudis Montenſe, & ſanctæ Aldegundis Melbodienſe combuſſiſſet: at ſanctam Dei Genitricem Mariam interceſſiſſe, propterea quòd uxor ejus Ada *Angelicam illam ſalutationem ſingulis diebus ſexagies explicaret; & vigies quidem proſtrata, vigies genibus flexis, vigies autem ſtando, aut in Eccleſia, aut in cubiculo ſuo, aut in aliquo ſecreto loco, Ave Maria gratiâ plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui commemoraret.* In tantum verò *id diffamatum* fuiſſe, *ut etiam Goſceguinus filius alterius Adæ, qui avunculo ſuo præfato Theoderico ſucceſſerat, eaſdem ſalutationes Beatæ Mariæ quotidie replicaret, militibuſque ſuis eas dicere ſuaderet.* Hoc initium puto Coronæ Beatæ Virginis: quam eo tempore, id eſt ineunte duodecimo ſæculo novam fuiſſe ex his Herimanni verbis intelligitur. Quòd ſi Eremita ille idem ſit cum Petro Eremita, cui à Polydoro Virgilio inventum Roſarii tribuitur; hinc apparet, quo fundamento id dictum ſit, quia ſcilicet hanc Adæ in Beatiſſimam Virginem devotionem in publicum vulgavit. Vide Spicil. tomum 12., pag. 414. &c.

Spicil. to. 12. p. 414. & 415. Sæc. 3. par. 2. pag. 420.

Polyd. lib. 5. cap. 9.

CXXVIII De Roſario, quod quinquaginta ſupra centum ſalutationes cum quindecim Orationibus Dominicis complectitur, in Actis S. Dominici, cui hoc inventum ante annos ducentos tribuitur, nulla mentio eſt. Thomas Cantipratenſis Ordinis Prædicatorum, Dominico ſuppar, tres ſalutationum quinquagenas, à quibuſdam Beatæ Mariæ devotis frequentari ſolitas, ſemel & iterum memorat: at de auctore nihil dicit. Quod de Ida Ciſtercienſi Monacha apud Manricum legitur, eam nempe undecies centenas orationes Dominicas, totidemque Beatæ Mariæ ſalutationes quotidie replicaſſe, ad Roſarium non omnino pertinet: ſed neque illa quadraginta dierum indulgentia, quæ prædictam ſalutationem quinquies recitantibus anno M.CCCC.XLII. conceſſa perhibetur in Chronico ſanctæ Agnetis, auctore Thoma Kempenſi. *Inſtitutio itaque confraternitatis* (quam vocant) *Roſarii anno M.CCCC.LXXV. facta eſt in alma univerſitate Colonienſi per Doctores ſacræ paginæ Prædicatorum Ordinis, immo potiùs*, inquiunt, *renovata eſt: quia per beatiſſimum Patrem Dominicum legitur prædicata, licèt ad tempus fuerit neglecta, ac oblivioni tradita*. Hæc & alia complura habentur in libello ſub id temporis edito, in quo variæ indulgentiæ à Pontificibus Romanis conceſſæ leguntur his aliiſque verbis. *Urbanus*

Thom. Cantip. lib. 2. c. 29 art. 6. & 8.

Manric. an. 1226. c. 4. num. 8.

Chron. S. Agnet. p. 96.

Papa

Digitized by Google

Papa IV. addidit ad Angelicam ſalutationem hanc clauſulam, Jeſus Chriſtus amen,
largiens omnibus verè pœnitentibus, contritis & confeſſis, ipſam devotè dicentibus,
triginta dies Indulgentiarum, quas Johannes viceſimus ſecundus ſucceſſor ejus con-
firmans, adhuc triginta dies ſuperaddidit. Ubi audis ad indulgentiam illam re-
quiri contritionem cum confeſſione, quemadmodùm ex Statutis Cartuſienſi-
bus ſuperiùs retulimus.

Alia eſt Camaldulenſium Eremitarum Corona, ad commemorationem CXXIX
annorum vitæ Chriſti triginta tres continens Dominicas Orationes, & quin-
que Angelicas Salutationes: quæ omnia dicentibus Leo X. Indulgentiarum
munera conceſſit, ut in Regula Eremitica Camaldulenſium legitur cap. 22.
ubi hæc corona Fratribus converſis præſcribitur. Has minutias fortaſſe gra-
vatè legent nonnulli: at eas non doctis cudimus, ſed piis ac minùs erudi-
tis, quibus minimæ quæque rerum ſacrarum antiquitates placent. Ad res
monaſticas revertor.

Tria tantùm diſciplinæ regularis capita hoc loco notare juverit. Pri- CXXX
mum eſt, per iſtud ſæculum Monachos nonnullos in Cathedralibus Eccleſiis,
ubi Canonici ſæculares verſabantur, dignitates obtinuiſſe. Hujus rei teſtem
habemus Baldericum in Chronico Cameracenſi, ubi de Ansberto Hadulfi Epi- *Chron. Camerac. lib. 1. c. 87*
ſcopi ſucceſſore. *Sequitur Ansbertus*, inquit, *vir videlicèt liberalibus diſcipli-*
nis eruditus, qui tunc Atrebatenſis monaſterii æquè monachus, atque Cameracenſis
Eccleſiæ Archidiaconus, poſtmodùm verò pro rebus ſancti Vedaſti, quas in pago
Baduenſi providebat, Imperatori notus, culmen Epiſcopalis cathedræ adeptus eſt.
Neque id caret exemplo in prioribus ſæculis. Nam ut ne hoc loco repetamus
quod de Inſulæ-Barbaræ Abbatibus Leidradus Archiepiſcopus Lugdunenſis
memorat; Uſuardus Abbas, cui Lupi Ferrarienſis epiſtola 80. inſcripta eſt,
idem etiam Archidiaconus erat. Singularis fuit hac de re Willeberti Catalau- *Frodoard.*
nenſis Antiſtitis epiſtola ad Hincmarum Remenſem, quem interrogat, an *lib. 3. cap. 23.*
ex monacho, neceſſitate cogente, Archidiaconum conſtituere poſſit. Perſeveravit
iſte ritus ad ſæculum XI., quo Abbati S. Orientii auctoritate Concilii Au- *Spicil. tom. 2.*
ſcienſis anno M.LXVIII. celebrati, *vices Archidiaconi in honore ſuo ſuper Ec-* *pag. 593.*
cleſias & Clericos tribuuntur. Et Petrus de Monte Lauro, Cellerarius S. Vi-
ctoris Maſſilienſis, erat Aquenſis Archidiaconus. Hi in exempla ſufficiant.
Nec ab re tamen erit hîc adjicere Johannem Romani S. Martini Cœnobii
Abbatem, qui labente ſæculo VII. in Angliam miſſus eſt, fuiſſe Archicanto- *Beda lib. 1.*
rem in Eccleſia S. Petri teſte Beda. *Vitæ Biſcopi.*

Alterum notatu dignum eſt, monachos olim, non (ut modò) ſub titulo pau- CXXXI
pertatis, ſed ſub titulo monaſterii ſui fuiſſe ordinatos. Id patet in Concilio Lon-
donienſi anni CM.LXXI., in quo Eadgarus Rex Glaſtonienſi monaſterio certas
leges, ac prærogativas conceſſit, atque inter alia *ſanxit etiam, ut quoties Ab-* *Conc. tom. 9.*
bas loci, vel monachi, aliquos ſuorum ſacris Ordinibus initiari decernerent, à quo- *col. 703.*
cumque Præſulum canonicè ordinato, aut in illius ſede, aut in eodem S. Mariæ Gla-
ſtingenſi monaſterio, tam monachos, quàm clericos, quos idoneos judicarent, ad ti-
tulum S. Mariæ ordinari facerent. Et ita quidem ſancitum fuerat in Concilio Chal-
cedonenſi: ſed poſtmodùm hæc diſciplina mutata eſt. Concilii hæc verba
ſunt in can. 6. *Nullum abſolutè*, id eſt ſinè titulo, *ordinari debere Presbyterum*
aut Diaconum, nec quemlibet in gradu Eccleſiaſtico, niſi ſpecialiter in Eccleſia ci-
vitatis, aut pagi, aut in martyrio, aut in monaſterio, qui ordinandus eſt pronun-
tietur. Contrarium morem induxit Mendicantium (ut conjicimus) exem-
plum, & inſtabilitas Monachorum. Hujus loci occaſione obſervandum ve-
nit id, quod in actis S. Dunſtani ad num. 29. notamus, cum nempe primò

fuiſſe ordinatum Epiſcopum ſinè titulo, ea maximè ratione, ut *regali præſentiæ* propter ſua provida conſilia *jugiter adeſſet*.

CXXXII Tertium denique eſt, cameras ſingulares Sanctimonialium, quæ illo ævo alicubi in uſu eſſe cœperant, abrogari à Waltero Archiepiſcopo Senonenſi, ut patet ex ejus conſtitutione 4. *Item cameræ monialium omnes deſtruantur, niſi aliqua, quæ in ſuſceptione Epiſcopi neceſſariò retineatur, vel ad infirmariam faciendam, vel alia de cauſa, quæ Epiſcopo juſta, & neceſſaria eſſe videatur*. Hîc tamen non de cellis ſeparatis ſub eodem dormitorii tecto erectis, ſed de privatis ædiculis, quas tunc Sanctimoniales quædam ſibi fabricari curabant, mentio eſt, quod quidem ex eo patet, quòd Epiſcopus quaſdam ex illis cameris conſervare poſſet ad ſuum diverſorium, cùm ad eas aliquandò ventitaret. Tales erant illæ Orientalium ædiculæ, quas admittere noluit Augendus Abbas Condatiſcenſis ex ejus vita, ubi ſic reſtituenda lectio in editis. *Iſte etiam, refutato Archimandritarum orientalium more, utiliùs omnes univit in medium. Deſtructis namque manſionum ædiculis, uno cunctos ſecum xenodochio quieſcere fecit: ut quos causâ unitæ refectionis una claudebat ædicula, diſcretiſque lectulis una ambiret & manſio*. Orientalium morem ſervant hodie quoque Cartuſiani, & Eremitæ Camaldulenſes. Diſparatas illas ſub uno tecto cellulas Benedictus XII. abrogavit: at eas denuo reſtituit noſtra ætas, ſpecie quidem majoris quietis & ſilentii, ſed haud ſcio an cum majori fructu: cùm aliàs omnia exercitia in omnium oculis, & conſortio fierent. Vide ſis Concilium Turonenſe II. cap. 14. & Haëftenum lib. 12. Tractatu 1. Diſquiſitione 1.

Ibid. col. 577.

Sæc. 1. Bened. p. 575. n. 21.

CXXXIII Sed ut tandem prolixæ, & forſan tædioſæ Præfationi finem imponamus, tria tantùm addimus ad Hiſtoriam noſtram Francicam pertinentia. Unum eſt, Dignitates comitum aliorumque (quod jam alii notarunt) eo tempore jure hereditario ad poſteros tranſiiſſe, maximè ſub Carolo Simplice, ob languentem ejus principatum. Hujus tamen rei origo petenda eſt à Carolo Calvo, qui ſupremo vitæ ſuæ anno Romam abiturus, Cariſiaci edidit Capitula quatuor, in quorum tertio hæc leguntur. *Si Comes de regno iſto obierit, cujus filius nobiſcum ſit, filius noſter cum cæteris fidelibus noſtris ordinet de his, qui eidem Comiti plùs familiares propinquiores fuerunt, qui cum miniſterialibus ipſius Comitatus, & cum Epiſcopo, in cujus Parochia fuerit ipſe Comitatus, ipſum Comitatum provideant, uſque dum nobis renuncietur, ut filium illius, qui nobiſcum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, iſdem filius ejus cum miniſterialibus ipſius Comitatus, & cum Epiſcopo in cujus parochia conſiſtit, eumdem comitatum provideant, donec obitus Comitis ad notitiam noſtram perveniat, & ipſe filius ejus per noſtram conceſſionem de illius honoribus honoretur*. Hîc primus dignitatum hereditariarum gradus, cùm ſcilicet Regis beneficio in poſſeſſionem patriam filii veniebant, quod poſteà ſummo jure factum eſt.

CXXXIV Alterum obſervationis caput eſt, Ludovici Tranſmarini annos regni non eodem modo ab hiſtoricis defigi. Frodoardus quippe, æqualis illorum temporum, Ludovicum ex Britannia Inſula, in qua mortuo patre ſe ſe anno CM.XXVIII. receperat, non niſi poſt annos octo, id eſt poſt obitum Rodulfi regni invaſoris revocatum, ac deinde coronatum fuiſſe tradit. Hujus auctoris verba ex anno CM.XXXVI. referre juvat. *Hugo Comes trans mare mittit pro accerſiendo ad apicem regni ſuſcipiendum Ludovico Caroli filio: quem Rex Alſtanus avunculus ipſius, accepto priùs jurejurando à Francorum legatis, in Franciam cum quibuſdam Epiſcopis & aliis fidelibus ſuis dirigit ---*

In

Digitized by Google

indéque ab ipſis Laudunum deductus, & regali benedictione ditatus, ungitur atque coronatur à Domno Artaldo Archiepiſcopo. Favet Johannes Monachus in lib. 2. de Vita S. Odonis Abbatis Cluniacenſis. Attamen Johannes alter Abbas Mettenſis in Actis Johannis Gorzienſis ſcribit, eum Gorziam anno CM. XXXIII. acceſſiſſe, *Franciam Occidentalium partium obtinente Lodovvico filio Karoli*. Ad quem locum Bollandus arguit eos, qui primum regni Ludovici annum petunt ab anno CM. XXXXVI. Neque ſolùm in Actis Johannis Gorzienſis, ſed etiam apud quoſdam alios auctores ante hunc annum Ludovicus regnaſſe perhibetur. Nam in libro de miraculis ſancti Bertini, Adala Flandriæ Comitiſſa in Eccleſiam S. Bertini ingreſſa dicitur *anno nativitatis Domini nongèntesimo trigeſimo octavo, annoque quinto Ludovici Regis, feriâ ſecundâ Paſcha*. Verùm in diplomatibus à Ludovico Tranſmarino conditis, regni ejus exordium à ſuperiori cardine deſumitur. Atque ideò dicendum videtur, Hiſtoricos nonnullos, habita juris ratione, Ludovici regnum vel à morte patris, vel ab eo tempore, quo primùm ejus ex Anglia reditus deſiderari cœpit, numeraſſe: at ſtilo Cancellariæ initium nonniſi anno CM. XXXVI. quo ejuſdem revocatio & coronatio contigit teſte Frodoardo. Lege quæ de hac re diximus in libro 2. de re Diplomatica cap. 26., ubi etiam tres ſollemnes Caroli Simplicis Epochas expoſuimus.

Hoc ſæc. Pag. 380. & — Sæc. 3. Bened. Par. 1. p. 138.

CXXXV Tertium denique obſervatione dignum eſt, Ludovicum, Carolidarum poſtremum Regem ac Lotharii filium, vivente patre coronatum, ac Regem dictum fuiſſe, quod Glaber Rodulfus apertè tradit: ſed quo anno, neſcio an ullus hactenus obſervavit. Id verò accidiſſe anno CM. LXXIX., id eſt ſeptimo ante obitum patris, conſtat ex duobus ejus diplomatibus, quorum unum Arnulfo Aurelianenſi Epiſcopo conceſſum eſt, *datum anno DCCCC. LXXVIIII. ſecundo die regiæ ordinationis ejuſdem, Indictione VII., V. idus Junii actum Compendienſi palatio*, ut me monuit noſter Claudius Stephanotius, cui plurima alia documenta debemus. Aliud ejuſdem omnino characteris ac notæ pro cœnobio Floriacenſi. Utrumque hactenus autographum habetur. Itaque Ludovicus iſte Rex coronatus eſt anno CM. LXXIX., & quidem VI. Idus Junii. Annum exactè ſignat breve chronicon Floriacenſe, quod in tomo 2. Miſcellaneorum à clariſſimo Baluzio editum eſt. *Anno CM. LXXIX. Ludovicus à Francis Compendii Rex eſt elevatus.* Porrò cùm anno uno & quod excurrit, patri ſupervixerit, atque anno CM. LXXXVII. mortuus ſit; hinc quidam Annales novem ei regni annos tribuunt. Hugo Abbas Flaviacenſis & Ademarus monachus Ecoliſmenſis auctores ſunt, Ludovico uxorem fuiſſe Blancam, à qua *potu maleficii necatus* dicitur ab Ademaro. Excluſus regno eſt Carolus ejus patruus, cujus tamen regni mentio fit in Hiſtoria Abbatum cœnobii S. Germani Autiſiodorenſis apud Labbeum. Herimannus Abbas in libello de inſtauratione Abbatiæ S. Martini Tornacenſis, *Carolum Regem*, Hugonis Capeti *cognatum*, cognomento *Infatuatum*, appellat: Sapientem dicturus, ſi regnare aut regnum tenere valuiſſet.

Glaber. lib. 1. cap. 3. — Labbe tom. 1. Bibl. p. 107. — Ibid. tom. 1. pag. 57. — Spicil. to. 12. pag. 460.

CXXXVI In fine temperare non poſſumus à grati animi teſtificatione, quam primis Capetianæ ſtirpis regiæ, hactenus feliciter ac glorioſè regnantis, auctoribus, Hugoni ac Rotberto ejus filio, (ut ceteros interim omittamus) debet Ordo ſancti Benedicti, cujus Ordinis *piiſſimi defenſores*, teſte Abone Floriacenſi Abbate, *& Advocati* fuerunt, immo etiam quaſi reſtitutores. Antequàm thronum conſcenderent, pleraque monaſteria Abbatibus ſæcularibus, & nonnumquam militaribus ſubjacebant: ex quibus Hugo ipſe quædam tenebat, ſancti Dionyſii, ſancti Germani apud Pariſios, & alia, *Abba-comes*

Analect. to. 2. pag. 249.

Gerbert. epiſt. 17. in 2. claſſe. ab antiquis ob id appellatus. Hæc verò antequàm Rex factus eſſet, Abbatibus Regularibus reſignavit, non tam ex præconcepto regnandi propoſito, (nam Carolus Calvus, & alii nonnulli Reges Abbatias ſibi retinuerunt) quàm ex prona in monachos voluntate. Unde idem in regno confirmatus, omnibus regni ſui monaſteriis liberam eligendi Abbatis facultatem reſtitui præcepit. Ante Hugonem tamen Ludovicus Rex non priùs Aimerico Abba-
Ademar. t. 2. Labbe p. 167. tiam ſancti Martialis, *tyrannidem ejus timens, committere voluit, quàm Sacramentis acceptis, ut monachus eſſet futurus*. Hunc adversùs monachos affectum nemo meliùs expreſſerit, quam Hugo ipſe, cujus extrema morientis ad Rot-
Helgald. in Vita Rotberti pag. 68. bertum verba Helgaldus refert in hunc modum. *O optime fili, per ſanctam & individuam Trinitatem te obteſtor, ne quando animus ſubjiciat adquieſcere conſiliis adulantium, vel muneribus doniſque venenatis te ad vota ſua maligna adducere cupientium ex his Abbatiis, quæ tibi poſt Deum perpetualiter delego. Ne animi levitate ductus quolibet modo diſtrahas, diripias, aut ira excitante diſſipes. Specialiter verò tibi inculco, nullo pacto ducem omnium, Patrem dico Benedictum, à te patiaris divelli, illum apud communem Judicem ſalutis aditum, tranquillitatis portum, poſtque carnis obitum ſecuritatis aſylum.*

CXXXVII Et paternis quidem ultrò monitis paruit Rotbertus, qui S. Benedicto, ejuſ-
Ibid. pag. 69. que diſcipulis, *ſemper totis adhæſit præcordiis*, probante eodem Helgaldo, *Monachorum nutritor* dictus ab Ademaro monacho Ecoliſmenſi. Rotberti in monachos ſtudium profectum eſt tum ex paternis monitis & exemplo, tum ex eo quòd Gerbertum Monachum habuit præceptorem. Unde apud Adalberonem Laudunenſem Epiſcopum, qui multa deridiculè de Monachis in carmine ad Rotbertum ineptè cecinit, Rotbertus inducitur dicarum impatiens, negans ſe ejus verbis ab amore monachorum revocari, maximè quod Gerberto (quem *Neptanabum* vocat, ut eruditus Valeſius rectè obſervavit) quidquid ſciret, referret acceptum. Porrò Hugonis Regis voluntas in monachos bene affecta fuit ob alias cauſas, nempe quòd oraculo didiciſſet à S. Walarico Abbate, fore ut ipſe regnum Francorum, poſterique ſui ad ſeptimam generationem obtinerent, ſi corpus ſuum, itemque Richarii Abbatis reliquias, in Monaſterium Sithienſe ab Arnulfo comite exportatas, ſedibus ſuis demum reſtitueret, quod iſte præſtitit, ut his in actis videbimus: indéque promiſſi effectum ſortitus eſt. Deinde Abonem Floriacenſem Abbatem ſibi maximè faventem expertus erat, uti poſteà Rotbertus. Accedit quòd Maïolum Cluniacenſem ejuſque monachos magnopere ſuſpiciebat, quod in cauſa fuit, ut ipſum ad reſtituendam in S. Dionyſii monaſterio regularem diſciplinam evocaret. Certè Dionyſianis Hugo nondum Rex Rotbertum Abbatem, ut colligimus ex Gerberti epiſtola 145., cœnobitis verò S. Germani apud Pariſios Gualonem ſeu Walonem præfecit. De hoc Gualone intelligenda prædicti Gerberti epiſtola 61. Porrò ex duplici illa epiſtola conſtat, Epiſcopum Pariſienſem (ut id in tranſcurſu moneam) amborum cœnobiorum monachos tunc interturbaſſe occaſione privilegiorum. *Ceterùm Dux Hugo*, poſteà Rex, *nacta occaſione ex diſſenſione Epiſcopi Pariſienſis & Abbatis Gual. Airardum Abbatem* Auriliacenſem inter ceteros ad componendam controverſiam vocavit, quemadmodùm Gerbertus pro Dionyſiana interceſſit. Multa ſunt alia Hugonis, Rotberti, ac poſterorum Regum in S. Benedicti Ordinem merita, quorum memoria ex animis noſtris numquam excidet.

CXXXVIII Hæc ſunt quæ obſervanda duximus occaſione ſæculi decimi Actorum; quibus illuſtrandis ſedulam mecum operam impendit noſter Michaël Germanus, aſſiduus ſocius ſtudiorum noſtrorum. Quædam etiam illuſtrare cœperat noſter

Digitized by Google

noſter Johannes Jeſſenettus; at optimæ ſpei juvenis in ipſo curſûs initio, anno ſcilicet ætatis unde trigeſimo necdum expleto, cùm ex Lotharingico itinere mecum rediiſſet, ante annos quatuor ſublatus è medio eſt. Utinam quod ille ad Sanctorum gloriam meditabatur, ipſi profuerit ad meliorem vitam! utinam & mihi non in culpam vertat, quòd per tot annos in Actis Sanctorum occupatus, tam longè abſim ab eorum exemplis. Quòd ſi Deus vitam & otia indulſerit, dabimus operam, ut ſæculum ſequens quantocius in publicum prodeat: tum ut ſodalibus noſtris ſatisfaciamus, præſertim Germanis, qui hoc opus avidè expetunt, & gratanter excipiunt: tum ut materiam præbeamus ad continuandam Ordinis noſtri gallico idiomate hiſtoriam, quorum duo priores tomi, jam in lucem vulgati, hoc uno lectorem fallunt, quòd dum *Compendii* præferunt titulum, accuratam exhibent cum magno rerum & verborum delectu hiſtoriam. Is enim præcipuus eſt noſtræ collectionis fructus, ut ex ea eruatur continua & ſtricta rerum noſtrarum hiſtoria, quæ nec prolixitate ſua lectores deterreat, nec incertis narrationibus animos fallat: ſed ita conveniat cum pietate veritas, ut non minùs erudiatur intellectus, quàm mores informentur.

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM PRIMAM SÆCULI SEXTI ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti M. ad MC.
impreſſa Pariſiis anno 1701.

Digitized by Google

Diuturni, atrociſque belli tempeſtate defuncti, reddito I
demum litteris, totique commercio Europæ, dudum
intermiſſam Actorum noſtrorum editionem jam tandem
proſequimur, quam brevi, Deo dante, abſolvemus. Acta hujus Sæculi in duo volumina partiti ſumus,
materiæ ampliſſimæ paullò liberiùs indulgentes,
ut penuriam illius temporis monumentorum, quæ Eccleſiaſticam & civilem hiſtoriam ſpectant, utcumque
ſuppleremus. Quàm enim jejuna ſit & ſterilis utriuſque hiſtoriæ pro illo ſæculo materia, probant Eccleſiaſtici Baronii annales, probant & Franciæ res, quibus quoddam è rebus noſtris ſupplementum adjicere nobis perjucundum fuerit. In ſequenti ſæculo Acta Sanctorum in pauca redigere conabimur, uno, ſi fieri poſſit, contenti in reliquum tempus volumine: ut decem omnino tomis tota conſtet Sanctorum noſtrorum primaria, ut ita dicam, hiſtoria, quæ ex primigeniis eorum actis conflata eſt.

Hujus Sæculi tomi duo.

II Quantam lucem Cimmeriis ſæculi decimi tenebris attulerint Ordinis noſtri homines, in Præfatione ejus ſæculi, & in toto Actorum ejus temporis decurſu demonſtratum; at ſequenti undecimo ſæculo longè amplius toti Eccleſiæ lumen affulſit, tum ex variis Congregationibus Inſtituti noſtri per Sanctiſſimos viros excitatis, tum ex reſtitutione Eccleſiaſticæ diſciplinæ, quæ à Romanis Pontificibus ex Ordine noſtro aſſumtis facta eſt. Numquam enim tot Summos Pontifices tulit Benedictinus Ordo, adeò ut tum Romana Sedes, quaſi hereditaria ſucceſſione, ad Noſtros tranſiiſſe videretur. Teſtes ejus rei adſunt Silveſter ſecundus, Leo nonus, Victor ſecundus, Stephanus nonus, Gregorius ſeptimus, Victor tertius, & Urbanus ſecundus, quorum poſtremi ſex à medio ſæculo undecimo ad finem uſque, parùm interrupta ſerie, ſupremam illam Sedem tenuerunt. His ſæculo inſequenti Paſchalis & Gelaſius, ambo ejus nominis ſecundi, ſucceſſerunt, omnes ferè ex una Congregatione Cluniacenſi, quæ ut ſæculi decimi præcipuum Ornamentum exſtitit, ita etiam ſæculo undecimo florere perſeveravit ſub Sanctorum Odilonis & Hugonis præfectura. Quantum ornamenti attulerit unus Leo Papa nonus, teſtatur reſtituta per eum Eccleſiaſtica diſciplina. Ipſe enim eſt, *qui ſanctorum ſcita canonum reſtituere conatus eſt, quæ jam tranſactis temporibus nimis deciderant*, ait Ordericus, *& penè à notitia hominum defluxerant*. Ipſe eſt, qui Remis coacto Concilio, *de caſtitate juſtitiaque Miniſtrorum Dei tractavit, & ſalubria decreta, quæ jam antiſtites & presbyteri neſciebant, renovavit*. Quæ hic imperfecta reliquerat, perfecit Gregorius VII. majores corpore animos gerens, quos ſtrenuè adhibuit ad reſtituendum in Eccleſiæ miniſtris Cælibatum, Simoniam exſtirpandam, abolendaſque Inveſtituras Eccleſiæ dignitatum, quas Germanici paſſim Imperatores, aliique ferè Principes, non ſinè pretio conferebant.

Ejuſdem Sæculi decora & Pontifices è noſtris.

Orderic. lib. 1 pag. 372.

III Abbates Regulares in Francia reſtituti. Ab hac labe plurimùm immunes fuêre Francici Reges, maximè tertiæ ſtirpis, quorum primus & caput Hugo, cognomento Capitius ſeu Capito, vulgò Capetus, experimento edoctus, quantum detrimenti attuliſſent Monaſticæ Religioni ſæculares illorum temporum Abbates, Monaſteriis omnibus liberam eligendorum regularium Abbatum facultatem reſtituit: quod ſubſequentes reges uſque ad Sæculum ſextum decimum continuarunt. Eorum exemplo plerique Galliarum Principes idem præſtitêre, in primis Nortmannici duces, qui damna, ſuperiorum ſui generis principum violentiâ Monaſteriis illata, abunde ſarsêre, inſtauratis ubique vetuſtis, aliiſque de novo exſtructis cœnobiis, quæ liberaliſſimè dotaverunt. Omnibus prævivit Guillelmus eo nomine primus, à Longa-ſpata cognominatus, filius Rollonis ac ſucceſſor: cujus ſtudium in Monachos ſic æmulatus eſt ejus filius Richardus ſenior, ut *pro ſtudio religionis Pater Monachorum appellari meruerit*. Horum veſtigiis inſtitêre Richardus ſecundus, Rotbertus itidem ſecundus, (Rollo ſiquidem in baptiſmate Rotberti nomen acceperat) Willelmus Nothus, & alii. (Orderic. lib. 1. pag. 371.)

IV Viri Illuſtres. Sub prædictis Pontificibus ac Principibus mirum eſt quantùm ubique Ordo noſter floruerit, quantùm ramos ſuos, etiam extra Europam, protulerit; denique quot & quantos viros illuſtres iſto Sæculo Eccleſiæ ſuppeditaverit. Primas tenuêre Romualdus Camaldulenſium inſtitutor, Abbo Floriacenſis, Odilo & Hugo Cluniacenſes, Willelmus Divionenſis, Richardus S. Vitoni, Poppo Stabulenſis, Johannes Vallumbroſanus, Gerardus Silvæ majoris, Rotbertus Caſæ Dei, Rotbertus item Moliſmenſis, aliique ſanctiſſimi Abbates, quorum plerique non tam rectores peculiarium monaſteriorum, quàm novarum Congregationum inſtitutores exſtitêre. His addere licet ſanctum Brunonem ſacri Ordinis Cartuſienſis, & beatum Stephanum Grandimontenſis Auctores, qui ſanctiſſimum Patrem Benedictum ducem ac patronum ſuum principio agnoverunt. Non vacat hoc loco recenſere infinitos propemodùm alios Inſtituti noſtri Epiſcopos & Abbates, quorum nonnullos in decurſu actorum ejuſdem ſæculi laudabimus.

§. I.

Quibus Auctoribus propagata per id tempus Doctrina.

V Doctrinæ traditio. HIs auctoribus non tantùm refloruit monaſtica religio, ſed etiam doctrinæ ac ſcientiarum ſtudia in Monaſteriis, ac ferè in tota Eccleſia Latina, denuo excitata ſunt. Id factum præcipuè induſtriâ & ope Gerberti Auriliacenſis Monachi, Abbonis Abbatis Floriacenſis, Fulberti Carnutenſis, & Notgeri ſeu Notkeri Leodicenſis Epiſcoporum. Gerbertus magiſtrum Auriliaci habuit Raimundum, poſtmodùm ejus loci Abbatem, & quoſdam Hiſpanos, qui ipſum in rebus mathematicis erudierunt, eo ſucceſſu, ut prodigii loco ſuo tempore viſus ſit, & à poſteris imperitis habitus pro mago. Præcipuos Remis auditores, ne quid dicam de Ottone tertio ejus diſcipulo, habuit Rotbertum Hugonis regis filium, qui ab Adelaide matre piiſſima Remos, ubi Gerbertus ſcholas ſub Adalberone Archiepiſcopo regebat, miſſus eſt;

eſt; Leothericum Senonum Archiepiſcopum, Ingonem Abbatem Monaſterii ſancti Germani Pratenſis; Abbonem Floriacenſem tum monachum, qui liberalibus ſtudiis Floriaci eruditus, Pariſios & Remos diſcendæ Philoſophiæ causâ ſe contulit; Brunonem Lingonenſem, & Gerardum Cameracenſem antiſtites; denique Fulbertum Carnutum Epiſcopum, qui & ipſe multos apud Carnutas diſcipulos habuit. Hoc in numero fuêre Adelmannus, idem qui poſteà ſcholaſticus Leodicenſis, Herbertus Latiniaci Abbas, & ipſe Gerberti auditor, nulli in divina & humana ſcientia ſecundus; Ingelramnus Centulenſis monachus, poſtmodùm Abbas; Berengarius hæreſi circa Euchariſtiam infamis, aliique permulti, quorum nonnullos Adelmannus in rythmis ſuis laudat. Baronius Fulbertum monachum fuiſſe putat, idque inferunt nonnulli ex ejus epiſtola 21. ubi de electione abbatis ſancti Petri Carnutenſis; verùm hujus rei examen in aliud tempus reſervamus. Hæc epiſtola inſcripta eſt, *Pleno virtutis, & gratiâ circumfuſo cariſſimo Patri Abboni*, quem uti magnum philoſophum compellat. His magiſtris duo alii paullò poſteriores, & haud ſcio an inſigniores addendi ſunt, Lanfrancus ſcilicet, *quem latinitas, in antiquum ſcientiæ ſtatum ab eo reſtituta tota, ſupremum debito cum amore & honore agnoſcit magiſtrum*, & Anſelmus ejus diſcipulus, ambo ex Italia profecti in Beccenſe monaſterium, ubi florentiſſimam erexêre academiam, ex qua plurimi per totam maximè Neuſtriam viri ſcientiâ inſignes prodiêre. *Analect. t. 1. pag. 420.*

VI Epiſcopi Monachi.

Hinc factum eſt, ut multi ex Ordine noſtro aſſumti ſint ad Epiſcopatum, aliaſque Eccleſiaſticas dignitates: adeò ut ipſi quoque Epiſcopi, abdicatis honoribus, humilem S. Benedicti habitum præferrent. Abſtinemus ab eis recenſendis, ne numerum augere volentes, ipſum minuamus. Ex his fuit Epiſcopus ille Cluniaci monachus, cujus mentio fit in litteris Silveſtri ſecundi, qui ordinationes, tametſi *non temerè nec contra catholicam auctoritatem, ſed obedienter & ſimpliciter coëpiſcoporum licentiâ & ſui Abbatis* ab eo factas, nihilominùs non omnino probavit, ea ſcilicet ratione, quòd *poſtquàm divino amore ductus, honoribus & officiis renuntiaverat ſæcularibus, non ipſi licuiſſet eadem exercere negotia, quæ priùs fecerat in communi vita*. Longè aliter cenſuit Benedictus VIII. Papa erga Benignum, ex Epiſcopo factum Monachum in Divionenſi Sancti Benigni Monaſterio ſub Willelmo Abbate, ad quem ſcribens Pontifex non modò eum hortatur, ut prædicti Benigni Epiſcopi monachi ſui auctoritate utatur ad reprimendos cenſuris Eccleſiaſticis monaſterii poſſeſſionum invaſores: verùm etiam *dat illi poteſtatem ordinandi quidquid juſtè poſtulatus fuerit in ſancta Eccleſia ordinare, verumtamen Abbate jubente*. *Bullar. Clun. pag. 11.* *Perard. pag. 176.*

VII

Ex dictis intelligimus, doctrinæ & eruditionis propagationem hoc tempore factam fuiſſe potiſſimùm ab Eccleſia Remenſi: ubi Remigius Autiſſiodorenſis Monachus, diſcipulus Heirici ejuſdem loci cœnobitæ, qui Lupum & Haimonem præceptores habuit è ſchola Rabani profectos; necnon Hucbaldus Elnonenſis monachus ſtudia litterarum, Fulcone Archiepiſcopo ſuffragante, excitarunt: quæ à Frodoardo dein exculta, ac demum à Gerberto, per Abbonem & Fulbertum latè per totam Galliam, ne dicam Europam latè ſe ſe diffuderunt. Nec omittendus hoc loco Notgerus ſeu Notkerus, ex decano S. Galli Leodicenſis antiſtes, qui Belgicam ſecundam diſcipulorum ſuorum eruditione illuſtravit. Confer ea, quæ in ſuperioris ſæculi præfatione, ſectione tertia, de hoc argumento à nobis dicta ſunt uberiùs. De hac propagatione agens ſancti Maxentii chronographus, eam, tamquam è fonte repetit à Girberto ſeu Gerberto Monacho Auriliacenſi, qui Fulbertum Carnotenſem docuiſſe dicitur. *Fulbertus* verò, ait ille, *docuit Berengarium Canoni-* *Labbe tom. 2. Bibl. p. 205.* S. Bruno an Berengarii diſcipulus.

nonicum S. Martini : qui item Brunonem Remenſem , & alios multos , heredes philoſophiæ reliquit, quo ex loco nonnulli colligunt, Brunonem, ſacri Cartuſiani Ordinis inſtitutorem, Berengarii diſcipulum exſtitiſſe. Verùm præterquàm quòd illius Maxentiani Chronographi auctoritas tanti non eſt, ut id adſtruere valeat; certè ipſa chronographi verba longè aliter interpretanda videntur. Hæc enim verba, *qui item Brunonem Remenſem* &c. non ad Berengarium referenda ſunt, ſed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, *qui item Brunonem Remenſem*. Deinde ipſamet verba non evincunt, Fulbertum, nedum Berengarium, auditorem habuiſſe Brunonem, ſed tantùm Brunonem & alios multos, ſive à Fulberto, ſive à Berengario, *heredes Philoſophiæ* relictos fuiſſe, à quocumque demum præceptore eruditi fuerint illi, id eſt Bruno, aliique philoſophiæ heredes. Certè Brunonem jam clericum & Colonienſem canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem acceſſiſſe conſtat; ac longè veri ſimilius eſt, eum à Notgero Leodicenſi Epiſcopo, ejuſve diſcipulis inſtitutum fuiſſe. Hujus rei teſtis eſt locu-
Muſei Ital. tom. 1. p. 121. pletiſſimus Manaſſes Remorum Archipræſul in apologia ſua, ubi de Brunone, qui ejus moribus adverſabatur, hæc habet. *Bruno , nec noſter Clericus , nec noſter natus aut renatus eſt, ſed S. Cuniberti in regno Teutonicorum poſiti Canonicus eſt* &c. Id obſervare viſum eſt hoc loco de viro ſanctiſſimo, qui etſi Berengarii diſcipulus fuiſſet, longè ab ejus errore abhorruit, ut probat ipſius confeſſio de Sanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, quam aliàs retulimus. Sed
Analect. t. 4. pag. 400. intereſt verum à falſo diſcernere, & nubeculam illam, ſi qua erat, à tanto lumine removere.

§. II.

Propagatio noſtri Ordinis in Orientem , & alias regiones , & Reformatio Anglicanorum Monaſteriorum.

VIII Monachi noſtri in Palæſtina.

PRioribus Sæculis Ordo noſter ferè in Latina Eccleſia ſteterat: at poſterioribus etiam ad Græcos & partes Orientales propagatus eſt. Id jam ſuo tempore factum fuiſſe innuit ſanctus Odo Abbas Cluniacenſis ſub finem ſermonis de ſancto Patre Benedicto, ubi ait, quòd *illius laudes non una vox, non una congregatio, neque una urbs vel provincia proclamat; ſed ubicumque ſancta Eccleſia diffunditur, per tribus, per nationes, per linguas, laus Benedicti frequentatur. Si enim*, inquit, *in multitudine populi dignitas regis eſt, ut ait Salomon, quantam putamus eſſe dignitatem iſtius regis, quem tam numeroſus proſequitur exercitus Monachorum? Quis umquam Rex aut Imperator in tantis mundi partibus imperavit, aut ex tam diverſis nationibus tantas ſibi legiones conduxit, quantas videlicet cujuslibet ſexus & ætatis in Chriſti militia voluntariè juratas diſponit?* Quibus verbis clarè ſignificatur Regulam S. Benedicti tum receptam fuiſſe, ubicumque ſancta Eccleſia diffuſa erat, per tribus, linguas, & nationes diverſas. Ex eo numero fuêre Giſpertus & Rainardus venerabiles Monachi, haud dubiè Galli, quos Elias Jeroſolymitanus Patriarcha anno DCCCLXXXI. in

in Galliam ablegavit, ad ſubſidia petenda Eccleſiæ ſuæ, à Saracenis magnopere afflictæ. Hic epiſtolâ ſuâ commendat prædictos fratres ab ſe miſſos, qui *quietam illic vitam ducere, Deoque famulari remotiùs* à patria *elegerant*, adeò fideles habiti, quibus Chriſtus *ſua crederet Sacramenta ſeu ſanctiſſima loca*. Hæc epiſtola ſcripta non eſt ad Carolum Imperatorem, id eſt Craſſum, ut titulus epiſtolæ in editis fallit, quippe qui nondum Galliæ rex erat; ſed *glorioſiſſimis ex alta ſtirpe progenitis domini magnificentiſſimi ſummi Imperatoris Karoli regibus cunctarum Galliarum*, id eſt Ludovico & Carolomanno Regibus, necnon Epiſcopis, Abbatibus, Principibus ac Ducibus, aliiſque per univerſum mundum conſtitutis. Poſt medium Sæculum undecimum Hugo è noſtris Abbas erat ſepulchri Glorioſæ Virginis Mariæ ad Joſaphat, qui per Simonem Criſpiacenſem Comitem reliquias ſanctæ Crucis aliaſque ad quemdam noſtri Ordinis Abbatem S. miſit, teſtante ejus epiſtola, quam alias referemus. Poſt expeditionem ſacram Monachis noſtratibus monaſteria non pauca in locis ſanctis conceſſa fuêre, ut poſteà videbimus. *Spicil. tom. 2. pag. 374.*

IX Conſtantinopoli.

Latinos itidem Monachos ſæculo undecimo Conſtantinopoli habitaviſſe patet in primis ex epiſtola Leonis Papæ IX. ad Michaëlem Cerularium, quem durè increpat, „ quòd omnes apud ſe Latinorum Baſilicas clauſerint, Mona- „ chis monaſteria, & Abbatibus tulerint, donec illorum viverent Inſtitutis : „ cùm contrà Romana Eccleſia Græcorum Monaſteria & Eccleſias in Urbe „ à Græcis poſſideri ſinat, nec eos perturbet in obſervatione rituum ſuorum, „ immo eos ad illos ſervandos hortetur „. Perſtitêre nihilominùs Latini Monachi Conſtantinopoli in cœnobio ſanctæ Mariæ, quos laudat Petrus Damiani in epiſtola, *domno M. venerabili Abbati ſanctæ Mariæ in Conſtantinopoli & reliquis fratribus* inſcripta, quòd, *dum inter exteras gentes & in peregrina lingua regione* conſiſterent, à catholica tamen fide & piis operibus non exſularent. *Petr. Dam. lib. 6. ep. 13.*

X In Sardiniam miſſi.

Per id tempus Bareſonus Rex Sardiniæ, Legatis ad Caſinenſe monaſterium cum muneribus miſſis, Deſiderium Abbatem rogavit, ut ex ſacra illa Congregatione fratres ad conſtituendum in ea inſula cœnobium tranſmitteret, maximo regni ſui commodo ſimul & ornamento futuros. Regis votis annuens Deſiderius, duodecim fratres cum congrua ſupellectile librorum, & diverſarum rerum illuc deſtinavit, eiſque præfecit Aldemarium, qui poſteà Cardinalitia dignitate inſignitus fuit. Cùm illi in inſulam, quæ Lilium vocatur, proſperè appulſi, opportunum navigationis tempus exſpectarent, Piſani, magnâ in Sardos adducti invidiâ, inopinatò cum armato milite in illam inſulam deſcendunt, Monachis indignè habitis, univerſa diripiunt, legationis denique principem patibulo affixuri, niſi ille monaſtico habitu ſe induiſſet. Poſt hæc incenſa navi, quæ Monachos in Sardiniam devectura erat, cùm veſtimenta ſolummodò noſtris reſtituiſſent, ceteris omnibus onuſti ad propria hilares remearunt. Hoc accepto, Caſinenſes fratres, qui in Lucenſi monaſterio habitabant, diſperſos hac illac noſtros recolligunt, omneſque præter quatuor, qui jam obierant, ad monaſterium ſuum conductis naviculis revehunt: qui demum paullò pòſt univerſi, unus poſt alterum, ad ſacrum montem reverſi ſunt. Ita miſſio illa effectu caruit. Piratæ verò ad ſua itidem reverſi prædam inter ſe partiti ſunt. Fortè cuidam obtigit portio ſacrarum reliquiarum, quas Caſinates ſecum deferebant. Has cùm pirata ille irreligiosè tractaſſet, repentina morte interiit. Reliquiæ ad epiſcopium delatæ, ibique honorificè depoſitæ fuêre. *Chron. Caſin. lib. 3. cap. 23.*

XI

In ſacra expeditione, quæ Urbani ſecundi Pontificatu contigit, Latinis mo-

In monte Thabor, & alibi. monachis magna facta eſt in Palæſtinæ partibus acceſſio. Certè Buamundus, Orderico teſte, quædam monaſteria, unde crudeles Turci religioſos habitatores fugaverant, *Latinis monachis ſeu clericis aſſignavit*, eiſque amplas poſ- Orderic lib. 10. pag. 779. ſeſſiones liberaliter tribuit: *ut ſecundùm latinitatis uſum divinæ majeſtati ſervitium perſolverent*. Huc ſpectat id, quod Rocchus Pirrus obſervat, Principes Nortmannos in civitate Jeroſolymitana templum & cœnobium Benedictinorum nobiliſſima conſtruxiſſe, ſcilicet beatæ Mariæ de Latina, quæ prima Sicil. Sac. t. 3 pag. 108. Latinorum in ſacra illa urbe ædes fuerit: cui Rogerius Siciliæ comes Meſſanæ duo alia ſanctæ Mariæ de Latina monaſteria ſubjecit. Quin etiam monachi indigenæ ſua ſponte ritus Latinos ſuſceperunt, quos inter monachi, jam quidem Latini, Cluniacenſi Congregationi ſe ſe addixerunt, qua de re Petr. Ven. lib. 2. ep. 44. Petrus Venerabilis litteras ad eos ſcripſit, ipſis congratulatus, quòd *non ſolùm communi fide, non ſolùm monaſtica profeſſione, ſed inſuper Cluniacenſis Ordinis ſollicita obſervatione*, ipſius *corpori* nuper *unitos* fuiſſe per quemdam illorum Chesn. tom. 4. pag. 696. reſciviſſet. Sacri illius montis Prior fuerat ille, qui Conſtantinopolim profectus, litteras pro ſe commendatitias ad Imperatorem Conſtantinopolitanum à Ludovico juniori Francorum rege poſtulabat. Eodem ferè tempore Amalricus Rex Jeroſolymorum litteras ad Alexandrum Papam tertium miſit, ut Cluniacenſes monachos inſtitueret in Palmareæ monaſterio, pœnè in ſolitudinem redacto, cujus *advocatus, patronus, & fundator* Gormundus fuiſſe dicitur, qua de re Pontifex Palæſtinæ Epiſcopis ſcripſit, in Cluniacenſis Ordinis commendationem hæc præfatus. *Quàm nobilis celebriſque per orbem Eccleſia Cluniacenſis exiſtat, & quantâ gloriâ præfulgeat meritorum, gratiâ pereminent ſanctitatis, & fragrantiâ ſit decorata virtutum; quot etiam ſuæ religionis odore ac bonæ converſationis exemplo ad piè & religiosè vivendum inſtruxerit, univerſus ferè mundus agnoſcit.*

XII Non prætereundum id, quod Jacobus à Vitriaco tradit de noſtratibus Jac. à Vitriaco Hiſt. orient. cap. 58. utriuſque ſexus, qui Palæſtinæ ſacra loca ſuo tempore incolebant. *In Eccleſiis*, ait ille, *ſeu Monaſteriis de Latina, & valle Joſaphat, ſunt Abbates cum monachis nigris, ſecundùm regulam beati Benedicti Domino ſervientes. In Bethania verò, quæ eſt caſtellum Mariæ & Marthæ & Lazari fratris earum, & diſtat ab Jeruſalem quindecim ſtadiis, ultra montem Oliveti, in declivi ejuſdem montis, & abbatia S. Lazari, in qua eſt abbatiſſa nigra & moniales, S. Benedicti Regulam & Inſtituta profitentes: --- ejuſdem autem Ordinis & profeſſionis eſt Abbatia S. Annæ genitricis Matris Domini, juxta portam, quæ dicitur Joſaphat, juxta probaticam piſcinam ſita, in quo loco beata virgo Maria nata fuiſſe perhibetur: in qua eſt abbatiſſa cum monialibus nigris. Abbatia inſuper ſanctæ Mariæ monialium in Jeruſalem cum Abbatiſſa & monialibus nigris, ſub S. Benedicti Regula Deo ſervientibus, tamquam cella aromatica, ſanctis & caſtis & Deo devotis perſonis erat referta: quæ religionis diſtrictionem, vitæ honeſtatem & caritatis fervorem, nulla compellente adverſitate vel paupertate retinuerunt.* Denique *in monte Thabor eſt Abbatia nigrorum monachorum ſub metropolitano Nazareno*. Hactenus Jacobus Canis. tom. 6. pag. 324. de Vitriaco, quibus adde quod Rodulfus miles ſcribit in ſuo itinere, ubi ait, *in pede montis Moyſi fundatum* eſſe clauſtrum Ordinis S. Benedicti; *In quo ſunt*, inquit, *centum Monachi Græci, quod ædificatum eſt per regem Babyloniæ*, quæ ille ſcribebat anno M.CCC.XLVI.

XIII Ad alias orbis partes quod attinet, Bononius Abbas ante medium undecimum Sæculum in Ægypto, quàm plurima monaſteria reparaviſſe dicitur, *in quibus Abbates & Monachos ordinavit, quorum vitam ſecundùm Regulam S. Benedicti inſtituit*, ut anonymus æqualis in vita tradit. Paullò antè idem Ordo

do in Boëmiam, Hungariam, & Poloniam permanavit, ſtudio S. Adalberti Pragenſis Epiſcopi, Gaudentii ejus fratris, & aliorum è noſtris. In Dania poſt mortem Chunuti Regis, cùm ad ejus tumulum multa per eum miracula divinitus fierent, *ibi grande cœnobium monachorum conſtructum eſt, & monaſticus Ordo, ſicut in Anglia apud Coveſhamium ſervabatur, conſtitutus eſt*. Non multò pòſt Magnus, Olavi Noricorum regis filius, *Epiſcopatus & cœnobia monachorum, quæ anteceſſores ejus non noverant, in regno Nordico conſtituit*. *Orderic. lib. 7 pag. 650.* *Id. lib. 10. pag. 767.*

Quantum ad inſtaurandum in monaſteriis noſtris rectum ordinem contulerit Willelmus Conquæſtor, teſtatur in primis Ordericus, cujus verba huc conferre juvat. *Nam dum paſtor quilibet*, inquit, *completo vitæ ſuæ termino de mundo migraret, & Eccleſia Dei proprio rectore viduata lugeret; ſollicitus princeps prudentes legatos ad orbatam domum mittebat, omneſque res Eccleſiæ, ne à profanis diſſiparentur, deſcribi faciebat. Deinde præſules & Abbates, alioſque ſapientes conſiliarios convocabat, & eorum conſilio quis melior & utilior, tam in divinis rebus, quàm in ſæcularibus, ad regendam Dei domum videretur, ſummopere indagabat. Denique illum, quem pro vitæ merito & ſapientiæ doctrina proviſio ſapientium eligebat, benivolus rex diſpenſatorem & rectorem Epiſcopatûs vel abbatiæ conſtituebat. Hanc nimirum obſervationem quinquaginta ſex annis cuſtodivit, quibus regimen in ducatu Normanniæ ſeu regno Angliæ tenuit: & indè Religioſum morem & exemplum poſteris dereliquit: Simoniacam hæreſim omnimodis abhorrebat: & ideò in eligendis Abbatibus vel Epiſcopis non tam opes ſeu potentiam, quàm ſanctitatem & ſapientiam perſonarum conſiderabat. Probatas virtute perſonas cœnobiis Angliæ præfecit: quorum ſtudio & rigore monachatus, qui jam aliquantulum tepuerat, revixit; & qui defeciſſe videbatur, ad priſtinum robur ſurrexit.* Ejus rei causâ novi Abbates in quibuſdam monaſteriis ordinati, *& complures cœnobitæ in Monaſteriis Gallicis competenter edocti ſunt*: qui regio juſſu Anglicanis poſteà præfecti, regularem diſciplinam reſtituerunt: ex quibus Scollandus Abbas, *ſcientiâ famoſus & bonitate pollens*, qui in monte S. Michaëlis educatus fuerat, Cantuarienſi B. Petri Cœnobio præpoſitus eſt. XIV In Anglia monaſticus ordo reformatur. *Id. lib. 4. pag. 516.*

§. III.

De Controverſia ſub finem Sæculi X. exorta occaſione profeſſionis, quam Epiſcopi ab Ordinandis Abbatibus exigebant.

GRavis & diuturna fuit ab exeunte Sæculo decimo controverſia, orta Epiſcopos inter atque Abbates nonnullos ob ſubjectionis profeſſionem, quam Epiſcopi ab eis, cùm ordinandi eſſent Abbates, exigebant. De hac agere noſtri eſt inſtituti, non ad renovandas illorum temporum altercationes, quas modò exſtinctas eſſe gaudemus, ſed ad illius controverſiæ hiſtoriam illuſtrandam. Hiſtorico itaque modo ea velim accipi, quæ hoc loco à nobis dicenda erunt, ubi non de jure, ſed de facto agitur. XV

In

XVI In primis magna animorum contentione Epiſcopi Aurelianenſes à Floriacenſibus Abbatibus hanc profeſſionem ſubjectionis olim exigere nitebantur; nec minùs animosè reſtitêre Abbates, præſertim Abbo, & ſucceſſor ejus Gauzlinus. Abbonis hac de re controverſiam paucis exponit Aimoïnus, tum in lib. I. de miraculis S. Benedicti, tum in cap. 8. Vitæ ipſius Abbonis, ubi hæc verba. *Denique cùm idem vir Domini paratus eſſet juxta Apoſtoli præceptum ſubdi etiam omni humanæ creaturæ propter Deum; intelligens tamen hoc loco quem regebat, poſſe officere, ſi ei modos ſubjectionis, quos requirebat* Epiſcopus, *ad ipſius libitum dependeret; id facere in omni ſua recuſavit vita. Unde idem Pontifex, Arnulfus nomine, animadvertens nec ratione, nec divinarum legum eum poſſe convinci altercatione, manifeſtum ſe ei oſtendit inimicum.* Idem auctor in lib. I. de miraculis S. Benedicti cap. 19. *Arnulfus*, inquit, *Aurelianorum Epiſcopus, aliàs ſanè bonus, & Eccleſiaſticas regulas ſcientiâ & opere optimè ſervans, numquam ad purum prælatos hujus Floriacenſis loci dilexit, ideò quàm maximè, quòd illi ditioni ſolummodò parentes regiæ, ſubjectionem, qua ipſe ultra modum delectabatur, nequaquam ad ipſius voluntatis dependerent nutum. Qua de re vineas S. Benedicti in ſuburbano Aurelianenſis urbis, in loco qui Boaria dicitur ſitas, ut ſui eas pervaderent ſatellites, aſſenſum præbuit.*

Floriacenſes Abbates de hac profeſſione diſceptãt.

XVII Eadem lis iterum recruduit inter Fulconem Aurelianorum Epiſcopum & Gauzlinum Floriaci Abbatem, teſtante Fulberto Carnutenſi antiſtite, qui hac de cauſa duas epiſtolas ſcripſit, unam ad Fulconem jam dictum Epiſcopum, quæ eſt 41. in qua hæc leguntur. *Igitur ſi Abbas S. Benedicti de veſtro contemtu culpam ſuam recognoverit & illam deinceps ſubjectionem promiſerit, quæ vobis canonicè debetur, hortor & ſuadeo ut recipiatis: ſacramenta verò & cetera, quæ ad mundanam legem pertinent, propter amorem Regis domini miſſa faciatis; ut religionem magis quàm ſecularem ambitionem vos ſectari agnoſcat. At ſi Abbas in tantam ſuperbiam intumuerit, ut ipſam quoque ſubjectionem canonicam vobis derogare contendat: ſuperbiæ, cui non parcit Deus, Dei ſervus quomodò parcat neſcio.* Duplicem Fulbertus hîc diſtinguit ſubjectionem: unam, quæ Epiſcopo *canonicè* debetur, obedientiam ſcilicet ſalvo ordine, ac reverentiam, nec non ordinationes, conſecrationes Eccleſiarum, aliaque id genus involvens; alteram, *quæ ad mundanam legem pertinet*, ſpectatque Sacramentum & fidem clientelarem ob beneficia domino exhiberi ſolitam. Quid exinde conſecutum ſit, diſcimus ex Fulberti epiſtola 72. ad Gauzlinum Abbatem, quem à Fulcone excommunicatum fuiſſe dicit. *Præſul Aurelianorum*, Fulberti verba ſunt, *qui vos excommunicavit, coëpiſcopos ſuos idem facere poſcit. At ego correctionis veſtræ non expers, tertio Kal. Octobris ei reſpectum*, id eſt inducias, *dedi. Unde nunc, frater, commoneo, ut gradus humilitatis interim vel uſque ad tertium relegens, Epiſcopo veſtro ſubjiciamini, ſicut decet: aut ſi vobis non ita faciendum eſſe videtur, cur fieri non debeat, rationem nobis intimare non pigeat. Ego enim neque legem, neque modum ratiocinationis invenire poſſum, quæ vos ab jugo ſubjectionis hujus abſolvat.* Quid ad hanc epiſtolam Gauzlinus reſponſi dederit, ignoramus: at quid in conſimili facto ſcripſerit Goffridus Vindocinenſis, poſteà exponemus.

XVIII Non in ſola ſubjectionis quæſtione ſtetit Arnulfus Aurelianenſis, ſed ad alia etiam capita, ut fit, ex occaſione ſe convertit: nimirum licere ſibi monachos vagos conjicere in carcerem, eiſque monaſticas veſtes detrahere, qua de re famoſum libellum edidit adversùs Abbonem & monachos Floriacenſes, cujus libelli fragmentum ex mſ. codice huc afferre juvat (*Monachi quos ex*) *humilitatis gradibus omnibus fore ſubjectos regularis docet profeſſio, utpote à Sæculi acti-*

actibus alienos, in tantam audaciæ extolluntur ſuperbiam, ut poteſtatem Epiſcopis à Deo collatam, ſuis traditionibus offuſcare contendant. Cujus præſumtionis peſtifer, ut comperi, exſtat Præpoſitus cœnobii Floriacenſis. Ait enim ſub perſona aliorum, non licere Epiſcopis monachos monaſteria fugientes, propriis vitiis excommunicatos, & vitam rebus inboneſtis fœdare gaudentes, cuſtodiis mancipare, eiſque cucullas detrahere, quas ſimulatione Religionis in conſpectu hominum gerunt, ſed pravæ converſationis opere impugnant; quam ſententiam non conſulendo auctorizare ſatagunt, verùm quaſi hanc poteſtatem propriam ſibi ſervantes. Sic definit fragmentum hujus libelli, quod Stephanotius noſter, recèns magno noſtro dolore Romæ mortuus, à venerabili viro Roberto Huberti præcentore S. Aniani Aurelianenſis accepit. Eò ſpectare videtur Abbo ipſe in apologetico ſuo ad Hugonem & Rotbertum, ubi hæc dicit. *Quòd excommunicatis me miſcuiſſe aſſerit Arnulfus, ejus exemplo feci, qui filios Belial nocturno latrocinio necem meam graſſantes recepit.* Ex quibus intelligimus, quouſque progreſſa ſit fervens hæc controverſia.

Verùm non ſolùm in Floriacenſe monaſterium hæc tempeſtas exarſit, ſed etiam in alia multa; ex quibus unum eſt Vindocinenſe, à cujus Abbate Goffrido Ivo Carnotenſis Epiſcopus ſimilem profeſſionem exigere volebat, reclamante poſteà ipſo Goffrido. Ita enim ſcribit in lib. 2. epiſtola 7. ad Ivonem. *Profeſſum verò veſtrum me vocaſtis. Satis melius fuiſſet, ut à vobis ſacratum dixiſſetis. Quòd etſi pro conſecratione profeſſionem, & pro profeſſione ab alodiario beati Petri ſubjectionem vobis vindicaſtis; conſecrationem utique illam gratis minimè impendiſtis. Non enim gratis impenditur, per quod homo homini ſubjectus efficitur. In profeſſione ſiquidem illa conſilio veſtro nimia ſimplicitate acquievi: ubi ſi quid aliter actum eſt vos ſcienter feciſtis; ego autem ignoranter peccavi.* Tum ſubdit, *honorabilis memoriæ Papam Urbanum*, cùm per eos tranſiret, ejuſmodi profeſſionem improbaſſe, idque ſibi pro crimine imputaturum fuiſſe, *ſi ignorantiæ ac juventuti ſuæ miſericorditer non peperciſſet*. Porrò Pontificem ſanxiſſe, *ne deinceps Abbas monaſterii* Vindocinenſis *Epiſcopo profiteretur*, idque *privilegii ſui inretractabili firmitate probibuiſſe*; quod ſubinde Paſchalis Papa *ſua Apoſtolica auctoritate firmaverit*. Idem Goffridus in ſequente epiſtola 11. ad eumdem Ivonem, eadem omnino retractat. *Profeſſio quam à me adhuc juvene & novitio extorſiſtis, regularis minimè fuit; eamque feciſſe peccatum exſtitit, & accepiſſe irreligioſum.* Non ſolùm autem ſuam ipſius profeſſionem ſubjectionis revocavit Goffridus; ſed etiam univerſim hujuſmodi promiſſiones improbavit Opuſculo 10. *Sunt quidam Epiſcopi*, inquit inter alia, *qui pro benedictionibus Abbatum ſub nomine profeſſionis ab eis exigunt quod eſt Chriſtianæ profeſſioni valde contrarium. Nam cùm profeſſio alia in divina laude ſit, alia pro peccatorum depoſitione: iſta laudem Dei non facit, ſed minuit; nec deponit peccata, ſed apponit. Nec ſacra fidei profeſſio recto nomine dicitur; ſed exeeranda promiſſio, quæ claves Eccleſiæ agitare, & unicum ac ſingulare ejus oſtium violare conatur. Iſta neque veritate, neque auctoritate inventa, ſed conſuetudine & hominum cupiditate reperta, triplici genere ſimoniæ contra ſanctam Eccleſiam jaculatur*, & infrà. *Qui ſic agit, forſitan dicit: Pro benedictione non quæro pecuniam. Immo ſatis amplius exigit, quia hominis perſonam. Divina lege & monaſtica ratione probatur, quia benedictio minimè datur gratis, quam præcedit Abbatis illa proſcriptio, ut quod deſiderat aſſequatur. Non enim faceret illam, ſi repulſam non pateretur.* Tandem Gaufridus Carnotenſis Epiſcopus & Apoſtolicæ Sedis Legatus, ob Papæ Interdictum Fromundo & Huberto Goffridi noſtri ſucceſſoribus hanc profeſſionem remiſit, datis Huberto litteris, à Sir- XIX Item Vindocinenſes.

Ooo mun-

Notæ in Goſfrid. pag. 40. mundo relatis, quibus ſucceſſores quoque ſuos ad idem præſtandum adſtringit.

XX S. Anſelmi hac de re ſententia. In eadem ſententia fuit Anſelmus cùm Abbas Beccenſis eſſet, ſcribens ad Ernulfum Abbatem, quem Epiſcopus Bajocenſis ad benedictionem, & conſequenter ad profeſſionem invitabat. *Scimus*, inquit, *quia ſemper profiteri ore, & opere exhibere debemus majoribus noſtris regularem obedientiam; quam ſcripto repetere, quamdiu eam non abnegaſſe cognoſcimur, ſuperfluum certè eſt. Ad quod ſi quis nos vult cogere, cùm ad Abbatiæ prælationem promovemur, ſinè ulla ratione fieri videtur &c.*

XXI Ivonis Carnotenſis contraria. *Ivo epiſt. 55.* Alia mens fuit Ivonis Epiſcopi Carnotenſis, cenſuitque temere & immeritò à quibuſdam carpi Abbatem majoris monaſterii, quòd obedientiam Metropolitano ſuo profeſſus eſſet. *Quod calumniantur*, inquit, *non rectè vos feciſſe, quòd ante benedictionem promiſiſtis obedientiam Sedi Metropolitanæ vana & nulla calumnia eſt*, & infrà: *Quomodò enim ſibi connexa adinvicem poterunt eſſe membra Corporis Chriſti, niſi diſpenſatores monaſticarum vel canonicarum congregationum eam obedientiam exhibeant Prælatis ſuis, quam ſibi exhiberi volunt à ſubditis ſuis?* Non dubium quin eadem mens fuerit omnium tunc temporis Epiſcoporum: quibus Abbates ægrè admodùm tandem acquievêre.

XXII Caſini Abbas hanc profeſſionē Papæ facere recuſat. Nec mirum videri debet, quòd Abbates hanc profeſſionem Epiſcopis facere detrectarent, quando Seniorectus Caſinenſis Abbas ejuſmodi profeſſionem ipſi etiam Papæ Honorio ſecundo facere ab eo benedicendus recuſavit, opponens, *hoc Abbates Caſinenſes numquam feciſſe*. Cùm verò Pontifex repoſuiſſet, „ id ſibi ab eo negari non debere, quod omnes ferè Epiſcopi, Ar„ chiepiſcopi & Abbates ſibi præſtarent: reſpondit Abbas, ab Epiſcopis id „ extortum fuiſſe, quòd ſæpiùs in hæreſim lapſi eſſent, & Romanæ Eccleſiæ „ rebelles exſtitiſſent, quod Caſinenſi Eccleſiæ numquam accidiſſet. „ Acquievit mollitus eo reſponſo Pontifex: ſed cùm non multò pòſt Caſinates Anacleto Antipapæ adhæſiſſent, Abbates Caſinenſes deinceps Innocentio Papæ ſecundo, ejuſque ſucceſſoribus obedientiam ac fidem polliceri compulſi ſunt.

XXIII Nec ſolùm Abbates ejuſmodi profeſſioni reſtitêre, ſed etiam Principes, in quorum ditione monaſteria ſua ſita erant. Exemplo eſt epiſtola Henrici II. Anglorum Regis ad Innocentium Papam II., apud quem querelas deponit de Hugone Archiepiſcopo Rotomagenſi, quòd *perſonæ ſuæ reſpectu inſuper habito*, Ducatum Normanniæ perturbaret, inſolita jura à ſubditis ſuis extorquendo, *in benedictionibus ſcilicet & extortis profeſſionum ſcriptis intra* * *Ducatum*, inquit, *meum, & Provinciam ſuam, ab Abbatibus meis Normanniæ, me inconſulto, vobis in Concilio querimoniis indè propoſitis*. Ita in editis in Spicilegii tomo 2. apud Acherium noſtrum. Quid ad hæc reſponderit Innocentius, docet ſequens ejus epiſtola ad ipſum Hugonem. *Ceterùm cariſſimus filius noſter rex Anglorum Henricus, prout accepimus, eſt adversùm te graviter indignatus, quòd contra conſuetudinem ſuam & aliorum Ducum Normanniæ, à quibuſdam Abbatibus profeſſionem & obedientiam ſuſcepiſti*. Addit tamen Pontifex, id juſtum fuiſſe, *& vobis*, ait, *in Concilio Remenſi mandatum*: ſed *pro ejus caritate à rigore juſtitiæ aliquando condeſcendere debemus, & pro tempore ipſius voluntati aſſenſum præbere --- Unde fraternitatem tuam rogamus atque mandamus, quatenus de Abbatibus illis ejus voluntati conſentias; & ſi quem de Abbatibus ligaſti, abſolvas*. Itaque novus tunc erat uſus iſte in Normannia, & *contra conſuetudinem* inductus nuper in Concilio Remenſi.

* *Id. extra.*

XXIV Idem probat Ordericus in lib. 10. hiſtoriæ ſuæ, ad annum 1099. *Giſlebertus Luxovienſis Epiſcopus à Monachis Uticenſibus multoties requiſitus fuit, ut Ab-*

Abbatem ſuum benediceret, quod ille renuit agere, niſi Abbas ſibi chirographum canonicæ profeſſionis exhiberet. Inter eos indè mutua per decem annos altercatio perturbavit; & neuter vinci patiens, trophæum quiſque ſperavit. Nam Serolo, qui poſt Mainerium ad Abbatiæ regimen electus fuit, Cœnobitis duobus annis ſinè benedictione præfuit; quia inſolitam Uticenſi Eccleſiæ profeſſionem facere recuſavit. Similiter Rogerius Sappenſis pluſquàm ſeptem annis fratribus præfuit: ſed Epiſcopo pertinaciter perſiſtente in ſuo ſenſu, paſtoralem cambutam non portavit. Qua de re regalis poteſtas à monachis requiſita jure prævaluit, & pertinaci Epiſcopo imperavit, ut mores, quos anteceſſores ejus in Normannia ſub patre ſuo tenuerunt, obſervaret, & Abbatem ſinè alicujus novitatis exactione conſecraret. Juſſio Regis ab invito Præſule conceſſa eſt, & priſtinus mos cœnobio confirmatus.

Prævaluit tamen, tum Romani Pontificis favore, tum Principum indulgentiâ, Epiſcoporum in Normannia auctoritas. Siquidem Arnulfus Lexovienſis Epiſcopus in epiſtola 42. Sacramentum *juratæ profeſſionis* objicit Greſtano Abbati, quem contra præſcriptum obedientiæ ſibi debitæ egiſſe conqueritur. Idem in epiſtola *69.* ipſi Innocentio exponit multiplicem & continuam inobedientiam Abbatis Uticenſis, quem ad ſibi exhibendam obedientiam *vinculo juratæ profeſſionis* adſtrictum fuiſſe dicit: cui profeſſioni tantopere Abbates Uticenſes antea reſtitiſſe ſuperiùs ex Orderico vidimus. Idem Innocentius graviter increpuit Fontanellenſem Abbatem, quòd profeſſionem Hugoni Rotomagenſi Archiepiſcopo facere detrectaret, qua de re ſcripſit idem Pontifex ad Henricum Anglorum regem, cujus præſidio Abbas ille ſe tutabatur. XXV Epiſcopi paullatim vincunt. *Guibert. not. pag. 689.*

Sic paullatim deferbuit iſta controverſia, & Abbatum plerique omnes, qui privilegiorum expertes erant, profeſſionem ſubjectionis Epiſcopis fecerunt tempore ſuæ benedictionis. Id quod etiam Abbatiſſæ præſtiterunt, adeò ut Epiſcopus Pictavenſis Abbatiſſam Fontis-Ebraldi, tametſi contrariis munitam privilegiis, huc adegerit, *& contra privilegium conſuetum Abbatiſſam coëgerit profeſſionem ſibi & obedientiam promittere, quam ſibi Sedes Petri retinuit*, ut conqueritur Petrus Abbas Cellenſis in lib. 1. epiſtola 3. ad Alexandrum Papam III. ubi quod ait Petrus, Sedem Petri hanc ſibi profeſſionem retinuiſſe, id argumento eſt, Abbates, Abbatiſſaſve, à communi jure exemtos, Pontifici Romano id genus profeſſionis facere ſolitos fuiſſe, qualis eſt profeſſio Nicolai Abbatis Corbeïenſis in mſ. codice Corbeïenſi ſub hac forma: *Ego Nicolaus, nunc ordinandus Abbas ad titulum S. Petri Corbeïæ, ſubjectionem & reverentiam à ſanctis Patribus conſtitutam, & obedientiam ſecundùm præceptum ſancti Benedicti, ſanctæ Dei Romanæ Eccleſiæ, & domno Papæ Innocentio, ejuſque ſucceſſoribus, in præſentia domni Milonis Tarvanenſis Epiſcopi, perpetuò me exhibiturum promitto & propria manu firmo.* At inſignis præ ceteris eſt profeſſio Johannis monaſterii S. Albani Abbatis, anno M. CC. XXXV. facta, quam refert Matthæus Pariſius in vitis Abbatum. Ceterùm qui ejuſmodi promiſſionem Epiſcopis faciebant, crucis ſignum *in principio profeſſionis* ſubſcribebant, eamque lectam *altari ſuperponebant*, ut ex ejuſdem auctoris vitis diſcimus. Denique Abbates Ordinis Ciſtercienſis hanc profeſſionem faciebant ſalvo Ordine ſuo, quod Lucius III. ſingulari diplomate confirmavit. Itaque jam indè illius Ordinis Abbatibus ſollemne fuit, Epiſcopo ſuo, dum benedicerentur, promittere *canonicam reverentiam*, quo nomine intelligebant ordinationes, conſecrationes Eccleſiarum & altarium, immo & cœmeteriorum, Chriſmatis conceſſionem, XXVI *Abbatum exemtorũ profeſſio.* *Matth. Pariſ. pag. 91.* *Ibid. pag. 49.* *Manrique t. 3. pag. 131.*

nem, quæ omnia à Diœceſanis Epiſcopis accipere debebant, ſimul cum dimiſſoriis litteris, cùm extra diœceſim proficiſcebantur.

XXVII Hæc ferè hiſtoria eſt ejuſmodi profeſſionum, quarum originem, formam, inſtitutionem, aliaque accidentia accuratiùs hoc loco inveſtigare quoddam operæ pretium foret, diſquirendo primùm, quo tempore cœperint; deinde an omnes Abbates ea lex comprehenderit, & quas rationes obtenderint Abbates, qui ei repugnabant: tum quinam verè ab ea exemti fuerint: denique an qui temporali Epiſcoporum jure abſoluti erant, etiam in ſpiritualibus eadem libertate gauderent. Verùm ne litis materiam ſerere videamur, de duobus tantùm primis capitibus hîc agere inſtituimus.

XXVIII *Profeſſionis Epiſcopalis origo & progreſſus.* Ad primum quod attinet, ejus rei originem legere mihi videor in Concilio Cabilonenſi ſecundo, quod imperante Carolo Magno, anno DCCC. XIII. celebratum eſt: in cujus canone 13. hæc leguntur. *Dictum eſt intereà de quibuſdam fratribus*, id eſt Epiſcopis, *quòd eos, quos ordinaturi ſunt, jurare cogant, quòd digni ſint, & contra canones non ſint facturi, & obedientes ſint Epiſcopo, qui eos ordinat, & Eccleſiæ in qua ordinantur; quod juramentum, quia periculoſum eſt, omnes unà inhibendum ſtatuimus.* Ex eo itaque tempore Epiſcopi ejuſmodi uſum inducere voluerunt, ut Ordinandi ſubjectionem & obedientiam ſibi & Eccleſiæ ſuæ promitterent, quod improbarunt Concilii Cabilonenſis Patres, rati rem periculoſam eſſe, fortè ob eam cauſam, quam poſteà obtenderunt Abbates, ne qua Simoniæ ſuſpicio in ordinationem incurreret. At quidquid contrà ſenſerit Concilium, ab ea tamen promiſſione exigenda non temperaverunt Epiſcopi plerique, nec dubitem, idem eos ab Abbatibus, cùm eos benedicerent, ſubinde extorquere cœpiſſe, quod tamen vix in uſum venerit ante poſtrema tempora Sæculi decimi, cùm hac de re controverſia inter Epiſcopum Aurelianenſem & Abbatem Floriacenſem exorta eſt. Neque verò citiùs hæc diſceptatio oriri potuit, cùm Abbates plerique, non regulares, ſed milites aut Epiſcopi, monaſteriis impoſiti eſſent: qui ſanè ab hac ſubjectione, ſiquidem tentata fuiſſet, facilè ſe expediſſent. Quod de ſubjectionis Sacramento jam indè à Sæculi noni initiis ab ordinandis per Epiſcopos exigi cœpto mox dicebamus, lucem accipit ex actis Guillelmi Abbatis Divionenſis, qui apud Vercellas cùm Leviticum gradum ſuſcepturus eſſet, ad hunc jurandi morem adduci non potuit. Quippe in ea urbe inſoleverat, teſte Glabro, *malè arreptæ conſuetudinis uſus, ut nullus fratrum loci illius* (Luciaci) *Levitici Ordinis gradum priùs ſuſciperet, quàm ſe ſe aſſertione jurandi promitteret ſervaturum fidelitatem Epiſcopo. Hoc verò dum ſuggeſtum fuiſſet VVillelmo, ut juxta illorum morem faceret, reſpondens dixit, ſe non poſſe ſalubriter perpendere, ut pro his quæ ſolius Dei imperio gratis præſtari debeant, horum miniſtro alicujus ſervandæ fidei aſſertionem ullo modo exhiberet.* Id porrò exigebat à Luciacenſibus monachis Epiſcopus Vercellenſis, *quòd prædictum Monaſterium in Vercellenſis Urbis Epiſcopio ſitum ejuſdem Epiſcopi ditioni ſubjacebat.* Jam tunc ergo *inſoleverat* apud Vercellenſes hæc fidelitatis proteſtatio, quæ apud alios inſolens erat in ordinandis, non minùs quam in Abbatibus benedicendis apud Gallos.

XXIX Secundo loco ex præmiſſis intelligimus, Epiſcopis, ſaltem pleriſque, hanc fuiſſe mentem, ſcilicet Abbates omnes hac promiſſionis lege teneri, etiam qui libertate exemtionis fruebantur. Aliàs Ivo Carnotenſis hoc Sacramentum à Goffrido Vindocinenſis Monaſterii Abbate electo non exegiſſet. E contrario verò principio Abbates omnes adverſùs hanc legem reclamavêre, oppo-

opponentes alii conſuetudinem adverſam, alii ſimoniam, alii privilegia libertatis, alii denique unicam Regi ſubjectionem, qualem ſanè opponebat Abbo Epiſcopo Aurelianenſi, teſte Aimoino. Goffridus Abbas duo obtendebat, nimirum privilegia monaſterii ſui, & ſimoniam, quàm diſertè explicat in opuſculo 10.; alii nefas eſſe monachis jurare contendebant. Denique Abbates Normanniæ contrariam conſuetudinem allegabant, ut ſuperiùs vidimus.

Sed victis tandem Abbatibus, qui vel ſolam conſuetudinem, vel etiam ſimoniam proferebant; alii ſtrenuè perſtitêre in neganda promiſſione: nempe qui privilegia libertatis à Romanis Pontificibus obtinuerant, atque etiam ii, qui ſoli Regi ſe ſubditos profitebantur. In exemtis gravis exorta eſt lis apud Anglos, inter Epiſcopum Lincolnienſem, & Abbatem S. Albani. Epiſcopus aſſerebat, *ab initio naſcentis Eccleſiæ, Eccleſiam beati Albani ſubjectam fuiſſe Lincolnienſi, in tantum, ut omnes Abbates ſancti Albani à domino Lincolnienſi benedictionem accepiſſent, & profeſſionem feciſſent, quæ profeſſio*, inquiebat, *vinculum eſt, quo filia matri obligatur. Unde & in principio profeſſionis crux ſubſcribitur: vera & ſtabilis promittitur obedientia: lecta etiam profeſſio altari ſuperponitur*. Deinde varias profeſſionum formulas proferebat Epiſcopus, atque adeò ipſiuſmet Rotberti Abbatis, in quem diſceptabat. Ad hæc reponebat Abbas, non omnes ejus loci Abbates à Lincolnienſi Epiſcopo benedictionem ſuſcepiſſe: ſe verò *litteras*, quæ afferebantur tamquam ſuæ, *nec ſcripſiſſe, nec ſcribi juſſiſſe; nec crucem ante poſitam propria manu annotaſſe*; ſe tamen eas legiſſe, *non propter obligationem, ſed propter Lincolnienſis Eccleſiæ venerationem*. Porrò Eccleſiam S. Albani *non ſolùm liberam eſſe, ſed & ingenuam; natales ejus Regem Offanum aureis litteris conſcripſiſſe, ejuſque ingenuitatem* roboraſſe ſucceſſores Anglorum Reges, eamdemque Romanos Pontifices ſuis privilegiis confirmaſſe. In his verbis duo diſtinguuntur monaſteriorum genera, alia *ingenua*, quæ à natalibus ſuis per conditores ſuos à jure communi exemta erant: alia *libera*: quæ procedente tempore hanc prærogativam adepta fuerant. Priorem libertatem Robertus Abbas refundit in litteras Offani regis, quæ monaſterii ſancti Albani *ingenuitatem* aſſerebant. Paris conditionis eſſe Floriacenſe Monaſterium contendebat Abbo, qui illud *ditioni ſolummodò regiæ parere* ac ſubditum eſſe aſſerebat: jure an injuriâ, hîc non diſputamus.

XXX
Exemptos quatenus hæc ſpectat;

Matth. Pariſ. in vit. Abbat. à pag. 49.

Antequàm hoc argumentum dimittamus, obſervare convenit, quatuor eſſe maximè, quæ à monaſteriis ſibi ſubjectis exigere ſolebant Epiſcopi, nempe obedientiam, cenſum annuum, quem *jus ſynodale*, ſeu *circadas* appellabant, procurationes ſeu jus hoſpitii in illis monaſteriis, & proceſſiones ſollemnes, id eſt jus celebrandi Miſſas & conventus ſollemnes in eorum Eccleſiis. Hæc ferè prædictus Lincolnienſis Epiſcopus flagitabat à Roberto Abbate S. Albani. *Debet itaque*, ajebat, Eccleſia beati Albani, ſicut ceteræ diœceſeos ejuſdem, *ſubjectionem & obedientiam: ut dominus Lincolnienſis habeat in ea ſollemnes proceſſiones, cùm tempus exigeret; debitas refectiones, cùm parochiam ſuam circuiverit: ut quibus ſeminant ſpiritualia, ab his metant & carnalia*. Hæc onera erant ſubjectionis Epiſcopalis, hæc indicia: quibus ſemel probatis, probata & aſſerta manebat illa ſubjectio; ſublatis & refutatis, hæc paſſim & refutata cenſebatur. His annexæ erant benedictiones Abbatum, Monachorum ordinationes, conſecrationes Eccleſiarum & altarium, Chriſmatis conceſſio: quæ tamen indicia certa ſubjectionis non erant. Sed de his ſatis pro tempore & loco.

XXXI
Subjectio hæc in quibus poſita.

§. IV.

Digitized by Google

§. IV.

Pontificalia ornamenta Abbatibus conceſſa.

XXXII POntificalia ornamenta ne quidem Epiſcopis omnibus, nedum Abbatibus, ſtatim ab initio communia fuêre omnia. Mitræ uſus Trajectenſi ad Rhenum Epiſcopo, aliiſque nonnullis feriùs conceſſus, nec Abbatibus ante ſæculum undecimum. In Abbatis ordinatione *baculum & pedules* Epiſcopus etiam antiquitus tradebat, ex Theodori Pœnitentiali, & Ordine Romano. Baculum verò abbatialem *more antiſtitum* ſupernè *recurvum* fuiſſe teſtatur Adrevaldus. Ejus tamen uſum Abbates Canonicorum regularium S. Auguſtini initio refutarunt. Anno CM.LXX. Diedericus ſeu Theodericus Mettenſis Antiſtes à Romano Pontifice Johanne XIII. obtinuit, ut Abbas S. Vincentii Mettenſis dalmaticâ, & ſandaliis uteretur. Sandaliorum etiam uſum Leo IX. Gervino Abbati Centulenſi obtulit: ſed ille, ut inſigniter modeſtus erat, hæc ornamenta recuſavit. Eodem Pontifice Richerius Abbas Caſinenſis Romam profectus, privilegium ab eo, *juxta morem prædeceſſorum ſuorum*, adeptus eſt, quo idem Pontifex *uſum ſandaliorum, atque dalmaticæ, nec non & Chirothecarum* in præcipuis feſtis ad Miſſarum ſollemnia, tam illi, quàm ejus ſucceſſoribus indulſit. Idem ab ipſo Leone tributum Fulconi Abbati Corbeïenſi, & Warino Abbati S. Arnulfi Mettenſis, exceptis chirothecis.

Thom Cantipr. lib. 1. c. 6. — *Adrev. c. 22.* — *Spicil. tom. 5. pag. 142.* — *tom. 4. Spicil. pag. 597.* — *Chron. Caſin. lib. 2. cap. 82.*

XXXIII Ex Abbatibus verò, quibus mitræ uſus conceſſus ſit, nullum invenio ante Egelſinum monaſterii S. Auguſtini prope Cantuariam Abbatem, cui Alexander II. id privilegii impertivit *ob ipſius ſcilicet Romanorum alumni & Anglorum Apoſtoli dignitatem*. Hic uſus frequentari cœptus Urbano ſecundo Pontifice, qui idem privilegium Oderiſio Caſinenſi, & Hugoni Cluniacenſi Abbatibus largitus eſt. Petro Abbati Cavenſi idem Urbanus in Concilio Beneventano uſum mitræ conceſſit; at ille uti noluit, ad reprimendam ſuperbiam aliorum Abbatum. Par modeſtia fuit Lantelmi Caſæ Dei Abbatis, cui Lucius tertius ex obedientia injunxit, ut mitram geſtaret. Cùm enim Pontifex in cœna Domini miſſarum ſollemnia celebrans advertiſſet, multos Abbates, excepto Lantelmo, mitrâ ornatos ſibi adeſſe; *nullius ſuggeſtione*, ſed *ipſius honeſtate Abbatis* inductus, mitram ei contulit. Poſtulanti verò Abbati, ut ab ea deferenda liber eſſet, reſtitit Pontifex, eique *in virtute obedientiæ* præcepit, ut eâ in præcipuis ſollemnitatibus uteretur. Hunc uſum non probat Thomas Cantipratenſis, quem uſum nonniſi *in pauciſſimis & ſpecialiſſimis quibuſdam Galliæ monaſteriis, ut in monaſterio ſancti Dionyſii & Cluniacenſi*, antiquis temporibus inoleviſſe tradit. Denique Paulus Langius è noſtris magnopere indignatur Hermanno ſui monaſterii Citizenſis Abbati, ejus nominis ſecundo, qui hæc inſignia à Bonifacio nono prece ac pretio ſibi, ſuiſque ſucceſſoribus comparaverat, ubi ſimilium Abbatum vanitatem carpit, qui ejuſmodi inſignia ex ambitione affectabant: non *utentium conſuetudinem* aut *adinventi ſive conceſſi privilegii conſervationem, ſed ſolùm impetrantium curioſam vanitatem ſuggillare* volens, exemplo ſancti Bernardi Abbatis, Petri Bleſenſis, & Hugonis Cardinalis, quos laudat.

Thorn. an. 1059. — *Chron. Caſin. lib. 2 cap. 82.* — *Bibl. Cluniac. pag. 515. & 517.* — *Baron. an. 1091.* — *Tho. Cantipr. lib 1. cap. 6.* — *Paul. Lang. an. 1398.*

Non

Digitized by Google

Non me fugit proferri à nonnullis antiquiora exempla quorumdam Abbatum, quibus Pontificalium ornamentorum, adeóque mitræ deferendæ privilegium longe ante ſæculum undecimum conceſſum legitur. Verùm ejuſmodi privilegia non ſatis explorata nobis videntur. Poſtremis hiſce temporibus jus ferè commune Abbatum evaſit, quod à medio ſæculo undecimo peculiare privilegium erat. Nondum hoc privilegium obtinuerant Laubienſes, cùm Venerabilis Goſvinus ad ejus loci regimen electus eſt. Reſtitanti expoſuit magiſter Werimbaldus, præclarus eo tempore orator, illius monaſterii dignitatem, divitias, potentiam, viros ſcientiâ illuſtres; addiditque; *rectorem loci, minus quidem Epiſcopo, ſed eſſe plus Abbate: cujus in miſſarum ſollemniis ornaret anulus manum, ſandalia pedes, corpus tunica univerſum.* Verùm hæc potiùs ad dehortandum, quàm ad convincendum virum ſanctum valuêre. Ceterùm cùm offenderentur Epiſcopi, quòd in Conciliis & Synodis Abbates, quibus geſtandæ mitræ jus erat, ab Epiſcopis non diſtinguerentur, ſtatuit Clemens IV., ut in Synodis exemti mitris auriphrygiatis, ſed ſinè gemmis, laminiſque aureis vel argenteis utantur: non exemti ſimplicibus albis & planis. In aliis verò locis utriſque iis uti mitris liceat, quas Sedi Apoſtolicæ indulta permiſerint. Ita clariſſimæ memoriæ Jacobus Sirmundus in notis ad Goffridum.

XXXIV

Goſuini vita lib. 1. cap. 25.

§. V.

Obſervationes Eccleſiaſticæ & Monaſticæ.

Antiquus mos erat jam indè à Sæculo ſeptimo receptus, ut ſæculares homines, etiam Epiſcopi ceterique Clerici majores, in extremis habitum monaſticum in ſignum pœnitentiæ ſuſciperent, deinceps monaſticæ profeſſioni addicti eſſent futuri, ſi revaluiſſent. Id genus exempla retulimus in Præfatione ad ſæculum primum, aliaque nonnulla in Præfatione prima ad ſæculum tertium, ubi ejuſmodi monachos *ad ſuccurrendum* dictos fuiſſe obſervavimus, atque in Præfatione ſecunda ad ſæculum quartum, ubi fuſiùs de hoc argumento actum eſt. Innumera ejus rei exempla occurrunt ſæculo undecimo, & ſequenti apud Ordericum Vitalem & alios. Tales fuêre Ludovicus comes Alamannorum in Senonenſi monaſterio S. Petri, apud Clarium monachum; Gerfridus comes Meritoniæ; Hugo Ceſtrenſis, & Guillelmus Flandriæ comes, apud Ordericum: tales ex Epiſcopis fuêre Hugo, & Robertus Autiſſiodorenſes, & Robertus Lingonenſis, aliique permulti. Non placuit hæc conſuetudo cuidam Epiſcopo tempore Petri Damiani, exiſtimanti, atque prædicanti, quòd niſi quis ſecundùm Regulam diu probatus fuiſſet, *ſi propter ægritudinem aut alio quolibet modo* ad monaſticum ordinem veniſſet, *liberam redeundi ad ſæculum haberet facultatem*. Hunc Epiſcopum talia proferentem graviter exagitat Petrus in opuſculo 15. *Quæ eſt enim illa dementia*, inquit, *quæ vaſania, quæ crudelitas! Habet homo diſponendarum rerum ſuarum liberam facultatem: ut ſemetipſum Deo offerat, poteſtatem non habet? Valet hominibus tradere ſubſtantiam ſuam: non habet libertatem Deo reddere animam ſuam? --- Si creator paratus eſt, ut peccatis ignoſcat, quis eſt iſte, qui peccatorem converti prohibeat?*

XXXV

Habitus Monaſticus in extremis.

Digitized by Google

beat? Quid enim eſt alind monachum fieri, quàm converti? Sed qui hominem non poſſe monachichum ſubire propoſitum in languore corporis conſtitutum denegat; profectò non poſſe converti indubitanter affirmat, quod ſi ſemel admittitur, nulli dubium, quin pœnitentia, qua ſpes eſt peccatorum & unicum ſalutis remedium, deſtruatur --- Dum ergo monachum fieri hoc ſit utique converti, & converſionis remedium nulla hora reſpuit, nullum tempus excludit: conſtat procul dubio, quia in ægritudine conſtitutus, ſicut converti cùm vult, nullius auctoritatis obſtaculo præpeditur; ita etiam ut monachus fiat, abſque ulla refragatione recto jure conceditur --- At forſitan inquies, non quidem prohibetur in corporali moleſtia poſitus ad portum monachici ordinis repentè confugere: ſed licet, ſi convaluerit, ad priſtina converſationis habitum remeare. Sed clamat, immo reclamat ipſa veritas tam perſpicuæ falſitati, cùm dicit: Nemo mittens manum ſuam ad aratrum & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Hæc aliaque plura Petrus Damiani.

XXXVI Puerorum oblatio in Monaſteriis olim irrevocabilis.

Affinis eſt huic argumento alia quæſtio de pueris in Monaſterio Deo oblatis, quos irrevocabili jure voto parentum adſtringi S. Benedictus in Regulæ ſuæ cap. 59. præcipit, probatque Rabanus Maurus libello ſingulari, quem adversùs quoſdam huic Regulæ præſcripto reſiſtentes compoſuit: quem libellum, Deo dante, aliàs proferemus in lucem. Hunc morem itidem propugnavit Petrus Damiani in prædicto opuſculo 15., qua de re aliàs egimus, nimirum in Præfatione ſecunda ſæculi quarti, & in tomo 2. Analectorum in Adnotationibus ad epiſtolam Rodulfi Abbatis Trudoniani, quem Sibertus Abbas ſancti Pantaleonis conſuluerat, an & qua ratione liceret aliquid exigere à parentibus pro admiſſione puerorum in monaſteriis. Præclara eſt hanc in rem epiſtola nondum edita Nicolai primi ad omnes Epiſcopos *in regno Lodovici* poſitos, de quodam Lamberto clerico, quem ejus pater Atto comes, tunc clericus, in tenera ætate, nempe inter *octavum & undecimum annum*, conſtitutum, proprio arbitrio, citra pueri voluntatem, monaſticâ cucullâ donaverat; eumdemque, poſt quoddam temporis ſpatium, Salomon Epiſcopus, ſcilicet Conſtantienſis, monaſtico habitu, ut ferebatur, invitum induerat, & ſub hac occaſione fratres ſui eum paterna & materna hereditate privare volebant, & monachum permanere. Lambertus ejus rei causâ refugit ad Pontificem, citatuſque pater ejus Atto affirmavit, ſuæ quidem voluntatis fuiſſe, ut Lambertus Monachus fieret: ſed reſiſtenti cucullam fuiſſe impoſitam, & *ab inſequentibus* monachico habitu violenter indutum; inſuper aſſeruit, eum numquam Regulam promiſiſſe, neque cum palla altaris à ſe fuiſſe oblatum. Quibus auditis, Pontifex eum à monaſtica profeſſione liberum & immunem eſſe declaravit, & paternæ maternæque hereditatis nequaquam exſortem. Ceterùm idem Petrus Damiani in opuſculo 36. ad Deſiderium Abbatem Caſinatibus gratulatur, „ quòd ibi ſcholas puerorum, *qui ſæpè rigorem ſanctitatis enervant*, non invenerit, ſed omnes aut ſenes, aut juvenili „ vivendi decore lætantes„. Idem ſtatuit eodem tempore in Hirſaugienſi monaſterio Willelmus Abbas, quem ea de re laudat Udalricus in epiſtola præfixa libris antiquarum conſuetudinum Cluniacenſium, quos ipſi nuncupavit. *Adeò tritum eſt*, inquit, *& uſitatum, ſi qua diſtrictio hujus ſpiritualis militia inter has noſtrorum temporum faces eſſe poteſt, non eſſe, niſi ubi major eſt numerus, & auctoritas major illorum, qui non ætate laſciva, nec imperio parentum, ſed ſponte ſua & majoris ætatis, ſolo Chriſto imperante, ad ejus obſequium, rebus ſæculi abdicatis, ſe contulerunt*. Attamen pueros in Caſinenſi Monaſterio ſæculo tertio decimo educatos fuiſſe probat exemplum ſancti Thomæ Aquinatis, quem à puero monaſticum illic habitum induiſſe ſacri ejuſdem loci Mar-

num. 199. Analect. t. 2. pag. 530.

Caſini deſita fieri.

Petr. Dam. Opuſc. 36. ca. 16.

Martyrologium teſtatur. Quin etiam in Cluniacenſi ſex pueri ab initio huc
uſque educati ſunt.

Ut Principes & Optimates, adeóque Epiſcopi ipſi, honoribus ſæculi ab- XXXVII
dicatis, ad monaſticum ordinem ſe conferrent, faciebat tum pietas illius tem- Principes
poris monachorum, tum frequens eorum adhortatio, qua de re monachos monachi fa-
ſugillat Adalbero Laudunenſis Epiſcopus in carmine ad Rotbertum regem, cti.
quod Hadrianus Valeſius inſignis hiſtoriographus publici juris fecit, ſic enim
de Comitibus, qui in urbibus jus dicebant, canit Adalbero.

Juris cuſtodes cogunt portare cucullas:
Orent, inclinent, taceant, vultuſque reponant.

Immo non tantùm comites, ſed etiam reges & imperatores ad amplectendum
hoc Inſtitutum adhortati ſunt, S. Romualdus Ottonem tertium, ſanctus Hu-
go Abbas Cluniacenſis Philippum primum Francorum regem, alii alios. Extat *Spicil. tom. 2.*
hac de re Hugonis epiſtola ad Philippum regem, quem hortatur, ut Pœni- *pag. 401.*
tentiæ causâ Cluniacum ſe recipiat: paratos eſſe Apoſtolorum Principes Pe-
trum & Paulum ad eum recipiendum in domum ſuam, *quam patres noſtri*, in-
quit, *aſylum Pœnitentium nominaverunt*. Verùm ubi principum & optimatum
cura rei publicæ neceſſaria videbatur, adeò ad monaſticam profeſſionem ad-
hortamentis non inducebantur, ut etiam volentes ab ea revocarentur, ut mul-
tis exemplis patet. Unum eſt Guillelmi ducis Nortmannorum, eo nomine
primi, à Longa-ſpata cognominati, quem Mainardus Abbas à monaſtico In-
ſtituto dehortatus eſt. Alterum eſt Urſi Patriarchæ Venetiarum, qui mona-
chus eſſe cupiebat Willelmi Abbatis Divionenſis: at diſpendium, quod ex
abſentia tanti præſulis Venetis obveniſſet, conſiderans piiſſimus Abbas, eum
admittere noluit: quod etiam erga multos alios feciſſe dicitur. Tertium
exemplum eſt Henrici primi Imperatoris, quem Richardus Virdunenſis Ab-
bas monachum fieri cupientem ad obedientiam admiſit: at ex obedientia pro *V. hoc Sæc.*
rei publicæ bono in ſæculo remanere juſſit. Idem contigit in Gellonenſi mo- *pag. 533.*
naſterio ſub alio Richardo ejus loci Abbate: cui Berengarius vir nobilis, in
ſæculari habitu remanens, obedientiam promiſit ſub hac forma. *Anno ab In-
carnatione Domini M.C.LXII. in nomine Domini ego Berengarius de Mayroſio, vo-
lens renuntiare terrenis, & inhiare cæleſtibus, trado in manu Domini Richardi Ab-
batis me ipſum, ad monachicum habitum ſuſcipiendum quando domino Abbati pla-
cuerit; ſed & in præſentiarum promitto ei obedientiam ſecundùm Dei & beati Be-
nedicti Regulam*. Ejus generis fuêre Donati & Donatæ, qui in ſæculari habi-
tu monaſteriis addicti erant.

Petrus Damiani tria ſuo tempore in monaſteriis Italicis ſalubriter Inſtitu- XXXVIII
ta fuiſſe tradit: unum, ut præter cetera pietatis opera, *tres pauperes cum* Tria nova Abbatum
privata menſa juxta ſe ſemper Abbas habeat, eiſque ſingulis menſuram cibi, quem Inſtituta.
quivis habet frater, apponat; ſicque Regulæ præceptum exſequatur, ſtatuen- *Petr. Dam.*
tis, ut Abbatis menſa ſemper ſit cum hoſpitibus. Alterum, ut in Monaſte- *opuſc. 33. c. 7.*
riis & Eremis decimæ quorumdam proventuum in egenorum uſus aſſignen-
tur. Tertium, ut anniverſariæ octavæ pro carioribus quibuſcumque defun-
ctis fiant. Huc ſpectat commemoratio generalis omnium defunctorum, quam
ſanctus Odilo in Cluniacenſi Monaſterio inſtituit. In Concilio Bituricenſi,
M.XXXI. ſtatutum, ut Abbatibus in ſollemnioribus feſtis non plures, quàm *Labbe Bibl.*
tres Diaconi miniſtrent. *to. 2. pag. 794*

Inter varias Pœnitentiarum redemtiones, quæ illis temporibus excogita- XXXIX
tæ ſunt, maximè frequentatæ fuerunt ſui ipſius ſpontaneæ flagellationes, Diſciplinarum uſus an
quas *diſciplinas* vocant. Earum auctores vulgò creduntur Dominicus Lorica- probandus.

tus & Petrus Damiani : at rectiùs propagatores dixeris, ſiquidem ante eos Guido Pompoſianus Abbas, aliique eas in uſu habuerunt. De Guidone quidem, anno M.XLVI. mortuo, memoriæ proditum eſt, duarum quadrageſimarum diebus, quo tempore in ſilva ſolus degebat, tantâ cibi & potûs abſtinentiâ, *tanta virgarum cæde* corpus debile maceraſſe, *ut excepta morte, nihil tormenti ampliùs poſſet inferre nolenti perſecutor crudelis*. Huic exemplo adde aliud ejuſdem temporis de ſancto Poppone Abbate, qui carnem ſuam *jejuniis flagelliſque* ſic *atterebat, ut quidquid vitioſum ſua caro adversùs ſpiritum concupiſceret, ipſe flagellis, propria ſibi manu clam illatis, extergeret*. Neuter verò id addiſcere potuerat ab exemplo Dominici Loricati utroque junioris, multò minùs Petri Damiani, qui necdum ea de re ſcripſerat. Non dubitem, quin plura alia præceſſerint ejuſmodi exempla, tametſi ſcripta non ſint. At omnes ſuperarunt Petrus Damiani & Dominicus. „ Petrus in epiſtola ad Alexan„ drum ſecundum ait, tria ſcoparum millia unum Pœnitentiæ annum exple„ re cum modulatione pſalmorum „. Stupendum eſt potiùs quàm imitandum, probandumve, quod idem auctor memorat de Dominico Loricato, qui duodecim pſalteria continenter, ſcopis ſe flagellando abſolviſſe dicitur. A ſcopis ſeu virgis ad lora & ſcuticas ventum. Talem diſcruciandi corporis modum immodicum, uti furorem & carnificinam quamdam, non immeritò fortaſſe, averſati ſunt nonnulli, atque indè flagellationum ſponte aſſumtarum uſum, haud ſcio an temerè, univerſim, ut fit, improbarunt, uti rem novam, & ſacris canonibus contrariam, *Ecce*, inquiebant, *nova Pænitentia, & tranſactis tot ſæculis hactenus inaudita. Si hoc admittitur, --- omnes profectò ſacri canones deſtruuntur, antiquorum Patrum præcepta depereunt*. Ad quod Petrus reponit, id licere, quod Chriſtus Dominus, quod Apoſtoli & Martyres in ſe ſuſtinuerunt. *An verò eamdem, quam & ab invitis interdum Deus omnipotens exigit, ab ultrò offerentibus ſuſcipere pænitentiam recuſabit?* Ad quod illi Chriſtum & Sanctos non à ſe, ſed ab aliis cæſos fuiſſe aiebant. At *vaſanum & abſurdum eſt credere illud pænitentiæ genus Dominum in afflictione noſtra deſpicere, quod in ſemetipſo dignatus eſt pro ſalute noſtra perferre*. Deinde *ſicut non temeritatis arguendus eſt, qui non modo Sacerdotali, ſed ſponte jejunat: ita quoque non fruſtra laborare cenſendus eſt, qui ſe non alienis dumtaxat, ſed & propriis manibus afficiendo caſtigat*. Quippe *nihil differt, quibus pœnis caro pænitentis addicitur, dummodò voluptas præcedentis illecebræ vicaria repreſſi corporis afflictione mutetur*. Denique ſi ſæcularibus divitibus peccata ſua eleemoſynis redimere licet, quæ redemtio in antiquis Patrum canonibus minimè reperitur; quidni iis, qui nihil proprium habent, quo peccata rediment, ſpontanea corporis afflictione ea redimere, etſi in canonibus id præſcriptum non eſt, fas non erit? Hæc ferè Petrus in epiſtola ad Clericos Florentinos.

Hoc Sæcul. pag. 513.

Ibid. pag. 592

Petr. Dam. lib. 5. ep. 8.

XL Ex his, quos Petrus hac in re adverſarios habuit, unus fuit Petrus monachus, cognomento Cerebroſus, qui hunc uſum ob novitatem arguebat, & ob exceſſum, *non tam diſciplinæ Regulam, quàm longioris diſciplinæ deteſtans inſaniam; nec improbans cum diſciplina dici pſalmum, ſed ut continuetur cum diſciplina pſalterium*: qua in re fortaſſe à vero non aberrabat. Alter adverſarius fuit Stephanus ex monacho Caſinate Cardinalis, qui hunc uſum ſugillando deridebat, effeceratque, ut Caſinates eum abjicerent, quibus antea mos erat, ut qualibet feria ſexta corpus ſuum verberibus afflictarent. Ille verò corpus jejunio atteri non improbabat: *ſed turpe nimis, & inhoneſtum eſſe cenſebat, ante tot fratrum intuentium oculos membra nudare*. Non multò pòſt Stephanus morte repentina è vita ſublatus eſt, quod Petrus juſto Dei Omnipotentis

Petri Damiani adverſarii.

Id. lib. 6. epiſt. 27.

Id. opuſc. 43. cap. 2.

Ibid. cap. 1.

tentis judicio factum putat *propter hujus verbi piaculum*, tametſi eum virtutibus floruiſſe non neget & *piæ memoriæ* virum dicat. Hinc Caſinates hortatur, ut intermiſſam corpus affligendi conſuetudinem reſumant.

Hæc controverſia denuo his temporibus non ſemel agitata eſt, eamque nuperrimè vir eruditione & doctrinâ clariſſimus, nobiſque amicus, libro ſingulari revocavit. Hoc in libro meritò improbat tum publicos illos Flagellantes, è Galliis jure proſcriptos; tum etiam abuſus nonnullos, quos eo in genere à quibuſdam commiſſos fuiſſe dicit. At de re ipſa ut dicam quod ſentio, pace clariſſimi viri, adduci non poſſum ut credam, quod Scriptura ſacra pueris ad correptionem, quod libri pœnitentiales peccatoribus ad expiationem, quod antiquiores regulæ monaſticæ ad ſatisfactionem infligendum ſtatuunt, id ſponte aſſumi non licere, aut decere. Quod enim quis animo pœnitentis pati poteſt ex obedientia, quidni amore pœnitentiæ ſibi ipſe imponat? An verò indecorum non eſt corpus alteri flagellandum nudare; & nemine conſcio de ſe ipſo pœnas ſumere inverecundum & inhoneſtum erit? At mortem, inquies, nocentibus leges civiles infligunt, quam ſibi ſponte conſciſcere nemini licet. Verùm hîc non agitur de pœnis in criminali foro, ſed in Eccleſiaſtico tribunali impoſitis: quas quidem, ſi ex obedientia ſubire Deo gratum eſt, certè ex caritate & pœnitentiæ ſtudio ſponte ſuſcipere non erit ipſi, ut opinor, ingratum. In ſumma, omnia ſatisfactionum & expiationum genera, quæ pœnitentibus à Sacerdotibus imponi poſſunt, & à Canonibus ſunt præſcripta, ea ſponte ſibi imponere & infligere licere non dubito. Ut rem paucis finiam, id ſaltem ab undecimo ſæculo non improbarunt, immo ſuis diſcipulis præſcripſerunt viri ſanctitate & purioris diſciplinæ ſtudio celebres, Bruno Cartuſianorum inſtitutor, & Bernardus Abbas Clarævallenſis; denique ſuperiori ſæculo S. Carolus Borromæus, ut de aliis Sanctis ſileam, hoc ipſum pœnitentiæ genus ſibi frequenter impoſuit, & propria manu inflixit, ut ex ejus vita manifeſtum eſt. Hos Duces ſequi non inverecundum aut deſpectum, immo perquàm honorificum & tutum eſſe nemo jure negaverit. Certè venerabilis Guigo, ſacri Cartuſienſis Ordinis quintus Præpoſitus Generalis, etſi *diſciplinas* non eſſe ſuæ inſtitutionis dicat, nullique ſuorum, *niſi Priore ſciente & favente*, eas *facere*, id eſt ſponte ſibi infligere permittat; id tamen cum Prioris permiſſu licere ſatis innuit, omnino ad mentem ſancti Benedicti, qui quidvis inſolitum, inconſulto Abbate, fieri vetat. Hanc verò Guigonis mentem fuiſſe tum ipſa verba mox relata, tum aliud ſtatutum de fratribus laicis probat. *In adventu & quinquageſima*, inquit, *per ſingulas hebdomadas, ſinguli ſingulas accipiunt diſciplinas, quòd ſi domi non fuerint, ſepties pro diſciplina Pater noſter cum veniis dicunt*. Id verò ab ineunte Ordine, auctore ſancto Brunone, inſtitutum fuiſſe indè colligi poteſt, quòd Guigo primitivos Ordinis ritus in unum corpus redegit, quæ non tam ipſius, quàm ſancti Brunonis Statuta cenſenda ſunt.

XLI

Diſciplinarum uſus apud Cartuſianos.

Guig. ſtatut. cap. 35.

Id. cap. 65.

Non minùs res clara eſt de ſancto Bernardo ac de Ciſtercienſibus. Nam Bernardus Guidoni Abbati Trium fontium, qui ex incuria miniſtrantium in Miſſa calicem abſque vino conſecraverat, *pro pœnitentia* injungit ſeptem pſalmos pœnitentiales quotidie uſque ad paſcha, ſepties proſternendo ſe, *decantare*, ſive recitare; & *ſeptem diſciplinas accipere*. Conſimilem expiationem ob Sanguinem Chriſti in Miſſa effuſum vide hîc in Vita beati Richardi Abbatis Virdunenſis. At ejuſmodi, inquis, diſciplinæ non erant ſpontaneæ, ſed ad delicti menſuram impoſitæ. Quidni etiam ejuſmodi pœnitentiam ſibi ſponte quivis imponat? An jejunium & cilicium, quæ pœnitentibus Sacerdos præ-

XLII

Apud Ciſtercienſes.

Bernard. ep. 69.

Pag. 531.

Ppp 2 ſcri-

ſcribere poteſt, etiam ſponte aſſumta valebunt apud Deum; ſpontanea verò illa corporis caſtigatio non proderit, quæ ab aliis impoſita meritum habet: „ At non hîc mentio eſt, ais, diſciplinarum propria vapulantium manu in- „ flictarum, ſed plagarum, flagrione quodam plagoſo diverberante datarum„. Atqui recurrit eadem reſponſio; & Bernardi verba, *ſeptem diſciplinas accipere*, alium ſenſum mihi videntur habere, uti & alia quæ ſubſequuntur. *Sanè ſi ſermo exiit inter fratres, ut ipſi omnes ſinguli*, id eſt ſoli & ſeorſim, *ſingulas accipiant diſciplinas*. Certè *accipere diſciplinam*, tametſi ambiguum eſſe non diffiteor, etiam in vernacula lingua obtinet pro eo, quod eſt ſibi ipſi infligere. Poſtremò, quod de ſpontaneis Ciſtercienſium diſciplinis rem evincit, Faſtredus Abbas tertius Clarævallenſis in præclara illa epiſtola ad quemdam ſui Ordinis degenerem Abbatem, his verbis eum compellat. *Non ſinè pudore dico, quod tamen dicendum: quòd multi ſunt in via Dei, ſubditi ſuo Abbate, navigantes nauclero, milites duce perfectiores: quódque tuo in monaſterio multi reperiantur, qui eo tempore, quo tu horas noctis cœnis opiparis & ſuperfluis tranſigis, ipſi orationi vacant, & ad expiandas culpas & earum remiſſionem, diſciplinas ſumunt*, quo loco nihil clarius afferri poſſe puto ad probandas ſpontaneas ſui ipſius flagellationes. Sanè longè minùs indecorum & inhoneſtum eſt, ut jam dixi, propria manu ſeorſim eas ſibi infligere, quàm nudatos alteri humeros verberandos exhibere: nec contra honeſtatis leges peccant, qui vel nullo ſpectante ſeorſim, vel in commune nocturnis in tenebris id faciunt. Hæc ad propoſitum de hoc argumento ſufficiant, ad vindicandum priſcum Sanctorum uſum, qui modò non in propatulo, ſed honeſtè & moderatè fiat, non modò non improbandus eſt, ſed ſanctorum hominum judicio & uſu probandus.

XLIII *Probatio per duellum.* Ex variis probationum generibus, quæ antiquis uſitatæ fuerunt ad res dubias dirimendas, duæ in primis undecimo ſæculo frequentes erant, ſcilicet probatio per ignitum ferrum pro Eccleſiaſticis, & duellum pro Sæcularibus viris. Probatione per ignitum ferrum ſancta Cunegundis imperatrix uſa eſt ad probandam pudicitiam ſuam, & Petrus monachus ad ſimoniam reprimendam, ob id Igniti cognomen ſortitus. Duellum more veterum Francorum & Germanorum ſcuto & fuſte fiebat, paſſim non ſinè cruoris effuſione, quandoque etiam cum cæde. Quæ cauſa fuit, ut Eccleſiaſticis maximè interdicta eſſet, tametſi non rarò ab ipſis etiam adhibita fuerit. Inſigne ejus rei exemplum affert Sirmundus in notis ad Goffridum Vindocinenſem Abbatem, nimirum in cauſa Haimerici Vicecomitis Toarcii cum Theoderico ſancti Albini Abbate, à quo *ille pro relevatione equum unum centum ſolidorum, aut ſolidos centum* exigere volebat, quod Abbas denegabat. In hac contentione Abbas vice comiti optionem dat jus ſuum, *aut calidi ferri judicio ſecundùm legem monachorum per ſuum hominem probare, aut ſcuto & baculo juxta legem ſæcularium defendere*. Duellum eligit vicecomes: ſed, ut erat vir pius, ſanguinem aut cædem veritus, *remiſit pugnam, remiſit & conſuetudinem*, modò ut ſocietatis monaſterii fieret particeps: quod facilè obtinuit. Alia duo exempla profert Sirmundus ad illuſtrandam epiſtolam Goffridi Abbatis ad Petrum Santonenſem Epiſcopum, quem rogat, ut prohibeat duellum, cœptum inter Rainaldum Cheſnellum clericum Santonenſem, & Guillelmum monachum ſuum, utpote ſæculi legibus & ſacris Canonibus contrarium. Verùm ſæculo inſequente Eccleſiaſtici etiam facultatem obtinuerunt duellum interponendi per ſuos homines: quos inter Gaufridus Carnotenſis antiſtes, eo nomine ſecundus, à Ludovico ſexto Francorum rege obtinuit, *placitis & negotiis, liberam & per-*

Sirm. in Goffrid. pag. 62.

Analect. t. 2. pag. 561.

& perfectam haberet teſtificandi & bellandi licentiam. Conſimile privilegium ab eodem Rege conceſſum Theobaldo Foſſatenſi Abbati, *ut ſervi Foſſatenſis Eccleſiæ adversùs omnes homines* eamdem facultatem haberent, *& nemo umquam ſervitutis occaſionem eis opponens, in eorum teſtimonio ullam dare præſumeret calumniam*.

Ad ejuſmodi duella, tanquam ad ludicrum ſpectaculum, concurſus fiebat, eiſque aderant etiam Epiſcopi: quod de ſe ipſe teſtatur Hamelinus Epiſcopus Redonenſis in litteris à Sirmundo relatis ſuper controverſia quadam, duelloque in prato Epiſcopi commiſſo juxta flumen Iſolam, *præſentibus nobis*, inquit, *& Comite Conano*, aliiſque. Tempore ſancti Ludovici Francorum regis monomachia hæc adhuc vigebat, eaque admiſſa eſt in controverſia quadam, quam Rex cum Epiſcopo Aurelianenſi habebat. Initum hac de re duellum in quodam allodio Miciacenſis monaſterii: cui Petrus de Eſcancilla ballivus domini Regis, & Adam de Monte regali ballivus Epiſcopi, ne id in monaſterii præjudicium verteret, fidejuſſorias litteras dederunt anno Domini M.CC.XLVI. Non omittendæ hoc loco conſimiles litteræ Johannis Epiſcopi Pariſienſis, qui celebri duello, quod in pratis S. Germani fieri debebat, adeſſe volens, ſequentes litteras ob cautionem dedit. XLIV

Noverint univerſi, quòd cùm nos Johannes Dei gratiâ Epiſcopus Pariſienſis veniſſemus & acceſſiſſemus ad conſilium domini Regis in Abbatia ſancti Germani de Pratis, die tertia menſis decembris, in cujus craſtinum prope dictam Abbatiam debebat fieri duellum inter nobiles, & potentes viros, dominos ducem Lineaſtriæ & ducem de Breſuie, ut dicebatur: cùmque causâ videndi dictum duellum, nos venerabilem patrem dominum Abbatem dictæ Abbatiæ rogaſſemus, ut nos hoſpitare vellet, & in ſua Abbatia cameram aſſignaret, quod nobis duxit gratioſè concedendum; nos nolentes dicto Abbati, ejus Abbatiæ vel ſucceſſoribus ſuis in futurum, aliquod propter hoc præjudicium generari, nec nobis aut ſucceſſoribus noſtris novum jus propter hoc acquirere, confitemur, dictam conceſſionem ex gratia receepiſſe. Datum ſub noſtro ſigillo in teſtimonium præmiſſorum die prædicta, anno Domini milleſimo trecenteſimo quinquageſimo nono.

Sed fortè hic ludus equeſtris erat, quod genus pugnæ duellis prædictis videtur ſucceſſiſſe: tametſi diverſi generis erant ludi illi * equeſtres, qui tantùm ad ſpectaculum, & ad ſpecimen dexteritatis exhibendum inſtituti erant: duella verò ad finiendas lites, quæ ſolitis juris formulis finiri non poterant.

* *Turneis.*

XLV — Reliquiarum probatio per ignem.

His probationum generibus aliud addendum eſt eo tempore uſitatiſſimum, ut ſcilicet Sanctorum dubiæ reliquiæ igni probarentur. Id ſub finem ſæculi ſexti ſtatuerat in Hiſpania Concilium Cæſarauguſtanum de reliquiis, quæ in quibuſcumque locis, Ariana hæreſi infectis inventæ fuiſſent. Preces ejus rei causâ olim fieri ſolitæ, quales retulit noſter Theodericus Ruinartus in notis ad Gregorium Turonenſem (*Gregor. Tur. pag. 1366.*). Quod attinet ad ejuſmodi probationum exempla, duo tantùm ex priori hujus ſæculi volumine huc afferre ſufficiat. Unum eſt de particula lintei, quo pedes diſcipulorum Salvator exterſiſſe creditur, in Caſinenſe monaſterium à duobus monachis allata (*Sæc. 6. tom. 1. pag. 101.*). Cùm de ea plurimi dubitarent, duo illi fide haud dubia prædictam particulam ignitis turribuli carbonibus impoſuerunt: *quæ mox quidem*, ait Leo, *in ignis colorem converſa; poſt paullulum verò, amotis carbonibus, ad priſtinam ſpeciem mirabiliter eſt reverſa*. Alterum exemplum eſt de corpore ſancti Felicis, à Wolfgango Aquilegienſi Patriarcha miſſo ad Meinwercum Epiſcopum Patherbrunnenſem (*Ibid. p. 390.*), qui ejus veritatem experiri volens, *rogum maximum in medio clauſtri*

ſub

ſub divo fieri præcepit; in quem cùm tertiò corpus miſiſſet, cum maxima exſultatione corpus illud *ſuper principale altare detulit*, *& omnium venerationi ſollemnem ſanctum illum deinceps haberi inſtituit*. Exſtat penes nos in monaſterio S. Germani inſignis portio veræ Crucis, à Sereniſſima Principe Palatina nobis nuper teſtamento legata, quæ in ardentem conjecta ignem, nullam læſionem paſſa eſt, ſpectantibus principibus viris, quorum nonnulli etiam ſuperſunt. Hîc video quid repoſituri ſint nonnulli, nempe indubias Sanctorum reliquias, quales fuêre ſancti Martini Epiſcopi Turonenſis, ſanctæ Radegundis Reginæ, & ſancti Franciſci de Paula, ſuperiori patrum noſtrorum ſæculo in ignem ab hæreticis conjectas fuiſſe, & ab igne conſumtas. Verùm illa quæ prædiximus miracula olim obtinere potuit Eccleſiæ fides & oratio, quod tunc non meruit impietas.

XLVI Corporale delatū contra incendia. Affinis eſt his alius ritus, deferendi ſcilicet ſacrum illud linteum, quod *corporale* vocamus, ad reſtinguenda incendia. Huc ſpectat Glaber Rodulfus in lib. 5. *De chriſmale*, inquit, *quod à quibuſdam corporalis appellatur, plurimùm expertum eſt præſtare remedia, ſi fides exigentium non fuerit dubia. Nam contra incendia ſæpiùs elevatum aut exſtinguendo compeſcuit, aut retrorſum pepulit, ſeu in partem alteram reverſit*. Id factum refert Aimoïnus in Floriacenſis monaſterii incendio, quo graſſante circumlatum eſt corpus ſancti Benedicti *cum palla, ſuper quam pridie corpus Jeſu Chriſti fuerat confectum*. Idem factum in incendio Tuitienſi, teſte Ruperto Abbate. Hinc apud Cluniacenſes ſemper unum corporale in ſcriniolo ſervabatur, ut ad manum poſſet eſſe contra periculum ignis.

Aimoin. lib. 1 de Mirac. S. Bened. cap. 9.

§. VI.

De anno Hugonis Capeti obitus; & conſequenter de anno, quo filius ejus Rotbertus Monarchiam Francorum adeptus eſt.

XLVII Mirum eſt quantùm auctores cùm veteres, tum recentiores, diſſentiant in aſſignando anno, quo Hugo Rex Francorum, cognomento Caputius ſeu Capetus, è vita deceſſit. Sigebertus & duo Chronica apud Labbeum, Leodienſe & Maſſilienſe, tertium Kemperlegienſe apud V. C. Baluzium, & fragmentum quoddam Hiſtoriæ Francorum ex codice Floriacenſi à Cheſnio editum, ejus obitum anno CM. XCVI. conſignant. Plerique alii auctores anno inſequenti: Hugo à ſancta Maria Floriacenſis, & Odorannus Senonenſis Monachus anno CM. XCVIII. quibus Hadrianus Valeſius in notis ad Carmen Adalberonis Epiſcopi accedit. De die omnes conſentiunt Hugonem IX. Kal. Novembris obiiſſe. Mihi verò pro certo, & explorato eſt, ſupremum ejus fuiſſe annum CM. XCVI. idque multis illius temporis inſtrumentis & documentis videtur conſtare. Primum occurrit Archembaldi Turonum Archiepiſcopi inſtrumentum, quo Monaſterio ſancti Juliani omnia ſuæ dice-

Labbe. tom. 2 Bibl. p. 337 & 339. Miſcell. to. 1. pag. 521. Cheſn. tom. 2. pag. 232.

diœceſis altaria, eidem antea conceſſa, libera & à quavis redhibitione immunia declaraſſe dicitur *anno CM.XCVI. Rotberti Regis anno primo*. Alterum eſt Hugonis Autiſſiodorenſis Epiſcopi pro cœnobio Paredi, quod Lambertus comes ipſius pater in Auguſtodunenſi pago exſtruxerat, *datum menſe Majo, Indictione XII. anno Incarnationis Domini DCCC. XCIX. Rotberto Rege, anno IV. regni ejus*, quod inſtrumentum Gerardus ex authentico vulgavit. Accedit ipſius Rotberti Regis diploma, quo Miciacenſi ſancti Maximini Monaſterio, Rotberti Abbatis rogatu, tuitionem ſuam contra moleſtias regiorum miniſtrorum impertit. *Datum menſe Aprili, in Conventu regio, Indictione XIV. ſexto anno, poſtquàm Monarchiâ Regni Rotbertus Rex gratiâ Dei ſortitus eſt. Actum Aurelianis civitate die paſchæ ſecundo*, id eſt anno Chriſti milleſimo primo, qui ſextus Rotberti Monarchiæ non eſſet, niſi anno DCCCC. XCVI. Hugoni patri ſucceſſiſſet. Anno inſequente donatio quædam Monaſterio ſancti Michaëlis ad Moſam facta eſt in villa comitatus Barrenſis, dicta *Vilercel*. *Actum anno ab Incarnatione M. II. Indictione XV. regnante Rotberto rege anno Regni ejus VIII.*, qui calculus conſtare non poteſt, niſi Rotbertus Hugoni patri ſucceſſerit anno DCCCC. XCVI. *Perard. pag. 167. & ſeq.*

Id porrò luculenter confirmat teſtimonium Aimoïni Floriacenſis monachi, auctoris æqualis, in libro 2. de miraculis S. Benedicti cap. 9. ubi Ligeris inundationem contigiſſe teſtatur *anno Incarnationis Domini milleſimo tertio, regni autem Rotberti Regis, quo cum patre regnare cœpit, ſexto decimo, Monarchiæ verò ſeptimo*. Hæc inundatio accidit tempore *hiemis ſolito longioris*, ut fidem facit Chronicon Floriacenſe à clariſſimo Baluzio editum; ac proinde ſub initium anni milleſimi tertii: nam ſi ſub finem alius anni accidiſſet hæc inundatio, hiems illa *longior* dici non potuiſſet, quippe vix à menſe Novembri incœpta. Ne quis verò dicat, Aimoïnum pro veteri more initium anni ſequentis milleſimi quarti ad præcedentem retuliſſe; occurrit idem Chronicon, in quo Gerbertus ſeu Silveſter II. Papa eodem anno mortuus dicitur, quem anno M. III. obiiſſe conſtat, & anno ſequenti Abbo Abbas martyrio coronatus, & quidem menſe Novembri. Cujus Abbonis martyrium Aimoïnus ipſe, aliique omnes anno M. IV. collocant. Cùm itaque idem Aimoïnus Hugonem cum filio *per decem annos continuos* regno potitum fuiſſe dicit; de annis incompletis intelligendus eſt. His omnibus adde chartam de reſtauratione vitæ canonicæ in Eccleſia Barcinonenſi, datam *VII. Idus Martii in æra XLVII. poſt milleſimam, regnante Rotberto Rege Francorum XIII. anno*, qui calculus ſententiam noſtram egregiè confirmat. Hæc obſervatio non levis momenti viſa eſt ad ſtabiliendam epocham tum Hugonis Regis obitus, tum Monarchiæ Rotberti ejus filii: quam epocham jam quidem aſſignaveram in libro ſecundo de Re diplomatica: ſed quia idoneis non fulta erat argumentis, ea huc conferre viſum eſt quoddam operæ pretium. XLVIII *Miſcell. to. 2. pag. 306.* *Marca Hiſp. pag. 970.*

§. VII.

De tempore quo Rotbertus Bertam repudiavit, duxitque Conſtantiam.

NOn levis etiam difficultas eſt de tempore, quo Rotbertus Rex Bertam, Odonis Comitis olim uxorem, ſuamque commatrem, ſibi copulavit, quo- XLIX

quove tempore eam ob affinitatem repudiare coactus eſt, eâque repudiatâ Conſtantiam, Willelmi Provinciæ Comitis ſeu Ducis, & Adelaïdis filiam, matrimonio ſibi conjunxit. De priori certum mihi videtur, Bertam Rotberto haud ante mortem Hugonis Regis nupſiſſe: tum quia Hugo vix ſolidum annum Odoni Comiti, Bertæ marito, ſupervixit: tum quia hæc conjunctio facta non eſt ante Arnulfi Archiepiſcopi reſtitutionem in Sedem Remenſem: quam reſtitutionem Leo Abbas à Rotberto Rege demum obtinuit *ad confirmandum Regis Roberti novum conjugium*, teſtante Gerberto in epiſtola 159. ad Adelaïdem Auguſtam, ſcripta paullò ante hanc reſtitutionem, quæ anno DCCCC.XCVII. poſt mortem Hugonis proximo facta eſt. Ad Bertæ repudium quod attinet, plerique hoc factum putant ante annum milleſimum; Beslius anno DCCCC.XCVIII. At ne quidem ante annum milleſimum contigiſſe probabilius eſt, ſed tamen ante mortem Abbonis Floriacenſis martyrio affecti anno milleſimo quarto, menſe Novembri: ſiquidem ejus hortatu Rotbertus Bertam à ſuo conſortio removit, teſte Helgaldo. Certè in duobus ejus diplomatis pro Foſſatenſi Monaſterio, quorum alterum anno DCCCC. XCVIII., alterum anno milleſimo datum eſt, Rotbertus Bertam adhuc conjugem ſuam vocat. Unum ex his diploma exſtat in libro ſexto de Re diplomatica, quo rex donationes à Burchardo comite, ejuſque filio Rainoldo Pariſiorum Epiſcopo Foſſatenſibus factas confirmavit, *ſuggerentibus ac intervenientibus dilectis noſtris*, inquit, *videlicet dulciſſima genitrice noſtra Adelaïde, atque conjuge noſtra Berta*. Alterum eſt confirmatio donationis ab Ermenfrido milite iiſdem Foſſatenſibus factæ, quam Rotbertus ratam eſſe juſſit *ſuæ matris Adelaïdis, uxoriſque Bertæ ſuggeſtionibus*, ut in libro de vita Burchardi comitis legitur: cujus rei præceptum extat in chartario Foſſatenſi, ubi id diſertè exprimitur, datum Pariſiis anno Incarnationis Chriſti milleſimo, Rotberti Regis duodecimo. Scio equidem Bertam etiam poſt repudium ſe dixiſſe aliquando Reginam: at Rotbertus ipſe eam deinceps uxorem ſuam numquam dixit. Et quidem anno inſequente Bertam à Rotberto ſejunctam fuiſſe intelligimus ex quadam ejus charta pro Burgulienſi Monaſterio, in qua Berta Regina & filii ſui Terbaldus & Odo, atque Agnes eorum ſoror Burgulienſibus confirmant, Gauzberti Abbatis rogatu, donationem ab Emma comitiſſa factam de alodiis Coldra & Longa villa, ſitis in pago Ebroïcenſi. *Datum Bleſis caſtro menſe Septembri*, anno Incarnationis M.I. ſive Rotberti Regis X.

Besly Comtes pag. 297.

Diplom. pag. 578.

L Necdum tamen Conſtantia Rotberto nupſerat menſe Auguſto ejuſdem anni milleſimi primi, quo anno Adalax ſeu Adalaïs comitiſſa, ejus parens, Monti-majori prædia quædam in valle Ollieria donat una cum filio ſuo Willelmo comite, & *filia ſua Conſtantia*, quæ donatio facta eſt *in menſe Auguſto, regnante Rodulfo Rege, indictione XIV.*, quæ indictio à morte Conradi Regis Rodulfi patris primùm occurrit anno milleſimo primo. His litteris apponitur *ſignum Adalax comitiſſæ, & filii ſui Willelmi comitis, & filiæ ſuæ Conſtantiæ, qui hanc chartam facere juſſerunt*. Erat ergo adhuc in materna domo Conſtantia, ac proinde necdum Rotberto conjugata.

LI „ Aimoïnus in lib. 2. de miraculis S. Benedicti cap. 8. ſcribit, Hugonidem Rotbertum uxoriam inire copulam *jam dudum* mente tractantem, & „ ab Arelatenſium partibus aſſumere ſibi conjugem, exercitu congregato „ ſponſæ jam jamque adventanti obviàm profectum fuiſſe. Dumque iter „ agens, ulteriorem Ligeris ripam teneret, contigiſſe Guillelmum Beles„ menſem, caſtra metandi cauſâ, curtim Abbatis Floriacenſis, quæ Abba-

tis-

„ tis-villa dicitur, ſibi delegiſſe : ubi Theoderico Monacho ejus loci præpo-
„ ſito aliqua injuria illata ſit„ , à S. Benedicto vindicata, quo præcisè tem-
pore id acciderit, non exprimit Aimoïnus : at Rotbertum hoc conjugium
jam dudum meditatum fuiſſe disertis verbis aſſerit.

Nullum verò certius argumentum ad ſtatuendum illius matrimonii tem- LII
pus nobis occurrit, quàm ætas Hugonis, Rotberti & Conſtantiæ primoge-
niti, qui non ante annum milleſimum ſeptimum natus videtur. Is quippe rex *Baluz. Mi-*
à patre dictus eſt anno M. XVII. cùm eſſet *puer ferè decennis*, teſte Glabro. *ſcell. tom. 2.*
Atque adeò prædicto anno M. VII. natum eſſe oportuit. Mortuus porrò eſt *pag. 307.*
anno M. XXVI. necdum vicennis. Emendandum proinde ejus epitaphium *Glab. lib. 3.*
apud eumdem Glabrum, ubi *annis ter denis minùs duobus* vixiſſe dicitur, ſic- *cap. 9.*
que reſtituendum:

Annis florebat mundo juvenilibus;
Bis-denis minùs excreverat duobus
Regnorum lumen Hugo, regum maximus.

Ex his intelligitur Bertam ante finem anni milleſimi quarti repudiatam fuiſ-
ſe, Conſtantiam autem Rotberto nupſiſſe ante annum milleſimum ſeptimum,
quo anno Hugo eorum primogenitus natus videtur. Certè in altero ejus epi-
taphio, quod Beslius ex codice Petaviano primus vulgavit, adhuc *puer* fuiſſe *Besly p. 300.*
dicitur, cùm mortuus eſt.

Celtiber illacrymat, te regem Roma petebat,
O miſerande puer, ſed tumulatus hic es.

Quamquam, ut verum fatear, *puer* dici potuit neceſſitate metri, qui aliàs
flos juvenum in eodem epitaphio dicitur. Ceterùm parvulus erat, teſtante
Odoranno, cùm Rotbertus Rex Romam profectus eſt : quod iter contigit
initio Pontificatûs Benedicti VIII. ac proinde non ante annum M. XII., quo
tempore Berta adhuc ſperabat, *faventibus quibuſdam aulicis, decreto Apoſtoli-
co* ſe in regium thalamum *reſtituendam* fore. Non me fugit, quod Glaber *Glab. lib. 3.*
ſcribit, Rotbertum ſcilicet *circa annum milleſimum* Conſtantiam ſibi in con- *cap. ult.*
jugium accepiſſe : at id non ſatis expreſsè dictum, nec certum annum deſi-
gnat. Rotbertum Romam euntem comitatus eſt Ingelramnus ſeu Angelram- *Spicil. tom. 2.*
nus Monachus, tum adoleſcens, in reditu factus eo curante Abbas Centulen- *pag. 544.*
ſis : quo tempore Rotbertus Bertam denuo reſumere meditabatur, teſte Odo-
ranno. Et re quidem vera Conſtantiam ad tempus à regio conſortio abdu-
ctam, eique Bertam rurſus adſcitam fuiſſe probat rythmus tunc temporis *Analect. t. 3.*
ſcriptus, qui in tomo 3. Analectorum à nobis vulgatus eſt. *pag. 534.*

Plura in præſens dicere ſuperſedeo, cetera quæ de illo ſæculo dicenda LIII
& obſervanda ſuperſunt, in Præfationem voluminis ſequentis reſervans. Hanc
verò editionem non tantùm curavit noſter Theodericus Ruinartus, ſed etiam
acta hujus ſæculi maxima ex parte notis & obſervationibus illuſtravit, dum
ego Annales Ordinis noſtri proſequor, quos intra biennium, ſi Deus vitam
mihi ad id tempus produxerit, in lucem emittere incipiemus. Actis prioribus
operam ſuam contulerat, hiſque digerendis operam dare parabat noſter Mi-
chaël Germanus : at pro dolor ! mors illum præmatura nobis abſtulit anno
M. DC. XCIV. ineunte, poſtquàm is per annos ampliùs viginti, indefeſſo la-
bore operam mihi ſuam in ſtudiis noſtris impenderat peramanter, & in omni-
bus noctu & interdiu præſtò adfuerat. Reddat ei Deus vicem in illa vita,
ubi nullum meritum perit. Dum cariſſimi conſodalis & amici recordor, com-
mittere non poſſum, ut omittam memoriam optimi quondam ſenis, mihi-
que perquàm recolendi Domni Lucæ Acherii, cui quantum debeat res pu-

blica litteraria, veterum opera ab eo edita, in primis Spicilegii tredecim volumina teſtantur, quæ ille inter continuos languentis valetudinis caſus collegit, & publici juris fecit. Quid verò ad hæc Acta colligenda olim contulerit à me dictum eſt in Præfatione ad ſæculum noſtrum primum: ubi horum Actorum editionis conſilium, & quibus auctoribus id factum ſit, expoſui. Multum verò ejus in me benevolentiæ me debere profiteor, qui quoad vixit, ſtudia in Congregatione noſtra promovere curavit. Finem vivendi fecit anno M.DC.LXXXV. menſis Aprilis XXIX. octogenario duobus annis minor. Ceterùm hæc otia nobis omnibus fecerunt Præpoſiti noſtri generales, quibus præivit Reverendiſſimus Pater Domnus Gregorius Tariſſius, qui ſtudia in Congregatione noſtra primus excitavit, delectoſque à ſe conſodales noſtros adhibuit ad ea omnia colligenda, quæ tum ad Ordinis noſtri Sanctorumque noſtrorum hiſtoriam, tum ad Eccleſiaſtica documenta pertinent. Ejus ſtudium in rem litterariam hactenus æmulati ſunt ſucceſſores, quorum veſtigiis utinam ſubſequentes inſiſtant, ſed abſque detrimento, quantum fieri poterit regularis diſciplinæ, quæ ceteris omnibus præferenda eſt. Hæc in fine tomi ultimi differenda erant; ſed vereor ut ne ad id tempus ſuperſtes ſim ad faciendam earum rerum commemorationem, cui faciendæ me obnoxium eſſe perſentiebam.

JOANNIS MABILLON
PRÆFATIO
IN PARTEM SECUNDAM SÆCULI SEXTI ORDINIS SANCTI BENEDICTI

Quod eſt ab anno Chriſti M. ad MC.
impreſſa Pariſiis anno 1701.

Digitized by Google

I. Præfationis argumentum.

IN poſteriori hujus Sæculi Præfatione quædam haud levis momenti nobis tractanda reſtant, cùm de monaſticis tum de Eccleſiaſticis rebus, quatenus hæ ad noſtrum propoſitum pertinent. In primis agendum de ſchiſmate Græcorum, per Michaëlem Cerularium in Romanam Eccleſiam excitato, & de objectis Græcorum in Latinos. Dein de Berengario, ejuſque hæreſi, necnon de multiplici ejus condemnatione, ac reſipiſcentia: & de variis auctoribus, qui contra eum ſcripſerunt. Sub hæc de geſtis Gregorii VII. Poſtremò de variis Ordinibus ſeu Congregationibus in Eccleſia Latina ſæculo undecimo inſtitutis, ſcilicet de Camaldulenſibus, Vallumbroſanis, Grandimontenſibus & Cartuſienſibus; quæ omnia in totidem ſectiones diſtinguemus. His omnibus quàm breviſſimè licebit pertractatis, ſuccedent obſervationes quædam Eccleſiaſticæ, quæ in priori Præfationis noſtræ parte deſiderantur.

§. I.

De Schiſmate Græcorum per Michaelem Cerularium in Romanam Eccleſiam excitato, & de eorum objectis in Latinos.

II. Græcorum ſchiſmatis origo & progreſſus.

JAm anni ferè ducenti à Schiſmate Photiano effluxerant, cùm, necdum bene obducta cicatrice, aliud non minùs pernicioſum, & hactenus inſanabile exortum eſt. Poſt mortem quippe Alexii Patriarchæ Conſtantinopolitani, quæ anno milleſimo quadrageſimo quarto, menſe Februario accidit, ſubrogatus eſt in ejus locum Michaël, cognomento Cerularius, qui à Johanne germano Michaëlis Imperatoris in exſilium actus fuerat ob tyrannidem affectatam, teſtante Johanne Curopalata. Hinc neophytus ad Patriarchale evectus faſtigium, Alexandrino & Antiocheno Patriarchis ſuas prærogativas detrahere conatus, demum in Romanum Pontificem, totamque Latinam Eccleſiam ſe convertit, ſpecie quidem, ut cum Romano Pontifice & Latina Eccleſia communionem ſarciret; ſed re ipſa, ut cau-

fas utrique conviciandi quæreret, ac prætexeret. Tunc Romanæ Eccleſiæ præerat Leo IX. Damaſo ſecundo ſuffectus anno milleſimo quadrageſimo nono: quo tempore Græci in Apulia contra Imperatorem rebellaverant. Hac occaſione Cerularius litteras ſcripſit ad Leonem Papam, *cum multa*, ut ipſe ajebat, *humilitate*: „ tum ut Leo cum Græcis eadem ſentiret, removeretque „ ſcandala, quæ de Latinis circumferebantur circa orthodoxam fidem: tum „ ut ipſum ſibi benevolum redderet, quò per eum Francorum auxilium con- „ tra Græcos rebelles Imperatori procuraret „. Eodem tempore Petrus Patriarcha novus Eccleſiæ Antiochenæ, quæ uti & Alexandrina, quamdam ſemper communionem cum Latinis retinuerat, litteras cum Fidei catholicæ profeſſione miſit ad Leonem Pontificem, qui ejus promotionem laudavit confirmavitque. Non tulit hanc Petri Antiocheni moderationem Cerularius, magnopere improbans, quòd Romanum Pontificem in ſacris diptychis commemoraret. Quin etiam, adjunctis ſibi Leone Acridano Archiepiſcopo Bulgarorum, & Niceta Pectorato, variis ſcriptis Leonem Papam & Latinam Eccleſiam exagitavit. Reſpondit ad Cerularii litteras Petrus Antiochenus ea, qua præditus erat, moderatione, & objectiones in Latinos ab eo factas partim inſuper habuit. „ Et alia quidem, inquit, viſa ſunt deteſtanda, qualis „ eſt particulæ *Filioque* adjectio ad ſanctum Symbolum: alia verò ſanabilia; „ quædam denique digna, quæ diſſimulentur. Ubi autem nec circa Deum, „ nec circa fidem periculum eſt, propendendum ſemper ad pacem & fratrum „ amorem. Denique multa itidem apud Orientales tolerari, quæ poſt mul- „ tum laboris ac ſtudii non potuerint exſcindi. Quòd ſi eorum, inquit, qui „ ſub nobis degunt, ſuperiores evadere non valemus; quo pacto illam gen- „ tem, ſuperbam altæque cervicis, à ſuis conſuetudinibus revocare poteri- „ mus? Ceterùm non facilè aures præbendas inanibus calumniis, nec ſuſpi- „ cionibus temerè habendam fidem. Demum epiſtolam ita concludit: Atque „ hoc divinam tuam beatitudinem admittere exhortor: ne dum omnia requi- „ rimus, omnia amittamus „. Hæc epiſtola ſcripta eſt poſt mortem Leonis Papæ, quæ anno M.LIV. accidit, cujus ſucceſſori ſcribendum monet Petrus, ut objecta vel neget, vel excuſet.

Cerul. ep. ad Petr. Antiochen.

Coteler. to. 2. Monum. pag. 145. & ſeqq.

III Verùm Leo Papa, urgenti malo præſens remèdium adhibiturus, Legatos cum litteris direxerat ad Conſtantinum Monomachum Imperatorem, ſcilicet Humbertum Cardinalem & Epiſcopum, Petrum Amalphitanum Archiepiſcopum, & Fridericum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cancellarium; qui, viſitato primùm Caſinenſi monaſterio, ut ſuæ legationis ſucceſſum Deo commendarent, in urbem regiam profecti ſunt. Hos benignè & honorificè excepit Imperator, contrà quàm Cerularius, quem Legati in errore obſirmatum anathemate perculerunt. Humbertus primùm Mediani Monaſterii in Tullenſi diœceſi monachus, indéque Romam profectus cum Brunone electo Pontifice, atque ab eo creatus Cardinalis & Epiſcopus Silvæ candidæ ſeu Sanctæ Rufinæ præcipuas hoc in negotio partes habuit, iſque unus voce ac ſcriptis, quæ exſtant, Cerularii objecta & errores refutavit, & Nicetam Pectoratum ad reſipiſcentiam adduxit. Petrus Amalphitanus Archiepiſcopus à Cerulario fruſtra culpatur, tanquam ob facinora è ſede ſua pulſus, quem *piæ memoriæ* virum vocat Petrus Damiani, unde redarguas putidum impoſtorem Bennonem, qui eum ob malas, ut ipſe nugatur, artes infamare conatur, ut Gregorio VII. ejus diſcipulo labem adſpergat. Tertius è legatis Fridericus, Godefridi Tuſciæ ducis frater, Leonis Papæ & Henrici Imperatoris propinquus erat,

Petr. Dam. initio opuſc. 34.

erat, poſteà Caſinenſis Monachus & Abbas, dein Cardinalis, ac demum Summus Pontifex ad breve tempus ſub nomine Stephani X.

Objectionum capita, quæ Cerularius Latinis exprobrabat, partim eadem, partim alia erant ab iis, quæ Photius ſæculo nono jam oppoſuerat. Hæc in ſumma refert Cerularius in epiſtola ad Petrum Antiochenum: „ nimirum quòd Latini particulam *Filioque* Symbolo adjeciſſent; quòd azymo „ pane in ſacrificio utantur: quòd feriâ quartâ carnem, paraſceve caſeum „ & ova edant; ſabbato jejunent; ſuffocata & polluta comedant; quòd mo- „ nachi adipe ſuillo utantur, eorumque infirmi carnibus veſcantur. Ad hæc „ quòd Sacerdotum nuptias prohibeant Latini; & in Miſſa tempore commu- „ nionis unus miniſtrantium azyma comedat, & reliquos ſalutet, quòd anu- „ los in manibus Epiſcopi gerant ut ſponſi; inſuper quòd baptiſmum unica „ merſione peragant; denique quòd omnes barbam radant „. Quid ad hæc reſponderit Humbertus, ſingillatim exponere otioſum fuerit. Illud unum obſervare licet, quòd negat, Latinos ſuffocato & ſanguine ad id tempus uſos fuiſſe. Preſſiùs objecta ipſa refellit in multis Petrus Antiochenus in epiſtola ad Cerularium; „ excuſatque Latinos, quòd barbam radant, & quòd Epiſ- „ copi anulos gerant. Quòd autem polluta manducent ipſi Latini, eorum- „ que Monachi edant carnem & adipem porcinum, illa quoque invenies, „ inquit, modò indagaveris, apud quoſdam è noſtris fieri; quod Magni Ba- „ ſilii teſtimonio probat, & exemplo ſancti Pachomii, quem in ſuo ſancto „ monaſterio ſues è micis ac menſæ reliquiis paviſſe dicit: quibus mactatis, „ carnem quidem hoſpitibus in cibum præbebat: interanea verò ac extremi- „ tates pedum capitiſque ſenibus monachis & infirmis apponebat. Egregium „ verò ſcilicet ac ſuave obſonium, inquit, lentem & fabam defectu boni olei, „ cum adipe ſuillo coctas comedere „! Ex illa nihilominùs Cerularii objectione in monachos, quòd carnibus infirmi veſcerentur ex Regulæ ſancti Benedicti indulgentia, occaſionem fortè ſumſit ſanctus Bruno Cartuſianorum auctor, ut carnium eſum ſuis, etiam infirmis, interdixerit: tametſi in Statutis Guigonis non fiat diſerta illius abſtinentiæ mentio capite XXXVIII. ubi propter ſolos infirmos emendorum piſcium facultas conceditur: at in prima parte compilationis Statutorum antiquorum ſæculo XIII. factæ, *eſus carnium, cui Ordo renuntiavit*, nulli infirmorum, ne quidem leproſis, conceditur cap. XLIV. qualem abſtinentiam venerabilis Stephanus, Grandimontenſis Ordinis auctor, ſuis etiam diſcipulis diſertis verbis interdicit in Regulæ ſuæ cap. LVII. Quòd verò nonnulli Græcorum Latinis objiciebant, quaſi honorem ſacris reliquiis & imaginibus detraherent: id falſum revincit Petrus Antiochenus, tum ex cultu, quem Romani reliquiis ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli exhibebant; „ tum ex eo quòd videmus, inquit, Francos peregrinos in no- „ ſtra omninò veneranda templa intrare, omnemque honorem ac reveren- „ tiam ſacris imaginibus impertiri. Itaque rogo, ſubdit ille ad Cerularium, „ ſupplico, obteſtorque mente tuos ſacros pedes amplectendo, ut de eo quod „ exactius eſt remittens divina tua beatitudo, rebus ſeſe accommodet. Me- „ tuendum enim eſt, ne, dum vult diſciſſum ſarcire, pejorem ſciſſuram fa- „ ciat; dumque prolapſum erigere contendit, majorem efficiat caſum „. Utinam hanc moderationem Græci omnes ſemper in animo habuiſſent, vel modò ſaltem haberent!

IV Objectiones in Latinos.

Cotelor. ubi ſupra p. 149.

Ibid. p. 158. & ſeq.

Interim moritur Leo Papa: quo nuntio accepto, Legati Romam reditum parant. Hos donis muneratos dimiſit Imperator, eiſque munera haud exigua beato Petro offerenda præbuit. Eorum inſuper precibus annuum cen- ſum,

V Leonis IX. obitus & cõſequentia.

Digitized by Google

Chron. Caſin. lib. 2. cap. 89. ſum, id eſt binas auri libras, Caſinenſi monaſterio quotannis perſolvendas inſtituit. Verùm eos in reditu Traſimundus Theatinus comes intercepit, ſpoliavitque. Invidiam nihilominùs apud Henricum Germaniæ regem paſſus eſt Fridericus Cancellarius, quaſi pecuniis ac donis ſuffarcinatus rediiſſet, ob id Regi inviſus, quòd frater ipſius Godefridus in eum rebellaſſet. Hac pulſatus calumnia Fridericus, Richerium Caſini Abbatem, qui tunc Romæ aderat, convenit, ſeque in monachum admitti poſtulavit. Annuit facilè Richerius, præmiſſoque cum ſuis Caſinum Friderico, ipſe poſt paucos dies ſubſecutus eſt cum Henrici regis Nuntiis ad Principes miſſis: quibus præſentibus, ille abjecta, qua tunc utebatur, pretioſiſſima veſte, ſacræ Religionis habitum induit; poſteà factus Abbas, dein Cardinalis à Victore II. ac demum poſt Victoris obitum Pontifex ſub nomine Stephani X. anno M.LVIII. Ubi primùm iniit Pontificatum, nihil antiquius habuit, quàm ut Græcos ad Eccleſiæ communionem revocaret: quapropter legationem decrevit in Orientem ad urbem Conſtantinopolitanam, deſignato ad id muneris Deſiderio Caſinenſi Abbate, cui collegas duos adjunxit, Stephanum Cardinalem, & Mainardum poſteà Silvæ candidæ Epiſcopum, dato eis mandato, ut, quàm citiùs fieri poſſet, reverterentur. Verùm quò minùs hæc legatio ſuum conſequeretur effectum, Pontificis obitus brevi ſubſecutus interceſſit. Tentata ſubinde Græcorum ad Eccleſiæ communionem reductio: ſed hactenùs, quod magnopore dolendum, exiguo & ferè nullo fructu.

Ibid. lib. 3. cap. 8.

VI

Fabula de Johanna Papiſſa.

Illud obiter obſervandum, quod Leo IX. habet in epiſtola ad Cerularium, „ ubi Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ exprobrat levitatem in ordinan„ dis eunuchis ejus Epiſcopis, ajens loco unius ex eis ordinatam fuiſſe femi„ nam ferri „: quod ſanè Leo Cerulario haudquaquam exprobraturus fuiſſet, ſi fabula de Johanna papiſſa vulgata fuiſſet, quam à Cerulario in Leonem ipſum, adeòque in Romanam Eccleſiam facilè regeri poſſe præſenſiſſet. Verùm hæc fabula jam demum apud Eruditos ſic malè olet, ut de ea plura dicere vetet pudor: tametſi heterodoxi quidam eam propugnare pergant, ut ridiculo commento ſuos aſſeclas paſcant. Tantùm addo, quod à nemine hactenus notatum, in veteri carmine de Romanis Pontificibus, quod in Eugenio III. deſinit, nullam de fabuloſa illa Johanna fieri mentionem, uti nec in carmine Frodoardi. Sic enim habet poſt Valentinum poëta ille anonymus nondum editus.

Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontifices dicti: poſt quos legimus Benedictum.
Hinc, Nicolaë, tuo tua gaudet Roma decore.

Ex quo intelligitur, hanc fabulam medio Sæculo duodecimo necdum inventam fuiſſe, quam Martino Polono plerique tribuunt: tametſi in nonnullis ejus exemplaribus, quale eſt unum apud clariſſimum Abbatem Franciſcum de Campis, nihil ſimile habetur. Fatendum eſt tamen, illam tunc temporis, id eſt ſub finem ſæculi tertii decimi, vulgatam fuiſſe, eamque apud Johannem Iperium reperiri.

§. II.

Digitized by Google

§. II.

De Berengario, ejuſque Hæreſeos ortu & progreſſu; nec non de variis ejus Confeſſionis formulis, ac multiplici condemnatione.

VII

DE Berengariana Hæreſi dicturis primùm de ejus auctore agendum. Etſi enim complures hoc de argumento deditâ operâ ſcripſerint, nonnulla tamen de eo adhuc illuſtranda ſuperſunt, ex quibus ea, quæ nobis in manus venerunt, hoc loco præmittere viſum eſt.

VIII

Berengarii vitæ initia.

Berengarius, ſeu, ut paſſim Veteres ſcribunt, Beringerius, domo Turonenſis, ſub initia ſæculi undecimi natus eſt parentibus non omnino obſcuris, Walteri Martinianæ Baſilicæ præcentoris nepos. E ſcholis Martinianis, ubi prima litterarum elementa didiciſſe videtur, ad Carnutenſes ſe contulit adoleſcens. In his condiſcipulum præ ceteris habuit Adelmannum, poſteà Brixienſem Epiſcopum, teſtante ipſo Adelmanno, ſub Fulberto magiſtro: qui morti proximus futuros Berengarii errores prædixiſſe fertur; eumque à conſpectu ſuo expelli juſſiſſe, viſo prope eum dæmone, qui blanditiis ſuis multos corrumpere tentabat. Certius eſt id, quod de eo refert Adelmannus in epiſtola ad ipſum Berengarium, cui in memoriam revocat lacrymas illas, quibus ambos obteſtabatur piiſſimus magiſter, ut per viam rectam graderentur, *ſanctorum patrum veſtigiis inhærentes, ut nullum prorſus in diverticulum, nullam in novam & fallacem ſemitam deſilirent, ne fortè in laqueos & ſcandala inciderent*. Adelmannus ait ſe tum *majuſculum*, Berengarium verò *adoleſcentulum* ſeu natu-minorem extitiſſe; ſatiſque principio innuit, tunc ſenem fuiſſe *venerabilem* illum ſuum, ut vocabat, *Socratem*, id eſt Fulbertum, qui ad Sedem Carnotenſem promotus anno M. VII. deceſſit IV. idus Aprilis anno M. XXIX., non anno præcedente, ut multi, etiam veterum, ſcribunt. De Adelmanno intelligenda videtur Fulberti epiſtola LVI. ad R. id eſt Reginardum Leodicenſem Epiſcopum ſcripta, in qua eum ſecurum eſſe jubet *de illa ove, qua in noſtris*, inquit, *paſcuis obverſatur*. * *Fratrem A. Subdiaconum loquor, quia Dei gratiâ bene ruminat, & luporum inſidias ſagaciter cavet*. Hunc apud ſe remorari poſtulat Fulbertus in pignus mutuæ inter ſeſe caritatis. Hæc autem epiſtola ſcripta non eſt ante annum M.XXIV., quo anno Reginardus Durando Leodicenſium Epiſcopo ſucceſſit, atque adeò ſub finem vitæ Fulberti Adelmannus in ejus ſchola cum Berengario aduleſcentulo verſabatur. Per id tempus apud Aurelianos *cruda nimiùm & inſolens hæreſis*, ut Glaber Rodulfus loquitur, circa divinam Euchariſtiam, alioſque fidei articulos detecta eſt, invecta per mulierem Italam, tum per Liſoïum & Heribertum propagata, qui demum convicti ac flammis traditi ſunt anno M.XXII., non M.XVII., ut ex Glabro malè intellecto plerique opinantur; & quidem abſente Fulberto, qui tum Romæ verſabatur. Poſt quatuor annos conſimiles Hæretici,

Willelm. Malmesbur. lib. 3. de reb. Angl. & Bibl. Floriac. par. 1. pag. 518.

* *In edit. obſervatur.*

Glab. lib. 3. cap. 8.

omnes Manichæorum erroribus affricti, in Synodo Atrebatenſi itidem convicti à Gerardo Epiſcopo, & tandem ad reſipiſcentiam adducti ſunt. In eo errore non verſabatur Leuthericus præſul Senonenſis, qui ob id tantùm à Roberto Rege, uti Helgaldus ſcribit, increpitus fuit, quòd Corpus Domini, in ſalutem hominum inſtitutum, ad probationem, adeóque ad pœnam nocentium præberet: quod probationis genus tunc uſitatiſſimum erat.

IX E Carnutenſibus ſcholis domum reverſus Berengarius, Clero adſcriptus eſt vivente adhuc Roberto Rege, quo tempore Ulgerius decanus & Sulpicius archiclavis Eccleſiæ ſancti Martini Walterio præcentori *ad manum firmam*, ut vocant, *quartas tredecim de terra arabili, & tres, quas comparavit de Ernaldo de Inſula, ex voluntate & conſenſu fratrum, quæ fuit manus firma Beringerii Clerici, ſub ſua auctoritate conceſſerunt*, ſub annuo cenſu XXXII. ſolidorum, ad Miſſam S. Martini perſolvendo: quæ terra ſita erat in pago Turonico, *in poteſtate Sancti Spani*, cujus villa *ſuper rivum Eſmanciæ* poſita dicitur. His litteris, quas in Bibliotheca Martiniana vidimus, ſubſcribunt *Ulgerius decanus, Sulpicius archiclavis, VValterius præcentor, cujus & hæc manus firma eſt; Adam magiſter ſcholæ*, & poſt alios *Raginaldus Sacerdos ſubmagiſter ſcholæ*, quæ charta *data eſt VIII. idus Februarii in capitulo ſancti Martini, regnante Rotberto Rege*. Hanc terram *ſuo nepoti Beringerio donavit cantor VValterius*, ut in alia charta legitur, *ſub audientia cleri in capitulo S. Martini, & pretio accepit ab ipſo eas res, de quibus chartæ continebant, eo jure, quo ipſe eas poſſidebat, vel poſſeſſurus erat, quamdiu viveret*. Non dubitamus, quin is ſit Berengarius Scholaſticus, quem poſteà magiſtrum ſcholæ, nimirum poſt Adamum mox laudatum, factum legimus in litteris concordiæ, inter Canonicos S. Martini, & quoſdam bonos Viros initæ ſuper quadam terra, ſita in area S. Martini: cujus rei causâ homines iſti adierunt *Radulfum decanum, Raginaldum theſaurarium*, qui ſubmagiſter ſcholæ ſuperiùs dictus eſt, *Gaufridum præcentorem, Beringerium ſcholæ magiſtrum, Chriſtianum ſubdecanum, Joſcelinum cellerarium*, & reliquos S. Martini Canonicos: quæ charta, uti & præcedens, deſtituta eſt chronicis notis. Has omnes in quodam codice Bibliothecæ Martinianæ reperimus cum fragmento epiſtolæ ejuſdem Beringerii ad W. theſaurarium, & alia ejuſdem epiſtola ad Lanfrancum, de quibus mox acturi ſumus. Quàm celebres fuerint hæ ſcholæ, poëtico more prædicat Baldricus, ſcilicet,

Tota Latinorum facundia marcida floret,
Dum Berengario Turoni floruêre magiſtro.

X Berengarii genius. Qualis fuerit Berengarius, unus omnium optimè expreſſit Guitmundus initio libri primi, ubi hominis ingenium & mores deſcripſit his verbis. *Is ergo*, inquit; *cùm juveniles adhuc in ſcholis ageret annos, ut ajunt qui eum tunc noverunt, elatus ingenii levitate, ipſius magiſtri ſenſum non adeò curabat, condiſcipulorum pro nihilo reputabat, libros inſuper artium contemnebat. Sed cùm per ſe attingere Philoſophiæ altioris ſecreta non poſſet, (neque enim homo ita acutus erat, ſed & tunc temporis liberales artes intra Gallias penè obſoleverant) novis ſaltem verborum interpretationibus, quibus etiam nunc nimiùm gaudet, ſingularis ſcientiæ laudem ſibi arrogare, & cujuſdam excellentiæ gloriam venari, qualitercumque poterat, affectabat. Factumque eſt, ut pompatico inceſſu, ſublimi præ ceteris ſuggeſtu, dignitatem magiſtri potiùs ſimulans, quàm rebus oſtendens, profunda quoque incluſione intra cucullum, ac ſimulatione longæ meditationis, & vix tandem ſatis deſideratæ diu vocis lentiſſimo quodam quaſi plangore incautos decipiens, doctorem ſeſe artium penè inſcius profiteretur*. Hoc Berengarii ſpecimen

ex

ex Guitmundo præmittere hoc loco viſum eſt, ab eo, quod Hildebertus exhibuit, longè diverſum, cujus veritatem ſequentia ejus facta comprobabunt.

Berengarium apud Turonos primùm hæreſim ſuam propalaſſe, teſtis eſt inter alios Gozechinus ſcholaſticus in epiſtola ad Walcherum itidem Scholaſticum, ſuum olim diſcipulum; qua in epiſtola poſtquàm ſcaturientes ſuo tempore errores peſtiferos luxit, de Berengario, ejuſque academia ita loquitur. *Vide; ſi placet, quàm ſana doctrinæ, quàm ſalubris diſciplinæ Theologi de Turonenſi emergant academia, cui præſidet ille Apoſtolus Satanæ Berengarius. Vide, inquam, quàm peſtilentes, immo lethiferi ſcorpiones & reguli de cavernis erumpant totius noſtri temporis Babyloniæ: qui hæreſiarchæ ſui muſto ebrii, & veneno delibuti, de ſacris ſacrilegas introducunt novitates quæſtionum, ad nihil utiles, niſi ad ſubverſionem audientium: quorum ſermo ut cancer ſerpit: quia ſcientia, quæ inflat, non ædificat, ſed ſubvertit.* Gozechinus iſte ſcholis præfuerat in Leodicenſi academia, relictoque magiſterio Moguntiam ſe receperat, unde hanc epiſtolam ſcripſit poſt mortem Henrici ſecundi Imperatoris, quæ anno M. XXXIX. accidit, & Liutboldi Moguntinæ Sedis Pontificis anno M. LIX. defuncti: qua in epiſtola ſui temporis vitia & mala deplorat, ex Berengarii maximè erratis conſecuta. Verùm *hæc omnia*, inquit ille, *ſapienter deſpexit Herimannus Remenſis, Drogo Pariſienſis, Spirenſis Huoremannus, Bavembergenſis Meinhardus, & prætereà multi, & præſtantes, & præcipuæ auctoritatis viri, qui, præciſis ſpeciebus*, id eſt ſtipendiis & emolumentis, *& abdicatis laboribus, ſtudiis vale fecerunt, & ſapienti conſilio uſi, in theologiæ otium conceſſerunt*, quorum exemplo ſeceſſum itidem ſuum probat Gozechinus. Hi omnes ſcholarum inſignes magiſtri eo temporè erant, atque uno animo à Berengariano errore cum Lanfranco, aliiſque penitus abhorrebant. Hunc porrò errorem jam à duobus luſtris diſſeminatum fuiſſe tradit idem auctor. *A diebus*, inquit, *domini Notgeri noſtræ urbis*, id eſt Leodicenſis, *Epiſcopi, eorum Pontificum, qui ei contemporales in Eccleſia florebant præcipui, uſque ad hæc, quæ jam in miſeria defluxerunt, duo luſtra, miſericordia & veritas obviaverunt ſibi, juſtitia & pax oſculatæ ſunt. Nunc autem de terra ſublata eſt, & juſtitia in cœlum receſſit, & repentino quodam fortunæ impetu, & monſtruoſa rerum perturbatione inverſa & perverſa ſunt omnia.* Itaque jam *duo luſtra* ſeu decem anni tum effluxerant, ex quo Berengarius errorem ſuum reſperſerat, cùm Gozechinus hanc epiſtolam ſcribebat, poſt mortem ſcilicet Liutboldi Moguntini Archiepiſcopi, quem anno M. LIX. deceſſiſſe jam diximus. Ex quo intelligitur id factum eſſe ante annum milleſimum quinquageſimum, quo anno Berengarianus error primùm in Concilio Romano à Leone IX. damnatus eſt, occaſione ſcilicet epiſtolæ, quam Berengarius paullò antè ad Lanfrancum Beccenſem tunc monachum ſcripſerat, in qua errorem ſuum primùm ſcripto prodiderat. Certè Hugo Lingonum Epiſcopus, qui contra Berengarii errorem primus ſcripſit, anno M. LI. mortuus eſt, ut poſteà videbimus.

XI Ejus error quando prolatus.

Analect. t. 4. pag. 383.

Ibid. p. 385.

Ibid. p. 386.

Infrà n. 54.

Longè ante prædictum annum jam Archidiaconus Andegavenſis Eccleſiæ erat Berengarius, quo nomine litteris Theoderici Carnotenſis Epiſcopi, anno M. XL. ipſa die Conſecrationis Eccleſiæ Vindocinenſis datis, *Beringerius Archidiaconus* cum aliis, qui *ex civitate Andegava erant*, ſubſcriptus occurrit: ne quid dicam de alia charta Gaufridi comitis pro eodem Vindocinenſi monaſterio, cui chartæ Berengarius eodem nomine anno M. L. ſubſcripſit. Alius eodem tempore fuiſſe videtur Beringerius grammaticus, ſubſcriptus litteris Fulconis Nigri comitis & Hildegardis ejus uxoris pro Andegavenſi ſancti

XII Archidiaconus factus Andegavenſis.

Martini Eccleſia, cujus ille Clericus erat. Berengarius itaque, accepta Archidiaconi dignitate, nihilo minùs apud Turonos docere perſeveravit: ubi Euſebium, cognomento Brunonem, qui poſtmodùm Andegavorum Epiſcopus anno M.XLVII. factus eſt, diſcipulum habuiſſe videtur, Berengariani erroris notâ poſteà infamatum: non autem Brunonem ſacri Cartuſienſis Ordinis Inſtitutorem, ut in priori hujus ſæculi Præfatione dictum eſt, iterumque inferiùs dicturi ſumus. *num. 75.*

XIII Lanfrancus ejus adverſarius.

Paullò antè quàm Berengarii error ſparſus eſſet in vulgus, id eſt ſub annum XL. ex Italia in Franciam acceſſerat Lanfrancus ſeu Lanfrannus, litteris apprimè inſtructus: quas poſtquam apud Abrincas per biennium docuiſſet, Becci factus eſt monachus, ubi litterarum ac pietatis academiam inſtituit, Priorisque officium geſſit. Illic tanto plauſu ac ſucceſſu litteras docuit, ut ex univerſis Galliæ partibus diſcipuli ad eum confluerent. Tunc Berengarius *deſertum ſe à diſcipulis dolens*, ait Guitmundus, *ad eruELuanda impudenter divinarum ſcripturarum arcana*, quibus *adoleſcens, & aliis eatenus detentus ſtudiis, nondum adeò intenderat, ſe ſe convertit; & ea quorum novitate omnium corda permoveret, atque omnium ad ſe oculos traheret, ſtudiosè perquirens, maluit eſſe ſub aliqua hominum admiratione hæreticus, quàm ſub oculis Dei privatè vivere catholicus.* Hinc legitima connubia, & baptiſmum parvulorum impugnavit, ut idem Guitmundus cum Deoduino Leodicenſi Epiſcopo teſtatur, ſed maximè catholicam de Euchariſtia fidem, extollendo Johannem Scottum, & reſpuendo Paſchaſium. Hoc intellecto, Lanfrancus mox errorem abhorruit, dictiſque palàm improbavit: quod ubi reſcivit Berengarius, litteras ſcripſit *Fratri Lanfranco*, tunc Beccenſi Priori, directas; in quibus ait,, ſe accepiſſe, diſplicere ipſi, immo ,, hæreticas haberi ſententias Johannis Scotti de Sacramento Altaris, in qui-,, bus diſſentit à Paſchaſio. Id verò indignum eſſe ejus ingenio, quod Deus ,, *illi non aſpernabile* contulerat; nondum porrò ſatis verſatum eſſe in ſcriptu-,, ra divina, ut ita ſentiret. Ceterùm optare ſe cum eo, tametſi adhuc ru-,, di, hac de re coram arbitris diſputare. Interim deſineret hæreticum habe-,, re Johannem, niſi Ambroſium, Hieronymum, & Auguſtinum pro hære-,, ticis habere vellet,,. Ante has litteras Berengarius ad Lanfrancum alias, ut videtur, priores perferendas tradiderat cuidam nuntio, qui, Lanfranco in Normannia minimè reperto, eas aperuit, & quibuſdam legendas præbuit. Hinc, ut ſunt proni ad ſiniſtra judicia mortales, non deterior de Berengario ipſo, quàm de Lanfranco orta opinio, quaſi hic eadem cum illo ſentiret: quod prædictæ epiſtolæ convenire non poteſt, in qua Lanfrancus à Berengario diſſentire apertè dicitur: adeóque neceſſe eſſe alias admittere Berengarii ad Lanfrancum priores litteras, in quibus amicè cum eo de ſuo errore agebat. Ita verò prævaluit hæc de Lanfranco ſiniſtra opinio, ut Romæ coram Leone IX. hæc de re ſe purgare compulſus fuerit, quod is facilè præſtitit.

Guitm. initio lib. 1.

XIV Concilium Romanum contra Berengarium.

Id factum anno M.L. quo anno Romæ Concilium habitum eſt medio menſe Aprili, ad quod tempus Leone Papa indictum fuerat hoc concilium in Synodo Remenſi, anno ſuperiori habita, in qua *novi hæretici*, qui in *Gallicanis partibus emerſerant*, excommunicati ſunt. Fortè Manichæorum, ut tunc vocabant, Aurelianenſium & Atrebatenſium reliquiæ, qui per hæc & ſubſequentia tempora his in partibus exſtitiſſe referuntur. Niſi id intelligere malueris de Berengario, ejuſque aſſeclis recèns exortis. Jam enim notus erat Berengarii error, contra quem Hugo Lingonum præſul jam tum ſcripſerat. Ad hoc Romanum Concilium non parva convenit multitudo Epiſcoporum, Abbatum, diverſique Ordinis, & ex diverſis Regionibus religioſarum perſonarum,

Digitized by Google

narum, ut ſcribit Lanfrancus ipſe, qui præſens adfuit. Tunc delatus eſt Berengarii error ad Apoſtolicam Sedem cum epiſtola ad Lanfrancum ſcripta, quam, Lanfranco fortè necdum notam, Remenſis quidam Clericus Romam detulerat. Eâ lectâ, prolata in auctorem damnationis & excommunicationis ſententia eſt, ob id ſcilicet, quòd Johannem Scottum extolleret, damnaret Paſchaſium; injunctumque Lanfranco, ut fidem ſuam exponeret, ſicque pravi rumoris à ſe maculam abſtergeret: quod ille palàm viva voce præſtitit, aſſentientibus omnibus, ſcriptiſque poſteà luculenter confirmavit. *Lanfr. de Euch. cap. 4.*

In eodem Concilio indicta eſt Vercellas Synodus in proximum menſem Septembrem, juſſuſque adeſſe Berengarius, non tamen comparuit: adfuit verò Lanfrancus, qui *præcepto ac precibus* ejuſdem Leonis Pontificis uſque ad ipſam Synodum cum eo remanſit. Habita re ipſa prædicto anno & menſe Synodus, præſidente Leone, in qua Johannis Scotti liber de Euchariſtia lectus, damnatus, flammiſque traditus: expoſita quoque ac damnata denuo Berengarii ſententia, aſſertaque Eccleſiæ fides, quam Lanfrancus cum Paſchaſio tenebat, denique duo clerici, qui ſe à Berengario miſſos dicebant, primo ſtatim congreſſu defecerunt, & comprehenſi ſunt. Porrò hanc Synodum eodem anno, quo Concilium Romanum, id eſt anno M.L. habitam fuiſſe ex Lanfranco facilè conficitur, probatque Hermanni tunc ſcribentis auctoritas, ac rerum à Leone geſtarum conſequentia & ſeries, qui Romam ſub autumnum digreſſus, denuo alpes poſt celebratam Vercellenſem Synodum trajecit, ac Tullum profectus, S. Gerardi Epiſcopi corpus è tumulo extulit, & in Cathedrali Eccleſia, ubi ſepultus fuerat, in altari ab ſe conſecrato repoſuit. Eodem tempore privilegium ſancti Manſueti Monaſterio conceſſit, datum *Tulli in majori Eccleſia anno Incarnationis Domini milleſimo quinquageſimo, indictione IV. XI. Kal. Novembris.* Hinc confirmatur epocha Concilii Vercellenſis, quod alii ad annum M.LIII. differendum cenſent: quo anno Pontifex tota æſtate uſque ad reditum ſuum in urbem Romam, ubi uſque ad mortem remanſit, in Apulia contra Normannos detentus eſt. Non audiendi proinde illi, qui Durandi Troarnenſis Abbatis freti auctoritate, Synodum Vercellenſem colloquio Berengarii cum Ansfredo Abbate Pratellenſi, quod anno M.LIII. habitum fuiſſe dicit, atque adeò ſubſequenti Conventui Brionenſi poſtponunt. Nec audiendi, qui erratum putant eo loco eſſe vel amanuenſis, vel lectoris: ſiquidem in codice Bigotiano, qui auctoris ætate ſcriptus eſt, annus tertius poſt quinquageſimum, non numericis notis, ſed integris litteris, decurtatâ dumtaxat primâ ſyllabâ, expreſſus eſt. Verùm fortè dici poſſit, Durandum rerum ordinem invertiſſe, & colloquium quidem Pratellenſe, uti & Brionenſe, adeóque Pariſienſe Concilium, retuliſſe ad annum M.LIII. poſt Synodum Vercellenſem, tametſi ſubdat, quòd poſt Conventum Brionenſem *inſtabat conſtituta dies Concilii, poſtmodùm Vercellis habiti*, idque per incogitantiam ſubrepſiſſe Durando, qui longè poſt illud tempus librum ſuum ſcribebat, mortuus anno M.LXXXVIII. Orderico teſte. Ut ut ſit, præferenda eſt Hermanni auctoritas, cujus chronicon in anno M.LV. deſinit in optima editione Caniſiana, ut pote cui planè conſentit Lanfrancus, qui Synodo Vercellenſi interfuit. Porrò ut Concilium Pariſienſe, quod poſt colloquium Pratellenſe & conventum Brionenſem, auctore Henrico Rege, celebratum eſt, referente Durando, eodem anno, quo Synodus Vercellenſis, habitum exiſtimemus, illud nos movet, quòd Deoduinus Leodicenſis præſul in epiſtola ad Henricum Francorum Regem, in qua mentionem facit de Pariſienſi

XV. Synodus Vercellenſis. Ibid.

Orderic. lib. 8. pag. 676.

riſienſi Concilio à Rege indicto, ſuadet illud ſuſpendi, *donec, accepta Romanæ Sedis auctoritate, illos hæreticos damnandi poteſtatem haberet*. Quod ſanè non videtur moniturus fuiſſe, ſi Romani Concilii anno M.L. habiti notitiam habuiſſet.

XVI
Berengarii colloquium cum Anſfredo Abbate.
Durand. cap. 9.

Certius itaque videtur & exploratius, Berengarium, dum cauſam ventilari ſuam à Leone Pontifice accepiſſet, pertentaſſe quos potuit viros quoſque doctiſſimos & potentes, ut illos in ſuas partes pertraheret. Et primò quidem, ut Durandus ſcribit, Normannorum finibus irrepſit, appulitque ad Cœnobium Pratellenſe Diæceſis Lexovienſis, quod ante annum M.XXXV. inſtauratum fuiſſe conſtat; aggreſſus eſt catholicum & eruditum ejus loci Abbatem, Anſfredum nomine, quem Gradulfus Fontanellæ Abbas primum novi Monaſterii Rectorem inſtituerat. Illic humaniſſimè exceptus Berengarius: aſt, ubi ſui erroris venenum Abbati propinare tentavit, ſtatim ab eo, tamquam *blaſphemus & perfidus* rejectus eſt: quod Durandus ex ore ipſius Abbatis ſe reſciviſſe tradit. Indè digreſſus peſtilentiſſimus magiſter Willelmum Normannorum Principem adiit, quem, vix dum adoleſcentiæ annos prætergreſſum, facilè ſe in partes ſuas inclinaturum exiſtimavit.

XVII
Brionæ Conventus.

Verùm aſſenſionem ſuam in re tam difficili & lubrica ſuſpendens prudentiſſimus & catholicus adoleſcens, conventum *ad mediterraneam Regni ſui Sedem*, id eſt Brionam; (quod opidum eſt diœceſis Rotomagenſis prope Beccum ad Riſelam fluvium) convocari curavit: ubi, coactis undique catholicis & ſapientibus viris, Berengarii novum dogma ventilatum, rejectum; confutatuſque eſt ejus auctor cum alio quodam, quem ſecum adduxerat, clerico, in cujus eloquentia ſpem victoriæ repoſuerat. Sic imperatum Berengario ſilentium, extortuſque ab eo in catholicam Fidem aſſenſus: ſed, quia utrumque fictum erat, non diu promiſſum tenuit: nam indè Carnotum profectus, hæreſim ſuam rurſus in frequenti clericorum conſeſſu aſſerere & propugnare perrexit: à quibus digreſſus, litteras veneni & ſummæ in Leonem Papam irreverentiæ plenas eis miſit.

Berengarii epiſtola ad Aſcelinum.

Ubi hæc in cognitionem Henrici Francorum Regis venerunt, Concilium in proximum menſem Octobrem Pariſios indixit, ad quod Berengarium adeſſe juſſit. Intereà Berengarius epiſtolam ſcripſit *fratri Aſcelino*, qui Brionenſi conventui cum Villelmo Abbate interfuerat. „ In hac epiſtola Berengarius „ ait, ſe animo conſtituiſſe nullum habere cum quibuſve de Euchariſtia ſer„ monem, priuſquàm ſatisfeciſſet Epiſcopis, (nempe in Concilio Pariſien„ ſi) ad quos contendebat; ideóque factum eſſe, ut nihil pænè oppoſuerit „ Aſcelino, ejuſque ſequacibus „; nihilque conſenſerit in colloquio illo, ad quod illi indignè convenerant: quod de Conventu Brionenſi intelligendum putamus. Dein ſubdit ille falsò jactitare Willelmum, *quod negare nequiverim*, inquit, *hæreticum eſſe Johannem Scottum*; illum verò impiè dixiſſe, *omnem hominem ad menſam dominicam debere in paſcha accedere*. Ad has litteras reſpondet Aſcelinus, vindicatque tum Willelmum, tum ſe ipſum, & Arnulfum cantorem, quem etiam Berengarius ſibi quodam modo aſſenſiſſe falsò aſſerebat. Aſcelinus non eſt ille Monachus Uticenſis, ſive ſenior, ſive

Order. lib. 6. pag. 623. & ſeqq.

junior, quos Ordericus laudat, qui ambo ſæculo decimo vixêre: ſed potiùs Aſcelinus Beccenſis Monachus, qui inter primos Herluini Abbatis diſcipulos recenſetur: uti & Willelmus Monachus, Lanfranci amicus, qui poſtmodùm Cormelienſis Abbas factus eſt. Eidem fortè Willelmo jam Abbati ſcripſit epi-

Not. in vit. Lanfranc. p. 21.

ſtolam illam *frater Anaſtaſius*, quæ apud Acherium noſtrum *domno Geraldo abbati, olim filio, nunc venerabili patri* inſcripta eſt: nam in codice Joliano

hæc

hæc epiſtola inſcribitur *domino W. Abbati* &c. In hac verò epiſtola catholicam de Euchariſtia fidem adſtruit Anaſtaſius Monachus, idem, ut videtur, cujus rogatu Robertus de Tumbalenia commentarium edidit in Cantica Canticorum, quem Ansfrido Pratellenſi Abbati nuncupavit. Et fortè is eſt Anaſtaſius, ex Monacho S. Michaëlis factus Cluniacenſis, cujus vitam hoc in volumine damus.

Analect. t. 1. pag. 125.

XIX. Deoduini epiſtola ad Henricum Regem.

Interim Deoduinus ſeu Theoduinus Leodicenſis Epiſcopus, ubi reſcivit indictum fuiſſe Pariſios Concilium ab Henrico Rege, litteras ad eum hac de re gratulatorias ſcripſit, quas Baronius perperàm tribuit Durando Epiſcopo, quem ante natam Berengarianam hæreſim, & quidem anno M. XXIV. Henrico necdum regnante, deceſſiſſe conſtat. In hac epiſtola, quæ integra edita eſt in tomo quarto Analectorum, ſcribit Deoduinus, „ quòd fama, ſupremos Galliæ fines prætergreſſa, totam Germaniam pervaſit, Brunonem Andegavenſem Epiſcopum, itemque Berengarium Turonenſem magiſtrum, antiquas renovaſſe hæreſes, adſtruendo, Corpus Domini in Euchariſtia non tam corpus eſſe, quàm umbram & figuram corporis ejus; eoſdem etiam legitima conjugia deſtruere, &, quantum in ipſis eſſet, baptiſmum parvulorum evertere „, quos omnes errores poſteà Henriciani tempore S. Bernardi denuo renovarunt. Dein Regem laudat Deoduinus, quòd ad revincendos & confutandos illos errores concilium indixerit: „ at deſperare ſe ait id fieri poſſe ob Brunonem Epiſcopum citra Romani Pontificis auctoritatem, cujus injuſſu Epiſcopum judicari ſit nefas. Quamquam hujuſmodi homines nequaquam audiendos eſſe; neque tam pro illis concilium convocandum, quam de illorum ſupplicio exquirendum: utpote qui ſanctorum Patrum Conciliis ac clariſſimis ſententiis apertè contraria docerent. „

pag. 487. *pag. 396.*

XX. Adelmanni epiſtola ad Berengarium.

Eodem tempore Adelmannus Scholaſticus Leodicenſis, tunc in Teutonicis partibus degens, poſtmodùm Brixienſis Epiſcopus, Berengario ſcripſit, quem dilectum in Chriſto fratrem, conſcholaſticum & collactaneum vocat, ob commune contubernium in academia Carnotenſi ſub Fulberto Epiſcopo. In hac epiſtola ſe *ante biennium* rumore vulgato accepiſſe dicit, Berengarium ab unitate Eccleſiæ ſe divulſiſſe, *& de Corpore & Sanguine Domini aliter, quàm fides catholica tenet, ſentire*: quem ad reſipiſcentiam hortatur, & tamen ſanctum fratrem dicit: quod argumento eſt, hanc epiſtolam ſcriptam fuiſſe ante Berengarii damnationem. Idem Adelmannus aliam ſcripſit epiſtolam ad Baulinum Mettenſem primicerium, quem vulgatus Sigebertus Paulum vocat, monens eum, ut Berengarium communem amicum ab errore ſuo revocaret. Hujus epiſtolæ & ipſius Paulini meminit Adelmannus in ſuperiori epiſtola ad Berengarium, qui, eodem Sigeberto referente, Almanno ſeu Adelmanno reſcripſit *faſtuoſo ſtilo, non agnoſcens amici corrigentis benevolentiam, ſed defendens ſuam de myſteriis Chriſti ſententiam*; quæ epiſtola ad nos non pervenit.

Sigeb. de Script. c. 153. *Id. cap. 154.*

XXI. Pariſienſe Concilium.

Etſi Henricus Rex Deoduini epiſtolam ante habitum concilium fortè acceperit, celebratum eſt nihilominùs hoc Concilium XVII. Kal. Novembris apud Pariſios, ubi frequens conventus præſulum, clericorum, nec non nobilium laïcorum habitus eſt: at *Berengarius*, inquit Durandus, *malæ conſcientiæ perculſus timore, ut juſſus erat, eò venire diſtulit, ſeque cum Brunone ſuo, videlicet Epiſcopo Andegavenſi, ſub quo Archidiaconi fungebatur honore, pro eo maximè continuit, quia eodem errore, utpote tanti viri credulus, & ipſe noſcebatur involvi*. Interea abſente Berengario, in Synodo Pariſienſi præſul Aurelianenſis, ſcilicet Iſembertus, litteras Berengarii, ſcriptas ad quemdam familia-

rem

Digitized by Google

Adelman. epiſt. ad Bereng. rem ſuum Paulinum, qui Mettenſis Primicerius erat, & ab ſe interceptas, in conſpectu omnium ipſiuſque Regis protulit, ac legi curavit: quæ epiſtola omnibus prorſus diſplicuit, utpote nequiſſima hæreſi infecta. „ Quare damnato communi ſententia talium auctore, damnatis ejus erroris conſciis cum „ codice Johannis Scotti, ex quo ejuſmodi errores ſumti videbantur, Concilio ſoluto diſceſſum eſt, ea conditione, ut, niſi reſipiſceret ejuſmodi perverſitatis auctor cum ſequacibus ſuis, adhibita militari manu, præeuntibus clericis cum Eccleſiaſtico apparatu, ubicumque conveniſſent, eò uſque „ obſeſſi tenerentur, donec aut Fidei catholicæ conſentirent, aut mortis pœnas luituri caperentur „. *Quam ob rem territi*, ait Durandus, *non multò pòſt in Concilio ſuper fidei ſuæ ſtatu conventi, ita ſe, ſicut Eccleſia tenet catholica, credere fideliter & ſapere publicè profeſſi ſunt; delatiſque ſanctorum pignoribus, ut omnibus ſatisfacerent, atque de veritate fidei, quam profeſſi fuerant, eos qui aderant certos facerent, Sacramentum dederunt*. Verùm eoſdem poſteà ad apoſtaſiam & priorem vomitum rediiſſe idem auctor tradit: quod non intelligendum de Brunone ſeu Euſebio Andegavenſi Epiſcopo, qui ob id in tantum ſuſpectus quibuſdam viſus eſt, quòd faveret Berengario potiùs, quàm ejus errori, quem in prædicta ſua epiſtola ad Berengarium quodam modo refutavit, ut inferiùs videbimus.

XXII
Berengarii epiſtola ad Richardum.
Spicil. to. 2. pag. 510.
Ibid. 509.

Poſt Concilium Pariſienſe, adeóque poſt Vercellenſe, Berengarius ſcripſit epiſtolam *dilecto fratri Richardo*, quem rogat, ut pro ſua apud Regem familiaritate eum moneat, injuſtiſſimè damnatum fuiſſe Johannem Scottum, injuſtiſſimè quoque aſſertum Paſchaſium in Concilio Vercellenſi; Hic videtur eſſe R. Abbas, cujus meminit Frollandus Silvanectenſis Epiſcopus in epiſtola ad Berengarium, cui plus æquo tribuit, dum morbo gravi & lethali decumbens, ſe ejus præſentiam avidè cupere ait, ſeque ejus precibus commendat. Quis verò ſit ille Richardus Abbas (nam multi eo nomine tunc Abbates erant) difficile eſt definire. Certè ante ventilatum Berengarii errorem, adeóque ante Synodum Pariſienſem, ex hac vita deceſſerant Richardus ſancti Vitoni, & Richardus alter Corbeïæ Abbates. Quod attinet ad Frollandum Epiſcopum, mortuus eſt ante annum M.LXXIV. quo Ivo ſecundus, ejus ſucceſſor Dedicationi Eccleſiæ ſancti Quintini interfuit. Poſt Synodum Pariſienſem, cùm Berengarius in errore contumaciter perſiſteret, pœnâ quâdam, fortè proventuum Eccleſiaſticorum reditu, multatus à Rege eſt, uti colligimus ex fragmento quodam epiſtolæ, quod ex bibliotheca ſancti Martini eruimus in hæc verba. *Domino ſuo W. theſaurario B. fidelia ſervitia. Si vos loqui cum Rege contingeret, vellem, dilecte domine, verbum aliquod pro me faceretis, ſi fortè humanitatis, liberalitatis, dignitatiſque regiæ atque chriſtianitatis reputatione, aliquâ munificentiâ compenſaret damnum, quod mihi clerico Eccleſiæ ſuæ injuſtiſſimè à regia majeſtate indigniſſimè tantum intulit. Quod ſi facit, ab immodica culpa, ſe modicâ expenſâ non modicum exſolvit*. Ubi *Eccleſiæ ſuæ* nomine S. Martini Baſilicam intelligit, cujus à tempore Roberti Fortis Reges Francorum tertiæ ſtirpis nomen ac dignitatem Abbatis tulerunt.

XXIII
Concilia contra errorem.
Lanfr. cap. 4.
Guitm. lib. 4

Poſt mortem Leonis IX., quæ anno M.LIV. contigit, congregatum eſt anno inſequente Florentiæ Concilium ſub Victore II. qui deceſſoris ſui Statuta, *ſua atque omnium conciliorum ſuorum auctoritate firmavit*; eodemque anno alterum Turonis, præſidentibus Sedis Apoſtolicæ Legatis; in quorum præſentia ille hæreſim ſuam ejuravit, teſtantibus Lanfranco, qui præſens aderat, & Guitmundo. Legati iſti fuêre Gerardus Cardinalis, & Hildebrandus tunc Subdiaconus, necdum Archidiaconus, ut Guitmundus putavit, qui unius

Hil-

Digitized by Google

Hildebrandi hoc loco meminit. Legatos vocat Lanfrancus : cui ſuffragatur Euſebius Epiſcopus Andegavenſis in epiſtola ad Berengarium, in qua ait, querimoniam, *quæ in præſentia domini Geraldi tunc Legati apud Turonum tunc emerſit*, ſedatam fuiſſe; & tumultum, *qui in audientia domini Eldebranni in eadem civitate efferbuit*, ſopitum. His duobus Conciliis acceſſit tertium Rotomagenſe eodem anno habitum, ut ſcribit Laurentius Bochellus, præſidente Maurilio Archiepiſcopo, quo in Concilio actum eſt de caſtitate & ceteris Patrum inſtitutis ſervandis. In eo etiam condita videtur formula profeſſionis fidei de Euchariſtia contra Berengarii hæreſim, vulgata in tomo ſecundo Analectorum ſub hac forma. *Corde credimus & ore profitemur, panem in menſa* *Analect. tom. 2. pag. 461.* *Dominica propoſitum, panem tantummodò eſſe ante conſecrationem; ſed in ipſa conſecratione ineffabili potentia divinitatis converti naturam & ſubſtantiam panis in naturam & ſubſtantiam carnis; carnis verò non ullius alterius, ſed illius, quæ concepta eſt de Spiritu ſancto, nata ex Maria Virgine; quæ etiam propter nos & propter noſtram ſalutem flagellis cæſa, jacuit in ſepulcro, tertia die reſurrexit à mortuis, & ſedet ad dextram Dei Patris. Similiter vinum, quod aquæ mixtum in calice ſanctificandum proponitur, verè & eſſentialiter converti in eum Sanguinem, qui per lanceam militis de vulnere Dominici lateris in redemtionem mundi feliciter emanavit. Anathematizamus autem contra hanc ſanctam & Apoſtolicam fidem ſuperbè atque hæreticè ſentientes, & impia temeritate garrientes.* Hæc confeſſio denuo renovata fuit in altera Synodo poſt mortem Maurilii Archiepiſcopi, ut colligimus ex eo, quod *venerabilis memoriæ* titulo honoratur in hæc verba. *Ibid. pag. 460* *Oportet etiam, fratres cariſſimi, ut fides veſtra de Corpore & Sanguine Domini, quam præſidente huic ſanctæ Sedi venerabilis memoriæ Maurilio, communi aſſenſu contra ſpurciſſimas Berengarii, ejuſque ſucceſſorum voces diffinivistis, iterum recitetur. Corde credimus* &c. ut ſupra. Conſimilem confeſſionem eodem tempore profeſſi ſunt piiſſimi quique Viri & Epiſcopi, ut naſcentem hæreſim ſe averſari & abhorrere palàm teſtarentur, quales ſunt Gervaſii Remorum Archiepiſcopi & ſancti Brunonis Cartuſianorum Inſtitutoris confeſſiones, de quibus inferiùs.

Mortuis Victore II. & Stephano IX. ejus ſucceſſore, Romanam Eccleſiam rexit Nicolaus II., cujus mandato alterum Romæ Concilium centum & tredecim Epiſcoporum anno M.LIX. habitum eſt, in quo Berengarius adfuit: „ ſed non auſus defenſare perverſam ſententiam, poſtulavit à Nicolao Papa „ ejuſque Concilio, fidei formulam ſibi tradi, quam teneri oporteret. Injun„ cta hujus rei cura Humberto Epiſcopo Cardinali. Formulam jurejurando „ confirmavit Berengarius, eique propria manu ſubſcripſit. Tum Nicolaus „ Pontifex admodùm lætus de ejus converſione, illius ſcripti exempla miſit „ per urbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ, & ad quæcumque loca fama ejus „ hæreſeos pervenire potuerat„. Verùm brevis fuit hæc lætitia : nam ſimul atque à conſpectu concilii regreſſus eſt hæreſiarcha, Sacramento firmatam fidem ſcripto edito rurſus abnegavit, multis laceſſens injuriis Humbertum ejus formulæ auctorem, quem Burgundum per deridiculum ineptè vocat : ſiquidem non Burgundus, ſed Lotharingus erat, teſte Lanfranco, qui hanc fidei formulam refert in hunc modum. *Ibid.*

XXIV Concilium Romanum ſub Nicolao II. — *Lanfranc. cap. 2.*

Ego Berengarius, indignus Diaconus Eccleſiæ ſancti Mauricii Andegavenſis, cognoſcens veram, Catholicam, & Apoſtolicam fidem, anathematizo omnem hæreſim, præcipuè eam, de qua hactenus infamatus ſum, quæ adſtruere conatur, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem ſolummodò Sacramentum, & non verum Corpus & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti eſſe, nec poſſe

Digitized by Google

ſenſualiter niſi in ſolo Sacramento manibus Sacerdotum tractari, vel frangi, aut Fidelium dentibus atteri. Conſentio autem ſanctæ Romanæ & Apoſtolicæ Sedi, & ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ menſæ eam fidem tenere, quam Dominus & Venerabilis Papa Nicolaus, & hac ſancta Synodus auctoritate Evangelica & Apoſtolica tenendam tradidit, mihique firmavit; ſcilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem non ſolùm Sacramentum, ſed etiam verum Corpus & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti eſſe; & ſenſualiter, non ſolùm Sacramento, ſed in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi & fidelium dentibus atteri: jurans per ſanctam & homouſion Trinitatem, & per hæc ſacroſancta Chriſti Evangelia. Eos verò qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus, & ſectatoribus ſuis, æterno anathemate dignos eſſe pronuntio. Quòd ſi ego ipſe aliquando aliquid contra hæc ſentire, aut prædicare præſumſero; ſubjaceam Canonum ſeveritati. Lecto & perlecto ſponte ſubſcripſi. Et tamen perfidus ille tam ſacroſancti propoſiti violator, contra ſuum ipſius Sacramentum, *contra prædictam Synodum, contra catholicam veritatem, contra omnium Eccleſiarum opinionem,* ait Lanfrancus, *ſcriptum poſteà condidit;* quod Lanfrancus ipſe refutavit. Quo verò ſenſu hæc formula intelligenda ſit, poſteà videbimus.

XXV
Alexandri II epiſtola ad Berengarium.

Poſt biennium à Concilio Romano, id eſt anno M.LXI. Alexander II. Victori ſucceſſit, qui Berengarium ad officium revocare cupiens, eum litteris *amicè præmonuit*, ut à perverſa doctrina reſpiceret, nec ampliùs Eccleſiam perturbaret: *at ille ab incœpto deſiſtere noluit; hocque ipſum Apoſtolico remandare non timuit*, inquit Anonymus à Chiffletio editus.

XXVI
Andegavenſis conventus.
Labbe Bibl. novæ tom. 1. pag. 288.

Poſtero anno, ſcilicet M.LXII. apud Andegavos pridie nonas Aprilis dedicatum eſt monaſterium novum in honorem Salvatoris per venerabiles præſules, Hugonem Veſontionenſem Archiepiſcopum, Euſebium Andegavorum, Wlgrinum Cenomannorum, & Quiriacum Namnetenſium Epiſcopos, quo tempore id contigiſſe videtur, quod Euſebius Epiſcopus refert in epiſtola ad Berengarium, *cujus rediviva peſtis; quæ neſcio quorum improbitate exagitata caput extulerat, domini Biſonticenſis Archiepiſcopi, & Eruditorum, qui interfuerunt, auctoritate calcata eſt*, & quidem *in capellula Principis*, ſcilicet Gaufridi Martelli comitis Andegavorum. Id factum refert Euſebius poſt Concilium Turonenſe ſuperiùs memoratum, profiteturque, ſe ipſum deinceps ejuſmodi turbis & controverſiis nolle immiſcere, nec quibusvis hac de re conventibus aut diſputationibus intereſſe, quippe qui ſatis ſupérque fidem ſuam probaſſet in eadem epiſtola: in qua relatis verbis Chriſti Domini pro inſtitutione

Euſebii confeſſio.

divini Euchariſtiæ Sacramenti, hanc ſubdit confeſſionem. *Hujus verbi per quod omnia facta ſunt, virtute & effectu, panem poſt conſecrantis in hac verba Sacerdotis ſacrationem, verum Corpus Chriſti; & vinum eodem modo verum Sanguinem eſſe credimus & confitemur. Quòd ſi quis, qualiter hoc fieri poſſit, inquirat, non ei ſecundùm naturæ ordinem, ſed ſecundùm Dei omnipotentiam reſpondemus; & hoc, & omnia quæcumque voluit, fecit Deus in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis:* qua confeſſione ſe purgavit utcumque Euſebius, quem deinceps nemo Berengariani erroris ſuſpectum habuit. Hæc autem epiſtola reſpondet ad eam, quam Berengarius ad Euſebium ſcripſerat adversùs Gaufridum Martini, Clericum Andegavenſem ſibi infeſtum, rogans, ut ſe & ipſum Gaufridum *audiri faceret* ſuper libro beati Ambroſii de Sacramentis, experturus, uter meliùs hunc librum interpretaretur: quod Euſebius recuſavit, nolens ampliùs, ut mox dicebamus, his Controverſiis ſe immiſcere, Beren-

Gervaſii Archiepiſcopi confeſſio.

garium amicè monens, ut ſuæ fidei profeſſioni tandem acquieſceret. Poſt annos quinque, id eſt anno M.LXVII. Gervaſius Remorum Archiepiſcopus, cùm morti

ti proximus eſſet, *Fratres & Canonicos* convocari juſſit, iiſque præſentibus, *credulitatem ſuam aperuit, & ut verè catholicus, confeſſionem ſuam fecit, ſicque poſteà communicavit de ſacrificio altaris Domini; nobis quoque, ut ei ante Dominum teſtes fuiſſemus, quòd idem verè Corpus & Sanguinem credidiſſet, injunxit & poſtulavit.* Ita ſcriptum legitur in veteri codice, quem Odalricus præpoſitus, qui huic rei interfuit, Remenſi Eccleſiæ conceſſit.

Alexandro II. ſuffectus eſt anno M.LXXIII. Gregorius ſeptimus, cujus anno ſecundo Pictavis coacta eſt Synodus Epiſcoporum, præſidente Gerardo Cardinali & Epiſcopo Oſtienſi, atque Gregorii legato, ubi agitata eſt denuo eadem cauſa tanto animorum æſtu; ut Berengarius, qui præſens aderat, ferè interemtus ſit, teſtante Chronographo Maxentiano ſeu Malliacenſi, qui *Idibus Januarii* id contigiſſe tradit. XXVII Pictavenſis Synodus.

Poſt hæc Gregorius Pontifex, ut fidem facit Anonymus Chiffletianus, *iterum eidem Beringerio audientiam in duabus Synodis Generalibus Romæ conceſſit. Sed, cùm ipſe ſectam ſuam catholicæ fidei contrariam denegare non poſſet; iterum ſub juramento eam abdicare, & fidem catholicam profiteri delegit, ſicut in ſuperioribus Conciliis fecit.* Prior ex his duabus Synodis Romæ habita fuit in Eccleſia Lateranenſi, ſeu *in Templo Salvatoris*, ut loquitur Lanfrancus anno M.LXXVIII. & quidem *in feſto Omnium Sanctorum*, teſte ipſo Berengario, non *X. Kal. Decembris*, „ ut vult Bertholdus, qui Berengarium, ut ab hæreſi „ ſua reſipiſceret, ſynodaliter conventum fuiſſe, ob idque inducias ad pro„ ximè futuram Synodum obtinuiſſe teſtatur „. Poſterior hæc Synodus celebrata eſt anno ſequenti M.LXXIX. ut ſcribit Anonymus Chiffletianus, qui huic Synodo præſens interfuit. Habitam fuiſſe *in Quadrageſima* diſcimus ex ipſo Berengario, hoc eſt *menſe Februario, indictione ſecunda*, ex ejuſdem Synodi Actis. In duabus illis Synodis ſingulas fidei profeſſiones admiſit, quarum priorem ipſe in libello, quem poſt alteram Synodum compoſuit, retulit in hunc modum. *Profiteor panem altaris poſt conſecrationem eſſe verum Corpus Chriſti, quod natum eſt de Virgine, quod paſſum eſt in Cruce, quod ſedet ad dexteram Patris; & vinum Altaris, poſtquàm conſecratum eſt, eſſe verum Sanguinem, qui manavit de latere Chriſti. Et ſicut ore pronuncio, ita me in corde habere confirmo. Sic me adjuvet Deus, & hæc ſacra.* Hæc formula brevior eſt Humbertianâ, & non multùm diſſimilis illi, quam Euſebius edidit in laudata modò epiſtola ad Berengarium: qui hanc ipſe concinnaſſe videtur, tum quia nemo præter eum hujus profeſſionis meminit, tum quia explicatiorem aliam in poſteriori Synodo ſubſcribere compulſus eſt, tum denique quia in prædicto libello hanc formulam ſuum ipſius ſcriptum vocat. Certè verò haud abſimile eſt, Berengario, poſtquàm primam fidei formulam, ab Humberto Cardinale compoſitam, tam atrociter ſcripto laceraſſet, datam fuiſſe ex Pontificis indulgentia poteſtatem ſuis verbis explicandi propriam de Euchariſtia mentem, ut vel ſic omnis cauſandi ac tergiverſandi occaſio ei præcluderetur: quod ipſe præſtiterit edita hac ſecunda formula fidei ad Euſebii Epiſcopi mentem, in qua ſubdolis *veri Corporis* ac *veri Sanguinis* verbis catholicam fidem profiteri videbatur, tametſi ſub ejuſdem ſpecioſa larva hæreſim ſuam paſſim occultare ſoleret. XXVIII Duo Concilia Romana.

Unde, cùm hæc confeſſio minùs ſufficiens viſa eſſet, alia in poſteriori Concilio Romano formula ipſi propoſita eſt, quam ille publicè legit, confirmavit, ſed non ſincerè, ac ſubſcripſit. Sic autem à Lanfranco, & ab ipſo Berengario refertur. *Ego Berengarius corde credo, & ore profiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in Altari, per myſterium ſacræ orationis & verba noſtri Re-* XXIX Lanfranc. cap. 2.

*demtoris, ſubſtantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem Carnem & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti; & poſt conſecrationem eſſe verum Chriſti Corpus, quod natum eſt de Virgine, & quod pro ſalute mundi oblatum in cruce pependit, & quod ſedet ad dexteram Patris; & verum Sanguinem Chriſti, qui de latere ejus effuſus eſt, non tantùm per ſignum & virtutem Sacramenti, ſed in proprietate naturæ & veritate ſubſtantiæ, ſicut in hoc brevi continetur, & ego legi, & vos intellexiſtis *. Sic credo; nec contra hanc fidem ulteriùs docebo. Sic me Deus adjuvet, & hæc ſacra Evangelia.* Hæc fidei profeſſio, uti & Humbertina paſſim occurrit in editis libris, in collectionibus Conciliorum, & in decreto Gratiani, nedum apud Lanfrancum: at media illa, quæ ab ipſo Berengario fabricata videtur, non ab alio, quàm ab ipſo relata eſt, utpote non admiſſa, ſed rejecta. In poſtrema hac Romana Synodo Bruno monachus è noſtris, qui poſteà Signienſis Epiſcopus fuit, & Albericus Caſinenſis monachus, contra Berengarium diſputarunt, de cujus hæreſi Wolphelmus Abbas epiſtolam ſcripſit ad Meginhardum Abbatem, à Conrado monacho relatam in ejus vita, quæ hoc in volumine edita eſt.

* al. intelligitis.

XXX Gregorii litteræ pro Berengario. De Roye pag. 76. Ibid. pag. 15.

Abſoluta poſtrema Synodo Romana, Gregorius ex Urbe dimiſit Berengarium, quem errorem ſincerè pœnitentem exiſtimavit, conceſſis ei litteris ſalvi conductûs, *omnibus beato Petro fidelibus* inſcriptis, quibus anathema intentat iis omnibus, qui eidem Berengario aliquam in ejus perſonam vel poſſeſſiones injuriam facturi, vel qui eum vocaturi eſſent hæreticum. Addit Pontifex ſe ei comitem adjunxiſſe fidelem ſuum, Fulconem nomine, quem Berengarius *tranſmontanum clericum, & domini Papæ convictorem* vocat. Alteras idem litteras ſcripſit Gregorius *Radulfo Turonorum Archiepiſcopo, & Euſebio Andegavorum Pontifici*, quos monet ſuo nomine præcipere Fulconi comiti Andegavorum, ut Berengarium vexare deſinat, & contra omnes ejus inimicos ei opem ferat.

XXXI Berengarii iterata perfidia.

Verùm Pontificem brevì pòſt fefellit homo verſipellis. Vix dum enim in Galliam reverſus erat, cùm fidei profeſſionem, in ultima Synodo Romana Sacramento ab ſe firmatam, iterum violavit, ſcriptoque edito refutavit. Hoc ſcriptum olim invenimus in Bibliotheca Gemblacenſi, quæ ante paucos annos, non levi Reipublicæ litterariæ detrimento, incendio conſumta eſt.

XXXII Burdegalenſis Synodus. Hoc Sæc. pag. 868. V. Diplom. pag. 587.

Anno ſequenti M.LXXX. convocatum Burdegalæ Concilium, in quo Berengarius denuo *reddidit fidei ſuæ rationem*, ut legitur in chronico Maxentiano. Hujus Concilii fit mentio in quodam inſtrumento à nobis relato in Obſervationibus præviis ad vitam S. Geraldi Silvæ-majoris Abbatis: cui Concilio Amatus & Hugo Sedis Apoſtolicæ Legati cum Goſcelino Burdegalenſi, Rodulfo Turonenſi, & Willelmo Auſcienſi Archiepiſcopis, aliiſque Epiſcopis interfuiſſe memorantur. Ad hoc Concilium adductus eſt Berengarius à Rodulfo metropolitano ſuo, ut in eo confeſſionem Romæ factam denuo confirmaret, fortè etiam ut revocaret poſtremum ſcriptum ſuum, ſi tamen jam notum erat, in quo poſtremam fidei profeſſionem Romæ factam violaverat. Ab eo tempore altum de Berengario ſilentium; qui demum ſub finem vitæ reſipuiſſe videtur, ut certè viſum eſt illius temporis Scriptoribus, qui ejus pœnitentiam laudant, eumque in catholica fide obiiſſe tradunt: quod utinam ille aliquo publico monumento Poſteris teſtatum reliquiſſet.

XXXIII Placentina.

Poſt mortem Berengarii habita eſt anno M.XCV. Placentiæ Synodus, teſte Bertholdo, in qua *hæreſis Berengariana, jam ab antiquo ſæpiſſime anathematizata, iterum damnata eſt, & ſententia catholicæ fidei contra eamdem firmata, videlicet quòd panis & vinum, cùm in altari conſecratur, non ſolùm figura-*

tè,

tè, ſed etiam verè & eſſentialiter in Corpus & Sanguinem Domini convertantur. Hæc de rebus contra Berengarium, ejuſque errorem ſæculo undecimo geſtis retuliſſe ſufficiat.

§. III.

An Berengarius veram Chriſti in Euchariſtia præſentiam ſincerè admiſerit.

CUm hæc omnia, quæ mox retuli, ſimul confero & mente recogito, dubius hæreo, utrùm ampliùs mirer, an obfirmatam Berengarii in ſuo errore contumaciam, an Romanorum Pontificum, aliorumque Galliæ Epiſcoporum ac Principum in eum indulgentiam, quos ille toties ludificavit. Quis enim non miretur, hominem per annos ampliùs triginta, toties convictum, ſed non victum, poſt toties recantatos errores, toties fere in eoſdem relapſum, eoſdem impunè defendiſſe, fidem Sacramento firmatam toties violaſſe, Pontificibus & Epiſcopis, totique Eccleſiæ quodammodò inſultaſſe, ne dum adverſariis ſuis, quos paſſim *erraticos* & *cum inſaniente Paſchaſio* inſanos vocat, & ſcriptis ſuis traducit? Id verò ampliùs mirandum videri poſſit, quòd eodem tempore, qui contra Sanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum malè ſenſerant Aurelianenſes hæretici, ne quid de Atrebatenſibus dicam, tametſi pro ſanctis à vulgo habiti, juſſu Roberti Regis, ſtatim flammis traditi ſunt. Hæc, inquam, dum mente revolvo, tanti diſcriminis non alia mihi occurrit cauſa, quam quòd non ita pernicioſus viſus ſit Berengarii in Euchariſtiam, quàm illorum error, ſed fortè uno ſaltem gradu minor: quòd nimirum realitatem admittere viſus ſit, ſolamque impugnaſſe transſubſtantiationem. XXXIV

Utrumque verò diſertè adſtruit harum rerum curioſus indagator Guitmundus paullò poſt initium libri primi adversùs Berengarium, ubi varias Berengarianorum ſectas diſtinguit in hunc modum. *Berengariani omnes quidem in hoc conveniunt, quia panis & vinum eſſentialiter non mutatur: ſed, ut extorquere à quibuſdam potui, multùm in hoc differunt, quòd alii nihil omnino de Corpore & Sanguine Domini Sacramentis iſtis ineſſe, ſed tantummodò umbras hæc & figuras eſſe dicunt. Alii verò, rectis Eccleſiæ rationibus cedentes, nec tamen à ſtultitia recedentes, ut quaſi nobiſcum aliquo modo eſſe videantur, dicunt ibi Corpus & Sanguinem Domini re vera, ſed latenter contineri, & ut ſumi poſſint, quodam modo, ut ita dixerim, impanari. Et hanc ipſius Berengarii ſubtiliorem eſſe ſententiam ajunt.* „ Duas alias Berengarianorum ſectas refert Guitmundus, „ quorum alii non jam quidem Berengariani, ſed acerrimè Berengario repu- „ gnantes, putabant panem & vinum ex parte mutari, & ex parte remane- „ re: alii ex toto quidem mutari concedebant, ſed cùm indigni ad com- „ municandum accederent, iterum in panem & vinum reverti „. Verùm, his duobus generibus omiſſis, ex aliis duobus prioribus cenſet Guitmundus, Berengarii hanc fuiſſe *ſubtiliorem ſententiam*, Corpus quidem Domini in Euchariſtia revera *latenter contineri, ſed, ut ſumi poſſet, quodam modo impanari*; XXXV

ut

Digitized by Google

ut quaſi nobiſcum, inquit, *ſentire videantur*. Et hæc ſinè dubio cauſa fuit; ut jam dixi, quòd in Berengarium, poſt tot lapſus & relapſus, molliùs actum ſit, quòd nimirum cum catholicis idem ferè ſentire videretur, admiſſa præſentia corporali; videreturque faciliùs reducendus ad admittendam tranſſubſtantiationem, quam apertè negabat contra receptam, ut ipſe fatebatur, Eccleſiæ fidem. Sed ex ipſius Berengarii ſcriptis diſpiciendum porrò eſt, an hæc genuina fuerit Berengarii: cùm de realitate, tum de impanatione ſententia.

XXXVI Atque ut à realitate incipiam, illud maximè pro ea facere videtur, quòd Berengarius conſtanter verum Chriſti in Euchariſtia Corpus & Sanguinem agnoſcat, quòd ſolam in Euchariſtia Chriſti Corporis & Sanguinis nudamque figuram & umbram ſe docere perneget: quòd nullum contra realitatem argumentum proferat, ſed omnia ejus argumenta impugnandæ tranſſubſtantiationi militent: denique quòd Chriſti Domini in Euchariſtia adorationem, quam noſtri temporis hæretici Catholicis improperare ſolent, nuſquam objecerit. Hæc ex ordine expendamus.

XXXVII Berengarius realitatem admittit. Primò in ſecunda illa fidei ſuæ confeſſione, quam Berengarius in Synodo Romana anni M. LXXVIII. firmavit, profitetur, *panem altaris poſt conſecrationem eſſe verum Corpus Chriſti, quod natum eſt de Virgine, quod paſſum eſt in Cruce, quod ſedet ad dexteram Patris; & vinum altaris poſtquàm conſecratum eſt, eſſe verum Sanguinem, qui manavit de latere Chriſti*, quam confeſſionem ſi Berengarius ipſe non compoſuit, certè ex animo profeſſus eſt, nec illam umquam, ut alias duas, retractavit, aut revocavit, immo ei conſtanter adhæſit, eamque pro ſua agnoſcit in poſteriori ſcripto, quo tertiam fidei profeſſionem refellit.

XXXVIII Deinde in quadam ejus epiſtola ad Adelmannum, ubi non coactè, ſed ſponte ſuam ipſius mentem expreſſit, contra objectiones adverſariorum, qui contrariam ei ſententiam imputabant, ita ſe purgat. *Quod dicis audiſſe te, quia dixerim non eſſe verum Chriſti Corpus & Sanguinem; vel panem & vinum altaris non eſſe à conſecratione verum Chriſti Corpus & Sanguinem; noveris me numquam Manichæorum admiſiſſe ſententiam*, (hic Aurelianenſes & Atrebatenſes hæreticos notare videtur.) *Illi enim phantaſticum; ego verum & humanum corpus fuiſſe & tenui, & teneo. Ego certiſſimum video, cùm concedam dari aliquid ut corpus fiat, concedendum mihi eſſe omnino* (*cùm Chriſtus non niſi verum corpus habuerit*) *ut etiam verum Chriſti Corpus fiat*. Nihil hoc loco expreſſius ad probandum quod intendimus, ſcilicet Berengarium verum Chriſti Corpus & Sanguinem, & quidem humanum in Euchariſtia confiteri viſum fuiſſe. Pergit ille. *Concedo autem panem & vinum altaris per conſecrationem, ſecundùm ſcripturas, Chriſti fieri Corpus & Sanguinem; ac per hoc non concedere nullus poſſum, poſt conſecrationem ipſum panem & vinum facta eſſe fidei, & intellectui verum Chriſti Corpus & Sanguinem*. Quomodò autem intelligat, panem eſſe Chriſti Corpus *fidei & intellectui*, in alio ſcripto, quo fidem ſuam poſt Romanam Synodum poſtremam expoſuit, ita explicat, nempe eſſe Chriſti Corpus *oculo cordis, non manui vel denti*, quaſi eſſet adſpectabile & palpabile, quòd nimirum ſentiret, panem & vinum cum Chriſti Corpore & Sanguine in Euchariſtia ſupereſſe, & ſub illis verum Chriſti Corpus & Sanguinem latere, id eſt *latenter contineri*, ut pro eo loquitur Guitmundus.

XXXIX Hinc eſt quòd in eadem epiſtola mox ſubdit, non nudam eſſe in Euchariſtia Chriſti Corporis figuram, ſed figuram ſimul & veritatem. *Corpus ergo Chriſti & Sanguinem res dico ipſas Sacramentorum menſæ Dominicæ, non ipſa Sacra-*

cramenta, nuſquam ſcripturarum inveni, nuſquam appellavi figuram, ſimilitudinem. Sacramenta autem ipſa, ſicut Sacramenta, ita etiam ſigna, figuram, ſimilitudinem, pignuſque appellari, utrum de præſumtionis meæ opinione afferam, ipſe dijudica. Hic manifeſtè diſtinguit figuram à re Sacramenti, id eſt à Corpore Chriſti, uti & in prædicto ſcripto, ut poſteà videbimus, & utrumque in Sacramento altaris admittit.

Denique in omnibus ſcriptis ſuis totus eſt Berengarius, non ut realitatem impugnet, ſed tantùm converſionem ſubſtantiæ panis & vini in Chriſti Corpus & Sanguinem. Id patet ex ejus epiſtola ad Aſcelinum, in qua quid in Paſchaſio Radberto arguat, his verbis aperit. *Sapis contra omnis naturæ rationes, contra Evangelicam & Apoſtolicam ſententiam, ſi cum Paſchaſio ſentis in eo, quod ſolus ſibi confingit, Sacramento Dominici Corporis decedere panis omnino ſubſtantiam.* Duo præcipuè in libro ſuo docet Paſchaſius, nempe veram Chriſti Corporis & Sanguinis præſentiam in Euchariſtia, & veram panis & vini in illa duo converſionem. Hanc dumtaxat in Paſchaſio carpit Berengarius: illam proinde admittere, & ſilentio ſaltem ſuo probare viſus eſt. Unde cùm, teſte Aſcelino, Johannis Scotti commentarium in Gregorianam de Sacramentis altaris orationem *ipſa veritate conſtrictus improbavit*, in eo ſcilicet, quòd Scottus ille iſtius orationis poſtrema verba, *ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus*, ita expoſuit, *ſpecie, inquit, geruntur iſta, non veritate*, quod cùm Berengario, qui Scottum illum tantopere præ Paſchaſio prædicabat, objectum fuiſſet in colloquio Brionenſi, reſpondit, *ſi quid in illo Scotto videret non ſatis delimatum, facilè ſe improbaturum*, quibus verbis illius Scotti Gloſſema ſatis ſuperque improbare viſus eſt. Accedit quòd receptam Chriſti Corporis & Sanguinis in Euchariſtia adorationem à Chryſoſtomo, Cyrillo, Ambroſio, Auguſtino, aliiſque antiquis Patribus, ut eruditus vir demonſtravit, aſſertam nuſquam improbavit, quam ſæculo undecimo itidem viguiſſe teſtatur Algerus his verbis. *Hac fide ipſum Sacramentum quaſi divinum quiddam adoramus, quaſi vivum quiddam & rationabile alloquimur, & rogamus: Agnus Dei qui tollis &c. quia non quod videtur, ſed quod verè eſt, Chriſtum ibi eſſe credimus.* XL

Boileau de Adorat.
Alger. lib. 2. cap. 3.

Erunt fortaſſe qui Berengariani erroris gradus ac progreſſus quoſdam diſtinguere velint, cenſeantque Berengarium primùm quidem realitatem ſimul & transſubſtantiationem apertè negaſſe: poſtmodùm verò adverſariorum ſcriptis compulſum & convictum, ſubdolè de ſola transſubſtantiatione litigaſſe. Id autem eò probabilius efficitur, quòd Lanfrancus utrumque contra eum afferat, ac pro confeſſo ponat, præſentiam realem, uti & veram converſionem, ab eo pernegari. XLI

Certè Lanfrancus, uti & Durandus, ſub duplici hac conditione Berengarium impugnavit; ſed tamen in primo illo Berengarii ſcripto, quod Lanfrancus refellit, non pauca occurrunt, quæ reali præſentiæ in ſpeciem favent. Hoc ſcripto Berengarius refellit confeſſionem fidei ab ipſo admiſſam in Synodo Romana ſub Nicolao II., compoſitam à Cardinale Humberto, quem temerè *Burgundum* vocat. Sed vide quid in Paſchaſio, & in illo pſeudo-Burgundo arguat hæreticus. *Erat autem Burgundus*, ait ille, *in ſententia, immo vecordia vulgi, Paſchaſii atque Lanfranci, minimè ſupereſſe in altari poſt conſecrationem ſubſtantiam panis atque vini.* Vides quò tendat iſtud convicium, in quo nihil contra realem præſentiam. Proſequitur ille. *Quam ſententiam*, inquit, *ſuperioribus ſuis verbis ille ipſe dejecit, nec attendit.* Quo pacto? *Qui enim dicit, Panis & vinum altaris ſolummodò Sacramenta ſunt: vel, Panis & vinum* XLII

al-

altaris ſolummodò ſunt verum Chriſti Corpus & Sanguis ; modis omnibus panem & vinum ſupereſſe conſtituit. Hoc ergo unum in illa confeſſione arguit Berengarius, quòd *ſolummodò* verum Chriſti Corpus & Sanguinem in Sacramento altaris admittat abſque ſubſtantia panis & vini, quam ille ſupereſſe contendebat, ut ratio Sacramenti ſimul cum ipſa veritate conſiſteret: quippe *per conſecrationem altaris*, ſubdit ille, *fiunt panis & vinum Sacramentum Religionis, non ut deſinant eſſe quæ erant; ſed ut ſint quæ erant, & in aliud commutentur, quod dicit beatus Ambroſius in librò de Sacramentis*. Hìc apertè ſolam converſionem ſubſtantiæ panis & vini rejicit Berengarius: ut nimirum in ipſius ſententia conſtet ratio Sacramenti, quod *duobus conficitur*, inquit, *viſibili & inviſibili, Sacramento & re Sacramenti: quæ tamen res, id eſt Chriſti Corpus, ſi eſſet præ oculis, viſibilis eſſet*.

XLIII Video quid huic ſententiæ opponi poſſit, „ ſcilicet quòd Berengarius „ ſubdit, Corpus Chriſti elevatum in cælum, ſedenſque ad dexteram Patris, „ cælo devocari non poſſe„ . Unde in conſequentibus Lanfrancus objicientes ſibi inducit Berengarianos. *Si panis in veram Chriſti carnem convertitur; aut panis ſuſtollitur in cælum, ut illic in Chriſti carnem transferatur: aut caro Chriſti ad terram defertur, ut iſtic in eam panis commutetur. Atqui nec panis ſuſtollitur, nec caro defertur. Non eſt igitur caro vera, in quam panis convertitur*. (Lanfr. c. 21.)

XLIV Hanc objectionem ex Berengarianorùm dictis & principiis rectè conficiebat Lanfrancus; hincque probatur, Berengarium & Berengarianos non ſatis ſibi conſtitiſſe; Berengarius ſiquidem in Euchariſtia verum Chriſti Corpus & Sanguinem, & quidem *humanum* ex dictis agnoſcebat, ſicque nudam in Sacramento Chriſti Corporis & Sanguinis figuram eſſe negabat, remque ipſam cum figura admitti volebat, *ut quaſi nobiſcum aliquo modo eſſe videretur*, ut loquitur Guitmundus: at in modo explicandi ſententiam ſuam, deſtruebat quod adſtruere velle videbatur. Etſi enim verum Corpus, verumque Sanguinem & quidem *humanum*, in Sacramento confiteretur, veram tamen ac propriam Chriſti carnem eſſe negabat, quòd ſcilicet caro Chriſti cælo *indevocabilis* eſſet. At quo modo verum Corpus? quòd ſcilicet *Chriſtum* in Euchariſtia impanari vellet, ut mox videbimus, id eſt Verbum ſubſtantiæ panis & vini abſque anima uniri: Verbo autem mediante, panem & vinum Corpori Chriſti in cælo ad dexteram Patris exiſtenti uniri; ſicque, remanente utriuſque elementi ſubſtantia, Corpus & Sanguinem Chriſti quodam modo fieri. Verùm quia hæc non ita disertè explicabat, ſed ſpecioſis veri Corporis & Sanguinis nominibus involvebat; non mirum ſi Pontificibus & Epiſcopis de realitate rectè ſentire viſus eſt, tametſi in modo eam explicandi, ut jam dixi, deſtruebat, quod aſtruere velle videbatur. Quàm rectiùs Lanfrancus, ubi præmiſſam ſibi objectionem propoſuiſſet, reſpondit, „ in tanta rerum pro„ funditate orandum eſſe Deum, ut aut intelligamus, quæ pro humana „ capacitate intelligi poſſunt; aut patienter & humiliter ferendum, & ta„ men credendum, quæ in tanto arcano humani ingenii vires excedunt, & „ intelligi in hac vita minimè poſſunt; idque longè ſatius eſſe, quàm litem „ movere, ab univerſali Eccleſia diſſentire, novum ſchiſma verbis & ſcriptis „ contra ſanctorum Patrum ſcripta inferre. „ (num. 38.)

XLV Prædictam porrò contradictionem Berengario rectè objecit Hugo Lingonenſis Epiſcopus, qui primus in eum ſcripſit. *Quapropter*, inquit, *neceſſe eſt ut aut panem omnino à ſua natura dejicias, aut ipſum Chriſti Corpus dicere non præſumas*. Idem auctor initio libri, paullò ante hæc verba, quæ ex eo retulimus, conſimilem Berengario contradictionem objicit, ubi ſic ejus ſententiam

Berengarius qui impanationem docuit.

tiam

tiam exponit. *Dicis enim, nimis extenſè loquens, in hujuſmodi Sacramento Corpus Chriſti ſic eſſe, ut panis & vini natura & eſſentia non mutetur; corpuſque quod dixeras Crucifixum, intellectuale conſtituis. In quo evidentiſſimè patet, quòd incorporeum confiteris. Qua in re univerſam Eccleſiam ſcandalizas, ipſumque tuum offendis auctorem, qui palpabile obtulit, quod incorporeum affirmas.* Ex his Hugonis verbis duo inferre licet; unum, Berengarium initio ſuæ hæreſeos, quo tempore Hugo hæc ſcribebat, verum Chriſti Corpus in Euchariſtia ſuo modo agnoviſſe: alterum, negando veram converſionem ſubſtantiæ panis in Corpus Chriſti, conſequens fuiſſe, ut corpus tantùm *intellectuale* & *incorporeum* admitteret. Ex quo conſequi ait Hugo, ut omnino *impotens* futurum eſſet Sacramentum, utpote conſtans ex egenis elementis. *Quòd ſi fortè dixeris*, inquit, *& ſuam naturam retinere, & tamen non eſſe impotens Sacramentum; contra rationem loqueris, ſi cui naturam confers, inhærentiam negas*, id eſt inhærentem & inſitam impotentiam. Verùm ut huic objectioni occurreret Berengarius, Verbum ſubſtantiæ panis & vini intimè uniri, id eſt impanari, atque, ut ita dixerim, invinari poſteà docuit.

Id patet ex retractatione ab eo facta ultimæ fidei profeſſionis, quam il- XLVI
le in poſtrema Synodo Romana ſub Gregorio VII. Sacramento firmaverat. Cùm enim in illa profeſſione conteſtatus eſſet, *panem & vinum ſubſtantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem Carnem & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti*; in retractatione ſua id ait ſe ita dumtaxat admittere, ut panis, *ſalvâ ſubſtantiâ ſuâ, ſit Corpus Chriſti, id eſt non amittens quod erat, ſed aſſumens quod non erat*, quod in eodem ſcripto clariùs explicat in conſequentibus, ubi ſuam cum catholica ſententiam comparat in hunc modum. *Quod autem ſcripſerunt, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, converti in veram ac propriam ac vivificatricem Carnem & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti; non me latebat, eos ita velle accipi, ſicut dixi, ut putet quis deeſſe in ſacrificio altaris ſubjecta panis & vini per corruptionem ſui; & adeſſe Carnem Chriſti & Sanguinem, nunc primùm inſtituta, per generationem ſubjecti ſui.* Sic catholicam ſententiam exponit Berengarius: quid verò ille? Ex iſtius confeſſionis verbis ait conſequi, ſupereſſe panem & vinum poſt conſecrationem. *Conſecrari enim*, inquit, *panem & vinum in altari, non eſt deſtrui ſubſtantiam panis & vini per corruptionem ſui. Quodcumque enim conſecratur, non amittit quod erat, ſed in melius quàm erat provehitur.*

Ex hoc loco manifeſtum eſt, qualis tunc temporis fuerit, ipſo Berenga- XLVII
rio teſtante, Catholicorum de transſubſtantiatione ſententia: nimirum Cor- Catholicorum ſententia de tranſſubſtantiatione.
pus & Sanguinem Chriſti in Euchariſtia fieri *per deſtructionem panis & vini, & per generationem ſui*, quod ampliùs idem ille explicat in epiſtola nondum edita ad Almannum ſeu Adelmannum, ubi denuo ſuam cum Catholicorum ſententia comparat his verbis. *Adverſarii ergo, vulgus, & cum vulgo inſaniente Paſchaſius, Lanfrancus & quicumque alii, ita cauſam intendebant, panem & vinum uſque ad conſecrationem conſtare in altari: urgente conſecratione, panem & vinum per corruptionem vel abſumtionem ſui in portiunculam Carnis Chriſti ſenſualiter tranſire & Sanguinis. Mea vel potiùs ſcripturarum cauſa ita erat, panem & vinum menſæ Dominicæ, non ſenſualiter, ſed intellectualiter, non per abſumtionem, ſed per aſſumtionem, non in portiunculam carnis, ſed, ſecundùm ſcripturas, in totum converti Chriſti Corpus & Sanguinem.* Nihil clarius ad adſtruendam Catholicorum de transſubſtantiatione fidem, quæ nimirum ea etiam tunc erat, panem & vinum fieri Corpus & Sanguinem Chriſti *per corruptionem & abſumtionem*, ſive per deſtructionem panis & vini. At quis ex illis verbis etiam

Digitized by Google

non inferat, Berengarii eam fuiſſe ſententiam, panem & vinum *per aſſumtionem* verè *in totum converti Corpus & Sanguinem?* Non itaque mirum, ſi ſpecioſis illis verborum involucris Catholicos nonnullos fefellit, quaſi veram Chriſti Corporis & Sanguinis præſentiam re ipſa admitteret, ſolamque negaret transſubſtantiationem. Ita enim opinatus eſt Guitmundus, qui hanc *ſubtiliorem* dixit fuiſſe Berengarii *ſententiam, ut quaſi nobiſcum aliquo modo eſſe videretur:* ita enim ſenſiſſe videtur Algerus in prologo ſuo, ubi ait, quorumdam, id eſt Berengarianorum, hanc fuiſſe mentem, *in pane Chriſtum quaſi impanatum fuiſſe, ſicut Deum in carne perſonaliter incarnatum.*

XLVIII Verùm ingenuè fatendum eſt, fucatam, ſubdolam, & minimè ſinceram fuiſſe hominis verſipellis confeſſionem, nec ex animo realitatem, uti neque transſubſtantiationem admiſiſſe. Unde verum Chriſti Corpus in altari verbis quidem agnoſcit, at re vera negat, cùm veram carnem Sacramento ineſſe diffitetur. Hic nimirum fuit, eritque ſemper hæreticorum genius, ut principio ad avitam Eccleſiæ fidem verbis quàm propiùs accedant, ne Catholicorum animos offendant, & à ſe prorſus abalienent: at mente re ipſa recedant. Hinc factum eſt, ut de verbis, verborumque ſenſu tanta fuerit Aurelianorum cum Catholicis vitilitigatio: quam etiam in recentioribus Arianis, uti & in aliis hæreticis, advertere licet. Verba quidem ſubinde mutant, ſed rarò mentem: quod quidem in Berengario maximè patuit, qui, mutatis pro loco & tempore verbis, quoſdam, ut ita dicam, gradus ad catholicam doctrinam feciſſe viſus eſt: (quid enim propius ad realis præſentiæ fidem, quàm dicere, panem & vinum *non per abſumtionem ſed per aſſumtionem, in totum converti Chriſti Corpus & Sanguinem!*) at rem ipſam privatim interpretando, eumdem ſemper errorem mente retinuit.

XLIX *Catholicorum hæc de re dogma.* Ex his conficitur, longè falli heterodoxos pleroſque, qui novum in Eccleſia transſubſtantiationis dogma eſſe, nec ante Concilium Lateranenſe ſub Innocentio III. invectum contendunt: cùm fatente ipſo Berengario eorum anteſignano, ita ſenſerint ejus tempore fideles omnes, quos vulgi inſanientis nomine impiè traducit Berengarius. Pulcrè & appoſitè ad hunc locum Guillelmus ſancti Theoderici Abbas in epiſtola ad quemdam monachum, ſcilicet Rupertum Tuitienſem. *Panis ſubſtantiam poſt conſecrationem in altari ſupereſſe ſemper horruit pietas chriſtiana, nuperque damnavit in Berengario Turonenſi, ejuſque ſequacibus, nam, ſi hoc admitteretur, jam Verbum non incarnatum tantùm, ſed etiam, ſi dici poſſet, diceretur impanatum: ſi, ſicut ille dicebat, panis ſic in Corpus Domini tranſiret, ut tamen panis eſſe non deſiſteret.* Hîc duo docet Guillelmus, nempe catholicæ Eccleſiæ perpetuum fuiſſe dogma de transſubſtantiatione, cujus contrarium *ſemper horruit pietas chriſtiana:* & Berengarium ſenſiſſe panem ſic *in Corpus Domini tranſire, ut tamen panis eſſe non deſiſteret;* atque adeò præſentiam quamdam realem ſuo modo cum impanatione compoſuiſſe.

Bibl. Ciſterc. to. 4. pag. 130.

L *Concilii Romani formula expenditur.* Quod ſpectat ad id, quod ait Berengarius, Catholicos ſenſiſſe, panem & vinum fieri Corpus & Sanguinem Chriſti *per abſumtionem*, & deſtructionem eorum ſubſtantiæ; id ita fieri rectè docet Algerus, ut forma ſenſibilis panis non mutetur, ſed ipſa ſubſtantia, contra nonnullos, qui formam illam panis in Corpus Chriſti etiam mutari autumabant: quæ opinio fuit quorumdam non modò ſæculo nono, ut aliàs oſtendimus, ſed etiam ſæculo undecimo, teſte Algero, qua in ſententia fuiſſe videtur Abbaudus ille Abbas, cujus libellum de fractione Corporis Chriſti aliàs vulgavimus, conteſtatus ſe corde credere & ore confiteri ad ſalutem, *quia veraciter Corpus Chriſti* ma-

Alger. lib. 1. cap. 7.

Analect. t. 3. pag. 444.

manibus frangitur Sacerdotis. Id nimirum ita ſenſit Abbaudus ob formulam confeſſionis Berengario in Synodo Romana propoſitam, & ab eo aſſertam, in qua damnatur illa hæreſis, quæ adſtruere conatur, *Corpus Chriſti in altari non poſſe ſenſualiter, niſi in ſolo Sacramento, manibus Sacerdotum tractari vel frangi, aut fidelium dentibus atteri*, quod *non ſolum in Sacramento ſed in veritate* fieri formula illa docet. Hujus formulæ duplex Catholicorum olim fuit interpretatio. Alii enim volebant, fractionem re ipſa fieri in ipſo Chriſti Corpore, quæ ſententia fuit Abbaudi; & Walteri Abbatis ſancti Victoris contra Abaëlardum. Unde Petrus Pictavenſis ait, pleroſque ſentire, idque colligere ex confeſſione Berengarii, *quòd ipſum Corpus Chriſti eſſentialiter frangatur, dentibus atteratur*. Alii verò, & rectiùs quidem, hanc fractionem fieri in ſpecie tantùm viſibili & forma panis. Unde Jacobus à Vitriaco: *Si autem*, inquit, *aliquando reperiatur, quòd Corpus Chriſti frangitur, vel in tres partes dividitur, vel dentibus atteritur, quæ notant corruptionem: non ad corporis ſubſtantiam, incorruptibilem & impaſſibilem referenda ſunt, ſed ad formam: ea verò quæ notant ſumtionem, Corpori Chriſti propriè conveniunt. Quòd autem reperitur Berengarius dixiſſe coram Papa Nicolao, Corpus Chriſti manibus Sacerdotis tractari, frangi, & dentibus atteri; referendum eſt ad formam*. Porrò hæc formula ad hoc tantùm ſic expreſſa fuit, ut fractio illa fieri non crederetur in ſubſtantia panis, quam Berengarius poſt conſecrationem ſupereſſe volebat. Hac de re latiùs ſcribit Guitmundus in libro primo.

Petr. Pictav. parte 5. c. 12. & 13.

Jac. à Vitr. Hiſt. Occiden.

LI At quid ſibi voluit hæreticus, cùm tribuit Catholicis hanc ſententiam, panem & vinum poſt conſecrationem *in portiunculam Carnis Chriſti ſenſualiter tranſire & Sanguinis*? Nemo enim catholicorum umquam hoc dixerit. At nimirum id de ſuo commentus eſt Berengarius. Panem enim & vinum non *in portiunculam* Carnis Chriſti & Sanguinis, ſed in totum Corpus & Sanguinem verè converti Catholici omnes ſemper confeſſi ſunt: ſed eorum dogma hoc modo expreſſit, ut id abſurdum redderet, ſcilicet ſub modica panis & vini ſpecie totum Chriſti Corpus & Sanguinem contineri.

LII Ex his omnibus ſatis manifeſtum eſſe puto, qualis fuerit Berengarii de divino altaris Sacramento doctrina: quam etſi variis diverſiſque in ſpeciem verbis & ſententiis expreſſerit, eadem ſemper mente retinuit uſque ad annum M.LXXX. Erunt fortaſſe qui malint cum Guitmundo dicere, eum rectis tandem Eccleſiæ rationibus ante id tempus ſaltem ex parte ceſſiſſe, & admiſſa realitate, ſolam demum transſubſtantiationem negaſſe, aut certè pro locorum & hominum conditione verba & ſententiam mutaſſe. Ita ſit verò: at rectè illum urgebat Guitmundus ipſe, cujus hæc verba ſunt in libro tertio. *Diligenter ſanè, ſi daretur locus, eum ipſo Berengario diſcutere vellem, cùm aliquos doceat, nihil in cibo altaris Domini Corporis & Sanguinis Chriſti niſi umbram tantùm et figuram haberi, aliquibus verò tanquam ſubtiliùs quærentibus, ſatisfaciens, ipſum ibi Corpus Chriſti eſſe reſpondeat, ſed impanatum latere: quid ſibi in priore ſententia diſpliceat, ut ſatisfacturus quærentibus tranſmigret ad alteram; aut quid in poſteriore abhorreat, ut redeat ad priorem? Migrando enim ad ſecundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat: quo fit ut utramque defenſando, neutram teneat. Unde conſequitur, ut cùm reliquas ſententias omnes oderit, de his Dominicis Sacramentis quid debeat credere penitus nihil ſciat. Exinde quoque id accidit, quod certiſſimè novimus, quòd Berengarius & ſui, ſi ab eruditis Catholicis de ſua fide diſcutiantur, id quod de Corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut, ſi profitentur, defenderé non valent*. Et poſt multa ibi præ-

clarè : *Quam ob rem palàm eſt*, inquit, *quia non ſunt iſti defenſores veræ fidèi, nec filii, ſed adverſarii Chriſti Eccleſiæ*.

LIII Hæc fuſiùs fortaſſe proſecutus videar : ſed ad id cauſæ non parùm, ut mihi videtur, graves me impulerunt. Prima eſt ut accuratior habeatur Berengarianæ hiſtoriæ ac doctrinæ cognitio ex ſcriptis & monumentis nondum vulgatis. Altera, ut ratio appareat, cur tam diu hæreticum hominem toleraverint, & molliùs, ut videtur, tractaverint Eccleſiæ Paſtores, qui eum poſt tot lapſus & relapſus non cohibuerint : nimirum quòd veri Corporis & Sanguinis ſpecioſis nominibus videretur propiùs accedere ad catholicam fidem, tametſi ab ea mens ejus longè abeſſet. Tertia denique eſt, ut ex ejus confeſſione conſtet, qualis tunc fuerit Catholicorum de transſubſtantiatione fides, cujus novitatem recentiores hæretici temerè ac falsò nobis objicere non dubitarunt. Certè qui ſolam transſubſtantiationem à Berengario negatam fuiſſe putarunt catholici doctores, ut Guitmundus, eum non impari zelo impugnarunt, quàm ſi realem quoque præſentiam rejeciſſet. Adeò inſitum eorum animis erat, utrumque ex æquo pertinere ad catholicam fidem. In hunc porrò errorem impegit Berengarius, quòd nimiùm philoſophicis ratiunculis, ut obſervavit Lanfrancus, tribuerit: quem ejus aſſeclæ infeliciter imitantur, cùm plus ſenſuum teſtimoniis & humanæ rationi tribuunt, quàm divinæ auctoritati & Eccleſiæ traditioni, qua catholica de Euchariſtia fides manifeſtiſſimè continetur.

§. IV.

De propagatione Berengarianæ hæreſeos, deque variis Auctoribus qui contra eam ſcripſerunt.

LIV. AD abſolvendam hanc de Berengariana hæreſi tractationem, de Auctoribus inſignioribus, qui eam deditâ operâ impugnarunt, hoc loco differere juvat. Hi ſunt Hugo Lingonum Præſul, Lanfrancus, Guitmundus, Durandus, Albericus, Algerus, præter Jorſaldum Cluniacenſem monachum, qui calamum adversùs Berengarium ſtrinxiſſe dicitur in veteri catalogo Bibliothecæ Cluniacenſis, præterque Wolphelmum, Goffridum Vindocinenſem, Guitbertum, & Guillelmum ſancti Theoderici Abbates, alioſque nonnullos. Omnes illi ut rem certam & exploratam ponunt, Berengarii de Euchariſtia errorem totius orbis Chriſtiani fidei orthodoxæ oppoſitum fuiſſe.
Hugo in fine. Unde eum monet Hugo Epiſcopus, ut ne præſumat *ſingulariter ſentire, quod univerſitas non aſſentit*, immo *commune* habeat *judicium ſecundùm catholicos & canonicos ſenſus, quos extra* ipſe ſentiebat. *Si verum eſt*, inquiebat Lanfrancus ad Berengarium, *quod de Corpore Chriſti tu credis & adſtruis; falſum eſt quod ab Eccleſia ubique gentium de eadem re creditur & adſtruitur. Omnes enim qui Chriſtianos ſe & eſſe & dici lætantur, veram Chriſti carnem, verumque ejus Sanguinem, utraque ſumpta de Virgine in hoc Sacramento ſe percipere gloriantur. Inter-*

terroga univerſos, qui latinæ linguæ, noſtrarumve litterarum notitiam percepe-runt. Interroga Græcos, Armenios, ſeu cujuslibet nationis quoſcumque Chriſtianos homines, uno ore hanc fidem ſe teſtantur habere. Nihil hoc teſtimonio luculentius & efficacius ad probandam etiam Orientalium nobiſcum hac in fide conſenſionem, quæ invictiſſimis argumentis nuperrimè * denuo aſſerta eſt. Non minùs diſertè Guitmundus hanc veritatem probat. *Fides*, inquit, *quam de Corpore & Sanguine Domini ſemper Eccleſia univerſa tenuit, multis inſuper Conciliis Generalibus roboravit, ex apoſtolica auctoritate tradita rectiſſimè creditur. Nam ſi illud, quod ſemper Eccleſia tenuit, nullis munitum Conciliis, apoſtolicum eſt: quantò magìs illud, quod & ſemper tenuit, & multis eſt, ut dixi, Conciliis Generalibus confirmatum, ex apoſtolica auctoritate traditum eſſe credendum eſt? Sed panem & vinum altaris Domini in Corpus & Sanguinem Chriſti ſubſtantialiter commutari, non, ſicut delirat Berengarius, Corporis & Sanguinis Domini figuras tantùm eſſe & umbras, aut intra ſe latentem Chriſtum tegere, univerſalis Eccleſiæ conſenſione roboratum eſt. Secura igitur voce, gubernante Domino noſtro & Salvatore Jeſu Chriſto, id à nobis aſſeri poteſt.* Itaque *abſit*, ut cum Durando loquar, *ut tam perverſis, & à veritate ipſa tantùm averſis, pari jungamur perfidia, atque in ſancta Dominici Corporis ac Sanguinis communione minus aliquid fateamur, quàm quod catholica per univerſum orbem prædicat Eccleſia.*

* Perpet. de la foy.
Guitm. lib. 3.
Durand. parte 2.

LV
Pauci Berengarii Sectatores.
Guitm. lib. 3.
Id. lib. 5.

Contra hanc totius orbis in una fide conſenſionem pauci admodùm rebelles fuêre, ut novam hæreſim ſectarentur. Unde *Berengarianam plebeculam* vocat Guitmundus. Quippe ut idem ait, *ſi quis qualitatem vel flagitioſam vitam eorum, per quos utcumque pullulavit, aſpiciat; ſi quis nullum ſinceræ vitæ hominem, nullum penitus ſapientem fautorem ejus attendat; ſi auctoris ejus perjuria; ſi denique non ſolùm Concilia ſuprà dicta, ſed etiam totum orbem terrarum contradicentem penſet: tacente noſtra diſputatione, quid magìs tenendum ſit, ut arbitror judicabit.* Vis ſcire quo pacto hæc hæreſis ad illam plebeculam propagata ſit? audi quid de Berengario, ejuſque aſſeclis dicat idem Guitmundus. *Ibid.* *Aucupatis ergo nonnullis velut ratiunculis, (neque enim ulla umquam hæreſis ſine aliqua veri ſimilitudine rationis invaleſcere potuit) adhibitis quoque paucis malè intellectis à ſe capitulis ſcripturæ ſacræ, quæ multis errantibus laqueus eſt mortis; per egenos ſcholaſticos jam per alimoniam, qua ſuſtentabat eos, & per ſuos dulces ſermones corruptos, quaquaverſum potuit, clanculo hujus tanti mali nefandiſſimum virus effudit. Si qui autem præterea aliquo modo receperint eum, hi ſunt, qui ex apoſtolica ſententia territi, qua dicitur. „ Qui manducat & bibit indignè, judi-„ cium ſibi manducat & bibit; „ communionem ſacram, quam pro Eccleſiaſtico more ſumere coguntur, mallent aut nullam, aut non tantam eſſe, quàm ejus metu ſe à flagitiis aliquatenus temperare. Ita igitur, & per tales exſecranda peſtis paullulùm adolevit.*

LVI
Primus in eum ſcripſit Hugo Epiſcopus.

Non mirum itaque ſi nulli dignitate aut doctrinâ præſtantes viri eam receperint, immo eam impugnaverint docti quique illius temporis homines. Horum primus fuit Hugo Lingonenſis Epiſcopus, frater Waleranni, ex comite Britulienſi monachi, dein Abbatis ſancti Vitoni, in Synodo Remenſi anno M.XLIX. à Leone Papa ob ſimoniam exauctoratus: qui Papam nihilominùs Romam uſque ſecutus, plenam Synodum, cui præſidebat Pontifex, nudus & excalceatus ingreſſus cum virgis, quibus cæderetur, ita Pontificem & ceteros Præſules ad commiſerationem flexit, ut eum Pontifex abſolverit, & in gradum reſtituerit, ſi tamen ejus Eccleſia, aut quælibet alia eum recipere vellet. Verùm ille, dum patriam repetit, in morbum incidit, habitum monachi ſub nomine cœnobii ſancti Vitoni, cui ipſius frater præerat, à co-

mitibus

mitibus itineris ſui Monachis Cluniacenſibus accepit, ſicque vitâ functus fratrum ſancti Vitoni defunctorum numero adſcriptus eſt : quæ omnia narrat
Spicil. to. 12. pag. 282. & ſeqq. Laurentius de Leodio in continuatione hiſtoriæ Epiſcoporum Virdunenſium. In necrologio ſancti Benigni notatur XVII. Kal. Aprilis *depoſitio domini Hugonis Lingonenſis Epiſcopi*, referenda proinde ad annum M. LI., ſiquidem menſe Aprili anni præcedentis interfuit Concilio Romano, ut mox diximus. Cùm hæc ita ſint, ante exauctorationem ſuam ſcripſit Hugo contra Berengarium, cui necdum ab Eccleſia damnato librum ſuum ita inſcripſit : *Hugo Lingonenſium Epiſcoporum minimus, Berengario, in quibuſdam reverentiſſimo Sacerdoti, Deum ſapere.* Ex hoc ſolo, ni fallor, auctore patet, Berengarium fuiſſe Sacerdotem, quem *in cunctis aliis* præter errorem *reverentiſſimum Virum* vocat. In colloquio, quod cum eo habuerat, dicere auſus eſt Berengarius, ſe *extra communes oculos* de Sacramento altaris videre. *Expertus loquor*, inquit Hugo,
num. 18. & ſeqq. *audiſſe contigit, nam non crederem. Abjecta unitate, de parte extolleris.* De Aſcelini, Deoduini, & Adelmanni epiſtolis ſuperiùs egimus.

LVII Lanfrancus ſecundus. *Lanfr. ep. 3.*

Poſt Hugonem adversùs Berengarium ſcripſit Lanfrancus, tum Abbas Monaſterii ſancti Stephani Cadomenſis anno M. LXIV. exſtructi, cui primus rector præfectus eſt. Epiſtolam vocat Lanfrancus ſcribens Alexandro II. diſcipulo quondam ſuo, qui hanc ab eo epiſtolam petierat. *Epiſtolam*, inquit ille, *quam Berengario ſchiſmatico, dum adhuc Cadomenſi cœnobio præeſſem, tranſmiſi, paternitati veſtræ, ſicut præcepiſtis, tranſmittere curavi.* Hæc proinde ad Berengarium epiſtola ſcripta eſt ante annum M. LXX., quo Lanfrancus creatus fuit Archiepiſcopus Cantuarienſis; adeóque non multò poſt Concilium Romanum anni M. LIX. ſub Nicolao II., in quo profeſſio fidei à Berengario ſubſcripta eſt, mox ab ipſo refutata ſcripto, quod Lanfrancus edito hocce libro, quem epiſtolam vocat, refellit. Ejus inſcriptio ſic habet, *Lanfrancus, miſericordiâ Dei catholicus, Berengario catholicæ Eccleſiæ adverſario.* In hoc libro Lanfrancus Humbertum ut mortuum laudat, quem ante annum M. LXIII. objiſſe Ughellus exiſtimat. In illo itaque temporis intervallo, quod ab eodem anno ad annum M. LXX. effluxit, hic liber ſcriptus eſt. Ex his intelligitur, ea, quæ de Concilio Romano ſub Gregorio VII. in cap. 2. editionis Acherianæ dicta ſunt, ab eodem Lanfranco, cùm jam Archiepiſcopus eſſet, adjecta & inſerta fuiſſe. Certè in veteri editione, quæ Lovanii anno M. D. LXI. excuſa eſt, & in quibuſdam aliis, capitis ſecundi tres illæ de Concilio Romano ſectiones deſunt.

LVIII Guitmundus tertius.

Guitmundus ſeu Witmundus monachus primùm Crucis ſancti Audoëni ſeu ſancti Leutfredi in diœceſi Ebroicenſi, poſtmodùm Epiſcopus Averſanus, ab Anonymo Chiffletiano Chriſtianus dictus, & in Vita Gregorii VII., diſcipulus fuit Lanfranci, quem magiſtrum ſuum dicit. Nullus de eo accuratiùs ſcripſit Orderico Vitali, apud quem Guitmundus in Angliam juſſu Willelmi Regis trajeciſſe perhibetur, & inſigni conſtantia Epiſcopatum recuſaſſe. *Guitm. lib. 2. Order. lib. 4. pag. 524. & ſeqq.* Reverſus in Neuſtriam cùm in Monaſterio ſuo remaneret, defuncto Johanne Rotomagenſi Archiepiſcopo, in ejus locum electus fuit; aſt, invidis reclamantibus, qui eum presbyteri filium eſſe objiciebant, ab Odilone Abbate ſuo facultatem peregrinandi obtinuit : quem Gregorius VII. Romam advectum benignè excepit, Cardinalem ſanctæ Romanæ Eccleſiæ creavit, eumdemque non multò pòſt Urbanus II. Archiepiſcopum Averſanum inſtituit.
Ital. Sac. t. 1. pag. 550. Hæc carptim ex Orderico, ex quo ſolvi poteſt Ughelli dubium, an idem ſit Guitmundus Averſanus Archiepiſcopus, qui factus eſt Cardinalis, ſi tamen hac in re Orderici certa eſt auctoritas. Libros tres contra Berengarium

ſcri-

ſcripſit Guitmundus dialogi more, interlocutore Rogerio Monacho, medicinæ arte prædito, cujus rogatu hoc opus aggreſſus eſt. In his libris adverſarium preſſiùs urget, in quibus Baronius id carpit, quòd ſpecies Sacramentales corruptioni obnoxias eſſe negare videatur. Scripſit hos libros, dum adhuc in Neuſtria verſaretur, Gregorio VII. Pontifice, ante Synodum Romanam anni M. LXXVIII. At poſt Concilium Romanum ſub Nicolao II., de quo mentionem fecit, nemo illo accuratiùs Berengarii, ejuſque aſſeclarum varias opiniones indagavit. *Guitm. lib. 1.* *Ibid.* *Id. lib. 3.*

LIX Durandus quartus.

Poſt Guitmundum Durandus in Berengarium itidem opus elaboravit, in novem partes diſtributum, quod Acherius noſter in calce Lanfranci operum unà cum libro Hugonis Lingonenſis Epiſcopi typis vulgavit. Durandus ab infantia monachus, ac demum Abbas primus Troarnenſis in Neuſtria Monaſterii, quod anno M. LIX. ab Odone Bajocenſi Epiſcopo dedicatum legitur; grandævus obiit, Orderico teſte, anno M.LXXXVIII. Hoc opus aggreſſus eſt, cùm vigeret *Orderic. lib. 8 pag. 676.*

Jam per Francorum fines & caſtra vagantum,
Schiſmaticorum hæreſis, per quos cæpit nova noſtris
Temporibus, veneranda negans myſteria Chriſti;

ut Durandus ipſe canit in verſibus operi ſuo præfixis. Mirum eſt eum nullam neque de Lanfranci, neque de Guitmundi opere facere mentionem, quos ſibi notiſſimos fuiſſe facilè perſuadet locorum vicinitas.

LX Algerus quintus.

Id minùs mirandum de Algero, homine extraneo. Hic quippe ab infantia in urbe Leodicenſi educatus & litteris informatus, ab Otberto Epiſcopo in majori Eccleſia ſanctæ Mariæ ſanctique Lamberti Canonicus factus eſt; ſub quo & ſub Friderico Epiſcopo, qui Otberto anno M.C.XVIII. ſucceſſit, annis ferè viginti pro Eccleſiaſticis negotiis multas ſcripſit epiſtolas, duoque opuſcula, unum de miſericordia & juſtitia, alterum de Sacramento altaris tribus libris: denique poſt mortem Friderici Epiſcopi, quæ anno M.C.XXI. accidit, factus Monachus Cluniacenſis ſub Petro Venerabili, qui eum mortuum luget in epiſtola ad Adalberonem II. Leodicenſem Epiſcopum, anno M. C. XLVI. fato functum: ubi eum *humilitate, puritate, vitæ totius ſinceritate* maximè præditum fuiſſe dicit: *qui & librum*, inquit, id eſt opuſculum trium librorum, *de Sacramento altaris, auctoritatibus ſanctorum Patrum invincibiliter munitum, nobis in fidei ſuæ teſtimonium, & contra quorumdam modernorum vel imperitiam vel errorem, ſingulare præſidium dereliquit*. His verbis videri poſſet Algerus hunc librum jam monachus compoſuiſſe: at Nicolaus Leodicenſis Canonicus, qui ejus elogium contexuit, hoc opuſculum, uti & aliud de Miſericordia & Juſtitia, ab Algero adhuc canonico fuiſſe compoſitum tradit: non proinde contra Petrobruſianos vel Henricianos, qui fortè necdum exorti erant, ſed contra Berengarianæ ſectæ reliquias. Adversùs alios duos, id eſt Petrobruſianos & Henricianos, inſigne opuſculum edidit Petrus Venerabilis, in quo Lanfranci, Guitmundi, & Algeri libros laudat: *quorum alter*, inquit, *Archiepiſcopus Cantuarienſis, alter Epiſcopus Averſanus, tertius autem Canonicus & Magiſter Leodicenſis, dehinc noſtro tempore monachus & presbyter in Monaſterio Cluniacenſi, ubi etiam liber ejus habetur, puræ ac devotæ converſationis exſtitit*. Jam ergo tum, cùm hæc ſcriberet Petrus, obierat Algerus, qui anno decimo ab ingreſſu in Monaſterium obiiſſe dicitur in brevi Chronico Cluniacenſi, apud Poſſevinum relato: adeóque anno circiter M. C. XXXI. deceſſiſſe cenſendus eſt. *Petr. Ven. lib. 3. ep. 2.* *Analect. t. 1. pag. 303.*

LXI

Non omittendi hoc loco Guitbertus Novigenti, & Guillelmus S. Theoderici

Guitbertus & Guillelmus ſancti Theoderici Abbates.

Guib. p. 283.

derici clariſſimi Abbates, ex quibus ille, ſcilicet Guitbertus, in epiſtola quadam ad Priorem & Monachos S. Nicolai in Silva, diœceſis Laudunenſis, de Veritate Dominici Corporis agens: *Si umbra eſt*, inquit, *& non corpus, in umbram de umbra decidimus; immo in deteriora valdè devenimus*, quod in conſequentibus rectè probat. Idem argumentum denuo retractat in libro 2. de Pignoribus Sanctorum. Guillelmus verò ſancti Theoderici Abbas, ejus æqualis, ſed paullò junior, librum ejuſdem argumenti ſcripſit, quem S. Bernardo Abbati Claræavallenſi nuncupavit. In hoc libro cùm multa præclarè dicta ſunt, tum illud inprimis obſervandum videtur quod ait Guillelmus cap. XI., ubi expendens, cur diverſæ in ſpeciem Sanctorum Patrum de hoc Sacramento legantur ſententiæ, hanc reddit rationem. *Quia ab initio ſanctæ Eccleſiæ uſque ad noſtra penè tempora, hæc ab omnibus quæſtio intacta relicta eſt, ſancti Patres quod non impugnabatur non defendebant: niſi quod aliquando in tractatibus ſuis hoc indè proferebant, quod res poſtulabat, quæ in manibus habebatur. Quod quia quæſitionibus non reſpondebat, quæ nondum erant; parùm modò ſufficere videtur ad eas, cùm exſurgunt, compeſcendas. Contra quas, quia tunc non vigilabat intentio eorum; plurima de Sacramentis ſanctis* (ſic Sacramentum Euchariſtiæ ob duas ſpecies plurali modo tum vocabant) *in ſcriptis ſuis reliquerunt, quæ ſuo loco, ſuo ſenſu bene dicta, & ab eis qui contendere, vel errare amant, eruta de locis ſuis, aliud per ſe videntur ſonare, quàm ibi ſonent unde ſumta ſunt, & quàm ſenſerit qui ſcripſit. Sed & multa de eadem re ab eis relicta ſunt, quæ bene dicta, vel obſcuriùs, utpote ab eis, qui ut homines, venturas omnes errorum calumnias non poterant prævidere, malè intellecta, materiam errandi, vel contendendi perditis videntur præſtare*, quod ſancto Auguſtino in materia de gratia contigiſſe idem auctor rectè obſervat. Hunc locum, quia non levis momenti viſus eſt, nec facilè cuivis occurrit, integrum referre quoddam operæ pretium duxi.

Bibl. patr. Ciſterc. to. 4. pag. 132.

Ibid pag. 130 num. 49.

Ruperti Abbatis integra fides.

Idem Guillelmus alterum libellum ejuſdem argumenti ſcripſit occaſione operis Ruperti Abbatis de divinis officiis, quo ex libello inſignem locum ſuperiùs retuli. In fine hujus libelli idem Guillelmus proteſtatur, ſe haud dubitare *de integritate fidei* Ruperti Abbatis, nec cenſoriam in eum tuliſſe ſententiam, *ſed fraterna caritate & ſollicitudine amica* optare, ut ejus opus exquiſitum & circumſpectum reddatur, *priuſquàm exiret in manus eorum, qui foris ſunt: ut qui rodere illud vellet, non inveniret ubi dentem poſſet infigere*. Atqui Rupertus ipſe fidem de Euchariſtia jam ſatis ſuperque vindicavit, maximè in epiſtola ad Cunonem, præfixa ipſius commentariis in Johannem, ubi refellit quoſdam Berengarianos, qui S. Auguſtinum ſuo errori favere aſſerebant, quod *omnino falſum* eſſe dicit. *Ego autem*, inquit, *verum Corpus Chriſti, quod pro nobis traditum eſt, & verum eſſe decerto Sanguinem, qui pro nobis fuſus eſt, ſicut Eccleſia catholica tenet*. Et infra, *Tribus eſſentiæ modis Corpus & Sanguis Chriſti eſt, quarto autem differt. Eſt etenim nomine, re & effectu; differt verò ſpecie*. Denique ita concludit. *Credamus fideli Salvatori Deo, in eo quod non videmus: ſcilicet panem & vinum in veram Corporis & Sanguinis tranſiſſe ſubſtantiam; & comedentes atque bibentes vivamus in æternum*. Sed præſtat legere Apologiam, quam noſter Gabriel Gerbero pro Ruperto compoſuit.

LXII Wolphelmus Abbas & Albericus.

Supereſt agendum de Wolphelmo Abbate, & de Alberico Monacho Caſinate, qui ambo contra Berengarium itidem ſcripſerunt. Wolphelmus, Brunwillarenſis in Colonienſi pago Monaſterii Abbas, qui anno M.XCI. deceſſit, epiſtolam adversùs Berengarium ſcripſit Meginhardo Abbati Gladbacenſi, quam Conradus Monachus in ejuſdem Wolphelmi Abbatis vita retulit. De Alberico Monacho ac Diacono Caſinate agit Petrus Diaconus in cun-

continuatione Chronici Caſinenſis, ubi eum Virum diſertiſſimum vocat, variaque ejus ſcripta recenſet; in his librum de Corpore Domini adversùs Berengarium, quem in Synodo Romana, cui interfuit, cùm nullus Berengario reſiſtere valeret, *idem Albericus, hebdomadæ unius acceptâ licentiâ, adversùs eumdem Diaconum*, ſcilicet Berengarium, edidit, *Sanctorum Patrum teſtimoniis roboratum, in quo omnes aſſertiones ejus deſtruxiſſe, æternæque oblivioni tradidiſſe* dicitur. Hoc *nimis glorianter ac mendaciter* ſcriptum ait Baronius, id interpretans de Concilio Romano anni M. LIX. in quo Berengarius errorem ſuum ſponte damnaverat. Et quidem Petrus nonnumquam res nimiùm effert, ut fortè hoc loco accidit: at Synodus illa, cui Albericus vocatus interfuit, non illa quæ ſub Nicolao II. ſed alia poſterior anni M. LXXIX. intelligenda eſt, Romæ itidem habita ſub Gregorio VII. in qua Albericus inſtitit, ut profeſſioni fidei Berengario poſitæ vox *ſubſtantialiter* adderetur. Hujus rei auctorem habemus Berengarium ipſum, qui in quodam ſcripto, quod præ manibus habemus, Albericum inprimis hac de re acriter reprehendit. *Si erravit*, ait ille, *qui dixit, panis ſacratus in altari eſt panis Chriſti, pro eo quod non addidit ſubſtantialiter; erravit ipſa veritas, quæ dixit; Hic panis eſt meum corpus*. Et poſt multa, ubi Apoſtolum, Ambroſium, Auguſtinum, alioſque Patres pro ſe teſtes adducit, hæc ſubdit. *Non realiter eorum quiſquam, non ſubſtantialiter, quia nec ipſa Veritas addendum eſſe putavit. Erravit potiùs, faciliùs planè erravit Caſſinus ille non monachus, ſed dæmoniacus Albericus* (hæ ſunt hæretici hominis amænitates) *qui mentis acie perſpicuam mecum intuens veritatem - - in veritate tamen non perſtitit, --- mentituſque eſt errare me de menſa dominica, niſi cùm dicerem, Panis ſacratus in altari eſt Corpus Chriſti, adderem ſubſtantialiter: ut in eo ſibi conciliaret, & quaſi victores conſtitueret errantes de ſacrificio Eccleſia, ſi effectum daret, ut ego enuntiationi de Chriſti ſacrificio mea demerem aliquid fortè, vel adderem*. Sic definit ſcriptum illud Berengarii, ex quo intelligimus, Albericum contra eum diſputaſſe in Romana Synodo anni M. LXXIX. in qua hæc vox *ſubſtantialiter* profeſſioni fidei inſerta eſt. An Albericus ſcriptum illud, quod unius hebdomadæ ſpatio compoſuiſſe dicitur, vulgaverit, an viva tantùm voce protulerit; nobis incompertum. Neque enim illud quiſquam noſtro tempore, aut vidiſſe, aut citaſſe invenitur. Hactenus de Auctoribus, qui contra Berengarium ejuſque Hæreſim ſcripsêre: quos omnes aut ferè omnes noſtri Ordinis fuiſſe conſtat. His adde Goffridum Vindocinenſem Abbatem, cujus primum opuſculum eſt Tractatus de Corpore & Sanguine Domini, *omnibus Chriſtianis* inſcriptus, in quo quid de hoc divino Sacramento credendum ſit, paucis rectè explicat.

Chron. Caſin. lib. 3. cap. 15.

§. V.

De Berengarii reſipiſcentia.

Poſt varios caſus variamque fortunam Berengarius à ſua tandem hæreſi reſipuiſſe traditur ſub finem vitæ, & ex illis tempeſtatibus, quas temerè & præfractè ſibi ipſe accerſierat, ad portum ſilentii & quietis ſe recepiſſe erroris pænitens, quem vel ſerâ pænitentiâ expiare conatus eſt. Id factum videtur poſt Concilium Burdegalenſe, anno milleſimo octogeſimo, ut ſuperiùs LXIII

Vuu vidi-

vidimus, convocatum: in quo cùm fidei ſuæ rationem reddidiſſet, quam poſteriori ſcripto ſuo pravè expoſuerat, Romanæ tandem poſtremæ Synodi formulæ profeſſionis acquievit, ſicque demum convictus, & victus in communione & fide Eccleſiæ in luctu, ceteriſque pœnitentiæ officiis reliquum vitæ exegit, ad annum ſcilicet M.LXXXVIII. quo ejus obitum reponit chronicon ſancti Martini Turonenſis, quod Johannes Majoris Monaſterii Monachus ad annum M.CC.XXVI. produxit, ſic enim in illo chronico legitur. *Anno Domini M.LXXXVIII. obiit magiſter Berengarius Grammaticus, fidelis & verè catholicus, ſuper cujus tumulum tale epitaphium eſt inſertum.*

Quem modò miratur, ſemper mirabitur orbis,
Ille Berengarius non obiturus obit.
Quem ſacræ fidei veſtigia ſumma tenentem.
Jani quinta dies abſtulit, auſa nefas.

Hoc epitaphium pluribus verſibus compoſuit Hildebertus, in Berengarii laudes poëtico more profuſior, ubi eum *Jani quinta die*, uti habet Willelmus Malmesburienſis, non *primâ*, ut in quibuſdam editis legitur, obiiſſe dicit, id eſt quinta die Januarii in ſextam deſinente: nam ipſo die Epiphaniæ, ſeu VIII. idus Januarii, ferè nonagenarium deceſſiſſe conſtat. Hildebertus porrò de ejus beatitudine, adeóque de ejus reſipiſcentia (quod Baldricus etiam cenſuit) ita certus erat, ut non aliam ſibi ſortem, quàm illius optaret. Sic enim claudit ejus epitaphium.

Vir verè ſapiens, & ſorte beatus ab omni,
Qui cælos animâ, corpore ditat humum.
Poſt obitum vivam ſecum, ſecum requieſcam:
Nec fiat melior ſors mea ſorte ſua.

Addit Johannes Monachus, eum uſque ad finem vitæ in Inſula ſancti Coſmæ feliciter converſatum, in clauſtro beati Martini Turonis ſepultum fuiſſe: qua de re infrà.

LXIV Sanè Berengarium catholicum, & in catholica communione deceſſiſſe probant Clarius Monachus, Willelmus Malmesburienſis ejus ferè æquales: idque confirmant non modò profuſæ laudes Baldrici & Hildeberti, qui ambo ejus epitaphium condiderunt, ſed etiam Matthæus Pariſius, Vincentius Bellovacenſis, Chronicon ſancti Martini, & membranæ Lauriacenſes. Scribebat Clarius Monachus ſancti Petri Senonenſis ſub Daimberto Archiepiſcopo anno decimo poſt mortem Berengarii, de quo hæc commemorat. *Anno M.LXXXIII. Berengarius, Turonenſis Magiſter, & admirabilis Philoſophus, amator pauperum effloruit, Hic compoſuit orationem illam, quæ ſic incipit, Juſte Judex Jeſu Chriſte. Poſt hæc fidelis & verè catholicus vitam finivit: ſuper cujus tumulum hujuſmodi epitaphium eſt: Quem modò &c.* Hoc epitaphium compoſuit Hildebertus tunc Archidiaconus Cennomanenſis, nondum Epiſcopus, vivente Clario, qui præmiſſos ejus epitaphii verſus retulit.

Spicil. tom. 2. pag. 749.

LXV Idem epitaphium retulit Willelmus Malmesburienſis, æqualis Hildeberti, qui in his verſibus *laudis modum* non immeritò exceſſiſſe dicitur ab ipſo Willelmo. Hic tamen Berengarii reſipiſcentiam & pœnitentiam agnoſcit, quæ ea fuit, ut nullam ſuo conſpectui feminam pateretur admitti. *At, quamvis ipſe ſententiam ſuam correxerit*, inquit Willelmus, *omnes tamen, quos ex totis terris depravaverat, convertere nequivit. Adeò peſſimum eſt alios exemplo vel verbo à bono infirmare: quia fortaſſis peccatum te gravabit alienum, cùm deletum fuerit tuum.* Tum relatâ Fulberti de eo, futuraque ejus hæreſi prophetiâ, hæc ſubdit Willelmus. *Quin & ipſe die Epiphaniorum moriens, gemituque*

Willelm. Malmesb. lib. 3. de Reb. Angl.

tuque producto, recordatus, quot miſeros quondam adoleſcens primo erroris calore ſectâ ſuâ infecerit : Hodie, inquit, in die apparitionis ſuæ apparebit mihi Dominus meus Jeſus Chriſtus, propter pœnitentiam, ut ſpero, ad gloriam; vel propter alios, ut timeo, ad pœnam : quod haud ſcio an acceperit Willelmus ex fragmento quodam veteris membranæ, relato in Bibliotheca Floriacenſi, ubi eadem leguntur. Willelmo de pænitentia Berengarii ſubſcribit Matthæus Pariſius in Guillelmo ſecundo, ſcribens, eum, licet primum juventutis calorem aliquarum hæreſum defenſione infirmaverit, ævo tamen maturiore ita reſipuiſſe, *ut citra controverſiam à quibuſdam ſanctus habeatur, utpote in multis operibus bonis, & maximè humilitate & eleemoſynarum largitionibus approbatus*. Eadem ferè verba exſcribit Vincentius Bellovacenſis, qui eadem de Berengario, atque Willelmus ſcribit, eum videlicet conſpectum feminarum omnino refugiſſe. *Bibl. Floriac. parte 1. pag. 518.*

LXVI Hildeberti æqualis fuit Baldricus, ex Monacho & Abbate Burgulienſi Archiepiſcopus, ut tum dicebatur, Dolenſis, qui in epitaphio Berengarii de ejus reſipiſcentia & beatitudine non obſcurum teſtimonium reddit : quod epitaphium, utpote brevius hoc loco integrum afferre lubet ad claudendum Berengarii elogium.

Tota Latinorum facundia marcida floret,
Dum Berengario Turoni viguêre Magiſtro.
Porrò Latinorum facundia florida manet,
Invida ſors Turonis ubi tantum lumen ademit.
Clauditur in Jano tibi, Doctor, janua vitæ:
Vel magis in Jano patuit tibi janua vitæ.
En tua, magne ſenex, jacet hoc ſub fornice gleba,
Ad reditum propriæ ſuſpirans conditionis.
Promittatque licèt veniam tibi ſpes meritorum.
Hanc tamen acceleret lector pia vota vovendo.

In necrologio cathedralis Eccleſiæ Andegavenſis hæc de eo leguntur *: VIII. Idus Januarii obiit Berengarius iſtius Eccleſiæ Archidiaconus*, ubi certè locum non habuiſſet, ſi in catholica communione non deceſſiſſet. Non ergo audiendus Bertholdus Conſtantienſis, homo extraneus, qui Berengarium hæreſim, abjuratam licèt atque anathematizatam, non tamen poſteà dimiſiſſe ſcribit.

LXVII Eum porrò in inſula ſancti Coſmæ prope Turonos ſupremum vitæ tempus exegiſſe conſentiunt omnes : at de loco ejus ſepulturæ non una eſt omnium ſententia. In hanc inſulam vir piiſſimus Herveus, Eccleſiæ ſancti Martini theſaurarius, antea ſeceſſerat, ibique parvam Eccleſiam in honorem ſancti Coſmæ & Damiani exſtruxerat : quam poſt ejus mortem Martiniani Canonici ſub annuo cenſu Majoris Monaſterii Monachis gratiâ *refocillandorum fratrum* conceſſerant; at, lite deinde ſuborta, denuo receperunt. In hanc inſulam Berengarius pœnitentiæ cauſâ ſe recepiſſe traditur : quo mortuo, Canonici regulares eam obtinuerunt, anno ſcilicet M. C. II. Fallunt membranæ Lauriacenſes, in quibus Berengarius in illa inſula *per viginti octo annos*, Domino militaſſe dicitur. Ad ſummum legendum *per octo annos*, nimirum poſt Concilium Burdegalenſe, quo peracto, penitus reſipuiſſe videtur, ut jam diximus.

LXVIII Vulgaris traditio eſt, eum in clauſtro ſancti Coſmæ humatum fuiſſe; & quidem ad oſtium Capituli, ſub nigro lapide, ubi Martiniani Canonici quotannis feriâ tertiâ Paſchæ convenientes, pſalmum *De profundis* abſque collectâ ſeu oratione recitant, ſed nulla mentione factâ Berengarii, quem Jo-

hannes Monachus Chronographus in clauſtro ſancti Martini ſepultum fuiſſe dicit. De Berengarii vita, hæreſi, & pœnitentia librum ſingularem edidit Franciſcus de Roya Anteceſſor Andegavenſis. *Utinam autem*, ut cum Eraſmo finiam, *qui Berengarium ſecuti ſunt errantem, ſequantur & pœnitentem; atque horum etiam error Eccleſiæ cedat feliciter*.

Eraſm. ep. in Alger.

§. VI.

De geſtis Gregorii VII. contra inveſtituras, & ſimoniam, & pro cælibatu Clericorum.

LXIX GRegorium VII. magnum virum fuiſſe, & magnos in exiguo corpore geſſiſſe ſpiritus, etſi non conſentirent omnes, certè ſatis ſuperque conteſtarentur præclara facta, quæ pro inſtauratione Eccleſiaſticæ diſciplinæ aggreſſus eſt, & maxima ex parte perfecit. Quòd ſi in quibuſdam videtur exceſſiſſe modum, ut difficile eſt eum in rebus arduis & difficillimis ſemper tenere; excuſare ipſum debent tantorum factorum merita, quæ in rem publicam Chriſtianam redundarunt, à nemine jure improbanda. Quid enim probabilius, quid verò difficilius, quam Eccleſiaſticarum Inveſtiturarum abuſus, tanto temporum decurſu, tanta ſæcularium Principum auctoritate obfirmatos, penitus evellere; Simoniam ferè ubique graſſantem exſtirpare; Cælibatum Clericorum penè ab interitu revocare? Et tamen (quod Leo IX., ceterique poſt eum Romani Pontifices, nullo propemodùm fructu tentaverant) hæc omnia præſtitit ſtrenuiſſimus Pontifex, renitentibus paſſim ſæculi Principibus, obſtrepentibus undique inſultantibuſque adverſariis, id eſt Nicolaitis & Simoniacis, qui Principum animos in eum accendebant, in primis Henrici Imperatoris, cujus partibus adhærebant, ut ipſos adversùs Gregorium, ejuſque decreta tutaretur. Sanè Gregorium ſuopte genio potiùs ad indulgentiam, quàm ad immoderatum fervorem propenſum fuiſſe probant tum ea, quæ pro reſtitutione multorum Epiſcoporum geſſit, tum litteræ, quas principio ad Henricum Imperatorem ſcripſit. Verùm Pontificis animum exaſperavit illius pervicacia ſimul & inconſtantia: pervicacia quidem in reſiſtendo Gregorii piiſſimis ac neceſſariis ſtudiis pro reformandis Clericis: inconſtantia verò, quippe qui toties datam fidem feſellit. His acceſſit quòd Pontificem ipſum Romæ in cuſtodiam retruſit, Guiberto Antipapa in locum ejus intruſo. In his porrò aliiſque ita modum ſemper tenere, ut in aliquo non excedatur, impoſſibile eſt. At Gregorium, ſi qui conviciis laceſſiverunt ejus adverſarii, ſatis ſuperque vindicarunt illius temporis haud ignobiles auctores, ad quos lectorem remittere præſtat, quàm de re trita & lubrica plura dicere.

Greg. VII. lib. 5. ep. 17. II. lib. 3. ep. 7. & 10.

LXX Jam anni ampliùs centum effluxerant, ex quo Clericorum cælibatus ſacer, ad id tempus intaminatus, tot ſæculorum uſu, tot tantorumque virorum pudicitiâ & auctoritate conſecratus, ab incontinentibus quibuſdam & cor-

corruptis Eccleſiæ miniſtris attentatus fuerat , cùm nimirum indigni Romanam Sedem Pontifices occuparent : eóque res devenerat, ut quoſdam Presbyteros publicè uxores ducere non puderet . Ejus rei unum è primis exemplum habemus in quodam presbytero Parochiæ Catalaunenſis in Gallia , nomine Angelrico , qui feminam quamdam coram paræcianis ſuis deſponſaverat . *Analect. to. 3. pag. 438.* Hanc autem cùm ducere domum pergeret , *reſtiterunt nequiſſimo conatui ejus boni & pii fideleſque homines* , qui eum apud Mantionem Epiſcopum accuſarunt . Citatus ille ad Epiſcopi præſentiam in Synodo, Nonis Maii Catalaunis habita , culpam confeſſus eſt, miſſuſque ab Epiſcopo ad Fulconem metropolitam , incerto ac dubitante, qua *correptione* & pœnâ novam illam ac *malam præſumtionem* multaret . Quid hac de re Fulco reſcripſerit , non liquet : ſed tamen ex Mantionis epiſtola intelligimus, novum illud facinus fuiſſe , & ad id temporis inauditum. Verùm ſenſim eò proceſſit abnormis hæc licentia , ut ſæculo undecimo publicæ infamiæ meritum dedecus pænè exuiſſet . Tanto Eccleſiæ probro Nicolaus II. occurrendum cenſuit , Conſtituto edito in concubinarios clericos : & quia in Clero Mediolanenſi maximè vigebat hæc peſtis, eò direxit Petrum Damiani Cardinalem & Epiſcopum Oſtienſem cum Anſelmo Lucenſi Epiſcopo, ut eam emendare, ſimulque ſimoniacam labem , quæ illius Eccleſiæ miniſtros infecerat, tollere conniterentur . Convenêre ad Synodum Clerici coram Legatis tanto tumultu, ut vix manus ab eis abſtinuerint : ſed tandem Petri Damiani oratione ac prudentiâ compoſita ſeditio eſt, juratumque à Clericis , ut deinceps caſtiùs ac puriùs viverent : quæ omnia fusè proſequitur Petrus Damiani in epiſtola ad Hildebrandum , tunc Romanæ Eccleſiæ Archidiaconum, cujus ſinè dubio inſtinctu & conſilio id factum eſt. Verùm ubi is Summus Pontifex evaſit, rem utcumque cœptam ubique promovit, ac demum perfecit, frendentibus in eum impudicis clericis , & calumnias in ejus pudicitiam jactantibus , ſed tam vano conatu , *ut nec minimam ſiniſtri rumoris maculam converſationis ejus ſublimitas admitteret* , inquit Lambertus Scafnaburgenſis. Certè adeò portentoſa & extra omnem fidem viſa eſt etiam Bennoni Schiſmatico Cardinali , & Gregorii hoſti infenſiſſimo hæc calumnia, ut, licèt multa in eum confinxerit , hoc crimen nunquam illi objecerit. De his plura dicere ſuperſedemus, cùm omnibus obvia ſint.

LXXI. Ad Inveſtituras quod attinet , diu cum Imperatoribus luctandum fuit , ut tandem utrique Imperio, ſacro & profano , ſua jura ſervarentur. Sed tandem poſt multas altercationes, in quibus ad extrema non ſinè utriuſque partis culpa ventum eſt, tandem ſub Calliſto II. res ita compoſita fuit , ut Imperatores loco anuli & baculi, quos novis Epiſcopis dare conſueverant , eos ſceptro tantùm tradito inveſtirent : quò ſignificaretur, eos temporalia jura accipere ab Imperatore, quod ille per inveſtituras ſibi vindicare contendebat, & ſpiritualia non recipere , quod Pontifices meritò ipſi denegabant : quæ hujus litis componendæ ratio ſi ab ipſo principio inita fuiſſet, multis & maximis ſcandalis, bellis ac cædibus obviam itum eſſet . Breve ſed eruditum ac ſolidum hac de re opuſculum edidit Goffridus Abbas Vindocinenſis, in quo rectè jura Eccleſiæ, ac regni diſtinguit. Morti proximus Gregorius , rogantibus Cardinalibus conſilium dedit , „ ut, ſi vellent hominem in ſæculo po-
„ tentem, eligerent Deſiderium Abbatem Caſinenſem , qui violentiam Wi-
„ berti Antipapæ infringeret : ſin Eccleſiaſticum & eloquentem, acciperent
„ Epiſcopum Oſtienſem Odonem „ . *Ita obiit vir apud Deum felicis gratiæ , apud homines auſteritatis fortaſſis nimiæ*, inquit Willelmus Malmesburienſis. *Willelm. lib. 3. de Reb. Angl.*

§. VII.

Digitized by Google

§. VII.

Gregorius VII. à calumnia Berengarii & Benonis vindicatur.

LXXII Gregorius VII. vindicatur. TRia accuſationis in Gregorium capita ſuggerit Berengarii poſtremum ſcriptum, in quo ultimam fidei profeſſionem refutavit. Unum, quòd ſecundam fidei profeſſionem ab ipſo Berengario, ſi non editam, ſaltem ſponte admiſſam, qua panem & vinum poſt conſecrationem eſſe verum Chriſti Corpus & Sanguinem Berengarius pronuntiaverat, ad fidem catholicam ſufficere dixiſſet Gregorius. Alterum, quòd igniti ferri judicium ad probandam Berengarii fidem in poſtrema Synodo Romana ſtatuiſſet. Tertium, quòd Religioſum quemdam virum jejuniis & orationibus operam dare juſſiſſet, ut per eum cæleſti oraculo diſceret, quid de vulgata Controverſia definiendum foret, „ tum ab eo homine id reſponſi acceptum, nihil de ſacrificio Chriſti cogitan- „ dum, nihil eſſe tenendum, niſi quod haberent authenticæ ſcripturæ, con- „ tra quas Berengarius nihil ſentiret „ : ac demum juſſiſſe Pontificem, Berengarium bono animo eſſe : ſed poſteà quorumdam Cardinalium improbitate ab eo conſilio dejectum, aliam à Berengario fidei confeſſionem, quæ numero tertia eſt, exegiſſe.

LXXIII Eadem ferè accuſationum capita in Gregorium affert Benno Cardinalis Schiſmaticus in ipſius vita : nempe Gregorium indixiſſe jejunium Cardinalibus, *ut Deus oſtenderet quis rectiùs ſentiret de Corpore Domini, Romanane Eccleſia, an Berengarius : & miſiſſe duos Cardinales, Attonem & Cunonem, ad ſanctam Anaſtaſiam, ut cum Suppone ejuſdem Eccleſiæ Archipresbytero triduanum jejunium peragerent, & illic tribus diebus ſinguli per dies ſingulos pſalterium & Miſſas decantarent, ut ſupradictum ſignum eis Chriſtus oſtenderet : quod minimè contigit.*

LXXIV Hinc traducendi Papæ occaſionem arripientes ſchiſmatici Epiſcopi, numero triginta, anno M. LXXX. conventu Brixinæ apud Noricos facto, Pontificem abjecêre, „ varias in ipſum calumnias invehentes: in his quòd catho- „ licam & apoſtolicam fidem de Corpore & Sanguine Domini in quæſtionem „ poneret, & hæretici Berengarii antiquus eſſet diſcipulus „. Neque verò mirum videri debet, quòd tanta Pontificis fama his injuriis obnoxia fuerit, cùm multos ſuſtinuerit adverſarios infenſiſſimos, qui ipſum calumniis opprimere conati ſunt. Cauſæ fuerunt, ut jam diximus, diſcidia cum Henrico Imperatore, ſtatuta contra Simoniacos & concubinarios clericos, ac retinendæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ invicta conſtantia.

LXXV Quàm verò alienus fuerit Pontifex à Berengarii errore, facilè demonſtrari poteſt, tum ex eo quòd Gregorius ante Pontificatum Turonenſi Concilio præfuit, ubi in Berengarii errorem lata ſententia eſt : tum ex duabus Synodis Romanis eo Pontifice convocatis, in quarum poſteriori, *dominus Papa*, ut Acta Concilii teſtantur, *Berengario præcepit ex auctoritate Dei omnipotentis & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, ut de Corpore & Sanguine Domini numquam ulteriùs cum aliquo diſputaret, vel aliquem docere præſumeret, exceptâ*

Digitized by Google

ptâ causâ reducendi ad fidem hanc eos , qui per ejus doctrinam ab ea receſſerant ; quæ de verbo itidem Lanfrancus refert : tum denique ex Gregorii epiſtola *Lanfr. cap. 2.* ad Mathildem Comitiſſam, in qua Pontifex de hac Romana Synodo agens , ait controverſiam in ea habitam fuiſſe de Corpore & Sanguine Domini, multis aliter, atque aliter nonnullis ſentientibus. *Maxima ſiquidem pars , panem & vinum , per ſacræ orationis verba & Sacerdotis conſecrationem, Spiritu Sancto inviſibiliter operante, converti ſubſtantialiter in Corpus Dominicum de Virgine natum, quod & in cruce pependit; & Sanguinem, qui de latere ejus militis effuſus eſt lanceâ, aſſerebat, atque auctoritatibus ſanctorum Patrum, tam Græcorum quàm Latinorum, modis omnibus defendebat. Quidam verò, cæcitate nimia & longa perculſi figuram tantùm; ſubſtantiale illud Corpus in dextera Patris ſedens eſſe; ſeque & alios decipientes, quibuſdam cavillationibus conabantur adſtruere. Verùm ubi cœpit res agi, priùs etiam quàm tertia die ventum fuerit in Synodum, defecit contra veritatem niti pars altera : nempe ſancti Spiritûs ignis ſuperflua palearum conſumens, & fulgore ſuo falſam lucem diverberando obtenebrans, noctis caliginem vertit in lucem. Denique Berengarius hujus erroris magiſter, poſt longo tempore dogmatizatam impietatem, erraſſe ſe Concilio frequenti confeſſus, veniamque poſtulans & orans, ex apoſtolica clementia meruit.* Ex his manifeſtè confutatur putidum Conciliabuli Brixinenſis convicium in Gregorium, qui neque Berengarii diſcipulus, neque ejus erroris ſectator , ſed ſtrenuus expugnator fuit . Quamquam facilè crediderim, Pontificem in priori ex duabus poſtremis Synodis Romanis cenſuiſſe mitiùs tractandum Berengarii ingenium , utpote qui realitatem admittere videretur , ne homo turbulentus novas in Eccleſia factiones pergeret excitare. Quæcumque enim de Gregorii in ſe favore prædicat Berengarius, eò facilè reducuntur. Gregorium autem humaniùs nonnumquam in ejuſmodi nocentes egiſſe patet ex ejus epiſtola 17. lib. V.

Quòd verò igniti ferri judicium Pontifex hæretico homini ad vomitum toties relapſo indixiſſe dicitur; id, ſi verum eſt, eo animo fecit, non ut fidei catholicæ veritatem huic probationi ſubjiceret , ſed ut experiretur , an confeſſionis Berengarianæ ſincerum eſſet juramentum . Quippe toties aliud animo, aliud ore gerens Berengarius, datam fidem violaverat , ut quod in dubiis cauſis etiam tunc temporis uſurpari mos erat , id etiam in Berengarii negotio adhibendum Gregorius exiſtimaret. LXXVI

Verùm, hac probatione rejecta, ad aliud conſilium ſe convertit, nempe ad preces, triduanumque jejunium, quod Supponi Archipresbytero & quibuſdam Cardinalibus injunxit, non quaſi dubius de rei veritate, ſed ut futuri Concilii exitum Deo his modis commendaret , & præfractam Berengarii mentem tandem emolliret . Et tamen Berengarius ac Benno Cardinalis aſſerunt id eo conſilio factum, *ut Deus oſtenderet, quis rectiùs ſentiret de Corpore Domini, Romanane Eccleſia, an Berengarius* ; quaſi verò aliquid inſolitum hac in re fecerit Gregorius, indicendo preces & jejunium ante Concilii celebrationem, quod alii Pontifices in ſimilibus cauſis non præſtiterint . Sed ut videas, quàm parùm mendaces inter ſe cohæreant ; addit Benno Cardinalis , Deum nullo ſigno patefeciſſe Pontifici , quid tenendum aut definiendum eſſet. Berengarius verò aſſerit à B. Maria id oraculo acceptum , *nihil de ſacrificio Chriſti cogitandum, nihil eſſe tenendum, niſi quod haberent authenticæ ſcripturæ, contra quas Berengarius nihil habebat* . Sic mutua comparatione utriuſque mendacium confutatur. Neque verò ulla fides habenda eſt ſive Bennoni , Gregorii hoſti infenſiſſimo ; ſive Berengario , qui cùm toties fidem datam violaverit, omnino indignus fide eſt, dum in tuenda hæreſi perſeveravit. Et LXXVII.

cer-

Digitized by Google

certè ſi cæleſti oraculo probata fuiſſet Berengarii fides, cur tamen Gregorius in ſubſequenti Concilio Romano Berengarium ejuſque dogma damnavit, eique *præcepit ex auctoritate Dei Omnipotentis & Sanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, ut de Corpore & Sanguine Domini numquam ulteriùs cum aliquo diſputaret, vel aliquem docere præſumeret, exceptâ causâ reducendi ad fidem hanc eos, qui per ejus doctrinam ab ea receſſerant?* ut ſuperiùs ex Actis Concilii, & ex Lanfranco retulimus.

LXXVIII Et tamen hujuſmodi impoſturæ à Berengario, ejuſque aſſeclis ſparſæ in vulgus, materiam conviciandi Pontificis ſubminiſtrarunt, ut eum hoc nomine, tanquam Berengarii fautorem, laceſſerent. Acceſſit & alia cauſa: nimirum Gregorius poſt ultimam Synodum Romanam, ratus ſinceram fuiſſe Berengarii confeſſionem, quam homo verſipellis pravo ſenſu, non eo quem intendebat Pontifex animo ediderat; litteras ſalvi conductûs ei conceſſit, Eccleſiaſticas cenſuras comminatus *omnibus, qui injuriam aliquam Berengario, Romanæ Eccleſiæ filio, facere præſumerent, vel qui eum hæreticum vocarent.* Cùm enim poſtea Berengarius datam fidem ejuraſſet, teſtatus ſe in neganda panis & vini in Chriſti Corpus & Sanguinem converſione perſeverare; factum eſt, ut Gregorius, qui eum ab hæretico nomine abſolverat, in conſortionem erroris veniſſe diceretur, tametſi ideò abſolverat, quòd exiſtimaſſet hominem bona fide id credere, quod verbis, ſacramento, & ſigno ſuo confirmaverat.

§. VIII.

De variis Congregationibus & Ordinibus monaſticis Sæculo XI. inſtitutis.

LXXIX *Ordinis monaſtici diviſio.* Poſt Congregationem Cluniacenſem, quæ ſuperiori ſæculo cum magno Eccleſiæ fructu & ornamento inſtituta fuit, duæ aliæ Ordinis noſtri Congregationes in Italia hoc Sæculo XI. excitatæ ſunt, Camaldulenſis, & Vallumbroſana: duo quoque monaſtici in Gallia Ordines, Grandimontenſis, & Cartuſianus, qui an à principio Regulæ S. Benedicti addicti fuerint, mox diſquirendum. Ex hac Congregationum & Ordinum diſtinctione factum eſt, ut Ordo monaſticus, qui eatenus unum dumtaxat conſtituerat corpus, in diverſa genera diviſus ſit, nec facilis eſſet, uti antea, ex uno in aliud translatio. Unde Stephanus, Grandimontenſis Ordinis auctor, alienæ religionis Monachos admitti vetat. (*Steph. Reg. cap. 40.*) Hæc autem diſtinctio alteri diviſioni longè majori viam præbuit, id eſt inſtitutioni quatuor aliorum Ordinum, quos vulgus Mendicantes vocat, tanto intervallo ab aliis monaſticis Ordinibus diſparatorum, ut citra diſpenſationem Summi Pontificis ex aliis ad alios tranſmigrare minimè liceat.

LXXX *Camaldulenſis Congregatio.* Verùm ut in propoſito noſtro ſiſtamus, prior ex duabus illis Congregationibus cenſenda eſt Camaldulenſis, quæ auctorem S. Romualdum habet, ſic dicta à Camalduli ſeu Campi Malduli eremo, ubi Vir Sanctus ſub finem vitæ

vitæ ſuæ eremitorium conſtituit. Fuit is primùm monachus apud Nigros, ut vocant, monachos in Cœnobio Claſſenſi prope Ravennam; dein poſt varias tum in Italia tum in Gallia locorum mutationes, novum vitæ genus inſtituit ſub Regula S. Benedicti, & quidem duplex, cœnobitarum ſcilicet ac eremitarum, quibus atrum colorem in candidum vertit. Quo præcisè anno vel tempore hæc Congregatio cœperit, non facile eſt definire. Si ejus exordium repetas ab eo tempore, quo Claſſenſis Abbatis regimen abdicavit Romualdus; id factum paullò ante annum milleſimum: ſi ab eo tempore, quo Campi Malduli ſolitudinem incolere cœpit; id non contigit ante annum M.XXIII. quo anno Aretinæ Eccleſiæ Sedem iniit Thedaldus Epiſcopus, qui primus locum illum Romualdo conceſſit. Hujus rei argumenta habes in Obſervationibus præviis ad vitam ejuſdem Sancti, ex qua formam vivendi ab eo præſcriptam facilè intelliges. *Hoc tomo pag. 277. & ſeq.* In illa eremo, quinque tantùm cellulæ erant vivente Romualdo, quæ ſenſim ad quadraginta excreverunt, præter Monaſterium Fontis boni, in ſubjecta valle ſitum, olim cœnobitarum, nunc eremitarum infirmorum & adventantium hoſpitium. Viguit ad noſtrum uſque tempus eremitarum abſque ulla reformatione religio præ cœnobitis: ex quo intelligitur, quantum conferat ad conſervandam vitæ monaſticæ integritatem ſeceſſio à ſæculi commercio, & accurata ſolitudo. Nunc tres ſunt ejuſdem Inſtituti Congregationes eremitarum, videlicet Camaldulenſis, Veneta, & Montis-coronæ, præter Gallicanam: Cœnobitarum monaſteria non pauca. Utriſque antiquitus unus præerat Præpoſitus generalis, à quo receſſerunt eremitæ, qui ſuos majores habent. In eamdem Camaldulenſem Congregationem coaluit alia, Fontis Avellani dicta, quæ eodem ferè tempore exorta, maximè inclaruit per S. Petrum Damiani, qui de ejus Inſtitutis ſcripſit, ut in Obſervationibus præviis ad ejus vitam hic dicturi ſumus. *Ibid. p. 245.*

LXXXI Vallumbroſana.

Non multò pòſt erecta fuit Congregatio Vallis-umbroſæ, auctore Johanne Gualberto Florentino, qui vitam monaſticam in Sancti Miniatis monaſterio, Florentiæ vicino, profeſſus erat. Indè in Vallem-umbroſam ſeceſſit, ubi novæ ſuæ Congregationis fundamenta jecit. Hujus ſeceſſus cauſam Atto Epiſcopus in Johannis vita refundit in ſimoniæ vitium, quo Florentinum Epiſcopum & Sancti Miniatis Abbatem notatos fuiſſe dicit, quibus aſſentari & connivere Johanni religio fuerit. At non alia fuit Johannis ſeceſsûs cauſa, quàm ſolitudinis amor & ſtudium majoris profectus; idque patet tum ex eo, quòd toto illo tempore, quo Johannes S. Miniatis Cœnobium incoluit, Florentinæ Eccleſiæ religioſiſſimi præerant Antiſtites: tum ex litteris Ittæ ſancti Hillari Abbatiſſæ, quæ Vallem umbroſam Johanni incolendam conceſſit, quem *vitæ melioranda gratiâ* illuc ſe recepiſſe dicit. Hæ litteræ datæ ſunt *anno Dominicæ Incarnationis triceſimo nono poſt mille*, quo tempore Sedem Florentinam obtinebat Atto, *præſul æternâ memoriâ dignus*, cujus præceſſores Ildebrandus & Lambertus magna cum pietate & prudentia Florentinam Eccleſiam rexerant. *Ibid. pag. 267.* *Ital. Sac. tom. 3. p. 71.* Non minùs religioſus fuit Gerardus Attonis ſucceſſor, qui *ob rariſſimas animi dotes probitatiſque famam* ad Apoſtolicam Sedem conſcendere meruit, dictus Nicolaus II., & nihilo minùs Florentinam Eccleſiam adminiſtravit uſque ad annum M.LXI. quo deceſſit. *Ibid. pag. 83.* Tunc per ſimoniam in illam Eccleſiam intruſus eſt Petrus, quem ob eam cauſam multùm exagitavit Johannes Gualbertus, cùm jam per annos viginti duos Vallem-umbroſam incoluiſſet. Ex his patet, quàm longè à vero aberret Atto ejus vitæ ſcriptor, cùm hanc Johannis ſeceſsûs cauſam affert. Quid verò Johannes cum ſuis ad debellandam ſimoniam fecerit, ex ejus Actis hîc editis quivis addiſcere pote- *Hoc tomo pag. 282. & ſeq.*

rit. Novam hanc Congregationem laudat Anſelmus Havelbergenſis Epiſcopus in libro I. Dialogorum, ubi de variis Religionibus, adeóque de Camaldulenſium, & Vallumbroſanorum origine agit, laudato S. Benedicto, qui *in Religione ferventiſſimus, Regulam ſuis, dictante Spiritu Santo, præſcripſit, & Ordinem monaſticum, jam tunc vacillantem, renovavit & firmavit: qui etiam tum per ſe, tum per Regulam ſuam multa Monachorum monaſteria inſtauravit.* Tum ſubdit Anſelmus. *Surrexit etiam modernis temporibus in Thuſcia, in loco qui vocatur Gamaldula* ſeu Camaldulo, *vir religioſus nomine Johannes*, (lege Romualdus) *ſub monaſticæ profeſſionis titulo, novo fervore novum habitum cum fratribus ſuis monachis induens, & multos diſcipulos ſuæ formæ ſequaces habens. Nec diu eſt, quòd in alio loco, qui vocatur Vallis umbroſa, juxta Peruſianos montes, ſurrexit Congregatio Monachorum valde religioſa, à ceteris, qui vocantur Monachi, novo ordine, & novo habitu differentes.* Hactenus Anſelmus, qui medio ſæculo duodecimo, Eugenii III. Pontificatu hos dialogos ſcribebat. Porrò habitus ille Vallumbroſanorum, principiò ferruginei coloris, ab uno ſæculo in nigrum mutavit. His duabus Congregationibus Italicis ſubjicienda fortaſſe videbatur Hirſaugienſis in Germania, Auctore Guillelmo Abbate, qui Germaniæ pleraque monaſteria reformavit, non pauca etiam nova excitavit. Verùm non tam nova cenſenda eſt illa congregatio, quàm propagatio Congregationis Cluniacenſis, ex qua leges & conſuetudines ſuas ille accepit. Idem dicendum de Willelmo Divionenſi, Richardo Virdunenſi, Poppone Stabulenſi, & aliis Ordinis noſtri per id tempus Reformatoribus.

Spicil. to. 13. pag. 112.

Hoc tomo pag. 720.

§. IX.

De Ordine Grandimontenſi, ejuſque Regula & Inſtituto.

LXXXII *Stephani Vitæ compendium.*

PRæter duas illas Congregationes, quæ in Italia ſub Regula S. Benedicti inſtitutæ ſunt, duo eodem ſæculo inſignes Ordines in Gallia ſurrexêre, Grandimontenſis & Cartuſianus, de quorum Origine & Inſtituto modò nobis agendum; & primò quidem de Grandimontenſi, qui novem circiter annis Cartuſianum præceſſit. Grandimontenſis Ordinis auctor Stephanus, nobilis Arvernus, in opido inferioris Arverniæ Tierno ſeu Tigerno, Patre Stephano ejuſdem loci vicecomite, & Candida matre natus eſt. Beneventum cum patre profectus adoleſcens, ad inviſendum conterraneum ſuum Milonem ejus urbis Archiepiſcopum, in morbum incidit, curanduſque apud Milonem à patre interim relictus eſt. Florebat tunc temporis in Calabria quædam Religioſa Congregatio, cujus alumnos Archiepiſcopus ſuis commendare ſolitus erat. Horum vitæ genus & mores imitari cupiens Stephanus, mortuo Milone, cùm Romæ quatuor annis degiſſet, à Romano Pontifice obtinuit, ut conſimilem Ordinem in Gallia inſtitueret: id quod anno M.LXXVI., ætatis tricesimo exſecutus eſt Mureti, qui locus eſt pagi Lemovicenſis, maximè ſolitarius, quatuor leucis ab urbe Lemovica diſtans.

LXXXIII Illic diſcipulis initio paucis Regulam præſcripſit, in qua omnem eſum

car-

carnium, tam ſanis, quàm infirmis, curam ac conſortium mulierum, ſubſtantiam pecorum ſeu animalium, proprietatem quoque terrarum extra eremi ſuæ metas perpetuò interdixit, quam Regulam Innocentius IV. poſtmodùm in multis laxavit. Hunc Ordinem, qui poſteà Grandimontem Mureto vicinum migravit, multùm deprædicant Stephanus Tornacenſis, qui ejus alumnos Bonos homines, loca Bonihominias vocat; Johannes Saresberienſis, Petrus Cellenſis, & Jacobus à Vitriaco. Hic Ordo Clericis & Converſis conſtat; Clericis ſola ſpiritualium rerum cura; Converſis temporalium adminiſtratio commiſſa: quod rixarum inter utroſque ſeminarium fuit, ut Jacobus à Vitriaco teſtatur, propterea quòd Converſi ob creditam ſibi procurationem ſe ſe efferrent ſupra Clericos, qui hos dominos pati non ſuſtinebant. Ceterùm apud Grandi-montenſes magna ſolitudinis religio, ita ut nullis, niſi magnæ auctoritatis Viris ad eos pateret ingreſſus; at ſilentii non ita. *Silentium*, inquit idem auctor, *in Eccleſia, quamdiu divinis interſunt officiis, & in refectorio, & in dormitorio tantùm obſervantes: in aliis locis & ceteris horis, quandocumque placuerit, loqui poſſunt, invicem inſtruentes, & mutuò conſolantes, ſecundùm quod eis Dominus inſpiraverit*. De his quidam ſæculi duodecimi poëta ineditus ita luſit.

Regula ejus & Inſtitutum.

Jacob. à Vitriac. Hiſtor. Occid. c. 19.

Grandimontanam vitam cum veſte profeſſus
Si fuero, vereor aſperiora pati.
Hi cùm nil habeant, nec ſe patiantur habere,
Ex nihilo ſemper ſufficienter habent.
Abdita clauſtra colunt, & nulla ſilentia ſervant.
Neſcit ſigna manus: libera lingua manet.

Stephani tamen Regula ſilentium *à completorio uſque manè finito Capitulo* præſcribit. De iſtius Ordinis origine ſcripſit Bernardus Guidonis, qui & ſyllabum Priorum Grandimontenſium uſque ad ſuum tempus retulit. In his Petrus Lemovicanus, Mureti poſt beatum Stephanum Prior, de loco Mureti ad locum Grandimontis fratres tranſtuliſſe dicitur. Geraldus Iterii ſeptimus Prior geſta ejuſdem Stephani ſcripſit, quem in Sanctorum numerum referri curavit. Guillelmus Ungres, tertius decimus Prior, eſum carnium introduxit. Johannes Papa XXII. primum Grandimontis Abbatem inſtituit Guillelmum Pellicerii de Albenca diœceſis Caturcenſis. Annales Ordinis ſcripſit Johannes *Leveſque* Trecenſis, Prior Villamedianus.

Reg. Steph. cap. 47. Labbe tom 2. Bibl. p. 275. & ſeqq.

An Ordo Grandimontenſis ſub Regula S. Benedicti principio militaverit, non una eſt omnium ſententia. Affirmant è noſtris Trithemius, Yepeſius, Haëftenus, aliique; ex aliis Volaterranus, Azorius, Miræus, &, ut alios omittam, Choppinus. Negant alii, ex antiquioribus Johannes Saresberienſis, cujus hæc verba ſunt: *Alii Baſilium, alii Benedictum, hi Auguſtinum: at iſti*, ſcilicet Grandimontenſes, *ſingularem magiſtrum habent Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum*. Certè Stephanus ipſe in prologo Regulæ ſuæ, inquirentibus, *cujus profeſſionis, vel cujus Regulæ, cujuſve Ordinis* ſe dicerent Grandimontenſes, reſponderi jubet: *Chriſtianæ Religionis, primæ ac principalis Regulæ, Evangelii ſcilicet, quod omnium regularum fons eſt atque principium*. Attamen Jacobus à Vitriaco tradit, quòd *Regulam & Inſtituta Ciſtercienſis Ordinis*, adeóque Regulam S. Benedicti, *in aliis omnibus penè obſervant, excepto quòd numquam carnes, poſtquàm profeſſionem fecerunt, de cetero licet eis manducare, quantacumque ægritudine prægraventur*. Idem habet Johannes Iperius, qui Grandimontenſium habitum deſcribit. Et quidem jejunium præſcribit Stephanus ab Exaltatione ſanctæ Crucis uſque ad Paſcha, omnino ad mentem S. Benedicti. Ve-

LXXXIV An Ordinis S. Benedicti.

Joh. Sar. Polycr. lib. 7. cap. 23.

rùm, quod omnem omnino dubitandi rationem excludit, Gregorius VII. in diplomate, quo novi Ordinis inſtituendi facultatem Stephano indulget, teſtatur eum poſtulaſſe *poteſtatem auſpicandi conceptum Ordinem monaſticum juxta Regulam B. Benedicti, quam diu expertus es*, inquit, *inter fratres de Calabria*; quod Pontifex indulget, cognito, quòd apud Milonem Archiepiſcopum Beneventanum, *cum frequentatione filiorum & fratrum noſtrorum Benedictinenſium de Calabria, virtutis tirocinium ſinè habitu poſueris*. Ex quibus conficitur, Stephanum ſaltem *ſinè habitu* tirocinium poſuiſſe ſub Regula S. Benedicti *cum frequentatione fratrum Benedictinenſium*; eique à Gregorio VII. Regulam S. Benedicti ad novum Ordinem inſtituendum impoſitam fuiſſe: tametſi poſteà id diſſimulaverit Stephanus, qui aliam ſuis Regulam præſcripſit, ne ipſius Ordo Benedictinis ſubeſſe videretur. Et quia hoc Gregorii diploma, necdum editum, non levis hanc in rem momenti eſt, illud integrum hìc apponere operæ quoddam pretium eſt.

Gregorius ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Dilecto filio Stephano vicecomiti Tierneo, ejuſque Fratribus regularem vitam profeſſuris, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Quoniam religioſam vitam inſtituentes apoſtolico oportet uti judicio & conſilio, ne quidam poſt ſuum proprium ſentire abeuntes, cum temeritate & inexpertis viribus aggrediantur pœnitentiæ iter, quod non poſſint perficere, ac deficiant in eo, ita ut à propoſito reſilire cogantur, ad confuſionem & injuriam Ordinis Eccleſiaſtici. Nos verò cognito, quòd apud venerabilem fratrem noſtrum Milonem Archiepiſcopum Beneventanum cum frequentatione filiorum & fratrum noſtrorum Benedictinenſium de Calabria virtutis tirocinium ſinè habitu poſueris, & ſumto de ſolido tui deſiderii fervore experimento, per quatuor annos in aula pontificali ſanctiſſimi Patris bonæ memoriæ Alexandri divinâ providentiâ Papæ hujus nominis ſecundi prædeceſſoris noſtri, dum coram ipſo beatiſſimo Pontifice Archidiaconum Cardinalem ageremus: cùm tuis viribus à natura delicatis diffideremus, non tam citò manus ſuper te impoſuimus, ſicut nos cum Timotheo docuit Apoſtolus, ad cujus tumbam conſiſtimus. Verùm cùm indeſinenter ac indeficienter à ſancta Sede, in qua ſedemus, licèt indigni & inviti, poſtules poteſtatem auſpicandi conceptum Ordinem monaſticum juxta Regulam B. Benedicti, quam diu expertus es inter fratres de Calabria; Nos nolentes exſtinguere ſpiritum, eò promtiùs ac benigniùs inclinati nunc tibi concedimus & annuimus, quò majori Spiritûs ſancti flamma accenſi deſideramus agrum Dominicum tam ſanctis virtutum ſeminariis ditari. Benedicat ergo tibi Dominus corona juſtitiæ, mons ſanctus; adſciſcat te tuoſque futuros bonæ vitæ ſodales in filios æternus Pater: recipiat vos in fratres æternus Filius, & porrigat tibi latus apertum, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ reconditi: accendat in te tuiſque æternus Spiritus-ſanctus ignem ſui amoris & flammam æternæ caritatis; tuque, tuique in ingreſſu per profeſſionem & in egreſſu per mortem benedicantur à Deo virtutum ex alto: qui cœpit in te opus bonum perficiat, ſolidetque, confirmet illud, & corroboret amodò & uſque in ſempiternum; concedat tibi ſanctum Angelum ſuum de cælis: quorum Sanctorum vitam proponis imitari, ipſorum patrociniis confortare. Adducantur tibi ſocii innumeri, ſicut ſtellæ cæli, quæ præ multitudine numerari non poſſunt; ſint docibiles Dei in ſolatium mortalis tuæ peregrinationis. De plenitudine itaque poteſtatis decernimus, ut nulli omnino hominum liceat quæ poſtmodùm electurus es loca tuæ pænitentiæ temerè perturbare, ſeu quibuslibet vexationibus te aut tuos aggravare, ſed

ſed nec fatigare. Si quæ igitur ſæcularis aut eccleſiaſtica perſona contra hanc noſtræ ordinationis præſentis paginam venire tentaverit, ſciat ſe ream pro perpetrata iniquitate (quia nullo medio vos volumus ad ſanctam Sedem pertinere) ipſoque ſuo attentatu indigno privari omni honoris ſui dignitate, & divino ſubjacere maledicto. Agri, quos colueritis, ſint agri primitiarum: beatus Pater Benedictus benedictiones pro te impetret in ſpiritualibus & temporalibus. Confortare & eſto robuſtus in nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti, Amen. Datum Romæ in præſentia cariſſimæ filiæ Agnetis Auguſtæ Imperatricis, & ſex fratrum noſtrorum Cardinalium, Kalendis Maii, Pontificatûs noſtri anno primo.

Hoc diploma itaque datum eſt anno Chriſti M.LXXIII. quo Grandimontenſis Ordinis prima incunabula collocant illius Ordinis Annales, tametſi ejus inſtitutionem ad triennium differunt. Haud ſcio an hoc Pontificium diploma viderat Annaliſta, qui ad prædictum annum refert *primam apoſtolicam confirmationem futuri Ordinis Grandimontenſis, factam à Gregorio VII. Summo Pontifice, qui S. Stephanum multis oblatis beneficiis eccleſiaſticis, ſibi notum retinere volebat*. Obſervatione dignum eſt, quòd Pontifex hoc diploma inſcribit *Stephano vicecomiti Tierneo*: quo ex loco id confirmatur, quod Bernardus Guidonis patrem ejus Tierni vicecomitem vocat. Ex his manifeſtum eſt, non ſinè fundamento ſancti Benedicti Ordini à noſtris adſcribi Grandimontenſem, quem Stephanus inſtruere meditabatur *juxta Regulam B. Benedicti quam diu inter fratres de Calabria*, quos Gregorius fratres noſtros *Benedictinenſes* vocat, *ſinè habitu expertus* erat.

§. X.

De Inſtitutione ſacri Ordinis Cartuſienſis per S. Brunonem.

DE ſacro Cartuſianorum Ordine, ejuſque ſancto inſtitutore Brunone, etſi nihil ad nos propriè pertineret, nonnihil dicere ſuadet hic locus. Tantum enim ſplendoris & ornamenti toti Eccleſiæ, nedum Ordini monaſtico, ex eo acceſſit, ut, data hac occaſione de eo ſilere penitus ſit nefas. Bruno ex urbe Colonia haud obſcuris parentibus natus, ibidemque clericus factus, Remos acceſſit adoleſcens, ibidemque *conſedit*. LXXXV

Quem tenerum docuit mater Remenſis alumnum.

ut ſtatim poſt ejus obitum teſtati ſunt ſanctæ Mariæ Remenſes Canonici in carmine, quo ejus funeri parentarunt. Deinde in eadem Eccleſia, Gervaſio tunc Pontifice, canonicus & ſcholarum magiſter ſeu *magnorum ſtudiorum rector*, teſte Guiberto, atque Cancellarius factus eſt: quo nomine inſtrumento fundationis ſancti Martini Gemellorum apud Ambianos anno M.LXXIII. *Bruno Cancellarius* ſubſcripſit, idemque poſt tres annos quaſdam litteras Manaſſæ Archiepiſcopi, eo nomine primi, pro ſancti Baſoli Monaſterio *Bruno Cancellarius ſcripſit ac ſubſcripſit*. Biennio poſt eodem munere fungebatur Godefridus, Brunoni in ſcholarum magiſterio ſuffectus. Hunc Godefridum viventem ac mortuum laudavit Baldricus Abbas, qui eum Remis genitum, litteriſ-

Marlot. to. 2, pag. 155.

Ibid. pag. 171

Ibid. pag. 173

teriſque inſtitutum cum Brunone fuiſſe dicit. Ita enim canit ille in carmine nondum edito *ad Godefridum Remenſem.*

Nobilis urbs, Romæ ſoror, inquam, & Roma ſecunda
Te genuit, peperit, promeruitque ſibi.
Hæc te doctrinæ totius nectare fultum
Adſcivit ſtudiis, præpoſuitque ſuis.
Gallia tunc etiam ſtudiis florebat opimis,
Florebatque tuo Gallia plùs ſtudio.
Ad te currebant examina diſcipulorum,
Et refovebantur melle parentis apes.
Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno ſtudebat,
Bruno Latinorum tunc ſtudii ſpeculum.
Ipſis temporibus ſtuduitque ſenex Herimannus,
Et mundo ſtudii clara lucerna fuit.
Tu fueras juvenis, fueras & acutior illis.
Tertius ergo venis, jam quoque primus eras.
Gervaſio Princeps, Princeps tuus ille Manaſſes
Succeſſit, qui te promovet ad ſtudium.

V. Marlot. ibid. pag. 136 Ex his intelligitur quod in priori Præfatione oſtendimus, Brunonem Remis operam litteris dediſſe, non Turonis ſub Berengario magiſtro, ut quidam ex Chronico Malliacenſi malè intellecto perſuadere volunt; & quidem non ſolùm cum prædicto Godefrido, ſed etiam cum Herimanno ſeniore, quem Gozechinus ſcholaſticus primùm laudat inter illius ſæculi ſapientes & auctoritate præſtantes, qui relictis inferioribus ſtudiis, in Theologiæ otium conceſſerant. Cùm verò Bruno perverſos prædicti Manaſſæ Archiepiſcopi mores nec ferre, nec corrigere poſſet, de ſuo ſeceſſu agere cœpit cum Radulfo Viridi Eccleſiæ Remenſis Præpoſito, poſtmodùm Archiepiſcopo, „ vovitque „ cum eo, ſe quàm primùm fugitiva ſæculi bona relicturum, ut æterna ca„ ptaret; ob idque monaſticum habitum induturum„. Eo animo ex urbe Remorum diſceſſit cum ſociis ſex, conſulto in itinere magni nominis eremita, quem Stephanum Tiernenſem eſſe puto, tunc Mureti ſolitariè degentem, & ad Hugonem Gratianopolitanum Epiſcopum ſe recepit, qui eis aſperos Cartuſiæ montes incolendos, fundum concedente Seguino Caſæ-Dei Abbate, aſſignavit. Non aliam ab ea, quam modò retulimus, Brunonis ſeceſsûs cauſam affert Guibertus Abbas, qui fusè & accuratè de hoc ſeceſſu, & de Cartuſianorum prima inſtitutione agit. Alii aliam afferunt cauſam vulgo notam ex occaſione excitati apud Pariſios (ut ferunt) ac damnati clerici, quam hiſtoriolam ſub finem ſæculi tertii-decimi vulgari cœptam fuiſſe colligimus ex veteri codice Cartuſiæ Montis Dei, anno M.CCC.XXII. ſcripto, in quo hæc reperitur. Eamdem refert Johannes Iperius Abbas Sithienſis, qui eodem ferè tempore Chronicon ſuum ſcripſit.

Analect. t. 4. pag. 385.

Guib. lib. 1. Vitæ ſuæ cap. 11.

LXXXVI Cartuſiæ origo. Brunonis ſeceſſum, atque adeò Cartuſiæ fundationem alii anno M.LXXXIV. alii anno M.LXXXV. alii anno inſequente contigiſſe volunt. Baronii poſtrema hæc ſententia eſt, quam Jacobus Sirmundus, vir numquam ſinè laude memorandus, propugnat in epiſtola ad Severum de Neapoli Cartuſianum, qui ipſum hac de re conſuluerat. Hæc ſententia, uti & præcedens, fundamentum habet in libro de Vita S. Hugonis Gratianopolitani Epiſcopi auctore Guigone Cartuſiæ quinto Priore, ſcribente, Brunonem ad eum veniſſe anno ſexto Epiſcopatûs Hugonis, quem in Concilio Avenionenſi Epiſcopum renuntiatum fuiſſe conſtat ex Hugone Flaviniacenſi. Hoc autem Concilium anno

Sirm. tom. 4. pag. 670.

anno M.LXXX. celebratum fuiſſe colligitur ex epiſtola Gregorii VII. Kalendis Martiis anni ſuperioris ſcripta ad clerum & populum Arelatenſem ad eligendum Archiepiſcopum, qui in eodem Concilio deſignatus eſt. Verùm Brunonis ſeceſſum & Cartuſiæ fundationem anno M.LXXXIV. contigiſſe antiqua Ordinis traditio eſt, cui multa ſuffragantur. In primis occurrit charta Hugonis Epiſcopi, ipſo anno ſcripta presbyteris & laicis ſui Epiſcopatûs, in qua præcipit, „ ut ne feminæ tranſeant per terram fratrum „ Cartuſiæ, qui Deo placere cupientes mundum & turbas fugiebant; & „ ne quiſquam intra terminos ipſorum poſſeſſionis piſcationem aut vena„ tionem exerceat, & ſua animalia paſcenda deducat „. *Datum menſe Julii, anno M.LXXXIV.*, id eſt vix uno integro menſe poſt Brunonis illuc acceſſum, quem circa nativitatem S. Johannis Baptiſtæ contigiſſe docet libellus de Inſtitutione Ordinis Cartuſienſis, deſinens in Guigone Priore quinto, ubi articulo quarto de Johanne Tuſco id legitur. In eodem libello ſanctus Bruno deceſſiſſe dicitur *undecimo plùs minùs anno* poſt egreſſum è Cartuſia, quam ſex annis rexit. Itaque anno ſeptimo decimo à primo in eam ingreſſu obiit, & quidem anno M.C.I. ut omnes conſentiunt: quo ex numero ſi annos ſeptemdecim ſubduxeris, annum M.LXXXIV. qui annus ejus ingreſsûs erit, habebis. Idem conficitur ex obitu Guigonis Prioris quinti, anno M.C.XXXVII. defuncti, *cùm ab exordio Cartuſienſis eremi annus quinquageſimus tertius ageretur*, ut legitur in eodem libello, qui paullò poſt ejus obitum ſcriptus eſt. Denique id ipſum probat S. Brunonis epitaphium, è veteri codice deſcriptum in hæc verba: *Greg. VII. lib. 6. ep. 21.* *Labbe tom. 1. Bibl. p. 638.*

Anno milleno quarto quoque, ſi bene penſes;
Ac octogeno ſunt orti Cartuſienſes.
His ortum tribuit excelſus Bruno magiſter &c.

Secundùm hanc ſententiam Guigonis de annis Hugonis Epiſcopatûs calculus non ita rigidè, ſed commodè interpretandus eſt. Non omittenda hoc loco præclara confeſſio, quam vir ſanctus inſtante morte edidit, in qua nominatim profitetur, *quod conſecratur in altari, verum Corpus eſſe, veram Carnem, & verum Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti.* *Analect. t. 4. pag. 400.*

LXXXVII Regula S. Benedicti.

Nunc locus poſtulat, ut de prima Regula Cartuſienſium agamus, quam S. Bruno eis præſcripſit, antequàm prima illius Ordinis Statuta a Guigone in ſcripta redigerentur. Hanc autem Regulam S. Benedicti fuiſſe multis conſtat argumentis. Primò Guigo ipſe Statuta ſua edidit ad mentem hujus Regulæ, ut docet inſcriptio eorumdem Statutorum in codice Portarum, in quo illa habentur ſub hoc titulo: *Statuta Guigonis Cartuſiæ Prioris & aliorum Patrum juxta Regulam S. Benedicti.* Unde Guigo ipſe in præfatione ſua hæc Statuta ſcribere ſe diſtuliſſe ait, *quòd vel in epiſtolis beati Hieronymi, vel in Regula beati Benedicti, ſeu in ceteris ſcripturis authenticis, omnia panè, quæ hic religiosè, inquit, agere conſuevimus, contineri credebamus.* Certè non aliam in capite 23. formulam profeſſionis, quàm Benedictinam proponit. Deinde Eugenius III. in privilegio Cartuſiæ Montis Dei conceſſo ſtatuit, *ut Ordo monaſticus ſecundùm B. Benedicti Regulam, normam quoque & inſtitutiones fratrum Cartuſienſium perpetuis ibi temporibus inviolabiliter conſervetur.* Ad hæc Paſchalis II. Lanuino Squillacii, poſt S. Brunonem Priori, indulget, ut in quadam Eccleſia juris eremi, quæ apud Squillacium ſita erat, monaſterium conſtituat, *ut fratres, auſteritatem eremi ferre non valentes, juxta B. Benedicti Regulam illic poſſint omnipotenti Deo deſervire: quam nimirum habitationem per Præpoſitum & Decanum*, inquit, *gubernari, diſponique præcipimus: ſic tamen ut Eremi præpoſitus* *Marlot. to. 2. pag. 314.*

poſitus ſemper præferatur, & Major habeatur; & ſicut idem monaſterium eremi diſpoſitioni ſubjaceat, item ejuſdem loci præpoſitus & decanus ſubjiciatur magiſtro Eremi. Data Lateranis VI. Kal. Februarii. Ex quibus intelligitur, duplex illic Cartuſienſium genus fuiſſe, Anachoretarum & Cœnobitarum, ut apud Camaldulenſes; & utriſque Priorem Eremi præfuiſſe ſecundùm Regulam S. Benedicti, qui utroſque in Regula ſua inſtituit. Hoc autem diploma intelligitur de Monaſterio Mentauri; quod Squillacio tribus millibus diſtabat, ut fuſiùs in Annalibus noſtris exponemus, ubi utrorumque, ſcilicet Anachoretarum & Cœnobitarum Squillacenſium, conſtitutiones referemus. Denique Cartuſienſes ante S. Brunonis Canonizationem S. Benedictum in ſua confeſſione Patrem ſuum dicebant, retinentque etiam nunc diſpoſitionem officii divini ex Regula S. Benedicti, cujus feſtum ſollemni pro more ſuo ritu ſemper obſervarunt.

LXXXVIII De primariis Cartuſienſium inſtitutionibus legendus, præter Statuta Guigonis, Guibertus Abbas loco jam citato, ubi mirum eſt, nullam fieri mentionem de perpetua eorum à carnibus abſtinentia, quam Poëta ille, cujus in ſuperiori articulo aliquot verſus retulimus, aliaſque eorum conſuetudines pluribus laudat, ex quibus hæc referre ſufficiat.

Guibert. lib. 1. de vita ſua cap. 11.

Contenti propriis, nec divitibus, nec egenis
Eſſe volunt oneri cras, hodie, nec heri.
Non licet augeri numerum pecorum vel agrorum:
Taxatur certo canone quidquid habent.
Carnis in æternum cuncti prohibentur ab eſu,
Præter eum, ſi quem tabida lepra tenet.

Ita ſeriò Poëta, in aliis non ſemper ſerius. *Verumtamen eſus carnium, cui Ordo renunciavit, nulli noſtrûm,* ait Riſſerus Prior in ſua compilatione Statutorum *conceditur, etiamſi ſit leproſus.* Unum addere lubet ex Guiberto, qui Cartuſienſium ſtudium in conſcribendis libris deprædicat his verbis. *Cùm in omnimoda paupertate ſe deprimant, ditiſſimam tamen Bibliothecam coagerant. Quò enim minùs panis hujus copiâ materialis exuberant, tantò magis illo, qui non perit, ſed in æternum permanet, cibo operosè deſudant.* Unde Nivernenſis comes, cujus argentea munera reſpuerant, *boum tergora & pergamena plurima eis tranſmiſit, quæ penè inevitabiliter ipſis neceſſaria eſſe cognovit,* ut idem Guibertus tradit. Præclarè Guigo in cap. 28. *Libros tamquam ſempiternum animarum noſtrarum cibum, cautiſſimè cuſtodiri, & ſtudioſiſſimè volumus fieri: ut, quia ore non poſſumus, Dei verbum manibus prædicemus. Quot enim libros ſcribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur.* Longè plura de ſacro illo Ordine dicenda eſſent, ſed hæc in præſens ſatis ſuperque ſatis.

Part 1. Stat. cap. 44.

§. XI.

§. XI.

De origine & Inſtituto Fratrum Converſorum & eorum, quos Donatos & Oblatos vocant.

UT Ordo monaſticus Sæculo undecimo in diſparatos Ordines diſtingui cœpit, ſic etiam inſtitutus in monaſteriis peculiaris Ordo Fratrum Laicorum, quos Converſos vocant. Hoc nomine donabantur olim, quotquot ex adultis *ad converſionem*, ut S. Benedictus loquitur, veniebant, quo nomine ab *oblatis* & *nutritis* pueris diſtinguebantur: at ſæculo undecimo hoc nomine donati ſunt illi, qui exterioribus miniſteriis peculiari voto adſtricti ſunt, apud Cartuſienſes dicti fratres *barbati*, aliis *laici*, aut, *illitterati*. Primis illis temporibus, etſi illiterati, nonnumquam in cœtum Monachorum adlegerentur, rebuſque externis, paſcendis ovibus, hortis excolendis, aliiſque ejuſmodi corporalibus humilibuſque officiis occuparentur; non ſic tamen his addicti erant, ut diſtinctum ab aliis vitæ genus ac ſtatum conſtituerent; poterantque ad ſacros Ordines, cùm litteris informati eſſent, promoveri: quod recentioribus Converſis paſſim denegatur. De utriſque egimus in Præfatione prima ad Sæculum noſtrum tertium.

LXXXIX *Converſi duplicis generis.* *S. Bened. cap. 58.*

Poſterioris hujus generis Converſos primi admiſiſſe videntur Vallumbroſani noſtri, ut ex Actis S. Johannis Gualberti hoc in volumine editis colligere licet; dein noſtri Hirſaugienſes, tum Grandimontenſes, Cartuſiani ac Ciſtercienſes. Eorum munia egregiè præſcripſit Willelmus Abbas Hirſaugienſis, qui primus id genus hominum religioſorum in Germania inſtituit. Apud omnes ſollemnem profeſſionem ab eo tempore faciebant, qualis eſt *profeſſio laici* in Statutis Guigonis Cartuſiæ Prioris, omnino eadem cum ea, quam fratres choro addicti faciebant, hoc tantùm addito, quòd ſi aliquando è Monaſterio aufugiſſent, *plena auctoritate* à ſervis Dei requiri poſſent, & *coactè ac violenter in ſuum ſervitium revocari*. Hinc eſt quòd *Converſi profeſſi* in Concilio Remenſi ſub Eugenio tertio, quod veluti Generale Concilium erat; adeò Religioſi cenſentur, ut, non ſecùs ac Monachi, ſi aliquando propoſitum tranſgreſſi eſſent, & uxores ſibi copulare præſumſiſſent, eorum matrimonium nullum eſſe declaretur, utpote copulatio illicita, *quam contra Eccleſiaſticam auctoritatem conſtat eſſe contractam*. Ad hæc electioni Abbatis intererant apud Ciſtercienſes, & quidem apud Grandimontenſes æquali numero cum Clericis, numero ſex, in electione Prioris. Attamen apud Ciſtercienſes ſeparatum in Eccleſia locum, uti & apud Cartuſianos, habebant, habentque etiam nunc, & diſtinctum olim refectorium.

XC *Converſi laici.* *pag. 268.* *Hoc tomo pag. 735.* *Guigo c. 73 & 74.* *Bernard. epiſt. 306, num. 2.*

Ex his omnibus evincitur, ejuſmodi Converſos, qui ſollemnem ſcilicet profeſſionem emiſerunt, cenſendos eſſe verè ac propriè Religioſos, quos Trithemius etiam Monachos vocat, id eſt monaſticis votis addictos: tametſi à monachis paſſim diſtinguantur, quippe qui ex peculiari ſtatûs ſui lege exterioribus deputati & addicti miniſteriis, tam accuratæ ſolitudini, quæ monachos decet, adſtricti eſſe non poſſunt. Unde eos à monachis diſtinguunt Ciſter-

XCI *Religioſi verè cenſendi.*

Exord. Ciſterc. cap. 15. Bernard. epiſt. 352. ſtercienſes, immo & Innocentius II. in quodam privilegio Sancto Bernardo conceſſo. *Converſos veſtros*, inquit, *qui monachi non ſunt, poſt factam in cœnobiis veſtris profeſſionem, nullus Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, vel Abbatum, ſine veſtra grata licentia ſuſcipere, aut ſuſceptum retinere præſumat*. Hæc de Converſis laïcis obſervare hoc loco viſum eſt opportunum, quod Religioſorum hominum genus utiliſſimum eſſe conſtat, modò conditionis ſuæ memores humilia non aſpernentur, atque ad res ſibi injunctas religioſè, ſtudioſè & fideliter ſe ſe applicent, & non ut dominos ſe gerant, quemadmodùm contigit non ſemel in Ordine Grandimontenſi. Quod quidem eò faciliùs exſequi poterunt, ſi de eorum ſalute & ſpirituali informatione ſolliciti ſint Superiores, ſi eos in officio & humilitate continere, & non arbitrio eorum permittere curent, non magis rigidi operum, quàm pietatis ac virtutum exactores. Nemo itaque, niſi temerè eos religioſi ſtatûs expertes, votiſque religioſis haud obnoxios dixerit: (de his loquor, qui ſollemnem profeſſionem emiſerint) cùm & *Converſi profeſſi* agnoſcantur, ob idque ad matrimonium contrahendum inhabiles declarentur in generali Concilio Remenſi ſub Eugenio III. *Concil. Remenſ. can. 7. Haeften to. 1. lib. 5. diſq. 8.* non ſecùs ac Monachi; & pro veris Religioſis habeantur in Ordinibus & Regulis maximè approbatis, puta Cartuſienſi, Ciſtercienſi, Grandimontenſi, aliiſque, & ab auctoribus graviſſimis tales cenſeantur.

XCII Donati & Oblati. Aliud hominum genus in Monaſteriis etiam tunc erat, rebus quoque exterioribus omnino addictorum, qui vulgò Donati ſeu Oblati appellantur. Hi nulla profeſſione facta, habitu paullulùm à Sæcularibus diverſi, ſe ſuaque omnia in monaſterii uſus conferunt, ad omnia Superioribus obedientes, & conjugii expertes, hac in re differentes à ſervis, de quibus in conſequentibus agemus. Præter fratres Converſos Johannes Gualbertus Vallumbroſanæ Congregationis Inſtitutor, & Willelmus Abbas Hirſaugienſis, quorum acta hoc in volumine referuntur, ejuſmodi Oblatos ſeu Donatos in monaſteriis ſuis admiſerunt. De his plura Cangius, vir percelebris apud litteratos memoriæ, in Gloſſario, ubi de Oblatis, & noſter Acherius in notis ad Guibertum, ubi Donatos eos eſſe putat, quos Abbas ille *Deonandos* vocat. Guiberti locum ferè integrum, quia nonnulla ſcitu digna continet, huc afferre juvat. *Guib. lib. 2. de vita ſua cap. 5.* Erat in Flaviniacenſi apud Bellovacenſes monaſterio ſenex quidam monachus, genere nobilis, totus lacrymis, orationi ac pietati deditus, qui ob infirmitatem corporis in cella infirmorum verſabatur. Huic in lecto decumbenti, necdum plenè ſopito, *duo dæmones inſtar Religioſorum illorum, quos Deonandos vulgò appellant*, aſſiſtere cœperunt. Horum primus *erat capite retecto, barbâ non promiſsâ, ſed torſulâ rufus, & ut ſolent hujuſmodi circumcelliones, nudipes incedens, cæno quaſi recenti ſordidus. Alter birro talari & nigro capite adoperto*. Talium perſonarum inſolita ſpecie attonitus ſenex, cui ſæpè in capitulari conventu inculcatum fuerat, *ne quis clauſtralium in cellam infirmorum ſinè certa ratione intrare præſumeret*; ignotas ſibi perſonas cum grandi animadverſione increpat: *cùm ſitis laicæ*, inquiens, *& ignotæ perſonæ, unde vobis tanta temeritas, ut hac hora, hunc in locum veneritis, in quem ſinè re aliquivis clauſtralium monachorum venire non audeat?* Illi causâ addiſcendæ Religionis, quam illic florere audierant, ſe acceſſiſſe reſpondent: at ſenex ab iis, qui in clauſtro erant addiſcendam eſſe reponit: moxque eos loco extrudit. Cetera, quæ in præſens nihil attinent, prætereo. *Deonandos* illos, quorum perſonam & habitum gerebant duo illi dæmones, quominùs Donatos ſeu Oblatos eſſe putem, illud obſtat, quòd Guibertus *Religioſos* vocat, & religioſo habitu indutos exhibet, nudipedes ac gyrovagos, quod Donatis illis competere non videtur. At quinam ejuſ-

ejuſmodi Religioſi? Conjecturam hac de re meam ſupprimo, dum lux mihi major affulgeat. Interim obſervo, ſervos olim vernaculâ noſtrâ linguâ dictos fuiſſe *Dienars*, ancillas vero *Deernes*, ut Borellus in Gloſſario notavit: quæ quidem appellatio non malè Donatis competeret, ſi cetera convenirent. *Borell. pag.* 587.

§. XII.

Obſervationes quædam Eccleſiaſticæ & Monaſticæ.

HAs Obſervationes honoris causâ ordiri par eſt à Pontificibus Romanis, quibus electis ab hoc ſæculo undecimo nomina mutari conſueverunt. Id quidem jam factum erat ſub finem ſæculi noni in Hadriano III. qui antea dictus Agapitus; tum ſæculo decimo in Sergio III. Johanne XII., & Johanne XIV. Gregorio V. & Silveſtro II. At inſequente ſæculo undecimo res in morem vertit ſaltem à Benedicto IX. quo ex tempore vix quemquam reperias, qui nomen non mutaverit, præter Marcellum II. qui proprium nomen retinuit. XCIII Summis Pontificibus nomina mutata.

Altera Obſervatio erit de Chorepiſcopis, qui ferè uſque ad finem ſæculi undecimi perſeverarunt. In charta Widonis Remorum Archiepiſcopi ſuo Archimonaſterio ſancti Remigii anno M.XL. data, mentio fit de Guntramno Chorepiſcopo, qui inter ſubſcriptos reperitur. In Necrologio Remenſis Eccleſiæ, quod Odalricus tunc Præpoſitus ſcribi curavit, laudatur XIII. Kal. Febr. *Aderoldus Chorepiſcopus & Canonicus*, ſed quo tempore vixerit, nobis incompertum. Denique *habebat quondam Dorobernenſis Archiepiſcopus Chorepiſcopum quemdam, qui in Eccleſia S. Martini extra Cantuariam manebat: qui, adveniente Lanfranco, deletus eſt, ſicut ubique terrarum factum audivimus*, inquit Gervaſius Dorobernenſis monachus, qui anno M.CC. florebat. In privilegio, quod Leo IX. altari S. Arnulfi Mettenſis monaſterii conceſſit, ad Miſſas in eodem altari celebrandas quoſdam tantùm Sacerdotes *de domo ſancti Stephani* admittit, ſcilicet *Primicernium, Decanum, & Chorepiſcopum primum*: quo nomine Primicerius cantorum deſignari videtur. XCIV Chorepiſcopi abrogati. *Marlot. to. 2. pag.* 85. *Meuriſſe pag.* 355.

In Concilio Compoſtellano, quod anno M.LVI. habitum eſt, ſancitum reperitur, *ut Sacerdotes omnes, Epiſcopi atque Presbyteri, Miſſam quotidie celebrarent*: quod antiquitus nonniſi pii & ſancti viri facere conſueverant. Hæc prima hac de re conſtitutio legitur. Et quidem id maximè probandum, ſi modò Sacerdotum omnium mores tanti myſterii dignitati ac ſanctitati reſponderent, abſitque ſordidus quæſtus, & lex conſuetudinis, quæ in trivialem uſum degenerat. Atque utinam ita comparati eſſent omnes Sacerdotes, qui quotidie Sacra celebrarent. Sed quàm metuendum ne pauci. Inter varia monita, quæ Petrus Damiani Deſiderio Caſinenſi Abbati piiſſimo tradit, cum hortatur, ut ad dæmonem reprimendum, *ſacrificii ſalutaris hoſtiam frequenter*, non quotidie, offerre ſatagat. Apud noſtros Cluniacenſes tunc non tam frequens, neque paullò pòſt apud Ciſtercienſes, Miſſarum privatarum uſus. Apud Cartuſianos una Miſſa diebus tantùm Dominicis & feſtivis. Feriales Miſſas de Angelis feriâ ſecundâ, ſextâ de Cruce, Sabbato de B. Maria cum XCV Miſſæ quotidianæ & feriales.

Yyy 2 ejus

ejus officio apud eremitas Fontis-Avellani, tunc inſtitutas fuiſſe auctor eſt Petrus Damiani. Eodem etiam tempore horariæ beatæ Mariæ preces non ſolùm à clericis, ſed etiam à laicis frequentari cœptæ ad ſacram expeditionem Deo commendandam; recitata quoque ad certum numerum Salutatio

num. 116. & ſeq. Angelica, qua de re in Præfatione ad præcedens ſæculum fusè actum eſt; & de abſtinentia à carnibus in ſabbato tunc quoque inſtitui cœpta, ſed fortè non ita ſtrictè tunc præcepta, ut eam omnes rigidè ſervaverint. Unde Baldricus Abbas carmen edidit de quodam, qui ſabbato carnem edere recuſaverat, eumque carpit, quòd Judaicas leges revocaret.

Sabbata cuſtodis tamquam Judæus apella,
Cùm tamen alterius legis iter teneas.

qua in re non probandus Baldricus, maximè quòd ait id factum in Conventu Fratrum ſeu Burgulienſium ſuorum, qui ex Regulæ præcepto abſtinentiam à carnibus ſervare debebant.

XCVI Viaticum ſub utraque ſpecie. Hoc tomo p. 399. n. 14. Obſervatu dignum eſt id, quod in libello de Miraculis, in majori Monaſterio tunc temporis editis, legitur de quodam laico converſo, qui in eodem cœnobio pſalmos didicit, & per annos quinquaginta in ipſo Monaſterio religiosè converſatus, *numquam ad cellas exteriores exire ad manendum voluit. Jacebat autem in Eccleſia, luminaria concinnans, verrenſque pavimenta, parietes extergens, & quibuſcumque ſanctis miniſteriis poterat, ſedulus inſiſtebat: pſalterium ex ordine quotidie decantabat: poſt matutinos numquam quieti lectuli indulgebat.* Denique, facta ſibi de imminente ipſius obitu per ſanctum Martinum revelatione, rem Abbati narrat: qui ſomniis non habendam fidem reſpondit, ſed tamen *imperat ſuper licentiam, ut inungatur: quo facto, Dominicis etiam munitus myſteriis, ſanus & incolumis cum ceteris in conventu verſatus, nocte inſequente circa Laudes viribus corporis cœpit repentè deſtitui; nec jam valens ſubſiſtere, ad manus in cellam infirmorum deducitur. Manè adveniente, pro bona iterum devotione Dominici Corporis & Sanguinis Sacramenta percepit: ubi cùm poſt Sanguinem vinum ebibiſſet, inter manus ſe ſe bajulantium exſpiravit.* Ubi vides primùm unctionem necdum infirmo conceſſam poſt communionem: deinde prima luce inſequente Viaticum eidem Laïco fratri ſub utraque ſpecie cum vini ablutione datum. Huc ſpectat, quod Petrus Damiani retulit de quodam presbytero, qui poſt adminiſtratum ſub utraque etiam ſpecie cuidam infirmo Viaticum, cùm *aliquantulum Dominici Sanguinis* ſupereſſet in Calice, in Eccleſiam reverſus, in labrum marmoreum impiè effudit, moxque quod effuſum fuerat è Calice, in Sanguineum ruborem converſum eſt.

XCVII Communio ſub unica ſpecie. De Communione ſub unica ſpecie loqui videtur Humbertus in diſputatione de Azymo & fermentato, ubi Græcis ritibus Jeroſolymitanæ & Latinæ Eccleſiæ conſuetudines opponens, de Jeroſolymitanis hæc habet: *Cochlear autem, cum quo communicent, ſicut in Eccleſia Græcorum, minimè habent: quia non ita commiſcent ſanctam communionem*, id eſt ſpeciem panis, *in Calice, ſed ſola communione*, id eſt ſpecie panis, *communicant populum*: quod ampliùs in conſequentibus explicans: *Si quid*, inquit, *ex ſancta & venerabili Euchariſtia in Jeroſolimitanis Eccleſiis ſuperfuerit, nec incendunt, nec in foveam mittunt, ſed in pyxidem mundam recondunt; & ſequenti die ex ea communicant populum, quia quotidie communicant ibi, eò quòd conveniunt illuc ex diverſis Provinciis Chriſtiani, qui propter fidem & maximum amorem Filii Dei communicari ibidem deſiderant*: ubi vides reſervatam Euchariſtiam in communionem peregrinorum, qui proinde ſub unica ſpecie ſaltem extra ſacrificium communicabant.

De

Digitized by Google

De Latinis id non ita clarum apud eumdem auctorem. *Tenues oblatas, ex ſimila præparatas, integras & ſanas, ſacris altaribus nos quoque ſuperponimus, & ex ipſis poſt conſecrationem fractis cum populo communicamur; & tunc demum Calice meri & liquidi cruoris potamur*, an etiam cum populo, non ita dilucidè apparet. De hac ſive puerorum, ſive infirmorum, ſub unica ſpecie communione præclarum eſt teſtimonium Gilberti Porretani Pictavenſis Epiſcopi in notis Acherianis ad Guibertum. *Guib. p. 564.*

XCVIII
Habitus Monaſticus acceptus in extremis.

Ad hoc uſque tempus mos obtinebat, de quo aliàs non ſemel diximus, ut ſæculares homines, in extremis poſiti, habitum monaſticum induerentur, cum eo, ut, ſi revaluiſſent, monaſticæ profeſſioni obnoxii remanerent. Ex his unus fuit, Roberto Francorum Rege, Ludovicus comes Alemannorum, qui ad montem S. Michaëlis orationis cauſâ profectus, in reditu apud Senonas morbo correptus, in ſuburbano S. Petri cœnobio monachus factus eſt, nec multò pòſt è vita migravit, ut Clarius monachus refert. Multa id genus exempla non modò ſæculi undecimi, ſed etiam duodecimi refert Ordericus Vitalis: ex quibus Guillelmus comes Flandriæ, in prælio graviter vulneratus, *ſcelerum pænitens monachatum petiit & Dominici Corporis perceptione cum confeſſione munitus obiit*, ſcilicet anno M.XXVII. ubi Viaticum ſub unica ſpecie datum videtur. Id verò etiam presbyteri, immo ipſi quoque Epiſcopi non raro faciebant. Unicum huc affero ex initio ſæculi duodecimi exemplum de Roberto Lingonenſi Epiſcopo, qui graviſſimo correptus morbo, à Widone Moliſmenſi Abbate monaſticum habitum accepit, & Viatico accepto vitam finivit. Hunc morem propugnat Petrus Damiani in Opuſculi XV. cap. 2. *Dum ergo*, inquit, *monachum fieri hoc ſit utique converti; & converſionis remedium nulla hora reſpuit, nullum tempus excludit: conſtat procul dubio, quia in ægritudine conſtitutus, ſicut converti cùm vult, nullius auctoritatis obſtaculo præpeditur; ita etiam ut monachus fiat, abſque ulla refragatione jure conceditur*. Et infrà. *At forſitan, inquies, non quidem prohibetur in corporali moleſtia poſitus ad portum monachici Ordinis repentè confugere; ſed licet ſi convaluerit, ad priſtinæ converſationis habitum remeare. Sed clamat, immo reclamat ipſa Veritas tam perſpicuæ falſitati, cùm dicit: Nemo mittens manum ad aratrum &c.*

Spicil. tom. 2. pag. 740.
Orderic. lib. 2. pag. 886.
Spicil. tom. 1. pag. 641.

XCIX
Servi Monaſteriorum.

Ultima obſervatio erit de liberis hominibus, qui ſe in ſervitutem & obſequium monaſteriis perpetuò devovebant: quod maximè in iis locis fiebat, ubi Sancti inſigniores colebantur, quorum gratiâ id agebant. Hæc autem obligatio variis modis ac teſſeris fieri ſolebat. Alii enim fune ſigni ſeu campanæ cervici circumpoſito, alii denariis ſuper caput impoſitis, alii denique capite ipſo altari impoſito hanc ſervitutem profitebantur. In chartario Vindocinenſi quidam *quatuor denarios de capitagio ſuo, ſicut mos ſæcularis eſt talibus facere, ſuper altare Dominicum prædicti loci gratanter imponens, funem quoque collo ſuo devotè circumplicavit*. In Majori monaſterio exſtat vetus codex traditionum de ſervis monaſterii, in quibus Bertrannus quidam & uxor ejus Ermentrudis cum alio *in parlatorium* ſeu auditorium veniſſe dicuntur, *& ibi poſitis ex more quatuor denariis ſuper capitibus ſuis, tradiderunt ſe toti tres ad ſervos priori noſtro Domno Oddoni, & omnem poſteritatem ſuam*. Hoc auditorium, quod ſæcularium erat, ſitum fuit ante oſtium clauſtri, ut ex alio conſimilis traditionis inſtrumento patet, in quo quidam Fulcredus Dobellus & Galterius ejus frater anno ab Incarnatione Domini M.XCIII. veniſſe perhibentur ambo *in locutorium, quod eſt ante oſtium clauſtri*, ibique recognoviſſe ſe ſervos eſſe S. Martini. Tertii generis exempla refert Arnolfus ex comite monachus S. Emmerammi, cui multi, impoſito ſuper altare capite, ſe ejuſdem ſancti Martyris ſer-

Digitized by Google

ſervos ac cenſuales fore proteſtati ſunt. Plura de his apud virum percelebris memoriæ eruditum Cangium, ubi de Oblatis.

C Hîc quædam ſubjicienda eſſent tum de Recluſis utriuſque ſexus, quales quàm plurimi ſæculo undecimo in Monaſteriis noſtris exſtitiſſe inveniuntur, exemplo ſanctæ Wiboradæ, ejuſque ſequacium, quæ ſæculo præcedente apud S. Gallum hoc vitæ Inſtitutum amplexæ ſunt: tum de Feminis devotis, quæ in cellis non clauſis prope monaſteria noſtra eodem tempore piè degebant: qualis fuit in Flaviacenſi monaſterio Guiberti Abbatis mater, cujus ille piafacta tribus de vita ſua libris inſeruit: qualis fuit etiam nobilis ac venerabilis Matrona Hildeburgis, cujus Acta hîc habentur, quæ prope Monaſterium S. Martini Pontiſarenſe tempore Theobaldi Abbatis habitabat. Verùm finienda eſt hæc Præfatio, quæ jam modum exceſſit.

Recluſi & Recluſæ.

Hoc tomo pag. 833.

Addenda ad Præfationem II. Sæc. IV. n. 176.

CLXXVI His omnibus adjungere licet B. Ænguſſium cognomento Keledeum, Abbatem & Epiſcopum in Hibernia, qui Martyrologia duo, unum vetuſto patrii idiomatis metro, alterum ſoluta oratione compoſuiſſe memoratur. Primum appellat *Feſtilogium*, quod ad ſingulos dies non continet niſi aliquot ex præcipuis Sanctis. In ſecundo fuſiori recenſet primò nomina Sanctorum aliarum gentium; & poſteà ſeorſim adjungit nomina Sanctorum Hiberniæ. Hoc *Tamlactenſe*, quòd conditum ſit in Monaſterio Tamlactenſi vocat Colganus, qui Ænguſſii vitam ex antiquis monumentis concinnavit, eamque retulit ad Sæculum IX. Sed quia chronologicæ notæ, quibus utitur, non uſquequaque certæ ſunt, de his in ſequenti Sæculo diſſeremus. Denique in hanc claſſem referre poſſem, ut Maurolycum &c.

Addenda ad Præfat. Sæc. V. n. 95.

XCV Præclara eſt hanc in rem Concilii Carthaginenſis conſtitutio apud Dionyſium Exiguum in cap. 80. *Item placuit, ut altaria, quæ paſſim per agros & vias tamquam memoriæ Martyrum, conſtituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ Martyrum conditæ probantur; ab Epiſcopis qui eiſdem locis præſunt ſi fieri poteſt evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non ſinitur; plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent: ut qui rectè ſapiunt, nulla ibi ſuperſtitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, niſi ubi corpus aut aliquæ reliquiæ ſunt, aut origo alicujus habitationis, vel poſſeſſionis, vel paſſionis fideliſſima origine traditur. Nam quæ per ſomnia & per inanes quaſi revelationes quorumlibet hominum ubicumque conſtituuntur altaria omni modo reprobentur.* Adde Concilii Eliberitani can. 60.

Digitized by Google

D O M N I

JOANNIS MABILLONII

PRESBYTERI AC MONACHI

O R D I N I S

SANCTI BENEDICTI

E CONGREGATIONE S. MAURI

DISSERTATIO

D E

PANE EUCHARISTICO

AZYMO AC FERMENTATO

Ad Eminentiſſ. Cardinalem Bona.

Subjungitur Opuſculum Eldefonſi Hiſpanienſis Epiſcopi de eodem argumento, nuſquam antehac editum.

Juxta Exemplar impreſſum Pariſiis anno 1674.

Digitized by Google

EMINENTISS. ECCLESIÆ PRINCIPI
JOHANNI BONA
S. R. E. PRESBYTERO CARDINALI

Fr. JOHANNES MABILLONIUS *M. B.*

EO me adduxit, Eminentiſſime Eccleſiæ Princeps, Modeſtia tua, ut ſi Libellum hunc meum tibi non obtulero, ingrati animi vitium incurſurus ſim; ſi obtulero, imprudentis. Cùm enim hic libellus te monente ac præcipiente conceptus ſit, te materiam ſuppeditante ac delineante formatus, te etiam procurante editus in lucem; indignum eſt, ut ſub alieno prodeat nomine, qui te primarium auctorem agnoſcit. At verò cùm modum tractandi argumentum de Azymo ita præſcripſerit Eminentia tua, ut non quod tutè ſentias, ſed quod è rei veritate magis eſſe intellexero, ſincerè exponam; fit ut à tua ſententia tantiſper diſcedere cogar, reluctante obſervantia in te mea; eóque minùs acceptum fore libellum meritò ſubverear, quò ad judicium tuum minùs acceſſerit. Et id quidem jure timerem, ſi eſſes ex eo genere hominum, quibus id unum ſapit quod ſentiunt. Verùm tanta eſt animi tui magnitudo & æquitas, Eminentiſſime Cardinalis, ut cùm in ſcriptis tuis uni ſtudeas veritati, in alienis unam maximè quærendæ veritatis ſinceram voluntatem probes; pluſque de te meriturus ſit, qui à ſententia tua veri ſtudio receſſerit, quàm qui tibi ſubſcripſerit fallaci aſſentationis obſequio. Quapropter in hoc elaborando Opuſculo id in primis curæ mihi fuit, ut illud componerem, non tam ad tuæ ſententiæ, quàm ad animi tui imitationem: ratus in hoc magis ſplendere dignitatem moreſque tuos, ſi etiam contra ſentientes benignè accipias, quàm ſi omnes tibi ambitioſè applauderent. Quamquam in tota hac diſputatione nihil contradicendi ſtudio à me dictum, nihil definiendi pertinaciâ aſſertum: ſed id totum quantulumcumque eſt, perfeci animo tibi obſequendi, conſecrandique opellam meam: ut ſi aliquando permittente otio idem argumentum ſecundis curis pertractare tibi placuerit, habeas præ manibus hoc officii mei monumentum. Nihil enim mihi felicius glorioſiuſve contingere poteſt, quàm ſi quidpiam momenti contulero in ſubſidium ſtudiorum tuorum, quibus Catholicam Eccleſiam atque Rempublicam litterariam mirificè illuſtras. Hæ ſunt conſilii atque operis mei rationes, Vir Eminentiſſime, quas ſi probaveris, ſpero etiam munuſculum hoc non ingratum fore Eminentiæ tuæ: quod etiam atque etiam opto. Vale, & æternùm vive. Lutetiæ Pariſiorum, in ſuburbano ſancti Germani Monaſterio, VI. Id. Octobris M.DC.LXXIII.

LECTORI.

HUc te paucis volo, ſtudioſe Lector. Ante annos duos & viginti Jacobus Sirmondus clariſſimæ memoriæ, Presbyter Societatis Jeſu, Diſquiſitionem de Azymo compoſuit, quo in libro azymorum uſum apud Latinos ab annis admodùm octingentis viguiſſe contendit. Eamdem ferè ſententiam ante hoc biennium amplexus eſt Eminentiſſimus Cardinalis Johannes Bona in lib. 1. rerum Liturgicarum cap. 23. quo quidem tempore ego quoque cùm Acta Sanctorum Ordinis ſancti Patris Benedicti, quæ ad ſæculum ejus tertium pertinent, typis mandarem; quaſdam Obſervationes contra Sirmondi ſententiam congeſſi in Præfatione mea. His lectis Eminentiſſimus Cardinalis epiſtolâ ad me ſcriptâ non gravatus eſt promere quid ſentiret de argumentis à me propoſitis: quibus etiam reſponſiones ſuas cum eximia dignatione repoſuit. Ad hæc, ſubmiſſo Eldefonſi Hiſpanienſis Epiſcopi Opuſculo, quod eatenus inquiſieram, auctoritatem in me ſuam interpoſuit, quò totum Azymi argumentum novis commentariis explanarem. Habes inſignem ipſius hac de re epiſtolam, non minùs ornamenti quàm documenti gratiâ, in fronte hujus Operis collocata. Tum ſubſequitur Diſſertatio mea: ad cujus calcem ſubjunxi Opuſculum Eldefonſi jam dicti Epiſcopi, ante annos octingentos ſcriptum de Pane Euchariſtico. quod nuſquam hactenus editum, probationis loco erit. Hæc tota ſeries hujus operis. Perge, Lector, & vale.

EPI-

EPISTOLA
EMINENT. CARDINALIS BONA
AD DISSERTATIONIS AUCTOREM.

A. R. P.

CUm animadverterem diſplicuiſſe nonnullis, quæ de Azymo & Fermentato ſcripſeram lib. 1. Rerum Liturgicarum cap. 23., decreveram hoc argumentum accuratiùs pertractare, meamque ſententiam clariùs & diſtinctiùs explicare: ſed novis quotidie ſupervenientibus negotiis, quæ nec differre, nec prætermittere poſſum, à propoſito recedere compellor, ac tibi, qui de hac re in Præfatione tertii Sæculi Benedictini copioſè & eruditè ſcripſiſti, & ſicut ex literis tuis didici, de eadem re in Prolegomenis quarti iterum acturus es, hanc ſpartam exornandam relinquere. Tua enim multiplici eruditione efficies, ut è ruderibus antiquitatis veritas emergat & eluceſcat, meque tibi arctiùs adſtringes, ſi errores meos benignè correxeris. Hoc nimirum ſemper optavi ſcire, & cognoſcere veritatem; nec umquam erubeſcam, ſi quid fortè ab ea alienum incautè ſcribenti exciderit, expungere, & emendare. Ut tuæ autem petitioni morem geram, breviter indicabo, qua methodo putabam in hac Diſquiſitione procedendum eſſe.

Et primò quidem mens erat certa ab incertis, & dogmata Fidei à ritibus Eccleſiæ ſecernere. Certum enim eſt Chriſtum Redemptorem in ultima Cæna panem azymum comediſſe, & in eo Euchariſtiam inſtituiſſe: idque ſtabiliendum adverſùs Græcos ſchiſmaticos, & aliquot etiam Latinos. Verùm ex hoc facto Chriſti non licet inferre, quòd in ſolis azymis conficere oporteat; nam ſi hoc neceſſarium foret, numquam Eccleſia uſum fermentati permiſiſſet. Certum eſt item tam azymum, quàm fermentatum verè panem eſſe, & in utroque validam eſſe conſecrationem. Certum denique eſt convenientius eſſe Chriſti exemplum ſequi, & in azymis conficere. An verò Latina Eccleſia aliquando fermentato uſa ſit, res facti eſt ad hiſtoriam, & ad ritum pertinens, qui mutationi & novitati ſubjectus eſt; non ad Fidem, quæ inconcuſſa, & immutabilis ſemper manet. Id verò tanquam indubitatum probari debet adverſùs quoſdam, qui rem natura ſua indifferentem in Fidei dogma convertunt. Optimè Algerus lib. 2. de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini cap. 16. Utrùm ex azymo an ex fermentato pane Corpus Chriſti confici debeat; inter Latinos & Græcos magna concertatio eſt, cùm tamen non ſit contra Fidem Chriſtianam ſeu azymum, ſeu fermentatum ſacrificetur: tum quia utrumque panis eſt, tum etiam quia quamvis Chriſtus de azymo pane Corpus ſuum fecerit, forſitan non quia res quæ fiebat, hoc exigebat, ſed quia cœna, in qua hoc factum eſt, panem alium non exhibebat: panem tamen fermentatum non prohibuit.

Hoc poſito velut fundamento, indagandum eſt, quo pane in ſacrificio uſi ſint Apoſtoli, & eorum ſucceſſores per aliquot ſæcula; azymone, an fermentato, an utroque indiſcriminatim: & ego ſanè utroque indifferenter uſos, ſive fermentato, qui communior, magiſque obvius erat; ſive azymo, qui nitidiore farina facilè parari, & ſub cinere, vel in parvis clibanis ſtatim coqui poterat, non improbabiliter opinatus ſum. Etenim ſæviente perſecutione, quando in carceribus, in privatis domibus & in cryptis aut in ſpeluncis terræ clam celebrabant, eo pane uti oportebat, qui tunc fortuito occurrebat. Pro uſu fermentati multa ego congeſſi, numquam tamen, ut monui poſt Præfationem, uſum azymi negavi. Dixi enim Apoſtolos panem conſecraſſe, qualem in domibus Fidelium reperiebant, ſive azymum,

ſive fermentatum. Tu verò pro azymis multa profers in tua Præfatione; de quibus quid ſentiam, non contradicendi, ſed inveniendæ veritatis ſtudio breviter indicabo.

Num. 65. A facto Chriſti argumentaris, ſed hæc ratio nimis probat, ut ſupra dixi.

Num. 66. teſtem producis Iſidorum, qui agens de compoſitione panis Euchariſtici, non meminit fermenti. Porrò Iſidorus illam ſententiam tranſcripſit ex epiſtola 63. Cypriani ad Cæcilium, ſed nihil certi ex ea concluditur. Nam non excludit fermentum, & fortaſſe intelligitur illa voce copulatum *: cùm ait Corpus Domini eſſe non poſſe ſimilam ſolam aut aquam ſolam;* niſi utrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage ſolidatum; *quod autem copulat, adunat, & ſolidat, fermentum eſt. Epiſtola verò Iſidori ad Redemptum procul dubio ſuppoſititia eſt, ut ipſe agnoſcis. Auctoritatem Concilii Toletani tu pro azymo affers, quâ ego pro fermentato uſus ſum. Quis verò mentem illorum Patrum meliùs perceperit, non eſt meum judicare.*

Num. 67. teſtimonium profers Hildefonſi Toletani ex relatione V.C. Emerici Bigotii, ſed quid de eo ſentiendum ſit, ipſe cum legeris, pronunciabis. Integrum enim tractatum ad te mitto ex codice Vaticano, quem laudabat Holſtenius, accuratè tranſcriptum.

Num. 68. Bedæ & Paſchaſii teſtimonia uſum univerſalem azymorum non probant: neque etiam Rabanus Maurus id evincit. Ex eo tamen conſtat, ſi non ubique, ſaltem, in aliquibus Eccleſiis occidentalibus, azymorum uſum viguiſſe tempore Photii. Clarè enim loquitur, & ſuſpicio interpolationis tollitur, quandoquidem aſſeris antiquiſſimos codices MSS. cum editis conſentire. Nimis tamen probat, cùm ait oportere panem infermentatum eſſe.

Num. 69. ex oblatis ferro characterato impreſſis infers, quòd ſine fermento fuerint. Et hoc etiam magni momenti eſt ad probandum quod ſæculo nono azymi panes in uſu eſſent in Occidente. An verò hic mos ubique viguerit, non liquet.

Num. 70. Leonem nonum teſtem adhibes perpetuum in Eccleſia Romana azymorum uſum aſtruentem. At ego Sanctiſſimum Pontificem ſic interpretabar, ut non de ritu, ſed de dogmate intelligendus ſit. Declamat enim adversùs hæreticos, & agit de Fide Petri quæ nunquam deficiet: tum Græcos perſtringit, qui dicebant azymum non eſſe verum panem, & Chriſtum confecraſſe in fermentato, facta ultima cœna ante diem azymorum. Non igitur ad ritum qui mutationem admittit, ſed ad Fidei dogmata ſpectare mihi videntur verba S. Leonis, ſi feriò perpendantur. Humbertus autem, Rupertus Abbas, & alii teſtes ſunt ſuorum temporum: nec eſt improbabile, quòd perpetuam fuiſſe crediderint eam conſuetudinem, quæ ipſis viventibus in uſu erat. Tu verò noſti quæ fides illis præſtanda ſit, qui à Chriſto ad ſua tempora morem aliquem viguiſſe teſtantur, nullo teſte adhibito, qui ſæculis præcedentibus vixerit. Certè Juriſperiti hujuſmodi teſtimonia prorſus rejiciunt.

Num. 61. primum Sirmondi argumentum pro fermento diluis ex vetuſto Fidelium more, qui panem offerebant, panem utique conſecrandum pro communione Sacerdotis & Fidelium. Quamvis enim ſi quid ſuper erat, pauperibus diſtribui ſoleret; prima tamen intentio offerentium ſacrificium reſpiciebat. Hunc verò panem fuiſſe communem, & uſitatum, ac de more fermentatum, qualis in domibus reperiebatur, ego poſt Sirmondum aſſerui, teſtem advocans Ambroſium, qui de pane conſecrando loquens vocat eum uſitatum. *Addo nunc Juſtinum Martyrem, qui prope finem ſecundæ Apologiæ de Sacrificio Miſſæ ſermonem habens;* Non enim, *ait,* ita ſumimus ut communem panem, & communem potum: *ſive ut alius interpres vertit;* ut vulgarem panem & vulgare poculum. *Similiter Irenæus lib. 4. cap. 34.* Jam, *inquit,* non communis panis eſt, ſed Euchariſtia, *Panis autem uſita-*

uſitati, communis, & vulgaris nomine intelligi fermentatum certum mihi videtur. Scio quidem utrumque panem Romanis, & aliis gentibus in uſu fuiſſe. Nam Cornelius Celſus lib. 2. cap. 24. inter ea quæ ſtomacho idonea ſunt, recenſet panem ſine fermento & capite 25. panem fermentatum ſtomacho nocere ait: utriuſque etiam meminit cap. 28. Nihilominus communem, atque, ut ita dicam, quotidianum fermentatum fuiſſe manifeſtum eſt. Hunc ſiquidem præ cæteris laudat Plinius lib. 22. cap. ultimo. Et Galenus de pane agens lib. 1. de alimentorum facult. cap. 2., eum qui fermento caret, nemini eſſe accommodum docet. Idem pro certo ponit Ambroſius ſerm. 21., explicans parabolam fermenti. Si ergo panem communem offerebant Fideles, & hic fermentatus erat; hinc non leve argumentum deſumitur ad probandum fermenti uſum in ſacrificio.

Num. 72. non conſtare dicis, utrum Latini, aut Græci variaverint panis materiam. Hoc utique veriſſimum eſt, & inde caligo oritur, qua obvolvimur, neſcientes utrùm initio omnes Eccleſiæ unius moris fuerint, an utroque pane indifferenter, an ſolo azymo vel fermentato determinatè uterentur; & quis primùm veterem uſum mutaverit, quo tempore, qua occaſione: quando mordicus cœperint Græci fermentato, Latini azymo adhærere: an diverſarum Eccleſiarum diverſi mores fuerint; ſicut olim erant in celebratione Paſchatis: cur per annos mille inter Græcos, & Latinos nulla de hac panis diverſitate mota ſit controverſia: cur Photius Græcanici ſchiſmatis parens, qui multò minora & etiam falſa Latinis objecit, de hac re ſiluerit, quæ poſteà tanta contentione inter partes agitata eſt: cur inter Orientales ſoli Armenii & Maronitæ azymo utantur, quando & qua occaſione eo uti cœperint. Hæc omnia dubia diſcutienda diligentiſſimè forent & diſſolvenda. Veteres Scholaſtici ab hujus quæſtionis difficultate ſe facilè expediunt, aſſerentes utramque Eccleſiam Græcam & Latinam ab initio, & deinceps in azymis conſecraſſe, donec hæreſis Ebionæorum exorta eſt, docentium legem Moyſis ſimul cum Evangelio ſervandam eſſe, & azymum panem neceſſariò conſecrandum, in quorum deteſtationem Orthodoxa Eccleſia ubique gentium fermentatum adhibuit; illa autem hæreſi extinctâ Orientales fermentatum retinuerunt; Occidentales ad priſtinum morem azymorum reverſi ſunt. Sed huic hiſtoriæ nullam fidem adhibendam eſſe ego in Liturgicis oſtendi. Armenios azymum recepiſſe cùm receſſerunt à Græcis, quo etiam tempore vinum aquâ miſcendum non eſſe decreverunt, ibidem narravi: idemque conſtanter illarum gentium hiſtorici affirmant, & hanc eſſe veterem illius Eccleſiæ traditionem aliquot Armenii Epiſcopi, & Sacerdotes à me interrogati, & aliqui etiam ex noſtris rituum, & linguæ eorum periti confirmarunt. Ideo inter errores, quos abjurabant Armenii, cum redibant ad Fidem Orthodoxam, hic legitur in veteri formula, quam D. Cotelerius edidit in Notis eruditiſſimis ad librum quintum Conſtitut: Apoſtolicarum pag. 237. Si quis in panem oblationis non immittit fermentum, & ſal, nec aquam cum vino in ſanctum Calicem, anathema ſit. *Maronitas credibile eſt uſum azymorum recepiſſe, cùm abjurata hæreſi ad Fidem Catholicam converſi ſunt, quod Gulielmus Tyri Archiepiſcopus, ſuo tempore, & ſe præſente contigiſſe ſcribit lib. 22. ſuæ hiſtoriæ cap. 8. Ipſi tamen hoc negant, & ſcriptores proferunt antiquiſſimos, aſſerentes gentem illam ſemper Romanæ Eccleſiæ adhæſiſſe. Vidi nuper librum de expoſitione Liturgiæ è Syro ſermone in Latinum tranſlatum à D. Fauſto è Monte-Libano Abrahami Ecchellenſis nepote, & S. Maronio adſcriptum, quem vixiſſe ajunt ſæculo quinto, vel ſexto, in cujus capite 16. hæc leguntur.* Ad illud quòd petiſtis, an conveniens ſit offerre de pane azymo, vel fermentato, reſpondemus quod de hoc non habemus præceptum Dominicum vel Apoſtolicum, quod hoc jubeat, & illud vetet. Quapropter hi in hoc, & illi in illo conficiunt juxta morem detentum. Nam qui in fermen-

men-

Digitized by Google

mentato offerunt, arguunt nos ſimul cum Occidentalibus atque Armeniis, dicentes quòd azymus non eſt panis. *Tum ex Scriptura probat verè azymum eſſe panem, & quòd Chriſtus in azymo confecit. Verùm hic liber poſt exortum Græcorum ſchiſma, & poſt excitatas azymorum turbas ſcriptus videtur, quod eruditioni tuæ examinandum relinquo.*

Num. 73. aliud argumentum ſolvis, notatos ſcilicet Ebionæos, quòd pane azymo præter morem aliorum uterentur, & auctoritatem Epiphanii adfers ad probandum uſum azymorum tempore Ebionæorum, ac ſi illi ad imitationem Eccleſiæ in azymis ſacrificium offerrent. Sed ego ſub tua & aliorum Eruditorum cenſura, verba Epiphanii aliter intellexi, & ni fallor, ipſemet Epiphanius ſeipſum explicat hær. 46. dicens, Tatianum myſteria quædam inſtituiſſe ad Eccleſiæ ſanctæ imitationem, ſed ad ea nihil præter aquam adhibuiſſe. Ubi vides Eccleſiæ imitationem non rem oblatam reſpicere, ſed ipſam oblationem.

Num. 74. ex ſilentio Photii nihil certi concludi oſtendis, quod & ipſe agnoſco, tum propter rationes, & conjecturas à te allatas, tum propter ea, quæ Leo Allatius notavit initio Exercit. 28. adversùs Creygtonum pro Concilio Florentino. Scire tamen optarem, qua de cauſa poſt duo fere ſæcula à morte Photii, acerrima de azymis controverſia orta ſit. Vellem quoque ut ea dilueres quæ pro uſu fermentati à me allata ſunt ex decretis Melchiadis, Siricii, & Innocentii Romanorum Pontificum. Nihil enim gratius contingere mihi poteſt, quàm ab amicis corrigi & emendari.

Ne quid autem prætermittam quod ad præſentem cauſam facere poſſit, moneo extare Mediolani Chronicon MS. & ineditum, S. Datio Mediolanenſi Epiſcopo adſcriptum, in quo leguntur hæc verba. Sanctus Ambroſius Græcorum Eccleſiam in plurimis officiis venerabiliter imitatus eſt, qui & ſacrificium eorum, ſcilicet fermentatum, cum noſtro azymo in celeberrimis feſtivitatibus, maxime in Reſurrectione Domini benedicebat. *At Chronicon illud ſuppoſititium eſſe, & recentioris ævi, jam multi notarunt. Nullius quoque momenti eſt Symeonis Theſſalonicenſis teſtimonium, utpote recentioris, & ſchiſmatici, qui libro de Templo & Miſſa apud Goar in Euchol. pag. 214. ait:* S. Gregorius auctor ille Dialogorum cum fermentato pane ſacrificium offerri teſtatur. *Similiter Feblavius ſcriptor heterodoxus pag. 366. Comment. ad librum Chriſtophori Angeli de Statu Eccleſiæ Græcæ, aſſerit Apollinarem primum azymorum inventorem fuiſſe. Sed hæc Græcorum ſchiſmaticorum adverſùs Latinos ſcribentium fabula eſt, quemdam ſcilicet diſcipulum Apollinaris nomine Leucium, ſive Felicem, Romam migraſſe, & ſimulata vitæ ſanctimonia ad ſummum Pontificatum evectum, azymum apud Latinos introduxiſſe. Scriptor etiam Anonymus, quem vidi in Bibliotheca Barberina inter codices Græcos MSS. num. 75., ait Carolum Magnum, cum Romam profectus eſt tempore Leonis tertii, viæ comites habuiſſe aliquos Monachos Arii & Apollinaris erroribus infectos, qui Urbem ingreſſi perverterunt populum, docentes Spiritum Sanctum non à ſolo Patre; ſed etiam à Filio procedere, & oportere in azymis ſacrificare, ita ut azyma è Francia prodierint. Hæc ille, cui conſonant alia apud Leonem Allatium libro citato pag. 571. & ſequentibus, ubi etiam prædictam Felicis fabellam ex quodam Symeone Hieroſolymitano recenſet. Omitto alia Græcorum recentiorum figmenta, ne tempus in nugis inutiliter prodigam.*

Hæc autem ſcripſi, ut ſtudium tuum & diligentiam excitarem, ſicut ſcriptum eſt: Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. *Ceterum Deum oro, ut incerta & occulta ſapientiæ ſuæ manifeſtet nobis, detque idipſum ſapere in alterutrum ſecundùm Jeſum Chriſtum, ut, ſicut hortatur Apoſtolus, expurgato veteri fermento epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis. Romæ die 14. Martii 1673.*

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO
DE
PANE EUCHARISTICO,
AZYMO, AC FERMENTATO.

DISSERTATIONIS OCCASIO ET ARGUMENTUM.

CUM edendo Acta Sanctorum noſtrorum incidiſſem in quædam loca pro Azymorum uſu in Eccleſia Latina; ea more meo quibuſdam obſervationibus illuſtrare viſum eſt, & coniectis iis quæ mihi pænè obvia fuere argumentis oſtendere, uſum hunc eſſe antiquiorem, quàm Jacobus Sirmondus, vir eximiæ eruditionis, exiſtimaverat. Nota eſt Studioſis omnibus viri clariſſimi ſententia in ſingulari Diſquiſitione de Azymo, nimirum panem Fermentatum in Eccleſia Latina multis ſæculis adhibitum in Miſſa fuiſſe; & Azyma Photiani ſchiſmatis tempore nondum recepta: ſed tantùm medio illo intervallo, quod inter ſchiſma Photii Pſeudopatriarchæ Conſtantinopolitani, Pontificatu Nicolai Papæ primi; & alterum ſchiſma Michaëlis Cerularii itidem Patriarchæ, ſedente Leone Papa nono effluxit: id eſt medio illo tempore, quod ab anno æræ Chriſtianæ DCCC. LXVII. ad M.LIV. interceſſit. Mihi verò cùm multis, tum præcipue HRabani auctoritate perſuaſum erat, Azyma in rebus ſacris obtinuiſſe ante illud ſchiſma Photianum: nec momenta Sirmondi adeò efficacia viſa ſunt, ut Fermenti uſum aliquando apud Latinos viguiſſe fateri nos cogerent.

Quapropter quod Sirmondus optaverat, ut qui ſententiæ ſuæ de Azymorum recentiori uſu non conſentirent, eos ſaltem ad præclaram ejus rei inveſtigationem excitaret; ad hoc ipſum me contuli, quantum & tenuitatis meæ facultas, & brevitas obſervationum, & rei difficultas obſcuritaſque permiſere. Nam etſi hominem tantillum contra Sirmondum niti temerarium videbatur; mihi occurrebat illud quod Sirmondus ipſe in ſui excuſationem attulit in Diſquiſitionis cap. 5. ubi de Fermento Melchiadis ac Siricii aliter atque Baronius ſententiam dicturus, veritus non eſt, ne contra Baronii mentem votumque feciſſe videretur: propterea quòd Baronius omnes ad hoc ipſum ut ſua liberè promerent, invitaſſet: nec ſe ab ejus ſententia diſcedere indignaturum quemquam putavit qui meminiſſet, illum pro ſingulari ſua modeſtia ſolitum aliena haud gravatè audire; & ſi meliora ſuis cognoſceret, libenter amplecti. Et hæc quidem mea de Sirmondi mente, modeſtia, ac ſinceri ſtudio perſuaſio erat; eademque facti mei excuſatio.

Ubi primùm obſervationes meas prælo committere parabam, ſimul certior factus ſum, Eminentiſſimum Cardinalem Bona, cujus virtus, doctrina & eruditio omnibus perſpecta ſunt, idem argumentum pertractare in Opere ſuo de Rebus Liturgicis, & ab Sirmondi propoſito tantillum recedere. Ut opus illud eximium pervenit in manus meas, illud legi magna cum volupta-

te,

te, tum maximè locum de Azymis, in quo tota res non minus ſincerè; quàm eruditè explicatur. Ejus loci ſumma eſt, jam inde ab Apoſtolorum temporibus ad ſchiſma Photianum, in Eccleſia Latina promiſcuum fuiſſe uſum Fermentati & Azymi panis, nec ante ſæculi decimi initium Azymum lege communi ac generali ubivis receptum apud Latinos. Qua in re Sirmondi ſententiam temperavit Illuſtriſſimus Scriptor, quòd Sirmondus non videatur admiſiſſe Azymi uſum ante Photii diſcidium, ſed ſolùm Fermentatum: at verò Eminentiſſimus Cardinalis utrumque promiſcuè uſurpatum pro tempore & locorum opportunitate fateatur.

Commovit hæc ſententia quorumdam in Urbe animos, rei novitate (ut ſibi videbatur) ne dicam indignitate attonitos: quaſi nefas eſſet tantiſper recedere à communi Recentiorum opinione, qui Azymorum in Latina Eccleſia perpetuum uſum, non ſecus ac dogma Catholicum, defendunt. Gliſcenti querelarum rumori frenum imponere curavit modeſtiſſimus Cardinalis, edita hanc in rem admonitione, qua rationem aſſertionis ſuæ contrà ſentientibus approbare tentavit. Quod ubi plenè ad votum non ſuccederet, idem argumentum retractare, & clariùs ſententiam ſuam explicare animo deſtinavit: idque brevi perfeciſſet, niſi hoc agitantem negotiorum turba diſtraxiſſet. At cùm intellexiſſet me idem conſilium meditari; ſubmiſſis quas ad hoc habebat litteratoriis copiis, impulit me ad id audendum, id eſt ad explicandum id, quod è rei veritate eſſe crederem, quod unum ſemper optavit. Non licuit operam meam negare tantæ dignitatis hortatori: maximè cùm neceſſarium mihi eſſet exponere ea, quæ vel obſcuriùs, vel breviùs in Obſervationibus meis dicta, aliter quàm par erat, nonnulli interpretabantur.

Duo ſunt quæ in Obſervationibus meis intendebam. Unum, Azymorum uſum apud Latinos in re ſacra viguiſſe ante ſchiſma Photianum, quod disertè probandum ſuſcepi adversùs Sirmondum. Alterum, argumenta à Sirmondo propoſita non penitus evincere, Fermentum à Latinis aliquando adhibitum fuiſſe. Neque tamen hanc poſteriorem partem ita demonſtrandam ſuſcepi, quaſi certum ac manifeſtum eſſe putarem, Fermentum à Latinorum ſacris ſemper abfuiſſe: ſed tantùm eò tendebat omnis oratio mea, ut probarem id non certum eſſe, quod Sirmondus pro certo proponebat. Uno verbo, alteram hanc partem non tam affirmando, quàm negando, & partis adverſæ fundamenta evertendo, tueri mihi viſum eſt.

De media Illuſtriſſimi Cardinalis ſententia, deque novis argumentis ab eo pro Sirmondi opinione adductis nihil dixi: tum quia Obſervationes meæ jam typis ſubjiciendæ erant, cùm ejus Opus de Rebus Liturgicis in hanc urbem advectum eſt: tum quia ſententia mea magìs accedebat ad mentem Eminentiſſimi Cardinalis. Is enim non negat Azymos panes aliquando adhibitos ante Photii tempus, immo ab ipſa ætate Apoſtolorum: ſed tamen id factum ait citra delectum; non communi lege, ſed pro locorum ac temporum ratione.

Verùm quia totum hoc argumentum pro modulo meo denuo tractare mihi jam incumbit, dabo operam, ut id hiſtorico potiùs modo, quàm contentioſo à me fiat: non quò difficilem controverſiam ſecundùm tantos viros à me dirimi ac finiri poſſe putem: ſed ut in commune conferam id quantulumcumque, quod ad eam illuſtrandam apud antiquos obſervare mihi licuit. Atque ut tota res magìs dilucidè & accuratè pertractetur, ſequentibus capitulis eam explanare conabor.

IN-

INDEX CAPITUM.

I. *Eucharistiam in Azymis à Christo Domino institutam fuisſe.*
II. *Exemplo Christi non imponi neceſſitatem conſecrandi in Azymis.*
III. *An Græci initio Eccleſiæ Fermento uſi ſint.*
IV. *Quali pane utantur aliæ Societates Christianæ.*
V. *Variæ ſententiæ de Azymo Latinorum.*
VI. *Quædam teſtimonia dubiæ fidei pro Azymo Latinorum expenduntur.*
VII. *Proponuntur conjecturæ & argumenta quædam pro antiquo uſu Azymorum apud Latinos.*
VIII. *Aliæ probationes ex forma & conditionibus Hoſtiarum. Ubi explicantur Canones duo, unus Concilii Turonenſis ſecundi, alter Toletani* XVI.
IX. *Morem hunc generali uſu apud Latinos viguiſſe ante Photii diſcidium.*
X. *Expenduntur argumenta pro uſu Fermenti apud Latinos.*
XI. *Epilogus & concluſio præmiſſorum.*
Subjungitur Præmonitus ad Opuſculum Eldefonſi Hiſpanienſis Epiſcopi, editum ad calcem hujus Diſſertationis.

CAPUT PRIMUM.

Euchariſtiam in Azymis à Chriſto Domino inſtitutam fuiſſe.

SErvatorem noſtrum in extremo Paſchate, quod morte inſtante celebravit, venerabile Corporis & Sanguinis ſui Sacramentum ſub veſperam Feriæ quintæ inſtituiſſe conſtat. Utrum Azymum panem huc adhibuerit, diſputant Latini & Græci recentiores, Latinis azymum, Græcis fermentatum præferentibus. Hujus controverſiæ ſolutio ex alia pendet, videlicet an Chriſtus eo anno celebraverit Paſcha legale, id eſt an Agnum cum azymis aliiſque Paſchalibus cibis comederit, tempore & loco lege præſcriptis.

De loco nulla eſt dubitatio, Chriſtum Hieroſolymis, uti lege cautum erat, ultimum Paſcha peregiſſe: de tempore, deque eſu Agni gravis eſt controverſia, non ſolùm inter Græcos & Latinos, ſed etiam inter homines ejuſdem ſocietatis, inter antiquos ac recentiores. De utriſque agendum ſingillatim, ac primùm adverſarum partium fundamenta præmittenda.

Qui Paſcha legali more à Chriſto celebratum contendunt, auctoritatem ſumunt ex Evangeliis Matthæi, Marci, & Lucæ. Matthæus quippe *prima die azymorum;* Marcus *primo die azymorum, quando immolabant Paſcha*; Lucas *adventante die azymorum, in qua neceſſe erat occidi Paſcha,* paratum à Diſcipulis Paſchalis feſti epulum teſtantur.

Alii verò, ſive qui Paſcha legale à Chriſto anticipatum volunt; ſive qui agnum ab ipſo comeſum negant; ſive qui & agnum & azyma, ceteraque id genus Paſchalis feſti edulia removent ab ultima Chriſti cœna; nituntur quam maximè Johannis Evangeliſtæ duplici teſtimonio. Unum eſt in cap. 13. verſu 1., ubi cœnam *ante diem feſtum Paſchæ* peractam ſcribit, immo, ut in verſione Perſica legitur, *ante duos dies Paſchæ*. Alterum teſtimonium eſt in cap. 18. verſu 28., ubi ait Judæos Chriſto capto & adducto ad Caïapham, non introiſſe in prætorium, *ut non contaminarentur, ſed ut manducarent Paſcha*. Quod argumento eſt, eos veſpera ſubſequente Agnum comediſſe: nam agni immolatio atque comeſtio propriè Paſcha dicebatur. Accedit locus ex ejuſdem Evangelii cap. 19. verſu 14., quo in loco Chriſtus cruci adfixus dicitur ea die, quæ *erat Paraſceve Paſchæ*, in qua nimirum Judæi neceſſaria præparabant ad comedendum agnum ſub veſperam ſubſequentem. Hæc fere argumenta ſunt, quibus adducti cùm Latini, tum Græci, tam veteres quàm recen-

recen-

Digitized by Google

recentiores, in diverſas abeunt ſententias. Jam Græcorum antiquiorum traditionem conſulamus, poſtea Latinorum. CAP. I.

In primis conſideratione digna eſt epiſtola Polycratis Metropolitæ Eccleſiarum Aſiæ, qui ſub finem ſæculi ſecundi exorto diſcidio inter Aſiaticos & alias totius orbis Eccleſias de die celebrandi Paſchatis, ſuo & aliorum Aſiæ Epiſcoporum nomine ad Victorem Papam primum epiſtolam ſcripſit, cujus fragmentum refert Euſebius Pamphili in Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 5. cap. 24. Cùm enim omnes per Aſiam Eccleſiæ quarta-decima Luna, quocumque hebdomadæ die accidiſſet, Paſchæ feſtum celebrandum eſſe cenſerent, quo die præſcriptum erat Judæis, ut agnum immolarent; aliæ verò totius orbis Eccleſiæ non alio quàm Dominicæ Reſurrectionis die: Polycrates morem ſuum, tamquam à Majoribus ſibi traditum defendit, auctores adducens Philippum Apoſtolum, Johannem Evangeliſtam, Polycarpum & cognatos ſibi Epiſcopos ſeptem: quos omnes ait Paſcha celebraſſe, *ὅταν ὁ λαὸς ἤρνυε τὴν ζύμην*, id eſt, *cum Judæorum populus fermentum abjiceret*, ſignificans morem continuo fluxu à Chriſti exemplo deſcendiſſe. Hunc locum ita reſtituit vir eximiæ eruditionis Henricus Valeſius, cùm aliàs in textu Græco legeretur *ἤρτυε*, *pararet*, omnino contra Polycratis mentem atque Rufini interpretationem, qui vocem Græcam *auferendi* verbo reddidit. Hoc unum teſtimonium ſufficere poſſet ad probandum, Chriſtum primo die azymorum ad veſperam Paſcha legale explevisse; & ad explicandam mentem Johannis Evangeliſtæ, cujus auctoritate Aſiaticorum traditio, ab ipſo fonte accepta, potiſſimùm fulciebatur.

Aſiaticorum morem eadem ratione probat Anatolius Alexandrinus, Laodicenſis Epiſcopus, in Canone Paſchali, oſtendens eos rectè Johannis exemplo Paſcha celebrare quotannis, *quando quarta-decima lunatio adfuiſſet, & agnus apud Judæos immolaretur: non acquieſcentes auctoritati quorumdam, id eſt Petri & Pauli Succeſſorum, id eſt Pontificum Romanorum, qui omnes Eccleſias in quibus ſpiritualia Evangelii ſemina ſeverunt, ſollemnitatem Reſurrectionis Domini in die tantùm Dominica celebrari docuerunt*. Nulla verò cauſa videtur, cur Aſiatici tantopere morem ſuum retinere ſtuduerint, niſi quòd Chriſtum ipſa die Lunæ quarta-decima ad legis præſcriptum Paſcha peregiſſe ex majoribus accepiſſent.

In eadem verſatur ſententia Origenes tractatu 35. in Matthæum, ubi Chriſtum Luna quarta-decima comprehenſum à Judæis fuiſſe tradit initio tractatus, ac proinde ratum habuit, eadem Luna celebratum ab ipſo Paſcha: cùm cœnam Paſchalem Chriſti comprehenſio proximè ſit ſecuta. Hinc in progreſſu tractatus ait, Chriſtum Judaico more Paſcha ultimum peregiſſe. Et in Commentariis ſuper Johannis Evangelium, Judæos in ipſo Paſchate opus ſceleſtum feciſſe interfecto Jeſu.

His accedit Theophilus Alexandrinus Epiſcopus in epiſtola ad Theodoſium Imperatorem de ſancto Paſcha his verbis: *Aliter autem quòd & Salvator noſter decima quarta quidem eſt traditus Luna, hoc eſt quinta poſt Sabbatum; decima-quinta autem crucifixus, die tertio reſurrexit, hoc eſt decima ſeptima Luna, quæ tunc in Dominica die inventa eſt, ſicut & ex Evangeliorum notatione comperimus*. Idem docet Theodoritus quæſtione 24. in Exodum, aſſerens Chriſtum ſub finem Lunæ quartæ-decimæ, quando immolabatur Paſcha, traditum fuiſſe.

Johannes Chryſoſtomus pluribus in locis, maximè in homiliis 81., 82. & 83. in Matthæum, probat Chriſtum legali ritu Paſcha perfeciſſe: Judæos

CAP. I. verò, aut ſaltem Principes Judæorum, contra legis præſcriptum, ut ſcilicet animo ſuo Chriſtum occidendi obtemperarent, diſtuliſſe. Ejus rei argumenta ex Chryſoſtomo collegit Gregorius Protoſyncellus in Apologia adversùs Marci Epheſini epiſtolam, item Arcudius in lib. 3. de Euchariſtia cap. 4. qui in capite ſequenti dubia ex eodem Chryſoſtomo ſumta diſſolvit. Certè Photius in Bibliothecæ cap. 116. confitetur, Chryſoſtomum in ea fuiſſe ſententia, Chriſtum in poſtrema cœna Paſcha legale ſervaſſe.

His omnibus adjungendi ſunt duo Patriarchæ Alexandrini, quorum primus eſt Cyrillus. Is enim Euchariſtiam à Chriſto inſtitutam poſt eſum agni probat his verbis: *Dominus autem noſter Jeſus Chriſtus conjunxit in una die agnum Judæorum & verum manna, quando benedixit panem & vinum dicens: Hoc eſt Corpus meum & Sanguis meus.*

Alter eſt Proterius Cyrilli ſucceſſor, qui à Marciano Auguſto interrogatus de ratione celebrandi Paſchatis, reſpondit Chriſtum Dominum, *quinta feria, decima quarta Luna menſis primi* in cœnaculo cum diſcipulis Paſcha typicum manducaſſe, paullò pòſt à Juda proditore traditum. Hæc ſententia Theophili, Cyrilli, & Proterii Alexandrinorum Patriarcharum hac in re eo majoris eſt ponderis, quòd antiqui Patres ſtatuendi quotannis Paſchalis feſti *omnem curam Alexandrino Epiſcopo delegarunt*, referente Leonis Papæ primi epiſtola ad Marcianum: *Quoniam apud Ægyptios hujus ſupputationis antiquitus tradita videbatur eſſe peritia, per quam qui annis ſingulis dies prædictæ ſollemnitatis eveniret, Sedi Apoſtolicæ indicaretur, ut hujus ſcripti ad longinquiores Eccleſias judicium generaliter percurreret.* Hac enim peritia facilè edocti erant, quo die incidiſſet Paſchale feſtum eo anno, quo Chriſtus extremum Paſcha celebravit.

Ex his non immeritò colligimus cum Photio in Bibliothecæ cap. 116. ſententiam eſſe non ſolùm Johannis Chryſoſtomi, ſed etiam Eccleſiæ, ſaltem Græcanicæ, Chriſtum antè perfeciſſe νόμικον ſeu legitimum Paſcha, quam myſticam inſtitueret Euchariſtiæ cœnam, quod etiam tradit Victor Antiochenus in Marci caput 14.

Ab hac priſcorum Græcorum traditione tres aut quatuor invenio Veteres qui diſſentiant, Epiphanium ſcilicet, Johannem Philoponum, & Anonymos duos: ex quibus Epiphanius cenſet, Chriſtum quidem in ultima cœna legales cibos adhibuiſſe: at prævertiſſe tempus lege conſtitutum. Philoponus verò & uterque Anonymus Paſcha legale à Chriſto perfectum negant.

Epiphanius quippe in Hæreſi XXX. num. 22. contra Ebionæos agens, qui ab eſu carnium abſtinendum eſſe ducebant, eos hac ratione revincit, quòd Dominus Judæorum Paſcha comederit in ultima cœna, id eſt agnum & panes infermentatos. At verò in Hæreſi LI. Alogos arguens ait num. 26., Chriſtum paſſum eſſe XIII. Kal. Aprilis, cùm illi veſperam unam antevertiſſent, hoc eſt Luna XIV. nocturna media. Siquidem illi ante tempus Paſcha comederunt, ut Evangelium teſtatur. Tum ſubdit: ἔφαγον οὖν τὸ πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ φάγειν, τουτέστι τῇ τρίτῃ ἑσπέρας, ὅπερ ἔδει τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας. *Quare biduo ante legitimum diem epulum Paſchale celebrarunt, hoc eſt feria tertia ad veſperam, quod quintâ fieri oportuit.* Nempe quòd quinta dies incidebat in Lunam XIV. Neque putes Epiphanii mentem eſſe, quòd Judæi biduo Paſcha legale anteverterint. Id enim de Chriſto ejuſque diſcipulis dictum conſtat ex ſequentibus ejus verbis, ubi Chriſtum eadem illa feria tertia ſub veſperam Luna XI. nocturna, XVI. Kal. Aprilis comprehenſum fuiſſe affirmat. Epiphanii ſententia hæc niti videtur Johannis Evangeliſtæ auctoritate, dicentis

Chri-

Chriſtum inſtituiſſe cœnam *ante diem feſtum Paſchæ*. Quibus verbis intellexiſſe CAP. I. videtur ante duos Paſchæ dies, quemadmodum verſio Perſica reddit.

Aliam iniit ſententiam Johannes Philoponus homo ſæculi ſexti, in Diſputatione de Paſchate, quam Balthaſar Corderius unà cum ejuſdem ſeptem libris in Hexaëmeron Viennæ Auſtriæ primus in lucem emiſit. Nam Auctor iſte Græcus, ſectæ Eutychianæ, cetera vir doctus, contendit, tertia-decima Luna, pridie legalis Paſchæ, myſticam Domini cœnam contigiſſe; neque Chriſtum tunc cum Diſcipulis Agnum aut azyma comediſſe, idque multis argumentis probare conatur.

In eamdem ſententiam conveniunt Anonymi duo, de quibus agit Photius in Bibliothecæ cap. 115. & ſequenti. Primus enim diſputans adversùs Quarta-decimanos, aſſerit Chriſtum quinta die non ediſſe Paſcha legale (neque enim illum ejus edendi ſtatutum fuiſſe diem, ſed ſequentem) neque agnum, neque azyma, neque aliud quidpiam eorum feciſſe, quæ legale ſervantes Paſcha, more rituque majorum obſervant: Itaque privatam tantùm, myſticam illam tamen, vult cœnam ediſſe, atque ex ea Diſcipulis panem & Calicem porrexiſſe.

Eódem tendit Auctor incertus in cap. 116. à Photio laudatus, ſcribens Chriſtum aliis adventus ſui annis legale Paſcha celebraſſe, non item eo quo proditus eſt. Tum ſubdit Photius, id conſideratione dignum eſſe, propterea quòd Chryſoſtomus immo & Eccleſia docerent, Servatorem noſtrum Paſcha lege præſcriptum expleviſſe, antequam Euchariſtiam inſtitueret. Hinc dubitatio mihi ſuborta eſt, utrùm Anonymus iſte alius ſit ab Auctore diſputationis de Paſchate, quæ Johannis Philoponi nomine Græcè & Latinè à Corderio vulgata eſt, in qua eadem omnino ſententia deprehenditur. Tum an Philoponus verè iſtius diſputationis conditor cenſendus ſit: quoniam Photius qui in Bibliothecæ ſuæ capitibus 21., 43., 55., 75., 215., & 240. eum laudat ejuſque lucubrationem in Hexaëmeron aliaſque, prædictæ diſputationis nuſquam meminit. Mirum porrò eſt, Corderium qui hæc legit animadvertitque, nullam attuliſſe rationem, cur iſtam diſputationem Philopono adſcriberet. Verùm poſteà deprehendi, hanc diſputationem re vera eſſe Philoponi, qui ſub ejus finem meminit lucubrationis ſuæ in Hexaëmeron, quem genuinum ipſius fetum eſſe ex Photio conſtat. At verò mihi per quàm veriſimile relinquitur, Anonymi poſterioris librum de Paſchate à Photio laudatum eſſe ipſammet Philoponi diſputationem, cujus Auctorem Photius ignorabat.

Quidquid, id eſt, neque Epiphanii, neque Johannis Philoponi amborumque Anonymorum auctoritas præjudicare debet communi traditioni antiquiorum Græcorum, quorum teſtimonia ſuperiùs adduxi. Neque Epiphanius negat, immo diſertè affirmat, Chriſtum in ultima Cœna legalibus cibis uſum fuiſſe, Agni ſcilicet carne & azymis, tametſi eum Paſcha biduo prævertiſſe opinatus eſt.

Multo minus admittenda eſt ſententia recentiorum Græcorum, qui à tempore conflati ſchiſmatis per Michaëlem Cerularium in Latinos infenſiſſimi, per fas nefaſque azymi panis uſum criminantur, alii aliis modis. Nonnulli enim, quorum dux Nicetas Pectoratus, Chriſtum non quarta-decima Luna, quâ fermentum abjici oportebat, ſed tertia-decima Cœnam in fermentato pane celebraſſe contendunt: alii verò, teſtante Humberto in reſponſione ad epiſtolam Michaëlis Cerularii, *ſciſcitantibus nobis, unde Dominus Jeſus fermentatum in Cœna habuerit, cùm in omnibus finibus Iſraël non inveniretur, reſ-*

pon-

Digitized by Google

CAP. I. *pondent : Si creditur omnipotens, potuit ſubitò undecumque fermentatum exhibere, aut certè ipſum azymum benedicendo fermentare.* Aſt hoc miſerabile effugium eſt delirantium ſchiſmaticorum, qui cùm rationem conviciorum ſuorum reddere non poſſint, tamquam ad aram confugiunt ad Deum, uti Cotta loquitur apud Ciceronem. Hæc de Græcis.

Ad Latinos quod attinet, uno fere ore omnes, ſcilicet veteres illi, conſentiunt Chriſtum Luna quarta-decima in azymis Euchariſtiam inſtituiſſe. In primis occurrit Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus, qui in Epiſtola de feſto Paſchali ad Epiſcopos in Æmilia conſtitutos ita ſcribit. *Ipſe ergo qui legem locutus eſt, poſtea veniens per Virginem noviſſimis temporibus plenitudinem legis conſummavit, quia venit non legem ſolvere, ſed implere : & celebravit Paſcha, Hebdomada in qua fuit quarta decima Luna, quintâ feriâ. Denique ipſo die, ſicut ſuperiora docent, Paſcha cum diſcipulis manducavit : ſequenti autem die, hoc eſt ſextâ feriâ, crucifixus eſt, hoc eſt Luna quinta-decima.*

Ambroſio adhæret Auguſtinus in epiſtola 86. ad Caſulanum ubi rationem reddens Jejunii feriæ quartæ & ſextæ; diſertè probat Judæos de comprehendendo Chriſto conſilium iniiſſe feria quarta. Deinde intermiſſo uno die, *cujus veſperâ Dominus Paſcha cum diſcipulis manducavit, qui fuit finis ejus diei, quem vocamus quintam Sabbati*, traditum fuiſſe Chriſtum ea nocte, *quæ jam ad ſextam Sabbati pertinebat*, tum ſubdit : *Hic dies*, nempe ſexta Sabbati *primus azymorum fuit, à veſpera incipiens. Sed Matthæus Evangeliſta quintam Sabbati dicit fuiſſe primam diem azymorum, quia ejus veſpera ſequente futura erat Cœna Paſchalis, qua cœna incipiebat azymum & ovis immolatio manducari. Ex quo colligitur*, inquit, *quartam Sabbati fuiſſe; quando ait Dominus: ſcitis quia poſt biduum Paſcha fiet.* Ex his manifeſtum eſt Auguſtinum in ea ſententia fuiſſe Chriſtum Paſcha celebraſſe ea veſpera, qua *incipiebat azymum* & ovis immolatio manducari; ipſumque cum diſcipulis legali more Paſcha manducaſſe ante Euchariſtiæ inſtitutionem.

Æque perſpicua eſt auctoritas Hieronymi in lib. 4. commentarii in Matthæum ad capitis 26. verſum 17. *Prima azymorum*, inquit, *quarta-decima dies menſis primi eſt, quando agnus immolatur, & Luna pleniſſima eſt, & fermentum abjicitur.* Et in verſum 26. *Poſtquam typicum Paſcha fuerat impletum, & agni carnes cum Apoſtolis comederat, aſſumit panem qui confortat cor hominis, & ad verum Paſcha tranſgreditur Sacramentum : ut quo modo in præfiguratione ejus Melchiſedech ſummi Dei Sacerdos panem & vinum offerens fecerat, ipſe quoque veritatem ſui Corporis & Sanguinis repræſentaret.*

His unum addo Junilium Africanum Epiſcopum ſæculo ſexto, qui commentario in Geneſim conteſtatur, Chriſtum Dominum, *poſt eſum agni typici myſteria nobis ſui Corporis & Sanguinis celebranda denuntiaſſe*. Prætereo HRhabani & aliorum mediæ ætatis Auctorum teſtimonia idem ſentientium.

Hæc tametſi conſtant apud antiquiores Patres, non tamen inſuper habendi ſunt Latini recentiores, qui in hac quæſtione explicanda magnam diligentiam impenderunt, in varias opiniones diſtracti. Alii enim, quos inter Paulus Brugenſis, Janſenius Gandavenſis Epiſcopus, Maldonatus, Zegerus, & aliqui nonnulli, Chriſtum alio die, alio die Judæos Paſcha celebraſſe, utroſque tamen cum legalibus cibis, contendunt. Et hi quidem etiam in duas partes dividuntur, quibuſdam aſſerentibus Chriſtum anticipaſſe legitimum tempus, aliis dicentibus ipſum ſtatuto die Paſcha peregiſſe : at Judæos in ſequentem diem tranſtuliſſe. Hanc verò iſtius tranſlationis afferunt cauſam:

Digitized by Google

ſam: quoniam apud Judæos conſtitutum vigebat, ut ob incommoda quædam ſuccedentium ſollemnitatum vitanda, ne umquam Paſcha ſecundo, quarto, aut ſexto hebdomadæ die celebrarent. Eo verò anno quo paſſus eſt Chriſtus, legitimum Paſcha incidiſſe in feriam ſextam; ac proinde translatum à Judæis, propter concurrentem Sabbati diem ſequentem. CAP. I.

Alii negant Chriſtum ultimum Paſcha legali more peregiſſe, nec azyma, nec alia id genus Paſchalis feſti edulia percepiſſe, quam ſententiam tuetur Marcus Antonius de Dominis in lib. 5. de Republica Chriſtiana cap. 6. à num. 258. ubi ait Chriſtum pridie vigiliæ Paſchalis, id eſt Luna XIII., communem Cœnam cum Diſcipulis percepiſſe, & ex communi ſeu fermentato pane Euchariſtiam ab ipſo inſtitutam.

Inter hos mediam invenit viam Hugo Grotius in Matthæi caput 26. qui etiamſi prædictam Judæorum conſuetudinem de transferendo Paſchate probat, negat tamen ullo certo conſtare argumento, diem feſtum azymorum ſeu Paſcha in feriam ſextam incidiſſe eo anno, quo Chriſtus mortuus eſt. Immo etiam ſi id contigiſſet, eam legem tam juſtam eſſe, ut neque Chriſtus ab ea receſſurus fuiſſet, neque diſcipuli ipſum de parando Paſchate ante diem hac conſtitutione præfixum interrogaſſent. Quapropter Grotius ipſe cenſet, anticipatum à Chriſto Paſcha, non quidem θύσιμον plenum & ſolemne, quod mactatione agni & aliis ritibus lege præſcriptis peragebatur, id quod nefas erat extra locum ac tempus conſtitutum: ſed μνημονευτικὸν ſeu commemoratorium, quod ſolo eſu panum azymorum, & lactucarum agreſtium conſtabat, quale etiam nunc Judæi agunt.

De variis hiſce Latinorum recentiorum ſententiis judicium ferre non eſt hujus loci. Ut rem brevi expediam, duo mihi hæc in controverſia certa eſſe videntur. Unum, Chriſtum, non dimidiatum, ſed integrum ac ſollemne Paſcha expleviſſe, ſive illud anticipaverit, ſive tranſtulerint Judæi. Nam cùm Diſcipuli Dominum de parando Paſcha interrogaverunt, iſque eos miſit ad illud parandum; nihil eorum excepit, quæ lex præſcribebat. Deinde mittens eos ad hoſpitem, in cujus diverſorio Cœnam paraturi erant, eis ſuggerit hæc verba hoſpiti ex ſe dicenda: *Apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis*. Quod ſanè eo modo intellexit, quo vulgus & hoſpes ipſe intellecturus erat. Ad hæc, cùm ipſe in cœnaculum ſubiiſſet, omnibus de more paratis, dixit deſiderio deſideraſſe ſe *hoc Paſcha* manducare cum Diſcipulis ſuis antequàm mortem pateretur. *Hoc Paſcha*, inquit, quale ſcilicet à Diſcipulis paratum conſpiciebatur: non ut in eo ſiſteret, ſed ut umbræ ſubſtitueret veritatem. Id inquam, mihi certum & exploratum videtur, ſive Paſcha præverterit Chriſtus, ſive Judæi illud tranſtulerint. Nam Chriſtum eodem die quo Judæos omnes, illud celebraſſe, Johannis teſtimonio contrarium videtur.

Alterum eſt, ſive Chriſtus Paſcha legale ſervaverit, ſive illud prætermiſerit; ſive azymis in ultima cœna uſus ſit, ſive abſtinuerit; antiquos tamen, id eſt primos Eccleſiæ Patres, in ea fuiſſe perſuaſione, Chriſtum in azymis Paſcha illud celebraſſe, & Euchariſtiam poſt eſum Agni inſtituiſſe. Quæ perſuaſio id obtinere potuit à primis Eccleſiæ Rectoribus, ut conſtituendâ Eccleſiaſticæ diſciplinæ formâ morem induxerint Euchariſtiam conficiendi in pane fermenti experte, quod abfuiſſe à Dominica Cœna perſuaſum habebant.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

Exemplo Chriſti non imponi neceſſitatem conſecrandi in Azymis.

ETſi Chriſti Euchariſtiam inſtituentis cùm voluntas, tum exemplum pro lege ſint: nonnulla tamen hinc excipi neceſſe eſt, quæ vel pro temporis, vel pro perſonarum inter quas degebat reſpectu obſervavit. Quòd pane triticeo, quòd vino aquâ temperato, quòd certis verbis uſus eſt; ea prætermitti vetat religio, ipſiuſque Sacramenti natura; quòd ſemel, & quidem in Paſchate, quòd poſt legalem cœnam, quòd in azymo pane id fecerit; ea vel in medio relicta, vel nullo modo in exemplum trahenda eſſe voluit. Hinc eſt quòd citra Dominici exempli injuriam ſtatuit Eccleſia, idque *placuit Spiritui Sancto,* quemadmodum docet Auguſtinus in epiſtola 118. ad Januarium, *ut in honorem tanti myſterii in os Chriſtiani priùs Dominicum Corpus intraret, quàm cæteri cibi*. Etſi enim *Salvator*, ut idem ſanctus Doctor paullò pòſt ſubdit, *quò vehementiùs commendaret myſterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ diſcipulorum, à quibus ad paſſionem digreſſurus erat; non præcepit tamen quo deinceps ordine ſumeretur, ut Apoſtolis per quos Eccleſias diſpoſiturus erat, ſervaret hunc locum. Nam ſi hoc ille monuiſſet, ut poſt cibos alios ſemper ſumeretur; credo quòd eum morem nemo variaſſet*. Sed tamen, ut eodem loco monuit Auguſtinus, *probabilis quædam ratio delectavit, ut uno die certo per annum, quo ipſam Cœnam Dominus dedit, tamquam ad inſigniorem commemorationem, poſt cibos offerri & accipi liceat Corpus & Sanguis Domini*.

Idem fere de azymis contigit. Quia enim Chriſtus azymo pane in Euchariſtia inſtituenda uſus eſt; eum morem obſervavit Latina Eccleſia, non ob exempli neceſſitatem, ſed ad *inſigniorem* Dominici exempli *commemorationem*. At quia Chriſtus ex occaſione tantùm Paſchalis feſti azymum panem fermentato prætulerat; Græcis viſum eſt non teneri ſe hac in parte exemplo Chriſti, nec novæ legis libertatem Judaïco ritui ſubjiciendam. Utraque conſuetudo legitima, utraque probabili ratione fulta: tametſi prior tum ob exemplum Chriſti, tum ob myſterii convenientiam alterâ potior eſſe videtur.

Et verò utriuſque Eccleſiæ conſuetudo ab alterius ſocietatis hominibus prudentibus ſemper probata eſt, etiam poſt conflatum ſchiſma Michaëlis Cerularii, qui ea de re primus Latinos in cauſam traxit. Humbertus Cardinalis, etſi pro ingenii ſui fervore duriùs Græcis reſpondere ſolitus ſit, ſalvam tamen reverentiam Corporis Dominici *in fermentato & in azymo* fatetur in reſponſione ad Michaëlem Cerularium. Hinc Gregorius Papa VII. in lib. 8. epiſtola 1. *Nos verò*, inquit, *azymum noſtrum inexpugnabili ſecundùm Dominum ratione defendentes, ipſorum fermentatum nec reprobamus*. Anſelmus Cantuarienſis Epiſcopus à Waleramo Nuembergenſi Antiſtite interrogatus, quid de Græcorum fermento ſentiret, ita reſpondit: *De ſacrificio, in quo Græci nobiſcum non ſentiunt, multis Catholicis rationalibus videtur, quia quod agunt, non eſt contra Fidem Catholicam. Nam & azymum & fermentatum ſacrificans, panem ſacrificat - - - Non enim differunt azymus & fermentum ſubſtantialiter, ut quidam putant*. Et infrà. *Poſtquam de veteri figura ad novam veritatem venimus, & azy-*

& azymam Chriſti carnem comedimus; non eſt nobis neceſſaria illa vetus figura in CAP. II.
pane, de quo carnem ipſam conficimus. Apertiſſimum tamen eſt, quia meliùs ſacrificatur de azymo, quàm de fermentato: tum quia valdè aptiùs, & puriùs & diligentiùs fit: tum quia Dominus hoc fecit.

Non minùs ſincerè Guibertus Abbas de Novigento in lib. I. de Geſtis Francorum cap. 2. obliquè defendit Græcos, quòd ex panibus fermentatis Euchariſtiam conficiant: Nimirum *quòd veteribus caremoniis Dominus finem ponens, poſtquam cum azymis agnum comedit, de eodem pane, quia alius non aderat, nec ſecundùm legem quam implebat, induci tunc poterat, Corporis ſui Sacramenta contradidit; azymorum illatio quæ tunc adfuit neceſſitati, non eis videtur ad inſtitutionem pertinere myſterii. Sicut buccellæ intinctio, non Sacramenti peragendi, ſed Judæ proditionis fuit oſtenſio.* Eadem eſt ſententia omnium Theologorum cùm recentium, tum antiquorum: quibus accedit Concilium Florentinum, cujus auctoritate probata eſt Græcorum conſuetudo.

Eodem animo affecti ſunt Græci prudentiores ac moderatiores quique in Azymum Latinorum. Theophilactus in oratione ad Nicolaum Diaconum, cujus orationis fragmentum exſtat in lib. 5. Juris Orientalis, intempeſtivum zelum ſuorum, qui Latinis varios ritus à Græcanicis diſcrepantes, in his Azymorum uſum improperant, graviter reprehendit; eumque ſecutus Demetrius Chomatenus Epiſcopus Bulgarorum. Græcus Theotianus in epiſtola ad Sacerdotes qui in montanis degebant, ait ſupervacaneum eſſe contendere, num ſacra myſteria ex Azymo, an ex Fermentato fiant. Mihi verò præ ceteris laudanda videtur modeſtia Barlaami Hieracenſis Epiſcopi in epiſtola ad Græcos pro unione utriuſque Eccleſiæ, qui cùm uſum utriuſque panis probaſſet, hæc addit. *Latinos verò in tantum prudentiores æſtimo, quòd illi quidem minime hoſtiam de fermentato vituperant, ſed ſimiliter venerantur.* Denique ut alios complures omittam, Gregorius Protoſyncellus in Apologia adversùs epiſtolam Marci Epheſini, ἀδιάφορον ſeu indifferens æſtimat Sacrificium, ſive in azymo, ſive in fermentato pane conficiatur.

Ex his intelligere licet, controverſiam de azymo & fermentato pane Sacrificii, eſſe quæſtionem hiſtorici facti: utrumque pro varia temporum ac locorum conſideratione uſurpari ab Eccleſia potuiſſe. Et quidem ſuum cuique ſocietati morem ſervandum; nec inter eos qui diverſo pane utuntur, lites hac de re ſerendas.

Quapropter immoderatum eorum zelum ferre non poſſum, qui nefas putant dubitare, an Eccleſia Latina alium panem adhibuerit quàm azymum, quaſi aut neceſſaria lege azymis addicta fuerit ab initio, aut ad fidei dogmata pertineat azymorum uſus. Quæ ſanctior conſtitutio eſſe poterat, quàm quæ ab Apoſtolis dictante Spiritu Sancto facta eſt, abſtinendum eſſe à ſanguine & ſuffocato? Et tamen lex illa quæ per multa ſæcula in Eccleſia viguit, ſervari tandem deſiit. Quidni etiam in azymorum uſu idipſum contingere potuit? Quod ſi potuit, cur ea de re quæſtionem movere non licet?

Digitized by Google

CAPUT III.

An Græci ab initio Eccleſiæ fermento uſi ſint.

ETſi Beda in hiſtoriæ ſuæ lib. 4. cap. 1. auctor eſt, Græcos *Fidei contraria admiſcere ſolitos*; tamen Glaber Rodulfus in lib. 5. cap. 1. eos laudat hoc nomine, quòd apud eos *ſemper tenor Eccleſiaſticus cautiſſimè viguerit*. Atque ut proclives fuerint ad nova dicenda; certè rituum ſuorum eos ſemper retinentiſſimos fuiſſe conſtat. Hinc nobis primo loco inquirendum eſt, an fermenti uſum, quem Latinæ Eccleſiæ tanto molimine ab undecimo ſæculo imponere conati ſunt, ab ortu Eccleſiæ tenuerint: an verò receptis aliquando azymis, poſtea fermentatos panes admiſerint. Varias hac de re Auctorum ſententias, tum rem ipſam conſideremus.

Innocentius Papa III. in lib. 4. de Miſſa cap. 4. exiſtimat, Græcos, *poſtquam tunicam Domini inconſutilem diviſerunt, ut perpetuæ diviſionis ſcandalum interponerent, ſacrificii ritum temerè mutaſſe*, ſcilicet loco azymorum adhibendo panes fermentatos. Jacobus de Vitriaco in hiſtoriæ Occidentalis cap. 38. iiſdem fere verbis eamdem exponit ſententiam, nimirum Græcos poſt ſeceſſionem à Latinis, defeciſſe ab uſu azymorum, *ne Romanorum Eccleſiam imitari viderentur*. Quo de Schiſmate loquantur, de Photiano, an de illo quod per Michaëlem Cerularium conflatum eſt, neuter explicat. Hanc ſententiam amplexi ſunt plerique recentiores Latinorum.

Ex Græcis Barlaamus ineunte ſæculo XIV. Epiſcopus Hieracenſis, in epiſtola ad Græcos pro unione utriuſque Eccleſiæ, exiſtimat fermenti uſum apud Græcos ab initio invaluiſſe, uti azymorum apud Latinos. *Quoniam*, inquit, *Apoſtoli eadem nobis tradentes myſteria non diſtinxerunt ſive fermentatum, ſive azymum; Orientalis Eccleſia continuò cepit fermentatum, Occidentalis verò azymum, eo quòd gerit imaginem puritatis, ſinceritatis & veritatis*. Eadem eſt ſententia Gregorii Protoſyncelli in reſponſione ad epiſtolam Marci Epheſini, ubi ait Græcos fermento ab exordio uſos, eam ſemper conſuetudinem retinuiſſe.

Contrà verò Corteſius Brana Mazaracenus, Græcarum litterarum Profeſſor in publico Gymnaſio Neapolitano, in libello de Græcæ & Latinæ Miſſæ conſenſu, docet cum Soto in 4 ſententiarum, utramque Eccleſiam initio ſacratiſſimam Euchariſtiam in azymis confeciſſe: ſed poſtea ob hæreſim Hebionitarum, qui legalia ſervanda eſſe volebant, abjeciſſe azymos panes; tum hæreſi exſtincta Latinam rediiſſe ad azymos, Græcam verò in fermenti uſu perſeveraſſe.

Expoſitis Auctorum variis ſententiis, obſervandum eſt, Orientalem Eccleſiam ab ipſo naſcentis Chriſtianæ religionis principio habuiſſe ritus ab Occidentali diverſos. Cui rei argumento eſt tum controverſia de Paſchate, quæ inter Aſiaticos & Victorem Papam efferbuit, tum Irenæi Epiſcopi Lugdunenſis epiſtola, cujus fragmentum refert Euſebius Pamphili in hiſtoriæ ſuæ lib. 5. cap. 24. Scribit quippe in ea epiſtola Irenæus, „ beatum Polycarpum Aniceti Papæ temporibus Romam veniſſe, atque inter illos cùm de Paſchate, „ tum

„ tum de quibuſdam aliis rebus modicam fuiſſe controverſiam : ac ſtatim „ mutuo pacis oſculo ſeſe complexos, communicaſſe ſibi invicem , & Anicetum in Eccleſia conſecrandi munus Polycarpo honoris causâ conceſſiſſe „. CAP. III.
Etſi verò non exprimit Irenæus, quænam fuerint alia illa capita, in quibus Anicetus à Polycarpo diſſidebat; conjecturæ tamen locus eſſe poteſt , in his fuiſſe diſcrimen panis Euchariſtici , quem utraque Eccleſia diverſum adhibebat.

Hanc conjecturam juvat Origenis auctoritas in Matthæi caput 16. ad verſum 16. ubi de fermento Phariſæorum agens , ait fermentum non ſolùm ſumi pro doctrina, ſed etiam pro aliis rebus tam in veteri , quàm in novo Teſtamento. Tum ſubdit, οὕτω δὲ μήποτε ζύμη οὐ προσφέρεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; *An non & aliquando fermentum offertur ſuper altare?* Etſi enim non planè certum ſit, num potiùs de novo loquatur quàm de veteri Teſtamento , in quo fermentati panes nonnumquam offerebantur ex Levitici capitibus 7. & 27. ; tamen potiùs de novo intelligendus videtur ex eo quòd uſus ſit verbo temporis præſentis . Accedit quod in tractatu 35. in Matthæum imperitis nonnullis occurrit , quibus in mentem venire poſſet , exemplo Chriſti Paſcha Judaico more & azymorum diem celebrandum. Quibus reſpondet ea omnia non jam re ipſa, ſed ſpiritali ſenſu exercenda eſſe. Quod etſi de tota ritus Paſchalis obſervatione dictum videri poſſit; tamen ad removendum etiam azymorum uſum extendendum videtur. Idem dicendum eſt de Johanne Chryſoſtomo , cujus conſimilia verba ſunt in homilia de proditione Judæ.

Aliud teſtimonium pro antiquo fermenti uſu apud Græcos deſumi poteſt ex Chronico MS. Datii Mediolanenſis Epiſcopi , qui medio ſæculo ſexto vixit. Quo in Chronico S. Ambroſius *Græcorum Eccleſiam in plurimis officiis venerabiliter imitatus* fuiſſe dicitur, *& ſacrificium eorum , ſcilicet fermentatum , cum noſtro azymo in celeberrimis feſtivitatibus , maximè in Reſurrectione Domini benedixiſſe.* Si verò fermentati panis uſus apud Græcos receptus erat Ambroſii ætate; credere par eſt morem hunc ex primaria Græcorum Eccleſia deſcendiſſe. At quoniam de hujus Chronici auctoritate dubitant nonnulli , quibus ſuppoſititium & recentioris ævi eſſe videtur, de eo ampliùs in conſequentibus agendum. Interim noto, Chronicon iſtud , etſi recentioris ſit Auctoris, non tamen continuò rejicienda eſſe quæcumque in eo leguntur , maximè ſingularia facta , quæ non niſi ex antiquioribus monumentis accipere potuit ille quicumque eſt auctor.

Verùm luculentum eſt de Græcorum fermento Johannis Philoponi teſtimonium in diſputatione de Paſchate, in qua , ut jam dixi , auctor probare nititur, Chriſtum in ultima Cœna non celebraſſe Paſcha legale, neque agnum aut azyma comediſſe : tum Euchariſtiam non ex azymo pane , ſed ex fermentato confectam fuiſſe. Nam propoſita ſibi objectione eorum qui dicebant, Chriſtum Euchariſtiam Diſcipulis præbuiſſe primo die azymorum, quando Paſcha immolabant , ſimulque agnus comedebatur & azymum cum herbis amaris ; reſpondet eos ex hoc ipſo maximè refutari, οὐδὲν γὰρ, inquit, ἐν τῷ δείπνῳ γέγονε τοιοῦτον , ὡς ἤδη εἶπον , οὐδὲ ἄζυμον ἄρτον ἀντίτυπον τοῦ ἰδίου σώματος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἔδωκεν ὁ Χριστός. ἐγίνετο γὰρ ἂν καὶ μέχρι, νῦν. εἰ δὲ ἦν ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἐκείνη, ἀδύνατον ἦν ζυμωτὸν ἄρτον αὐτοῖς εὑρεθῆναι. Ideſt. *Nam nihil horum in Cœna contigit , ut jam dixi , neque azymum proprii corporis antitypum diſcipulis ſuis Chriſtus dedit . Nam & hoc etiam nunc fieret . Si autem illa fuiſſet prima dies azymorum, non potuiſſet reperire fermentatum .* Ex Philoponi verbis clarum eſt, ſuo tempore Græcos , non azymum , ſed

 fer-

CAP. III. fermentatum panem in rem ſacram adhibuiſſe, quandoquidem ait, ſi Chriſtus in azymo Euchariſtiam Diſcipulis ſuis porrexiſſet, fore ut id etiam tum in Eccleſia fieret. Ex eo verò quod ſecus res ſe haberet, infert Philoponus, Chriſtum non legali more Cœnam in azymis peregiſſe. Præterea ſatis apparet Philoponi mentem eſſe, numquam in Eccleſia Græca panem alium, quàm qui tunc uſui erat, hoc eſt fermentatum, adhibitum fuiſſe. Nam ſi mutationem aliquando factam azymi panis in fermentatum agnoviſſet, nihil conficeret ejus argumentum. Jam ergo Philoponi ætate, id eſt ſub finem ſæculi ſexti (nam Juſtino ſecundo imperante ſcribebat) fermenti uſus ante memoriam omnem apud Græcos invaluerat.

Hinc eſt quòd Latini exorto ſchiſmate Michaëlis Cerularii cùm azymum panem fermentato jure præferri poſſe contenderent; nuſquam tamen (ſi bene memini) Græcos admiſſæ novitatis inſimularunt, quaſi recepto quondam azymo fermentatum poſtea induxerint. Quod argumento eſt Latinos in ea fuiſſe perſuaſione, Græcorum fermentum a primis temporibus obtinuiſſe. Denique Humbertus Cardinalis in reſponſione ad Nicetam apertè innuit, tempore ſextæ Synodi, id eſt ſub finem ſæculi ſeptimi, quæ anno DCLXXX. habita eſt, Græcos alio pane uſos fuiſſe quàm Latinos: at Romanæ Sedis Legatos morem ſuum utendi azymis Conſtantino Imperatori approbaſſe.

His addi poſſunt & aliæ conjecturæ, nimirum quòd Photius in epiſtola 64. agnoſcit differentiam & diſſimilitudinem per varias Eccleſias ἐν ταῖς μυςικαῖς θυσίαις, *in myſticis ſacrificiis*, quod de pane Euchariſtico etiam intelligi poteſt, ſiquidem ſanctus Nicon, non integro poſt Photium ſæculo elapſo, reprehendit Armenos, quòd azymis uterentur contra morem Græcorum. Ad hæc, quòd Græci ante ſchiſma Photianum pane eodem modo formato, ſcilicet denſo & integro, iiſdem omnino inſtrumentis atque ritibus utebantur in Liturgia ſacra, quibus etiam nunc utuntur. Inſtrumenta præcipua ſunt λόγχη, δίσκος, ἀςήρ, quæ Johannes Chryſoſtomus in Liturgia ſua & Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Contemplatione ſua commemorant. Porrò ex eo quòd de pane integro & denſo coronulam lanceolâ demebant in ſacrificium, colligo panes ab ipſis tum adhibitos fuiſſe craſſos & inflatos, quales in uſum communem cedunt, id eſt fermentatos. Verùm his conjecturis potiora ſunt argumenta, quæ ex ſuperiorum Auctorum teſtimoniis adduxi: ex quibus ſola Philoponi auctoritas ſufficere videtur ad probandum, fermentum apud Græcos ab initio Eccleſiæ, aut certè propè ab initio, receptum perſeveraſſe ad ſæculum ſeptimum: quo ex tempore conſtat numquam intermiſſum fuiſſe.

His tamen repugnare videtur locus apud ſanctum Juſtinum in Dialogo cum Tryphone, ubi oblatio ſimilæ pro eis, qui a lepra purgabantur, quæ infermentata erat, *figura panis Euchariſtici* fuiſse dicitur, τύπος ἦν τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριςίας. Verùm neceſse non eſt, ut figura in omnibus rei figuratæ reſpondeat.

CA-

Digitized by Google

CAPUT IV.

Quali pane utantur aliæ Societates Chriſtianæ.

MOſcovitæ & Rutheni, ut Græcorum aliis ritibus, ita fermentato pane utuntur. Alexander Gwagninus in deſcriptione Moſcoviæ obſervat, mulieres provectæ ætatis, & maximè viduas Sacerdotum relictas, apud Ruthenos conficere panem Sacrificii, quem *Proskura* vocant.

Neſtoriani, ſic dicti à Neſtorio, cujus errores ſectantur, *ex fermentato* itidem *divina more Græcorum conficiunt*, teſtante Jacobo à Vitriaco in hiſtoriæ Orientalis cap. 78., adeóque illi qui in terra Presbyteri Johannis commorantur, itidem Neſtoriani, quos notat Caſſander facere libum magnum aut parvum pro multitudine gentis, quia omnes communicant; & pro magnitudine craſſum dimidio digito aut integro, aut etiam craſſiorem magno digito.

Suriani etiam, qui in Syria degunt, Græcorum erroribus involuti, ex fermentato pane conficiunt Sacramenta, auctore Jacobo à Vitriaco in ejuſdem hiſtoriæ cap. 75.

Contra Maronitæ & Armeni, ſeu Jacobitæ, azymo pane utuntur: in calicem verò nihil aquæ admiſcent Armeni. Juverit hoc loco notare, Armenos in Eutychianorum hæreſim Theodoſio imperante prolapſos fuiſſe, ut docent nos epiſtolæ Procli Conſtantinopolitani Epiſcopi & Dionyſii Exigui, qui Procli epiſtolam Latinam fecit. Ab eo tempore azymo pane & ſolo vino uſi videntur in re ſacra, uti ipſi tradunt Armeni. Certè quòd ſolum vinum adhiberent aquâ rejectâ, damnati ſunt ab Epiſcopis auctoribus Canonum in Trullo editorum poſt Synodum ſextam, ut patet ex Canone 32., in quo graviter reprehenduntur, quòd οἶνον μόνον in menſa ſacra offerrent. Quo in loco etſi nulla panis azymi fiat mentio, tamen ipſos jam eo uſos fuiſſe res certa videtur. Primus eos ob uſum azymi arguit ſanctus Nicon, natione & ipſe Armenus, qui medio ſæculo decimo floruit. Nam inter varios errores quos in ipſis carpit, unus eſt, quòd in *pane myſtico utantur azymis, & in ſanctum calicem aquam non immittant*. Ex quo intelligitur, Patres Trullanos azymi uſum inter ἀδιάφορα repoſuiſſe, cùm eum Armenis non objecerint. Ideóque formulam illam confeſſionis Fidei, quam Græci ab Armenis ad Græcorum Eccleſiam redeuntibus exigebant, prout ab eruditiſſimo Johanne Baptiſta Cotelerio edita eſt, conditam eſſe poſt ſchiſma Michaëlis Cerularii. Nam inter varios anathematiſmos quos proferunt reſipiſcentes, hic legitur: εἴ τις οὐ βάλλει εἰς τὴν προσφορὰν ζύμην καὶ ἅλας, οὐδὲ ἅγιον ποτήριον (legendum οὐδὲ ὕδωρ εἰς ἅγιον ποτήριον) μετὰ τοῦ οἴνου, ἀνάθεμα. Id eſt. *Si quis in panem oblationis non immittit fermentum & ſal, nec aquam cum vino in ſanctum calicem, anathema ſit*. Hæc, inquam, formula, in qua fit mentio ſeptimæ Synodi, condita videtur poſt ſchiſma Michaëlis Cerularii; quo ex tempore Græci Latinos ob azymorum uſum diris devovere cœperunt. In hac verò formula cum legitur, Armenos ad Fidem *Orthodoxorum Romanorum* revertentes, eam *Renuntiationis* formulam edere ſolitos; *Romanorum* nomine intelligendi ſunt homines Græcæ communionis, ſic dicti ab incolis novæ Romæ, quæ caput eſt

CAP. IV. eſt Imperii Orientalis. Sic Græcos *Romanos* vocat Theorianus in dialogo adversùs Armenos, tametſi poſt ſchiſma edito, & alii permulti. Denique Armenis ob ſectam Eutychianam proprius non eſt uſus azymorum, ſiquidem Johannes Philoponus, & ipſe Eutychianus, fermenti uſum in re ſacra probat, ut ſuperiùs vidimus.

Præter hos Mozarabes, ſive Gothi in Hiſpania degentes, Mozarabes dicti, quòd poſteà permiſti ſint Arabibus Saracenis, etiam azymo pane uſi ſunt ab antiquo, ut fuſiùs in conſequentibus demonſtrabo. Uſi ſunt etiam Hieroſolymitani, ut probat Humbertus Cardinalis in reſponſione ad Michaëlem Cerularium.

CAPUT V.

Variæ ſententiæ de Azymo Latinorum.

MIrum eſt quàm variæ ſint opiniones de Azymorum uſu in Eccleſia Latina. Quinque Auctorum claſſes invenio hac in re ab ſeſe diſſidentium. Prima eſt Græcorum quorumdam. Secunda Latinorum eorum, qui tempore aut proximè poſt tempus ſchiſmatis à Michaële Cerulario conflati vixerunt. Tertia eſt Scolaſticorum veterum ac recentiorum, qui non omnes inter ſe conveniunt. Quarta eſt Martini Poloni, Platinæ & Johannis Calvini. Quinta Jacobi Sirmondi, quam Eminentiſſimus Cardinalis Bona aliquomodo temperavit, uti jam ſatis expoſita eſt.

Græci nonnulli, quos Allatius in Exercitatione 28. in Concilium Florentinum commemorat, eam iniere ſententiam, azymum in Latinam Eccleſiam introductum fuiſſe regnante Carolo Magno. In his Demetrius Chomatenus Bulgarorum Archiepiſcopus, cùm nullum Canonem pro admittendo azymo conditum à Latinis animadvertiſſet, Azymi uſum in Eccleſia Latina non niſi poſt ſchiſma Photii invaluiſſe putavit, quæ eſt ipſamet Sirmondi ſententia. At obſervare juvat, neminem Græcorum, qui initio ſchiſmatis Michaëlis Cerularii ſcripſere adversùs Latinos, recentiorem azymorum uſum in Eccleſia Latina umquam cauſatum fuiſſe: quod ſolis recentioribus Græcis venit in mentem.

Latini è contrario qui fervente prædicto ſchiſmate Græcis azymum obtrectantibus reſponderunt, azymorum uſum ab initio Eccleſiæ apud ſe viguiſſe aut ſupponunt, aut probant, nemine Græcorum (quod ſciam) reclamante. In primis Leo Papa nonus in epiſtola ad Michaëlem Cerularium de azymis duo docet, nempe Chriſtum in inſtituenda Euchariſtiâ uſum fuiſſe azymis, & ipſius exemplo hunc morem Latinis receptum ab initio tenuiſſe. Hoc quod poſterius dixi ſic urget Pontifex Michaëlem alloquens. *Illud autem quis non ſtupeat, quòd poſt tot ſanctos & orthodoxos Patres per mille & viginti à Paſſione Salvatoris annos novus calumniator Eccleſiæ Latinorum emerſiſti anathematizans omnes & publicam perſecutionem excitans (in eos) quicumque participarentur ex azymis?* Hinc colligo Leonis mentem fuiſſe, azymorum uſum in Eccleſia Latina exſtitiſſe à paſſione Salvatoris ad mille annos, id eſt à condita Eccleſia ad ſuum uſque tempus. Cùm enim conqueratur Leo, quòd *poſt mille & viginti à paſſione Salvatoris annos* præter Michaëlem inventus ſit nemo, qui Latinos ob azymorum uſum reprehendere auſus ſit; conſequens eſt eos

per

per totum illud tempus azymis uſos, aut ſaltem Leoni ita perſuaſum fuiſſe, alias nihil valeret ipſius argumentum adversùs Michaëlem. Neque enim calumniæ occaſionem præbere potuiſſet uſus ille, ſi nondum exſtitiſſet. Eam porrò eſſe Leonis mentem, neque de jure, ſed de facto explicari poſſe, patet ex epiſtola 1. ad eumdem Michaëlem, in qua ſcribit, omnes quotquot ab inſtituta Eccleſia exſtitere Martyres apud Latinos, *azymis*, id eſt Euchariſtia in azymis conſecrata, *ſaginatos* fuiſſe: & paullò antè innuit, Latinorum hunc morem ex ſancti Petri inſtitutione deſcendiſſe; *Quapropter*, inquit, *à tanta amentia jam reſipiſcite, & Latinos verè Catholicos, atque maximi Petri familiares diſcipulos, inſtitutioniſque ejus devotiores ſectatores ceſſate ſubſannando azymitas vocare*.

Eadem fuit ſententia Humberti Cardinalis in reſponſione ad Michaëlem dicentis, Eccleſiam Romanam ad ſuum uſque tempus non ceſſaſſe ab uſu azymorum: & in reſponſione ad Nicetam, *traditionem* eſſe *Apoſtolicæ ſedis*. Conſentiunt Algerus in lib. 2. cap. 3., qui omnem Eccleſiam præter Græcam ex traditione Principum Eccleſiæ Petri & Pauli in azymis celebraſſe; Hugo Tuſcus ſeu Eterianus, qui in lib. 2. de Hæreſibus cap. 17. Eccleſiam Latinam azyma perpetuò immolaſſe; & Rupertus in lib. 2. de divinis Officiis cap. 22., qui Eccleſiam Romanam cenſet fermentum in ſacrificio numquam adhibuiſſe.

Ejuſdem traditionis ineunte ſæculo XIII. propugnator fuit Innocentius Papa III., qui de Latinorum azymis agens, eorum perpetuum uſum defendit in lib. 4. de Miſſa cap. 4. *Ab ipſis ergo*, inquit, *beatis Apoſtolis Petro & Paulo; quos & vivos habuit (Romana Eccleſia) & defunctos cuſtodit, hunc ſacrificii ritum accepit, quem hactenus inviolab li cultu ſervavit*.

Innocentio è veſtigio ſucceſſit Scholaſticorum ætas, quorum opinio de azymo Latinorum eſt, ejus uſum ab initio naſcentis Eccleſiæ incœpiſſe: poſteà verò ingruente Ebionæorum hæreſi, qui legalia obſervari oportere docebant, præceptum fuiſſe, ut rejectis azymis fermentum admitteretur, tum deſinente hæreſi, Latinos ad azyma denuo rediiſſe. Hujus præcepti Leonem Papam alii dicunt auctorem, alii non auctorem ſed teſtem afferunt, alii nec teſtem, nec auctorem. In primis eſt Johannes Duns Scotus in 4. diſtinct. 11. quæſt. 5. *Sub Papa Leone*, inquit, *fuit hæreſis ſervans legem cum Evangelio. Et tunc ne viderentur Latini ſervare legem Judæorum, præceptum fuit conficere in pane fermentato. Sed poſt quando rediit Fides & invaluit, uſi ſunt Latini pane azymo, ſicut priùs*. Idem ſentit Richardus in eumdem locum.

In ſecundo ordine eſt Alexander Alenſis in 4. quæſt. 32. membro 3. ad ultimum: eumque ſecutus Bonaventura totidem verbis; & S. Thomas in prolixiori Commentario in 4. diſtinct. 11. quæſt. 2. art. 2., qui Auctores teſtem afferunt Leonem Papam dicentem, imminente hæreſi Ebionitarum ſanctos Patres præcepiſſe, ut ſacrificium ex fermentato conficeretur ad tempus.

Denique Durandus in 4. diſtinct. 11. quæſt. 4. in corpore ait, Apoſtolos in primitiva Eccleſia uſum azymorum tenuiſſe, & ab iis hunc morem accepiſſe Eccleſiam Romanam. Poſteà incidente hæreſi Ebionitarum, qui dicebant ſimul cum Evangelio legalia obſervanda, ſanctos Patres ne eis conſentire viderentur, voluiſse ad tempus hoc Sacramentum ex fermentato confici: at ceſsante hæreſi Eccleſiam Romanam ad priſtinum rediiſse morem, Græcos verò noluiſse redire. Hæc de placitis Scholaſticorum veterum, quibus recentiores plerique, alii aliis pro ſua quiſque ſecta, adhærent. Johannes Ger-

CAP. V. Gerſon in tractatu de Communione cenſet, Latinos quondam Sacerdotes confeciſſe Euchariſtiam in fermentato; at quo tempore, quave occaſione, non exprimit.

Aliam iniere viam Hiſtorici quidam recentiores, nimirum Martinus Polonus, & Platina, quibus Johannes Calvinus adſtipulatur. Ex his primus ad annum C.XXXII., ubi de Alexandro Papa agit, hæc habet. *Hic etiam ſtatuit ut vino aqua miſceretur .... & ut oblatio fieret ex azymo & in modica quantitate, dicens: Hæc oblatio quanto potior, tanto rarior*. Neſcio an ex eodem fonte Barlaamus Hieracenſis Epiſcopus, Martini fere æqualis, idem tradit in epiſtola de unione utriuſque Eccleſiæ. Platina id ab Alexandro ſtatutum dicit, *ut Ebionitis Hæreticis calumniandi occaſio auferretur*. Et Calvinus in Inſtitutionum lib. 4. *Fermentum*, inquit, *& vulgatum panem fuiſſe ante tempus Alexandri Romani Epiſcopi narrant hiſtoriæ, qui primus azymo pane delectatus eſt. Qua id ratione, non video, niſi ut plebis oculos novo ſpectaculo in admirationem traheret magis, quàm ut animos proba religione inſtrueret*. Eidem ſententiæ accedit Radulfus Tungrenſis de canonum obſervantia cap. 23.

Tam pugnantes hominum ſententias retuliſſe huc ſaltem juverit, ut intelligant omnes, quàm intricata ſit controverſia de azymo, quantis ambagibus involuta: tum quantum interſit, non ex trivio falſarum traditionum, aut ex ſuppoſititiis auctoribus, ſed ex optimis antiquitatis monumentis eruere veritatem. Quam viam quicumque non tenuerunt, in ſupinos & inſignes errores delapſi ſunt. Ætate veterum Scholaſticorum circumferebantur neſcio quæ ſcripta ſeu decreta Leonis & Alexandri, ſpuria certè, ſed nondum notæ falſitatis: quibus adducti Auctores ſuperiores, varias de azymo ſententias tenuerunt. Forſan etiam qui dixere occaſione Hæreſis Ebionicæ cautum fuiſſe ut ceſſaretur ab azymo, huc inducti ſunt auctoritate ſancti Epiphanii. Cùm enim apud Epiphanium legerent Ebionæos erroris notatos, quòd myſteria offerrent ex azymo & aqua ſola; putaverunt azymorum uſum ea occaſione rejectum ab Eccleſia fuiſſe. Et quia perſuaſum habebant, morem utendi azymis apud Latinos à Chriſti exemplo deſcendiſſe; hanc demum invenerunt conciliandæ difficultatis viam, ut azymum propter Ebionæos ab Eccleſia rejectum ſeu intermiſſum dicerent: poſteà verò ceſſante hæreſi prædicta reſtitutum. Verùm de Epiphanio poſtea.

CAPUT VI.

Quædam teſtimonia dubiæ fidei pro Azymo Latinorum expenduntur.

IN omni controverſia, ut vera à falſis, ſic certa ab incertis & dubiis ſecernere juvat. Hinc eſt quòd minùs peritis morem gerens, qui ad hæc tractanda rudes & imparati accedunt, hoc loco ſeorſim inſtitui agere de nonnullis teſtimoniis aut falſis, aut dubiis, quæ pro azymo afferri poſſunt: ne ſi ea tacitus prætermiſero, fiat ut incauti vel dubiis plus æquo fidem adhibeant, vel falſis ſeducti in errorem labantur.

In dubiis primum occurit Chronicon quod ſub nomine Datii Mediolanenſis Epiſcopi in Bibliotheca ejuſdem Eccleſiæ adſervatur: quo in Chronico

Digitized by Google

nico hæc de ſancto Ambroſio leguntur. *S. Ambroſius Græcorum Eccleſiam in plurimis officiis venerabiliter imitatus eſt, qui & ſacrificium eorum, ſcilicet fermentatum, cum noſtro azymo in celeberrimis feſtivitatibus, maximè in Reſurrectione Domini benedicebat*. Si de hujus Chronici auctoritate conſtaret, luculentum haberemus teſtimonium ad probandum, Latinam Eccleſiam tempore Ambroſii in azymo conſecraſſe. At viri docti nonnulli Chronicon iſtud recentius eſſe putant Datio Epiſcopo, qui Vigilio Papa ſedente, hoc eſt ante medium ſæculum ſextum, Mediolanenſem Eccleſiam regebat. Cauſam cur iſtud Chronicon Datio abjudicaretur, ſedulò inquiſivi, tum ſcriptis ad amicos litteris, tum petito ejus exemplo ex Mediolanenſi Bibliotheca, ut lectione Chronici rei veritatem expiſcari poſſem. Verùm nihil aliud ea de re mihi reſcire licuit præter ea, quæ mox adducam, neque hactenus exemplum expetitum accipere. Quo fit, ut de hujus Chronici auctoritate mihi certò pronuntiare non liceat. CAP. VI.

Illud in primis ſuſpectum reddit Opus iſtud, quod refert Antonius Poſſevinus de hoc Chronico, in quo ſcilicet ait „ ſcriptum exſtare, Canticum „ *Te Deum laudamus* à ſanctis Ambroſio & Auguſtino ſtatim à baptiſmo ejuſ„ dem Auguſtini alternatim & ex tempore cantatum fuiſſe, atque inde ab „ univerſa Eccleſia frequentari cœpiſſe „. Quæ res nonnullis ſuſpecta, ne dicam falſa videri poſſit, & ab recentiori quodam auctore inventa. Quamquam in MS. libro Pſalmorum, quem Carolus Magnus ad Hadrianum Papam miſit, cujus autographum exſtat in Cæſarea Bibliotheca, habetur Canticum iſtud cum hoc titulo: *Hymnus quem S. Ambroſius & S. Auguſtinus invicem condiderunt*. Quod ut parum certum ſit, hinc tamen apparet perſuaſionem de auctoribus iſtius Cantici non eſſe admodum novam & recentem, ſed aut ipſius Datii tempore, aut paullò poſt receptam.

Menardus noſter in notis ad librum Sacramentorum, ubi de hoc Cantico agit, duobus movetur argumentis ad Chronicon iſtud Datio ſubtrahendum: nempe & quòd Auguſtini converſio in eo Chronico aliter, quàm à Poſſidio & ab ipſo Auguſtino referatur: & quòd Chronicon à nullo auctore citatum legatur. Verùm ut prius ita ſit, non rarò Auctores etiam æquales in unius ejuſdemque facti narratione diſcrepant. Poſterius inde refellitur, quòd Chronicon iſtud ſub nomine Datii citatum videatur, tum apud Paulum Diaconum in hiſtoriæ Miſcellæ libro 16., tum apud vulgatum Anaſtaſium de Geſtis Pontificum in Silverio Papa, ubi tempore hujus Pontificis fames ingens ſæviiſſe memoratur *ex relatione Datii Epiſcopi Mediolanenſis*. Quæ res ſi in prædicto Chronico legatur, fatendum eſt, aut Datium ejus eſſe auctorem, aut certè aliquem alium Paulo Diacono, id eſt octavo ſæculo ſuperiorem; ejuſque perſuaſionem fuiſſe, azymorum uſum ævo Ambroſii viguiſſe apud Latinos.

Demum etiamſi Chronicon iſtud ævi ſit recentioris, non tamen continuò reſpuendum eſt quidquid in illo continetur: tum quia Auctor, quiſquis tandem ille ſit, id ex veteribus monumentis accipere potuit: tum quia hoc ipſum quod de azymo in eo legitur, ex Miſſa Ambroſiana pondus habere videtur. In hac enim ubi de oblatione panis agitur, orationi præmittitur hic titulus apud Pamelium: *Oblatio panis azymi cum patena*. Porrò Miſſæ hujus quæ Ambroſiana dicitur, Auctorem agnoſcit S. Ambroſium Walafridus Strabus in lib. de rebus Eccleſiaſticis cap. 22. *Ambroſius*, inquit, *Mediolanenſis Epiſcopus tam Miſſæ, quàm ceterorum diſpoſitionem Officiorum ſuæ Eccleſiæ & aliis Liguribus ordinavit, quæ & uſque hodie in Mediolanenſi tenentur Eccleſia*. Neque ve-

CAP. VI. rò facile dicendum eſt titulum prædictum à recentioribus inſertum fuiſſe, niſi id probetur idoneis argumentis.

Inter ſuppoſiticia pro azymo teſtimonia cenſendum eſt fragmentum epiſtolæ ſub nomine Gregorii Papæ, partim à ſancto Thoma Aquinate relatum in Summæ 3. parte, fuſiùs verò in ejuſdem Catena ſuper Matthæum his verbis: *Gregorius in regiſtro. Solet autem nonnullos movere, quòd in Eccleſia nonnulli offerunt panes azymos, alii fermentatos. Eccleſia namque Romana offert azymos panes, propterea quòd Dominus ſine ulla commiſtione ſuſcepit carnem. Aliæ verò Eccleſiæ offerunt fermentum, pro eo quod verbum Patris indutum eſt carnem, & eſt verus Deus & verus homo. Nam & fermentum commiſcetur farinæ. Sed tamen tam azymum quàm fermentatum dum ſumimus, unum Corpus Domini Salvatoris noſtri efficimur.* Neque enim hæc verba reperiuntur in regiſtro ſive Gregorii Papæ primi, ſive Gregorii ſeptimi. Exſtat quidem apud Gregorium primum, cognomento Magnum, epiſtola quædam, nimirum 64. lib. 7. Indictionis ſecundæ, qua in epiſtola ſanctiſſimus Pontifex agit de variis ritibus Eccleſiæ cùm Græcæ tum Romanæ, at ne verbum quidem de azymo. Quapropter ex prædicto fragmento nihil certi conficere poſſumus.

Aliud ejuſdem generis argumentum nobis ſuppeditat epiſtola quædam Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi ad Redemtum Archidiaconum, in qua hæc verba leguntur. *Innotuiſti nobis in animo tibi verſari ſcrupulum, quòd Orientalis Chriſti Eccleſia ex fermentato pane, Occidentalis ex azymo ſacratiſſimi Corporis Sacramentum conficere conſuevit: & quia ipſi Orientales Latinos ſuper hoc reprehendere non verentur.* Tum Auctor Romanæ Eccleſiæ morem approbare, & Græcorum objectis ſatisfacere conatur. Atqui hæc epiſtola meritò ſuſpecta videtur, ne dicam ſpuria. Etſi enim Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus Redemtum Archidiaconum habuerit, tamen in ea epiſtola, ſicut etiam in præcedenti, multa ſunt quæ perſuadent commentum eſſe recentiorum temporum. Nulla enim (ut cetera diſſimulem) Orientales inter & Occidentales controverſia fuit de azymo ante ſæculum XI., ut conſtat teſtimonio in primis Leonis Papæ noni, qui Michaëlem Cerularium novum Latinorum ob azyma calumniatorem poſt mille & viginti à Chriſti paſſione annos exſtitiſſe affirmat.

Inter dubia item argumenta pro azymo, recenſeri debet id quod Humbertus Cardinalis in reſponſione ad Nicetam Pectoratum refert ex quibuſdam actis ſextæ Synodi, in quibus legebatur, Legatos Apoſtolicos peracta Synodo a Conſtantino Imperatore interrogatos, *qualiter Romana Eccleſia de ſacrificio Corporis & Sanguinis Domini Noſtri Jeſu Chriſti ordinem teneret*, „ inter alia „ reſpondiſſe, Oblationem quæ in ſacrificium altaris offertur, nullam com„ miſtionem aut corruptionem fermenti habere debere, ſed debere eſſe mun„ dam, juxta quod in geſtis Pontificalibus legimus eſſe ſtatutum „. Tum ſubdit Humbertus: *Tunc placuit piiſſimo Principi Conſtantino hæc traditio Apoſtolicæ Sedis*. Hoc quidem teſtimonium validum eſſet ad probandum antiquum uſum azymorum apud Latinos ante Synodum ſextam, ſi de horum actorum veritate conſtaret. Verùm ſuſpecta videntur hæc acta, tum quia in vulgatis ſextæ Synodi actis nulla ejus rei mentio reperitur, tum quia in geſtis Pontificalibus nihil de azymo à Silveſtro Papa ſtatutum legitur, ſed tantùm de linteo, quod lineum eſſe præcepit.

Verumtamen Hilarion Monachus in oratione de pane Græcorum myſtico & Latinorum azymo, his Actis nonnihil auctoritatis conciliare videtur, cùm ait, Legatos peracta Synodo Deo gratias acturos, in templo ſanctæ Sophiæ ſacra ex præſcripto Latinorum celebraſſe, Græcis omnibus modum ſa-

cri-

Digitized by Google

crificii Latini collaudantibus, ἐν τῷ ναῷ, inquit, τῆς ἁγίας Σοφίας τοῦ Θεοῦ χαριζομένους ἑορτάζαι λατινικῶς, ἐπαινέντων ὅλων τῶν ἑλλήνων τρόπον τῆς θυσίας λατινικῆς. Id forſan hauſit Hilarion ex vulgato Anaſtaſio, qui ita in Agathone Papa loquitur: *Tanta autem gratia divina Omnipotentis conceſſa eſt Miſſis Sedis Apoſtolicæ, ut ad lætitiam populi vel ſancti Concilii, qui in regia urbe erant, Johannes Epiſcopus Portuenſis Dominico die Octavarum Paſchæ in Eccleſia beatæ Sophiæ Miſſas publicas latinè celebraret coram Principe & Patriarcha, ut omnes unanimiter in laudes & victorias piiſſimorum Imperatorum eo die Latinis vocibus acclamarent.* Ex quibus verbis intelligimus, Miſſam ab Legatis Latino more celebratam fuiſſe: an verò in azymis inde non conſtat. Hæc de dubiis & falſis argumentis. CAP. VII.

CAPUT VII.

Proponuntur conjecturæ & argumenta quædam pro antiquo uſu Azymorum apud Latinos.

Ante omnia conſiderandum eſt ſilentium Patrum Latinorum Photii ætate ſuperiorum, qui Euchariſtiam ineunte veſpera Azymorum, ac proinde in azymis inſtitutam docent, qui cùm facto Chriſti Domini inhærendum eſſe in iſtius Sacramenti confectione dicant; atque in nonnullis ritibus, ſicubi obvenit mutatio, rationes factæ mutationis inquirant, nullam tamen de mutato azymo quæſtionem movent. Sic ex Patribus antiquioribus complures ſollicitè cauſam indagant, cur à jejunis Euchariſtia percipiatur, cùm ab cœnatis Apoſtolis percepta ſit: nullus verò inquirit, cur Eccleſia neglecto azymo prætulerit fermentatum. Quod ſanè ſi contigiſſet, non omiſſuri fuiſſe videntur omnes: cùm magìs ad rem Sacramenti accedat fermentum, quàm jejunium aut cœnatio percipientis.

Dices, Patribus antiquis id fuiſſe exploratum, ſcilicet Chriſtum tantùm ex occaſione & propter morem gentis, azymum ad Euchariſtiam adhibuiſſe; ideóque etſi fermentato pane uſi ſint, non viſum fuiſſe neceſſarium inquirere factæ mutationis cauſam, quæ omnibus aperta erat.

Ad hoc repono etiam Chriſtum ex occaſione tantùm & ob morem Judaïcum aquam in calicem immiſcuiſſe. Nam ut Jacobus à Vitriaco obſervat, in hiſtoriæ Occidentalis cap. 38. *Vino puro nemo utitur in partibus illis.* Et tamen veteres Patres, Cyprianus in primis in epiſtola ad Cæcilium, tanta cum religione admiſtionem aquæ in calicem tuentur exemplo Servatoris, ut ſecus factitantes pro hæreticis habuerint. Si ergo antiquis illis Patribus perſuaſum fuit (ut certè conſtat apud illos) Chriſtum in inſtituenda Euchariſtia uſum azymis fuiſſe; non video cur ſi aliter id tum feciſſet Eccleſia, nemo ejus rei cauſam aut inquiſiſſet, aut expoſuiſſet.

Affine huic argumentum eſt quòd iidem illi Patres, qui in primis Eccleſiæ ſæculis floruerunt, cùm agunt de pane ſacrificii, ejuſque compoſitionem deſcribunt, nuſquam fermenti faciant mentionem. Ex his Cyprianus in epiſtola ad Cæcilium, & poſt eum Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus in lib. 1. de

CAP. VII. Officiis Eccleſiaſticis cap. 18., loquitur in hunc modum : *Sic verò calix Domini noſtri Jeſu Chriſti non poteſt eſſe aqua ſola, aut vinum ſolum, niſi utrumque ſibi miſceatur : quomodo nec Corpus Domini poteſt eſſe ſimila ſola, aut aqua ſola, niſi utrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage ſolidatum.* Eadem verba præter Iſidorum repetit Amalarius in lib. 3. de Officiis Eccleſiaſticis cap. 19. Sanè cùm Cyprianus hoc loco agat de compoſitione panis Euchariſtici, ejuſque partes diſtinctè explicet; non omiſiſſet fermentum, ſi panis azymus ſuo tempore in uſu non fuiſſet.

At, inquis, ſatis fermentum exprimit cum ait, Corpus Domini eſſe non poſſe ſimilam ſolam aut aquam ſolam; *niſi utrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage ſolidatum*. Quod enim copulat, adunat, & ſolidat, fermentum eſt.

Verùm huic reſponſioni obviat Auguſtinus in ſermone 83. de diverſis : ubi recens baptizatis exponens menſæ Dominicæ Sacramentum, & ſingula quæque traducens ad mores, non ſolùm fermenti non meminit, ſed etiam granorum ſeu pollinis conjunctionem & copulationem non niſi per aquam fieri docet his verbis : *Commendat vobis in iſto pane quodammodo unitatem amare. Numquid enim panis ille de uno grano factus eſt? Nonne multa erant tritici grana? Sed antequam ad panem venirent ſeparata erant : per aquam conjuncta ſunt, & poſt quamdam contritionem. Niſi enim molatur triticum, & per aquam conſpergatur, ad iſtam formam minimè venit, quæ panis vocatur. Sic & vos ante jejunii humiliationem exorciſmi Sacramento quaſi molebamini. Acceſſit baptiſmus & aqua : quaſi conſperſi eſtis, ut ad formam panis veniretis. Sed nondum eſt panis ſine igne. Quod ergo ſignificat ignis, hoc eſt Chriſma.* Auguſtinus his aliiſque verbis accuratè ſingula diſtinguit; granorum contritionem, conſperſionem & conjunctionem per aquam ſolam, & coctionem. Altum de fermento ſilentium ſatis innuit illud eo tempore inuſitatum fuiſſe. Adde ſanctum Doctorem uti vocabulo *conſperſi*, quo maſſam ſine fermenti admiſtione aquâ conglutinatam ſignificari conſtat, ut inferiùs demonſtrabo.

Eodem modo alii Patres loquuntur de compoſitione panis Euchariſtici, quos inter Gaudentius Brixienſis Epiſcopus in tractatu 2. de Paſchate, venerabilis Beda in Lucæ cap. 22., & alii, nulla facta mentione fermenti.

Præterea nulla lex, nullum decretum, nullum legis aut decreti veſtigium exſtat apud veteres de recipiendo in Eccleſia azymo, neque de mutando fermento, nec de transferendo azymi & fermenti promiſcuo uſu in azymi communem ritum; quod ſanè mirum eſſet, ſi aliquando in Eccleſia Latina obveniſſet mutatio in pane Euchariſtico. Cùm enim ſancti Patres tam ſolliciti fuerint de iis quæ ad auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum pertinent; cùm tot decreta condiderint de altaribus tam fixis quàm mobilibus, de vaſis ſacratis, deque linteis in Sacrificio uſitatis, de Euchariſtia piè ac religioſè tum conficienda, tum porrigenda, tum percipienda, tum adſervanda; cum tot ſtatutis decreverint retinendam aquæ admiſtionem in calicem; mirandum certè fuerit, ſi Latini aliquando abjecto fermento admiſerint azymum, id communi conſenſu factum ſine lege fuiſſe, nemine reclamante aut referente.

Ad hunc locum revocare juvat id quod ſuperiùs obſervavi ex Miſſa Ambroſiana, in qua *oblatio panis azymi cum patena facienda præſcribitur*. Pamelius quippe hæc verba legit in codice MS. quo uſus eſt in editione iſtius Miſſæ, quæ ab antiquis Ambroſio tribuitur : nec facile crediderim mentionem azymi à recentioribus adjectam, quibus dubitatio de offerendo azymo nulla ſuboriri poterat.

In-

Inſuper argumenta quæ inferiùs pro ſtabiliendo azymorum communi uſu ante ſchiſma Photianum adducentur, huc recurrunt. Qui enim azymum probant Auctores illi, id ante omnem memoriam uſitatum oſtendunt. CAP. VIII.

CAPUT VIII.

Aliæ probationes ex forma & conditionibus hoſtiarum, ubi explicantur Canones duo, unus Concilii ſecundi Turonenſis, alter Toletani XVI.

OBlatas ſeu hoſtias minutas ac tenues ſæculo nono fuiſſe, quales fere modò adhibemus, hinc patet, & quòd *rotulæ* appellantur apud Iſonem Monachum Sancti-Gallenſem, & quòd intra ferrum characteratum conficiebantur. Modicas verò atque exiles longè ante iſtud tempus fuiſſe colligo tum ex Concilio Toletano XVI., tum ex figuris nonnullis, quæ in antiquis numiſmatibus hactenus ſuperſunt. Tres nobis exhibet Claudius Boterovius, de republica litteraria bene meritus, in collectaneo veterum numiſmatum Francorum, omnes Chariberti Francorum Regis, qui regnare cœpit anno D.LXI. in annos ſex. Prima figura exſtat in pag. 247., ubi pingitur calix anſatus in lunulæ cornua duo eminens, in quorum medio apparet exiguus circulus ad hoſtiam (ut Boterovio viſum eſt) deſignandam, adjectâ per circulum hac inſcriptione, *Gavaletano*, qui locus eſt cuſæ monetæ: ex alia verò parte effigies Regis ſine inſcriptione.

Habentur aliæ duæ in pag. 252., quarum prima ſuperiori omnino ſimilis eſt: altera tres circulos, quos Boterovius itidem hoſtias eſſe putat, nobis exhibet cum eadem inſcriptione, eademque Regis effigie; at ſine nominis deſignatione omnes.

Ut autem Boterovius eas Chariberto Regi tribuat, duobus movetur argumentis. Primum eſt quòd plura alia numiſmata ab ipſo exhibita, ex una

CAP. VIII. parte præferunt calicem anſatum cum cruce ſuperpoſita & deſignatione loci ubi cuſa eſt moneta, *Banniaciaco* ſcilicet, qui locus itidem in tribus aliis jam memoratis, tribus dumtaxat prioribus litteris exprimitur, una cum verbo *Gavaletano*; ex alia verò parte Regis effigiem repræſentat cum hac inſcriptione, Charibertus Rex. Alterum argumentum eſt, quòd Chariberto regnante atque curante celebratum eſt Concilium ſecundum Turonenſe anno D.LXVI. quo in Concilio Patres Canone 3., ſtatuêre *ut Corpus Domini in altari non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur*. Quo ex loco vir antiquariæ rei ſtudioſiſſimus colligit Chariberto placuiſſe, ut in memoriam hujus ſtatuti ſe procurante conditi, monetæ regiæ calice anſato cum hoſtiis inſignirentur, eo ſcilicet modo, quo Euchariſtiam in calicibus anſatis ab eo tempore adſervatam fuiſſe Boterovius probare intendit. Quæ omnia ſi certa ſint, inde probabile habemus argumentum, oblatas ſæculo VI. tenues ac modicas, quales fere modò habemus; ac proinde infermentatas fuiſſe.

Verùm ut hac de re dicam quod ſentio, certum mihi videtur primò quidem calices antiquitus fuiſſe anſatos, ut multis probat Boterovius, tum ex Anaſtaſio vulgato in geſtis Pontificum Romanorum, tum ex aliis, qui mos inde forſan promanaverit, quòd calix quo Chriſtus Dominus in ultima cœna uſus eſt, *anſatus* fuiſſe perhibetur apud Adamnanum Hiienſem Monachum in lib. 1. de locis ſanctis cap. 8. Locum huc adſcribam in gratiam ſtudioſorum. *Inter illam quoque Golgothanam baſilicam & martyrium, quædam ineſt exedra, in qua eſt calix Domini, quem à ſe benedictum propria manu in cœna pridie quàm pateretur, ipſe conviva Apoſtolis tradidit convivantibus, qui argenteus calix ſextarii Gallici menſuram habens, duaſque anſulas in ſe ex utraque parte altrinſecus contenens compoſitas*. Hæc Adamnanus ante annos fere mille retulit ex narratione Arculſi Gallicani Epiſcopi, qui calicem iſtum conſpexerat.

Secundò certum mihi videtur, numiſmata à Boterovio exhibita verè eſſe Chariberti Regis, quandoquidem alia plura ejuſdem generis ipſius nomine ſignata videntur.

Tertiò æque exploratum puto, in illis numiſmatibus re verâ calices anſatos repræſentari, maximè quia plerique ſignum crucis ſuperpoſitum habent, & unus quidem cum monogrammate Chriſti adjuncto.

Quartò perſuaſum etiam mihi eſt, Canonem tertium Concilii Turonenſis de adſervanda Euchariſtia interpretandum eſſe.

At verò non ita perſpectum habeo, an minimi illi circuli, qui calicibus anſatis ſuperponuntur, ſint veræ oblatæ. Non quòd id mihi omnino veri ſimile non videatur, ſed quòd artificis imperitia non planè rem oculis exhibeat. Neque enim animus eſt plus ponderis dare argumentis, quàm ea præ ſe ferant.

Deinde nonnullis etiam dubium videri poſſit, an Euchariſtia in calicibus aliquando ſit adſervata. Nam aut in turricula, aut in columba argentea reponi ſolebat. Legimus quidem apud Gregorium Turonenſem Epiſcopum in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 47., calicem cryſtallinum qui fractus fuerat, Diaconi oratione reſtauratum, juſſu Epiſcopi *ſuſpenſum ſuper altare* fuiſſe, ejuſque rei memoriam annua feſtivitate quotannis celebratam. An verò Euchariſtia in eo adſervaretur, non liquet. Clarior eſt locus in geſtis Gregorii Papæ tertii qui *calicem unum argenteum qui pendet*, inquit Auctor, *in apſide Oratorii*, dediſſe perhibetur, non alium ut videtur ad uſum, quàm ad Sacratiſſimam Euchariſtiam conſervandam.

Ex-

Explicatur Canon 3. Concilii 11. Turonenſis.

Et quandoquidem huc devenit oratio, quædam obſervare juvat ad interpretationem Canonis tertii Concilii Turonenſis, quo præcipitur, *ut Corpus Domini in altari, non in imaginario ordine, ſed ſub crucis titulo componatur.* Canon iſte eruditos viros jamdudum torquet, verſatque in varias partes: de quo ut nonnihil dicam, notandum eſt in nonnullis codicibus abeſſe præpoſitiones *in* & *ſub*. Deinde imaginarium ordinem eum eſſe, qui Imaginibus ſacris vulgo tribuebatur, quo in ſenſu *imaginaria pictura* dicitur apud Anaſtaſium in verſione ſecundi Concilii Nicæni.

Jam in hoc Canone explicando diverſæ ſunt ſententiæ tres. Prima Severini Binii dicentis hoc decreto prohiberi, *ne Corpus Domini inter ſacras Imagines ſuper altari poni ſolitas, ſed potiùs collocetur ſub ipſa cruce, quæ in meditullio ipſius altaris poni conſuevit.* Altera eſt Jacobi Sirmondi in cap. 4. Diſquiſitionis de Azymo, cenſentis nihil aliud ſtatui hoc Canone, quam *ut panis in Corpus Domini conſecrandus, non aliter pro cujuſque arbitrio, quàm impreſſa cruce formetur.* Tertia eſt viri doctiſſimi, qui exiſtimat hunc Canonem intelligendum eſſe de componenda oblatione cum calice tempore ſacrificii è regione Crucis in medio altari poſitæ, non verò ad dexteram aut ad ſiniſtram è regione Imaginum.

Sed ut ingenuè mentem meam aperiam, videtur Canon ille, neque de compoſitione panis Euchariſtici, neque de ordine quem tempore ſacrificii oblatio tenere debet, explicari poſſe. Nuſquam enim, ſi non fallor, Euchariſtiæ nomen apud veteres, niſi pro hoſtia conſecrata uſurpatur. Et antiquitus oblata ſacrificii tempore, non ordine recto è regione crucis componi ſolebat, ſed ad ſiniſtram partem calicis, ſeu potiùs calix *ad dexterum latus oblatæ, quaſi ſanguinem Domini ſuſcepturus, quem de latere Dominico profluxiſſe credimus,* ut ex Ordine Romano ſcribit Micrologus, & cum eo Johannes Epiſcopus Abrincatenſis. Quapropter præferendam exiſtimo ſententiam primam: in qua tamen ſcrupuli quidam mihi reſtant, quos hìc diſcutere conabor.

Duæ ſunt difficultates, quæ hunc Canonem primo illo modo explicatum implicant. Prima, quo in loco proſtarent tunc temporis Imagines in Eccleſiis. Altera quo ritu Euchariſtia *ſub crucis titulo in altari* componeretur.

Ad primam, crediderim totis decem Eccleſiæ ſæculis Imagines ſacras aris non fuiſſe impoſitas. Teſtatur Leo Papa quartus in homilia quadam his verbis: *Super altare nihil ponatur, niſi capſa & reliquiæ, aut fortè quatuor Evangelia, & buxida cum Corpore Domini ad viaticum infirmis: cetera in nitido loco recondantur.* Eadem verba repetit Ratherius Veronenſis Epiſcopus in Synodica oratione ad Presbyteros ſuos. Flores tamen etiam *ſuper altare* poſitos probat Venantius Fortunatus in lib. 8. carmine 8. Et crux ſuper altare pendere ſolebat, teſte Gregorio Turonenſi, præter alios. Etſi verò ſcrinia quibus Sanctorum reliquiæ includuntur, Imaginum loco haberi poſſint; conſtat tamen reliquias ſacras, ac proinde reliquiaria ipſa, ſuper altare poſitas vix fuiſſe ante ſæculum nonum, uti alias demonſtravi in Præfatione Sæculi ſecundi Benedictini. Ex quibus intelligitur, tempore habiti Concilii Turonenſis Imagines in altaribus non habuiſſe locum. Ubi ergo? inquis. Certè in baptiſteriis, in ſecretariis ſeu ſacriſtiis (quas vocamus) in porticibus, in parietibus & laquearibus Templi. Imagines in baptiſterio collocatas à Severo fuiſſe docet ſanctus Paulinus Epiſcopus in epiſtola 12. ad ipſum ſcripta. Statuam Chriſti Domini, quæ à muliere ſanguinis profluvio liberata erecta fuerat, à

gen-

CAP. VIII. gentilibus mutilatam, Fideles in Diaconicum ſeu Secretarium Baſilicæ intulerunt, competentem ei curam atque obſervantiam deferentes. Philoſtorgius auctor in Hiſtoriæ lib. 7. De Iconibus ſacris in porticibus & in laquearibus depictis aut affixis, teſtis eſt idem Paulinus in prælaudata epiſtola: teſtis item venerabilis Beda in lib. 1. de vita Biſcopi Abbatis ſui, ubi ait, Biſcopum Româ detuliſſe *Picturas Imaginum ſanctarum, quas ad ornandam Eccleſiam beati Petri Apoſtoli conſtruxerat, Imaginem videlicet beatæ Dei genitricis Mariæ, ſimul & duodecim Apoſtolorum: quibus mediam ejuſdem Eccleſiæ teſtudinem, ducto à pariete ad parietem tabulato, præcingeret*. Si autem reliquiaria (quæ vocamus) Imaginum loco cenſeantur, hæc recondebantur eo tempore ſubtus aut intra ipſum altare: cujus rei argumenta retuli in Præfatione ſæculi ſecundi. Ergo ut ad ſenſum Canonis revertar, cùm prohibent Patres, ne Euchariſtia *in imaginario ordine* ponatur; eorum ſententia eſſe videtur, ut ne in baptiſteriis, aut in ſecretariis, aut denique ſub altari, prout nonnullis in locis fieri conſueverat, cum Imaginibus ſacris adſervaretur. Quæ pars negans eſt Canonis prædicti.

Euchariſtiam ſi quidem aliquando in Secretariis ſervatam fuiſſe colligi poteſt ex Gregorio Turonenſi Epiſcopo in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 86. ubi Diaconus quidam impurus adventante Sacrificii tempore, *acceptam turrem, in qua miniſterium Dominici Corporis habebatur*, tuliſſe dicitur *ad oſtium*, quo ſcilicet ex ſecretario in interiorem Baſilicam, ſeu ad locum altaris aditus erat: *ingreſſuſque templum ut eam altari ſuperponeret, elapſa de manu ejus ferebatur in aera*. Quo enim ex loco *miniſterium Corporis Dominici* detuliſſe dici poteſt, niſi ex ſecretario? qui locus in exedra (deſtinam vocabant nonnulli) Baſilicæ exteriori innixa continebatur, ad dexteram ſcilicet partem altaris, teſtante Paulino in præcitata epiſtola ad Severum: ubi loquitur *de Secretariis duobus juxta apſidem* (locus altaris erat) utrimque poſitis: refertque verſus indicantes *officia ſingulorum*. Et quidem *ad dexteram* hi erant.

Hic locus eſt veneranda penus qua conditur, & qua
Promitur alma ſacri pompa miniſterii.

Ad ſiniſtram erant libri ſacri cum alio diſticho. Quamquam non immeritò dubitari poteſt, an his locis *miniſterium Corporis Dominici* pro Euchariſtia ſumi debeat: cùm potiùs de ſacra ſupellectile ad ſacrificium deputata intelligendum videatur. Quod etiam dici poteſt de *turri* Felicis Bituricenſis Epiſcopi, quam laudat Fortunatus in lib. 3. Carmine 23. Dubitandi ratio petitur ex eodem Gregorio in lib. 2. de gloria Martyrum cap. 8. cujus hic titulus: *De interitu eorum qui miniſterium Baſilicæ exportaverunt*. Ubi *miniſterii* nomine intelligit *patenam & urceum, qui anax dicitur*, inquit, quæ à nefariis quibuſdam prædonibus ſublata ſcribit. Et verſus Fortunati de calice auro conſtante rectè explicari poſſunt, cum ita canit in carmine de Turre Felicis Epiſcopi.

Quàm bene juncta decent, ſacrati ut corporis Agni
Margaritum ingens aurea dona ferant.
Cedant Chryſolitis Salomonia vaſa metallis.
Iſta placere magis ars facit atque Fides.

Denique in MS. Sacramentorum libro, qui in Bibliotheca S. Theoderici prope Remos adſervatur, chriſmal (quod corporale vocamus) *miniſterium Corporis Chriſti gerulum* appellatur in oratione, qua in uſum ſacrum benedicitur. Ex quibus dubitare licet, ut jam dixi, an Paulinus, Gregorius & Fortunatus in prædictis locis de Euchariſtia loquantur. Non deſunt ta-

Digitized by Google

tamen apud Veteres, qui Gregorii locum de Euchariſtia explicent. In his CAP. VIII. eſt ſanctus Odo Abbas Cluniacenſis in Collationum lib. 2. cap. 32., ubi agit de infami illo Diacono apud Gregorium memorato, *qui dum capſam cum Corpore Domini deferret, de manibus elapſa eſt, & per aërem ſuper altare reverſa*. Ad hæc, in Chriſmali, quod *Miniſterium Corporis Chriſti gerulum* ſuperiùs dicitur, Euchariſtia ſervabatur, ut colligo ex Glabri Rodulfi lib. 5. cap. 1. Ibi enim agens de chriſmali, *quod à quibuſdam Corporalis appellatur*, ait multa per iſtud remedia præſtari, *ſi fides petentium exigat. Nam contra incendia*, inquit, *ſæpiùs elevatum, aut exſtinguendo compeſcuit, aut retrorſum pepulit, aut in partem alteram retorſit*. Tum rem geſtam refert in Monaſterio Reomaenſi *tempore Venerabilis Willelmi Abbatis* ſub initium videlicet ſæculi XI. nempe cùm *incendium circumjacentia Monaſterii* depopularetur, Fratres ejuſdem loci *accipientes chriſmale conto impoſitum*, elevaſſe illud *contra incendii flammas dirè flagrantes. Statim verò*, inquit, *idem ignis in ſe ſe retorquens, minime amplius quàm invaſerat, arripere valuit*. Tum ſubdit id quod ad propoſitum noſtrum facit. *Panis tamen ille Dominicus aura flante à contulo elapſus, plus minus duobus milliariis avolavit uſque ad villam cui Tivalgas vocabulum eſt, ibique ſuper domum cujuſdam veniens ſedit. Quo proſecutus, ad Monaſterium dignanter eſt delatus*. Hinc patet Euchariſtiam in chriſmali ſeu corporali illo (quod ad *ſiniſtrum cornu altaris ſemper jacere, ut ad manum poſſit eſſe contra periculum ignis*, tradit Udalricus in Conſuetudinum Cluniacenſium lib. 2. cap. 30.) aliquibus ſaltem in locis Euchariſtiam repoſitam fuiſſe. Quare nihil vetat, quin *miniſterii Dominici Corporis* nomine intelligamus ſupellectilem & vaſa ſacra, in quibus etiam Euchariſtia ſervabatur, vel in ſecretario, vel in baptiſterio, vel ſuper altare *ſub titulo crucis*.

Non tamen prætermittenda eſt alia hujus canonis lectio, ubi pro *in imaginario ordine* ſcribitur, *in armario, vel in imaginario ordine*. *Armarium* gloſſematis vice additum exiſtimo, non ad deſignanda tabernacula noſtra recentiora, ſed ad explicandum *imaginarium ordinem*. Nam Imagines ad parietes altaribus adjacentes appendi & depingi ſolebant, ibique ad latus Evangelii ſeu ad aquilonarem partem habebantur quibuſdam in locis armaria, in quibus Sanctiſſimum Sacramentum recondebatur. Et quidem mos iſte hactenus perſeverat in quibuſdam Eccleſiis, puta Romæ in Eccleſia ſanctæ Crucis in Hieruſalem, in Gallicanis nonnullis, ut Paronæ in parochiali Eccleſia ſancti Johannis Baptiſtæ, & ante annos decem in Baſilica Furſeana, atque in Belgicis pleriſque. Hunc uſum abrogare videtur canon Turonenſis, definientibus Patribus, ut Euchariſtia ſuper altare componeretur *ſub titulo crucis*.

Hæc eſt alia difficultas, quæ modò examinanda eſt, quo pacto ſcilicet ſæpè dictus canon præcipiat, ut *Euchariſtia in altari ſub titulo crucis componatur*. Titulus crucis ſignificat crucem ipſam, quæ ſuper altare pendere ſolebat, teſtante Gregorio jam laudato in lib. 2. de miraculis ſancti Juliani cap. 43. *Pendebat*, inquit, *ſuper ipſum altare crux holocryſa eleganti opere facta*. At quo in loco, quove modo crux ſuper altare penderet, adhuc obſcurum eſt. Quocirca operæ pretium eſt ſcire apud antiquos morem fuiſſe, ut ſuper altaria ſancta erigerentur Ciboria, ſeu turriculæ, quatuor minimùm columnis innixæ, quæ tranſverſis in medium lineis adunatæ ſuſtinebant crucem altaris medio reſpondentem: ex qua pendebat Euchariſtia ſacra, vaſculis ſeu columbis argenteis aureiſve incluſa, nonnunquam etiam lapillis, quem certè modum præſcribere videtur Concilium Turonenſe. Non tamen recedit à mente Concilii mos hactenus uſitatus in nonnullis Eccleſiis, in quibus è ſtipite crucis ſu-

Dddd per

CAP. VIII. per altare in altum defixæ producitur inſtrumentum ad medium altaris porrectum & incurvatum, ex quo divina Euchariſtia in vaſculo pendet.

Hæc ſunt quæ pro intelligentia prædicti canonis mihi venerunt in mentem, neſcio an ſtudioſis nonnihil profutura; quæ dicta ſunt occaſione hoſtiarum, quas exhibent veteres monetæ.

Explicatur canon 6. Concilii XVI. Toletani.

Aliud argumentum pro veteri uſu Azymorum apud Latinos inde ſumitur, quòd antiqui Patres Eccleſiæ Latinæ utebantur pane ſtudioſè confecto, candido ſupra communem, rotundo ac tenui, non ſpiſſo neque denſo. Quæ omnes ſimul conditiones azymo pani magis quadrant quàm fermentato, qui inflatus ac denſus eſſe ſolet. Porrò has omnes Euchariſtici panis circumſtantias exigit Concilii XVI. Toletani canon ſextus, in quo Patres reprehenſis Sacerdotibus nonnullis, qui panem *uſibus ſuis præparatum* in ſacrificium adhibebant, decernunt, *panem non niſi integrum & nitidum, qui ex ſtudio fuerit præparatus, neque grande aliquid, ſed modicam tantùm oblatam*, pro veteri conſuetudine offerendam eſſe. Si ergo probare potuero, canonem iſtum, non de fermentato, ut Jacobo Sirmondo viſum eſt, ſed de azymo pane intelligi oportere; nemo non concedet, ſæculo ſeptimo, quo deſinente habitum eſt Concilium, eam fuiſſe Hiſpanienſium Epiſcoporum perſuaſionem, Latinam Eccleſiam numquam alium panem quàm azymum in rem ſacram adhibuiſſe.

Age verò jam videamus, an de alio pane quàm de azymo poſſit explicari canon iſte, quem integrum hic præmittere juvat. *Ad conventus noſtri agnitionem delatum eſt, quòd in quibuſdam Hiſpaniarum partibus quidam Sacerdotum non panes mundos & ſtudio præparatos ſupra menſam Domini in ſacrificio offerant: ſed de panibus ſuis uſibus præparatis cruſtulam in rotunditatem auferant, eamque ſuper altare cum vino & aqua pro ſacro libamine offerant. Quod factum nequaquam in ſacræ auctoritatis hiſtoria geſtum perpenditur. Unde id unanimitatis noſtræ delegit conventus, ut non aliter panis in altari Domini ſacerdotali benedictione ſanctificandus proponatur, niſi integer & nitidus, qui ex ſtudio fuerit præparatus: neque grande aliquid, ſed modica tantùm oblata, ſecundùm quod Eccleſiaſtica conſuetudo retentat.*

Omnia præjudicia exigere videntur, ut canon iſte explicetur de pane infermentato. Primò quòd veteres Mozarabes ſeu Gothi in Hiſpaniis cum Arabibus degentes, (quod etiam de ſuperioribus Gothis ejuſdem Regni incolis dicendum) ab antiquo azymis in ſacrificio utebantur. Deinde quòd centum annis poſt Concilium Toletanum cum aliis Latinis in azymo conveniebant, ut poſteà demonſtrabo. Præterea quòd ex opuſculo Eldefonſi Epiſcopi perſpectum ſit, eumdem uſum anno DCCC.XLV. viguiſſe apud Hiſpanos.

At non minus favent verba ipſa Concilii. In primis ſiquidem panis Euchariſticus, ut patet, alius tum ab eo eſſe debebat, qui uſibus menſæ communis paratus erat, alius inquam ab uſitato. Qua igitur ratione Sirmondus infert ex Ambroſio, qui panem Euchariſticum *uſitatum* vocat, eum fuiſſe fermentatum; eadem quoque ego infero Patres Toletanos cenſuiſſe, panem ſacrum alium eſſe oportere ab uſitato, id eſt à fermentato. Expendenda ſunt Sirmondi verba, qui relato Ambroſii teſtimonio ex lib. 4. de Sacramentis cap. 4. ubi dicitur, *Tu fortè dicis, Meus panis eſt uſitatus &c.* hæc ſubinfert: *nempe qui uſitatum menſiſque quotidianis uſurpatum panem dicit, azymum haud dubiè non ſignificat.* Ergo ex Sirmondi mente, qui uſitatum menſiſque quotidianis uſurpatum panem à ſacrificio excludunt ac removent Patres Toletani, azymum haud dubie ſignificant.

Neque

Neque hæc argumentatio in me regeri poteſt, qui in eo Ambroſii loco CAP. VIII. uſitatum panem non pro fermentato uſurpatum contendo. Nam ſi conſtaret eo in loco agi de duplici pane materiali, uno uſitato, altero minus communi; uſitatum panem azymo opponi ultro concederem. At verò hic uſitatus panis non pani minus uſitato, ſed pani conſecrato, id eſt Corpori Chriſti opponitur, ac proinde non valet comparatio in ſententia mea: valet autem in ſententia Sirmondi hunc in locum, & in mea pro canone Concilii Toletani: cum utrubique panis uſitatus azymo opponi concedatur.

Secundò Patres Toletani arguunt Sacerdotes illos Hiſpanicos, quòd *non panes mundos* offerrent. tum præcipiunt ut *panis nitidus* offeratur. Panis mundus prout opponitur uſitato, alius intelligi non poteſt quàm panis expers fermenti, quod corruptionis effectum ac ſymbolum eſt. Rectè hunc in locum Humbertus Cardinalis in reſponſione ad Michaëlem Cerularium: *Sicut ſententia vulgi exſtat, fermenti origo ſit, cùm aut ſpuma muſti ſeu fex cujuſdam ruſticæ potionis, quæ apud Gallos Cerviſia dicitur; vel certè jus elixati hordei aut ciceris, ſive lac ficulneæ vel pecorum corruptum, iniicitur conſperſæ farinæ. Cùm ergo ſpuma, fæx, elixatum leguminum & lac ficus vel pecorum corruptum, apud homines computentur inter ſordida; conſtat fermentum ſordibus non carere per omnia. Maſſa autem cuicumque fermentum iniicitur, neceſſe eſt corrumpatur, ſicut ait ſapientiſſimus Paulus: Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Eodem tendit Algerus in lib. 2. de Sacramento cap. 10. Cum ergo Patres Toletani ad ſacrificium exigunt panem *mundum ac nitidum*, (quod idem hoc loco forſan eſſe videbitur) ſecretum volunt ab omni ſorde & fermento corruptionis.

Si tamen *nitidi* panis nomine intelligi putes hoc loco panem candidum præ communi, non repugno; nam & hoc potiùs azymo convenit quàm fermentato. Udalricus in lib. 3. Conſuetudinum Cluniacenſium cap. 13., agens de confectione hoſtiarum ſecundum morem Monaſterii ſui; *Conſpergunt*, inquit, *cum aqua frigida, quia inde fiunt hoſtiæ candidiores*, qui ritus ſervari non poteſt in pane fermentato, ad cujus confectionem aqua calida neceſſaria eſt. Panis ejuſmodi nitidi meminit Beda Hiſtoriæ lib. 2. cap. 5. Nam Seberti Chriſtiani Regis Orientalium Saxonum filii tres Idololatræ, cum viderent Pontificem Mellitum celebratis in Eccleſia Miſſarum ſollemniis Euchariſtiam populo dare, dicebant ad eum barbarâ inflati ſuperbiâ: *Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & Patri noſtro Saba dabas?* Ubi panem nitidum eum vocant, qui præter morem candidus erat. Non tamen eò ſpectat oratio mea, quaſi probare velim, hoc nomine ubique intelligi panem infermentatum. Certè fermentatum eo vocabulo deſignatum lego in Annalibus Fuldenſibus ad annum D.CCC.LXX. Verùm cùm Toletani Patres *nitidum* panem opponant uſitato, intelligendi ſunt de pane azymo, qui fermentato ſeu uſitato longe candidior eſt.

Tertiò præcipiunt Patres, ut panis ſacrificii ſit *ſtudio præparatus*. Theodulfus Aurelianenſis Epiſcopus in Capitularis art. 5., *Panes*, inquit, *quos Deo in Sacrificium offertis, aut à vobis ipſis, aut à veſtris pueris coram vobis nitidè ac ſtudioſè fiant*. Qua religione formarentur panes ad uſum ſacrificii apud Monachos Cluniacenſes, docet Udalricus in lib. 3. cap. 13. Siquidem *frumentum granatim electum* magna cum reverentia à Monacho albis induto ad farinarium delatum molebatur; tum cribrata ſimili ritu farina, *cum aqua frigida* conſpergebatur. Deinde ferramentum in quo coquendæ erant hoſtiæ tenebat Converſus, manus chirotecis indutas habens. Longe ante Cluniacenſes,

CAP. VIII. hoſtiæ *cum laude pſalmodiæ* formabantur apud Andaginenſes ſeu Cœnobii ſancti Hucberti in Arduenna Monachos, uti legitur in libro de miraculis ſancti Hucberti Tungrenſis Epiſcopi cap. 8. ubi Monachi *panes ſuis manibus cum laude pſalmodiæ formatos accumbenti* Odoni Comiti anno DCCC. XLI. obtuliſſe perhibentur. Erant hæ eulogiæ ſeu hoſtiæ benedictæ, quæ ſingulis diebus ante communes cibos Monachis non communicatis in refectorio præbebantur, ut patet tum ex libello ſupplici, quem Monachi Fuldenſes Carolo Magno porrexerunt, in quo Eulogiarum perceptionem vocant *communicationem fracti panis*; tum ex Synodo Aquiſgranenſi anni DCCC. XVII., tum ex Udalrico in lib. 2. cap. 30. Quippe eulogiæ, ſeu panis benedictus, ex eodem tunc pane fiebant quo materia ſacrificii, nempe ex reliquis hoſtiis non conſecratis, quas Monachi ad Miſſam offerebant omnes.

Id genus oblatæ, ſeu *oblia*, non rarò etiam fiebant ad uſum communem, teſtante Udalrico in lib. 1. cap. 40. ubi ait *in quinquageſima ſolere apponi ea, quæ in ferramento characterato de conſperſione farinæ tenuiſſimæ fiunt, & ab hominibus Romana lingua, Nebulæ, à noſtratibus*, inquit, *appellantur Oblatæ*. Idem atteſtatur Burchardus monachus in libro de caſibus Monaſterii ſancti Galli, agens de Norperto Abbate, qui *in hebdomada Paſchali, in meridie vinum & oblatas dari conſtituit*. De hujuſmodi oblatis intelligenda videtur Eginhardi epiſtola 52., qua Vicedomino aliiſque fidelibus ſuis præcipit, *ut eulogias præparari faciant ſecundùm conſuetudinem, ſicut ſolet homo ad opus Dominici facere, tam ad opus Domni HLudovici, quàm N. conjugis ejus*. Ex quo apparet *oblias* ejuſmodi eodem modo formatas fuiſſe, quàm panem ad uſum ſacrificii Dominici confectum, ac proinde tempore Eginhardi, qui regnantibus Carolo Magno ejuſque filio Ludovico vixit, hoſtias intra ferrum characteratum confectas atque infermentatas fuiſſe.

Itaque ut ad id unde digreſſus ſum me referam, longe ante Cluniacenſes *ſtudioſè*, ideſt piis quibuſdam ritibus, hoſtiæ conficiebantur, non ſolùm apud Monachos, ſed etiam apud Clericos, ut præcipit Theodulfus Epiſcopus jam laudatus, qui hanc curam *Presbyteris* aut ipſorum *pueris* ſeu miniſtris imponit. Idem ſuo tempore factum probat Humbertus in epiſtola ad Michaëlem Cerularium his verbis: *Romana & Occidentalis Eccleſia à miniſtris ſacri altaris* (ideſt ut alibi dicit, *à Diaconis cum Subdiaconis ipſiſque Sacerdotibus, ſacris amictis veſtibus*) *in ſecretario offert azymum, quod ex grano frumenti & limpida limpha fuerit præparatum*. Neque tamen ita hæc cura Presbyteris & miniſtris ſacris competebat, quin aliquando matronæ piæ ſeu devotæ, quas Sanctimoniales vocabant, id officii in ſe ſuſciperent, etiam eo tempore quo hoſtias infermentatas fuiſſe conſtat. Nam in lib. 2. de miraculis ſancti Wandregeſili Abbatis cap. ultimo legitur, quamdam ſanctimonialem ſeu devotam feminam, quæ meritis ſancti viri anno DCCC. XCI. ſanata fuerat, *oblatas quas oblatura Domino in craſtinum erat formaſſe*; tum acceſſiſſe ad ignem, *& ferrum quo imprimendæ ac decoquendæ erant oblatæ* (*oblatorium* vocat ferrum iſtud Auctor ejus temporis) arripuiſſe. Eadem religione ſancta Radegundis Regina ſæculo ſexto (quod etiam patet de matrona quadam Romana in vita Gregorii Magni) jam facta *Sanctimonialis, more ſancti Germani in Quadrageſima* frumentum ſua manu commolebat: & exinde *oblationes ſuis manibus faciens, locis venerabilibus inceſſanter diſpenſabat*, teſte Venantio Fortunato in ipſius vita. Germanus iſte Pariſienſis erat Epiſcopus, qui proinde etiam ejuſmodi operam, molendi ſcilicet frumentum ad panem ſacrificii componendum, non refugiebat. Ex quibus apparet, quanta fuerit apud veteres Latinos

nos religio in parando Euchariſtico pane. Non ſic apud Græcos, quibus CAP. VIII. Humbertus in prædicta epiſtola ſuam ipſorum hac in re incuriam exprobrat in hunc modum. *Vos aliquando pretio fermentatum à quocumque viro ſeu femina præparatum habetis, in tantum ut nonnumquam ab ipſis publicis negotiatorum tabernis emtum panem ad Dominicam menſam transferatis, quem tractatum illotis & ſordidis manibus negare non poteſtis.* Hinc conficitur, azymo pani maximè proprium eſſe, ut ſit *ſtudio præparatus*.

Ne quis verò eamdem pænè religionem in præparando fermentato pane facile ſervari poſſe dicat, idque poſtulare Patres Toletanos; occurrit id quod quarto loco in eorum decreto animadvertendum eſt, nempe quòd *panem integrum, non tamen grande aliquid, ſed modicam tantùm oblatam* offerri volunt. His enim verbis omnino deſignant oblatas exiles ac tenues, quales in ferris characteratis componi ſolent. Nec vacat quòd *integrum panem*, non tamen grande aliquid, ſed modicam tantùm oblatam exigunt. Ita enim declarant mentem ſuam non eſſe, ut modica illa ac tenuis oblata ex craſſo pane decerperetur, ſed ut ſit integer panis; quod ſanè fermentato pani convenire non poteſt. Etenim qui fermento conſtat, non adeò tenuis ac gracilis confici ſolet, ſed craſſus ac denſus, alias fruſtra fermentum adhiberetur, quod non niſi ad inflandam & ſubigendam maſſam commiſcetur. Certè Humbertus ex eo quod Hieroſolymitani non niſi *tenues oblatas integras & ſanas* offerebant, non ex ſolido pane lanceolâ pro Græcorum more detractas, eas fuiſſe azymas probat in reſponſione ad Michaëlem. Denique Concilium Coïacenſe quod anno M.LXXXVIII. celebratum eſt, panem azymum non aliis verbis definit cap. 3. quàm iſtis: *Hoſtia ſit ex frumento ſana & integra*. Nemo non videt, definitionem Patrum Toletanorum ſignantiùs omninò deſignare panem azymum omnibus illis conditionibus, quas ſuperiùs explicavi, nempe ut panis alius ſit, quàm qui *uſibus* menſæ communis *præparatus* eſt; *ut ſit mundus ac nitidus, ſtudio præparatus*: *panis*, inquam, *integer*; *non tamen grande aliquid, ſed modica tantùm oblata*, quæ ſanè deſcriptio longe accuratior eſt ad deſignandum panem infermentatum, quàm illa Concilii Coïacenſis: cujus tamen decreto azymum panem ſignificari conſtat, cùm celebratum ſit Concilium iſtud poſt ſchiſma Michaëlis Cerularii.

Et tamen hunc canonem Concilii Toletani, quem azymo tam ſignanter convenire oſtendi, ad fermentatum panem trahit Sirmondus his verbis. *Quid hoc tandem eſt quod Concilii hujus Antiſtites in his Sacerdotibus reprehendunt? An quòd azymum panem non conſecrarent? Minime gentium. Atqui hoc ante omnia redargui oportuit, ſi azyma requirebantur: quia panes ipſorum uſibus præparati quos immolabant, azymi non erant, ſed fermentati. Quo ergo nomine reprehenduntur? quia panes hi quibus utebantur, nitidi non erant nec ſtudio in eam rem parati, quod conſuetudo poſcebat. Porrò cùm æra DCC.XXXI., hoc eſt anno Chriſti DC.XCIII., celebratum hoc Concilium titulus doceat; quis hinc confici non videt, Latinam Eccleſiam ad id ſaltem uſque tempus azymis abſtinuiſſe?*

Hoc Achilleum eſt Sirmondi argumentum, ex quo ſi conficitur id quod intendit; eadem ego quoque ratione conficiam, initio ſæculi XII. etiam Latinos, ſaltem in Gallia, azymis abſtinuiſſe. Hoc argumentum deduco ex epiſtola 44. Hildeberti Cenomannenſis Epiſcopi ad Andegavenſem, in qua ſcribit ſe ad prædictum Epiſcopum remittere Sacerdotem latorem epiſtolæ, qui *dum ſacris altaribus miniſtraturus in hoc præparatum panem non invenerat, de communi pane obtulerat ſacrificium. Qua in re*, inquit Hildebertus, *licèt potiùs conſuetudo quàm Fides impugnetur, nos tamen nonnullam in eo culpam attendimus,*

ar-

CAP. VIII. *arbitrantes graviùs puniendum eſſe Eccleſiæ ſcandalum quàm delictum*. Quid hoc tandem eſt, ut Sirmondi verbis utar, quod Hildebertus in hoc Sacerdote reprehendit? An quòd azymum panem non conſecraſſet? minimè gentium. Quo ergo nomine eum reprehendit? nempe quòd non *de pane ad hoc præparato*, ſed *de communi* ſacrificium obtulerat, eum ad modum quo Patres Toletani reprehendunt Sacerdotes Hiſpanicos, quòd de *panibus* non *ſtudio præparatis, nitidis ac mundis*, ſed de *panibus ſuis uſibus præparatis* oblationem facerent. Concedat ergo Sirmondus neceſſe eſt, aut Canonem Concilii Toletani de pane azymo interpretandum eſſe, ſicut epiſtolam Hildeberti: aut ſi prædictum canonem de fermentato pane explicare pergat, conſequens eſt ratio, ut etiam Hildeberti epiſtolam de fermentato intelligendam eſſe fateatur. Quod cùm neque Sirmondus ipſe, nec quivis alius fateri poſſit; neque etiam ex Concilii Toletani verbis conficitur, fermentatum panem in uſu tum fuiſſe, ſed potiùs azymum. Hactenus de Canone Toletano.

Poſtremò panis ſacrificio deputatus, quem integrum eſſe oportebat, in modum coronæ compoſitus erat; non decerpto fruſto per modum corollæ, ut apud Græcos; ſed factâ integrâ oblatâ, quæ rotunda erat. Quæ circumſtantia ſi cum prædictis omnibus ſimul comparetur, oblatarum noſtrarum recentiorum formam pæne ob oculos repræſentant. Atqui Gregorius Magnus loquendo de pane ſacrificii, *oblationum coronas* vocat in lib. 4. Dialogorum cap. 55. Et Iſo Sancti-Gallenſis Monachus in lib. 1. de miraculis ſancti Othmari cap. 3. agens de elevatione corporis ejuſdem Sancti, quæ anno DCCC.XLIV. facta eſt poſt annos centum & quinque ab ejus obitu; *Sub capite*, inquit, *& circa pectus viri Dei quadam panis rotulæ quæ vulgo oblatæ dicuntur, ita illæſa atque ab omni corruptione extraneæ ab eodem Epiſcopo inveniebantur, ut in nulla omnino parte colorem vel ſpeciem ſui amittentes, adſpicientium oculis infra ſpatium ipſius hebdomadæ viderentur eſſe confectæ. Quo verò ordine, quove tempore eo loci pervenerint, nobis quidem incognitum, Deo autem manifeſtum. Hoc tamen omnes pro certo ſcimus, quod per triginta quinque annos nullus mortalium ejus ſepulcrum aperuit, antequam præſens Epiſcopus miniſterii ſui fretus auctoritate, ejuſdem Congregationis Fratribus hoc faciendum injunxit. Idem tamen Epiſcopus venerabiliter eas aſſumens, ſacro corpori appoſuit, ipſumque corpus cum ſumma cautela obvolutum in lectica honorifice commendavit*. Hunc locum fuſiùs retuli, tum quia inſignis eſt in præſentem materiam, tum ut haberem occaſionem obſervandi id quod Iſo ignoraſſe videtur, nempe morem fuiſſe aliquando, ut cum defuncti Sacerdotis corpore oblatæ una cum aliis nonnumquam inſtrumentis veſtibuſque ſacerdotalibus tumulo componerentur. Id colligo ex Anonymo quodam æquali in lib. 4. de vita S. Cuthberti Lindiſfarnenſis Epiſcopi; cujus Anonymi hæc verba ſunt in libro 4. *A navigantibus in inſulam noſtram delatus, toto corpore lavato, capite ſudario circumdato, Oblatis ſuper ſanctum pectus poſitis, veſtimenta ſacerdotalia indutus, in obviam Chriſti calciamentis ſuis præparatis, in ſindone cerata curatus: animam habens cum Chriſto gaudentem, corpus incorruptibile, requieſcens & quaſi dormiens in ſepulcro lapideo honorabiliter in Baſilica depoſuerunt*. Hæc appoſitè Anonymus, cujus verba hîc relata, venerabili Bedæ perperam tribuit Amalarius, quæ maximè illuſtrant ſuperiorem Iſonis locum. Ad hæc Iſo agens de alia ſancti Othmari tranſlatione poſt triennium facta, hæc de iiſdem oblatis ſcribit in lib. 2. cap. 1. *Illas quoque oblatas, quas narratione ſuperiori in ejus tumulo retulimus fuiſſe repertas, eatenus incorruptas, atque omnimodis illæſas perduraſſe miratur, & quaſdam ex eis involutas ſacro itidem corpori ſuperpoſuit: alias verò pyxide recondens, ſuper-*

Digitized by Google

perſecuturis temporibus pro ſanctitatis ejus teſtimonio conſervari præcepit. Ex his duobus Iſonis locis, ut ex Gregorio Magno & ex Canone 6. ſæpè dicti Concilii Toletani intelligimus, tenues ac rotundas *rotularum* in morem fuiſſe oblatas ante annos mille, adeò ut forſan non ſatis conſideratè Ordinis Romani Expoſitor vetus apud Caſſandrum plus æquo invehatur in formam oblatarum tenuiſſimarum, quæ ſuo tempore ad imaginem nummorum redactæ erant, quas per contemtum *minutias nummulariarum oblatarum* appellat, *indignas panis vocabulo* pro ſua tenuitate, & à priſca Eccleſiæ conſuetudine maximè diverſas. Crediderim certè priſcas oblationes non tam fuiſſe tenues quàm noſtras recentiores, ſed paullò craſſiores inſtar *nebularum*, quas Uldaricus ait ad uſum communem fieri ſolitas: tametſi æquè ac noſtræ intra ferrum characteratum coquebantur, ut in Præmonitu ad Opuſculum Eldefonſi fuſiùs explicabo. Quidquid ſit; ex iis quæ toto hoc capite diſputavi, non obſcurè (ſi non fallor) conficitur, ante annos mille azymum in Eccleſia Latina uſitatum, eamque perſuaſionem fuiſſe Patrum Toletanorum, numquam & nuſquam apud Latinos contrarium uſum exſtitiſſe. CAP. IX.

At, inquis, hæ conjecturæ ſunt. Nego meras eſſe conjecturas. Nam meo quidem judicio Synodi Toletanæ Patres non potuerunt apertiùs ob oculos ponere azymum panem, quàm deſcribendo eo modo quem ſupra expoſui. Et ſint ſanè meræ quas attuli conjecturæ; quid ampliùs quàm conjecturæ pro fermentato afferuntur? Atqui conjecturæ, etſi utrubique ſint æquales, longe tamen præſtant in azymorum cauſa: quorum certè uſus antiquus eſt, & initium poſt conditam Eccleſiam demonſtrari non poteſt. Et ſufficit ad probandam uſitatæ rei antiquitatem refutare argumenta quæ proponuntur in contrarium. At verò ad probandum fermenti uſum apud Latinos, non ſufficiunt conjecturæ, ſed vera, manifeſta, ac neceſſaria argumenta proferenda ſunt. Denique ſi ea quæ hactenus dixi ad probandum id quod intendo non ſufficiant; evincent, ut ſpero, quæ ſequenti capite adducam.

CAPUT IX.

Morem hunc generali uſu apud Latinos viguiſſe ante Photii diſcidium.

AD demonſtrandum azymorum generalem uſum apud Latinos, nemo eſt qui exigere velit, ut ſingulas recenſeamus Latinorum Eccleſias: ſed ſatis eſſe puto, ſi vel id probetur de qualibet regione, vel talia proferantur argumenta, quæ id univerſim demonſtrent. Utroque modo hoc in capite rem conficere conabor.

Principio Alcuini auctoritas non ſolùm pro Britannia inſula in qua natus eſt, atque pro Gallia in qua moratus, ſed pro Romana, immo univerſali Eccleſia valet plurimum ad probandum azymorum uſum univerſim ſuo tempore fuiſſe receptum ante omnem hominum memoriam. Locus eſt in epiſtola 69. editionis Cheſnianæ, ubi Alcuinus, quem initio ſæculi IX. obiiſſe conſtat, Hiſpanos quoſdam arguit cenſentes miſcendum eſſe ſalem *in ſacrificium*, id eſt in materiam panis Euchariſtici. *Quam conſuetudinem*, inquit, *nec univerſalis obſervat Eccleſia, nec Romana cuſtodit auctoritas*. Tum ſingillatim enu-

CAP. IX. enumerat ea; quæ in ſacrificium adhibere licet. *Tria ſunt*, inquit, *quæ in ſacrificio offerenda ſunt, panis & aqua & vinum*. Qualis panis? *Panis*, ait; *qui in Corpus Chriſti conſecratur, abſque fermento ullius alterius infectionis debet eſſe mundiſſimus*. Atqui fermentatus panis non eſt abſque fermento *ullius alterius infectionis*, non eſt *mundiſſimus*, nam fermentum corruptionis effectum ac ſymbolum eſt, ut jam dixi. At quibus tandem rebus conſtare debet panis iſte? *Ex aqua & farina*, inquit, *panis fit qui conſecratur in Corpus Chriſti*. Jam aliquot Patrum loca retuli quæ idem ferunt. At illud inter eos & Alcuinum diſcriminis intereſt, quòd Patres illi de pane Euchariſtico loquuntur ad componendos Fidelium mores: Alcuinus verò agit hoc loco adversùs corruptores panis ſacri, qui res alienas in materiam ſacrificii admiſcebant. Erat proinde ejus muneris accuratè tradere modum & partes panis conficiendi. Cùm ergo panem duabus tantùm partibus conſtare dicat, *aqua* ſcilicet & *farina*, ab eoque removeat *omne fermentum ullius alterius infectionis*; eum fermenti expertem fuiſſe tunc temporis fateri neceſſe eſt.

Dices fermentum panis genus eſſe, ſatiſque expreſſum aquæ & farinæ nomine, quibus utique conſtat. Concedo fermentum conſtare farina: at conſtat etiam aliena ſpecie, quæ fermenti propria eſt, nempe, ut ait Humbertus, aut ſpuma muſti, aut cerviſiæ fæce, aut lacte corrupto: quæ ſpecies ab Alcuino commemoranda erat, ſi tum in uſu fuiſſet. Ad hæc, ſi aliquâ ex his ſpeciebus panis ille tum conſtitiſſet, non potuiſſet dici *abſque omni fermento ullius alterius infectionis mundiſſimus*, qualem exigit Alcuinus. Denique illud proprium eſt panis azymi, ut expers ſalis ſit: at Panis fermentati ſacrificio deputati, ut cum ſale. *Azymæ (oblationes)* inquit Michaël Cerularius in epiſtola contra Latinos, *neque ſal neque fermentum habent*; quod etiam Humbertus & Latini omnes in epiſtola Nicetæ Pectorati fatentur. At verò fermentatus panis Græcorum, teſte Humberto in reſponſione ad Michaëlem, uti fatentur ipſi Græci, *quinque ſubſtantiarum particeps eſt, id eſt fermenti, farinæ, ſalis, aquæ & ignis*. Certè Græci tam ſeverè ac rigidè ſalis commiſtionem in pane Euchariſtico exigunt, ut ſecus facientes diris ſupponant. Id patet tum ex formula renuntiationis, quam profitentur Armeni ad Græcorum ſocietatem reverſuri, tum ex Iſaaco Catholico in invectiva contra Armenos. Neque dubitem quin Hiſpani illi quos arguit Alcuinus, ſalis miſcendi commentum ex Græcis acceperint, quod etiam dicendum de Sacerdotibus illis, qui panes ſuis uſibus præparatos offerebant, quos Patres Toletani reprehendunt.

Atque ut amplius conſtet Alcuinum eo loci exigere azymum panem, demonſtrandum eſt etiam tum Hiſpanos azymum adhibuiſſe. Qua ergo de cauſa eos arguit Alcuinus? Nempe quòd aliqui eorum ſalem in ipſum panem azymum immittebant. At quo, inquis, argumento conſtat azymorum uſus apud Hiſpanos ante ſchiſma Photianum? Certè Eldefonſi Hiſpanici Epiſcopi teſtimonio qui anno DCCC.XLV. de pondere & inſcriptione panis Euchariſtici ex divina (ut præfert) revelatione agens, admittit eum infermentatum & intra ferrum coctum fuiſſe. Libellus iſte quem ſuggerente V. C. Emerico Bigotio indicaveram in Obſervationibus meis, è MS. codice Bibliothecæ Vaticanæ exſcribi curavit, mihique tranſmiſit Eminentiſſimus Cardinalis Bona, qui nihil prætermiſit, quo panis azymi in Eccleſia Latina antiquitas illuſtraretur. Libellus iſte in apographo quod quingentorum annorum eſſe videtur, hunc habet titulum: *Revelatio quæ oſtenſa eſt venerabili viro Hiſpanienſi Eldefonſo Epiſcopo in Spiritu ſancto, in menſe ſeptimo*. Tum incipit. *Anno octingenteſimo*

ſimo quadrageſimo quinto Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti, calculus iſte,
ideſt menſura trium digitorum anguli, in rotundum panis azymi ſic compoſita eſt. Et ſub finem: *In uno nempe ferro, tamen magno, poſſunt quinque ſimul hoſtiæ formari tali modo, ut major ſit media*. Auctor iſte etſi in re non neceſſaria revelationes adhibeat; tamen ejus temporis eſt quod præfert inſcriptio, ut poſtea dicam in præmonitione ad editionem ejus opuſculi, quod huic libello ſubjicere viſum eſt. Tota verò ejus revelatio eò ſpectat, non ut azymum panem eſſe oportere, aut coquendum eſſe intra ferrum definiat; ſed ut pondus, inſcriptiones, & numerum hoſtiarum, quæ in qualibet feſtivitate offerendæ erant, majori cum auctoritate præcipiat. Erat igitur, ut ex hoc Auctore manifeſtum eſt, apud Hiſpanos uſitatus panis infermentatus ſæculo nono, iſque intra ferrum coquebatur. Hinc etiam patet Alcuinum in præcitata epiſtola loqui de pane azymo, à quo ſalem removere jubet: eumque tum fuiſſe morem Romanæ & univerſalis Eccleſiæ.

Et certè Mozarabes, ideſt Hiſpani & Africani Arabibus permiſti, (quod etiam dicendum de Gothis antiquioribus in Hiſpania degentibus) tametſi ritus peculiares habebant, nihilo minus *conſtituebant Sacramentum altaris de pane azymo, quemadmodum alii Latini*, ut Jacobus à Vitriaco tradit in hiſtoriæ Occidentalis cap. 81., ubi hunc ritum apud ipſos eatenus perſeveraſſe dicit; qui Auctor tametſi ſæculo dumtaxat XIII. vixerit, ejus tamen auctoritas hac in re ſpernenda non eſt, maximè cum Eldefonſi teſtimonio aliiſque fulciatur. Cùm enim Mozarabes Hiſpani ritibus ſuis ita ſemper addicti fuerint, ut cum ſæculo XI. agente per Legatos Gregorio Papa VII., favente Aldefonſo Rege, Officium ſuum Eccleſiaſticum Gallicano Romanove mutare compellerentur, non conſenſerint, niſi res duello dirimeretur, teſtante Ruderico Toletano; credere par eſt azymorum hunc uſum ab Auctoribus rituum Mozarabicorum deſcendiſſe, eumdemque apud Gothos viguiſſe ante adventum Arabum ſeu Maurorum in Hiſpaniam: unde & Gothicum Officium dictum eſt.

Horum Auctorem rituum Iſidorum Hiſpalenſem Epiſcopum præferunt editi libri, afferuntque fere Hiſpanici ſcriptores recentiores: quibus ſuffragatur Guitmundus in lib. 3. adverſus Berengarium. *In quodam Miſſali Hiſpano*, inquit, *quod dicunt ſanctum dictaſſe Iſidorum &c.* & longè ante Guitmundum Elipandus Toletanus Epiſcopus in epiſtola ad Albinum ſeu Alcuinum, quamdam orationem in vigilia Paſchæ cani ſolitam *beato Iſidoro* tribuit. Verùm idem Elipandus in ſuperioribus Toletanos ſanctos Patres agnoſcit Miſſarum Mozarabicarum auctores. Qui ſint illi Patres Toletani, explicant Hiſpaniarum Epiſcopi, aut fortè Elipandus ipſe in libello quem confutant Patres Concilii Francofurtenſis, in hæc verba: *Item Prædeceſſores noſtri Eugenius, Hildefonſus, Julianus, Toletanæ ſedis Antiſtites, in ſuis dogmatibus ita dixerunt in Miſſa de Cœna Domini &c.* Ex quibus intelligitur, non unum, ſed plures, horum rituum & officiorum conditores; & quidem Iſidorum amplificatorem fuiſſe. Porrò ſi Bracarenſis Metropolis eoſdem ritus ſervabat atque Toletana; ritus iſti, non quidem omnes, ſed plerique à Romana Eccleſia profecti erant, quos ſcilicet Profuturus Bracarenſis Antiſtes Eccleſiæ ſuæ præſcripſerat, teſtante Concilio primo Bracarenſi, quod anno D.LXIII. celebratum eſt, in Canone 4. *Item placuit ut eodem ordine Miſſæ celebrentur ab omnibus, quem Profuturus quondam hujus Metropolitanæ Eccleſiæ Epiſcopus ab ipſa Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſuſcepit ſcriptum*. Hæc obiter de ritu Mozarabum, quos azymo pane ante ſæculum nonum uſos fuiſſe hactenus oſtendi.

Idem etiam de Britannia inſula patet, tum ex Alcuini epiſtola jam re-

Digitized by Google

CAP. IX. lata, qui hunc morem univerſalis Eccleſiæ ſuo tempore fuiſſe dicit, tum ex libello de miraculis ſancti Wandregeſili cap. ultimo ſuperiùs jam delibato, ubi agitur de quadam femina tranſmarina, ideſt Anglicana, quæ à ſancto Wandregeſilo ſanata, cùm in vigilia Nativitatis Domini ſodales ſuas ſanctimoniales feminas rogitaret, *ut oblatas quas oblatura Domino in craſtinum erat formarent, ignique cui appropinquare non audebat, decoquerent, & minime impetraret; acceſſit ad ignem, ferroque quo imprimenda ac decoquenda erant oblata arrepto, mox nervi ejus manus dextræ contracti ſunt; ac Oblatorium quod ſponte ſuſceperat, invita vi agente divina retinuit*. Id contigit anno DCCC. XCI. Ex his patet oblatas tum coctas fuiſſe intra oblatorium ſeu ferramentum characteratum, (ſic illud vocat Udalricus il lib. 3. cap. 13.) ac proinde fermenti expertes fuiſſe. Neque enim umquam fermentum adhibetur in panibus illis qui hoc modo formantur. Et quidem hic mos uſitatus tum erat non ſolùm in Gallia, ubi id factum eſt, ſed etiam in partibus tranſmarinis ſeu Anglicanis, unde mulier hæc recens advenerat, De pane azymo intelligendus videtur Egbertus ſæculo VIII. Eboracenſis Epiſcopus, Alcuini præceptor, qui in Exceptionum ſuarum cap. 98. laudat probatque Canonem quem vocat Sanctorum in hæc verba: *Sacerdotes Dei diligenter procurent, ut panis & vinum & aqua, ſine quibus nequaquam Miſſa celebrantur, pura & munda fiant*. Ubi *panis puri* nomine azymum intelligi puto. Certè Auctores Canonum qui ſub Eadgaro Rege anno DCCCC. LXVII. (quo tempore azymorum uſus vigebat) conditi ſunt, non alio vocabulo panem azymum explicant Canone 39. *Docemus etiam, ut ne vel umquam Sacerdos adeò temerarius ſit ut Miſſam celebret, niſi omnia habeat ad Euchariſtiam pertinentia, ſcilicet oblationem puram, vinum purum & aquam puram*. Hæc de Anglia.

Eamdem traditionem ſaltem pro Germania comprobat HRabanus Moguntinus Archiepiſcopus, Alcuini diſcipulus, qui biennio ante Photium intruſum, hoc eſt anno DCCC. LVI. è vivis exceſſit. Is enim in lib. 1. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 31. declarat panem ſacrificii azymum eſſe oportere. Namque relato Levitici loco, qui panem veteris ſacrificii ſine fermento eſſe præcipit; & Chriſti exemplo, qui ejuſmodi panem in cœna adhibuit, ſic infert. *Ergo panem infermentatum & vinum aqua mixtum in Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti ſanctificari oportet*. Ita HRabanus in libris cùm editis, tum manuſcriptis, ut fidem faciunt exemplaria duo Bibliothecæ Regis Chriſtianiſſimi, quorum unum eſt annorum fere ſexcentorum, alterum octingentorum. Porrò hoc teſtimonio luculentius nullum in præſentem controverſiam afferri poteſt. Duo ſunt in præmiſſo teſtimonio, ratio ſcilicet & auctoritas. Ratione azymorum neceſſitatem probare videtur HRabanus: ejus verò auctoritas de ritu ſui temporis teſtimonium reddit. HRabani rationem nihil moror: una mihi ſufficit auctoritas, ex qua evidenter conficitur, qualis eo tempore fuerit panis ſacrificii, id eſt infermentatus.

Neque dici poteſt, HRabani teſtimonium valere ſolùm pro Germania, in qua receptus erat eo tempore azymorum uſus. HRabanus ſiquidem in præfatione iſtius operis pollicetur acturum ſe *de Officio Miſſæ ſecundùm morem Romanæ Eccleſiæ*. Et in lib. 1. cap. 33. relatis omnibus rei ſacræ ritibus, poſtquam de azymorum uſu egerat hæc ſubdit: *Iſtum ergo Ordinem ab Apoſtolis & Apoſtolicis viris traditum Romana tenet Eccleſia, & per totum pene Occidentem omnes Eccleſiæ eamdem traditionem ſervant*. Ex quibus manifeſtum eſſe puto, azymos non tantùm in Germania, ſed etiam *in Eccleſia Romana & per totum pene Occidentem* in uſu fuiſſe anno DCCC. XIX. quo iſtud opus condi-

tum

Digitized by Google

tum eſt, neque recens fuiſſe inventum, ſed id *ab Apoſtolis & ab Apoſtolicis viris* creditum permanaſſe. CAP. IX.

Jam de azymorum uſu ante ſæculum nonum recepto res conſtat de Hiſpania, Anglia, Germania & Romana Eccleſia ſpeciatim, & univerſim de toto pæne Occidente: ſupereſt ut id etiam ſingularibus argumentis probem de Gallia: tametſi quæ ſuperiùs tum ex Alcuino, tum ex facto mulieris Anglicanæ in Gallia conſtitutæ retuli, ad id evincendum ſufficiunt. Unum argumentum mihi ſuppeditat Paſchaſius Ratbertus Abbas Corbejenſis, HRabani æqualis. Is in libro de Corpore & Sanguine Domini cap. 20. Sacrificii partes explicat refertque ad componendos mores in hunc modum. *Hæc igitur conſperſio de multis granis fecit unum corpus, corpus inquam, ſinceritatis & veritatis: ſi tamen ſumus azymi, id eſt abſque fermento malitiæ & nequitiæ, ut dignè panem de hac aqua conſperſum accipere poſſimus. . . . Idcirco, ò homo, ſerva conſperſionem gratiæ: quia licèt triticum ſis, niſi doctrina & virtute Spiritus ſancti ad hanc unitatem & conſperſionem fueris bene in farinam attenuatus; deinde conſperſus gratia, & igne caritatis excoctus; non poteris ad ſoliditatem fidei firmari.* In his notandum primò eſt, Panem Euchariſticum vocari *conſperſionem*, & *panem aqua conſperſum*. Deinde enumerando partes quibus panis iſte conſtat, mentionem fieri tantùm farinæ, aquæ & coctionis, excluſo etiam fermento. Et certè vocabula, *conſperſio* & *conſperſum*, maſſam farinæ expertem fermenti ſignificant. Teſtis eſt Haimo Halsberſtadenſis Epiſcopus in caput 5. epiſtolæ primæ ad Corinthios, cum ſcribit Filios Iſraël egreſſos de Ægyto non detuliſſe inde *fermentatam farinam, ſed tantummodo conſperſam*. Et Johannes Genuenſis in Catholico: *Conſperſio eſt farina per aquam conglutinata ſine fermento*. Denique ante hos duos Gregorius Turonenſis Epiſcopus in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 16. *Mulier conſperſâ Dominica die farinâ panem formavit, quem ſegregatis prunis cinere ferventi contexit decoquendum*. Id placentæ infermentatæ genus: quale à Latinis in ſacrificium adhiberi falsò calumniatus eſt Michaël Cerularius.

Agmen claudet Amalarius, qui in lib. 3. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 24., relato Cypriani loco, *ut in Sacrificio Miſſæ eadem quæ Dominus fecit, & ipſi faciamus*; hæc ſubdit. *Quamvis hoc ille de commiſtione vini & aquæ concluſiſſet, tamen de tota inſtitutione Dominica intelligere poſſumus adimplendum: in quo ſuum mandatum eſt & Apoſtolorum obſervatio*. Hæc ſine dubio intellexit Amalarius, non de tempore factæ cœnæ, non de cœna præmiſſa ante Euchariſtiæ inſtitutionem, non denique de eſu agni: ſed de pane ſacrificii, quem ejuſdem generis atque eum quo Chriſtus uſus in cœna eſt, adhibendum eſſe cenſet, id eſt infermentatum.

Hæc argumenta, quæ toto præſenti capite adduxi ad probandum generalem azymorum uſum apud Latinos, omnes veritatis numeros habere mihi videntur: tum quia deſumta ſunt ab Auctoribus fide dignis, ut pote doctis & ejuſdem ætatis: tum quia clara, perſpicua, atque neceſſaria videntur ad evincendum id quod intendo. Si verò ex his generalem apud Latinos azymorum uſum ante ſchiſma Photianum probari concedatur; concedi etiam neceſſe eſt, eumdem uſum tum creditum fuiſſe neceſſarium, ab Apoſtolis Apoſtolicíſve viris profectum; ac proinde receptum ante omnem hominum illius temporis memoriam. Præter ea ſi eadem fuit Patrum Toletanorum perſuaſio ſæculo ſeptimo deſinente, fatendum eſt morem hunc aut ab ipſis, aut prope ab ipſis Apoſtolorum temporibus ad ea tempora promanaſſe: niſi talia proferantur in contrarium argumenta, quæ

fermenti uſum aliquando in Eccleſia Latina viguiſſe manifeſtè ac neceſſariò conficiant.

CAPUT X.

Expenduntur argumenta pro uſu Fermenti apud Latinos.

PRimum ex eo ſumitur, quòd Euchariſtia primis atque etiam ſubſequentibus Eccleſiæ ſæculis ex populi oblationibus conſecrabatur apud Latinos. Nam certum videri, populum non azymos panes, ſed communes & uſitatos, id eſt fermento de more temperatos, obtuliſſe.

At quid vetat Fideles ex præſcripto Eccleſiæ, & conſuetudine docente confeciſſe atque obtuliſſe panes infermentatos? Sanè id factum poſterioribus ſæculis, quibus azymorum uſus certò vigebat, probat exemplum illius feminæ Anglicanæ ſuperiùs memoratæ, quæ in oblatorio ſeu ferramento characterato coquere voluit oblatas infermentatas, *quas oblatura Domino in craſtinum erat*. Et Armoricanæ mulieres communicaturæ hactenus ſuam quæque oblatam azymam offerunt teſte Sirmondo; quod ſingulis diebus actitabant Cluniacenſes ex Udalrico lib. 2. cap. 30. Priſcum illum offerendi morem in ſollemnibus ſacris hodie quoque repræſentat major Eccleſia Mediolanenſis, quæ ritus peculiares hactenus retinet non minus antiquitate, quàm religioſa pompa inſignes. In ea ſiquidem decem viri totidemque matronæ provectæ ætatis (*Veglones & Vegloniſſas* appellant) ab Archiepiſcopo inſtituti, ſacrificii materiam offerre ſolent hoc modo. Oblationis tempore inſtante procedunt Veglones duo aliis ſuccedentibus, antiquo more induti, deferentes hoſtias tres & vaſculum vini: quæ, chorum ingreſſi, Sacerdoti myſteria celebranti offerunt. Idem præſtant Vegloniſſæ item duæ cum veteri matronarum apparatu, aliis comitantibus, extra chori cancellos conſiſtentes: ubi eamdem oblationem ab eis accipit Sacerdos Miſſam celebrans; aut certè Archipresbyter, ſi Pontifex ſacris operetur. Hi decem viri, totidemque matronæ totam civitatem repræſentant, & funguntur officio, quod olim toti populo incumbebat, ut legitur in Cæremoniali Ambroſiano, quod Federicus Cardinalis Borromæus & Mediolanenſis Archiepiſcopus ex antiquis ejus Eccleſiæ ritibus adornari curavit. Atqui ejuſmodi hoſtiæ, quas ex vetuſto ritu offerunt Mediolanenſes, fermenti expertes ſunt. Quidni ergo tam facile promptumque fuit antiquis Chriſtianis offerre panes azymos, quos vel ipſi paraſſent, vel ab aliis paratos accepiſſent? Certè longe ante Concilium XVI. Toletanum panis ſacrificii *ſtudio præparatus* eſſe debebat, id eſt piis quibuſdam ritibus & cæremoniis. Quidni ergo azymus confici poterat, ſi id modò poſcebat mos & conſuetudo Eccleſiæ? cum videamus id noſtrâ ætate rectè fieri ab operis pretio conductis.

Nec obſtat quod Cyprianus in libro de opere & eleemoſynis divitem feminam, quæ *Sacrificium*, id eſt hoſtiam non obtulerat, graviter increpat his verbis: *Locuples & dives es, & Dominicum celebrare te credis, quæ in Dominicum ſine ſacrificio venis; quæ partem de ſacrificio quod pauper obtulit ſumis?* Hoc, inquam, nihil obſtat, aut enim de oblatione quæ fiebat ad convivium inſti-

inſtitutum poſt Euchariſtiæ perceptionem intelligendum eſt, (agapas appellant;) aut ſi de pane Euchariſtico; id magis pro pane ſtudioſè confecto ſeu azymo juvat, quàm pro communi ac fermentato. Nam ſi panis communis & uſitatus in rem ſacram adhibitus fuiſſet, vix concipi poteſt commiſſurum fuiſſe quemquam, ut ad menſam Domini ſine oblatione ſua accederet. Facile quippe & obvium erat, aut panem communem integrum, qui numquam in ædibus divitum deeſt; aut certè fruſtum ex eo accipere in oblationem. At quia panis Euchariſticus religioſis quibuſdam ritibus ac ſtudio præparatus eſſe debebat, hinc facilè contingere potuit, ut divites incuriâ parandi ejuſmodi panis non haberent aliquando quem offerrent; communicarentque ex pane quem pauperes obtuliſſent. Eadem hæc reſponſio valet ad locum Auctoris incerti ex ſermone qui 215. numeratur inter Auguſtinianos, ubi ait. *Oblationes quæ in altario conſecrarentur offerte. Erubeſcere debet homo idoneus, ſi de aliena oblatione communicaverit.* CAP. X.

Quapropter obſervandum eſt, integras hoſtiarum formulas, quales ſcilicet in ferro characterato pro quinque ſexve hoſtiis imprimebantur, non rarò à ſingulis Fidelium oblatas fuiſſe: quæ non ſingulæ pro ſingulis communicandorum, ſed pro numero eorum integræ etiam nonnumquam conſecrabantur. Id colligere mihi videor tum ex Ordine Romano, tum ex Humberto Cardinali, tum ex more uſitato in conſecratione Epiſcoporum, Sacerdotum, ac Virginum. In Ordine quippe Romano præcipitur, ut Archidiaconus accipiens oblatas, quas ſcilicet Fideles obtulerant, *tantas ſuper altare ponat, quantæ poſſunt populo ſufficere*. Tum facta conſecratione, ubi tempus communionis inſtat, *Acolythi parant ſinus ſacculorum Archidiacono ad ponendas oblationes*: quas deinde *frangunt*: ut ſua cuique portio ex integris hoſtiarum formulis habeatur. Ideo autem in ſacculis franguntur, ne micæ ſeu particulæ inter frangendum in terram aut in locum minus decentem deciderent. Idipſum apertè declarat Humbertus in reſponſione ad Michaëlem. *Tenues*, inquit, *oblatas ex ſimila, integras & ſanas, ſacris altaribus nos quoque ſuperponimus: & ipſis poſt conſecrationem fractis cum populo communicamur*. Denique in conſecratione Epiſcoporum, Sacerdotum, ac Virginum, una oblatæ formula conſecrato in plures dies præbebatur: nempe Epiſcopo & Sacerdoti in dies quadraginta, ut de Epiſcopis conſtat ex Ordine Romano, & de Presbyteris ex epiſtola ſecunda Fulberti Carnutenſis Epiſcopi ad Einardum; aut certè Sacerdoti in dies octo, ex Ordine Romano; itidemque Virgini recens conſecratæ, ut in MS. Pontificali Bibliothecæ noſtræ Remigianæ apud Remos legitur in hæc verba: *Virginem Epiſcopo parentes cum oblatione offerant, & ille involutam manum ejus in palla altaris recipiat ..... Poſtquam communicaverint, reſervent de ipſa communione in diem octavum, & tunc communicent*. Legendum forſan *in dies octo*. Nam Presbyteri quotidie decidebant ex reſervata oblatione particulam, ex qua communicabant, teſte Fulberto in epiſtola jam memorata, quæ in MS. codicibus *Einardo*, mendoſè in editis *Finardo* inſcribitur.

Quid ergo, inquis, fiebat ex aliis oblatis quæ non conſecrabantur? ſiquidem ſingulas formulas offerebant, quarum una pluribus ſufficiebat. Reſpondet Auctor libri de Ordine Romano *Apportante Archidiacono oblatas in patena à nullo immolatas, accipiat ex illis, quantum ſibi ſufficere videtur: & alias Archidiacono reſtituat, quas ille Cuſtodi Eccleſiæ ad obſervandum committit*. Poſtea verò uſui erant, ſi quando nemine offerente Miſſa celebranda erat, quod maximè fiebat diebus privatis; aut in eulogias benedicebantur: quod quo-

CAP. X. quotidie apud Monachos actitabatur. Certè non ſingulis diebus, ſed *Dominicis* tantùm oblationes à viris & mulieribus faciendas exigit Concilium Matiſconenſe cap.4., quod anno D.LXXXV. celebratum eſt. Denique non offerebant omnes, ſaltem Hincmari tempore, ſed tantùm familiæ cujuſque capita, ex Hincmaro infra.

Oppones miniſtros Eccleſiæ, viduas, pauperes & egenos, quos matricularios vocabant, ex reliquis oblationum alitos: ac proinde uſitatum ac fermento temperatum panem oblatum fuiſſe.

Ad hoc repono duplicem antiquitus in Eccleſia factam oblationem, unam ante Miſſam, aut ante Evangelium: alteram poſt lectum Evangelium, ad Offertorium, ut vocamus. In prima offerebant Fideles panem, vinum, ceram, & aliud quodcumque in ſupplementum Sacerdotum, viduarum, pauperum & egenorum: in altera panem & vinum ad conſecrationem. Hunc locum egregiè illuſtrat Hincmarus Remenſis in Capitularis primi articulo XVI. *Qui candelam offerre voluerit, ſive ſpecialiter, ſive generaliter; aut ante Miſſam, aut inter Miſſam, antequàm Evangelium legatur, ad altare deferat. Ad oblationem autem unam tantummodo oblatam & offertorium pro ſe ſuiſque omnibus conjunctis & familiaribus offerat. Si plus de vino voluerit, in buticula vel canna, aut plures oblatas; aut ante Miſſam, aut poſt Miſſam Presbytero vel miniſtro illius tribuat, unde populus in eleemoſyna & benedictione illius eulogias accipiat, vel Presbyter ſupplementum aliquod habeat.* Præterea panem communem à Fidelibus offerri ſolitum diſertè etiam ab oblatis conſecrandis diſtinguit Concilium Namnetenſe, cum ſtatuit cap.9., *ut de oblationibus quæ offeruntur à populo, & conſecrationi ſuperſunt; vel de panibus quos offerunt Fideles ad Eccleſiam, vel certè de ſuis Presbyter convenienter partes inciſas habeat in vaſe nitido: ut poſt Miſſarum ſollemnia, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die Dominico & in diebus feſtis exinde accipiant.* Erat ergo alius panis oblatus ad conſecrationem, alius *ad Eccleſiam*, id eſt ad alendos Eccleſiæ miniſtros. Ex alterutro fiebant eulogiæ, qui panis benedictus modò appellatur. Lege ſis Capitulare primum Hincmari articulo 7., & Conſuetudines Cluniacenſes in lib. 2. cap. 30., ubi præſcribitur, *ut in privatis diebus hoſtiæ non conſecratæ portentur in refectorio, ut his qui eo die non communicaverunt diſtribuantur*, nempe illæ ipſæ, quæ etiam a non communicaturis oblatæ fuerant in Miſſa ſollemni: in qua tametſi omnes ſingulis diebus offerebant, tres tantùm hoſtias diebus ferialibus pro communicaturis ex alterutro viciſſim choro conſecrari mos erat; Dominicis quinque.

Aliud objectum petitur ex Epiphanio in hæreſi 30., ubi notat Ebionæos, quòd δι' ἀζύμων, id eſt panibus azymis, myſteria celebrarent.

Hæc objectio prima fronte mihi aliquando validiſſima viſa eſt: aſt integrum locum legenti non ita. Epiphanii hæc verba ſunt. Μυστήρια δὲ δῆθεν τελοῦσι κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν δι' ἀζύμων, καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι' ὕδατος μόνου. Ideſt, *Myſteria verò ſcilicet perficiunt ex imitatione Sanctorum qui ſunt in Eccleſia quotannis in azymis: alteram autem myſterii partem in aqua ſola.* Ex illis verbis non injuria quis hoc modo argumentari poterit. Epiphanius probare videtur Ebionæos in eo, quòd Sacrificium offerebant quotannis in azymis ex imitatione Eccleſiæ ſaltem Latinæ: eos verò hoc tantùm nomine arguit iſto loco, quòd pro altera Sacrificii parte aquam ſolam adhiberent. Ergo eo tempore Eccleſia ex pane azymo ſacrificium conficiebat. Certè interpretatio hæc Epiphanii verbis nullam affert vim, quin immo ipſius menti conſentanea eſſe videtur: cùm eorum

rum morem laudet ob Eccleſiæ imitationem, quam in offerendis azymis ſitam eſſe non immeritò quis contendat. Accedit quòd Epiphanius qui errores fere omnes quos recenſet, impugnare ſolet; Encraticas quidem qui aquâ ſolâ in re ſacra utebantur, refutat: nuſquam verò azymorum uſum reprehendit. Et ſanè quis putet Epiphanium erroris damnaſſe Ebionæos ob uſum azymorum in myſterio ſacroſancto, quod in azymis à Chriſto Domino inſtitutum fuiſſe confitetur, ut ſuperiùs præmiſſum eſt.

Unum hîc remoram injicit, quod ſcilicet Epiphanius ipſe in hæreſi 46. Tatiani errores enumerans ait, eum inſtituiſſe myſteria quædam *κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, ad Eccleſiæ ſanctæ imitationem*; ſed ad ea tamen nihil præter aquam adhibuiſſe. Ubi patet Eccleſiæ imitationem non rem oblatam, ſed oblationem ipſam reſpicere, quod etiam dicendum de priori teſtimonio.

Et quidem hoc argumento rectè colligitur, ex priori illo Epiphanii loco nihil certi confici poſſe pro uſu azymorum: & ego de induſtria iſtuc illum non retuli in ſuperioribus, ubi actum eſt de fermento Græcorum, ſed tamen hinc non evincitur, Epiphanium ſtatuere utrubique Eccleſiæ imitationem in ipſa oblatione, non in re oblata. Nam imitationem magis expreſſam agnoviſſe potuit in Ebionæis, quàm in Tatiano. Præter ea, etiamſi azymorum uſum non referat ad imitationem Eccleſiæ, non tamen inde certò eruitur eum uſum ab ipſo inter errores deputari: maximè cùm, ut jam dixi, agnoſcat Epiphanius Euchariſtiam primitus in azymis à Chriſto inſtitutam. Fac enim Græcos fermentatum panem in rem ſacram tum adhibuiſſe, Latinos verò infermentatum. Certè Epiphanius non retuliſſet azymorum uſum ad imitationem Eccleſiæ univerſæ: ſiquidem Græca fermentatum panem adhibuiſſet, nec tamen erroris damnaturus eſſet uſum azymorum, quem in Latinis non improbaſſet. Ad hæc, ſi erroris arguit Ebionæos quòd azymis uterentur; ideò iſtud fecit, quòd azymum adhiberent eo animo, ut Legalia cum Evangelio ſervari oportere traderent. Uno verbo, ſi nihil facit pro azymorum uſu prior iſte locus, certè non magis favet fermentato: ſed rem in medio relinquit, quæ proinde aliis argumentis dirimenda eſt.

Ad extremum ut rem paucis tandem conficiam, probato Græcos eiſque adhærentes Eccleſias fermento, Latinos verò azymis ab initio uſos fuiſſe; admiſſo etiam Ebionæos ab Epiphanio notatos, quòd in ſacris azymum adhiberent: Reſpondeo Ebionæos ab Epiphanio reprehenſos, non quòd cenſeret Epiphanius cuivis Eccleſiæ azymo uti non licere: ſed quòd Ebionæi cùm eſſent Græcanicæ communionis, eo uterentur præter morem ſuæ ſocietatis. Pari enim jure ſi qui modò Latinorum fermentum azymo in re ſacra præferrent, à Latinis arguerentur, non quaſi Græcorum fermentum reprobet Latina Eccleſia; ſed quòd Latinis hominibus nefas ſit morem Latinum in re ſacra violare. Reſponſio hæc aptari etiam poteſt Armenis, quibus eamdem ob cauſam ſanctus Nicon azymorum uſum ſæculo decimo exprobravit.

Tertium momentum pro fermentato deſumitur ex lib. 4. Ambroſii de Sacramentis cap. 4. *Tu fortè dicis, Meus panis eſt uſitatus. Sed panis iſte, panis eſt ante verba Sacramentorum: ubi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti.* Ex quo Sirmondus arguit: *Nempe qui uſitatum menſiſque quotidianis uſurpatum panem dicit, azymum haud dubiè non ſignificat.*

At neque fermentatum. Etenim *uſitatum* panem vocat Ambroſius, non quatenus azymo, ſed quatenus conſecrato, ideſt Corpori Chriſti opponitur, ut lectio verborum ipſa perſuadet.

Porrò azymus panis etiam communis ſeu uſitatus dici poteſt, cum ejuſdem

CAP. X. dem materiæ ſit cum pane fermentato. Certè Rupertus Abbas Tuitienſis in lib. 3. de Spiritus ſancti operibus cap. 21., eodem fere modo, quo ſupra Ambroſius, loquitur de pane azymo, quem Chriſtus in ultima cœna conſecravit. *Panem*, inquit, *communem accepit : ſed benedicendo longe in aliud quàm fuerat tranſmutavit*. En panis *communis* dicitur à Ruperto is, quo Chriſtus in ultima cœna uſus eſt : qui ſine dubio in Ruperti ſententia fuit infermentatus.

Quartum argumentum ex canone ſexto Concilii XVI. Toletani petitum, non modò nihil pro uſu fermenti, ſed maximè pro azymo valere ſuperius oſtendi.

Quintum ſuppeditant Melchiadis, Siricii & Innocentii Romanorum Pontificum decreta. De Melchiade hæc in ejus vita leguntur. *Hic fecit ut oblationes conſecratæ per Eccleſias ex conſecratu Epiſcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum*. Et de Siricio. *Hic conſtituit ut nullus Presbyter Miſſas celebraret per omnem hebdomadam, niſi conſecratum Epiſcopi loci ſuſciperet declaratum quod nominatur fermentum*. Innocentius denique in epiſtola ad Decentium ita ſcribit cap. 5. *De fermento quod die Dominico per titulos mittimus, ſuperfluè nos conſulere voluiſti, cùm omnes Eccleſiæ noſtræ intra Civitatem ſint conſtitutæ : quarum Presbyteri, quia die ipſa propter plebem ſibi creditam nobiſcum convenire non poſſunt, idcirco fermentum à nobis confectum per Acolythos accipiunt, ut ſe à noſtra communione maximè illa die non judicent ſeparatos. Quod per parochias fieri debere non puto, quia non longè portanda ſunt Sacramenta : nec nos per cœmeteria diverſa conſtitutis Presbyteris deſtinamus, & Presbyteri eorum conficiendorum jus habent atque licentiam*.

De hoc fermento variæ ſunt ſententiæ, aliis Euchariſtiam eſſe negantibus, probantibus aliis. Baronio non aſſentior qui Euchariſtiam eſſe negat, ſed tantùm eulogias in ſignum mutuæ communionis à Pontifice miſſas. Nam fermentum iſtud & *panis conſecratus*, & *Sacramentum* dicitur; & ſolis Presbyteris ejus conficiendi jus atque licentia tribuitur. Denique *panis conſecratus* dicitur: quo nomine Euchariſtia vocatur à Juſtino in Apologia prima, ab Irenæo citato apud Euſebium in lib. 5. cap. 24., tum in libro 5. contra hæreſes cap. 11., & apud Clementem Alexandrinum in Stromate primo pag. 117., uti Henricus Valeſius vir clariſſimus in Euſebium adnotavit. Et quidem Euchariſtiam in ſignum Eccleſiaſticæ communionis antiquitus mitti ſolitam, teſtes ſunt Juſtinus in Apologia prima, Euſebius in lib. 5. cap. 24. tametſi id fieri per Paſchalia feſta vetuit Laodiceni Concilii canon 14. Nec quemquam movere debet, quòd per Acolythum Euchariſtia tranſmitti dicatur : cùm per puerum ad Serapionem ſenem directa perhibeatur apud Euſebium lib. 6. cap. 44. Duplicem verò ob cauſam Pontifex per Titulos Urbis Euchariſtiam mittebat, nempe in ſignum tum auctoritatis, tum Eccleſiaſticæ communionis. Ignatius Antiochenus Epiſcopus in epiſtola ad Smyrnæos ratam jubet Euchariſtiam haberi, quæ ſub Epiſcopo fuerit, vel cui ipſe conceſſerit. Et Leo Magnus in epiſtola ad Galliæ & Germaniæ Epiſcopos, ait non licere Epiſcopo præſente, niſi ipſius juſſu, Sacramentum Corporis & Sanguinis Chriſti conficere. Itaque Pontifex ut teſtaretur ſe Presbyteris Titulorum urbis Romæ poteſtatem facere Euchariſtiæ conficiendæ, Euchariſtiam ipſe mittebat, quæ etiam ſymbolum mutuæ unionis erat. Id à Melchiade & Siricio ſancitum dicitur, explicatum ab Innocentio. Poſtea loco Euchariſtiæ miſſæ ſunt eulogiæ ſeu oblatæ inconſecratæ. Hinc in vitæ Johannis Papæ tertii conſtitutum legitur, *ut oblationes & amulæ vel luminaria in cœmeteriis per omnes Dominicas*

de

de Lateranis miniſtrarentur, & in vita Gregorii tertii, *ut oblationes de Patriarchio per Oblationarium deportarentur ad celebrandas Miſſas*, oblationes inquam panis & vini, quales Gregorius Secundus Eccleſiæ ſancti Pauli quotidie mitti conſtituit. Verùm etiamſi Pontifex Euchariſtiam mittebat ad titulos Urbis, aliam tamen Presbyteri ſine dubio conſecrabant. Nam & Miſſas celebrabant; & ut ſibi id liceret per Pontificem, Euchariſtia mittebatur, tum verò ex utraque oblatione, & ex ea ſcilicet quæ à Pontifice, & ex ea quæ ab ipſis conſecrata erat, Presbyter & populus communicabant. Simile quid faciebant Presbyteri recens ordinati, qui Euchariſtiâ de manu Epiſcopi die Ordinationis ſuæ acceptâ in dies quadraginta reficiebantur: & tamen Miſſam quotidie celebrare poterant, & Euchariſtiam à ſe conſecratam ſimul percipere, teſte Fulberto Carnutenſi Epiſcopo in epiſtola 2. ad Einardum.

Sed ut ad fermentum Melchiadis aliorumque Pontificum revertar, cur hoc nomine Euchariſtia dicta ſit inquirimus. Sirmondus, tametſi locus pro fermenti uſu, quem aſſerere volebat, facere videbatur, ita dictam probat, non quòd ex fermentato pane conſtaret; ſed quòd ipſa quocumque ex pane fieret, Eccleſiis ad quas mittebatur, fermenti vicem præſtaret, eiſque unionis inter ſe vinculum eſſet, ſicuti fermentum maſſæ cui commiſcetur. Et quidem ſi bene perpendantur verba relata ex vita Melchiadis & Siricii, tantum abeſt ut Euchariſtia dicta videatur fermentum ex eo quòd fermento conſtaret, ut contra hoc nomen ipſi adſciticium, & aliunde quàm ab ipſa re petitum eſſe appareat. De Melchiade legitur: *Hic fecit ut oblationes conſecratæ per Eccleſias ex conſecratu Epiſcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum*. In Siricio, *quod nominatur fermentum*. Mihi verò legenti hæc verba, *quod declaratur, quod nominatur fermentum*; ſtatim ſubiit cogitatio extraneum hoc eſſe vocabulum, non ab ipſa rei ſubſtantia petitum. Certè mihi perſuaſum eſt nihil certi inde confici poſſe pro fermento.

At inquis, Si panis azymus fuiſſet cur contraria appellatione dictus eſſet fermentum? Non facilis reſponſio, ubi vocabulorum, cur una quæque res ita appellata ſit, cauſas explicare incumbit. Unam rationem ſanè perquam probabilem attulit Sirmondus. Ego verò Euchariſtiam etiam hoc vocabulo appellatam puto, ut nomine obſcuro profanis celaretur tantum myſterium. Nam per ea tempora mos erat Patribus, ut non niſi obſcuris verbis Euchariſtiam exprimerent. Notum id ex Auguſtino paſſim, Theodorito in Dialogo Eraniſtæ, & aliis. Hinc ergo factum puto, ut Melchiades, Siricius & Innocentius adſciticio fermenti nomine Euchariſtiam deſignaverint, ne rem ſacram gentilibus propalare viderentur. Accedit quòd Cæſarius Græcus parabolam fermenti de Euchariſtia interpretatur, non ſenſu litterali ſed morali, in Dialogo his verbis: *Quod ſi aliter dicta audire placet, fermentum intelligatur venerandum & divinum Corpus Dei, quod in utero intactæ Virginis Mariæ ſibi circumdandum formavit, abſque ſemine contextus, & unitus tam animæ quàm corpori*. Quid ſi ob hanc ſimilemve rationem prædicti Pontifices Euchariſtiam fermenti nomine donaverint, non habita ratione materiæ, ſed Corporis Chriſti in ſenſu morali? Adderem etiam panem azymum Latinorum à Niceta Pectorato vocari ἄζυμων ζύμην, *azymum fermentum*, niſi id exprobrando & ſubſannando dixiſſe videretur.

Sextum pro fermento momentum deſumitur ex ſilentio Photii, qui cùm criminandi Latinos in omnibus, in quibus à Græcorum moribus ac ritibus diſcrepabant, occaſiones corrogaret omnes, numquam tamen azymorum uſum objecit: quam objectionem, ſi uſus ille tum viguiſſet, non videtur omiſ-

CAP. X. ſurus fuiſſe. Et certè eam non omiſiſſe Græcos recentiores qui pontificatu Leonis Papæ noni diſcidium conflarunt cum Eccleſia Romana. Id argumento eſſe azymorum uſum medio illo, quod inter utrumque ſchiſma effluxit, intervallo apud Latinos incœpiſſe.

Ad hæc reſpondeo, Photium Latinis non objeciſſe azymorum uſum, propterea quòd eum morem ex Chriſti exemplo profectum eſſe docuerat Johannes Chryſoſtomus, perſuaſumque habebat ſuo tempore Eccleſia etiam Græca, uti ipſe fatetur in Bibliothecæ cap. 116., ut ſuperiùs retuli. Deinde ipſum non exprobraſſe Latinis, quòd Alleluja non canerent in Quadrageſima; nec Monachis Occidentalibus vitio vertiſſe, quòd infirmi carnibus veſcerentur ex conceſſu Regulæ Sancti Benedicti; quòd femoralia in itinere conſtituti geſtarent, quæ omnia Latinis tempore Leonis noni objecta ſunt à Græcis. Denique Photium multa id genus alia omiſiſſe, in quibus tum Latini à Græcis diſcrepabant, qualis erat tonſura capitis, (tametſi de menti detonſione vitiligavit,) qualis erat manuum impoſitio in Confirmatione, interdictum baptizandi in Epiphania, & alia ejuſmodi, quæ Photius prudens diſſimulavit. Ceterùm nihil penitus efficit Photii ſilentium adversùs certa ac neceſſaria argumenta, quibus azymorum uſum generalem apud Latinos ante Photium viguiſſe demonſtravi.

Ultimum argumentum inde petitur, quòd ante Photii ætatem nulla de azymorum uſu lex condita legitur. Hoc argumentum cum Demetrio Chomateno Bulgariæ Archiepiſcopo in reſponſis ad Epiſcopum Dyrrachii, urget Sirmondus in Diſquiſitionis cap. 3.

At ſi hoc argumentum quid efficeret, probaret utique azymos panes in re ſacra non fuiſſe adhibitos etiam poſt ſchiſma Photianum. Nullum enim, ſi bene memini, ſive de abjiciendo fermento, ſeu de azymis recipiendis decretum, conſtitutio nulla, nullusve canon poſt illud tempus invenitur ante diſcidium Michaëlis Cerularii, cujus tempore univerſim azymorum uſus vigebat in Eccleſia Latina. Atqui cùm ejus rei nulla exſtet lex neque ante, neque poſt Photium ante Michaëlis ætatem, dicendum eſt morem iſtum ab ipſo Latinæ Eccleſiæ exordio receptum fuiſſe. Et certè Græcis promtum fuiſſet Latinis exprobrare hujus rei novitatem, ſi uſus iſte tantùm à ſchiſmate Photiano invaluiſſet. Nec porrò Leo Pontifex aliique Latini eò perfrictæ frontis, vel turpis ignorantiæ proceſſiſſent, ut morem illum ab Apoſtolorum temporibus repetere auſi eſſent, ſi tam recens fuiſſet.

CAPUT XI.

Epilogus & concluſio præmiſſorum.

HActenus quidquid de antiquo uſu azymorum apud Latinos obſervare licuit ſubſecivis horis, pro modulo meo expoſui, nulli ſententiæ pervicaciter addictus, ſed ſolo veri agnoſcendi & demonſtrandi ſtudio adductus. Si quid profeci, id totum ſupremæ Veritati tributum volo. Si quid incautè ſcribenti excidit, aut falſum, aut dubium pro vero obtruſum, cupio refelli. Poteram quidem longiùs progredi, ſi conjecturis pluſculum indulgere voluiſſem: at ejuſmodi inventis modum ponere ſatius mihi viſum eſt, qui hiſtorico modo rem perſequi principio inſtitui. Reliquum eſt, ut

Digitized by Google

ut brevi oratione colligam quod ſparſim in ſuperioribus fuſiori modo explicavi. CAP. XI.

Euchariſtiam à Chriſto Domino in azymis inſtitutam fuiſſe probavi: nec tamen ex ejus facto atque exemplo incumbere neceſſitatem conſecrandi in azymis. Hinc & Græcos fermentato, & Latinos azymo ab initio Eccleſiæ uti potuiſſe, & quidem uſos eſſe citra periculum neceſſitudinis Chriſtianæ. *Nec* enim *nos offendit obſervantia diverſitas, ubi Fidei non ſcinditur unitas*, inquit Fulbertus in epiſtola ſecunda.

De Apoſtolis nihil dixi, propterea quòd, quid hanc in rem egerint, ſilet omnis antiquitas, ſi tamen excipias teſtimonia Leonis Papæ noni & aliorum ſequacium, qui Latinum morem ab exemplo Petri & Pauli Apoſtolorum derivant. De aliis verò Apoſtolis nihil pronuntiant, quos certo pani in re ſacra fuiſſe addictos non facilè conficere poteris. Habes in ſuperiori epiſtola Eminentiſſimi Cardinalis Bona conjecturas ea de re admodum probabiles, quibus nihil addendum videtur.

Ab Apoſtolorum tempore conſtitui cœpit eccleſiaſtica Diſciplina, cujus primarii auctores apud Latinos azymorum uſum præcepiſſe non immeritò videntur. Ad hanc diſciplinam ſanciendam conditi ſunt Canones, quos vocamus Apoſtolorum, in quorum tertio decernitur: *Nihil aliud in ſacrificio, præter id quod Dominus ſtatuit, offerendum*. Quæ verba non ſinè fundamento etiam de azymorum uſu explicari poſſunt; quandoquidem apud antiquiores illos Patres perſuaſum erat, Chriſtum in Cœna azymum obtuliſſe.

Oppones probabile videri, Fideles tempore perſecutionum (ut loquuntur) quæ primis illis ſæculis graſſabantur, fermentato pane uſos in re ſacra, qualis ſcilicet magìs obvius erat. Sanè id verò non abſimile prorsùs eſt. Quamquam non ita difficilis paratu eſt azymus panis, ut vel confici non poſſit citra periculum vulgandi auctores; vel temporis illius Chriſtianorum diligentiam ac pietatem ſuperaverit. Certè Leo Papa IX. teſtatur, Martyres noſtros, id eſt Latinæ Eccleſiæ, azymis fuiſſe ſaginatos. Et multa alia longè difficiliora fiebant parabanturve illa tempeſtate, ut ritus pœnitentiæ publicæ, ampliſſimus Eccleſiæ theſaurus, aurea & argentea rei ſacræ ſupellex, & cetera id genus non pauca. Denique etiam his noſtris temporibus Latini Catholici qui apud Infideles vel Hæreticos deliteſcere coguntur, tamen à parando in rem ſacram azymo nullatenus deterrentur. Hæc de prmis illis temporibus magìs probabilia & veri ſimilia videntur, nullo quidem certo ac neceſſario argumento, ſed conjecturis tantùm fulta, in quibus ſiſtendum putavi, dum certiora ſuppetant. Exſtat quidem locus pro azymo Latinorum in Sermone de Cœna Domini apud Auctorem libri de cardinalibus Chriſti operibus, qui liber ſub nomine Cypriani vulgatus eſt. At Auctor iſte recentior eſt, ſcilicet Ernaldus (ut certis conſtat argumentis) Abbas Bonævallis in agro Carnutenſi, ſancti Bernardi Abbatis Clarævallenſis æqualis & amicus, totis nongentis annis Cypriano poſterior.

Magìs explorata ſunt quæ de quarto & ſubſequentibus ſæculis occurrunt. At verò certa & perſpecta videntur ea, quæ de univerſali azymorum uſu ante ſæculum nonum apud Latinos recepto ſuperiùs expoſui: qui mos cùm ante omnem illius temporis hominum memoriam invaluiſſe creditus ſit; fatendum eſt eum aut ab ipſis, aut prope ab ipſis Latinæ Eccleſiæ primordiis receptum fuiſſe,

CAP. XI. Argumenta verò quæ pro fermento Latinorum adducuntur, etſi pro ſummorum virorum, qui ejus ſententiæ auctores ſunt, dignitate & gravitate magni apud me ſint ponderis, non tamen adeò neceſſaria mihi videntur, ut id fateri nos cogant; nec certè validiora, quàm quæ à contrariæ ſententiæ aſſertoribus reponi poſſint. Quapropter de primis illis ſæculis remanet quidem plurimum obſcuritatis, quæ dubitandi materiam præbere poteſt: at fermenti uſum apud Latinos aſſerendi (quod cum bona contrà ſentientium venia dictum velim) mihi ſufficiens cauſa non videtur.

PRÆ-

PRÆMONITUS
IN SEQUENS OPUSCULUM
ELDEFONSI.

E TSI non dubito, quin parum fidei apud nonnullos habitura ſint Revelationis nomen, ac modus tractandi rudis & myſticus, quibus Auctor uſus eſt in Opuſculo ſequenti; non tamen viſum eſt penitus rejiciendum, tum ob Auctoris antiquitatem, tum ob quaſdam res ſingulares, quæ in eo explicantur; tum denique ob inopiam veterum Auctorum, qui de hoc argumento ſcripſerint.

Antiquitatem probat annus Incarnationis DCCC.XLV., quo Revelatio contigiſſe perhibetur. Confirmante ritus celebrandi Miſſas tres in Paſchate, Pentecoſte & Transfiguratione; ac modus explicandi libræ pondus per viginti & quinque ſolidos, *qui mos ævo Caroli Magni apud Francos maxime uſitatus erat. Auctoris verba ſunt in fine Opuſculi:* Et trecenti tales nummi antiquam per viginti & quinque ſolidos efficiunt libram. *Huic expendendæ libræ rationi conſonat id quod in Synodo Aquiſgranenſi anni DCCC.XVII. ſtatutum eſt capite* 57. de libra panis, ut triginta ſolidos penſet antequam coquatur, *ſic enim præfert capituli inſcriptio, tum ſequitur contextus,* ut libra panis triginta ſolidis per duodecim denarios metiatur. *Nempe uti libra numerica etiam nunc apud noſtrates, ita olim ponderalis viginti aſſibus conſtabat. At verò quia propenſam crudi panis libram Synodus Aquiſgranenſis definivit ad mentem Regulæ ſancti Benedicti; hinc factum eſt, ut triginta ſolidos ad libram exigeret. Cur verò Eldefonſus viginti quinque ſolidos ad libram antiquam exigat, illud forſan in cauſa eſt, quòd libra tum Hiſpanica quindecim unciis conſtaret. Ex hac, inquam, computandæ per aſſes libræ ratione colligitur, Eldefonſum eo vixiſſe tempore, quod ipſe deſignavit. Denique annos fere quingentos præfert membraneus codex Bibliothecæ Vaticanæ, ex quo ſequens Opuſculum exſcribi curavit E. Cardinalis Bona, mihique liberaliter tranſmiſit.*

Cujus loci Epiſcopus fuerit Eldefonſus, mihi eſt incompertum. Ducentis ferme annis vixit poſt magnum Hildefonſum Pontificem Toletanum. Vacui ſunt Hiſpanienſium Epiſcoporum indices apud Tamaïum medio ſæculo nono, quo Eldefonſus vixit, graſſante nimirum vexatione Maurorum. Plurimos recenſet Rudericus Toletanus Epiſcopus in hiſtoria lib. 4. *cap.* 18., *qui poſt medium ſæculum nonum dedicationi* Eccle*ſiæ Ovetenſis interfuerunt. at nullus inter eos Eldefonſus. Hæc de Auctore.*

Septem omnino ſunt res, quæ in hoc Opuſculo explicantur, nempe Hoſtiarum inſcriptio, quantitas, numerus, pondus, rotunda figura, azymi qualitas, & coctio intra ferrum. Quatuor priores conditiones ſub Revelationem cadere videntur; non verò tres poſteriores. Ex quo intelligitur, Revelationem non eò ſpectare, ut induceretur azymorum uſus: ſed ut jam receptus, certis titulis, quantitate, numero ac pondere definiretur.

De Hoſtiarum pondere agit Auctor in fine Opuſculi ſui, aitque majorem Hoſtiam adhuc crudam, tantum pondus habere, quantum tres nummi appenſi in ſtatera; *& igne decoctam minui* parte ſexta: *minorem verò hoſtiam,* non amplius

quàm

quàm unius nummi *pondus habere. Deinde trecentos nummos unam libram efficere. Adeò ut qualibet libra viginti quinque ſolidis conſtaret; ſolidus duodecim nummis, ſicut apud Francos etiam veteres duodecim denariis. Ex quibus tria colligo. Primum eſt, Sacerdotum majores hoſtias; Communicantium minores, uti modò, etiam tum fuiſſe. Alterum eſt, hoſtias crudas appendi ac ponderari potuiſſe; ac proinde ex ſolida maſſa tum fuiſſe confectas, tametſi intra ferrum coquerentur. Sic apud Cluniacenſes* unus farinam conſpergebat, & vehementiſſime compingebat ſuper tabulam nitidiſſimam, habentem limbum in circuitu aliquantulum ſuperficie altiorem, ne aqua effluere poſſet, *ex lib. 3. Conſuetudinum Cluniacenſium cap. 13. Tertium, ex una libra centum majores Hoſtias crudas confici potuiſſe, à quo pondere non parum differunt Hoſtiæ noſtræ majores. Cujus rei experimentum facturus, appendi majores hoſtias noſtras triginta coctas, quarum pondus ſolidâ unciâ conſtare deprehendi. Auge quater hunc Hoſtiarum numerum atque pondus: habebis hoſtias centum viginti, earumque pondus quatuor unciarum. Detrahe ſextam partem hoſtiarum pro rata coctionis: remanebunt hoſtiæ centum, quæ crudæ uncias quatuor appendent: cùm Eldefonſi hoſtiæ centum unam libram, id eſt uncias duodecim, aut forſan quindecim appenderent. Ex quibus intelligas, pondus Hoſtiarum noſtrarum duabus minimùm tertiis partibus ab eo tempore decreviſſe, ſi non fallit calculus Eldefonſi.*

De quantitate ſeu magnitudine Hoſtiarum, illud nobis ex Eldefonſo conſtat, unâ ferri majoris impreſſione formatas fuiſſe hoſtias quinque, unam ſcilicet majorem, & quatuor minores. Et majorem quidem habuiſſe menſuram trium digitorum anguli in rotundum panis azymi, *hoc eſt (ſi bene capio) trium digitorum à centro in orbem: cùm hoſtiæ noſtræ majores, quibus Pariſiis utimur, vix conſtent uno digito & decem lineis, uti experimento didici. Unde patet, quantum etiam in hac parte decreverint hoſtiæ noſtræ recentiores. Porrò apud Cluniacenſes* in ferramento ſimul hoſtiæ ſex poni poterant *ſæculo undecimo, teſte Udalrico ſuperiùs laudato.*

Ad numerum hoſtiarum quod attinet, Eldefonſo varius eſt pro ratione ſolemnitatum. Quinque nimirum in Dominicis & feſtis diebus, in Paſchate quadraginta quinque per ſingulas tres Miſſas, totidemque in Pentecoſte: at in ſingulis tribus Miſſis Natalis & Transfigurationis Domini, ac in Adſcenſione decem & ſeptem; in ferialibus unica. Hoc loco dubitatio animum pulſat, an iſte ritus Eldefonſi alius fuerit à ritu Mozarabum: ex cujus præſcripto hoſtia conſecrata dividitur in novem portiones, quæ vocantur Corporatio, Nativitas, Circumciſio, Apparitio, Paſſio, Mors, Reſurrectio, Gloria, Regnum, *quæ omnes à Sacerdote ſumuntur, binis, quæ* Gloria & Regnum *appellantur, in calicem miſſis.*

Ceterùm in hoſtiis repræſentandis habita eſt ratio, non tam proportionum geometricarum, quæ in MS. codice non ſunt accuratæ, quàm figurarum, quæ hoſtias exprimunt. Hæc monuiſſe ſufficiat de præſenti Opuſculo, cujus inſcriptio in MS. Vaticano ſe habet ut ſequitur.

RE-

REVELATIO
QUÆ OSTENSA EST
VENERABILI VIRO HISPANIENSI
ELDEFONSO EPISCOPO.
IN SPIRITU-SANCTO, MENSE ſeptimo, (in textu, *decimo.*)

ANNO octingenteſimo quadrageſimo quinto Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti, calculus iſte, ideſt menſura trium digitorum anguli, in rotundum panis azymi ſic compoſita eſt, ſcripta ſub quantitate iſta, per revelationem Dei ſummi, in menſe X., feriâ VII. diluculo, jam opere conſueto expleto, in viſu apparuit mihi.

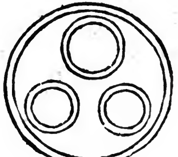

Igitur iſtæ duæ rotæ duobus ferris inciſæ ad unum panem pertinent ſemper, inter utramque partem factæ. Si valens ubique diſcurrit moneta terreni Regis, cur non melius prævalens ſemper diſcurrat ubique moneta cæleſtis Regis? Ecce puncta quæ in rotis ſunt picta retro quinque acta, & rotæ, & puncta oſtendunt, quòd nec initium, nec finem habeat Deus in medio conſiſtens, ſicut nec puncta nec rota per gyrum. Intuemini juxta fluvium Chobar Ezechielem Prophetam colluctantem, & colloquentem apud quinque rotas, & quatuor animalia. Unumquodque animal habens per quadrum quatuor facies in unoquoque capite, dum eſſet rota in rotis conſiſtens loco medio. Infra tria etenim puncta, intra quæ ſunt duæ quaſi præ omnibus rebus columnæ, eſt Trinitas infra ſe habens omnia, quamquam in medio ſedeat dum omnes in circuitu ſunt offerentes munera. Si eſt via pedum in terris, eſt veritas capitis in cœlis, vita pectoris eſt in medio manens reddenda Sanctis. Reminiſcamur pauliſper quid in pectore Aaron ſuperiùs quæſivimus, dum azymos panes effectos eſſe vitæ ſempiternæ affirmavimus. Si fuerint Andreas & Jacobus ſocii in terris, & ſunt conſociati, ſicut ſunt Petrus & Paulus cum altiſſimo Deo omnipotenti & Sancti omnes in cœlis. Quatuor Evangeliſtæ dant teſtimonia Jeſu cum omnibus Sanctis undique. Sicut enim pollex hominis totum debet nummum operire; ſic tres nummi, hac Trinitate

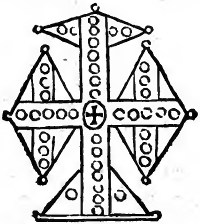
Deo

Deo regente, invicem ſe tangentes, tot tres ſic triangulati, debent totam panis hoſtiam infra ſe ita cooperire, ut nec ullum nummum ex toto poſſit ulla tribus ex aliis partibus diſcoopertis capere in ſe, in tantum, ut nec anguſtior ſit panis infra, nec latior extra, tantum, quantum eſt albus hominis ungulæ circulus.

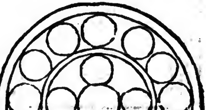
Et quid plura? *Qui me erubuerit & meos ſermones*, dicit Dominus, *hunc Filius hominis erubeſcet*, ſubauditur tribulantem audire, aſpicere, adjuvare, cum venerit in majeſtate ſua, & Patris & ſanctorum Angelorum. *Et qui vos ſpernit, me ſpernit: & qui vos audit, me audit: & ſi ſermonem meum ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt*. Et ego voluntatem amantium ac timentium me faciam. Redeamus jam ad ordinem. In Natale verò Domini, in prima Miſſa & ſecunda ac tertia, offerendi ſunt panes æquali numero & figura, ſemper duodecim per gyrum, hoc eſt in rotundum, ad ſignificandum Angelicum chorum; & in medio quinque in crucis modum ad ſignificandos Evangeliſtas, & unicum Dei Filium, quem teſtantur quaſi ſuſtinentes utique pro redemptione generis humani olim crucifixum. Divide ipſos per decem & ſeptem ſimul mixtos, quia novem ſunt ordines Angelorum, invenies quòd ſemper ſeptiformis Spiritus ſanctus eſt. Decimus Homo-Deus generando carne creatus, & creando in Maria Virgine ſpecie humana formatus. De officiis verò ternis junge panes ſimul omnes, fiunt quadraginta & unus. Invenies autem, amice Dei, in deifica ſignificatione, quod ſi unus eſt Deus, omnem ſignificat plenitudinem in Deo numerus quinquagenarius, ſicut centenarius; & denarius inſuper, ſicut millenarius. Hoc ipſum decimo menſe Natalis Domini ſignificante, in quo Deo Chriſto & homine corporaliter eſt non habitans, ſed ſemper manens omnis Divinitatis plenitudo teſtante idipſum Apoſtolo Paulo. In Paſcha ſcilicet Dominica Reſurrectionis, de qua ſit ſermonis ratio, centum triginta & quinque panes ſunt offerendi in crucis modum per trium Miſſarum officia, videlicet quadraginta & quinque in unaquaque Miſſa, ita,

In

In Domini Jeſu Chriſti Aſcenſione, & ipſius manifeſtâ quibuſdam diſcipulis in monte excelſo Transfiguratione, quæ fit * ſexto Kal. Auguſtas quinto in menſe, ita ſunt uno eodemque numero & figura panes offerendi. Similiter omnino & in Natale Domini, ut oſtenditur.

* Et tamen modò celebratur octavo Idus Auguſti, qui menſis antiquis dictus eſt Sextilis, ſeu ſextus.

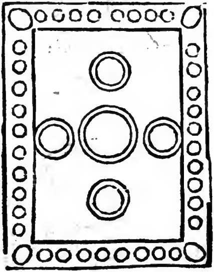
Intuentes mente conſideremus de ſignificatione facta in piſcibus centum quinquaginta tribus. Vel aliter per Athanaſium altiùs intuendum: Non tres, ſed unus. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus ſanctus. Et ecce omnis plenitudo & latet & patet, ſignificata in Patre & Filio & Spiritu ſancto à Johanne in cælis. Neque Filius ſine Patre & Spiritu ſancto videtur in flumine Jordanis. Neque Spiritus ſanctus ſine Patre & Filio aſpicitur volans per ſpatium hujus aëris, teſte Chriſto, dicente Philippo Apoſtolo, qui quærebat videre Patrem: *Qui videt me*, inquit, *videt & Patrem: quia Pater in*

Gggg *me*

me manens ipſe facit opera. Intellige ergo, homo, qui habes ipſe tres perſonas in te diſſimiles inter ſe; animam viventem, carnem apparentem. Spiritum ſine intermiſſione exeuntem à te: quia Pater eſt ipſa vita ſempiterna; Filius ipſa locutio ſempiterna, Spiritus-ſanctus ad inſtar ſolis radii exiens & revertens ſplendor lucis æternæ. Idcirco ne putes ipſum altiſſimum Deum Patrem eſſe confusè ipſum unicum Filium proprium. Definit ſanctus Sedulius mirabiliter dicens:

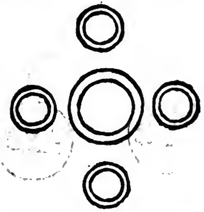
Non quia qui ſummus Pater eſt, & Filius hic eſt:
Sed quia quod ſummus Pater eſt, & Filius hoc eſt.

Dicamus de myſterio. In Pentecoſte etiam ſub quadrata, cum cruce tamen in medio, civitatis figura cæleſtis Hieruſalem, tot panes offerendi ſunt per omnia, ſubaudis Miſſarum officia, quot in Reſurrectione Dominica, prout videtur in ſubſequenti figura.

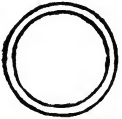

In diebus autem Dominicis & Dei Sanctorum Feſtis amplius non ſunt offerendi panes, nec minus maximè, quàm quinque in crucis forma. Ille etenim panis medius ſæpè debet eſſe potiùs major, & honeſtior aliis omnibus: de quo legitur in quodam loco: Agnus in medio ſignificatus.

Quo-

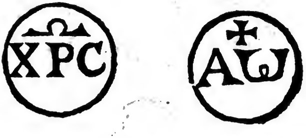
Quotidianis autem diebus nec amplius , nec minus , niſi unus tantùm : quia unus eſt Deus; qui eſt ſemper ſupra omnes unus.

Et quoniam in ſic parvo libri ſpatio hujus , niſi ſit ut latiſſima Bibliotheca, ipſos panes integrè factos & litteris pictos, ſicut eſſe debeant, & ſuper altare poni, nec ipſas figuras ſollemnitatum ipſarum, prout eſt ſcriptum ſupra, ſeu quantitates, hoc eſt magnitudines oſtendere poſſum ; ſaltem velut per puncta hoc velim demonſtrando ſignificare ; & ſicut ſupra præfigurando denotavimus, iterum ob memoriam cordis replicamus. In Natale Domini, ſicut audiſtis, decem & ſeptem per tres vices . In Reſurrectione Domini quadraginta & quinque panes tribus vicibus. Sic in Pentecoſte XL.& V. panes tribus vicibus. Sic in Transfiguratione , quæ eſt ſupra ſcripto tempore, decem & ſeptem panes tribus vicibus, ſimiliter ut in Natale. In Dominicis autem diebus & Sanctorum feſtivitatibus ſemel tantùm, hoc eſt vice una , quinque panes ſic. Si cui videtur fortè impoſſibile, nauſeâ repletâ mente, ſic tantos panes omnes æquali magnitudine Deo ſimul offerre; ſaltem unus medius ex his quintus, ille ſcilicet Dominicus, ſit ſic magnus , & ita ſcripturâ utrâque perornatus, prout in rotis duabus demonſtratum eſt ſuperius. Ceteri alii habeant unuſquiſque tertiam partem magnitudinis , & unum nomen tantùm ex his tribus nominibus ſcriptum, aut XP̄C , aut IH̄C , aut D̄S : aliud nomen ullum nemo aſſumat , ſolùm volens in Hoſtia ſcribere illum ,

Digitized by Google

niſi unum ex his tribus : quia non ſolum unum ſine altero, ſed etiam verè ſine aliis pluribus cetera pænè nomina, ſicut mihi revelatum eſt per Spiritum ſanctum, non debent in Hoſtiis ſcribi, niſi unum ex his tribus, quale vis, aut xp̄c, aut ih̄c, aut d̄s. Non d̄ns, non REX, non PAX, non OMNIPOTENS, non VITA, non PANIS, ut quidam Apocryphi putant; niſi tantùm in una parte xp̄c, in alia Crux cum duabus litteris, ita.

In uno nempe ferro, tamen magno, poſſunt quinque ſimul Hoſtiæ formari tali modo, ut major ſit media, quæ primo eſt ſuperiùs ſcripta; & quatuor aliæ minores, pàrtem ejus tertiam quippe haben tes, per quatuor angulos ipſius ferri : ita ut in uno habeat ſcriptum xp̄c ſurſum, in altero ih̄c deorſum, & ad lævam REX. Sed numquam eſt ſolus offerendus abſque ullo maximo, aut ſine ullo ex aliis tribus, & in quarto loco ad meridiem d̄s.

Ut autem ſcire poſſis, Dei fidelis, certam Hoſtiarum talium menſuram, quæ te non ſinat ullatenus errare : audi cujus ſit ponderis oſtenſus panis primò ſuperius in rotis majoribus, audi, & in minoribus perſpice; prout revelante ac regente individuâ ſimul ſancta Trinitate in ſpiritu didici veriſſimè. Tres nummi moderni tantum pondus habent, quantum C.LIII. maxima cerulei grana, quod triticum dicitur : & major illa Hoſtia adhuc cruda tantum pondus habet, quantum tres nummi appenſi in ſtatera; & igne decocta, minuitur pondus parte ſexta. Minor etiam Hoſtia non ampliùs quàm unius nummi habeat pondus, aut unius nummi unaquæque ſint minores Hoſtiæ, aut trium nummorum tres ſimul pondere, hoc ipſum non ſine magno myſterio ſancta Trinitate regente. Cùm enim conſidero de numero piſcium, centum videlicet quinquaginta trium, & de tot ſimiliter granis tritici in pondere datis in tribus nummis, & de Hoſtia panis, quæ non eſt major, nec minor, ſi fuerit juſtiſſimè ponderata, niſi (prout ſcriptum eſt) menſura trium anguli digitorum, ut nummorum trium ſpatio ſuperius eſt oſtenſum; admiror ſtupefactus nimis verè deificam diſpenſationem & præordinationem & diſpoſitionem. Hoc enim non ſit alicui dubium, quòd Hoſtiæ, quamvis habeant diverſas & diſſimiles in libro formas, id eſt illic major, iſtic minor, cùm fuerit certè uniuſcujuſque ponderis in ferris expreſſa, abſque ambiguitate ſtatim cognoſcetur in gyro certiſſima forma. Dicamus de pondere. Et ecce tres tales nummi, quorum pondus non amplius nec minus, quàm major continet Hoſtia, ſi juſtiſſimo fuerit pondere factum, nec plus, nec minùs, ſecundùm conſuetudinem antiquam, ſuſcipiunt pondus, niſi quantum habent in ſe centum quinquaginta tres magnitudinem tritici majoris. Et trecenti tales nummi antiquam per viginti & quinque ſolidos efficiunt libram : & duodecim tales libræ, quæ fiunt per

tria

tria millia ſexcentos nummos, ſextarium tritici efficiunt unum : ex quo ſeptem panes formari poſſunt, de quibus per totam hebdomadam homo vivere unus poteſt; aut ſeptem in una die. Etenim modius æquus & juſtus debet eſſe per decem & ſeptem tales ſextarios æquos, qui poteſt in una, Domino protegente, centum decem & novem homines die paſtui conductos ſuſtentare.

Hactenus de pondere, & forma, & menſura, adjuvante Chriſto & operante, diſputavimus, & ſicut auditum eſt ſuperiùs, prout potuimus, ſcribendo definivimus,

Digitized by Google

EUSEBII ROMANI
AD
THEOPHILUM GALLUM
EPISTOLA
De Cultu SS. Ignotorum.

NOVA EDITIO RECOGNITA, emendata, & aucta.

Juxta Exemplar impreſſum Pariſiis anno 1705.

Digitized by Google

O ter, quaterque & ſepties
Beatus Urbis incola;
Qui te ac tuorum comminus
Sedem celebrat oſſuum:

Cui propter advolvi licet;
Qui fletibus ſpargit locum;
Qui pectus in terram premit;
Qui vota fundit murmura.

Prudent. hymn. de S. Laurentio.

Digitized by Google

FR. JO: MABILLON
ADMONITIO
In novam hanc editionem.

CUM animadverterem quam plurimos pios homines ambigere & inquirere, an veri martyres habendi eſſent illi, ſive anonymi, ſive obſcuri nominis, quorum corpora è Romanis cœmeteriis eruuntur : tum quibus indiciis eorum ſanctitas & martyrium diſcerni poſſint : quo denique cultus genere Sancti illi incogniti ſint honorandi : viſum erat mihi, dum Romæ ante annos fere viginti verſarer, his de rebus viros Romanæ Eccleſiæ peritos conſulere, & ſubterranea Urbis cum reverenter, tum accuratè luſtrare cœmeteria, ut ejuſmodi quæſtionibus aliquid lucis afferre poſſem.

Quam ob rem ubi primùm ex Urbe reverſus ſum, ſtatui, ſcriptis committere, quæ hac de re didiceram : tum ut piorum hominum deſiderio ſatiſfacerem ; tum ut cavillos refellerem hæreticorum, qui Romanam Eccleſiam ea de re traducunt & infamant, quaſi Sanctos perſonatos Fidelibus venerandos exponat ; approbetque profuſos illos cultus, qui ejuſmodi reliquiis impenduntur nonnullis in locis. Quod utrumque quam à mente & inſtituto Romanæ Eccleſiæ alienum ſit, manifeſtè probant tum præſcriptæ ab ea regulæ ad Sanctos illos diſcernendos ; tum Decretum ſacræ Rituum Congregationis, fel. record. Innocentii XII. nomine & auctoritate vulgatum, quo profuſi id genus honores, quos nonniſi celeberrimis & receptiſſimis Sanctis decernit Eccleſia, incognitis illis interdicuntur.

Huc ſpectat EPISTOLA EUSEBII ROMANI AD THEOPHILUM GALLUM, ab annis ſex edita, cujus quidem me auctorem eſſe haud quaquam diffiteor. Hanc verò ſub alieno nomine vulgare mihi viſum eſt, non quaſi me ejus auctorem profiteri ſuppuderet; ſed quia honeſtius & modeſtius videretur nomen diſſimulare meum, ne aperta ac directa fronte eos impetere viderer, quibus fortè hæc epiſtola diſplicitura eſſet. Etſi enim neminem lædere, aut conviciari hac lucubratiuncula permaxime cuperem ; lubricum tamen & invidioſum eſſe argumentum haud neſciebam. Quod ſanè tractandum minimè umquam aggreſſus eſſem, niſi me ſincerum ſanctioris diſciplinæ ſtudium, & propenſa in Romanam Eccleſiam reverentia ad id audendum impuliſſet. Etſi verò huic epiſtolæ alienum præfixerim nomen, nihil hac in re peccatum à me puto contra regulas ſacro-ſancti Concilii Tridentini. Sufficit quippe, ut verum auctorem agnoſcat librorum cenſor, vel magiſtratus, qui imprimendi facultatem concedit: quod quidem in hujus epiſtolæ editione à me obſervatum eſt.

Hæc porro nova editio non temere, nec proprio arbitrio à me facta eſt, ſed ad ejus nutum & imperium, penes quem reſidet ſumma præcipiendi auctoritas. Id monere hoc loco neceſſarium duxi, ne quis me rixas denuo ſerere velle exiſtimet repetita hac editione, quæ potiùs eò tendit, ut emolliam, ſi quid durius; ut explicem ſi quid obſcurius; denique ut emendem & corrigam, ſi quid ſecus quàm par ſit, à me hac in epiſtola ſcriptum nonnullis videatur.

Digitized by Google

Inſuper unum aut alterum hic monitum Lectorem velim, nimirum, ſi qua in ſacrorum delectu corporum errata aliquando contigerint; id nequaquam imputandum Cardinali Vicario, vel pontificii Sacrarii Præfecto Epiſcopo, quibus maximè hæc diſpenſatio competit, ſed potiùs ſecundariis eorum miniſtris, extractioni corporum Præpoſitis, qui præſcriptas ſibi regulas non ſatis accuratè ac religiosè obſervaverint.

Ad hæc ſi qua hac in editione duriuſcule quibuſdam fortaſſe ſcripſiſſe videbor circa cultum ejuſmodi Sanctorum; id tantùm intelligi velim, vel de immoderato illo cultu, qui eis tribuitur, ut dixi, quibuſdam in locis contra Decretum ſacræ Rituum Congregationis, a fel. recordationis Innocentio XII. approbatum, quo publica de illis Sanctis officia fieri prohibentur: vel de illis corporibus ſeu reliquiis, quæ certa non habent indicia martyrii, ſive ſanctitatis. Neque verò in poſterum obſcurum eſſe poterit, quænam illa ſint indicia, poſtquam ſacra Congregatio ſuper reliquiis inſtituta declaravit, vitrea vaſcula ſanguine tincta cum palmis habenda eſſe pro certiſſimis martyrii indiciis, ceterorum ſignorum examine in aliud tempus rejecto. Cùm itaque ſacra illa corpora cum hoc indicio reperta & accepta fuerint, (dummodo ſaltem litteris ſuis id exprimat Cardinalis Vicarius, ut in ſollemni formula exprimi ſolet, qualis eſt ea quæ de S. Feliciſſimo in Appendice hic legitur) venerationi publicæ exponi poterunt, ſed *abſque officio & miſſa*, ſub pœnis in Conſtitutione Pii V. contentis, ut prædicto Decreto hic ſubjuncto cautum eſt. An verò corpora hoc indicio deſtituta venerationi publicæ exponi poſſint, aut debeant, facilè eſt ex præmiſſis definire.

Certè ad Palmæ ſignum quod attinet, quòd, ſecundùm vitrea illa vaſcula, præcipuum martyrii indicium videri poſſit, hanc paganis & Chriſtianis communem olim fuiſſe Boſius *a* fatetur. Unde conſultiſſimè ſacra illa Congregatio Palmam, non ſolitariè ſumtam, ſed cum ſanguineis conjunctam phyalis, pro certiſſimo martyrii ſigno agnoſcit. Quamquam vix crediderim, Palmam, gentilium tumulis umquam impreſſam fuiſſe, ſed potiùs cypreſſum, ut ex Plinio, aliiſque profanis auctoribus conſtat. Sanè Palmam Chriſtianorum ſepulcris propriam eſſe credere malim, & fere inclinat animus, ut eam probabile ſaltem martyrii ſymbolum exiſtimem ad denotandam martyrum de peccato & tyrannis victoriam. Et hæc quidem fuiſſe videtur eorum perſuaſio, qui corpus S. Dorothei, tamquam martyris, e Romano cœmeterio extulerunt, poſtea translatum Remos, conceſſumque Virginibus ſacris Congregationis S. Mariæ cum lapide ſepulcrali, cui hæc inſcriptio grandioribus litteris, ſubjuncta Palma, inſculpta eſt.

DOROTEUS D. IN P.

hoc eſt, *depoſitus in pace.* quæ pacis mentio Martyribus convenire poteſt, ut ex ſequenti epiſtola patebit.

Ceterùm quæ ſive in prima, ſive in ſecunda hac editione à me ſcripta ſunt, hæc omnia citra cujuſquam offenſam dicta velim, & cum intima obſervantia in ſanctam Romanam Eccleſiam & Apoſtolicam Sedem, cujus judicio, ut alia omnia ſcripta mea, ita & hanc epiſtolam, prout à me recognita & aucta eſt, ea qua par eſt animi demiſſione ſubjicio.

Digitized by Google

S Y N O P S I S
E P I S T O L Æ S E Q U E N T I S.

Numeri ſunt interlineares.

Epiſtolæ ſcribendæ occaſio & ſcopus, pagina 613

I. *Vetera Romæ cœmeteria ab Hieronymo frequentata,* pag. 614

II. *Solis Chriſtianis communia, non paganis,* ibidem.

III. *Quibus notis & indiciis Chriſtianorum tumuli à paganicis diſtincti,* pag. 615

IV. *Martyrum certiſſima indicia, ampullæ vitreæ ſanguine tinctæ,* pag. 617

V. *Inſcriptiones variæ tumulis Chriſtianorum appoſitæ,* pag. 618

VI. *Aliæ notæ, quibus Chriſtianorum tumuli à paganicis diſcernuntur, ut* depoſitus, depoſitio, quieſcit *vel* dormit in pace, bonæ memoriæ &c. *Item notatio Kalendarum, nonarum & iduum,* pag. 619

VII. *Nota* in pace, *an Martyribus competat,* pag. 620

VIII. *Notatio annorum, menſium, dierum & horarum in epitaphiis communis erat Chriſtianis & paganis,* pag. 621

IX. *Tituli, loculique paganorum à Chriſtianis uſurpati. Poëtæ græci, ſed chriſtiani, hac de re querela,* ibidem.

X. *Recapitulatio de notis prædictis,* pag. 622

XI. *Quo cultu honorandæ reliquiæ Româ advectæ. Innocentii XII. ea de re Decretum,* pag. 623

XII. *Regulæ quatuor circa cultum Sanctorum ſervandæ,* pag. 624

XIII. *Harum regularum applicatio ad Sanctos illos incognitos,* ibidem.

XIV. *Examinantur variæ ejuſmodi Sanctorum inſcriptiones,* pag. 625

XV. *Quid ſentiendum de quibuſdam Vitis novis eorumdem Sanctorum,* pag. 626

XVI. *Quo modo ſe geſſerint S. Martinus Turonenſis, & S. Gregorius Lingonenſis Epiſcopi, circa Sanctos ſibi ſuſpectos,* pag. 627

XVII. *Conditiones ad Sanctorum canonizationem quo pacto in Sanctis illis ſuppleantur,* pag. 628

XVIII. *Quid cenſendum de vulgatis horumce Sanctorum miraculis. Gregorii M. factum circa dubias S. Sixti martyris reliquias. Guiberti abbatis ſententia de miraculis ad dubias reliquias factis,* pag. 629

XIX. *Innumeri olim in Romanis cœmeteriis Martyres ex Prudentio. Quæſitæ undique ex Urbe reliquiæ. Panni, lintea Sanctorum reliquiis contacta, pulvis ex eorum tumulis collectus, olea ex lampadibus accepta, pro reliquiis habita. Terræ particulæ Jeroſolymis aſportatæ,* pag. 630

XX. *Gregorii IV. epiſtola ad Otgarium Moguntinum Archiepiſcopum, qui corpus ab eo petierat. Argyridis martyris ſuſpectæ reliquiæ,* pag. 633

XXI. *Objectio de quibuſdam Sanctis, quorum acta nulla, aut incerta. Amolonis Lugdunenſis hac de re epiſtola. Alia Nicolai I. ejuſdem argumenti,* pag. 634

XXII. *Inſcriptiones duæ paganicæ, una Veſontionenſis, altera Ambroniacenſis. Quid* ſub aſcia conſecrare, pag. 637

XXIII. *Duæ aliæ ſacræ inſcriptiones apud Ambianos,* pag. 639

APPENDIX.

DE ritu bumandi Sacerdotes, veteri & novo. pagina 641

De probatione reliquiarum per ignem. pag. 642

Decretum generale ſacræ Congregationis Rituum, ab Innocentio XII. approbatum, contra nonnullos abuſus, qui in cultum quorumdam Sanctorum irrepſerant. pag. 648

Litteræ teſtimoniales Eminentiſſ. DD. Cardinalis Vicarii de corpore S. Feliciſſimi. pag. 649

Aliæ litteræ teſtimoniales Epiſcopi, Sacrarii Apoſtolici præfecti. ibidem.

Ex Statutis Synodalibus Guidonis Epiſcopi Lingonenſis, editis anno 1479. contra baptiſmum abortivorum. ibidem.

Gregorii IV. epiſtola 119. Olea ſacra. pag. 650

Sebaſt. Macciani inſcriptiones. pag. 652

Digitized by Google

EUSEBII ROMANI
AD
THEOPHILUM GALLUM
EPISTOLA
DE CULTU SANCTORUM IGNOTORUM.

QUÆRIS à me, amantiſſime Theophile, quid ſentiam de duabus duorum tumulorum inſcriptionibus, quarum altera in agro Veſontionenſi, altera apud Ambianos nuper reperta eſt; deque corporibus in illis tumulis inventis, ſintne Chriſtianorum, an paganorum; &, ſi quidem Chriſtianorum, an ſanctorum dicenda ſint, iiſque cultus impendi poſſit, qualis corporibus Sanctorum Româ advectis in quibuſdam Gallicanis eccleſiis impendi ſolet. Tum pergis inquirere de cultu ejuſmodi Sanctorum, an ſatis moderatus ſit, atque purioribus Eccleſiæ regulis accommodatus. Moveri te quippe ais, quòd eorum corpora, è Romanis eruta cœmeteriis, non modò ſollemni pompa in eccleſias inferuntur, verùm etiam eorumdem feſta, quibuſdam in locis, ſummo cultu, qualem vix nominatiſſimis & præcipuis Sanctis concedit Eccleſia, quotannis celebrantur per octo conſequentes dies. In his ſacra pulpita eorum laudibus & elogiis perſonare, quorum non modò facta, ſed vel ipſum etiam nomen ſæpè ignoratur; &, ne quid ad ſacram pompam deſit, ſanctiſſimi & auguſtiſſimi Euchariſtiæ Sacramenti per hoſce dies oſtenſionem permitti, ut ſic divina & humana omnia ad ejuſmodi Sanctorum cultum adhiberi videantur. Sciſcitaris de his quid ſentiam; cunctantem urges, hominem, inquis, Romanum, quippe qui Romam olim profectus ſim, & Romana illa cœmeteria curioſè luſtraverim.

Petis itaque ut primò de his cœmeteriis agam, utrùm omnes, qui in eis ſepulti ſunt, martyres, an ſaltem ſancti habendi. Quod ſi non omnes, an certis notis & indiciis ſancti ac martyres ab aliis ſecernantur. Ad hæc an ſanctos illos, ſive proprio nomine præditos, ſive anonymos, quos ob inditum recens nomen Baptizatos appellari mos eſt, profuſo iſto cultu honorari velit Romanus Pontifex, cujus hac in re ſumma eſt auctoritas. Hoc quaſi præſtructo fundamento jubes, ut de prædictis duabus inſcriptionibus, duobuſque tumulis apud Veſontionem & Ambianos repertis, diſſeram, meamque his de rebus ſententiam ſincerè exponam.

Rem verò lubricam & difficilem poſtulas, mi Theophile, quæ vereor ut quibuſdam grata & accepta futura ſit. Sed quia id ad Religionis integritatem, quæ ceteris ante ponenda eſt, pertinere exiſtimas; voluntati morem geram tuæ, ſic meam propoſiturus ſententiam, nihil ut aſſeram, nihil temere definiam: ſed id totum Eccleſiæ judicio ac cenſuræ lubens ſubmittam. Quod ſi qui

qui erunt, quibus hæc offendiculo ſint; meminerint, quæſo, nihil à me per contentionem, nihil per cujuſquam injuriam dictum velle : ſed ex Religionis amore, quæ immoderato non minus cultu, quam parco & remiſſo dehoneſtari poteſt.

I.

Hier. lib. 12. in Ezech. c. 4

INcipio à Romanis cœmeteriis antiquis, quorum reverentiæ qui detrahere volet, adverſarium habebit in primis S. Hieronymum, qui dum eſſet Romæ puer, & liberalibus ſtudiis erudiretur, „ ſolebat cum ceteris ejuſdem ætatis & propoſiti, diebus Dominicis ſepulcra Apoſtolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defoſſæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora ſepultorum ; & ita obſcura ſunt omnia, ut propemodum illud propheticum impleatur: *Deſcendant ad infernum viventes*; & rarò deſuper lumen admiſſum horrorem temperet tenebrarum, ut non tam feneſtram, quàm foramen demiſſi luminis putes. Rurſumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur „ :

Horror ubique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

Quibus verbis ſubterranea illa Romæ cœmeteria, quæ vulgus *Catacumbas* vocat, deſignari nemo qui viderit, negare; ſimulque iis locis venerationem auctore Hieronymo conciliari, nullus qui attentè hæc legerit, infitiari poſſit.

In his verò locis Chriſtianos omnes, etiam martyres, primorum temporum ſepeliri ſolitos fuiſſe ex eodem teſtimonio colligitur. Neque enim tanta cum religione ea frequentaſſet Hieronymus, niſi hanc venerationem ſepulta Sanctorum martyrum corpora ipſius, ceterorùmque ejus ſodalium animis impreſſiſſent. Hieronymo ſuccinit Prudentius in hymno de S. Laurentio.

Vix fama nota eſt, abditis
Quam plena ſanctis Roma ſit:
Quam dives urbanum ſolum
Sacris ſepulcris floreat.

II.

NUllos porrò alios quàm Chriſtianos in his cœmeteriis humatos fuiſſe fidem facit mutuum Fideles inter ac paganos odium, mutuus horror, quorum neutri mortuos ſuos aliis conſepeliri paſſuri fuiſſent. Quod maximè de

Cypr. ep. 68.

Chriſtianis conſtat ex Cypriano, qui Martiali Hiſpano Epiſcopo exprobrat, „ quod præter gentilium turpia & lutulenta convivia, & collegia diu frequentata, filios in eodem collegio, exterarum gentium more „, *apud profana ſepulcra depoſitos, & alienigenis conſepultos* conteſtatus ſit. Martiali illo multò religioſior Gamaliel, Abibam filium ſuum, qui ſecum baptiſmo Chriſti initiatus fuerat, ſuo etiam tumulo *juxta domnum Stephanum*, ut Lucianus presbyter loquitur, ſepeliri curavit: „ at cavit, ne filius alter uxorve, quod fidem Chriſti ſuſcipere noluiſſent, eodem ſepulcro donarentur, ſed in alia villa : *quia indigni habiti ſunt*, inquit, *ſocietate noſtra* „. Ita Lucianus Jeroſolymitanus presbyter in epiſtola de revelatione S. Stephani reliquiarum, ex verſione Latina Aviti presbyteri Hiſpani. Non minor erat apud Romanos cura, ne promiſcua eſſet Chriſtianorum cum paganis ſepultura. Certè pagani nobiles in apertis & magnificis ad vias publicas monumentis humari ſolebant;

Digitized by Google

mediocres in ædiculis: plebeiis autem & infimis commune conditorium erat in locis publicis extra portam Exquilinam. Huc ſpectat Horatius ſatyra VIII.

Ut prius anguſtis ejecta cadavera cellis
Conſervus vili portanda locabat in arca.
Hoc miſeræ plebi ſtabat commune ſepulcrum.

Idem Horatius portam Exquilinam huc deſignat Epodon lib. 5.

Poſt inſepulta membra deferent lupi.
Et Exquilinæ alites.

Ad quem locum Porphyrius notat, *extra portam Exquilinam ſolita fuiſſe pauperum corpora, vel comburi, vel projici*, ſcilicet in puteos, quem locum *Puticulos* appellatum Sextus Pompejus, A. Gellius, aliique teſtantur; ſive quòd illic in puteos vilia mancipia projicerentur, ſive quòd ibi putreſcerent. Magnam ejus loci partem emit Mæcenas, ibique hortos condidit.

At longè diſpar erat Chriſtianorum ſepultura, qui in ſubterraneis extra Urbem ſpecubus, in longa porrectis ſpatia, diſpoſitis hinc inde ſingulis loculis, honorificè humati ſunt. niſi ſi quando tyranni Martyrum corpora in profana loca deportari curabant. Sic ſancti martyres Vitalis & Agricola, teſtante Ambroſio, *ſepulti erant Judæorum ſolo inter ipſorum ſepulcra*. Sic Julianus apoſtata Sanctorum reliquias cum oſſibus contemtiſſimis per ludibrium permiſceri juſſerat: qua de re conqueritur Gregorius Nazianzenus in oratione ſecunda contra ipſum Julianum. Sic denique reliquias Neſtabi & Zenonis cum oſſibus camelorum & aſinorum commiſtas fuiſſe auctor eſt Sozomenus. *a* Sed aliter res habebat, cum ſepeliendorum Martyrum facultas Fidelibus concedebatur, quibus conditoria peculiaria & diſtincta in præcipuis ſaltem urbibus erant. qualia Romæ permulta ſunt, quale etiam Neapoli inſigne cœmeterium in extra murana Baſilica S. Januarii. *a* Soz. lib. 5. cap. 8.

Verùm communia omnium Fidelium hæc cœmeteria erant, etiam primorùm hominum, quibus tamen ibidem inſigniora ſubinde arcuata monumenta erecta cernuntur. Itaque in illis cœmeteriis non modò ſancti martyres vel confeſſores, ſed fideles omnes, nullo meritorum delectu humabantur; iſque mos in ſex minimùm priora Eccleſiæ ſæcula perſeveravit. Ex his facilè intelligas, mi Theophile, certis notis & indiciis diſtinctos eſſe oportere eorum loculos, quorum corpora tamquam Sanctorum martyrum, ex illis cœmeteriis eruuntur, & in diverſas transferuntur eccleſias: ac proinde quænam ſint illæ notæ, quæve indicia, operæ pretium eſt inveſtigare.

III.

Multa ſunt in illis cœmeteriis indicia, quæ Chriſtianos illic humatos eſſe probant, videlicet ſacrarum hiſtoriarum picturæ, varia ſymbola, puta columbarum, ovium, palmæ, vitis, olivæ, cypreſſi, anchoræ &c. ad hæc chriſimon ſeu Chriſti monogramma, coronæ, ampullæ, inſcriptiones: ex quibus quænam Martyres vel ſanctos Confeſſores ſignanter denotent, inquirendum eſt.

Hiſtorias ſacras primorum chriſtianorum, ſanctorumque virorum tumulis apponi ſolitas fuiſſe tradit Gregorius Turonum antiſtes, qui agens *b* de baſilica ſancti Venerandi in urbe Arvernorum, ait multa ex marmore Pario ſepulcra illic ſculpta eſſe, *in quibus nonnulli virorum ſanctorum ac mulierum religioſarum quieſcunt. Unde non ambigitur*, inquit, *eos eſſe Chriſtianos, quia ipſæ hiſtoriæ ſepulcrorum de virtutibus Domini & Apoſtolorum ejus expoſitæ ſunt.* Neque *b* Greg. Tur. de Glor. Conf. c. 35.

verò

verò tantum Chriſti Domini & Apoſtolorum, aliaſque novi Teſtamenti, ſed etiam veteris hiſtorias Fidelium ſepulcris inſculptas fuiſſe inſignis Romæ ſubterraneæ liber docet. Non omittendum id, quod ſubdit idem Gregorius de ſarcophago cujuſdam puellæ in illa Baſilica quieſcentis, quæ, effracto ejus tumuli operculo, cum veſtibus integra reperta eſt, *ut dormiens potiùs, quàm mortua putaretur;* lumenque reddidit Gregorii Vellavorum comitis uxori oculis orbatæ, quæ ipſius tumulum novo lapide recluſerat. *Unde non ambigitur*, ait Gregorius, *eſſe eam nobilis meriti, quæ talia præſtare potuit ægrotanti*. Nec tamen illius puellæ corpus è tumulo ſublatum eſt. Ea erat majorum noſtrorum religio!

Verùm ſacras illas, cum veteris; tum novi Teſtamenti hiſtorias omnibus indiſcriminatim Chriſtianis communes fuiſſe haud dubium eſt; nec proinde ex illis quidquam confici poteſt, ad probandam eorum, quorum tumulis appoſitæ fuerint, ſanctitatem. Idem dicendum de præmiſſis ſymbolis columbarum, ovium, vitis, olivæ, palmæ, cypreſſi, anchoræ, aliiſque ſimilibus: quæ quidem ſingula quamdam virtutem chriſtianam, aut viventium in mortuos affectum deſignare poſſunt, non verò ſanctitatem: de quorum myſticis ſignificationibus conſulat qui volet Boſium & Aringhum, illuſtres Romæ ſubterraneæ auctores. Reſtant chriſimon, coronæ, ampullæ, & inſcriptiones, de quibus ſingillatim agendum.

Chriſti monogramma priſcis tumulis Chriſtianorum paſſim impreſſum cernitur, quod imperitè nonnulli ſic explicant, quaſi is, qui ſepulcro ejuſmodi continetur, *pro Chriſto* paſſus ſignificetur. Nec ampliùs valet ad id ſignificandum adjuncta chriſimo palma, quæ in tumulis etiam gentilium nonnumquam efficta eſt, ſed longè alio apud Chriſtianos ſignificatu, qui hoc ſymbolo victoriam de peccato, de morte per Chriſtum, & ſimilia alia deſignabant. Non ſic æquivocæ & ambiguæ ſunt Græcæ litteræ A & Ω, chriſimo non raro adjunctæ, quæ Chriſtum Dominum, principium & finem, ſignificant, ſed non martyrium.

Coronam tumulis appoſitam, martyrii probabile indicium eſſe Boſius cenſet, maximè cum alia martyrii ſigna adjuncta ſunt. Unde Fabrettus, Marciam quamdam Romanam, quæ jacens circa cœmeterium B. Tertullini reperta eſt, martyrium ſubjiſſe probabile exiſtimat *ex adjuncta in margine corona, & ultima linea ejus* epitaphii, ubi SUB MAXENTIO legitur, *ſubaudito verbo* PASSA, inquit Fabrettus *a*. Ubi laudanda eſt Fabretti hoc in loco moderatio, qui probabile tantùm illud indicium, non certum & indubitatum agnoſcit.

a Fabr. inſcript. cap. 8. pag. 588.

Eadem cautione ibidem utitur in alio græco epitaphio, ubi *Sanctus Dei cultor Eutropus in pace* obiiſſe dicitur, qui piiſſimus Eutropus *inter martyres*, inquit Fabrettus, *videtur adſcribendus ex vaſculo illo, quod tamquam ſanguine pro Chriſto effuſo repletum oſtentat*. Quàm multa hic concurrunt ad Eutropi ſanctitatem & martyrium aſſerendum! Græcum epitaphium, in quo, *Sanctus Dei cultor Eutropus*, ἄγιος θεόσεβες Ευτροπος dicitur; *vaſculum* in ejus manu, *tamquam ſanguine pro Chriſto effuſo repletum*. Et tamen Fabretto ſatis eſt dicere, quòd *piiſſimus hic Eutropus inter Martyres* ex his indiciis *videtur adſcribendus*, non decretorio, ſed probabili tantùm judicio. Sic decet eos, qui, uti Fabrettus, eruendorum è Romanis cœmeteriis ſanctorum corporum curam habent, ſacra hæc religioſè tractare.

I V.

I V.

„ IDem auctor *a* obſervat, ampullas vitreas, ſanguinea & purpurea cruſta
„ obductas, frequentiſſime in ſacris cœmeteriis juxta Martyrum loculos,
„ quà capita recumbunt, reperiri, certiſſimo effuſi pro Chriſto ſanguinis
„ argumento: quo præcipuo, immo & unico uſum ſe fuiſſe dicit, dum ſa-
„ crarum reliquiarum extractioni & cuſtodiæ præfuit. Ubi teſtem adducit
„ Aringhum, qui hanc probationem præoccupavit. Tum quemdam ex he-
„ terodoxis refellit, qui rubedinem illam non à ſanguine, ſed à colore ter-
„ ræ, per quam humor pluvius percolatur, contractam contendit. Denique
„ eidem heterodoxo opponit judicium clariſſimi viri Gregorii de *Leibniz*,
„ qui, quamvis à Romana religione alienus, phyſica obſervatione phyalæ
„ vitreæ, ex cœmeterio Calliſti allatæ, ſibi natam *merito* ſuſpicionem fate-
„ tur, *ſanguineam potiùs materiam eſſe* in illa phyala, (quod de aliis ſimili-
„ bus itidem dicendum) quam terreſtrem ſeu mineralem. „

a Ibid. pag. 555. & ſeq.

Unde merito laudandum, probandumque eſt Decretum Congregationis ſuper Indulgentiis, ſacriſque Reliquiis Romæ conſtitutæ, quæ de his ampullarum ac palmarum indiciis conſulta cenſuit, *palmas*, eiſque junctum *vas ſanguine tinctum habenda* eſſe *ſimul pro ſignis certiſſimis* verarum reliquiarum: aliorum verò ſignorum examen in aliud tempus rejecit. Quod Decretum, referente Papebrochio ad vigeſimum Maii, anno M. DC. LXVIII. die 10. Aprilis conditum eſt.

Mihi verò numquam venit in mentem alias negare, ejuſmodi ampullas ſanguine tinctas Martyrum, adeóque ſacrarum reliquiarum certiſſima indicia eſſe; immo id *prudenter ac ſapienter* à ſacra illa Congregatione *decretum* fuiſſe diſertè aſſerui. Verùm, quia in nonnullis etiam Chriſtianorum loculis alterius generis vaſcula & ampullæ quandoque reperiri poſſunt, quæ fortè ad continendos ſuffitus, aliumve id genus uſum appoſitæ ſint; laudato hoc Decreto, mox ſubdidi, ejuſmodi vaſcula pro ſignis certiſſimis verarum reliquiarum habenda eſſe, *ſi modò conſtet ejuſmodi vaſa ſanguine tincta eſſe, non ad continendos ſuffitus, aut odoramenta, aliaque id genus, appoſita fuiſſe*. Quod nequaquam derogat prædicto Decreto, cui ex animo, ut par eſt, ſubſcribo. Certè in antiquis Chriſtianorum tumulis non rarò reperiuntur vaſcula figulina, carbonibus oppleta, quæ ad thus ſuffumigandum appoſita fuiſſe nemo negaverit. Aliam quidem rationem eſſe conſtat de vaſculis vitreis, quæ nonniſi ad ſanguinem conſervandum adhibita fuiſſe videntur. Verùm, quia non modò in vaſculis illis vitreis, ſed etiam in figulinis ſanguis concretus aſſervatus fuiſſe à Boſio, aliiſque dicitur: quale erat vaſculum illud, quod Petro Amoragæ nobili Hiſpano ab ſe conceſſum fuiſſe Boſius ait; hac diſtinctione utendum putavi, ut vaſa illa *pro ſignis certiſſimis* verarum reliquiarum habeantur, *Si modò conſtet ejuſmodi vaſa ſanguine tincta eſſe*.

Quanta autem cura ac religione ſanguinem ſanctorum Martyrum collegerint primorum illorum temporum Chriſtiani, varia probant veterum teſtimonia, quæ Boſius in lib. 1. cap. 20. retulit. Hunc ſanguinem vel panis ſeu linteaminibus excipiebant, vel ſpongiis exceptum in ampullis reponebant. Ejus generis eſt ampulla ſanguinis ſancti Januarii Epiſcopi & Martyris Neapoli aſſervata. In eamdem urbem S. Gaudioſus Epiſcopus ampullam beati Stephani ſanguine plenam attuliſſe traditur. Qualis etiam ampulla Biturigas à B. Urſino allata, cujus meminit Gregorius Epiſcopus Turonenſis in libro de

Gloria Martyrum cap. 34. Inſignis hac de re locus eſt apud eumdem auctorem in ejuſdem libri cap. 12. ubi matrona quædam è Galliis, „ cùm Jeroſolymis adeſſet eo tempore, quo B. Johannes Baptiſta decollaretur, datis muneribus percuſſori ſupplicaſſe dicitur, ut *ſanguinem defluentem colligere* ipſi permitteretur „. *Illo autem percutiente, matrona concham argenteam præparat, truncatoque Martyris capite, cruorem devota ſuſcepit: quem diligenter in ampulla poſitum in patriam detulit, & apud Vaſatenſem urbem, ædificata in ejus honorem eccleſia, in ſancto altari collocavit.* Non omittendum id, quod in lib. 1. de miraculis S. Stephani, cap. 1. apud Auguſtinum *a* legitur de ampulla ſanguinis ejuſdem ſancti Protomartyris, de cujus veritate cuidam famulæ Dei dubitanti *per ſomnium ampulla quædam demonſtratur. intra ſe habens ſanguinis quamdam adſperſionem.* Denique exſtabat jam dudum in Mettenſi eccleſia ſancti Stephani ampulla ſanguinis, cujus portionem vel modicam ſibi dari poſtulavit Hildiwardus Epiſcopus Halberſtadenſis in epiſtola *b* ad Adalberonem Mettenſem Epiſcopum: cujus ſanguinis virtute Mettenſem urbem Hunnorum vaſtationi ſubductam fuiſſe idem Hildiwardus ſcribit: cui Gregorius Turonenſis antiſtes ſuffragatur in Hiſtoriæ lib. 11. cap. 6. Denique in detectione corporum S. Placidi ejuſque ſociorum anno M.D.LXXXVIII. inventa ſunt in eorum tumulis vaſcula ſanguine referta, ut in hiſtoria iſtius inventionis italicè tunc ſcripta legitur. Sed hæc ſatis de ampullis ſanguine tinctis, quas pro certiſſimis martyrii ſignis habendas eſſe non dubito, etiamſi palma eis adjuncta non ſit.

a Aug. tom. 7. App. p. 26.

b Labbe tom. 1. Bibl. pag. 783.

Antequam hinc manum ſubducam, juvat hoc loco referre id, quod Marlotus in Metropoli *c* Remenſi teſtatur de quibuſdam corporibus in urbe Remorum inventis circa baſilicas ſanctorum Timothei, Agricolæ & Sixti, ubi communia primorum urbis Chriſtianorum conditoria erant. Effoſſa humo inventæ quorumdam cadaverum compages, quorum oſſa ferreis clavis transfixa erant, non dubio, ut videtur, martyrii indicio. Nam ferreis ejuſmodi clavis, maximè apud noſtrates Gallos, transfixa fuiſſe Martyrum corpora, multis veterum teſtimoniis conſtat, ab eodem auctore prolatis. Et tamen ea Marloti religioſa prudentia eſt, „ ut diſertè teſtetur ſe nolle pro certo perſuadere hos martyres fuiſſe, quod Deus hactenus occultum eſſe voluit. *In iis enim*, inquit, *quæ ad cultum Sanctorum pertinent, fides tardior eſſe debet.* Complura quidem eſſe Sanctorum corpora humi defoſſa tempore perſecutionis, quæ poſtmodum revelatione aut miraculis cognita fuere: at cùm nihil tale in prædictorum corporum inventione contigerit, ſe de eorum martyrio judicium Deo committere, nec quidquam certi velle hac de re pronuntiare „. Quæ religioſa cautio nemini non probanda haud dubie videbitur.

c Marlot. tom. 1. p. 76. & ſeqq.

V.

JAm veniendum eſt ad inſcriptiones, quæ primæ ætatis Chriſtianorum tumulis appoſitæ fuere. Quibuſdam eorum monumentis inſculptæ ſunt ſiglæ, D. M. quæ apud ethnicos uſitatiſſimæ erant pro *Diis Manibus*, ut omnibus notum eſt. Retuleram in Itinere *d* Italico Leopardi Chriſtiani epitaphium cum hoc ipſo litterarum in fronte compendio in hunc modum.

d Iter Ital. p. 73. & ſeqq.

D. MA.

Digitized by Google

D. MA. SACRUM XL.
LEOPARDUM. IN. PACEM.
CUM
SPIRITA. SANCTA.
ACCEPTUM
EUMTE * A BEATIS.
INNOCENTEM
POSUER. PAR. Q. [VIX.]
AN. VII. MEN. II.

* *ſ.* Eumdem.

Ubi manifeſtum de Confirmationis Sacramento locum eſſe dixeram, referendumque ad prima illa tempora, *quo cruda adhuc quorumdam in cordibus Chriſtiana religio aliquid de paganici ritus ſuperſtitione retinebat*; ratus ſcilicet his ſiglis, D. MA. *Diis manibus* ſignificari, uti in quadam alia inſcriptione apud Smetium. Huc etiam referri poteſt epitaphium Ludovici II. Imperatoris apud Puricellum *a*, ubi inter duas cruces, medio chriſimo, præmittitur D.M.

a Puricell. Ambr. pag. 220.

Contra jam laudatus Fabrettus *b* ſuperiorem de Leopardo locum, aliaque ſimilia ſic interpretatur, DEO MAGNO, vel MAXIMO. Quod, quamquam rariuſculum eſt, admittere malim, quàm contentioſus eſſe. Idem dico de ſenſu horum verborum, SPIRITA SANCTA ACCEPTUM, quibus Baptiſmum *c* potiùs, quàm Confirmationem ei ſubjunctam ſignificari contendit. Quod mihi perinde eſt. Certè quod priori loco me arguit, quaſi promtior fuerim, ut paganici ritus ſuſpicionem admitterem in templo ac tumulo ſanctæ Conſtantiæ ſeu Conſtantinæ, in cujus vaſe, atque in fornice ex muſivo *exhibentur genii uvas demetentes, ferentes, & calcantes*; meque monitum vult, *vitem, vindemiamque ipſam inter præcipua & frequentiora Chriſtianorum monumentorum ornamenta locum habere*; quamquam hac in re monitore non indigebam; gratiam tamen monenti habeo: an verò genii uvas metentes & calcantes ſacris ſymbolis tribuendi ſint, alii viderint. Sanè his quoque poſtremis temporibus, non pauca ex priſco gentilium ritu penes quoſdam reſidere, teſtis eſt vetus illa jurandi formula, *mehercule*, aliæque ſimiles, quas etiam nunc nonnulli, qui Ciceronianum ſtilum affectant, non rarò uſurpant, qua ratione Fabrettus *d* ipſe *Manium importunam*, ut ipſe vocat, *uſurpationem* in duobus Chriſtianorum epitaphiis, à Grutero relatis, admittere cogitur. *Facile ſiquidem erat tunc*, inquit ille, *ex inexſtincta gentilitatis phraſibus, poëtico præſertim ſtilo, aliqua imitari inconſideratè potiùs quàm impiè, quæ adulta jam veræ religionis temporibus reſecata ſunt*. Verùm, quæ in prædicto Itinere Italico dixi, multis perſuaſum eſſe, Bacchi ſepulturam ſeu monumentum & fanum illic eſſe, etſi hoc referendo improbaverim, mihi modò non placet; idque & quidquid incautè à me eo loci & alibi dictum eſt, pro non dicto eſſe velim.

b Fabr. pag. 564. & ſeqq.

c Ibid. pag. 575.

d Fabr. pag. 112.

V I.

UNum his adjicere lubet de quibuſdam aliis notis, quæ tumulos Chriſtianorum à paganicis diſtinguunt. In his cenſenda videntur vocabula ſeu formulæ, *depoſitus, depoſitio, quieſcit in pace, dormit in pace, bonæ memoriæ*, quæ numquam paganis tributa fuiſſe puto. His adde *reddidit*, hoc eſt *defunctus eſt*, verbo inter Chriſtianos uſitato, ut Fabrettus *e* exemplis probat. Idem cenſendum videtur de notatione kalendarum, nonarum & iduum in epitaphiis, quæ in tumulis gentilium numquam legere memini. Hæc fere

e Fabr. pag. 558.

omnia expreſſa habes in quodam epitaphio, quod in Nicia illuſtrata Petri Joffredi refertur, inſerto ſubinde corde transfixo, in hunc modum.

☧ HIC REQUIESCIT BONAE
MEMORIAE
SPECTABILIS. ✝. EXPECTATUS.
Q. VIXIT. ✝.
ANNIS. PL. M. VII, ✝. CUJUS. DP.
EST. SUB. ✝.
DIE VIII. KAL. JUNII. DN.
LEONE. JUNRE.
V. C. SS.

Sub Chriſti monogrammate ſculptus eſt piſcis, Chriſtum Salvatorem deſignans apud antiquos Patres: ex quibus Tertullianus Ἰχθῦς *noſtrum Jeſum-Chriſtum* vocat initio libri de Baptiſmo. Quam vocem explicans inter alios Optatus *a* Milevitanus: *Hic eſt piſcis*, inquit, *qui in baptiſmate per invocationem fontalibus undis inſeritur, ut, quæ aqua fuerat, à piſce etiam piſcina vocitetur. Cujus piſcis nomen, ſecundùm appellationem græcam, in uno nomine per ſingulas litteras turbam ſanctorum nominum continet*. Ἰχθῦς *enim latine eſt* JESUS CHRISTUS DEI FILIUS SALVATOR. Redeo ad Expectatum, qui pro martyre habetur in Nicia illuſtrata, non ſatis idoneo, ut videtur, fundamento: ſiquidem Leone juniore imperante ulla fuiſſe martyria veri ſimile non eſt. Idem cenſendum videtur de Victorino, cujus corpus Turonicis ſancti Martini canonicis conceſſum eſt cum hoc epitaphio:

a Optat. lib. 3. in Parm.

FLAVIIS LUPICINO ET JOBI
NO CONSS. VII. IDUS JUNIAS
DECESSET DE SECULUM
PUER VICTORINUS QUI
BIXIT ANNUS XXXVII. M. X.
D. X. ET CUM UXSORE
FFCIT ANUS II. M. III.
DP. V. IDUS JUNIAS VENE
MERENTI IN PACE.

Adjuncta eſt epitaphio columba. Lupicini & Jovini conſulatus incidit in annum vulgaris æræ chriſtianæ CCC.LXVII. imperante Valentiniano ſeniore, cujus tempore nulla erat Romæ perſecutio, nulla martyria. In hoc epitaphio notandum eſt Victorini obitum diſtingui ab ejus depoſitione, quæ poſt biduum ſucceſſit.

VII.

NUnc inquirendum eſt, utrùm formula *in pace quieſcit*, aliæque ſimiles, Martyribus umquam tributæ ſint, quæ quibuſvis aliis Fidelibus, in pace eccleſiæ defunctis, potiùs aſſignatæ fuiſſe nonnullis fortaſſe videbuntur. Verùm Martyribus etiam tributas fuiſſe conſtat ex hoc Marii militis & martyris epitaphio, apud Boſium relato in lib. 3. cap. 23.

TEM-

TEMPORE ADRIANI
IMPERATORIS.
MARIUS ADOLESCENS DUX
MILITUM. QUI SATIS VIXIT
DUM VITAM PRO CHO
CUM SAN
GUINE CONSUNSIT IN
PACE
TANDEM QUIEVIT BENE
MERENTES
CUM LACRIMIS ET METU
POSUERUNT ID. VI.

Appoſita hinc palma, inde monogramma Chriſti. In actis Martyrum ſinceris ſæpe fit mentio de pace, ubi de Martyrum agone agitur. Sic in actis S. Saturnini Epiſcopi Toloſatis unus è codicibus *a* ſic habet: *Gratias Deo omnipotenti, qui coronavit Martyrem ſuum in pace*. Nihil itaque præjudicant ejuſmodi formulæ, *quieſcit* vel *dormit in pace*, quo minus cenſeantur martyres, ubi hæ formulæ in eorum epitaphiis leguntur, modò certa aliunde martyrii indicia adſint.

a Ruinart. Act. Mart. pag. 112.

VIII.

NOn modò in epitaphiis Paganorum, ſed etiam Chriſtianorum adſcribi ſolent anni, menſes & dies, quibus quiſque vixiſſet: nec in ſolis gentilium tumulis invenias, tametſi rarius, adjectas horas, immo ſemihoras, & ſcrupulos horarum. qualis eſt hæc inſcriptio inter alias Piſis reperta:

BENEMERENTI. IN. PACE
SILVANA. QUAE. HIC.
DORMIT
VIXIT. ANN. XXI. MENS. III.
HOR. IV. SCRUPULOS. VI
DEPOS. IX. KAL. JULIAS...

Hanc inſcriptionem cum multis aliis ejuſdem argumenti retulit Fabrettus *b* cap. 11. ubi de ſcrupulis horarum plura differit.

Mitto formulas dimenſionum per pedes IN FRONTE, & IN AGRO, Paganorum monumentis adhiberi ſolitas; nuſquam, ſi non fallor, tumulis Chriſtianorum. quæ formulæ iis ſolis competebant, qui ſecus vias publicas, ut pagani, ſepulti erant. Idem dicendum de formula illa, SUB ASCIA DEDICAVIT, quam nonniſi ethnicorum monumentis adhibitam fuiſſe conſtat. De hac formula plura inferiùs.

b Fabr. p. 96. & pag. 152. 185.

IX.

AD hanc de Chriſtianorum tumulis tractationem pertinet id, quod Fabrettus, *c* aliique ante eum obſervarunt, nimirum primos Chriſtianos Paganorum memorias, „ tituloſque ſuffuratos eſſe, & ſuis loculis cœmete„ rialibus claudendis applicuiſſe, propriis nominibus inſculptis, & profano„ rum abſconditis, aut abraſis „. Id variis chriſtianarum inſcriptionum exemplis patet, quorum nonnulla in Itinere noſtro Italico *d* retulimus. Atqui inter ipſos etiam paganos id ſeverè prohibitum erat. Certè quod ex eorum

c Fabr. pag. 307.

d Iter Ital. pag. 136.

rum monumentis lapides revellerent Chriſtiani ad ornandos Martyrum tumulos, non omnibus probabatur. Hujus rei argumentum nobis præbent anonymi cujuſdam Poëtæ verſus græci, quos vir humaniſſimus & eruditiſſimus Johannes Boivinus cum verſione Latina ex codice regio mihi communicavit, ſcriptos *in eos, qui gentilium ſepulcra effodiunt prætextu Martyrum ſepeliendorum*. Hos verſus hic referre non ab re fuerit.

ΕΙ'Σ ΤΟΥ'Σ Α'ΝΟΡΥ'ΤΤΟΝΤΑΣ ΤΑ'ΦΟΥΣ ΠΡΟΦΑ'ΣΕΙ ΜΑΡΤΥ'ΡΩΝ.

Τρὶς θανέες, πρῶτον μὲν ἐμίξατε σώματ' ἀνάγνων
Τοῖς ὁσίοις. Τύμβοι δὲ θυηπόλον ἀμφὶς ἔχουσι.
Δεύτερον αὖτε τάφοις τοὺς μὲν διεπέρσατ' ἀθέσμως,
Αὐτοὶ σήματ' * *ἔχοντες ὁμοῖα. τοὺς δ' ἀπέδοσθε,*   * *f. σώματα*
Πολλάκι καὶ δὶς * *ἕκαστον. ὁ δὲ δίτον. ἱεροσυλεῖς*   * *l. δὺς*
Μάρτυρας, οὓς φιλέεις. Σοδομίτιδες ἔξατε πηγαί.

IN EOS [QUI GENTILIUM]
SEPULCHRA EFFODIUNT
PRETEXTU MARTYRUM
[SEPELIENDORUM.]

Ter morte digni, primùm quidem miſcuiſtis corpora profanorum
Sanctis; & ſepulcra [Profanorum]
Sacerdotem [Chriſtianum in medio [ſtantem] habent.
Deinde verò tumulos [gentilium,] alios quidem everiſtis nefariè,
Ipſi ſepulcra habentes ſimilia: alios autem vendidiſtis,
Sæpe & bis unumquemque: aliquis & ter [vendidit.] Sacrilegio lædis
Martyras, quos amas. [proſilite] fontes Sodomitici.

Id eſt fontes ſulphurei, quibus Sodoma ſubverſa eſt.

Alios ejuſdem argumenti verſus prætereo. Ex hac porrò ſepulcralium lapidum tranſmutatione factum eſt, ut epitaphia gentilium in Chriſtianorum cœmeteriis quandoque inveniantur, ex adverſa verò parte Chriſtianorum inſcriptiones. Ad hunc modum Innocentius II. teſte Romano S. Petri canonico, apud Lateranum ſepultus eſt in porphyretico Hadriani Imperatoris loculo, *cujus coopertorium*, inquit, *eſt in paradiſo* ſeu atrio *S. Petri ſuper ſepulcrum præfecti*; & Guillelmus Fliſcus Cardinalis, Innocentii IV. ex fratre nepos, in atrio baſilicæ S. Laurentii extra muros humatus hodie quoque cernitur in præclaro nobilis cujuſdam Pagani mauſoleo, in quo duorum conjugum hymenæus repræſentatur. Nihil itaque Martyrum ſanctitati officiunt ejus generis mutuata ſepulcra, dummodo certa indicia eorum martyrium probent.

X.

EX his, quæ hactenus dixi de notis & ſignis, quibus Chriſtianorum, & in his Martyrum tumuli à paganicis ſecernuntur; facilè intelligitur, alia indicia eſſe certa, alia dubia & equivoca. Chriſtianorum tumulos diſtinguunt

guunt ſacræ hiſtoriæ eis impreſſæ, Crucis ſignum, Chriſti monogramma cum A. & Ω. Palma & corona, Chriſtianis magis propriæ, quàm paganis, quibus ſi aliquando, certè rariùs eas tributas invenias. Ad Martyres quod attinet, ampullas ſanguine tinctas cum palmis pro certiſſimis martyrii ſignis merito agnoſcit ſacra Congregatio ſuper Reliquiis inſtituta: alia in ulterius examen prudentiſſimè rejecit. Cui Decreto, ut jam dixi, ultro ac reverenter ſubſcribo.

Quod ſpectat inſcriptiones, illæ Chriſtianos deſignant, in quibus hæ formulæ habentur, *bonæ memoriæ*, *quieſcit* vel *dormit in pace*, *depoſitus*, *Kalendarum*, *Nonarum & Iduum* notationes, quæ omnes etiam Martyribus communes ſunt, at peculiares & propriæ, ſi eorum martyrium diſertè exprimant. Hæc omnia patent ex dictis; indeque facile intelligitur, merito pro Sanctis habendos illos, quorum corpora è Romanis cœmeteriis eruuntur, modò de eorum martyrio conſtet, ſive ex vitreis ampullis ſanguine tinctis, ſive ex eorum epitaphiis, quæ eorum martyrium clarè teſtentur; adeóque coli poſſe, ſi eorum cultum Romanus Pontifex præſcribat, aut ſaltem permittat.

X I.

Atqui de publico cultu ejuſmodi Sanctorum, ſive nomen proprium habentium, ſive anonymorum, quos uno vocabulo ignotos ſeu incognitos deinceps appellabimus, nihil præſcribit Pontifex, ſeu Cardinalis Vicarius, aut pontificiæ Capellæ æditui Epiſcopus Auguſtinianus, quorum alteruter Sanctis iſtis nomina ſolet imponere. Tantum in eorum litteris permittitur, ut *venerationi fidelium in eccleſiis exponi poſſint*. Quæ formula eſt earum litterarum, quibus ipſorum teſtimonium de ejuſmodi Sanctis eorumque reliquiis exprimi ſolet. Hæc verò formula non eo ſpectat, ut eccleſiaſtica de iiſdem Sanctis officia, multo minus ut de iis Miſſæ celebrentur, aut eorum elogia publicè in eccleſiis prædicentur. Quod cum ſecus fieri quibuſdam in locis animadverterent ſacrorum rituum præpoſiti Romani; hos, quos vocant, *abuſus Decreto generali* proſcribendos cenſuere, idque ſua auctoritate Pontifex approbavit. Quod Decretum ad calcem hujus epiſtolæ, ne ejus interrumpatur ſeries, integrum leges.

Hoc Decreto manifeſtum eſt notari eoſdem *abuſus*, quos non modò in quibuſdam Gallicanis eccleſiis, ſed etiam in Belgicis ac Germanicis, immo & Italicis, vigere comperimus. Ab hoc numero excipiendæ ſunt Gallicanæ cathedrales, & quædam aliæ nobiliores eccleſiæ, quæ novos illos cultus nondum admiſere, ut multæ aliæ, in quibus Sancti illi ignoti publicis officiis ac Miſſarum celebrationibus honorantur, contra præſcriptum hujus Decreti, & inſtitutum illius rubricæ, qua permittitur, *poſſe in eccleſia recitari officia & Miſſas celebrari de illis Sanctis, quorum corpora & reliquiæ inſignes in ea aſſervantur*. Quod intelligendum eſſe *de Sanctis dumtaxat in martyrologio Romano* deſcriptis ex hoc Decreto patet; aut de iis, quibus a ſancta Sede fuerit ſpecialiter conceſſum. Hoc autem Decretum omnino probandum ac laudandum eſt; ac proinde ex ejus præſcripto cultus ille immodicus, qui Sanctis illis in quibuſdam eccleſiis impenditur, vel temperandus, vel omnino proſcribendus; & inter abuſus cenſendus videtur, ut certè viſum eſt rituum ſacrorum Præpoſitis, quorum Decretum hoc loco propugnandum aggreſſus ſum contra inductos ejuſmodi abuſus.

XII.

XII.

CUltus iſte, Sanctis illis incognitis impenſus, ſanctioribus oppoſitus videtur Eccleſiæ regulis, quibus religioſi honores legitimis Sanctis decernuntur.

Prima regula eſt, ut Sancti illi nequaquam dubii ſint, ſed certi & indubitati, ut pote certis & indubitatis recogniti argumentis. Id enim ad religionis ſinceritatem ſpectat, ut nonniſi certa fidelibus ſanctioris vitæ exempla proponantur.

Secunda eſt, ut ex certis & indubitatis Sanctis (de confeſſoribus loquor) illi tantùm colendi toti Eccleſiæ proponantur & imitandi, qui inter eos illuſtriores exſtiterint; idque præclaris & heroïcis geſtis conſecuti ſint, ut eorum vita fidelibus omnibus in ſpeculum & exemplum proponatur. Alias quicumque, ſive pueri, ſeu adulti, qui ſtatim accepto baptiſmate ex hac vita decedunt, ſollemni cultu honorari poſſent.

Tertia regula eſt ex prædictis conſequens; ut eorum nomen & facta perſpecta ſint, aut ex traditione majorum, aut ex indubitatis poſterorum teſtimoniis; &, ſi quidem pro Martyribus habeantur, ut de eorum paſſione pro Chriſto tolerata conſtet, non vanis & æquivocis conjecturis, ſed certis argumentis, de quibus modò actum eſt.

Quarta denique regula eſt, ut omnibus Sanctorum factis & virtutibus, miraculis, eorumque circumſtantiis attentè conſideratis & expenſis, de eorum cultu ſtatuat Eccleſia, vel ſummus Pontifex, cui maxime credita eſt harum rerum definitio. An verò hæ regulæ novis illis Sanctis aptari poſſint, pauliſper examinemus.

XIII.

PRimo ejuſmodi Sancti certam & indubitatam martyrii, vel ſanctitatis notam præferre debent, nimirum ampullam ſanguine tinctam, vel inſcriptionem id atteſtantem. quod certè non omnibus competit. Omnia quidem illa corpora eruuntur è veteribus Romanis cœmeteriis, quæ ſolis Chriſtianis propria fuiſſe perſuaſum habeo: at ſolis Sanctis, ſive Martyribus, ſeu Confeſſoribus, conceſſa omnino negaverim. Communia hæc omnium fidelium conditoria erant, ut ſuperius dixi, jam inde à primis Chriſtianæ Religionis cunabulis, à fidelibus maximè frequentata religionis causâ, ob Martyrum corpora, quæ in illis ſepulta jacebant. Neque verò ſancti erant, etiam primis illis temporibus, fideles omnes; neque ſoli ibidem humati ſunt naſcentis Eccleſiæ Chriſtiani. In uſum communem hæc cœmeteria fuerunt in longa poſthac tempora, id eſt, ad prima quatuor aut quinque minimùm Eccleſiæ ſæcula, ut inſcriptiones probant cum à Boſio in Roma ſubterranea, tum à Grutero, aliiſque relatæ. Quis autem dixerit totis illis ſæculis nullos niſi ſanctos obiiſſe, nullos niſi ſanctos in illis cœmeteriis fuiſſe depoſitos? Non ergo ſatis eſt ad aſſerendam ejuſmodi Sanctis venerationem, quòd eorum corpora è vetuſtis illis cœmeteriis effoſſa ſint, ſed alia exiguntur ad id probandum indicia & argumenta.

Duplicis generis corpora ex iis locis eruuntur: alia abſque ullo nomine aut inſcriptione, alia cum alterutro, vel etiam utroque.

Primi generis Sanctis nomina indi ſolent à Cardinale Vicario, vel ab

Epi-

Epiſcopo, qui Capellæ pontificiæ præeſt, ob idque Sanctos ejuſmodi Baptizatos appellant. Quæ res magnam Sanctis authenticis confuſionem perſæpe affert, dum horum nomina novis illis ſanctis tribuuntur. Quod tamen evitare ſtudent, imponendo ea tantùm nomina, ſeu epitheta, quæ nominatiſſimis Sanctis non competunt. „ In ſecernendis ejuſmodi Sanctis maximè valent „ ampullæ vitreæ, ſanguinea & purpurea cruſta obductæ „ : *quo præcipuo, immo unico* indicio uſum ſe fuiſſe dicit ſupra laudatus Fabrettus. Quod ita ſemper obſervatum fuiſſe pervelim, ut nulla exempla in contrarium afferri poſſint.

X I V.

SEcundi generis tumuli, qui humatorum nomina & inſcriptiones habent, magnæ videntur auctoritatis, immo certæ, ſi Martyris titulum præferant, ſecus ſi hoc titulo deſtituantur. Verùm ſi ejuſmodi inſcriptiones ſincerè expendamus, pauciſſimæ ſunt, quæ vel martyrium, vel ſanctitatem eorum, qui in illis tumulis jacent, diſertè exprimant, aut ſaltem utcumque innuant. Liceat mihi, ſalvo cujuſque honore, cum ea qua par eſt reverentia, quædam exempla proferre & examinare.

In capella domeſtica ædis abbatialis ſancti Martini prope Pontiſaram, videtur ſubtus aram corpus quoddam Româ iſtuc delatum, cum hac inſcriptione, lapidi marmoreo inſculpta:

URSINUS. CUM. COJUGE
LEONTIA
VIXIT. ANNIS XX. M. VI. ET. FUIT
IN. SECULO. ANNIS XLVIIII. M.
IIII. D. III. KAL. JUN.

Qui hæc legerit, non facilè ullum ſanctitatis, nedum martyrii, indicium, ſive in Urſino, ſive in Leontia ejus conjuge (*cojugem* veteres ſcribere amabant) in his verbis deprehendet. Chriſtianum dumtaxat Urſinum eſſe probant, tum adjunctæ kalendæ, tum Romanum Chriſtianorum cœmeterium, ex quo ejus corpus erutum eſt. An verò ampulla ſanguine tincta cum eo reperta ſit, mihi incompertum.

Qualem fidem mereatur inſcriptio corporis Attiani, Theatinis Pariſienſibus pro ſancto Martyre recens conceſſi, tu ipſe, mi Theophile, expende.

AURELIA. CALISTE
BENE MERENTI
ATTIANO COJUGI
TITULU. POSUIT.

Hanc inſcriptionem chriſtiani hominis eſſe non alio argumento ſuaderi poteſt, quàm quod ejus corpus in Romano Fidelium cœmeterio inventum eſt. Sed multæ ejuſmodi etiam paganorum inſcriptiones in cœmeteriis Chriſtianis repertæ ſunt, quarum lapides, ut mox dicebam, ex propriis locis chriſtiani revellebant ad occludendos ſuorum loculos, ex adverſa quandoque parte aliam inſcriptionem chriſtiani hominis apponentes. Sic ex una parte paganorum inſcriptiones aliquando leguntur, ex alia Chriſtianorum; & converſa ad interiorem tumuli partem paganica inſcriptione, ſola exterior, quæ hominem chriſtianum deſignat, apparet. Ejus rei complura exempla liber ſupra laudatus Romæ ſubterraneæ ſuppeditat. Nihil ſimile obſervare licet in præmiſſo epitaphio, in quo nullum certum chriſtiani, nedum ſancti hominis indicium

eſt, niſi quod erutum ſit ex cœmeterio Chriſtianorum. Certè alia ſanctitatis indicia hic deſiderantur.

Longè minor fides aliis, quæ ſollemnem D. M. inſcriptionem præferunt, qualem gentiles ſepulcris ſuis adhibere ſolebant. Etſi enim rudes quidam primorum temporum chriſtiani, paganicis aſſueti ritibus, hunc morem aliquando retinuerint; hic mos nihilo minus magis paganum redolet, quàm chriſtianum. Et tamen Juliam Evodiam Martyrem vulgarunt Auguſtiniani Toloſani ex ſubjecto epitaphio D. M. inſcripto, quod Romæ in cœmeterio Calliſti nuper cum corpore ſibi conceſſo repertum eſt.

D. M.
JULIA. EVODIA. FILIA. FECIT
CASTAE. MATRI. ET. BENE
MERENTI
QUAE. VIXIT. ANNIS. LXX.

Qua in re duplex erratum eſt, & quòd Julia Evodia ex hoc epitaphio Martyr dicatur: (neque enim inde Martyris titulus erui poteſt) &, ſiquidem poſſet, non Juliæ Evodiæ, ſed ejus matri Caſtæ tribuendus eſſet.

Erit fortè qui reponat, his ſiglis, D. M. ſignificari DEO MAGNO, ut ſupra ex Fabretto retulimus, ubi de S. Leopardo Martyre actum eſt. Verùm, ut id locum habeat in Leopardo, quem martyrem fuiſſe ejus epitaphium docet; certè hic non valet, ubi nullum vel chriſtianiſmi indicium eſt, niſi quòd in cœmeterio Calliſti hoc corpus inventum eſt. An verò cum ampulla ſanguine tincta, alii viderint. Saltem Juliæ Evodiæ nomen, quod paganicæ mulieris eſt, ei tribui non debuerat.

Ex his nemo non videt, quàm graviter in ejuſmodi rebus contra religionem peccetur, dum ſancti Martyres aſſeruntur, quorum nonnullos chriſtianos fuiſſe vix, ac ne vix quidem demonſtrari poteſt. Simili errore Tolentinates CaterVium patronum olim ſibi adſcivere, tamquam Sanctum martyrem, quem Baronius Romano martyrologio adſcribere noluit lecto ejus epitaphio, quod Caterium chriſtianum quidem fuiſſe probat, ſanctum aut martyrem fuiſſe non probat. Hujus Caterii & Severinæ ejus uxoris epitaphium ex typis Puteanis retuleram in Itinere Italico: ſed accuratius profert Fabrettus *a* in capite X. inſcriptionum, ubi FL. JUL. CATERVIUS V. C. EXPRAEF. PRAET. legitur, rectiùs quam in aliis editis, uti & alia, quæ ſequuntur.

a Fabr. pag. 740. & ſeqq.

Hinc facilè cuivis perſpicere licet, paucos eſſe ex illis incognitis Sanctos indubitatos; cùm nulli, aut certè rariſſimi ſint, qui vel Martyris titulum in epitaphiis præferant; pauci, qui vitrea vaſcula ſanguine tincta, quod patrati Martyrii certum indicium eſt, adjuncta habuerint.

X V.

VErùm etſi pro Sanctis indubitanter habendi eſſent, non continuò publici illis honores tribuendi eſſent, abſque legitima auctoritate; nec in exemplum univerſis Fidelibus proponendi, niſi id vel martyrio certo, vel præclaris & heroicis virtutibus conſecuti eſſent. Quis verò de Sanctis illis incognitis hoc aſſerat? Si de vita eorum vel martyrio quæritur; ſilet antiquitas. Si majorum de illis teſtimonium; nullum eſt. Si facta & actiones; nullæ, perinde ac ſi numquam illi exſtiterint. Si vel nomen; plerorumque penitus ignoratur; &, ſi quod ſepulcris eorum appoſitum eſt, nullum ferè diſcrimen à profanis. Quid ergo ædificationis ex illis elici poteſt, ut in exemplum & cul-

Digitized by Google

cultum toti Eccleſiæ proponantur? *Quid ſuper illis agam*, aïebat olim in ſimili argumento Guibertus *a* Abbas, *quorum nec initia, nec media ulli patent, & in quo omnis laus cantatur, finis penitus ignoratur? Et quis illos, ut ſe juvare debeant, deprecetur, quos neſcit, utrùm quippiam apud Deum mereantur?*

a Guib. de Pag. ſanct. lib. 1. cap. 1.

At vitæ quorumdam ſcriptæ ſunt: quales ſancti Ovidii, ſancti Feliciſſimi, ſancti Victoris. At bone Deus! quales vitæ, quales libelli! Ii certè, qui meritò in indicem libellorum prohibitorum referendi eſſent, quod vel falſis commentis, vel vanis conjecturis toti reſperſi ſint; aut certè vera Sanctorum illuſtrium acta ignotis & apocryphis tribuant, in magnam eccleſiaſticæ hiſtoriæ, ne dicam Religionis, confuſionem. Ita ſancti Feliciſſimi, diaconi ſancti Sixti vulgo crediti, facta tribuuntur novo Feliciſſimo nuncupato; ſancti Victoris Mediolanenſis martyris Victori nuper Pariſios allato. Quid verò de ſancto Ovidio? verba & voces, ſolidi nihil. Laudatur quidem in libello *b* de ejus vita plumbea lamina, in qua nomen ejus, ſenatoris dignitas cum anno martyrii expreſſa fuerint. Sed cur inſcriptio ipſa non refertur? cur ſaltem martyrii tempus accuratè non exprimitur? Paſſus eſt, inquiunt, ſanctus Ovidius ſub finem ſecundi ſæculi. Hoccine eſt annum ipſum martyrii definire? Non ſic enimverò, non ſic annos exprimebant veteres, nec incertum ſæculum pro certo anno habebant. Quam vereor ut hæc lamina ſatis authentica ſit! At vitreum vaſculum ad tumulum ejus repertum, palma eidem inſculpta, cranium martyris haſta inciſum. Bene: hæc martyrem ſanctum Ovidium probent: ſed hæc non ſatis ad aſſerendam ejus vitam, qualis in lucem edita eſt.

b Pag. 103.

XVI.

SInt verò Sancti illi, ſint Martyres. Aſt id non ſufficit, ut ipſis primarii Eccleſiæ honores tribuantur. Non ſatis eſt eſſe martyres: *vindicatos* quærimus, ut cum Optato Milevitano Epiſcopo loquar, id eſt agnitos ab Eccleſia martyres ac probatos. Hinc eſt quod Lucilla matrona à Cæciliano tum Archidiacono Carthaginenſi correpta eſt, quòd ante ſpiritalem ſacræ Euchariſtiæ potum os neſcio cujus martyris libare dicebatur, *etſi martyris, ſed nondum vindicati*. Vindicatos igitur tantùm colebat Eccleſia, id eſt ab Epiſcopis agnitos & probatos.

V. Conc. Elib. can. 60.

Quæris quomodo probarentur? attende & expende factum magni illius ſancti Martini Turonenſis Epiſcopi in diſcernendo falſo illo martyre, cujus aram ſubvertit, & vide quibus momentis inductus ſit ad factum inquirendum, quibus modis ad falſum retegendum. „ Primò rem incertam videns, non „ temere adhibuit incertis fidem. En viri ſanctiſſimi religio. Deinde grandi „ ſe ſcrupulo permoveri ſenſit, quod nihil certi conſtans ſibi majorum me„ moria de illo tradidiſſet „. Vide quàm accurata oculatiſſimi antiſtitis prudentia, quem fortè multæ ſimplicitatis, ut ſic loquar, virum eſſe opinabaris. „ Poſtremò ab his, qui majores natu erant, presbyteris, vel clericis, flagi„ tabat ſibi nomen martyris, vel tempora paſſionis oſtendi „.

Age, has regulas Sanctis illis incognitis adhibeamus. Incertum eſt plerique an ſancti, an martyres fuerint. Id probatum. Deinde nihil non dico certi, ſed nihil omnino de illis, ne quidem incerti, tradidit majorum memoria. Denique ſi majores natu Romanos, ſive presbyteros, ſive clericos, interroges; nullus nomen martyris, nullus tempora paſſionis oſtenderit. Hæc ubi animadverterint ſanctiſſimi Eccleſiæ Præſules, eos ejuſmodi Sanctis publicum

illum cultum facilè conceſſuros non puto : ne, ſi hoc fecerint, id tandem in ſuperſtitionem, quod Martinus verebatur, & nos vereri debemus, convaleſcat. Illud eò majori religione obſervandum, quòd ſancto Martino longè potior erat retinendi falſi Martyris cultus ratio, propterea quod altare ibi *à ſuperioribus Epiſcopis* conſtitutum habebatur : quale nihil de Sanctis illis incognitis habemus. Et tamen id ſanctiſſimi Præſulis ſcrupulum non tollit aut relevat, maximè quod nihil certi conſtans ſibi majorum memoria de pſeudomartyre illo tradidiſſet. Hæc cautela ſi erga Sanctos illos incognitos adhibebitur; non tam facilè in publicum Fidelium cultum deinceps exponendi erunt.

Obſervatione digna eſt hanc in rem ſancti Gregorii Epiſcopi Lingonenſis cautio & religio. Is, referente Gregorio altero Turonenſi ejus pronepote, cum ſanctum Benignum martyrem Divionenſem in magno ſarcophago conditum, atque à fidelibus cultum & honoratum animadverteret; ejus cultui magno molimine reſtitit, putans cum aliis aliquem ibi ſepultum eſſe gentilem : dum tandem revelatione factus eſt de veritate certior, ubi hiſtoriam paſſionis ejus ex Italia allatam accepit. (Greg. Tur. de glor. mart. cap. 52.)

At, bone Deus! quanta olim Romanæ Eccleſiæ in his cautela erat! quæ, teſte Gelaſio, geſta ſanctorum martyrum, non modò incertorum, ſed nec verorum, in divinis officiis legi patiebatur, propterea quòd ſcriptorum nomina ignota eſſent, & auctoritas. Quantò magis incertorum Martyrum cultum prohibuiſſet? Et verò prohibet etiam nunc, ut patet ex illo generali Decreto jam laudato.

XVII.

Verùm ſi quarta regula incognitis illis Sanctis adhibeatur, eorum fortaſſe cultum non tam facilè permiſſuri ſunt Eccleſiæ Præſules. Quot & quantæ cautelæ in canonizandis novis Sanctis, quàm moroſa diligentia, quàm accurati & prolixi ritus adhibeantur, nemo neſcit, ut eos ſingillatim percenſere ſuperfluum videatur. In ſumma, ut aliquis ſanctus habeatur apud homines in Eccleſia militante, ait Gregorius IX. in bulla canonizationis ſancti Antonii de Padua, *duo ſunt neceſſaria : virtus morum, & veritas ſignorum; merita videlicet & miracula : ſic ut hæc & illa ſibi invicem conteſtentur. Cùm nec merita ſine miraculis, nec miracula ſine meritis plenè ſufficiant ad perhibendum inter homines teſtimonium ſanctitatis*. Præiverat concilium Francofordienſe, Carolo Magno regnante habitum, cujus canone 42. ſancitum eſt, *ut nulli novi ſancti colantur, nec memoriæ eorum per vias erigantur : ſed hi ſoli in Eccleſia venerandi ſint, qui ex auctoritate paſſionum, & vita merito electi ſunt*. Et hæc quidem in accenſendis numero ſanctorum confeſſorum novis Sanctis accuratè obſervantur : cur non etiam in illis incognitis?

At Martyres fuerunt. Verùm quibus id demum probatur teſtimoniis? ut de pleriſque dicam, fere nullis. Eſto verò, hi martyres fuerint : intereſt ſcire quam ob cauſam cæſi fuerint. Non enim quoſvis martyres agnoſcebat olim Eccleſia, quæ temere in media pericula irruentes rejiciebat, teſte Menſurio Epiſcopo in Collatione Carthaginenſi. Ubi verò miracula ad cultum illum eis deferendum? nulla certè prærequiruntur in Sanctis illis incognitis. (V. acta S. Polycarp.)

Totum negotium hoc fere modo ac ritu conficitur. Præmiſſis nonnullis precibus, ſi quis tumulus in Romanis illis antiquis cœmeteriis nondum reſeratus occurrit cum Chriſti monogrammate, cum ſigno palmæ, columbæ, paſtoriſve, aut aliquo conſimili; tumulus ille detegitur, &, ſiquidem certum mar-

martyrii aut ſanctitatis in eo apparet indicium, puta vaſculum ſanguine intinctum, hominis conditi oſſa è tumulo efferuntur. Dehinc lavanda traduntur certis miniſtris ad hoc deputatis, quibus lotis Cardinalis Vicarius, vel Epiſcopus ſacrarii Apoſtolici præfectus Auguſtinianus nomen Sancto imponit, ſi nullum habet, & in ciſtam obſignatam reponit. Hæc illa eſt ſanctorum illorum incognitorum recognitio, &, ut ita dicam, canonizatio: qui ut ſancti, martyreſve fuerint, hoc nomine in loco decenti aſſervari quidem poſſunt; ut verò pro ſanctis publicè habeantur, colanturque profuſo illo Eccleſiæ cultu, Epiſcoporum eſt, & maxime ſummi Pontificis diſpicere, an id gravitati eccleſiaſticæ conveniat. „ Duo quippe, ut ex Gregorio nono mox di- „ cebamus, ad decernendum publicum ejuſmodi cultum ſunt neceſſaria: vir- „ tus morum, & veritas ſignorum, ita ut nec merita ſine miraculis, nec „ miracula ſine meritis apud homines ſufficiant. Hæc ſaltem pro confeſſori- „ bus „. Utrumque ſupplere poteſt martyrium, ſi paſſio martyrum ſit comperta, & approbata cauſa. Hæc fere deſunt ſanctis illis incognitis. Quid ſupereſt, niſi ut ex Romani Pontificis ſententia, nedum ex Romano Decreto, publicus ille cultus eis abrogetur? Miſſæ, inquam, divina de eis officia, laudatoriæ orationes, Sanctiſſimi Sacramenti expoſitio ſeu oſtenſio, quam nonniſi ægrè in celebrioribus illuſtrium Sanctorum feſtis permittunt epiſcopi quique religioſiores. Certè olim ſacra Euchariſtia ſtatim poſt conſecrationem palla tegebatur, immo etiam ante conſecrationem, ut patet ex Gregorio *a* Epiſcopo Turonenſi; idque in uſu erat uſque ad ſæculum duodecimum, quo ineunte Guibertus Abbas *b* teſtis eſt, ſtatim *poſt elevationem demitti Sacramentum* à ſacerdote ſolitum, *& operiri ſindone*, quod modò corporale vocamus: uti hodie quoque ferè in uſu eſt apud Cartuſianos. Nempe ut hoc ritu teſtaretur ſacerdos, ſe conſpectu tanti Sacramenti omnino indignum eſſe. Unde rejectum traditur à ſancto Nicetio Lugdunenſi Epiſcopo quoddam *coopertorium Sarmaticum, quia rarum* erat ac tenue: *quia non exinde c plenè tegebatur myſterium corporis, ſanguiniſque Dominici*. Quam longè tunc aberant à noſtris moribus, qui quibuſvis oculis paſſim divinum illud Sacramentum exponimus! Verùm quod tunc abſcondi ſuadebat religioſa pietas, hoc nunc exponi piæ Fidelium devotio fortè exigit, quæ varios uſus inducit pro locorum ac temporum varietate. At concedatur hic honor inſignioribus Sanctis: an verò etiam dubiis aut incognitis concedendus ſit, malim id ſanctorum eccleſiæ præſulum judicio relinquere, quàm temere negare videri.

a Greg. Tur. lib. 7. cap. 22.

b Guib. de pign. Sanct. lib. 1. cap. 2.

c Greg. Tur. de vit. Patr. cap. 8.

XVIII.

At miracula ejuſmodi Sanctorum quanta! quot & quanta ad eorum loculos appenſa anathemata in ſignum miraculorum! quot abortivi infantes excitati ad percipiendum baptiſmum! Verùm illa miracula velim nobis præſtari a teſtibus fide dignis; nec in ea inquirere mihi privato homini convenit. Epiſcoporum id officium eſt, ea auctoritas. Ceterùm de abortivis illis parvulis grandem cujuſdam mulieris animo ſcrupulum immiſſum fuiſſe ſcimus, quòd falſo excitationis teſtimonio baptiſmum parvulo ſuo abortivo procuraverit. Unde ad prævavendos ejuſmodi abuſus tales baptiſmos jam pridem interdixit Eccleſia, ut ad calcem hujus epiſtolæ patebit ex ſtatutis Guidonis Epiſcopi Lingonenſis.

Verùm fac iſta miracula vera & certa eſſe. Sanè hæc præceſſiſſe debuerant, quo Sancti illi pro veris ac certis haberentur & colerentur; nec ſubſequen-

quentia miracula factum præcedens comprobant. Deinde præter miracula Gregorius nonus exigit vitæ meritum, quale certè in ſanctis illis incognitis nullum nobis compertum eſt. Neque certum in omnibus martyrium, quod vitæ meritum adæquat.

Inſigne eſt hanc in rem factum Gregorii Magni. Erant in quadam Anglorum eccleſia reliquiæ quædam, quas ſancti Sixti martyris eſſe vulgus credebat, eaſque hoc titulo venerabatur. Auguſtinus contra eas pro incertis ac ſuſpectis habebat. Hæc cauſa ipſi fuit rogandi Gregorium, ſibi ut ſancti Sixti veras reliquias ſubmitteret ad corrigendam, ſi qua eſſet, ſuperſtitionem. Quid ad hæc Gregorius? *Fecimus*, inquit, *quod petiſti, quatenus populus, qui in loco quodam ſancti Sixti martyris corpus dicitur venerari (quod tuæ ſanctitati nec verum, nec veraciter certum videtur) certa ſanctiſſimi & probatiſſimi martyris beneficia ſuſcipiens, colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur, quòd ſi corpus, quod à populo cujuſdam martyris eſſe creditur, nullis miraculis coruſcat; & neque aliqui de antiquioribus exſiſtunt, qui ſe à parentibus paſſionis ejus ordinem audiiſſe fateantur: ita reliquiæ quas petiſti, ſeorſum condendæ ſunt, ut locus, in quo præfatum corpus jacet, modis omnibus obſtruatur, nec permittatur populus certum deſerere, & incertum venerari.*

Incertos itaque ſanctos & incognitos coli prohibet Gregorius, nimirum qui nullis miraculis coruſcant, & de quorum paſſione à majoribus tradita nulla cognitio habetur; ut certè nulla de ſanctis illis incognitis ad noſtram notitiam pervenit.

Neque verò ſola miracula, etiam vera, ſufficiunt ad probandam alicujus ſanctitatem, niſi aliunde ſanctitas comperta ſit, aut ex inſigni vitæ integritate, aut ex certo & approbato martyrio. Fieri enim poſſunt vera miracula ad falſas reliquias, ob fidem ac pietatem eorum, qui eas veras eſſe credant. Hanc ſibi quæſtionem olim propoſuit Guibertus [a] Abbas: *Utrùm Deus ſimplices quoſque exaudiat, cum per eos invocatur, quos eſſe ſanctos non conſtat? Cui reſpondendum eſt*, inquit, *quia ſicut Deum, qui eum, de quo eſt incertus, expoſcit, irritat; ita eum, ſi fideliter ſanctum illum credens, qui non eſt ſanctus, exoret, placat*. Et infra: *Planè ſi ſanctum quis aſtimet, quem ſanctum quidem dici audiat, ſanctum verò eſſe non conſtet, ſi eum præcordialiter & ſecundùm fidem interpellet, apud Deum, qui cauſa & fructus eſt orationis, intentio deprecantis tota defigitur, quocumque modo animus per ſimplicitatem ſuper ſuo interceſſore errare videatur; & quod ſub ſpe boni honoratur, numquam à boni remuneratione caſſatur*. In his itaque Fidelium pietas ac ſimplicitas apud Deum ſupplet quodam modo ſanctitatem eorum, quos ſanctos bona fide credunt, & invocant.

[a] Guib. lib. 1. de pign. in fine.

An verò, inquis, dubitare licet Romana cœmeteria Sanctorum corporibus referta fuiſſe? Ego verò adeò id non infitior, ut contra initio hujus epiſtolæ ex Hieronymo & Prudentio præſtruxerim. Verùm omnes, quotquot in illis cœmeteriis conditi ſunt, ſanctos eſſe, nedum martyres, uti jam dixi, indubitanter nego. Delectu itaque utendum eſt in veris ſanctis ſecernendis, & certa hanc in rem proferenda indicia, ut quis pro Sancto in Eccleſia habeatur & colatur.

XIX.

AT innumeros illis in cœmeteriis Martyres ſanctos olim exſtitiſſe docet idem Prudentius in hymno undecimo de Coronis, additque nomina eorum ſoli Deo nota eſſe. Cur ergo, inquis, coli vetas, quos ſanctos martyres

tyres habebat antiquitas? Abſit ut repugnem. Sed audi quibus indiciis Prudentius probari ſanctos Martyres velit.

Innumeros cineres ſanctorum Romula in urbe
Vidimus, o Chriſto Valeriane ſacer;
Inciſos tumulis titulos. Tu ſingula quæris
Nomina? difficile eſt ut replicare queam.
Tantos juſtorum populos furor impius hauſit,
Cum coleret patrios Troïa Roma deos!
Plurima litterulis ſignata ſepulcra loquuntur
Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.
Sunt & muta tamen tacitas claudentia tumbas
Marmora, quæ ſolum ſignificant numerum.
Quanta virûm jaceant congeſtis corpora acervis,
Noſſe licet, quorum nomina nulla leges.
Sexaginta illic defoſſas mole ſub una
Reliquias memini me didiciſſe hominum:
Quorum ſolus habet comperta vocabula Chriſtus.

Fateor itaque innumeros fuiſſe illis in cœmeteriis martyres, quorum nomina, de pleriſque loquor, ſoli Chriſto nota erant. Hoc certè probat Prudentius: ſed vide quibus indiciis ſanctos martyres illos deſignet. Primò inciſi erant tumulis tituli. Non ergo abſque titulis Martyres agnoſcendi. Tituli illi erant Martyris nomen, aut aliquod epigramma. Proferantur nobis tales tituli, & ego Sanctos illos pro veris martyribus agnoſcere paratus ſum. Si nomen martyris deeſſet, ſaltem marmora illorum claudentia tumbas, numerum ſanctorum martyrum, qui illic jacerent, ſuppreſſis licèt nominibus notabant. Si quid ſimile nobis in argumentum afferatur ad incognitos illos noſtri temporis Sanctos approbandos, benè habet.

Neque verò infitiari velim, quin corpora cum ejuſmodi notis è Romanis cœmeteriis extrahi poſſint, & re quidem vera etiam nunc quandoque extrahantur, & ad remotas transferantur eccleſias. Antiquum hunc eſſe morem teſtis eſt Paulinus Nolanus antiſtes in Natali XI. ſancti Felicis recens edito a V. Cl. Ludovico-Antonio Muratorio, ubi vir ſanctiſſimus ſacrarum reliquiarum in varias chriſtiani orbis plagas translationes ita deſcribit.

Inde igitur, ſuadente fide, data copia fidis
Tum comitum ſtudiis, quædam ut ſibi pignora vellent
Oſſibus è ſanctis merito decerpere fructu,
Ut quaſi mercedem officii, pretiumque laboris
Præſidia ad privata domum ſibi quiſque referret.
Ex illo ſacri cineres, quaſi ſemina vitæ,
Diverſis ſunt ſparſa locis; quaque oſſe minuto
De modica ſacri ſtipe corporis exiguus ros
Decidit, ingentes illic gratia fontes,
Et fluvios vitæ generavit gutta favillæ.

Hactenus ſanctiſſimus præſul. Ea verò erat primis illis temporibus in Sanctorum reliquias veneratio, ut pallæ, panni, lintea, ſacris eorum loculis impoſita, immo etiam pulvis ex eorum monumentis collectus, pro ſacris reliquiis haberentur, & ad eccleſiarum, altariumque conſecrationem ſufficere crederentur, ut ex Gregorio M. & Gregorio Turonenſi Epiſcopo, aliiſque manifeſtum eſt.

Singulare mihi videtur id, quod idem Gregorius Magnus olea ex omnibus

bus ferè Sanctorum, qui tunc Romæ inſigniores erant, reliquiis ad Theodelindam Reginam miſit. Id nos docuit authenticus index earum reliquiarum, in charta Ægyptiaca exaratus fugientibus jam litteris, & in muſeo clariſſimi viri Franciſci Septalæ, eccleſiæ S. Nazarii apud Mediolanum canonici, aſſervatus, ex quo exemplum olim tranſtulimus, à Muratorio nuperrime vulgatum in tomo ſecundo Anecdotorum. Hæc olea an ex Sanctorum corporibus profluxerint, an ex lampadibus ad eorum reliquias ardentibus accepta ſint, non liquet. Quamquam poſterius longè mihi probabilius videtur. Nam ampullas oleo plenas ex lampadibus ad Sanctorum tumulos ardentibus olim efferri ſolitas fuiſſe, & ſalutem multis attuliſſe, auctor eſt in primis Gregorius Epiſcopus *a* variis in locis. Notum eſt quod Paulus Warnefridi in lib. 11. de geſtis Langobardorum cap. 13. ſcribit de Venantio Fortunato, ejuſque ſocio Felice, qui ambo, cùm oculis male affecti eſſent, Ravennæ in baſilica ſanctorum Pauli & Johannis, accepto è lampade, quæ ad S. Martini altare ardebat, oleo, & oculis admoto, illico ſanati ſunt. Itaque vix dubito, quin olea illa ad Theodelindam miſſa ejuſdem generis fuerint. Denique Gregorius *b* ipſe gratias agit Leoni ex conſuli ob acceptum ab eo *oleum ſanctæ Crucis*. Ubi miranda majorum noſtrorum pia ſimplicitas, à moribus noſtræ ætatis longè diverſa, qui ejuſmodi olea pro veris reliquiis habebant.

a Greg. Tur. lib. 4. hiſt. c. 36. lib. 8. c. 15. & lib. de mirac. S. Martini c. 2.

b Greg. lib. 7. ep. 34. ind. 1.

Eadem eorum religio erat in brandea ſeu pannos, quibus ex contactu ſacrorum lipſanorum virtutem ineſſe haud dubitabant. Qua de re inſignis locus eſt apud Gregorium Turonenſem in lib. 1. de miraculis ſancti Martini cap. 11. de legatis Chararici Galliciæ regis Ariani, qui pallium ſericum, S. Martini tumulo impoſitum, pro reliquiis ſacris in patriam retulerunt.

Verùm, ut ad Romanos redeamus, præclarus eſt hanc in rem locus apud eumdem Gregorium *c* de ſepulcro S. Petri in Baſilica Vaticana. Illud tunc temporis poſitum erat ſub altari, quod quatuor columnis ornatum erat, præter illas, quæ ciborium ſepulcri ſuſtentabant. Quiſquis autem orandi gratia illuc ibat, reſeratis cancellis, qui locum illum ambiebant, accedebat ſuper ſepulcrum; & parvula feneſtella, quæ illic erat, patefacta, immiſſo introrſum capite, preces pro ſua neceſſitate ſuggerebat. Tum immiſſo, ſi vellet, linteo ſive panno, priùs ad momentanam ſeu ſtateram appenſo, jejunus in precibus illic ſubſiſtebat; &, ſiquidem ejus fides id merebatur, votorum compos fiebat. Cujus rei hoc indicium erat, ſi pannus inde pondere gravior efferretur. Ejuſmodi panni ſacrati à Gregorio Magno *brandea* vocantur, qui ea pro ſacris reliquiis etiam ad Principes mittebat, nec alias facilè dari ſuſtinebat. Porrò non unica, ſed duæ ad beati Petri ſepulcrum ejuſmodi feneſtellæ erant, ſuperior & inferior, *cataractæ* appellatæ in altera ſuggeſtione legatorum Germani & Johannis Epiſcoporum, nomine Juſtiniani comitis miſſorum ad Hormiſdam pontificem, petentium, ut *ſanctuaria* (ſic ejuſmodi reliquias vocant) *ad ſecundam cataractam* ipſis concederentur. Major quippe prærogativa cenſebatur, ſi ex ſecunda feneſtella panni ſuper S. Petri ſepulcrum ſeu loculum inferrentur: propterea quod ex ea propior eſſet ſacri corporis contactus, atque adeò virtus major haberetur.

c Greg. Tur. lib. 1. de gl. mart. cap. 28.

Similis feneſtella erat ad *memoriam* ſeu loculum reliquiarum beati Stephani in urbe Uzalenſi, auctore Evodio in lib. de miraculis S. Stephani, capite 12. ubi civis quidam Uticenſis, paralyſi linguæ, pedumque affectus, recuperato pedum officio, exuta tunicæ ſuæ manica, eo quòd orarium non haberet, eam per feneſtellam *memoriæ* ad interiorem locum ſanctarum reli-

quia-

quiarum manu injecta immiſit; indeque manu reducta manicam ori ſuo admovens & linguæ, loquendi facultatem recuperavit.

Ea igitur erat Fidelium illis temporibus pietas ac devotio, ut ejuſmodi pannos pro ſacris reliquiis haberent. quo in genere in Pariſienſi S. Germani ſeu Pratenſi Baſilica id genus *brandea* ex dono Gregorii Magni aſſervantur.

Quin etiam terræ Jeroſolymitanæ portiones longius efferebantur, teſte Auguſtino in lib. 22. de civitate Dei cap. 8. cui adſtipulatur Gregorius Turonenſis Epiſcopus in lib. 1. de Gloria martyrum cap. 7. ubi ait, terræ ejuſcemodi particulas aqua ſolere conſpergi, & ex iis *tortulas parvulas formari, ac per diverſas mundi partes tranſmitti*, ex quibus *plerumque infirmi ſanitates hauriant*. Hinc Donatiſtæ terram ex Oriente, ſi eis afferretur, *adorabant*, ut ſcribit Auguſtinus in epiſtola 52. Denique Helena Auguſta, Conſtantini M. parens, ex eadem terra magnam copiam attuliſſe Romam dicitur, ex qua ſacellum ſanctæ Crucis in Jeruſalem conſtratum, & ferme repletum fuiſſe teſtantur Onufrius Panvinius & Severanus. Eadem religione adducti Piſani, magnam quoque ejuſdem terræ copiam in ſuam urbem Jeroſolymis retulerunt, exque ea ampliſſimum cœmeterium, quod *Campum-ſanctum* appellant, conſtraverunt.

Hæc idcirco refero, ut nemini mirum videatur, quod Fideles quovis tempore reliquias ſacras quaſcumque ex urbe Roma, quæ ſecundùm Jeroſolymam ſancta & ſanctiſſima ſemper, & merito quidem, habita eſt, obtinere ſtuduerint. Unde quivis facilè intelligat, quanti interſit, ut hæc reliquiarum tranſmiſſio maximo cum delectu fiat, ne quid tam ſanctæ Urbis & Eccleſiæ reverentiæ, quod abſit, detrahatur.

X X.

ETſi verò quovis tempore Sanctorum reliquiæ inde quæſitæ ſint, id tamen præcipuè uſitatiſſimum fuit a ſæculo octavo & nono: quo tempore Chrodegangus Mettenſis Epiſcopus, Hilduinus Abbas, Eginhardus, Rabanus, aliique Sanctorum corpora ex Urbe acceperunt. Eodem deſiderio animatus Otgarius Moguntinus archipræſul, quoddam corpus ſanctum petiit à Gregorio IV. qui ei reſcripſit in hunc modum. *De corpore ſancto, quod nobis humiliter veſtra quæſivit prudentia, quod dirigeremus non habuimus: quoniam cuncta Sanctorum corpora prædeceſſores noſtri nobiſcum communiter detulerunt, & unumquodque eorum eccleſiis noviter dedicatis ſumma veneratione condidimus. Proinde benevolentiam veſtram precamur, ut nobis ſpatium inquirendi diligentiùs præbeatis: quatenus corpus ſanctum invenire valeamus ad veſtram complendam petitionem: & ſi inventum fuerit, veſtra nobis credere dignetur induſtria, ſtatim quod petiſtis faciemus. Modò illud non miſimus, quia inquirentes nequaquam invenire valuimus*. Hæc epiſtola inter Bonifacianas a Serario primum edita fuit, ad calcem hujus libelli integra referenda: ex qua id tantum colligitur, inſignorum Sanctorum corpora non facile tunc in Romanis cœmeteriis reperiri potuiſſe, utpote à præcedentibus Pontificibus in urbanas tranſlata Eccleſias. Sanè paullo ante Paſchalis I. teſte Anaſtaſio, *multa corpora Sanctorum* in illis cœmeteriis perquiſierat, atque inventa *intra civitatem recondiderat*. Quapropter multa diligentia opus erat, ut aliquod inſignioris Sancti corpus, quale ſine dubio expetebat Otgarius, de novo inveniretur. Adde non omnia Romæ ſacra cœmeteria tunc detecta fuiſſe: quale eſt cœmeterium illud, quod Caſtuli eſſe exiſtimant, noviſſimè retectum ad portam Majorem, propè aquæ-

ductum Sixti V. quod, nonniſi adhibita ſcala, cum Fabretto ingredi potuimus, cum Romæ anno 1686. verſaremur. Et fortè Otgarii tempore necdum uſus invaluerat, ut Baptizatorum, quos vocant, ſanctorum corpora pro ſacris reliquiis in exteras regiones ſubmitterentur.

Haud ſcio cujus generis fuerit corpus illud, quod in novo Claſſenſi Ra-
a Maii to. 5. pag. 223. vennæ monaſterio à ſe viſum fuiſſe teſtatur vir fide digniſſimus Daniel *a* Papebrochius, cujus ipſa verba hic attexere non gravabor. ,, Cùm anno 1660.
,, inquit, veniſſemus Ravennam, & 20. die Novembris ingreſſi ornatiſſimum
,, templum novi Claſſenſis intra urbem monaſterii adoraviſſemus ſub majori
,, ara quoddam corpus ſacrum, illic depoſitum & decentiſſimè conditum à
,, quodam Cardinali Legato, admoniti eſſe *ſanctæ Argyridis matronæ & mar-*
,, *tyris græcæ*, cujus ibi feſtum quotannis ageretur die 24. Aprilis; ducti fui-
,, mus poſt altare, ut ſpectaremus marmor tres aut quatuor pedes longum,
,, altum verò unum, quod cum corpore illo pariter allatum fuerat, his in-
,, ſcriptum notis ,, :

ΓΛΥΚΙΤΑΤΗ. ❦ ΓΥΝΑΙΚΙ
ΑΡΓΥΡΙΔΙ. ❦ ΤΡΟΦΙΜΟϹ
ΑΝΗΡ. ❦ ΕΤ. ΕΣΗ ❦ ΛϚ.

,, Rogabant adſtantes, ut ipſum ſibi latinè redderemus. Hanc ergò inter-
,, pretationem eis ſcriptam reliquimus: *Dulciſſimæ mulieri Argyridi Trophi-*
,, *mus maritus. annis vixit XXXVI.* monuimuſque removendum a templo vide-
,, ri ſaltem lapidem, qui natus eſſet ſcandalum parere intelligentibus, & mu-
,, lieri forſan ethnicæ poſitus, ac deinde à Chriſtianis fuiſſet allatus in cry-
,, ptam, ut alicujus Martyris loculo claudendo ſerviret pro latere. Nam il-
,, la corda (iſtic enim, ubi nos littera ❦. poſuimus, notula quædam erat,
,, aliquam ſpeciem præbens transfixi cordis) ſi vera ſunt corda, ſolùm eſſe
,, indicia doloris, quem maritus hauſerit ex jactura tam caræ conjugis.
,, Quod in aliis pluribus ethnicorum epitaphiis videre erat ,, . Pium ſanè Papebrochii conſilium: ſed audi piiſſimum factum Archiepiſcopi Ravennatis, quod utinam ceteri antiſtites in ſimilibus rebus imitarentur. Sic enim quibuſdam interpoſitis pergit Papebrochius. ,, Cum Ravennati Archiepiſcopo in-
,, notuiſſet noſtrum de lapide iſto judicium, prædictam Congregationem,
,, quæ ſcilicet ſuper indulgentiis, ſacriſque reliquiis Romæ inſtituta eſt,
,, conſuluit; & reſponſum accepit, non ſolùm amovendum lapidem, ſed
,, ipſum quoque illud corpus, quod martyris eſſe nullo jam certo argumen-
,, to patebat, reſtituendum domino Cardinali, qui ipſum donaverat ,, . Quod executioni mandatum fuiſſe non dubitat Papebrochius. O dignum certè Romana gravitate judicium ſacræ illius Congregationis! à qua ſine dubio eadem omnino ſententia in ſimilibus factis ſperanda eſt, ſi de his pariter conſulatur.

Ceterùm ſi qua ſimilia facta quandoque occurrerint, ea nequaquam imputanda ſunt Romanæ Eccleſiæ, quæ ſumma diligentia & circumſpectione hæc examinari cupit; ſed miniſtris ſecundariis, qui aliquando in his non ſatis accurate & conſiderate agunt.

X X I.

UNum his quæ hactenus dixi, cum nonnullo colore opponi poteſt, nempe non paucos ex illis Sanctis, quos colit univerſa etiam Eccleſia, itidem veris actis deſtitui, nec fere quidquam certi & explorati de illis à majoribus

bus traditione acceptum haberi. Quod de ſancto Gregorio, de ſancto Chriſtophoro, aliiſque ſimilibus dici poteſt: quos tamen ab Eccleſia temere coli, nemo catholicus dixerit. Verùm magna eſt inter utroſque diſtantia, magnum intervallum. Horum ſiquidem cultus auctoritatem habet à primæva Eccleſia, cui compertum erat ſaltem eorum martyrium, tametſi nulla nobis de eorum actis ſuperſit certa notitia.

At illorum incognitorum ſanctitas plerumque haud ſatis explorata eſt, neque martyrium ipſum: quod nequaquam dubium, ſed indubitatum eſſe debet, aut certè indubitata ſanctitas, ut publici Eccleſiæ honores eis legitimè decerni poſſint. Si ergo dubium ſit eorum martyrium, vel incerta ſanctitas; non colendi ſunt, ſed ad ſummum honeſto habendi loco; immo eorum corpora e loculis non eruenda: ſi quid certum de eorum vel ſanctitate, vel martyrio habeatur; venerandi quidem, non profuſo & immodico illo cultu, ſed moderato, prout ſummus Pontifex ſtatuerit.

Opponunt nonnulli eſſe in antiquis etiam eccleſiis reliquias haud ſatis authenticas, quas examinare æquè operæ pretium eſſet, quàm novas iſtas, quæ e Romanis cœmeteriis de novo eruuntur. Et id quidem ultro conceſſerim, ſi id facilè fieri poſſet. Verùm ſæpè deſunt argumenta, quibus id legitimè fiat ob antiquiorum temporum obſcuritatem; & longè facilius eſt novis occurrere, quàm vetera errata abolere; nec decet nova augere, pretexendo vetera, quæ vix, ac ne vix quidem emendari poſſunt.

Mihi hoc loco in mentem venit recordatio facti, quod ſæculo nono contigit in Divionenſi eccleſia beati Benigni ad quaſdam reliquias, „ quas duo „ gyrovagi, *qui ſe monachos eſſe dicebant*, vel ex urbe Roma, vel ex neſcio „ quibus Italiæ partibus ſe ſuſtuliſſe affirmabant, *cujus tamen ſancti nomen ſe* „ *oblitos eſſe impudenter* aiebant. Nihilominus ejuſmodi reliquiæ, à tam vili- „ bus delatæ perſonis, & nullo veritatis teſtimonio approbatæ, *velut cauſa* „ *honoris*, juxta ſepulcrum glorioſi martyris S. Benigni reverenter locatæ fue- „ rant. Tum verò in eadem Baſilica, non ſanitatum, ſed percuſſionum & „ eliſionum miracula fieri cœpta: quibus miſeræ mulierculæ ſubito in ipſa „ orationis domo cadere, collidi & vexari viſæ ſunt „. His ſtupefactus imprimis ejus loci abbas Ingelramnus, & ipſe chorepiſcopus, rem ad Theodboldum diœceſanum ſeu Lingonenſem Epiſcopum retulit: Epiſcopus verò Amolonem metropolitanum ea de re conſulendum cenſuit per eumdem Ingelramnum. Amolonis ſententia hæc fuit, *ut oſſa illa, quæ nulla ratione, nulla auctoritate, neſcio cujus ſancti eſſe dicebantur, omnino de ſacris adytis & de loco celebri tollerentur, & nequaquam intra eccleſiam, ſed foris in atrio, aut certè ſub pariete, vel circa ipſam, vel, quod utilius exiſtimabat, circa aliam, ſecreto in loco, apto & mundo, ſub paucorum conſcientia ſepelirentur: ut; quoniam & ſancta eſſe dicebantur, aliquid eis reverentiæ deferretur; &, quia eſſe penitus neſciebantur, nequaquam rudibus populis occaſio erroris & ſuperſtitionis exſiſterent. Nec metuere debemus*, inquit Amolo, *ne fortè ex hac diligentia aliquam offenſionem incurramus. Vult enim omnipotens Deus nos in rebus ſuis cautos eſſe atque diſcretos, juxta præceptum Apoſtoli dicentis: Omnia autem probate; quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. & iterum*: NAM *& ipſe ſatanas transfigurat ſe in angelum lucis*. Hæc ſumma eſt reſponſionis Amolonis, qui his ſubjungit exemplum S. Martini ſuperiùs adductum, quod accuratè obſervare ſtuduit Amolo, *nec derogans religioni, quia incertus erat; nec auctoritatem ſuam vulgo accommodans, ne ſuperſtitio convaleſceret*, ut Sulpicius de S. Martino ſcribit.

In hac epiſtola quatuor maximè notat Amolo, nempe quòd reliquiæ illæ ab hominibus dubiæ vel nullius fidei allatæ eſſent : quòd nullo legitimo approbatæ teſtimonio; quòd nullo nomine præditæ eſſent : & quòd non ſanitatum, ſed colliſionum miracula ad illas fierent. Ex his tertium præcipuè urget, nimirum quod illi, qui eas attulerant, illius *ſancti nomen ſe oblitos eſſe mira impudentia dicerent*. quod multis capitibus arguit.

Hinc fortè quis inferat, non probatum iri Amoloni, quod Sanctorum anonymorum, quos baptizatos vocant, corpora e Romanis cœmeteriis ad exteras eccleſias transferantur. quod recens inventum eſſe alii fortè reputabunt. Verùm non eò tendit Amolonis ſententia. Urget quidem nominis in illis reliquiis defectum, ſed conjunctum cum aliis defectibus, qui eas auctoritatis omnino expertes eſſe probabant : ſcilicet quòd a vilibus & nullius momenti perſonis allatæ eſſent, quòd nullo idoneo teſtimonio aſſertæ, & quòd veris miraculis carerent. Abſque his eſſet, nominis defectus illis non obfuiſſet.

Certè recens inventum non eſt, Sanctis martyribus, quorum nomina ignota eſſent, adſcititia imponere nomina, modò ut de vero ac legitimo eorum martyrio conſtaret. Exemplo ſit S. Adauctus, qui cum S. Felice martyre colitur III. kal. Auguſti; cui, quòd ejus nomen ignoraretur, Adaucti nomen tributum ab Eccleſia eſt. Ita ſanctis Quatuorcoronatis, ita multis aliis veris ac indubitatis, quos ab antiquo colit Eccleſia, aliena nomina impoſita ſunt, ut ab aliis diſtinguerentur. Non ergo recens inventum eſt, (tametſi fortè id rarius olim fiebat,) quod Sanctis anonymis, quales ſunt plerique illi, quorum corpora e Romanis cœmeteriis eruuntur, ſubdititia imponantur nomina, modò cum Sanctis receptis & authenticis non confundantur. quod Romani vitare ſtudent : Et certè iniquum videretur, innumeros martyres, qui ſimul uno in loco, unaque die paſſi ſunt, quales fuere quadraginta quatuor millia in Ægypto, qui ex edicto decimi-noni anni Diocletiani martyrio coronati ſunt, teſte Ignatio Patriarcha Antiocheno; iniquum, inquam, videretur, tot martyres debito fraudare cultu, eo tantùm prætextu, quod nomina eorum ignorata ſint.

Scalig. de emend. templ. lib. 5.

Ex his illuſtrari poteſt Nicolai I. epiſtola, nondum edita, ad Tadonem Archiepiſcopum Mediolanenſem. Hic Pontifici ſcripſerat, in diœceſi ſua, id eſt in Auguſtana, quæ tunc ſui juris erat, eccleſia, *non eſſe ſanctorum corpora, niſi Chriſti martyris Affræ, matriſque ejus Hilariæ, ſeu puellarum earum*, ſcilicet Dignæ, Eunimiæ, & Eutropiæ : *eſſe tamen plura quæ ſpecialibus indiciis ac nominibus minimè clareant : quorum nonnulla nimirum integra manere feruntur* : quæ quidem *auctoritate apoſtolica, præmiſſis jejuniis & orationibus, aliorum Sanctorum aptatis nominibus in baſilicis recondere* in animo habebat, ſi modò ei per Pontificem liceret. Aſt id non probavit Nicolaus, immo fieri vehementer inhibuit. „ Sufficere quippe ait invocationem Sanctorum nominato„ rum, etiam ubi corpora deſunt, fidelibus ad ſalutem; indignumque eſſe „, *nondum divinitus per glorioſos agones corporibus revelatis, ſanctorum imagines, nominaque aptari. Quæ licèt fortè ſanctorum ſint, operæ pretium eſt tamdiu in incerto ſuæ conditionis manere, quamdiu eos Dominus more ſolito revelando, ad ſummam ſanctorum provexerit libertatem*.

Verùm his non improbat præciſè Pontifex, ignota illa corpora in baſilicis *honorabiliter recondi*, quòd nominibus careant; ſed *quod ſpecialibus indiciis* ſanctitatis aut martyrii *minimè clareant*. Et hæc etiam nunc mens eſt circa illos Sanctos anonymos & ſententia Romanæ eccleſiæ, quæ id honoris tribuit

buit iis tantummodo Sanctis, qui *ſpecialibus indiciis clareant*, quales ſunt ampullæ illæ ſanguine tinctæ, quas pro certis martyrii indiciis ſacra Rituum Congregatio merito agnoſcit. In hac autem epiſtola maximè ſuſpicienda eſt religio, tum Nicolai Papæ, qui ejuſmodi corpora, etſi *integra manere* dicerentur, negat tamen intra eccleſiam *honorabiliter recondi* debere, quippe quæ *ſpecialibus* ſanctitatis aut martyrii *indiciis minimè clareant*: tum Tadonis Archiepiſcopi, qui id ſibi non licere putavit abſque *auctoritate Apoſtolica*. Quod maximè pro illo tempore obſervatu dignum mihi videtur. Ceterùm hanc reliquiarum apud Auguſtam raritatem, etiam poſt S. Udalricum Epiſcopum, ſupplere conati ſunt Sæculo XI. noſtri Benedictini, Sighardus ſcilicet Abbas, cœtuſque monaſterii S. Afræ & S. Udalrici, qui, miſſa Gerundam legatione, S. Narciſſi primi ſui Apoſtoli apud Gerundam paſſi, aliorumque ejus ſociorum reliquias impetrarunt, ut fidem facit epiſtola Berengarii Gerundenſis Epiſcopi eiſdem ſcripta, quam apud Velſerum in commentario ad converſionem S. Afræ videre licet.

Videar fortaſſe progreſſus longiùs, mi Theophile, quàm tu ipſe poſtulabas. Verùm ſcopum noſtrum tenes; eoque tantùm ſpectat hæc epiſtola, ut immodicus ejuſmodi cultus, qui ignotis illis Sanctis in multis eccleſiis tribui ſolet, corrigatur & emendetur ex Romano illo Decreto ſacræ rituum Congregationis, mox referendo; & major in poſterum cautela in probandis & admittendis ejuſmodi reliquiis adhibeatur. Cetera ad hunc ſcopum religata, & ex ſincero religionis cultu & Eccleſiæ catholicæ amore à me dicta, benignè, ut ſoles, interpretaberis.

XXII.

JAm tempus eſt, ut de duabus iſtis inſcriptionibus, quæ huic epiſtolæ occaſionem præbuerunt, paucis ediſſeram.

Prima ante triennium reperta eſt in agro Veſontionenſi, nempe in vico ſancti Ferreoli. Illic tumulus magnæ molis defoſſus, in quo loculus plumbeus (quod inſolitum mihi videtur) cadaver continens habebatur. Lapidi inſculpta erat litteris Romanis, quarum nonnullæ detritæ, hæc inſcriptio.

AVE. EUSEBI
CASONIAE. DONATAE
QUAE. VICXIT. ANNIS
XXXXVII... D. XI. HORIS
IIII. CANDIDUS. AUG.
PII. VERNA. EX. TEST.
CONJUGI. BENE MERENTI
POSUIT. EUSEBI
HAVE. ET. VALE
LOC. LIB.

Appoſitum erat quatuor in locis quoddam ſignum, quod crucem referre videbatur. Parum abfuit, quin ex delectorum Eccleſiaſticorum teſtimonio oſſa cadaveris in locum ſacrum efferrentur: verùm Abbas Boiſotus, vir doctus ac pius, qui nuper exceſſit e vivis, interceſſit. Hic omnibus diligenter inſpectis, non chriſtianum, ſed gentilem quemdam hominem iſto loculo contineri, eaque inſcriptione deſignari non dubitavit. Signum verò, quod Crucis

eſſe credebatur, hoc modo efformatum, fabrorum lignariorum eſſe inſtrumentum, quod illi vulgari noſtra lingua *erminette*, veteres *aſciam* appellant. Ita unius viri judicio impedita eſt hominis fortaſſe, immo certò, profani in locum ſacrum translatio.

Sanè hæc affectuum vocabula, *Ave* ſeu *Have* & *Vale*, vix crediderim reperiri in aliis, quàm ethnicorum epitaphiis. qua de re conſule Briſſonii Formulas ſub finem libri VIII. Aſciæ quoque inſtrumentum ſolis paganorum tumulis appoſitum fuiſſe puto, nec fere alibi, quàm apud Gallos, maximè Celtas. Hujus rei plurima exempla referuntur a Paradino, & in Conſulari Hiſtoria Lugdunenſi: ubi ſollemnis hæc legitur formula, SUB ASCIA DEDICAVIT. De cujus interpretatione nondum convenit inter eruditos. Varias eorum ſententias affert, refellitque Fabrettus inſcriptionum capite 3. ſuamque non tam ſententiam, quàm conjecturam profert, haud ſcio an aliis probandam: ſcilicet aſciam iſtam non eam eſſe, qua fabri lignarii ad ligna utuntur, ſed aliam, quæ eodem nomine, eademque figura, longiori tantùm haſtæ infixa, ad macerandam & ſubigendam calcem arenæ commiſtam hodie-dum inſervit. Calcem enim ita *aſciari*, & à ſuis calculis & ſcabritie purgari tradit Vitruvius. Verùm ejuſmodi inſtrumentum non benè referunt aſciæ figuræ, quales in tumulis Lugdunenſibus, aliiſque inveniuntur ſub hac forma. Fortè ſollemni illa *ſub aſcia* ſepulcrorum dedicatione *Diis Manibus* facta nihil aliud volebant veteres, quàm ut ejuſmodi monumenta magis inviolata redderentur ſub pœna aſciæ ſeu capitis, quam violatoribus ſepulcrorum intentarent. Eadem ratione aram inſuper quandoque adjiciebant, ut in hac inſcriptione Viennenſi:

SERVI. SEVERI. FL. CASSIA
MISERA. MATER. FILIO
INCOMPARABILI. ANN.
XXIIII.
ARAM. POSUIT. ET. SUB.
ASCIA. D.

Unum tantùm addo: ſcilicet non ſemper aſciæ figuram imprimi ſolere illis monumentis, in quibus ſollemnis hæc formula legitur. Certè nulla aſciæ figura apparet in inſigni magnæ molis monumento, quod in Ambroniacenſi agri Lugdunenſis abbatia viſitur cum hac inſcriptione:

D. M.
ET. MEMORIAE. AETERNAE
LAETINI. VERI. QUI. ET
LEONTIUS
QUI. VIXIT. ANNOS. XVIII.
M. III.
DIES. XXV.
LAETINIUS. LAETUS. PATER
FILIO. DULCISSIMO
SUB. ASCIA. DEDICAVIT.

Ubi vides duplex nomen *Latini Veri, qui & Leontius*: cujus monumentum, ex rudi & impolito lapide, ſex pedes cum dimidio longitudinis, quatuor altitudinis, duorum latitudinis cum uno quadrante habes. Hæc referre viſum eſt, ne cui fidem faciant in poſterum ejuſmodi aſciarum notæ, quaſi ſigna ſanctæ Crucis in tumulis exhibeant.

XXIII.

XXIII.

AT longè venerabilior eſt alia inſcriptio, quæ cum aliis fere obliteratis anno M. DC. XCVIII. ineunte detecta eſt Ambianis in ſuburbana ſancti Acheoli martyris Baſilica, quam occupant Canonici Regulares reformatæ Congregationis Gallicanæ. Illic, dum ad novi altaris fundamentum humus erueretur, detecta ſunt quinque ſepulcra, prope tumulum ſancti Firmini Epiſcopi & Martyris, qui ponè vetus altare poſitus erat. Duo ex illis hinc & inde poſita: unum ad latus Evangelii abſque inſcriptione, & alterum ad latus Epiſtolæ cum inſcriptione, quæ Eulogii Ambianorum ſecundi Epiſcopi & proximi ejus ſucceſſoris ſancti Firmini confeſſoris eſſe creduntur. Ante altare tres alii tumuli reperti, unicus cum inſcriptione, nempe Fauſtiniani, ut ex inſcriptionis fere deletæ relictis veſtigiis non ſine fundamento conjiciunt. Hunc verò Fauſtinianum Senatorem vocat Anonymus in libello de vita ſancti Firmini, primi Ambianorum Epiſcopi & martyris, qui *ad opidum Ambianenſium decimo die menſis Octobris* cùm adveniſſet, *exceptus* fuiſſe dicitur *à Fauſtiniano Senatore*, quem cum tota ejus familia baptizavit. Firmino caput in carcere amputari juſſit Sebaſtianus præſes ob conſtantem pro Chriſto confeſſionem: cujus corpus noctu e carcere *tacite* ſublatum Fauſtinianus *in ſuo cimeterio, quod Abladana dicitur*, cum aromatibus & linteaminibus pretioſiſſimis ſepelivit. Fauſtiniano unicus erat filius, cui Firmini nomen dedit: qui poſt Eulogium Firmini martyris ſucceſſorem Ambianorum Epiſcopus factus, eccleſiam in honorem Beatiſſimæ Virginis Mariæ conſtruxit, poſtmodum ſancti Acheoli dictam, ubi ſanctus Firminus Epiſcopus & Martyr conditus fuiſſe traditur: ibidemque ſanctus Firminus confeſſor ſepeliri voluit. Hæc ex veteri libello de vita ſancti Firmini Martyris: cujus reliquiæ inde jamdudum ſublatæ ſunt. Prædicta monumenta cum magno pietatis ſenſu luſtravi: at Fauſtiniani, ut creditur, tumuli inſcriptionem vix legere potui. Hæc inſcriptio in antica ſeu exteriori lapidis ſive operculi parte ſic habere nonnullis viſa eſt.

Appo-

Appoſitum ſignum crucis in medio duarum hinc inde columbarum. In averſa ejuſdem lapidis parte legitur epitaphium cujuſdam Thoribii, ſive is cum Fauſtiniano ſepultus ſit, ſeu potiùs hic lapis, ut ſit, ex alio antiquiori tumulo revulſus ad operiendum Fauſtiniani tumulum, converſo ad interiorem ejus partem Thoribii epitaphio, quod hoc loco, prout jacet, exhibendum.

Chriſti Domini monogramma cum A & Ω, duabuſque hinc inde columbis, hominem Chriſtianum primorum indubiè temporum indicat. Relicta in tumulo ejus oſſa, ſive Fauſtiniani, ſive Thoribii illa ſint: quibus ſat honoris tributum viſum eſt, quòd in loco tam ſacro recondita ſunt: dum eorum fortè ſanctitas, aliis indiciis haud ambiguis ſe prodat.

Hæc ſunt, amantiſſime Theophile, quæ ad quæſtiones tuas reſpondere ſubſecivis mihi horis licuit. Tuum erit ea vel cum amicis noſtris communicare, ſi quid tua exſpectatione haud indignum in his inveneris: vel omnino ſupprimere, ſi qua Religioni tantiſper adverſa, aut incommoda deprehenderis. Mihi certè unum propoſitum fuit, cum deſiderio tuo facere ſatis, tum maximè Religionis integritatem illibatam, ac legitimum Sanctorum cultum pro modulo tueri. Ceterùm, quod jam initio profeſſus ſum, hæc omnia ſubjecta eſſe volo Eccleſiæ judicio, & Sedis Apoſtolicæ cenſuræ. Vale. Kal. Novemb. an. M.DC.XCVII.

AP.

APPENDIX I.

De Ritu humandi Sacerdotes, veteri & novo.

PÆNE exciderat alia quæſtio, quam mihi abſolvendam etiam propoſuiſti, cariſſime Theophile, nempe de Ritu ſepeliendi Sacerdotes, haud ubique nunc uniformi, dum converſis alii ad orientem, alii ad occidentem capitibus, eorum cadavera in tumulis componunt. Uter modus ſit antiquior, rogas; uter præferendus. Ut paucis hanc quæſtionem abſolvam, inſpice vetera Epiſcoporum in Cathedralibus, & Abbatum in monaſticis eccleſiis monumenta; & vide, an vel unum converſum ad orientem caput exhibeat ante noſtrum, aut fortè patrum noſtrorum ſæculum. Brevis hæc probatio, nec quæſitu difficilis, ſed tamen certa & indubitata ad demonſtrandam hujuſce ritus antiquitatem. Atqui in ejuſmodi rebus præferendum videtur id, quod univerſim bona probat antiquitas, etiamſi inſtitutionis rationem fortè ignoremus. Rectè ad propoſitum in conſimili argumento Johannes Diaconus in epiſtola ad Senarium virum illuſtrem: *Illud firma mente teneo, quod non à majoribus tradita cuſtodiret Eccleſia, niſi certa ſui ratio popoſciſſet: nec ea poſſumus dicere inania videri ac frivola, quia eorum minimè rationem accepimus.*

Verùm non deeſt ratio, quæ veterem illum morem probet. Vis ſcire qualem? Nimirum ea, quæ petitur ab exemplo Chriſti Domini, quem capite ad occidentem, pedibus ad orientem converſis ſepultum fuiſſe tradunt veteres, probantque ex deſcriptione illius monumenti. Audi quid ſuper hac re ſcribat Haimo Epiſcopus Halberſtadenſis, vir inter ſæculi noni ſcriptores haud incelebris, in homilia pro die ſancto Paſchæ. Is, deſcripta ex antiquorum relatu ſpelunca, in qua Chriſti ſepulcrum exciſum erat, hæc ſubdit. *Oſtium verò ſpeluncæ patulum eſt ad orientem. Unde introeuntibus locus dominici corporis in dextris habetur: quia dominicum corpus ita in monumento jacuit,* UT CAPUT ILLIUS AD OCCIDENTEM, ET PEDES AD ORIENTEM RESPICERENT: *dextera quoque manus ad meridiem, ſiniſtra ad aquilonem.* Nihil clarius ac luculentius ad demonſtrandum Chriſti exemplum; nihil efficacius ad veterem illum ritum aſſerendum. Idem porrò colligere licet ex deſcriptione Chriſti monumenti, quam exhibet Adamnanus in libro primo de Locis ſanctis, & poſt eum Venerabilis Beda, ex relatu Arculfi Epiſcopi Gallicani, qui hæc ante annos fere mille & centum oculis contemplatus fuerat. Hinc facilè intelligas, veterem illum ſepeliendi ritum ab exemplo Chriſti Domini petitum fuiſſe. Ne dubita, aſſerente idipſum Haimone mox laudato. *Ex quo tempore*, inquit, *conſuetudo excrevit, Chriſtianorum corpora ad hanc ſimilitudinem ſepeliri.* Idem atteſtatur prædictus Adamnanus in libro ſecundo de locis ſanctis, ubi obſervat, Patriarchas veteris teſtamenti alio modo ſepultos fuiſſe: *quorum plantæ*, inquit, *non* SICUT IN ALIIS ORBIS REGIONIBUS AD ORIENTEM HUMATORUM CONVERTI MORIS EST, *ſed ad meridiem verſæ, & capita contra ſeptemtrionalem plagam converſa.* Itaque ante annos mille & centum jam mos obtinebat, teſte poſt Arculfum Adamnano, ut plantæ humatorum, nullo diſcrimine ad orientem converterentur. Cur ergo Sacerdotes ab hac conſuetudine recedant, quæ Chriſti Domini exemplo firmata eſt? At Sacerdotes ſunt, & in benedicentium morem compoſiti; ideóque converſi in tumulis ad populum, quaſi benedictionem impertituri. Verùm ceſſant in ſepultis hæ Sacerdotum prærogativæ, unaque ſors omnium mortalium in ſepulcris. Quidni ergo prævaleat novitiis

illis ritibus antiquitas, in omnibus olim uniformis? Quidni Sacerdotes, ut ceteri homines, exemplum Chriſti ſepulti imitentur?

Quod ſi ad antiquitatem & exemplum tam ſacrum rationes morales adjungi cupis; orientem ſpectant Chriſtiani orantes, orientem ſepulti, in ſpem reſurrectionis, cujus oriens ſymbolum eſt. Mihi itaque conſultius videretur, ut antiquitatem, ſicut ceteri, retinerent Sacerdotes, ſequerenturque exemplum Chriſti Domini, qui unam cum ceteris reſurrectionis ſpem habent.

Quo tempore hæc antiqui ritus mutatio facta ſit, operæ pretium fuerit hic obſervare. Omnes, quotquot vidi, veteres libri rituales, (vidi autem plurimos, maximè apud PP. Minimos Pariſienſes) nullum diſcrimen ponunt ante ſæculum decimum ſeptimum inter ſepulturam Sacerdotum & aliorum. In Rituali Ord. Prædicatorum, typis Alfonſi Ciaconii Romæ edito anno M. DC. VII. tantum præſcribitur, *ut deponatur corpus, & collocetur ſupinum, poſitis pedibus ad orientem, vel ad meridiem ſecundùm foſſa diſpoſitionem*, nulla Sacerdotum facta diſtinctione. Rituale Genevenſe à ſanctæ memoriæ Franciſco Saleſio ordinatum, anno M. DC. XII. editum, in quo omnia, quæ ad ſepulturam pertinent, ex antiquitate accuratè repetuntur, nullam præſcribit Sacerdotes inter & laïcos diverſitatem. Prima hujuſce diſtinctionis mentio facta videtur in Rituali Romano, Pauli V. juſſu vulgato Romæ anno M. DC. XIV. In capite enim de exſequiis hæc leguntur: *Corpora defunctorum in eccleſia ponenda ſunt pedibus versùs altare majus; vel, ſi conduntur in oratoriis aut capellis, ponantur cum pedibus verſis ad illarum altaria: quod etiam pro ſitu & loco fiat in ſepulcro. Preſbyteri verò habeant caput versùs altare*, ſcilicet in ſepulcro. Ab illo haud dubiè tempore hæc mutatio facta eſt, ut in Rituali Carnutenſi, quod Leonorius *d'Eſtampes* anno M. DC. XXVII. imprimi curavit. tametſi quædam Eccleſiæ veterem uſum retinuerunt, in his inſignis eccleſia Remenſis, ut patet ex novo Rituali Illuſtriſſimi Caroli-Mauricii Tellerii Archiepiſcopiducis Remenſis, in quo diſertè præſcribitur, ut Sacerdotes non alio modo, quàm laici in tumulis componantur.

Porrò hæc mutatio ex eo initio duxiſſe videtur, quòd corpora Sacerdotum in eccleſia, antequam ſepelirentur, ut erant nudo vultu, & ſacerdotalibus induta veſtibus, verſo capite ad altare principio poſita ſunt, ut populo ſpectabilia eſſent, quod ex vetuſtis quibuſdam ritualibus libris diſcimus; deinde verò eadem poſitio in ipſo quoque ſepulcro ſenſim obſervata eſt.

Ceterùm quæcumque hactenus hoc de argumento dixi, non eo animo à me allata ſunt, quaſi novum ritum improbem (quod abſit ut mihi arrogem, ſcio enim id eſſe diſciplinæ mutationi obnoxiæ) ſed ut antiquum illuſtrarem ritum, quem nonnullæ hactenus eccleſiæ retinent non ſine fundamento, ut ex dictis manifeſtum eſt.

APPENDIX II.

De Probatione reliquiarum per ignem.

AD ſuperiorem de ſacris Romanorum cœmeteriorum pignoribus tractationem referri poteſt Reliquiarum probatio per ignem, qua veteres nonnumquam uſi ſunt ad Reliquias veras a falſis ſecernendas. Ex multis ejus rei exemplis, quæ nobis ſuppeditat antiquitas, duo tantùm ex initio ſæculi XI. proferre ſatis fuerit.

Unum nobis ſuggerit Leo Marſicanus in Chronici Caſinenſis lib. 2. cap. 33. ubi

IC
XC
ЄΦΗΦΟΡΟC

ubi Monachi quidam Jeroſolymis venientes, particulam lintei, quo Chriſtus Dominus pedes Diſcipulorum exterſit, ſecum detuliſſe, & Caſinatibus obtuliſſe dicuntur. *Sed cùm à plurimis*, inquit Leo, *ſuper hoc nulla fides adhiberetur, illi fide fidentes protinus prædictam particulam in accenſi turibuli igne deſuper poſuerunt: quæ mox quidem in ignis colorem converſa, poſt paullulum verò, amotis carbonibus; ad priſtinam ſpeciem mirabiliter eſt reverſa*. Sed ne fortè quis reponat, ejuſmodi linteum ex genere incombuſtibilium fuiſſe, aliud de ſolido corpore exemplum proferendum eſt.

Illud autem præſto nobis adeſt ex libro de vita S. Meinwerci Epiſcopi Paderbornenſis, ubi agitur de conſtructo ab eo monaſterio in ſuburbio ejuſdem urbis, miſſoque ad eumdem à Wolfgango Aquileïenſi Patriarcha corpore S. Felicis cum duobus palliis, in eodem monaſterio reponendis. Verùm Meinwercus *experiri volens*, ait vitæ ſcriptor æqualis, *an ſibi, ſuoque ſuccurrere poſſet populo, rogum maximum in medio clauſtri ſub divo fieri præcepit: in quem cum tertiò corpus miſiſſet, totienſque in favillam redactus ignis exſtinctus fuiſſet; cum maxima omnium exſultatione & laudum jubilatione, corpus manibus propriis excipiens, ſuper principale altare detulit., & omnium venerationi ſollemnem ſanctum illum deinceps haberi inſtituit*.

Verùm ne quis putet, hanc probationem poſteriorum temporum inventum eſſe, & privato quorumdam arbitrio, non legitimam factum auctoritate; occurrit hac de re decretum Concilii Cæſarauguſtani II. Gregorio M. Summo Pontifice habiti, ſcilicet anno D.XCII. cujus Concilii canone II. *ſtatuit ſancta ſynodus, ut Reliquiæ in quibuſcumque locis de Ariana hæreſi inventæ fuerint, prolatæ à Sacerdotibus, in quorum eccleſiis reperiuntur, Pontificibus præſentatæ igne probentur*. Ex quo intelligitur, veterem hunc uſum eſſe, & ab Epiſcopis jam inde à ſæculo ſaltem ſexto probatum & uſurpatum.

His addo experimentum recens factum in veræ Crucis particula, quæ encolpio Emmanuelis Comneni incluſa eſt. Hoc encolpium Pratenſi noſtræ S. Germani baſilicæ teſtamento legavit Sereniſſima Princeps Anna Gonzaga Clivienſis, conjux quondam Eduardi Principis Palatini Rheni, quæ hanc ipſam ſanctæ Crucis particulam ſe præſente in flammas conjectam, & ab eis illæſam fuiſſe afferit his teſtamenti ſui verbis: *Je leur donne encore ma Croix de pierreries, avec la ſainte vraye Croix, que j'atteſte avoir veuë dans les flammes ſans brûler*. Hæc Crux duplicata eſt inſtar Jeroſolymitanæ, cui inſculpti ſunt à tergo hi verſus Græci, præmiſſo JESU-CHRISTI ſacro-ſancto nomine in hunc modum.

Ἰησοῦς Χριστός
Σταυρῷ παγεὶς ὑψώσας ἀνθρώπων φύσιν
Γράφει Κομνηνός Μανουὴλ στεφηφόρος.

Id eſt, *Jeſus-Chriſtus cruci ſuffixus exaltavit humanam naturam*
Scripſit Commenus Manuel imperator.

Ejuſdem Crucis effigiem hic exhibere viſum eſt in folio adjuncto in gratiam lectorum. Ceterùm etſi hoc de Cruce experimentum ſit recens, non tamen canonicè factum eſt. Nam hic probandarum Reliquiarum ritus jamdudum in deſuetudinem abiit, nec modò in uſum revocandus eſt, niſi nova Eccleſiæ accedat auctoritas.

Neque verò antiquus ille ritus temere olim fiebat, ſed cum ſollemni precum formula, quam ex codice Remigiano in lucem protulit noſter Theodericus Ruinartus in Appendice ad Gregorium Turonenſem, prout ſequitur.

Ora-

Oratio ad probandas Reliquias.

DOMINE labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. III.

Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me feſtina, *cum* Gloria Patri, *& cum* alleluja. *tribus vicibus.*

Pſal. Exſurgat Deus, *uſque* Cantate Deo, pſalmum dicite. *tribus vicibus cum* Gloria Patri.

Hymnus. Veni creator, *&c. Or.* Deus qui corda fidelium.
Antiph. Juſtus Dominus. *Pſal.* In Domino confido.
Antiph. Sanctis qui in terra ſunt. *Pſal.* Conſerva me Domine.
Antiph. Igne me examinaſti. *Pſal.* Exaudi Deus.
Antiph. Hæc eſt generatio. *Pſal.* Domini eſt terra.
Antiph. Deus exaudi orationem. *Pſal.* Deus in nomine tuo.
Antiph. Beati quos elegiſti Domine. *Pſal.* Te decet.
Antiph. Veritas de terra. *Pſal.* Benedixiſti Domine.
Antiph. Credidi propter. *Pſal. id ipſum.*
Antiph. Laudate Dominum de cælis. *Pſal.* Laudate Dominum in ſanctis ejus.
Antiph. Trium puerorum. *Pſal.* Benedicite.
Antiph. Te glorioſus. *Pſal.* Quicumque vult ſalvus eſſe. Dominus vobiſcum.

Initium ſancti Evangelii ſecundum Johannem. In principio erat Verbum. *Tunc Letania, uſque* Omnes ſancti orate pro nobis. Kyrie eleiſon III. Chriſte eleiſon III. Kyrie eleiſon. *ter.* Pater noſter. Et ne nos inducas. Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam. Et ſalutare tuum.

ORATIO.

DOMINE Deus Jeſu-Chriſte, qui es Rex regum & Dominus dominantium, & amator omnium in te credentium, qui es juſtus judex, fortis & potens; qui Sacerdotibus tuis tua ſancta myſteria revelaſti, & qui tribus Pueris flammas ignium mitigaſti; concede nobis indignis famulis tuis, & exaudi preces noſtras, ut pannus iſte, vel filum iſtud, quibus involuta ſunt iſta corpora Sanctorum, ſi vera non ſint, crementur ab hoc igne; & ſi vera ſint, evadere valeant: ut juſtitiæ non dominetur iniquitas, ſubdatur falſitas veritati, quatinus veritas tua tibi declaretur, & nobis omnium in te credentibus manifeſtetur, ut cognoſcamus, quia tu es Deus benedictus in ſæcula ſæculorum amen.

Pater noſter. *Tunc antiphona.* Igne me examinaſti. *Et dum incipitur, in ignem Reliquiæ ponantur, tamdiu donec ter finiatur ipſa antiphona cum pſalmo.* Probaſti Domine cor meum. *& cum* Gloria Patri. *Sicque faciens Reliquias utrum veræ ſint, an falſæ reperies.*

DECRETUM GENERALE
Sacræ Congregationis rituum, ab Innocentio XII. approbatum.

Contra nonnullos abuſus, qui in cultum quorumdam Sanctorum irrepſerunt.

Ad pag. 623. CUM ſacrorum rituum Congregationi innotuerit quamplures abuſus irrepſiſſe circa recitationem officii ſub prætextu decreti ab eadem Congregatione evulgati de anno 1630. & in Breviario Romano impreſſi, in quo permittitur poſſe in Eccleſia recitari officia, & Miſſas celebrari de illis Sanctis, quorum corpora, aut reliquiæ inſignes in ea aſſervantur: Eminentiſſimi Patres eidem ſacræ Congregationi præpoſiti, iiſdem abuſibus evellendis præcipue intenti, inhærendo decretis alias in ſimilibus editis, declararunt prædicta officia Sanctorum ratione corporis, ſeu inſignis reliquiæ recitanda, intelligi debere de Sanctis dumtaxat in Martyrologio Romano deſcriptis, & dummodo conſtet de identitate corporis, ſeu reliquiæ inſignis illiuſmet Sancti, qui reperitur in Martyrologio Romano deſcriptus. De ceteris autem Sanctis in prædicto Martyrologio non deſcriptis, aut quibus à ſancta Sede non fuerit ſpecialiter conceſſum; officia recitari, & Miſſas celebrari vetuerunt, non obſtante, quod ipſorum corpora, vel inſignes reliquiæ in eccleſiis aſſerventur: Quibus tamen ab Ordinariis locorum approbatis debitam fidelium venerationem (prout hactenus ſervatum eſt) exhibendam eſſe cenſuerunt, ſed abſque officio & Miſſa, ſub pœnis de non ſatisfaciendo præcepto recitandi officium, aliiſque in conſtitutione beati Pii V. contentis. Die 11. Auguſti 1691.

Et facta de prædictis Sanctiſſimo per me Secretarium relatione, Sanctitas ſua ejuſmodi decretum approbavit, ac, ut debitæ exequutioni demandetur, locorum Ordinariis injungendum eſſe præcepit. Die 19. Octobris ejuſdem anni 1691.

A. EPISC. OSTIENS. CARD. CYBO.

Loco † ſigilli.

J. Vallemanus Sac. Rit. Congreg. Secret.

Romæ, Typis Reverendæ Cameræ Apoſtolicæ 1691.

LIT-

LITTERÆ TESTIMONIALES EM. DD. CARDINALIS VICARII, ibidem.

De corpore ſancti Feliciſſimi.

GASPAR tituli ſanctæ Pudentianæ S. R. E. Presbyter Cardinalis de Carpineo atteſtamur, quòd dono dedimus Eminentiſſimo ac Reverendiſſimo Domino Ludovico tituli S. Sabinæ Presbytero Cardinali Porto-Carrero nuncupato, ſacrum corpus ſancti martyris Feliciſſimi, de mandato Sanctiſſimi Domini noſtri Papæ ex cœmeterio Prætextati extractum CUM VITRO SANCTI MARTYRIS SANGUINE TINCTO: eidemque, ut ſupra dictum corpus apud ſe retinere, aliis donare, extra Urbem tranſmittere, & in quacumque eccleſia, oratorio & capella publicæ venerationi fidelium exponere valeat, facultatem concedimus &c. *a* Romæ die decima Julii anno milleſimo ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſecundo.

a Ita in editis. Supple ex ſimilibus formulis; *In quorum fidem &c.*

Aliæ Litteræ teſtimoniales Epiſcopi, Sacrarii Apoſtolici Præfecti.

UNIVERSIS & ſingulis præſentes litteras noſtras viſuris fidem indubiam facimus, qualiter nos ad majorem omnipotentis Dei gloriam, Sanctorumque ſuorum venerationem, ſacras reliquias de mandato SS. D. N. PP. è cœmeterio N. extractas, & à ſacra Congregatione Indulgentiarum, ſacrarumque Reliquiarum recognitas & approbatas, incluſas in capſula.... bene clauſa, noſtroque parvo ſigillo obſignata, ad effectum apud ſe retinendi, & alteri donandi, extra Urbem mittendi, & in qualibet eccleſia, vel oratorio publicæ fidelium venerationi collocandi ac exponendi, dono dedimus & conſignavimus. N. in quorum fidem has præſentes litteras, manu noſtra ſubſcriptas, & noſtro ſigillo firmatas expediri juſſimus. Datum Romæ &c. ibidem.

EX STATUTIS SYNODALIBUS GUIDONIS EPISCOPI LINGONENSIS, EDITIS ANNO 1479.

Ad pag. 636.

Contra Baptiſmum abortivorum.

CONSTITUTIONEM domini Philippi noſtri prædeceſſoris renovantes, damnamus & penitus reprobamus abuſum illum, quo paſſim & indifferenter temporibus retro actis fuerunt infantuli ex utero matrum ſuarum ſuffocati, qui vulgariter dicuntur mortui-nati, quorum etiam aliqui fuerunt ad eccleſiam delati, certis diebus ac noctibus coram imaginibus Sanctorum appoſiti, à principio frigidi & tamquam baculus rigidi, ſed per ignem carbonum, & quandoque cereorum & lampadum accenſorum molles effecti, in quibus color rubeus ad tempus & ſanguis fluens a naribus apparuit, quorum etiam aliqui ſudare ſuper orificio ſtomachi viſi ſunt, & venas temporales & fron-

Sanctae Paulinae,
Sanctae Luci..ae,
Sancti Proceſſi,
Sancti Martiniani,
Sancti Criſanti,
Sanctae Dariae,
Sancti Mauri,
Sancti Jaſonis & alii ſancti multa milia,
Sancti Saturnini, Videtur legendum. Tipinionis
Sancti ...nionis aut Tiginionis,
Sancti Syſti.
Sancti Laurenti,
Sancti Yppoliti,
Sanctorum Johannis & Pauli,
Sanctae Agnetis & aliorum multorum martyrum,
Sancti Y...ion,
Sanctae ...eris,
Sanctae Spei,
Sanctae Sapientiae,
Sanctae Fidis,
Sanctae Caritatis,
Sanctae Ceciliae,
Sancti Trecicii,
Sancti Cornili & multa milia Sanctorum,
Sancti Johannis, ſancti Liberalis,
. . . .
Sanctus Blaſtro & multorum Sanctorum.
Sed & alii ſancti, id eſt CCLXII. in unum locum, & alii CXXII.
Alii XLVI. quos omnes ſanctus Juſtinus præsbyter, collega ſancti Laurenti martyris ſepelivit,
Sanctae Felicitatis cum ſeptem filios ſuos,
Sancti Bonifaci,
Sancti Hermetis,
Sancti Proti,
Sancti Jacynti,
Sancti Maximiliani,
Sanctus Criſpus,
Sanctus Herculanus,
Sanctus Bauſo,
Sancta Baſilla,
Oleo de Sede ubi prius ſedit ſanctus Petrus,
Sancti Vitalis,
Sancti Alexandri,
Sanctus Martialis,
Sanctus Marcellus,
Sancti Silveſtri,
Sancti Felicis,
Sancti Philippi, & aliorum multorum Sanctorum;
Sancti Sevaſtiani,
Sancti Eutycii,
Sancti Quirini,

Sancti Valeriani,
Sancti Tiburti,
Sancti Maximi,
Sancti Orbani,
Sancti Januari,
Sanctae Petronillae filiae ſancti Petri Apoſtoli,
Sancti Nerei,
Sancti Damaſi,
Sancti Marcelliani,
Sancti Acillei,
Sancti Marci.

† Quas olea ſancta temporibus domni Gregorii Papae adduxit Johannes *a* indignus & peccator domnae Theodelindae Reginae de Roma.

a Johannes iſte non alius videtur à Johanne Abbate, quem Gregorius M. ad Theodelindam Reginam miſit, uti diſcimus ex Regiſtri lib. 3. ep. 4.

Monitum in ſequentes Inſcriptiones.

Ne ſequentes pagellæ maneant vacuæ, ſubjuncta excerpta ex libris Inſcriptionum Sebaſtiani Maccii hic apponere viſum eſt, cujus integrum opus olim vidimus Romæ in Bibliotheca Chigiana.

INSCRIPTIONUM ANTIQUARUM

SEBASTIANI MACCII DURANTINI.

Volumen primum, Romanum nuncupatum.

Obſervatio Lucæ Holſtenii.

DIVISERAT Sebaſtianus Maccius totum hoc Inſcriptionum opus in tria volumina, quorum primum continebat inſcriptiones Romanas ſive Urbicas: ſecundum Italicas, quod duobus hiſce tomis comprehenditur: tertium volumen nuncupat Tranſalpinum, cujus particula tomo 2. pag. 374. habetur, & Lugdunenſes inſcriptiones complectitur ac Græcas. Ad colligendum hoc opus auctori nec ingenium, nec induſtria defuit, ſed ad edendum atque publicandum favor obſtetricius patroni, aut mecænas aliquis defuit, qualem fruſtra in Cardinale Burgheſio ſperavit.

Ceterùm ut homines humana patimur, ita & Maccius humani quid ſe expertum prodit voce *Durantes*, ubi ad inſcriptionem M. Accii, viri ſuæ ætate ſuis dignitate conſpicui, notat complura de familia Accia, ex qua Macciam ſuam deducere videtur &c.

Auctores præcipui, ex quorum ſcriptis opus ſuum congeſſit, ſunt Martini Smetii inſcriptiones antiquæ cum auctario Juſti Lipſii, Wolfgangi Langii commentarii Reipublicæ Romanæ, Aldi Manutii Nepotis Orthographia, quos tres auctores Janus Gruterus poſtea tranſcripſit, Onuphrii Panvinii Faſti, ejuſdem Civitas & Imperium Romanum, Fulvius Urſinus de familiis Romanorum, Bartholomæi Marleani antiquitates Romanæ, ejuſdem Faſti triumphales, Johannes Baptiſta Fontejus de priſca Cæſiorum gente,

te, cum appendice Julii Jacobonii, Franciſci Robertelli emendationum libri, Leandri Alberti deſcriptio Italiæ, Gabrielis Simeonis Dialogi, Celſus Citadinus de origine linguæ Etruſcæ, Laurentii Abſtemii opuſcula varia mſſ. Johannes Tacuinus in opere rerum diverſarum.

Citat præterea varios auctores, qui peculiarem civitatum Italiæ hiſtoriam ſcripſere, ut Petri Gritii hiſtoria Æſina, Bartholomæus Caſtiglione lib. de Inſubribus in 8°. Philiberti Pingonii hiſtoria Auguſta-Taurinorum fol. Pierii Valeriani antiquitates Bellunenſes 8°. Bernardini Scardonii antiquitates Patavinæ fol. Torelli Saraynæ Antiquitates Veronenſes fol. Philippi Antonii liber de antiquitate & inſcriptionibus Sarcinæ 4°. Johannis Bonifacii hiſtoriæ Tarviſinæ.

AUCTORIS CARMEN
ad Cardinalem Burgheſium.

ANTIQUI monumenta ævi, memoreſque tabellas
Heroum, & claras factis ingentibus urbes
Eduxi è tenebris, mediaque ex morte recepi:
Sed tandem optatæ revocata ad lumina vitæ,
Ut ventura ætas veterum miretur avorum
Virtutem inſignem, & magnarum præmia laudum,
Sæpe fatigatus precibus, votiſque benignis
Auſonidum, & ſtudiis cunctorum & vocibus actus,
Jamdudum è noſtro dimittere carcere cogor.
Verùm ne Auſonidum rurſus bene facta parentum
Exitium caſumque ferant, æterna ſed annis
Omnibus in terris ventura in ſæcula vivant;
Has urbes claroſque viros, hæc marmora priſcis
Exſculpta atque inſcripta notis, hæc ſancta vetuſtæ
Imperia Italiæ, & magnarum ſymbola rerum
Nunc humeris impono tuis, impono potenti
Cervici capitique tuo, ſanctæque tiaræ,
Qua tu Burgheſi in Patribus, ſanctoque Senatu
Sub Vaticano decoratus murice præſtas.
Nec tibi tantarum pondus ſpectabile rerum
Vel grave, vel nimii pænè pro mole laboris.
Hæc namque exigua & nullius ponderis extant,
Si ingentem ſpectes æquato pondere molem,
Quam modò tu juxta Patrum terræque Parentem
Paullum, Chriſtiadum pro Chriſto, ſceptra tenentem
Alter Atlas valido ſolus molimine fulcis &c.

Cicero Act. 5. in Verrem.

Omnia exempla quæ reperiuntur & videntur adnotata in marmoribus & ſcriptis hiſtoriarum antiquarum, plena majeſtatis atque vetuſtatis, habent neſcio quid auctoritatis ac virtutis perſuadendi, ut res vera cognoſcatur; atque præterea maximam delectationem iis afferunt, qui de illis veteres loqui audiunt.

Ubi in epitaphiis *ob honorem*, V. Alciat. parergon lib. 10. c. 12.

In ſancto Laurentio.
D. M.
EVENTIUS. PUER
VIXIT. ANNIS. VIII. ZE
BUS. III.

Notandum in hac inſcriptione ſcribi *zebus* pro *diebus*; ut olim *Zabulus* pro *diabolus*. *Hippozaritos* pro *Hippodiarritos*. L. Holſt.

P. Actilio. Ruffo. &. Actiliæ. Beronicæ
Ux. vixerunt. ann. XXIIII. ſed Publi. menſ.
x. ante natus. eſt. & eadem. hora. fun-
gorum. eſu. ambo. mortui. ſunt. ille. acu
Iſta. lanificio. vitam. agebant. nec ex
eorum. bonis. plus. inventum. eſt
Quam. quod. ſufficeret. ad. emendam
Pyram. &. picem. quibus. corpora. cre
marentur. &. præfica. conducta
Et. urna. empta. atque. indulgentia
Pontificum. locus. datus. eſt

Wolfgan. Laz. lib. 3. cap. 11. pag. 400. ubi agit de loco ſepulturæ à Pontificibus aſſignando ex Strabone lib. 5. & Svetonio in Domitiano.

Aquilejæ

DOMUM. ÆTERNAM. Julia. A
gra. poſuit. obſequenti. ma
rito. Sex. L. Antoniano. &
Juliae. Felicis. fratribus
Pientiſſ.

DIS PEDIBUS. Saxum.
Cuiciae. dorſiferae. & cluniferae. man
ſuetae. &. peſuetae. ut. inſultare. &
deſultare. commodetur. P. Craſſus. mulae
ſuae. Craſſae. bene merenti. ſuppedaneum
hoc. cum. riſu. poſuit. vexit. annis XI.

Thomas Porccacchius Libro funeralium pag. 3. ponit hoc epitaphium; ut antiquum, legitque pro P. CRASSO. PUBLIUS. CRASSUS. Verùm, ut retulit Annibal de Graſſis Bononienſis, Epiſcopus Jaccentiæ, factum fuit à Paride de Graſſis, ſculptumque in marmore, ac ejus juſſu ſepultum in quadam ejus vinea. Poſt hæc fingens ſe velle quaſdam arbores plantare, juſſit foveam & ſcrobem eo in loco fieri, ubi marmor erat ſepultum. Cùm verò fodiendo illud eſſet inventum, ille inquit: Videte quæ prædicta dicuntur de mea mula. Res verò cùm eſſet acta per jocum, multis annis marmor ut derelictum, effoſſum ibidem manſit. Vide Concionatorem Panigarolæ particula 81. pag. 475. ubi hanc eamdem inſcriptionem paullò variam ponit, & dicit eam eſſe Romæ. In Collectaneis Alexandri VII. dicitur reperta prope S. Petrum.

Siri-

Digitized by Google

Siricæ in marmore inedita.

D. M.
A. TULLIAE
FAUSTINAE
FILIAE. DULCISSI
MAE. QUAE. VIXIT
ANNIS XVIIII. MENS.
V. DIEB. III. A. TULLI
PRIMITIVUS. ET. VICTO
RIA. CONTRA. VOTUM
B. M.

In numiſmate æris antiquo.

S. P. Q. R
L. CRISTAE
PRAEFICAE
SEXQ. LIBE
RIS. EIUS
TUDERTI
BUS.

EX. S. C.
OB. STRE
NUE. FACT
UM B. M. M.
E. F.

Camerini.

ЯIЯAM. QUAE. ME. HOC. CONDO. MO
NIMENTO. NE. OBRITIS. DOMOS. LA
PSU. FILIIS. QUOS. SCIPIO. PATRIIS. CA
MERTIBUS. A. SALO. ET. LYBIA. INCO
LUMES. PETIVERAT. IN. DESOLATA
ORBITATE. SUPERSIM. MISERA. ЯIXI
AN. L. MEN. I. HOR. SCIT. NEMO
QUIETEM. POSTERI. NON. INVIDEANT
QUI. SECOS. MANES. SENTIAT. IRATOS
ЯALE. ЯITA.

Antonius Cerrius Satyr. Schol. Satyra 2. Sat. 79.

Foroſempronii, vulgo *Foſſombrone*, inedita.

LOC. SEPULT. DON
G. VALGIUS. FUSCUS. CON
LEGIO. IUMENTARIOR.
PORTAE. GALLICAE
POSTERISQ. EORUM. OMNIUM
ET. UXORIBUS CONCUBINISQ.

Repertus hic lapis anno 1603. menſe Octobri à colonis, dum ſementes facerent in agro dicto *della barca* Epiſcopatus Foroſempronii, ſequi milliari à civitate juxta viam Flaminiam. Erat verò ſub terra erectus, ſpectans aquilonem, juxtaque in eodem agro erant complures urnæ terreæ cineribus plenæ. Octavius Accorombonus Epiſcopus in ædes Epiſcopales deferri lapidem juſſit. Ex hoc patet, unam Foroſempronii portam fuiſſe, *Gallicam* dictam, versùs Fanum, ubi olim Gallia togata erat; alteram Romanam, Romam versùs. Multa olim collegia erant in Italiæ opidis, urbibus, & civitatibus, ut latè oſtendit Volfgangus Lazius comm°. Reip. Rom. lib. 10. cap. 4. Sed collegia *jumentariorum* neque in hiſtoriis, neque in lapidibus forſan ulla memorantur. Ejuſmodi collegia modò *Societates*, modò *Corpora* appellabantur. *Corpora* fuerunt ignobiliorum, atque inferiorum artificiorum: cujuſmodi erant

erant ſutores, ſoleatores, lecticarii, piſtores, ſpiculatores, caupones, vinarii, cavernarii, collectores, ſartores, bajularii, diatracharii, in ſumma omnes mercatores. Vide Livium lib. 26. ubi de Capua: Lampridium in vita Alexandri Cæſaris, ubi hæc leguntur. „ Corpora omnium inſtituit, vi-
„ nariorum, lupanariorum, caligariorum, & omnium artium &c. „ Et Symmachus lib. 1. epiſtola ad Theodoſium meminit corporis mercatorum, laniorum, cauponum, macellarum, tabernarum, ſalinatorum, & aliarum ejuſmodi viliſſimarum & ſordidiſſimarum artium. Collegia verò erant majorum artificiorum, videlicet architectorum, figulorum, tinctorum, coriariorum, dendroptirorum, centonariorum, nautarum, fabrorum aurificum & aurariorum, atque bractreariorum, qui monetam ſignabant. Figulorum collegium inſtitutum fuit à Numa Pompilio 2°. rege Romanorum, ut refert Plinius nat. hiſtoriæ lib 35. cap. 12. ubi hoc collegium *ſeptimum* dicit.

Explicit Editio Pariſiorum.

F. JO-

Digitized by Google

F. JOHANNIS MABILLON
COMMONITORIA EPISTOLA
AD D. CLAUDIUM ETIENNOT

Procuratorem Generalem Cong. S. Mauri, in Curia Romana, ſuper Epiſtola de cultu Sanctorum ignotorum.

PRodiit nuper in lucem, ut ſcis Reverende Pater, *Epiſtola de cultu Sanctorum ignotorum ſub nomine Euſebii Romani ad Theophilum Gallum*, quam à me ſcriptam credunt omnes, nec ego ſanè diffiteri velim. In hac Epiſtola agitur de immodico cultu, qui baptizatorum, ut vocant, Sanctorum corporibus in quibuſdam locis impendi ſolet: hunc verò juxta decretum ſacræ Rituum Congregationis, approbatum à Sanctiſſimo Pontifice Innocentio XII. moderandum, ac temperandum eſſe hac Epiſtola demonſtrare aggreſſus ſum. Ob id traducunt me nonnulli, religioſi ſcilicet homines, quaſi reum imminutæ in Sanctos, eorumque reliquias venerationis, & violatæ reverentiæ in Summum Pontificem, qui corpora illa pro inſigni munere principibus perſonis ſæpe concedit.

Editus eſt hac de re gallicus abſque nomine Auctoris libellus, quem nec dum mihi videre licuit, ob rara in his partibus ejus exemplaria, quæ Romæ potiſſimùm, ubi hanc Epiſtolam ſuſpectam reddere, meque infamare conantur, magnis clamoribus venditant homines illi, non minùs fortè de privato commodo, quàm de Religione ſolliciti. Duas ejus libelli eſſe partes accepi ab iis, qui hunc legerunt. Unam, ut ſic loquar, recriminationis, in qua multas id genus reliquias in noſtris quoque Benedictinis Eccleſiis coli ajunt: alteram, in qua non levia in Religionem incommoda ex mea Epiſtola derivari contendunt. Nempe hinc detrahi reverentiæ Summo Pontifici debitæ, qui ejuſmodi corpora è Romanis ſcilicet eruta cœmeteriis, publicæ Fidelium venerationi exponenda diſtribuit, aut diſtribui permittit: Fidelibus offendiculum, & ſcrupuli materiam præberi, cùm eorum ſanctitas in dubium revocatur, quos pro certis, & indubitatis ſanctis hactenus habuerunt; anſam exhiberi hæreticis calumniandi Eccleſiam Romanam, quaſi ſuperſtitioſum dubiorum Sanctorum cultum inducat; denique imminui debitam Sanctis, eorumque reliquiis venerationem, quas publico ſemper honore venerata eſt Catholica Eccleſia.

Hæc in me ſpargi ſi impunè ſivero, vereor ne falſæ criminationes pro confeſſis habeantur, tandemque apud vulgus ejuſmodi rumores invaleſcant, mea periclitetur fides & obſervantia in Summum Pontificem, & in Romanam Eccleſiam, cui me ſemper addictiſſimum, ut par eſt, & obſequentiſſimum fuiſſe, & ſcripta, & facta teſtantur. Quapropter hæc paucis in anteceſſum refellere viſum eſt, & priori libelli parte quæ futile argumentum continet in alıud tempus rejecta, poſterioris tantùm partis in præſens objecta diluere. Ejus rei causâ hanc commonitoriam epiſtolam tibi mi Stephanoti inſcribere in animum induxi, ut habeas in promptu, quod ad me purgandum pro tua in me benevolentia afferre poſſis, ex tua eruditione ſuppleturus, quæ huic Epiſtolæ deerunt.

In

I.

a pag. 6. IN primis qui meam de ejuſmodi Sanctorum cultu ſententiam uno verbo expreſſam *a* volet, vel unum locum Epiſtolæ meæ advertat, in quo aſſero *meritò colendos eſſe Sanctos illos, quorum corpora ex illis Romanis cœmeteriis eruta ſunt, modò de eorum martyrio aut ſanctitate certis conſtet argumentis, eorumque cultum Romanus Pontifex permittat aut præſcribat*. Quid in hac ſententia non catholicum, & orthodoxum? Quid non ſanctioribus Eccleſiæ regulis accommodatum? quid legitimo Sanctorum cultui magis congruum, quam poſtulare ut eorum martyrium, aut ſanctitas certis conſtet argumentis, ne ſuperſtitioſus cultus videatur! quid denique reverentius in Summum Pontificem, quam ſolum ejus permiſſum, aut præſcriptum exigere ad hujuſmodi cultum decernendum!

Jam verò ſi totius Epiſtolæ ſcopum, & inſtitutum diligenter expendas; in id unum tendit, ut ſummi illi honores, eccleſiaſtica ſcilicet officia, miſſæ, panegyrici, ſermones, expoſitio Sanctiſſimi Sacramenti, quos honores inſignioribus dumtaxat Sanctis concedit Eccleſia, ignotis illis abrogentur ex authoritate illius Romani Decreti, quod ipſe Summus Pontifex approbavit. Huc ſpectant omnia Epiſtolæ meæ argumenta, ut Lectori cordato, & abſque præjudiciis univerſa, & ſingula expendenti perſpicuum erit. Si qua ulteriùs
b pag. 9. progredi videntur, ad hunc ſcopulum omnia *b* religata me velle profeſſus ſum.

At quædam, inquis, argumenta eò pertinent, ut ejuſmodi Sanctorum reliquiæ venerationi Fidelium, quod tamen ipſum etiam Decretum concedit, in Eccleſiis exponi non debeant, niſi certiora, quàm quæ vulgò afferuntur, eorum ſanctitatis indicia habeantur. Quod qui ſentit, reverentiæ, & auctoritati detrahit Summi Pontificis, à quo hæ reliquiæ pro veris ac ſinceris concedi ſolent.

Ut ingenuè fatear id quod res eſt, non ſatis certa, & explorata mihi viſa ſunt quædam id genus indicia, crux nimirum, palmæ, Chriſti monogramma, quæ hominem certè chriſtianum deſignant, ſanctum non ſatis probare videntur: ſecutus ſum hac in re modum ſacræ Rituum Congregationis,
c ibidem. quæ palmas, eiſque junctum vas ſanguine tinctum *c pro ſignis certiſſimis verarum reliquiarum habenda cenſuit*, aliorum verò ſignorum examen in aliud tempus rejecit. Et quidem palmas cum Chriſti monogrammate non omnino
d ibidem. valere ad probandum martyrium exemplo conſtat *d* à Baronio allato, multiſque aliis, quæ afferre ſingula prolixius foret.

Atqui tamen Româ deferuntur, uti Martyrum, Sanctorum reliquiæ, quæ nulla alia habent quàm priora illa indicia, eaſque Romanus Pontifex paſſim pro inſigni munere tribuit: peccat igitur in Summum Pontificem atque in Romanam Eccleſiam qui de illis indiciis aliter ſentit.

Ad hæc primùm reſpondeo non omnes ejuſmodi reliquias ab ipſo Summo Pontifice impertiri, ſed aliquando à Cardinale Vicario, ſi integra corpora ſint: aliquando ab Epiſcopo Sacrarii Apoſtolici præfecto, ſi tantùm particulæ. Deinde hæc indicia paſſim non ab ipſo Pontifice, non etiam à Cardinali Vicario, aut Sacrarii Apoſtolici Præfecto, ſed a quibuſdam ſecundariis Miniſtris obſervari, quos accuratiores quandoque, ac diligentiores in examinandis illis indiciis eſſe fortaſſe oporteret. In hos, ſi hac in re negligentiùs ſe gerunt, tota culpa refundenda eſt, non in Romanam Eccleſiam, aut

Sum-

Summum Pontificem, qui à ludificandis Eccleſiæ fidelibus longè abhorret. Denique ſi quando ab ipſo Summo Pontifice corpora donantur, ea inſigniora, & exploratiora eſſe, certioribuſque indiciis prædita, quæ proinde Fidelium venerationi legitimè exponi poſſunt, non tamen immodico illo, quem dixi, cultu honorari, niſi Pontifex ipſe aliter permittat, aut præſcribat.

Porrò ſecundarios illos Miniſtros, qui hæc corpora vel a cœmeteriis eruunt, vel extergunt, ac lavant, non ſatis circumſpectè aliquando ſe gerere probat tum Argyridis creditæ Martyris exemplum, cujus corpus è ſacro loco amoveri ac donatori reſtitui præcepit ſacra rituum Congregatio, tum alia quædam premenda ſilentio, quorum recens adhuc in his partibus memoria eſt. Hæc ex reverentia in Romanam Eccleſiam, Summumque Pontificem à me dicta, ſicque accepta eſſe velim: cujus quantò ſincerior, ac major eſt apud nos Gallos auctoritas, tantò ardentius eſſe debet ſtudium in purgandis illis factis, quæ illibatum utriuſque decus & honorem vel tantillum imminuere poſſunt.

I I.

NEque verò timendum eſt, ne ex hoc ſacrarum reliquiarum accurato delectu, ſcandalum, & offendiculum fidelium animis ingeneretur. Immo ſi nullo niſi fortè levi examine Reliquiæ omnes ex Romanis cœmeteriis efferantur, ac pro veris & ſinceris admittantur, ubi negligentia aut fraus deprehenſa erit, fidelium vulgus certas, & indubitatas ſanctorum quorumvis reliquias, etſi temere, in dubium revocare poterit; itaque fiet ut admiſſa quarumvis reliquiarum abſque congruo delectu veneratione labefactetur debita erga veras religio: *fracta enim*, ait *a* Auguſtinus, *vel leviter deminuta auctoritate veritatis, omnia dubia remanebunt, quæ niſi vera credantur, teneri certa non poſſunt.* *a* Auguſt. lib. de Mend. cap. 10.

Hoc igitur examen eò magis neceſſarium videtur, quòd illa corporum effoſſio & elevatio quoddam canonizationis genus cenſentur, ut ejuſmodi corpora venerationi Fidelium in ſacris locis exponi poſſint. Sicut itaque maxima in ſollemni ſanctorum canonizatione diligentia, & moroſa circumſpectio adhibetur, atque accurratiſſimum examen, ut pii homines publico Eccleſiæ cultu honorari mereantur, ſic proportione non ambigua, & æquivoca Sanctitatis, vel Martyrii indicia in diſcernendis illis corporibus adhibenda ſunt, ut publica veneratio eis permitti poſſit, ne ille iniquus ſit, qui in malam partem id interpretetur, nam ſi Romanæ Eccleſiæ conſuetudo laudanda, omnibuſque probanda eſt, quòd tam moroſam ad canonizandos ſanctos diligentiam adhibeat; mihi certè vitio verti non debet, quòd affinem circumſpectionem cupiam in illis ſanctis recognoſcendis, quorum corpora publicæ Fidelium venerationi exponenda erunt. Utrobique verò examen illud ſanctorum honori adeò non derogat, ut è contrario illum maximè ſtabiliat, & illuſtret. At hypothetica, inquis, & conditionata ſufficit ad hoc Sanctitatis, & Martyrii certitudo.

Verùm æquivocatione laborat hæc objectio. Abſoluta quidem vix haberi poteſt de ſanctitate quorumdam ſanctorum, maximè Confeſſorum ſcientia; at moralis ſaltem neceſſaria eſt, eaque diligenti examine comparata, adeòque magno utendum delectu, ne quid contra Religionem in eorum cultu ſubrepat. Alia ratio eſt de Martyribus, de quibus longè exploratior cognitio haberi poteſt ex certis patrati Martyrii indiciis, & argumentis.

Palmas cum vaſculis ſanguine tinctis pro certiſſimis ſignis verarum reliquiarum haberi vult ſacra rituum Congregatio : & id quidem ſapienter, ac prudenter decretum *a* dixi, *ſi modò conſtet ejuſmodi vaſa ſanguine tincta eſſe, non ad continendos ſuffitus, aut odoramenta, aliaque id genus appoſita fuiſſe*. Certè ampullas Sanctorum Martyrum Sanguine plenas à Fidelibus olim obſervatas fuiſſe manifeſtum eſt ex Auguſtino, Gregorio Turonenſi Epiſcopo, aliiſque monumentis Eccleſiaſticis : an verò in tumulis Martyrum ſimiles ampullæ repoſitæ fuerint, aliàs diſquirimus. Interim apud me plurimùm valere fateor ſacræ rituum Congregationis indicium, cui Romæ ſubterraneæ auctor disertè ſuffragatur. Ceterùm nemo veritatis, ac Religionis amans gravatè feret hæc à me adeò moderatè examinata fuiſſe, reſervato Romanæ Eccleſiæ ac Summo Pontifici decretorio judicio, cui Epiſtolam meam, ut cetera ſcripta, ſubjectam eſſe me velle non ſemel in hac ipſa Epiſtola profeſſus ſum.

a ibid. pag. 9.

I I I.

HÆc verò diligentia, & cautela ſi in ſecernendis Beatorum ſive Martyrum, ſive Confeſſorum meritis adhibebitur, tantum abeſt ut heterodoxi hinc occaſionem captent inſultandi Romanæ Eccleſiæ, ſummove Pontifici, ut contrà nihil opportunius, & efficacius ſit ad eorum retundenda convicia, & linguas exarmandas. Sicut enim ad refellendos, & convincendos eorum errores maximè conducit nuda catholicæ veritatis expoſitio, ita ad inſinuandam eorum animis debitam ſacrarum reliquiarum venerationem, nihil utilius eſt, ut virtutis ſic Religionis forma, & pulchritudo, & vis ac nativa indoles, ut ſi hominum oculis nuda, & nullo fucata colore exhibeatur, ſtatim in amorem ſui, & amplexum rapiat, & alliciat omnes.

I V.

EX his quivis rerum æquus æſtimator facilè perſpiciet vulgatam à me Epiſtolam nihil omnino detrahere legitimo cultui ſacrarum reliquiarum, immo eum ex illa validè adſtrui & confirmari, dum incertis, ac dubiis, dubius, aut nullus honos conceditur, certis & exploratis certus & exploratus cultus aſſeritur. Eamdem ob cauſam, ex eadem Epiſtola adeò nulla Romanæ Eccleſiæ aut Summo Pontifici infertur injuria, ut contra hæc opportuna, & maximè conducibilis videri poſſit ad utriuſque dignitatem ab Adverſariorum conviciis vindicandam.

V.

ASt audire videor nonnullos mihi improperantes, quòd *b Romana vetera cæmeteria ferè tota Sanctorum Corporibus* ante nongentos annos exhauſta fuiſſe dixerim. At ſi quis conſequentia legat id à me dictum intelliget de inſignioribus ſanctis, quorum corpora Romani Pontifices jam tum è tumulis extulerant, & in Eccleſiis recèns dedicatis recondiderant *c nempe illo ævo, quo nondum fortè uſus invaluerat, ut Baptizatorum quos vocant Sanctorum corpora pro veris ac indubitatis reliquiis ſacris haberentur, & in externas regiones ſubmitterentur*. Quamquam ante id tempus quidam Græci Monachi teſte Gregorio

b pag. 20.

c ibidem.

gorio Magno *a* nocturno tempore corpora mortuorum juxta Eccleſiam S. Pauli, in campo jacentia effodientes, atque eorum oſſa recondentes inventi fuêre, qui deprehenſi confeſſi ſunt; *quòd illa oſſa ad Græciam eſſent tanquam Sanctorum reliquias portaturi*. Sed aliud eſt quod clam, & furtim agit quorumdam cæca pietas, aliud quod cum prudenti, & accurato examine facit oculata Romanæ Eccleſiæ Religio.

a Greg. lib. 3. epiſt. 30.

Et ſi verò vetera Romana cœmeteria Gregorii tertii Pontificatu ferè tota Sanctorum corporibus exhauſta fuiſſe dicantur non omnia illo ævo Chriſtianorum cœmeteria detecta erant: quale unum, cùm Romæ anno M. DC. LXXXVI. verſaremur, detectum eſt ad portam Majorem prope aquæductum Sixti V. quod cœmeterium Caſtuli eſſe exiſtimant.

Erunt fortaſſe qui aſciæ interpretationem ex Boiſoto à me allatam improbaturi ſunt, prolato ex vetuſtis Romanorum legibus hoc edicto, quod *b* Cicero retulit, ne facito rogum, aſciâ ne polito; quod potiùs de dolabro, quàm de alio fabrorum lignariorum inſtrumento interpretandum videtur. Sed hæc aliàs.

b Cic. lib. 2. de legibus.

Hæc ſunt amantiſſime Pater quæ in præſens tibi ſuggerenda habebam tum ad purgandam Epiſtolam meam adversùs objecta quorumdam malevolorum hominum, quos nullo modo lædere, aut provocare mihi propoſitum fuit, tum ad aſſerendam fidem, & obſervantiam meam in Romanam Eccleſiam, atque in Summum Pontificem, quam fidem nulla unquam occaſione, aut causâ vel tantiſper obſcurari, aut ſuſpectam reddi, quoad in me erit, permiſſurus ſum. Sanè malè omnino de Romana Eccleſia mererer, ſi ego qui tam benignè, atque humaniter à Romanis olim acceptus ſum tam liberalibus officiis, ingratum me præberem. Vale Pariſiis V. Non. Julii anno M.DC.XCVIII.

Honoramus reliquias Martyrum, ut eum cujus ſunt Martyrem honoremus: honoramus ſervos, ut honor ſervorum redundet ad Dominum. Hieron. in epiſt. ad Ripar. cont. Vigilant.

LETTRE
D'UN
BENEDICTIN
A MONSEIGNEUR
L'EVESQUE
DE BLOIS,

Touchant le Diſcernement des anciennes Reliques, au ſujet d'une Diſſertation de Mr Thiers, contre la ſainte Larme de Vendôme.

A PARIS, MDCC.

Digitized by Google

Digitized by Google

LETTRE D'UN BENEDICTIN
A MONSEIGNEUR
L'EVESQUE DE BLOIS,

Touchant le diſcernement des anciennes Reliques, au ſujet d'une Diſſertation de Mr Thiers contre la Sainte Larme de Vendôme.

JE m'eſtimerois heureux, MONSEIGNEUR, d'être un des premiers à donner quelque marque publique du profond reſpect que j'ay pour V. G. & pour le nouveau Siege, auquel le Ciel vous a deſtiné pour en eſtre le premier Eveſque, ſi je pouvois eſperer que l'Ecrit que j'ay l'honneur de vous preſenter aujourd'huy, pût meriter votre approbation. Mais il paroiſt ſi mince & ſi peu conſiderable, que je n'oſe me flater d'avoir cet avantage, à moins que vous ne vous arreſtiez uniquement à la matiere qui en fait le ſujet. Car je croy pouvoir dire en effet qu'il n'eſt pas tout-à-fait indigne de votre attention, & que c'eſt à vous principalement qu'il appartient d'en connoiſtre.

Vous n'ignorez pas ſans doute, MONSEIGNEUR, qu'il paroiſt depuis peu une Diſſertation du Sr Thiers contre la Sainte Larme de Notre Seigneur, que l'on conſerve depuis pluſieurs ſiecles dans l'Abbaye de Vendôme; & vous ne ſçavez que trop le ſcandale que ce Libelle a cauſé dans toute la Province. Quoique cette affaire regarde en particulier V. G. puiſqu'il s'agit du culte public que l'on rend à une Relique dans une Abbaye de votre Dioceſe, on n'auroit pas pris cependant la liberté de vous importuner pour ce Libelle qui ne meritoit pas en effet de vous eſtre deferé, & qui meritoit encore bien moins d'eſtre imprimé.

Mais puiſqu'il a plû au Sr Thiers de s'adreſſer à vous, MONSEIGNEUR, pour vous porter à abolir le culte que l'on rend à la Sainte Larme de Vendôme depuis la fondation de cette Abbaye; j'eſpere que V.G. voudra bien ſouffrir que je m'adreſſe auſſi à Elle pour luy repreſenter l'injuſtice du procedé de ce fameux Critique, les fauſſes regles qu'il donne pour reconnoiſtre la verité des ſaintes Reliques, les mauvaiſes applications qu'il fait des exemples des Saints, & les fâcheuſes conſequences que l'on peut tirer de la Diſſertation qu'il a publiée depuis peu contre la Sainte Larme de Vendôme.

S'il s'étoit contenté de faire voir la difficulté qu'il y a de croire que des ſaintes Larmes, que Notre Seigneur a verſées à la reſurrection de Lazare, ſe ſoient conſervées miraculeuſement juſq'à nos jours; s'il s'étoit borné à montrer les defauts, qu'il pretend avoir trouvé dans l'Hiſtoire qui en a eſté compoſée, on auroit peut-eſtre diſſimulé ſa critique pour éviter les conteſtations.

Mais que pour ſatisfaire la paſſion violente qu'il a de décrier une Relique, ou plûtoſt ceux qui en ſont les depoſitaires, il mette en uſage des regles & des principes, qui tendent à rejetter les Reliques les plus certaines; qu'il donne pour modelles à un illuſtre Prelat comme vous, MONSEIGNEUR, des exemples de Saints qui ne prouvent rien moins que ce qu'il pre-

Digitized by Google

pretend ; qu'il employe d'un ton ſerieux les ſaillies d'un Libertin & d'un Bouffon contre les Reliques, ou pour mieux dire contre toute l'Egliſe ; enfin, que ſous le voile ſpecieux de zele & d'amour de la verité & de la pureté de la Religion, il debite une Satyre non ſeulement contre une Abbaye particuliere, mais contre tout un Ordre, qui tient quelque rang dans l'Egliſe ; c'eſt une choſe qui a paru inſupportable, & on auroit crû abandonner lâchement la cauſe de l'Egliſe & de la Religion, ſi l'on avoit laiſſé ce Libelle ſans réponſe.

Vous aurez ſans doute bien ſenty, Monſeigneur, toutes ces malheureuſes conſequences, ſi vous avez pris la peine de le lire : mais je me ſens obligé de les expoſer plus en detail, afin de détromper ceux qui peut-eſtre auroient eſté éblouïs ou ſeduits par les apparences d'une vaine érudition, qui eſt debitée dans ce Livre, que l'on doit regarder plûtoſt comme une Satyre ſcandaleuſe, que comme une Diſſertation Eccleſiaſtique.

La principale & preſque l'unique regle que le ſieur Thiers apporte pour faire le diſcernement des fauſſes Reliques d'avec les veritables, eſt celle de la Tradition, ou Divine, ou Apoſtolique, ou Eccleſiaſtique. C'eſt ſur ce principe qu'il pretend *a* détruire la creance de la ſainte Larme de Vendôme, parce qu'elle n'eſt appuyée ni d'une tradition Divine, „ ni d'une tradition „ Apoſtolique, ni d'une tradition Eccleſiaſtique ; mais tout au plus d'une „ tradition populaire, qui ne merite pas de porter le nom de tradition, „ parce qu'elle n'a pas la verité pour fondement. „

a chap. 13.

Et afin que l'on entende bien ce qu'il veut dire par ces trois ſortes de traditions, „ il dit que la Tradition Divine eſt un dogme que Jeſus-Chriſt a „ enſeigné à ſes Apôtres, & que l'Egliſe Catholique a toujours crû, quoy- „ qu'il ne ſe trouve pas dans l'Ecriture-Sainte. Que la Tradition Apoſtoli- „ que eſt celle qui a eſté établie par les Apôtres, & qui ne ſe trouve pas „ dans leurs écrits. Que la Tradition Eccleſiaſtique eſt celle qui a eſté intro- „ duite ou par les Conciles, ou par les Papes, ou par les Eveſques, & qui „ a paſſé peu à peu en forme de Loy par le conſentement tacite des peu- „ ples. Enfin que la Tradition populaire eſt celle que le Fils de Dieu conda- „ mne en parlant aux Docteurs de la Loy & aux Phariſiens. „

Il eſt viſible, ce me ſemble, Monſeigneur, que ſi l'on applique cette regle pour verifier les Reliques, il y en aura peu ou preſque point qui puiſſent paſſer pour veritables. Ce principe peut bien ſervir pour prouver un point de dogme, de morale, ou de diſcipline : mais d'en vouloir faire dépendre la verification des Reliques, c'eſt réduire preſque toutes les Egliſes à l'impoſſibilité d'en montrer de veritables.

Je ne crois pas, Monſeigneur, que le Sr Thiers pretende qu'il en faille prouver la verité & la poſſeſſion, ni par la Tradition Divine, ni par la Tradition Apoſtolique : ni Jeſus-Chriſt, ni ſes Apôtres n'ont rien prononcé ſur ces ſortes de faits. Ces deux moyens ſeroient bons tout au plus pour prouver le dogme du culte des Reliques, mais il ſeroit ridicule de vouloir exiger de demontrer par-là la verité & la poſſeſſion de celles que l'on conſerve.

Il n'eſt donc queſtion, à proprement parler, que de la Tradition Eccleſiaſtique. Et afin que l'on ſçache ce que le Sr Thiers entend par cette ſorte de Tradition, il s'explique, & dit *que ce qu'on appelle Tradition doit eſtre premierement établi depuis un long-tems ; enſuite communiqué comme de main en main ; & ſucceſſivement atteſté par des Auteurs conſiderables de tous, ou de preſ-*

que

que tous les ſiecles. C'eſt ſur ce principe qu'il pretend détruire la creance de la ſainte Larme de Vendôme, d'où vient qu'il met en fait, *qu'avant la fin du douziéme ſiecle elle n'a point eſté introduite, ni par aucun Concile, ni par aucun Pape, ni par aucun Eveſque ; & qu'elle n'a point paſſé peu à peu à force de Loy par le conſentement tacite des peuples*.

Il paroiſt par ces deux endroits, que le Sr Thiers n'admet point d'autre Tradition que celle qui eſt écrite, & qui eſt tranſmiſe & *communiquée comme de main en main, & ſucceſſivement atteſtée par des Auteurs conſiderables de tous, ou de preſque tous les ſiecles*. D'où il s'enſuit qu'un fait ancien ne doit point eſtre reçu, s'il n'eſt reveſtu de tous ces caracteres.

Ce Critique n'eſtoit pas ſi rigide, ni ſi delicat autrefois, lors qu'il écrivoit contre Monſieur de Launoy, „ puiſqu'il aſſuroit pour lors qu'un argu- „ ment *a* negatif, quoique tiré du ſilence general de tous les Auteurs an- „ ciens, n'eſt pas concluant, lorſqu'il eſt contredit par l'autorité d'un Ecri- „ vain docte, exact & habile, quelque nouveau & recent qu'il puiſſe eſtre, „ *quantumvis novitii, quantumvis neoterici*. „ Pourquoi donc exiger maintenant que pour qu'une Tradition ſoit recevable, il ſoit neceſſaire qu'elle ſoit *ſucceſſivement atteſtée par des Auteurs conſiderables de tous, ou de preſque tous les ſiecles*? D'où vient ce changement dans le ſieur Thiers? Vientil de ſon eſprit ou de ſon cœur ? Eſt-il plus ſage & plus éclairé ? Raiſonne-t'il mieux qu'il ne faiſoit pour lors? C'eſt ce qu'il eſt à propos d'éclaircir.

a Exercit. adverſ. Laun. pag. 182. &c.

Sans entrer dans l'examen du principe que cet Auteur ſuppoſe, je pretens que l'application qu'il en fait eſt tout-à-fait inſoûtenable, & qu'elle eſt fauſſe, injuſte, & temeraire. Elle eſt fauſſe, parce qu'elle tend à rejetter la plûpart des veritables Reliques, & à les confondre avec les fauſſes. Voyons cecy par un exemple. Il eſt certain que l'on conſerve dans pluſieurs Egliſes des portions veritables de la vraye Croix de Nôtre Seigneur; mais je mets en fait, qu'il n'y en a peut-eſtre pas une qui puiſſe eſtre *atteſtée par des Auteurs de tous, ou preſque tous les ſiecles*; & que l'on puiſſe juſtifier avoir eſté approuvée *par aucun Concile, par aucun Pape, ou par aucun Eveſque*. Il faut donc ſuivant le ſentiment du ſieur Thiers ſupprimer toutes ces portions de Croix en les confondant avec celles qui ne ſont pas veritables. Cela eſt-il ſupportable?

Je dis en ſecond lieu que cette application eſt injuſte : parce qu'elle renverſe la bonne foy de preſque toutes les Egliſes, qui aſſurent qu'elles poſſedent pluſieurs Reliques veritables, qui ne ſont ni atteſtées par des Auteurs de tous les tems, ni par aucun Concile, Pape ou Eveſque, dont on puiſſe produire les témoignages. Que ſi c'eſt renverſer tout le commerce civil, que de nier la bonne foy parmi les hommes; & ſi c'eſt un crime digne de punition, d'imputer à un honneſte homme une fourberie ſans en avoir des preuves convaincantes : que ſera ce d'oſter ſous de legeres apparences toute creance à la plûpart des Egliſes Chreſtiennes, qui ſe vantent de poſſeder des ſaintes Reliques, dont elles ne peuvent produire de témoignages autentiques?

Enfin je dis que cette application eſt temeraire, parce que l'on pretend par ce moyen éclaircir ce qui ne ſe peut éclaircir, n'étant pas poſſible de faire un juſte diſcernement de pluſieurs Reliques veritables d'avec celles qui ſont fauſſes ou ſuſpectes. C'eſt pourquoi *b* Innocent III. parlant de certaines Egliſes, qui pretendoient poſſeder le Prepuce de Nôtre Seigneur, aprés avoir rapporté le doute que l'on pourroit avoir ſi Notre Seigneur ne l'avoit pas repris à ſa reſurrection, il dit qu'il vaut mieux laiſſer cette diſcuſſion à la connoiſ-

b Innoc. III. lib 4 de Miſſa myſt. c. 30.

 ſance

ſance de Dieu, que d'en vouloir decider temerairement. *Meliùs eſt Deo totum committere, quam aliud temerè definire.* Si c'eſt une temerité que de decider legerement d'une telle matiere particuliere : quel auroit eſté le jugement de ce grand Pape touchant les regles generales que l'on pretend établir aujour d'huy pour le diſcernement des Reliques?

Ne ſeroit ce pas une temerité, par exemple, de vouloir determiner quel eſt le veritable Chef de S. Jean-Baptiſte d'entre ceux que l'on conſerve dans de differentes Egliſes? (car il eſt certain qu'il n'y en peut avoir qu'un veritable) & de pretendre ſupprimer tous les autres? Et où trouvera-t on des témoignages d'Auteurs de tous, ou de preſque tous les ſiécles pour faire ce diſcernement? Ah que le ſentiment du Pape Innocent III. eſt bien plus religieux & plus judicieux; & que le Cardinal Baronius avoit raiſon de répondre à un Chanoine d'Amiens, qui l'avoit conſulté ſur ce qu'il penſoit du Chef de S. Jean Baptiſte, que l'on garde dans l'Egliſe Cathedrale de cette ville, *uti poſſidetis, poſſideatis*, de s'en tenir à la poſſeſſion & à la bonne foy de ſon Egliſe, ſans prétendre déterminer ce qui ne ſe peut déterminer.

On peut dire la meſme choſe de la Chemiſe de Nôtre-Dame, que l'on conſerve depuis tant de ſiécles dans l'Egliſe de Chartres. Car ne ſeroit-ce pas une temerité de vouloir nier qu'elle ſoit veritable ſous ce beau principe, qu' elle n'eſt pas atteſtée par des Auteurs de tous les tems? Ne ſeroit-ce pas faire injure à cette Egliſe venerable, de croire qu'elle ait expoſé d'abord cette Relique ſans en avoir de bonnes preuves? Cependant, que ſont devenuës ces preuves? Où ſont les témoignages des Conciles, des Papes, des Eveſques, des Auteurs de tous, ou de preſque tous les ſiécles qui en faſſent foy? On voit par tout un profond ſilence ſur ce ſujet. Saint Fulbert meſme Eveſque de Chartres, ce zelé devot de la ſainte Vierge, n'en fait aucune mention dans les Sermons & autres Ecrits qu'il a compoſez à ſon honneur. Cependant il eſt conſtant que d'un tems immemorial avant luy, l'Egliſe de Chartres eſtoit en poſſeſſion de ce precieux dépoſt. Nous en avons une preuve indubitable ſur la fin du neuviéme ſiecle, lorſque Rollon Chef des Normans, ayant aſſiegé la ville de Chartres, l'Eveſque ayant fait une ſortie & porté
Labbe Bibl. to. 1. p. 325. la Chemiſe de Nôtre Dame, *Camiſiam ſanctæ Mariæ in manibus ferens*, mit en fuïte Rollon & ſon Armée. Que l'on voye aprés cela ſi l'on a raiſon de démentir la pretention & la poſſeſſion des Religieux de Vendôme par le ſilence de Geoffroy Abbé de ce Monaſtere.

La preuve que l'on apporte des defauts qui ſe trouvent dans l'Hiſtoire qui en a eſté compoſée, n'eſt pas plus ſolide. Si l'on vouloit revoquer en doute la ſainteté des Saints, par exemple, a cauſe des mécontes & des erreurs de faits & de chronologie, qui ſe trouvent dans pluſieurs Vies, il y en auroit peu qui pûſſent éviter la cenſure. Celle des Apoſtres meſmes n'en ſeroient pas a couvert. Tant il eſt difficile de trouver des Ecrivains exacts pour ces ſortes d'Hiſtoires : ſoit parce que n'ayant pas eſté écrites par des Auteurs du tems, il eſtoit difficile que des Auteurs poſterieurs en fuſſent bien informez : ſoit parce que ces Vies ayant eſté écrites anciennement, elles ont eſté retouchées par des Auteurs moins anciens, qui y ont fait des additions contre la verité de l'Hiſtoire.

En un mot la Tradition telle que le Sr Thiers l'expoſe, eſt un fort bon titre, pour aſſurer la verité ou la poſſeſſion d'une Relique : mais le defaut de cette ſorte de Tradition n'eſt pas un argument ſuffiſant pour decider le contraire. On doit s'en tenir a la bonne foy des Egliſes, juſqu'a ce que l'on ait

ait des preuves certaines & évidentes qui obligent de porter un autre jugement. C'eſt ainſi qu'en ont uſé toutes les perſonnes ſages qui ont eſté obligées d'examiner ces ſortes de matieres.

Et puiſque l'on nous cite le témoignage du Grand S.Charles Archeveſque de Milan, voyons un peu comme il en a uſé à l'égard du S. Cloud, qui ſe garde dans le Dôme de Milan, & à l'égard du S. Suaire, que l'on conſerve à Turin.

Avant ſaint Charles ce ſaint Cloud eſtoit fort negligé dans l'Egliſe de Milan, & *n'avoit eſté en telle veneration & devotion du peuple*, dit l'Auteur a de ſa Vie, *qu'il luy ſembloit eſtre convenable*. Ce ſaint Cardinal en fit une Tranſlation ſolemnelle, & inſtitua une Proceſſion, en laquelle cette ſainte Relique ſeroit portée tous les ans le troiſiéme May, jour de l'Invention de la ſainte Croix. Quelle diligence prit ce grand Saint pour verifier cette relique? quelles preuves employa-t-il pour l'expoſer ſi ſolemnellement à la veneration des peuples? Eut-il recours à la Tradition divine, ou Apoſtolique, ou Eccleſiaſtique? En auroit-il trouvé d'autre que la poſſeſſion de ſon Egliſe? c'eſt ce que je ne crois pas, Monſeigneur, & c'eſt ce que les Auteurs de ſa Vie ne nous diſent pas.

a *Giuſſano livre 4. chap. 9.*

Mais quelle devotion ne porta-t-il pas au ſaint Suaire, qui ſe gardoit de ſon tems à Chambery, & que le Duc de Savoye Emmanuel Philibert fit pour lors apporter à Turin, pour abreger la peine de ce grand Serviteur de Dieu qui vouloit faire tout ce grand voyage à pied? b Il le fit en effet ce voyage juſqu'a Turin avec une fatigue & une devotion incroyable, pour donner des marques éclatantes de ſa foy envers ce ſaint Suaire; voyage qu'il fit juſqu'à quatre fois pour le meſme ſujet.

b *Le meſme liv. 5. ch. 5.*

Que fit cet homme ſi éclairé de Dieu pour s'aſſurer de la verité de cette Relique? Il ſçavoit qu'à Beſançon, ſans parler des autres Egliſes, on pretendoit poſſeder le ſaint Suaire. Que fait-il pour lever ce doute? Conſulte-t-il la Tradition Divine, Apoſtolique ou Eccleſiaſtique, avant de faire ce long & penible voyage, & de marquer ſon extrême veneration pour ce pretieux depoſt? Nullement. Il s'en tient à la bonne foy que l'on avoit de cette ſainte Relique, & ſans en examiner les Titres ny l'Hiſtoire, il croit pouvoir donner cette illuſtre marque de la devotion ſenſible qu'il avoit pour tout ce qui regarde Notre divin Sauveur.

Si l'on avoit conſulté ſur cela les principes du ſieur Thiers, je ne ſçay s'il n'auroit point traité ce voyage de ſuperſtition. Car il pretend que tout culte de Reliques qui n'eſt point fondé ſur la Tradition au moins Eccleſiaſtique, telle qu'il l'a definie luy-même, c'eſt-à dire qui ne ſera point venuë juſqu'à nous, *comme de main en main ſucceſſivement, & qui* c *ne ſera point atteſtée par des Auteurs conſiderables de tous, ou de preſque tous les ſiecles*; que ce culte de Reliques qui n'eſt point fondé ſur ce principe, n'eſt pas fondé ſur la verité, mais ſur la fauſſeté, & ſur des Traditions populaires, qui ſont du nombre de celles que Notre Seigneur a condamnées. Et partant que ce culte eſt ſuperſtitieux.

c *pag. 123.*

Sur ce principe, Monſeigneur, il n'y a preſque point d'Egliſe que l'on ne puiſſe taxer de ſuperſtition, n'y en ayant preſque aucune, qui n'honore des Reliques dont on ne peut prouver la poſſeſſion par cette Tradition Eccleſiaſtique que le ſieur Thiers veut établir comme l'unique preuve, qui en puiſſe faire voir la verité, & exempter de ſuperſtition ceux qui les honorent. Car combien y en a-t-il que l'on puiſſe prouver par une Tradition, qui ſoit venuë juſqu'à nous *comme de main en main ſucceſſivement, & qui ſoit atteſtée par*

Digitized by Google

des Auteurs conſiderables de tous, ou de preſque tous les ſiecles? Il faudra donc à ce conte-là rejetter toutes les Reliques qui n'auront point ces caracteres, & traiter de ſuperſtition tout culte qui leur ſera rendu à l'avenir, ſi l'on veut ſuivre ces nouveaux principes.

Je ſuis bien aſſuré que vous ne ferez pas de cet avis là, Monſeigneur, & que vous aimerez bien mieux ſuivre un juſte temperament ſur une matiere ſi delicate, en n'approuvant pas indifferemment toutes ſortes de Reliques ſans diſcernement, & apportant de ſages précautions pour ne pas rejetter legerement celles qui ſont veritables. En ſuivant ce ſage temperament, on évite également & la ſuperſtition, & l'irreligion; on conſerve la paix dans l'Egliſe, & on ne ſcandaliſe pas les peuples par des changemens indiſcrets. Car enfin, quand on ſe tromperoit à l'égard de quelqu'une, je ne crois pas que ce ſoit un culte ſuperſtitieux, ſi l'objet que l'on tient de bonne foy pour averé, eſt digne de veneration, c'eſt-à-dire ſi l'on croit de bonne foy que cette Relique ſoit d'un Saint, qui eſt reconnu pour tel dans l'Egliſe.

Dira-t-on, par exemple, que ce ſoit une ſuperſtition d'adorer une Hoſtie non-conſacrée, que l'on croit aſſurément l'eſtre, & n'eſt-ce pas au contraire un acte de Religion, auſſi agreable à Dieu, que ſi en effet elle eſtoit conſacrée? Pourquoy cela? C'eſt parce que ce culte que l'on rend à l'Hoſtie preſente, ſe termine à ſon veritable objet, qui eſt le vray Corps de Jeſus-Chriſt, quoique l'objet immediat ne le ſoit pas en effet. Il en eſt de meſme du culte que l'on rend à des Reliques de Saints, que l'on croit de bonne foy eſtre veritables. Car quand elles ne le ſeroient pas en effet, on ne peut attribuer à ce culte l'idée que nous avons de la ſuperſtition, qui n'eſt autre choſe qu'un culte indû, ou rendu à une choſe qui n'en merite pas. *Cultus indebitus, vel rei indebitæ.*

Mais ſi cela eſt vray à l'égard des Reliques & des Oſſemens des Saints, Monſeigneur, il ne l'eſt pas moins à l'égard des choſes qui leur ont appartenu, comme de leurs veſtemens, & des inſtrumens de leur martyre. Car quand il ſeroit vray que ces Reliques ne ſeroient pas tout-à-fait certaines, elles peuvent meriter quelque honneur par rapport à la perſonne à qui on les attribuë, parce qu'encore qu'elles ne fuſſent pas en effet veritables, elles ſont en quelque façon les meſmes choſes que les veritables, au moins par repreſentation. C'eſt ſur ce fondement que l'on honore les Croix, quoyque faites d'une autre matiere que du bois de la vraye Croix, parce qu'elles en ont la figure & qu'elles la repreſentent. C'eſt pour la meſme raiſon que nous honorons les Images des Saints, & que nous avons du reſpect non-ſeulement pour leurs veſtemens, mais auſſi pour les choſes qui y ont touché. C'eſt enfin pour ce ſujet que l'on a honoré de tout tems dans l'Egliſe les Linges * & autres choſes ſemblables, qui avoient touché les Saints ou leurs Reliques. D'où vient que ſaint Charles ayant fait faire pluſieurs figures du ſaint Cloud de Milan, & les ayant fait toucher à cette ſainte Relique à nud, afin qu'on les puſt garder chez ſoy par devotion, il en fit preſent d'une au Roy Catholique Philippe II. comme d'une eſpece de Relique, comme le témoigne l'Auteur a de la Vie de ce grand Cardinal.

* *V. les actes des Apoſtres ch. 19. v. 12. S. Greg. liv. 3 ep. 30. &c.*

a *Guiſſano livr. 4. ch. 12. à la fin.*

Je demeure d'accord, Monſeigneur, qu'il ne faut pas pouſſer trop loin ce principe, & que ceux-là ſeroient tres-blâmables & meſme puniſſables, qui, ſous pretexte de repreſentation, expoſeroient une Relique ſuppoſée d'un ſaint pour une veritable. Mais je ſuppoſe toûjours la bonne foy, tant de la part de ceux qui l'expoſent à la veneration publique, qu'à l'égard de

de ceux qui l'honorent. Sans quoy ce ſeroit une fourberie qui meriteroit châtiment.

Voilà, Monſeigneur, ce que j'avois à dire touchant les regles que le ſieur Thiers veut nous donner pour le diſcernement des anciennes Reliques, & pour juſtifier de ſuperſtition le culte qu'on leur rend. Permettez-moy, s'il vous plaiſt, de m'arreſter un peu ſur les quatre exemples qu'il vous propoſe pour vous porter à ſupprimer la ſainte Larme de Vendôme.

Le premier exemple eſt celuy du grand S. Martin Eveſque de Tours, qui ne fit *nulle* a *difficulté*, à ce que dit notre Critique, *de faire démolir un Autel, que le Peuple avoit conſacré comme à des Martyrs, & que ſes predeceſſeurs avoient érigé.* a p. 174.

Il eſt vray que S. Martin fit démolir cet Autel, qui avoit eſté érigé a l'honneur d'un faux Martyr. Mais quelle précaution ne prit-il pas pour le faire? Il doute de la verité de ce Martyr : il examine l'origine de cette devotion. Ne voyant rien de bien ſûr *dans aucune Tradition conſtante*, il s'abſtient pendant quelque tems d'aller en ce lieu, ne voulant pas ny porter préjudice a cette devotion populaire, dans l'incertitude où il eſtoit; ny deferer aveuglément a l'opinion vulgaire, dans la crainte de favoriſer peut eſtre quelque ſuperſtition par ſon exemple. Que fait il donc dans cette perplexité? Il prit un jour avec luy quelques Freres en petit nombre, & s'en alla ſur le tombeau de ce pretendu Martyr. Il prie Dieu de luy faire connoître qui eſtoit la perſonne, & quel eſtoit le merite de celuy que l'on y reveroit. Aprés ſa priere, il vit un Spectre qui luy declara que c'étoit, non un Martyr, mais un Larron, qui avoit eſté executé pour ſes crimes, & enterré en cet endroit.

Voilà le premier exemple, Monſeigneur, que le ſieur Thiers vous propoſe pour modelle de ce que vous avez a faire pour découvrir la verité ou la fauſſeté de la Relique de Vendôme. Il n'eſt pas beſoin d'un grand examen pour voir ce que vous avez a faire pour ſuivre exactement l'exemple de S. Martin. Toutes les démarches & toutes les meſures en ſont marquées. En un mot, ſuivant le Sr Thiers il ne vous faudroit pas moins qu'une revelation pour découvrir la verité de la choſe que l'on vous propoſe. Voyon le ſecond exemple.

Deux Moines ayans apporté des Oſſemens d'un Saint prétendu, dont ils ne diſoient pas le nom, dans l'Egliſe de ſaint Benigne de Dijon, le bruit ſe répandit qu'il s'y faiſoit des miracles par ſon interceſſion. A ce bruit Theobolde Eveſque de Langres conſulte Amolon Archeveſque de Lyon ſon Metropolitain, pour ſçavoir ce qu'il avoit a faire en cette rancontre.

„ L'Archeveſque répond que puiſque c'eſt ſans autorité que l'on dit que
„ ces Os ſont d'un Saint, dont on ne ſçait pas le nom, il eſt d'avis qu'on les
„ enterre ſecretement, non pas dans l'Egliſe, mais tout proche ou ailleurs,
„ mais dans un lieu décent & honête, afin que puiſqu'on a cette penſée que
„ ce ſont de ſaintes Reliques, il leur ſoit rendu quelque honneur ; & que
„ neanmoins parce qu'on n'en ſçait rien de bien aſſuré, on ne donne point
„ de cours a la ſuperſtition du peuple groſſier & ignorant.

Mais qui ne voit, Monſeigneur, que ce cas icy eſt bien different de celuy que l'on propoſe? Il s'agit dans cet exemple des Oſſemens d'un Saint pretendu, apportez tout nouvellement par deux Moines de nulle autorité. Il s'agit d'un Saint inconnu, dont on ne dit pas ſeulement le nom. Il s'agit enfin d'ap-

d'approuver ou d'improuver des Reliques de ce Saint inconnu, apportées tout recemment dans une Abbaye. Qui doute qu'il ne fût pour lors du devoir d'un Eveſque d'examiner ſerieuſement, comme fit Theobolde, la qualité de ces Reliques, avant que de les approuver, & de permettre qu'elles fuſſent expoſées a la veneration des peuples? Il ſembloit qu'il n'eſtoit pas neceſſaire de conſulter un Archevêque pour ſçavoir ce qu'il y avoit à faire en cette rencontre. Neanmoins ce Sage Prelat ne s'en fie pas à ſon jugement particulier. Il demande l'avis de ſon Archeveſque, afin de ne faire rien de mal a propos. Mais qu'il eſt ſage & prudent cet avis de l'Archeveſque. Ces Reliques ſon nouvelles; elles ſont d'un pretendu Saint, inconnu & ſans nom. Elles ſont apportées par deux Moines qui n'ont ny caractere, ny autorité, qui merite aucune creance. Il eſt queſtion de ſçavoir s'il en faut approuver le culte ou non. Cependant nonobſtant toutes ces incertitudes, Amolon conſulté par un de ſes ſuffragans, qui ſe défie de ſes propres lumieres, veut qu'on les mette dans un lieu ſecret à la verité, mais honeſte, afin que d'un coſté il leur ſoit rendu quelque honneur, ſi ce ſont de veritables Reliques; & que d'un autre on empeſche la ſuperſtition du peuple, ſi elles ne ſont pas veritables.

Quoyque ce ne ſoit pas mon deſſein preſentement d'examiner la verité de la ſainte Larme de Vendôme, mais de faire voir ſeulement les defauts qui ſe trouvent dans les principes generaux que le ſieur Thiers pretend établir pour le diſcernement des Reliques; je ne puis neanmoins m'empeſcher, Monſeigneur, de remarquer l'extrême difference qu'il y a de ce fait à celuy de la ſainte Larme, que l'on conſerve depuis ſi long-temps dans cette Abbaye. On peut aſſurer, avec fondement, qu'elle y a eſté apportée avec quelque ſorte d'éclat, & q'elle n'y a pas eſté expoſée à la veneration des peuples ſans quelques preuves. On en verra quelques-unes à la fin de cette Lettre. Mais quand il n'en reſteroit aucune aujourd'huy, ce qui n'eſt pas; pourroit-on aſſurer qu'il n'y en ait point eu au commencement? S'il falloit repreſenter les premiers Titres pour juſtifier les Reliques, qui ſe gardent depuis long tems dans les Egliſes, combien en trouveroit-on qui le puſſent faire? Il eſt donc viſible que ce ſecond exemple, auſſi bien que le premier, eſt fort mal-appliqué pour le deſſein du ſieur Thiers, & qu'il ne peut ſervir de regle au ſujet preſent. Paſſons au troiſiéme exemple.

Il eſt d'un jeune homme d'Angleterre, qui paſſant par la ville d'Hamton, donna en depoſt une partie de ſon argent à un homme qui le tua, & porta ſon corps la nuit hors de la ville. Quelques femmes ayant trouvé ce corps mort, luy donnerent le nom & la gloire de Martyr, l'enterrerent, & paſſerent pluſieurs nuits auprés de ſon tombeau. Le peuple à leur exemple y fit ſes devotions, & y apporta des Offrandes. On en donna avis à l'Evêque, qui animant ſon zele, profana le tombeau, renverſa toutes les marques exterieures de veneration, que le peuple ſuperſtitieux en avoit données, & deffendit ſous peine d'excommunication de luy rendre aucun honneur à l'avenir.

En verité y a-t'il le moindre rapport au ſujet dont il s'agit. Le ſieur Thiers pretend donner des regles & des conſeils à un Evêque tel que vous, Monſeigneur, pour examiner une ancienne Relique. Il apporte l'exemple d'un homme inconnu, tué depuis peu de jours, dont on ſçait le ſort & le genre de mort. L'Evêque du lieu informé du fait, en proſcrit la veneration. Qui auroit pû douter de le faire dans de telles circonſtances?

Mais peut-eſtre que l'exemple de S. Charles, que l'on apporte en dernier lieu

lieu pour modelle, ſera plus à propos. C'eſt ce qu'il faut voir. Ce grand Cardinal faiſant la viſite de l'Egliſe de Liano ſur la riviere de Garde, il apprit qu'il y avoit proche de cette Egliſe un tombeau de pierre, dans lequel eſtoient renfermées des Reliques que l'on croyoit eſtre de quelques Saints. Le fondement en eſtoit, qu'une nuit veille de ſaint Pierre aux Liens, il eſtoit ſorty de ces Reliques une ſi grande abondance d'eau, que tout le tombeau en avoit eſté remply : & quoy qu'une grande multitude de perſonnes des lieux circonvoiſins y fuſſent accourus pour prendre de cette eau, la tombe en eſtoit toûjours demeurée toute pleine. Saint Charles examine d'où eſtoient venuës ces Reliques; & ne pouvant rien découvrir de certain, cela le fit entrer dans quelque ſoupçon, que ce ne fût quelque tromperie du demon. Pour s'en éclaircir, il fit vuider l'eau de ce tombeau, donna ces Reliques à garder à un Prêtre la nuit même que l'eau avoit coûtumé d'en couler. Il n'en parut point, & le Saint perſuadé de la fourberie, fit enterrer ces Reliques dans une foſſe, afin qu'à l'avenir perſonne n'eut occaſion de les honorer. Voilà le fait.

Il eſt certain que l'on ne peut gueres donner de meilleur modelle à un Evêque, que l'exemple de ce grand Cardinal Mais encore un coup, quelle proportion y a-t'il de celui-cy avec le ſujet dont il eſt queſtion? Il s'agit dans cet exemple d'une devotion nouvelle, devotion à l'égard d'un objet incertain, fondée ſur un prodige pretendu, dont on reconnoît viſiblement la ſuppoſition & la fourberie. Y avoit-il à douter qu'il fallust ſupprimer ce culte, qui eſtoit ſi manifeſtement ſuperſtitieux? Que l'on nous montre une ſeule circonſtance ſemblable dans la ſainte Larme de Vendôme : que l'on faſſe voir que la devotion en eſt nouvelle, & qu'elle n'eſt fondée que ſur une fourberie, & on conſent à la ſuppreſſion.

Je ſçay que le Sr Thiers dira que les Moines ont ſuppoſé des miracles pour donner vogue à leur Relique. Mais peut il en conſcience avancer de telles calomnies ſans preuves? Peut-il démontrer que cette devotion ſoit fondée ſur quelque miracle ſuppoſé? En a-t'on prouvé la ſuppoſition? Qu'on le montre encore un coup, & nous donnons les mains.

Il paroît, ce me ſemble, par ce que je viens de dire, Monſeigneur, que l'application que le Sr Thiers à faite des quatre exemples que je viens de rapporter, n'eſt nullement juſte; & que ces exemples ne peuvent ſervir de modelle pour examiner d'anciennes Reliques de Saints, que l'on reconnoît pour telles depuis pluſieurs ſiécles. Les trois derniers regardent des Reliques de pretendus Saints, dont la devotion eſtoit récente, & dont il eſtoit facile de s'inſtruire. Le premier meſme qui eſt de S. Martin, ne pouvoit eſtre bien ancien, puiſque l'Autel de ce faux Martyr avoit eſté érigé par un Eveſque de la ville de Tours, dont S. Martin eſtoit le troiſiéme, ſi l'on en croit les anciens Catalogues de cette Egliſe. Cependant S. Martin, je le repete, ne ſe porte pas legerement ſur de ſimples incertitudes à démolir cet Autel. Il examine ſerieuſement la choſe, il prie, & il employe meſme le ſecours des prieres de quelques uns de ſes Freres; & Dieu luy fait connoître par l'aveu meſme de ce faux Martyr, que celuy que les peuples honoroient comme Saint, eſtoit en effet un malfaiteur. Voilà ce que des Saints ont fait pour s'éclaircir de la verité des Reliques nouvellement expoſées à la veneration du Public.

Or il y a une tres grande difference entre ces ſortes de Reliques & les anciennes. Il faut avoir des raiſons bien plus fortes, & apporter beaucoup plus de circonſpection pour autoriſer celles là, que pour conſerver ou tolerer

rer le culte de celles-ci. Les preuves des nouvelles doivent eſtre plus ſenſibles, & tomber en quelque façon ſous les yeux; en un mot, elles ne doivent laiſſer aucun doute raiſonnable. Il n'y a point de mouvemens à craindre dans l'eſprit des Fideles, ſi l'on n'en approuve pas le culte : parce qu'ils ne ſont pas encore accoûtumez à la veneration de ces Reliques, comme on le ſuppoſe. Il faut donc en examiner ſerieuſement les autentiques avant que de les approuver, afin de s'aſſurer de leur verité. Si les preuves en ſont douteuſes, on peut les mettre dans un lieu ſecret, mais honeſte, ſuivant l'avis d'Amolon, pour ne les pas priver abſolument de tout honneur, en cas qu'elles en meritaſſent.

Au contraire, les preuves des anciennes eſtant plus éloignées de nôtre tems, il eſt difficile parmi tant de révolutions qui ſont ſurvenuës, de les avoir conſervées. Elles peuvent donc avoir eſté perduës ou par l'injure des tems, ou par la negligence de ceux qui ont eſté les dépoſitaires de ces Reliques anciennes. La preſomtion eſt en leur faveur, & il y a bien de l'apparence qu'on ne les a pas expoſées d'abord, ſans les avoir bien examinées. Les anciens Canons le preſcrivent, & nous ſçavons que dans le doute on les éprouvoit meſme par le feu. Les Reglemens de quelques Conciles, & pluſieurs exemples en font foy. Il eſt donc de l'équité de juger en faveur de la poſſeſſion, à moins que l'on n'ait de bonnes raiſons d'en douter; mais des raiſons préciſes & particulieres, & non vagues & generales. Enfin, le retranchement que l'on feroit de ces anciennes Reliques peut cauſer de fâcheux mouvemens & de mauvaiſes impreſſions dans l'eſprit des Fidelles accoûtumez à cette veneration. Cela les porte à douter de tout, & à n'ajoûter preſque plus de foy aux veritables Reliques.

Je ne veux pas dire pour cela, Monſeigneur, qu'il faille approuver aveuglément les Reliques anciennes & le culte qu'on leur rend, ſous la ſeule raiſon qu'elles ſont anciennes. Si l'on a de bonnes preuves pour les rejetter, il faut le faire avec prudence. Si le culte qu'on leur rend eſt ſuperſtitieux ou exceſſif, il faut y donner de juſtes bornes. Pour cet effet, il faut 1. en conſiderer l'objet, s'il eſt digne de veneration. 2. On doit préſumer que les Evéques qui eſtoient du tems qu'elles ont eſté premierement expoſées, ne l'ont pas fait ſans fondement. 3. Il faut voir s'il y a lieu de douter de la verité de la Relique, dont on ſuppoſe que l'objet eſt venerable. 4. Si l'on a ſujet d'en douter, il faut que ce ſoit par de bonnes préuves, qui ſoient claires, certaines & évidentes. Autrement il faut ſuivre le ſage avis d'Innocent III. qui dit qu'il vaut mieux en cas de doute laiſſer la choſe au jugement de Dieu, que de la decider temerairement. *Melius eſt Deo totum committere, quam aliud temerè definire.* 5. Enfin, il faut voir ſi la ſuppreſſion que l'on pretendroit faire ne cauſeroit pas plus de ſcandale, que l'abus meſme que l'on pretend oſter; & s'il ne ſeroit pas plus à propos de tolerer ce que l'on ne peut ſupprimer ſans cauſer un plus grand mal.

Sur ces principes, que j'eſpere que vous ne deſaprouverez pas, Monſeigneur, il eſt facile de juger de ce que l'on doit penſer de la ſainte Larme, qui ſe conſerve à Vendôme. Le fait eſt certain, que Nôtre Seigneur a verſé des Larmes à la reſurrection de Lazare. Il n'eſt pas moins certain que ces Larmes eſtoient dignes d'eſtre conſervées, & qu'elles meritoient un reſpect proportionné à la Majeſté infinie du Fils de Dieu. Il eſt encore certain que les Fidelles ne doivent pas oublier la charité de Jeſus Chriſt pour les Pécheurs, dont la converſion a eſté figurée par la reſurrection de Lazare; ni l'exemple qu'il

qu'il leur a donné en pleurant pour eux, de ſe pleurer eux-mêmes. On pretend que ces ſaintes Larmes ont eſté miraculeuſement conſervées, & que c'eſt une de ces Larmes qui eſt gardée religieuſement dans l'Abbaye de Vendôme depuis ſix cens ans, c'eſt-à-dire, dés le commencement de la fondation de cette Abbaye. Enfin, la bonne foy & une ancienne veneration autoriſe abſolument ce culte, juſte du coſté de l'objet, utile du coſté de la Religion, & qui ne ſeroit pas moins legitime, quand l'objet immediat ne ſeroit qu'une repreſentation, & non la choſe meſme : comme l'Egliſe le juge à l'égard de la Croix & de tant de Monumens de la Paſſion du Sauveur, qui ſont expoſez en tant de lieux à la veneration des Fidelles, dont le culte luy paroît certainement religieux, quoyqu'elle ne pretende pas que l'objet immediat de ce culte ſoit indubitable; & que pluſieurs de ces Monumens ſouffrent de grandes difficultez par rapport à l'Hiſtoire, & n'ayent rien de bien certain qu' une ancienne bonne foy. Voilà, ce me ſemble, l'idée que la conduite ſage & moderée de l'Egliſe nous donne de ces anciennes Reliques, & du jugement que l'on doit porter du culte que les Fidelles leur rendent. Si je me ſuis trompé dans ce jugement, Monſeigneur, j'eſpere que vous aurez la bonté de me redreſſer, & de me faire part de vos lumieres, que je recevray avec tout le reſpect que je dois.

Mais avant que de finir cette Lettre, ſouffrez, s'il vous plaît, Monſeigneur, que je faſſe voir l'injuſtice du procedé du S. Thiers contre l'Abbaye de Vendôme, & meſme contre toute une Congregation, dont il faiſoit autrefois profeſſion d'eſtre amy, & dont il n'a nulle raiſon de ſe declarer maintenant, comme il fait, l'ennemy par ſes Libelles. Mais peut eſtre qu'il vaut mieux en attribuer la cauſe à la diſpoſition de ſon eſprit, qu'à celle de ſon cœur, & que c'eſt moins ſa mauvaiſe volontè que ſon humeur, qui en eſt le principe. En effet, nous ne ſommes pas les ſeuls à qui il en veut. Il a attaqué de la même maniere pluſieurs perſonnes, & même des corps entiers conſiderables dans l'Egliſe, ſous pretexte d'éclaircir quelques points de doctrine ou d'hiſtoire. Comme ſi l'on ne pouvoit traiter les matieres, ſans bleſſer les perſonnes : comme ſi les Diſſertations n'eſtoient faites que pour debiter des invectives & des ſatyres.

Mais ſans avoir recours à d'autres Libelles, on n'a qu'à jetter les yeux ſur celuy qu'il vient de publier, non pas tant contre la ſainte Larme, que contre l'Abbaye de Vendôme, & même contre toute nôtre Congregation, „ nous accuſant de conſerver qvantité de fauſſes Reliques dans nos Egliſes, „ & de les avoir expoſées à la veneration publique, ſans ſe mettre en peine, „ ſi l'on abuſoit par-là de la trop grande crédulité des ſimples, & de ceux „ qui n'approfondiſſent pas les choſes, ny ſi on les entretenoit dans des erreurs, dont on auroit dû charitablement les retirer „. C'eſt ainſi qu'il parle à un illuſtre Prélat dans l'Epître Dédicatoire qu'il luy a faite de ſa Diſſertation, mais à ſon inſçu, comme ce Prélat s'en eſt expliqué luy-même, témoignant qu'il deſaprouvoit fort ce Libelle.

Le Sr Thiers entaſſe enſuite faits ſur faits pour prouver ce qu'il avance, & on peut dire que tout le Livre n'eſt, à proprement parler, qu'une veritable Satyre & un tiſſu d'injures contre nôtre Ordre.

On dira, peut-eſtre, que ſon zéle & l'amour de la verité l'ont emporté, & que l'on doit l'excuſer, par la vûë de ſon intention qui eſt bonne, qui eſt de purger l'Egliſe de toutes les fauſſes Reliques & de toutes ſuperſtitions.

Cela ſeroit en effet à ſouhaitter, mais le Sr Thiers prend des moyens tout oppoſez à ce deſſein. Pour y réüſſir, il faudroit que ſon zéle fut un zéle de charité, & non pas d'amertume, la charité eſtant la compagne inſeparable de la vérité, ſuivant l'Apôtre de la charité, qui luy donne le premier rang, *in caritate & veritate*.

Il faudroit que ce zele fût ſincere & ſerieux, ſans y mêler des bouffonneries d'un Libertin, qui peuvent induire les Fidelles au mépris de toutes ſortes de Reliques. Telles ſont les railleries que le Sr Thiers tire de l'Herodote *a* d'un Eſtienne, railleries impies, indignes d'un Chrêtien & d'un Prêtre.

pag. 119. & 160.

a Voicy quelques-uns de ces termes. *Un Moine de S. Antoine, nommè F. Oignon, rapporte qu'étant allè à Jeruſalem, le Patriarche luy montra pluſieurs Reliques, & entr'autres celles cy, un peu du doigt du S. Eſprit, le muſeau du Seraphin qui apparut à S. François &c.* J'ay honte de rapporter de telles impietez, je ſupprime le reſte.

Il faudroit que ce zele fût juſte & reglé, & non pas partial, comme celuy du St Thiers, qui fait un crime à une Abbaye d'une Relique, quoyque pluſieurs autres Egliſes pretendent en avoir de ſemblables. Il en nomme quatre luymême, ſçavoir S. Maximin en Provence, Thiers en Auvergne, S. Pierre le Puellier à Orleans, S. Leonard de Chemillé.

Il pouvoit encore y ajoûter une celebre Abbaye de Premontré, c'eſt celle de Selincourt au Diocêſe d'Amiens, qui porte le nom de la ſainte Larme. Pourquoy donc faire un crime particulier à une Egliſe de ce qui luy eſt commun avec pluſieurs autres?

Tout le crime des Religieux de Vendôme, eſt d'avoir publié l'Hiſtoire de leur Relique, *dans laquelle ils ont fait entrer à force de bras & de machines*, à ce qu'il dit, *tout ce qu'ils ont crû qui pouvoit favoriſer leurs deſſeins & leurs intereſts.*

Ce n'eſt pas moins à cette Hiſtoire qu'à la Relique de la Sante Larme que le St Thiers en veut. Il auroit ſeulement ſouhaité qu'elle euſt eſté *mieux digérée & mieux conditionnée*, afin qu'il eût eu plus d'honneur à l'attaquer. En effet, il me paroit qu'il ne s'en eſt pas fait beaucoup, en publiant un ſi méchant Libelle.

Mais une Hiſtoire mal-faite ne doit pas porter préjudice à la choſe, à moins qu'on n'ait des raiſons eſſentielles à y oppoſer. Il y avoit du tems de S. Auguſtin un Autel érigé à l'honneur de S. Eſtienne premier Martyr dans la ville d'Ancone, en Italie, où l'on croyoit qu'un bras de ce Saint eſtoit renfermé. Cependant c'étoit ſeulement une pierre dont il avoit eſté frappé au bras, qu'un homme qui avoit eſté preſent à ſon martyre avoit apportée en cette Ville-là. Il s'y faiſoit pluſieurs miracles par les merites de ce S. Martyr, & on y avoit recours de toute part, ſuivant le témoignage de S. Auguſtin: qui loin d'improuver cette devotion, fit un diſcours à ſon Peuple pour ſe réjouïr d'une merveille, qui eſtoit arrivée à l'occaſion de cette Relique. Cependant, on ne ſçavoit pas au vray l'origine de cette devotion, & S. Auguſtin ſe contente de raporter ce que l'on en diſoit communément ſans l'improuver. *Latet quidem cauſa*, dit *b* ce S. Docteur, *ſed quid ad nos fama pertulerit, non tacebo caritati veſtræ.* Voilá ce qu'auroit dû faire le St Thiers, s'il euſt voulu imiter les Saints, dont il ſe vante d'imiter le zele. Il eſt difficile, je l'avouë, de croire que la ſainte Larme de Nôtre Seigneur ſe ſoit conſervée juſq'à nos jours, & qu'elle ſe garde véritablement, comme on le dit, dans l'Abbaye de Vendôme. *Latet quidem cauſa*: mais il en auroit rapporté l'Hiſtoire comme on la debite ſans l'approuver: *Sed quid ad nos fama pertulerit, non tacebo caritati veſtræ.* On n'auroit pas même trouvé à redire qu'il euſt critiqué cette Hiſtoire, pourvû qu'il l'euſt fait avec moderation & avec charité: perſuadé qu'il eſt preſqu'impoſſible qu'il ne ſe mêle des erreurs de fait dans ces ſortes d'Hiſtoires, comme il s'en eſtoit mêlé en effet dans celle qui regardoit la Relique d'Ancone, dont je viens de parler.

b Aug. ſer. 323.

Mais ce n'eſt pas l'effet d'un veritable zéle, mais d'une paſſion violente, de

de ſe déchaîner comme il fait contre un corps ſous ombre de zéle & d'amour de la vérité : rien n'étant plus capable de décrier ce prétendu zéle, que les Satyres dont ſon Livre eſt remply, & de rendre inutiles les deſſeins apparens de cet Autheur, qui eſt de purger l'Egliſe de tout ce qu'il s'imagine eſtre ſuperſtitieux. Sans doute qu'il condamneroit comme telle une devotion ſemblable à celle d'Ancone, où l'on prétendoit avoir un Bras de S. Eſtienne, avant même que ſon corps eût eſté découvert, comme le témoigne S. Auguſtin.

Il dira peut eſtre, Monſeigneur, que ce Peuple d'Ancône eſtoit dans la bonne foy. Mais pourquoy ne porter pas le même jugement à l'égard des Religieux de Vendôme? Ils ont reçû cette Relique de bonne foy comme veritable dés le premier tems de leur fondation. Leur Fondateur l'avoit reçûë de Henry I. Roy de France, ou de Henry III. Roy de Germanie, à qui elle avoit eſté donnée par Nitkere Evêque de Friſingue, où elle avoit eſté apportée de Conſtantinople. C'eſt ce que l'on éclaircira à la fin de cette Lettre. Les Religieux de Vendôme l'ayant reçûë de bonne foy, ils l'ont conſervée de la même maniére.

Ils voyoient bien qu'il y avoit de la difficulté à ſe perſuader, que les Larmes du Sauveur ſe fuſſent conſervées miraculeuſement pendant un ſi longtemps: Ils n'ignoroient pas qu'il n'y avoit rien d'écrit ſur cela dans les Livres Sacrez, ny dans les Auteurs des premiers ſiécles : Mais ils ſçavoient auſſi que tout n'avoit pas eſté écrit : *a* Que Nôtre Seigneur avoit dit que l'on verroit deſcendre les Anges ſur le Fils de l'Homme, & remonter enſuite au Ciel; & qu'il ſe pouvoit faire que ces Larmes euſſent eſté recueillies par leur miniſtére, & enſuite conſervées par les Fidelles. Cette pieuſe créance balançoit le doute que la difficulté de la choſe formoit dans leurs eſprits; ſur tout la Sainte Relique leur eſtant venuë de ſi bonnes mains. Enfin, ils ont eſté perſuadez qu'il n'y avoit aucun inconvenient d'honorer une Relique, qui en ſoy eſtoit digne de veneration, ſi elle eſtoit véritable: & comme nulle raiſon évidente ne les empêchoit de le croire, ils crûrent que tant de motifs les devoient déterminer à luy rendre cet honneur.

a Jean ch. 1. 51.

Tous les Fidelles de la Province depuis ce temps-là ont eu les mêmes ſentimens de reſpect pour cette Sainte Larme, & l'ont regardée comme véritable. Les Guériſons miraculeuſes qui ſe ſont faites dans ce lieu, les ont confirmez dans cette croyance. Nos Roys Tres-Chrêtiens & les Reynes, des Princes, des Evêques de Chartres y ont offert leurs Vœux, comme on le fera voir. Si cette voye n'eſt pas aſſez certaine pour établir évidemment la vérité de cette Relique, elle ſuffit au moins pour nous faire recevoir, avec reſpect, ce que de ſi Illuſtres Perſonnes ont jugé digne de leur culte & de leur vénération. Que l'on voye aprés cela ſi un Critique a raiſon de cenſurer tout la terre; & de prendre occaſion de là de publier impunément cent calomnies atroces contre une Abbaye, contre toute une Congregation, contre tout un Ordre. Je prie Dieu qu'il luy pardonne ces excès, & qu'il luy inſpire des ſentimens plus Chrêtiens à l'avenir.

Je ne doute pas, Monſeigneur, que je ne vous aye fatigué par une Lettre ſi longue & ſi ennuyeuſe: mais j'ay crû que l'intereſt commun des Egliſes demandoit qu'on s'élevât contre les Regles de ce Critique, qui ne tendent qu'à décrier les véritables Reliques ſous prétexte de rejetter les fauſſes. C'a eſté là mon unique deſſein, & j'eſpére que Vôtre Grandeur ne le deſapprouvera pas. Je ſuis avec un profond reſpect,

MONSEIGNEUR, Ce 5. Février 1700.

Vôtre trés-humble & tres-obéïſſant ſerviteur F. M. B.

MEMOIRES,

Pour ſervir d'Eclairciſſement à l'Hiſtoire de la Sainte Larme de Vendôme.

L'Abbaye de Vendôme au Diocêſe cy-devant de Chartres, maintenant de Blois, reconnoît pour ſes Fondateurs Geoffroy Martel Comte d'Anjou & de Vendôme, & la Comteſſe Agnes ſa femme, mariée en premiéres noces à Guillaume le Grand Comte de Poitiers, & Duc d'Aquitaine. On jetta les fondemens de cette Abbaye vers l'an 1033. & la Dédicace de l'Egliſe en fut faite l'an 1040. le dernier jour du mois de May. Entr'autres Reliques dont ces Illuſtres Fondateurs enrichirent cette Egliſe, furent la Sainte Larme de Nôtre Seigneur, & le Corps de S. Eutrope Evêque de Xaintes. Les premiers Religieux de cette Abbaye n'ont pas eu ſoin de mettre par écrit ce qui s'étoit paſſé dans la Tranſlation de ces Saintes Reliques : Ils ſe ſont contentez de repreſenter ſur l'Arcade qui environne l'Armoire où ſe garde la Sainte Larme, des Figures en boſſe qui en marquent en quelque façon l'Hiſtoire. Mais comme ces Figures, aſſez mal-faites, mais telles qu'on les pouvoit faire en ce temslà, n'expliquent pas aſſez cette Hiſtoire, il n'en eſt rien reſté de bien précis, ſinon par tradition, juſqu'au ſiécle précédent, auquel on fit imprimer un recit abregé de la maniére que l'on croyoit pour lors que la Sainte Larme avoit eſté apportée à Vendôme. Ce précis conſiſte à dire, que Geoffroy Martel ayant eſté envoyé par Henry I. Roy de France, au ſecours de Michel Paphlagonien Empereur de Grece, & luy ayant rendu de grands ſervices contre les Sarrazins, il reçut pour reconnoiſſance de cet Empereur la Sainte Larme, qui ſe gardoit pour lors à Conſtantinople, & que l'ayant apportée en France, il la dépoſa dans l'Abbaye de Vendôme, où on l'a conſervée religieuſement juſqu'à préſent.

Mais comme ce récit ne s'accorde pas tout-à-fait avec les Figures dont nous venons de parler, qui ont eſté faites dés le tems de la fondation de cette Abbaye, & conſervées avec grand ſoin lorſque dans le quinziéme ſiécle on bâtit la nouvelle Egliſe qui ſe voit aujourd'huy, il ſemble qu'on doit plûtoſt s'arreſter à l'idée que nous preſentent ces Figures, & aux indices qui nous ſont marquez ſur l'un des petits coffres, dans lequel la Sainte Larme a eſté conſervée juſqu'aujourd'huy depuis le tems de la fondation de cette Abbaye. C'eſt pourquoy on a jugé à propos de faire graver les Figures de cette Arcade & de ce petit Coffre, afin que le Lecteur puiſſe juger par ſes propres yeux de la vérité des choſes que l'on avance. C'eſt ainſi que le ſaint Poëte Prudence ſe ſervit autrefois des Peintures qui ſe voyoient au Tombeau de S. Caſſien Martyr d'Imola, *a* pour en compoſer & en prouver l'Hiſtoire qu'il nous a laiſſée par écrit dans ces Vers :

a Prudent. hym. 9.

Non eſt inanis aut anilis fabula :
Hiſtoriam pictura refert.

L'antiquité de ces Figures eſt certaine, & il ne faut avoir que des yeux pour s'aſſurer qu'elles ne ſont pas moins anciennes que la fondation de cette Abbaye. D'ailleurs, elles ne peuvent eſtre en aucune maniére ſuſpectes de ſuppoſition. Cependant, ces Figures nous apprennent d'où eſt venuë la Sainte Larme, & prouvent invinciblement que c'eſt un préſent d'un Evêque, d'un Roy & du Fondateur de l'Abbaye; & juſtifient par conſequent la poſſeſſion & la bonne foy des Religieux de Vendôme. Outre ces preuves, que j'appelle ex-

pr 678

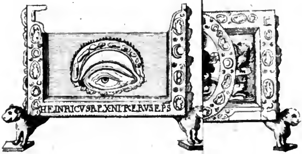

Digitized by Google

appelle
ex-

Digitized by Google

VITTORIO EMANUELE
BIBLIOTECA
IN ROMA

Digitized by Google

extantes, il y en a de *litteraires*, qui prouvent encore la même choſe. Commençons par les premiéres.

Preuves Extantes.

La Sainte Larme eſt gardée dans une Armoire ſous une petite Arcade, à coſté droit du Grand Autel, c'eſt-à-dire du coſté de l'Evangile. L'Arcade qui eſt de pierre, auſſi-bien que l'Armoire, eſt ſoûtenuë de deux piliers, & terminée en forme de voute. Les Figures ſont entaillées dans la pierre.

1. Au-deſſus de l'Armoire eſt repreſentée en boſſe la Réſurrection de Lazare, & une Dame qui reçoit d'un Ange une petite ampoulle, dans laquelle eſt enfermée une eſpece de Larme. A droite du Tombeau l'on voit Jeſus-Chriſt avec ſes Apôtres & un Patriarche avec une eſpéce de Tiare.

2. Au-deſſus de l'Arcade il ſe voit un Roy aſſis avec le Sceptre en main, & auprés de luy une Reine; (c'eſt apparemment l'Empereur & l'Impératrice :) Enſuite, le Treſorier de l'Egliſe, puis le Patriarche, & auprés de luy ſon aſſiſtant, avec un jeune homme, qui reçoit une petite Chaſſe poſee ſur une table, ſur laquelle ſont encore deux autres Chaſſes, dont il ſemble qu'on luy donne le choix.

3. Enſuite, dans le rond de l'Arcade ſont repreſentez ſix Chevaliers, deux à deux, dont le premier, qui eſt à droite, porte une petite Chaſſe, & le dernier tient entre ſes mains une autre Chaſſe oblongue qui eſt ouverte, ayant en ſa main une eſpece de taſſe, avec laquelle il ſemble vouloir puiſer quelque choſe dans cette Chaſſe.

4. En aprés ſont repreſentez les mêmes Chevaliers, mais à pied, dont le premier offre à un Evêque, revêtu de ſes habits Pontificaux, & aſſiſté de ſon Clergé, une petite Chaſſe carrée, que l'Evêque encenſe. Le ſecond Chevalier tient une eſpéce de Calice de ſa main droite, qui eſt couverte d'un linge. Le troiſiéme ſemble tenir un Encenſoir en main.

5. Enſuite, l'Evêque eſt repreſenté comme dans une Egliſe, ayant devant luy un Autel, ſur lequel un Chevalier dépoſe une petite Chaſſe, que l'Evêque encenſe. Autour ſe voit le Clergé & le Peuple, & un homme qui ſonne une Cloche.

6. Au-deſſus du Pilier, qui eſt à droite, on voit ſur le devant un Evêque qui donne la petite Chaſſe à un Roy, qui a le Sceptre à la main & une Couronne ſur la teſte : au dedans le Roy accompagné d'une Reine couronnée, dépoſe cette Chaſſe ſur un Autel.

7. Au-deſſus de l'autre Pilier, il y a deux Perſonnes qui ſemblent verſer de l'eau avec des cruches. Tout auprés eſt un jeune homme, revêtu d'un manteau qui pend par derriere, & dont il tient l'attache de la main gauche, comme l'on voit dans d'anciennes Statuës. Sa robe eſt parſemée de fleurons en peinture. Il n'a point de Couronne en teſte. Auprés de luy eſt une Dame avec une Couronne. Au-devant ſont des Anges; de l'autre coſté eſt un Tombeau &c.

8. A l'une des bazes de l'Arcade ſont repreſentez un Roy & une Reine.

9. A l'autre baze deux jeunes hommes. Voila pour ce qui eſt de l'Arcade & de l'Armoire.

Il y a quatre coffres d'or pour conſerver la Sainte Larme. Le premier eſt long d'environ un pied & de ſix pouces de largeur, & de quatre de hauteur. A la premiere face ſont repreſentez en boſſe les Prophetes Iſaye, Ezechiel, Jeremie & Daniel, avec leurs noms, & au milieu l'Agneau Paſchal, avec ces mots, Agnus Dei. Au deſſous on lit ce Vers:

ASPICE LAETA TUOS FELIX
FRIGISINSA PATRONOS.

A l'

A l'autre face ſont repreſentez les quatre Saints Patrons de Friſingue avec une Aigle au milieu dans un cercle, & au-deſſus, ✠ S. Tertulinus. S. Corbinianus. S. Mauricius. S. Georgius : & au-deſſus de l'Aigle. S. Eutropius, qui y a eſté ajoûté. Au deſſous on lit ce Vers:

BIS DUO SYNMISTAE TUA
PANDUNT TEMPORA CHRISTE.

A l'un des côtez eſt l'Image de Nôtre Seigneur, qui donne la Benediction d'une main, & tient un Globe de l'autre, avec une Croix au milieu : aux quatre coins ſont les quatre Evangeliſtes. De l'autre côté eſt un Cryſtal, dans lequel on voit un œil pleurant, & au deſſous ces mots en lettres capitales, Heinricus Rex. Nitkerus Epiſcopus. La couverture ou couliſſe de ce coffre eſt de bois couvert de cuivre, ſur lequel ſont repreſentez Abraham & Melchiſedech, offrans le Sacrifice ſur un Autel avec un Calice, & Moïſe & Aaron, avec leurs noms. A l'un des coſtez de cette couliſſe on lit ces mots, Henrico Nitkerus Dat. Aux quatre coins du coffre ſont repreſentez des yeux, qui ſemblent y avoir eſté ajoûtez. On a crû qu'il ſuffiſoit de faire graver icy ce premier Coffre.

Le ſecond Coffre, qui eſt enfermé dans ce premier, eſt de grand prix. Il eſt couvert d'or avec des philagrames, enrichy de pluſieurs pierres précieuſes. On tient que c'eſt un preſent de la Comteſſe Agnés Fondatrice de cette Abbaye.

Le troiſiéme Coffre enfermé dans ce ſecond, n'a rien de particulier. Il eſt ſimple, ſans gravûre ny inſcriptions, enrichy de quelques perles & pierres précieuſes.

Le quatriéme, qui eſt le plus petit, eſt gravé aux quatre faces, où ſont repreſentez par forme de Tableaux groſſiers & mal-faits, la Reſurrection de Lazare, avec des paroles tirées de l'Evangile, dont le caractére eſt d'environ trois cens ans.

La Sainte Larme, qui eſt dans ce quatriéme Coffret, eſt enfermée dans deux petits vaiſſeaux l'un dans l'autre. Le premier eſt un eſpéce de Verre, dans lequel on voit une petite Phiole de couleur bleuë : c'eſt dans celuy-cy que l'on croit eſtre contenuë la Sainte Larme.

A ce Reliquaire ſont attachées deux chaînes d'or, au bout deſquelles ſont deux bagues d'or, dans l'une deſquelles eſt enchaſſé un tres-beau diamant, & ne porte aucune inſcription : on tient qu'elle eſt de la Comteſſe Agnes : l'autre, qui n'eſt pas ſi grande, eſt enrichie d'un rubis, & autour de la bague on lit cette inſcription, I. De Rotelle m'a donné a la S. Larme.

Je ne parle point des Inſcriptions Gréques & Latines, ny des Figures qui ſe voyent de l'autre coſté de l'armoire ſur la muraille qui ſépare le tour des Chapelles du Sanctuaire : parce que ces Inſcriptions & ces Figures ſont ſeulement du ſiécle paſſé.

Il paroit par tout ce que l'on vient de dire, quelle idée on avoit de la Sainte Larme dans le tems que l'Abbaye de Vendôme a eſté fondée.

On conçoit par le premier Article, que la Sainte Larme, donnée par un Ange à Marie ſœur de Lazare, avoit eſté dans la ſuite des tems donnée à un Patriarche, apparemment de Conſtantinople.

Par le ſecond, que cette Relique avoit eſté donnée enſuite à des Chevaliers par l'Empereur, auquel ſans doute ils avoient rendu quelque ſervice conſiderable.

Par le troiſiéme & les deux ſuivans, que ces Chevaliers apportérent cette Relique dans une Egliſe, où elle fut reçûë par un Evêque.

Par

Par le ſixiéme, que cet Evêque donna cette Relique à un Roy, qui en fit preſent à une Egliſe, c'eſt à-dire à l'Abbaye de Vendôme, où elle eſt dépoſée ſur l'Autel pour marquer cette Donation.

Par le ſeptiéme, ſont repreſentez le Fondateur & la Fondatrice, leſquels furent portez à fonder cette Abbaye par une Viſion qu'ils eurent d'une Etoile, qui parut ſur une Fontaine, au lieu où eſt fondée l'Abbaye.

Par le huitiéme, ſont repreſentez le Roy & la Reine, qui ont fait le preſent de la Sainte Larme:

Et par le neuviéme, deux jeunes hommes, qui ſont peut-eſtre deux des Chevaliers, qui en firent preſent à l'Evêque. Ce ſont les inductions que l'on peut tirer de l'Arcade & de l'Armoire.

Pour ce qui eſt des petits Coffres, dans leſquels eſt enfermée la Sainte Larme, par le premier il eſt évident que le Roy qui a fait ce preſent s'appelloit Henry, & qu'l l'avoit reçu de Nitkere Eveſque de Friſingue, dont les Patrons ſont S. Tertullin Martyr, S. Corbinien ſon premier Eveſque, avec S. Maurice & S. George. Ce Nitkere ou Nitgere a eſté Eveſque de Friſingue depuis l'an 1039. juſqu'en l'an 1052. Il eut de groſſes affaires avec l'Empereur Henry III. & mourut enfin en exil à Ravenne. *Metrop. Sa. lib. 10. 1 pag. 106.*

Il eſt incertain, ſi c'eſt à Henry Premier, pour lors Roy de France, que Nitkere fit preſent de cette Relique, afin d'obtenir ſa protection dans ſa diſgrace; ou ſi c'eſt à Henry III. Roy de Germanie, qui ne fut couronné Empereur que l'an 1046. avec ſa femme Agnés, fille du premier lit d'Agnés Comteſſe d'Anjou, & Fondatrice de Vendôme. Cette Agnés fille de la Comteſſe d'Anjou & de ſon premier mary Guillaume le Grand, Comte de Poitou & Duc d'Aquitaine, fut mariée à Henry III. pour lors Roy de Germanie l'an 1043. Il eſt vray-ſemblable qu'elle obtint facilement cette Relique, ſoit de Henry ſon mary, ſoit de l' Evêque de Friſingue, où elle eſtoit gardée pour lors, & qu'elle en fit preſent à ſa mere Agnés, qui la donna enſuite à l'Abbaye de Vendôme.

Quelqu'un peut-eſtre pourroit dire, que ce Coffre a eſté envoyé d'Allemagne par l'Imperatrice Agnés à ſa Mere pour y enfermer la Sainte Larme, que Geoffroy Martel auroit auparavant apportée à Vendôme. Mais cette conjecture ſe détruit par les Articles 4. 5. & 6. de l'Arcade, où l'on voit que des Chevaliers donnent cette Relique à un Eveſque, qui n'eſt autre ſans doute que Nitkere, dont le nom eſt marqué plus d'une fois ſur le Coffre; & que cet Eveſque en fait preſent à un Roy, ſoit que ce ſoit Henry III. Roy de Germanie, ou Henry Premier Roy de France.

Voilà à mon avis ce qui ſe peut recueillir de plus aſſuré des Figures de l'Arcade, & des inſcriptions de ce Coffre, dont l'antiquité eſt inconteſtable. Il n'y a perſonne tant ſoit peu équitable, qui ne demeure d'accord, qu'elles ſuffiſent au moins pour faire voir la bonne foy des Religieux de Vendôme, qui ayant reçu cette Relique de ſi bonnes mains, ont crû de bonne foy que c'étoit veritablement une Sainte Larme de Nôtre Seigneur. On peut ajoûter à toutes ces preuves les Sçeaux de quelques Abbez de Vendôme, ſur leſquels eſtoit empreinte la Figure de la Sainte Larme. Le premier de ces Sçeaux ſe voit pendant à une Charte de l' an 1207. Le ſecond eſt du meſme ſiecle.

Voila pour ce qui eſt des preuves que j'appelle *extantes*: Venons maintenant aux ſecondes preuves.

Preuves Litteraires.

Une des plus anciennes Chartes que je trouve, qui faſſe mention de la Sainte Larme, eſt celle d'un nommé Jean le Gros, qui renonça a une pretention qu'il avoit

avoit d'une Terre à Gombergen, qu'il diſputoit aux Religieux de Vendôme, en faveur deſquels il ſe deſiſta de ſes pretentions pour reconnoiſſance de ce qu'un ſien fils avoit eſté guery d'une groſſe maladie, & ſur tout du mal d'yeux : enſuite dequoy il vint luy & toute ſa famille à la Relique de la S.Larme, *ad Sanctuarium Lacrimæ Chriſti*, pour en rendre leurs actions de graces à Dieu. Voicy la Piece entiere:

„ OMnibus poſteris noſtris intimamus, quod Johannes Craſſus nobis Monachis „ Vindocinenſibus calumniabatur terram noſtram de Villaruent injuſte, „ quæ eſt apud Gumberjam: poſtea vero Dei nutu qui frangit omnem ſuperbum, „ Johannes primogenitus filius Johannis Craſſi, infirmitate oculorum ſuorum „ totiúſque corporis detentus, & in lecto decubans, rogavit patrem ſuum Johannem Craſſum, ut pro Dei amore & ſua ſupplicatione, ut Deus illi ſanitatem conferret, omnem calumniam & contentionem, quam Monachis Vindocini in prædicta terra faciebat, relinqueret. Johannes vero Craſſus Dei timore compunctus & amore filii ſui ductus, in juſtitiam ſuam recognoſcens, „ omnem illam calumniam & contentionem penitus dimiſit. Poſt non multum „ temporis Johannes ille puer de infirmitate convaleſcens, & Petrus & Robertus fratres ſui, & Richildis mater eorum cum aliis pluribus. Vindocinum venerunt ad Santuarium Lacrimæ Chriſti. Ibi Johannes prædictus puer priſtinam ſanitatem oculorum ſuorum Dei gratiâ recepit. Deinde in Capitulum venientes, & pro ſanitate pueri gratias ibi convenienter referentes, prædictam calumniam & contentionem omni cauſa remota dimiſerunt, & ſic ad „ propria cum gaudio remearunt. Hoc viderunt & audierunt iſti, Guarinus „ Prior, totúſque Conventus. Richildis uxor Johannis Graſſi, & tres filii ejus, „ Johannes, Petrus & Robertus, & Aymo frater Johannis Graſſi & Robinus „ ſerviens ejus. De noſtris Sirot, Dabre, Robertus de Villa-Dei, Hugo Hoſpitalarius, Petrus Bocini, Oblaër. Oſmandus. Ruſſellus Molnerius. Andreas Panetarius, & alii plures.

Cette Piece eſt ſans datte, mais on ſçait d'ailleurs que Guerin Prieur qui y eſt nommé, eſtoit du tems de l'Abbé Girard, qui a gouverné cette Abbaye depuis l'an 1160. juſqu'à 1186.

La ſeconde Piece que je trouve, eſt de l'an 1195. C'eſt une donation faite à l'Abbaye de Vendôme par Burcard ou Bouchard qui en eſtoit Comte, de la ſomme de quarante ſols, à prendre ſur les étaux des Bouchers de cette Ville : à condition d'entretenir à perpetuité une lampe ardente *devant la pretieuſe Larme de Nôtre Seigneur, ante pretioſam Domini Lacrimam* ; & une autre devant l'Autel de S. Marie Madeleine.

Pour marque de cette donation, ce Prince depoſa ſur l'Autel de l'Abbaye la Charte qu'il en fit expedier, dont voicy la teneur.

Notitia Burchardi Comitis, filii Johannis de XL. ſolidis, quos dedit nobis pro anima fratris ſui Lancelini in ſtallis S. Georgii.

„ EGo Burchardus, Dei gratiâ Vindocinenſis Comes, Litteris præſentibus volo, tam futurorum, quàm præſentium in notitiam devenire, quod „ pro ſalute patris mei & matris meæ, & Anteceſſorum meorum, & pro venia „ peccatornm meorum obtinenda, Deo & Vindocinenſi Abbati donavi XL. „ ſol. annuatim habendos in duobus terminis, ſcilicet XX. ſol. in medio Quadrageſimæ, & XX. ſol. in Nativitate Beatæ Mariæ, qui in prædictis terminis

„ apud

„ apud Vindocinum in meis ſtallis carnificum annis ſingulis perſolvuntur. Tali „ verò conſideratione hoc donum in Vindocinenſi Capitulo primitus feci, & poſtea ſuper Altare Dominicum obtuli, quod una lampas ante precioſam Domini Lacrimam de cetero, & altera ad Altare Beatæ Mariæ Magdalenæ in perpetuum accendatur, & quod anima dilecti fratris mei Lancelini, qui ibidem „ requieſcit, omnium beneficiorum Abbatiæ particeps habeatur. Ut autem hoc „ donum firmius perſeveret, præſentem cartulam feci ſigilli mei teſtimonio roborari. Teſtes hujus doni ſunt Goffridus de Balgenciaco, tunc temporis Vindocinenſis Prior, in cujus manu illud in Capitulo poſui, & totus Conventus. „ De aliis, Richardus de Sancto Sulpicio, Hugo Garſadon Goffridus de Gravia, „ Petrus, Vitalis. Hii Presbyteri. Guillelmus de Rupibus, Rainaldus de Inſula, Fulcherius de Frieſga, Johannes de Poſterna, Hii Milites. Rainaldus „ Villicus meus, Rainaldus Ogerii, Hugo Halope, & filius ejus. Mathæus de „ Columbariis. Guillelmus Hoſpital. Davietus, & plures alii tam Clerici, „ quàm Laïci. Actum eſt hoc Anno Gratiæ M. C. LXXXXV. „

Il paroît par cette Charte, quel reſpect on avoit pour lors pour la Sainte Larme de Vendôme, puiſque ce Prince fit cette donation pour l'entretien d'une lampe à ſon honneur; & ce fut ſans doute pour la même raiſon qu'il en fonda une autre pour la Chapelle de S. Marie Madeleine, à qui l'on croyoit dés-lors eſtre redevable de la conſervation de la Sainte Larme. D'où vient que ſa Feſte a eſté celebrée de tout tems avec beaucoup de ſolemnité dans cette Abbaye, comme il paroît par le Sermon que Geoffroy Abbé de Vendôme a composé à ſon honneur.

Il ne faut pas omettre en cet endroit une lampe d'argent, dont le Roy Loüis XI. fit preſent à l'Egliſe de Vendôme pour la S. Larme, pezant treize Marcs trois onces & demy, employée depuis à la Chaſſe de S. Eutrope Eveſque de Xaintes & Martyr, dont le Corps fut donné à cette Abbaye par ſon Fondateur. Urbain II. conſacra la Chapelle de ce Saint, auſſi bien que le Crucifix de l'Egliſe l'an 1096. ſuivant nôtre maniere de compter d'aujourd'huy: auquel tems il vint en cette Abbaye, & y donna des Indulgences.

La Delivrance miraculeuſe du Prince Louis de Bourbon Comte de Vendôme, pris par les Anglois à la Bataille d'Azincourt l'an 1415. & le Vœu qu'il fit à la Sainte Larme, auſſi bien que la Delivrance d'un Priſonnier qui ſe fait tous les ans le Vendredy avant les Rameaux, auquel on chante l'Evangile de la Reſurrection de Lazare, ſont ſi fameux & ſi celebres, qu'il eſt inutile de s'y arreſter. Il eſt faux que l'on faſſe ce jour-là l'Office de la Sainte Larme, ny aucun autre jour de l'année. On fait ſeulement l'Office de la Ferie, & on porte en Proceſſion la Sainte Larme, aprés laquelle on delivre le Priſonnier.

Dans l'ancien manuſcrit de la Vie de S. Arnou, qui de Religieux de Vendôme fut fait Eveſque de Gap vers la fin de l'onziéme ſiecle; on lit que comme le Pape Alexandre II. avantagea l'Abbaye de Vendôme de beaux Privileges, ainſi Dieu l'enrichit du preſent de la Sainte Larme: *Deus autem dono ſua Sancta Lacrima decoravit.*

Ajoûtez à toutes ces preuves que l'an 1513. on porta à Blois la Sainte Larme pour l'accouchement de la Reyne, & que depuis on y portoit tous les ans ſon Vœu; & enfin que Meſſire Loüis Gaillard Eveſque de Chartres alla en Pelerinage à la Sainte Larme le 23. May de l'an 1526. dont il a laiſſé une autentique. On ne dit rien icy d'une infinité de miracles qui ſe ſont faits & ſe font tous les jours à la Sainte Larme, qui ayant eſté apportée à l'Abbaye de Chelles pendant la Guerre des Huguenots, par les ordres du Cardinal de Bourbon Abbé de Vendôme, dont la ſœur eſtoit Abbeſſe de Chelles, fut reportée à l'Abbaye de Vendôme l'an 1574. par les ſoins de Loüis de la Chambre Cardinal-Abbé du Monaſtere de Vendôme.

Il parolt de tout ce que l'on vient de dire, que l'Abbaye de Vendôme poſſede la Sainte Larme dés le premier temps de ſa fondation: qu'elle l'à reçûë comme une veritable Larme de Nôtre Seigneur de Perſonnes Illuſtres & dignés de foy; & partant que c'eſt une calomnie de dire, comme fait le Sr Thiers, que ce n'eſt que vers
,, la fin du douziéme ſiecle que les Moines de Vendôme s'aviſerent de dire, qu'ils
,, avoient recouvré par hazard dans leur Monaſtere une des Larmes que Nôtre
,, Seigneur à verſées ſur la mort de Lazare. Il ne faut que l'inſcription du petit Coffre, donné par Nitkere Eveſque de Friſingue avec la Sainte Larme au Roy Henry, pour faire voir la fauſſeté de cette calomnie.

Et il ne ſert de rien de dire que cette preuve & toutes les autres qu'on à rapportées ne demontrent pas la verité de la Sainte Larme. Il ſuffit qu'elles demontrent que ces Perſonnes Illuſtres qui en ont fait le preſent, eſtoient dans cette créance; que les Religieux de Vendôme l'ont reçu d'eux avec la même bonne foy; & enfin qu'ils la conſerveront avec la même bonne foy, non obſtant le Libelle du Sr Thiers. On auroit bien des choſes à répondre aux autres faits calomnieux qu'il rapporte dans ce Libelle, mais ils meritent plûtoſt d'eſtre mépriſez que d'eſtre refutez.

Lettre de Meſſire Louis de la Chambre Cardinal-Abbé de Vendôme, écrite aux Religieux de cette Abbaye, avant que d'y reporter la Sainte Larme, qui avoit eſté portée à l'Abbaye de Chelles, & de-là à celle de Saint Germain des Prez à Paris, pendant les Troubles des Huguenots.

,, TRes-Chers & bien-Amez, Sans le ſejour en ce lieu de la Royne Mere des
,, Roys & du Roy de Pologne, je n'euſſe attendu. vos Lettres pour le rétabliſ-
,, ſement du Reliquaire de la Sainte Larme en ſon lieu deſtiné, qui eſt mon Abba-
,, ye de Vendôme. Mais comme j'ay ſatisfaict au debvoir & Charge que j'ay en la
,, Maiſon de Sa Majeſté d'une part pendant ſondit ſejour, j'ay encore eſté occaſion
,, d'un tres grand contentement à tous bons & fidelles Catholiques en ce que le-
,, urſdites Majeſtez ont avec un grand zele adoré ledit Saint & Pretieux Reliquai-
,, re avec devotion incroyable, & à la confuſion des Heretiques, confirmation &
,, conſolation des bons Catholiques, & admiration des Etrangers: choſe qui s'eſt
,, offerte en tems propre & commode pour la Legation des Polonois, dont les
,, principaulx Palatins ont encore voulu participer à la veuë & adoration dudit
,, S. Reliquaire. A preſent donc je fais état en perſonne le raporter & reſtituer en
,, ſondit lieu, m'étant pour cet effet excuſé du voyage de Metz avec leurſdites Ma-
,, jeſtez, propoſant quelques jours devant mon arrivée vous en donner avis, afin
,, de vous diſpoſer à iceluy recevoir avec la reverence & devotion condignes, eſti-
,, mans que les bons Catholiques de la Province, avec la joye de tel rétabliſſement
,, & reſtitution, ſe prepareront encore à congratuler telle reception. Et ſur ce,
,, aprés vous avoir en general & particulier recommandé le Divin Service, je
,, prieray le Createur, Tres Chers & bien Amez, vous donner la grace d'y ſa-
,, tisfaire avec toute conſolation & proſperité.
,, *A Paris ce dernier Octobre* 1573. Et plus bas,
,, *Vôtre Abbé & entierement bien bon amy.* Et plus bas, *L. de la Chambre Car-*
,, *dinal. Abbé de Vendoſme.*

Ad-

Addition des Reliques de Sainte Tecle Vierge & Martyre, découvertes depuis peu à Chamalieres en Auvergne.

LA Découverte que l'on à faite l'année paſſée en Auvergne des Reliques de l'Illuſtre Vierge & Martyre S. Tecle, eſt trop favorable au ſujet que nous traitons icy, pour ne nous en pas ſervir contre le faux principe general, que l'on veut établir pour le diſcernement des Reliques anciennement reconnuës dans l'Egliſe.

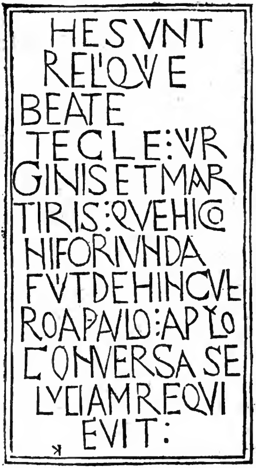
Cette Sainte & Illuſtre Vierge, diſciple de l'Apôtre S. Paul, eſt la premiere de ſon ſexe, comme tout le monde ſçait, qui ayt ſignalé ſon zele en ſouffrant divers tourmens pour Jeſus-Chriſt, comme S. Eſtienne à eſté le premier entre les hommes qui a levé l'Etendard du Martyre. Aprés avoir paſſé par le feu, & avoir eſté expoſée à la fureur des beſtes, il n'y à preſque point d'autres tourmens qu'elle n'ayt auſſi éprouvez. Il n'eſt pas neanmoins certain qu'elle ſoit morte dans ces ſupplices, & il y a d'anciens Auteurs qui aſſurent, qu'en ayant eſté miraculeuſement delivrée, elle finit enfin ſa vie dans la paix par une mort naturelle. Ce qui me feroit pancher vers ce ſentiment, c'eſt qu'elle n'à pas eſté miſe dans le Canon de la Sainte Meſſe, dans lequel, excepté la Sainte Vierge & S. Jean l'Evangeliſte, il n'y à que de veritables Martyrs: n'y ayant point d'apparence que l'on n'eût pas rendu cet honneur a une Sainte ſi illuſtre & la premiere Martyre de ſon ſexe, ſi elle avoit en effet expiré dans les tourmens. Cela n'empeſche pas que l'Egliſe ne l'ait toûjours conſideré comme Martyre ſuivant l'ancien uſage, qui donnoit ce Titre d'honneur à tous ceux qui avoient ſouffert pour la foy, quoy qu'ils ne fuſſent pas mors par la rigueur des peines.

Quoy qu'il en ſoit, elle mourut à Seleucie, ville de la Province d'Iſaurie, & fut enterrée proche la Ville, ou l'on érigea une Egliſe ſur ſon tombeau. Dans un ancien écrit, où il eſt parlé des Egliſes de la Ville & du Dioceſe de Clermont en Auvergne, & des Saints qui y repoſent, il eſt parlé au ſecond Livre du Monaſtere de Chamalieres, qui eſt une Egliſe Collegiale d'une petite Ville auprés de Clermont, & il y eſt dit que Sainte Tecle repoſe dans cette Egliſe, qui eſt dediée à Nôtre-Dame, *ubi requieſcit Sancta Tecla.*

L'Office ſolemnel que l'on y à toûjours fait de cette Sainte, les Peintures anciennes, & la Tradition du Pays prouvoient aſſez que cela ſe devoit entendre de la grande S. Tecle: mais neanmoins comme il ne reſtoit point de Monument d'aucune Translation, quelques Critiques ne pouvant s'imaginer que les Reliques de cette Saint euſſent pû avoir eſté apportées de Seleucie à Chamalieres, s'étoient perſuadez que c'étoit des Reliques d'une autre Sainte Tecle originaire de Chamalieres, ou du moins du même Pays.

Cependant une Sainte Communauté de Filles ayant eſté inſtituée depuis peu à Paris ſous le nom & la protection de la grande S. Tecle, Monſeigneur l'Archeveſque de Paris, toûjours attentif à tout ce qui peut nourrir ou augmenter la pieté des Fidelles, ayant appris que l'on gardoit à Chamalieres des Reliques de cette Sainte, en demanda quelque portion pour la conſolation de ces bonnes Filles, dont il eſt le Pere, & Protecteur. Monſeigneur l'Eveſque de Clermont fut ravy de luy rendre ce bon office; & Meſſieurs du Chapitre de Chamalieres ſe firent un honneur de luy accorder cette faveur. Ayant ouvert la Caiſſe où eſtoient ces Reliques, on y trouva une lame de plomb, ſur la quelle eſtoit gravée une inſcription en lettres majuſcules, qui fait foy que les Reliques qui eſtoient enfermées dans cette caiſſe, eſtoient de S. Tecle, Diſciple de S. Paul. On conſulta Sur cela des Connoiſſeurs pour juger de l'antiquité de cette Inſcription; & leur ſentiment fut, qu'elle eſtoit pour le moins de neuf cens ans. Mais afin que tout le monde en puiſſe porter jugement, on a jugé à propos de la faire graver, & la voicy telle qu'elle s'eſt trouvée dans cette caiſſe.

Cet-

Cette Inſcription, à mon avis, eſt ſuffiſante pour faire changer de ſentiment ceux qui avoient une idée contraire, & doit perſuader toute perſonne équitable, que ce ſont veritablement *les Reliques de la Bienheureuſe Tecle, Vierge & Martyre, iſſue de la ville d'Iconie, convertie par S. Paul Apoſtre, & enterré e à Seleucie*, ſuivant les termes de cette Inſcription, & non pas les Reliques d'une autre Sainte de même nom.

On doit apprendre par cet exemple, qu'il faut avoir beaucoup de reſpect & de deference pour les Traditions des Egliſes; & quoyqu'il s'y meſle aſſez ſouvent des circonſtances fabuleuſes, que la ſubſtance en eſt ordinairement veritable. Je ſçay que ces conſiderations ne ſont pas toûjours capables de lever toute ſorte de doute: mais au moins les Perſonnes ſages & équitables ne s'élevent point facilement à l'encontre, à moins qu'elles n'ayent des preuves certaines & évidentes du contraire; & ſi elles ne ſont pas abſolument perſuadées, elles laiſſent les autres dans la bonne foy où ils ſont, ſans cauſer mal-à-propos du ſcandale dans l'eſprit des Fidelles par des diſputes inconſiderées. Ce qui ſe doit entendre, comme j'ay déja dit, des anciennes Reliques qu'un ancien uſage a autorizées, mais non pas des nouvelles, qui ne ſont pas ſuffiſamment approuvées par l'Egliſe.

J'ay eſté bien aiſe d'avoir cette occaſion de faire connoître à la France l'honneur qu'elle a de poſſeder des Reliques de cette grande Sainte, & l'avantage qui luy revient de ce pretieux Treſor, qui luy eſtoit auparavant inconnu.

On ne ſçait pas au vray en quel tems ces ſacrées Reliques ont eſté apportées en France, & depoſées dans l'Egliſe de Chamalieres. Il y a apparence que ç'a eſté dés le tems de ſa fondation, c'eſt-à-dire vers la fin du ſeptiéme ſiecle, auquel tems vivoit Saint Genez Comte de Clermont ſon Fondateur. Mr Savaron dans les Notes qu'il a faites ſur les deux Livres qui traitent des Egliſes de Clermont & du Dioceſe, a penſé que le Monaſtere de Chamalieres pouvoit eſtre le meſme que celuy qui eſt appellé *Teclatenſe* dans la Vie de Saint Bonnet Eveſque de Clermont ſur la fin du ſeptiéme ſiecle; & que ce nom luy avoit eſté donné à cauſe des Reliques de Sainte Tecle qui y repoſent: Mais il eſt certain que ce Monaſtere, qui eſt marqué dans la Vie de Saint Bonnet, n'eſt autre que celuy *de Teilledes*, qui eſtoit autrefois une Abbaye, mais qui n'eſt plus aujourd'huy qu'un Prieuré dependant de l'Abbaye de la Chaize-Dieu.

TRAI-

Digitized by Google

TRAITÉ
OÙ L'ON REFUTE
LA
NOUVELLE EXPLICATION

Que quelques Auteurs donnent aux mots de *Meſſe* & de *Communion*, qui ſe trouvent dans la Regle de S. BENOIST.

A PARIS, MDCLXXXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

AVERTISSEMENT.

Il y a quelques années qu'un ſçavant & illuſtre Abbé compoſa en François un Commentaire ſur la Regle de S. Benoiſt, dans lequel il pretend que ce S. Patriarche n'y fait aucune mention ni du Sacrifice de la Meſſe, ni de la Communion ſacramentelle : & que les termes de Miſſa *&* de Communio ſancta, *dont il ſe ſert dans les chapitres* XXXV. *&* XXXVIII. *de ſa Regle, ne doivent pas être expliquez en leur ſignification commune & ordinaire. En un mot, il pretend, que pour le terme de* Miſſa *ou* Miſſæ, *S. Benoiſt ne veut rien dire autre choſe que la concluſion des Offices divins; & par ceux de* Communio ſancta, *un peu de pain & de vin que prend le Lecteur avant que de commencer à lire, pour marque de ſon union avec ſes Freres.*

Quoique ce Commentaire n'ait pas été donné au Public, pluſieurs perſonnes en ont eu des copies; & l'Auteur de la Diſſertation de l'Hemine *a trouvé les raiſons de cet illuſtre Abbé ſi* belles & ſi convaincantes, *que dans la ſeconde Edition qu'il a faite de ſa piece l'année paſſée, il n'a pû s'empêcher de retracter ce qu'il avoit écrit dans la premiere Edition touchant la Communion du Lecteur, & d'y ſubſtituer à la place le ſentiment nouveau dont on vient de parler.*

On ne peut diſſimuler qu'on n'a pû voir ſans quelque douleur un tel changement dans un point auſſi important que celui cy : mais le reſpect que l'on a toûjours eu pour le merite & la pieté de l'Auteur, l'emporta pour lors au deſſus de ce reſſentiment, & fut cauſe qu'on ſupprima l'Ecrit qu'on avoit fait contre luy. On crût qu'il valoit mieux prendre le parti du ſilence, que de faire éclater par une diſpute publique une opinion nouvelle, que perſonne peut-être ne voudroit relever ni appuyer.

Mais on a reconnu par experience qu'on s'eſtoit trompé dans cette conjecture, & on vient de voir paroître depuis peu de jours une nouvelle Traduction de la Regle de S. Benoiſt, qu'on pretend mettre entre les mains de tout le monde, où cette nouveauté non ſeulement pour ce qui regarde la Communion du Lecteur, mais même pour ce qui regarde la Meſſe, eſt preferée au ſentiment commun des Interpretes de la Regle.

Je ne crois pas outrer les choſes, en notant cette opinion du titre de nouveauté, & je ne pretens pas pour cela rien diminuer dans le Public ni de l'eſtime, ni encore moins du merite de ces deux Auteurs, pour leſquels j'ay autant de reſpect que perſonne. J'ay crû qu'on ne pouvoit donner un nom plus favorable à cette opinion, que je trouve combattuë par une conſtante Tradition de tout l'Ordre de S. Benoiſt.

C'eſt ce qui m'a obligé de publier ce petit Traité, que je diviſe en deux parties Dans la premiere on examine ce que S. Benoiſt a entendu par le mot de Communion : *& dans la ſeconde, ce qu'il a voulu exprimer par celui de* Meſſe ; *& l'on ſoûtient que l'un & l'autre doivent être expliquez dans leur ſens ordinaire & naturel en quelques endroits de la Regle. On a crû devoir commencer par ce qui concerne la Communion, pour répondre à l'Auteur de la Diſſertation de l'Hemine; à cauſe que cette Piece eſt imprimée, & non pas le Commentaire de cet illuſtre Abbé, auquel on répond dans la ſeconde Partie pour ce qui regarde la Meſſe.*

Mais d'autant que l'Auteur de la nouvelle Traduction, dont on vient de parler, ſemble vouloir adopter les deux points de ce nouveau ſentiment, on a joint à ces deux Parties une Addition pour ſatisfaire aux Argumens qu'il a propoſez dans l'Avertiſſement qui eſt à la tête de ſa Traduction, & à la Note qu'il a faite ſur le dernier chapitre de la Regle.

TRAITÈ
OU' L'ON REFUTE
LA NOUVELLE EXPLICATION
Que quelques Auteurs donnent aux mots de *Meſſe* & de *Communion*, qui ſe trouvent dans la Regle de SAINT BENOIST.

PREMIERE PARTIE.

IL y a environ vingt ans qu'il parut une *Diſſertation ſur l'Hemine du vin, & ſur la livre de pain*, que S. Benoiſt dans ſa Regle accorde à ſes Religieux pour chaque jour. Cette Piéce fut reçuë avec le ſuccés qu'on en pouvoit eſperer, & tout le monde tomba d'accord, qu'il étoit difficile de renfermer dans un auſſi petit Livre plus d'érudition, d'exactitude & de pieté. Ceux mêmes qui paroiſſoient avoir quelque interêt de n'être point du ſentiment de l'Auteur, firent néanmoins juſtice à ſon Ouvrage; & tout l'effet que produiſit dans leur eſprit cette Diſſertation, ne fut que certaines difficultez qui naiſſent ordinairement des choſes qui paroiſſent nouvelles, & un peu difficiles à croire & à pratiquer. Et voici à peu prés comme on raiſonnoit. „ Comment ſe peut il
„ faire que Saint Benoiſt, dont la Regle eſt ſi ſage & ſi diſcrete, ayant vou-
„ lu accorder à ſes Religieux l'uſage du vin, ne leur en ait donné qu'un de-
„ mi-ſetier Romain, c'eſt à dire environ dix onces pour toute la journée?
„ On tombe d'accord que cela peut ſuffire à quelques perſonnes: mais lors
„ qu'il eſt queſtion, diſoiton, de preſcrire un regime de vivre à des Commu-
„ nautez de differens païs, on a égard aux forts & aux foibles. C'eſt même
„ particulierement par rapport à ceux-ci que S. Benoiſt s'eſt determiné à cette
„ meſure de vin qu'il donne dans ſa Regle, *Infirmorum contuentes imbecillita-*
„ *tem*. De plus, il n'eſt pas aiſé de comprendre, pourquoy S. Benoiſt dans
„ un autre endroit de ſa Regle uſe de precaution pour faire éviter à ſes Re-
„ ligieux l'excés du boire; cette precaution paroiſſant fort inutile, ſi chaque
„ Religieux n'avoit pour toute une journée qu'une taſſée de vin à boire. D'
„ ailleurs le même Saint dit, que ſi cette meſure de vin ne ſe pouvoit trou-
„ ver, ni même beaucoup moins, *aut multo minùs*, ceux qui ſeroient dans
„ cet état beniroient Dieu, & auroient ſoin d'éviter le murmure. Comment
„ eſt il poſſible, ajoûtoit-on, que cette meſure fût reduite *à beucoup moins*
„ qu'à un demi-ſetier Romain? Enfin ſaint Benoiſt n'ayant pas ſuivi exacte-
„ ment dans le poids de la livre du pain, la meſure Romaine, puis qu'il en
„ a accordé quinze onces pour une livre au lieu de douze; pourquoy veut on
„ qu'il ait été plus exact dans la meſure du vin, & qu'il n'ait pas eu un au-
„ tre demi ſetier que le Romain? „

Voila à peu prés où ſe ſont reduits les mouvemens qu'a cauſé cette Diſſertation dans les Monaſteres reglez de l'Ordre: du reſte elle y a été lûë avec tout le plaiſir & toute l'edification qu'on en pouvoit attendre.

Je crois bien que ce n'étoit pas là tout le fruit que l'Auteur s'en étoit propoſé, & qu'il auroit ſouhaité que l'on ſe fût reduit à la meſure qu'il avoit tâ-

ché

ché d'établir dans ſon Ouvrage. Mais ces ſortes de changemens ne ſe font pas ſi vîte : il faut du tems pour y paſſer, & avant que de ſe rendre tout-à-fait à un ſyſteme nouveau, on eſt bien aiſe d'en être pleinement convaincu, ſur tout lors qu'il en coûte un peu, & que l'on ſe trouve en poſſeſſion du contraire.

Quoy qu'on n'ait pas crû cette nouvelle opinion inſoûtenable, on n'a pas manqué neanmoins d'y trouver d'aſſez grandes difficultez, outre celles que l'on vient de toucher, aprés l'avoir examinée un peu à fond. Feu Mr l'Abbé de Foucarmont, de l'Ordre de Citeaux, propoſa les ſiennes dans un Ouvrage qu'il fit là deſſus. Dom Jacques le Clerc de la Congregation de Saint Maur, travailla auſſi ſur le même ſujet : mais ces deux pieces n'ont pas été renduës publiques. Enfin perſonne n'a rien publié en particulier contre cette Diſſertation, juſq'à ce qu'un Religieux de la même Congregation de S. Maur, ayant eu occaſion d'en parler dans la ſuite d'un Ouvrage qu'il avoit entrepris des Saints de ſon Ordre, propoſa quelques objections contre ce nouveau ſentiment, ſans pretendre décider la queſtion, qu'il croyoit trop embaraſſée pour être pleinement éclaircie.

L'Auteur de la Diſſertation s'eſt crû obligé de répondre à ces objections, & cela l'a engagé à retoucher ſa piece, à la corriger en quelques endroits, & à l'augmenter même d'une Réponſe aux argumens qui avoient été propoſez ſur l'hemine de vin, & d'une Diſquiſition touchant le jour & l'année de la mort de S. Benoiſt. Le but qu'il a eu dans cette diſquiſition, a été non ſeulement de décider cette fameuſe queſtion, qui a donné la geſne à tant d'eſprits depuis pluſieurs ſiécles: mais ç'a été auſſi pour faire voir par cet exemple l'effet que la prevention produit ordinairement dans les eſprits à l'égard de la verité, telle qu'l croit être ſon ſyſteme de l'hemine : & c'eſt pourquoy il publie cette Diſquiſition, *où il pretend faire voir*, à ce qu'il dit luymême, *que de tant de gens qui ont écrit en divers temps ſur ce ſujet, il n'y en a pas un qui ait rencontré la verité : quoy qu'elle ne ſoit pas difficile à trouver, pourveu qu'on la cherche avec toute l'indifference où doit eſtre la raiſon pour bien juger.*

On s'attendra peut-être de voir icy une nouvelle refutation du ſentiment de ce pieux & ſçavant Auteur touchant l'hemine de vin, & touchant la mort de S. Benoît : mais ce n'eſt pas ce que l'on ſe propoſe icy. Car pour ce qui eſt de l'hemine, on ne croit pas qu'l ſoit de la bienſeance de continuer une diſpute qui pourroit donner l'idée que l'on veut appuyer du relâchement. On ſouhaiteroit au contraire que l'on s'approchât le plus que l'on pourroit du ſentiment de nôtre Auteur, & que tous les Religieux puiſſent pratiquer ce qu'il pratique luy-même avec tant d'édification. Mais au reſte, l'autre parti que l'on a pris n'eſt pas ſi éloigné des regles de la temperance, qu'il ne puiſſe ſuffire pour une juſte mediocrité : veu que l'on n'ajoûte pas plus de ſix onces à la meſure qu'il veut établir pour chaque journée, & qu'au lieu de douze onces qu'il donne dans cette ſeconde édition à l'hemine de S. Benoît, on croit qu'elle en contenoit dix-huit.

I.

On ne s'arréte donc pas à cela preſentement, mais ſeulement à un changement conſiderable que l'Auteur a fait dans ſa ſeconde édition, où il corrige ce qu'il avoit dit dans la premiere touchant *la ſainte Communion du Lecteur.* Il l'avoit priſe au ſens naturel qui ſe preſente d'abord à l'eſprit, c'eſt à dire pour la Communion de l'Eucariſtie : mais il veut à preſent qu'l ne ſoit queſtion

ſtion en cet endroit de la Regle que de la Communion de la Charité & des Prieres.

Comme cette matiere eſt de quelque importance, & que cette explication paroît être contre le ſens de la Regle, & qu'elle eſt aſſurément oppoſée à la commune explication des Auteurs de l'Ordre; il faut voir s'il a raiſon d'avoir fait ce changement, & ſi par trop de déference au ſentiment d'un habile homme, il n'a pas donné atteinte à celuy de S. Benoiſt.

Mais avant que d'entrer en matiere, il faut propoſer le texte de la Regle, & en examiner enſuite le veritable ſens. Voici en ſubſtance ce que dit S. Benoiſt dans le chap. 38. où il parle du Lecteur ſemainier. Il dit que le Frere qui ſera deſtiné pour lire toute la ſemaine, commencera par le Dimanche, *Dominica ingrediatur* : & qu'avant que d'entrer dans cet exercice, il demandera le ſecours des Prieres de la Communauté, *poſt Miſſas & Communionem*. On ne traduit pas ces deux derniers mots, d'autant qu'ils ſont le ſujet de la premiere difficulté que nous avons entrepris d'examiner. S. Benoiſt ajoûte que le Lecteur ſemainier, avant que de commencer ſa lecture, prendra un *Mixtum propter communionem ſanctam, & ne fortè grave ſit ei jejunium ſuſtinere*.

Voila les deux endroits qui ſont le ſujet du changement qui ſe trouve dans la ſeconde édition de la Diſſertation nouvelle. Il faut voir maintenant quel eſt le ſens de ces paroles.

Un ſçavant Abbé de nos jours, qui eſt mort depuis quelques années, dans un Commentaire manuſcrit qu'l a fait ſur la Regle de S. Benoiſt, a pretendu que ce Saint ne parloit dans ce chapitre, ni de Meſſe, ni de Communion, dans le ſens que nous prenons ces deux mots aujourd'huy: mais que le mot de *Miſſa* ne ſignifie rien autre choſe dans ce chapitre, & même dans tous les autres endroits de la Regle, que la fin & la concluſion de l'Office, que l'on peut exprimer par un autre mot latin qui eſt *miſſio* ou *dimiſſio*. C'eſt enſuite de ce principe qu'il ajoûte, que les mots de *Communio* & *de ſancta Communio*, ne ſe doivent pas entendre non plus à nôtre maniere ordinaire pour la Communion de la ſainte Eucariſtie, mais pour la Communion de la Charité & des Prieres, comme nous prenons ces mêmes paroles dans le ſymbole des Apôtres, *Sanctorum communionem*.

L'Auteur de la nouvelle diſſertation a ſuivi le ſentiment de ce ſçavant Abbé, & voici comme il s'eſt corrigé luy même dans l'article 33. „ J'avois „ ſuivi, dit-il, dans la premiere édition de ce Livre, le ſentiment de ceux „ qui veulent que ce ſoit *de la Communion Eucariſtique*, qu'entend parler S. „ Benoiſt, & que c'eſt *de peur que le Lecteur ne crache quelque choſe des eſpeces ſacrées*, qu'l uſe de cette precaution. Mais mon Livre ne fut pas plûtôt tombé entre les mains d'un des plus ſçavans hommes de ce ſiecle dans „ la tradition de l'Egliſe, qu'il me fit voir par de ſi fortes raiſons que ce ne „ pouvoit pas être le ſentiment de S. Benoiſt, que j'eus de la peine à ne m'y „ pas rendre. Pag. 48.

Voila donc ce qui a porté cet Auteur à changer de ſentiment : mais avant que d'examiner les raiſons de ce ſçavant homme, qui l'ont engagé à ce changement, il eſt à propos de dire un mot de la Communion des anciens Solitaires, dont S. Benoiſt a fait gloire de ſuivre les traces.

II.

Les diſciples de S. Pacome, qui a été le premier Auteur de la vie cœnobitique,

bitique, communioient tous les Samedis & tous les Dimanches de l'année, ſuivant la coûtume des Grecs & des Orientaux. Et pour ſe mettre dans une poſture plus decente, aprés avoir ôté leur cienture qui ceignoit une peau de brebis qu'ils portoient ſur leur cuculle, ils ôtoient auſſi cette peau, & demeuroient ainſi revétus de leur ſeule cuculle, qui étoit leur habit le plus honnête, comme nous apprenons de Pallade, & d'autres aprés luy. Theodore qui étoit diſciple de S. Pacome, marque dans une lettre adreſſée à tous les Monaſteres de cet Ordre touchant les Pâques, que l'on y prenoit un grand ſoin de diſpoſer les Catecumenes, pour pouvoir *ſoûtenir* aprés le Batéme les redoutables Myſteres, „ c'eſt à dire la Communion du Corps & du Sang de „ Jeſus-Chriſt, duquel on n'oſe même parler, dit-il, qu'avec tremblement, „ *ut poſſint ſuſtinere Sanguinem & Corpus Domini Salvatoris, de quo etiam cogitaſſe terroris eſt.* „ Expreſſion qui fait bien voir, que ce ſaint Solitaire enviſageoit quelque choſe de plus qu'une figure dans ce divin Sacrement.

Caſſien nous aſſure ſur la fin de la Conference 23. que les Solitaires communioient auſſi tous les Dimanches : & il deſapprouve la preſomption de quelques-uns, qui pour ſe rendre plus dignes de la ſainte Table, s'y preparoient pendant toute l'année, & ne communioient par conſequent qu'une fois l'an. Comme ſi tous les ſoins & toutes les precautions des hommes pouvoient jamais arriver juſqu'à une ſi parfaite diſpoſition qu'elles les rende totalement dignes de ce divin myſtere. Les Inſtituteurs de la vie Monaſtique dans l'Occident ont ſuivy cette pratique de communier tous les Dimanches : comme il paroît par la Regle d'un Pere inconnu, qui ſe trouve dans la ſeconde partie des Regles que Mr Holſtein a publiées, par la Regle du Maître, & par quelques autres.

Pour ce qui eſt de la poſture du corps, aprés avoir lavé leurs mains, & donné la paix à leurs freres, ils communioient debout, *erecti*, comme l'ordonne le Maître dans le chapitre 21. de ſa Regle; & S. Donat Evêque de Bezançon au chapitre 34. de celle qu'l a compoſée pour des Religieuſes de ſon dioceſe, veut qu'elles faſſent trois profondes inclinations avant la communion : *Quando ad communionem altaris accedunt, ter ſe humiliant.* Ce qui eſt tiré du Penitenciel de Saint Colomban, qui s'en explique un peu moins clairement. Les uns & les autres n'ordonnent point de genuflexions, pour deux raiſons. La premiere eſt, que la genuflexion, ſuivant Tertullien, étoit anciennement regardée comme une marque de penitence, qui ne convenoit pas au jour que l'on communioit. La ſeconde, qui eſt la principale, eſt qu'en memoire de la Reſurrection il n'etoit pas permis de ſe mettre à genoux les jours *Hieron. in* de Dimanches, qui étoient les jours de communion de ces Solitaires. *Nec de* *Lucif. c. 4.* *geniculis adorare.*

Aprés la communion, quelques-uns prenoient un petit pain & un peu de vin, *παξαμάτης καὶ ποτήριον οἴνυ*, comme il eſt rapporté dans les Apophtegmes des Peres au premier tome des Monumens Grecs de feu Mr Cotelier : & nous ſçavons que S. Iean Chryſoſtome avoit accoûtumé de manger une paſtille dans la Sacriſtie, aprés avoir celebré les divins myſteres. *Pag. 507. & 508.*

III.

S. Benoiſt s'eſt conformé ſans doute à ces pratiques, qui ont été en uſage avant & aprés luy dans les Monaſteres bien reglez : & quand nous n'en aurions point de preuves d'ailleurs, on ne pourroit conteſter que ſes Religieux ne ſe ſoient approché de la ſainte table au moins tous les Dimanches & tou-

tes

Digitized by Google

tes les Fêtes ſolennelles : Mais nous ne manquons pas de preuves particulieres pour montrer l'un & l'autre.

Car pour ce qui eſt de la communion des Dimanches, nous l'avons bien nettement exprimée dans le chapitre 38. de la Regle que nous avons déja cité, où S. Benoiſt ordonne que le Lecteur, avant que de commencer à lire, ſe recommandera aux prieres de la Communauté aprés la Meſſe & la Communion du Dimanche, *poſt Miſſa & Communionem.* Je ſçay bien que l'Auteur de la nouvelle Diſſertation pretend que le mot de Communion ne ſe doit pas prendre icy pour la communion eucariſtique : Mais on a droit de mettre ce paſſage en preuve, d'autant que l'on fera voir dans la ſuite que c'eſt ſans fondement que l'on veut le détourner dans un ſens metaphorique.

A l'égard des Fêtes ſolennelles, on peut inferer du chapitre 35. qui traite des ſemainiers de la cuiſine, que la communion ſe faiſoit auſſi ces joursla. S. Benoiſt dans ce chapitre permet à ces Semainiers de prendre tous les jours un peu de pain & de vin une heure avant leur ſervice, afin qu'ils puſſent s'acquitter de ce miniſtere avec moins de peine & ſans murmure : mais ils ajoûte qu'aux Fêtes ſolennelles ils differeront juſqu'aprés la Meſſe à prendre ce ſoulagement : *In diebus autem ſolemnibus uſque ad Miſſas ſuſtineant.* Il eſt viſible que ce Saint Patriarche n'en uſe ainſi, qu'à cauſe que toute la communauté, & par conſequent les Semainiers de la cuiſine, devoient communier à la Meſſe qui ſe diſoit ce jourlà. Car enfin voila une Meſſe pour ces jours de Fêtes; ce qui ſe juſtifie par ce que S. Benoiſt ordonne qu'ils y aſſiſteront à jeûn, *uſque ad Miſſas ſuſtineant.*

Pour ce qui eſt des autres jours, il y a bien de l'apparence que pour lors on ne celebroit point d'ordinaire les ſaints myſteres dans les Monaſteres de l'Ordre. Hildemare, qui eſt un des premiers Commentateurs de la Regle, le dit nettement pour le Carême. S. Benoiſt ne parle pas de Meſſe pour les jours feriaux : & il ſeroit mal-aiſé de trouver un tems pour la celebrer, eu égard à la diſpoſition & à l'employ qu'il fait des heures de la journée dans le chapitre 48. Mais quand même il y auroit eu une Meſſe chaque jour, il y a de l'apparence que les Semainiers, qui devoient ſervir à la cuiſine, n'étoient pas obligez pour lors d'y aſſiſter, & que par conſequent ils n'y communioient pas.

Voyons maintenant ſi l'on a raiſon de détourner le mot de *Communion*, & de *Communion ſainte*, dans un ſens impropre & figuré; & s'il n'eſt pas conſtant que S. Benoiſt dans cet endroit, que l'on vient de marquer, a voulu parler de la Communion eucariſtique.

I V.

Nous avons remarqué cydeſſus, que les Solitaires plus anciens que S. Benoiſt, qu'il regardoit comme ſes Peres & ſes Maîtres, aſſiſtoient aux divins myſteres, & y communioient tous les Dimanches. S. Benoiſt parle de Meſſe & de Communion pour ces jours-là. Cela ſe doit donc entendre à la lettre & dans le ſens naturel des paroles, & non pas dans un ſens impropre & detourné.

De plus par tout où l'on voit le terme de Meſſe & de Communion joints enſemble, & ſur tout un jour de Dimanche, il eſt à preſumer qu'ils ſe doivent entendre dans le ſens que l'on a accoûtumé de les prendre, un terme ſervant à determiner la ſignification de l'autre, quand il ſeroit équivoque d'ailleurs. Or S. Benoiſt unit enſemble les mots de *Meſſe* & de *Communion* dans le chapitre du Lecteur, & il les unit avec le jour de Diman-

manche, *Dominica ingrediatur poſt Miſſas & Communionem* : Il eſt donc indubitable que le mot de Communion ſe prend en cet endroit pour une veritable communion du Corps & du Sang de Jeſus-Chriſt.

Enfin S. Benoiſt accorde au Lecteur un peu de vin à cauſe de la Communion ſainte de ces jours-là, *propter Communionem ſanctam.* C'étoit la coûtume chez pluſieurs anciens Solitaires d'en uſer ainſi aprés la ſainte Communion. Et partant, ſoit que l'on ait égard aux jours de Dimanche ; qui étoit un jour de Meſſe & de Communion pour les Solitaires; ſoit que l'on conſidere l'union des termes de Meſſe & de Communion, joints enſemble dans un jour de Dimanche ; ſoit qu'enfin on faſſe reflexion ſur ce peu de vin que le Lecteur prenoit ce jour-là *à cauſe de la Communion ſainte*, on eſt obligé de tomber d'accord qu'il faut faire une étrange violence au ſens d'un Auteur, pour détourner dans toutes ces circonſtances le mot de *Communion*, *& de Communion ſainte*, dans un ſens impropre & metaphorique.

Et on ne peut dire avec la moindre probabilité du monde, que le mot de *ſanctam* ne ſe trouve point dans quelques manuſcrits, & qu'il n'y a ſimplement que le mot de *Communion.* Car les manuſcrits de la Regle, tant anciens que des derniers temps, ſont tous d'accord en cet endroit ; & je n'en ay jamais trouvé aucun qui ne portât ce terme. Il ſe trouve dans un manuſcrit de plus de mille ans qui ſe garde dans la Bibliotheque d'Oxford en Angleterre. Il ſe trouve dans la Concorde des Regles, compoſée il y a prés de neuf cens ans par Benoiſt d'Aniane. Il ſe trouve dans un manuſcrit que nous avons à Paris, qui eſt de plus de huit cens ans. Enfin il ſe trouve dans tous les Auteurs qui ont compoſé des Commentaires ſur la Regle, dont pluſieurs ont fait une particuliere attention ſur ce terme. Et partant, quand bien même il ſe trouveroit quelque manuſcrit, dans lequel le mot de *ſanctam* ne ſe lût pas, il eſt de la juſtice de le ſuppléer par tant d'autres qui l'ont conſervé, Mais quoy qu'il en ſoit, ſoit qu'il y ait *ſanctam* en cet endroit, ſoit qu'il n'y ſoit pas; la ſuite naturelle de ce chapitre, la Communion jointe avec la Meſſe un jour de Dimanche, nous obligent d'entendre ce mot de la veritable Communion, quand le mot de *ſainte* n'y ſeroit pas ajoûté.

Cecy pourroit ſuffire pour convaincre tous les eſprits raiſonnables, que l'Auteur n'a pas eu raiſon de changer de ſentiment à cet égard dans ſa ſeconde édition : mais on ne comprend pas comment il s'eſt laiſſé aller à ce changement ſur l'autorité d'un des plus ſçavans hommes de nôtre ſiecle dans la tradition : veu que la tradition conſtante des Auteurs de l'Ordre depuis plus de mille ans, eſt que le mot de *Communion* en ces endroits ſe doit prendre pour la ſainte Communion, comme nous l'entendons d'ordinaire.

Car le Maître dans ſa Regle, dont une bonne partie a été tirée de celle de S. Benoiſt il y a plus de mille ans; Hildemar l'un des premiers Commentateurs de la Regle, qui écrivoit il y a prés de neuf cens ans; l'Abbé Smaragde qui eſt du même tems, Pierre Diacre, Bernard Abbé du Mont-Caſſin, Boherius, & generalement tous les Commentateurs tant anciens que modernes, ont expliqué ce mot de *Communion* dans ſa ſignification ordinaire, à la reſerve de deux, dont on parlera cy-aprés.

Que peut-on répondre à tant de témoins; & ſi on fait tant d'eſtime, & avec raiſon, de la tradition, quelle autorité peut on oppoſer à une tradition ſi conſtante & ſi univerſelle de l'Ordre de S. Benoiſt ? Car on ne peut pas dire avec la moindre apparence du monde, que tous ces Auteurs ſe ſoient expliquez d'une maniere obſcure. Leurs termes ſont clairs & decisifs, comme

il ſeroit aiſé de le juſtifier en les rapportant tous les uns aprés les autres. Mais afin d'éviter la redite & la longueur, on ſe contentera de trois ou quatre des plus anciens, qui ont été ſuivis par ceux qui ont écrit aprés eux.

Nous commencerons par le Maître, qui écrivit ſa Regle environ cinquante ans aprés la mort de S. Benoiſt, dont il emploie en une infinité d'endroits les reglemens, & les termes mêmes quelquefois, ſans pourtant le nommer. Cet ancien Auteur au chapitre 24. de ſa Regle ordonne, conformément à S. Benoiſt, „ Que le Lecteur entre en ſemaine le Dimanche : qu'il deman- „ de la benediction dans le refectoir : qu'aprés avoir donné le baiſer de paix „ à l'Abbé & aux Religieux, il prenne un peu de vin, de peur qu'en cra- „ chant il ne jettât quelque choſe des eſpeces du ſaint Sacrement qu'il avoit „ reçû peu de temps auparavant dans l'Egliſe. *Suum merum propter ſputum Sa-* „ *cramenti accipiat; & ſic incipiat legere.* Voilà, ce me ſemble, un bon commentaire du chapitre 38. de la Regle de S. Benoiſt. Ce S. Pere ordonne que le Lecteur avant que de commencer la lecture, prenne un peu de vin *à cauſe de la ſainte Communion*. Le Maître preſcrit la même choſe au Lecteur, *de peur qu'en crachant il ne jette quelque choſe des eſpeces du S. Sacrement.* Comment peut-on douter aprés cela, que les termes de *Communion ſainte* ne ſe prennent pour la Communion Euchariſtique?

On répondra ſans doute que le Maître eſt un Auteur fort mépriſable : qu'il y a de grandes duretz, & même des pauvretés dans ſa Regle : qu'il n'avoit pas grand jugment; & que ce n'eſt pas par conſequent un fort bon garend pour nous aſſurer du ſens de la Regle de S. Benoiſt.

Quoique cette objection n'ait pas été faite en termes formels par l'Auteur de la nouvelle Diſſertation, ce n'eſt pas neanmoins ſans fondement qu'on la luy peut attribuer. Car il a bien changé de ton à l'égard de la Regle du

Pag. 113. & 115. Maître dans ſa ſeconde édition. Dans la premiere il dit, que *cette Regle eſt extrémement ſainte : qu'elle étoit plus auſtere en un ſens que celle de S. Benoiſt, & qu'en un autre ſens elle étoit plus condeſcendante.* Mais dans la ſeconde édition de

Pag. 70. cette Diſſertation, ce n'eſt plus cela. L'auteur fait du Maître & de ſa Regle une peinture fort pitoyable, telle que l'on peut voir dans l'article 46.

Je ne pretens pas juſtifier en tout cette Regle. On ne peut nier qu'il n'y ait des choſes qui paroiſſent pueriles & un peu dures en certains endroits : mais on ne peut diſconvenir auſſi qu'il n'y ait des choſes fort belles & fort remarquables. Mais ſans entrer dans un détail ennuyeux, on ne dira rien, ce me ſemble, qui ne ſoit juſte ſi on répond, que cet Auteur eſt raiſonnable lors qu'il parle conformément aux anciens Peres : qu'il peut être au moins un bon témoin des pratiques de ſon temps; & que lors qu'il ajoûte quelque mot pour expliquer le ſentiment des anciens, il peut paſſer pour un bon Interprete. Toutes ces circonſtances ſe rencontrent dans le cas dont il s'agit. Le Maître ne fait pas un reglement nouveau, lors qu'il accorde un peu de vin au Lecteur à cauſe de la Communion du S. Sacrement, puiſque S. Benoiſt en fait de même à cauſe de la ſainte Communion. L'un & l'autre vouloit éviter le même inconvenient. Le Maître avoit vû cette pratique dans les autres Monaſteres : & ſi le mot de *Sacramenti* qu'il ajoûte, paroît plus exprés à l'Auteur de la nouvelle Diſſertation, pour marquer la Communion eucariſtique, que les termes de *Communion ſainte*; ce mot doit ſervir à determiner ceux-ci à leur ſignification propre & naturelle.

Venons maintenant à Hildemar, que nous avons déja dit avoir été un des premiers qui ait fait un Commentaire ſur la Regle de S. Benoiſt. Cet Auteur

teur François qui écrivoit en Italie du tems de Loüis le Debonnaire, expliquant ces paroles du chapitre 38. *poſt Miſſam* (car c'eſt ainſi qu'il écrit) *& Communionem*, dit expreſſément que ces mots ſe doivent prendre dans leur propre ſignification. *Ideo ſanctus Benedictus ſecundùm proprietatem Miſſam dixit & Communionem* : & que la Meſſe commence, à proprement parler, au Canon, *Te igitur clementiſſime Pater.* Et venant enſuite à cet endroit, où S. Benoiſt ordonne que le Lecteur prendra avant que de lire un *mixtum propter Communionem ſanctam* : il dit que par ce mot de *mixtum*, on entend un peu de pain & de vin, & qu'il ſignifie la même choſe que les termes de *biberes & panem*, dans le chapitre 36. des ſerviteurs de la cuiſine. Voicy ſes paroles. *Mixtum enim intelligitur panis & vinum, ſicut ſuperius dicit, ſingulos biberes & panem.* Et cet Auteur ajoûte incontinent aprés, que c'eſt une coûtume dans le païs où eſt ſitué le Mont-Caſſin, de ſignifier par le mot de *mixtum*, un peu de pain & de vin.

C'eſt ſur cet exemple & ſur cet uſage de l'Ordre de S. Benoiſt, que Jean Beleth aſſure que de ſon tems, c'eſt à dire il y a plus de cinq cens ans, „ on „ avoit accoutumé de donner aux Fidéles un peu de pain & de vin aprés la „ Communion Paſcale, de peur que s'il étoit reſté quelque partie des eſpeces „ ſacrées, on ne les jettât en crachant. Ce qui arriveroit ſans doute, dit il, „ ſi on ne mangeoit pas incontinent aprés la Communion. Et il appelle ce- „ la un *mixtum* & un *petit dîner*, *parvum prandiolum*. „

Beleth rapporte cette coutume à la pratique de nôtre Ordre : mais elle eſt peut-être plus ancienne qu'il ne penſoit. Car outre ce que l'on a dit cideſſus, ce que nous liſons dans l'hiſtoire Lauſiaque, que certains Solitaires aux grandes Fêtes mangeoient dans leurs Egliſes, & beuvoient un peu de vin contre leur ordinaire, pourroit bien ſe rapporter à cet uſage.

Il eſt auſſi tres-probable que c'eſt de cette pratique qu'a voulu parler l'Auteur contemporain de la vie d'Alcuin. Car cet Auteur racontant ce qui ſe paſſa durant le ſejour de Charlemagne & de ſes enfans à Tours, il remarque que lors qu'Alcuin en qualité de Diacre preſenta un coup à boire à Loüis aprés qu'il eut reçu la Communion du Corps & du Sang de Jeſus-Chriſt, Loüois par humilité baiſa la main à Alcuin aprés luy avoir fait la reverence. *Cum poſt communionem corporis Chriſti & ſanguinis propriâ manu eis miſceret, iſdem Ludovicus, humilitate clariſſimus præ omnibus, Patri ſancto ſe inclinans, ejus oſculatus eſt manum.* Il ne faut pas omettre que l'Auteur ſe ſert du mot de *miſcere*, pour ſignifier qu'Alcuin donna un coup à boire à Loüis. Car ce terme eſt fort uſité en ce ſens dans les Auteurs de la baſſe latinité, & il ſignifie ſeulement donner ou verſer à boire, ſoit qu'il y ait mélange des liqueurs, ou non. Et c'eſt de là ſans doute qu'eſt venu le mot de *mixtum*, que les Auteurs plus recens ont crû mal à propos ſignifier *mixtion* dans la Regle de S. Benoiſt. S. Adelard Abbé de Corbie nous donne à connoître que ce *mixtum* ſe prenoit dans la ſacriſtie. *De miſcendo in ſacrario, & cito liberando*, comme on lit dans les Capitulaires imprimez à la fin du cinquiéme tome des Actes des Saints de nôtre Ordre.

Tout cecy peut ſervir à éclaircir un endroit de la vie de S. Leger Evêque d'Autun, lequel aprés avoir communié au jour du Samedy ſaint avec le Roy Childeric, prit un peu de vin avec ceux qui étoient avec luy, au rapport d'Urſin qui a écrit ſa vie, *Cum ſuum perconſummaſſet officium, & merum cum ſuis accepiſſet.* On ne peut pas dire que ce paſſage ſe doive entendre de l'ablution que le Prêtre a accoutumé de prendre à la Meſſe immediate-

Tttt 2 ment

ment aprés la Communion : puiſque ce ne fut qu'aprés avoir achevé le Service divin, *cum ſuum perconſummaſſet officium*, que ce ſaint Prelat but un coup de vin.

Pour ce qui eſt des Laïques, ils ne prenoient point cette ablution à l'Autel, où ils recevoient la ſainte Communion ſous l'une & l'autre eſpece, ſuivant l'uſage de ce temslà. Ce n'étoit qu'à la ſacriſtie ou en quelque autre lieu ſemblable qu'ils mangeoient un morceau de pain, & buvoient un coup. Les malades mêmes en uſoient ainſi en recevant le S. Viatique, & cette pratique étoit encore en vigueur dans l'onzieme ſiecle, comme nous l'apprenons d'un petit écrit, qui contient quelques faits remarquables des Religieux de Marmoutier : où il eſt fait mention entr'autres d'un Frere laïque, lequel étant preſt de mourir, reçut le Corps & le Sang de Nôtre-Seigneur, *Dominici corporis & ſanguinis Sacramenta percepit* : & aprés avoir reçu le precieux Sang, il prit un peu de vin, *Ubi cum poſt ſanguinem vinum ebibiſſet &c.* De tout ceci il paroît que l'uſage de prendre un peu de vin, auquel on ajoutoit communément un morceau de pain, eſt fort ancien dans l'Egliſe, & qu'il y a duré long-tems, c'eſt à dire au moins juſq'au tems de Beleth, qui vivoit au douziéme ſiecle.

On pourroit ajouter à ceci pluſieurs choſes : mais cette digreſſion n'eſt déja que trop longue, & il faut revenir à nôtre Hildemar, lequel ne fait point de commentaire ſur les mots de *propter communionem ſanctam*, d'autant qu'il s'étoit ſuffiſamment expliqué immediatement auparavant, en diſant que les termes de *poſt Miſſam & communionem* ſe doivent prendre dans leur propre ſignification.

Smaragde Abbé de S. Michiel en Lorraine, qui fleuriſſoit en même tems qu'Hildemar, ſupplée à celui-cy en cet endroit dans ſon Commentaire. Car „ aprés avoir dit que par le mot de *mixtum*, S. Benoiſt entend un peu de „ pain & de vin, & que c'eſt de là que dans certaines Provinces on appelle „ du même nom de *mixtum*, l'oblation du pain & du vin qui ſe fait à l'Au- „ tel, il ajoûte que la raiſon pourquoy S. Benoiſt donne ce *mixtum* au Le- „ cteur à cauſe de la Communion ſainte, c'eſt de peur que s'il luy reſtoit „ quelque particule de l'Eucariſtie dans la bouche, il ne la jettât en cra- „ chant, „ *ne aliquid inde ſumtum excreans projiciat in ſputo.* Ce qui revient à l'explication que le Maître a donnée.

On ne croit pas qu'il ſoit neceſſaire de s'étendre d'avantage là-deſſus, en rapportant les témoignages des Commentateurs, & même des anciennes verſions qui ont été faites de la Regle : d'autant que l'Auteur de la nouvelle Diſſertation demeurera facilement d'accord, que depuis le neuviéme ſiécle ce ſentiment a prevalu, ſçavoir que le chapitre 38. de la Regle ſe devoit entendre d'une veritable Communion de l'Eucariſtie, & non pas d'une Communion metaphorique.

Mais on ne croit pas devoir omettre les gloſes qu'un Religieux de l'Abbaye de S. Gal, appellé Keron, a faites ſur nôtre Regle il y a plus de neuf cens ans. Cet Auteur qui vivoit du tems du Roy Pepin, pere de Charlemagne, dans une Interpretation qu'il a faite mot à mot de la Regle de S. Benoiſt en la langue Allemande de ce tems-là, traduit le mot de Communion par celuy de *Kemeinſamii.* Et pour ne nous laiſſer aucun doute de la ſignification de ce terme, il ajoûte incontinent par forme d'explication, *ſcilicet corporis & ſanguinis Chriſti.* Il eſt donc conſtant que dés le huitiéme ſiécle on expliquoit dans nôtre Ordre le mot de Communion dont il eſt parlé dans la

Re-

Regle, *de la communion du corps & du ſang de Jeſus Chriſt.* On a vû que cent ans auparavant, & environ cinquante ans aprés S. Benoît, le Maître l'a entendu de la même maniere dans ſa Regle. Depuis ce tem-là cette explication a paſſé pour une tradition conſtante dans l'Ordre. Amalaire l'a entendu ainſi dans ſon Supplement. Les Commentaires, les Verſions, les Congregations entieres de Cluny, de Citeaux, & autres qui ont été érigées depuis, ont ſuivi cette tradition. Et partant il ſemble qu'on ne peut s'en départir, ſans donner lieu en même tems de revoquer en doute les choſes les mieux établies & les plus conſtantes.

Il faut neanmoins avoüer qu'entre tous ceux qui ont expliqué nôtre Regle, il y en a deux qui paroiſſent favorables à la nouvelle opinion de l'Auteur de la Diſſertation, ſçavoir Richard de Saint-Ange qui étoit Religieux du Mont Caſſin vers la fin du 13. ſiécle; & le Cardinal Turrecremata qui vivoit dans le quinziéme ſiécle. Car Richard expliquant les termes du chapitre dont il eſt queſtion, apporte deux explications de ce paſſage *propter communionem ſanctam*; l'une eſt celle qui determine ces paroles à la Communion de l'Eucariſtie; l'autre, qu'il prefere à celle-là, eſt que ces mots ſignifient *à cauſe de la ſainte communauté*, de peur que le Lecteur ne manque de force pour lire, *propter communionem ſanctam, id eſt congregationem, quaſi dicat, ne deficiat ſanctæ congregationi in legendo.* Turrecremata approche encore davantage de la nouvelle opinion, „ en diſant que le Lecteur doit prendre „ le *mixtum pour conſerver la communion de bienveillance & d'amour*, qu'il „ ſembleroit ne pas garder, ſi ne prenant point ce ſoulagement il liſoit „ avec murmure. „ *Propter communionem ſcilicet ſervandam benevolentiæ & amoris, quam ſervare non videtur, qui cum murmure ſervit fratribus ſuis.* Voyla tout ce qu'on peut apporter de plus raiſonnable & de plus fort pour appuyer la nouvelle explication.

Mais pour peu que l'on faſſe attention à l'expoſition de ces deux Auteurs ſur ce chapitre de la Regle, on verra qu'ils ne ſont pas entierement du ſentiment que l'on combat icy. Car l'un & l'autre tombent d'accord, que ces mots *poſt Miſſas & Communionem*, qui ſe liſent au commencement du chapitre 38. ſe doivent entendre dans leur ſens propre & naturel. De plus, Richard ne s'eſt porté à quitter le ſentiment commun, que parce que ſi l'on expliquoit le ſecond paſſage *propter communionem ſanctam* de la veritable Communion, il s'enſuivroit qu'il faudroit admettre qu'il y auroit en effet du danger que l'on ne pût jetter quelques parties des eſpeces ſacrées en crachant. Or cet Auteur croit que ce ſentiment ne ſe peut ſoûtenir, „ *ſed hæc expoſitio non videtur bona* : d'autant, dit-il, „ que le Corps de Jeſus-Chriſt auſſi-tôt qu'on l'a reçu par la Communion, „ eſt incontinent incorporé avec celuy qui a communié. Et partant il ne „ peut être ſujet à aucun des inconveniens des autres viandes. „ *Quia corpus Chriſti, poſtquam ſumtum eſt, ſtatim incorporatur, & projici non poteſt, nec in ſeceſſum effundi.* On ne veut pas examiner icy ſi l'opinion de cet Auteur eſt ſupportable, ou non : mais on peut néanmoins avancer, que la raiſon qu'il a euë de ſe departir du ſentiment commun, eſt encore moins recevable que celle qui eſt le fondement du ſentiment qu'il n'approuve pas. Car quelle apparence y a-t'il que les eſpeces ſacrées, & par conſequent le Corps de Jeſus-Chriſt, ne puiſſent être ſujetes à l'inconvenient que craignoient les anciens, ſi celuy qui avoit communié les jettoit en crachant immediatement aprés ? Quoy qu'il en ſoit, il eſt viſible que ce Richard

ne

Digitized by Google

ne s'eſt départi de l'explication commune des autres Auteurs, que pour avoir trop philoſophé ſur les inconveniens de cette explication. Le Cardinal Turrecremata n'a pas eu apparemment d'autre motif, & partant l'un & l'autre a abandonné le ſens naturel de la Regle, une tradition generale de l'Ordre ; & un fait conſtant pour une méchante raiſon.

Auſſi n'ont-ils pas été ſuivis par les Auteurs qui on fait depuis des Commentaires ou des verſions de la Regle. Tout le monde eſt demeuré dans l'explication ancienne & generale. On en pourroit donner autant de témoins & de preuves qu'il y a de ces Auteurs : mais on ſe contentera de rapporter les termes d'une verſion & paraphraſe françoiſe, qui fut imprimée à Paris chez Simon Voſtre, il y a plus de deux cens ans. Voicy comme nôtre paſſage y eſt traduit & expliqué. *Propter communionem ſanctam. Pour la ſainte communion que le Liſeur a reçû n'agueres à la Meſſe, ſelon la coûtume pour lors obſervée, afin qu'en liſant il ne ſoit provoqué à cracher, tellement qu'il puiſſe advenir aucune indécence ou irreverence aux eſpeces ſacramentelles, dont il a été paravant refectionné : lequel inconvenient peut être évité par la ſuperpoſition d'autre viande.* On ne peut expliquer plus nettement la tradition ancienne de l'Ordre ſur cette matiere, & c'eſt une pauvre raiſon de s'en departir, que de le faire, pour ne pas admettre cet inconvenient. Cependant c'eſt ce qui a determiné en partie cet illuſtre Abbé qui étoit ſi ſçavant dans la tradition de l'Egliſe, à s'éloigner en cet endroit de celle de l'Ordre : & c'eſt ſon autorité qui a fait changer de ſentiment l'Auteur de la Diſſertation. Il faut donc enfin examiner ſes raiſons, & voir ſi on s'y doit rendre. Ce n'eſt pas qu'on ne pourroit ſe diſpenſer de faire cet examen. Car lorſque les faits ſont auſſi clairs & auſſi bien établis que celuicy, les inconveniens & les raiſons qu'on y peut oppoſer, quelque plauſibles qu'elles paroiſſent, ne ſont pas recevables. Mais neanmoins on veut bien entrer dans cet examen, afin de donner plus de jour à la verité. Voyons donc un peu les raiſons qu'apporte l'Auteur de la Diſſertation, pour appuyer ſon nouveau ſentiment.

V.

Pour entrer en matiere, il ſuppoſe qu'il y a deux ſortes de Communion, l'une de l'Eucariſtie, & l'autre de Charité ou de Prieres. Cela étant ſuppoſé, il ajoute qu'aprés avoir ſuivy dans ſa premiere édition le premier ſens de la Communion marquée dans la Regle, les raiſons de ce ſçavant Abbé luy parurent ſi fortes, ſi belles, & ſi convaincantes, qu'il eut de la peine à ne s'y pas rendre.

» Car premierement cette grande precaution de ne point cracher quel-
» que tems conſiderable aprés la Communion, étoit inoüie, diſoit cet Ab-
» bé, du tems de S. Benoiſt, & dans les ſiécles qui l'ont precedé: parceque
» les eſpeces ſont bien tôt alterées, & par conſequent ne conſervent plus le
» Corps de Jeſus Chriſt : de même qu'on demeure d'accord qu'elles ne pour-
» roient pas être conſacrées en cet état-là. »

Voila la premiere raiſon de cet Abbé. Mais pourquoi cette precaution étoit-elle inoüie du tems de S. Benoiſt, & avant luy, puiſque nous avons vû que des anciens Solitaires prenoient un peu de pain & de vin aprés la ſainte Communion, ainſi que l'ordonne S. Benoiſt ? N'a t'on pas raiſon de dire que c'étoit *pour la communion ſainte*, priſe dans ſa ſignification naturelle? On n'eſt pas obligé de croire que la precaution dont il eſt parlé icy, ſoit la raiſon qui ait porté S. Benoiſt à faire ce reglement ; mais neanmoins il y a de l'apparence

rence que cela eſt ainſi. Car il eſt fort naturel d'avoir cette precaution, principalement pour un Lecteur, que ſon exercice diſpoſe davantage à cracher que les autres. C'eſt la raiſon que le Maître, qui vivoit peu de tems aprés S. Benoiſt, a apportée en ce même cas, *propter ſputum Sacramenti*; & il eſt certain qu'anciennement les Prêtres, & ceux qui avoient communié, s'abſtenoient de cracher un tems conſiderable.

Cela paroît par une lettre d'Amalaire à un nommé Guntard, qui luy fit quelque reproche de ce qu'il crachoit incontinent aprés avoir communié: veu que les autres Prêtres avoient accoûtumé de s'en abſtenir long-tems aprés la Meſſe, *quia ceteros Sacerdotes perſpexiſti à ſputo diutius ſe abſtinere poſt ſacrificium*. Amalaire répond à la verité, que ce ſcrupule n'eſt pas trop bien fondé: mais il ajoûte neanmoins qu'il s'en abſtiendroit auſſi luy-même, ſi cela luy eût été poſſible: *Si potuiſſem me abſtinere tamdiu à ſputo, quamdiu ſatisfacerem tuis, ut non haberent quod reprehenderent in me, hoc ultro curarem: ſed quia hoc mihi difficile eſt &c.* C'étoit donc un uſage commun de s'en abſtenir pour lors, c'eſt à dire il y a prés de neuf cens ans. Cette pratique n'étoit pas ſans doute nouvelle: & il ne faut pas la reculer beaucoup, pour la faire remonter juſq'à S. Benoiſt. Voila pour la premiere raiſon. Spicil. to. 7. p. 168.

„ La ſeconde eſt, que ſi S. Benoiſt avoit voulu ordonner de prendre quel-
„ que choſe à raiſon de la Communion Sacramentelle, il l'auroit marqué en
„ general pour tous ceux qui communient; & auroit ordonné qu'on le prît
„ à l'Egliſe plûtôt qu'au refectoir; & auſſitôt aprés avoir pris la ſainte ho-
„ ſtie, comme on fait encore en quelques lieux. Ce qui auroit été d'autant
„ plus raiſonnable, qu'il pouvoit arriver aiſément, qu'on eût beſoin de cra-
„ cher durant Sexte qu'on chantoit avant dîner. De ſorte qu'il y avoit toû-
„ jours un tems fort conſiderable entre la Meſſe & le dîner. Ce qui montre
„ clairement, que S. Benoiſt n'a pas pû prendre icy le mot de *ſancta Commu-*
„ *nio* pour la Communion de l'Euchariſtie, mais pour l'union ſainte qui doit
„ être ſoigneuſement conſervée entre les fideles, qui eſt l'effet de l'union des
„ cœurs, dont il a voulu que le Lecteur donnât quelque preuve ſenſible à
„ toute la Communauté, avant que de commencer à lire. „

On répond à cette raiſon qu'il n'étoit pas neceſſaire d'avoir les mêmes égards pour tous ceux qui avoient communié, dautant que peu de tems aprés la Meſſe ils alloient dîner. S. Benoiſt ne dit rien du lieu où l'on devoit prendre ce *mixtum* aprés la ſainte Communion. Mais S. Adedard, ce celebre Abbé de Corbie; témoigne dans ſes Capitulaires, que le *mixtum* ſe prenoit dans la Sacriſtie & il ordonne que cela ſe fera promtement. *De miſcendo in ſacrario, & citò liberando.* Neanmoins l'uſage a été dans la ſuite du tems qu'on prît le *mixtum* au refectoir, comme le Maître l'avoit preſcrit dans ſa Regle.

Nôtre illuſtre Abbé ſuppoſe qu'on chantoit Sexte immediatement aprés la Meſſe: mais Hildemar dit abſolument le contraire en expliquant ces mots du chapitre 35. *In diebus autem ſolemnibus uſque ad Miſſas ſuſtineant*: par leſquels S. Benoiſt veut que les ſerviteurs Semainiers different aux jours ſolennels juſqu'aprés la Meſſe, pour prendre le pain & le vin qu'il leur accorde. Hildemar remarque à cette occaſion, „ que c'étoit la coûtume pour lors du païs
„ où étoit S. Benoiſt, de chanter Sexte immediatement aprés la Meſſe, com-
„ me faiſoient les Chanoines du tems d'Hildemar: mais que S. Benoiſt vou-
„ lant empêcher que cette coûtume ne s'introduiſiſt dans ſes Monaſteres, or-
„ donna que le Lecteur, auſſi bien que les ſerviteurs, attendroient juſqu'
„ aprés la Meſſe ſeulement: afin que le Lecteur ayant le loiſir de prendre ce

„ ſou-

„ lagement qu'on luy donnoit, on retranchât de cette maniere la coûtume „ de dire Sexte auſſi-tôt aprés la Meſſe. „ *Conſuetudo namque fuit in illa terra, ſicut hodie faciunt Canonici, poſt Miſſam ſtatim incipere Sextam. Voluit itaque beatus Benedictus tollere hanc conſuetudinem. Ideo dixit,* USQUE AD MISSAM SUSTINEANT *: ut dum ante Miſſam non auderet Lector manducare, facto intervallo propter illum, illa conſuetudo rumperetur.* Ce n'étoit donc qu'aprés dîner qu'on diſoit Sexte en ces jours-là : & comme les Religieux qui avoient communié à la Meſſe devoient dîner avant Sexte, il n'étoit pas neceſſaire qu'ils priſſent quelque choſe par precaution.

C'eſt donc ſans fondement que l'on tire cette conſequence, que S. Be„ noiſt n'a pas pû prendre icy le mot de *ſancta Communio* pour la Communion „ de l'Euchariſtie, mais pour l'union ſainte qui doit être ſoigneuſement gar„ dée entre les fideles, qui eſt l'effet de l'union des cœurs, dont il a voulu „ que le Lecteur donnât quelque preuve ſenſible à toute la Communauté „ avant que de commencer à lire. „ Car on ne comprend pas comment un morceau de pain & un peu de vin, que le Lecteur prenoit avant ſa lecture, ait été employé par une perſonne auſſi ſage que S. Benoiſt, pour un ſymbole de l'union du Lecteur avec ſes freres : veu que celuy-cy venoit d'en donner des preuves ſi éclatantes & ſi viſibles, ayant donné à ſes freres & reçû d'eux la paix à la Meſſe, & y ayant reçu enſuite avec eux ce divin Sacrement, que Jeſus-Chriſt a inſtitué pour marque de l'union & de l'amour mutuel des fideles. Cependant voila ces raiſons fortes & convaincantes, qui ont obligé l'Auteur de la Diſſertation de changer de ſentiment; mais je ne crois pas qu'ils s'en trouve beaucoup d'autres qui en ſoient touchez.

Auparavant que de finir cette matiere, il eſt à propos d'examiner encore une preuve que nôtre Auteur apporte pour montrer que le mot de *Communion* ſe prend quelquefois pour l'union des cœurs. On en convient : mais c'eſt en y ajoûtant le mot de *charité*, ou quelqu'autre ſemblable : & on ſoûtient que le paſſage que l'Auteur cite du chapitre 21. de la Regle du Maître eſt tout à fait contraire à ce qu'il pretend. Ce chapitre porte pour titre, *Comment les Semainiers de la cuiſine & le Cellerier doivent communier.* On lit enſuite, „ que lors qu'on étoit dans l'Oratoire devant l'Abbé pour la commu„ nion, *cum ad communionem in Oratorio ante Abbatem ſtatur*, tous ayant re„ çu la paix, l'Abbé communioit. Qu'enſuite ceux qui étoient prepoſez aux „ ſerviteurs de la cuiſine, alloient avertir ces ſerviteurs de venir à la com„ munion dans l'Oratoire, *ut hebdomadarios ad communionem repræſentent*, & „ qu'eux cependant faiſoient à la cuiſine ce qui étoit à faire. Que ces Semai„ niers, aprés avoir lavé leurs mains, entroient auſſi dans l'Oratoire, & „ qu'aprés avoir fait quelques prieres, & donné la paix, ils recevoient en„ ſuite la communion debout, *poſt modicam orationem erecti communicent & „ confirment.* Qu'enfin aprés avoir prié encore un peu de temps, l'Abbé ter„ minoit leur oraiſon par un verſet & une Collecte : & qu'eux étant retour„ nez à la cuiſine, renvoyoient leurs prepoſez pour communier auſſi à leur „ tour dans l'Oratoire. „ Le Maître pourſuit à décrire dans le reſte de ce chapitre & dans le ſuivant l'ordre de la communion des autres freres.

On ne croit pas qu'il ſoit poſſible de trouver un témoignage plus clair pour prouver juſtement tout le contraire de ce que l'Auteur de la Diſſertation pretend. Il s'agit en cet endroit d'une communion qui ſe fait dans l'Oratoire, c'eſt à dire, dans l'Egliſe du Monaſtere. Cette communion ſe fait aprés s'être lavé les mains, aprés avoir donné & reçû la paix. Cette communion a

deux

deux parties, *Communicent, & confirment*. On communie, & on eſt confirmé. Ceux qui ſont un peu verſez dans la connoiſſance des Rites eccleſiaſtiques, ſçavent que le mot de *confirmer* ſe prend en matiere de communion pour la communion de la couppe, comme on peut voir dans l'Ordre Romain. Enfin aprés avoir reçû la communion en ces deux manieres, on fait encore des prieres, & on les termine par un verſet & une Collecte, *Verſu dicto Abbas compleat*. Dans les anciens Sacramentaires la Collecte qui ſe dit à la Meſſe aprés la communion, eſt appellée *ad complendum*. Voila donc la Collecte que l'Abbé diſoit pour terminer les actions de graces des freres aprés la communion, *Abbas compleat*. Cependant aprés tant de marques qui nous donnent l'idée de la Communion ſacramentelle, on veut qu'il ne s'agiſſe icy que d'une communion d'amour & de bien-veillance. Il faut avoir grande créance en l'autorité d'une perſonne pour en être perſuadé : mais pour moy, quelque reſpect que j'aye pour l'Auteur, & pour celuy dont il a ſuivy le ſentiment en cette rencontre, j'avoüe que je n'ay pas encore aſſez de foy & de déference pour cela.

Ce qui a peut-être engagé ces Auteurs dans cette penſée, c'eſt qu'il ne paroît pas qu'il ſoit parlé de Meſſe dans ces deux chapitres, où le Maître décrit cette communion : & on ſçait d'ailleurs que pour lors on ne recevoit l'Eucariſtie qu'à la Meſſe, excepté le Viatique. Et ſi on répond que le Maître y ſuppoſe la Meſſe, on trouvera ſans doute étrange que les ſerviteurs Semainiers n'y ayent pas aſſiſté : qu'on ne les ait appellez à l'Oratoire pour communier qu'au tems de la Communion même : & qu'enfin ceux qui leur étoient prepoſés, ayent été ſuppléer pour eux à la cuiſine, eux qui devoient communier incontinent aprés.

Il eſt vray que cela paroît un peu extraordinaire : mais les choſes n'ont pas été toûjours obſervées comme aujourd'huy. C'étoit l'ordinaire d'aſſiſter entierement au ſacrifice lors qu'on devoit y communier : mais en certain cas cela ne s'obſervoit pas ſi exactement. Dans la Regle de Paul & d'Eſtienne, qui eſt citée dans la Concorde des Regles, & dans un ouvrage d'Agobard Archevêque de Lyon, on y voit preſque la même diſpoſition que dans la Regle du Maître. „ Car ces deux Peres ordonnent, qu'à l'heure qui eſt deſtinée „ pour la Communion, on ne manque pas de ſe trouver pour répondre, „ *Libera nos à malo* à la fin de l'oraiſon Dominicale. „ Ce qui ne ſe peut entendre que de la Meſſe, quoique le mot de Meſſe n'y ſoit pas exprimé. *In hora qua ſanctum Corpus & Sanguinem Domini communicaturi ſumus, præſentes eſſe feſtinemus ad dicendum*, LIBERA NOS A MALO. C'eſt donc une marque que l'on n'exigeoit pas d'aſſiſter ponctuellement à toute la Meſſe, quoy qu'on y dût communier. Car il eſt viſible qu'il s'agit en cet endroit de la communion du Corps & du Sang de Jeſus-Chriſt : & partant il ne faut pas s'étonner, ſi dans la Regle du Maître les ſerviteurs Semainiers, qui devoient communier à la Meſſe, ne ſe rendoient à l'Oratoire que peu de temps avant la communion. Ces ſaints Solitaires s'appliquoient principalement à faire ſervir de diſpoſitions à la ſainte communion toutes les actions de leur vie, qui étoient comme une continuelle oraiſon : & leur travail même étoit accompagné du chant des pſeaumes. Auſſi les termes que ces deux ſaint Peres, dont nous venons de parler, ajoûtent aux precedens, font-ils aſſez voir avec combien de réverence ils s'approchoient de la ſainte Table, puis qu'ils avertiſſent que l'on ait une tres grande precaution pour ne pas recevoir indignement & à ſa condamnation le Corps & le Sang de nôtre Seigneur. *Omnino cavendum eſt, ne ſanctum Corpus & Sanguinem Domini indigne ad judicium ſumamus*.

De tout cecy on peut inferer comme une choſe conſtante, que le Maître dans le chapitre que l'Auteur de la Diſſertation a cité pour preuve de ce qu'il pretend, ſe doit entendre à la lettre de la Communion ſacramentelle, comme on a fait voir: & que S. Benoiſt doit être auſſi expliqué de la même maniere dans le chapitre du Lecteur, qui a fait le ſujet de cet écrit.

C'eſt auſſi de la Communion euchariſtique que ſe doit entendre le même Saint dans le chapitre 63. où aprés avoir reglé l'ordre que les freres doivent garder entr'eux dans la communauté, „ il ajoûte, que c'eſt dans cet ordre qu'ils „ doivent recevoir la paix & la Communion, „ *ſic accedant ad pacem, ad Communionem*; ce que l'on comprend aiſément par l'union de ces deux choſes, c'eſt à dire, de la paix & de la communion. C'eſt ainſi que nos anciens Peres l'ont toûjours entendu, comme il ſeroit aiſé de le juſtifier par tous les Commentaires de la Regle, & par le chapitre quatriéme des douze, qui furent addreſſez aux Religieux de Richenaw, au commencement du neuviéme ſiecle; où il eſt preſcrit, „ que tous les Dimanches de l'année les freres iront ſuivant leur rang *à la* „ *paix & à la Communion*, excepté ceux leſquels à cauſe de leur vieilleſſe ou de „ leur maladie ſeront obligez de communier ſeparément. Que ſi quelqu'un ſe „ prive de ce grand bien fait *de la Communion du Corps & du Sang de Jeſus-Chriſt*, „ l'Abbé qui doit toûjours être preſent lors que l'on communie, ſera informé „ de la cauſe de ce manquement. „

On peut faire deux remarques ſur ce reglement. La premiere eſt, que la coûtume de donner la paix à la Meſſe, non ſeulement aux miniſtres de l'Autel, comme nous le faiſons encore à preſent, mais auſſi à tous les aſſiſtans, n'étoit pas encore abrogée dans nos Monaſteres, comme elle l'a été enſuite. Boherius dans un de ſes Commentaires ſur la Regle, rendant raiſon de ce qu'on ne donnoit point la paix de ſon tems dans nos Monaſteres, il dit que c'eſt à cauſe que les Moines étant morts au monde, on obſervoit chez eux la même choſe, qu'à la Meſſe des morts, où l'on ne donne point la paix. Mais à ce conte il faudroit auſſi que les ſentimens d'averſion & de haine fuſſent morts tout à fait dans l'eſprit de tous les Moines. Quoy qu'il en ſoit de la raiſon de ce changement, on ne voit pas en quel tems il a été fait dans les Monaſteres; & il étoit encore en uſage au treiziéme ſiecle dans le Mont-Caſſin aux Fêtes ſolennelles, ainſi que nous l'apprenons de Bernard qui en étoit Abbé pour lors.

La ſeconde reflexion que l'on peut faire ſur ce reglement addreſſé aux Religieux de Richenaw, eſt qu'au commencement du neuviéme ſiecle les vieillards & les malades communioient *ſeparément*, c'eſt à dire, ou aux Meſſes privées, ou à quelqu'autre grande Meſſe qui ſe diſoit le matin. Car dans l'Abbaye de S. Riquier en ce tems là, où il y avoit trois cens Religieux & une pſalmodie perpetuelle; on y diſoit tous les jours deux grandes Meſſes, outre pluſieurs Meſſes particuliers. On communioit alors rarement aux Meſſes privées: mais on ne celebroit jamais de publiques ou grandes Meſſes, que la communion ne s'y fit, ou par toute la communauté, ou par quelques uns de ceux qui la compoſoient.

Dans l'Abbaye de Cluny cela s'obſervoit exactement. Car chaque jour tous les Religieux d'un côté du chœur alternativement faiſoient leur offrande avec une petite hoſtie, dont on en conſacroit ſeulement cinq tous les Dimanches, & trois les autres jours de la ſemaine pour les Religieux qui avoient devotion de communier à la grande Meſſe, outre le Diacre & le Soûdiacre, dont le premier communioit de la même hoſtie que le Prêtre, mais non pas le Soûdiacre. Du reſte on beniſſoit autant d'hoſties qu'il en falloit pour les autres Religieux, qui n'avoient pas communié, & qui les mangeoient au refectoir en forme de pain benit

ſoit avant toute autre viande. Nous apprenons cecy des Coûtumes de cette illuſtre Abbaye, qui ont été écrites par S. Udalric il y a ſix cens ans, & qui avoient été compilées avant luy par Bernarde, qui fut depuis Archevêque de Tolede. *Udalric. lib. 1 cap. 6.*

Mais il eſt certain que cet uſage étoit dans l'Ordre avant la fondation de Cluny, qui a tiré ſes pratiques de nos plus anciens Monaſteres. Les reglemens addreſſez aux Religieux de Richenaw, dont nous venons de parler, nous en fourniſſent une preuve. Car nous liſons au chapitre 3. que l'on marquoit tous les jours dans un billet ſix d'entre les freres qui devoient faire la ſaint oblation, *ſacram offerentes oblationem*: & que chacun devoit être marqué à ſon tour, en commençant par l'Abbé. Ce qui fait voir que l'on n'exceptoit pas même les Prêtres: leſquels ne diſoient pas la Meſſe reguliérement tous les jours, comme ils ſont aujourd'huy. Ce reglement ajoute; que ces ſix Religieux devoient laver les pieds aux hôtes & aux pelerins qui étoient arrivez au Monaſtere. Le chapitre 6. preſcrit que les Religieux étant au refectoir, deux Prêtres devoient diſtribuër aux freres des eulogies apres la benediction de la table. Ce qui n'étoit autre choſe ſans doute que le pain qui avoit été beny pour ceux qui n'avoient pas communié à la Meſſe. Enfin Hildemar, dans ſon Commentaire ſur le chapitre 53. dit la même choſe à l'égard de l'oblation & du lavement des pieds: *Illi, qui offerunt in die ad Miſſam, illi etiam poſt veſperam vadunt pedes pauperibus lavare.* Ce qui fait voir que cette pratique étoit univerſelle, ou extremement répanduë dans l'Ordre avant la fondation de Cluny; veu même que ces reglemens de Richenaw avoient été tirez des uſages, que l'on avoit remarquez dans pluſieurs de nos Monaſteres.

Auſſi l'Abbé Jean, diſciple de S. Odon ſecond Abbé de Cluny, dans la vie qu'il a compoſée de ce Saint, parlant des coûtumes de cette Abbaye, témoigne qu'elles avoient été recueillies par un nommé Euticius Abbé, que l'on croit avoir été le même que Benoiſt d'Aniane. Et c'eſt ſans doute de cette même ſource que les Religieux de Cluny ont tiré ces belles ceremonies, qu'ils obſervoient en faiſant les hoſties, qui devoient ſervir au ſaint ſacrifice de la Meſſe. On ne ſera peut-être pas fâché d'en voir icy un petit extrait.

En premier lieu on choiſiſſoit grain à grain le froment qui devoit ſervir à faire ces hoſties, & enſuite on le lavoit ſoigneuſement. On le mettoit aprés dans un ſac qui étoit deſtiné pour ce ſeul uſage; & on l'envoyoit au moulin par un ſerviteur honnête, qui avoit ſoin de laver les deux meules avant que de mettre ſon froment dans la tremée, & les couvroit de courtines deſſus & deſſous. Aprés cela il ſe revêtoit d'une aube, & ſe couvroit le viſage d'un amict à la reſerve des yeux: & on obſervoit les mêmes precautions lors qu'on ſaçoit la farine. Enfin le Sacriſtain, s'il étoit Prêtre ou Diacre, accompagné de deux autres Religieux Prêtres ou Diacres, & d'un autre ſimple Religieux, étant ſortis de Matines, ſe lavoient les mains & le viſage, & les trois premiers étant revêtus d'aubes, l'un detrempoit la farine dans de l'eau, & en faiſoit une eſpece de pâte, & les deux autres en compoſoient les hoſties, qu'ils faiſoient cuire dans un fer, auquel étoient gravées certaines figures. Toutes ces ceremonies marquent ſans doute le grand reſpect que ces Religieux avoient pour la ſainte Eucariſtie, & elles font voir clairement qu'ils y reconnoiſſoient plus qu'une ſimple figure.

Le Cardinal Humbert, dans l'un des ouvrages qu'il a fait pour répondre aux calomnies des Grecs contre les Latins, nous aſſure que de ſon temps on faiſoit quelque choſe d'approchant dans l'Egliſe Romaine: & que les Diacres avec les Soûdiacres & des Prêtres mêmes, étant revêtus des habits de leur Ordre, faiſoient le pain deſtiné au ſacrifice en chantant des Pſeaumes: *Sacris amicti veſtibus cum melodia pſalmorum.* Mais il y a plus: c'eſt qu'anciennement les fideles avoient

accoûtumé de faire euxmêmes les hoſties dont ils devoient communier : & S. Gregoire de Nazianze dans l'éloge de S. Baſile, nous apprend, que l'Empereur Valens étant entré dans l'Egliſe où S. Baſile celebroit les redoutables myſteres, il offrit a l'Autel les dons, c'eſt à dire, l'oblation dont il avoit été luy même l'ouvrier, ὧν αὐτουργὸς ἦν. On ſçait ſur cela ce qui arriva à cette Dame Romaine, qui doutoit que le pain, qu'elle avoit elle-même travaillé, fut devenu le Corps de Jeſus-Chriſt, comme S. Gregoire luy diſoit en prononçant les paroles que le Prêtre a accoûtumé de dire en donnant la communion.

Mais on s'apperçoit qu'on s'eſt trop étendu ſur ce ſujet, quoique peut-être cette digreſſion ne ſera pas deſagreable à bien des gens, auſquels ces faits ne ſont pas ſi connus.

SECONDE PARTIE.

Ce ſçavant Abbé, pour les ſentimens duquel l'Auteur de la Diſſertation a tant d'eſtime, pretend dans un Commentaire qu'il a fait ſur nôtre Regle, que non ſeulement le mot de *Communion* & de *Communion ſainte* ne s'y prend jamais pour la Communion ſacramentelle, mais même que le mot de *Miſſa* ou de *Miſſæ*, par tout où il ſe trouve dans la même Regle, ne ſignifie jamais le ſacrifice de la ſainte Meſſe, mais ſeulement la concluſion des divins Offices, c'eſt à-dire, la permiſſion qui eſt donnée aux Religieux de ſe retirer, ce que nous pouvons exprimer autrement par le mot de *miſſio* ou de *dimiſſio*. Comme l'Auteur de la Diſſertation ne s'eſt pas encore declaré ſur ce ſecond point, il n'eſt pas juſte de luy attribuer ce ſentiment nouveau. C'eſt pourquoy on a crû qu'il valoit mieux traiter ſeparément ce qui regarde la Meſſe, que de le confondre avec ce qu'on avoit à dire touchant la Communion. Ce n'eſt pas que ce que l'on a rapporté en paſſant de la Meſſe jointe à la Communion, ne fût peut-être ſuffiſant pour refuter cette opinion nouvelle : mais on a mieux aimé donner à cette matiere tout le jour qu'elle merite, afin d'avoir occaſion d'examiner plus exactement les argumens de cet illuſtre Abbé.

Il explique nettement ſa penſée en deux endroits de ſon Commentaire, ſçavoir ſur le chapitre 35. & ſur le 38. Le chapitre 35. qui traite des ſerviteurs Semainiers, porte ces mots : *In diebus autem ſollemnibus uſque ad Miſſas ſuſtineant*, & nôtre Abbé les traduit ainſi, *Aux jours ſolemnels ils attendront jouſqu' aprés l' Office*. Et incontinent aprés il ajoûte ce qui ſuit par forme de commentaire : C'eſt „ le ſens de ces paroles, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*. Car par ce mot de *Miſſa* nôtre „ Saint entend ſouvent la fin de l'Office dans ſa Regle, & non pas le ſacrifice „ de la ſainte Meſſe, qu'il ne comprend jamais ſous ce mot. „ Voila qui eſt bien decisif, & ſi l'on n'eſt pas obligé de deferer aveuglement au ſentiment d'un ſi habile homme, on ne peut douter au moins de ce qu'il penſe ſur ce ſujet.

Il n'eſt pas moins exprés ſur ces mots du chapitre 38. qui concerne le Lecteur, *Poſt Miſſas & communionem* : ce qu'il traduit de cette ſorte, *à la fin de l'Office & des prieres communes*. „ Et aprés il pourſuit : C'eſt le ſens de ces paroles latines : car nous avons déja fait voir, que le mot de *Miſſa* ne ſe prend jamais qu' „ en ce ſens dans toute la Regle, c'eſt à dire, pour marquer la fin de l' Office, „ & la ſortie de l'Egliſe, lors qu'il eſt permis à chacun de ſe retirer. Car les anciens ſe ſervent ſouvent de *Miſſa* pour dire *miſſio* ou *dimiſſio*; de même que l'on „ trouve *remiſſa* pour *remiſſio* dans S. Cyprien, & dans d'autres.

I.

I.

Pour le faire court, on tombe d'accord que le mot de *Miſſa* ou *Miſſæ* eſt equivoque dans les anciens Auteurs : & qu'encore qu'il ſignifie plus ordinairement la ſainte Meſſe, il ſe prend auſſi neanmoins pour la fin de quelque Office divin, & même quelque fois pour les leçons qu'on y recite : & c'eſt en ce dernier ſens qu' on le trouve dans la Regle de S. Aurelien Evêque d'Arles, & dans celle de S. Iſidore de Seville.

On avoüe en ſecond lieu que S. Benoiſt ſe ſert du même terme quatre fois dans un ſeul chapitre de ſa Regle pour marquer la concluſion des Heures de l'Office divin. C'eſt au chapitre 17. où il parle des Heures du jour qu'il veut être terminées par la Litanie, c'eſt-à-dire, par le *Kyrie eleiſon* trois fois repeté, & l'Oraiſon Dominicale, *Litania, & Miſſæ ſint*, ou *fiant Miſſæ*. Et il ne ſera pas peut-être hors de propos de remarquer, qu'il ne ſe ſert du mot de *Miſſæ* en ce ſens, qu' en parlant des Heures du jour. Car pour les autres, il employe une autre façon de parler, qui revient neanmoins au même ſens : comme lorſqu'il parle de l'Office de la nuit au chapitre neuviéme, *Supplicatio litaniæ, id eſt, Kyrie eleiſon, & ſic finiantur nocturnæ vigiliæ* : & au chapitre 12. & 13. où il parle de la fin des Laudes : *Litania, & completum eſt*. Cette differente maniere de s'expliquer pourroit bien nous marquer, qu'aprés l'Office de la nuit, & même aprés les Laudes qui ſe doivent chanter quelque temps aprés cet Office, on ne ſe retiroit pas pour cela de l'Egliſe : mais qu'on s'y appliquoit à l'Oraiſon, comme il paroît par le 2. livre des Dialogues chapitre 4. & que c'eſt pour ce ſujet que S. Benoiſt ne ſe ſert pas du mot de *Miſſæ*, comme il s'en ſert aprés les Heures du jour, chacune deſquelles étant finie, on devoit ſortir de l'Egliſe, pour aller à d'autres exercices. En effet, dans le dernier article du Capitulaire que les Moines de S.Gal dreſſerent touchant l'obſervance reguliere au commencement du neuviéme ſiecle, il eſt preſcrit que l'on donne du tems aux Religieux aprés Laudes pour faire leurs prieres à tous les Autels de l'Egliſe. Quoy qu'il en ſoit, on voit que le mot de *Miſſæ*, dans les Offices du jour, ſignifie à peu prés la même choſe que *finiantur*, & *Completum eſt* à l'égard des Heures de la nuit.

Il n'eſt donc pas icy queſtion de ces endroits, mais ſeulement des deux autres que nous avons rapportez cy devant des chapitres 35. & 38. de la même Regle, où l'on ſoûtient abſolument, que le mot de *Miſſæ*, ſe doit expliquer du ſaint Sacrifice de la Meſſe.

Ce mot étoit en uſage en ce ſens long tems avant S. Benoît. S. Hilaire eſt un des premiers qui s'en ſoit ſervi en cette maniere ; & il a été ſuivy de S. Ambroiſe. Cet uſage eſt devenu plus commun dans le cinquiéme ſiecle, & encore davantage dans le ſixiéme, auquel S. Benoiſt a vécu & a écrit ſa Regle. Gregoire de Tours, qui vivoit ſur la fin du même ſiecle, ſe ſert du mot de *Miſſa* quelquefois au nombre ſingulier, mais beaucoup plus ſouvent au plurier : comme lors qu'il dit de luy-même au Livre ſecond des miracles de S. Martin chapitre 14. *Nobis Miſſas dicentibus* ; & au chapitre 16. de la vie des Peres, *dum ad Miſſas Dominicæ Orationis verba decantarentur* ; & en pluſieurs endroits, *Miſſarum ſolemnia*, pour ſignifier une Meſſe particuliere.

Il faut donc voir ſi S. Benoiſt dans les deux paſſages, qui ſont le ſujet de cette conteſtation, ne ſe ſert pas dans le même ſens du mot de *Miſſæ* au nombre plurier, pour ſignifier une Meſſe particuliere, que nous appellerions la grande Meſſe, s'il n'étoit preſque conſtant que du tems de S. Benoiſt on n'en diſoit pas plus d'une dans les Monaſteres, aux jours même de Dimanche.

Pour

Pour reſoudre cette difficulté, ce n'eſt pas aſſez de dire que S. Benoiſt ſe ſert de ce mot en plurier pour marquer la fin de l'Office. Car comme il a pû l'employer auſſi de même pour ſignifier la Meſſe, il faut voir ſi par la maniere de s'expliquer, il ne determine pas le ſens à l'un plûtôt qu'à l'autre. Car c'eſt ainſi qu'on en doit uſer lors qu'un terme eſt equivoque; c'eſt par les circonſtances des endroits où il eſt employé, qu'il en faut juger. On veut bien accorder, par exemple, que *Miſſæ* dans les quatre paſſages rapportez cy-deſſus de la Regle de ce ſaint Patriarche, ſignifie la fin de l'Office : mais il paroît au contraire manifeſtement que c'eſt de la Meſſe qu'il veut parler dans les chapitres 35. & 38.

Car pour ce qui eſt du premier, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*, tous les Auteurs anciens & modernes qui ont fait des Commentaires ſur la Regle, ont toûjours entendu ce mot du ſacrifice de la Meſſe. Comme on en a cité quelques paſſages dans la premiere Partie, on ne croit pas qu'il ſoit neceſſaire de les repeter icy.

En effet, il n'y auroit point de ſens, ſi on expliquoit ce paſſage de la fin de l'Office, & non pas de la Meſſe. Car il eſt viſible que S. Benoiſt a voulu marquer en cet endroit un tems determiné, auquel les Semainiers pouvoient prendre un coup à boire aux jours ſolemnels. Il veut que tous les jours de ferie, ils le prennent une heure avant le repas : mais qu'à l'égard des fêtes conſiderables, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*. Car que voudra dire S. Benoiſt s'il parle de la fin de l'Office? On a remarqué cy deſſus, qu'il ſe ſert du mot de *Miſſæ*, pour deſigner la concluſion des Heures du jour. S'il prend donc en cet endroit du chapitre 35. le mot de *Miſſæ* pour cette concluſion de l'Office, quel Office voudra-t'il dire? Sera ce Prime ou Tierce, ou bien Sexte ou None? Sera-ce enfin, Vêpres ou Complie? Il ne s'explique pas. Sera ce aprés toutes ces Heures? Cela ne ſe peut dire, d'autant que les Semainiers prenoient ce ſoulagement avant le dîner, & l'on dînoit ce jour-là à l'heure de Sexte. Il faut donc qu'il ait voulu exprimer par ce mot quelqu'autre choſe ſinguliere & determinée : & ce ne peut être autre choſe que la Meſſe, qui ſe devoit dire vers l'heure de Tierce, & étoit ſuivie du dîner.

Cela ſe confirme par le paſſage du chapitre 38. où nôtre Saint ordonne que le Lecteur prendra ſon *mixtum* le jour du Dimanche, *poſt Miſſas & Communionem*. Car quoyque le mot de *Miſſæ* ſoit equivoque, il ne le peut être en cet endroit, où S. Benoiſt joint trois choſes enſemble qui determinent le ſens au ſacrifice de la Meſſe : & ces trois choſes ſont le Dimanche, la Meſſe, & la Communion. Nous avons vû que ſuivant la coûtume de ce tems là, les Moines communioient au moins tous les Dimanches. On ſçait que c'étoit la coûtume alors, comme à preſent, de dîner aprés la Meſſe. Le Lecteur prenoit ſon *mixtum* pour lire à dîner *poſt Miſſas & communionem*. Qui ne voit que toutes ces circonſtances determinent le ſens de ces mots *poſt Miſſas & communionem*, à ſignifier la Meſſe, quelque equivoque qu'il y ait d'ailleurs dans le mot de *Miſſæ*?

Que ſi cela eſt ainſi, comme il ſemble qu'on n'en puiſſe raiſonnablement douter, il s'enſuit que le mot de *Miſſæ* dans le premier endroit, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*, ſe doit prendre auſſi pour la Meſſe. Car S. Benoiſt obſerve la même conduite à l'égard des Semainiers de la cuiſine pour leur permettre de prendre un coup à boire aux jours de fêtes, qu'à l'égard du Lecteur pour luy permettre de prendre ſon *mixtum* aux jours de Dimanche. Il veut que celui-ci prenne ſon *mixtum* aprés la Meſſe & la Communion. Et partant lors qu'il dit que les ſerviteurs aux jours des fêtes attendront à boire un coup *uſque ad Miſſas*, ce mot ſe doit entendre determinément de la Meſſe, & non de la fin de l'Office indeterminément.

Que ſi au contraire on ſe veut arrêter au ſens que nous combattons, S. Benoiſt ne s'expliquera que d'une maniere fort imparfaite & preſque inintelligible.

Car

Car ſi on traduit avec ce ſçavant Abbé ce paſſage qui regarde les Semainiers de la cuiſine par ces mots, *Ils attendront juſqu' aprés l'Office*, que voudra dire cela? De quel Office l'entendra t'on? Je ſçay bien que l'on répondra que cela ſe doit entendre de l'Office de Sexte. Mais que dira-t'on ſi on le nie. Et cela ne ſera pas ſans fondement, puiſque nous avons remarqué cy deſſus que ſelon un des plus anciens Commentaires de la Regle, aux jours de Dimanches, & par conſequent auſſi aux jours de fêtes ſolemnelles, on ne diſoit Sexte qu'aprés le dîner.

La traduction du ſecond paſſage touchant le Lecteur ne ſera pas plus claire que cellecy, ſi on ſuit celle de nôtre illuſtre Abbé à l'égard de ces paroles *poſt Miſſas & Communionem.* Car ſelon luy il faut traduire *à la fin de l'Office & des Prieres communes.* Quel eſt cet Office, & quelles ſont ces prieres communes? Si on peut faire un bon commentaire ſur cette traduction, il faut du moins avoüer que le texte ainſi traduit eſt tout à fait enigmatique: au lieu qu'en le traduiſant ſelon l'idée que les paroles nous donnent naturellement, on ne voit rien de plus clair que de dire, *aprés la Meſſe & la Communion.* Il ne faut point de commentaire pour expliquer cette verſion: & c'eſt ainſi que S. Benoiſt a accoûtumé de s'expliquer en ces rencontres, c'eſt à-dire, d'une maniere preciſe & determinée. C'eſt ainſi que voulant marquer le tems auquel les Semainiers doivent prendre un peu de vin & un morceau de pain aux autres jours de la Semaine, il dit que cela ſe fera *une heure avant le repas, ante unam horam refectionis.* C'eſt ainſi que pour marquer les heures de ce repas, il dit que ce ſera à l'heure de Sexte, lors qu'on ne jeûne pas; que ce ſera à l'heure de None aux jours de jeûne reguliers, & qu'enfin ce ſera à l'heure de Vêpres en Carême. Cela eſt clair & precis ſuivant l'uſage de ce tems là: & s'il y a quelque obſcurité à nôtre égard, c'eſt à cauſe que nos manieres d'aujour d'huy ſont fort éloignées de celles du ſixiéme ſiecle.

Il ſemble que l'on ait droit de conclure de ce que l'on vient de dire, que la nouvelle traduction n'eſt pas ſoûtenable, non plus que ſon commentaire; & qu'il paroît évident, que S. Benoiſt dans les chapitres 35. & 38. a voulu parler de la Meſſe pour le premier, & de la Meſſe & de la Communion tout enſemble pour le ſecond. Mais afin que l'on puiſſe encore mieux comprendre le peu de fondement qu'il y a dans l'opinion contraire, il en faut rapporter le principal argument, & voir ce que l'on y pourra répondre.

II.

L'unique argument que l'on nous objecte, eſt qu'il eſt viſible, que ſi S. Benoiſt entendoit parler de la ſainte Meſſe, „ il ne diroit pas *uſque ad Miſſas ſuſtineant*, comme ſi c'étoit aſſez d'attendre juſqu'à la Meſſe, pour manger pendant qu'on diroit la Meſſe: mais il diroit *poſt Miſſas*, que l'on ne prît rien qu' „ aprés la Meſſe.

On ſera peut être ſurpris de voir que l'on établiſſe cette nouvelle opinion ſur un fondement ſi leger. Le mot d'*uſque* ſe peut prendre incluſivement, & excluſivement. Il eſt viſible que ce reglement ſe doit entendre incluſivement, & que lors que S. Benoiſt dit que les ſerviteurs attendront aux jours de fêtes *juſqu'à None*, c'eſt comme s'il avoit dit *juſqu'aprés None.* Il ſe ſert de la prepoſition *poſt* lors qu'en pareil cas il parle du Lecteur, *poſt Miſſas & Communionem.* L'un ſert à expliquer l'autre: & partant le mot d'*uſque* dans le chapitre des Semainiers s'étend juſqu'aprés la Meſſe. C'eſt de la même maniere que nous liſons dans le chapitre 7. que le neuviéme degré d'humilité eſt de garder le ſilence, *juſqu'à ce qu'on ſoit interrogé*, USQUE *ad interrogationem.* Ce qui ne veut pas dire que l'on parle pendant que l'on eſt interrogé, mais aprés l'interrogation même. C'eſt dans ce

ſens

ſens que S. Paul a dit que nôtre Seigneur a été obeïſſant *juſqu'à la morte de la croix* USQUE *ad mortem crucis*, ce qui n'exclud pas la mort de la Croix, puis qu'au contraire il l'enferme.

Outre cet argument, qui eſt l'unique de ce ſçavant homme, on peut encore faire quelques objections, qu'il eſt à propos de prevenir. La premiere eſt que S. Benoiſt s'étant ſervy du mot de *Miſſa* pour ſignifier la fin de l'Office, il n'y a point d'apparence qu'il l'ait employé dans un autre ſens, pour ſignifier la ſainte Meſſe, luy dont la Regle eſt loüée par S. Gregoire à cauſe de la netteté de ſon expreſſion, *ſermone luculentam*.

Mais cette objection n'eſt pas plus forte que la precedente. Si cela paſſoit, les Auteurs qui affectent de parler le plus clairement, ne pourroient jamais ſe ſervir d'aucun terme qui fût tant ſoit peu équivoque. Cela cauſeroit un furieux embaras. Le mot de *Sacra* qui ſignifie une choſe ſacrée, & ſignifie auſſi une choſe deteſtable, ne pourroit jamais être employé par un même Auteur dans l'un & l'autre ſens, ſi l'on vouloit éviter l'équivoque. Il y en a cent autres de la même force. Mais quoique les mots ſoient quelquefois équivoques en eux-mêmes, ils ſont ordinairement determinez, comme on a déja dit, par les circonſtances & l'arrangement du diſcours. C'eſt ainſi que S. Benoiſt diſant qu'aux fêtes ſolemnelles, les ſerviteurs Semainiers doivent attendre à prendre quelque choſe juſqu' aprés la Meſſe, *uſque ad Miſſas*; il eſt aiſé de voir qu'il veut parler de la Meſſe qui ſe diſoit ce jour-là, & qu'à cauſe de la Communion que les ſerviteurs y recevoient, ils devoient attendre juſqu'aprés la Meſſe. Il fait le même reglement pour le Lecteur aux jours de Dimanche, mais d'une maniere qui explique ce qu'il y peut reſter d'obſcurité dans l'autre, comme nous venons de remarquer.

Mais ſi Saint Benoiſt, dira-t'on, veut parler de la Meſſe au chapitre 38. du Lecteur, ne ſuffiſoit-il pas de dire *juſqu'à la Meſſe*, ſans ajoûter *& la Communion*. La Communion ne fait-elle pas une partie de la Meſſe? Pourquoy donc ajoûter le mot de Communion, ſi le mot de *Miſſas* ſignifie la Meſſe.

Quoique cette objection ne ſoit pas difficile à reſoudre, elle paroît neanmoins aſſez raiſonnable, & il faut un peu ſçavoir l'uſage de l'antiquité pour y donner jour. C'étoit la coûtume anciennement, c'eſt à dire du tems de S. Benoiſt, que ceux qui aſſiſtoient à la Meſſe & n'y vouloient pas communier, ſe retiraſſent avant la Communion, comme on l'a fait voir dans la Liturgie Gallicane. Pag. 35. Cela s'obſervoit en Italie au tems de S. Benoiſt, & même dans les Monaſteres de nôtre Ordre. Car on peut mettre de ce nombre ce Monaſtere de Vierges, dont il eſt fait mention par S. Gregoire au ſecond livre de ſes Dialogues chap. 23. Ce ſaint Docteur raconte en cet endroit, que deux Religieuſes d'un Monaſtere, qui étoit prés du Mont-Caſſin & gouverné par S. Benoiſt, ſe donnant un peu trop de liberté dans leurs paroles, ce ſaint Pere les excommunia: & que ces deux Religieuſes étant mortes & enterrées dans l'Egliſe, elles paroiſſoient ſortir de leur tombeau & de l'Egliſe, lors qu'à la Meſſe le Diacre crioit tout haut, *Si quelqu'un ne communie pas, qu'il faſſe place à ceux qui doivent communier*, c'eſt à dire, qu'il ſorte: *Si quis non communicat, det locum.* Il eſt manifeſte par cet endroit rapporté par S. Gregoire, que l'on congedioit ceux qui ne communioient pas à la Meſſe, & qu'ils ſortoient de l'Egliſe avant la Communion: que la Meſſe étoit cenſée être achevée pour lors à leur égard: & que comme la Meſſe des Catecumenes ſe terminoit aprés l'Evangile, lequel étant dit, on leur commandoit de ſortir: auſſi la Meſſe de ceux qui étant baptiſez ne communioient pas, finiſſoit immediatement aprés que le Prêtre avoit dit l'Oraiſon Dominicale. D'où vient qu'en France & en Eſpagne la benediction ſe donnoit par les Evéques avant la

la Communion, afin que ceux qui ne communioient pas y participaſſent : & c'eſt pourquoy S. Gregoire de Tours dit que la communion du peuple ſe faiſoit, la Meſſe étant achevée. C'eſt au livre ſecond des miracles de S. Martin chap. 47. où nous liſons ces mots *Cumque expletis Miſſis*, voila la fin de la Meſſe, *populus cœpiſſet ſacroſanctum corpus Redemptoris accipere*, & voicy la communion marquée enſuite bien diſtinctement.

Ce n'étoit donc pas aſſez à S. Benoiſt, qui vouloit que le Lecteur aſſiſtât à la Meſſe & y communiât le Dimanche ; ce n'étoit pas dis-je aſſés de dire qu'il prît ſon *mixtum aprés la Meſſe* ; il falloit encore ajoûter la *Communion* : dautant qu'il auroit pû aſſiſter à la Meſſe, & non pas à la Communion : puiſque ceux qui ne communioient pas à la Meſſe, étoient obligez d'en ſortir avant la communion.

Voila ce que nous avions à répondre aux objections les plus conſiderables qu'on peut faire contre le ſentiment que l'on ſoûtient icy. C'eſt aux Lecteurs judicieux & équitables de voir, ſi l'opinion de ceux qui veulent que S. Benoît ne parle ny de Meſſe, ny de Communion dans ſa Regle, eſt recevable. On croit avoir déja montré que non : & on n'a pas crû devoir ſouffrir que l'on ôtat à l'Egliſe deux auſſi beaux témoignages de la Meſſe & de la Communion ſans les revendiquer. Tout ce qui nous reſte de l'antiquité touchant cette matiere nous doit être d'une tres-grande conſideration : & on doit conſerver ſoigneuſement ces precieux reſtes, comme un ſacré dépoſt qui nous a été confié pour atteſter la foy de l'Egliſe. On ne doute pas que ceux qui ont donné à ces deux paſſages de nôtre Regle une explication oppoſée à la nôtre, n'y ayent été portez par l'amour de la verité : mais c'eſt auſſi ce même amour qui a donné lieu à cette refutation, qui ne diminüe en rien l'eſtime que l'on doit avoir pour leur pieté & leur merite.

Au reſte il auroit été bien étrange, que S. Benoiſt, dont la Regle eſt ſi exacte, & entre dans un ſi grand détail, n'eût rien dit de la ſainte Meſſe ny de la Communion dans toute ſa Regle, comme le pretend nôtre ſçavant Abbé. Il ſeroit étrange, qu'ayant fait deux chapitres des Prêtres du Monaſtere, l'un de ceux qui ayant été Prêtres dans le ſiecle, ſe retiroient en Religion ; l'autre des Prêtres & des Diacres que l'Abbé & la communauté voudroient faire ordonner pour l'uſage du Monaſtere ; ce S. Homme n'ait pas dit un ſeul mot du plus auguſte de nos myſteres, qui étoit la fin de ces ordinations.

Je ne puis m'empêcher en cet endroit de remarquer les precautions que nos anciens Peres obſervoient dans le choix des Miniſtres, qu'ils vouloient promouvoir aux Ordres ſacrez, & principalement au Sacerdoce. Hildemar en fait un grand détail dans ſon Commentaire. Il dit que l'on doit choiſir celuy d'entre les Religieux, dont la vie qu'il a menée dans le ſiecle, ait été exemte de ces crimes qui ont eu de l'éclat : que s'il eſt tombé dans quelque dereglement moins conſiderable avant que d'entrer en Religion, on ne le doit faire ordonner qu'avec frayeur & tremblement, *cum pavore*. Aprés avoir examiné la vie qu'il avoit mené dans le monde, on examinoit ſa conduite dans la profeſſion monaſtique. L'Abbé s'addreſſoit pour cet effet premierement à ſon Confeſſeur, & luy demandoit ſon ſentiment touchant celuy que l'on vouloit faire ordonner, en luy commandant que ſans découvrir en particulier aucun des pechez que celuy-cy eût commis, il dît s'il le croyoit digne de cette promotion. Enſuite l'Abbé propoſoit la perſonne en plein Chapitre à la Communauté, & ordonnoit à un chacun de dire ſon ſentiment, ou en public, ou en particulier, dans le terme de huit jours. On jeûnoit pendant ce temps-là pour recommander cette affaire à Dieu : & enfin l'Abbé ayant entendu les ſentimens de tous les Religieux en particulier ſur les qualitez de ce Religieux, on le faiſoit ordonner, ſi la pluralité des ſuf-

frages luy étoient favorables : ſinon, il étoit exclus de l'Ordination. Voila ſans doute une conduite fort eccleſiaſtique, & on n'a pas cru faire une choſe deſagreable au Lecteur, en finiſſant ce petit écrit par cette digreſſion.

ADDITION AU PRECEDENT TRAITE.

IL y a peu de jours qu'il paroît une nouvelle traduction de la Regle de S. Benoiſt, avec un *Avertiſſement de Mr de Vert Treſorier de l'Abbaye de Cluny ſur cette verſion*. On fait voir dans cet Avertiſſement la difficulté qu'il y a de bien traduire quelques endroits de la Regle, & entre autres ceux qui regardent la Meſſe & la Communion, dont nous avons parlé dans ce Traité. Voicy comme on s'explique ſur le chapitre 38. où S. Benoiſt accorde au Lecteur le *mixtum* avant la lecture du Dimanche, *propter communionem ſanctam.*

„ Il eſt aſſurement tres-aiſé, dit-on, de traduire ces derniers mots, *propter* „ *communionem ſanctam* : mais entendus & pris dans le ſens ordinaire, c'eſt-à-„ dire, pour la reception de l'Eucariſtie, on doit convenir qu'on ne ſçait pas „ trop bien ce que la Regle veut dire icy. „ Cela veut dire en un mot qu'on ne croit pas, que ces paroles ſe doivent entendre de la Communion eucariſtique. „ Car quel rapport, ajoûte-t'on, y-a-t-il entre cette communion, & le déjeû-„ ner du Lecteur? „

On vient de le faire voir ce rapport dans le Traité precedent, où l'on croit avoir montré que cet uſage a été pratiqué devant & aprés S. Benoiſt. Mais voyons un peu ce que l'on oppoſe de nouveau à cette explication dans cet Avertiſſement : Car on ne croit pas qu'il ſoit neceſſaire de repeter icy les raiſons qui luy ſont communes avec l'Auteur de la Diſſertation que l'on vient de refuter.

Une des raiſons qu'ont apportée les Commentateurs de la Regle, pourquoy S. Benoiſt accorde au Lecteur un peu de pain & de vin aprés la Communion, c'eſt afin qu'il ne ſoit pas expoſé à rejetter ou cracher pendant la lecture quelque choſe des eſpeces ſacramentelles qu'il a reçeües.

On pretend que cette raiſon n'eſt *d'aucune conſideration*, d'autant qu'il y „ avoit entre la communion & la lecture au moins une heure, ou une heure & „ demie d'intervalle: puiſque les Fêtes & Dimanches, qui ſont les jours de com-„ munion, la Meſſe commencée à neuf heures, étoit achevée au plus tard à „ dix heures & demie ou onze heures; & que le Lecteur ne prenoit ſon verre de „ vin que dans le moment qu'on ſe mettoit à table, c'eſt-à-dire immediatement „ avant que de commencer la lecture, *antequam incipiat legere*, & par conſe-„ quent à midy, qui eſt l'heure de dîner ces jours-là : & partant qu'il y avoit „ plus de tems qu'il n'en falloit entre la communion & la lecture, pour que les „ eſpeces ſacramentelles fuſſent alterées & ſuffiſamment digerées, ſans qu'il „ fût beſoin pour cela de prendre un verre de vin pour obvier à l'inconvenient „ que l'on vient de propoſer. Joint qu'il eût fallu encore que toute la Commu-„ nauté, qui apparemment avoit communié, auſſi bien que le Lecteur, ſe fût „ abſtenuë de touſſer & de cracher pendant tout ce tems-là; & même pendant „ Sexte, dont le chant eſt bien plus capable d'exciter le crachement que l'on „ craint, que la lecture. On conclud que voila bien de l'embaras, & qu'il n'y a „ pas moyen d'en ſortir, ſi on n'a recours à quelque autre explication. „

Mais peut être que l'embaras n'eſt pas ſi grand qu'on s'imagine : & quand il y en auroit encore de plus grands, cela feroit voir que nous ne connoiſſons pas aſſez diſtinctement toutes les pratiques de ces tems-la pour développer toutes ces diffi-

difficultés : mais le fait n'en eſt pas moins conſtant, puis qu'il eſt atteſté par une generale tradition de tout l'Ordre depuis ſa naiſſance.

Nous ne ſçavons pas au vray, à quelle heure on celebroit dans nos Monaſteres la ſainte Meſſe aux jours de Fêtes & de Dimanches; ny combien il reſtoit de tems entre la Meſſe & le repas de la communauté.

Nous n'avons point avant S. Benoiſt de reglement certain, qui ordonne de tems precis pour dire la Meſſe. Celuy qu'on attribuë au Pape Teleſphore, duquel on a pris ſujet de fixer l'heure de Tierce, ne doit pas être conté comme autentique. Il eſt vray que S. Caſſius Evêque de Narnie, au rapport de S. Gregoire dans une de ſes Homelies, celebra au jour des S. Apôtres, le ſaint Sacrifice *à l'heure de Tierce* : mais on ne peut inferer de là que ce fût une loy generale. L'Ordonnance que nous avons ſur cela du troiſiéme Concile d'Orleans au canon 14. n'eſt que pour les fêtes principales, & pour la commodité des Prêtres, afin que la Meſſe étant dite aprés l'heure de Tierce, ils euſſent, aſſez de tems pour ſe rendre à l'Egliſe à l'heure des Vêpres, auſquelles ils étoient obligez d'aſſiſter principalement ces jours-là. Dans l'Egliſe Romaine on celebroit ſouvent les divins myſteres dés le matin; & le Pere Thomaſo, ce ſçavant & pieux Theatin, promet de nous faire voir, que c'étoit là le tems le plus uſité anciennement pour le ſacrifice.

Mais quant il ſeroit vray que du tems de S. Benoiſt on ait dit la Meſſe aux jours de fêtes & de Dimanche à l'heure de Tierce, ſuivant la pratique des Moines d'Egypte au rapport de Caſſien, on ne ſçait pas combien duroit le ſacrifice. *Caſſ. Inſtit. lib. 3. c. 2.* S. Caſſius, que l'on vient de citer, y employa ſix heures. *Qui oblaturus ad horam tertiam venerat, hoc pro extenſa orationis magnitudine ad horam nonam uſque protelavit.* *Gregor. hom. 37.* Il eſt vray, qu'l paroît que c'étoit par une devotion particuliere : mais qui ſçait juſqu'où alloit celle de S. Benoît & de ſes premiers diſciples?

Et puis l'heure de Tierce avoit de l'étenduë ſuivant le ſtile eccleſiaſtique, qui diviſe la journée en cinq eſpaces de tems, à ſçavoir, Prime, Tierce, Sexte, None & Vêpres. Chacun de ces eſpaces comprend trois heures. C'eſt celebrer la Meſſe à l'heure de Tierce, que de le faire dans les trois heures qui s'écoulent entre Tierce & Sexte. Qui eſt-ce donc qui nous oblige de dire que S. Benoiſt ait voulu, que l'on ait celebré la Meſſe precisément à l'heure de Tierce? Ne peut-on pas dire au contraire que l'on prenoit ſon tems pour la dire un peu aprés Tierce, afin de la finir un peu avant l'heure de Sexte, qui étoit l'heure du dîner.

Car de dire qu'il reſtoit une heure entiere, ou même une heure & demie entre la fin de la Meſſe & de l'Office ſuivant juſqu' à Sexte, c'eſt ce qui n'a pas la moindre apparence. On preſume cela de nos pratiques d'aujour d'huy; & comme on n'employe ordinairement que deux heures au plus pour celebrer le ſaint Sacrifice & les deux Offices qui precedent & qui ſuivent; on conclud qu'en le commençant preciſément à l'heure de Tierce, on l'avoit achevé au moins une heure avant l'heure du dîner, qui étoit à Sexte.

Mais on ne prend pas garde qu'à ce comte, on ne diſoit pas Sexte à l'heure qui luy eſt deſtinée, puiſque ſuivant ce ſentiment, on chantoit Sexte immediatement aprés la Meſſe, c'eſt à-dire environ une heure & demie avant l'heure de Sexte.

Pour le faire court, il eſt certain, qu'au moins dans le neuviéme ſiecle, il y avoit fort peu de tems entre la fin de la Meſſe & l'heure du repas : de ſorte que les Religieux ne ſortoient point du chœur que pour aller au refectoir. C'eſt ce que nous apprenons des Capitulaires qui comprennent les anciens reglemens de l'Abbaïe de S. Gal. *Ut poſt omnes curſus, quando ad refectorium ire oportet, in ec-*

cleſia illud ſignum, quod ad refectorium ſonat, exſpectent &c. Le ſixiéme article des reglemens de Richenaw dit la même choſe.

A l'égard de ce qu'on objecte, qu'il y avoit autant de danger pour la Communauté, qui avoit communié à la Meſſe, de cracher en chantant Sexte, comme au Lecteur en liſant : On a déja répondu qu'Hildemar nous aſſure que ce n' étoit pas la coûtume en ces tems là de dire Sexte aprés la Meſſe aux jours de Fêtes & de Dimanche. Mais quand on auroit chanté Sexte, il n'étoit pas ſi difficile de s'abſtenir de cracher durant trois petits pſeaumes, que pendant une lecture qui duroit prés d'une heure : ſur tout ſi cette lecture ſe faiſoit en chantant, comme il s'eſt pratiqué de tous tems dans l'Ordre, & qu'il ſe pratique encore aujourd' huy dans les Monaſteres d'Italie & d'Allemagne, auſſi bien que dans l'Ordre de Ciſteaux.

Il paroît par tout ce qu'on vient de dire, que ces termes de la Regle, qui ordonne que le Lecteur recevra la benediction *poſt Miſſas & Communionem*; que ces termes, dis-je, ſe doivent prendre dans leur ſens naturel, & non pas dans un ſens figuré & impropre : & que ſi on ne donne aujourd'huy dans quelques Congregations cette benediction qu'aprés l'Office de Sexte, cela ne fait rien au ſujet que nous traitons.

Que ſi au contraire on explique ces termes *poſt Miſſas & Communionem*, dans un autre ſens, on tombe dans un plus grand embaras que celui qu'on a voulu éviter, veu qu'on eſt obligé d'admettre dans un même chapitre de la Regle, & à l' égard du Lecteur, deux ſortes de *Communion*, ſans parler de la ſacramentelle. Car on explique ces mots au premier endroit *de la communion ou union des prieres, des prieres communes, qui précedent le dîner, c'eſt-à-dire de l'Office de Sexte* : & au ſecond endroit qui ſuit un peu aprés, où S. Benoiſt permet au Lecteur de prendre un *mixtum propter communionem ſanctam*, on a recours à l'union *ſainte que le Lecteur conſerve avec ſes freres*, en prenant un peu de pain & de vin, *quoiqu'il ne mange pas avec eux*. Il eſt vray qu'on rapporte auſſi en Note l'explication commune : mais il paroît aſſez par ce qu'on ajoûte, & ſur tout par l'Avertiſſement qui eſt au commencement du livre, qu'on s'arrête au premier ſens qu'on vient de marquer. Voila donc deux communions pour le Lecteur au jour de Dimanche, outre la ſacramentelle. Premiere Communion, c'eſt l'Office de Sexte. Seconde Communion, un morceau de pain & un verre de vin. Il eſt difficile de comprendre, comme on peut en venir dans ces ſortes d'explications forcées, contre leſquelles le ſens commun ſe recrie quand on y fait reflexion. C'eſt ainſi qu'en quittant le ſentiment naturel d'un Auteur, on tombe bien ſouvent dans des embaras qu'on n'a pas prevûs : & on peut dire qu'il n'y a rien de plus naturel & de moins embaraſſant, que d'expliquer ces deux endroits de la ſainte Communion.

C'eſt dans le même ſens qu'on doit prendre le mot de *Communionem* dans le chapitre 63. de la Regle, ou S. Benoiſt ordonne que les Religieux garderont leur rang de profeſſion, *ad pacem, ad communionem, ad pſalmum imponendum.* Et il eſt hors de toute apparence, que ce mot de *Communionem* ait été ajoûté au texte de la Regle, quoique par une faute d'Imprimeur ou de copiſte il ait été omis dans la Concorde des Regles imprimée. Tous les manuſcrits, tant anciens, que recens, conviennent en ce point avec celuy d'Oxford qui a mille ans, & celuy de S. Germain des Prez, qui en a plus de huit cens. Les Religieux de Richenaw le liſoient ainſi au commencement du neuviéme ſiecle, comme il ſe juſtifie par leur quatriéme Reglement, *ſic accedant ad pacem, ad communionem.* Enfin il paroît certain, que S. Donat Archevêque de Bezançon a inſeré les mêmes mots dans la compilation de ſa Regle, qu'il a faite il y a plus de mil ans; & qu'au lieu de *ſic* *ac-*

accedant ad pacem, ad unionem; comme porte l'imprimé au chapitre 66. il faut lire comme cy-deſſus : & partant que ce mot *ad communionem* n'a pas été ajoûté à la Regle. Le P. Menard n'auroit pas manqué de le remarquer, ſi ce mot avoit manqué dans ſon exemplaire. Mais comme il ne fait aucune mention de cette omiſſion, cela fait voir que ce n'eſt qu'une faute d'imprimeur. En effet ces mots ſe trouvent dans un ancien exemplaire de la Concorde qui ſe garde en l'Abbaye de Lyre en Normandie; & ils ſe trouvent enfin dans le Code des Regles que Benoiſt d'Aniane a compilé luy-même : ce qui prouve qu'il ne les a pas omis dans ſa Concorde.

Aprés ce que nous avons dit ſur ces mots du chap. 35 *uſque ad Miſſas ſuſtineant*, il eſt inutile de montrer qu'ils ſe doivent entendre de la Meſſe, & non pas *juſqu' aprés le ſervice*, comme on le pretend dans la nouvelle traduction. Le mot d'*uſque* n'exclud point la Meſſe, mais au contraire il l'enferme, comme on l'a fait voir : & partant ce ſeroit mal traduire ce paſſage que de dire, *juſqu' à la Meſſe*.

Le ſens que l'on donne à ces paroles du même chapitre, *ante unam horam refectionis*, n'eſt pas plus recevable. L'Auteur de l'Avertiſſement pretend qu'il les faut expliquer comme s'il y avoit, *ante ipſam horam refectionis*; & partant qu'il les faut traduire ainſi, *un peu avant l'heure du repas*, c'eſt à dire, *un peu avant midy*, pour les jours ouvriers. Mais il eſt indubitable que c'eſt contre l'intention de S. Benoiſt de les traduire de la ſorte. Car ce Saint fait diſtinction en cet endroit entre les jours ouvriers & les jours de fêtes, en ce qu'il ordonne que les Semainiers de la cuiſine prendront un peu de pain & de vin aux jours ouvriers *ante unam horam refectionis* : & pour ce qui eſt des fêtes, il veut qu'ils attendent plus tard, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*. Le mot de *ſuſtinere* ſignifiant en cet endroit, attendre avec patience. Or ſi l'on prend le premier endroit *ante unam horam refectionis*, comme s'il y avoit *ante ipſam horam*; on fera dire à S. Benoiſt tout le contraire de ce qu'il pretend. Cela eſt bien viſible, dautant que le ſervice finiſſant, ſuivant le conte de cet Auteur, una heure ou une heure & demie avant le tems du repas aux jours de fêtes & de Dimanche, les Semainiers à ce conte pouvoient manger un morceau & boire un coup ces jours-là une heure au moins avant le repas, puiſqu'ils pouvoient le faire auſſi-tôt aprés le ſervice, *uſque ad Miſſas*. Au lieu qu'aux jours ouvriers ils ne le pouvoient faire que preciſement avant le repas des freres, *ante ipſam horam refectionis*. Ce qui eſt directement contre l'intention de S. Benoiſt, qui veut que ces ſerviteurs different plus tard aux jours de fêtes, qu'aux jours ouvriers : *diebus vero ſolemnibus uſque ad Miſſas ſuſtineant*. C'eſt-à-dire, en un mot qu'ils pouvoient prendre ce ſoulagement que la Regle leur accorde, avant l'Office aux jours ouvriers : mais aux jours de Fêtes & de Dimanches qu'ils étoient obligez d'attendre juſqu'aprés la Meſſe, *uſque ad Miſſas ſuſtineant*.

C'eſt ainſi que l'ont entendu les anciens Auteurs qui ont fait des Commentaires ſur la Regle : c'eſt ainſi que le pratiquoient au commencement du neuviéme ſiecle les Religieux de Richenaw. Témoin le neuviéme article de leurs Reglemens, où l'on fait une diſtinction entre les ſerviteurs de la cuiſine & le Lecteur, en ce que les ſerviteurs mangeoient un peu de pain & buvoient un verre de vin pendant que les freres faiſoient leur lecture du matin, qui duroit pendant deux heures avant Sexte en eſté : & que le Lecteur devoit attendre juſqu'aprés l'Office de Sexte, *poſt Sextam*.

Aprés que l'Auteur de l'Avertiſſement s'eſt declaré en tant d'endroits pour expliquer le mot de *Miſſa* par tout où il ſe trouve dans la Regle, dans un ſens figuré, il ne faut pas s'étonner qu'il ſe ſuive luymême en le traduiſant de la même maniere au chapitre 60. où S. Benoiſt parlant des Prêtres qui ſe font Religieux, leur

leur accorde trois choſes : *Concedatur tamen ei poſt Abbatem ſtare, & benedicere, & Miſſas tenere.* Voicy comme il traduit ce texte. *On luy permettra toutefois de tenir la premiere place aprés l'Abbé, de donner les benedictions, & de preſider au chœur.* Il n'y a pas de difficulté pour les deux premiers chefs : mais le ſens que l'on donne au troiſiéme eſt tout-à-fait inſoutenable.

Il eſt certain que le *Miſſas tenere* eſt une façon de parler qui eſt uſitée parmy les Auteurs contemporains de S. Benoiſt, pour ſignifier ou la celebration des divins myſteres, ou l'aſſiſtance au ſaint Sacrifice de la Meſſe. Le Concile d'Agde tenu l'an 506. diſtingue le *Miſſas facere* de *Miſſas tenere* au canon 21. *Clerici vero ſi qui in feſtivitatibus, quas ſupra diximus, in oratoriis, niſi jubente aut permittente epiſcopo, Miſſas facere aut tenere voluerint, à communione pellantur.* Où l'on voit que *Miſſas facere* eſt pris pour celebrer *les divins myſteres*, comme le Concile d'Auvergne l'explique au canon 14. dans le même ſujet : & que *Miſſas tenere* veut autant dire qu'y aſſiſter. Ce qui ſe confirme par les paroles precedentes du même canon du Concile d'Agde, & encore par le 47. dans lequel on ordonne aux ſeculiers d'entendre la Meſſe entiere aux jours de Dimanche en ces termes : *Miſſas die Dominico ſæcularibus totas tenere ſpeciali ordine præcipimus.* Où l'on voit que *Miſſas tenere* ſignifie aſſiſter à la Meſſe : comme auſſi au Concile premier de Brague canon 16. Gregoire de Tours en plus d'un endroit ſe ſert de la même façon de parler pour ſignifier l'aſſiſtance à la Meſſe, comme au livre 6. de ſon Hiſtoire chap. 40.

De tout cecy on peut raiſonnablement douter, ſi S. Benoiſt a voulu permettre par ces termes aux Prêtres qui ſont reçus dans le Monaſtere de celebrer la Meſſe, ou d'y aſſiſter aprés l'Abbé. Hildemar les a entendus dans le premier ſens : mais il ſemble que le ſecond ſens n'eſt pas moins naturel, & que l'on doit ſous-entendre dans tous ces trois chefs *poſt Abbatem*, c'eſt-à-dire, qu'il eſt permis à ces Prêtres d'avoir place aprés l'Abbé de benir, & d'aſſiſter à la Meſſe aprés luy. Ce qui n'empêche pas qu'il ne leur ait permis d'ailleurs de celebrer le ſaint Sacrifice. Mais quoy qu'il en ſoit, il eſt aſſuré que le mot de *Miſſa* n'eſt nullement equivoque dans tous ces endroits ou on lit *Miſſas tenere*, & qu'il ſe prend par tout pour la Meſſe. C'eſt donc ſans aucun fondement qu'on le veut traduire dans un autre ſens, & on ne croit pas que l'on puiſſe montrer, comme pretend l'Auteur de la traduction, par un ſeul exemple de toute l'antiquité, „ que cette expreſſion, „ *Miſſas tenere* ſignifie *tres ſouvent* dans le ſtile eccleſiaſtique, *preſider à l'Office* ou *tenir le chœur*.

En voila aſſez ce me ſemble pour faire voir que c'eſt ſans fondement qu'on a detourné en pluſieurs endroits ces mots de *Miſſa* & de *Communio* dont ſe ſert S. Benoiſt, dans un ſens tout-à-fait oppoſé au ſien. Au reſte on trouve dans l'Appendice du premier Ordre Romain les mêmes mots *poſt Miſſas & Communionem*, pour exprimer le ſaint Sacrifice de la Meſſe & la Communion eucariſtique, comme on ſoûtient qu'ils doivent s'entendre dans la Regle de S. Benoiſt.

Muſ. Ital. to. 2. pag. 31. n. 3.

Mais quoy qu'on puiſſe encore marquer quelques endroits, ou la nouvelle traduction ne s'accorde pas entierement avec le texte de la Regle, on s'arrêtera ſeulement un peu à la derniere Note, que cet Auteur a faite ſur le dernier chapitre de la Regle.

S. Benoiſt dans ce dernier chapitre, par un effet de ſa modeſtie, avoüe que ſa Regle n'eſt *qu'un commencement d'une conduite religieuſe*, INITIUM *aliquod converſationis, minimam inchoationis regulam.* Nôtre Traducteur dans la Note qu'il a miſe à ces derniers mots, dit que ce n'eſt *qu'un commencement de la vie monaſtique & chrêtienne*, „ en la comparant aux Regles anciennes, que S. Benoiſt a extre„ mement adoucies, reduiſant la ſienne à l'égard des veilles de la nuit, de la „ nour-

Digitized by Google

„ nourriture, des jeûnes, des habits, & de preſque toutes les autres pratiques, „ aux mœurs & à la diſcipline des premiers Chrêtiens, *& même des Chrêtiens de* „ *ſon tems.*

J'avoüe que je ne comprens pas bien le ſens de cette Note. Car ſi la Regle n'eſt qu'*un commencement de la vie monaſtique*, c'eſt à dire, *Chrêtienne*, comme l'Auteur l'explique par ſa Note marginale : comment ſe peut-il faire que S. Benoiſt ait *reduit les Regles anciennes aux mœurs & à la diſcipline des premiers Chrêtiens, & même des Chrêtiens de ſon tems?* Si cela eſt, ſa Regle eſt donc une copie exacte de ces mœurs & de cette diſcipline; elle les imite parfaitement : Elle n'en eſt donc pas ſeulement un crayon, une ébauche, *un commencement.*

Mais quoique ce ſoit un aſſez grand avantage à la Regle d'exprimer la vie des premiers Chrêtiens, ſur quoy neanmoins il y auroit beaucoup de choſes à dire; dans quelle Hiſtoire a t'on lû, que *les mœurs & la diſcipline des Chrêtiens*, qui vivoient du tems de S. Benoiſt, ayent été le modele de la vie de ſes diſciples; & que le Saint ait reduit ſa Regle *à l'égard des veilles de la nuit, de la nourriture, des jeûnes, des habits, & de preſque toutes les autres pratiques aux mœurs des Chrêtiens de ſon tems?* Certainement ſi cela eſt, S. Benoiſt pouvoit ſe paſſer de compoſer une Regle, de bâtir des Monaſteres, d'engager ſes Religieux par la profeſſion à la pratique de cette Regle, & de les empêcher de retourner dans le ſiecle; puiſqu'on y vivoit d'une maniere auſſi parfaite que dans ſes Monaſteres.

C'eſt à dire, à ce compte, que les Chrêtiens de ce tems là ſe levoient toutes les nuits pour chanter les loüanges de Dieu : que leur nourriture étoit tres frugale & toûjours maigre, & que leur boiſſon ne conſiſtoit qu'en une petite portion de vin : qu'ils s'abſtenoient toute leur vie de l'uſage de la viande: qu'ils jeûnoient neuf mois de l'année : & que par deſſus tout cela ils n'avoient point d'autres habits qu'une tunique, un froc, & un ſcapulaire d'une tres-vile étoffe.

On pourroit encore ajoûter que les Chrêtiens de ce tems là vivoient tous en commun, qu'ils ne poſſedoient rien en propre, pour ne rien dire des autres pratiques de la Regle, s'il eſt vray que S. Benoiſt ait reduit les Regles anciennes à l'égard *de preſque toutes les autres pratiques aux mœurs des Chrêtiens de ſon tems.*

Mais comme tout cela eſt un peu difficile à croire, on attend que l'Auteur appuye ce qu'il avance par de bonnes autorités, tirées des Auteurs du tems: & cependant nous demeurerons toûjours dans la creance que la Regle de S. Benoiſt eſt une Regle de Moines, & non pas de ſimples Chrêtiens. Que bien loin que l'on vécût du tems de S. Benoiſt de la maniere que l'Auteur pretend, la plûpart des Chrêtiens vivoient dans un grand dereglement. Que l'habit que S. Benoiſt accorde à ſes diſciples, étoit tout autre que celuy des gens du ſiecle. Que du tems même de S. Baſile *l'habit ordinaire des Chrêtiens* étoit à proportion auſſi different de celuy des Moines, que celuy *d'un Senateur d'avec celuy d'un Soldat.* Que l'habit monaſtique que S. Benoiſt reçût des mains de ſaint Romain, eſt appellé par S. Gregoire l'habit de la ſainte Religion, *ſanctæ converſationis habitum.* Que c'eſt pour cela que S. Gregoire le Grand ne vouloit pas que l'on ſouffrit certains Moines, qui dementoient par leurs mœurs la ſainteté dont ils faiſoient profeſſion exterieurement par leur habit. *Nec patiamini in locis veſtris eos qui non gerunt in moribus, quod prætendunt in habitu &c.* Que la diſcipline qui répondoit à cette profeſſion étoit auſſi differente que l'habit : c'eſt pourquoy ce même Saint l'appelle la diſcipline de l'habit, *diſciplina habitus* : & en un autre endroit il diſtingue manifeſtement l'habit monaſtique d'avec l'habit ſeculier, *ſæculari habitu*. Que c'eſt dans la même penſée que S. Benoiſt a dit, que les Moines qui menoient une vie indigne de leur profeſſion, & de la conſecration qu'ils avoient faite d'eux-même

Baſil. Reg. fuſ. cap. 22.

Gregor. lib. 3. epiſt. 22.

id lib. 1. ep. 39

id lib. 2. ind. 11. epiſt. 62.

S. Ben. Reg. cap. 1.

Digitized by Google

même à Dieu, en recevant la tonſure monaſtique, en impoſoient à tout le monde & à Dieu même : *Mentiri Deo per tonſuram noſcuntur.* Qu'en un mot les pratiques des premiers diſciples de S. Benoiſt étoient auſſi differentes de celles des Chrêtiens qui vivoient de ſon tems, que la vie des Religieux de la Trappe eſt aujourd'hui differente des mœurs des Chrêtiens de nôtre tems : & que ſi S. Benoiſt appelle ſa Regle une ébauche & un commencement de la vie des anciens Moines ;

Explicat. de la Regle de S. Benoiſt. c. 71.

„ c'eſt un effet de ſon humilité profonde, comme dit un pieux & illuſtre Abbé. „ Il vient de nous preſcrire une Regle toute remplie des verités & des inſtru- „ ctions les plus pures & les plus ſaintes. Elle contient les maximes les plus éle- „ vées que l'Evangile nous enſeigne. Cependant cet homme de Dieu appelle „ cet ouvrage d'une ſainteté conſommée, *le commencement d'une vie honnête & „ religieuſe.* C'eſt que Dieu jette des voiles ſur les yeux de ſes ſerviteurs, lorſqu' „ il eſt queſtion de juger ou de leur propre vertu, ou de leurs œuvres ; & quoi- „ qu'ils faſſent ou qu'ils diſent, ils regardent comme peu de choſe tout ce qu'il „ fait par leur miniſtere. C'eſt que S. Benoiſt regardoit les anciens, qui l'avo- „ ient precedé, comme ſes Peres & ſes Maîtres, auſquels il ſe croyoit de beau- „ coup inferieur. C'eſt enfin qu'il avoit en vûë quelques adouciſſemens qu'il „ avoit apportez aux Regles anciennes, dans la nourriture, dans les jeûnes, „ dans les vetémens, dans l'uſage du vin : & qu'il ne vouloit pas s'appercevoir „ de ce renoncement apoſtolique, dont il recommande la pratique à ſes diſci- „ ples ; de cette humilité ſans bornes, de cette obeïſſance ſans diſcernement & „ ſans limites ; de cette meditation perpetuelle des jugemens de Dieu, de cette „ privation de tout plaiſir, de cet aſſujettiſſement entier, qui ne laiſſe pas le „ moindre pouvoir ſur les actions des ſens, non plus que ſur celles de l'eſprit : „ enfin de l'obligation qu'il leur impoſe de s'élever ſans ceſſe, de s'approcher & „ de s'unir à Dieu par une charité conſommée &c. C'eſt cet état angelique, ce „ retracement ſi exact & ſi fidele de la vie que Jeſus-Chriſt a menée ſur la terre, „ que ce grand Saint appelle *le commencement d'une vie honnête.* „

Voila ce que nous croïons devoir penſer avec cet illuſtre Abbé de la Regle de S. Benoit, en attendant que l'Auteur nous ait juſtifié la nouvelle idée qu'il nous en a voulu donner.

FIN.

APPROBATION.

J'Ay veu un manuſcrit qui porte pour titre, *Traité ou l'on refute la nouvelle explication, que quelques Auteurs donnent aux mots de* MESSE *& de* COMMUNION, *qui ſe trouvent dans la Regle de S. Benoiſt.*
En Sorbonne ce 19. Juillet 1689.

PIROT.

PERMISSION.

VEu l'Approbation permis d'imprimer. Fait ce 22. Juillet 1689.
DE LA REYNIE.

Digitized by Google

LETTRE
DE DOM JEAN MABILLON
A UN DE SES AMIS,

Touchant le premier inſtitut de l'Abbaye de Remiremont.

A PARIS, MDCLXXXVII.

Google

LETTRE
DE DOM JEAN MABILLON
A UN DE SES AMIS,

Touchant le premier inſtitut de l'Abbaye de Remiremont.

J'APPRENS, Monſieur, par la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire, que l'on me cite mal-à-propos dans des écrits que l'on répand dans le public; je veux dire dans un *Factum*, que les Dames de Remiremont on produit au Procés qu'elles ont contre Madame leur Abbeſſe. On y avance que l'on n'a jamais fait profeſſion de la vie Monaſtique dans cette Abbaye : & entr'autres preuves qu'on allegue, on dit que je n'ay jamais oſé aſſurer qu'elle ait été de l'Ordre de S. Benoiſt; & que je dis au contraire au livre *de re Diplomatica*, que dés le neuviéme Siécle les Chanoineſſes Seculiéres y étoient établies. Je ne ſuis pas ſurpris, Monſieur, que l'on n'ait pas lû les autres ouvrages, dans leſquels je me ſuis declaré poſitivement ſur ce ſujet : mais il eſt aſſez étrange, que l'endroit même de la Diplomatique que l'on cite contre moy, porte expreſſément le contraire de ce que l'on prétend. Voicy les termes de la Diplomatique. *Porro Romaricenæ Sanctimoniales, quæ pridem Monaſticis Sancti Benedicti regulis erant addictæ, poſtmodùm in ſeculares Canonicas, nullis conſtrictas votis ceù repagulis, evaſerunt*. Peut-on s'expliquer d'une maniere plus claire pour dire que les Religieuſes de Remiremont, aprés avoir eté autrefois aſſujetties aux loix monaſtiques de la Régle de Saint Benoiſt, avoient abandonné dans la ſuite des tems l'engagement des vœux pour ſe faire Chanoineſſes Seculiéres. Mais ce qui n'a été propoſé qu'en paſſant dans la Diplomatique, ſe trouve fortifié par des preuves certaines dans les Obſervations que j'ay faites ſur la vie de ſaint Romaric, dans le ſecond ſiécle des vies des Saints de noſtre Ordre. De ſorte qu'il me ſuffiroit d'avoir indiqué ces endroits, pour me juſtifier de ce que l'on m'a impoſé dans ce *Factum*, que je n'avois oſé aſſurer que l'Abbaye de Remiremont ait été autrefois de l'Ordre de S. Benoiſt. *Page 321.*

Mais comme ces endroits que j'ay indiquez ne vous étoient pas inconnus, puiſque vous les avez apportez à mon inſçû pour ma défenſe; il eſt juſte, Monſieur, que je n'en demeure pas là, & que je retouche encore une fois cette matiére, faiſant voir, 1. que l'Abbaye de Remiremont n'a pas été fondée d'abord pour des Chanoineſſes, mais pour des Religieuſes : 2. que la Régle de Saint Benoiſt y a eté gardée de temps immemorial : & 3. que ce n'a été que bien long-tems aprés la fondation de cette Abbaye, que les Religieuſes de ce lieu ont été changées en Chanoineſſes Seculiéres. Ce ſont les trois choſes que je prétens prouver dans cette Lettre, afin de ſatisfaire à ce qui eſt de mon devoir.

I.

Il eſt conſtant par la vie de ſaint Euſtaiſe ſecond Abbé de Luxeu, écrite par Jonas auteur contemporain, que l'Abbaye de Remiremont a été fondée du temps de cét Abbé par ſaint Romaric aſſiſté de ſaint Amé, qui étoient tous deux Religieux de Luxeu. On rapporte communément cette fondation à l'année 620. & cette époque eſt aſſez juſte, puiſqu'Euſtaiſe, du vivant duquel cette fondation a *Sec. 2. Bened. pag. 121. nu. 13.*

été faite, eſt mort *l'an 625.* aprés avoir gouverné l'Abbaye de Luxeu pendant l'eſpace de dix années. Nous liſons dans la premiére vie de ſaint Romaric compoſée incontinent aprés ſa mort, que l'Abbaye de Remiremont fut batie premiérement ſur une montagne dans un lieu deſert & inhabité; *in eremo* : & nous ſçavons d'ailleurs qu'il n'y avoit qu'un reſte d'un vieux Chaſteau, qui s'appelloit *Habundi caſtrum* : & que ce n'a été que bien longs-tems aprés la fondation, que l'Abbaye ayant été ruinée par les Hongrois, elle fut rétablie dans la plaine au dé-ça de la Moſelle, où elle eſt à preſent ſituée auſſi bien que la ville de Remiremont. Il paroît de plus par cette ancienne vie de ſaint Romaric, que cette Abbaye n'étoit pas fort bien dotée dans ſon commencement. Ce ne fut que dans la ſuitte qu'elle s'enrichit par la pieté des fideles, qui firent de grandes donations a ce lieu en conſideration de la vertu de ſaint Romaric & de S. Amé, auſſi bien que des ſaintes Vierges qui fleurirent d'abord en cette maiſon. On n'aura point de peine à croire que les biens de cette maiſon ayent été aſſez modiques au commencement. Car ſaint Romaric qui en eſt le fondateur, en ſe faiſant Religieux a Luxeu, ne s'étoit reſervé de tous les grands biens qu'l poſſedoit dans le monde, qu'une ſeule terre, *unam tantummodò villam*, pour la convertir dans un uſage de pieté tel que celuy qu'il en fit dans la ſuitte en fondant cette Abbaye, *ad bonum opus profuturum*. On n'eſtimoit pas pour lors que ces ſortes de reſerves fuſſent contraires au vœu de pauvreté, d'autant qu'elles n'étoient pas au profit des particuliers qui les faiſoient, mais pour de pieux uſages qui étoient agréez de leurs Superieurs.

Ibid. p. 417. num. 5.

Ibidem.

Pour ce qui eſt des perſonnes que ſaint Romaric établit à Remiremont, il y avoit une double communauté, l'une de moines, l'autre de filles. Celles-ci ſont appellées dans les anciens monumens de ce tems-là *Sanctimoniales, Sanctæ Virgines, Congregatio Sanctarum Virginum, Puellæ, Sorores*. Et enfin il eſt porté dans la vie de ſaint Amé qui fut le maiſtre de ſaint Romaric & ſon compagnon dans cette fondation, que c'eſtoit un Monaſtere de Vierges *d'une Sainteté eminente* & qui faiſoient profeſſion *d'une Souveraine perfection, ſub magna ſanctitate atque ſumma perfectionis intentione monaſterium puellarum condunt*.

Sæc. 2. pag. 132. num. 15.

De tout ce que je viens de dire il n'y a rien qui ne donne l'idée, que ces Saintes filles qui furent premiérement établies à Remiremont, n'ayent été veritablement Religieuſes. Leur fondateur eſt ſaint Romaric accompagné de ſaint Amé qui étoient tous deux Religieux. Elles avoient pour retraite une ſolitude & un deſert. Leur pauvreté étoit grande au commencement, & enfin elles faiſoient profeſſion d'une perfection conſommée. Tout cela ne convient guéres bien à un etabliſſement de Chanoiſſes purement ſeculiéres.

Mais il y a plus : c'eſt qu'il n'y avoit pour lors dans toutes les Gaules aucune maiſon de ces ſortes de Chanoineſſes : & il eſt conſtant, comme nous ferons voir dans la ſuitte, que ce ne fut que plus de 180. ans aprés qu'elles commencerent a y paroiſtre, c'eſt a dire environ le tems de Charlemagne. Cela étant ſuppoſé, il eſt évident que c'étoit des Religieuſes qui étoient engagées par des vœux monaſtiques, que ſaint Romaric établit d'abord a Remiremont.

Enfin ce qui eſt déciſif en cette matiére, c'eſt que nous apprenons de Jonas auteur de ce tems-la, que ſaint Romaric fit garder dans Remiremont la même Régle qui s'obſervoit à Luxeu, ſçavoir la Régle de ſaint Colomban. Voicy les termes de cet Auteur. *Romaricus ad Luxovium veniens, monaſticæ inſtitutioni ſe ſubdidit. Quo diu ſub regulari tenore vitam agente, poſtea Euſtaſio annuente puellarum monaſterium in propria exſtruxit poſſeſſione : in quo & regulam beati Columbani cuſtodiendam indidit*. Ce témoignage eſt ſi clair & ſi précis, qu'il n'a pas beſoin de commentaire. Romaric aprés avoir fait profeſſion à Luxeu, & y avoir vécu aſſez long-

Jonas in vita Euſtaſii ſæc. 2. pag. 121. num. 13.

tems, bâtit avec la permiſſion de ſon Abbé, *Euſtaſio annuente*, un Mônaſtere de Vierges dans un fond qu'il s'étoit reſervé, & y fit garder la Regle de ſaint Colomban, Regle qui auroit été aſſurément trop auſtere pour des Chanoineſſes ſeculiéres.

Mais voyons un peu quels étoient pour lors les exercices des ſaintes filles dans cette maiſon. Premiérement on y établit une pſalmodie continuelle, qui duroit jour & nuit ſans aucune interruption, toutes ces filles étant diviſées en ſept bandes, dont chacune étoit compoſée de douze filles, & qui ſe ſuccedoient les unes aux autres, comme il eſt expreſſément porté par la vie de ſaint Amé écritte en ce temps là. *Multis virginibus pſallentium per ſeptem turmas, in unaquaque turma duodenis pſallentibus, inſtituit.* Ibid. p.133. num. 20.

En ſecond lieu ces ſaintes filles vivoient dans une obſervance & une ſoumiſſion ſi exacte, qu'une d'elles ayant mangé une pomme ſans la permiſſion de la Superieure, elle en fut punie d'une maniére viſible. *Puella ſanctimonialis in eodem cœnobio abſque licentia ſuperioris pomum edendum præſumpſit. Sed mox diabolus ingreſſus* &c. On auroit bien de la peine à faire voir une telle dependance & une telle regularité dans des Chanoineſſes ſeculiéres: qu'elles n'oſaſſent manger non pas même une pomme ſans la permiſſion de leur Abbeſſe. Ibid. p.132. num. 17.

Nous avons encore dans la vie de ſaint Romaric une belle preuve de l'exactitude avec laquelle on gardoit la diſcipline réguliére à Remiremont dans ſon origine. Une ſainte Vierge, *puella ſanctimonialis*, avoit commis une faute contre la Régle, *contra Regulam aliquid geſſit*. Cette faute demeura cachée pendant la vie du ſaint Abbé: mais ayant été découverte aprés ſa mort, cette fille en fit une penitence de quarante jours, *pœnitentiæ terminum quadraginta dierum*. Je ne ſçay ſi on pourroit aiſément perſuader à des Chanoineſſes ſeculiéres de faire une ſi longue penitence pour une faute qui ſeroit commiſe contre la Loy de Dieu; & une penitence de quarante jours pour une faute purement réguliére ne peut aſſurément convenir qu'à des Religieuſes qui vivent dans une tres-étroite obſervance. Ibid. p.420. num. 15.

Pour achever cet article, il nous reſte à voir quel étoit l'habit des Vierges que ſaint Romaric établit à Remiremont. Il paroiſt par les anciennes ſtatuës & figures qui ſont encore à l'entrée de l'Egliſe, qu'elles portoient le même habit que les Religieuſes de Saint Benoiſt. Il eſt d'ailleurs conſtant, que de toute antiquité les filles de Remiremont étoient voilées: & on ſçait aſſez que le voile ne s'accorde qu'à celles qui ont fait vœu de Virginité.

Que les filles de Remiremont ayent porté le voile, nous en avons une preuve dans la vie de ſaint Deicole Abbé de Lure. Car on lit dans cette vie, que Vualdrade concubine du Roy Lothaire, aprés la mort funeſte de ce Prince, fit mine de ſe vouloir convertir à Dieu, plûtôt pour éviter la vengeance de la Reine Teutberge, que par un ſentiment & un regret qu'elle eût de ſes deſordres. Elle crût ſe mettre à couvert de la peine qu'elle meritoit, en ſe retirant dans Remiremont, *Monaſterium ſancti Romarici*, non pas comme une véritable repentie, mais comme une hypocrite, *hypocrita intravit*. Mais aprés y avoir demeuré quelque temps plûtôt de corps & *de voile* que de cœur & d'eſprit, *velo potius quàm mente*, elle en ſortit enfin par une deſertion criminelle, pour ſe remettre en poſſeſſion de l'Abbaye de Lure que Lothaire luy avoit donnée; *poſt tergum reſpiciens doluit locum ſancti Deicoli ſibi penitus auferri*. Si Vualdrade ne s'étoit miſe & engagée dans Remiremont qu'en qualité de Chanoineſſe ſéculiére, elle n'auroit point paſſé pour une déſertrice en quittant ce ſaint lieu: & il eſt ſans doute qu'elle n'auroit pas porté le voile; qui ne convient, comme on a déja dit, qu'à des Vierges qui ſont conſacrées à Dieu par le vœu de chaſteté. Ibid. p.115.

Enfin

Enfin on garde encore aujourd'huy dans cette Abbaye un reſte de l'habit de Religieuſes, en ce que la barbette (c'eſt ainſi que les Dames de Remiremont appellent ce linge, qui eſt pendant au coû des Religieuſes) leur eſt donné à leur reception, & qu'elles le portent toutes les fois qu'elles officient, & qu'elles reçoivent la ſainte Communion; & elles ſont même enterrées avec ce linge; comme ſi elles n'oſoient s'approcher de Dieu qu'avec un reſte de cét habit qu'elles ont porté autrefois ſi ſaintement.

Il me ſemble, Monſieur, que j'ay aſſez bien prouvé, que l'Abbaye de Remiremont a été bâtie dés ſon origine pour de veritables Religieuſes, & non pour des Chanoineſſes ſéculiéres; il faut maintenant montrer que ces Religieuſes ont été de tems immemorial de l'Ordre de ſaint Benoiſt.

II.

Il ne feroit pas bien difficile de prouver cette ſeconde partie, ſi on avoit tous les titres primordiaux de cette Abbaye. Mais peut-être que la pluſpart ont été diſſipez, & qu'il ne reſte que ceux des derniers tems. Néanmoins ceux que j'ay vûs ſont plus que ſuffiſans pour mettre en évidence ce que je prétens ici. Car non ſeulement les Bulles des Papes, & les Chartes des Empereurs, mais auſſi les actes particuliers des Chanoineſſes de Remiremont, & même les Livres d'Egliſe, qui ſont des preuves hors de toute ſuſpicion, rendent un témoignage de cette verité.

Auparavant que de rapporter ces preuves; il faut ſuppoſer que ſaint Colomban, dont nous avons dit que la Régle avoit été établie d'abord à Remiremont, n'a point fondé un Ordre different de celuy de ſaint Benoiſt. Les Régles ne faiſoient pas pour lors la difference des Ordres; puiſqu'on en obſervoit communément pluſieurs dans un même monaſtére. Comme j'ay étably ceci ailleurs par des preuves qui me paroiſſent démonſtratives, il n'eſt pas nécéſſaire de les rapporter ici. Je remarqueray ſeulement qu'en ſuppoſant même que la Régle de ſaint Colomban ait été gardée ſéparément de la Régle de ſaint Benoiſt au commencement dans Luxeu & dans quelques autres Monaſtéres fondez par ce Saint; il eſt certain que peu de tems aprés la Régle de ſaint Benoiſt a été adoptée par les diſciples de ſaint Colomban. Et pour ne nous pas trop éloigner de nôtre ſujet, ſaint Donat Evêque de Bezançon, qui avoit été auparavant Religieux de Luxeu ſous ſaint
Ibid. p. 335. Colomban, compoſa une Régle pour les Religieuſes de Juſſane, laquelle n'étoit qu'un tiſſu des Régles de ſaint Ceſaire Evêque d'Arles, de ſaint Benoiſt & de ſaint Colomban. De plus il fonda luy même un monaſtére appellé *Palatium*, pour des hommes ſous les Régles de ces deux derniers Saints. Ce fut une pratique univerſellement reçûe dans le ſeptiéme ſiécle d'unir ces deux Régles enſemble; & ſi la Régle de ſaint Benoiſt n'a pas été établie d'abord à Remiremont; elle y a été reçûe au moins dans ce même temps, c'eſt à dire vers l'an 640.

On pourroit produire ici la charte de la fondation de Remiremont telle qu'
Hiſtorie de Metz p. 47. elle eſt imprimée ſous le nom de Romaric dans l'hiſtoire des Eveſques de Mets compoſée par Meuriſſe, & avant luy chez Roziéres. Mais comme cette piéce eſt gâtée en pluſieurs endroits, ou tout à fait ſuppoſée, je ne veux pas m'en ſervir, afin de ne m'arreſter qu'à des preuves qui ſont hors de toute ſorte d'atteinte. On en peut néanmoins tirer une reflexion, qui ne ſera pas inutile à nôtre ſujet, qui eſt que ceux qui ont fabriqué ou interpolé cette piéce, étoient dans le ſentiment que Remiremont avoit été dés ſon origine de l'Ordre de ſaint Benoiſt: vû qu'on y fait dire à Romaric qu'il a bâti ce monaſtére ſur une montagne affreuſe & couverte d'un bois épais, *in monte ſilveſtri ſatis & horrido*, (ce qui confirme l'idée de la premiere ſituation, que nous en avons donnée cy-deſſus,) qu'il a bâti, dis-je, en ce lieu un monaſtére de Religieuſes de l'Ordre de ſaint Benoiſt: *Conſtruxi ibi* mo-

monaſterium Monialium Ordinis Benedicti. C'étoit donc le ſentiment de ce temps-là, auquel cette piéce a été contre faite, que l'Abbaye de Remiremont avoit été dés ſon commencement de l'Ordre de ſaint Benoiſt.

Roziéres avoit vû cette piéce avant que les Peres de ſaint Vanne fuſſent établis au ſaint Mont : Ce que je remarque exprés afin qu'on ne les accuſe pas de l'avoir fabriquée. C'eſt ſur cette piéce que l'on a marqué pour premiére Abbeſſe de Remiremont Gertrude fille de Romaric : quoy qu'il ſoit conſtant par un au-
teur contemporain qui a écrit les vies de ſaint Amé, de ſaint Romaric, & de ſaint *Sac.2.p.133.*
Adelphe, que Macteflede en a été la premiere Abbeſſe, Cecile la ſeconde, à la- *num. 18.*
quelle eſt dediée la premiére vie de ſaint Romaric, & enfin la troiſiéme Gebetru *Ibid. p. 416.*
de, autrement ditte Tetta, comme il paroît par la vie de ſaint Adelphe, où elle *num. 1.*
eſt appellée Sainte, mais non pas fille de Romaric, qui ne paroît pas avoir été *Ibid p. 615.*
marié. Au moins dans la diſpoſition qu'il fit de ſes biens avant que de ſe retirer à *num. 7.*
Luxeu, il donna tout aux pauvres, en ſe reſervant ſeulement une terre, com- *Ibid p. 417.*
me nous avons dit, pour s'en ſervir dans quelque occaſion, qui ſeroit importan- *num. 4.*
te pour la gloire de Dieu, & l'avantage du prochain. Il n'eſt rien dit de ſes enfans, quoy qu'il y ſoit parlé expreſſément de ſes ſerviteurs, qu'il eut pour compagnons de ſa converſion.

On produit encore une autre piéce de Jean Pape quatriéme du nom, de laquelle il eſt fait mention dans la ſeconde vie de ſaint Romaric, qui a été compoſée il y a plus de 500. ans, & que nous avons manuſcritte. On en peut voir des fragmens dans nôtre ſecond Siécle, page 418. où j'ay rapporté ces mots : *Hujus autem diſpoſitionis ſummam glorioſus Apoſtolicæ ſedis Papa Iohannes ſub privilegii teſtamento, petitione beatorum virorum, Amati ſcilicet & Romarici, venerandis faventibus Auguſtis, propria manu & ſigilli impreſſione ſignavit*. Par où il paroît qu'au temps que cette ſeconde vie de ſaint Romaric a été compoſée, on avoit pour lors entre les mains un privilege du Pape Jean accordé à la ſollicitation de ſaint Romaric & de ſaint Amé.

Les Vicaires Apoſtoliques qui furent deputez par le Pape Paul V. en 1613. pour régler les differens de Remiremont, font mention de cette Bulle dans la lettre qu'ils écrivent au Pape pour luy rendre compte de leur commiſſion. Voici comme ils en parlent : *Proſtat autem authenticum Epiſtola ad Galliæ Epiſcopos Iohannis Papæ IV. qui circa annum 643. vixit, qua declarat, petente Romarico Abbate ac fundatore, & inſtante Rege Clotario, ejus certe nominis ſecundo, ſuſceptam à ſe ſub Apoſtolicæ ſedis protectionem & immediatam ſubjectionem prædictum monaſterium* &c. Ce qui revient fort bien à la Bulle de Jean IV. telle que nous l'avons aujourd'huy. Cette Bulle eſt aſſeurément ancienne, quoy qu'elle ne ſoit pas tout à fait autentique, n'y ayant point de datte, ni de ſouſcription.

On s'inſcrit en faux contre cette piéce, d'autant qu'il y eſt énoncé que ce privilege a été accordé par le Pape Jean IV. à la recommandation du Roy Clotaire mort dés l'an 628. plus de dix ans avant le Pontificat de Jean IV. On pourroit peut-être répondre que le copiſte a lû *Clotarius* au lieu de *Chlodoveus* ou *Chlotovius*, comme les anciens écrivoient autrefois. Et en ce cas il n'y auroit rien dans cette Bulle qui ne fuſt tres-ſoûtenable : puiſque Clovis ſecond commença à regner l'an 638. comme j'ay fait voir ailleurs : & j'ay rapporté à la fin du cinquiéme tome de nos Actes un privilege tout ſemblable de ce Jean IV. accordé à la priére de Clovis ſecond à un monaſtere dedié à Noſtre-Dame, à ſainte Colombe, & à ſainte Agathe. Dans celuy de Remiremont il y eſt dit que les ſaintes Vierges, *Sanctimoniales*, ſeront tenuës de vivre *ſecundum Regulas Patrum*, c'eſt à dire ſelon les Régles de ſaint Benoiſt & de ſaint Colomban, comme j'ay fait voir ailleurs. Je n'ay rap-

por-

porté ceci en paſſant que pour éclaircir ces deux points de l'hiſtoire de Remiremont, & non pas pour me ſervir de ces ſortes de piéces pour prouver que la Régle de ſaint Benoiſt a été obſervée de tems immemorial à Remiremont.

Venons donc à des preuves plus autentiques & plus certaines, & commençons par la plus ancienne qui nous reſte. C'eſt une Bulle de Luce II. en datte de l'année 1143. dont l'original ſe conſerve dans l'Archive de Remiremont. Cette Bulle eſt addreſſée à l'Abbeſſe Judith & aux Sœurs tant preſentes qu'à venir, *faiſant profeſſion d'une vie reguliére*. *Dilectis in Chriſto filiabus Iudith Abbatiſſæ Romaricenſis monaſterii, ejuſve ſororibus, tam præſentibus quàm futuris, regularem vitam profeſſis*, Si les Dames de Remiremont avoient éte pour lors Chanoineſſes, le Pape ſe ſeroit ſans doute ſervy de ces termes, *Canonicam vitam profeſſis*, & non pas de celuy de *regularem*. Cette Bulle eſt une confirmation des biens & des Privileges de cette Abbaye : & le Pape ordonne, conformement aux anciens privileges d'exemtion, que nul Evéque ne puiſſe y celebrer de Meſſes publiques, de peur que la retraitte des Religieuſes, *Monialium*, n'en ſoit troublée. Ce terme de *Monialium* eſt remarquable, & il faut rapporter la clauſe un peu plus au long, afin que l'on y faſſe toute l'attention que la choſe mérite. *Ut autem in Monialium receſſibus populari conventui acceſſus non pateat, ab aliquo Epiſcopo Miſſas publicas inibi celebrari; aut rerum ejuſdem loci diſpoſitionem fieri probibemus, niſi* &c. Enfin ce qui eſt déciſif dans nôtre ſujet, le Pape ordonne que l'Abbeſſe venant à mourir, la Communauté en faſſe election d'une autre ſuivant la crainte de Dieu & la Regle de ſaint Benoiſt, *ſecundùm Dei timorem et beati Benedicti Regulam*.

Le Pape Adrien IV. dans une Bulle de l'an 1157. ſe ſert auſſi du terme de *Monialium*, & de la même clauſe pour l'election de l'Abbeſſe, *ſecundùm Regulam ſancti Benedicti*. Cette Bulle ſe trouve vidimée il y a plus de cent ans par des Notaires Apoſtoliques, à la requeſte des Chanoines de Remiremont : qui n'avoient pas intereſt que la clauſe qui regarde la Regle de ſaint Benoiſt fut inſerée dans cette copie autentique, non plus que le nom de *Monialium*.

Les Empereurs reconnoiſſent auſſi que Remiremont étoit de l'Ordre de ſaint Benoiſt. Sigiſmond le dit formellement dans une charte de l'an 1415. par laquelle charte il confere les droits de Regale *Regalia*, à la priére de *Venerabilis Henrietæ de Amonturia Abbatiſſæ monaſterii ſancti Petri de Romaricomonte Ordinis ſancti Benedicti*.

Non ſeulement les Papes & les Empereurs, mais les Dames mêmes de Remiremont avoient coûtume de ſe qualifier de l'Ordre de ſaint Benoiſt. L'an 1286. l'Abbaye étant vacante, la Doyenne & les autres Dames voulant établir un threſor commun, elles parlent en cette maniére. *Nos Alaydis dicta de Mareyo Decana, totuſque conventus monaſterii Romaricenſis Ordinis ſancti Benedicti*. Dans un autre acte paſſé l'année ſuivante, elles ſe ſervent des mêmes termes : *Nos Simoneta Decana, totuſque conventus monaſterii Romaricenſis ſancti Benedicti Ord...... hæc omnia promiſimus pro nobis & ſucceſſoribus noſtris ſub Religione noſtra*. Il eſt à remarquer que ce n'eſt pas l'Abbeſſe qui parle, mais la Doyenne & le Convent, leſquelles témoignent qu'elles ſont de l'Ordre de ſaint Benoiſt : De plus elles ne ſe diſent pas ſéculiéres : ce qui fait voir qu'elles faiſoient encore toutes des vœux. D'où vient qu'elles promettent ſous la foy de leur Religion, c'eſt à dire de leurs vœux, *ſub Religione noſtra* de garder inviolablement le traité qu'elles faiſoient par cet acte.

On voit une infinité d'actes particuliers du quinziéme ſiécle qui font mention de ce vœu de Religion. Lorſque ces Dames donnoient leurs terres à ferme ou paſſoient quelque autre acte public, elles promettoient de le garentir *ſous le vot de leur Religion*, ou ſi ces actes étoient Latins, *ſub voto ſuæ Religionis*. J'en ay veu

veu plus de vingt-quatre de cette eſpece tant de la communauté que des particuliéres depuis l'an 1400. juſqu'en 1500.

Marguerite Doyſelet Dame Religieuſe en l'Egliſe de ſaint Pierre de Remiremont conſtituant avec la permiſſion de ſon Abbeſſe Madame Alix de Paroye un Procureur pour gerer quelques affaires, promet *ſous ſa bonne foy & ſous le vot de ſa Religion*, de ratifier ce qu'il aura fait. La même Alix de Paroye dans une ſemblable procuration donnée l'année ſuivante 1472. ſe dit Abbeſſe *par la patience de Dieu du monaſtére de ſaint Pierre de Remiremont de l'Ordre de ſaint Benoiſt*. Enfin ladite Abbeſſe étant morte l'an 1574. les Dames firent élection de Catherine de Neufchaſtel, & en addreſſerent leur ſupplique à Sixte IV. pour le prier de confirmer cette élection. Il eſt parlé de Niéces en cet acte, c'eſt le nom que l'on donne maintenant à celles qui ſont deſtinées pour ſucceder aux Prébandes des Dames anciennes, & toutes ces Dames avec ces Niéces diſent qu'elles repreſentent *ſaniorem & majorem partem Conventus monaſterii ſancti Petri de Romaricomonte Ordinis ſancti Benedicti*.

Les choſes changérent de face vers le commencement du ſeiziéme Siécle, comme il paroît par pluſieurs actes de ce tems-là, par leſquels les Dames de Remiremont donnent à leur Egliſe le titre de ſeculiére & de Collegiate: mais elles reconnoiſſent pourtant toûjours qu'elles ſont de l'Ordre de ſaint Benoiſt. L'un de ces actes eſt une élection d'une Doyenne en la perſonne de Jeanne de Vienne l'an 1521. *Decaniſſatu monaſterii ſeu ſæcularis & Collegiatæ Eccleſiæ ſancti Petri de Romaricomonte Ordinis ſancti Benedicti, per obitum D. Iſabellæ de Ray vacante*. Cette même Jeanne de Vienne parle ainſi dans une piéce de l'an 1526. *Nos Iohanna de Vienne Decaniſſa totumque Capitulum Eccleſiæ ſæcularis & Collegiatæ ſancti Petri de Romaricomonte Ordinis ſancti Benedicti* &c. Cela ſe confirme par pluſieurs actes que j'obmets pour éviter la longueur. Je me contenteray de rapporter en ce lieu l'acte d'élection d'Humberte de Chaſtenet de l'an 1580. dont la ſupplique eſt addreſſée au Pape Gregoire XIII. par le Chapitre de Remiremont, *Totum Capitulum Conventus Monaſterii ſancti Petri de Romaricomonte, Ordinis ſancti Benedicti*. Par lequel acte il paroît que ces Dames ſe diſoient encore de l'Ordre de ſaint Benoiſt ſur la fin du dernier ſiécle, quoy qu'elles euſſent pris le nom de Chanoineſſes.

Ce que nous avons prouvé juſqu'ici par les chartes, ſe peut demontrer auſſi par les livres d'Egliſe que l'on conſerve encore aujourd'huy à Remiremont.

Le plus ancien eſt un Meſſel écrit ſur du parchemin il y a bien 500. ans, que l'on ne peut pas douter avoir été fait à l'uſage des Dames de Remiremont, quoy que la pluſpart des Collectes ou Oraiſons ſe diſent en maſculin & non pas en feminin. Cela ſe prouve par le Calendrier qui eſt au commencement, où l'on voit non ſeulement les feſtes des ſaints Romaric, Amé, & Adelphe qui ſont particuliérement reverez à Remiremont, mais même l'obit de quelques Abbeſſes & Religieuſes de cette Abbaye, comme d'une Chunegunde Abbeſſe au ſixiéme des Nones de May, & d'une autre Chunegunde Religieuſe *Sanctimonialis*, le jour d'avant les Ides de Mars. De plus dans une Oraiſon qui ſe diſoit en certain tems contre les uſurpateurs des biens de cette Abbaye, on y lit ces mots, *Terras ſancti Petri & Beati Romarici invadunt & deprædantur* &c. Et il eſt certain que ſaint Pierre eſt Patron de cette Egliſe. Cela étant ainſi ſuppoſé, il eſt aiſé de remarquer que ſaint Benoiſt étoit reveré d'un culte ſingulier dans cette Egliſe. Car 1°. dans le Calendrier ſa feſte y eſt marquée en deux differens endroits, ſçavoir au mois de Mars & de Juillet. Il eſt vray que ces feſtes ne ſont pas marquées en rouge, mais on ne s'en doit pas étonner, puiſque les feſtes de l'Aſſomtion de Nôtre Dame & de la Touſſaints ne ſont non plus écrites qu'en noir. Dans le corps de ce Meſ-

ſel on trouve les Litanies qui ſe chantoient le Samedi Saint, dans leſquelles ſaint Benoiſt eſt invoqué avant ſaint Colomban & les ſaints Patrons de ladite Egliſe. Mais ce qui fait voir la diſtinction que l'on faiſoit de ſaint Benoiſt, c'eſt que l'on trouve deux Meſſes propres de ce Saint, avec des Prefaces particuliéres, l'une en Mars & l'autre en Juillet. Il n'y a qu'une ſimple memoire de ſaint Colomban le jour de ſa feſte qui eſt marquée en Novembre le jour de ſaint Clement.

Le ſecond livre eſt un autre Meſſel in 4°. écrit en parchemin il y a trois ou quatre cent ans: Il y a trois feſtes de ſaint Benoiſt marquées dans le Calendrier, ſçavoir le 21. Mars *Depoſitio ſancti Benedicti Abbatis*, leſquels mots ſont marquez en lettres rouges, & au mois de Juillet & de Decembre en noir ſous le nom de Tranſlation. On y voit auſſi dans les Litanies du Samedy Saint le même ordre pour l'invocation des Saints que nous avons remarqué cy-deſſus dans le premier Meſſel.

Le troiſiéme manuſcrit eſt un Breviaire avec des rubriques françoiſes, écrit en papier depuis environ 200. ans. Dans le Calendrier la feſte de ſaint Benoiſt en Mars y eſt marquée avec la même ſolemnité que l'Annonciation de Nôtre Dame, & que la Nativité de ſaint Jean, c'eſt a-dire avec office plenier de ſeconde claſſe. Deplus l'ordre de la pſalmodie, & le nombre des Pſeaumes y eſt gardé conformément à la Régle de ſaint Benoiſt. Car il y a douze Pſeaumes & douze leçons pour les Matines; & pour les autres Heures du jour ce ſont les mêmes Pſeaumes qui ſont marquez dans nôtre Régle, ce qui n'eſt obſervée que dans l'Ordre Benedictin, les leçons propres pour la Tranſlation de ſaint Benoiſt ſont les mêmes dont on ſe ſert dans l'Ordre. On trouve dans ce Breviaire une feſte particuliére de ſainte Gebetrude, que nous avons dit avoir été la troiſiéme Abbeſſe de Remiremont. Dans l'hymne de cette feſte on demande à Dieu le don d'une Virginité perpetuelle.

Virgo inclita ad te clamantes ſuſtenta,
Et perennem nobis depoſce Virginitatem.

Enfin le quatriéme livre eſt une eſpece de Diurnal écrit l'an 1583. dans lequel on remarque la même diſtribution de Pſeaumes que dans le précedent. Aux priéres qui ſont preſcrittes pour la proceſſion du Dimanche, où l'on fait memoire de tous les Patrons, il y eſt fait mention de ſaint Benoiſt en ces termes. ℣. *Sanctiſſime Confeſſor Domini & Dux Benedicte.* ℟. *Intercede pro noſtra omniumque ſalute.* Deplus il y a deux ſortes de Litanies dans ce livre. Dans les premiéres ſaint Benoiſt y eſt invoqué aprés ſaint Gregoire, & avant les ſaints Patrons de Remiremont. Dans les ſecondes, qui ſont pour les morts. il y eſt repeté deux fois aprés ſaint Nicolas en cette maniére. *Sancte Benedicte intercede pro animabus eorum. Sancte Benedicte dilecte Dei intercede.* Cette repetition ne ſe trouve dans ces Litanies que pour ſaint Amé & ſaint Romaric. Ce qui fait voir que l'on conſidéroit ſaint Benoiſt comme un des principaux Patrons, puiſque d'ailleurs il eſt toûjours nommé avant ceux ci. Dans les Litanies du premier de ces quatre livres il y eſt fait mention de ſaint Colomban, mais non pas dans les autres. Enfin dans ce dernier il y a un formule où l'on s'accuſe d'avoir commis pluſieurs fautes contre la Régle, *in prævaricatione & contemptu ſanctæ Regulæ*, de ce que l'on a violé le ſilence du jour & de la nuit, *ſilentium die ac nocte non ſervavi*, & de ce que l'on a mangé hors le tems préſcrit, *ante horas & poſt horas regulariter conſtitutas frequenter manducavi*. Paroles qui ont une relation viſible à la Regle de ſaint Benoiſt.

Les Vicaires Apoſtoliques, qui furent commis par le Pape pour viſiter l'Abbaye de Remiremont, furent tellement convaincus de ce que je viens de rapporter de ces anciens uſages, qu'ils voulurent que le culte & la memoire de ſaint Benoiſt fût conſervée dans les *divins Offices*, auſſi bien que des ſaints Romaric & Amé.

C'eſt

C'eſt dans le ſecond réglement qui eſt conçû en ces termes. *Volumus etiam & præcipimus, ut ſanctorum peculiarium, videlicet beatorum Benedicti, Romarici, Amati, & aliorum, quorum in hac Eccleſia haberi ſolet officium vel commemoratio, fiat juxta veterem ejuſdem Eccleſiæ morem, cum eorum feſtivitates occurrunt.* Ce fut pour lors que les Vicaires Apoſtoliques accordérent aux Chanoineſſes de quitter le Breviaire monaſtique qui avoit eſté en uſage en cette maiſon juſqu'alors, comme on voit par ce méme Statut, & leur permirent de ſe ſervir du Brèviaire Romain: en conſervant néanmoins toûjours les feſtes & la memoire de ſaint Benoiſt en la maniere accoutumée.

Enfin pour conclure ce ſecond article, ces Vicaires Apoſtoliques furent tellement perſuadez que la Régle de ſaint Benoiſt avoit de toute antiquité été gardée en cette Abbaye, qu'ils ordonnérent par le ſtatut 36. que l'Abbeſſe continueroit a faire profeſſion ſuivant la forme qui luy ſeroit preſcritte par le Pape, & que les cinq premiéres Officiéres feroient des vœux ſimples. *Cùm ex antiquis monumentis & conjecturis, & traditionibus conſtet, in hac Eccleſia antiquis temporibus viguiſſe Regulam ſancti Benedicti; continuaſſe in perſona Abbatiſſæ uſque ad hanc diem, & in perſonis aliquarum præſertim Officialium uſque ad certum tempus; idcirco ad cultum divinum in hac Eccleſia tenendum & augendum; decernimus, ſtatuimus, & mandamus Reverendiſſimam D Abbatiſſam in poſterum profeſſionem emittere debere* &c.

Il me ſemble, Monſieur, que j'ay prouvé aſſez évidemment ma ſeconde propoſition, ſçavoir que la Régle de ſaint Benoiſt avoit été gardée de tems immemorial avant ce ſiécle dans l'Abbaye de Remiremont: Voyons maintenant en quel tems, de quelle maniére, & par quelle autorité de Reguliére qu'elle étoit, elle eſt devenuë une Egliſe de Chanoineſſes Seculiéres.

III.

Pour traiter ce point avec quelque exactitude, il faut remonter plus haut, & faire voir l'origine des Chanoineſſes en general dans les Gaules.

Les guerres tant externes que domeſtiques, que la France ſoutint du tems de Charles Martel, ayant extrémement affoibli la diſcipline; le Clergé Seculier & Regulier ſe trouva reduit dans un grand relachement. Carloman & Pepin, tous deux fils de ce Prince, ſignalérent leur pieté & leur zele pour rétablir le bon ordre. Ils firent aſſembler a cet effet plufieurs Conciles. Dans celuy de Leſtines qui fut tenu au Dioceſe de Cambray l'an 743. il fut ordonné, que les Clercs vivroient ſuivant les Canons; & que les Moines & les Servantes de Dieu qui étoient dans les monaſtéres, *ancillæ Dei Monaſteriales*, s'étudieroient de vivre ſuivant la Régle de ſaint Benoiſt. On ne reconnoiſſoit point pour lors d'autres Communautez de filles que de celles ci, non pas même a Maubeuge, á Nivelle, & á ſainte Vvaudru de Monts, où il y a preſentement des Chanoineſſes : lieux qui n'étoient pas fort éloignez de Leſtines, où ſe tenoit le Concile : Le premier endroit où l'on commence à trouver quelques veſtiges de Chanoineſſes, c'eſt dans le Canon 47. du Concile de Francford tenu ſous le regne de Charlemagne l'an 794. où il eſt porté qu'à l'égard des Abbeſſes qui ne vivoient pas *canoniquement* ou *reguliérement*, on en donneroit avis au Roy, afin qu'elles fuſſent depoſées. *Ut de Abbatiſſis, quæ canonicè aut regulariter non vivunt, Epiſcopi requirant, & Regi adnuntient, ut ab honore priventur.* Dans le Concile de Mayence de l'an 813. il en eſt fait une plus expreſſe mention au Chapitre 13. où il eſt ordonné, que les Abbeſſes qui auront fait profeſſion de la Régle de ſaint Benoiſt, vivront *reguliérement*; & que les autres qui ne l'auront pas faite, vivront *canoniquement*. *Quæ verò profeſſionem Sanctæ Regulæ Benedicti fecerunt, regulariter vivant : ſin autem, canonicè vivant pleniter.* Le Concile de Chalon ſur Saône tenu la même année, témoigne aſſez que ces Chanoi-

neſſes étoient nouvelles, lorſqu'au Chapitre 53. il donne des preceptes d'une vie réglée *à ces filles, leſquelles ſe diſoient Chanoineſſes, iis ſanctimonialibus, quæ ſe Canonicas vocant*. Le Concile fait aſſez voir par ces termes, que cet inſtitut n'étoit pas introduit dans les formes, & que ces filles prenoient le nom de Chanoineſſes ſans un pouvoir legitime.

Il arriva la même choſe aux Religieuſes qu'aux Moines, leſquels s'étant relâchez en pluſieurs Monaſteres, quitterent le nom de Moines pour prendre celuy de Chanoines. C'eſt ainſi que les Moines de ſaint Martin de Tours ſe ſécularizérent d'eux-mêmes du temps de Charlemagne, lequel dans une lettre qu'il leur écrivit, au ſujet d'un coupable qui s'étoit réfugié au tombeau de ſaint Martin, leur ordonne de le rendre à Theodulfe Evéque d'Orleans; & les oblige d'obeïr à ſes ordres à peine d'encourir ſa diſgrace, ſoit qu'ils ſe diſent Moines ou Chanoines, *ſive Canoni dicimini*, dit-il, *ſive Monachi*. Les Moines de ſaint Denys s'étant auſſi laſſé au même tems du nom de Moine & encore plus de la profeſſion reguliére; prirent le méme parti. Les uns quittérent abſolument l'habit; les autres niérent tout à fait qu'ils euſſent fait profeſſion de la Régle. Ce qui porta Loüis le Debonnaire à les reduire à leur devoir & à leur premier inſtitut, comme on peut voir par un beau Monument qui ſe trouve ſur ce ſujet dans le ſecond tome des Conciles de France. *Conc. Franc. to. 2. p. 555.*

Il y a eut auſſi des Religieuſes leſquelles à l'imitation des Moines ſecouérent le joug de la profeſſion Monaſtique. Ce deſordre s'étant tellement répandu qu'il étoit preſque impoſſible d'y apporter remede, les Evéques aſſemblez dans un Concile à Aix la Chapelle l'an 816. composerent à la ſollicitation de Loüis une Régle pour ces Chanoineſſes, afin de les remettre dans la voye de ſalut, *ob animarum ſanctimonialium canonice degentium ſalutem*. *Ibid. p. 405.* Cette régle qui eſt preſque toute tirée des écrits des ſaints Peres conſiſte en 28. Chapitres. Ces Chanoineſſes étoient obligées de vivre en commun; elles faiſoient des vœux perpetuels; & ne pouvoient retourner au ſiécle, comme il paroît par le Chapitre 18. *quia nullatenus huic ſæculum repetere fas eſt*. On les obligeoit d'éviter la frequentation des hommes, ce qui ſe voit par les deux Chapitres ſuivants. La porte du Monaſtere étoit ſoigneuſement gardée, Chapitre 26. & enfin on n'en permettoit l'entrée qu'aux Preſtres & aux Eccleſiaſtiques pour leur dire la Meſſe & leur adminiſtrer les Sacremens. Le Chapitre 27. en fait foy, dans lequel on voit que ces Chanoineſſes portoient auſſi *le voile*. Leur habit étoit noir, Chapitre 10. Toute la difference qui étoit entr'elles & les autres Religieuſes, c'eſt qu'elles vivoient d'une maniére plus large & plus commode, mangeans de la chair, Chapitre 13. ayant chacune leur ſervante, Chapitre 21. & autres choſes ſemblables, qui ne s'accordoient pas aux Religieuſes qui menoient une vie Monaſtique.

Cette mitigation ayant duré quelque tems, ces Chanoineſſes ajoûtérent une nouvelle prévarication à la premiére. Elles abandonnérent leur habit & leurs vœux, convertirent leurs places en prébendes, & crûrent qu'à l'exception de l'Abbeſſe & de quelques Officiéres, il leur étoit permis de retourner au ſiécle, & même de ſe marier s'il leur plaiſoit. Les Conciles, les Papes, & les auteurs les plus éclairez ſe ſont récriez contre cet état, comme étant viſiblement irregulier, nullement approuvé, & treſdangereux pour le ſalut, pour ne me pas ſervir des termes des Conciles de Vienne & de Latran, qui ſont incomparablement plus durs.

Jacques de Vitry Cardinal s'en explique d'une maniére auſſi forte dans ſon Hiſtoire Occidentale Chapitre 31. qui eſt intitulé *de irregularitate ſæcularium Canonicarum*. Il dit qu'il s'en trouvoit principalement dans le Hainaut & le Brabant, „ & chez les Teutons & Alemans, Que ces perſonnes s'appelloient *Chanoineſſes*

„ ſé-

„ *ſéculiéres*, & *Damoiſelles*, *Domicellas* : qu'elles ne recevoient chez elles que des filles nobles, préferant la Nobleſſe du Sang à la Religion & aux bonnes mœurs : qu'elles s'habilloient à la maniére des femmes ſéculiéres : qu'elles admettoient leurs parens dans leur refećtoir ; qu'elles couchoient à la verité ordinairement dans un Dortoir commun proche l'Egliſe, mais que ſous prétexte d'infirmitez elles ſe retiroient ſouvent dans des maiſons particuliéres, & même alloient à cheval viſiter leurs parens : que des Chanoines ſéculiers ne faiſoient qu'un Chœur avec elles : que quelques unes aprés avoir vécu long-tems du patrimoine du Crucifix, ſe marioient. Mais que celles qui vouloient ſe ſauver, ſortoient du milieu de cette Babylone, *de medio Babylonis fugientes*, pour ſe retirer dans quelques maiſons réglées, afin d'y travailler à leur ſalut : Que néanmoins pluſieurs d'entr'elles demeurant dans cet état ſi dangereux, ſe conſervoient dans une ſi grande pureté & humilité, qu'elles demeuroient incorruptibles au milieu de ce feu, *in igne poſitæ non arſerunt*.

Voila le portrait que fait Jacques de Vitry des Chanoineſſes de ſon tems, c'eſt à dire du quatorziéme Siécle. Je n'en veux pas faire l'application à celles de nos jours, & il me ſuffira de faire voir en quel tems & de quelle maniére les Dames de Remiremont, de Religieuſes Benedićtines qu'elles étoient, ſont enfin devenuës des Chanoineſſes ſéculiéres.

J'ay remarqué ci-deſſus qu'il y avoit eu dés le commencement deux Communautez à Remiremont, l'une de Moines, l'autre de Religieuſes. L'une & l'autre y ſubſiſta juſqu'au tems des Huns ou Hongrois, c'eſt à dire prés de trois cent ans : auquel temps ces barbares ayant détruit cette Abbaye, qui avoit été juſqu'alors ſur la montagne, Louis IV. fils de l'Empereur Arnoul la rebâtit dans la plaine où elle eſt à preſent. Environ deux cent ans aprés ce rétabliſſement, l'Abbaye ceſſa d'être double : on mit des Preſtres ſéculiers au lieu de Moines, pour célébrer la ſainte Meſſe & adminiſtrer les Sacremens aux Religieuſes, leſquelles continuérent à vivre réguliérement juſqu'à la fin du quinziéme ſiécle, comme on là fait voir dans le ſecond article. Sur la fin de ce même ſiécle le relachement prévalut enfin : de ſorte que les Religieuſes qui s'étoient trouvées bien honorées juſqu'alors de porter le nom de *Moniales*, prirent de leur propre autorité le titre de Chanoineſſes de l'Ordre de ſaint Benoiſt, & commencérent à appeller leur maiſon une Egliſe ſéculiére & Collegiate.

Ce n'eſt pas qu'il n'y ait eu avant cela de tems en tems quelque relâchement. Car on trouve que du vivant de l'Abbeſſe Agnés de Salmes, qui mourut l'an 1246. la manſe Conventuelle étoit ſeparée de la manſe Abbatiale. Mais ce deſordre étoit preſque univerſel dans les Abbayes d'Hommes & de Filles, même ſous les Abbez & Abbeſſes réguliéres ; comme il ſeroit facile de le montrer, s'il étoit neceſſaire. Ce deſordre avoit commencé dés le temps de Louis le Débonnaire, auquel temps Hilduin, tout Abbé regulier qu'il étoit, fit le partage des deux manſes dans les Abbayes de ſaint Denys & de ſaint Germain des Prez, pour prévenir les inconvéniens qu'il craignoit des Abbez ſéculiers, qui s'emparoient pour lors des terres & des biens des Abbayes.

C'étoit donc un relâchement au treziéme ſiécle dans l'Abbaye de Remiremont, que les biens fuſſent diviſez en deux manſes : mais ce n'eſt nullement une preuve qu'il y eût déslors des Chanoineſſes. Ce ne fut que ſur la fin du quinziéme ſiécle, ou même au commencement du ſeiziéme, c'eſt à dire aprés l'an 1500. qu'elles commencérent à ſe dire Chanoineſſes dans les ačtes qui regardoient le ſpirituel de leur Egliſe. Mais on ne voit pas que cela ſe ſoit fait par l'autorité du Pape, auquel elles ſont immediatement ſoumiſes : au contraire le Pape n'a pas en-

Digitized by Google

encore voulu juſqu'à preſent approuver abſolument cet état. La premiere expedition où l'on a fait mettre les mots de *Chanoineſſes de l'Egliſe Collegiate & ſéculiére* eſt la Bulle de l'Abbeſſe N. de Choiſeul; mais on ajoûtoit ceux de *ou moniales du monaſtére* &c. Ce ſtile d'alternative a duré pendant plus de ſoixante années : & ce n'a été que dans les Bulles de Barbe de Salm de 1580. que l'on eût le credit de faire retrancher à Rome l'alternative de l'Ordre de S. Benoiſt pour mettre ſeulement les *Chanoineſſes* &c. ce qui a été toûjours depuis obſervé. Mais toutes les expeditions qui viennent de Rome juſqu'à preſent, portent encore la reſerve à la fin : *ſans que nous pretendions approuver l'état ſeculier de ladite Egliſe*. Les réglemens qu'on a fait à Remiremont n'ont rien de contraire à cette reſerve.

Les Dames de Remiremont commencérent des auparavant à adopter des Niéces, *Neptes*, pour ſucceder à leurs places. On voit ces Niéces nommées l'an 1473. dans l'élection de l'Abbeſſe Catherine de Neuf-chaſtel. *Margarita de Monte-Amid. Pro me & Nepte mea, Catharina de Acrimonte, cujus votum gero* &c. Pour faire paſſer plus aiſément ces places dans la perſonne des Niéces, il falloit en faire des prébendes. On voit déja la diviſion des biens Conventuels en prébendes dans un titre de l'an 1324. Il étoit donc neceſſaire d'ériger cette Egliſe de Reguliére qu'elle étoit en Seculiére & Collégiate. Et comme il étoit difficile d'y parvenir par des voyes légitimes, on s'en met en poſſeſſion par voye de fait. Les Religieuſes quittent leur nom pour prendre celuy de Chanoineſſes, & on donne à leur Egliſe le titre de Seculiére & de Collégiate. On inſere ces titres dans les actes publics : on mene en effet une vie de Dames ſéculiéres; & les choſes ſe trouverent reduite dans un tel état au commencement de noſtre ſiécle, que fermant les yeux à toutes les lumiéres qui ſe préſentoient, on ne peut qu'avec une peine extréme ſouffrir que l'on diſe que l'Abbaye ait été occupée autrefois par des Religieuſes Benedictines. De ſorte que les Vicaires Apoſtoliques ſont obligez d'inſerer dans leurs actes, que les Dames de Remiremont ne doivent nullement rougir ny avoir honte de reconnoître qu'elles ont été de toute antiquité Religieuſes de l'Ordre de Saint Benoiſt : *de même que pas une d'entr'elles ne rougiroit point* comme parle l'Evêque de Tripoli. *Si l'on diſoit qu'elle fuſt extraitte de plus grande & plus illuſtre lignée qu'elle n'eſt; d'autant que les accidens humains ſont tels, qu'il n'y a rien de perdurable ſous le Ciel.*

Voilà, Monſieur, ce que j'ay crû à propos de vous écrire préſentement ſur cette matiére. J'aurois pû m'étendre d'avantage, mais cette lettre n'eſt déja que trop longue, & il eſt temps de la finir, afin de ne vous pas ennuyer d'avantage. Au reſte ſi j'ay dit ſimplement & ſincérement ce que je penſe, je n'ay pas prétendu choquer perſonne. Ce n'eſt pas mon eſprit, & je déſavouë dés-à-preſent tout ce qui pourroit m'étre échappé de trop dur contre qui que ce ſoit.

Je ſui &c.

A Paris ce 16. Aouſt 1687.

Permis d'imprimer. Fait ce 21. Aouſt 1687.
DE LA REYNIE.

AD-

ADDENDA.

Ad Præfationem in Sæc. II. num. 63.

In Tabula Chronologica ſic illorum quinque Pontificum anni definiuntur.

DCXLIX. MArtinus I. ann. 6. menſ. 1. dies 26. *ita Anaſtaſius, hic & in ſequentibus præferendus, uti mox probatum eſt.*
DCLV. Eugenius ann. 2. menſ. 8. dies 24.
DCLVIII. Vitalianus ann. 14. menſ. 6.
DCLXXIII. Adeodatus ann. 4. menſ. 2. dies 25.
DCLXXVII. Donus ann. 1. menſ. 5. dies 10.

De Azymo.

Ad quæſtionem de Azymo quæ in Præfatione Partis primæ Sæculi III. agitata eſt, hæc addenda num. 66.

IN primis occurrit S. Auguſtinus in ſermone octogeſimo tertio de diverſis, ubi recèns baptizatis exponens menſæ Dominicæ Sacramentum, ſingula quæque traducit ad mores; & de pane quidem ſic loquitur: *Commendat vobis in iſto pane quodammodo unitatem amare. Numquid enim panis ille de uno grano factus eſt? nonne multa erant tritici grana? ſed antequam ad panem venirent, ſeparata erant: per aquam conjuncta ſunt, & poſt quamdam contritionem. Niſi enim molatur triticum, & per aquam conſpergatur, ad iſtam formam minimè venit, qua panis vocatur. Sic & vos ante jejunii humiliationem exorciſmi Sacramento quaſi moletamini. acceſſit baptiſmum & aqua: quaſi conſperſi eſtis, ut ad formam panis veniretis. Sed nondum eſt panis ſine igne. Quid ergo ſignificat ignis? hoc eſt chriſma.* Auguſtinus his aliiſque verbis accuratè ſingula diſtinguit, granorum contritionem, conſperſionem & conjunctionem per aquam, coctionem. altum de fermento ſilentium ſatis innuit, illud eo tempore inuſitatum fuiſſe. Adde Sanctum Doctorem uti vocabulo *conſperſi*, quo maſſam ſine fermenti admiſtione aquá conglutinatam ſignificari patet tum ex B. Pauli Epiſtola ad Corinthios prima, tum ex aliis auctoribus. Porrò iſte Auguſtini ſermo adducitur ab Algero in libro primo de Euchariſtia capite nono-decimo. Auguſtinum ſequitur Iſidorus &c.

In fine num. 76. poſt verbum adduxi.

HIs Argumentis à Sirmondo objectis addo aliud ex Formula *Renuntiationis* ab Armeniis quondam exigi ſolitæ, *quum ad Fidem orthodoxorum Romanorum revertebantur.* Quæ Formula his diebus edita eſt à viro eruditiſſimo Jo: Baptiſta Cotelerio in Notis ad librum quintum Conſtitutionum Apoſtolicarum. In variis autem anathematiſmis, quos proferunt Reſipiſcentes, hic legitur: εἴ τις οὖν βαλ-

λει

λει εἰς τὴν προσφορὰν, ζύμην καὶ ἅλας, οὐδὲ ἅγιον ποτήριον (forſan οὐδὲ ὕδωρ εἰς ἅγιον ποτήριον) μετὰ τοῦ οἴνου, ἀνάθεμα. quem verſum ita latinè reddit vir clariſſimus : *Siquis in panem oblationis non immittit fermentum & ſal, nec aquam cum vino in ſanctum Calicem, anathema ſit.* Quo ex loco id conſequi videtur, latinos aliquando, hoc eſt eo tempore quo iſta profeſſio condita eſt (quo verò tempore condita eſt, non apparet : niſi quòd condita eſt poſt ſeptimam Synodum in ipſa memoratam, id eſt poſt medium Sæculum octavum) fermentum & ſal immiſiſſe in panem oblationis : cùm Armenii *ad Fidem orthodoxorum Romanorum redeuntes* diras pronuntiaverint contra eos qui ſecus agerent. Primo conſpectu non parum, fateor, movit me iſte locus : nec video qua ratione ſolvi poſſit, niſi reponendo, Formulam iſtam eſſe Armeniorum in concordiam redeuntium, non cum Latinis, ſed cum Græcis; deceptumque fuiſſe Orthodoxorum vocabulo amanuenſem, qui ob id in lemma formulæ intruſit nomen *Romanorum*, ratus non alios eſſe Orthodoxos quàm Romanos : aut potiùs dicendum, Romanorum nomine comprehendi, atque hoc loco deſignari Chriſtianos Græcæ communionis. quo ſenſu uſurpatur tum in formula Renuntiationis Manichæorum apud eumdem Cotelerium pag. 374. tum in Theoriani Dialogo adversùs Armenios paſſim tametſi poſt ſchiſma Græcorum. Sanè Latino-Romani ab Armeniis nullatenus exigere potuerunt prædictum anathematiſmum, cùm æquè proferatur adversùs eos qui ſalem removebant à pane ſacrificii. Atqui numquam, ſaltem ante annos mille, Romana Eccleſia ſalis uſum permiſit in oblatione ſacra, ut conſtat ex Alcuini epiſtola ſuperiùs memorata, in qua Hiſpanos quoſdam erroris arguit, quòd dicerent *ſalem eſſe in ſacrificium Corporis Chriſti mittendum. Quam conſuetudinem*, inquit, *nec univerſalis obſervat Eccleſia, nec Romana cuſtodit auctoritas.* De Azymo hactenus.

Ad Præfationem I. in Sæc. IV. num. 212.

De Vetula Civitate Vellavorum.

Ad Miracula S. Filiberti & S. Barnardi p. 563. & 585.

1. IN actis hujuſce tomi duo exſtant teſtimonia de Vetula Civitate Vellavorum, unum ex Chronico Falconis, Monachi Trenorchienſis : alterum in libello de miraculis S. Barnardi Epiſcopi Viennenſis. Hic *Aquitanici populi cum Pontificibus Concilium apud civitatem, quæ dicitur Vetula in pago Vellavorum celebraſſe* perhibentur. Illic Herveus Abbas Trenorchienſis magna Eccleſiæ ſuæ *in comitatu Vellaïco* prædia conquiſiiſſe cum Eccleſia S. Georgii *in Vetulæ praaſtio civitatis*. Hunc locum de Anicio, ſeu Podio Vellavorum interpretatus eſt eruditus vir Petrus Franciſcus Chifflerius in Hiſtoria Trenorchienſi, ejuſque ſententiæ ſuffragantur auctores quidam recentiores. Et mea quidem hæc perſuaſio erat, dum legi fragmenta Hyſtoriæ Aquitanicæ, quæ ex vetuſtis membranis eruit in dies noſter Claudius Stephanotius indefeſſus rerum antiquarum indagator. Ex iſtis enim fragmentis didici Vetulam Civitatem non aliam eſſe, quàm opidum S. Pauliani modò appellatum, uti ſubjecta argumenta probant.

2. Primum deſumitur ex mſ. Hagiologio, quod apud Fratres Minores Anicii adſervatur continetquè hæc verba : *IV. Id. Novemb. fit natale & feſtum S. Georgii Epiſcopi & Confeſſoris, qui verſus Occidentalem populum ob gratiam prædicationis miſſus à beato Petro Apoſtolo ab urbe Roma cum beato Frontone Coepiſcopo, ſemen vitæ, ubicumque commodum noverant, ſpargentes Aquitaniam uſque pervenere, moxque*

quæ properantes ad quamdam Vallavenſis Comitatus civitatem, quæ ob antiquitatis privilegia tunc temporis Civitas Vetula *dicebatur; ibidem ſunt ſuſcepti. In hac præfuit beatus Georgius Epiſcopus primus Doctor Vallavenſium* &c. Atqui Sedes Epiſcopalis Vallavorum primùm conſtituta eſt eo in loco, ubi nunc cernitur opidum S. Pauliani, ibidemque perduravit uſque ad S. Evodium, qui ſedem tranſtulit Anicium, quod duabus inde leucis diſtat, ubi baſilicam in honorem B. Mariæ conſtruxit.

3. Alterum argumentum ſuppeditat Hiſtoria translationis reliquiarum S. Georgii, primi Vallavorum Apoſtoli, ex civitate Vetula Anicium: quam translationem Northbertus ejus urbis Epiſcopus fieri curavit. Is cùm emulum haberet Vitalem Abbatem, Vicecomitis Podomniacenſis * fratrem, qui à nonnullis Epiſcopus electus fuerat, multaque ob id incommoda ab eodem Vicecomite ſuſtineret, hanc tandem cum eo concordiam iniit, *ut pro reformatione pacis; Vetulam Civitatem, quæ modò dicitur S. Paulianus, Vicecomiti largiretur. Placuit utrique parti, ea tamen conditione vel pacto, ut primitus ſanctorum corpora Georgii & Marcellini de civitate Vetula afferrentur: & ita locus iſte S. Pauliani in poſſeſſionem Vicecomitis commigraret. Præfixa eſt certa dies, in qua Sanctorum corpora tollerentur, atque ita conſtitutum eſt ut beatus Georgius, qui primus fuit Pontifex & Apoſtolus Vallavorum ſedi propria redderetur*, id eſt loco ubi tum ſedes Epiſcopalis obtinebat. Idem declarat vetus proſa (ut vocant) in die feſto S. Georgii à Canonicis Anicienſis Eccleſiæ olim cani ſolita.

* De Polignac.

Demum pace confirmata
Urbs vetula ſibi data
Fuit, & tum quoque facta
Translatio S. Georgii
Ab urbe prænominata

Utrumque hoc teſtimonium vidit, retulitque Guillelmus de Chalanconio Anicienſis Epiſcopus in inſtrumento ab ſe condito anno MCCCCXXVIII. de apertione tumuli S. Georgii, quam fecit rogatu Canonicorum Eccleſiæ Collegialis S. Georgii Anicienſis. In eo ſiquidem inſtrumento integram refert Hiſtoriam prædictæ translationis S. Georgii, ex qua ſuperiorem locum protuli, atque fragmentum proſæ mox relatæ.

4. Itaque ex his duobus teſtimoniis intelligimus civitatem Vetulam eſſe opidum, quod nunc vocant S. Pauliani, vulgò *Saint Paulien*: & ex eo loco S. Georgii Epiſcopi reliquias à Nortberto fuiſſe translatas Anicium, quod proinde à Vetula civitate diſtinguendum eſt. Sanè eo in opido veteres etiam nunc viſuntur inſcriptiones, quæ ibi olim fuiſſe caput gentis Vallavorum ſatis ſuperque probant. Una eſt ad parietem Eccleſiæ ejuſdem loci, in quo extat lapis quadratus, cui inſcripta ſunt hæc verba

IVLI . . . . . .
NOC . . . . . VR
NAT . . . . RVF
RVFINVS
MARIVS
VXORI CAS
TISSIMÆ
P O

Alia cernitur inſcriptio in media via ab opido * Situla ad S. Pauliani, quæ ſic habet.

* Seaux.

Digitized by Google

D. M.
ET AETERN
AE MEMORIAE
TVL . . . MARTI
AE MARTIOLA
MATER. POSV
IT.

Tertia legitur in lapide juxta idem opidum, atque hoc modo habet.

EMMAE
MARTIAE
MARCIOLA
MATER POSVIT

Quarta invenitur in tabula marmorea, ex qua ſequentes dumtaxat apices exprimi potuerunt.

. . . . LVSTRV . . . .
. . . E. ETIAM. POST CE
. . . VM. FIDEM. REPLE
VI. MEIS. HAEC FVIT
DIVITIAE CVRAM . . . .
. . . . REI . . . .

Omnes iſtæ inſcriptiones bonam antiquitatem penitus ſpirant, referendæ haud dubiè ad tempora Romanorum, quorum numiſmata bene multa circa opidum S. Pauliani eruuntur in dies, ac fragmenta marmorea, quæ priſcum ejus urbis ſplendorem probant. Ex his fragmentis nuper è media via erutus eſt lapis, venerandæ ſanè antiquitatis monumentum; iſque inſtaurando (facinus indignum) molendino (Borbolionis vocant) adhibitus eſt, ubi hodiè viſitur ſub hac forma.

CAES. PRINCEPS
INVENT. . VIAS
ET PONTES VETVSTAT.
CONLAPSOS
RESTITVI. F.

Hæc ſunt antiqua decora Vetulæ civitatis, quæ ſibi reſtitutam veteris ſplendoris memoriam non tam mihi, quàm noſtro Stephanotio acceptam referre debet. Denique Odo Giſſeius Societatis Jeſu Presbyter, Rueſſium Vallavorum apud Antoninum & Ptolomæum contendit eſſe opidum S. Pauliani, quod olim caput Vallavorum gentis fuit, tametſi modò Arvernis attributum.

Giſſ. lib. 1. Hiſtor. Anicienſis c. 26.

DISSERTATIO.

De uſu atque origine veterum Notitiarum.

Ad Otgerii Elogium p. 660.

1. INter varia inſtrumentorum genera, quæ in vetuſtis Chartophylaciis reperiuntur, unum eſt (quod vocant.) Notitiarum, de quarum origine atque uſu hic mihi incumbit agendum, uti pollicitus ſum occaſione Notitiæ ſuperiùs adductæ Fulcoudi Abbatis ſanctæ Crucis ſeu S. Faronis apud Meldos.

2. Notitiæ ab aliis inſtrumentis in hoc differunt, quòd illa ſollemni modo con-

conderentur, ſive nomine donatoris, qui rem Eccleſiæ ſuæ ſeu Monaſterio conferebat, ſive communi nomine partium, inter quas aliquid tranſigebatur; & quòd earum perſonarum ac teſtium propria ſubſcriptione, aliquando etiam ſigillis roborarentur. At verò Notitiæ privata auctoritate fiebant, maximè ad memoriam & documentum Poſterorum, eorum ſcilicet, in quorum gratiam fiebat ceſſio vel donatio. Unde paſſim Monachis ejus loci, cui donatio conferebatur inſcriptæ erant. Sic in præclaro Notitiarum libro Caſtridunenſis Prioratus, quia Majori Monaſterio pendet, hoc ferè habent exordium: *Notum ſit Fratribus noſtris, Majoris ſcilicet Monaſterii Monachis* &c. Item alio modo: *Noſſe debetis, ſi qui eritis poſteri noſtri, ſcilicet Majoris hujus habitatores Monaſterii* &c. De privatis notitiis loquor. Nam aliæ authenticæ erant, quæ ſignis perſonarum & teſtium, aliquando etiam ſigillis confirmabantur, & quibuſvis directæ erant in hunc ferè modum: *Notum ſit omnibus fidelibus, præſentibus ſcilicet atque futuris* &c. Privatæ autem de quibus hic agere inſtitui, ſolam rei geſtæ narrationem exprimebant, ac nomina teſtium, qui rei geſtæ interfuerant.

3. Harum uſus invaluit maximè à Sæculo XI., atque ad triplicem finem inſtitutæ ſunt. Primus erat, cùm nuda traditione fieret rei conceſſæ inveſtitura, abſque ſcripto publica auctoritate facto (quod non rarò temporibus illis contingebat;) neceſſe erat ejuſmodi Notitiis rem geſtam deſcribi, quæ eſſent velut hiſtorica rei geſtæ narratio, in qua donatorum ac teſtium nomina exprimerentur, ſigno Crucis per donatores nonnunquam adhibito. Huic rei probandæ maximè idoneum eſt auctoramentum Tetbaldi tertii Campaniæ, Bleſarum, Meldorum, ac Carnutenſium Comitis, de villa Nantulfi: qui Tetbaldus ſeu Theobaldus idem ipſe eſt, qui donationi Otgerii Carmentriacenſis, de qua Fulcoudi Abbatis Notitia edita eſt, interfuit ac ſubſcripſit.

Notum penè omnibus ſatiſque manifeſtum credimus Tetbaldum &c. *Factum eſt hoc ſicut diximus apud Caſtrum Bleſium, intra curiam, retro palatium, prope turrem, patulo inter caminatas ejuſdem palatii ſito XV. Kal. Maii, die Dominico poſt Meridianam, teſtibus iſtis Gilduino Vicecomite* &c. *Signum Tetbaldi Comi✝tis. Signum Stephani filii ejus* ✝.

Hoc auctoramentum eſt donationis Villæ Nantulfi ab Ebrardo Carnutenſium Vicecomite, factæ anno MLXXIII. qualem mox referam: ac proinde ſuperior Notitia anno MLXVI. edita eſt, quo anno dies XV. Kal. Maii in Dominicam incidebat. Ex quo intelligitur Theobaldum hunc Campaniæ Comitem eo anno adhuc ſuperſtitem fuiſſe, ac ſigno crucis præmiſſam Notitiam cum Stephano filio ſuo muniiſſe.

4. Aliquando verò ejuſmodi Notitiæ condebantur nullo ſigno ab auctoribus adhibito, nullove alio authentico inſtrumento, idque duas ob cauſas. nempè vel quia ſollemni facto rem geſtam conteſtabantur, ut cum concepto Monaſticæ profeſſionis voto aliquis res ſuas Monaſterio tradebat: vel quia per aliquam teſſeram ſollemni more porrectam rei conceſſæ inveſtitura fiebat. Prioris generis illuſtre exemplum habemus tum in Notitia Fulcoudi Abbatis Faroniani ſuperiùs edita, tum in ſubjecta Notitia de donatione villæ Nantulfi, ab Ebrardo Vicecomite Carnutenſi facta eo modo, quo ſequitur in Chartario Dunenſi. *Illuſtris quidam Carnotenſium Vicecomes Ebrardus nomine* &c. *Inter illa quidem, quæ Domino per manus pauperum ſuorum condonavit dedit nobis Monachis videlicet majoris Monaſterii beati Martini ſub regimine tunc agentibus Domni Abbatis noſtri Bartholomæi, anno ab Incarnatione Domini MLXXIII. quidquid in dominio habere videbatur in villa illa quæ villa Nantulfi nuncupatur, quæ in Dunenſi territorio conſiſtit, id eſt medietatem ipſius villæ, & Eccleſiam quamdam, quæ apud Averdonum ſita eſt: reliqua ve-*

rò prædicta villa medietas in manu fratris ſui, Hugonis ſcilicet, domini de Puteolo caſtro, ad tempus remanſit. Non abſurdum autem videtur, hic inſerere, quòd prædicta villa non ſolùm ipſa ab omni prorſus exactione liberrima hucuſque perſeveraverit, verùm etiam in tantum hujuſmodi privilegio omnes ceteras antecellit, ut de proximis Nota. *circumquaque villis ad judicium calidi ferri portandum, & ad bellum campionum clypeo & baculo faciendum ex antiquitate ſemper illi accuſatores, & accuſati conveniant; totaque cauſa ad ipſius villæ domini deferatur audientiam. Sed ut ad propoſitum redeamus, domnus Ebrardus nudus & pauper effectus patriæ & parentibus ſuis derelictis, peregrè profectus eſt* &c.

Primum Domni Ebrardi donum factum eſt apud Bleſis caſtrum in ipſius domo, & affuerunt hi teſtes. Gualeranus frater ejus &c.

5. Præmiſſa Notitia cùm multa obſervatu digna contineat, tum illud in primis, quod hic demonſtrandum ſuſcepi, apprimè probat, nimirum Ebrardi donationem factam eſſe ſola libera ceſſione villæ Nantulfi, nullâ hac de re (quòd ſciam) authenticâ ſcripturâ editâ: tum quia ſollemnis illa Sæculi abdicatio ſufficiens erat argumentum factæ donationis: tum quia teſtes, qui interfuerant id teſtari poterant in annos triginta, quo temporis ſpatio legitimæ poſſeſſionis inducebatur titulus poſſeſſione firmatus. Ideoque in hujuſce donationis monumentum ſufficiebat privata Notitia, quæ rem geſtam, & teſtium nomina poſteris commendaret. In eo genere eſt Notitia Fulcoudi Abbatis de donatione Otgerii, qui tum cùm Monachum induit Carmentriaci dominium Cœnobio Faroniano largitus eſt.

6. Alia cauſa, propter quam ad donationis robur ſufficeret privata Notitia citra aliud authenticum inſtrumentum, inde petitur, quòd rei conceſſæ inveſtitura fiebat per aliquam teſſeram ſollemni more porrectam: quæ teſſera in rei monumentum ſervabatur cum litteris notitialibus. Hujus facti exemplum habemus in ſubjecta Notitia, in qua Radulfus quidam donationem à ſe factam celebravit primò traditâ *cavillâ caiſninâ* in ſignum inveſtituræ, dein poſito *cultello ſuper dominicum altare*. Quam Notitiam hic integram referre libuit, propter eà quòd annum ſignanter exprimat, quo Philippus Rex Francorum Bertream ſive Bertradam ſibi copulavit, nempe annum MXCVII.

Pateat omnibus Dei omnipotentis fidelibus & maximè noſtris ſucceſſoribus, quod quidam vir armis ſæcularibus deditus, Radulfus nomine, filius Lancellini de Balgentiaco, conceſſit & dedit beato Martino, & nobis Monachis ſuis, Eccleſiam S. Johannis de Camario, & quæcunque ad eam pertinebant, jure perpetuo poſſidenda, ſi ea quolibet modo ſive dono, ſive pretio nobis concederent quidam homines, qui ea de eo tenebant. Erat enim ipſa Eccleſia cum omnibus ſuis appendiciis de fevo ejus. Hac autem donavit * Une cheville de cheſne. *idem Radulfus per cavillam caiſninam* * *domno Abbati Bernardo in domo Monachorum apud Chilziacum menſe Maii, ipſo anno, quo Philippus Rex Francorum accepit uxorem Bertream nomine, uxorem Fulconis Andegavenſium Comitis, anno videlicet ab Incarnatione Domini MXCII. Teſtes qui ad hoc affuerunt, ſunt hii. De Monachis domnus Abbas Bernardus &c.*

Eodem anno in vigilia Apoſtolorum Petri & Pauli veniens præfatus Radulfus in Capitulum noſtrum, recepit beneficium noſtræ ſocietatis. Et tunc reïterans ipſum donum, quod fecerat apud Chilziacum, & conceſſionem faciens de Eccleſiis de Lancejo, quæ erant de ſuo fevo; per cultellum Durandi famuli noſtri de Sartino, utriuſque conceſſionem miſit in manu domni Bernardi Abbatis, promittens, ſe illa nobis adquietaturum ab omnibus hominibus in omni curia ſecundùm juſtitiam. Poſuit etiam cultellum donum ſuper dominicum altare. Quod viderunt & audierunt teſtes ſubſcripti. De ſuis Petrus Rufus de Balgentiaco &c. *De noſtris Durandus de Sartino, de cujus cultello donum factum fuit* &c.

7. Ex

7. Ex his patet, donum hoc factum eſſe abſque litteris authenticis, primò quidem traditione cavillæ caiſninæ; poſteà cultelli ſuper altare poſiti, quo ritu donatio & inveſtitura celebrata eſt. Sic Hugo, Vicecomes Carnutenſis, Ebrardi fratris ſui conceſſionem ſuperiùs relatam confirmavit, media parte auxit, *& de utroque donum ſuper altare beati Martini portavit* nimirum donationis teſſeram ſuper altare ponendo. Alia ſunt ejuſmodi donationum nuda ac ſimplici traditione factarum exempla ſexcenta. Verùm teſſeræ traditio non ſemper à donatore fiebat, ſed etiam ab acceptoribus nonnunquam. Inſigne hac de re teſtimonium exſtat in notitia infra num. 10. relata, in qua Tetbaldus quartus Campaniæ Comes donationem parentum ſuorum, Stephani, & Adelæ, de iis quæ habebant apud Francam Villam, confirmaſſe memoratur: Gausbertus verò Panetarius Majoris Monaſterii dediſſe eidem Tetbaldo *duo paria pellium vulpinarum, ut ſi fortè (ut fit) prædictus confirmator paterni beneficii oblivioni tradiderit hanc conceſſionem ſe feciſſe; ſint pro interſignis pelles illæ*. Tantus erat candor, tam candida illorum temporum ſimplicitas.

8. Denique aliquando neque ſignum crucis, neque ulla teſſera, neque ſollemne factum intercedebat, ſed ſola notitia rei tranſactæ monumentum ac robur continebat, ut patet ex fragmento ſubjecto. *Quoniam præteritorum* &c.

9. Secunda condendæ Notitiæ ratio inventa eſt, ut cùm etiam ſcripto publico fieret aliqua donatio, rem accuratiùs exponeret Notitia in gratiam officialium Monachorum, ad quorum potiſſimum documentum hæ Notitiæ condebantur: ſicque præter chartam principalem, & authenticam, eo in caſu etiam ſcribebantur litteræ notitiales, quæ primariis inſtrumentis robur addebant. Hujuſmodi Notitiæ exemplum huc refero ex eodem Chartario Tunenſi.

Fugax rerum geſtarum memoria litterarum vinculis eſt alliganda, quæ & præſentibus vel oblita in memoriam revocent, vel ignorata notificent, & futuris antiqua renovent, & præterita repræſentent. Notum igitur fiat & fidelibus universis & maximè ſucceſſoribus noſtris quòd Odo &c. Tandem poſt multa jurgia plurimaque litigia, poſt multas audientias initas, & præ partium certamine non determinatas, condicto apud Firmitatem-Nerberti Placito, poſt cauſæ ſuæ recitationem cartam Monachi de libertate fæminæ protulerunt. Et quoniam neque lex neque conſuetudo erat eis belli faciendi; hominem quemdam ſuum tradiderunt, qui calidi ferri judicio cartam probaret eſſe veridicam &c. Nota: Nota.

10. Tertius denique Notitiarum uſus is erat, ut cùm primaria rei tranſactæ inſtrumenta vel nulla facta fuiſſent, vel amiſſa quolibet pacto excidiſſent; eorum vicem ſupplerent Notitiæ, valerentque in forenſibus cauſis. Id probat Codex Dumenſis multis in locis, ex quibus ſequentia in exemplum delibo. Quià ea quæ pro redemptione animarum Eccleſiis ab anteceſſoribus conferuntur, ſæpe ſolent ſucceſſoribus calumniantibus infirmari; utile viſum eſt majoribus noſtris ea cum teſtibus litterarum memoriæ commendare &c. Qui videlicet Gausbertus dedit ei duo paria pellium vulpinarum: ut ſi fortè (ut fit) prædictus confirmator paterni beneficii oblivioni tradiderit hanc conceſſionem ſe feciſſe; ſint pro interſignio pelles illæ &c. Nota.

11 Eodem ſpectant plures aliæ notitiæ quarum dumtaxat initia huc referre viſum eſt. *Quantum conferat utilitatis tradere ſcripti memoriæ* &c. *Anno ab Incarnatione Domini MCI.* Ejuſdem generis eſt alia quæ incipit hoc modo. *Ex antiqua diſcretorum patrum traditione* &c. *Actum Dominicæ Incarnationis MCVII., id eſt ordinationis Domni Abbatis* Willelmi *anno ſecundo*. Coronidis loco erit alia notitia, quæ ſequitur. *Prô dolor, ecce dies mali* &c.

12. Hæc ſunt quæ de vetuſtis notitiis obſervare viſum eſt in præſens, ne quis id ge-

id genus inſtrumenta, quæ nemo hactenus (ut puto) illuſtravit, aut temerè reiiciat, aut inſuper habenda eſſe exiſtimet. Certè ſiquis attentè ea conſideret, non minus utilitatis ex iſtis Notitiis tum ad hiſtoriam illuſtrandam, tum ad poſſeſſiones ſuas legitimis Dominis vindicandas, quàm ex aliis authenticis inſtrumentis colligi poſſe, haud dubiè intelliget.

Digitized by Google

INDEX
HISTORICUS, MORALIS, ET ONOMASTICUS,

In quo notæ Arabicæ paginas, Romanæ ſectionum numeros ad marginem in Præfationibus adjectos; caracteres Italici verba, quæ explicantur; ritus verò in Occidentali ſaltem Eccleſia abolitos ſignant aſteriſci.

A

Abbates Regulares: quidam * creabantur ſine monaſtica probatione 173. clxxxix. ab Epiſcopis ordinati 83. ii. cur in ordinatione ſubjectionem Epiſcopis profiteri detrectaverint: quando ea controverſia incœperit, ac quamdiu duraverit? 471. xv. *ſeqq.*

Abbatum exemptorum, & Ciſtercienſium profeſſio 475. xxvi.

Abbatibus Pontificalia ornamenta quando conceſſa 478. xxxii. *ſeqq.* eorum poteſtas in rebus ſacris. 377. cxcvi excommunicandi *ibid.* tonſuram conferendi 98. xix. *ſeqq.* 378. cxcvii. an etiam dedicandi Eccleſias? 378. cxcviii. unus duo ſimul Monaſteria regebat * 70. xxix. 202. xxxix. 211. lxii. 218. lxxv.

Abbatum nimia indulgentia diſciplinam monaſticam evertit 259. cxl. & nimia durities 258. cxxxviii. repreſſa in Concilio Aquiſgranenſi, & ſtatuta pro ipſis 264. cil.

Abbates Regulares quamdiu, curve creavi deſierint in Francia? 155. cxi. reſtituti Sæc. X. & inſequentibus. 466. iii. tria nova eorum Inſtituta Sæc. XI. 481. xxxviii.

Abbates Epiſcopi. *Vide Epiſcopi Monaſteriorum.*

Abbates Diaconi in Monaſteriis 152. cvii. *

Abbates *ſpirituales* ſic dicti qui mitiores erant ingenio. 258. cxxxviii.

Abbates *Seculares* ſic vocati etiam regulates nimis auſteri 258. cxxxviii.

Abbates Sæculares ab octavo Sæculo ad Capeti regnum 155. cxi. eorum rapacitas cauſam præbuit dividendi bona inter Abbates, & Monaſteria 379. cc.

Abba comes quis curve ita cognominatus 459. cxxxvi.

Abbatiæ primariis Monaſteriis ſubjectæ 419. liv. Cluniacenſi Abbati ſubjectarum conditio 420. iv. *ſeq.*

Abbatiſſæ ab Epiſcopis ordinatæ 83. ii. Eiſdem ſubjectionis profeſſionem faciebant 475. xxvi. Vide *Confeſſio Sanctimonialium.*

Abbonis opuſculum, in quo Dionyſii cyclos corrigit quodnam ſit. 15. xxviii.

Ablutio antiquis uſitata poſt communionem 276. clxx.

Abſtinentia à carnibus. Vide *Sabbatum.*

Academiæ Pariſienſis initia 277. clxxiii. *ſeqq.* Vide *Schola.*

Acetabuli menſura. 269. clviii.

Acta Sanctorum. Vide *Sancti.*

S. Adalhardus Abbas auctor eſt ſtatutorum Corbejenſium 273. clxv. Antonius, & Aurelius Auguſtinus à Paſchaſio vocatur 300. iv. an etiam Arſenius, & Hieremias *ib. & ſeq.* Quamdiu apud Herium exſulaverit. *ib.*

Adelmanus. Vide *Berengarius.*

S. Ado Ferrarienſis primùm Monachus poſteà Viennenſis Epiſcopus fuit 367. clxxiv. ejus Martyrologium 365. clxxiv.

Adoptivorum hæreſis quænam; ubi primùm, quando, & quo auctore ſit diſſeminata? 190. viii. quos oppugnatores nacta ſit? *ib.* 191. ix. *ſeqq.*

Adrevaldus ſcriptor Miraculorum S. Benedicti, Ludovici Pii ætati ſuppar 46. cxii.

Adventus, abſtinentia à carnibus etiam Sæc. x. in adventu ſervata. 411. xli.

Advocati Monaſteriorum. Vide *Monaſteriorum Advocati.*

Ædificia quænam Monachos deceant 260. cxli.

Æneas Pariſienſis Ratramno inferior eſt doctrinâ, & eruditione 360. clxi. Juſſu Epiſcoporum Senonenſis Provinciæ reſpondet Photii capitulis 360. clx. notatu digniora in hoc ejus opere. 360. clxii.

Ængulſius Abbas, & Epiſcopus Hibernus duo Martyrologia ſcripſit 542. clxxvi.

S. Æquitius. de ejus inſtituto Baronii opinio refellitur 31. lxxxi. *ſeqq.* 433. lxxx.

Æra Chriſtiana. Vide *Beda. Incarnatio.*

Agaunenſes Monachi ſervabant laudem perennem, & Regulam Tarnatenſem. 382. cciv. *ſeqq.* V. *Laus.*

Agnus. an latini agnum cum Chriſti Corpore ſacrificaverint 360. clxii. Benedicebant agnum paſchali tempore 361. clxii.

Agobardus an auctor ſit libelli in ſacrarum imaginum cultum editi nomine Synodi Pariſienſis 200. xxxii.

Agon

Agon mortis. Signa pulſata in extremis 149. cii.
Albericus Ab. Caſin. V. Berengarius.
Albertinus primus Paſchaſium in re Euchariſtica novatorem falsò dixit 300. iii.
Alcuinus Carolo M. adjutor accedit ad reſtauranda in Galliis ſtudia 278. clxxiv. *ſeqq.* V. *Schola... Studia* ſcribendi rationem emendat 279. clxxvi. an Pariſienſis Academiæ Inſtitutor dicendus 279 clxxviii *ſeqq.* quos præcipuos diſcipulos habuerit 279. clxxviii. Monachus fuit 281. clxxxii. Vide *Hiſpani*.
Aldhelmus Occidentalium Saxonum Epiſcopus quando vixerit, & an Monachus Benedictinus fuerit. 36. xcii. *ſeq.* ejus opera. *ibid.*
Alonſus Caſtrenſis. V. Carolus Tudites.
Altaria. cur unicum in templis eſſet primis ſæculis 132. lxxvii. Plura ante Sæculum octavum. *ib.* ſupra tumulos Sanctorum ædificata 443. xcviii. in uno Altari fas erat pluribus Præſbyteris ſacra facere eodem die, non verò ſacerdoti poſt Epiſcopum. 133. lxxvii.
Altaria mobilia: eorum antiquitas 133. lxxviii. edita & cava. 134. lxxix.
Altaria qua cautione erigenda. 542. xcv. quænam evertenda. *ib.* Ab altaris gradibus Fœminæ ſubmovendæ 154. cix.
Altaria Monachi circuibant orando ante, & poſt Matutinum Officium 295. ccxi.
Amalarius Diaconus Regulam Canonicorum conſcribit juſſu Ludovici Pii 280. clxxix. Gallicanum cantum & officium juxta Romanum emendat. 281. clxxx. præceptor Palatinus fuit. *ib.* An Monachus & Abbas Gorzienſis 281. clxxxi.
Amalarius Metenſis Abbas Sæc. IX. an Stercoraniſta fuerit 325. lxx. quædam ejus opera. *ibid.*
S. Amandus. propagavit in Belgio Regulam Benedictinam. 66. xxiv. *ſeqq.* 132. xxxix. *ſeqq.* 242. cxvi. V. *Regula Benedictina*. à Jona edoctus ritus S. Columbani, hoſce Bariſiacenſi Monaſterio præſcribit 243. cxvi.
S. Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus. Ejus ſententia de Corpore Chriſti Euchariſtico 316. lii. *ſeqq.*
Anglia. quando Regulam S. Benedicti ſuſceperit 33 lxxxiv. V. *Regula Benedictina*. recipit Romanos ritus in re ſacra octavo Sæculo 150. civ.
Anglicanæ Eccleſiæ ſtatus Sæculo X. 407. xxviii. 417. lxxi. *ſeqq.* V. *Britannia*. *Imagines ſacræ*.
Anglicorum Hiſtoricorum fides 6. xv.
Anima. De animarum in hominibus diſtinctione controverſia Sæculo nono. 356. clvi. *ſeqq.*
Annemundus. V. *Dalfinus*.
Anni. militares à verno tempore auſpicatur Procopius 13. xxxii. Paſchales magni 15. xxxviii.
Anniverſaria. V. *Defuncti*.
Anonymi. Cellotianus cur ſic vocetur 301. vi. 313. xlvi. proprium ipſius nomen 314. xlvii. Vide *Herigerus*. ætas 315. xlix. Gemblacenſis ſententia de Corpore Chriſti Euchariſtico adverſus Paſchaſium 318. lvii. *ſeqq.* ætas qua vixit 320. lix. an is Rabanus. 320. lx. V. *Rabanus*. Thuanæus de Corpore & Sanguine Chriſti non eſt Ratramnus 334. xc. Qui unam eſſe omnium hominum animam aſſerebat, Monachus Corbejenſis fuit 356. clvi. didicit eam opinionem à Macario Scotto 357. clvi.
Anſcharius Septentrionales populos convertit 362. clvii. *ſeq.*
Anſtredus Abbas. V Berengarius.
Antiquarii. V *Monachi Antiquarii*.
Antiphraſius. V. *Beatus*.
Antonius M. Ægyptius Monaſticen primus Romanam Eccleſiam docuit 7. xvii.
Aquiſgranenſe Concilium. V. *Concilia*.
Aquila. Qui Aquiſgranum occupabant, aquilam palatii tecto impoſitam ad ſuorum regnorum plagas vertebant 405. xxvi.
Archiclavis 498. ix. ſeu *Archiclavus* dignitas Eccleſiaſtica eadem, quæ Theſaurarii in Eccleſiis Cathedralibus, & in Monaſteriis.
Ardo Benedicti Anianenſis Magiſter ſui vitam ſcripſit 61. xviii. 283. clxxxv. Smaragdus etiam vocatur. *ib.* alter eſt poſt Hildemarum Benedictinæ Regulæ commentator 208. liv.
Ariani in Diœceſi Patavina Sæc. X. 400. xii. 407. xxix. an ipſi, & Apollinariſtæ ſuperſtitionis uſum in baptiſmo Romam invenerint 372. clxxxvi.
Armorici Scriptores. Eorum fides 6. xv.
Aſcelinus. V. Berengarius.
Aſcia. Formula *ſub aſcia dedicare* non niſi ſepulcris Ethnicorum inſculpta 621. viii. quid ſignificet hæc formula 638. xxii.
Aſciæ ſignum in ſoliis Celtarum monumentis *ibid.*
Aſſis quot ſolidis conſtet 265. clii.
S. Athanaſius quo anno Romam pervenerit ac Monaſticen invenerit 7. xvii.
Atrebatenſes & Aurelianenſes Hæretici. 497. viii.
Avaritia. V. *Paupertas*.
Audoenus quando ordinatus Epiſcopus. 87. lxi. V. S. Eligius.
Ave Maria. V. *Salutatio Angelica*.
S. Auguſtinus Aurelius Hipponenſis Epiſcopus omnium poſt Apoſtolos Eccleſiarum Magiſter

Digitized by Google

ſter) 19. lviii. ejus ſententia de Corpore Chriſti Euchariſt. ib. 317. liii. ſeq. Ejus regula. 8. xvii. Deſideratur ejus locus laudatus à Paſchaſio, & Herigero 317. liv. Ejus ſententiæ de animæ in hominibus unitate 357. clvi.

S. Auguſtinus Monachus non tantùm fidei Chriſtianæ, ſed etiam rei Benedictinæ in Britannia auctor cum ſociis fuit 32. lxxxiii. ſeqq. & ipſe Benedictinus 33. lxxxvii. Brittonibus excidium prædicit ob eorum à Romanis ritibus averſionem 94. vii. in Epiſcopiis Monachos vice Canonicorum inſtituit 428. lxxii.

Autpertus Ambroſius primus approbationem libri ſui à Romano Pontifice petit 367. clxxxvii.

Azymi. an Azymorum uſus ad ſacrificium Photii ſchiſmate ſit antiquior 124. lxiv. & ſeqq. an ab Eccleſiæ exordio receptus 127. lxx. Vide *peculiarem Diſſertationem pag.* 547. *& Ind. cap.* 553.

B

Baccharius. Vide *Scottus Macarius*.

Bacco, id eſt perna, petaſo 157. cxii.

Bainea Chriſtianorum præſertim * ante communionem 372. clxxxvii.

Baptiſmus parvulorum in Monaſteriis Gallicanis 46. cxii. * per ſuperfuſionem quando adhiberi cœperit 372. clxxxvi. per merſionem etiam Sæc. XIII. in uſu fuit. *ib. ad ſuccurrendum*, id eſt in extremis collatus 376. cxcii. non facilè conferendus abortivis infantibus, qui in vitam revocati putantur. 619. xviii.

Barba pro cæſarie 99. xix.

Barbara Inſula. Ejus ſitus. 8. xix.

S. Baſilius Magnus, Orientalium Monachorum pater. 7. xvii. ejus Regula in Occidente, etiam S. Benedicto familiaris 10. xxv.

Baſilicæ Chriſtianorum à Gentilibus cur *Sepulcra* dictæ 443. xcviii. Vide *Eccleſia*.

Beatus Abbas cum Hiterio Epiſcopo Adoptivorum hæreſim impugnat 191. viii. *ſeqq.* cur Antiphraſius ab Hæreticis dictus *ib.*

S. Bavo. an ejus acta ab uno vel duobus Anonymis ſint conſcripta 184. xlvi.

Beda Venerabilis aerâ Chriſtianâ utitur 86. lvii. ſcripſit Hiſtoriam ſui Monaſterii recens editam 24. lxiii. & Martyrologium ſoluta oratione 354. clxx. an aliud carminibus comprehenſum Bedam autorem habeat. 364. clxx.

Bedes. Anglis Roſarium 455. cxxv.

Belgica ejus ſtatus Sæc. VII. 54. ii. ſtatus & viri illuſtres Sæc. X. 403. xxi. ſeqq. V. *Regula Benedictina*.

Belt, id eſt cingulum 455. cxxv.

Belſides hoc vocabulum quid ſignificet 452. cxviii. 455. cxxv. *ſeq.*

S. Benedictus Occidentalium Monachorum pater quando natus 4. vii. 11. xxvi. quonam ætatis anno in eremum ſeceſſerit. 4. vii. quando Caſſinum migraverit 11. xxvi. quo die annove ſit mortuus 4. vii. 12. xxxi. *ſeqq.* codicem ſuæ Regulæ propria manu ſcripſit 230. xcviii. an etiam librum de *Ordine vitæ*, & epiſtolam ad S. Remigium Remorum Epiſcopum 17. xliii. ejus cultus ſingularis apud Anglos 433. lxxx.

S. Benedictus Anianenſis præter varia opuſcula præcipua duo edidit, videlicet Codicem Regularum, & Concordium 219. lxxvii. quo conſilio 62. xix. 209. lvi. 219. lxxvii. Regulam S. Benedicti reſtauravit 217. lxxii. 262. cxlv. V. *Regula Benedictina*. primus tentavit Galliæ & Germaniæ Monaſteria in unum corpus unire 211. lxii. multis Abbatis primarii titulo præfuit. *ibid.* 218. lxxv. 221. lxxix. Aquiſgranenſis Concilii capitulis quædam addidit 262. cxlv. ſtudia litterarum redintegrare adniſus eſt 283. clxxxv. quo anno Monachus factus, quove obierit 62. xviii.

Benedictinus Ordo. V. *Regula Benedictina*. *Monachi*.

Benno Cardinalis Schiſmaticus calumniarum in Gregorium VII. reus. 526. lxxiii.

Berengarius ſeu Beringerius Gerberti Auriliacenſis Diſcipulus fuit 467. V. ejus vitæ initia 497. viii. quo tempore ſit Clero adſcriptus 498. ix. ejus genius 498. x. error contra Euchariſtiam quando prolatus 499. xi. in eo ſectatus eſt Joannem Erigenam Scottum, 500. xiii. 501. xv. 511. xl. alii ejus errores 500. xiii. quando factus ſit Archidiaconus Andegavenſis 499. xii. Ansfredum Pratellenſem Abbatem, & Willelmum Normannorum Principem fruſtra ſeducere tentat. 502. xvi. in Brionenſi Conventu fictè Catholicam fidem profitetur 502. xvii. ejus epiſtola ad Aſcelinum. 502. xvii. & ad Richardum 504. xxii. V. *Richardus* in Turonenſi Concilio coram Apoſtolicis Legatis hæreſim ſuam ejurat. 504 xxiii. formulam fidei ſibi à Nicolao II. propoſitam jurejurando confirmat, & ſubſcribit, ac mox abnegat 505. xxiv. ab Alexandro II. invitatus reſipiſcere non vult. 506. xxv. ob pertinaciam ferè interimitur in Pictavenſi Synodo 507. xxvi. in duabus aliis Romanis ſub Gregorio VII. ſingulas fidei profeſſiones admittit 507. xxviii. *ſeq.* hinc publicas à Gregorio litteras impetrat. 504. xxx. Berengarii iterata perfidia 508. xxxi. denuo in Burdegalenſi Concilio ſuæ

Digitized by Google

ſuæ fidei rationem edit 508. xxxii. an veram in Euchariſtia Chriſti præſentiam ſincerè admiſerit 509. xxxiv. ſeqq. realitatem admittit 510. xxxvii. ſeqq. an eam aliquando, poſteà verò ſolam tranſubſtantiationem negaverit. 511. xii. ſeqq. 514. xlviii. 515. lii. qui impanationem doceat 512. xlv. ſeq. fingit Catholicos credere, panem & vinum in portiunculam Carnis & Sanguinis Chriſti *ſenſualiter* tranſire 513. xlvii. 515. li. ipſe advertatur perpetuo Eccleſiæ dogmati 516. liv. pauci ejus ſectatores 517. lv. ſacerdos fuit 518. lvi. ejus reſipiſcentiæ tempus 508. xxxii. 521. lxiii. & teſtes *ib. ſeqq.* mortis tempus 522. liii. & locus 523. lxvii. elogia, & epitaphia 522. lxiii. *ſeqq.* ſepulturæ locus, & de anniverſariis pro ipſo ſuffragiis vulgaris traditio 523. lviii. ejus calumniæ in Gregor. VII. confutatæ 526. lxxii. *ſeqq.* Concilia & Conventus, in quibus ejus hæreſis eſt damnata. Romanum an. ML. ſub Leone IX 500. xiv. Vercellenſe ſub Leone IX. quo anno habitum 501. xv. Pariſienſe quo anno. *ib.* ejus decreta 503. xxi. alia concilia 504. xxiii. Romanum ſub Nicolao ii. 505. xxiv. formula profeſſionis fidei in hoc Concilio à Berengario jurata 514. i. Pictavenſe 507. xvli. Romana duo ſub Greg. VII. 507. xxviii.

Burdegalenſe anno MLXXX. 508. xxxii. Placentinum anno MXCV. poſt ejus mortem. 508. xxxiii. Conventus Brionnenſis 502. xvii. Andegavenſis 506. xxvi. Auctores qui datâ operâ ipſum impugnarunt primus Hugo Lingonum Epiſcopus 512. xlv. 516. liv. 517. lvi. hujus elogium *ib.* ſecundus Lanfrancus. V. *Lanfrancus* Tertius Guitmundus 518. lviii. quartus Durandus Abbas Troatnenſis 519. lix. quintus Algerus 519. ix. alii ejus adverſarii. Adelmannus qui ad ipſum, & Paulinum (non Paulum) Mettenſem Primicerium ſcribit 503. xx. Albericus Ab. Caſin. 520. lxii. Alexander II. P. M. qui ad ipſum epiſtolam miſit 506. xxv. Anſtredus Abbas quando cum ipſo Pratellenſe colloquium habuerit 502. xvi. Aſcelinus Beccenſis (non Uticenſis) Monachus 502. xviii. Deoduinus ſeu Theudovinus (non Durandus) qui epiſtolam ad Henricum Francorum regem ſcribit 503. xix. Euſebius Andegavenſis Epiſcopus confeſſionem edit contra ipſius errorem 506. xxvi. Gervaſii Remorum Archiepiſcopi alia confeſſio catholica. *ib.* Goffridus Vindocinenſis Abbas 521. lxii. Gozechinus. Ejus elogium 499. xi. Guibertus & Guillelmus S. Theodorici Abbates 520. lxi. Jorſaldus Cluniacenſis Monachus 516. liv. Willelmus Princeps Normannorum 502. xvi. Willelmus poſteà Abbas Cormelienſis 502. xviii. Wolphelmus Abbas Brunwillarenſis. 520. lxii.

Berengariani. eorum ſectæ duæ 509. xxxv. errorum gradus & inconſtantia 511. xli. ſeqq. exiguus numerus ſectatorum 517. lv.

Beringerius alius ejuſdem temporis grammaticus 499. xii.

S. Bernardus Ab. Claræval. laborem manuum frequentiori ſcriptione commutabat 48. cxv. Monachos vel leviter peccantes acriter increpabat 143. xcv. primus Ciſtercienſium ſollemni ritu ab Alex. III. canonizatus. 447. cv.

Bernardus Septimaniæ Dux cur *Naſo* vocatus. 294. ccx. Ludovici Pii Camerarius fuit 296. ccxii. alter ejus filius quando natus. *ib.* Vide *Duodana*.

Berta. Vide Rotbertus.

Bertaridus ſeu *Berchterus Campania*, id eſt Longobardorum Rex 292. cciv.

Bertramus ſeu Bertrannus Corbejæ Gallicæ Monachus idem qui Ratramnus. 331. lxxxi. V. *Ratramnus*.

Biber quid? 274. clxvi. datus miniſtrantibus ad menſam ex Reg. S. Bened. *ibid.* an præter ſtatutam annonam. *ib.*

Bibliothecæ Monachorum in Germania celebres 112. xliv. Palatina Caroli M. 280. clxxix.

Bilhildis. V. *Childericus II.*

Biſcopus non fuit Regulæ Bened. primus in Anglia propagator 433. lxxxi. 35. lxxxix.

Blomilii. Vide Panis.

Bobienſes Monachi an principio Regulam Benedictinam ſervaverint 59. xiii. 170. xx. 251. cxxviii. an unquam ſcotticos ritus ſectati ſint 254. cxxxiii. Vide *Monaſterium Bobienſe*.

Bocalis Romana menſura 271. clxi.

Boëmi à S. Adalberto Epiſcopo Pragenſi Sæc. X. Chriſtianam Religionem diſcunt 403. xix. & Regulam Bened. 471. xiii.

Bona Monaſtica. V. *Monaſtica bona*. Eccleſiaſtica. V. *Eccleſia*.

Bonihominia ſic appellata loca Grandimontenſium 531. lxxxiii.

S. Bonifacius Moguntinus Epiſcopus multas Germaniæ Provincias ad Chriſtum adducit 102. xxiv. In iis Monaſteria inſtituit 103. xxv. & Eccleſias erigit 104. xxvi. Scholas publicas aperit. 109. xxxviii. ſoli cultum docet 115. xlviii. V. *Germania*. an primarius ſit Benedictinæ Regulæ in Gallia propagator 232. c. V. *Regula Benedictina*.

Brandea quid? 76. xlii. 632. xix. eorum uſus. *ibid.*

Digitized by Google

Brevia ſeu *Breves* vocabantur indiculi nominum eorum, qui in ſuffragiorum ſocietatem admittebantur. 147. c.
Britannia. quando Regulam S. Benedicti ſuſceperit 33. lxxxiv. V. *Reg. Bened.* ejus Inſulæ ſtatus Sæc. ſeptimo 54. ii. Sæculo octavo 93. ii. Sæculo nono 189. ii. Sæculo decimo præſertim Eccleſiæ 407. xxviii. 427. lxxi. *ſeqq.* V. *Anglia*. *Chriſmal*. *Jejunium*.
Brittones Scotticos ritus amplexi 94. viii. *ſeqq.* V. *Scottici ritus*.
S. Bruno Cartuſianorum pater an Berengarii Diſcipulus fuerit 467. vii. 500. xii. 534. lxxxv. ejus vitæ compendium, & ſeceſſûs cauſa 533. lxxxv. *ſeq.*
Bruno Andegavorum Epiſcopus Berengarii diſcipulus 500. xii. an ejus hæreſi infectus 504. xxi.
Bruno Archiepiſcopus Colonienſis, & Dux Lotharingiæ, Ottonis M. Frater. Ejus laus à pietate, & doctrina 402. xv. præceptores 413. xliv.
Bulla aurea Manuelis Comneni cur *Medicatrix* dicta 375. cxcii.
Burgundia. Priſca Burgundiæ Regum ſucceſſio defecit Sæculo VII. ac quando demum alii ſuffecti 238. cvii.
Buticula 121. lx. *bouteille* Lagena.
Buxida 150. ciii. *Buxtula* lignea 22. lx. *Buxula* 117. lv. ſumuntur pro pyxide.

C

S. Cæſarius. V. Regula S. Cæſarii.
Calendaria ſeu Canones Eccleſiarum 437. xc. 442. xcvii.
Calices *miniſteriales*, & *offertorii* quinam 121. lx. Vide *Communio*.
Calvinianus ſcriptor gallicæ diſſertationis de auctore opuſculi vulgati nomine Bertmanni refutatus 168. xiv.
Calviniſtæ an cum hodiernis Græcis ſentiant in dogmate de Euchariſtia 309. xxx. Calviniſta qui Ratramni librum de Euchariſtia gallicè vertit falſi arguitur 342. cxvi. *ſeqq.*
Camaldulenſes dum diſcretis ædiculis habitant, morem Orientalium imitantur 458. cxxxi. Ordinis Camaldulenſis origo, & diviſio 528. lxxx. V. *Corona Camaldulenſium*.
Cambagus 372. clxxxv. ſeu potiùs *campagus* genus calceamenti Imperatorii olim, poſteà Pontificii & Epiſcopalis: aliis *gambagus*, quaſi à gamba.
Cambuta 475. xxiv., id eſt baculus Epiſcopalis.
Canna vel *Kanna* 121. lx. cantharus, poculum, vas ſtrictius & oblongius.
Campanæ. V. *Agon*.
Campania. V. *Bertaridus*.
Canon alius perſonarum, alius librorum 437. lxxxix. perſonarum duplex vivorum & mortuorum 437. xc. & mortuorum duplex, ſanctorum ac perſonarum illuſtrium. 437. xc.
Canones S. Leodegarii iidem ac Auguſtodunenſes unde ſic dicti 237. cvi. 113. *in fine*.
Canonizatio vocabulum Sæc. XII. unde ortum 437. lxxxviii. *ſeq.*
Canonizatio librorum antiqua 437. lxxxix.
Canonizatio Sanctorum quid ſit 437. xc. alia generalis alia particularia 438. xcii. uſque ad Sæc. X. ſoli Epiſcopi canonizabant pro ſua diæceſi cum populi ſuffragio, deinde cum Synodi & Principis aſſenſu 438. xci. 443. xcviii. Sæc. X. petita eſt Romani Pontificis auctoritas 438. xci. 436. lxxxvii. 444. c. *ſeq.* cui ſoli eam facultatem reſervavit Alexander tertius. 438. xci. 447. cv. ritus in canonizatione ſervati ante Alexandri III. tempora 437. xc. 443. xcviii. *ſeqq.* & poſtea 447. cvi. indulgentiæ canonizationi conjunctæ 447. cvi. V. *Indulgentia*.
Canonizatio Martyrum in primitiva Eccleſia ante omnem Confeſſorum canonizationem. 438. xciii. *ſeqq.* V. *Martyres*.
Canonizatio Confeſſorum quo tempore fieri cœperit 442. xcvii.
Canonicè vivere quid ſignificet in quorundam Conciliorum canonibus 72. xxxiii.
Canonici olim *Fratres* appellati 72. xxxiii. 73. xxxiv. à Chrodegango Mettenſi Epiſcopo Regulam ſuam accipiunt 73. xxxiv. V. *Regula Canonicorum*. Monachis in pleriſque Belgii locis ſuccedunt. *ib.* quando Canonicorum Collegia in Eccleſiis Cathedralibus Gallicanis præſertim, eſſe cœperint 152. cvi. extra eas nullum ferè ante Sæc. octavum 183. xiii.
Canones ad ordinandam Canonicorum vitam 226. lxxxix. *ſeq.*
Canonicis quæ potus menſura præſcripta 273. clxv. qui à Monaſticis ad ſua inſtituta redibant ultimi in choro ſtare & memorialem cucullam deferre tenebantur. 370. clxxxi.
Canonici Sæc. X. ad communem vitam compoſiti per Italiam 398. x. & in Germania ac Gallia 403. xvii. 410. xxxvii.
Canonicæ. Earum origo in Gallia, & in Belgio 70. xxxi. *ſeqq.* varia nomina 72. xxxiii. vota perpetua olim profitebantur. *ib.* quando hæc nuncupare deſierint 73. xxxiv. earum veſtis 72. xxxiii. quibus rebus à Benedictinis Virginibus differrent *ib.* Monialibus ſuccedunt in pleriſque Belgii locis 73. xxxiv.
Cantus. Laicorum in Eccleſia 45. cx. Roma-

nus à Pippino & Carolo M. Monachis præceptus 263. cxlviii. Gallicanus juſſu Ludovici Pii juxta Romanum emendatus 281. clxxxi.
Capellani à cappa dicti 230. xcvi. Vide *Confeſſarii*.
Caperus Hugo Francorum Rex. Ejus merita in Ordinem S. Benedicti 459. cxxxvi *ſeqq.* cur *Abba comes* vocatus *ib.* quo anno mortuus 486. xlvii. *ſeq.* Capitius ſeu Capito verum eſt ejus cognomen 466. iii.
Capitula generalia Monachorum. Eorum origo 381. cciii. 419. liv.
Capitula quædam ex Capitularibus Francorum Regum ad rem Monaſticam ſpectantia 25. lxv. 157. cxii. 224. lxxxiv.
Capitula Concilii Aquiſgran. Vide *Concilium Aquiſgran.*
Cappa quid? 377. cxcv. 424. lxi. multiplex vocabuli hujus ſignificatio & acceptio ſub Carolinis regibus etiam pro veſte monaſtica 229. cxvi. vocis tamen origo repetenda eſt ad Merovingicorum tempora *ib.*
Caraxare, id eſt ſcribere 17. xliii.
Cardinales non Epiſcopi olim etiam uti hodie mitram gerebant 371. clxxxiv. eorum viventium imagines ſupra altare collocatæ *ib.*
Carolomannus an primarius fuerit Regulæ Benedictinæ in Gallia propagator. 232. c. Vide *Reg. Ben.*
Carolus Magnus an Regulam Benedictinam primus propagaverit. V. *Reg. Ben.* cur non etiam Italica Monaſteria, uti Germanica & Gallicana, emendanda curaverit 228. xciv. excitat denuo in Gallia litterarum ſtudia 278. clxxiv. Vide *Schola Studia* à Paſchale Pſeudopontifice canonizatus 438. xc.
Carolus Calvus alicubi *magnus* appellatus. 346. cxxix. 347. cxxxi. 365. clxxiii. & Carolus *major* 368. clxxvii. quo anno dieve mortuus 365. clxxxiii. fabula de ejus damnatione 166. xii. ejus uxoris Irminrrudis obitus dies 365. clxxiii. filii tres Lotharius, Drogo, & Pippinus in adoleſcentia extincti 286. cxcili. 287. cxcvi. ſtudia litterarum in Gallia fovet 279. clxxv.
Carolus Infatuatus quiſnam fuerit, & an Rex Francorum 459. cxxxv.
Carolus Simplex: tres ejus regni epochæ 459. cxxxiv. cur ſanctus vocari poſſit 165. ix.
Carolus Tudites ſeu Martellus majoris domus nomine regnum Francorum annis quinque tenet 166. xii. fabula de ejus damnatione *ib.* Martinus Monachus Corbejenſis ejus confeſſarius fuit 166. xi. Alfonſus Caſtrenſis Abbas eidem à conſiliis erat *ib.*
Carolinus auctor de Imaginibus 203. xlii. *ſeqq.*
Cartuſiani. Ordinis inſtitutio quo anno facta 534. lxxxvi. an Regulam S. Benedicti ſervaverint ante Guigonis ſtatuta 535. lxxxvii. duplex genus, Cœnobitarum & Eremitarum 536. lxxxvii. hi orientalium more ſejunctas ædiculas habitant 458. cxxxli. ejus Ordinis inſtituta 536. lxxxviii. morituri olim ſuper cinerem & cilicium expandebantur 42. civ. unicam tantùm hoſtiam in viaticum reſervabant. 120. lix. & ex ea particulam * infirmo porrigebant. *ib.* cur etiam infirmis à carnibus abſtineant 495. iv.
Caſſianus Joannes. Ejus patria ac vita Monaſtica. 9. xxi.
Caſſinenſes. Eorum veſtis Monaſtica 424. lxi. *ſeqq.* Regulam Benedictinam in Sardiniam propagaturi à Piſanis indignè habiti 469. x. eorum epiſtola ad Teutonicos Monachos illuſtratur. 422. lviii. *ſeqq.* V. *Monachi*. *Monaſterium Caſſinenſe*. *Concil. Aquiſgran. Feria ſexta*.
Caſula quid? 44. cviii. pro cuculla 424. lxii.
Cataracta ſeu feneſtræ ad Sanctorum ſepulcra 632. xix.
Cella. Vocabuli hujus ſignificatio varia 18. xlvi. 418. liii.
Cellerarii. V. *Obedientia*.
Cellotianus Anonymus. V. Anonymi.
Cenomannenſium quorundam Epiſcoporum ſucceſſio per Sæculum ſextum 21. lvii.
Cerularius Michael novum ſchiſma Græcorum à Latinis molitur 493. ii. *ſeqq.*
Cheopina. Vide *Copina*.
Childericus II. tempus regni 161. ii. ejus filii Dagobertus 162. iii. & Chilpericus Daniel 162. iv. uxor Bilhildis una cum ipſo & Dagoberto occiſa 162. iii.
Childericus ſtupidus quo anno quodve in Monaſterium ſit è regno detruſus 167. xlii.
Chilpericus Daniel. Ejus regnum. 162. iv. Vide *Childericus II.*
Chlodoveus Dagoberti ſenioris filius quo anno Rex Neuſtriæ deſignatus 289. cci.
Chlotarius II. Ejus mortis annus. 86. lix. 287. cxcix.
Chœnix menſura 269 clviii.
Chorepiſcopi. quidam etiam Abbates Regulares erant, & fixam ſedem habebant. 108. xxxvi. quando abrogati 539. xciv. Vide *Epiſcopi*.
Chorus. Laici à choro arceri debent 154. cix.
Chriſmal quid? 44. cix. 372. clxxxvi. Chriſmal.
Chriſtiani circumferebant in Britannia 44. cix.
Chriſtus. quo modo natus è Virgine Maria controverſia Sæc. IX. 354. cxlix. *ſeqq.* controverſiæ caput 356. cliii. Vide *Corpus Chriſti*. *Crucifixus*.

Chri-

Digitized by Google

Chriſtiani. Eorum tumuli quibus notis, & indiciis à paganicis diſtincti 615. iii. 619. vi. 622. x. in epitaphiis notæ annorum, menſium, dierum &c. communes Chriſtianis cum paganis 621. viii. à Chriſtianis tituli & loculi paganorum uſurpati 621. ix. Inſcriptiones variæ tumulis Chriſtianorum appoſitæ. 618. v.

Ciboria. varia appellatio 79. xlv. & forma 79. xlv. 80. xlvii.

Cidaris pro mitra 370. clxxxii.

Circada ſeu cenſus annuus 477. xxxi.

Ciſtercienſes. Congregationis origo & inſtitutum 422. lvii. veſtis 423. lix. 425. lxiv. Vide *Abbates*. *Unctio extrema*.

Claudius Carentonenſis Miniſter malè ſentiens de Paſchaſii fide confutatur. 309. xxx. *ſeqq.*

Claudius Taurinenſis Epiſcopus Iconoclaſta confutatus. 196. xxiii.

Clerici. hoc nomine alicubi etiam Monachi deſignantur. 67. xxvii. 184. xlv. 286. cxciii. Vide *Monachi*.

Clerici Monachos adjuvant in Septentrionalium populorum converſione 363. clxviii. clericorum nuptiæ ſacrilegæ ſæculo decimo 408. xxxi. 428. lxxi. 524. lxx. repreſſæ à Gregorio VII. 525. lxx. ſoli ferè clerici litterati Sæculo decimo 410. xxxvii. Vide *Presbyteri*. *Communio*. *Miſſa*. *Duellum*.

Cluniacenſes. Congregationis initia Sæcul. X. ritus & propagatio 406. xxvii. 418. ii. *ſeqq.* habitus 423. lix. *ſeqq.* qua re differret à Caſinenſi 424. lxiii. *ſeqq.* quo ritu olim oblatas conficerent 118. lvi. quatuor hoſtias in Viaticum adſervabant 120. lix. morituri ſuper cinerem, & cilicium ſternebantur 41. civ. Vide *Novitii*.

Coabbates ſeu *Proabbates* à S. Odone inſtituti 418. iii.

Coadjutores Epiſcoporum, iidemque* deſignati ſucceſſores non donabantur benedictione ſacra, nec epiſcopalia ſumebant inſignia Sæculo decimo 409. xxxv.

Cœmeteria à S. Hieronymo viſitata 614. i. ſolis Chriſtianis, non verò paganis communia ad ſepulturam 615. ii. Vide *Martyres*. *Reliquia*.

Collationes Theologicæ ſingulis Calendis à Presbyteris frequentatæ Sæculo decimo 410. xxxviii.

S. Columbanus præter Regulam ſcripſit pœnitentialem librum 214. lxviii. cur Regulam S. Benedicti in Monaſterio Bobienſi admiſerit 254. cxxxiii. V. *Regula S. Columbani*.

Comitatus dignitas quando jure hæreditario ad poſteros tranſire cœperit 458. cxxxiii.

Communio laicorum ſub utraque* ſpecie etiam ad Viaticum, ac interdum ſpecies panis ſanguini intincta uſque ad Sæculum duodecimum. 130. lxxv. 540. xcvi. ſub una ſpecie in uſu apud Latinos & Jeroſolymitanos Sæculo undecimo 540. xcvii. calicis* uſus conceſſus pueris recens baptizatis uſque ad Sæculum duodecimum 131. lxxv. quater quotannis* præcepta Sæculo decimo 411. xli.* balneum ante communionem 372. clxxxviii.

Communio Monachorum quotidiana non erat tempore S. Benedicti 275. clxviii.

Communio Sacerdotum nefariè à quibuſdam ſacrificantibus prætermiſſa Sæculo decimo 411. xl. Vide *Euchariſtia*. *Miſſa*.

Concilia. quæ rem Monaſticam attingunt 25. lxv. 224. lxxxv. *ſeqq.* Aquiſgranenſe ſub Ludovico Pio, ſeptuaginta duo capitula de vita regulari edidit 220. lxxviii. 262. cxlv. cur con vocatum *ib.* 221. lxxix. 230. xcvii. 262. cxlv. quinam ei interfuerint 220. lxxviii. capitula poſt Synodum omnibus Gallicis & Germanicis Monaſteriis propoſita 222. lxxxi. in aliis regionibus recepta, & à Caſinenſibus acſi B. Benedicti Regula olim obſervata 230. xcvii. redacta à Grimaldo, & Tattone Monachis in xxxi. articulos. 262. cxlv. Francofurtenſe & Nicenum II. V. *Imagines ſacræ* Romanum anni DCLXXX. quo die celebratum 292. ccvi. Rotomagenſe ineditum 132. lxxvi. Turonenſis II. canon tertius explicatur 575. viii. Toletani XVI. canon ſextus explicatur 578. viii. contra Berengarium. Vide *Berengarius* contra Gothelcalcum. Vide *Gotheſcalcus* Gallica Sæculi decimi. Vide *Gallia*. Vide *Synodi*.

Concordia Regularis cur à S. Benedicto Ananienſi compoſita 219. lxxvii. & alia à Sancto Dunſtano. 432. lxxix.

Confeſſio communioni præmiſſa. 135. lxxx. ejus neceſſitas 135. lxxxi. etiam in extremis 136. lxxxii. 138. lxxxvii. 145. xcix. integritas 137. lxxxiii.

Confeſſio Generalis, id eſt omnium peccatorum ab adoleſcentia 137. lxxxiv. aliud genus qua ſcilicet ſcripto aut* verbis generatim conceptis ſe peccatores accuſabant 137. lxxxv. ac qualem inde abſolutionem, quave ratione retulerint 137. lxxxv.

Confeſſio veniallum 142. xcv. à Monachis quomodo fieret. *ib.*

Confeſſio Monachorum 139. lxxxix. ante vitæ Monaſticæ initia ut plurimùm generalis 142. xcv. Sanctimonialium* ſub conſcientia Abbatiſſæ Presbytero facta 140. xc. Sacerdotum 139. lxxxviii. Militum ante initiationem. 144. xcvi. ante pugnam 144. xcvii. Reis capitis

pitis damnatis negata 145. xcviii. *
Confeſſio in feſtis præcipuis 140. xcii. ante Quadrageſimam. 141. xcii. Vide *Quadrageſima*. ante confirmationem 142. xciii. ante peregrinationem 142. xciv. Vide *Pœnitentia*.
Confeſſio, id eſt profeſſio 409. xxxiv. 506. xxvi.
Confeſſarii proprii *Capellani* dicti 138. lxxxvi. 166. xi.
Confeſſarii plures unius hominis * peccata præſertim in extremis ſimul percipiebant 138. lxxxvii.
Confeſſores SS. quando coli cœperint 442. xcvii. Vide *Canonizatio*. *Confeſſio*.
Confeſſores ſic dicti qui ſuſcepta veſte Monaſtica pœnitentiam in extremis profitebantur. 377. cxcv. & confeſſarii 135. lxxx. 141. xcii.
Confirmatio. Uſus hujuſce Sacramenti apud veteres 75. xl. Vide *Confeſſio*.
Confraternitas. Vide *Societas*.
Congium menſura 268. clvi. 269. clviii.
Congregationes Monaſticæ. prima earum ſpecies 211. lxii. 261. cxlvii. 417. li. quænam inſtitutæ Sæculo XI. 528. lxxix. *ſeqq.* Vide *Ordo*. *Gorzienſis*. *Hirſaugienſis*. *Fontis Avellani*.
Conſanguinitas uſque ad ſeptimum * gradum Matrimonii impedimentum erat Sæculo decimo 408. xxxi.
Conſcripti Fratres. Vide *Fratres*.
Conſervatores Monaſteriorum 158. xciii.
Conſperſum pro fermentato 127. lxviii.
Conſtantia. Vide *Rotbertus*.
Conſulatus. Imperii ac conſulatus promiſcua acceptio. 388. ccxv.
Continentia. conjugatis olim præcepta * diebus feſtis ac jejuniorum, atque ante communionem. 411. xli.
Controverſiæ Eccleſiaſticæ Sæculi ſeptimi. 53. ii. Sæculi octavi 93. iv. de Romanis & Scoticis ritibus 94. vii. *ſeqq.* Sæculi noni 190. v. ob hæreſim adoptivorum 190. vi. ob additamentum ſymboli 192. xii. de cultu ſacrarum imaginum 93. iv. 193. xiii. *ſeqq.* de Sacramento Euchariſtiæ 299. I. *ſeqq.* de prædeſtinatione contra Gothelcalcum 350. cxxxix. *ſeqq.* de modo quo Chriſtus eſt natus 354. cxlix. de animarum in hominibus diſtinctione 356. clvi. Latinorum contra Photium, & Græcos 359. clx. Sæculi decimi 407. xxix. *ſeqq.* de profeſſione, quam exigebant Epiſcopi ab Abbatibus ordinandis 471. xv. *ſeqq.* Sæculi undecimi. Latinorum contra Cerularium & Græcos 493. ii. *ſeqq.* ob hæreſim Berengarii 497. vii. *ſeqq.* ob inveſtituras, ſimoniam, & cælibatum Clericorum. 524. lxix. *ſeqq.*
Converſi. Vide Monachi.
Copina menſura Pariſienſis 270. clx. 273. clxv.
Corbeja. Utriuſque laus 112. xliv. Saxonica ab interitu ſervat priores quinque Conc. Tacíti libros. *ib.* Gallica plures alios *ib.*
Corbejenſia ſtatuta à quo condita 273. clxv.
Corona clericorum & Monachorum. Ejus benedictio & forma apud Romanos 101. xxii. Vide *Tonſura*.
Corona pro mitra 371. clxxxii.
Corona B. M. V. quis ejus auctor 455. cxxv. *ſeqq.* quomodo à Roſario differat *ibid.* Vide *Roſarium*.
Corona Camaldulenſium ad commemorationem annorum vitæ Chriſti 457. cxxix.
Corpus Chriſti triplex quo ſenſu à Catholicis aſſertum 319. lviii. *ſeqq.* error exiſtimantium formam ſenſibilem panis mutari in Corpus Chriſti, idque ipſummet frangi 514. l. Vide *Euchariſtia*.
Corporale pro viſibili apud Ratramnum 343. cxviii.
* Corporale delatum contra incendia. 486. xlvi.
Cotyle menſura 268. clvi. 276. clxx.
Cotyla menſura 269. clvi. *ſeqq.* Vide *Hemina*.
Crepa quid. 79. xlv.
Crucifixus. Chriſti crucifixi ſtatuæ cur alicubi amictæ conſpiciantur 205. xlvii.
Cuculla quid 377. cxcv. 423. lix. quid *cuculla memorialis* 370. clxxxi.
Cummeneus Albus an idem ſit qui Cummianus Monachus Scottus 95. viii.
Cyane ſeu *cheme* menſura 276. clxx.
Cyathus menſura 268. clvi. 269. clviii. 276. clxx.
Cyclus. Victorinus Gallis, Proſperianus Hiſpanis familiaris 15. xxxix. Alexandrinus quantum à Victorino diſcrepabat *ibid.* Dionyſii Exigui. 15. xxxviii.

D

Dagobertus Senior. Ejus regni tempus 86. lviii. *ſeqq.* 287. cxcviii.
Dagobertus Childerici II. filius una cum patre occiſus. An ejus cineres in templo S. Germani ſint reperti 162. iii.
Dagobertus II. Ejus in regnum Auſtraſiæ reſtitutio 162. vi. *ſeq.* 290. ccii. quo tempore facta. 290. cciii. *ſeq.* mortis genus & tempus 164. viii. 288. cc. 292. ccv. *ſeqq.* regni tempus. 164. viii. an hic ille ſit qui Satanaci colitur 165. lx. 293. ccviii. quo anno, & cur fœdus cum Grimoaldo Rege ſanxerit 291. cciv. *ſeqq.*
Dagobertus III. annus mortis & regni tempus 165. x. Dal-

Dallæi Joannis Errata de confeſſione 135. lxxx. de pœnitentia publica 146. xcix.
Dalfinus an fuerit Lugdunenſis Epiſcopus, & alius ab Anemundo 294. ccix.
Damiani S. Petrus. an auctor ſit flagellationum. 482. xxxix. Ejus adverſarii 482. xl.
Dani per Anicharium Chriſto initiati 362. clxvii.
Decimæ *indominicata* quænam 380. cci. Monachis etiam Sæc. IX. tributæ *ib.* varii tituli quibus eas ſunt adepti 380. ccii.
Decimæ Monaſticorum proventuum in uſum egenorum aſſignata ab Abbatibus Sæculo undecimo 481. xxxvii.
Defenſores Eccleſiarum quinam 156. cxii.
Defuncti fideles. Anniverſariæ octavæ, & eorum commemorationis generalis origo 481. xxxviii. ſocietates pro ſuffragiis defunctorum 146. c. & anniverſaria perpetua unde originem habeant 147. ci.
Denarius Francorum. 265. clii.
Deodvinus. Vide *Berengarius*.
Deſiderii Longobardorum Regis exitus Corbejæ 167. xlv.
Devota quænam Sanctimoniales ſic dictæ 72. xxxiii. in marg.
Deus. ei corpus aſſictum Sæculo decimo 407. xxix.
Deitas. Vide *Trina Deitas*.
Diaconi. eorum veſtis etiam extra * rem ſacram. 44. cviii. Sæculo XIII. ipſis illicitè conceſſum fuit à quibuſdam imperitis Rectoribus ſemet communicare, & miniſtrare Chriſti corpus infirmis abſque neceſſitate, ac confeſſiones excipere 132. lxxvi. Vide *Oblatæ*.
Dies Dominicus. Vide *Dominicus dies*.
Dionyſius Exiguus. Præfatio Dionyſii Cycliis apud Bedam præfixa à quonam ſcripta fit 15. xxxviii. Vide *Cyclus*.
Dionyſiani Monachi laudem perpetuam ſervabant 384. ccix *ſeqq.*
Diplomata. Gregorio VII. Ludovici Pii. Vide *Gregorius VII. Ludovicus Pius. Privilegium*.
Diptycha quid? 437. xc. triplex erat, Sanctorum, fidelium defunctorum, & vivorum. *ib.* 443. xcvii.
Diſciplina regularis quomodò differat à ſæculari 259. cxxxix. Vide *Regularis*. *Diſciplina*. *Monaſteria*.
Diſciplina Eccleſiaſtica. quomodo, & à quibus propagata Sæculo decimo 411. xliii. *ſeqq.* Vide *Eccleſia*.
Diſciplinarum ſeu flagellationum uſus an probandus 481. xxxix. *ſeqq.* earum auctores *ib.* ſuſceptæ à Monachis, & Religioſis viris 483. xli. xlii.
Divitiæ quatenus Monachis utiles ſint 262. cxliv.
Doctrina Eccleſiaſtica per quas propagata Sæculo decimo 411. xliii. *ſeqq.* Doctrinæ traditio Sæc. XI. 466. v. 467. vii. Vide *Eccleſia*. *Litteræ*. *Studia*. *Schola*.
S. Dominicus Prædicatorum inſtitutor an ſit auctor Roſarii 456. cxxviii.
Dominicus Loricatus an flagellationum inventor 481. xxxix.
Dominicus dies à veteribus, *dies Dominica reſurrectionis dictus* 16. xl. Dominicis * diebus Chriſtiani matutinis officiis intereſſe tenebantur 75. xxxviii. ea die curtu * vehi non licebat 75. xxxix. Dominica in Albis unde dicta 44. cviii. Vide *Miſſa*.
Dominicale quid 132. lxxvi.
S. Donatus. Vide *Regula S. Donati*.
Donati & *Donatæ* ſeu *Oblati* quinam 481. xxxvii. 538. xcii. an iidem ſint qui *Deonandi* vocantur 538. xcii.
Drachma pondus 269. clviii.
Drogo Caroli Calvi filius puer obit in Elnonenſi Monaſterio 287. cxcvi.
Duellum per nefas ſubire compulſi Clerici Sæculo decimo 411. xxxix. 484. xliii. præſertim ad litis probationem per ſe, aut per ſuos *ib.* 484. xliii. & Monachi per Advocatos. *ibid.* 157. cxii. concurius ad ejuſmodi duella ſpectanda 485. xliv.
Dungalus an Recluſus fuerit in Monaſterio Dionyſiano 202. xxxix. quid ſenſerit de cultu SS. imaginum *ib.*
S. Dunſtanus primus Epiſcopus ſine titulo creatus, ut Regem comitaretur 457. cxxxi.
Duodana uxor Bernardi Septimaniæ Ducis an ſoror fuerit Ludovici Pii 296. ccxii.
Durandus. Vide *Berengarius*.

E

S. Eadvvardus. ſeu Edvardus Anglorum Rex cur Martyr audiat 165. ix.
Ealdſaxones, id eſt Germani ſaxones 349. cxxxvi.
Eaſtſaxones, id eſt Angloſaxones 349. cxxxvi.
Eccleſia. ſtatus per Orientem & Occidentem Sæculo ſeptimo 53. ii. Sæculo octavo 93. iv. Sæculo nono 189. iii. *ſeqq.* Sæculo decimo in Italia 394. v. *ſeqq.* in aliis Europæ partibus 400. xiii. *ſeqq.* 407. xxix. *ſeqq.* Sæculo XI. per Orientem 493. ii. *ſeqq.* per Occidentem 495. vi. *ſeq.*
Eccleſia omni ævo malos bonis permiſtos tulit 394. v.
Eccleſiæ Cathedrales cur alicubi *Monaſteria* vocentur 33. lxxxiv. 104. xxvii. V. *Germania*.
Ec-

Digitized by Google

Eccleſias condere, ubi aliquis non * ſanctus ſepultus eſſet olim vetitum 443. xcviii.

Eccleſia Auguſtana olim Metropolitanum ſuum agnovit Mediolanenſem Archiepiſcopum. 636. xxi.

Eccleſia S. Mariæ de Latina prima Latinorum Jeroſolymis a Normannis condita. 470. xi.

Eccleſiæ bona etiam Sæculo decimo in quatuor partes tributa 410. xxxvi. quando mortuorum Epiſcoporum bona diripi cœperit. *ibid.* Vide *Romana Eccleſia*. *Monachorum Eccleſia*.

Eddius Stephanus. Ejus libellus præclariſſimum eſt Gallicæ, & Anglicanæ Hiſtoriæ monumentum. 294. ccix.

Egelrinus Cantuarienſis S. Auguſtini Abbas primus ab Alexandro II. mitræ jus impetrat 478. xxxiii.

Eldefonſi Epiſcopi Hiſpanienſis revelatio 597.

Electiones multorum Abbatum, & Epiſcoporum ſimoniacæ Sæculo decimo 409. xxxiii. Vide *Epiſcopi*.

Elevationes Reliquiarum. Vide *Reliquiæ*.

SS. Eligii & Audoeni epocha ordinationis. 87. lxi. 288. cci.

Emenda, id eſt pecuniariæ multæ 157. cxii.

Enervatorum tabula. Vide *Taſſilo*.

Epiſcopi. Eorum munus eſt de ſacris dogmatibus diſputare 360. clxii. à Latinis per ſaltum non ordinati 361. clxii. à Metropolitanis primùm Sæculo decimo *filii* appellati 404. xxii.

Epiſcopi quando mitrâ, pallio, & cruce uti cœperint ac de baculo & aliis illorum ornamentis Pontificalibus 43. cvii. 82. l. 370. clxxxii. 478. xxxii. Vide *Mitra*.

Epiſcopi electi Sæculo decimo, in formula profeſſionis, primorum dumtaxat quatuor Conciliorum Generalium mentionem faciebant 409. xxxiv. Lugdunenſium electio 43. cvi.

Epiſcopi ordinandi elevatio alicubi facta per * Epiſcopos. 372. clxxxv. in conſecratione integram oblatarum formam accipiebant, ut ex ea per plures dies communicarent. 411. xl.

Epiſcopi ſuos Chorepiſcopos habebant, quandoque Abbates, 108. xxxvi. & coadjutores eoſdemque ſucceſſores Sæculo decimo 409. xxxv. in ſua diœceſi olim Sanctos * canonizabant 438. xci. & feſta in eorum honorem condebant 443. xcviii. Vide *Canonizatio*. *Indulgentia* * profeſſionem ſubjectionis exigunt ab Abbatibus ſub finem Sæculi decimi 472. xvi. *ſeqq.* Vide *Profeſſio*. ſancti & docti per Italiam Sæculo decimo 398. x. *ſeqq.* in Germania 401. xv. *ſeqq.* In Belgio 403. xxi. *ſeq.* in Gallia 405. xxiv in Anglia 407. xxviii.

Cenomannenſium Epiſcoporum ſucceſſio per Sæculum ſextum 21. lvii. & trium Mediolanenſium Sæculo ſexto 31. lxxx.

Epiſcoporum ex Monachis vita 368. clxxviii. & habitus à Sæculo quinto 368. clxxix. *ſeqq.* Epiſcopi Monachi Sæculo XI. 467. vi. an poteſtatem ordinandi retinuerint *ib.*

Epiſcopi *Monaſteriorum*. 106. xxxii. *ſeqq.* eorum origo & munus 106. xxxv. quando creari deſierint 107. xxxv.

Epiſcopi *regionarii* 106. xxxiii. *ſeq.*

Epiſcopus ordinatus ſine titulo quiſnam primus & cur. 457. cxxxi.

Epiſcopatu olim abdicati qui vel ſemel caſtitatem læſiſſent 81. xlix. ejus deſtitutionis ritus 82. l.

Epiſcopi etiam Abbates & Presbyteri ſic vocati 108. xxxvii. Vide *Tonſura Clericorum*.

Epiſtolæ S. Benedicti ad S. Remigium. Berengarii, & aliorum ad ipſum. Fulberti Carnotenſis quinquageſima ſexta. Gozeſchini ad Walcherum S. Gregorii M. ad Secundinum. S. Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi ad Claudium Ducem, & ad Redemptum. Lupi Ferrarienſis Epiſtola centeſima vigeſima ſecunda. Nicolai I. ad Thadonem. Paſchaſii ad Carolum Calvum. Rabani ab Eberardum, Egilonem, & Heribaldum. Taii Epiſcopi Cæſarauguſtani. Theodmari Abbatis. Vide nomina ſingulorum. Caſſinenſium ad Teutonicos. Vide *Caſſinenſes*. quorumdam Monachorum ad Augienſes locus in ea obſcurus explicatur. 223. lxxxi. alias vide in ind. append. pag. 612.

Epiſtolarum formulæ à librariis detractæ. 320. lx.

Epitaphium pro laudatorio opere aut oratione funebri 294. ccx.

Equeſtres ludi. Vide *Ludi*.

Eraſmus. Def. Ejus Eccleſiaſtes cur forſan inter libros vetitæ lectionis relatus. 455. cxxiv.

Euchariſtia manu recepta etiam à fœminis Sæculo octavo, & quid ſubinde ea de re ſtatutum ſit 132. 133. lxxvi. cur à veteribus plurali appellatione *Sacramenta* ſit dicta 302. viii. Controverſiæ Euchariſticæ Sæculi noni 299. ii. *ſeqq.* fidei Catholicæ de Euchariſtia vetus dogma 308. xxviii. *ſeqq.* 316. liv. quatuor controverſiarum capita ex Anonymo Cellotiano 313. xlvi. in quo ſita fuerit controverſia diſceptantium Sæculo nono, de Chriſti Corpore Euchariſtico 316. li. *ſeqq.* 317. lv. *ſeqq.* 321. lxii. 343. cxix. recruduit ea controverſia Sæculo decimo 315. l. lis erat de vocibus 316. lii. *ſeqq.* an ſpecies Euchariſticæ ſeceſſui obnoxiæ ſint 322. lxiii. *ſeq.*

an ullus unquam Corpus Chriſti ſeceſſui obnoxium eſſe dixerit 322. lxiv. *ſeqq.* de modo quo Chriſtus eſt in Euchariſtia præſtat cum Catholica Eccleſia eredere, quàm multa philoſophicè diſputare. 346. cxxvii. dubitantes de exiſtentia Corporis Chriſti in Euchariſtia Sæculo X. confutati 408. xxx.

Euchariſtia Epiſcopis à Subdiaconis nefariè vendita Sæculo decimo 411. xl. *Formatum* dicta *ib.* ad probationem adhibita Sæculo undecimo * 498. viii. hæreſis in Euchariſtiam apud Aurelianos Sæc. XI. ab Italica muliere invecta. 497. viii. cur de hoc Sacramento ſint in ſpeciem diverſæ Patrum ſententiæ. 520. lxi. olim in Miſſa poſt conſecrationem tegebatur, qui mos apud Cartuſianos viget. 629. xvii. Vide *Corpus Chriſti. Communio. Berengarius. Miſſa. Paſchaſius &c.*

Eulogiæ. earum materia, & diſtributio etiam in refectorio à Monachis facta. 121. lxi. Vide *Oblata.*

Europæ ſtatus Sæculo octavo 93. ii. Sæculo IX. 189. ii. Vide *Eccleſia.*

Euſebius Andegavenſis. Vide *Berengarius.*

Euſebius Vercellenſis primus in Occidente Epiſcopalem vitam cum Monaſtica conjunxit 8. xvii.

Excommunicatio. varii excommunicandi modi, & poteſtas etiam penes Abbates. 377. cxcvi.

F

Feliciana hæreſis. Vide *Adoptivi.*

Feneſtellæ ad Sanctorum tumulos 632. xix. Vide *Reliquiæ.*

Feria ſexta. Abſtinentia à vino ut * feria ſexta ſervaretur, præceptum eſt Sæculo undecimo. 451. cxvi. eo die ſeſe Caſſinenſes flagellabant, ab undecimo Sæculo 482. xl.

Fermentatum. Vide *Azymi.*

Feſta qua Religione celebranda 155. cx. in honorem Sanctorum etiam, pro ſua diæceſi, ab Epiſcopis poſt canonizationem inſtituta 443. xcviii. Sæculo decimo, continentia exacta à conjugatis diebus feſtis. 411. xli. *

Fides. non ex vita hominum metienda, ſed ex fide vita probanda. 192. xi.

S. Filibertus Resbacenſis Abbas quam Regulam ſuis ſervandam propoſuerit 247. cxxiv. 241. cxiii.

Firmatus quid ſignificet in Regula Magiſtri 100. xxi.

Firtala 157. cxii., id eſt menſura annonaria.

Flagellatio. Vide *Diſciplina.*

Flocus ſeu *Frocus* quid? 425. lxiv.

Floccellus pro cuculla 370. clxxxi.

Florus Diaconus. Ejus ſententia de Euchariſtia. 331. lxxx.

Foglietta Romana menſura 271. clxi.

Fontis Avellani Congregatio. 529. lxxx.

Fore pro eſſe paſſim apud infimæ Latinitatis ſcriptores 315. l.

Formatum, id eſt Euchariſtia 411. xl.

Formoſus Pont. Rom. primum translationis ab Epiſcopatu ad ſupremam Sedem in ſe ipſo exemplum dedit Sæc. X., & ejus vitæ integritas 395. vi.

Franci. annis Regum ſuorum tempora notabant. 85. lvii. quorundam Regum Francorum anni. 86. lviii. *ſeqq.* 161. ii. *ſeqq.*

Francica vocabula. Vide *Vocabula.* Denarius Solidum. & Libra 265. clii. Vide *Gallia. Galli.*

Fratres *conſcripti* quinam 147. c.

Freda quid? 79. xlv. 444. xcviii.

Fredegardus, ad quem Paſchaſius epiſtolam miſit, quis fuerit 305. xviii.

Fridericus S.R.E. Cancellarius ad Græcos Legatus quo genere natus: poſtea Stephanus X. Pontifex Maximus. 494. iii. cur Monachum induerit 496. v.

Friſii Chriſto à Luidgero Epiſcopo addicti 362. clxvi.

Frodoardus Canonicus Remenſis. Ejus opera, & an libros carminum ſcripſerit. 89. lxiv.

Frollandus Epiſcopus Silvanectenſis, qui Berengario epiſtolam miſit, quando mortuus 504. xxii.

S. Fructuoſus ex Benedictina compoſuit Regulam ſuam, quæ ferè illius eſt commentatio. 29. lxxv. 272. clxiii.

Fulbertus Carnotenſis. Ejus doctrina, patria, genus, præceptores, & tempus quo floruit. 412. xliii. quo anno Epiſcopus factus, quove mortuus 497. viii. quo anno ejus epiſtola LVI., ad quem, & de quo ſcripta ſit. *ib.*

G

Galleta 272. clxiii., id eſt menſura vinaria.

Galli annis Regum ſuorum tempora diſtinguebant 86. lvii. cyclo Victorino utebantur 15. xxxix. Vide *Franci. Imagines ſacræ.*

Gallia. ſtatus & variæ Monachorum regulæ ante S. Benedicti tempora 8. xviii. *ſeqq.* ſtatus Sæculo ſeptimo 54. ii. Inſcitia eodem Sæculo 85. lvi. ſtatus Sæculo octavo 93. ii. Sæculo nono 189. ii. *ſeqq.* viri illuſtres ſæculo decimo 404. xxiii. ſtatus & varia concilia 405. xxvi. *ſeqq.* Vide *Organa. Regula S. Benedicti. Schola. Studia.* Regum quorumdam ſucceſſio. Vide *Franci.*

Gaſtus Hiobus Luteranus Paſchaſii librum

Digitized by Google

de Euchariſtia corrupit 300. iii.

Gazetum vinum 120. lx.

Gerbertus Monachus Auriliacenſis *Neptanabus* dictus 460. cxxxvii. ob mathematicas ſcientias magiæ falsò inſimulatus 466. v. quem magiſtrum, ac quos diſcipulos habuerit 466. v. 467. vii. Sylveſtri II. nomen in Pontificatu aſſumpſit 487. xlviii.

Germania. ſtatus Sæculo ſeptimo. 54. ii. 85. lvi. Sæculo octavo 93. ii. lv. Sæculo nono 189. ii. *ſeq.* ſtatus ac viri illuſtres Sæculo decimo 401. xiv. *ſeqq.* ad Chriſtianam Religionem à Monachis adducta 102. xxiii. *ſeqq.* & ad Ordinem ſancti Benedicti. 103. xxv. *ſeqq.* Vide *Regula Benedict. Monaſteria*. Eccleſiæ Cathedrales in Germania à Monachis conditæ 104. xxvi. *ſeqq.* & ſcholæ 109. xxxviii. *ſeqq.* cultus ſoli Germanici per Benedictinos 115. xlviii. *ſeqq.* Vide *Schola*. *Imagines ſacræ*.

Gervaſius Remenſis. Vide *Berengarius*.

Geſtæ, id eſt acta Sanctorum 439. xciii.

Gewiſſi ſeu Weſtſaxones 428. lxxi.

Goffridus Vindocinenſis. Vide *Berengarius*.

Gomezanus an librum *de Virginitate S. Mariæ* Hildefonſo adfinxerit 168. xvi.

Gorzienſis Benedictinorum Congregatio 427. lxix.

Gotheſcalcus Monachus Orbacenſis, Germanus fuit 350. cxxxix. cur *Fulgentius* dictus 353. cxlvi. ubi in adoleſcentia educatus 350. cxxxix. in Italia lites ſerit ſentiens duplicem eſſe Prædeſtinationem ad vitam, & ad interitum 350. cxl. à Rabano ideò correptus *ib.* quo tempore ſit ab eo, & Hincmaro Remenſi in Moguntina, & duabus Cariſiacenſibus Synodis damnatus. 351. cxli. exauctoratus Sacerdotio Altumvillare retruditur 351. cxlii. duplicem in carcere confeſſionem edit. 351. cxlii. quos fautores quoſve adverſarios habuerit. 352. cxlii. *ſeqq.* libri ultro citroque ſcripti *ib.* tandem negata ſibi à Rabano communione 352. cxliii. ſine viatico in carcere moritur. 353. cxlv. etſi forſan de prædeſtinatione rectè ſenſerit, tamen ob pertinaciam, qua ſua verba tueri voluit improbandus 353. cxlviii. an Deitatem benè trinam appellaverit. 353. cxlvii.

Gozechinus. Vide *Berengarius*.

Græci. hodierni an cum Calvinianis conſentiant de myſterio Euchariſtiæ 300. xxix. an olim aliter ſint opinati 517. liv. qua de re differrent à Gallis, & Iconoclaſtis in imaginum cultu 197. xxiv. Vide *Imagines ſacræ*. an ſtercoraniſtæ unquam fuerint 323. lxv. *ſeqq.* cur jejunii tempore ſacrum non faciant præterquàm certis diebus 323. lxvi. eorum diſcidium, & objecta adversùs Latinos Sæculo nono. 359. clx. ſchiſmatis per Cerularium Sæculo XI. origo, & progreſſus. 493. ii. *ſeqq.* objectionum in Latinos capita 495. iv. anno MXLIX. contra Imperatorem (Conſtantinum Monomachum) rebellant in Apulia 494. ii. unio cum Eccleſia Latina variis legationibus diu fruſtra tentata 495. v.

Grandimontenſes. Ordinis initia, Inſtituta, Priores, primus Abbas, & hiſtorici 530. lxxxii. *ſeqq.* an ſub Regula ſancti Benedicti principio inſtitutas. 531. lxxxiv.

S. Gregorius Magnus an libros Dialogorum ſcripſerit 11. xxvii. *ſeqq.* quodnam vitæ Monaſticæ genus ſit ſectatus 30. lxxvii. *ſeqq.* tempus, quo præcipua quædam ante Pontificatum geſſit. 30. lxxviii. *ſeqq.* Auguſtinum cum ſociis in Britanniam mittit 33. lxxxiv. ſcriptorum ſui ævi genium in ſe ipſo exprimit 48. cxvi. ejus ad Secundinum epiſtolæ pars an ſuppoſititia 82. xlix.

S. Gregorius Turonenſis auctorum ſibi æqualium genium in ſe ipſo exhibet 48. cxvi quænam ejus ſcripta interciderint 24. lxiii.

Gregorius VII. P. M. Ejus elogium ac geſta contra inveſtituras, & ſimoniam 524. lxix. 525. lxxi. pro cælibatu Clericorum 524. lxx. vindicatus à calumniis Berengarii, & Brunonis 526. lxxii. *ſeqq.* Pſeudoſynodus Brixinenſis ad ejus abdicationem convocata. 527. lxxv. diploma hic primum editum, quo Grandimontenſem Ordinem confirmat 532. lxxxiv.

Grimoaldus Longobardorum Rex quo anno mortuus. 291. cciv.

Gualbertus S. Joannes ejus elogium, & in Vallem umbroſam ſeceſſus cauſſæ. 529. lxxxi.

Guibertus & Guillelmus. Vide *Berengarius*.

H

HAbendenſes Monachi unde laudis perpetuæ ritum acceperint 384. ccviii.

Hemina Beneventana ad cujus menſuram Monachi potum capiebant 231. xcix. Benedictina an cum Romana congruerit 269. clix. Romana ſeu cotyla *ib.* *ſeqq.* Caſſinenſis 270. clxi. Corbejenſis 272. clxiii. *ſeq.* Foſſatenſis aliæque 270. clx. *ſeq.* SS. Fructuoſi, & Iſidori 272. clxiii. Magiſtri *ib.* Sueſſionenſis 268. clviii. 273. clv.

Henricus Auceps. Ejus elogium 401. xiv.

Heribaldus Autiſſiodorenſis Epiſcopus an Stercoraniſta fuerit 326. lxxii. an de Corpore Chriſti duplicem quæſtionem Rabano propoſuerit 326. lxxii.

Heribannum 265. clii. id eſt tributum, vectigal.

Digitized by Google

Herigerius Abbas Laubienſis, idem eſt qui Anonymus Cellotianus 314. xlvii. *ſeqq.* vixit exeunte Sæculo nono, & decimo ineunte 315. xlix. qua occaſione ſcripſerit librum de Corpore, & Sanguine Domini 315. l. Catholicis aſſertus. 321. lxi.
Hiberniæ ſta tus Sæculo nono. 189. ii. ſtatus, & præſertim Eccleſiæ Sæculo decimo 434. lxxxii. à S. Patricio Sæculo ſexto Chriſtianam fidem, & vitam Monaſticam accipit 9. xxiii.
S. Hieronymus. Ejus ſententia de Corpore Chriſti Euchariſtico 317. liv.
SS. Hilarii & Florentii Martyrii locus 386. cexiii.
S. Hildefonſus Toletanus an ſcripſerit libellum *de Virginitate Sanctæ Mariæ* 168. xvi.
Hildemarus Regulam Benedictinam primus commentatus eſt 208. liv. Ludovico Pio imperante. 231. xcix.
Hincmarus Remenſis an bene de SS. Imaginum cultu opinatus ſit 202. xl. duabus Cariſiacenſibus Synodis Gothefcalcum damnat. 351. cxli. Vide *Gothefcalcus*.
Hirſaugienſis Benedictinorum Congregatio 530. lxxxi.
Hiſpania. ſtatus ſæculo ſeptimo 54. ii. calamitas & inſcitia 84. liv. *ſeq.* ſtatus Sæculo octavo 93. ii. Vide Sæculo nono. 189. ii. ſtatus, & viri illuſtres Sæculo decimo 400. xiii. recipit Romanos ritus in re ſacra Sæculo undecimo 150. civ. Hiſpanorum unica in Baptiſmo immerſio ab Alcuino impugnata 372. clxxxvi.
Hiſpani Cyclo Proſperiano 15. xxxix. & æra ſua vulgata utebantur 86. lvii. quorumdam Regum anni 86. lix. *ſeqq.* libra, & ſolidi 266. clii.
Hiſtoria quantum Monachis debeat. 113. xliv.
Homiliarium Lugdunenſe. Ejus auctor an Florus Diaconus ſit 331. lxxx. Vide *Florus*.
S. Honoratus inſtitutum ſuum accepit à Monachis Orientalibus 385. ccx. Monaſterium Lerinenſe excitavit. Ejus elogium 8. xx.
Hoſtiæ. Vide *Oblata*.
Hrabanus. Vide *Rabanus*.
Hugo Capetus. Vide *Capetus*.
Hugo Rorberti Filius quo anno natus, quove Rex Francorum à Patre dictus ac mortuus. 489. lll.
Hugo quinquennis puer improbè Sæculo decimo deſignatus Remenſis Archiepiſcopus 410. xxxv. unde vigeſimo ætatis anno Preſbyter, ac paullò pòſt Epiſcopus ordinatus. *ib.*
Humbertus Cardinalis. Ejus legatio, & ſcripta contra Græcos Schiſmaticos 494. iii. quando mortuus. 518. lvii.
Hungari. Vide *Ungari*.

I

Iconoclaſtæ. Vide *Imagines ſacræ*.
Jejunium quomodò à Latinis, & Græcis ſervatum 323. lxvi. * continentia laicis conjugaris præcepta jejunii tempore Sæculo decimo 411. xli. * Occidentales Sæculo nono in Quadrageſima non jejunabant die Sabbati 360. clxii. * Britanni quavis feriâ ſextâ jejunabant 360. clxii. * Romani tempore D. Gregorii M. & Sæculo nono jejunium à prima Dominica Quadrageſimæ inchoabant 360. clxii.
* Ignis adhibitus ad rei controverſiæ probationem. 484. xliii.
Imago pro ſpecie Euchariſtica. 338. xcviii.
Imagines ſacræ. Earum uſus antiquus 193. xiii. an etiam cultus 193. xv. an neceſſarius 193. xvi. quibus modis Inductus 194. xvii. ab Iconoclaſtis impugnatus. 194. xviii. Nicænæ Synodi in Iconoclaſtas decretum. *ib.* Gallis haud probatum 195. xx. *ſeqq.* quare 196. xxi. *ſeqq.* qua in re differrent à Græcis, & Iconoclaſtis 196. xxiii. *ſeqq.* Gallorum ſententia explicatur 198. xxvii. Galli ob id à Romana Sede non diviſi. 204. xlv. quamvis culpa non vacaverint *ib.* ad cultum imaginum accedunt 205. xlvi. Auctores Galli, qui de cultu SS. imaginum varias ſententias protulerunt. 196. xxiii. 200. xxxii. *ſeqq.* religioſiores Galli etiam Sæculo nono à ſalutationibus non abſtinebant. 202. xli. 296. ccxi. Germanorum ſententia 197. xxiv. Græci cur in imaginum cultum magis effuſi 198. xxvi. an modum excederint 196. xxi. 204. xliv. Eccleſiæ doctrina 205. xlviii.
Imagines ſacræ quando in Angliam invectæ 197. xxv. illarum cultus in ea regione *ib.*
Impanatio. Vide *Berengarius*.
Incarnationis Dominicæ notam Chronologicam cur ſubinde antiquis chartis appoluerint librarii 175. xxix.
Indictionis nota. *ib.* Vide Romani.
Indulgentiæ. Earum triplex gradus nempe tempore Apoſtolorum 447. cvii. tempore Martyrum *ib.* & ſub defectum publicæ pœnitentiæ, hæ quo Sæculo incœperint 448. cvii. *ſeqq.* mortuis primùm conceſſæ 448. cviii. plenariarum initium 448. clx. & aliarum ad certum tempus *ib.* ac jubilæi 449. cx.
Indulgentiæ quando primùm ab Epiſcopis datæ 449. cxi. *ſeqq.* ad quadraginta dies Epiſcoporum facultas contracta 451. cxiv.

Digitized by Google

Ineptiæ & *nugæ* vocabula à mediæ & infimæ latinitatis ſcriptoribus ad graviſſimos errores ſignificandos uſurpata. 348. cxxxiii.
Inopia. Vide *Paupertas*.
Inſcriptiones variæ appoſitæ tumulis Chriſtianorum 618. v. & Sanctorum examinantur. 625. xiv. duæ Gentilium Veſontionenſis, & Ambronlacenſis 637. xxii. aliæ duæ ſacræ apud Ambianos 639. xxiii. Sebaſtiani Macciani. app. 652.
Inveſtituræ Epiſcoporum. Lis inter Romm. Pontt. & Impp. ſublata ſub Caliſto II. 525. lxxi.
Johanna Papiſſa. Fabula confutatur 89. lxiv. 496. vi.
Johannes XII. primus inter Pontt. Romm. nomen proprium (Octaviani) mutavit 396. vii.
Johannes XV. primus ex Pontt. Maximis, qui abſque dubio Sanctos ſollemni ritu canonizaverit 445. c.
Jonas Aurelianenſis, Claudii Epiſcopi Taurinenſis errores in ſacras imagines retundit 196. xiii.
Jonas Bobienſis Monachus an idem ſit cum Jonato Abbate Marcianenſi 242. cxvi. cur Regulæ Benedictinæ in ſuis ſcriptis nuſquam meminerit. 253. cxxx. quo anno ſcripſerit prologum in vitam S. Columbani 288. cxcix.
Jorſaldus Cluniacenſis. Vide *Berengarius*.
Irmintrudes. Vide *Carolus Calvus*.
Italia. Vide *Monaſticæ Regulæ S. Benedicti*.
Jubilæum 449. cx. Vide *Indulgentia*.

L

LAbores corporis exercebant Monachi primis Sæculis 47. cxiii. Vide *Monachi*.
Laici. Vide *Cantus*. *Monachi*. *Latini*.
Lamina pro mitra 370. clxxxii.
Lanfrancus è Beccenſi Monacho Abbas Cadomenſis, tum Cantuarienſis Epiſcopus Berengarii ſecundus Adverſarius. Ejus elogium 500. xiii. 518. lvii. de hæreſi coram Leone IX. in Concilio ſeſe purgare cogitur. *ib.* 501. xiv. Alexandri II. Magiſter fuit 518. lvii. ejus liber contra Berengarium quando ſcriptus. 518. lvii. ſententia ejus de Neſtorianis expenditur 307. xxvi.
Latini. primum eorum templum Jeroſolymis 470. xi. maxima latinæ linguæ ignorantia penes laicos Sæculo decimo 410. xxxvii. Vide *Agnus*. *Græci*. *Jejunium*.
Laus perennis ſeu jugis pſalmodia 183. xliv. 381. cciv. Ejus ritus, & ubi potiſſimum viguerit *ib.* 381. cciv. *ſeqq.*
Leo IX. è Monacho Pont. Max. Sæculo undecimo 465. li. Græcos Schiſmaticos egregiè impugnat. 494. ii. *ſeqq.* obitus Catholicæ Eccleſiæ damnoſus 495. v.
S. Leodgarius. Vide *Canones*.
Libra numerica Francorum 265. clii. Hiſpanorum 266. clii.
Libra *propenſa* in Regula S. Benedicti 265. 260. clii. 269. clix. quantum à Romana differat: 269. clix.
Libra panis: Monachis aſſignata in Concilio Aquiſgranenſi 265. clii. ejus libræ pondus in epiſtola Theodemari 229. cxvi. 266. clii. in quibuſdam Monaſteriis præſertim Foſſatenſi 267. cliv. ac Caſinenſi 268. clv.
Libri. Incuria librorum Sæc. ſeptimo 84. liv. profanorum lectio neceſſaria ad erudiendos adoleſcentes 111. xlii. à provectioribus, ac religioſis præſertim hominibus dimittenda 112. xlili. librorum approbatio per Romm. Pontt. 367. clxxvii.
Lirinenſes Monachi ab origine ſua laudem perpetuam obſervarunt. 385. ccx.
Liſojus & Heribertus hæreſeos contra Euchariſtiam apud Aurelianos propagatores, quo anno flammis damnati 497. viii.
Lites Religioſis familiis pernicioſæ 260. cxlii.
Litteræ. Studia litterarum in Occidente inclinata Sæc. ſeptimo 84. liv. *ſeqq.* litterariæ rei ſtatus Sæculo octavo 93. iii. 109. xxxviii. *ſeqq.* Sæculo nono. 277. clxxlii. *ſeqq.* Sæculo decimo 399. xi. 401. xv. *ſeqq.* 403. xxi. *ſeqq.* 411. xliii. *ſeqq.* Sæculo undecimo. 466. v. *ſeqq.*
Litteras humaniores Monachis quatenus tractare liceat 111. xlii. Vide *Studia*. *Schola*.
Locuticius ſic olim vocabatur mons Pariſienſis S. Genuefæ. 280. clxxx.
Lotharii primi Imperii anni 388. ccxiv. ejus conſulatus 388. ccxv.
Lotharius Caroli Calvi filius Monachus in Monaſterio Autiſſiodorenſi S. Germani adoleſcens obit. 286. cxciii.
Ludi equeſtres ſucceſſerunt duellis publicis 485. xliv. Vide *Duellum*.
Ludovicus Pius an primus per Galliam Benedictinam Regulam propagaverit. Vide *Regula S. Benedicti*. cur ab Italicis Monaſteriis emendandis abſtinuerit 228. xciv. promovet ſtudia litterarum in Gallia 278. clxxv. ejus diploma ex Chartario Landevenecenſi 27. lxix.
Ludovici II. Imperii anni quando inchoati 386. ccxiv.
Ludovici Tranſmarini regni exordium à duobus epochis. 458. cxxxiv.
Ludovicus V. Lotharii filius Carolidarum Re-

Regum ultimus vivente patre coronatus quo anno? 459. cxxxv.
Lupus Ab. Ferrarienſis. Ejus Elogium. 285. cxcii. locus obſcurus in ejus epiſtola cxii. explicatur. 285. cxci.
Lugdunenſes Epiſcopi. Vide *Epiſcopi*.
Luxovienſes Monachi vivente S. Columbano ejus regulam cum Benedictina conjunctim ſervabant. 26. lxvii. aliiſque exemplum præbuerunt *ib.* 56. x. 247. cxxv. tempore S. Columbani laudem perennem ſervabant 383. ccvi. Vide *Monaſterium Luxovienſe*.

M

Majordomûs hujus vocabuli multiplex ſignificatio 272. clxiii.
Manichæi in Gallia Sæculo undecimo. 498. viii. 500. xiv.
Manifeſtatio à Ratramno cum *realitate* non confunditur 337. xcvi. *ſeqq.*
Manus firma 498. ix. ſeu *manufirma* eſt fundus conceſſus alicui ad ejus, ac quandoque etiam hæredum vitam ſub cenſu annuo certis conditionibus interpoſitis.
Maria B. V. Dei mater. Ejus cultus auctus Sæculo decimo 411. xli. 451. cxv. *ſeqq.* Vide *Officium*, *Sabbatum*. *Salutatio Angelica* &c.
Martinus Corbejenſis. Vide *Carolus Tudites*.
Martinus Polonus. An auctor fabulæ de Johanna Papiſſa. 496. vi.
S. Martinus Turonenſis Epiſcopus ubi vitam Monaſticam coluerit. 8. xvii. *ſeq.*
Martinus Vertavenſis Abbas an Regulam S. Benedicti propagaverit in Neuſtria, & quænam Monaſteria condiderit 256. cxxxvi.
Martyres dicti Sæculo ſeptimo & ſequentibus, qui innocentes cædebantur 165. ix. 439. xciii. 442. xcvi.
Martyres *vindicati* quinam. 440. xcv. 627. xvi.
Martyres. quanta cautela canonizati in primitiva Eccleſia. 438. xciii. eorum acta diligenter ſcripta, & ſulcepta ab Eccleſia Romana. 439. xciii. non tamen in ea publicè lecta: ſecus in aliis 439. xciv. primùm in cœmeteriis, poſteà in oratoriis colebantur. 443. xcviii. *ſeq.* certiſſima indicia martyrii ampullæ ſanguine tinctæ 617. iv. nota *in pace* an martyribus conveniat. 620. vii. innumeri olim martyres in Romanis cœmeteriis 630. xix. milites in bello cæſi pro martyribus non ſunt habendi 442. xcvi.
Martyrium pro ædicula ſacra ſupra Sanctorum ſepulcra 432. xcvii.
Martyrologia. Eorum veteres ſcriptores Benedictini 363. clxix. *ſeqq.* 542. clxxvi. Vide *Reſvveidus*.
S. Maurus in Galliam Regulam Benedictinam infert ac propagat 21. lvi. 256. cxxxvi. quis illuc eum mittendi S. Benedicto auctor fuerit 21. lvi. Diaconus erat quamvis Abbas 152. cvii. ipſius acta à Fauſto ejus diſcipulo ſcripta Odo interpolavit 14. xxxvii. *ſeq.*
Mediolanenſes Epiſcopi. Vide *Epiſcopi. Eccleſia.*
Memoriale Monachorum. V. *Ordo converſationis*.
Menſuræ quædam 268. clvi. *ſeqq.* 276. clxx.
Menulfus Britanniæ minoris Epiſcopus an idem ſit qui Magnulfus Abbas 245. cxxi.
Merum quid ſit in Regula Magiſtri. 276. clxix.
Metropolitani. Olim Eorum aſſenſus petebatur ad Sanctorum elevationem, & canonizationem 444. c. 446. cii. Vide *Canonizatio*. *Epiſcopi*.
S. Michael Archangelus. Error quorumdam Sæculo decimo exiſtimantium, ipſum quavis feria ſecunda miſſam cantare. 407. xxix.
Miracula. frequentia miraculorum piis ſuſpecta Monachis. 154. cx. quid ſentiendum de vulgatis Sanctorum ignotorum miraculis 629. xviii.
Miſcere apud mediæ latinitatis ſcriptores idem valet atque hauſtum vini præbere 276. clxx.
Mixtum in Regula S. Benedicti quid ſit 275. clxvii. *ſeqq.* datum lectori. *ib.* verbi hujus origo, & ſignificatio multiplex 276. clxx. *ſeqq.*
Mixtiones ſeu *Mixtoni* panes 277. clxxi.
Miſſa. Sæculo ſeptimo à multis quotidiè celebrari cœpit 74. xxxvi. attamen etiam Epiſcopi & Sacerdotes in Miſſa publica communionem ſacram percipiebant. *ib.* uni Sacerdoti plures* Miſſas celebrare permiſſum poſtea fuit. *ib.* jejunos eſſe oportebat, qui Miſſæ* intereſſent die feſto. 74. xxxvii. ſtatutum de Miſſa quotidiana Sæculo nono conſilii potiùs quàm præcepti vim habuit. 116. lii. Pecuniarum eleemoſina pro Miſſis. Ejus origo, & temporum diverſa diſciplina 122. lxii. donationes prædiorum pro materia ſacrificii, & ad miſſarum inſtitutionem quo tempore primùm factæ 123. lxiii.
Miſſam *cantare* quid olim ſignificaverit 74. xxxvi. non canebatur in * Quadrageſima, niſi Dominicis diebus tempore S. Benedicti 275. clxviii. quem ſubinde morem ſervavere Latina, & Græca Eccleſia 323. lxvii. Vide *Communio*. *Oblata*.
Mitra. Abbatum. 371. clxxxiv. 478. xxxii. *ſeqq.* quomodo ab Epiſcopali in Synodis diſtinguatur; & exemptorum à mitris non exemptorum 479. xxxiv. Cardinalium, & aliorum 371. clxxxiv. Epiſcoporum. forma ve-

Digitized by Google

vetus & nova 371. clxxxiii. quando primùm quidam Epiſcopi in Oriente, & Occidente mitra uti cæperint 82. i. 370. clxxxii. 478. xxxii. Pontt. Romm. ante Bonifacium VIII. 371. clxxxiii.

Monaſtice. Monachorum origo, ſtatus & Regulæ in Occidente ante S. P. Benedictum. 7. xvii. Vide *Regulæ Monaſticæ*.

Monachi non niſi ob bella ſe intra urbes recipiebant 14. xxxvi. laborem manuum exercebant primis Sæculis 47. cxiii. quem imbecilles prolixiore ſtudio mutabant 48. cxv. is ipſis in Aquiſgranenſi concilio remiſſus eſt 265. cli. quandoque *Clerici* vocabantur: & monaſtici habitus ac tonſuræ ſuſceptio *Clericatus*. 67. xxvii. 99. xix. xx. 184. xlv. Vide *Monachi Converſi*. nulla re moveri debent ab inſtituti ſui propoſito 212. lxv. Reipublicæ Chriſtianæ ſunt perutiles. 212. lxvi. Vide *Monachi Antiquarii*. ſub titulo Monaſterii olim ordinati: & quando ad titulum paupertatis ordinari cœperint. 457. cxxxi.

Monachi *Antiquarii* quinam, ac quàm utiles Eccleſiæ, & bonis artibus 47. cxiv. 112. xliv.

Monachi Benedictini. olim velabantur in profeſſione 37. xcv. Romanos ritus contra Scottos tuentur 94. vii. *ſeqq.* ſeverum vivendi genus ſectabantur etiam in Germania 103. xxxv. in Palatinas ſcholas præceptores admiſſi, & auditores 281. clxxxii. *ſeqq.* Vide *Præceptores*. ad Canonicorum vitam prolapſi Benedicti Anianenſis tempore. 218. lxxv. *ſeq.* Sacerdotes in magno numero per tempora mediæ ætatis 153. cviii. animarum curam gerebant, & decimæ ipſis dabantur Sæculo nono 380. cc. *ſeq.* Sancti. in iis recenſendis Mabillonii candor, & aliorum diligentia. 54. iv. *ſeqq.* 206. l. Sancti & illuſtres Sæculo ſeptimo 54. ii. 85. lvi. Sæculo octavo 93. iii. 95. viii. *ſeqq.* 113. xliv. 114. xlvi. Sæculo nono. 278. clxxiii. 281. clxxxi. *ſeqq.* Sæculo decimo 399. xli. 401. xlii. 402. xvi. *ſeqq.* 411. xliii. *ſeqq.* Sæculo undecimo 465. ii. 466. v. *ſeqq.* Principes Monachi facti 481. xxxvii. Benedictini albi ſeu griſei, & nigri 212. lxiv.

Monachi Canonici Benedictini quinam 105. xxix. in Eccleſiis quibuſdam Germaniæ Canonicorum vices agebant, & Epiſcopi erant perpetui 104. xxvii. *ſeqq.* 431. lxxviii. quid in Anglia 105. xxx. 478. xxxii. *ſeqq.* ac in Gallia 432. lxxviii. & Romæ 105. xxx. 431. lxxviii. ubi diu Pontificatum Maximum continenter adminiſtrarunt. 465. ii. alicubi Eccleſiaſticas dignitates obtinebant 410. xxxvii. etiam ubi Canonici ſæculares verſabantur 457. cxxx.

Monachi *Converſi* duplicis generis in ordine S. Benedicti 99. xxi. 210. lix. 537. lxxxix. alii *converſi novitii* ſeu *pulſantes* quo nomine ab *oblatis* & *nutritis* pueris diſtinguebantur. *ib.* 259. cxl. Vide *Novitii*. *Oblati* alii *converſi laici* qui & *illitterati* ac *barbati* dicti 99. xxi. 537. lxxxix. hi cùm litteris informati erant ad ſacros Ordines promovebantur. *ib.* quo ſigno à Monachis *Clericis* dignoſci potuerint 101. xxii. Religioſi verè cenſendi, & an etiam Monachi 537. xci. utrique quando *Firmati* appellari conſueverint 100. xxi.

Monachi *ad ſuccurrendum* quinam ac quomodo à *Fratribus ad ſuccurrendum* ſeu Fratribus *conſcriptis* differrent 100. xxi. 375. cxcii. 479. xxxv. * Monaſticam veſtem qui moriturus induebat Religioni addictus, ſi convaluiſſet, cenſebatur *ib.* 42. cv. exempla Imperatorum & Epiſcoporum. 375. cxcii. ritûs origo 376. cxciii. qui etiam Sæculo duodecimo ſervatus 541. xcviii.

Monaſticæ veſtes ſtatim ab ingreſſu Monaſterii ſine profeſſione 373. clxxxviii. & poſt profeſſionem ſine probatione ſuſceptæ 373. clxxxix. poſt mortem an proſint 376. cxcii.

Monachorum ædiculæ diſjunctæ: unde earum origo 458. cxxxii. à Benedicto XII. abrogatæ, & an modò utiles *ib.* Monaſtica bona cur Sæculo nono inter Abbates, & Monaſteria diviſa 379. cc. *ſeqq.*

Monachorum Eccleſiæ. ad eas acceſſus fæminis prohibitus 46. cxii. 83. liii. 153. clx. imò ad quaſdam etiam viris ſæcularibus 83. liii. quandoque *Monaſteria* vocabantur *ib.* 154. cix.

Monachorum ſcholæ & ſtudia 109. xxxix. *ſeqq.* Vide *Scholæ*. *Studia*.

Monachæ per S. Scholaſticam Benedictinam Regulam accipiunt 17. xliv. *ſeqq.* earum origo in Belgio 70. xxxi. *ſeqq.* in eodem cum Monachis cœnobio habitabant. 71. xxxii. varia earum appellatio 72. xxxiii. Vide *Canonicæ*. à S. Bonifacio in Germania inſtitutæ quàm ſeverum vivendi genus ſint amplexæ 103. xxv.

Monachæ ad *ſuccurrendum* in Monaſteriis * virorum 100. xxi. laicæ *ib.* Monialium ſtudia 114. xlvii. *cameræ* ſeu ædiculæ privatæ deſtructæ Sæculo decimo 458. cxxxii.

Monaſteria. virorum Religioſè cuſtodienda 84. liii. malè laicis in beneficium data 155. cxi. quando primùm in unum corpus coaluerint 211. lxii. quænam *ingenua* 477. xxx. quænam *libera* *ib.* in quibus viguit laus perennis. 381. cciv. *ſeqq.* in Regum palatiis. 282. clxxxiii.

Mo-

Monaſteria præcipua in Occidente ante S. Benedictum 8. xvii. præſertim in Belgio 66. xxiv.
Monaſteria Benedictina. prima in Belgio 27. lxx. 67. xxv. *ſeqq.* in Britannia 33. lxxxiv. 34. lxxxviii. Sæculo decimo, aut antea condita 433. lxxxi. *ſeqq.* in Gallia 26. lxvii. *ſeqq.* 57. xi. *ſeqq.* 236. cv. in Germania 103. xxv. *ſeqq.* Germanica. in quibus Sæculo X. reſtituta eſt diſciplina melior 427. lxx. in Hiſpania 29. lxxiv. 30. lxxvi. in Italia à S. Benedicto, vel ipſo vivente condita 16. xli. 32. lxxxii. Vide *Regula S. Benedicti*. Cluniacenſia præcipua 418. li. *ſeq.* 426. lxviii.
Monaſterium Bobienſe. Ejus privilegia vindicantur 83. iii. 64. xxii. 171. xx. S. Juſtinæ inſtauratum Sæculo decimo 400. xii. Lindisfarnenſe duplex: utrumque D. Petro ſacratum 386. ccxiii. B. Mariæ. cui Joannes Papa IV. privilegium conceſſit, quodnam ſit 245. cxx. 246. cxxiii. aliud à Magnulfo Abbate conditum quodnam. 245. cxxi. *Romanis* an idem ſit cum Condateſcenſi 180. xxxvii.
Monaſteriorum advocati 156. cxii. horum munus, & ſtipendium 157. cxii. formula juramenti, quàm recitabant antequàm officium ſuum inirent 158. cxii. Conſervatores, & ſubadvocati 158. cxiii. Servi qui ſua ſponte Monaſteriis ſe in perpetuum devovebant. 541. xcix.
Mortui. Vide *Defuncti*.
Mozarabes. Eorum ritus quamdiu perſtiterint 125. lxvi.
Mundeburdis ſeu tutela 156. cxii.
Myſtrum menſura quantum capiat 376. clxx.

N

NAtale Dominicum. Piorum hominum receſſus per quadraginta dies ante Natalis Dominici celebrationem 45. cxi. mos precandi felicitatem, & mittendi dona amicis Sæculo nono 303. xvi.
Neptanabus quiſnam ab Adalberone Laudun. Ep. ſic vocatus 460. cxxxvii.
Neſtoriani. an circa Euchariſtiam erraverint 307. xxvi.
Nevelo Corbejenſis Monachus Martyrologio Adonis in epitomen redacto aliquot Sanctorum nomina addit 367. clxxvi.
Nicænum Concilium II. Vide *Imagines SS.*
Nicetas, Vide *Pectoratus*.
Nicolaus Papa I. ad Hincmarum de Gotheſcalco ſcribit 352. cxiv. Gallicis Epiſcopis reſponſum ad Photii capitula committit 359. clx. ejus epiſtola ad Thadonem nondum edita illuſtratur. 636. xxi.
Nomina adjectitia hominibus ſui temporis afficta à ſcriptoribus ſub Carolinis Regibus 292. cciv. 294. ccx. 300. iv. 353. cxlvi. & ſub Capetinis 460 cxxxvii. 497. viii.
Notitiæ veteres. Origo & uſus 296. ccxli.
Notketus Monachus Sangallenſis. Ejus Martyrologium 367. clxxv.
Novitii ſtatuta pro ipſis in Concilio Aquiſgranenſi. 264. ci. Vide *Monachi converſi*.
Nugæ. Vide *Ineptiæ*.

O

OBedientia. Cellerariorum munus annuum apud Monachos 249. cxxvi. accipitur & pro Monaſterio, quod alii eſt ſubjectum. 418. liii.
Oblati. Monaſterio addicti ſeu *Donati* 538. xcii. Vide *Donati*.
Oblati pueri. Eorum oblatio erat irrevocabilis 379. cxcix. 480. xxxvi. cur quandove ſublata ſit. *ib.*
Oblata ſeu *Obliæ* duplices ad uſum ſacrum, & communem 117. liv. *nebulæ* à Romanis dictæ *ib.* quo ritu illæ factæ 117. lv. ac qua Religione præſertim à Cluniacenſibus 118. lvi. unde ille ritus derivatus 127. lxix. qui etiamnum viget apud Armoricanas Matronas 128. lxxi. candidi erant coloris 118. lvii. & aliæ à pane communi 119. lviii. tenues & graciles 119. lix. una aut plures ad Viaticum ſervatæ 120. lix. quo ritu oblatæ à fidelibus in Miſſa 120. lx. Diaconus ex eadem, qua Sacerdos communicabat 120. lix. plures interdum ad Eulogias oblatæ 121. lxi. Vide *Eulogiæ*. quamdiu ea conſuetudo perſeveraverit 121. lx. alterius conditionis erant quæ conſecrabantur aut in eulogiis benedicebantur, alterius verò quæ in miniſtrorum aut pauperum uſus cedebant 121. lxi. Vide *Differt. de Azymo cap. VIII.* 573. & *Ildefonſi opuſculum*. 597. *Cartuſiani Cluniacenſes*.
Oblatorium quid? 117. 118. lv.
Odo Bellovacenſis Epiſcopus reſpondet Photii capitulis. 359. clx. an hoc ejus reſponſum Rattamni opus ſit 360. clx.
S. Odo Cluniacenſis Abbas Sæculo X. ad rectam vitæ rationem ſua monaſteria inſtituit 406. xxvii. poſt Benedictum Anian. Benedictinam Regulam in Gallia reſtituit 414. xlvii. *ſeqq.* an auctor ſit Ordinis Cluniacenſis 418. lii.
Officium Divinum ut ordinatum pro Monachis à PP. Concilii Aquiſgran. & antea 263. cxlviii. Gallicanum juſſu Ludovici Pii ad normam Romani emendatum. 281. clxxxi.

Or-

Officium parvum B. M. V. in uſu Sæculo decimo 452. cxvii. & laicis Sæculo undecimo 540. xcv.
Oleum lardivum Francorum 265. cli.
Oleum infirmorum. Vide *Unctio Extrema*.
Orationes proſtrato corpore factæ in Eccleſia 295. ccxi.
Oratoria ſupra Sanctorum ſepulcra qua cautione erecta 443. xcviii. Vide *Reliquiæ*.
Ordo *Canonicus* quandoque S. Benedicti Regula ſic vocabatur, & cur 105. xxix. ſumitur etiam pro legibus canonicis 177. xxxii. 236. cvi.
Ordo *converſationis Monaſticæ*, liber cui etiam titulus *memoriale Monachorum*. quis ejus ſcriptor 277. clxxii.
Ordo Monaſticus qualis fuerit ante S. Benedictum 7. xvii. ævo S. Benedicti, & poſteà 206. xlix. 417. li. unus olim 10. xxiv. 207. lii. quando ſcindi cœperit. *ib.* 211. lxii. *ſeqq.* 528. lxxix.
Ordo S. Benedicti quo ſenſu incœpiſſe dicatur anno CMXII. 417. l.
Ordinis Monaſtici notio primaria eadem ac Congregationis *ib.* 10. xxiv. 211. lxii. *ſeqq.*
Ordo *Camaldulenſis*. *Cartuſianus*. *Ciſtercienſis*. *Cluniacenſis*. *Grandimontenſis*. *Vallumbroſanus* &c. Vide uniuſcujuſque nomen.
Organa Sæculo VIII. in Galliam invecta 150. cv. quando in Monaſteriis & alibi. 151. cv. an in Eccleſiis toleranda 152. cv.
Otgerius *Præliator fortis* regnante Carolo Magno 296. ccxii.
Ottones Impp. Augg. Egregiæ eorum animi dotes. 401. xiv. *ſeq.* *Magnus* illitteratus fuit *ib.* 410. xxxvii. tertius *mirabilia mundi* appellatus. 401. xiv.

P

PAgani. Eorum Sepulcra. Vide *Chriſtiani.*
Panis. *blemilius* ſeu quadratus 266. clii. *paximatius* 267. cliii. eſt vel panis ſubcinericius vel denuo coctus.
Panes in quadras diviſi Monachis diſtribuebantur 229. cxvi. 266. cliii. Interdum, & in duas partes 267. cliv.
Panis ad ſacrificium. Vide *Azymi*. *Eulogia*. *Oblata*.
Papa. Vide *Pontifices Romani*.
Pariſienſis Æneas. Vide *Æneas*.
Parochiæ. à Laicis per nefas earum collatio uſurpata Sæculo octavo. 410. xxxviii.
Paſcha quo die à Chriſto celebratum 554. l. quo die ab antiquis Gallis, quotannis. 15. xxxix. Paſcha *primum* quid? 16. xl. Diſcidium de Paſchate. Vide *Scotti*.
Paſchaſius Radbertus Monachus ac poſteà Abbas Corbejenſis in Gallia fuit 355. cliii. 126. lxviii. quo anno Abbas creatus, & an ullâ opera ſcripſerit poſtquàm id muneris adeptus eſt 355. cl. quando mortem objerit 126. lxviii. 305. xix. an auctor ſit libri de *Virginitate S. Mariæ* 168. xvi. ſcripſit opuſculum *de partu Virginis*. Ejus *epitaphium Arſenii* illuſtris eſt lucubratio. 294. ccx. hujus operis argumentum, diviſio, & fides 295. ccx. Liber de *Corpore & Sanguine Domini* controverſiarum. Euchariſticarum origo 299. ii. quos adverſarios nactus. 299. iii. ab Hiobo Gaſto Lutherano corruptus 300. iii. quo tempore ſcriptus 300. iv. 304. xvii. quando recognitus *ib.* Anicienſe ejus libri exemplar autographum eſſe. 301. v. exemplaris auctoritas, & de præfixa ad Carolum Calvum epiſtola 303. xvi. an idem ſit cum libro, cui titulus de *Sacramentis*. 301. vi. *ſeqq.* ſectiones pro editionibus variæ. 302. ix. *ſeqq.* qua occaſione ſcriptus. 302. xiii. Placidio nuncupatus 303. xiv. Vide *Placidius* in quorum gratiam ſcriptus 304. xvii. 306. xxiv. quando primi in eum motus excitati 304. xvii. auctoritas in re Euchariſtica 306. xxi. an hæreticos impugnet 306. xxiv. ejus ſcopus 308. xxvi. ſumma & fides 308. xxviii. *ſeqq.* alia Paſchaſii ſcripta de Euchariſtia 305. xviii. & complura opera quando ab ipſo edita 305. xix.
Paſchaſius Eccleſiæ Catholicæ aſſenſus eſt, nec novator fuit 300. iii. 309. xxx. *ſeqq.* 306. xxi. *ſeqq.* in quæſtione de Corpore Chriſti Euchariſtico de vocibus cum adverſariis pugnavit 316. lii. *ſeqq.* 321. lxii. Ejus fundamentum ex S. Ambroſio impugnatum 316. lii. ab aliis Patribus aſſertum 317. liii. quid ſenſerit de modo quo Chriſtus è Virgine natus eſt contra Ratramnum 355. cl. *ſeq.*
Patres ſpirituales quinam 97. xvii. 142. xcv.
S. Patritius. Vide *Hibernia*.
Paululus. Vide *Robertus*.
Paupertas avaritiæ pœna 260. cxliii. virtutis materia, ſi nimia non ſit 261. cxliii.
Pauſantium ſpiritus, id eſt Confeſſorum in Miſſa commemorati 442. xcvii.
Paximatius. Vide Panis.
Pectoratus Nicetas ab Humberto Cardinale ad pœnitentiam adductus 494. iii.
Pedules 83. ii. pedum indumenta, tibialia Epiſcopi Abbatibus in ordinatione *pedules* tradebant 478. xxxii.
Penſa 157. cxii. libra. pondus.
Petalum Pontificale 82. I. lamina aurea in capite Pontificis, vel virga Epiſcopalis.
Petitum Romanum an idem ſit ac *localis* 271. clxi.

Pe-

Digitized by Google

Petrus Amalphitanus Archiepiſcopus. Ejus in Græciam legatio, & defenſio à calumniis Bennonis 494. li.

Petrus Antiochenus Patriarcha. Ejus moderatio tempore ſchiſmatis 494. lii.

Petrus Damiani. Vide *Damiani*.

Petrus Eremita an auctor coronæ B. V. Mariæ 456. cxxvii.

Photius in ſedem Conſtantinopolitanam intruſus. Ejus capitula adversùs Latinos. 359. clx.

Pinguedo. uſus pinguedinis quibus diebus Monachis conceſſus in Synodo Aquiſgranenſi 264. cli.

Pinta Pariſienſis 270. clx.

Pippinus Caroli Martelli filius. Ejus regni exordium 167. xiii. Vide *Regula Benedictina.*

Piſteugis in Baptiſmo quid? 372. clxxxvi.

S. Placidus quando in Siciliam pervenerit 19. xlix. quo anno, & à quonam ſit martyrio affectus 20. l. *ſeqq.* Acta à Diſcipulo ipſius Gordiano conſcripta Petrus Diaconus Caſſinenſis interpollavit, vel alia eo nomine ſuppoſuit 19. xlix.

Placidius, cui librum ſuum de *Sacramentis* inſcripſit Paſchaſius, an idem ſit, qui Warinus Abbas 303. xvi.

Placidum 157. cxii. & *Placitum* 158. cxiii. judicium, ſeu conventus publicus.

Pecon Pariſienſis menſura 273. clxv.

Pœnitentia. varii modi eam profitendi publicè in extremis 41. ciii. *ſeqq.* 374. cxci. *ſeqq.* 376. cxciii. *ſeqq.* 479. xxxv. alia pœnitentiæ publicæ genera 75. xli. 146. xcix. ac redemptiones, & quando ea ſublata *ib.* 448. cvii. cviii. 481. xxxix. in uſu erat, ſed redimi poterat Sæculo decimo 411. xli.

Pœnitentia. hoc vocabulum etiam ante octavum Sæculum confeſſionis Sacramentum ſignificabat. 145. xcviii.

Poloni à S. Adalberto Pragenſi Epiſcopo Chriſtianam Religionem 403. xix. & Benedictinam Regulam edocti. 471. xiii.

Pontifices Romani. annis Pontificum ſuorum tempora ſignabant Romani. 86. lvii. quorundam Sæc. VII. anni Pontificatus 88. lxiii. quando primùm libros approbare cœperint 367. clxxvii.

Pontificum ex Monachis habitus 369. clxxx. Eorum mitra 371. clxxxiii. Vide *Mitra*.

Pontifices Romani Sæculo decimo 395. vi. *ſeqq.* Benedictini Sæcc. X. & XI. 465. ii. quando primùm nomen mutaverint 396. vii. 539. xciii. quamvis mali, tamen ob ſupremam dignitatem in honore habiti 396. viii. ab ipſis falſa dogmata in Eccleſiam manare non potuerunt 397. ix.

Potus Monachis & Canonicis conceſſus 273. clxv.

Potentia. vocabuli varia acceptio apud Ratramnum etiam pro inviſibili rei ſubſtantia 343. cxviii.

Præceptores illuſtres Sæcc. IX. X. & XI. 411. xliii. *ſeqq.*

Præceptores Palatini. Eorum ſucceſſio Carolinorum Regum temporibus, 281. clxxxi. Monachi Præceptores admiſſi 281. clxxxii.

Præceptores Pariſienſes 280. clxxx.

Præceptores præcipui in Monaſticis ſcholis 283. clxxxv. *ſeqq.* Vide *Schola*.

Prædeſtinatio. an duplex dici poſſit ad vitam, & ad interitum 350. cxl. *ſeqq.* an prædeſtinationis doctrina rudi populo explicanda 354. cxlviii.

Prædeſtinatiani quinam ſic dicti 352. cxliii.

Præfatio. argumentum & diviſio primæ Præfationis 7. xvi. ſecundæ 54. iii. ejus defenſio. 169. xvii. duarum in Sæc. Benedictinum tertium 93. iv. *ſeqq.* duarum in quartum. 190. v. vii. 299. i. unius in quintum 394. v. duarum in ſextum 465. i. 493. i.

Præpoſitura, id eſt Monaſterium, alii majori ſubjectum 418. liii.

Presbyteri ſtolam diu noctuque * ferebant 44. cviii. olim tonſuram ſactam * conferebant. 98. xix. *Epiſcopi* appellati 108. xxxvii. cum miniſterii ſui inſignibus ſepulti 117. liii. Vide *Append. Differt. de cultu SS. pag.* 641. *Miſſa. Communio. Clerici.*

Principes Monachi facti 481. xxxvii.

Privilegium. Farfenſis privilegii clauſula explicatur 235. civ. Ibbonis Epiſcopi Turonenſis Monaſterio Martiniano conceſſum defenditur 238. cx. Johannis Papæ IV. cuidam Monaſterio B. M. V. conceſſi inſcriptio examinatur 245. cxx. 246. cxxiii. quædam alia, in quibus conjunctio Benedictinæ cum aliis Regulis refertur, aſſerta. 246. cxxii. Vide *Epiſtola. Diplomata. Monaſterium Bebienſe.*

Proabbates. Vide *Coabbates*.

Probatio. Vide *Duellum. Eucbariſtia. Ignis*.

Profeſſio. Controverſia ſub finem Sæculi decimi ob profeſſionem, quam Epiſcopi ab ordinandis Abbatibus exigebant 471. xv. *ſeqq.* quam Epiſcopis etiam Abbatiſſæ præſtabant. 475. xxvi. ejus profeſſionis origo, & progreſſus. 476. xxviii. *ſeq.* quid per hanc profeſſionem petebant Epiſcopi 477. xxxi. ad exemptos Abbates quatenus hæc ſpectet 477. xxx. profeſſionis Abbatum exemptorum formula 476. xxviii. *ſeq.*

Profeſſio Regulæ S. Benedicti a petitione diverſa 208. liv. in utraque votum ſervandæ re-

gulæ 208. lv. formula antiqua profitendi ſtabilitatem 209. lvii. profeſſionis ſollemnis formam primus aut inter primos præſcripſit S. Benedictus. 207. liii. profeſſio ſine * probatione à quibus facta. 373. clxxxix. *ſeq.*
Propenſa. Vide *Libra*.
Prudentius Tricaſſinus Epiſcopus rectè ſenſit de Euchariſtia 347. cxxxii. Gotheſcalco, quem impugnaverat, favet in ſententia prædeſtinationis 352. cxliii. alio nomine *Galindo* vocabatur. 352 cxlii.
Pſallendi ritus juxta Regulam S. Benedicti 183. xliv. Vide *Laus*.
Pſallentium aſſiduum pro jugi pſalmodia 382. ccv. 385. ccxi.
Pſeudunum in pago Duſmenſi Diæceſis Auguſtodunenſis locus ubi SS. Martyres Florentinus, & Hilarius paſſi ſunt, non Sedunum ad Alpes 386. ccxiii.
Puer. hoc vocabulum apud Paſchaſium, juvenem quandoque ſignificat 304. xvii.
Pulſantes novitii. *pulſatorium* eorum domus 259. cxl.

Q

Quadra panis quid? 229 cxvi. 266. clii.
Quadrageſima. ſeceſſus piorum hominum in quadrageſima 45. cxi. in * quadrageſima non canebatur Miſſa tempore S. Benedicti niſi diebus Dominicis 275. clxviii. ritus eam celebrandi, & remiſſio diebus feſtis, Sæculo decimo 411. xli. quadrageſimæ * tres, & confeſſio ante quadrageſimam 141. xcii. Vide *Jejunium*.
Quartarium Pariſienſe 270. clx.
Quilibet pronomen pro *quidam* à Paſchaſio uſurpatum 302. xiii.

R

Rabanus Maurus quo anno commentarios in Matthæum ſcripſerit 126. lxviii. quóve objerit *ib.* 305. xx. an auctor ſit libelli, qui in Codice Gemblacenſi inſcribitur: *Dicta cujuſdam ſapientis* &c. 320. lx. libellus ille ipſamet eſt Rabani epiſtola ad Egilonem Abbatem Prumienſem. 320. lx. alia ejus epiſtola ad Heribaldum Epiſcopum Autiſſ. 326. lxxi. quando utraque ſcripta 330. lxxix. qua ratione negaverit, Euchariſticum Chriſti Corpus idem illud eſſe, quod natum eſt de Maria Virgine 327. lxxiv. *ſeqq.* transſubſtantiationem catholicè docuit 329. lxxvii. an omnem figuram removerit à Sacramento 330. lxxvii. an Stercoraniſta fuerit 326. lxxiii. an Corpus Chriſti per ſeceſſum emitti affirmaverit, & quid de Symbolis Euchariſticis 322. lxiii. 326. lxxi. *ſeqq.* 328. lxxv. *ſeqq.* quo anno ab Eberardum ſcripſerit damnans Gotheſcalci ſententiam 351. cxl. quo anno Gotheſcalcum Moguntiæ damnaverit 351. cxli. ei communionem negat, & Prudentium Tricaſſinum Epiſcopum aſſentientem arguit. 352. cxliii.
Radbertus. Vide *Paſchaſius*.
Radberius Veronenſis Epiſcopus catholicum de Euchariſtia dogma tenuit 349. cxxxvii. ſumma ejus in Apoſtolicam Sedem obſervantia 397. viii. ob libertatem qua aliorum vitia caſtigabat, ab Epiſcopatu pluries dejectus. 399. xi. ejus ſtudium in Cleri emendatione, & canonum diſciplina. *ib.*
Ratramnus Corbejenſis in Gallia Monachus. Ejus opera, inter quæ etiam recenſendus liber ſub nomine Bertrami vulgatus 331. lxxxi. 332. lxxxiii. *ſeqq.* duplex in hoc quæſtio 335. xci. prior de figura Euchariſtica non contra Paſchaſium 335. xcii. ſed contra Haimonem. 335. xciii. hujus quæſtionis ſtatus 336. xcv. impugnat negantes figuram in Euchariſtia, non præſentiæ realis aſſertores 337. xcvi. *ſeqq.* conſentit de realitate cum adverſariis 339. ciii. orthodoxæ ejus locutiones 339. cv. *ſeqq.* argumenta & probationes. 340. cix. *ſeqq.* concluſio prioris partis catholica. 342. cxv. tralator Calviniſta falſi arguitur. 342. cxvi. *ſeqq.* poſterior libri pars defendit, Corpus Chriſti Euchariſticum non eſſe illud quod natum eſt de Maria Virgine, ac quo ſenſu 343. cxix. eſt contra Paſchaſium 335. xcii. non tamen veritatem Catholicam impugnat 343. cxx. *ſeqq.* de eo libro Duacenſium judicium 345. cxxvi. quo tempore ſcriptus 346. cxxviii. de editionibus vulgatis, & inſcriptione ad Carolum M. 346. cxxix. *ſeqq.* Codex Thuanæus de *Corpore & Sanguine Domini* Ratramno auctori falsò tribuitur 334. xc. Ejus doctrina de modo, quo natus eſt Chriſtus 354. cxlix. *ſeqq.* an hic Ratramnus Corbejenſis fuerit, & ab Orbacenſi Præpoſito diverſus 356. clii. ſibi in hac quæſtione non conſtat. 356. cliii. de animarum in hominibus diverſitate ſcribit contra Macarium 356. clvi. *ſeqq.* an ab Odone mandatum ſuſceperit ſcribendi contra Photium 360. clx. præſtat Æneæ Pariſienſi 360. clxi. notatu digniora in hoc reſponſo. 360. clxii. ejus *ſacri faſti* 364. clxxii.
Realitas aliquando pro manifeſtatione à Paſchaſio uſurpatur 337. xcvii. *ſeqq.*
Recluſi & *Recluſa* 542. c.
Reddentes quinam? 372. clxxxvi.
Regulæ veterum Monachorum variæ etiam in eodem Monaſterio 9. xxiv. *ſeqq.* 207. lii. mutatæ

ſacræ pro nutu Rectorum *ib.* 210. lx. mutationem temperavit S. Benedictus imperata ſuis ſollemni profeſſione 207. liii. nec tamen aliarum Regularum uſum interdixit 208. lvi. mædia ætate, quam in unoquoque Cœnobio ſervabant, unacum Martyrologio legebant in Capitulo poſt primam 249.cxxiv.

Regula S. Aureliani Arelatenſis Epiſcopi quænam 257. cxxxvi.

Regula S. Baſilii. Vide *S. Baſilius*.

Regula S. Benedicti. *Regula* antonomaſticè dicta 25. lxv. & *Regula canonica* 105. xix. ac *Regula Monaſtica* 34. lxxxvii. 64. xxi. etiam *Regula Sancta* 25. lxv. 221. lxxviii. quamvis non ipſa ſola 28. lxxiii. 59. xiv. hoc vocabulum Benedictinæ Regulæ aſſeritur. 233. cii. 240. cxli. quo quidem, Sæculo ſeptimo, ea nonnunquam aliis permixta deſignabatur 244. cxviii. at octavo & ſequentibus Sæculis ſola Benedictina *ib.* quid apud Frodoardum *ib.* & Paſchaſium 251. cxxix. ac S. Audoenum 253. cxxxi. dicta eſt inſuper *Regula SS. Patrum* 63. xxi. 180. xxxvii. quare 181. xxxvii. ſola à Summis Pontificibus, & in Conciliis promulgata 208. lv.

Regulæ codex ab ipſo S. Benedicto exaratus 16. xli. ubi adſervatus 230. xcviii.

Regulæ Benedictinæ exordium 16. xli. progreſſus Sæculo ſeptimo 53. i. Sæculo octavo 94. v. Sæculo nono 189. iv. Sæculo decimo 414. xlvi. *ſeqq.* Sæculo undecimo 468. viii. *ſeqq.* Vide *Ordo Monaſticus*. Ejus propagatio primaria quando facta 16. xli. 58. xiii. *ſeqq.* quibus modis. 209. lviii. *ſeqq.* Propagatio prima in Belgio 27. lxx. 66. xxiv. *ſeqq.* 182. xxxix. *ſeqq.* 241. cxiv. *ſeqq.* in Boëmia per S. Adalbertum Epiſcopum Pragenſem Sæculo decimo 471. xlii. in Britannia 33. lxxiv. *ſeqq.* 427. lxxi. *ſeqq.* ſingillatim in Anglia *ib.* ſtatus Sæculo decimo *ibid.* 432. lxxix. reformatio Sæculo undecimo. 471. xiv. in Hibernia ſtatus Sæculo decimo 434. lxxxlii. *ſeqq.* in Scotia quando primùm admiſſa 96. xvi. 434. lxxiii. *ſeq.* ſtatus Sæculo decimo 434. lxxii. *ſeqq.* in Gallia per S. Maurum Sæculo ſexto 21. lv. *ſeqq.* 256. cxxxvi. *ſeqq.* Sæculo ſeptimo recepta ubique 216. lxxi. *ſeq.* 236. cvi. *ſeq.* ſpeciatim verò in Agaunenſi Monaſterio 236. cv. in Belgio *ſupra*. in Burgundia 237. cvii. in Lirinenſi & Luxovienſi Monaſteriis 236. cv. in Lugdunenſi Provincia 238. cviii. apud Meldos Pariſios &c. 244. cxix. in Narbonenſi Provincia 238. cix. in Rotomagenſi 240. cxii. *ſeq.* in Senonenſi 244. cxx. *ſeq.* in Turonenſi 238. cx. *ſeq.* itaque illius propagationis auctores non fuerunt Benedictus Anianenſis 60. xvi. *ſeqq.* 217. lxxiii. *ſeqq.* Vide *Benedictus Anianenſis*. aut Ludovicus Pius 60. xvi. *ſeqq.* 220. lxxviii. *ſeqq.* non Carolus Magnus 24. lxv. 60. xvii. 170. xix. *ſeqq.* 223. lxxxiii. *ſeqq.* neque Carolomannus aut S. Bonifacius 232. c. *ſeq.* neque Pippinus 233. cii. Sæculo octavo una in Gallicis cœnobiis 235. ciii. *ſeqq.* Sæculo decimo ſtatus 414. xlvi. *ſeq.* in Germania 103. xxv. 225. lxxxvii. ſola in Germanicis cœnobiis Sæculo octavo 235. ciii. Vide *Germania*. in Hiſpania 27. lxxi. *ſeq.* in Hungaria per S. Adalbertum Epiſcopum Pragenſem Sæculo decimo 471. xiii. in Italia vivente S. Benedicto 16. xli. 210. lx. in Orientis regionibus 415. xlvii. 423. lviii. 468. viii. *ſeqq.* ſingillatim Conſtantinopoli 423. lviii. 469. ix. in Palæſtina 468. viii. in Monte Thabor & alibi. 469. xi. in Polonia per S. Adelbertum Epiſcopum Pragenſem Sæculo decimo 471. xiii. in Sardiniam fruſtra à Caſſinenſibus tentata Sæculo undecimo 469. x. in Sicilia per S. Placidum 19. xlix. *ſeqq.* utrùm in Monaſterio Bobienſi ſuſcepta ſit à S. Columbano 170. xx. *ſeqq.* an ſtatim poſt Synodum Matiſconenſem in Galliis cum Regula S. Columbani coaluerit 173. xxv. *ſeqq.* an in cœnobio Fontanellenſi præſcripta ſit à S. Wandregiſilo 178. xxxv. *ſeqq.* an Monaſteriis Gandenſibus, & Elnonenſi impoſita ſit per S. Amandum 181. xxxix. *ſeqq.*

Regulæ Benedictinæ unio cum aliis Sæculo ſeptimo aſſerta 250. cxxvii. *ſeqq.* conjunctio cum Regula S. Columbani 248. cxxvi. qua occaſione facta 250. cxxvii. *ſeqq.* Vide *Regula S. Columbani*.

Regula Canonicorum. à Chrodegango Metenſi Epiſcopo præſcripta 73. xxxiv. ab Amalario Diacono juſſu Ludovici Pii conſcripta 280. clxxix.

Regula S. Cæſarii 57. x.

Regula S. Columbani an à Benedictina diverſa 56. ix. *ſeqq.* 59. xiv. 172. xxi. quando, & quomodo in hanc coaluerit 16. lxvii. 58. xii. *ſeqq.* 170. xx. *ſeqq.* 173. xxv. *ſeqq.* 248. cxxvi. 250. cxxvii.

Regula S. Donati Veſontionenſis Archiepiſcopi quænam 28. lxxii. 56. x. 209. lix. 247. cxxv.

Regulæ *SS. Filiberti*, *Fructuoſi*, *Iſidori*. Vide nomina ipſorum.

Regula Magiſtri fermè ex Benedictina decerpta 267. cliv. quando ſcripta. 272. clxiii. alicubi Benedictina ſeverior 273. clxv.

Regula Sollemniacenſis 252. cxxx.

Regularis Concordia. Vide *Concordia Regularis*.

Regularis diſciplina. Ejus prima declinatio in

Ordine S. Benedicti 258. cxxxvii. cauſa prima Abbatum durities 258. cxxxviii. *ſeqq.* ſecunda eorum nimia indulgentia 259. cxl. tertia nimia ædificiorum magnificentia 259. cxli. quarta habendi cupiditas & nimiæ lites 260. cxlii. quinta inopia 260. cxliii. temedia adhibita 262. cxlv. *ſeqq.*

Regularis diſciplina ab Augienſibus Monachis Capitulis XII. comprehenſa. 263. cxlvi.

Religio. Neceſſaria Paſtorum prudentia, cùm ſpecie Religionis contentiones fervent. 96. xv. nova vocabula ſemper ſuſpecta in Religionis negotio 316. li. 353. cxlviii. 347. cxxxii. contentiones de vocibus ſæpè longas pugnas cient 316. li. tacenda quæ à plebe cognita eam pejorem facere poſſunt. 353. cxlviii.

Reliquiæ Sanctorum. Corpora Sanctorum tangi aut loco moveri Occidentales non ſuſtinebant ante Sæculum ſeptimum 76. xlii. at eo Sæculo frequentiùs in decentiora loca transferri cœperunt 77. xlii. 80. xlvi. 633. xx. quod pridem factitatum in deſuetudinem abierat. 77. xliii. nondum tamen eo Sæculo membratim diſtrahebantur 78. xliv. neque altaribus imponebantur 78. xliv. prout poſtea moris fuit Sæculo nono 81. xlvii. 149. ciii. elevationis inſtitutio ad canonizationem, & ritus diverſi 444. xcix. Reliquiæ Sanctorum primis Eccleſiæ Sæculis domi ſervatæ 78. xliv. aut in cœmeteriis & oratoriis conditæ. *ib.* 443. xcviii. ſubinde verò ſub altari vel ſubtus apſidem 79. xlv. conſtructis ſuper ſepulcra baſilicis, aut ciboriis 79. xlv. 444. xcviii. ubi reconditæ ſubſequentibus Sæculis. 80. xlvii. 444. xcix. duplex foramen ſupra Sanctorum ſepulcra cui uſui 79. xliv. quid remedii adhibitum, ſi furtum factum fuiſſet in Oratoriis, ubi adſervabantur Sanctorum reliquiæ 81. xlviii. res ad Sanctos ſpectantes *reliquiæ* vocatæ 76. xlii. 630. xix. id genus reliquiæ ad templorum dedicationem adhibebantur 77. xlii. claves cancellorum, quibus Sanctorum corpora includebantur aureis aliis commutatæ. 79. xliv. advectæ Româ reliquiæ quo cultu honorandæ 623. xi. reliquiarum * probatio per ignem 485. xlv. *app.* 642. circa dubias S. Gregorio M. factum, & Guiberti Abbatis ſententia 629. xviii. contemptores puniti. 469. x.

Remorum urbs altera Roma. Ejus & ſcholarum laudes. 534. lxxxv.

Repa. Vide *Crepa.*

Reſignationes Epiſcopatuum niſi urgente neceſſitate prohibitæ Sæculo decimo 410. xxxv.

Reſurrectio corporum. Error Walfredi circa reſurrectionem corporum 407. xxx.

Richardus, ad quem Berengarius hæreſiarcha ſcripſit, quis ſit? 504. xxii.

Ritus *Mozarabum. Romani. Scottici.* Vide hæc nomina.

Robertus. Vide *Rotbertus.*

Robertus Paululus auctor operis de Eccleſiaſticis officiis Hugoni Victorino attributi 131. lxxv.

Roma urbs. Eo nomine tota Romanæ civitatis ditio olim comprehendebatur 247. cxxiii.

Romanorum variæ liquidorum menſuræ 268. clvi. 270. clxi.

Romani ritus in Gallicana Eccleſia recepti Sæculo octavo, & quando in aliis 150. civ. Vide *Cantus. Scottici ritus.*

Romana Eccleſia primis Sæculis in nonnullis diſcrepabat ab Orientali 128. lxxii. & in pluribus ante Photii turbas 129. lxxiv. an peculiare Martyrologium ſemper habuerit. 366. clxxiv. 438. xcii. Vide *Pontifices Romani.*

S. Romualdus Camaldulenſium Inſtitutor. Ejus elogium 528. lxxx.

Roſarium B. M. V. à quo inventum. 455. cxxv. *ſeqq.*

Rosweidus. an Martyrologium ab ipſo vulgatum, vetus ſit Romanum. 365. clxxiv.

Rotbertus Francorum Rex. Ejus ingentia merita in Ordinem Benedictinum. 460. cxxxvii. quo anno ſit natus 489. lii. ac regnum adeptus *ib.* 486. xlvii. *ſeq.* quo tempore ſibi Bertam copulaverit, ac repudiaverit. 487. xlix. quando Conſtantiam uxorem duxerit 488. l. *ſeqq.* quando Romam profectus ſit. 489. lii.

Rupertus Abbas Tuitienſis. Ejus integra fides de Sacramento Euchariſtiæ. 514. xlix. 520. lxi.

S

S. Littera apud veteres ſyllabæ *His* ſonum exprimebat 49. cxvi.

Sabbatum. abſtinentia à carnibus in B. V. Mariæ honorem eo die præſcripta, Sæculo decimo exeunte. 451. cxv. *ſeq.* 540. xcv.

Sacerdotes. Vide *Presbyteri.*

Sacramenta à morituris in Eccleſia ſuſcepta 412. cii. Vide *Nomina Sacramentorum.*

S. Salaberga in Monaſterio ſuo laudem perpetuam exemplo Agaunenſium inſtituit. 383. ccvi.

Salutatio Angelica. origo & progreſſus 452. cxviii. *ſeqq.* quando primùm addita precatio *Sancta Maria* &c. 454. cxxiii. ſine hac precatione olim ſalutatio recitata poſt concionis ſacræ exordium 455. cxxiv. quando primùm, ac cur tribus diei temporibus dicta ad pulſum æris campani 454. cxxii.

Sanc-

Digitized by Google

Sancti: de eorum cultu. Vide *Synopſim epiſtolæ de cultu Sanctorum &c.* pag. 611. & *append.* 612. *Canonizatio. Reliquiæ.*

Sancti Monachi. Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti quo conſilio collecta 3. i. qua methodo diſtributa 4. vii. qua diligentia edita 5. viii. *ſeqq.* antiqui Monachi non contendebant de ſanctis ſuo Ordini vindicandis 5. xii.

Saxones à SS. Willehado, & Sturmio ac Anſchario & ſociis Chriſtianis ſacris imbuti 361. clxv. *ſeqq.*

Scapulare Monachorum quid? 377. cxcv. 433. lix. *ſeqq.*

Scholæ. Monaſteriales *interiores*, & *exteriores* ſeu *canonica* 109. xl. 282. clxxxiv. in illis pueri etiam regii inſtituti 110. xl. 287. cxcvi. cur dimiſſa ea inſtitutio 110. xli. diſciplinæ quæ, & in quibus Monaſteriis præcipuè traditæ 111. xlii. 113. xlv. 282. clxxxiv. inde educti. Epiſcopi 113. xlv. *exteriores* publicæ erant 283. clxxxvi. interdictæ junioribus Monachis 283. clxxxvii. in ſcholis Monaſterialibus etiam Clerici erudiebantur 283. clxxxvii. præſertim Sæculo decimo 410. xxxvii. Monaſteriales celebriores Sæculo nono 282. clxxxiv. *ſeqq.* uſque 287. cxcvii. aliæ majores, minores aliæ. *ib.*

Scholæ Eccleſiarum Cathedralium, & Academiarum Monachis commiſſæ 114. xlvi.

Scholæ Palatinæ Sæculo nono 277. clxxiii. quantùm Alcuino debeant 279. clxxviii. an fixæ 280. clxxix. nobilibus deſtinatæ 284. clxxxvii.

Scholæ Pariſienſes. an inter Palatinas numerandæ. 280. clxxx. Vide *Academia. Præceptores.*

Scholaſtici in Monaſteriis munus, & ſcientia ad id requiſita 283. clxxxiv.

S. Scholaſtica an Monacha clauſtralis fuerit 18. xlv. an Benedictinarum Virginum Dux, & Magiſtra 19. xlviii. an prope Caſſinum habitaverit 18. xlvii. ejus reliquiæ in Sueſſionenſi Parthenone reconditæ 240. cxi.

Sclavini. an S. Placidum interemerint 20. liii. ab Anſchario & ſociis Chriſtianæ Religioni addicti. 362. clxvii.

Scotti pios in Germaniam & Galliam Monachos ſubmittunt Sæc. decimo. 434. lxxxiii.

Scotti ex Hibernia orti ſequebantur circulum Paſchalem Alexandrinum 280. clxxviii. Vide *Regula Benedictina.*

Scottici ritus. iis utebantur S. Columbani Diſcipuli 60. xv. quomodo à Romanis differrent 94. vii. 250. cxxvii. diſſenſio de ritibus iis quamdiu duraverit, ac quando ſublata 96. xiv. 434. lxxxiv. *ſeqq.* Scriptores qui Scottos impugnarunt 95. viii. *ſeqq.* Vide *Tonſura Clericorum.*

Scottus Clemens an idem ille ſit, quem Theodulfus Aurelian. Epiſcopus inſectatur. 280. clxxviii. Palatinus præceptor fuit. *ib.* 281. clxxxi. in Gallia detentus à Carolo M. 287. cxcvii.

Scottus alius ejus ſocius in Ticinenſi ſcholæ Magiſter 287. cxcvii.

Scottus Joannes Erigena, Ealdſaxo ſeu Saxo Germanus 349. cxxxvi. alius eſt à Johanne Abbate Æthelingiæ & Martyre *ib.* præceptor Palatinus fuit Carolo Calvo imperante 281. clxxxi. non autem Monachus 282. clxxxii. 349. cxxxvi. Bertrami liber falsò ipſi imputatur 331. lxxxii. ſcripſit librum de Corpore & Sanguine Chriſti 333. lxxxv. *ſeq.* qui Sæculo undecimo flammis eſt damnatus 333. lxxxvi. 347. cxxxii. 501. xv. in eo enim errorem ſuum de Euchariſtia protulit 347. cxxxii. alii ejus errores *ib.* tempus conditi libri 348. cxxxiv. ejus adverſarii 348. cxxxiii. alia opera. 348. cxxxv.

Scottus Macarius. quis hic fuerit 357. clviii. qua ratione doceat, unam eſſe in omnibus hominibus animam 357. clvi. *Baccharius* per contemptum appellatus 358. clviii.

Scriptores. ſexti ac ſeptimi Sæculi ſcriptorum barbaries 49. cxvi. præcipui quidam Sæculi octavi 93. iii. immodicos, iis temporibus, ſibimet ipſis titulos ſumebant. 288. cci.

Scribendi ratio emendata juſſu Caroli Magni. 279. clxxvi. *ſeq.*

Sedunum. Vide *Pſeudunum.*

Semiſpiacium ſeu *ſemiſpathium* 156. cxii. brevis gladius, quaſi media ſpatha.

Septentrionales populi. Eorum converſio per S. Anſcharium & ſocios 361. clxiv. *ſeqq.*

Sepulcra Sanctorum. Vide *Chriſtiani. Reliquiæ.*

Sextarium menſura quantum capit. 268. clvi. 269. clviii.

Sigebertus Monachus Gemblacenſis floruit ſub initium Sæculi duodecimi 333. lxxxvi. vindicatur à cenſura Baronii 387. ccxiv.

Signa. Vide *Agon.*

Signum qua ratione ſumptum ab Haimone 335. xciii.

Slavi Sæculo decimo à S. Adalberto Magdeburgenſi Epiſcopo Chriſtianis myſteriis initiati 403. xix.

Smaragdus. Vide *Ardo.*

Societates pro ſuffragiis à Monachis inchoatæ Sæc. octavo 146. c. ritus in iis uſitati 147. c.

Sæculi decimi imago 393. i. *ſeqq.* virtutes & vitia 394. v. *ſeqq.* viri illuſtres 411. xliii. Vide *Eccleſia.*

Solariolum 80. xlvii.

Solidus Francorum 265. clii. Hiſpanorum 266. clii.

Spi-

Spiritus Sancti proceſſio. Vide *Symbolum*.
Spirituale, id eſt inviſibile apud Ratramnum 343. cxviii. *Spiritualiter*, id eſt modus ſpiritualis exiſtendi apud eundem 344. cxxi.
Spolii jus. Vide *Eccleſiæ bona*.
Statuæ ſacræ, & toreumata. Uſus quàm antiquus in Eccleſiis. 193. xiii. 195. xix. 199. xxix.
Statuta Corbejenſia. Vide *Adalbardus*. Guigonis. Vide *Cartuſiani*.
Stephanus Grandimontenſium Inſtitutor. Ejus elogium 530. lxxxii.
Stephanus X. Vide *Fridericus*.
Stercoraniſtæ quinam 322. lxiv. *ſeqq.* an *Græci*, *Amalarius*. *Ribaldus*, & *Rabanus* Stercoraniſtæ fuerint. Vide illa vocabula.
Stola. Vide *Presbyteri*. *Diaconi*.
Strabo. Vide *Walafridus*.
Studia nocent, niſi bonis moribus ſint conjuncta. 284. clxxxviii.
Studia in Occidente ſeneſcentia Sæculo ſeptimo 84. liv. *ſeq.* in Galliis antiqua 278. clxxiv. ſub Veſpaſiano & Diocletiano 278. clxxv. inde in Angliam propagata Sæculo ſeptimo *ib.* & denuo ſub Alfredo Angloſaxonum Rege 282. clxxxii. ubi potiſſimum floruerint *ib.* à Carolo M. denuo excitata *ib.* *ſeqq.* & ab aliis Regibus 278. clxxv. quando iterum inclinata. *ib.*
Studiorum origo in Ordine S. Benedicti 109. xxxix. & in Germania Sæculo octavo 109. xxxviii. *ſeqq.*
Studia Sanctimonialium. 114. xlviii. Vide *Schola*.
Subdiaconi. Eis olim licuit tractare * Sacrum Chriſti Corpus 132. lxxvi.
Subſtantia. vocabulum hoc apud Ratramnum aliquando pro rei forma & ſpecie ſenſibili ſumitur 342. cxvii. aliquando verò tam pro re ipſa viſibili ſubſtantiæ, quàm pro ipſa inviſibili 342. cxvii. aliquando denique pro ſola rei ſubſtantia inviſibili. *ib.*
Sueones ab Anſchario & ſociis Chriſto addicti 362. clxvii.
S. Swidbertus an revera omnium primus à Pontifice Romano (Leone III.) canonizatus ſit. 245. c.
Sylveſter II. Vide *Gerbertus*.
Symbolum Conſtantinopolitanum. Additio ei à Galliis facta, verbi *Filioque*, quomodo invaluerit. 192. xii. 494. ii.
Synodi. Auguſtodunenſis ſub Theodorico Rege an nationalis fuerit, & quo anno ſit habita 177. xxxiii. 236. cvi. Aurelianenſis, in qua de obſervatione Regulæ Benedictinæ decreta ſancita Sæculo ſeptimo, quænam ſit. 245. cxxi. Germiniacenſis an. DCCCXLII. in agro Aurelianenſi celebrata illuſtratur. 386. ccxiii. Vide *Concilia*.
Synodale jus, ſeu jus exigendi cenſum annuum 477. xxxi.

T

Tacitus Corn. Vide *Corbeja*.
Tajus Epiſcopus Cæſarauguſtanus. Ejus epiſtola hic primùm edita 84. lv. quinque idem libros de rebus divinis ſcripſit *ib.*
Taſſilo Bojorum Dux. Ejus & Theodonis filii exitus Gemetici. 167. xv. Enervatorum fabulæ originem dedit. *ib.*
Templum. Vide *Eccleſia*.
Theodo. Vide *Taſſilo*.
Theodoricus Chlodovei II. filius. Ejus initium regni apud Neuſtraſios 162. v. 164. viii.
Theodoricus Childerici ſtupidi filius in Monaſterium Fontanellenſe retruſus 167. xiii.
Theodemarus Abbas Caſſinenſis. Ejus ad Carolum M. epiſtola vindicatur 228. xcv. *ſeqq.* Ipſius nomine ſcripta eſt à Paulo Diacono *ib.* quare & quo anno 231. xcix.
Theodulfi privilegium junioribus Clericis ſcholas Floriacenſes adeundi 283. clxxxvii.
Theologia veterum unum erat ſacræ ſcripturæ & SS. Patrum ſtudium 111. xlii.
Tiara Laicorum 99. xix. Vide *Mitra*.
Titulus pro carmine lugubri 147. c.
Tonſura Clericorum triplex. Romana, Græcanica, & Scottica. 98. xviii. 378. cxcvii. à quibus collata 98. xix. etiam ante Sæculum ſeptimum ſeorſum ab ordinibus conferebatur. 99. xix. idem erat tonderi ac Clericum fieri. *ib.* 67. xxvii. Scottica Monachis à Ludovico Pio vetita 27. lxix. eâ uſi ſunt S. Columbani diſcipuli 59. xiv. 60. xv. Simoniaca dicta 60. xv. 98. xviii. Vide *Scottici ritus*. Monachorum multiplex 99. xx. etiam antiquis in uſu fuit 102. xxii. quænam & quo ævo Clericum faceret. 99. xx. 101. xxii. 426. lxvi. hæc poſteà Epiſcopis reſervata eſt. 101. xxii.
Tonſura Laicorum diverſa pro variarum gentium more. 97. xvii. penes Europæos alia puerorum, alia adultorum *ib.*
Torneamenta. Vide *Ludi Equeſtres*.
Totila quo anno S. Benedictum convenerit. 12. xxxii.
Traditio. Vide *Doctrina Eccleſiaſtica*.
Tranſlatio ab Epiſcopatu in ſupremam Sedem primum exemplum in Formoſo 395. vi.
Tranſlatio Reliquiarum. Vide *Reliquiæ*.
Tranſubſtantiatio. dogma Catholicorum perpetuum 300. iii. *ſeqq.* 514. xlix. 516. liv. contra Berengarium. 513. xlvii. Vide *Euchariſtia*.

Tran-

Treuga Dei quid, ac unde originem * habeat 408. xxxii. cœpit ſæculo decimo 409. xxxii.
Trina Deitas. Quæſtio de Trina Deitate qua de cauſa, & quando nata. 353. cxlvii.
Trithemius Joannes ſanctos & illuſtres viros Ord. S. Bened. ab aliis Monachis ſejunxit primus 55. vii. 106. l. Chronicon Hirſaugienſe optima hujus auctoris hiſtoria 113. xlv.
Tunica Monaſtica. Ejus forma. 423. lix.

V

Vallumbroſani. Congregationis initia & habitus. 529. lxxxi.
S. Udalricus Auguſtanus Epiſcopus primus eſt, de quo certo conſtat eum à Rom. Pont. canonizatum fuiſſe. 445. c.
Vel particula apud veteres conjunctivè uſurpata 251. cxxviii.
Vellavorum vetula civitas 296. ccxii.
Veneris dies. Vide *Feria ſexta*.
Veritas pro manifeſtatione in ſacris litteris ac precibus Eccleſiaſticis 334. lxxxviii. 338. xcviii. in Ratramni libro pro præſentia reali 337. xcvi. quo modo cum manifeſtatione ſynonimum non eſt *ib. ſeqq.* quamvis & ab ipſo pro manifeſtatione uſurpatur. 337. xcvii.
Veſona pro ſucceſſione in ſcriptoribus ſæculi IX. 355. cl.
Viaticum. Vide *Communio. Cartuſiani. Cluniacenſes*.
* Vicarius Archidiaconi Pictavenſis mitrâ ornatus 371. clxxxiv.
Victorinus Hugo. Vide *Robertus Paululus*.
S. Vigilius Martyr Epiſcopus Tridentinus. Ejus acta à Rom. Pont. ſumma cum veneratione accepta* 439. xciii. vexillo impoſita hoſtes fugant *ib.*
Vita æterna. Promiſſio vitæ æternæ quo pacto à ſanctis viris facta ſuis ſectatoribus intelligatur 180. xxxvii.
Vitta S. Benedicti quid? 424. lx.
Virginal quid? 18. xlvii.
Unctio extrema. Uſus apud veteres 38. xcvii. ritus in ea conferenda. 38. xcviii. Viatico præmittebatur ante ſæculum decimum tertium *ib.* 540. xcvi. ordo is cur, & quando mutatus 39. c. qui etiamnum ſervatur apud Ciſtercienſes. 38. xcviii. quando extrema vocari cœperit 39. xcviii. nonnunquam in eodem * morbo iterabatur. 39. xcix. pœnitentiæ complementum habebatur 41. ciii. oleum ad unctionis Sacramentum conſecratum an idem illud ſit, quo Sancti in curandis infirmitatibus utebantur 40. ci.
Undaizare Gallis *ondoier* in baptiſmo quid? 372. clxxxvi.
Ungari à Sancto Adalberto Epiſcopo Pragenſi Religionem Chriſtianam 403. xix. & Regulam Benedictinam diſcunt Sæculo decimo 471. xiii.
Voces. Vide *Religio*.
Vocabula Francica ſæculo undecimo corrumpi cœperunt 331. lxxxi.
Volatilia. Eſus quibus diebus Monachis conceſſus in Concilio Aquiſgranenſi & epiſtola Theodemari 230. xcvii. 264. cli.
Uſſerius. Ejus erratum de ſententia Ratramni in libro de Chriſti Nativitate 358. clix.
Uſuardus quiſnam, qui Martyrologium compoſuit. 364. clxxxiii. Ejus Martyrologii uſus cùm in aliis Eccleſiis tum etiam in Romana ante recentius Romanum. *ib.*

W

Wala Corbejenſis Abbas Adalhardi frater & ſucceſſor fuit. 300. iv. cur à Paſchaſio *Arſenius* & *Hieremias* vocatus *ib.* ejus exilii locus & tempus *ib.* ſanctimonia 295. ccxi. epitaphium ſeu laudatio funebris 294. ccx.
Walafridus Strabo Abbas Augienſis an rectè ſenſerit de SS. Imaginum cultu 201. xxxviii.
Wamba Rex Veſigothorum. Ejus pœnitentia in extremis illuſtratur. 376. cxciv.
Wandalbertus Monachus Prumienſis. Ejus Martyrologium metricum, quo tempore ac quibus adjutoribus ſcriptum 364. clxxi.
Warinus quo genere natus, ubi primum Monachus, tum Abbas fuerit 304. xvii. Vide *Placidius*.
Willelmus S. Mayoli diſcipulus ſpeciale quoddam Cluniacenſium genus inſtituit. 426. lxviii.
Willelmus ab Aſcelino vindicatus à Berengarii cenſura, quis fuerit? 348. cxxxii.
Willelmus Abbas Comelienſis, & Willelmus Nortmannorum Princeps. Vide *Berengarius*.
S. Wilfridus Eboracenſis Epiſcopus. Præcipuorum ejus geſtorum epochæ. 290. cciii. 292. ccvi.
Wion Arnoldus primus Martyrologium Benedictinum concinnavit 55. vii. *ſeq.* 106. l.
Wolphelmus. Vide *Berengarius*.

ER-

Pag.	Num.	Lin.	Errata	Corrige.
12	XXX	31	Credenus	Cedrenus
14	XXXVI	17	*nuperna*	*nupera*
23	LXI	8	ſucem	luem.
28	LXXIII	42	veriſimile illinc	veriſimile ſit, S. Benedicti Regulam in Africam antequam illinc
39	XCVIII	4	ſupari	ſubpari
41			III. (in margine)	CIII.
72	XXXIII	30	Monachorum	Monacharum;
80			XLXVII. (in margine)	XLVII.
98	XIX	46	*veſtrum*	*veſtrûm*
100	XXI	40	*apud eas*	*apud eos;*
101	XXII	31	*juſus*	*juſſus.*
126	LXVIII	38	octingenteſimun	octingenteſimum
158			XCIII. (in margine)	CXIII.
161	I	2	proæmii	procemii
220	LXXVIII		Ludovicus Pius (in marg.)	Non Ludovicus Pius.
221	LXXIX	33	*deperierit*	*deperierat*
289	CCI	37	reſpondit	reſpondet
291	CCIII	3	Auſtriaſioſorum	Auſtriaſorum;
295	CCXI	34	*refundere*	*refunderet*
296	CCXII	7	Orgerii	Otgerii
299			*Verba* quo tempore ſcriptus, *poſita num III. refer ad pag. 300. num. IV.*	
311	XXXV	19	ſi Theodoritus	ſic Theodoritus
336			in marg. ad lin. ult. adde num.	XCV.
342			XVII. (in margine)	CXVII.
369	CLXXIV	50	*Verba* cenſentque in uſu quidam viri docti	*dele.*
378	CXCVII	36	præfatione 9.	præfatione 1.
423	LX	36	Antiquiorum	Antiquiorem
441		1	*erant. Presbyteris*	*dele. punctum*
443			*ad verba* - Hunc honorem (in margine) *ſupple*	XCVIII.
452	CXVI	6	itulo	titulo.
500	XIV	42	Leone	à Leone
502			*ad verba* - Ubi hæc; *in marg. deeſt*	XVIII.
506	XXV	20	reſpiceret	reſipiſceret.
617	IV	42	panis	pannis
622		10	*Σιμπόλον*	*Σιμπόλον*
		13	*δίτον*	*τρίτον*
630		24	ſanctictatem	ſanctitatem
632		17	ex conſuli	exconſuli

Digitized by Google

Digitized by Google

15. C. 19

Digitized by Google